כלילת יופי

זה ספר תולדות הרבנים הגאונים דק"ק לבוב המעוטרה, אשר נהגו שם נשיאותם זה אחר זה בתור אב"ד מזמן ראשון עד זמן אחרון.

ונלוה עמהם גם כן

תולדות שאר גאונים מצוינים מאורי הגולה, והם רבינו מו"ה העשל לובלין אבד"ק קראקא, ומו"ה גרשון אשכנזי אבד"ק מיץ בעל עבודת הגרשוני, ומו"ה יעקב טעמירלש מווינא בעל ספרא דצניעותא דיעקב, ומו"ה יוסף שמואל מקראקא שהיה נקרא ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ס האבד"ק פפד"מ, ומו"ה אברהם אבלי סג"ל מקאליש והוא רבינו בעל מגן אברהם, ותולדות תרי ר' יצחק ריש גלותא והם הגאונים מו"ה יצחק הגדול האבד"ק פוזנן, ומו"ה יצהק חריף האבד"ק קראקא ובסופו מאמר ע"ד הועד דארבע ארצות דמדינותפולין, ומארבע קהלות הראשיות דמדינות ליטא.

וגם מבוא העיר עם הערות יקרות ונכבדות.

כל אלה הברו לה יהדיו מאת הרב הגאון הגדול המפורסם כש"ת

מו"ה **חיים נתן דעמביצער** נר"ו

ראב"ד דפה ק"ק קראקא יע"א.

בשנת **הלא היא כלילת יופי** לפ"ק.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

גאוני ק"ק לבוב.

היא

העיר הגדולה והמפוארה, מלאה חכמים וסופרים ומשנים, שם היא מקור ה ח כ מ ה, ומעין ה ת ב ו נ ה, אבן פנה ויסוד ה א מ ו נ ה.

(לשון רבינו הב"ח בתשובה סימן ע"ב).

וזאת היא

שיאמרו עליה עיר **כלילת יופי** משוש כל הארץ, מלאה חכמים וסופרים, גדולים בתורה ובמעשים טובים, בצדקה ובגמלות הסדים, והארץ האירה מכבודם.

(לשון הגאון מו"ה פתחיה לידא ראש ומנהיג בק"ק לבוב בהקדמתו לספר „עיר דוד" שחבר אביו הגאון מו"ה דוד לידא האבד"ק דק"ק אמשטרדם).

ספר

כלילת יופי

כולל

תולדות הרבנים הגאונים אשר שמשו בכתר הרבנות בעיר לבוב המעוטרה, מזמן ראשון עד זמן אחרון, ונלוה עמהם גם כן, תולדות שאר גאונים מצוינים מאורי הגולה, עם הרבה הערות יקרות, ומאמרי בקורת בענינים שונים, ובסופו ניתוסף ג"כ מאמר ע"ד ועד הגאונים דארבע ארצות דמדינות פולין, ומועד דארבע קהלות הראשיות דמדינות ליטא, וגם מבוא בראש הספר, עם הערות רבות הדשות ונצורות, לשמה לב עליזי קדמוניות.

בל אלה הברו לה יהדיו מאת הרב הגאון הגדול המפורסם כש"ת

מו"ה **חיים נתן דעמביצער** נר"ו

ראב"ד דפה ק"ק **קראקא** יע"א.

הראשונים ככר ספו תמו מן השוק
וכעת יוצא לאור ע"י
הוצאת
ישראל זאב
ניו-יורק, נ. י., תש"כ

הרוצה להשיג ספר זה יפנה אל:

ISRAEL WOLF
194 Hooper St., Brooklyn
EV 8-3547

בדפוס „נאבעל" אָפסעט פרינטערס אינק. (שלום וויינרייך)

Printed in U.S.A. by
NOBLE OFFSET PRINTERS, Inc.
400 Lafayette Street
New York 3, N. Y.

מכתב.

בעזה"י יום ה' לסדר ואתה תחזה חמשה עשר בשבט הרו"ס קרנו לפ"ק פה קראקא.

לכבוד ידיד נפשי הרב החכם, החוקר המצוין, הגביר המפואר, כש"ת

מו"ה **שלמה בובער** נ"י,

אחד מראשי ומנהלי העדה בק"ק **לבוב** המעוטרה יע"א.

מכתבך היקר הגיע לידי על נכון, והנה שש אנכי על אמרותיך ידיד יקיר לי, וביותר מאשר בשרתני כי רחש לבך דבר טוב, ובדעתך לכתוב תולדות וקורות רבני וגאוני העיר לבוב עיר מולדתך, אשר שמשו שם בכתר הרבנות בזה אחר זה, וגם מן החבורים אשר יצאו מתחת ידיהם. ואני הנני נותן לך את ברכתי בזה מעמקי לבבי, ולך אמר לבי, רכב וצלח על דבר אמת, ויהי' ה' בעוזריך, כי תחל ותגמור הכל כפי רצונך הטוב, לשמחת לב כל אוהבי הכמה ודורשי קדמוניות.

ואשר דרשת ממני כי אבוא גם אנכי עם הספר לכתוב לך גם מן הנודע לי מקורות רבני וגאוני עירך, הנה בזה הקשית לשאול ממני ידיד יקר. הטרם תדע, כי כל איש הבא למלאות ידו לכתוב ספר בדברים כמו אלה, בשתים יתהתן בם, בראשון צריך שיהיו ספרי החיים — הם ספרים הנדפסים — וספרי המתים — הם ספרים כתבי יד מפנקסי הקהל מסופרי דמתא — פתוחים לפניו בכל עת ובכל שעה. וזאת שנית, והיא העקר, צריך שיהי' לו ג"כ זמן גדול ורחב למען יוכל להקור על כל פרט ופרט, ולטייל בהם

ארוכות וקצרות, שלא להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואני הן שני אלה אינם בידי, ואם כי ספרי החיים פתוחים גם לפני, אבל ספרי המתים מעיר הרחוקה ממני עוד יחסרון לי. ומבלעדי זה הלא מחוסר זמן אני, מרוב העבודה העמוסה עלי כל היום, כי מלבד הלמודים ההכרחים אשר לי מדי יום ביומו, הלא מוטל עלי גם כן עול ההוראה, וגם במכתבי שו"ת להשיב תשובה לכל אשר שואל בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה, ועוד עול כבד ממשא עסקים שונים פה בעירנו הגדולה יצ"ו, אשר כל אלה יפריעו מנוחתי, ולא ישאירו לי שום זמן לכתוב כחפצי גם דברי חפץ לאיש חפצי־בו.

והנה מה מאד נכספה וגם כלתה נפשי לגמור גם כן מחברתי „קרית **מלך רב**", אשר החילותי לכתוב על חכמי וגדולי קראקא — שהיא עיר מולדתי ועיר קברות אבותי ואבות אבותי נוחי נפש ז"ל— מדור לדור עד רבינו הרמ"א ז"ל, אך בראותי כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, הפסקתי באמצע הענין, כי נלאתי נשוא והמלאכה נעצרה, ואני אמרתי בלבי עוד הזון למועד, ואולם עד עתה עוד לא בא מועד, ומי יודע מתי יבא, ועתה הן כרמי שלי לא נטרתי, ואיך תאמר לנפשי, כי אהיה נוטר כרם מן העיר אשר לא נולדתי ולא גדלתי בה, ולא ראיתיה מעולם ? אבל מה אעשה לך איפוא יקירי, ואתה הן כבר קנית את כל לבבי לאהוב אותך כנפשי אהבה בלתי סרה, מאז הקרשת עתותיך להפיץ תושיה בישראל, ולכן מיום בא דברך אלי, כי אשית עין ולב על גאוני לבוב ולהעלות עלי גליון מן הנודע לי מהם, מני אז השקט לא יכולתי, ורגשות נפשי תסערנה עלי לאמר: „קום ועשה ואל תשוב פני ש ל מ ה ריקם", וכל מחשבות לבבי היו כל היום רק לפלס לי דרך ונתיב ומסלול למצוא רוח מעט למלא את בקשתך בזה, ובצירוף גם כן גודל הפצי ותשוקת לבבי מנעורי להשתעשע בפניני סתרי תולדות גאוני עולם אשר עשו טוב בישראל, כל זה משכוני בעבותות אהבה לגשת אל המלאכה היקרה הזאת, ובאישון לילה קמתי וכתבתי על הגליון את כל הידיעות אשר רכשתי לי בתולדות הרבנים הגאונים אשר ישבו כסאות למשפט בק"ק לבוב בתור אב"ד בזה אחר זה מזמן ראשון עד זמן אחרון, ובאתי פעם בארוכה ופעם בקצרה, והכל מפי סופרים ומפי ספרים כיד - ה' הטובה עלי.

ואם אמנם כי לא היו כל הספרים — אשר מהם שאבתי לגלות צפונות — עתה לנגד עיני, סמכתי את עצמי על כח זכרוני הטוב אשר חנן ה׳ אותי בו מעודי וגם עד זקנה ושיבה, והדבר אשר ראו עיני פעם באיזה ספר בימי ילדותי, לא נפל ממני ארצה גם עתה בימי זקנתי בעזה״י.

ועתה הנני מגיש לפניך אוהב יקר, הבור קטן אשר קראתיו בשם „**כלילת יופי**״, יען כי כליל הוא בהדרת זקנים מגאוני ורבני ק״ק **לבוב**, הנודעת עוד משנים קדמוניות „לעיר ואם בישראל״, (משנת רע״ה והלאה מתחלת ימי נשיאתו של הגאון הזקן מו״ה קלמן מווירמייזא ז״ל אשר היה אב״ד ור״מ בלבוב שם משך מ״ב שנים ונפטר בשנת ש״ך לפ״ק. וראה ממנו בהקדמת ס׳ „ים של שלמה״ על מס׳ חולין דפוס קראקא שהוציא לאור בן בתו של מהרש״ל, הרה״ג משה בן אחיו של הרמ״א ז״ל שהיה ספרא מתא פה קראקא בשנת ת׳ לפ״ק), „לעיר מלאה הכמים וסופרים, ושם היא מקור החכמה, ומעין התבונה, אבן פנה ויסוד האמונה״ (לשון רבינו הב״ח בשו״ת שלו סימן ע״ב בתשובתו אשר השיב בשנת שפ״ז להגאון מו״ה יעקב קאפל הכהן שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לבוב בהוץ לעיר שם משנת ש״פ עד שנת ש״ץ כנודע), „לעיר כלילת יופי, לקרתא עליזה, לקריה נאמנה, המלאה הכמים גדולים בתורה ובמעשים טובים, בצדקה ובגמלות הסדים, והארץ האירה מכבודם״ (מתורף דברי הגאון מו״ה פתחיה לידא שהיה ראש ומנהיג בלבוב שם, ואח״כ נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק יאס והמדינה, בהקדמתו אשר כתב בשנת תע״ט לספר „עיר דוד״ שחבר אביו הגאון הנודע מו״ה דוד לידא מלבוב האבד״ק אמשטרדם).

ומגדולת תהלת העיר לבוב כבר נודע למדי, כי מלבד גאוניה והכמיה אשר נולדו בה ואשר גדלו בתוכה, ואשר זרחה שמש תורתם והכמתם משם גם למרחקי ארץ, עוד היה שם הרבה פעמים גם בית ועד להכמים וקבוץ גאונים מכל גדולי הדור וראשי אלפי ישראל משאר המדינות, כי שם נועדו והתאספו יהדיו כל הגאונים ומנהיגים של ד׳ ארצות פולין, מלבד מבתי הועד אשר היה להם תמיד בקביעות מדי שנה בשנה בלובלין וביערסלוב — כמבואר אצלנו

הכל בפרטות במאמר ארבע ארצות אשר כתבתי ויבא ג״כ בדפוס בסוף החבור הזה. —

ואף גם זאת חבה יתרה נודעת להם מכל חובבי ציון ומוקירי ירושלים בכל עיר ועיר שבמדינות פולין, כי בחרו למו מתוך קהל עדת ישראל אשר בעיר לבוב, ג״כ אנשי שם וקרואי מועד, גדולים בתורה ובנדיבות, ומנו אותם לנשיאים ואמרכלים לטובת אחב״י שבארץ ישראל, והראש הממונה על הדבר הגדול הזה היה נקרא בשם נשיא של ארץ ישראל, כי כלם כתבו והתמו ונתנו לו כל תקף ועוז אשר רק הוא לבדו יהי׳ הגוזבר מכל כסף התרומה אשר ירימו כל בית ישראל בכל עיר ועיר במלא רוחב ארץ פולין לצורך עניי ארץ הקדושה. וגם מאלה אשר רחש לבם דבר טוב להפריש סכום רב עוד בחייהם, בשביל עניי ארץ ישראל, וכן מאלה אשר נדב לבם אותם, וצוו קודם פטירתם להפריש מרכושם סך קצוב להיות לקרן קיימת לטובת תושבי ארץ ישראל, כל זה גבו הגבאים אשר נתמנו על זה בכל עיר ועיר, במדינות פולין, והם שלחו את הכסף לק״ק לבוב ליד נשיא הארץ, והוא הזר ושלח שוב את כל הכסף ליקירי ירושלים לחלקו שם לכל תושבי ארץ הקדושה, לכל אחד כפי ראות עיניהם, להחיות נפשות רבות, וכה נמשך הדבר מאז זה כשלש מאות שנה עד זמנינו זה*).

---

*) דבר זה נמצא בכתובים בפנקסי הקהל פה במקומות שונים אשר עוד בזמן קדום מאד היו נוהגים פה קראקא וכמו כן גם בשאר קהלות ישראל במדינות פולין לשלוח כל כסף המקובץ לצורך עניי ארץ ישראל לק״ק לבוב ליד הגבאי הכולל שם, שהוא נשיא ארץ הקדושה, והוא שלח את הכסף ליד חכמי וממוני ויקירי ירושלים עה״ק שהם יחלקו אותו לכל תושבי ארץ הצבי, ובפנקס הצדקה דפה ישן נושן — אשר בא לידי מבית הכנסת של רבינו הרמ״א ז״ל — מצאתי כתוב שהגאון החסיד מו״ה יוסף בן הגאון האב״ד דפה מו״ה פייבוש מקראקא (רבו של רבינו הב״ח ז״ל) — שהיה דיין וגבאי צדקה פה בימי אביו הגאון ז״ל שנפטר פה בשנת שע״ה, וגם אח״כ בימי רבינו הב״ח ז״ל אשר מלא את מקום רבו והיה אב״ד פה ק״ק קראקא יע״א משנת שע״ט עד שנת ת׳ כנודע — גם הוא היה גבאי ממעות א״י פה ובכל הגליל ושלח כל המעות ללבוב, ועוד נמצא שם דבסוף ימיו גמר בדעתו לנסוע ג״כ לארץ ישראל ולקבוע דירתו בתוככי ירושלים ת״ו, וקידש ושלח כל מעותיו ליד הגבאי הכולל דלבוב,

ועוד זאת יתירה העיר לבוב על כל שאר ערי יהודה שבמדינות פולין, כי כל הרבנים אשר הוקמו על לשבת על כסא הרבנות בלבוב שם מזמן ראשון עד זמן אחרון, היו כלם פארי הדור וגאוני עולם אשר מהם יצאה הוראה לכל ישראל גם במשך שנות מאה האחרונה משנת תקמ"ה והלאה עד זמנינו זה, כי מאז ישב על כסא לבוב הגאון הגדול המקובל מו"ה מרדכי זאב זצ"ל אבי הגאון רבינו בעל ישועות יעקב — לאחר שירד הגאון מוהר"ר שלמה בעל מרכבת המשנה מכסאו שם — מני אז ועד היום הזה, ישבו עוד על הכסא שם גאונים גדולים המצויינים שבדור, אשר האירו פני תבל בתורתם ובחכמתם, וגם עתה הנה יושב על הכסא שם איש דגול מרבבה, ידידי ורב חביבי גאון צבי תפארת ישראל בן בנו של רבינו הגדול בעל ישועות יעקב, ה' עליו יהיה. —

ודע כי לא נעלם ממני אשר לדאבון נפש כל בית ישראל עברו גם כן על מקהלות עם ה' אשר בעיר העליזה לבוב, צרות רבות ורעות בכלל ובפרט בזה אחר זה בזמנים שונים, עד כי שלש פעמים במשך המאה החמישית מאלף הששי, ירדו פלאים ונשאר בעיר שמה, כי יצא הקצף מאת ה' על הכלל כולו, ונהרבה כל

בתנאי שהוא ישלח לידו לארץ הקדושה סכום קצוב מדי שנה בשנה לצורך פרנסתו. ואולם לא עלתה בידו. כי נפטר והלך לעולמו בדרך נסיעתו ולא בא לארץ ישראל. ונרשם בפנקס החו"ק שנפטר באם הדרך ביום י"ט אלול ת"ח לפ"ק. (והוא היה אחיו של הגאון החסיד מו"ה שמואל ז"ל ר"מ ואב"ד דק"ק פרעמישלא מחותנו של הגאון הנודע מו"ה ישעיה הלוי הורוויץ בעל השל"ה אשר משכן כבודו היה בסוף ימיו בירושלים עה"ק, ומשם היה להם חליפות מכתבי שו"ת כמבואר בראש ספר „נובלות חכמה"), וכה נמשך הדבר עד זמנינו זה. ובימי חורפי נתן הגאון אור ישראל וקדושו מו"ה שאול לנדא זצ"ל האב"ד דפה, עין השגחתו על זה, וגם הוא שלח את כל הכסף המקובץ מפה ומכל ארץ הגליל ע"י הגבאים עושי רצונו, לק"ק לבוב ליד הגאון הנודע מרא דארעא קדישא דכולל עסטרייך מו"ה מרדכי זאב סג"ל איטינגא זצ"ל בעהמח"ס „מפרשי הים" ושו"ת „מאמר מרדכי", ולאחר פטירת הגאון מהר"ם זאב קם בנו תחתיו ומלא את מקומו בלבוב שם ה"ה הרב הגאון פאר הדור מו"ה יצחק אהרן סג"ל איטינגא נר"ו, והוא כעת נשיא הארץ דכולל עסטרייך ה' עליו יחיה. —

העיר, שבת משוש ויצא ממנו כל הדרה*), כי בא צר ואויב בשערי הרהובות של היהודים להשמיד להרוג לאבד ולבוז בז, ונהרגו כמה נפשות מישראל בשתי הקהלות בתוך העיר ובחוץ לעיר, ובתוכם גם הרבה גאונים וצדיקים, קצינים ונדיבים, והאויבים פרצו פרצות גם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וקרעו כמה ספרי תורה בחמתם, והנמלטים מחללי חרב היו לחללי רעב, כי הרבה נשארו בלי מזון ומחיה, ומלבד כל זה לקו גם כן בדבר ובמגפה ר"ל, וגם רבים מהם הלכו בגולה להמלט על נפשם מפני רודף. אך

---

*) כן היא, כי שלש פעמים במשך המאה החמישית מאלף הששי בזמנים שונים נעשה חורבן גדול בקהל עדת ישורון אשר בעיר לבוב שם, ויצא ממנה כל הדרה: **א)** בשנת תכ"ד בימי ממשלת הרבנים הגאונים רבינו דוד סג"ל בעל „טורי זהב" שהיה אז אב"ד בלבוב בחוץ לעיר שם, ומו"ה נפתלי הירץ מקראקא בן בתו של רבינו בעל הב"ח ז"ל שהיה אב"ד בתוך העיר שם, ובזמנם אז נעשה שם חורבן גדול בשתי הקהלות בתוך העיר ובחוץ לעיר, ונהרגו שם יותר משתי מאות נפשות מישראל, ובתוכם גם כן הרבה מבעלי תריסין ותופשי ישיבה וקצינים וגבירים, וגם בבזה שלחו את ידם כמבואר הכל בפרטות בפנקס בית הכנסת הגדול בלבוב שם, ואשר משם העתיק בעל „מגנה קדש" בספרו ח"ב וח"ד, וגם שני בני הגאון רבינו הט"ז ז"ל הרה"ג מו"ה מרדכי סג"ל והרה"ג מו"ה שלמה סג"ל, נהרגו ג"כ אז ביום חרון אף ה' עוד בחיי אביהם הגאון ז"ל כמבואר שם. **ב)** בשנת תל"ג בימי הרבנים הגאונים מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה ז"ל מקראקא שהיה אז אב"ד בתוך העיר שם, ומו"ה יהודה יודל במהר"י מלובלין שהיה אב"ד בחוץ לעיר שם, גם אז נחרבה העיר לבוב ע"י מכת חרב ואבדן בקהל עדת ישראל שם, והנמלטים מחללי חרב ברחו אז מן העיר להמלט על נפשם עד כי יעבור זעם, ובתוך הגולים היו ג"כ הרבנים הגאונים הנ"ל דתוך העיר ודחוץ לעיר, כי גם הם היו מוכרחים להיות נודדים ממקומם מחמת המציק, והיו מצפים יום יום לתשועת ה' כי ישלח להם עזרו מקדש, כמבואר בהסכמותיהם אשר נתנו על הדפסת ספר „לקט שמואל" מהרב מו"ה שמואל פייבוש כ"ץ מווינא בן בנו של רבינו הסמ"ע ז"ל, מיום ע"ז אייר תל"ג לפ"ק. ואחרי כי עברו ימי הזעם והעיר נחה ושקטה, אז חזרו ושבו שארית הפלטה לגבולם איש איש על מקומו כמקדם, וגם הרבנים חזרו ושבו כל אחד אל מחנהו ואל דגלו. ג) והאחרון הכביד הוא החורבן הגדול שהיה בלבוב אח"כ בימי הגאון מו"ה פתחיה לידא ז"ל שהיה ראש ומנהיג הקהלה שם בעת ההיא, והוא הגבר אשר

עם כל זה בחמלת ה' עליהם, לא עשה כלה לשארית הפלטה, ובכל פעם לא ארכו להם הימים של צער, כי עד מהרה עברו ימי הזעם וינחמם מיגונם, ושבו בנים לגבולם, ויברך אותם ה' בהון ובעושר ושוב נבנתה העיר על תלה בנויה לתלפיות כאשר היתה

ראה בעיניו כל הצרות והתלאות אשר עברו אז על בני עדתו, והיה מתאונן ומקונן במר נפשו על חורבן העיר, ועל עם ה' כי נפלו בחרב, וכה אמר בקינתו בהקדמה לספר „עיר דוד" שם: „ה' ברחמיו הצילני מחרב פרועה, בעיר מולדתי מקום גדולתי אשר נתגדלתי ונתרוממתי והייתי מתנשא לכל ראש בתוך עם קדש עיר ואם בישראל בק"ק לבוב יע"א, והנה אורך היריעה האחת ושתים שקן הרבה לא יספיקו כמים מדלי אנקי דידן, והצרות והרבות רעות הקורות בעוה"ר בק"ק לבוב, בקראה עליזה, קריה נאמנה והעדינה, ואנחנו הנמלטים מתוך ההפכה, מתי מעט זעיר שם נער יכתבם נעצרים בסביבות העיר ביום אשר גבר האויב ותבקע העיר, באלה רשעים ושלוי עולם, השיגו חיל חילים לעורייתא, שפך ה' כאש חמתו ויאכל חיל וחומה, עירנו היתה לשמה, ושועלים הלכו בה, נשרפה הבירה תוך העיר והנוה לה, ונהרגו כמה וכמה נפשות מישראל, וענו אותם בענוים קשים ומרים, קשה יום מחברתה, ושרים בידם נתלו, ופני זקנים לא נהדרו, ואחר כך נשאו את רדידינו מעלינו שוללנו ובזונו בזוזי דבזוזי, הניחנו ככלי ריק כמצולה שאין בה דגים, ועוללים שואלים ללחם ופורש אין להם, לא עליכם כל עוברי דרך. ובכל זאת לא שב אף ה' ועוד ידו נטויה במכת דבר רעה ובמגפה קשה ר"ל. איכה ישבה בדד העיר גלמודה מיושביה, הזאת אשר יאמרו עליה עיר כלילת יופי משוש כל הארץ, מלאה חכמים וסופרים גדולים בתורה ובמעשים טובים, בצדקה ובגמלות חסדים, והארץ האירה מכבודם, ועתה נהפך עליהם בלהות, בני ציון היקרים המסולאים בפז, איכה נהפכו פניהם כשולי קדירה, תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות, ביום אכלתם חרב, וקרא בלילה, אוי לאזנים שכך שומעות. נשארנו מעט מהרבה, והשרידים אשר ה' קרא בהם פליטת חרב ולחומי רשף שרדו, ולא נשארו שנים יחד, ובתי כנסיות וכל בית גדול שהיו מגדלים בו תורה, שעריו שוממים, ודרכי ציון אבלות מבלי באי מועד, במסתרים תבכה נפשנו, ודמעותינו על לחיינו מאין הפוגות, וידנו כבדה באנחתינו, התבוננו וקראו למקוננות ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי, ותרדנה עינינו דמעה, ועפעפינו יזלו מים, והייתי כאיש נדהם וכגבור אשר לא יוכל להושיע, והייתי כערער בערבה לא יראה כי יבא טוב, והיום קובל כי הוסיף ה' יגון על מכאובי, יגעתי באנחתי ומנוחה לא

מקדם קדמתה, ועל ידי גאוניה וחכמיה, גביריה ונדיביה, הוהזרה העטרה ליושנה, רבתי עם רבתי בדעות, קהלה גדולה ומפוארה לשם ולתהלה, בתורה ובגדולה, בצדקה ובגמלות חסדים, עד היום הזה. —

מצאתי, היתה לי נחלתי כאריה ביער, עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי, נתתי ידידות נפשי בכף אויבים, קולם כנחש כי בחיל ילכו ובקרדומות באו כחוטבי עצים, ואמרו כולם קומו למלחמה, ומרעה לרעה יצאו לנגדנו, הבנים מלקטים עצים, והאבות מבערים, וגרמו להרגנו על הפרישה. — אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי בזכרי העירה, מאז היתה בנויה על תלה לתלפיות מאירה, איכה ארץ עיפתה כמו אפל וצלמות לא סדרים, אין מנהל ואין מנחם לה, איש לדרכו פנה, הלך ילך בלא כח אונים, להמלט על נפשו מפני רודף כי מלא קרא אחרינו, ולעת אשר קוינו לשלום להיות מרפא כי האויב פנה עורף, והנה בעתה, בעותי אלקי יערכום להכרית עולל ויונק, ואנכי הייתי עמהם בתוך המנוים, בתוך עם הייתי יושב, גם עלי העביר הכוס הזה בהיותי בקהל ה', ואז אמרתי ונדר לה' נדרתי כאותן הנודרים בעת צרה לקיים הברית והשבועה אשר נשבעתי ל ד ו ד אבי אשר צוה לפני מותו להביא מנחתו על מזבח הדפוס, מהעיר הזאת ואת ב י ת ו בית נכון ונשא, ומתוך צרה גדולה הוציאני ה' לרווחות, לששון ולשמחות, וקבלוני לאב"ד ולר"מ בק"ק יאס והמדינה, והשבע נפשי שובע שמחות, ונחלתי שפרה לרווחות, ונתן לי נחלה בלי מצרים על מי מנוחות" עכ"ל הגאון ז"ל. —

והנה אחרי כל החזון הזה עוד לא נודע לנו מתוך דברי המקונן מתי היה החורבן הגדול הזה, ובאיזה יום לחדש ובאיזה שנה אירע כזאת בימיו, ובאין ספק כי מרוב צערו ותוגת נפשו שכח להביא פרט השנה בזה, וננסה נא אנחנו לחקור מעט בזה, אולי נוכל לבוא לדעת עכ"פ שיעור הזמן בזה, וירוח לנו. והנה זאת חקרנוה וכן היא: כי מתוך דברי המקונן ראינו שזה היה מעשה במשך הזמן אחרי שכבר שכב ד ו ד אביו עם אבותיו, שהרי כתב שם כי בעת צרתו זכר את הברית ואת השבועה אשר נשבע ל ד ו ד אביו קודם מותו להביא את ספרו „עיר דוד" לבית הדפוס, והנה אם אמנם כי לא נודע לנו כעת בבירור גם זמן פטירת ר' דוד לידא ז"ל, כי מה שנדפס עליו בס' „מצבת קדש" ח"א סימן נ"ה שנפטר בלבוב כ"ז מרחשון ת"ן לפ"ק, הוא ללא אמת, שהרי בשנת תנ"ב בי"ב תמוז היה עדיין חי ובא אז לברעסלא להדפיס ספרו „עיר דוד" אצל הרב המדפיס ר' שבתי משורר מפראג בבית הדפוס אשר לו בדיהרנפורט, כמבואר בהסכמתו אשר נתן שם על הט"ז והמגן אברהם על ש"ע או"ח בהדפסה הראשונה,

והנה לפאר את החבור הקטן הזה, ראיתי לצרף עמו גם כן מתולדות שאר גאוני ארץ מאורי הגולה, ובסופו גם מאמר „ארבע ארצות", המדבר מאסיפת גאוני ומנהיגי ד"א דמדינות פולין אשר נועדו יחדיו בכל שנה ושנה בבתי הועד שהיו להם

(ומזה תדע גם כן כי לא כוון יפה גם החכם שי"ף מווילנא בעל ס' „קריה נאמנה" במה שכתב בספרו שם עמוד ל"ג „שר' דוד לידא מת באמשטרדם קודם שנת ת"מ לפ"ק". והנך רואה מתוך דברינו אלה, כי החכם הזה טעה בתרתי: במקום, ובזמן, שהרי הדבר ידוע שר' דוד הנ"ל לא מת באמשטרדם כי לא נשאר על מקומו שם בשביל המחלוקת שהיה לו עם ראשי הקהל, וגם לאחר שנתפשר עמהם וישב על כסאו שם, חזר אח"כ ונסע משם ושב למדינות פולין ארץ מולדתו, כמבואר כל זה בספר „שארית ישראל" פרק ל"ד בחשבון הרבנים מאמשטרדם. וגם בזמן פטירתו טעה, כי לא נפטר רד"ל הנ"ל קודם שנת ת"מ, כי אז היה עדיין אב"ד בעיר מאגענזא, ובעיר אמשטרדם היה אז יושב על הכסא שם לאב"ד ולר"מ הגאון מו"ה מאיר שטערן כידוע, ורק אחרי שנסע משם מהר"ם שטערן בשנת ת"מ ונפטר באם הדרך כמבואר בספר „שארית ישראל" (שם), אז נתקבל במקומו לאב"ד באמשטרדם שם הגאון ר' דוד לידא הנ"ל, והיה זה בסוף שנת ת"מ או בתחלת שנת תמ"א כאשר בא הדבר מפורש בדברי הגאונים מו"ה יצחק האבד"ק פוזנן ומו"ה אהרן תאומים האבד"ק ווירמייזא בהסכמותיהם לס' „עיר דוד" מהגאון ר' דוד לידא הנ"ל, והיה רק איזה שנים באמשטרדם ואח"כ נסע משם, והאריך ימים גם בשנת תנ"ב שאז הסכים על הדפסת ספר „מגן אברהם" וכנ"ל, וכבר כתבנו אודותיו בפנים, בהערותי לתולדות רבינו בעל טורי זהב), אכן אף גם אם נניח שנפטר ר' דוד שנה או שנתים אחר זה, ויהיה זה סביב לשנת תנ"ד לפ"ק, וידוע דבעת ההיא כבר ישב על כסא לבוב שם הגאון ר' משה חריף ז"ל, (שנתקבל לאב"ד שם מיד אחרי נסיעת הגאון ר' הירש במוהר"ר זכריה ז"ל, מלבוב ללובלין סביב לשנת תמ"ד כנודע), ונפטר שם בשנת הס"ב, ואחריו ישב על כסא לבוב שם חתנו הגאון ר' נפתלי הירץ אשכנזי ונפטר שם בשנת תע"ב לפ"ק. ואחריו ישב על הכסא שם הגאון החכ"צ ז"ל מאמשטרדם כנודע. ומעתה דעת לנבון נקל לשער כי קרוב מאד לומר כי במרוצת הזמן הזה מעת שנפטר ר' דוד לידא ז"ל ובנו ר' פתחיה היה ראש ומנהיג בלבוב שם עיר מולדתו כמה שנים, אחרי פטירת אביו, וכפי הנראה בנמשך גדולתו שם בתוך ימי נשיאתו של הגאון ר' נפתלי הירץ אשכנזי הנ"ל שהיה אב"ד שם, ונמצאנו למדין מכל זה: שבימיהם היא שפגעה מדת הדין בעיר לבוב שם,

בלובלין וביערסלוב, וגם מאסיפת הגאונים מארבע קהלות הראשיות שבמדינת ליטא בבתי הועד שהיו להם במקומות שונים, וכולם עם הערות והקירות, הדשות ונצורות, אשר אקוה, כי ימצאו הדברים חן בעיניך, ובעיני כל עליזי קדמוניות, והיה זה שכרי. ואתה ידידי! הלא תוכל להוסיף על גאוני לבוב גם מפנקסי לבוב כתבי יד הנמצאים תחת ידיך, ומני ומנך תסתיים מלתא. וה' יהי' עמך בכל אשר תעשה, והיית ורבית כל הימים, באושר ובעושר והיים נעימים, כנפשך ונפש אוהבך, המוקירך ומכבדך

הצעיר **חיים נתן דעמביצער** בעהמח"ס לוית ה"ן

החונה פה ק"ק קראקא יע"א.

כי אז נחרבה העיר ועם ה' נפלו בחרב, ככל אשר סיפר לנו הרב ר' פתחיה בהקדמתו לספר „עיר דוד" שם. — והנה גם אחרי אשר עברו ימי הזעם, וה' אמר לצרתם די, ושארית הפליטה חזרו ושבו ומצאו מנוחה בלבוב שם, עוד לא מצאו נוחה לנפשם, כי נשבר לבם בקרבם, אחרי כי ירדו פלאים ונשארו מעט מהרבה, ע"י רוב הגזרות והתלאות, והרג רב שהיה שם, עדי בא אליהם הגאון החכם צבי לשבת על הכסא שם, והוא ז"ל החיה את רוחם, והשיב את נפשם, עד כי יכלו להרים ראש, ולהחזיר העטרה ליושנה, וכדבר איש האלקים הגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל במגילת ספר שלו, אשר זה יכתוב ידו שם: „כי אביו הגאון הח"צ ז"ל לאחר שעקר דירתו מאמשטרדם בשנת תע"ד בשביל המחלוקת שהי' שם, אז הלך לו למדינת פולין ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל, ושם נהג נשיאתו ברמה עד שגם כל השררות שם עשו לו כבוד גדול מפני הנהגתו האלקית ומדותיו הישרות אשר היה דבר חדש באותו המחוז ותקן שם תקנות טובות, באופן שהיו אנשי ק"ק לבוב מרימים ראשם אחרי שירדו פלאים" וכו', עכ"ל. והדברים מכוונים כפי אשר שיערנו בזה. —

מבוא העיר.

בטרם נבא אל העיר לבוב לבקר את רבניה וגאוניה, ראיתי לעורר קצת ולדבר ג"כ ממעמד ומצב בני ישראל בכל המדינה בכלל, במה שנוגע לידיעת התורה והחכמה ובתהלוכותיהם בדת משה וישראל, מעת בואם לגור בארץ פולאניא ורוסיאה, עד זמן אחרון, עד אשר מלאה כל הארץ ההיא דעה, ועלתה כפורחת בתורה ובגדולה, ונהייתה שרתי במדינות לשם ולתהלה, על ידי גאונים מצוינים ואדירי התבל אשר הוקמו על ועמדו לנס להרבות תושיה בישראל, ולרומם דגל התורה בכל ארץ פולין יותר מבשאר ארצות כנודע, וכבר הרחבנו הדבור בזה בספרי „קרית מלך רב" אשר חברתי על חכמי וגדולי קראקא עיר מולדתי, ופה אבא בקצרה ואגע רק בראשי דברים:

והנה בספרי שם חשבתי כל הגדולים המצוינים אשר הרביצו תורה בישראל במדינות פולין ורוסיאה, דור אחר דור במשך ב' מאות שנה רצופות, היינו מאמצע מאה השלישית עד אמצע מאה החמישית מאלף הששי, אשר בכל משך זמן ההוא נתרבו חכמים וסופרים ושוקדים על דלתות התורה, בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה עד למרבה, תחת אשר מלפנים במשך איזה מאות שנים קודם לכן היתה הארץ ההיא תהו ובהו, מבלי יודע תורה, ומבלי כהן מורה, בלי קנאת סופרים, ומבלי מחברי ספרים, ורק מקרי דרדקי היו להם לתנוקות של בית רבן, והיה כאשר נזדמן להם איזה איש מצוין שהיה מבין בספרים, שמו אותו אלוף לראשם, להורות להם חקי אלקים ותורותיו, ואת המעשה אשר יעשון, כי רבם ככלם היו יראי ד' ושומרי מצוה, וגם מנהגי אבותיהם החזיקו בידיהם, אך בתורה לא היו עמלים, והנסבה לזה כבר גילה לנו אחד מרבותינו בעלי התוספות האשכנזים אשר

בהמשך

מבוא

בהמשך דבריו סיפר גם כן לנו ממעמד אבותינו מאז ומקדם, אשר כבר מצאו קן להם במדינות פולין ורוסיא עוד במאה האחרונה של האלף החמישי, והוא רבינו אליעזר מביה"ם תלמיד רבינו תם ז"ל א) אשר השיב תשובתו לרבינו יהודה חסיד ז"ל בתוכחת מגולה, ואלה דבריו בסוף התשובה שם: „הנה ברוב המקומות במדינות פולין ורוסיא ואונגריא, שאין שם לומדי תורה מתוך דחקם, והם שוכרים להם אדם מבין מאשר ימצאו, והיה להם לשליח צבור, ולמורה צדק, וגם למלמד לבניהם, ומפני כי אין סיפוק ביד כל צבור וצבור ליתן להם שכר מכיסם למחיתם, תקנו להם חזקות שיהיה שייך להם מגבת פורים, ונדבות שמחת תורה, וגם נדבות החתנים, והיינו לגבות מאוכלי שלחן חתנים שלא ירע לבבם בתתם להם מפני הנאת שמחה ואכילה ושתיה, ונמצאת מצוה גוררת מצוה, ואם באת לבטל מהם כל זה, הנה לא יספיק להם שכרם למחיתם וירדו משירותם וישארו בלא תורה ובלא תפלה ובלא מורה צדק", עכ"ל התשובה, (והיא נדפסה בשו"ת מהר"ם בר ברוך ח"ג דפוס לבוב סימן קי"ב, ובס' אור זרוע הגדול בחלק שו"ת אחר הל' תפלה בסימן קי"ג). ונתודע לנו אפוא מזה כי רק גדל ענים וכובד פרנסתם גרם לזה, שלא היה סיפוק בידם להחזיק ג"כ במעוז התורה להגדילה ולהאדירה, והספיקו א"ע במיעוט תורה כפי כחם, וכה נמשכו להם ימי חשך ואפלה זמן רב גם אחר זה, וגם בהתחלת שנות מאות מאלף הששי, מאשר ניתוספו עליהם עוד הרבה ממגורשי אשכנז וצרפת אשר אנו מבני בניהם, והם נתגרשו מארץ מולדתם פעם אחר פעם ממקומות שונים ובזמנים שונים, והיו נעים ומטולטלים מאד הם ונשיהם וטפם עד אשר באו לגור בארץ פולין ורוסיא, וברצי כסף אשר הפריזו אז ראשי וקציני בני הגולה למלכי ודוכסי ושרי פולין, מצאו מקום מפלט למו והשיגו הרשיון להאחז בארץ, ולמצוא מנוח לכף רגלם, וכל אשר היה להם

נתנו

א) מתולדות האדם הגדול הזה רבינו אליעזר מביה"ם שהיה אחד מבעלי התוספות האשכנזים ותלמיד ר"ת ז"ל, כבר מבואר אצלינו בארוכה בספרי מאורות נתן אשר חברתי על בעלי התוספות, והבאתי ממנו גם כן בקצרה בספרי לוית ח"ן אשר חברתי על ספר הראב"ה שנדפס פה קראקא בשנת תרמ"ב ושם בסימן קס"ד ס"ק י"ג תראה מה שכתבנו בזה אודותיו:

הגאון

נתנו אז בעד נפשם וטפם, וידל ישראל מאד, ורוב ההמון נשארו בערום ובחוסר כל, ובנפשם הביאו לחמם לפי הטף, ובמצב נורא כזה חיו שנים רבות ויובלות הרבה דור אחר דור, ומובן הדבר, כי מקוצר רוח ומעבודה קשה לא היה לאל ידם לחזק ברכים כושלות ולהרביץ תורה בישראל, כאשר עשו אבותיהם ואבות אבותיהם בימי קדם בהיותם בארצות צרפת ואשכנז, אשר נאמר עליהם גם בארץ ספרד: „כי מצרפת תצא תורה, ודבר ד' מאשכנז", (שו"ת הריב"ש סימן שע"ו), והם לא הסכינו עוד להחזיק את בניהם ולהספיקם בלחם ושמלה עד אשר יגדלו ויתנו עין ולב לעסוק ולהגות בתלמוד ובפוסקים בעיון ובשקידה כיאות, ומלבד זה היה חסר להם ג"כ איש אשכולות, איש אשר רוח אלקים בו אשר יצא ויבא לפניהם, אישי אשר יהיה לאל ידו לעורר ולהקיץ נרדמים, כי יתעוררו ויתנו אל לבם לשוב אל התורה ואל העבודה בהחזקת ישיבות עם בחורי ישראל בדבוק חברים ובפלפול התלמידים, וכה ארכו להם הימים במצב אחד עד אמצע המאה השלישית, אשר אז ריחם ד' עליהם ונתנם לחן ולחסד בעיני זיגמונד הראשון מלך פולין, והוא הביט עליהם בעין חמלה ותנינה להטיב מצבם המדיני מעט על ידי כתבי חריות וקיומים שנתן להם, והרשות נתנה להם לסחור בארץ לארכה ולרחבה, ולנסוע למקומות הירידים, גם ליסד להם קהלות וישובים בכל עיר ועיר, ולמנות עליהם רבנים ומורי צדק וראשים וטובים, כפי הטוב בעיניהם, ובפרוץ ד' הטוב, התעוררו וראו ונתנו עין ולב, כי בא מועד ושעה מוכשרת לרומם גם כן קרן התורה, ומאת ד' היתה זאת כי בעת ההיא שלח לפניהם איש אשכולות האדם הגדול בענקים הגאון מאור עיני הגולה רבינו יעקב פולאק ז"ל (אבי החלוקים ובעל פלוגתי' דמהר"י מינץ בעניני מיאון בזמן הזה שזכר הרמ"א בהגהותיו לאבן העזר סוף סימן קנ"ה), ונקרא בספרי הפוסקים, בשם „מהרי"ף", והוא היה היחיד בדורו בחריפתו ובקיאתו, ובחידוד שכלו, ושמעו הלך מסוף העולם ועד סופו (צמח דוד חלק א'), והוא ז"ל בא לשכון כבוד בעירנו פה קראקא עיר ממלכת פולין, ותהי ראשית מלאכתו לקבוע פה בית מדרשו להרביץ תורה לתלמידים וקבץ ורבץ ועשה אזנים לתורה, ומישיבתו הגדולה והרחבה יצאו גדולי הדור ואדירי התורה אשר הארץ האירה מכבוד תורתם וחכמתם, וכבר נודע שהוא היה רבו של הגאון

מו"ה

מו"ה שכנא מלובלין שהיה רבו של הרמ"א. (דרכי משה בטור או"ח סימן תרנ"א, ובשו"ת הרמ"א סימן כ"ה, ובהגהות הרמ"א בסוף ספר יוחסין), ואחריו היה פה ראש הישיבה ואב"ד הגאון המקובל מו"ה אשר ז"ל זקנו של רבינו מהר"ם מלובלין, כמבואר בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן פ"ג ובהקדמת בנו הגאון ז"ל שם, וראה מזה בסוף ספר צמח דוד ח"א שכתב שרבינו יעקב פולאק היה אב"ד וראש הישיבה בעיר פראג ביחד עם הגאון רבי אייזיק מרגליות ז"ל, ולא ידע בעל צמח דוד וגם שאר סופרי קורות ישראל שרבינו מהרי"פ ז"ל היה משכן כבודו עם בית מדרשו קבוע פה ק"ק קראקא בטרם שנסע לפראג:

והנני להציע לפניך פה ב' ראיות ברורות שכן הוא: א) ממה שכתב הרמ"א בספר תורת חטאת כלל ד' דין ג' בדין בשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא הדחה שהחמירו הגאונים דאסור לאכלו ע"י מליחה, והביא שם בשם האגור דכמה גדולים מכשירים כששפכו עליו מים תוך ג' ימים, ועל זה כתב הרמ"א שם „דלכתחלה יש לחוש ולאסרו, אך בדיעבד במקום הפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על דברי המתירין, ובכאן ק"ק קראקא הטבחים נוהגים בו היתר לכתחלה, ואומרים שכך הורה להם רבינו מו"ה יעקב פולאק ז"ל, והנחנו להם מנהגם מאחר שכבר הורה זקן ויש להם על מה שיסמוכו", עכ"ל הרמ"א שם. (והעתיקו גם כן בעל תוס' יו"ט בספרו לחם חמודות על הרא"ש חולין פ' כל הבשר באות רט"ז), הרי לך ראיה שרבינו מהרי"פ ז"ל ישב פה קראקא על התורה ועל ההוראה, והטבחים שאלו ממנו דבר ד' זו הלכה. ב) ועוד ראיה ממה שכתב הרמ"א בדרכי משה בטור אבן העזר בראש סימן קכ"ד שהעתיק שם מספר סדר גיטין בסימן ל"ב שכתב שם וז"ל: „אני ראיתי גט הנכתב על נייר שקורין פאפיר בלשון אשכנז שבא מקונסטנטינא לק"ק קראקא לפני „מהרי"פ" (והוא מו"ה יעקב פולאק), ושאר לומדים, וגם לא נכתב בכתיבה תמה כאשר אנחנו מצריכים לכתוב", עכ"ל בדרכי משה שם, הרי יש לך עדות ברורה שרבינו מהרי"פ ז"ל, היה יושב על מדין פה ק"ק קראקא, וכל דבר הקשה הביאו לפניו, וכמ"ש. והנה אם אמנם כי עוד בדור הקודם לו בשנת רל"ד כבר זרח שמשו של משה הוא הגאון הנודע מהר"ם מינץ הלוי אשר בא ממגנצא ונעשה אב"ד בעיר פוזנן מטרפולין של מדינת פולין גדול, ותיקן שם הרבה תקנות

לטובת

לטובת הכלל, וגם האיר עיני הגולה בפסקיו ובתשובותיו כנודע מספרו שו"ת מהר"ם מינץ, שנדפס פה קראקא בימי הגאון מו"ה פייביש ז"ל האב"ד דפה, ועוד היה שם בעיר פוזנן הג"מ אברהם בהר"ש ז"ל. וגם הוא היה אחד מרבני העיר אז, ובימיהם בא גם כן אדם גדול ממדינת עלזאס לארץ פולין והוא הגאון מו"ה יחיאל לוריא אחיו של הרב רבי יוחנן לוריא, ונפטר בבריסק דליטא, ואחריו היה שם הג"מ אברהם לוריא אבי אביו של רבינו מהרש"ל, ועוד שאר בעלי תריסין, (ראה מזה בס' העורכים ובני יונה להחכם ר"א כרמולי), ועם כל זה יתר שאת זיתר עז להגאון רבינו מהרי"ף ז"ל, שהוא מסר נפשו על התורה להעמיד תלמידים הרבה, ולהחזיר העטרה ליושנה, והוא היה הראשון אשר המציא ברוב עיונו ובחדוד שכלו פלפול החלוקים הצריכים עיון גדול, וכונתו היתה רצויה לקרב על ידי זה לב התלמידים ולהעיר ביניהם קנאת סופרים, כי בעבור זה יתנו עין ולב ללמוד וללמד בעיון ובשקידה, ודבריו עשו פרי כי גדלו והצליחו עד למעלה בתורה ובגדולה עד שגם אחר שנסע מקראקא מאיזה סבה ונבחר לנהוג ישיבתו בארץ כנען היא ארץ בעהמען בעיר פראג המעוטרה, כבר נתרבו ישיבות בכל קהלות הקדש שבארבע ארצות פולין ורוסיא ליטא וואהלין על ידי גדולי תלמידיו אשר השאיר אחריו ברכה בארץ ההיא בכל מדינה ומדינה, ומלבד תלמידו הגאון רבינו מהר"ם מפאדובה ז"ל אשר היה הראש והראשון לכל רבני וגאוני ארץ איטליא, כבר נודע שהרביצו תורה בארץ פולין בזמן ההוא הגאון מרנא ורבנא מו"ה שכנא ובנו הגאון מו"ה ישראל ז"ל בעיר לובלין (שו"ת הרמ"א סימן כ"ה וסימן מ"ה), הגאון מו"ה מענדל פראנק עם הגאון הזקן מו"ה שלמה מעיר הברזל בעיר פוזנן, (הר"מ פראנק מובא בחלקת מחוקק אהע"ז סימן מ"ה ס"ק י"א, ור"ש מעיר הברזל מובא בתשובת מהר"ם מפאדובה הנדפסת בשו"ת הרמ"א סימן נ"ה, ובשו"ת שארית יוסף סימן כ"ח ובסוף ס' מ"ו), הגאון מו"ה קלמן מווירמייזא עם חתנו הג"מ אליעזר ברבי מנוח בעיר לבוב (שו"ת הרמ"א סימן ט"ו, ושו"ת שארית יוסף סוף סי' א'), והגאון מו"ה אשר ז"ל זקנו של מהר"ם מלובלין בעיר קראקא (שו"ת מהר"ם מלובלין סי' פ"ג), ואחריו היו הגאונים מו"ה מרדכי גרשון הכהן אבי הגאון בעל שו"ת שארית יוסף ומו"ה יואל מקראקא אבי חורגו של בעל שארית יוסף ומו"ה משה יפה בעל אחות אמו של

בעל

מבוא

בעל שארית יוסף ומו"ה משה שטארך ראש ישיבה (ארבעה אלה היו מזקני ב"ד דפה קראקא עוד קודם הרמ"א ובעל שארית יוסף, ראה מזה בהקדמת ס' שארית יוסף ובפנים הספר שם בסימן ג' ובסוף סי' כ"ח ובסוף סימן מ"ז) ונלוה עמהם אז גם כן הגאון מו"ה אליעזר טריוו"ש מפפד"מ אשר נהג גם הוא ישיבתו פה כמה שנים ואח"כ שב לפפד"מ ושם מנוחתו כבוד ג). וכל אלה הגאונים הופיעו באור תורתם

ג) הגאון ר' אליעזר טריוו"ש נהג ישיבתו פה קראקא משנת רל"א עד סביב לשנת ש"ה לפ"ק, ואחר כך נסע מזה וקבע ישיבתו בעירו ק"ק פפד"מ ושם מנוחתו כבוד והוא היה רבו של הרב מו"ה יצחק יעקב באשטינש שהיה שו"ב ומנקר פה קראקא בזמן ההוא כאשר העיד עליו בנו ותלמידו הרה"ג הנודע מו"ה נבי הירש ז"ל, שחיבר ספר „שחיטות ובדיקות מהר"ן" והוא הגהות וחידושי דינים על הלכות שחיטות ובדיקות למהר"י וייל, ונדפס הרבה פעמים ומובא ג"כ בפוסקים להלכה למעשה, ועוד חיבר ספר על דיני ניקור ונקרא בשם „ספר הניקור למהר"ן מקראקא", וזה לא נדפס והוא עודנו בכתובים אצל המנקרים דפה, והנה מצאתי שם (בדף ט' ע"א) בדין חלב דתותי מתני, דבני בודין מנקרין חלב זה רק עד חצי רחבו, שכתב וז"ל: „ושאלתי את פי הגאון מו"ה משה איסרלש האיך אנו צריכין לנהוג פה, ואמר לי מאחר שהמנהג היה כבר מקדמונים כאן ק"ק קראקא שאין מנקרין אלא עד חצי רחבו כמו בני בודין לכן אל ישנה את המנהג, עד כאן. ושמעתי הטעם מן אבי מורי הר"ר יצחק יעקב ז"ל שלמד הלכות ניקור אצל הגאון מו"ה אליעזר מוראנקפורט ז"ל כשהיה דירתו כאן בק"ק קראקא, ואמר לי משום הטעם מפני שבהמות הדקין מרקדין יותר מן הגסות, לכן בבהמה דקה צריכין לפתוח עד החוט השדרה, אבל בהמות גסות שאינן מרקדין כל כך לכן אין צריכין לפתוח אלא עד חציו" עכ"ל ויע"ש. ובספרי „קרית מלך רב" על חכמי קראקא דברתי ג"כ מהרב הגדול מהר"ן ז"ל שהוא היה גם כן שו"ב פה בעירנו אח"כ בימי הרמ"א ובעל שארית יוסף ז"ל כמבואר בספרו שחיטות מהר"ן, שהציע שאלותיו כמה פעמים לפניהם ונשא ונתן עמהם, וכן נמצא שם שהציע דבריו לפעמים גם לפני הרב החכם הגדול מו"ה שלמה קאליהארי ז"ל הספרדי שהיה רופא מומחה ומגדולי וחכמי העיר פה קראקא בזמן ההוא ונפטר פה ביום שבת ט"ז כסליו שנ"ז לפ"ק, (והוא אבי הגאון הישיש מו"ה ישראל שמואל קאליהארי שנפטר פה ביום ב' י"ג שבט ת' לפ"ק והוא בעהמ"ח ספר ישמח

תורתם בסוף המאה השלישית מאלף הששי, והם הדור הראשון מן הרבנים אשר הרימו קרן התורה בכל מדינות פולין בהחזקת ישיבות גדולות

שמח ישראל והוא ד' חלקי ש"ע בקצרה ע"ד אלפ"א בית"א שנתחבר עליו אח"כ הפירוש מבעל לחם הפנים בקראו שמו חקי חיים חקי דעת חקי דרך חקי משפט כנודע, וראה מזה להלאה בהערה ח') ובפנקס הח"ק פה מנו למהר"ן ז"ל שם מעלות נוסף על תורתו וחכמתו, שהיה שוחט, בודק, ומנקר, מוהל, בעל תוקע, ובעל מחבר, ונפטר פה ביום ג' כ"ח מרחשון שנ"ג לפ"ק, ובזמנו היו עוד שו"ב אחרים וכלם גדולים חקרי לב ה"ה הרה"ג מו"ה יצחק במו"ה משה קראשניק שו"ב ומוהל ונפטר פה כ"ג ניסן שנ"ג, וה"ה הרה"ג אחי שבחבורה מו"ה משה במו"ה מרדכי ברוינשווייק ז"ל והוא חבר ג"כ ספר בטריפות ובקיאות על דיני בדיקת הריאה, ונדפס, והשיג שם כמה פעמים על ס' שו"ב למהר"ן, אך אין ספרו מצוי עתה בזמנינו, רק בספר עולת יצחק מביאו וכתב: „וכן מצאתי בבדיקות ישנים של מו"ה משה שוחט מקראקא, שנדפסו בק"ק פראג שנת של"ב לפ"ק", (וראה ממנו ג"כ בהקדמת ס' זבחי טוביה דפוס אמשטרדם תמ"ג), והרה"ג מו"ה מאיר שחבר ספר תקון הבית, ומחזיק בדק, (המובא בטו"ז ובש"ך) והוא היה תלמיד הגאון בעל שארית יוסף כמבואר בספרו שם, וראה ממנו ג"כ בס' ראש אפרים להגאון ר' זלמן מרגליות בהל' טריפות הריאה סימן ל"ו ס"ק י"ג. — ובמה שנוגע להרה"ג מהר"ן הנ"ל, ראיתי להעתיק בזה מ"ש עליו הרב מו"ה אליה ברודא מפראג בהקדמתו לספרו מנחת אליהו על הל' שחיטות ובדיקות מהדורא בתרא (דפוס פראג תב"ה), כי שם קרא תגר על הרב בעל ספר עולת יצחק על הל' שו"ב „שליקט כל חדושי דינים ואחז גם בשני לוחות אבנים הט"ז והש"ך, ומדברי הגהות מהר"ן לא הביא כלל כאלו המה שברי לוחות ולא כאמרו בהם כי טוב, ואעפ"כ מונחים בארון, ואין זה נכון להשליך דבריו ארצה, כי היה בימי הרמ"א ז"ל, וראה פני משה קלסתר פניו כפני חמה המאור הגדול המאיר לעולם כלו בכבודו, ואמרו חז"ל גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה" עכת"ד שם:

ודע כי הרה"ג מהר"ן מקראקא הנ"ל העמיד ג"כ תלמיד אחד רב וחכם גדול איש אשכולות ואחי שבחבורה ה"ה הרב הגאון מו"ה יעקב במו"ה יוזפא שורזיניה איש קאסטילאן, שנדפס ממנו תשובה אחת בסוף שו"ת הרא"ם (דפוס ווינציאה שנת שס"ח) אשר השיב להגאון המופלא אביר הרופאים מו"ה שמואל

מבוא

גדולות ובהעמדת תלמידים רבים גדולי הדור ועמודי ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליהם :

ועד שלא שקעה שמשם של אלו הגאונים כבר זרחה שמשם של תלמידיהם על ידי גדל שקידתם ועוצם עיונם עד שבאו לפעמים לגלות דעתם ברבים להלכה ולמעשה אף לנגד רבותיהם הגדולים. כן תראה ותבחן מתוך דברי הגאון מוה' יוסף כ"ץ בעל שארית יוסף גיסו של הרמ"א ז"ל ג), אשר עוד בימי חורפו הרהיב עוז בנפשו להשיג

שמואל קוזאני, להכריע בין רבני קנדיא"ה וקושטאנדינה בענין תרבי דתותי מתני', ובאמצע תשובתו שם כתב ג"כ וז"ל: "כן מצאנו הלכה למעשה למורי ורבי האלוף מו"ה לבי ז"ל מקראקא, — הוא האיש אשר חבר ההגהות שבינות דיני השחיטות ובדיקות של מהר"י ווייל, אשר למדתי מתנו דיני הניקור ומלאכת הניקור, — בשרש הריאה האחת שהיתה בצד ימין ארבע אונות ובאונה העליונה היתה אונה קטנה, והאונה האמצעית היתה גדולה יותר מן האונה הסמוכה להאומה, והכשיר הגאון מו"ה משה איסרלש ז"ל וכל הבודקים הסכימו עמו, והוא הטריף, וטעמו ונימוקו ימצא בספר הניקור שלו, ותכלית וסוף דבריו היה כהאי לישנא "והודה לי הגאון מו"ה משה איסרלש ז"ל עם כל הבודקים", ואל יעלה על דעתיכם שהקצבים והבודקים מקראקא הנה הדיוטים שאין בידיהם רק מצות אנשים מלומדה ולא יותר, זה אינו אדרבה גלוי הוא ומפורסם לכל מי שהיה בק"ק קראקא שכל הקצבים ומנקרי הבשר דשם המה רבנים וחכמים, יודעים ומלומדים במלחמתה של תורה עכ"ל, ומובא גם כן בקצרה בספר ראש אפרים על הל' טריפות הריאה בסימן ל"ט סוף ס"ק ר"ב ויעש"ה, וכן נמצא ג"כ בסוף ספר הניקור שני פסקים מהרב מו"ה יעקב שורזינ"ה כה"ץ הנ"ל אודות מנהג ישראל שנזהרים מלקנות מן הטבחים הללו הי"ג האחרונה מצלעות הבהמה, וגם מה שנוהגים המנקרים לחתוך את ראש עצם הקולית וכן ראש עצם השוק, ויע"ש מלתא בטעמא. ולבסוף בא על החתום "יעקב בן כמר יוזפא כה"ץ ז"ל" — ודי בזה :

ג) **אודות** הגאון ר' יוסף הכהן בעל שארית יוסף כבר דברנו בארוכה בספרי "קרית מלך רב" על גדולי קראקא, ופה ארשום בקצרה; הנה הגאון הזה נולד פה קראקא בשנת רע"א מאלף הששי לאביו הגאון מו"ה מרדכי גרשון הכהן שהיה גיסו של הגאון הנודע מו"ה משה יפה מקראקא,

מלך

להשיג על פסק דינו של הגאון הזקן מו״ה שלמה ליברמנש מק״ק עיר הברזל בנדון ספק קידושין שהיה מעשה בק״ק קראקא. ופסק שאסור להמקדש

מלך נשותיהם שהיו שתי אחיות, ואחרי פטירת הגאון רמ״ג נשאת אשתו להגאון מו״ה יואל מקראקא, והיה אבי חורגו של ר׳ יוסף הכהן (שו״ת שארית יוסף סימן ג׳), ואחותו של ר״י הכהן היתה אשת רבינו הרמ״א ז״ל אחרי מות אשתו הראשונה אשר היתה בת רבו הגאון מו״ה שכנא מלובלין כידוע, ומשפחת בית אבי ר״י הכהן היתה רמה ונשאה פה כי לבית שרעגלים תחשב שהיא משפחה עתיקה ונכבדה *)׳ וענף עץ אבות ממשפחה הנכבדה הזאת היה ג״כ הגאון הגדול מו״ה ישראל יחיאל הכהן שהיה הראש לגאוני וחכמי קראקא בימי הגאון מו״ה משולם פייבוש האבד״ק קראקא (רבו של הב״ח ז״ל), ומצאתי את שמו חתום בראש החתומים על פסק דין אחד מיום ד׳ ה׳ מנחם שש״ה לפ״ק, (פנקס בית הכנסת גבוה פה). והוא היה אבי הגאון הנודע מו״ה אברהם

*) ונראה שהיא גם כן משפחה אשכנזית כמו משפחות, לנדוי, הורויץ, שפירא, אופנהיים, היילפרין, ודומיהן, ונלוה להן ג״כ משפחת פרנק, פרנקיל, הנזכרת בשו״ת מהר״י ווייל בראש סימן ע׳, וכן הוא גם משפחת שרנק, שרנליל, הנזכרת בתשובה שם בסוף סימן קס״ד ויע״ש. (ובדרך אגב אמרתי לעורר פה, כי הסימן קס״ד שבשו״ת מהר״י ווייל שם הוא בולל ב׳ תשובות, ושתיהן אינן ממהר״י ווייל, רק משני גאונים אחרים, ומחלי הסימן שם והלאה היינו מן דבור המתחיל „אמנם״ עד סוף הסימן, היא תשובה מוקדמת לרבינו מהרא״י בעל תרומת הדשן, ובסיום התשובה שם בא בחתימתו „הקטן והצעיר שבישראל״, שכן חתם את עצמו בכל מקום בספרו תרומת הדשן, ומראש הסימן שם והלאה היינו מן דבור המתחיל „גולת הכתרת״, עד דבור המתחיל „אמנם״ היא תשובה מאוחרת מרבינו מהר״י ברונא אשר בא שם להשיב על תשובת מהרא״י הנ״ל, ושתי התשובות הללו נדפסו כעת כסדרן בשו״ת מהר״י ברונא אשר יצא לאור בזמנינו זה, ושם נדפס בתחלה תשובת מהרא״י והיא שם בסי׳ כ״ח, ואחריה באה תשובת מהר״י ברונא שם בסימן כ״ט, ובאמצע התשובה שם כתב מהר״י ברונא לתמוה על פסק דינו של רבינו מהרא״י בעל תרומת הדשן, ואלה דבריו שם: „ועוד תמהני על הרב המובהק אשר תרומותיו תרומה, דאסיק אדעתיה לפסוק הדין להתיר אשת איש לעלמא מדקדוק כל דהוא, כי ודאי כשאנו מפלפלים ולומדים חריפות כגון בזמן התוספת, אז אנו רגילים למיסקל ולמטרח בדקדוקים ובחלוקים דקים כמיעל פילא בקופא דמחטא, אבל לפסוק הדין או להתיר האיסור, אין לפסוק הדין, ואין להתיר האיסור, אלא בראיות ברורות מלבנות ומחוורות מתוך פשטות סוגיא דשמעתתא ולא מתוך הדקדוקים״ עכ״ד הנאמרים באמת. וראיתי להגאון ר׳ יונה לנדסופר בעל שו״ת מעיל צדקה שהעתיק הדברים היקרים האלה (בספרו שם בסימן כ״ב), בשם מהר״י ווייל, ולא ידע הגאון ז״ל, שכל אלה הדברים לא מעט מהר״י ווייל יצאו, רק מעט מהר״י ברונא ז״ל, וזה לפי שבזמנו עדיין לא נתגלה בדפוס ספר התשובות ממהר״י ברונא כידוע) : —

מבוא

להמקדש לישא אשה אהרת מכח תקנת רגמ"ה. ושלח פסקו לק"ק קראקא. והרב בעל שארית יוסף (בספרו סימן כ"ה), השיב על כל דבריו

אברהם שרענציל"ש הכהן מלבוש בעל שו"ת איתן האזרחי, וחותן הגביר המפורסם הרב הגדול מו"ה אייזיק ר' יעקלעס ז"ל אשר בנה בית הכנסת המפוארה פה קראקא בשנת קד"ש לפ"ק, ונפטר ביום ש"ק כ"ו סיון תי"ג לפ"ק:

והנה הגאון ר"י הכהן היה לו תורה וגדולה במקום אחד, כי בימי נעוריו בהיותו עלם נחמד רך וענוג, וחד חד מבני עליה התחתן עמו פה גביר עצום ורב פעלים הנגיד והקצין מו"ה משה ר' עברלי"ש ז"ל ראש ומנהיג פה קראקא והמדינה בימים ההם, והוא נתן לו את בתו הבתולה מרת שפרינצא לאשה, ותהי לבעלה עטרת, כי היתה אשת חיל נושאת ונותנת וכלכלה את הבית לפי כבוד בית אביה אשר היה לו הון ועושר בביתו, ויוסף היה המשכיל ללמוד וללמד ולהבין בתורת ד', ולהראות הלכה לתלמידים הרבים אשר נהרו אליו מכל קצוי ארץ ללמוד בבית מדרשו, ולשתות בצמא דבריו היקרים, הנובעים מסיני ועוקר הרים, ונהג את ישיבתו הרמתה גם עד זקנה ושיבה והוא שפט ג"כ את ישראל פה יותר מחמשים שנה, ועוד זכה לראות בחייו, בנים ובני בנים, כלם צדיקים וגאונים מובהקים, (ראה מזה בהקדמתו לספרו שארית יוסף שם) „והיה מוכתר בארבע כתרים כתר תורה כתר כהונה כתר גדולה וכתר שם טוב, וחבר שאלות ותשובות, והרביץ תורה בישראל בקריה נאמנה עיר ואם בישראל קרית מלך רב ק"ק קראקא, והיה שם תמיד אחד מראשי הישיבות ורב קרוב לחמשים שנה ונתבקש בישיבה של מעלה זקן ושבע ימים קרוב לשמונים שנה בשנת שנ"א לפ"ק" (צמח דוד סוף ח"א). ועל אבן מצבתו פה נחקק עליו בנוסח הזה: „שהיה אב"ד וראש הישיבה פה ק"ק קראקא יותר מחמשים שנה, ויוסף להיות עניו מכל אדם, הוא הרביץ תורה בישראל, והאיר עינינו בתשובות שארית יוסף, ובאורים על חושן המשפט, ובאורים על המרדכי, ונפטר ביום ב' ג' שבט שנת נש"א את ראש בני גרשון, וסמוך לו טמונה זוגתו הרבנית אשה חשובה והגונה, מרת שפרינצא בת הקצין פרנס ומנהיג הנכבד כמו"ה משה עברלי"ש ז"ל, כל ימיה עסקה בגמילות חסדים ובבקור חולים, ולבעלה היתה עטרת, ונפטרה ביום א' ד' טבת של"ס לפ"ק, ועליה נקבר נינה הקטן גרשון בן מו"ה [אהרן] משה בנה, ועליהם נקבר הגאון מו"ה תנחום בהגאון מו"ה יוסף כ"ץ, שהיה כל ימיו דיין וגבאי צדקה, ונפטר ביום ד', ז"ך שבט שע"ח לפ"ק", ע"כ: —

ודע

דבריו שם. ובהיותו אז צעיר לימים כתב כל דבריו בהכנעה וכתלמיד הדן לפני רבותיו, ועכ"ז סיים התשובה שם ג"כ קצת בתוכחת מגולה, וז"ל

ודע כי התואר „אב"ד" אשר נחקק עליו באבן מצבתו שם, וכן מצאתי גם כן לתלמידו הגאון מהר"ש בעל מחזיק בדק שתאר בספרו שם את רבו בעל שארית יוסף בשם אב"ד דק"ק קראקא, (ראה מזה בס' ראש אפרים למהר"ז מרגליות בהל' טריפות סימן ל"ו ס"ק ק"ג), הנה כל זה הוא רק תואר וכינוי כבוד אשר הפריזו לו לגודל ערכו כי רב הוא, אבל לא נתמנה מעולם ע"פ הסכמת ראשי העדה להיות לאב"ד פה רק לר"מ מתיבתא בלבד, כי בימיו וגם בכל הדורות שלפניו ושלפני פניו לא היה נוהגים פה קראקא, וכן בשאר ערי יהודה בקהלות הגדולות, למנות עליהם אב"ד מיוחד שיהי' הוא בלבד רב הכולל על כל העיר והמחוזות, רק בכל אתר ואתר היו ממנים ב"ד קבוע לדון ולהורות, ואם נמצא בתוך העיר ג"כ גאון אחד אשר העיר את לבבו להיות ג"כ תופש ישיבה להרבין תורה ברבים, היה הוא ג"כ הראש לכלם, בכל עניני דת ודין אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו, ולא מרו את דברו, ופה קראקא נתמנו מקדם קדמתה שלשה בתי דינין קבועים כפי המבואר בפנקס הישן דפה. והגאון אשר עמד אז בראש הישיבה היה לו ג"כ העוז והמשרה לפקוד על כל נשאות הב"ד בכל הענינים הנוגעים לדת ודין, וכלם היו סרים למשמעתו בפקודת ראשי העדה, וגם כל צרכי העדה היו נחתכים רק ע"פ עצתו, ולפעמים היו פה שנים או שלשה גאונים ראשי מתיבתא, אשר כל אחד מהם היה תופש ישיבה לעצמו, להגדיל תורה ולהאדירה, ואז היו כל הבתי דינים הקבועים כפופים לכלם, והיו חשים לפקודתם, באהבה ובכבוד, (וכן בק"ק פראג שהיו להם מקדם קדמתה ג"כ ארבעה בתי דינים קבועים כמבואר בהסכמות הגאונים בראש ס' זקוקין דנורא על תנא דבי אליהו, והנה גם שם לא היה להם אב"ד מיוחד בעיר, רק הר"מ מתיבתא שהיה שם היה תופש ג"כ בכל תכסיסי הרבנות כמבואר בשו"ת הרמ"א בסימני כ"ה כ"ו כ"ז אודות הגאון מו"ה מן ר"מ מתיבתא דק"ק פראג, שלא היה נתמנה להיות אב"ד שם, יע"ש. וכן נהגו מקדם גם בכל ארצות אשכנז, גם בימי מהר"י ווייל ומהרא"י בעל תרומת הדשן ומהר"י ברונא כמבואר בתשובותיהם. וכן תמצא עוד בשו"ת מהר"י ווייל בסוף סימן קנ"א שחשב שם ג"כ הרבה מקומות מקהלות ישראל, ומהם ווינא, קרימזא, נירנבערק, ומגנצא, שהיו יושבים שם לפעמים גם שני חכמים אשר שניהם היו נוהגים נשיאותן ברמה, הן לקבוע

ישיבה

וז"ל שם: „וכל הא דלעיל לא כתבתי לפסק הלכה, אלא כנושא ונותן לפני רבותיו ע"ג קרקע, באשר כן התחלתי, צעיר אני לימים, ומה שנגזר

ישיבה לעצמו, והן ליתן גיטין וחליצה, ולהורות הוראה ולסדר קדושין וכדומה, ולא היה לאחד מהם חזקה יותר מן השני יע"ש, והביאו ג"כ הרמ"א בדרכי משה ובהגהותיו לש"ע יו"ד סוף סימן רמ"ה):

והנה בפנקסי הקהל דפה וכן בפנקס הח"ק לא נזכר כלל תואר אב"ד לא על הגאון ר' יוסף הכהן בעל שארית יוסף ולא על גיסו רבינו הרמ"א ז"ל, רק נכתב עליהם „שהרביצו פה תורה בישראל", וכן הוא האמת שהיו שניהם יושבים פה קראקא רק בתור ראשי מתיבתא בלבד, ובעבור זה היו כלם שרים למשמעתם, והיו להם ג"כ העוז והמשרה לדון ולהורות ולהעמיד הדת על תלה, ע"פ תוקף מנהיגי העדה דפה, וגם לתקן תקנות טובות בישראל לצורך הכלל כפי ראות עיניהם כידוע. והנה תמצא כי בס' שאלות להרב מהר"ן מקראקא שהיה שו"ב פה בזמנם, ובהל' בדיקה שם בסימן כ' באות ט"ו גבי בועה הנכרת מעבר לעבר במקום הסמפונות, כתב שם „והקשה הגאון מו"ה יוסף כ"ץ **ריש מתיבתא** בק"ק קראקא, מאי שנא מנ' בועות דסמוכי להדדי וכו'. והשבתי לו וכו' ויע"ש. הרי שלא זכר עליו תואר אב"ה, רק תואר ריש מתיבתא. וכמו כן תמצא ג"כ בשער ספר האגודה שנדפס פה קראקא בשנת של"ב ונכתב עליו שם „שהוגה על ידי הגאון **ריש מתיבתא** כמוהר"ר יוסף כ"ץ יצ"ו", ומכל זה תדע ותבין כי התואר אב"ד שנכתב עליו לפעמים הוא רק תואר הכבוד בלבד, וכמו שכתבנו: —

וביוצא בזה הראיתי ג"כ בספרי שם על שני גדולי הדור, והם הגאון מו"ה יצחק הכהן שפירא מקרעמניץ (חותן מהר"ם מלובלין ז"ל) והגאון מו"ה אליעזר אשכנזי בעל ספר מעשה ד' וס' יוסף לקח, אשר שניהם באו לשכון כבוד בעירנו אחרי מות רבינו הרמ"א ז"ל ועוד בחיי גיסו בעל שארית יוסף, ושניהם נתקבלו ג"כ לראשי מתיבתא פה להרביץ תורה בישראל, ושמשו ביחד עם בעל שארית יוסף לדון ולהורות ג"כ בכל עניני דת ודין, ונפטרו שניהם ג"כ בימיו, הראשון בשנת שמ"ב (ונתקבל במקומו פה חתנו מהר"ם מלובלין ז"ל) והשני נפטר בשנת שמ"ו לפ"ק. והנה בפנקס הח"ק דפה וגם על אבן מצבת קבורתם לא נזכר כלל גם עליהם התואר „אב"ד", ואעפ"כ מצאנו לקצת גדולי המחברים שכינו גם אותם בתואר כבוד „אב"ד", על הראשון כתב רבינו הב"ח בתשובה שהיה אב"ד דק"ק קראקא, (ראה מזה בשו"ת ב"ח החדשות בסוף

שגזר הרב והחרים את ר' דוד ובנו, וכי זו כתורה וכהלכה, הלא הקדמונים נמנו ועמדו על זה בשורה, שלא להשתרר על בית דין אחר

בסוף סימן פ"ט), ועל השני כתב הגאון בעל חדושי פני יהושע בהסכמתו על ס' יוסף לקח שהיה המחבר אב"ד בקראקא, (וכן כתב ג"כ בעל סדר הדורות והביאו הגאון חיד"א בספרו שם הגדולים במערכת ספרים אות מ'). ויותר מזה תמצא שגם רבינו מהר"ם מלובלין אשר מלא פה מקום חותנו הגאון ר"י שפירא להיות ג"כ ריש מתיבתא בקראקא, ואעפ"כ כתב על עצמו (בתשובתו בסימן כ"ד) "שהיה אב"ד בק"ק קראקא", וזאת היה עוד בחיי הגאון בעל שארית יוסף כמבואר בתשובה שם. ובאמת שגם הוא ז"ל לא נתמנה ע"פ ראשי העדה להיות אב"ד פה בעוד יוסף חי שהוא רבינו בעל שארית יוסף — שהיה זקן הדור ונשיאו והראש והראשון לכל חכמי וגאוני דורו, מן העשרה הראשונים אשר באו בהסכמה על ספר מתנות כהונה פי' על המדרש רבה בהדפסה הראשונה, — רק לריש מתיבתא בלבד כמו הגאון בעל שארית יוסף, והגאון הראשון אשר שימש פה בכתר הרבנות בתור אב"ד מיוחד על כל העיר והגליל ע"פ הסכמת כל ראשי ומנהיגי העדה דפה היה הגאון הגדול מו"ה ישעיה מנחם ב"ר יצחק ז"ל הנקרא ר' מענדל ר' אביגדורש, אשר שמו נודע בספרי הפוסקים, והוא היה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק לאדמיר ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, הוא לבדו ואין שני לו, ונפטר פה ביום ג' כ"ה מנחם שנ"ט לפ"ק כמבואר בפנקס הח"ק דפה:

ונחזור ונשובה אל הגאון בעל שארית יוסף, והנה כפי אשר ראינו מתוך ספרו הנכבד היה רבינו יוסף הכהן מפורסם בדורו בכל תפוצות ישראל לגאון עולם ועמוד ההוראה כמו גיסו רבינו הרמ"א ז"ל, ושפתי כהן ישמרו דעת להשיב דבר לכל אשר שואל, ומכל הארצות ממזרח ומים היו מריצים אליו שאלותיהם וספקותיהם, כאשר ישאל איש בדבר האלקים, והוא השיב לכל אחד מהם תשובה קצרה, בשפה ברורה, לברר הלכה כדת של תורה, וגם מארץ לועז היא מדינת איטליא (שארית יוסף סימן ל"ג וסימן ל"ט), ומעיר פלעוונה אשר בארץ תוגרמה (שם סימן ו'), דרשו מאתו דבר ה' זו הלכה ברורה, ומי לנו גדול מרבינו מהרש"ל ז"ל אשר היה מאור עיני הגולה, וגם הנא ז"ל שדר פסקי' קמי' וביקש ממנו שהוא יכריע ברוחב דעתו בפסק דין שבינו ובין איש ריבו הגאון ר' יצחק ב"ר בצלאל מלאדמיר (שם בסימן י"ז),

וגם

אחר בגזירה, אבל מה לי ולצרה, ולהכנים עצמי בעובי הקורה, ועל זקני בית דין שבק"ק קראקא, לכבות ולהבעיר את הבערה, וכמדומה לי

וגם הגאון הגדול בעל משאת בנימין הריץ לפניו שאלותיו, והוא השיב לו בענות חן תשובה נלחת על כל דבריו (שם סימן מ"ז), וכן עוד הרבה מגדולי וחכמי דורו, כאשר יראה כל מעיין בספרו שם : —

ומה שנוגע לתולדותיו, כבר ידענו שהיו לו שני בנים גדולים בתורה ובחכמה, האחד הרה"ג מו"ה אהרן משה הכהן והוא נפטר ביום ש"ק ט' אדר שע"ו לפ"ק, (פנקס הח"ק פה); והשני הגאון מו"ה תנחום הכהן דיין דפה שנפטר כ"ז שבט שע"ח לפ"ק, ואחת מבנותיו היתה אשת הגאון מו"ה שלמה איש מבית לוי האבד"ק לבוב, שהיה נקרא בשם ר' שלמה חריף, ואשר בנו הג"מ יצחק הלוי היה חתן רבינו מהרש"א ז"ל, (וזה כפי עדות הגאון ר' זלמן מרגליות בספרו טיב גיטין שמות אנשים באות מ' סק"ל, ובשמות הנשים באות ג' סקי"ב, ובאות ח' סק"ד, וראה ג"כ במה שכתבתי להלאה בפנים בתולדות הגאון מהרי"ם חריף האבד"ק לבוב). והגאון מו"ה תנחום כ"ץ הנ"ל היה אבי הרה"ג מו"ה פסח כ"ץ שהיה נקרא בשם ר' פסח ר' תנחום מקראקא, והוא היה אבי הגאון מו"ה משה כהנא שהיה אבד"ק לוילק אשר בא בהסכמה בשנת תכ"ד בין גאוני מדינת ליטא על ספר עמודיה שבעה להרב מו"ה בצלאל דרשן דק"ק סלונק ושם חתם א"ע „נאם משה כהנא בלא"א מו"ה פסח כ"ץ זל"ל", ור' משה זה היה גיסו של הגאון מו"ה יונה תאומים בעל קיקיון דיונה שהיו שניהם חתניו לוקחי בנותיו של הגאון מו"ה מאיר וואהל אבד"ק בריסק דליטא שהיה חתן הגאון מו"ה פנחס סג"ל הורויץ גיסו של הרמ"א, ובן השר המפורסם נגיד ומלוה לעמו מו"ה שאול וואהל ז"ל, בנו של הגאון מהר"י מינץ בן רבינו מהר"ש מפאדובה, וחתנו של ר' משה הנ"ל היה הגאון הגדול מו"ה אברהם ז"ל שהרביץ תורה בישראל מבן כ"ה שנים עד בן ל"ו שנים ויאסף אל עמיו בק"ק לונטשיץ, והוא אבי הרב הגאון מו"ה אלישע ז"ל רב"ד דק"ק הורדנא בעהמח"ס „פי שנים" על מס' ברכות ונלוה עמו פירוש הרא"ש על סדר זרעים, שנדפס באלטונא בשנת תנ"ה לפ"ק, (ראה מזה בהקדמה שם), ובנו של ר' משה הנ"ל היה הרב הגדול מו"ה יהודה ליב מלוילק אשר בנו הרב הגאון מו"ה משה הכהן האבד"ק בעלזא והמדינה היה אבי הרב הגדול הדרשן מו"ה דוד הכהן בעהמח"ס „מראה הכהן", וס' „נפש דוד". כמבואר בהקדמת ס' „שירי תהלה" שחבר בנו הרב החכם מו"ה זאב וואלף הכהן בוכנער מק"ק בראדי

לי שעלה על רוחו, ולבו השיאתו שלא הניח בארץ אשר ממנה יצא, כמותו, אבל הוא בידו שגיונים, ושארי לי' מרי ממעונים, כי גדיים שהניח נעשו תיישים ובעלי קרנים, נאום הדן לפני רבותיו על גבי קרקע, הצעיר יוסף כהן" עכ"ל התשובה שם. ולמדנו ממנה שלשה דברים. א) שיש תקנה מן הקדמונים שאין לגדול הדור וגם להבית דין שבעיר אחת להשתרר על בית דין שבעיר אחרת אשר אין

מצודתם

בראדי, ונדפס בברלין בשנת תקס"ח לפ"ק, ושם כתב שהוא ג"כ נין ונכד להגאון ר' זלמן מירלש האבד"ק המבורג ואלטונא, ונין ונכד להגביר המפורסם הרב הגדול ר' אייזיק ר' יעקילעס מקראקא. (ואגב אעורר פה כי טעות נפלה בדפוס שם, שסיים שם על זקינו בעל שארית יוסף בהגאון מו"ה מרדכי גרשון כ"ץ ז"ל „שהיה ממגורשי ווינא", והדבר ידוע כי לא בעל שארית יוסף ולא אביו היו ממגורשי ווינא, כי שניהם היו מילידי ותושבי ק"ק קראקא, כמבואר בפנקס הקהל דפה, ומעולם לא היו מתושבי ווינא, וגם שניהם נפטרו זמן רב קודם הגירוש מווינא שהי' בשנת ת"ל כידוע. ואולם הנך ב' תיבות „ממגורשי ווינא" מקומם בשורה שלאחריה שם שכתב שהוא ג"כ נין ונכד להגאון ר' זלמן מירלש האבד"ק המבורג, ועליו הוא שכוון לומר שהיה ממגורשי ווינא כנודע):

והנה מלבד כל אלה יש עוד בזמנינו זה פה ובשאר ערי יהודה הרבה משפחות יקרות ונכבדות המתיחסים שהם מזרעו של יוסף בעל שארית יוסף ז"ל, ומהם משפחת בית רש"ך פה בעירנו הנקראים על שם זקנם הרב הגביר המפורסם ר' שכנא כ"ץ ז"ל שהיה מגזע בעל שארית יוסף וחתנו של הגאון מו"ה יהושע ר"מ מקראקא בעל מגיני שלמה, (והוא היה ראש ומנהיג פה קראקא והמדינה בימי הגאון האב"ד ר' יצחק חריף, ונפטר פה י"ז סיון תמ"ה לפ"ק) וכן משפחת בית אפרים זלמן מרגליות הגאון מבראד, שהוא ז"ל היה ג"כ נין ונכד לרבינו בעל שארית יוסף כמבואר בספרו טיב גיטין שמות אנשים באות זיי"ן ס"ק י"א, וכן במדינת אשכנז נמצא ג"כ משפחת הגאון מו"ה יהושע העשל לבוב שהיה אב"ד דק"ק שוואבך וכל מדינות אנשבך אשר העיד על עצמו בתשובתו הגדולה והרחבה הנדפסת בס' אור הישר נדון הגט מקליווא, שהוא נין ונכד להגאון בעל שארית יוסף, ע"ש בדף ע"ב ע"ב ובדף ע"ג ע"ב, וכן עוד הרבה, ודי בזה כעת:

ובינותי

מצודתם פרוסה עליהם ד). ב) שהגאון מוה' שלמה ליברמנש היה מגידולי ומגדולי ארץ פולין עוד בטרם שיצא משם להנהיג ישיבתו בק"ק עיר הברזל. ג) והוא העקר שהתלמידים בארץ פולין גדלו והצליחו כל כך עד שבזמן קצר נעשו לגדולים חקרי לב וללחום מלחמת ה' בגבורים בדברים ברורים, הנוגעים להלכה ולמעשה עוד בחיי רבותיהם, ואחרי פטירתם קמו התלמידים למלאות מקומם וירשו את כסאם ואת גדולתם, וגם הם עמדו לנס והעמידו תלמידים הרבה בכל מקומות מושבותיהם. ואלה הם ראשי הגאונים אשר מלאו את את מקומם, רבינו מהרש"ל ואחריו הגאון מוה' שלמה ברבי יהודה בעיר

ד) ובינותי בספרים ומצאתי התקנה הזאת מפורשת באר היטב ג"כ בספר אור הישר שחבר הרב מו"ה שמעון קאפענהאגען מק"ק בונא בשנת תקכ"ז אודות הגט שנסדר בק"ק קליווא, אשר התעסקו עליו אז חכמי בד"ל דק"ק פפד"מ נגד כל חכמי וגאוני הדור ההוא, והמחבר העתיק שם בדף ה' ובדף ו' מפנקס הקהל של העיר פפד"מ תקנות גדולי הקדמונים אשר תקנו ועמדו וגזרו שכל רב ומורה רבים או יחידים לא יגזרו ולא יחרימו חוץ לב"ד שלהם אל ב"ד אחר. ואף גם זאת גזרו בגזרה חמורה ובגזרת נח"ש שכל החרמות והעונשין שיבואו חוץ לב"ד אל ב"ד אחר שיהיו דברי המענשין ההם בטלים כחרס הנשבר, וכאין נחשב, ולא יהא לאותו איש אשר המה נקשו לענוש, שום עונש או הבדל מעדת קדושים, כי אינם על פי חכמי בי דינא אשר הוא יושב בתוכם, וכל הנכתב אל ב"ד אחר יפסל במחשבת חוץ למקומו וחוץ לזמנו, פגול הוא לא ירצה ולא ישמע, ובתקנה זו תלו חכמי דורות הראשונים זיניהם, גבורי כח לשמוע בקול דבריהם, איש על דגלו לאותות נקובים בשמותם לתולדותיהם. ואח"כ בשנת ש"ב לפ"ק, בהתאסף ראשי עם יחדיו חכמי ופרנסי מדינות אשכנז לתקן בדקי מדינות אשכנז בבית היעד אשר היה להם בעיר ווירמייזא, חזרו וחדשו שם תקנות הקדמונים בזה, ובאו שם על החתום בראש האלוף כמו"ה שמואל מזיי"א ז"ל, והאלוף כמהרר"א לינץ, והאלוף כמו"ה זעליקמאן רייכבאך בשם ק"ק פראנקפורט, והאלוף כמו"ה ישראל וקד דעמיה בשם ק"ק ווירמייזא, והאלוף כמו"ה משה אופנהיים בשם ק"ק לנדא, ואחריהם חתמו גם שאר גאוני ארץ אשר היו כלם באותו הועד בק"ק ווירמייזא שם, ושוב לאחר ארבעים שנה ביום ג' ב' שבט שמ"ג לפ"ק, נתחדשה התקנה הנ"ל עוד הפעם בק"ק פפד"מ ע"י חכמי בני ישיבה שם בלירוף

בעיר לובלין, (וזה השני היה נקרא בפי כל ר' שלמה ר' ליבוש ע"ש אביו ובפי תלמידיו היה נקרא מהר"ש השני נגד רבם מהר"ש הראשון שהוא מהרש"ל ז"ל. ובימי חורפו היה ג"כ תופס ישיבה בק"ק קראקא, וכבר נודע שהוא היה רבן של בעל משאת בנימן, ובעל השל"ה, ובעל הב"ח, וגם רבו של מהר"ל רופא אב"ד דק"ק ווינא אבי אמו של בעל עטרת זקנים). והגאון מוה' אליעזר אשכנזי בעל מעשה ה' בעיר פוזנא, (שו"ת שארית יוסף סי' י"ט) ובסוף ימיו קבע ישיבתו בק"ק קראקא, והג"מ הירצקי בעיר לבוב (צמח דוד סוף ח"א) והג' רבינו משה בן החבר רבי ישראל איסרל הנקרא בשם ר' משה איסרלש ה) וגיסו הג"מ יוסף

כ"ץ

בצירוף כל העדה כלם קדושים ובתוכם ד', ובראשם ובראשון בהסכמת האלוף הכולל ריש מתיבתא כמו"ה אברהם נפתלי הלוי יצ"ו, ונתקדשה התקנה הזאת בקשר אמיץ וחזק יחד בל ימוט לעולם מפני האמת והשלום, וע"ז בא על החתום שם „נאם אשר ב"ר שמעון הכהן, החותם במצות קהלא קדישא פה פראנקפורט יצ"ו בשנת שמ"ג לפ"ק", ובסוף בא שם גם העתק מן הכרוז שהוכרז בק"ק פפד"מ בבית הכנסת שם ביום ב' כ' מנחם תמ"ח לפ"ק, אשר התעוררו אז חכמי וגדולי ישראל לחזק עוד הפעם התקנה הנ"ל, ביתר שאת בכל תוקף ועז. וכל זה נמצא בכתובים בפנקס הקהל בפפד"מ שם, ונזכר ג"כ בתשובת הגאון מו"ה יושע העשל לבוב שהיה אבד"ק שוואבך וכל מדינות אנשבאך, אשר באה ג"כ בדפוס בס' אור הישר שם מתחלת דף ע"א עד תחלת דף ע"ח יע"ש, ודי בזה : —

ה) גאון עוזנו מורנו ומאורנו רבינו הרמ"א ז"ל, אשר היה בית מדרשו קבוע לריש מתיבתא ולריש מתא פה ק"ק קראקא עיר מולדתי, ושמש תורתו וחכמתו זרחה פה מסוף שנת המאה השלישית מאלף הששי עד שנת ה"א של"ב ליצירה, הוא רבן של כל בני הגולה, מאז ועד היום הזה, כי נתפשטו פסקיו והוראותיו בכל תפוצות ישראל בכל ארצות פזוריהם, ודבריו נתקבלו להלכה ולמעשה, לא לבד נגד דעת רבינו מהר"י קארו אשר יסד השלחן ערוך אשר לפנינו, מתוך חבורו הגדול בית יוסף אשר חבר על ארבעה הטורים, ותמך יסודותיו על הרוב על פסקי רבותינו הספרדיים, ורבינו הרמ"א קם והתאזר חיל עוד בחייו של מהר"י קארו, ופרש מפה על כל ד' חלקי הש"ע בהגהותיו אשר הוסיף עליהם בכל מקום מתוך ספרו הגדול דרכי משה אשר חבר גם הוא על ארבעה הטורים (שו"ת הרמ"א סימן קל"א באות ג'),

וחולק

מבוא

כ״ץ בעל שו״ת שארית יוסף בקראקא, והג״מ נפתלי המכונה הירץ בבריסק דליטא (שו״ת הרמ״א סימן י״ד) והג״מ יצחק בצלאלש בעיר לאדמיר

וחולק על המחבר הש״ע הרבה פעמים על פי פסקי רבותינו האשכנזים אשר אנו מבני בניהם (דרכי משה בטור או״ח סימן קמ״ז), ונקטינן כהכרעת הרמ״א בכל מקום, מפני שהוא נחשב לבתרא נגד רבינו מהר״י קארו, (שו״ת משאת בנימין סוף סימן כ״ז, וספרי מגדים בהקדמתו לש״ע יו״ד), אלא שגם נגד דעת רבינו מהרש״ל ז״ל בעל ים של שלמה אשר באיסור והיתר שלו שחבר על השערי דורא השיג הרבה פעמים על הוראותיו של הרמ״א במה שכתב בספרו תורת חטאת, והרמ״א גם הוא השיג שוב בתורת חטאת שלו על הוראותיו של מהרש״ל במה שכתב באיסור והיתר שלו, גם בזה כבר יצא טבעו של הרמ״א לילך אחריו ולפסוק כמותו, ולא כמהרש״ל, ואע״ג דמהרש״ל נחשב לבתרא טפי נגד הרמ״א, שהוא ז״ל חבר איסור והיתר שלו לאחר שחבר הרמ״א תורת חטאת שלו, כי כך היה המעשה שהתלמידים של מהרש״ל העתיקו איסור והיתר שלו והביאו אותו ליד הרמ״א כשחבר ספרו תורת חטאת, על כן הביא כמה פעמים איסור והיתר של מהרש״ל ומשיג עליו, ואח״כ בא הספר תורת חטאת ליד הגאון מהרש״ל ז״ל, וכתב המהרש״ל באיסור והיתר שלו להשיג שוב על הרמ״א, ונמצא שהגאון מהרש״ל הוא בתרא נגד הגאון הרמ״א, אבל כבר כתבנו שכבר נתפשט בכל תפוצות ישראל שבחוצה לארץ במלכות פולניא ופיהם ומעהרין ואשכנז לפסוק כרבינו הרמ״א ז״ל, (לשון הגאון ר׳ ישעיה סג״ל הורויץ בספרו השל״ה דף קכ״ה ע״א דפוס ברעסלא):

וכן תמלא כמה פעמים גם בספרו ים של שלמה על מס׳ חולין, (שלא היה עדיין בדפוס בימי הגאון בעל השל״ה), שהשיג על הוראותיו של הרמ״א בכל תוקף ועז, ולפעמים התווכח עמו גם כן פא״פ ולא נשא לו פנים, ראה לדוגמא ביש״ש פ״ק דחולין סוף סימן כ״ט בדיני מוליתא שכתב וז״ל: „אחרי הדברים האלה הוגד לי איך שמהר״ם השיג עלי בס׳ תורת חטאת שלו, שכתב ע״ד מהרא״י בשערים בשם מהר״י טרוש״ן וכו׳. ואע״פ שפשוט הוא כתבתי להוציא מלבו של חכם אחר שהתיר בלא נמלח כלל עכ״ל מהר״ם מקראקא, ואמרתי אם בן חכמים וגדולים אני מ״מ אין אני חכם לא בעיני ולא בעיניו, ובודאי על חכם אחר מאן דהוא כוון להשיג, והנה אמרו לי תלמידיו להדיא שעלי היתה השגתו, ונתגלגל הדבר בראות פנים והודה לי, ושאלתי את פיו איך עלה על דעתך להשיג עלי, ולא עיינת בהגהות איסור והיתר שלי, וגם

לא

מן הרבנים הגאונים תופשי ישיבה בארץ פולין, והם הופיעו באור תורתם עוד בהתחלת המאה הרביעית מאלף הששי והלאה, ואז התחילו ג"כ בתי

שעשה הגאון מו"ה חיים ב"ר בצלאל (אחיו של מהר"ל מפראג) על הספר תורת חטאת בחבורו אשר קרא לו בשם וויכוח מים חיים, והוא היה חבירו של הרמ"א שלמד עמו ביחד בישיבתו של הגאון ר' שכנא מלובלין, ובמשך הזמן נשכח ספרו הוויכוח מלב, ולא נזכר ממנו בפוסקים כלל, (ראה מזה בשם הגדולים במערכת ספרים אות ו') אבל הס' תורת חטאת נדפס כמה פעמים ונתפשט בכל תפוצות ישראל, ונתחבר עליו גם כן פירוש יקר ונכבד מאד נקרא בשם מנחת יעקב מהגאון הנודע מו"ה יעקב ריישר מפראג בעל ס' חק יעקב, ועוד נדפס ג"כ הקיצור מס' תורת חטאת, ועליו גם כן פירוש יקר נקרא בשם דמשק אליעזר ומובא ג"כ בשם הגדולים במערכת ספרים אות ד', ודי בזה: —

ועתה נעתיק עלמינו לדבר מעט גם מן החבור הגדול השלחן ערוך, עם הגהות מרבינו הרמ"א ז"ל, אשר הוא אוצר נחמד מאבני סגולה, מטמון יקר לכל בני הגולה, חבור יקר ונפלא אשר כל ישראל הולכים לאורו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו, ממנו יורו המורים, ממנו ישקו כל העדרים, מאז נתן לאור עולם עד היום הזה, כי בו ימצאו כל המורים הלכה פסוקה זכה וברורה, מבאר מפרוש שרי התורה, בו ימצאו כל דין ודין כהלכתו, מבלי פנות עוד לספרי שאר פוסקים זולתו, ומכי אז והלאה כל איש ואיש הבא למלאות ידו בהוראה, ולעמוד בראש העדה לתורה ולתעודה, עליו להיות בקי בכל הדינים הנמצאים בשלחן ערוך ובמפרשיו, ובפרט בש"ע יורה דעה, אשר שם הכהן והלוי (הש"ך והט"ז) עוטרים אותו, לבאר כל חמירא, להעיר אוזן ולהבין שמועה, והם הם עמודי ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליהם, ואחרי כל השבח הזה, אם ישאל השואל האם נתקבל השלחן ערוך באהבה אצל כל גאוני הדור אשר באו אחרי מחברי הש"ע? האם שמחו לקראתו כל בעלי תריסין על כי ניתן להם כלי חמדה למצוא בתוכו דבר ה' זו הלכה ברורה בכל מקצעות התורה?, על זה נענה ונשיב לו קושט אמרים, כי כגורל כל ספר חדש אשר מיד בצאתו לאור עולם קנאים פוגעים בו, ויחפשו חפש מחופש למצוא בו מגרעת, כן היה גם גורל הש"ע הזה, והיה ראשיתו מצער, כי גם עליו יצאו עוררין בתחלתו, ואם אמנם כי שמחו לקראתו כל מורי הוראות בישראל, יען כי מצאו כל הדינים מפורשים בשלחן ערוך אשר לפניהם,

מבלי

הגאונים הנזכרים), ורוב הגדולים מן הדור ההוא היו מתלמידי הגאון מוה' שכנא מלובלין (שו"ת משאת בנימין סימן ט"ז), והם דור שני

מן

לא נשא פנים, וגם עליו כתב לפעמים „ואל תשגיח בפשרות הקארו", (יש"ש פ' גיד הנשה סוף סימן כ"ב, ועוד יותר מזה תמלא שדבר עליו קשות במקומות שונים, וראה מזה ג"כ בסוף הקדמתו השניה ליש"ש בחולין שם), וגם על הרא"ש ועל הטור כתב כן, במה שהתירו לאכול לחם שנאפה בשבת, ועל זה כתב (יש"ש פ"ק דחולין סימן ל"ב) „ואל תשגיח במה שנהגו העולם בו היתר לפי שרוב ההמון קראו בספר טור אורח חיים, *) שהתיר כן בשם הרא"ש, ובהקדמתו שם כתב דבכל מקום שהוא כותב מסקנת אדוני אבי הרא"ש ז"ל, כך היא מסקנת ההלכה, והעולם סברו שכן הוא בהחלט כאלו הוא הלכה למשה מסיני, ואינו כן, כי מה לי שהוא הסכים עם אביו, אבל אנחנו אין אנו מסכימים עמו בדבר הלכה, וכן הוא בכמה מקומות באיסור והיתר דלא נהיגין כוותייהו" עכ"ל, (ואולם תלמידו הגאון בעל משאת בנימן בתשובה סימן י"ז כתב בהפך „דבכל מקום אנחנו נמשכים אחרי הרא"ש ובנו בעל הטורים בכל מדינות אשכנז"). וגם לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל לא נשא פנים, והיה חולק עליו בפירוש בדין מלות מליקה, וכל כך סמך על דעתו דעת תורה ודעת נוטה עד שכתב בספרו שם (יש"ש פ"ק דחולין סוף סימן מ"ב) „דאם נזכה לבנין בית המקדש אקוה שזכיתי כהלכה, ואף שהרמב"ם גדול בתורה היה, וגם הסמ"ג הביא ראיה לדבריו, והראב"ד גם כן לא השיג עליו, מ"מ לא אשא פנים לתורה, ובדקתי עד שידי מגעת", עכ"ל ודי בזה. והנה הנפלא לראות מכל החזון הזה, כי עם כל השגותיו וכל אזהרותיו שלוח רבינו מהרש"ל ז"ל שלא להשגיח ושלא לשמוע ושלא לסמוך על פסקיו והוראותיו של הרמ"א במה שכתב בתורת חטאת שלו, לא הועיל מאומה, כי שומע לא היה לו לזוז אף זיז כל שהוא מפסקיו של רבינו הרמ"א, וכבר זכה רבינו ז"ל שתהיה הלכה כמותו בכל מקום, ובכל תפוצות ישראל נתקבלו פסקיו להלכה ולמעשה בין להקל ובין להחמיר, ופסקי רבינו מהרש"ל ז"ל לא נתקבלו אע"ג דהוי חריף טפי, וכמו שנפסק הלכה כבית הלל בכל מקום אע"ג דבית שמאי חריפי טפי, והוא כדבר איש האלקים הגאון ר' ישעיה סג"ל הורויץ בספרו השל"ה שם, — וכמו כן לא נתקבלו כלל גם ההשגות

שעשה

---

*) וכיוצא בזה תמלא ג"כ בשו"ת מהר"י מינץ בסי' ע"ו שכתב שם „ויש מן הרבנים שאינם רוצים אפי' לקרות בטור או"ח ונותנים טעם מפני שבעלי בתים לומדים אותו" עכ"ל:

מבוא

שפירא בעל „מבוא השערים" בק"ק הוראדנא (ראה מזה בספר נתיבות עולם למהר"ל מפראג נתיב הלשון פ"ט, ושם תמצא ג"כ תשובות מן רוב הגאונים

מזה והשיב לו במענה רך מבלי הגיד לו מה שבלבו. — והנה עוד תמצא בס' יש"ש בחולין שם שהשיג כמה השגות על הרמ"א ולפעמים גם קצת בדברי חדודים, ראה לדוגמא שם בפ' אלו טריפות סוף סימן ק"ב שהשיג שם על הרמ"א במה שכתב בת"ח שלו להקל נגד דעת בעל שערי דורא, ועי"ז כתב מהרש"ל „הנה אותו החכם ש"ל דכ"ע צייתו להו בקבא זוטא ולדידיה צייתו ליה בקבא רבא שנשא לבו להקל נגד ר"י בעל שערי דורא, ואתה לא תשמע אליו כלל" ע"כ, ועוד שם בפ' גיד הנשה סוף סימן כ"ח „ואם תמצא בס' תורת חטאת דמהר"ם דינים שאינם מכוונים כפי העקרים שרשמתי אין להשגיח בשום הג"ה אם ימצא בה להקל או להחמיר" יע"ש, ועוד שם בסימן מ"ה, „ומהר"ם שהעתיק האו"ה בת"ח שלו, האמת שאינו אלא כמעתיק, כי לא ירד לדקדק כל מה שדקדקנו", ועוד שם בפ' כל הבשר סימן מ"ו בסוף דין הראשון, „ורב גובריה דמהר"ם בת"ח שלו שחולק על שניהם, ולא דבר נכונה", ושם בסימן ע"ה „ומהר"ם בס' ת"ח כבודו במקומו מונח לא ירד לעומקו", ועוד שם בסוף סימן ע"ו „ומהר"ם בת"ח שלו רצה להקל, בודאי אין כח בידינו למחות, אבל לא ישר בעיני לחלוק בלי ראיה", ושם בסימן ע"ז „ומה שכתב מהר"ם בת"ח שלו שצריך להדיח ממש, לא ירד לעומקו וכו', ומהר"ם בת"ח שלו רצה לתרץ דלא איירי בחתיכה שלא נמלחה אלא כבר נמלחה ופלטה, לא ירד לעומקו כלל", ועוד שם בסוף סימן פ"ג „ואל תשגיח במה שכתב מהר"ם בת"ח שלו לאסור בכלי שני בשם או"ה" וכו', ועוד שם בסימן פ"ז „ומהר"ם בת"ח שלו כתב להקל כדברי המרדכי בלי טעם וראיה, ואם היה אומר, קבלה היא בידי, הרשיתי, אלא סמך עצמו ארב גובריה" ע"כ, ועוד שם בסוף סימן פ"ט „שוב מצאתי שמהר"ם ז"ל כתב בת"ח שלו שהמיקל לא הפסיד ורצה לחלק בין שריה לבישול דלא דמי ממש כבישול, בלי ראיה, אל תסמוך עליו להתיר" עכ"ל ויע"ש, והמחפש ימצא עוד כיוצא בזה הרבה, ועי' גם כן במה שכתב המהרש"ל להרמ"א בתשובתו הארוכה המתחלת „והאים משה גדול מאד", והיא נדפסה בשו"ת הרמ"א סימן ס"ז : —

והנה כבר נודע כי כן היה מדרכו של רבינו מהרש"ל ז"ל שהיה תקיף בדעתו בהוראותיו, ולבו כלב הארי, בתשובותיו, ובכל מקום שחשב שהצדק אתו לא נשא פנים לשום איש, וגם להגאון רבינו מהר"י קארו בעל בית יוסף ז"ל

לא

לאדמיר בגליל וואהלין (שו"ת הרמ"א סימן צ"א ושו"ת שארית יוסף סי' י"ז ושו"ת מהרש"ל סי' א' וסי' ט"ו), והג"מ נתן ברבי שמשון שפירא

לא ראית בספרי הגדול בפ"ק דחולין, ולא ידעת שרש הדברים שגם אני אסרתי המוליתא דבצים בלא נמלח אלא שחלקתי בין מילוי בשר עם בצים לבצים לחוד כדי שלא יהי' דברי מהר"י טרוסי"ן נגד המחברים, והשיב, אתה שכך שמעתי שגם אתה אסרת בלא נמלח, אבל מה לך בכך הלא לא הזכרתי שמך בהדיא אלא כתבתי להוציא מלבו של חכם אחד, ונבא טורא בינינו והלך לו לדרכו, ונתבקש בישיבה של מעלה", עכ"ל מהרש"ל שם. ואולם למען תדע קורא יקר כי לא כצעקת רבינו מהרש"ל על הרמ"א כן הוא, ראיתי להעתיק פה לפניך גם כן תשובת הרמ"א אשר השיב לגדול אחד קושט אמרים בענין זה בטרם שלקח בזה דברים עם מהרש"ל בעצמו, והוא בסוף שו"ת הרמ"א בסימן קל"ב באות יו"ד, ששם נשאל הרמ"א מאת רב גדול אחד להודיע לו מי הוא זה החכם שמביא בתורת חטאת שלו בדין מוליתא אשר רבים אומרים שכוון בזה על מהר"ש דליטא, ובאמת שלא נמצא כן באיסור והיתר שלו, ועל זה התמרמר הרמ"א שם בתשובתו אליו וענה ואמר: „תמהני מי הוא הנביא שיודע מה בלבי ועל מי כוונתי במה שכתבתי להוציא מלבו של חכם אחד, ואם לא מצאו הדבר באיסור והיתר שלו, בודאי לא היתה כונתי אליו, ואם נמצא או לא נמצא אין לי פשע רק על המפרסמים אותו לומר שעליו כונתי שאני חשתי על כבוד התורה ולא רציתי לפרסם, והם המזכירים אותו וכופרים בטעת הדין לומר שנמצא באיסור והיתר שלו בהפך, וכמו שכותב מעלתך; והנה הודו לדברי שיפה כתבתי שאסור אם מלאוהו בבצים אפילו לא נמלח כלל, ואם כן אין להם לצעוק רק על עצמם ועל נפשם, ואין לי להשיב אם לא באו רק לקפחני בהלכות וכו'. ואם לא כתב מתחלה רק בזה הענין, ישר כחו, ואשרי מי שחושדין אותו ואין בו, והשי"ת יודע אם בדיתי הדברים מלבי, ואם כתב בתחלה בענין אחר וחזר בו הלא חכמתו עמדה לו ואינני חכם הרואה את הנולד. ומה שאתה מעתיק אלי דבריו בזה ביריעה קטנה, מה לי לעשות אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר כו'" עכ"ל הרמ"א בתשובה שם. והעתקתי דבריו באריכות למען יראה כל קורא ויבחן כי יצדק עם הרמ"א בזה, כי באמת כתב מהרש"ל בתחלה באו"ה שלו בענין אחר ורק לאחר שראה שהשיג הרמ"א עליו חזר ותקן את דבריו כהוגן, והרמ"א ז"ל ברוב צדקתו וענותנותו לא רצה להביא את המהרש"ל לידי עיגום נפש כאשר דבר אח"כ

מזה

בתי הועד בארץ פולין מאסיפת רוזני ומנהיגי ראשי המדינות בצירוף הרבנים הגאונים אב"ד ור"מ ומו"צ של ד' ארצות מכל הממלכה, והם מדינות

מבלי חיפוש ועיון בספרי שאר הפוסקים לראשונים ואחרונים, אבל קצת גאוני הדור ומאורי הגולה עמדו אז לנגדו, ולא אבו לקבלו לפוסק, ומהם הגאונים, מהר"ש יפה (תלמיד הרמ"א) ומהר"ש מלובלין ז"ל, מהר"ש יפה טען כי אי אפשר כלל לדון ולהורות מתוך הס' ש"ע מפני שהוא כספר החתום בלי שום ידיעת טעם, והקורא בו לא יבין הדין על שרשו ואמתו, ולכן קם הוא ז"ל וחבר ספר הלבושים כלול בו כל הדינים גם כן כסדר סימני הטורים, והוא הרחיב הדברים ביתר שאת וכתב בכל מקום ג"כ טעמא דמלתא למען ירוץ הקורא בו, ואולם בהרבה מקומות השמיט דברי הש"ע והגהות הרמ"א, וגם הרבה פעמים נטה ג"כ מדעתם ופסק שלא כדבריהם, ועשה ספרו לפסק הלכה, ומני אז והלאה התחילו המורים בהרבה קהלות ישראל ללמוד וללמד גם בספר הלבושים, באמרם כי הספר ש"ע וכן הפוסקים הבאים אחריו סתומים וחתומים מאד בדבריהם, וצריכין חיפוש אחר חיפוש לטעמם ולנימוקם, וילאה הזמן ועת לכל חפץ למלאות רצון המורים, לא כן ספר הלבוש שהוא מפרש דבריו כשמלה מתוך דברי הטור והבית יוסף הכל באר היטב (ובקצת מקומות קבעו עתים ללמוד ספר הלבוש בחברותם ובעירותם ובבתי מדרשים, ונמשך דבר זה ימים רבים גם בימי הגאון ר' אליהו שפירא מפראג בעל אליהו רבה, ולכן חבר פירושו עליו אשר קראו בשם אליהו זוטא כמבואר בהקדמתו שם).— והגאון מהר"ש מלובלין הוא ז"ל פנה עורף לשניהם בין להש"ע ובין להלבוש, ולא רצה לסמוך על פסקיהם כלל, שכן כתב בפירוש בתשובה (שו"ת מהר"ש מלובלין סימן קל"ה) "ויתר הדברים שהאריכו בעלי דינים בטענותיהם וראיותיהם מספרי הש"ע והלבושים, אין לי להאריך בהם, כי אין מדרכי להעמיד שום יסוד ובנין של פסק דין על ספרים כאלו, שהם כראשי פרקים ואינם מובנים, ורבים נכשלים בדבריהם, להתיר את האיסור או לזכות את החייב, או בהפך בעוה"ר" עכ"ל, ועל הש"ע בפרטות כתב עוד שם במקומות שונים "אין ממנהגי ומדרכי להיות עסקי בדברי בעלי הש"ע, וק"ו לבנות יסוד באיזה הוראה על דקדוק סודות דבריהם, כי לא נתנו מרועה אחד, רק הם דברים נלקטים, מחוברים מדברים נלקטים נפרדים, שכמה פעמים לא ילדק חבורם" (שם סוף סימן י"א), ועוד שם "ומה שהקשית תרי הגהות של הש"ע דסתרי אהדדי בסימן קכ"ח סעיף י"ד וסעיף י"ו, אהובי אין מדרכי ועסקי

בספר

מבוא

מדינות פולין ורוסיא ליטא וואהלין (ראה מזה בס' נתיבות עולם למהר"ל מפראג נתיב הלשון פ"ט, ושם מנה חמשה ארצות, וזה מפני שחשב פולין

בספר השלחן ערוך כי הוא ספר חתום מחובר מחלקים רבים, והרבה פעמים מה שיצדק נפרד לא יצדק מחובר" ע"כ, (שם בסימן ק"ג), ואולם רוב גאוני הדור ההוא החזיקו במעוז השו"ע בכל תוקף ועוז ולא נטו מדבריו ימין ושמאל, וכבר ידוע כי הספרדיים קיימו וקבלו עליהם בכל מקומות מושבותיהם לפסוק אחרי הכרעת המחבר רבינו בית יוסף ז"ל שהוא רבן של כל בני הגולה, כמ"ש הרמ"ע מפאנו בתשובה סימן ל"ז והביאו ג"כ הגאון בעל עבודת הגרשוני סימן קי"ד, וכמו כן גם האשכנזים בכל ארצות פזוריהם, אלא שבכל מקום אשר הרמ"א חולק על המחבר בהגהותיו להש"ע, אז הם הולכים תמיד אחרי הכרעת רבינו הרמ"א כידוע שהוא ג"כ רבן של כל בני הגולה, וכל תלמידיו הגדולים והמצוינים ומהם רבינו הסמ"ע ובעל שו"ת משאת בנימן והגאון בעל השל"ה התאמצו להפיץ הוראותיו בין כל מורי הוראות בישראל עד שעלתה להם שבכל תפוצות הגולה קיימו וקבלו עליהם להורות כל הוראותיהם ולדון את כל פסקיהם מתוך הס' שלחן ערוך ולא מספרי הלבושים, ורבינו הסמ"ע הוא הראשון אשר חבר חבורו הגדול הנקרא בשם „ספר מאירת עינים", והעמידו בצד השו"ע חו"מ וטרח מאד לבאר וליישב כל דברי המחבר ודברי הרמ"א בהגהותיו שם הכל על מכונם, ודקדק ג"כ על כל תיבה ותיבה של רבינו הרמ"א ז"ל שלא יהי' אפילו אות א' לבטלה, הן בחסר והן ביתיר, עד שתמה עליו רבינו בעל הב"ח בתשובה וכתב אליו (שו"ת ב"ח סימן קל"ו), „שלא ידע על מה ולמה דחק א"ע כל כך ליישב דברי הרמ"א במה שהשמיט מלת „קנין", אולי לא שת לבו אז בהעתקתו לדין זה מתוך דברי הר"י קאר"ו לעיין ולחקור מקור הדין בתשובה כמו שמוכרחים אנו לומר כך, בהרבה מהגהותיו ז"ל" עכת"ד, (ולהלאה תראה טעמו ונימוקו של רבינו הסמ"ע בזה, ומה ראה על ככה, במה שטרח בכל מקום ליישב דברי הרמ"א), ועי' גם כן בהקדמת הסמ"ע בחו"מ שם שכתב שכונת הגאונים מהר"י קאר"ו והרמ"א היתה רצויה במה שחברו את הש"ע, כי גם כונתם היה שלא יפסקו מתוכו כי אם מי שלמד תחלה דברי בעל הטורים עם פירוש הבית יוסף וידע מתוכו מקור כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזיזו מזכרונם הדברים חברו את הש"ע להיות עומד לפניהם למזכרת, משא"כ בזמנינו שרבים חושבים נפשם כאלו הם מדור דעה, ורוצים ללמוד התורה על רגל

אחת

פולין גדול ופולין קטן כל אחד בפני עצמו), אשר כלם נקבצו ובאו יחדיו מדי שנה בשנה במקום קבועות שלהם בעיר לובלין ביומא דשוקא

אחת ומלפלפים מתוך הש״ע, והם מחריבי עמנו, הפירו ברית תורת אלקינו, וגורמים רעה לנפשם, עכ״ל, (וכ״כ גם רבינו המהרש״א בחידושי אגדות למס׳ סוטה דף כ״ב ע״א), ועוד האריך הסמ״ע בהקדמתו שם שאין לסמוך כלל על פסקי מהר״ם יפה בעל הלבושים מפני שלא כוון יפה בחבוריו להלכה ולמעשה, להיותו תמיד עמוס התלאות מטרדות הצבור והישיבה ויע״ש: — והגאון בעל משאת בנימין בתשובה (סימן כ״ז) העיד „דבכל מדינות אשכנז קיימו וקבלו עליהם דברי רבינו הרמ״א, ובתריה אנו נגררין בכל דבריו״, ועוד כתב שם (בסימן ס״ט) „כי רבותינו הבית יוסף והרמ״א הם הם עמודי עולם, ומימיהם אנו שותים״, ועוד שם (בסימן ק״ג) בדין כבד שנרקב, שפסק הרמ״א שצריך שישתייר ג׳ זיתים דוקא, והוא ז״ל חולק ע״ז, ועכ״ז סיים שם „ומ״מ מאחר שיצא הדבר מפי מורי מהר״ם איסרלש ז״ל להצריך כזית גם במקום הכליות חלילה לי להקל ולהרים ראש נגדו״ עכ״ל, (וגם הוא ז״ל לא היה דעתו נוחה מספרי הלבושים, ראה מזה בתשובה שם בסוף סימן ל״ב שכתב „אמנם הרב מו״ה מרדכי יפה נר״ו העתיק דין זה בספרו מתוך ספר בית יוסף, אבל אין ראיה ממנו, כי כן דרכו של חכם זה, שהוא מעתיק כל מה שמוצא בדברי האחרונים יהי׳ מי שיהיה, ואינו נותן לב אם הדבר ראוי הוא להעלות על הספר לפי ההלכה, אם לאו, וכבר היה לי וויכוח דברים עם הרב הנ״ל בדין זה פא״פ, ולא מצאתי מענה נכונה רק כמתגלגל״ עכ״ל). — וכן הגאון בעל השל״ה ז״ל העד העיד לנו בספרו שם שכבר בימיו נתפרסמו הוראותיו של הרמ״א בכל הארצות, וקבלו עליהם בכל תפוצות ישראל לפסוק כרבינו הרמ״א ז״ל בכל דבריו, והבאנו דבריו לעיל, ואחריהם נמשכו גם גאוני בתראי כמו רבינו יואל סירקיש בספרו הב״ח, וכן הגאון בעל תוס׳ יו״ט בספרו מעדני מלך על הרא״ש, והוא ז״ל לא זז מפסקי הש״ע בכל מקום ולא שת לבו כלל לפסקי הלבוש, והשיג עליו בחיבור מיוחד אשר קראו בשם „מלבושי יום טוב״, כמבואר בהקדמתו לספר מעדני מלך שם, וכמו כן הגאון בעל מגיני שלמה בספרו שו״ת פני יהושע, והוא ז״ל היה מתלמידי הסמ״ע ומהר״ם מלובלין, ונטה יותר אחרי דעת רבו הסמ״ע ז״ל, וכתב בפירוש בתשובה (שו״ת פני יהושע ח״א סוף סימן ב׳ מחלק יו״ד) „ואני רוב מנהגי לפסוק אחרי הש״ע״ עכ״ל, וכתב עוד שם (בסימן ח׳) „ואין דרכי ללמוד

בספר

דשוקא, וגם בעיר יערסלוב, ולפעמים במקומות אחרים לפי שעה, לפקח בעסקי המדינות, בעניני הערכת המסים אשר היה מוטל עליהם לתת לאוצר

בספר הלבוש, ולפעמים שאני מעיין בו בדרך מקרה אינני יכול לירד לסוף דעתו", ועוד שם (בחלק או"ח סימן י"ח) "ומה שהקשית על הרב מו"ה מרדכי יפה ז"ל במ"ש בלבוש בסימן ל"ג, הנה אהובי אין דרכי ללמוד בספרו כלל, כי אני מתלמידי הגאון מורי ורבי בעל הסמ"ע ז"ל שהשרישני שלא לפסוק אחריו מטעמים נכונים שכתב בהקדמת הסמ"ע, ואל אלקים הוא יודע כי יש לי השגות עליו למאות אלא שאין רצוני להשיג עליו" עכ"ל ויע"ש, ואחרי שנתפשט ברוב גלילות וקהלות ישראל ללמוד וללמד ולדון ולהורות מתוך ד' חלקי הש"ע, ובפרט בש"ע יורה דעה, אשר ממנו יורו המורים בהוראות איסור והיתר, קמו והתעוררו שני גדולי הדור, וחברו עליו חבוריהם לבאר ולפרש כל דברי הש"ע יו"ד בשפה ברורה, ובלשון קלה ע"פ ש"ס ופוסקים למען שיהי' כל הדינים מפורשים כשמלה לפני המעיין באר היטב, והראשון היה הגאון מו"ה דוד סג"ל חתנו ותלמידו של רבינו הב"ח ז"ל, הוא הוציא לאור בשנת ת"ו את ספרו היקר "טורי זהב", על ש"ע יו"ד מתחלתו ועד סופו, ובשנה ההיא קם ג"כ הכהן הגדול הגאון מו"ה שבתי בהגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל, והוא היה תלמידו של בעל מגיני שלמה, והאיר עיני הגולה בחבורו הנפלא "שפתי כהן" גם כן על כל הש"ע יו"ד בהסכמות כל גאוני דורו המלוכים אז ובראשם רבו הגאון בעל מגיני שלמה ואתו עמו הגאון בעל תוס' יו"ט פה ק"ק קראקא, ושני חבורים האלה נתקבלו באהבה בכל תפוצות ישראל ומפיהם אנו חיים עד היום הזה, (ראה מה שכתבנו בזה להלאה בתולדות רבינו בעל טורי זהב בהערה ד' שם) וכן נדפסו אח"כ חבורים יקרים גם על שאר חלקי הש"ע מן הגאונים המפורסמים בעל מגן אברהם וחלקת מחוקק ובית שמואל ושאר גאונים ז"ל אשר הארץ האירה מכבוד תורתם וחכמתם, וכלם הפליאו לעשות והגדילו חסדם עלינו, כי לולא פירושיהם ובאוריהם היינו ממשש כעור באפלה, (פרי מגדים בהקדמתו לש"ע יו"ד) : —

והנפלא בזה לראות, דאחרי אשר כבר נודע שרבינו מהר"ש מלובלין קרא תגר על הש"ע ולא שת לבו כלל לכל דבריו, כאשר הבאנו מדבריו למעלה, והנה קם אחריו תלמידו המובהק והוא הגאון מו"ה שמואל זייכוויל האבד"ק נעשוויז, והוא נמנה בין גאוני בתראי כנודע, והחזיק במעוז הש"ע

כל

לאוצר המלך, בכל המדינות מדי שנה בשנה, כי כן יסד המלך, מלבד הערכת המתנה אשר התנדבו בטוב לבם לתת להגבירה אשת המלך

פנינים

כל כך עד שלא רצה לנטות ממנו ימין ושמאל אף במקום שהוא כנגד כל הפוסקים קמאי ובתראי כמבואר בתשובתו אשר ערך לחבירו הגאון בעל מגיני שלמה והיא נדפסה בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן כ"א יעו"ש באריכות, והא לך בזה גם כן תשובת הגאון המחבר אשר השיב לו על זה בספרו שם בסימן כ"ב וז"ל: „אגרת מכ"ת הגיעני וקריתי ושניתי ותהי בפי כדבש למתוק, ומה שביקש מכ"ת להשיב עליו, באמת לולי אהבתי אליו לא שלחתי ידי עוד לכתוב בכדון זה מאומה, יען כי היא יגיעת בשר על חנם, כאשר כתב מכ"ת בעצמו, כי אלמלא אמרה יהושע בן נון לא לייתו ליה לפי המנהג בני מדינתינו יצ"ו בדבר הנדפס בשלחן ערוך אין לשנות ח"ו כתורת משה, ואפילו בדברים המוכרחים, מחוייבים אנו לעייל פילא רבא בקופא זעירא דמחטא, שלא להודות. ח"ו לחכם אחד שחדש דבר, כאשר כתב מכ"ת והפריז על המדה שנתפשטה הוראה זו, אשר כבר כתבתי כי גם הגאונים שהיו לפנינו ומהר"ל מפראג נחלקו על זה, ולא עוד אלא שכתב כי בדבר שאין לו מובן מחויבים אנחנו לתלות בקוצר דעתינו, ולא די לו בענין זה אשר מכ"ת אומר על מותר אסור, אבל סופך לומר על אסור מותר, ולפי דעת מכ"ת אשר אנו מחויבים לתלות בקוצר דעתינו, אם כן אם אמצא דבר היתר בשלחן ערוך אשר נראה מכח קושיא גדולה שהוא אסור, מחויב אני להתיר את האיסור, או לשלם מכיסי, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות, ויפתח בדורו כשמואל בדורו, וכבר ת"ל התחלתי לחבר השגות גדולות על הראשונים והאחרונים, כי אין משא פנים בדברי אלקים חיים, ומובטח אני בהגאון החסיד בעל בית יוסף ז"ל, שלא ירע בעיניו" עכ"ל הגאון ז"ל, והעתקתי כל דבריו באריכות למען תראה ותבחן, אף שדבריו דברי פי חכם חן, אבל שומע לא היה להם, כי כבר נהגו כל חכמי ישראל בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה לילך רק אחרי הכרעת הב"י והרמ"א מחברי הש"ע נגד כל שאר הפוסקים הראשונים והאחרונים ואין לשנות, וכדברי הגאון בעל צמח צדק בתשובה (סוף סימן ט') שכתב „דלאחר שיצא לאור עולם חיבור הגדול הבית יוסף ושלחן ערוך שלו, ואחריו הרב בהג"ה, ונתפשטו חבוריהם בקרב כל ישראל אנו אין לנו אלא דבריהם", עכ"ל, ובימיו יצאו

פנינים יקרים בכל שנה ושנה כמבואר הכל בפנקס הקהל פה קראקא, ובעבור זה הטה המלך חסדו עליהם ונתן להם חקים ומשפטים ישרים,

וישבו

יצאו לאור ג"כ ספרי הט"ז והש"ך על ש"ע יו"ד והיו למראה עיניו, ורצה גם כן בדבריהם, (שו"ת צמח צדק סימן ח׳), וגם חשבו הגאון בעל עבודת הגרשוני פסק בכל מקום בספרו שם כפסק הש"ע וכדעת רבינו הרמ"א ז"ל בהגהותיו שם, והוא בעצמו כתב גם כן חדושיו ובאוריו בגליון הש"ע שלו, ונדפסו אח"כ בשם „חדושי הגרשוני". ועוד תשוב ותראה ג"כ בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן מ"ח שכתב שם מרורות על מורה אחד אשר מלאו לבו להורות שלא כדעת הרמ"א ז"ל, ועל זה התמרמר מאד וכתב שם „חדא מי לנו גדול ממשה הלא הוא הגאון מהר"ש איסרלש אשר מימיו אנו שותים ובקי בדברי מהר"ם מירזבורק טפי מינן, ועוד איך סמך אותו המורה ונשען על בינתו למיעבד עובדא נגד דברי הרמ"א אשר מפיו אנו חיים, וכל הפורש ממנו כפורש מן החיים" עכת"ד שם, וראה מנדון זה גם כן בשו"ת שער אפרים בסוף סימן קי"ג שכתב שם שכל בני האשכנזים נוהגין אחרי הכרעת הרמ"א בעל המפה, ובסוף דבריו שם הביא לנו ג"כ מתקנת הקדמונים מה שמצא כתוב בפנקס הקהל דק"ק בודן (אשר גם הוא ז"ל היה שם אב"ד ור"מ משנת תכ"ו והלאה כמבואר בהקדמת בנו בס׳ „שער אפרים" שם), „כי אנשי ק"ק בודן קבלו עליהם כמה גאונים לשבת על כסא הרבנות שם, והותנו עמהם בתנאי מפורש שלא יפסקו שום פסק על פי תשובות ופסקים הן מהראשונים והן מהאחרונים אם לא שמבואר בטור ובית יוסף ובשלחן ערוך עם הכרעת הרמ"א בעל המפה ומפרשיהם האחרונים ולא על פי שום פוסק אחר, ואף שימצא לפעמים בספרים אחרים מה שיהי׳ נגד הפוסקים הנ"ל אזי לא יחשו להם רק להפוסקים הנזכרים" עכ"ד שם, וכן קיימו וקבלו עליהם גם שאר קהלות ישראל בכל מדינה ומדינה עד היום הזה, וכבר השריש לנו הגאון המובהק בעל חות יאיר בתשובה (בהשמטות בסוף הספר שם דף רמ"ב ע"ב), דבכל מה דסתם לן הב"י בשלחן ערוך דזכה שיקבע הלכה כמותו ולא חלקו עליו הבאים אחריו, אין לומר קים לי נגד הכרעתו וכו׳ ולכן אם פסק להוציא ממון הוי ליה כטועה בדבר משנה, ואפילו כבר יצא הממון חוזר, ובמקום שהביא בהגהות הרמ"א דעת החולקים והסכים עמהם גם כן הוי לי׳ כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כותיה, ובמקום שכתב „י"א אומרים" ולא הכריע הוי לי׳ הסמ"ע והש"ך בהכרעתן כדבר משנה בכל ענין,

ואם

וישבו שלוים ושקטים בכל מקומות ממשלתו, ואין מחריד, ומדי היותם בבית הועד השתמשו גם כן בכל העת ההיא לעשות ג״כ סדרים

ואם יש ביניהם מחלוקת לא גרע כח הס״ך לדעתי במקום שחולק על הסמ״ע לפסוק כותיה אף להוציא והוי לי׳ ג״כ כדבר משנה דקיימ״ל כבתראי וכו׳ עכ״ל בעל חות יאיר וע״ש שהאריך בזה, ואחריו יאיר נתיב גם כן הגאון האדיר מו״ה יהונתן מאור הגולה ז״ל בספרו „אורים ותומים״ על ש״ע חו״מ (בקצור תקפו כהן סוף סימן קכ״ג קכ״ד) בדיני טענות קים לי, והוא ז״ל העלה חדשות ונצורות בזה וז״ל שם: „דבכל דין שנזכר בש״ע, והמחבר והרמ״א השמיטו דעת החולק, קבלה בידי וכן ראיתי מדייקים מומחים וכן אני דן ובא מבלי לטעון קים לי כדעת החולק, כיון שהרב הבית יוסף והרמ״א שמו זכרוני אחרי הדלת אין לחוש לו, וקיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האמור במטבע הקצר השלחן ערוך והגהות הרמ״א ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה׳ השכיל על ידם, כי קושיות רבות שהקשו עליהם האחרונים, ותרלו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק ובקולר לשונם דינים הרבה, ובאין ספק שלא כוונו לכל הדינים ההם, כי איך היה אפשר זה לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם, ומי הוא הגבר אשר יעשה חבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים והאחרונים ולא יכבד עליו המלאכה מלאכת שמים, ורק רוח ה׳ נוססה בקרבם, להיות לשונם מכוון להלכה בלי כונת הכותב; וחפץ ד׳ בידם הצליח, ולכן ח״ו לומר קים לי נגד הכרעת המחבר והרמ״א״ עכ״ל בעל אורים ותומים. ואחרי כל החזון הזה הנה מעתה לא יפלא עוד בעינינו על רבינו הסמ״ע על אשר דקדק כל כך באותיות הש״ע ובהגהות הרמ״א רבו ז״ל, ונכנס לפעמים גם בדוחקים להוציא ממשמעות דבריהם דינים מדינים שונים אשר אולי לא כוונו מחברי הש״ע לדבריו כלל וכאשר תמה עליו הב״ח בתשובתו אליו בסימן קל״ו, ואולם הכהן הגדול הזה עקב רוח אחרת היתה אתו, כי כל יקר ראתה עינו, וכל דברי בעלי הש״ע היו קדושים וטהורים בעיניו כאלו נתנו מסיני, וכדברי ה„אורים והתומים״, כי רוח ד׳ נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כונת הכותב, ואחרי נשיקת עפרות זהב מהגאון רבינו מהר״ש מלובלין ז״ל, המאיר עיני חכמים בהלכה, אשר הוא ז״ל לא חשב על בעלי הש״ע ככה, ולא שת לבו כלל לדברי רבינו הרמ״א בהגהותיו, כאשר הבאנו למעלה ממה שכתב בתשובותיו, הנה כבודו הגדול במקומו מונח בקום המעלה, אבל

סדרים ותקנות וסייגים במה שנוגע להחזקת הדת, לתקן תקנות טובות ולחזק ברכים כושלות, והיו עיניהם פקוחות להשגיח גם כן על החזקת הישיבות

אבל אנו אין לנו אלא דברי רבינו הרמ"א בכל תפוצות הגולה, ופוק חזי מה עמא דבר:

והנה במה שנוגע בפרטות לתולדות רבינו הרמ"א ז"ל, וקורות ימי חייו פה בעירנו מקום משכן כבודו, וכבוד אביו הרב הקצין מו"ה ישראל איסרל ז"ל אשר בנה פה בית הכנסת בשביל בנו הרמ"א ז"ל ונקרא על שמו עד היום הזה, כבר דברנו אודותיו הרבה בספרי קרית **מלך** רב אשר חברתי על חכמי וגדולי ק"ק קראקא, ואין פה המקום להרחיב הדבור בזה, ועכ"ז אמרתי לרשום פה בקצרה עכ"פ מעט ממה שנוגע להוראותיו ומעשה רב אשר עשה פה בעירנו בהיותו יושב על כס ההוראה, לשמח לב עליזי קדמוניות:

דע כי רבינו הקדוש ר' משה איסרלש (כן היה נקרא בזמנו פה בפי תושבי עירנו כמבואר בפנקס הח"ק פה"ק), זכה גם כן לבי שלחנות שהיה לו תורה וגדולה במקום אחד, הון ועושר בביתו, וצדקת פזרונו אשר פזר לעניים ולאביונים אין לשער ואין לספר (פנקס הח"ק פה ופנקס ביהכנ"ס של הרמ"א), הוא היה אב ליתומים ולאלמנות, מגן ומחסה לכל עגומי נפש, וכל איש צר ומצוק שפך לפניו שיחו ויהי לו לעזרה. ובימיו לא היה אב"ד מיוחד בעירנו פה רק הוא ז"ל, וגיסו הגאון מו"ה יוסף כ"ץ במו"ה מרדכי גרשון ז"ל בעל שו"ת שארית יוסף (כי אחרי מות אשתו הראשונה שהיתה בת רבו הגאון הנודע ר' שכנא מלובלין, לקח לו לאשה את הגבירה אחותו של בעל שארית יוסף ז"ל), המה היו ראשי מתיבתא פה בזמן אחד להרביץ תורה לתלמידים רבים, אשר נהרו אליהם מכל קצוי ארץ, וכל אחד היה תופש ישיבה גדולה בפני עצמו, ושניהם עמדו ג"כ בראש כל חכמי העיר וגדוליה, ועיניהם היו פקוחות גם על כל עסקי העדה פה בכלל ובפרט, בדברים הנוגעים לעניני דת ודין, ושלשת כתות הדיינים אשר נתמנו פה מראשי וטובי הקהל היו סרים למשמעתם, וחסו לפקודתם, (ובמשך הזמן בא לכאן ג"כ הגאון הישיש מו"ה משה סג"ל מלנדא עם בני ביתו, וגם הוא ז"ל קבע פה ישיבתו, ומפני זקנתו וחשיבתו חלקו לו כבוד להיות יושב ראשונה בחברתם, ונפטר פה י"ט אדר שכ"ז לפ"ק), והמה שפטו את העם משפט צדק, וכל דבר הקשה הביאו אל משה, וגם אל גיסו מהר"י כ"ץ ז"ל (ראה מזה בהקדמת המוציא לאור ס' תורת העולה בחיי הרמ"א ז"ל, ובהקדמת שו"ת שארית יוסף ובספר מחזיק בדק שחבר תלמידו

מהר"ש

הישיבות, ועל מינוי הרבנים ומינוי ראשי ישיבות בכל עיר ועיר ועל הדפסת ספרים חדשים וגם ישנים, ולא נעשה דבר גדול בכל הארץ מבלעדי

מהרש"ל ז"ל מובא בראש אפרים בהל' טריפות סימן ל"ו ס"ק קי"ג, ובהל' שחיטות ובדיקות למהר"ן שהיה שו"ב פה בזמנם), ואולם הני תרי גיסי, לא השוו מדותיהם, כי כמה פעמים נחלקו בהוראותיהם, ועל הרוב היה דרכו של מהר"י כ"ץ בעל שארית יוסף להחמיר באיסורין, אבל הרמ"א ז"ל כחא דהיתרא עדיף לי' לחוס על ממונם של ישראל. ומבלי להאריך אביא פה רק איזה מהם לדוגמא, עי' בשו"ת הרמ"א בסימן קי"א במעשה שהיה פה קראקא בעור של אווזא א' מחותך שנמצא טריפה ונמלחה עם חתיכות אחרות והיה הפסד מרובה, ומסיק שם להתיר גם שאר החתיכות אשר לא היו ראויות להתכבד, דחד בתרי בטל בדבר יבש ביבש וסיים שם „וכן עשיתי מעשה עם שאר חברים שהסכימו עמי, ומהר"י כ"ץ לא רצה להסכים והיה סבור להטריף הכל כי כן הוא דרכו תמיד להחמיר" ע"כ, וכן במעשה שהיה פה בחטה מלוחה עם בשר בפסח ונמלח ביחד עם שאר חתיכות, ופסק הרמ"א בדרכי משה בטור או"ח סימן תס"ז לאסור אותה חתיכה שנמצא החטה עליה ולהתיר שאר החתיכות ע"י קליפה קלה, (וכן פסק שם בהגהותיו לש"ע סימן תס"ז סעיף י"ד, ויעו"ש בט"ז ובמגן אברהם, בחק יעקב ובמקור חיים שם), ומהר"י כ"ץ חלק עליו אז ואסר את הכל כמבואר בדרכי משה שם, ובאריכות יותר בשו"ת שארית יוסף סימן מ"ו, וגם בהוראה זו הסכימו כל החבורה פה עם הרמ"א להתיר ולא כמהר"י כ"ץ, והנה מהר"י כ"ץ מסיים שם בתשובה בספרו שארית יוסף, כי רבים מבני החבורה לחמו עליו באמרם ראה זה חדש הוא, ואנו אין לנו אלא מה שאמרו קדמונינו בפירוש, עד שבא לכאן כמו"ה משה לנדא זקן ומופלג בחכמה, והעיד שהגאון מו"ה יעקב מרגליות אסר כל החתיכות בנירנבורג וגם תלמיד אחד העיד כן בשם מו"ה שלמה ליברמנש ואז הוקבע הלכה כן פה ק"ק קראקא" עכ"ל. והנה ראש דבריו אמת שרבים מבני החבורה היו חולקים עליו פה בהוראה זו אז, אבל במה שכתב בסוף דבריו שהוקבע הלכה פה קראקא כדבריו, בזה מצאתי להגאון בעל משאת בנימין שקרא ערער על זה וכתב בתשובה, (שו"ת מ"ב סימן ס"ט) „ואל תשגיח בדברי מהר"י כ"ץ מקראקא במה שכתב שהוקבע הלכה בק"ק קראקא לאסור כל החתיכות שנמלחו עמו ביחד, דהא הרמ"א היה דר בק"ק קראקא לאחר אותו מעשה כמה שנים ופסק לקלוף האחרות וגם אני לא שמעתי

מבלעדי רשותם והסכמתם, וגם כל הספקות וכל השו"ת הנוגעים להלכה ולמעשה בענינים שונים, וכל דברי ריבות אשר בשעריהם הכל הובא

שמעתי הלכה זו בק"ק קראקא" עכ"ל. (וראה מזה ג"כ בשו"ת צמח צדק בסוף סימן ל' וכמדומה שלא היה למראה עיניו דברי בעל משאת בנימין בזה). והגאון בעל משאת בנימין היה מגידולי ומגדולי קראקא פה עוד בחיי הרמ"א ז"ל כמבואר בספרו שם (שו"ת מ"ב סימן פ'), ועי' אריכות דברים בזה בשו"ת הרמ"א סימן כ"ח שנראה משם דמעשה זו אירע פה בשנת ש"ע לפ"ק. ושם תמלא ג"כ שדבר קשות נגד החכם שרצה להחמיר בזה, ולאבד ממונם של ישראל, וקיים שם שהגאון מהר"ש מפאדובה עם בנו מהר"י מינץ הסכימו עמו ג"כ להתירא ויע"ש, וכן פסק אחריו פה גם הגאון מהר"ם מלובלין אשר ישב פה על כס ההוראה אחרי מות חותנו הגאון ר' יצחק כהן שפירא כנודע, (ראה מזה בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן ל"א). וכן ראיתי בימי חורפי לגאוני קשישאי מגדולי המורים פה מתלמידי הגאון האמתי רבינו הגדול מו"ה ליבר חריף זללה"ה ריש מתיבתא פה קראקא, שהורו כלם כפסק הרמ"א בזה ולא כמהר"י כ"ץ, (וכן אני מורה ובא אחריהם זה יותר משלשים שנה שבתי פה על כס ההוראה, וזכורני כי בימי ילדותי שאלתי את פיהם, מדוע אתם מורים להקל בנדון זה כפסק הש"ע, והא איכא בעל שארית יוסף שהעיד שהוקבע הלכה פה בעירנו להחמיר בזה, והשיבו לי שגם בעיניהם יפלא הדבר, אלא שראו כן מרבותיהם שהורו להקל בזה, ושוב הראיתי להם דברי בעל משאת בנימין מ"ש בזה בתשובה והוטב בעיניהם), ועי' עוד בשו"ת הרמ"א בסימן כ"ד שהאריך להתיר שמן זית, נגד גדול אחד שרצה לאסרו מפני שמחליקין את החביות בשומן חזיר כדי להעמידו בחביות של עץ, ועל זה השיב הרמ"א שאין לחוש לזה כלל, וקיים שם: „ואני אשאל את מעכ"ת האם איננו אוכל הדגים שקורין לקשין ואני שמעתי מהרבה בני אדם שהגידו שמושחין אותן לפעמים בשומן חזיר, ולכן לדעתי המחמיר בדבר זה איננו אלא מן המתמיהין" ע"כ, ועי' עוד בשו"ת הרמ"א סימן קכ"ד שלידד שם להקל גם כן בשתיית סתם יינם בזמן הזה לכל חולה אע"פ שאין בו סכנה משום דבמקום צערא לא גזרו רבנן יע"ש. וגדולה מזו העיד על עצמו בתשובה שם (סימן קכ"ה) שהרהיב עוז בנפשו ועשה מעשה רב פה ק"ק קראקא שסידר קידושין תחת החופה בליל שבת קדש ליתומה עניה אחת, ורבים הביטו אז אחרי משה, ולנוח עליו שעשה שלא כדין. והוא ז"ל האריך

שם

הובא לפני כס משפטם של הרבנים הגאונים דד׳ ארצות ומהם יצאה הוראה לכל ישראל כאשר כבר הרחבנו הדבור בזה בקונטרס מיוחד אשר

שם נראית ברורות שעשה כדין וכדת של תורה, ומובא מעשה זו ג"כ בקצרה בחדושי אנשי שם שביב המרדכי סוף מס׳ ביצה, מתלמידו הגאון החסיד מו"ה מנחם דוד ב"ר יצחק איש טעטין הנקרא בשם מהר"ם מטעטין, שהעיד שראה מעשה זו בעיניו פה בעירנו וז"ל שם: „וכן ראיתי ממורי הגאון ר׳ משה איסרלש בקראקא ביתומה אחת עניה משודכת להגון לה, והיה אחיה משיאה, ונפל קטטה ביניהם בעסק הנדוניא, ונתעלמו כשתי שעות משחשיכה וקידש היום ולא נמנע הגאון מליתן קידושין שהיה חושש שמא בתוך כך יהי׳ לב אחיה נוקף עליו ויתחרט על מה שחפץ לתת לה ויתבטל הדבר, ועכב הרב מלהתפלל מעריב בבית הכנסת שלו עד שנגמר הדבר ונתן קידושין, ואח"כ התפללו מעריב בבית הכנסת שלו" עכ"ל. ורבינו הרמ"א ז"ל סיים בסוף תשובתו שם דבודאי יש להחמיר להיות מן הזריזין ולעשות הכל קודם השבת, שלא לבא לידי כך, אבל אם כבר נעשה מה שאפשר לעשות ונטרפה השעה עד שחשיכה, ויש לחוש לפירוד הזיוג או לביוש הבתולה וכיוצא בזה הסומך להקל לא הפסיד ויתענג לשלום בעונג שבת אח"כ. ע"כ תורף דברי רבינו ז"ל שם. (וכפי הנראה לא הסכימו עמו אז כל בני החבורה פה בהוראה זו שהם היו סוברים לאסור בזה וכדעת הסמ"ג שהביא בחדושי אנשי שם שביב המרדכי שם, וכדי לעשות סייג וגדר לדבר התקינו חכמי וגדולי העיר פה כי מני אז והלאה לא יעשה עוד שום חופה וקידושין ביום הששי פה בקראקא עד היום הזה, ואם הדבר נחוץ עושין אותו מחוץ לעיר כנודע). ויתר דברי רבינו משה איסרלש ז"ל, ומעשה תקפו וגבורתו, ופרשת גדולתו וצדקתו, מילדותו ועד יום פטירתו, הכל מבואר אצלינו בספרי אשר חברתי על גאוני ק"ק קראקא, ושם עשיתי לו מדור בפני עצמו לכבודו ולכבוד עטרת תפארת בית אבותי נוחי נפש ז"ל, (אחרי כי גם אני הצעיר מזרעא דהרמ"א קא אתינא, מגזע בני בניו אשר נשארו פה בעירנו ולא נסעו מזה, כי אמי הצדקת מרת מיכלה נ"ע שנפטרה פה בעשרה בשבט תרכ"א, היתה בת הרה"ג מו"ה משה ספרא [בהגאון המקובל מו"ה אשר לעמל ז"ל אב"ד ור"מ בק"ק אייבעשיץ] שנפטר פה ביום ח"י אב תקנ"א לפ"ק, והוא היה נכד להרה"ג מו"ה משה ר׳ נח מקראקא, שהיה נין ונכד לרבינו משה איסרלש זצ"ל), ורבינו הקדוש טהור, וגופו טהור, ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה, ביום ח"י לחדש אייר

אשר קראתיו בשם „מאמר ד׳ ארצות" ויבוא ברצות ד׳ בסוף המחברת הזאת. ולכן לא יפלא בעיניך קורא נעים בראותך איך במשך זמן קצר נעשה כל ארץ פולאניא מקום תורה אשר רבים נאותו לאורה, ואיך גאונים גדולים עם תלמידיהם פארו את מלא רוחב כל הארץ ההיא עד אשר עלתה ברום המעלה, בתורה ובגדולה, נגד ארצות אשכנז ואיטליא בימים ההם. וזה מפני כי נשתנו העתים לטובה, ובזמן ההוא כבר היו ימים טובים לישראל בארץ פולין יותר מבארץ אשכנז אשר שם גדלה אז שנאת הדת עד למרבה (שו״ת הרמ״א סי׳ צ״ה), וגם יותר מבארץ איטליא אשר שם גדלה אז שנאת האפיפיור עליהם עד שגזר לשרוף ולבער מן הארץ כל ספרי התלמוד שלא ללמוד מתוכם בעונש גוף וממון, (שו״ת שארית יוסף סוף סימן א׳ בשם מהר״ם מפאדובה, וס׳ עמק הברכה לר״י הכהן, וספר משנת חכמים למהר״ם חגיז סי׳ תרכ״ח) ואך במדינות פולין מצאו אז מנוח לשבת על התורה ועל העבודה השקט ושאנן באין מחריד ומפריע ו). אכן עם כל זה אף שרבו אז גדולי הדור בכל הארץ ההיא, לא נכחד, כי עדיין לא נתפשט הלמוד אז גם בין ההמוניים להיות עכ״פ בקיאים במקרא ובמשנה, יען כי עוד התרשלו ולא התאמצו ולא נתנו אל לבם לקבוע גם כן עתים לתורה, והספיקו את עצמם די במה שהעניקו מכיסם להחזקת הישיבות, ולתמוך בחורי חמד במאכל ובמשתה להיות שוקדים על תלמודם, וזה לפי עדות הגאון רבי בנימן סלניק בספרו

אייר ל״ג לספירה, ה׳ של״ג ליצירה, והוא שפט את ישראל ל״ג שנים פה בקראקא הבירה, עיר גבורים מטרפולין, של כל מדינות פולין, ופה חלקת מחוקק ספון, (ועיין בס׳ שנים עשר דרשות להגאון מהר״י מינץ בן רבינו מהר״ם מפאדובה ז״ל ושם בדרוש ב׳ מגלה הספד גדול אשר עשה הגאון הזה לשארו רבינו הרמ״א ז״ל, שהיו להם ג״כ חליפות שו״ת זה עם זה כמבואר בשו״ת הרמ״א שם):

ו) ואולם כפי הנראה אך לב המלך והשרים היה טוב להם לישראל לחננם ולשמרם ולהיות מגן בעדם לבל תאונה אליהם שום רעה, אבל בין ההמון ודלת העם מבני פולאניא היו נמצאים גם אז אנשי מרי נפש ונמהרי לב אשר היה רע בעיניהם לראות את איש יהודי יושב בטח השקט ושאנן על אדמתם, וילונו וירגנו באהליהם, ואף כי היו ידיהם אסורות מלעשות

בספרו שו"ת משאת בנימן סימן ס"ב, שהעיד שם „כאשר היה בימי חורפו בארץ רוסיא (וכונתו ג"כ על מדינות פולין בכלל, שכן לפנים קראו גם למדינות פולין בשם רוסיא, וראה לדוגמא מזה להרב בעל מתנות כהונה על המדרש רבה, אשר היה המחבר בזמן אחד עם בעל משאת בנימן, ובהקדמתו שם כתב שהוא מעיר שעברשין היושבת בארץ רוסיא) שם ראה דשכיחי עם הארצים טובא שלא היו יכולים לקרות בתורה אפילו אות אחת" ויע"ש, והוא ז"ל העיד בגדלו מה שראה בקטנו, ואולם במשך הזמן אכשר דרא כי קמו ביניהם גם כן דרשנים ומוכיחים בשער בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה, והם היו מעוררים את העם להיות עמלים בתורה עד שעשו להם אגודות אגודות חבורות חבורות ללמוד וללמד ולהעיר אזן בלמודים עד שנתקיים וכל בניך למודי ד', כי נתרבו ת"ח ויודעי התורה מאז ועד עתה בארץ פולין ורוסיא עד היום הזה יותר מבשאר ארצות ז) :

והנה

מלעשות בגלוי מטעם המלך וגדוליו, בכל זאת בסתר לבבם היו חורשים עליהם רעה ועיניהם היו צופיות תמיד למצוא איזה עלילה להתעולל ולהתנפל על היהודים, ולעשות גם איזה מעשה רשע לעת מצוא. ולכן תמצא כי עוד בשנת ש"ח, (וזה היה בימי הרמ"א ז"ל כי הוא נפטר פה קראקא בשנת של"ב כנודע), הוכרחו ראשי ומנהיגי קהל עדת ישראל אשר בעיר לובלא לעשות שם הסכמה ביניהם בגזירת נח"ש שלא ילך שום בעל הבית מקהלתם ויקנה בית או קרקע משום גוי בתוך החומה במקום שהיהודים דרים שם, מפני שראו, שבאם לא יהי' דרים הגוים בתוך העיר בין בני ישראל ברחובות היהודים, יש לחוש שלא ישרפו בתי היהודים שם או שלא יעמדו על הגירוש ח"ו, ונתחדשה התקנה ההיא גם כן אח"כ בשנת של"ז ע"י ראשי ומנהיגי העיר שם בהסכמת הגאון האב"ד דשם מו"ה אברהם פאלאק ז"ל, ונתקיימה עוד הפעם גם אח"כ בשנת שפ"א בימי הגאון רבינו בעל הב"ח ז"ל שהיה שם אב"ד בעת ההיא, כמבואר בשו"ת הב"ח הישנות בסימן ד'. אך עכ"ז אין לדון ממקום ההוא למקומות אחרים שם במדינות פולין, וגם יוכל להיות שלא היו כל הזמנים שוים, וכבר נוכחנו לדעת, כי גם בדברים כמו אלה אין מחזיקין ממקום למקום, וגם לא מזמן לזמן: —

ז) וגודל הרבצת התורה ושקידת הלימוד בתלמוד ובפוסקים בשיעורי דאורייתא תמידין כסדרן על ידי הגאונים תופסי ישיבות בכל עיר ועיר

ובכל

והנה אחרי פטירת הגאונים הנזכרים קמו אחריהם תלמידיהם למלאות מקומם, והם דור שלישי להרבצת התורה בארץ פולין ורוסיא, הלא

ובכל מדינה ומדינה בארץ פולין ובמדינת ליטא יותר מבשאר ארצות עד שנת ת"ח לפ"ק, (שאז נחרבה הארץ שם ע"י מלחמת צורר היהודים חמיל ימ"ש שנהרגו כמה אלפים נפשות מישראל ובתוכם ג"כ הרבה גאונים וראשי מתיבתא כנודע), תמצא הכל מפורש בס' יון מצולה, ובהקדמת ס' זרע בירך השני על התורה להג"מ בירך שפירא דרשן ודיינא בק"ק קראקא, ובהקדמת ס' שו"ת חינוך בית יהודה, ועוד בספרים שונים. וגודל כבוד התורה ביקרת תפארתה ע"י אסיפת גאוני הועד דארבע ארצות דמדינות פולין, וגם על ידי גאוני הועד דארבע קהלות הראשיות דמדינת ליטא עד שנת ת"ח לפ"ק, תמצא בס' נתיבות עולם למהר"ל מפראג ובספרי שו"ת מהר"ם מלובלין ומשאת בנימן, וגם בס' מגילת איבה לבעל תוס' יו"ט וגם בפנקס הקהל דפה קראקא במקומות שונים. ואולם הנפלא בזה הוא לראות איך שגם לאחר גזירת ת"ח במדינות פולין ואחר גזרת תט"ו במדינת ליטא והלאה אשר כבר נודע כי בכל ימי משך כל שנות המאה ההיא לא פסקה מהומת חרב ותרועת מלחמה בכל המדינה שם, כידוע שכמה קהלות נתבטלו, והרבה מגדולי הדור משם ברחו לנפשם ומצאו מפלט למו בארץ אשכנז ובשאר ארצות, (ראה מזה בס' אהל יעקב על אגדות הש"ס. ובס' קיקיון דיונה ובס' שם יעקב ובהקדמת ס' אבן השוהם ועוד בהרבה ספרים שנדפסו במשך שנות המאה ההיא), והרבה פעמים הי' שם גם כן מכת מדינה ולקו בכפלים בדבר ובמגפה, ברעב ובשני בצורת, (ראה מזה בס' הלכה ברורה ובס' ישועה בישראל ובפנקס הקהל פה), וכמה פעמים היתה הארץ סגורה ומסוגרת באין יוצא ובאין בא מפני להט החרב המתהפכת במדינות פולין (ראה מזה בס' משנת רבי אליעזר על התורה פרשת אמור שם), ועכ"ז שארית פליטת ישראל אשר נשארו עוד במדינה שם הן במדינות פולין והן במדינת ליטא, ונשאו בעול כל התלאות והגזרות וצרות צרורות, ולא רצו לזוז ממקומם, המה עמדו בקדושתם, ומסרו נפשם על התורה ועל העבודה ללמוד וללמד ולהוסיף אומץ בלמודים בעיון רב ובשקידה גדולה הכל כמקדם, ובכל עמל ותלאה אשר מצאתם לא רפו ידיהם, ולא נפלו תחתיהם, רק עמדו על משמרתם, והתאמצו יותר לחזק ברכים כושלות ולהגדיל תורה ולהאדירה, עד כי הושבה העטרה ליושנה, כן בהרבצת תורה בישראל בכל עיר ועיר יותר מבשאר ארצות,

וכן

הלא המה: מהר"ם מלובלין ומהרש"א בלובלין, מהר"ם יפה בעל הלבושים ומהר"י סג"ל הורויץ בעל השל"ה ומו"ה חיים כהן בפוזנן, הסמ"ע ומו"ה יוסף קאזי בלבוב, מהר"ם ר' אביגדורש ומו"ה פייבוש בקראקא, והגאון מו"ה משה אב"ד בגליל קראקא (מובא בשו"ת מהר"ם מלובלין בסימן פ"ח) ח), הג"מ מאיר וואהל וגיסו מו"ה אפרים זלמן שור

וכן לתקן תקנות טובות בישראל באסיפת הרבנים גאוני הועד דד"א דמדינות פולין, ובאסיפת גאוני הועד דד' קהלות הראשיות דמדינת ליטא, וכה נמשך הדבר גם הלאה עד כי נפלגה הארץ ונתחלקה לגזרים שלש פעמים בזה אחר זה כנודע, אשר מני אז והלאה ביטל התמיד ועמו בטל גם כבוד התורה של גאוני הועד כאשר מבואר אצלינו הכל בארוכה ב„מאמר ד' ארצות" בסוף המחברת הזאת. והנני להביא פה ג"כ עדות זקן אחד מגאוני קשישאי אשר היה חי באמצע המאה ההיא ה"ה הרב הגאון מו"ה נפתלי הירש במו"ה שמשון לאנגלאזי ז"ל שהיה ממגורשי ווינא ולאחר טלטולים רבים קבע בית מדרשו במדינת פולין גדול בק"ק שווערזענץ הסמוך לק"ק פוזנן, ובשנת תכ"ב הוציא לאור בפפד"א את המדרש רבה עם פירושו הקצר „נפתלי אילה שלוחה", ובהקדמתו שם העיד מה שראה בעיניו מגודל שקידת הלימוד וכבוד התורה שהיה בזמנו בארץ פולין אף בימי עניים ומרודים, וז"ל שם: „והנה אברך על הרעה מעין הטובה אשר הגלה אותי ה' בתוך הגולה בגולה אחר גולה מבית אבי ומארץ מולדתי בתוך הגולים מגלות ווינא, ודחוני ודחפוני ואמרו לא אתה וכל אשר ברגליך, וילאתי משם בפחי נפש ובאתי למדינות פולין, ששם תורה וגדולה, בקנה אחד עולה, ומשם תצא תורה ואורה, כי הם מגדילים תורה בישראל גם מרוב עוני ומרוב עבודה קשה, ובפרט עול המדינה, ורוב מסים וארנוניות, וכסף הגלגולת, וכל כסף המתוכן יצא לבית המלך, ועשרה מתכסים בטלית אחד ועוסקים בתורה", עד כה דבריו, וע"ז בא שם על החתום נאם הקטן נפתלי יכונה הירש בלא"א הר"ר שמשון ז"ל לאנגלאזי, חד מאנשי הגולה דק"ק ווינא, במדינת עסטרייך, הדר לעת הזאת בק"ק שווערזענץ הסמוכה לעיר ואם בישראל הקהלה הקדושה והמפוארה בתורה ק"ק פוזנן יצ"ו: —

ח) בשו"ת מהר"ם מלובלין בסימן פ"ח שם הביא בתוך תשובתו ארבעה גאונים המצוינים שבמדינות פולין וליטא אשר הסכימו שם להוראותיו נגד איש ריבו, והם: הגא"מ מרדכי יפה אב"ד דק"ק פוזנן (הוא הגאון

שור, ועמהם הג"מ ליב (מובא בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' פ"ח) בבריסק דליטא, הג"מ משה בר"מ ר' אביגדור בשידלוב, ובלאדמיר (ובפפד"מ ובפראג

הגאון בעל הלבושים), והגאון המופלא מו"ה משה אב"ד דגליל קראקא, והגאון המופלא בתורה ובחסידות מו"ה ליב אב"ד דק"ק בריסק וכל מדינת ליטא, והגאון מו"ה יוסף אב"ד דלבוב וכל מדינת פאדאליא (הוא הגאון מו"ה יוסף קאזי שהי' אב"ד בלבוב בזמן שהי' הגאון רבינו הסמ"ע ריש מתיבתא שם וראה מזה בשו"ת משאת בנימין סימן כ"ב), והנה לא נודע עד כה מי הוא זה הג"מ משה שהיה אב"ד דגליל קראקא שזכר מהר"ם מלובלין בתשובתו שם, כי לא יתכן שכוון בזה על הרב שהי' אז בק"ק קראקא שהיה רב העיר והגליל, דכבר נודע דבעת ההיא היה האב"ד בקראקא הגאון ר' משולם פייבוש ז"ל רבו של הב"ח, ומלבד זה לא מצאנו ג"כ בין כל רבני קראקא רב אחד שהיה שמו ר' משה בלבד, ושוב בא אלי תלמידי וחתן אחותי המשכיל מהרי"ש ליכן מפה, ושאלני אם גם דעתי מסכמת למה ששיער הוא במבוא לספרו „עיר הצדק" אשר חבר על רבני קראקא שכתב שם: „כי לא רחוק הוא אשר הג"מ משה הלזה שהביא מהר"ם מלובלין בתשובתו שם, הוא הרב ר' משה אב"ד בעיר פרעמישלא הנזכר בשו"ת משאת בנימין ובשו"ת ב"ח סימן ע"ז" עכ"ל. וזה אשר השבתי לו: אהובי תלמידי, דע כי אני לא אוכל להסכים עמך בזה יען כי הדבר אשר אמרת עליו כי לא רחוק הוא, הנה בעיני הוא רחוק כרחוק מזרח ממערב, וזה מפני ג' טעמים: א) צריך שתדע כי כל רב אשר היה רק אב"ד בעיר אחת מערי הגליל, נזכר תמיד אצלו ג"כ שם העיר ההיא, ומצוינת גם על שם הגליל השייך להעיר הגדולה המפורסמת, למען נדע איה איפוא מקום העיר אשר הרב חונה שם, כמו שתמצא אפטא בגליל קראקא, או עיר חדש אשר בגליל קראקא, וכן פינטשוב ראש קהלת גליל קראקא וכדומה, לא כן אם נכתב עליו בסתם שהוא רב אב"ד דגליל קראקא או דגליל לבוב או דגליל מינסק וכדומה, ולא נזכר אצלו שם העיר בפרטות, אז אין הכונה שהי' רק אב"ד בעיר אחת בלבד כאשר חשבת אתה על העיר פרעמישלא שהיתה נקראת לדעתך בשם גליל קראקא, רק הכונה שהי' אב"ד הכולל על כל ערי הגליל ההוא כמו רב המדינה, או עכ"פ על חלק גדול מן הגליל ההוא כמו רב על חצי המדינה. ולדוגמא תמצא כזאת אצל הג"מ שאול מקראקא בהגאון רבינו ר' העשל ז"ל שכבר נודע שהיה בתחלה אב"ד בבריסק דליטא, ובשנת תכ"ח נתקבל לאב"ד לגליל קראקא ומקום

תחנותו

ובפראג ובסוף ימיו בפוזנן, ומו"ה משה מת ב"ר אברהם שהיה נקרא בפי

תחנותו הי' בעיר אפטא, בטרם שנתקבל לאב"ד גם להעיר קראקא כנודע ובכל מקום הי' חותם א"ע „חונה בגליל קראקא", ושם בע"כ הכונה שהי' רב אב"ד על רוב ערי הגליל דקראקא, והיה כמו רב מדינה, כי לא יתכן לומר שהיה אב"ד רק בעיר אפטא בלבד שהיא אחת מערי הגליל, כי לא היה מניח את כסאו בבריסק העיר הגדולה, והיה הולך לשבת כסא בעיר אפטא הקטנה. ב) ואף גם זאת, הנה לא נודע עוד אם העיר פרעמישלא היתה גם כן נחשבת לאחת מערי הגליל דקראקא, ואם תמצא לומר שהיתה אחת מערי הגליל ההוא, עכ"ז לא מצאנו בשום מקום שהי' נקראת או מצוינת על שם הגליל דקראקא, יען כי העיר פרעמישלא, כבר היתה נודעת ומפורסמת בשם בפני עצמה וגם בימי מהר"ם מלובלין כבר היתה עיר עתיקה, והיא נזכרת בשו"ת שלו שם בסי' פ"ד, (ועוד קודם לו בימי הגאון בעל שארית יוסף כמבואר בשו"ת שלו סימן כ"ז) ולפי זה אם היה כונת מהר"ם מלובלין בתשובה שם על הגה"מ משה אב"ד דק"ק פרעמישלא, (והוא בעל ס' מטה משה תלמיד מהרש"ל וחבירו של בעל משאת בנימן, והי' נקרא בשם ר' משה מת, אך הגאון בעל משאת בנימן כנהו בכל מקום בתשובותיו בשם ר' משה איש חי בדרך כבוד בהפך משם הכינוי שלו), לא היה בוש מלהזכיר עליו את שם העיר הזאת, והי' כותב בפירוש שהי' אב"ד בק"ק פרעמישלא, ולא הי' כותב עליו אב"ד דגליל קראקא, ועינינו הרואות דבכל מקום שנזכר הגאון הזה בספרי חכמי זמנו, כתבו עליו בפירוש שהיה אב"ד בפרעמישלא ולא נזכר עליו כלל שהיה אב"ד דגליל קראקא. ג) ומלבד כל זה הנני להראות לך, כי גם בעיקר הדבר לא דברת נכונה, וכי בחפזך לא שמת עין ולב ושגית מאד בהשערתך בזה, שהרי כל מעיין באותה תשובה במהר"ם מלובלין שם יראה ויבחן מתוכה, כי התשובה ההיא נכתבה בק"ק לובלין בזמן שהי' מהר"ם מלובלין כבר אב"ד ומארי דאתרא שם וזה היה בע"כ אחרי שנת שע"ג דמקודם לכן עד שנת שע"ג הי' עדיין אב"ד ור"מ בק"ק לבוב כמבואר בתשובתו שם סימן קכ"ח, ורק אח"כ נתקבל מלבוב ללובלין כנודע ושם כתב התשובה ההיא בסימן פ"ח שם בנדון עובדא דידיה, והרי באותו זמן ובאותה השנה שכתב התשובה שם שוב לא היה הגה"מ משה אבד"ק פרעמישלא עוד בחיים, שכבר נפטר והלך לעולמו עוד בשנת שס"ו כמבואר בשו"ת משאת בנימן בסוף סימן ס"ב, וא"כ איך עלה על דעתך לחשוב שכוון מהר"ם מלובלין

מבוא

בפי גאוני זמנו בשם ר' משה איש חי והוא בעל ספר מטה משה בפרעמיסלא

מלובלין בתשובתו שם על הגאון ר' משה האב"ד דפרעמיסלא, והוא כבר נפטר, ונתבקש בישיבה של מעלה עוד קודם לכן, ועל כן דברים שאמרת טעות הם בידך:

ואשר אני אחזה בזה, כי קרוב מאד לומר שכוון מהר"ם מלובלין שם על הגאון ר' משה כ"ץ שהיה מגידולי ומגדולי ק"ק קראקא, ואחד המיוחד מגאוני הדור בימי מהר"ם מלובלין ומהר"ם יפה בעל הלבושים, ובשנת שס"ג היה עדיין אב"ד ור"מ בק"ק לוילק במדינת ליטא, ואז בא בהסכמה בחברת הגאונים מהר"ם יפה ומו"ה ישעיה סג"ל הורוויץ בעל השל"ה, על ספר מקור חכמה להרב המקובל מו"ה יששכר בער במו"ה משה פתחיה זצ"ל בהדפסה הראשונה, ובסוף הסכמתו חתם שם „נאם משה בלא"א הר"ר יודא כ"ץ זלה"ה מקראקא חופ"ק לוילק", ונראה שבמשך הזמן נתקבל להיות אב"ד על הגליל קראקא, ואין לתמוה על זה, דבזמן ההוא היה הרבנות דגליל קראקא גדולה וחשובה כמו רב מדינה (וכן אתה מוצא גם כן בערך תשעים שנה אחר זה, אצל הג"מ שאול בהגאון ר' העשל ז"ל שהניח כסאו בבריסק דליטא ובחר יותר לשבת על כסא דגליל קראקא), ועליו הוא שכוון מהר"ם מלובלין בתשובתו שם שהיה אב"ד דגליל קראקא, כן נראה לפענ"ד: —

ודע כי גם בדור שאחר זה היה חי גאון אחד שהיה נקרא גם כן בשם ר' משה כ"ץ וגם הוא היה מגידולי קראקא, ואחד המיוחד מגאוני הדור בזמנו והיה גם כן אב"ד ור"מ בק"ק לוילק במדינת ליטא כמו הגאון ר' משה כ"ץ הראשון, אלא שיש שינוי בשם אביהם, כי הראשון היה בן ר' יודא כ"ץ, והשני הי' בן ר' פסח כ"ץ (וגם היה גיסו של הג"מ יונה תאומים בעל קיקיון דיונה, כי שניהם היו חתניו לוקחי בנותיו של הגאון ר' מאיר וואהל אב"ד מבריסק דליטא בן השר המפורסם מו"ה שאול וואהל ז"ל כנודע), והוא בא בהסכמה בין גאוני הועד דמדינת ליטא בשנת תכ"ד על ס' עמודיה שבעה להרב רבי בצלאל דרשן דק"ק סלוצק, ובא שם על החתום, „נאם משה כהנא בלא"א מו"ה פסח כ"ץ זצ"ל", ואביו הרב מו"ה פסח כ"ץ היה נקרא בשם ר' פסח ר' תנחום על שם אביו הגאון מו"ה תנחום כ"ץ דיין דק"ק קראקא אשר מנוחתו כבוד פה קראקא אצל קבר אביו הגאון מו"ה יוסף כ"ץ בעל שארית יוסף גיסו של הרמ"א ז"ל כנודע, וראה מזה בספר שירי תהלה לנכד נכדו הרב החכם המליץ מו"ה זאב וואלף כ"ץ בוכנער מק"ק ברודי,

דפוס

בפרעמיסלא, והג"מ בנימן אהרן סלניק ברבי אברהם בעל שו"ת משאת בנימן בפודהייץ ט). ועוד היו בזמנם הרבה גאונים מצוינים אחרים, ראה

דפוס ברלין תקס"ח לפ"ק, וכבר דברנו מכל זה לעיל בהערה ג' בתולדות הגאון בעל שארית יוסף: —

ט) אודות הגאון בעל שו"ת משאת בנימן, ומקום משכן כבודו, ראיתי חזות קשה בדברי הגאון בעל פני יהושע האחרון בתשובתו אשר האריך בדין טומאת כהנים (והיא נדפסה בשו"ת מאמר מרדכי להרב מהר"ם מדיסלדארף סימן כ"ו), ובתוך דבריו שם חשב שלשה גאוני ארץ מן הכהנים אשר היה משכן כבודם בק"ק לבוב, ומנה בתוכם גם את הגאון בעל משאת בנימן, וכה דבריו שם: „והנראה כד הויגא בק"ק לבוב ששם נמצאים בנין גדולים לגמרי כמו בקהלתינו פפד"מ, והדבר ידוע שהיתשו שם כהנים גדולים ה"ה הגאון הסמ"ע שהיה יחיד מומחה בהלכות, ואחריו הגאון מו"ה אברהם שרענציל כ"ץ, ובעל המחבר משאת בנימן, ואחריהם עוד כהנים גדולים, ואפ"ה לא נשמע ולא נראה שום מי שחושש בענין זה", עכ"ל הגאון ז"ל. והנה זה הוא טעות גדול כי ידוע שהגאון בעל המחבר משאת בנימן לא היה כהן, וגם לא היה מעולם מכון שבתו בק"ק לבוב, והגאון הזה ידענו מה היה לו, וכבר כתבנו מתולדותיו בספרי „קרית מלך רב" אשר חברתי על גדולי קראקא, כי גם הוא ז"ל הי' מחכמי וגדולי העיר פה בימי חורפו (כמבואר בספרו בשו"ת משאת בנימן סימן פ'), ופה אבא בקצרה, ואגע רק בראשי דברים. הנה כבר נודע שהגאון ר' בנימן אהרן ב"ר אברהם סלניק בעל שו"ת משאת בנימן הוא מגדולי הפוסקים דקמאי אשר מימיהם אנו שותים, וגאוני בתראי סמכו על ספרו היקר והנכבד במה שנוגע להלכה ולמעשה, הגאון הזה היה תלמיד לשלשה עמודי העולם, והם הרמ"א ומהרש"ל, ומהר"ם ברבי יהודה הנקרא בשם מהר"ם השני, (הוא הגאון ר' שלמה ר' ליבוש שהי' תופס ישיבה פה קראקא ואח"כ בלובלין כנודע, ונדפס ממנו תשובה א' בשו"ת מהרש"ל בסימן ע"ט, ועוד לו תשובה א' בספר נתיבות עולם למהר"ל מפראג נתיב הלשון פרק ט'), ולו שני בנים גדולים ובת אחת, בנו הראשון הי' הג"מ יעקב יעקל בעל ס' נחלת יעקב על רש"י שעל התורה, גם נזכר הרבה פעמים בתשובות אביו הגאון במ"ב שם, והי' לו ג"כ שו"ת עם הגאון בעל מגיני שלמה (שו"ת פני יהושע ח"ב סימן ע"ז), ובנו השני הי' הגאון מו"ה אברהם שהיה מופת הדור והדרו, ואור תורתו הי' זורח בתחלה בק"ק טרנאפאל, ובסוף ימיו

מבוא

(ראה מזה בשו"ת שארית יוסף, ובשו"ת מהר"ם מלובלין, ובשו"ת משאת בנימן במקומות שונים), וכל אלה זרחה שמש תורתם וחכמתם באמצע המאה הרביעית מאלף הששי, ואחריהם קמו תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם דור אחר דור כלם תופשי ישיבות ומחברי ספרים יקרים

ימיו הי' אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא, וגם הוא נזכר איזה פעמים בתשובות אביו בס' משאת בנימן שם, והי' לו חליפות מכתבי שו"ת עם רבינו בעל הב"ח (שו"ת ב"ח החדשות סימן ס"ה ס"ו פ"ו), ועם הגאון מהר"ש כ"ץ אבי הש"ך ז"ל (בסוף ספר גבורות אנשים), ועם הגאון בעל מגיני שלמה (כמבואר בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן כ"ה ושם נדפס תשובתו בארוכה מה שהשיב להגאון המחבר, והביא שם שגם אחיו הגדול הגאון מו"ה יעקב שלח אליו תשובתו הרמתה בענין הזה), ואחותם הגבירה הרבנית מרת לאה בת בעל משאת בנימן היתה נשואה להגאון ר' מנחם מן שהי' תלמיד להגאון מו"ה משה איש חי האב"ד מפרעמישלא בעל ב' מטה משה, (והיא נפטרה עוד בחיי אביה הגאון ז"ל בזמן שלא הי' בעלה בעיר כמבואר בשו"ת משאת בנימן שם בסוף סימן פ"ג), ונזכר גם הוא בתשובות חותנו בספר משאת בנימן שם בסימן ק"ג, (והגאון הזה נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ווינא וכל מדינת עסטרייך אחרי מות הגאון האב"ד שם מו"ה ליב רופא אבי אמו של בעל עטרת זקנים, ובשנת שצ"ז כבר ישב על כסאו שם, כמבואר בשו"ת ב"ח בסימן ע"ו, ובשנת ת' כתב תשובתו הגדולה בנדון עגונה אחת והיא נדפסה בשו"ת ב"ח החדשות סימן ס"ט, ובתוך תשובתו שם הביא דעת רבו הגאון בעל מטה משה וגם דעת חמיו הגאון בעל משאת בנימן, ובשנת ת"ו בא בהסכמה על הדפסת הש"ך על ש"ע יו"ד שנדפס פה קראקא, וגם הוא ז"ל הי' לו שו"ת ברצוא ושוב עם הגאון בעל מגיני שלמה כמבואר בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן כ"ו וסימן כ"ט, וחתנו היה הרב הגאון ר' יצחק ז"ל אשר קבע דירתו גם הוא בווינא שם אצל חותנו הגאון האב"ד דשם, ומנהיגי ק"ק ווינא הי' להם דין ודברים עמו שתבעו ממנו לשלם להם כל הסכומות אשר העריכו עליו השמאים משנת שצ"ז עד שנת ת"ה, ערך שמונה שנים שהוא דר שם בווינא, כשאר בני העיר, ור' יצחק השיב להם שלא נחשב כלל כבן עיר שם, כי לא היה דר שם רק שהיה נטפל לחמיו שנתקבל בווינא למורה ולראש ישיבה ולא נכנס עמהם בשותפות כלל, והקריבו משפטם לפני הגאון בעל צמח צדק כמבואר בתשובותיו שם בסי' ל"ז. ובנו הי' הגאון מו"ה נתן נטע שהיה

יקרים להלכה ולמעשה, ומכללם רבינו הגדול הג"מ יואל סירקש זצ"ל בעל

[שהיה חתן הג"מ ישעיה הילדסהיים אשכנזי מפה קראקא חתן בעל מגלה עמוקות] והיה אחד מבית דין הגדול פה קראקא, ומצאתי שמו חתום על כמה פסקי דינים בפנקס הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט ספרא מתא פה בזמן בעל תוס' יו"ט, ושם בסימן אלף תשל"ז על פסק דין מיום כ"ה סיון ת"י לפ"ק בא על החתום „נאם הק' נתן נטע בלא"א מ"ו הגאון כמו"ה חיים מנחם מן יל"ו", ועוד שם בסימן אלף תתק"ו בא על החתום על פס"ד מיום ד' עשרה בשבט תי"ד „נאם הק' נתן נטע בהגאון כמוהר"ר מנחם מן זללה"ה", דאז כבר נפטר הגאון ר' מן לעולמו, ונין ונכד לו הג"מ רפאל מייזלש בעל ס' תוספת שבת). וגם ניניו ונכדיו של הגאון מ"ב היו כלם גדולי ארץ ואדירי התורה, ומכללם הגאון האדיר מו"ה **ליב ראש ישיבה** בעל שו"ת שאגת אריה כמ"ש בעצמו בהסכמתו לשו"ת מ"ב שנדפס מחדש בעיר מיץ, בשנת תקל"ו (ונפטר שם כ"ה תמוז תקמ"ה לפ"ק) והגאון האדיר מו"ה **ליבר חריף** שהיה ר"מ מתיבתא ודיין הגדול פה קראקא (ונפטר פה י"ד טבת בשנת תקע"ג) *), והנה מן הגאונים המצוינים אשר החליף רבינו בעל משאת בנימן

*) הגאון מו"ה ליבר חריף ז"ל היה תלמידו של הגאון מו"ה רפאל הכהן אבד"ק אלטונא והמבורג בעל ס' תורת יקותיאל, ורבו של הגאון הנודע מו"ה ברוך תאומים פרענקיל זללה"ה שהיה אבד"ק לייפניק בעל ס' ברוך טעם, כמבואר בספרו שו"ת עטרת חכמים סימן ע"ז, וכתב עליו שם, שרבו הגאון הנ"ל היה הגדול שבחריפים בזמנו, ומלבד זה העמיד עוד תלמידים הרבה פארי הדור ואדירי התורה אשר הארץ האירה מכבודם, ומהם גם האחים הגאונים מו"ה יעקב הלוי האבד"ק וואלברם ורב"ד פה קראקא, ומו"ה יוסף חריף הלוי אבד"ק זבאראף במדינת הגר, וגם כל הרבנים הגאונים המובהקים מן היושבים על מדין ומורי צדק בבי דינא רבה דפה קראקא בדור שלפנינו, היו כלם תלמידיו אשר למדו לפניו בישיבה ושתו בצמא את דבריו, כי הוא סקל להם הדרך הטוב והישר בנתיבות ים התלמוד והפוסקים וכל למודו היה תמיד בעיון רב ובעמקות גדול לאמתה של תורה כאחד מן הראשונים, והנה נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בנדון עגונה בשו"ת בית אברהם להגאון מפיעטרקוב חלק אהע"ז בסימן ק"ה מיום ב' בשלח תקס"ו לפ"ק, וחתם שם „נאם הק' יהודה ליבר בהמנוח מו"ה בנימן ז"ל מקראקא", גם הניח אחריו בכתובים חבור גדול ונפלא עמוק עמוק בחריפות ובקיאות על הרבה סוגיות הש"ס, וראיתיו בימי ילדותי אצל חתנו ותלמידו הרב החריף הנגיד הישיש הנכבד מו"ה משה קארינגאלד ז"ל מיקירי עירנו פה, וכעת הוא תחת יד נכדיו היקרים פה"ק יל"ו, (וגם תחת ידי נמצא קצת חדושים דברים נפלאים מהגאון הנ"ל אשר קבל ממנו תלמידו המובהק והוא דודי אחי אמי הרה"ג מו"ה יצחק הירש לעמליר זצ"ל, שהיה דרשן ודיינא פה ק"ק קראקא):

מבוא

בעל הב"ח על ארבעה טורים, אשר נודע שהיה בזמנו רבן של כל בני הגולה והוא ז"ל האיר באור תורתו בסוף המאה הרביעית לאלף הששי, ומלא גם כן מקום כסא של רבו מו"ה משולם פייבוש ז"ל פה ק"ק קראקא משנת שע"ט עד כ' אדר שנת ת' לפ"ק, ופה חלקת מחוקק ספון, ובזמנו היו גם כן הגאונים פה ק"ק קראקא מו"ה נתן נטע שפירא בעל ספר מגלה עמוקות שנפטר י"ג אב שצ"ג לפ"ק, והגאון הישיש מו"ה ישראל שמואל קאליהארי בעל ס' ישמח ישראל

והוא

בזמן תשובותיו עמהם היו: רבינו יוסף כ"ץ בעל שו"ת שארית יוסף (כמבואר בתשובות שארית יוסף שם בסימן מ"ז), ורבינו הסמ"ע (שו"ת ב"ח סימן י"ב וסוף סימן ל"א) והגאון מהר"ם מלובלין (שם סוף סימן כ"ז ושו"ת מהר"ם מלובלין סימן קי"ב), והגאון מו"ה יוסף קאזי האבד"ק לבוב (שו"ת ב"ח סימן כ"ב) והגאון ר' משה איש חי אבד"ק פרעמישלא בעל ס' מטה משה (שם סימן י"ד), ומחותנו הגאון ר' משה בהגאון ר' מענדל ר' אביגדורש, אב"ד ק"ק שידלוב ואח"כ בק"ק לאדמיר. (שם סימן ע"ו וסימן קי"ט), ואח"כ גם בפפד"מ ובפראג ובסוף ימיו בפוזנן, וגם לקח דברים עם הגאון מהר"ם יפה בעל הלבושים (שם סוף סימן ל"ב), ועוד עם שאר גאוני וחכמי זמנו, אשר הסכימו עמו להלכה ולמעשה, כמבואר בספרו שם במקומות שונים, ודבריו הי' עמהם תמיד באהבה רבה בשפה ברורה ובענוה יתירה, זולת פעם א' בא בריב עם הגאון מהר"ם מלובלין בעת שהוציא קול לפסול הגט שסידר רבינו הסמ"ע בווינא ביחד עם הגאון מו"ה הענדל ז"ל, (כמבואר בשו"ת מהר"ם מלובלין מתחלת סימן קכ"ג עד סוף סימן קכ"ו) ואז לבש הגאון בעל ב"ח קנאה גדולה ויצא כאיש גבור חיל ללחום נגדו בכל תוקף ועוז לבטל כל דבריו בזה וגם כתב עליו מרורות ודברים קשים, אך עכ"ז היה נזהר ולא רצה להזכיר את שמו בפירוש שם, רק בשם „חכם אחד", והוא בשו"ת ב"ח שם מתחלת סימן ע"ה עד סוף סימן ע"ז ויע"ש: —

מקום משכן רבינו בעל ב"ח כבר זכרנו למעלה כי בימי חורפו היה מגדולי ומגדולי פה ק"ק קראקא עוד בחיי הרמ"א ז"ל וגם כמה שנים לאחר מותו כמ"ש בעצמו בתשובותיו בסימן פ', ואולם אחר כך נסע מזה וקבע ישיבתו ובית מדרשו במדינת שלעזיא, ומשם הריץ שאלותיו וספיקותיו לקראקא להגאון בעל שארית יוסף (שו"ת שארית יוסף סימן מ"ז), ושוב חזר למדינות פולין וקבע ישיבתו בק"ק פודהייץ והי' שם אב"ד ור"מ כמבואר בספרו ב"ח

במקומות

והוא ד' חלקי הש"ע בקצרה ע"ד אלפ"א בית"א ונפטר י"ג שבט ת' לפ"ק י), והגאון מו"ה יהושע במו"ה יוסף ז"ל בעל ס' מגיני שלמה ושו"ת

במקומות שונים, ושם מנוחתו כבוד, אבל בק"ק לבוב לא מצאנו אותו בשום פעם, שהי' לו שם דירת קבע או דירת עראי, ולכן אני מחליט דמה שכתוב בתשובת הגאון בעל פני יהושע האחרון שנדפסה בשו"ת מאמר מרדכי מדיסלדארף שהגאון בעל מ"ב הי' חונה בק"ק לבוב, בדותא הוא, ולא יצא דבר זה מעטו של בעל פני יהושע, רק מאיזה מעתיק טועה שהוסיף דבר זה מדעתו, ואם אולי הי' עוד אפשר לתקן דבר זה ע"י הוספה תיבה אחת ולומר שצריך להיות „ובן" בעל המחבר משאת בנימן, כי מצינו את בנו הג"מ אברהם הנ"ל שהיה בשנת של"ב בק"ק לבוב, ומשם שלח תשובתו לרבינו בעל הב"ח, כמבואר בשו"ת ב"ח החדשות סוף סימן ס"ו יע"ש, אבל עדיין מה יושיענו זה, והוא איננו כהן: —

י) הרב הגאון החסיד מו"ה ישראל שמואל קאליהארי או קאליפארי, היה בן להרב החכם הגדול שר ומפאר הראש ומנהיג מו"ה שלמה קאליהארי ז"ל, הרופא מומחה פה ק"ק קראקא בזמן הגאונים הרמ"א ובעל שארית יוסף, וכבר זכרנו אותו לעיל בהערה ב' שהוא ז"ל היה מחכמי וגדולי העיר פה ומנכבדיה, והרה"ג מהר"ץ שו"ב דפה הציע ג"כ לפניו דברים בעניני הוראה כמבואר בספרו הגהות מהר"ץ והובא ג"כ בסוף ספר גבול בנימן שכתב שם: „מעשה בא לידי בפרה שהיה לה ב' לבבות אחד עמד כראוי ואחד עמד על גבה, וגדולה מן הראשון, והטרפנוה, והראיתי לרבי שלמה קאליהארי הרופא מומחה דק"ק קראקא, ואמר כי שבדין הטרפתי" ויע"ש. והחכם הרופא הזה נזכר גם כן בשו"ת רש"ל סימן כ"א ובשו"ת הרמ"א סימן למ"ד במעשה שאירע פה קראקא בבחור אחד בשמו אברהם ברוינשווייג שטען שקידש את אחותו של החכם הרופא מהר"ש הנ"ל, בשבלונות, והוגבה עדות ע"ז פה קראקא בבית דינו של הרמ"א בי"ג שבט שי"ט לפ"ק, ויע"ש:

ודע כי החכם הרופא מהר"ש הנ"ל, איננו אחד עם החכם ר' שלמה רופא אשר הובא בטורי זהב או"ח סימן ס"ו סק"ו שכתב שם, בזה"ל: „ונהירנא בילדותי היה רופא אחד זקן שמו מו"ה שלמה שהלך בסוף ימיו לארץ ישראל, ושאל מן הגאון מו"ה מאיר ז"ל בלובלין על ק"ש במעריבית בא"י מלך נור ישראל וגואלו, שהוא כנגד התלמוד, ולא היה בידו להשיב ואמר לו שבבואו לביתו יתישב בזה" עכ"ל, כי מהר"ש רופא שלנו לא הלך בסוף ימיו לארץ ישראל

מבוא

וישו"ת פני יהושע, ונפטר כ"ח אב ת"ח לפ"ק, ואתו עמו הגאון מו"ה
יום

ישראל, רק פה בקראקא היה משכן כבודו, ופה הוא ג"כ מקום מנוחתו כמבואר בפנקס הח"ק שנפטר פה ביום השבת ט"ז כסליו שנ"ז לפ"ק, ומהר"ש רופא שהביאו בט"ז שם ששאל מרבינו מהר"ש מלובלין והלך בסוף ימיו לארץ ישראל היה איש אחר, ונראה שהוא אותו שנזכר ג"כ בשו"ת מהר"ש מלובלין בסימן קי"א ששאל ממנו שאלתו בהל' נדה, ומהר"ש השיב לו שם בכבוד גדול וז"ל: „מאלקא רבא שלמ"א רב"א לגברא רבא קדוש ונורא דמי לבר אלהין הישיש האלוף המופלא בתורה ובחסידות מו"ה שלמה רופא יצ"ו ולכל המסתופפים בצל מעלתו שלום" וכו', וסיים שם: „כ"ד איש בריתו דמעכ"ת הטרוד בטרדות דאלקא רבא וכו' נאם מאיר בהר"ר גדליה זללה"ה", ויעי"ש, ועליו הוא שכוון בעל הט"ז במה שכתב שם שנסע בסוף ימיו לארץ הקדושה וז"ב:

והנה כבר כתבנו במקום אחר שהיה לו להרב החכם ר' שלמה קאליהארי הרופא מומחה דפה קראקא, ארבעה בנים ובת אחת, וכלם היה מקום מגורתם עם בני ביתם פה בעירנו, והיו מיקירי ונכבדי העיר כמבואר בפנקס הח"ק דפה, ואלו הם: הרב מו"ה יעקב קאליהארי נפטר פה כ"א שבט שע"ד, והרב מו"ה משה קאליהארי נפטר ביום ד' י"ד תמוז לעת ערב ונקבר למחרתו ביום ה' ט"ו תמוז שפ"ב, והרב מו"ה יצחק קאליהארי, והוא נזכר בפנקס הצדקה שהיה גבאי צדקה פה, והרביעי הוא הרב הגאון הישיש מו"ה ישראל שמואל קאליהארי שנפטר פה ביום ב' י"ג שבט ת' לפ"ק, והוא בעהמח"ס ישמח ישראל על ד' חלקי הש"ע בקצרה, ואחותם הגבירה מרת שבע נפטרה ביום ו' י' כסליו ש"ץ לפ"ק. וגם מבני בניו דור אחר דור היו רובם מגדולי ומכבדי ארץ, קצת מהם נסעו מזה ונתקבלו לרבנים ולמורי הוראות בקהלות שונות במדינות פולין, והרבה מהם נשארו פה דור אחר דור עד זמננו זה, וכלם היו ת"ח ועשירים, מהם ראשים ומנהיגים ומהם ג"כ רופאים ורוקחים פה בקהל עדת ישרון ברחוב היהודים, כמו הרב מו"ה דוד קאליהארי שהי' נקרא בשם ר' דוד אפטייקער שהוא היה לו אפטייק מיוחד ברחוב היהודים בימי רבינו הב"ח ובעל מגיני שלמה ובעל תוס' יו"ט ז"ל כנזכר בפנקס הצדקה חשבון שעשה עמו הרב הגאון הדיין מו"ה יוסף גבאי בן הגאון האב"ד דפה מו"ה פייבוש ז"ל (רבו של הב"ח ז"ל), מה שמגיע לר' דוד הנ"ל בעד סמי המרקחת אשר נתן להחולים העניים דפה במשך שנתים ימים מיום ב' פרשת

וישב

יום טוב ליפמן סג"ל העלער בעל ס' תוספת יום טוב, וס' מעדני מלך ונפטר

וישב ע"ז כסליו ת"ג לפ"ק עד ר"ח כסליו ת"ה לפ"ק, וגם שני בניו היקרים מו"ה מתתיהו קאליהארי ומו"ה נטע קאליהארי היו שניהם רופאים פה בימי הגאון רבינו העשל ז"ל האב"ד דפה, כן נמצא בפנקס הצדקה שם חשבון שעשה האלוף מו"ה מנחם מאנים גבאי בן הרב הגאון מו"ה מיכל ר' יוזיפש דיין ז"ל (בעל סדר גיטין) עם ר' מתתיהו אפטייקר הנ"ל, ביום ד' ו' טבת תכ"א לפ"ק מה שמגיע לו בעד מה שנתן מן האפטייק שלו לבית החולים דפה, וביום ה' ר"ח ניסן תכ"ד נעשה שוב חשבון עם ר' נטע אפטייקר הנ"ל מה שמגיע לו מאשר נתן ג"כ לבית החולים דפה, (ובזמנם היה הרופא מומחה לעדת היהודים דפה קראקא האלוף המרומם הרב הגדול נגיד ומלוה מו"ה דוד מורפורגו, — והוא כינוי למשפחה איטלקית כנודע מן הגאון מו"ה שמשון מורפורגו ז"ל האב"ד דק"ק אנקונה בעל ס' שו"ת שמש צדקה, — והוא היה אז ג"כ גבאי צדקה ופו"מ פה והכל נעשה על פיו, ונמצא חתימתו בפנקס הצדקה דפה מיום א' ה' תמוז ת"ך לפ"ק ובא שם על החתום, „נאם הק' הרופא ולא לו דוד בלאאמ"ו החסיד מו"ה שמריה מורפורגו", וכן נמצא חתימתו ג"כ בפנקס הקהל דפה מיום ג' ט"ו תמוז תכ"ד לפ"ק, ושם בא עה"ח „נאם דוד מורפורגו הרופא ולא לו"), וכן נמצא שם ג"כ דלאחר שנתפש ר' מתתיהו אפטייקר הנ"ל בעלילה ונשרף חיים על קידוש השם בעיר פיעטרקוב ביום י"ד כסליו תכ"ד, כנזכר בפנקס הח"ק פה וגם בפנקסי כל בתי כנסיות ובתי מדרשים דפה, כי שם נכתב ג"כ לזכרון הקינה אשר חבר עליו אז הגאון מו"ה בירך שפירא בעל זרע ברך שהיה דרשן ודיינא פה, כנודע, (וכבר דברנו אודות הקדוש מו"ה מתתיהו קאליהארי זה במקום אחר, ושם הבאנו ג"כ מן העינוים הקשים שעשו לו בטרם שדנו אותו בשריפה כפי אשר סיפר ממנו בן דורו הרה"ג הישיש מו"ה יעקב סג"ל מ"ץ דק"ק לונזענץ בספרו „שם יעקב" שנדפס בפפד"א תע"ו, כי שם בערך הספד בסימן כ"ו כתב „כמו שאירע בימינו ובזמננו שהיה נפשט בחייו להקדוש והטהור מו"ה מתתיהו מקראקא הי"ד את עורו מראשו ועד כף רגלו, ארץ אל תכסי דמו" עכ"ל), והנה אז תמכו ראשי הקהל דפה את ידי בנו הרב הגדול מו"ה יחיאל מיכל קאליהארי, שיעסוק בעניני האפטייק לפרנסת האלמנה והיתומים, והחזיקו בזה גם בניו ובני בניו אחריו עד זמן אחרון, — גם רוב הרופאים אשר היו לעדת היהודים פה אשר שקדו הרבה בחכמת הרפואה בארץ איטליא,

וחזרו

ונפטר ו' אלול ת"ד לפ"ק, וכלם מנוחתם כבוד פה בעירנו, ואחריהם באו

וחזרו ושבו לעירנו מוכתרים בתואר דאקטאר היו כלם ממשפחה היקרה הזאת, ומהם הרב הגביר מו"ה אהרן קאליהארי רופא מומחה לרבים שהיה ג"כ ראש ומנהיג פה והיה נקרא בשם ר' אהרן דאקטאר וקבורתו פה אצל קבורת הרה"ג ר' מיכל אפטייקר הנ"ל, וכן הרב הנגיד והקצין הנדיב מו"ה מנחם מענדל קאליהארי רופא מומחה וגם ראש ומנהיג פה והיה נקרא בשם ר' מענדל דאקטאר ונפטר ביום השבת ז' טבת תקל"ב לפ"ק, וכמוהם עוד הרבה ואין פה המקום לחשוב כלם, והנצר האחרון מיוצאי חלציו אשר היה נקרא ג"כ בשם הכינוי קאליהארי, פה בעירנו, ראיתי עוד בימי ילדותי והוא הרב הגביר הנדיב המנוח מו"ה יצחק אהרן קאליהארי, שהיה ג"כ פו"מ פה, והוא נפטר בלא בנים, אבל יתר משפחות בית אבותיו הנמצאים פה בזמננו זה, לא נקראו עוד בשם הכינוי קאליהארי רק בכינויים אחרים, כפי אשר נתנו להם מטעם הממשלה בשינוי הזמנים כנודע: —

ונחזור ונשוב אל הגאון הישיש מו"ה ישראל שמואל קאליהארי, (אשר שם הכינוי שלו נשתנה אח"כ לפעמים בשם קאליפארי) והוא הנודע לנו ע"י ספרו הנחמד והיקר „**ישמח ישראל**", אשר חבר על ד' חלקי הש"ע בקצרה, בדרך אלפ"א בית"א, ומלבד זה חבר ג"כ הרבה ספרים בנגלה ובנסתר כאשר חשב בהקדמתו שם, כי בראשונה חבר ספרים על כל התלמוד ותוספות ופוסקים והם ס' צרור החיים, וס' עץ הדעת, וס' אורחות משפט וס' מגן עזרך, ואח"כ חבר ספר מגלה עמוקות פי' על התורה ותרי"ג מצות וסתרי תורה, ואח"כ ס' בית ד' על כל האגדות והמדרשים בכלל ובפרט, וס' כרם שלמה על פרקי אבות, ואח"כ ספר ישמח ישראל והוא קצור ד' חלקי הש"ע, ואח"כ ספר סולם השמים והוא תפלת הדרך ע"פ הסוד. והנה מכל אלה החבורים לא יצא לאור רק הס' ישמח ישראל הנ"ל והוא קצור ד' חלקי הש"ע על פי אלפ"א בית"א, ונדפס בראשונה פה קראקא בשנת שפ"ו ע"י הגאון המחבר בעצמו, והוא יקר במציאות, ואח"כ נדפס עוד הפעם בברלין חלק או"ח בשנת ת"ם וחלק יו"ד בשנת תס"א, עם פי' חקי חיים על או"ח, ופי' חקי דעת על יו"ד מהרב הגאון בעל לחם הפנים חתן הגאון בעל מגן אברהם, ובמשך הזמן נדפס גם החלק חושן משפט עם פי' חקי משפט, וחלק אבן העזר עם פי' חקי דרך, ואח"כ עוד פעם שלישית במדינות פולין בעיר סדילקאב. והנה בא לידי הס' ישמח ישראל חלק או"ח עם הפי' חקי

חיים

באו גם כן רבותינו בעלי מפרשי ארבעה שלחן ערוך, והם בעל חלקת מחוקק והטורי זהב והשפתי כהן, בתחלת המאה החמישית לאלף הששי, והגאון בעל עולת תמיד ומרן המגן אברהם, ורבינו בעל בית שמואל באמצע המאה ההיא כנודע, (מלבד רבינו הסמ"ע אשר כבר זרחה שמשו והאיר עיני הגולה בחיבורו על הש"ע חו"מ באמצע המאה הרביעית וכנ"ל), וכל אלה הגאונים היו כלם מגידולי ומגדולי ארץ פולין המהוללה, אשר היתה אז צבי לכל הארצות במה שנוגע להרבצת התורה והחכמה בלמוד התלמוד והפוסקים בשקידה גדולה ונפלאה, וגם בכל עניני ההוראה על פי התורה הכתובה והמסורה אשר נתקבלו דבריהם בכל תפוצות ישראל עד היום הזה. ואחרי כל החזון

חיים שנדפס בברלין תי"ם לפ"ק, ומה מאד נשתוממתי בראותי כי לא נזכר כלל בשער הספר שם המחבר בעל ישמח ישראל, לא שמו ולא שם אביו ולא שם עירו, רק נדפס בקצרה „שלחן ערוך מטור או"ח עם הפירוש חקי חיים מהרה"ג מו"ה משה יקותיאל הכהן בהאלוף המנוח מו"ה אביגדור כ"ץ מיילדי קראטאשין חתן הגאון בעל מגן אברהם", — ונדפוס שדילקאב הרעו לעשות עוד יותר, כי שינו גם כן שם החבור ותחת השם „**ישמח ישראל**" הציגו על כל דף ודף השם „**מַגלה עמוקות**", למען ישמח כל איש ישראל הקונה ספר הזה בחשבו כי הוא מהגאון הנודע מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות על התורה. — ושוב בא לידי החלק יו"ד מספר ישמח ישראל אשר נדפס מקדם בווינא בשנת תרכ"ה עם פי' חקי דעת ועוד עם פי' עוללות לבי, ושם נדפס על השער „ספר ישמח ישראל שסדרו על פי אלפ"א בית"א הרב הגאון מו"ה ישראל שמואל בן רבי שלמה רופא הספרדי זללה"ה", והנה יפה עשה המוציא לאור בזה כי זכר על החבור שם המחבר וגם שם אביו, אבל מדוע העלים ולא זכר גם כן שם עירו, כי הגאון המחבר הופיע באור תורתו בק"ק קראקא ופה ג"כ מקום מנוחתו בעיר קברות אבותיו נוחי נפש ז"ל, כי גם אמו הגבירה מרת לאה בת רבי אברהם ז"ל נפטרה ונקברה פה ח"י כסליו שכ"ט לפ"ק כמבואר בפנקס הח"ק פה, וכמדומה שלא ידע החכם המוציא לאור איה אפוא היה מקום תחנותו של המחבר, וגם הרבנים המסכימים גם לא ידעו מזה, ועוד זאת שכתבו גם על הגאון המחבר שהיה נקרא „ר' ישראל שמואל הרופא", וזה ללא אמת, שהוא לא היה רופא רק בן רופא כנודע, ודי בזה:

מבוא

החזון הזה אחשוב למשפט, כי כל קורא בצדק יודה לנו בכל פה, כי לפי ערך אשר צדק רבינו הריב״ש ז״ל בתשובה, באמרו על גדולי צרפת ואשכנז הראשונים „כי מצרפת תצא תורה, ודבר ד׳ מאשכנז", כן נצדק אפוא גם אנחנו אם נאמר גם כן על גדולי פולין ורוסיא האחרונים „כי מפולין תצא תורה, ודבר ה׳ מרוסיאה":

שער העיר.

ועתה קורא משכיל! אחרי הודעתיך כל זה, פה עמוד עמדי כי עוד מעט והנה אנהגך אביאך אל העיר חפצך בה, היא עיר לבוב כלילת יופי משוש כל הארץ, אשר זה מכבר כלתה נפשך לראותה למען דעת תולדות כל הרבנים הגאונים אשר ישבו על כסא הרבנות שם, בזה אחר זה, ואשר מהם יצאה הוראה לכל ישראל. ואולם סלח נא יקירי! אם אעצרך עוד רגעים אחדים עתה בעוד עומדות רגלינו בסף פתח שער העיר, כי הנני לעורר פה גם כן על ארבעה וחמשה דברים עקריים בענין נושאנו, עוד בטרם נבא העירה, אשר ראוי לכל קורא מבין ומשכיל לשית עין ולב גם עליהם, ואתה הסכת ושמע:

א) **בראשון** ראוי לדעת ולהתבונן אצל כל רב אב״ד אשר היה בלבוב, מלבד הזמן אשר בו נמשכו ימי נשיאותו, עוד גם המקום אשר נבחר בו לנהוג נשיאותו שמה, אם בתוך העיר או בחוץ לעיר, מאשר כבר נודע ומפורסם כי זמן רב היו בלבוב שני רבנים, ושניהם בתואר אב״ד, אחד בתוך העיר ואחד בחוץ לעיר, ולפעמים היו הרבנים של מחוץ לעיר יותר מפורסמים ומצוינים מן הרבנים שבתוך העיר, וכפי הנראה נמשך דבר זה לערך תשעים שנה היינו מסביב לשנת ה״א ש״נ עד סביב לשנת ה״א ת״ם לפ״ק, כאשר יבואר להלאה, ואולם בזמן קודם בימי נשיאותו של הגאון מו״ה קלמן מווירמייזא ז״ל שהיה אב״ד בלבוב משך מ״ב שנים ונפטר בשנת ש״ך לפ״ק, (כנזכר בספר מצבת קודש ח״ב דף ט׳ ע״ב), והוא היה מן הגאונים הראשונים המצוינים אשר התחילו להרביץ תורה במדינות פולין ורייסין ליטא וואהלין, והחזיקו ישיבות גדולות ברוב קהלות ישראל

ישראל וחברו ג"כ פסקים ותשובות, ויבואר מזה להלאה, הנה בזמן ההוא לא הי' בלבוב רק אב"ד אחד, והוא הג"מ קלמן מווירמייזא ז"ל הנזכר, (ונדבר ממנו גם להלאה), וכמו כן אח"כ בזמן נשיאותם של שאר הרבנים שמלכו אחריו בלבוב שם בזה אחר זה שנזכרו כלם במצבת קודש שם לא נרשם בשום אחד מהם בפרטות שהי' אב"ד בתוך העיר ובחוץ לעיר, או בתוך החומה ובחוץ לחומה, אכן סביב לשנת ש"ס נרשם במצבת אבן של הגאון מו"ה משה בהגאון מו"ה מרדכי אשכנזי ז"ל, שהיה אב"ד בלבוב בחוץ לעיר, ונפטר ז' ניסן ש"ם לפ"ק, (וזה היה בזמן הגאון מהר"ם מלובלין והגאון מו"ה שלומיצא תלמיד מהרש"ל ז"ל שהיו שניהם בלבוב שם בזמן ההוא וגם אח"כ כנודע), ובשנת ש"פ נתקבל לאב"ד בלבוב בחוץ לעיר שם הגאון מו"ה יעקב קאפל הכהן, (והוא נזכר בשו"ת הב"ח סימן ע"ב שהי' להם חליפות מכתבי שו"ת בעסק עגונה אחת), ונפטר בשנת ש"ץ, ואחריו היה אב"ד בחוץ לעיר הג"מ מרדכי בהגאון מו"ה צבי הירש ז"ל, ונפטר ביום א' דחג הפסח שצ"ו לפ"ק, (מצבת קודש ח"ד דף ע"ג ע"ד), ובתוך העיר היה אז הגאון מו"ה אליהו קלמנקש במו"ה אברהם ז"ל, (והוא נפטר בק"ק אפטא ביום א' ח' ניסן שצ"ו לפ"ק) ונדבר ממנו להלאה, ואחריהם היו הג"מ יהושע במו"ה יוסף ז"ל בעל מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע, ונפטר פה קראקא כ"ז אב ת"ח לפ"ק והג"מ משולם זאלצבורג במו"ה אברהם אשכנזי ז"ל, (והוא נזכר בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן נ"ג שהסכים עם הגאון המחבר בשריותא דעגונה ביריד יערסלוב בשנת ת' לפ"ק) ונפטר בשמיני לחדש השני ת"ה לפ"ק, והגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ וחתן מהרים מלובלין, (והוא נזכר בשו"ת צמח צדק בסוף סימן מ"ב שהסכים עם הגאון המחבר בשריותא דב' עגונות מק"ק נ"ש בשנת ת"ח לפ"ק), ונפטר ב' תשרי ת"ב לפ"ק, וכלם הי' אב"ד בלבוב בחוץ לעיר בזה אחר זה, ובתוך העיר היו אז אב"ד בזה אחר זה הג"מ שלמה חריף הלוי במו"ה יצחק ז"ל (חתן הגאון בעל שארית יוסף), ונפטר כ"ו חשון שצ"ח לפ"ק, והגאון מו"ה מאיר ז"ק במו"ה אברהם, (והוא נזכר בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן ס"ג שהסכים עם הגאון המחבר בשריותא דעגונה ביריד לובלין בשנת שצ"ט בחברת הגאון מו"ה משה ר' מענדלש האבד"ק פוזנן, והגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט), ונפטר כ' כסליו

כסליו תי"ד לפ"ק, והג"מ נפתלי הירץ בהגאון מו"ה יהודה זעלקי ז"ל דיין דק"ק קראקא ובן בתו של הב"ח ז"ל. — וכל אלה הגאונים מעיר לבוב היו בזמן אחד עם הגאון מו"ה אברהם שרענצל הכהן (בהגאון מו"ה ישראל יחיאל הכהן מקראקא שהיה חותן הרב הגביר הגדול מו"ה אייזיק ר' יעקלעש ז"ל פו"מ בקראקא שבנה בית הכנסת פה קק"ק יע"א) אשר משכן כבודו היה ג"כ בק"ק לבוב שם והוא הריץ אליהם תשובותיו, וגם הם אליו כמבואר הכל בארוכה בספרו שו"ת איתן האזרחי והעתיק ממנו הרבה הגאון ר' זלמן מרגליות בספרו טיב גיטין בכמה מקומות, — וכן נמשך הדבר גם להלאה, כי אחרי פטירת הג"מ יוסף ב"ר אליקום חתנו של מהר"ם מלובלין נתקבל בחוץ לעיר שם הגאון מו"ה דוד במו"ה שמואל הלוי בעל טורי זהב, שכן חתם א"ע בהסכמתו על ס' עמודיה שבעה להרב מו"ה בצלאל דרשן דק"ק סלוצק (דפוס פראג תל"ד לפ"ק), ושם בהסכמות גאוני ד' ארצות פולין בועד לובלין ביריד גראמניץ י"א ניסן תכ"ד לפ"ק, בא ראשון על החתום, „נאם משה בן מו"ה יצחק מקראקא חונה פה ק"ק לובלין", (והוא הגאון בעל מהדורא בתרא חתן מהרש"א ונכד הרמ"א ז"ל), ושני לו „נאם דוד הוא הקטן בלא"א הקצין מו"ה שמואל מלאדמיר חונה בקיק לבוב מחוץ לעיר" (והוא רבינו בעל טורי זהב חתן רבינו הגדול הב"ח ז"ל), ונפטר בלבוב שם בשנת תכ"ז לפ"ק, (מצבת קודש ח"ד דף י"ב ע"ב), ובזמנו היה האב"ד בתוך העיר הג"מ נפתלי הירץ בהג"מ יהודה זעלקי מקראקא ונכדו של הב"ח ונפטר בשנת תכ"ט (מצבת קודש ח"ב דף י' ע"א), ואחרי פטירת רבינו בעל הט"ז נתקבל לאב"ד בחוץ לעיר שם הג"מ יהודה יודל בן מהרר"י ר"ה מלובלין, ובתוך העיר נתקבל אז לאב"ד הג"מ צבי הירש בהגאון החסיד מו"ה זכריה מענדל קלויזנר ז"ל, ושניהם באו בהסכמה בזמן אחד בשנת תל"ב על ספר לב אריה על התורה מהרב מו"ה יהודה אריה ליב האב"ד בק"ק בוסק במדינת פולין (דפוס וויהלמערשדארף שנת תל"ב), ובשנת תל"ג באו ג"כ שניהם בהסכמותיהם על ס' לקט שמואל מהרב מו"ה שמואל פייבוש כ"ץ מווינא בן בנו של רבינו הסמ"ע ז"ל (דפוס וויניציאה תנ"ד), וכן באו שניהם גם כן בהסכמה אחת על הדפסת הנ"ך באמשטרדם עם העתקה לשפת אשכנזית בועד יערסלוב בשנת תל"ז, והג"מ צבי הירש במו"ה זכריה הנ"ל היה

בימי

שער העיר

בימי חורפו מגידולי ומגדולי עירנו פה ק״ק קראקא בימי הגאונים מו״ה יהושע בעל מגיני שלמה. ומו״ה ליפמן סג״ל בעל תוס׳ יו״ט. והיה נקרא פה בשם ר׳ הירש ר׳ מענדלש והוא נזכר בפנקס הקהל פה משנת ת״ד לפ״ק שיצא מתחת יד הסופר הרב הגאון מו״ה מתתיהו דלאקרוט בהגאון מו״ה יוסף דלאקרוט זללה״ה א), שהיה ספרא מתא פה בימי הגאונים הנ״ל, ואחר ארך הזמן נתקבל ר׳ הירש

ר׳

א) ואין זה הגאון המקובל ר׳ מתתיהו דלאקרוט שחבר ס׳ צל העולם בחכמת הטבע, ובאור רחב בחכמת הקבלה על ס׳ שערי אורה לרבי יוסף בן גיקטיליא, שהוא היה חותם א״ע בחבוריו שם: „בן מו״ה שלמה דלאקרוט ז״ל״, והיה חי בזמן קדמון בימי גאוני קשישאי הרמ״א ומהרש״ל ז״ל, אבל ר׳ מתתיהו זה שלנו שהיה ספרא מתא פה קראקא היה חי בזמן מאוחר בימי גאוני בתראי בעל מגיני שלמה ובעל תוס׳ יום טוב, והיה חותם א״ע תמיד „בהגאון מו״ה יוסף דלאקרוט זללה״ה״. ושוב נתברר לי שר׳ מתתיהו זה השני שהיה ספרא מתא פה בעירנו, היה נכדו של ר׳ מתתיהו הראשון הנ״ל, וזה אחרי ראותי שאביו הגאון ר׳ יוסף דלאקרוט הוא אשר בא זכרו גם כן בחתימת הספר שערי אורה שם בתוך דברי הרב מו״ה אברהם ברבי אליעזר מפוזנן אשר הביא הספר הנ״ל לבית הדפוס, ושם נאמר, שהגאון ר׳ מתתיהו במו״ה שלמה דלאקרוט האיר עיני חכמים בחכמת הקבלה, והניח אחריו חבורים ובאורים על ס׳ שערי אורה ועל ספר הריקאנטי ועל ספר מערכת אלקית, וכלם נשארו בכתובים צפונים וטמונים בתוך גנזי יוסף בנו הרה״ג מו״ה יוסף דלאקרוט, ומסרם ליד הרב ר׳ אברהם ברבי אליעזר מפוזנן הנ״ל להוציאם לאורה, והוא בחר בראשונה להביא לבית הדפוס את הספר שערי אורה עם באורי הגאון ר׳ מתתיהו ז״ל, ונגמר בדפוס פה קראקא בשנת ש״ס לפ״ק. והנה נתודע לנו אפוא מזה שר׳ מתתיהו זה השני היה בן בנו של ר׳ מתתיהו הראשון. — ודע כי הגאון ר׳ יוסף דלאקרוט זה היה משכן כבודו אב״ד ור״מ בק״ק שעברשין, והוא אחד משבעה עמודי עולם מאורי הגולה אשר הסכימו ונתנו רשות להביא לבית הדפוס הס׳ „ים נוחלין״ שחבר הגאון החסיד מו״ה אברהם ר׳ שעפטילש סג״ל הורוויץ מתושבי ק״ק פראג (אבי הגאון בעל השל״ה, ותלמיד רבינו הרמ״א ז״ל) ונדפס בהדפסה הראשונה ע״י בנו הרב הגאון מו״ה יעקב סג״ל הורוויץ מק״ק שעברשין בשנת שע״ו לפ״ק, ושם באו כלם על החתום בזה אחר זה, ואלו הם:

נאם

ר' מענדלש לאב"ד בק"ק לבוב והגליל וישב על כסאו שם גם בשנת תמ"ג, ובאותה השנה בחדש אדר הסכים שם על הדפסת ספר מגיני זהב נגד השגות בעל נקודות הכסף על הט"ז, והיה זה בועד לובלין באסיפת גאוני ד' ארצות. וסביב לשנת תמ"ד נתקבל משם לאב"ד ולר"מ

א) נאם שלמה אפרים בן מו"ה אהרן איש לונטשיץ אב"ד ור"מ דק"ק פראג. (הוא הגאון הנודע ע"י חבוריו היקרים ס' עוללות אפרים וס' כלי יקר ושאר ספרים נחמדים, ונפטר בפראג שם ביום ה' ז' אדר שני שע"ט לפ"ק):

ב) ונאם משולם פייבוש בלא"א ישראל שמואל זללה"ה אב"ד ור"מ דק"ק קראקא. (הוא הגאון הנודע רבו של רבינו הב"ח ז"ל, ונדפסו ממנו ג"כ ב' תשובות בשו"ת ב"ח החדשות בסימן ל"ד ובסימן פ"ז, ועוד לו תשובה אחת בשו"ת גאוני בתראי בסימן מ"ד, ונפטר פה קראקא ביום ב' דחוה"מ סוכות שע"ח לפ"ק):

ג) ונאם יהושע בן כמו"ה אלכסנדרי זצ"ל מגזע כהונה, פלק כהן יכונה, ר"מ דק"ק לבוב. (הוא הגאון הנודע רבינו בעל הסמ"ע וס' דרישה ופרישה על ארבעה טורים, ונפטר בלבוב שם ביום שבת קודש י"ט ניסן שע"ד לפ"ק):

ד) ונאם שמואל אליעזר בן מו"ה יודא הלוי זללה"ה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין. (הוא הגאון הנודע רבינו מהרש"א ז"ל אשר נהג ישיבתו הרמתה מראש מקדם בק"ק פוזנן בחיי חמותו הגבירה מרת איידל אשר החזיקה אותו ואת כל בני הישיבה שם מכספה, ואחרי מותה נתבטלה הישיבה ונסע משם, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק חעלמא ומשם לק"ק לובלין, ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק אוסטרא ונפטר שם במוצאי שבת קודם ד' ימים בחדש כסליו שצ"ב לפ"ק):

ה) ונאם שמעון וואלף בן מו"ה דוד טעבילי זצ"ל אויערבאך אב"ד ור"מ דק"ק פרעמישלא. (הוא הגאון המקובל מהר"ש וואלף שנתקבל אח"כ גם כן לאב"ד ולר"מ בק"ק פוזנן, ונדפס ממנו דבר חדוש ע"ד הקבלה בס' קב הישר פרק ס"ה, ובשנת שפ"ז י"ט שבט נתן שם הסכמתו על ס' שיח יצחק על חכמת הדקדוק שחבר הגאון ר"מ דק"ק פוזנן מו"ה יצחק במו"ה שמואל הלוי ז"ל (נדפס בק"ק באזיליא שפ"ז לפ"ק), ואח"כ נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק ווינא ומדינת עסטרייך ומובא ממנו מאשר תקן בווינא שם בס' עטרת זקנים הל' ראש השנה סימן תקפ"ה, ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פראג ונפטר שם ביום ד' ז' מרחשון שצ"ג לפ"ק):

ונאם

ולר״מ בק״ק לובלין והגליל, ובשנת תמ״ה כבר ישב על כסאו בלובלין שם והסכים אז על הדפסת ספר נחלת עזריאל על התורה, והוא היה ראש הועד שם ביריד יערסלוב באסיפת גאוני ד׳ ארצות, ובלבוב נתקבל במקומו לאב״ד שם הגאון מו״ה משה פנחס חריף במו״ה ישראל ז״ל כנודע, וגם הוא ז״ל בא בהסכמה בועד יערסלוב שם על ספר נחלת עזריאל על התורה וחתם שם „נאם משה מלבוב״, ואח״כ בשנת תנ״ג בא שוב בהסכמה על ספר שו״ת בית יעקב ואז חתם ראשון לגאוני הועד ביערסלוב שם „נאם משה פנחס מלבוב״, ושני לו הג״מ גבריאל מקראקא, ושלישי לו הגאון מהר״ם זיסקינד מלובלין, ועוד גאונים אחרים שהיו שם באותו הועד, והמעיין בעין בקורת יראה כי מזמן נשיאותו של הג״מ משה חריף הנ״ל שהיה אב״ד בלבוב באמצע המאה החמישית, מני אז והלאה עד סוף המאה ההיא שהוא שנת ת״ק לפ״ק, אשר במשך הזמן ההוא מלכו בלבוב שם שבעה גאונים מצוינים בזה אחר זה, והם הג״מ משה חריף וחתנו הג״מ נפתלי הירץ אשכנזי, והגאון חכם צבי, והג״מ משה חיים, והגאון בעל פני יהושע, והג״מ חיים יהודה סג״ל איטינגא, והג״מ אריה ליב בהגאון מו״ה שאול מקראקא, שהיה אח״כ אב״ד באמשטרדם, הנה בכל ימי משך זמן נשיאותם לא מצאנו בלבוב רק אב״ד אחד, ורועה אחד לב׳ הקהלות שם, וכפי הנראה נתאחדו אז הראשים ומנהיגים דתוך העיר ודחוץ לעיר בלבוב שם להיותם באגודה אחת ונמנו וגמרו למנות עליהם רק אב״ד אחד, וכה נמשך דבר זה גם להלאה, וכן תראה, שגם בכל שנות המאה הששית שהוא משנת תק״א עד סמוך לשנת ת״ר לפ״ק, אשר בכל שנות המאה ההיא מלכו ג״כ בלבוב חמשה

ו) ונאם הק׳ יואל בן לא״א כמוה״ר שמואל זללה״ה אב״ד ור״מ דק״ק בעלזא. (הוא הגאון רבינו בעל הב״ח ז״ל שהיה אח״כ גם כן אב״ד ור״מ בק״ק בריסק דליטא, ובשנת שע״ט נתקבל משם לאב״ד ולר״מ בק״ק קראקא, ונפטר פה עשרים ימים בחדש אדר ת׳ לפ״ק):

ז) ונאם יוסף בן מו״ה מתתיהו זלה״ל דלאקרוט אב״ד ור״מ דק״ק שעברשין. (הוא הגאון הנ״ל שהיה אבי הרב הגאון ר׳ מתתיהו דלאקרוט השני שהי׳ ספרא מתא פה קראקא בימי הגאונים מהר״י בעל מג״ש ובעל תוס׳ יום טוב ז״ל וכנ״ל):

והוא

חמשה גאונים מפורסמים בזה אחר זה, והם הג"מ היים כהן ראפפורט, והג"מ שלמה אב"ד מחעלמא בעל מרכבת המשנה, והג"מ מרדכי זאב (אבי הגאון בעל ישועות יעקב), והג"מ צבי הירש ראזאניש (בן בנו של בעל פני יהושע) והגאון ר' יעקב אורנשטיין בעל ישועות יעקב שנפטר בשנת תקצ"ה, הנה כל אחד מהם היה אב"ד לבדו בשתי הקהלות בתוך העיר ובחוץ העיר, והוא באחד ואין שני לו. אכן פנים חדשות ראינו בלבוב שם מהתחלת המאה ההיא ועד סופה, כי נתמנו שם שני מורי צדק, אשר בשם מגידים נקראו אחד בתוך העיר ואחד בחוץ לעיר, וכל אחד מהם היה במקומו ראש לבית דינו, כי שני בתי דינים היו תמיד קבועים בלבוב שם א' בתוך העיר וא' בחוץ לעיר, וכלם היו כפופים להגאון האב"ד הכולל שם, וכן נמצא בפנקס הקהל דפה קראקא העתק אשרתא דדייני דק"ק לבוב שנשלח לכאן מן הבית דין דתוך העיר שם מיום ג' כ"ה ניסן תפ"ד לפ"ק, 3) וראה מזה

---

3) והוא מפנקס הקהל דפה שיצא מתחת יד הסופר הרה"ג מו"ה יהודה יודל מלבוב בן הגביר המפורסם מו"ה קאפל ז"ל ראש ומנהיג בק"ק לבוב, והרב ר' יהודה יודל מלבוב בימי חורפו היה דר פה קראקא בבית חמיו הרב הגביר ר' נתן פייטיל בן הרב הגביר ר' משה בן הרב הגדול הגביר המפורסם מו"ה אייזיק ר' יעקילים זצ"ל, ואח"כ נתקבל מפה לרב ולמ"ץ בק"ק זולקווא, וביום ג' כ"ג טבת תפ"ג נתקבל משם לשפרא מתא פה ק"ק קראקא, ובא לכאן ט' תמוז תפ"ג לפ"ק כמ"ש בעצמו בפנקסו שם בדף קמ"ג ע"א, (ואז היה האב"ד פה הגאון מו"ה יהודה ליבוש שהיה מלפנים אבד"ק שידלוב והוא היה בן בתו של הגאון מהר"י בעל מגיני שלמה כמבואר שם בהסכמתו לס' מג"ש). ובדף קמ"ד ע"א שם נמצא ג"כ העתק משטר מכירה שלו שנעשה בלבוב בשנת ת"ע לפ"ק וחתומים עליו שני עדים בלבוב שם ואח"כ נתקיים חתימתן בבי דינא רבה דתוך העיר שם, ותורף השטר היה: איך שבאה לפני עדים ח"מ ביום א' י' תמוז ת"ע לפ"ק הגבירה מרת שרה בת הגביר המנוח מו"ה שלום שכנא כ"ץ ז"ל פו"מ דק"ק קראקא (חתן הגאון מהר"י בעל מג"ש), והדר בעלה הראש והקצין הרב מו"ה נתן פייטיל בן הקצין הגביר המנוח מו"ה משה בן הרב הגדול הגביר המנוחא מו"ה אייזיק ר' יעקילים ז"ל ראש ומנהיג בק"ק קראקא ואמרו לנו הוו עלינו עדים כשרים ונאמנים וקנו מכל אחד מאתנו בקנא"ס וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי

מזה גם כן בהקדמת ספר טהרת הקודש על מס' זבחים להג"מ יצחק אשכנזי שנדפס בלבוב בשנת תקנ"ג שאז ישב על כסא הרבנות שם הג"מ צבי הירש ראזאניש בעהמח"ס תשע שיטות, ונזכר שם ג"כ משני בתי דינים דתוך העיר ודחוץ לעיר בלבוב שם שהסכימו לקנות ממנו ספרו טהרת הקודש לכבוד הגאון המחבר הנ"ל : —

ב) **ויעוד** ראוי לשית עין לברר גם כן כל הגאונים ואדירי התורה אשר זרחה שמש תורתם בלבוב שם בתור ראשי מתיבתא בזה אחר זה, ואשר גם המה הגדילו קרן התורה שם בהחזקת ישיבות גדולות, מלבד האב"ד דשם, וכבר ידוע שהגאון רבינו הסמ"ע ז"ל היה ג"כ ריש מתיבתא בלבוב שם בזמן נשיאותם של הגאונים מהר"ם מלובלין ומו"ה יוסף קאזי ז"ל שהיו שניהם רבני העדה שם בזה אחר זה, וכמו כן הגאון מו"ה דוד בהגאון מו"ה מרדכי ז"ל אשכנזי, שהיה שם ריש מתיבתא בזמן הגאונים מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ שהיה אב"ד

ויפוי כח ואף חתמו ותנו ליד חתנינו הניק וחכים היקר והנחמד מו"ה יהודה יודל בן הרב הגביר המפורסם כמו"ה יעקב קאפל יצ"ו מלבוב להיות בידו וביד יו"ח ובאי כחו לעדות ולזכות ולראיה, והננו מודים בפניכם בהודאה גמורה קיימא ושרירא איך שמכרנו לחתנינו מו"ה יהודה הנ"ל שני מקומות בבית הכנסת של אבי זקני המנוח הרב הגדול הגביר המפורסם מו"ה אייזיק ר' יעקילים ז"ל בקראקא מקום אחד בעזרת אנשים אצל ארון הקודש מצד דרום, ומקום השני הוא בעזרת נשים תוך החלון הפונה לתוך עזרת אנשים הידועים לכל בני קהלתינו ק"ק קראקא, מכירה גמורה לחלוטין ולצמיתות עלמין, וכבר קבלנו כל דמי המכירה עד פ"א וכו', וקנינא מן הראש והקצין הרב מו"ה נתן פייטיל במו"ה משה רא"י ז"ל, וקודם לו מהגבירה זוגתו מרת שרה בת הרב הגביר הקצין מו"ה שלום שכנא כ"ץ לחתנם היקר כמו"ה יהודה הנ"ל בכל מה דכתוב ומפורש לעיל במנא דכשר למקני' בי' והכל שריר וקיים. נאם מרדכי בלא"א כ"ה דוד זצ"ל ש"ץ מלבוב, ונאם יצחק בן הר"ר דניאל כ"ץ שמש דבהכ"נ ישינה. (ע"כ תורף השטר מכירה, וז"ל הבד"צ דשם) : **הנגלות** לנו ולהיות מן המודיעים ולחוץ באתרא דלא ידעי באנו אנחנו להודיע שחתימת מרדכי בן כ"ה דוד ש"ץ מלבוב וחתימת יצחק בן הר"ר דניאל כ"ץ שמש דבהכ"נ ישינה הנ"ל המה ישרים ואמתים, ודא היא חתימת ידם ממש ונכרים לנו ב"ד שזהו חתימתם, וגם כל הכתב הנ"ל ממעלה למטה ניכר לנו שהוא כתב יד הסופר המובהק מו"ה יוסף

אב"ד בלבוב שם בח"ל, ומו"ה מאיר ז"ק במו"ה אברהם ז"ל שהיה אב"ד שם תוך העיר, (ראה מזה בשו"ת איתן האזרחי סימן מ"ג), וכמו כן היו שם ראשי מתיבתא גם לפניהם וגם לאחריהם, ואף גם בזמן אחרון ובפרט אחר שנתאחדו ב' הקהלות דת"ה ודח"ל למנות רק אב"ד אחד עליהם, הנה גם אז מצאנו שנתמנו שם ר"מ גאונים גדולים להרביץ תורה ברבים, כמו הגאון מו"ה יהודה ליב הלוי במו"ה אליעזר שהיה ר"מ בלבוב שם בשנת תע"ט, ובאותה השנה בא בהסכמה על ס' מאמר מרדכי על התורה שנדפס בשנת תע"ט, וכן הגאון החריף מו"ה משה לבוב ג), במו"ה מאיר ז"ל, שהיה בתחלה ריש מתיבתא בק"ק

יוסף סופר זצ"ל, ושני חתימות הנ"ל של העדים אחד הוא חזן דמתא דק"ק לבוב, והשני הוא שמש דבית הכנסת ישינה דתוך העיר יצ"ו, והאנשים האלה הם שלמים וכשרים ונהיגין בעירנו שעל כל ק"ש יבואו על החתום שמש וחזן, ולהיות לראיה מהימנא באנו עה"ח, כ"ד האלופים הדיינים דקהלתינו ק"ק לבוב תוך העיר יום ג' כ"ה ניסן פר"ת לפ"ק, נאם הק' נתן נטע בהרב המאוה"ג מו"ה זלמן סג"ל מלבוב, ונאם הצעיר אהרן זעליג בלאאמ"ו מו"ה שמואל זצ"ל איש צבי, ונאם נתן בלא"א מו"ה שמעון זצ"ל, ונאם פנחס זעליג במו"ה יהודה ווילנר, ונאם אברהם כ"ץ דיינא וספרא פה ק"ק לבוב והגליל, ונאם אליהו במו"ה אברהם מייזלש:

ג) ובזמנו היה חי עוד רב גדול אחד אשר היה נקרא ג"כ בשמו ר' משה לבוב, שהיה בימי חורפו אב"ד ור"מ בק"ק לייפניק במדינת מעהרין, ובשנת תפ"ט נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק ברלין, ובשנת ת"ץ הי' אנוס לצאת מברלין ע"פ פקודת המלך שם ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פ"פ דאדר, והוא איננו אחד עם ר' משה לבוב זה שזכרנו מלפנים, שהיה ר"מ מתיבתא בלבוב ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פרעשבורג, שהיה חותם א"ע תמיד על שם אביו המנוח ר' מאיר ז"ל כנ"ל, אבל ר' משה לבוב השני הוא היה בנו של הרה"ג מו"ה אהרן ז"ל שכן חתם א"ע בכל הסכמותיו, על שם אביו ז"ל, ולדוגמא תראה כן בהסכמתו אשר נתן על ס' פני יצחק אפי זוטרא ח"א על הש"ס (דפוס אמשטרדם תצ"א לפ"ק), ושם נכתב עליו: „הסכמת הגאון אב"ד ור"מ דק"ק ברלין ודק"ק פפד"א", והוא בא על החתום שם ביום כ"ג מנחם ת"ץ לפ"ק, „הק' משה בן הרב הגדול מו"ה אהרן לבוב חונה פה פ"פ והמדינות, ומצ"פ לק"ק לייפניק ואגפיה". ושוב מצאתי כי שני הגאונים האלה

בק"ק לבוב, ובשנת תפ"ד בא בהסכמה על ספר יפה מראה עם חדושי כבוד חכמים על אגדות הירושלמי, ואח"כ נתקבל משם לאב"ד בק"ק פרעשבורג ובשנת תצ"ב בא שם בהסכמה על ספר עולת אהרן על אגדות הש"ס (דפוס אופיבאך שנת תצ"ג), וכמו כן הגאון הקדוש מו"ה חיים רייצעס במו"ה יצחק הלוי שנהרג על קדוש השם בלבוב שם (עם אחיו הגאון מו"ה יהושע רייצעס הלוי) בשנת תפ"ח, גם הוא היה ר"מ בלבוב שם בשתי הקהלות (ראה מזה במצבת קודש ח"ד דף י"ג ע"א), ובזמנו היו הגאונים בעל חדושי פני יהושע, ומו"ה יהודה ליב הלוי איטינגא רבני העדה שם בזה אחר זה, ואח"כ במשך הזמן נתקבל לר"מ בחוץ לעיר שם גם כן בן אחיו והוא הרב הגאון מו"ה מרדכי הלוי שהיה אב"ד בק"ק קאמינקא (והוא בן הג"מ יהושע רייצעס הנ"ל ואבי הג"מ יצחק הלוי שהיה אבד"ק קראקא), ונפטר ביום ט"ו שבט

האלה הנקראים בשם ר' משה לבוב שניהם נפגשו ובאו יחדיו בהסכמה אחת על ס' שו"ת „השיב ר' אליעזר" ביום ב' ל"ו למב"י ת"ן לפ"ק, ובא ראשון על החתום הג"מ משה בהרב הגדול מו"ה אהרן זצ"ל מלבוב האבד"ק ברלין וק"ק פפד"א והמדינות, ומל"פ בק"ק לייפניק ואגפיה, ואח"כ בא על החתום הג"מ משה רים מתיבתא בק"ק לבוב ולע"ע אבד"ק פ"ב. ונראה אפוא מחתימתו של הג"מ משה במו"ה אהרן מלבוב שחתם „ומל"פ בק"ק לייפניק", שכבר היה אז דעתו לחזור למקומו הראשון אשר ישב שם מקדם בהשקט ובטח, וכן עשה, כי בשנת תק"ג עזב את העיר פראנקפורט ואת כל המונה והלך לו לעירו ולמדינתו מדינת מעהרין, וישב שם על התורה ועל העבודה משך עשר שנים רצופים, ויהי בשנת תקי"ג כאשר נפטר בווינא הגאון ר' בעריש עסקילס בהגאון מו"ה גבריאל מקראקא שהי' אב"ד בק"ק ניקלשבורג ורב על כל מדינת מעהרין ונתקבל אז הג"מ גרשון פולין לאב"ד ולר"מ בעיר ניקלשבורג, קבלו אז את הג"מ משה לבוב מלייפניק, להיות אב"ד על כל מדינת מעהרין והיה נקרא בשם „רב מדינה", וישיבתו הרמתה נהג גם הוא בעיר ניקלשבורג, אשר שם אוה למושב לו, ונפטר שם י"ז טבת תקי"ח לפ"ק, (ויש תחת ידי הרבה חדושי תורה וחילוקא דרבנן מהגאון הזה מאשר חידש בלמוד הישיבה לחדד התלמידים בחריפות ובקיאות כפי הנהוג בזמנו אז, והמה בכתובים בין שאר כתבי קודש שהניח אחריו זקני אבי אמי הרה"ג מו"ה משה ז"ל ספרא מתא פה קראקא, אשר למד ג"כ בימי חורפו בישיבת הגאון הנ"ל):

שבט תצ"ח לפ"ק, וגם אח"כ בזמן נשיאותו של הג"מ חיים כהן ראפפורט בלבוב נתקבל לר"מ שם בנו הג"מ אריה ליב כהן ראפפורט, והאב והבן שניהם באו בהסכמותיהם בשנת תקט"ז על ס' פורת יוסף להגאון בעל פרי מגדים, ובשנת תקי"ח הסכימו שניהם ג"כ על ספר מענה אליהו על מס' ב"מ, ואחריהם בא שם גם כן הסכמת הגאון החריף מו"ה דוב בער בהגאון האב"ד מזאמושטץ ז"ל האב"ד דק"ק רישא והגליל, מיום כ"ג סיון תקי"ז (והגאון הזה היה בשנת תקי"ד אב"ד בק"ק קראשניק, ואז בא על החתום בועד יערסלוב בין גאוני ד' ארצות פולין אשר עמדו לימין צדקו של הג"מ יהונתן ז"ל, כנזכר בספר לוחות העדות), ואחרי שנפטר הג"מ אריה ליב כהן ראפפורט הנ"ל (בשנת תקי"ט), עוד בחיי אביו הגאון האב"ד ז"ל נתקבל לר"מ בלבוב שם הג"מ דוב בער הנ"ל מק"ק רישא, ובשנת תקכ"ו בא בהסכמה על ס' אהל מועד חדושים על סדר מועד שנדפס בפפד"א בשנת תקכ"ז (והוא הי' מחותנו של הגאון ר' חיים כהן ראפפורט כמבואר בתשובתו אשר השיב לו בס' שו"ת ר"ח כהן חלק או"ח סי' ט"ו), והוא ז"ל האריך ימים על כסאו שם גם אחרי שנפטר הג"מ חיים כהן ראפפורט, ונתקבל במקומו לאב"ד שם הגאון מו"ה שלמה אבד"ק חעלמא בעל מרכבת המשנה, וגם אח"כ לאחר שירד בעל מרכבת המשנה מכסא הרבנות שם ונתקבל במקומו לאב"ד שם הג"מ מרדכי זאב אבי הגאון בעל ישועות יעקב, עדיין היה הגאון ר' דוב בער הנ"ל ר"מ בלבוב שם, ושלשתן באו יחדיו בהסכמותיהם בעיר אחת ובזמן אחד בשנת תקל"ח על ספר שו"ת הר הכרמל שנדפס בפפד"א בשנת תקמ"ב (ובזמנם היה הג"מ יוסף תאומים בעל פרי מגדים מ"מ ומ"ץ בלבוב שם בחוץ לעיר, כמבואר בסוף ס' תיבת גמא ובסוף ס' זכרון כהונה, ובשנת תקמ"ב כבר היה אב"ד בק"ק פפד"א), וכפי הנראה היה הגאון ר' בער הנ"ל הר"מ האחרון בלבוב שם, כי לא מצאנו לאחריו עוד איזה ר"מ מצוין שהיה מתואר בשם זה, רק כל מורה צדק שם במקומו היה גם כן תופש ישיבה לעצמו כפי רצונו להרביץ תורה לתלמידים: —

ג) **ועוד** זאת ראיתי נחוץ לעורר כי ראוי גם כן לשית עין חודרת על כל אחד מן הגדולים אשר נרשם עליו פעם שהיה אב"ד בק"ק לבוב, אם יציבא מלתא דא שישב באמת על כסא

הרבנות

הרבנות בלבוב שם בתור אב"ד, או שישב שם בתור ריש מתיבתא בלבד, וכתבתי זאת לפי שראיתי לקצת סופרים שהפריזו בזה על המדה ונתנו גם כן לפעמים העטרה גם לאיזה ריש מתיבתא לתארו בשם אב"ד ללא אמת וללא נכון, ולדוגמא אציגה עמך בזה שנים ושלשה ראשי מתיבתא מן הגדולים אשר חשבנום למעלה, אשר הם נזכרים בפי קצת סופרים בשם אב"ד והם לא היו רק ר"מ בלבד: א) הגאון מו"ה חיים רייצעס הלוי הנ"ל הנהרג בלבוב על קדוש השם בשנת תפ"ח כנודע, כי קודם מיתתו חבר ספר הצוואה והובאה ג"כ בספר משנרת חכמים להרב מהר"ם חגיז בסימן ת"ה וזכר שם ממה שאירע בק"ק לבוב בערב שבועות תפ"ח לפ"ק, וכתב ג"כ שם שהעתיק קצת דברים מן הצוואה שעשה האב"ד הקדוש מו"ה חיים רייצעס ז"ל וכו', יע"ש. ובמחכת"ה שגה ברואה כי לא היה מהר"ח רייצעס, אב"ד שם רק ר"מ בלבד, ורבני העדה היו בימיו הגאונים בעל פני יהושע ומהר"י ליב סג"ל איטינגא בזה אחר זה כמו שהבאנו למעלה, וראה ג"כ מזה בספר מצבת קודש מה שהעתיק שם מפנקס הקהל דלבוב בזה, וגם מלבד זה ראיתי כן בעיני גם בגוף הצוואה שחבר הקדוש הנ"ל שהיתה תחת ידי, (כי בימי חורפי בשנת תר"ה לפ"ק מכרו פה יורשי המנוח הרה"ג מו"ה צבי דוד הלוי האב"ד דפה בהגאון מו"ה יצחק הלוי ז"ל, אוצר הספרים של זקנם הרה"ג הנ"ל וקניתי גם אני מהם איזה ספרים, ובתוכם מצאתי ג"כ ספר הצוואה כ"י של הקדוש הנ"ל קצת בלה"ק וקצת בלשון אשכנזית מלא מוסר ויראת ד' מאשר צוה לביתו ולבניו אחריו, גם סיפר שם כל הקורות אותו מנעוריו ועד יום מותו, וכי היה זוכה לב' שלחנות לתורה ולגדולה, וישם הצדיק עליו את הדין וכתב יען שפזר כספו גם לשרי העיר לעמוד לימינו ולמנותו לריש מתיבתא בלבוב שם על כן באה עליו הצרה הזאת, עכת"ד. וצר לי כי באורך הזמן נאבדה הצוואה ממני מאשר לא חשבתיה). ב) הגאון מו"ה מרדכי הלוי בן הגאון הקדוש מו"ה יהושע רייצעס הנ"ל, (והוא אבי הג"מ יצחק הלוי אבד"ק קראקא הנ"ל), וכבר זכרנו למעלה שהיה בתחלה אב"ד בק"ק קאמינקא ואח"כ נתמנה לר"מ בק"ק לבוב בחוץ לעיר, ועם כל זה נחקק פה על מצבת בנו הג"מ יצחק הלוי שהיה אב"ד דפה קראקא, בזה"ל: „כבוד אדמו"ר הגאון מאוה"ג מו"ה יצחק הלוי אב"ד ור"מ דפה והגליל בן הגאון

החסיד

החסיד מו״ה מרדכי הלוי אב״ד דק״ק לבוב, וחתן המלך הגאון מאוה״ג מו״ה אריה ליב אבד״ק אמשטרדם׳ עכ״ל. והנה נודע לי בבירור כי כל הנוסח הזה כתב עליו בנו הרה״ג מו״ה צבי דוד הלוי ז״ל, (אשר לאחר מות אביו נתמנה לראש ב״ד פה ואח״כ במשך הזמן שימש ג״כ בכתר הרבנות פה״ק כנודע), ובמחכת״ה גם הוא ז״ל הפריז על המדה בזה שרצה להדר פני זקנו בתואר אב״ד בלבוב, והוא לא היה מעולם אב״ד שם רק ר״מ בלבד כידוע. ויש תחת ידי גם עתה ס׳ עיר בנימן על אגדות הש״ם שקניתי ג״כ מעזבון הספרים של הרה״ג ר׳ צבי דוד הלוי ז״ל, ובדף החלוק שם לפני שער הספר מצאתי כתוב בזה״ל: ״זה הס׳ עיר בנימן אשר חבר הרב המאוה״ג מו״ה בנימן וואלף שהיה אבד״ק זמיגראד חתן חתנו של הגאון רשכבה״ג מו״ה יהושע ז״ל אב״ד ור״מ בק״ק קראקא והגליל בעהמח״ס מגיני שלמה ושו״ת פני יהושע, לכן הזיל את כספו הרב המאוה״ג מו״ה יצחק סג״ל האב״ד בק״ק לעשנוב יצ״ו (ונתקבל אח״כ לק״ק חעלמא ומשם לק״ק קראקא), בן הרב המאוה״ג החריף ובקי חסיד ועניו מו״ה מרדכי הלוי זצ״ל שהיה אב״ד בק״ק קאמינקא יצ״ו ולבסוף ימיו היה ר״מ בק״ק לבוב בחוץ לעיר״ עכ״ל. ג) הגאון מו״ה אריה ליב כהן ראפפורט, כבר נודע שהיה ר״מ בלבוב שם עוד בחיי אביו הגאון מהר״ח כהן ז״ל האב״ד דשם, והוא לא היה מעולם אב״ד בלבוב שם כי נפטר עוד בחיי אביו וכנ״ל, ועכ״ז נתן לו הרב בעל ספר מענה אליהו (על מס׳ ב״מ) גם כן תואר ״אב״ד״ בראש ספרו על הסכמתו שם, וכתב עליו ״אב״ד וראש הישיבה דק״ק לבוב יצ״ו״, והנה התואר ״אב״ד״ גם בזה הוא ללא אמת, וכל לב מבין ישכיל ויבין כי בדברים במו אלה אין להפריז כלל על המדה, ורק האמת צריך להיות נר לרגליו, ואור לנתיבותיו: —

ד) **וראיתי** להעיר פה עוד על דבר אחד והוא, כי תמצא לפעמים גם תואר ״אב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל״, על איזה גאון מפורסם אשר ידענו בבירור כי לא ישב מעולם על כסא לבוב וגם לא בא לשערי העיר הזאת כל ימיו, ואולם אל תתמה על זה יען כי אין ספק בדבר שהגאון ההוא כבר השיג כתב רבנות מראשי ומנהיגי ק״ק לבוב אשר בו בשרוהו כי נמנו עליו לאותיבי׳ ברישא ושחרו את פניו כי בא יבא אליהם להיות להם לאב״ד ולר״מ על העיר ועל הגליל

הגליל, והוא סבר וקבל והבטיח להם כי יבא אליהם לזמן המוגבל לשכון כבוד בעירם. ואולם אחר כך מאיזה סיבה קטנה או גדולה, לא נתקיימה מחשבתו בזה, אם מטעם כי נטרפה לו השעה והלך לעולמו עוד בטרם בא לעיר חפצו בה. (כמו שקרה להג"מ יואל היילפרין אב"ד דק"ק אוסטרא שנתקבל בשנת תע"ג לאב"ד בק"ק לבוב והגליל. ונפטר בטרם בא שמה, ונתקבל אח"כ במקומו הגאון החכם צבי ז"ל ונפטר בלבוב שם ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק, כנודע, וכמו כן קרה להג"מ שמחה כהן ראפפורט שהיה אבד"ק לובלין ונתקבל לאב"ד בק"ק לבוב, אחרי פטירת הגאון הח"צ ז"ל, ונפטר באמצע הדרך בעיר שעברשין (ז' אב תע"ח לפ"ק). ונתקבל אח"כ גאון אחר במקומו בלבוב שם), ד) או כי חזר ושב מדעתו מפאת הפצרת אנשי ביתו, או ע"י בקשת קהל עדתו, עד שהוכרח לבטל רצונו מפני רצונם, אבל איך שהיה עכ"פ הרויח כי מן הקבלה ואילך כבר קנה את תואר הכבוד להקרא מני אז והלאה גם כן בשם אב"ד ור"מ בק"ק

ד) במה שנוגע להגאון מו"ה שמחה כהן ראפפורט (אבי הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט האבד"ק לבוב), כבר דברנו ממנו בארוכה בפנים הספר בתולדות רבני לבוב, ופה ארשום בקצרה, דע כי הגאון הזה היה בימי חורפו אב"ד ור"מ בק"ק דובנא ממלא מקום אביו הגאון האב"ד דשם מו"ה נחמן הכהן ליפשיץ ז"ל, ובשנת תמ"ט בא בהסכמה בין שאר גאוני ארץ על ס' צפנת פענח חדש (דפוס פפד"א תנ"ד), וחתם שם: „נאם שמחה בלא"א הרב הגדול מו"ה נחמן כ"ץ זללה"ה ראפפורט החונה בק"ק דובנא", ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק הורדנא במדינת ליטא, (למלאות מקום הגאון מהר"ש זיסקינד מרוטנבורג שהי' אב"ד שם ונתקבל לאב"ד בק"ק לובלין והגליל), ושם בא בהסכמה בין גאוני ד' ארצות על ס' כתונת פסים על הגדה של פסח הנקרא ג"כ בשם חלוקא דרבנן מבעל צפנת פענח הנ"ל (דפוס אמסטרדם תנ"ה), והאריך על כסאו שם גם בשנת תע"ג שאז בא בהסכמה על ס' ברית שלום על התורה, ובא על החתום שם ביום ד' ט"ו אדר תע"ג לפ"ק, „נאם שמחה כהן ראפפורט חונה פה ק"ק הורדנא", ובשנת תע"ד נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק לובלין והגליל, (למלאות גם שם מקום כסא של הגאון מהר"ש זיסקינד הנ"ל שהיה אב"ד דשם) ואז נקרא הגאון מו"ה ברוך כהנא ראפפורט האבד"ק פיורדא לבא ולמלאות מקום הג"מ שמחה ז"ל בק"ק הורדנא

בק"ק לבוב והגליל, והנני חושב פה לפניך איזה מהם לדוגמא, א) הגאון מו"ה יצחק חיות בעל ספר פני יצחק וספר אפי רברבי, והנה תמצא בהקדמת בעל מצודת דוד וציון על נביאים הראשונים שחתם א"ע בסוף הקדמתו „נאם הק' יחיאל הלל בהרבני המופלג החכם השלם מו"ה דוד אלטשילער מיאברוב נכד הגאון מאוה"ג מו"ה יצחק חיות בעהמח"ס אפי רברבי מגזע חסידי פרובינצא, שהיה אב"ד בק"ק לבוב ובק"ק קראקא ובק"ק פראג" ע"כ. והדבר ידוע שהגאון ר' יצחק חיות לא היה מעולם אב"ד בלבוב וגם לא בקראקא, רק בפרוסטיץ ובפראג כמבואר בהקדמת בנו הגאון ז"ל לס' אפי רברבי, וגם בסוף ס' צמח דוד. ב) הגאון מו"ה אברשקי וואהל (בן השר והטפסר הגביר מו"ה שאול

הורדנא שם, כמבואר בהסכמתו לספר הלכה ברורה על ש"ע או"ח (דפוס ווילמערסדארף תע"ז), ושם בא על החתום ביום אסרו חג דפסח תע"ד לפ"ק „נאם ברוך כהנא ראפפורט החונה בק"ק פיורדא ומנ"פ על ק"ק הורדנא והגליל במדינת ליטא", (ואולם אח"כ חזר בו ונשאר על מקומו בפיורדא שם, עד יומו האחרון, ובק"ק הורדנא נתקבל שם גאון אחר במקומו כנודע):

והגאון מו"ה שמחה הכהן ישב על כסאו בלובלין שם, ובשנת תע"ו נתן שם הסכמתו על הדפסת ס' השל"ה (דפוס פפד"א תע"ז), ושם בא על החתום בין כסא לעשור שנת תע"ו לפ"ק, „נאם שמחה בן הרב הגדול מו"ה נחמן כ"ץ ז"ל החונה בק"ק לובלין והגליל", ואחרי שתי שנים ומחצה ביום ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק שאז נפטר הגאון „חכם צבי" בלבוב שם, אז שלחו ראשי ומנהיגי העדה דשם להגאון ר' שמחה אבד"ק לובלין, כתב רבנות, והודיעו לו כי מיד לאחר פטירת הגאון הח"צ ז"ל, קבלו אותו לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל, והגאון ז"ל קיים וקבל המשרה על שכמו, ועזב את העיר לובלין, הלוך ונסוע לבובה, ואולם לא בא למחוז חפצו כי חלה בדרך נסיעתו, ונפטר והלך לעולמו ביום ז' מנחם אב תע"ח לפ"ק בעיר שעברשין, ושם חלקת מחוקק ספון, והנה על אבן מצבת קבורתו נחקק שם: „שנפטר ז' אב תע"ז לפ"ק", והוא טעות דמוכח, שהרי בכל שנת תע"ז וגם בשנת תע"ח עד יום ב' דר"ח אייר עדיין הי' הגאון חכם צבי ז"ל בחיים אב"ד ור"מ בלבוב שם, ואיך יעלה על הדעת שנתקבל הג"מ שמחה לאב"ד בלבוב בשנת תע"ז, אלא ע"כ שזה היה מעשה בשנת תע"ח וכמ"ש וז"ב. — ומנוסחת מצבת בנו הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט בלבוב שם נראה שכבר הי' נחשב הג"מ

שאול וואהל ז"ל) מחותנו של הגאון בעל תוס' יו"ט כמבואר במגילת איבה, שהג"מ שמואל בנו של בעל תוס' יו"ט היה חתן הג"מ אברשקי הנ"ל, והנה נזכר בספר גדולת שאול שהג"מ אברשקי היה בתחלה ראש ישיבה בהקלויז של אביו השר בק"ק בריסק דליטא, ונתקבל לאב"ד בק"ק ווראניק ואח"כ היה אב"ד בק"ק לבוב והגליל, יע"ש, ולא נמצא זכרו בין רבני לבוב. ג) הגאון מו"ה אהרן שמעון שפירא אב"ד דק"ק פראג ונפטר שם כ"ט כסליו ת"ם לפ"ק, והנה בספר גלעד בסימן

הג"מ שמחה הכהן בעיני אנשי ק"ק לבוב לאב"ד שלהם, אע"פ שלא בא לשערי העיר ההיא ולא ישב על הכסא שם, שנחקק שם בזה"ל: „פ"נ הרב מו"ה חיים בן אדוננו מורנו ורבינו הגאון מו"ה שמחה הכהן ראפפורט שהיה אב"ד פה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו, והרב מו"ה חיים היה ממלא מקומו, והיה ג"כ אב"ד דפה והגליל משנת תק"א עד שנת תקל"א לפ"ק" ע"כ:

ודע דמה שנחקק במצבה שם שכתוב „הרב מו"ה חיים היה ממלא מקומו בלבוב שם", לא כוונו בזה לומר שמלא מקומו מיד לאחר מיתת אביו ז"ל, רק לאחר משך זמן כ"ב שנים, שהרי מפורש שם ג"כ שהרב מו"ה חיים ז"ל נתקבל לאב"ד בלבוב בשנת תק"א, וכבר ידוע שאביו הגאון ז"ל נפטר בשנת תע"ח לפ"ק, וכנ"ל, ומלבד זה ידענו ג"כ כי מסוף שנת תע"ט עד סוף שנת ת"ק, ישבו על הכסא בלבוב שם ד' גאונים אחרים בזה אחר זה, והם הגאון מו"ה משה חיים אבי אביו של הגאון בעל משנת חכמים, והגאון רבינו בעל פני יהושע, והגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטינגא, והגאון מו"ה אריה ליב מרישא חתן הגאון הח"ץ ז"ל אשר נתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק אמשטרדם, (וכל אלה כבר באו מסודרים אצלנו להלאה בתולדותם כל אחד בפני עצמו), ומן הגאון ר' חיים כהן ז"ל ידענו ג"כ שבמשך זמן הנ"ל היה גם הוא אב"ד ור"מ בקהלות שונות במדינות פולין, בתחלה בק"ק זיטל ואח"כ בק"ק שלוצק (כמבואר בספרו שו"ת מהר"ח כהן שנדפס בזמנינו), והאריך על כסאו בשלוצק שם עד תחלת שנת תק"א, ולאחר שנסע הגאון ר' ליב חתן הגאון הח"ץ ז"ל באמצע זמן הקיץ בשנת ת"ק מעיר לבוב לשבת על כסאו באמשטרדם, אז נתקבל במקומו לאב"ד בלבוב שם הגאון מו"ה חיים הנ"ל, ובתחלת שנת תק"א עזב הגאון ז"ל את העיר שלוצק הנ"ל ובא לשכון כבוד בעיר לבוב והגליל, וכל זה ברור, ועוד יבואר יותר מזה בתולדותיו בפנים הספר להלאה: —

ואל

בסימן ל"א העתיק שם הנוסח אשר נחקק על אבן מצבתו בפראג שם בזה"ל: „שמעון הצדיק לימד ושימש בכתר הרבנות בפראג ארבעים שנה ומצודתו היתה פרוסה בק"ק פראנקפורט, לבוב, קראקא, ווינא", ע"כ, ואנחנו ידענו בבירור, כי גם הגאון הזה לא ישב מעולם על כסא הרבנות בלבוב ובקראקא, וגם לא בפפד"מ ובווינא, רק בק"ק פראג בלבד שם נהג נשיאותו כל ימיו עד יום פטירתו, ושם מנוחתו כבוד. ד) הגאון מו"ה אהרן הכהן (חתן הג"מ יהודה יודל האב"ד דק"ק קאוולי ומחותנו של הגאון הנעלה מו"ה יחיאל היילפרין בעל סדר הדורות), הוא היה אב"ד בק"ק לבוב והגליל, ומנוחתו כבוד בק"ק ראזינאיי, כן כתב החכם שי"ף בספר קריה נאמנה (עמוד צ"ז בהערה שם). ואם אמנם כי לא העיר המחבר על מקורו מאין לקח זה, אבל אחשוב באם הוא ב"קריה נאמנה", גם עדותו נאמנה ובאין ספק כי ראה דבר זה באיזה ספר ושכח לציין עליו, ומ"מ גם את הגאון הזה לא מצאנו בין רבני לבוב במשך כל שנות המאה ההיא, וגם עיקר הדבר יפלא קצת דאם היה אב"ד בלבוב מדוע עזב את העיר הגדולה והלך לעיר ראזינאיי הקטנה לחצוב לו שם קבר, המבלי אין קברים בלבוב? — ה) הגאון מו"ה אריה יהודה ליב חסיד נכד הרמ"א ז"ל, (ובנו היה הרב מו"ה משה מייזלש אבי הרב הנגיד פרנס ומנהיג מו"ה חיים מייזלש שהיה אבי הרב מו"ה מאיר מייזלש בעל ספר הליכות עולם) והוא היה תמיד אחד מראשי הועד של גאוני ד' ארצות ביריד יערסלוב ובא על החתום בשם „אריה יהודה מלאדמיר", ניניו ונכדיו הלא המה: הרה"ג מו"ה נתן נטע מייזלש אבד"ק ווישניץ דליטא שהוציא לאור ספר שו"ת „שאגת אריה וקול שחל", והרה"ג מו"ה מאיר מייזלש מק"ק זאמושטץ בעהמח"ס הליכות עולם חדושים על הש"ס (דפוס זולצבאך תקט"ז לפ"ק), והג"מ עוזיאל מייזלש אב"ד דק"ק עיר חדש בגליל קראקא בעהמח"ס תפארת הצבי וכרם שלמה על מסכת ביצה (דפוס זאלקווא תקס"ג), ושלשת הגדולים האלה התיחסו לבית אבותם וכתבו על זקנם הג"מ אריה יהודה ליב חסיד הנ"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל, והאחרון כתב שהיה גם כן אב"ד ור"מ בק"ק פרעמיסלא, ואנחנו ידענו בבירור שהגאון הזה גם כן לא היי' מעולם אב"ד בק"ק לבוב, רק בק"ק פרעמיסלא בלבד, ובזמנו היה הגאון ר' משה חריף הנ"ל אב"ד בק"ק לבוב והגליל, (אחרי נסיעת הג"מ צבי

הירש

הירש במו"ה זכריה, מק"ק לבוב לק"ק לובלין כנודע). וכי תאמר בלבבך, איככה נוכל להכחיש עדותן של שלשה רבנים מצוינים הנזכרים, והלא ע"פ שנים או שלשה עדים יקום דבר, על זה אענה ואומר לך, כי הרבנים הנזכרים הם רק עדים על פי השמיעה כי כן שמעו הדברים מפי אבותיהם, ואולם אני אביא לך עדות רב גדול אחד שהעיד על פי ראיה אשר היה חי בזמן אחד עם הגאונים ר' משה חריף ור' ליב חסיד, והוא בעצמו ראה אותם, וארת יקר תפא"ת גדולתם, והיה ג"כ משתעשע בחברתם, והוא הרב הגאון זקן ויושב בישיבה מו"ה נפתלי הירש במו"ה שמשון לאנגלאזי ממגורשי ווינא וקבע בית מדרשו בק"ק שווערזענץ בגליל פוזנן, והוא הוציא לאור את המדרש רבה עם פירושו הקצר „נפתלי אילה שלוחה" והדפיסו בפפד"א בשנת תנ"ב בהסכמות גאוני ד"א בועד יערסלוב ח' תשרי תנ"ב, וכתב שם עליהם בזה"ל: „הסכמ"ת הגאונים הרבנים דד' ארצות ה"ה הגאון הגדול המקובל החסיד כמו"ה ליב חסיד אב"ד ור"מ דק"ק פרעמיסלא, והגאון הגדול החריף הרב הנקרא כמו"ה פנחס משה חריף אב"ד וריש מתיבתא דק"ק לבוב, והגאון הגדול מו"ה שאול קאצינעלינבוגן אבד"ק פינטשוב ומבורר מגליל קראקא" וע"ז באו על החתום, „נאם הצעיר פנחס משה מלבוב, ונאם אריה יהודה מלאדמיר, ונאם שאול ק"ב מבורר מגליל קראקא" ע"כ. והרי לך מפורש יוצא מפי עד ראיה שהג"מ ליב חסיד לא היה מעולם אב"ד בלבוב רק בפרעמיסלא, והרב אב"ד דק"ק לביב היה בימיו הג"מ משה חריף אשר ישב על כסאו שם עד שנת תס"ב ואחרי פטירתו מלא את מקומו לרב אב"ד שם חתנו הג"מ נפתלי הירץ אשכנזי כידוע ה), ואולם כאשר אמרנו לעיל כן הוא כי כל אלה הגאונים אשר חשבנו בזה היו נקראים באמת פעם מראשי ומנהיגי עדת לבוב לבא אליהם לכהן פאר בעדתם, בעת אשר היה חסר למו רב אב"ד, אך סיבות שונות עצרו בעדם מלגמור מחשבתם בזה

ה) ואל תשיבני ממה שכתוב בזה בס' מצבת קודש בחלק א' סימן ס' שהעתיק שם נוסח המצבה של הגאון ר' ליב חסיד אשר שם נאמר „בר"ה תכ"ז בעש"ק ספון וטמון גאון עוזינו רבינו הקדוש רבי יהודה נשיאה אריה דבי עילאה אב"ד ור"מ דק"ק לבוב דתוך העיר ודחוץ לעיר מו"ה יהודה ליב בן הרב מו"ה יעקב זצ"ל, שהיה נקרא ר' ליב חסיד" עכ"ל, כי גם

בזה, ונשארו במקומם על משמרתם כמקדם, ובלבוב נתקבלו גאונים אחרים לשבת על הכסא שם, וכזאת קרה גם כן לשאר קהלות גדולות ונכבדות כמו פראג, פוזנן, קראקא, בריסק דליטא ודומיהם, שקבלו לפעמים גאון אחד מגאוני הזמן להיות להם לאב"ד, ובתחלה קיים וקבל ואחר כך חזר בו ונשאר במקומו, או נתקבל לקהלה אחרת, זכבר רשמתי הרבה מהם בקונטרס מיוחד עם הרבה הערות חדשות ונצורות, ויבא ברצות ד' בסוף מאמרי אחרי כלות דברי בתולדות רבני וגאוני לבוב, ופה אין המקום להאריך בזה ו): —

ודע

גם אלה הם דברים בטלים נגד האמת הברורה לעינים, והרי עיניך לנוכח יביטו במה שהבאתי בפנים, ונוכחת לדעת שר' ליב חסיד לא היה כלל אב"ד בלבוב לא בתוך העיר ולא בחוץ לעיר, רק בעיר פרעמישלא בלבד, ואולי היה רק מקום מגורתו בלבוב שם לעת זקנתו, אבל לא בתור אב"ד, כי הרב האב"ד שהיה בימיו בלבוב שם היה הגאון ר' פנחס משה חריף כאשר זכרנו בפנים, והוא נפטר בלבוב שם אור ליום א' כ"ו אלול תמ"ג, כנזכר במצבת קודם שם בסימן ס"א, ודבר זה הוא אמת ויציב. אבל מה שכתוב על ר' ליב חסיד שהיה גם כן אב"ד בלבוב, בזה לא דבר נכונה, וכבר ידוע שלא בכל מקום נאמנו עלינו עדות המצבות של העיר לבוב, כי בכמה מהם כבר יצאו עליהם עוררין, (ראה מזה להלאה בפנים המחברת בתולדות הג"מ אליהו קלמנקס ז"ל):

ו) והנה לרוות צמאון כל קורא משכיל, אמרתי לרשום פה עכ"פ בקצרה איזה מהם לדוגמא, אשר להלאה הרחבנו הדבור בהם, ואלו הם:

א) הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד מרוטנבורג הנודע ע"י ספרו שו"ת מהר"ם זיסקינד, והוא היה בימי חורפו אב"ד בק"ק ווילענהויזען במדינת העסין, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק הורדנא ומשם לק"ק לובלין, והנה תמצא בסוף ס' שו"ת חות יאיר (דפוס פפד"מ תנ"ט) שנדפס שם הסכמה מהגאון הזה מיום כ"ח אב תנ"ב וכתב עליו שם: „ולעת עתה אב"ד ור"מ בק"ק פוזנן יצ"ו", ואנחנו לא מצאנו את הגאון הזה נמנה בין רבני פוזנן, רק בין רבני הורדנא ולובלין כנודע. ב) הגאון הנודע מו"ה גבריאל מקראקא, והוא היה בימי חורפו אב"ד בק"ק עלקיש במדינות פולין, ובשנת תמ"ד נתן שם הסכמתו על ס' שבתא דריגלא (דפוס פיורדא תנ"ט) וכתב עליו שם: „הסכמת הגאון מו"ה גבריאל נ"י אב"ד דק"ק עלקיש ולעת עתה נתקבל לאב"ד בק"ק פראג". וגם בראש הסכמתו לספר שו"ת חות יאיר, כתב עליו שם: „הסכמת ש"ב

הגאון

ה) **ודע** כי כל רב אב"ד דק"ק לבוב, הוא לבדו היה ג"כ המושל והרודה בכל ארץ הגליל שם, וכל הרבנים הגדולים מכל

ערי

הגאון מו"ה גבריאל נ"י שהיה לפנים אב"ד דק"ק פראג המעוטרה ולע"ע אב"ד ור"מ בק"ק מיץ האדירה", והנה גם בזה ידענו בבירור כי מעולם לא ישב הגאון הזה על כסא הרבנות בפראג, רק בק"ק מיץ ובסוף ימיו בק"ק ניקלשבורג והמדינה. ג) הגאון המפורסם מו"ה דוד אופנהיים שהיה אב"ד ור"מ בק"ק נ"ש והמדינה. והנה נמלא עליו בספרים דבשנת תנ"ח נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק בריסק דליטא וכן חתם א"ע בכל הסכמותיו משנות תנ"ח ותנ"ט „נאם דוד הוא הקטן בן המנוח הקלין מו"ה אברהם אופנהיים מילידי ווירמייזא הסופ"ק נ"ש והמדינה ודגלי פרוסה בק"ק בריסק דליטא", (ראה לדוגמא בס' שו"ת עבודת הגרשוני ובס' נחלת יעקב על התורה, ובספר בית יהודה על הש"ס הנקרא בשם „מהרי"ן") והנה גם הגאון הזה לא נמנה כלל בין רבני ק"ק בריסק, כי חזר ושב מדעתו, ונשאר על מקומו כבתחלה, ובשנת תס"א נתקבל משם לאב"ד בעיר פראג, בעת שהיה עדיין שם רבינו הגדול מו"ה אברהם ברודא ז"ל ריש מתיבתא בעיר ההיא, ואב"ד דמדינת בעהמען. ד) הגאון האדיר מו"ה שמשון ווערטהיימער אשר משכן כבודו היה בעיר מלוכה ווינא כמה שנים אחר הגירוש והי' נקרא בשם אב"ד דמדינת הגר, והנה נמלא גם עליו בספרים שנתקבל לאב"ר בק"ק פראג בשנת תנ"ט כמבואר בהקדמת הרב המגיה לס' עבודת הגרשוני ובהקדמת ספר ויקהל משה, וגם אח"כ שניב לשנת תע"ג נתקבל הגאון הזה ג"כ לאב"ד בק"ק קראקא והגליל, כמבואר בהקדמת ס' „פרח לבנון" על התורה (ד' ברלין תע"ג), והדבר ידוע שהגאון הזה לא ישב על כסא פראג, וגם לעיר קראקא לא בא רק נשאר בווינא עד יום פטירתו, ושם ג"כ מקום מנוחתו. ה) וכן תמלא גם בזמן אחרון שהג"מ לבי הירש אבד"ק ברלין נתקבל בשנת תקמ"ה לאב"ד בק"ק מיץ כמבואר ברא"ש מכתבו לס' מספר לנאם (ד' ברלין תקמ"ה) וגם הוא לא הלך לשם ונשאר בברלין עד יומו האחרון כנודע, וכמוהם עוד הרבה. ומן הגאונים שנתקבלו לרבנים בקהלות גדולות ולא עלתה להם כי נטרפה להם השעה, יש לחשוב את הגאון מו"ה מאיר שטערן ז"ל האבד"ק אמשטרדם שנתקבל בשנת ת"מ לאב"ד בגליל קראקא, ונפטר בא"ם הדרך כמבואר בסוף ס' למח דוד ח"א, וכן הג"מ אליעזר הלוי איטינגא האבד"ק העלישוי שנתקבל בשנת ת"ע לאב"ד בק"ק קראקא והגליל, ואחרי ד' ימים שקבל כתב הרבנות כבה נרו ונפטר לעולמו כמבואר בשער הס' עדות ביוסף שחבר בנו הרה"ג מו"ה יוסף הלוי ז"ל (ד' זולצבאך תק"א), ודי בזה:

ערי הגליל. היו כפופים לו, ומזה היה לו גם כן הכנסה עודפת על שכר הרבנות שהיה לו מבני העיר. אך בזמן אחרון, ראו פרנסי ומנהיגי דד' ארצות כי טוב לחלוק את הגליל דלבוב לשנים, חלק אחד נשאר תחת ממשלת הרב דמתא לבוב, ועל חלק השני היותר גדול נתמנה רב אב"ד מיוחד והיה לו שם ממשלה בפני עצמו והי' נקרא בשם „אב"ד גליל לבוב", כן תראה כי הגאון מו"ה יצחק סג"ל לנדא שהיה בתחלה בשנת תפ"א אב"ד ור"מ בק"ק אפטא עיר מולדתו (כמבואר בהסכמתו על ספר דרש משה על התורה להג"מ משה דרשן מקראקא), ובסוף שנת תפ"ד היה ג"כ בועד יערסלוב באסיפת גאוני ד"א אשר הסכימו שם על הדפסת ספר יפה מראה עם חדושי כבוד חכמים על אגדות ירושלמי, וחתם שם: „נאם הק' יצחק סג"ל לנדא חונה בק"ק אפטא", ובשנת תצ"ג היה אב"ד בזאלקווא כמבואר בהסכמתו לס' בית לחם יהודה על יו"ד, הנה הגאון הזה נתקבל משם לאב"ד על הגליל דלבוב, ובשנת תצ"ו כבר ישב על כסאו שם כמבואר בהסכמתו לס' בית שמואל על התורה מיום כ"ח סיון תצ"ו לפ"ק, וחתם שם: „נאם יצחק סג"ל לנדא החונה בגליל לבוב", ובזמן ההוא ישב על כסא הרבנות בלבוב הגאון מו"ה חיים יהודה ליב סג"ל איטינגא, וגם הוא ז"ל בא בהסכמה על ס' בית שמואל הנ"ל ביום כ"ז אייר תצ"ו לפ"ק וחתם שם: „נאם חיים יהודה סג"ל איטינגא החונה בק"ק לבוב והגליל", ואח"כ בשנת תצ"ט היה הגאון ר' יצחק לנדא עוד הפעם בועד יערסלוב באסיפת גאוני ד"א פולין, אשר שם הסכימו על ס' ברכת יעקב על ש"ע חו"מ וחתם ג"כ שם: „נאם יצחק לנדא החונה בגליל לבוב", ובזמן ההוא כבר נתקבל לשבת על כסא לבוב הגאון ר' ליב (בהג"מ שאול אב"ד מקראקא, והתן הגאון החי"ץ ז"ל) שהיה אז עדיין אב"ד בק"ק גלוגא רבתי, וגם הוא בא בהסכמה על ס' בית שמואל הנ"ל ביום י"ב טבת תצ"ט, וחתם שם: „נאם אריה ליב חונה בק"ק גלוגא רבתי ומצ"פ בק"ק לבוב והגליל", ובשנת ת"ק לפ"ק כבר ישב הגאון ר' ליב על כסאו בלבוב שם, ואז בא בהסכמה על ס' נצח ישראל על הש"ס, וחתם שוב להפך: „נאם אריה ליב החונה בק"ק לבוב והגליל, ומצ"פ בק"ק גלוגא רבתי", וימי נשיאותו של הגאון ר' יצחק לנדא על הגליל שלו נמשכו גם בשבת הג"מ חיים כהן ראפפורט על כסא לבוב שהיה שם אב"ד על העיר ועל הגליל (אחרי שנסע

הגאון

שער העיר

הגאון ר' ליב מלבוב לאמשטרדם), כאשר עיניך לנוכח יביטו בספר לוחות העדות בדף נ"ב (דפוס אלטונא), שבשנת תקי"ד, כאשר פרצה אז המחלוקה הידועה בין הג"מ יהונתן ז"ל עם אנשי ריבו בנדון הקמיעות, והג"מ יצחק לנדא עמד אז לימין צדקו של הגאון ר' יהונתן ז"ל נגד מתנגדיו, וכ' שם הג"מ יהונתן, דלפי ששמע שבאו מתנגדיו מכח הרב דלבוב, ונסתפק הוא ז"ל אם כוונו בזה על הג"מ יצחק לנדא שהיה אז אב"ד בגליל דלבוב, או אולי כוונו בזה על הג"מ חיים כהן ראפפורט שהיה אז אב"ד בלבוב עם הגליל, על כן ערך דבריו אל שניהם, והם השיבו לו כל אחד לפי דרכו ויע"ש. ואחרי שנתקבל הג"מ יצחק לנדא בזמן ההוא לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, נתקבל במקומו לאב"ד בגליל לבוב שם הגאון מו"ה מאיר ז"ל, והוא בא בהסכמה על ס' דברי חכמים שנדפס בזאלקווא בשנת תקי"ז, ושם בסוף הספר נדפס ממנו הסכמתו וחתם בסוף: „הק' מאיר החונה בגליל לבוב" ובנו היה הגאון מו"ה שאול שהיה אב"ד בק"ק לובלין והוא בא על החתום בהסכמתו על שו"ת הר הכרמל בשנת תקמ"ב „הק' שאול באמ"ו הגאון אב"ד דגליל לבוב החופ"ק לובלין והגליל". ואולם דע אפוא כי מלבד שני הגאונים הנזכרים אשר היו רבני הגליל בלבוב שם בזה אחר זה, לא מצאנו עוד כזאת לא לפניהם ולא לאחריהם שהיה איזה רב מיוחד על חלק הגליל דלבוב שם, רק האב"ד דק"ק לבוב הוא לבדו היה רב הכולל על העיר, ועל כל הגליל, וזה נראה ג"כ מחתימתו של הג"מ שלמה בעל מרכבת המשנה שהיה אב"ד בלבוב שם (אחרי פטירת הג"מ חיים כהן ראפפורט), ובסוף תשובתו הנדפסת בסוף ספר זכרון כהונה נדון גט א' שסידר הגאון בעל פרי מגדים שהיה אז מ"ץ בלבוב בחוץ לעיר שם, ושוב יצא עליו עוררין, וכתב שם בעל מרכבת המשנה דיש לסמוך על היתר של הרב המסדר, ובא על החתום ביום ג' ז"ך ניסן תקל"ו פה ק ק לבוב „נאם הק' שלמה חונה פה ק"ק לבוב וכל הגליל יצ"ו", ואחריו החזיקו עמו ג"כ הרבנים בי דינא רבה דשם וכתבו שבאו להסכים לדברי אדמו ר הרב הגאון מופת הדור אב"ד דקהלתנו וכל הגליל יצ"ו, יע"ש, ודי בזה. — והנה אחר אשר הקדמנו לך את כל הדברים האלה, עתה הבה, בא נא אתי אל תוך העיר לבוב פנימה, ונבקר יחדיו את רבניה וגאוניה דור אחר דור, אשר מימיהם אנו שותים, ושמותיהם אנו מזכירים: —

כלילת יופי.

א. הגאון מו"ה קלמן מווירמייזא ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב משנת רע"ח עד שנת ש"ך לפ"ק.

הגאון מאור הגולה מוהר"ר קלמן מווירמייזא ז"ל אשר הרביץ תורה בישראל והיה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב המעוטרה, משך מ"ב שנים ונפטר לעולמו בשנת ש"ך לפ"ק (מצבת קודש ח"ב סימן א' וח"ד דף י"ח ע"א), כבר נודע שהוא היה מגאוני קשישאי שהתחילו להרביץ תורה במדינות פולין ורייסין ליטא וואהלין, והיה בדור אחד עם הגאון מו"ה שכנא ז"ל שהרביץ תורה בק"ק לובלין, אשר היה תלמיד הגאון רבינו יעקב פולאק בעל החילוקים, ורבו של הרמ"א כמ"ש בדרכי משה בטור או"ח סימן תרנ"א, (אבל הג"מ קלמן ז"ל לא היה רבו של הרמ"א כאשר חשב בעל מצבת קודש שם). והג"מ קלמן היה הראשון בק"ק לבוב אשר האיר עיני הגולה בפסקיו ובתשובותיו אשר השיב לגדולי ישראל בדורו, וכבר נדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בשו"ת הרמ"א סימן ט"ו משנת שי"ח לפ"ק, וכן נזכר עוד שם בסימן ס"ד ע"ד עסק משפט אחד שהיה בלבוב, וכתב שם שרצה׳ הבעל דין לדון בק"ק לובלין בבית דינו של הגאון מו"ה שכנא, ולא לפני הגאון הישיש מו"ה קלמן לפי שהיה בעל דבבא דידיה, יע"ש. — וחתנו של הג"מ קלמן היה הגאון הגדול מו"ה אליעזר ב"ר מנוח שנדפס ממנו ג"כ תשובה ארוכה בשו"ת הרמ"א בסימן ט"ו שם אחרי תשובת חותנו הגאון ז"ל, והגאון מו"ה יוסף כ"ץ מקראקא גיסו של הרמ"א שדר פסקיה קמייהו וביקש מהם להסכים

עמו כמבואר בשו"ת שארית יוסף בסוף סי' א' שכתב בזה"ל: "בהיות שכנגדי היה חולק עלי קצת, כתבתי למקצת חכמי דורינו, והסכימו על ידי, והם: הזקן כמו"ה קלמן ז"ל מווירמייזא אשר משכן כבודו ובית מדרשו היה קבוע בק"ק לבוב, וגם חתנו הגאון כמו"ה ליזר ז"ל, והאריכו ג"כ בראיות והם בידי" עכ"ל. ועוד נדפס בשו"ת רש"ל בסימן ל"ז תשובה אחת מהגאון רבינו מהר"ם מפאדובה, אודות פרשיות תפילין שכתב סופר אחד מארץ רוסיאה, וע"ז השיב מהר"ם מפאדובה "שלום לאהובי האלוף כמו"ה קלמן יצ"ו", ע"כ. וקרוב בעיני מאד שכוון אל הגאון הזה, (ועוד היה בזמנו גם כן גאון אחר שהיה נקרא בשם רבי קלונימוס הזקן, ואין זה מהר"ק שלנו כי הוא היה אב"ד בק"ק בריסק דליטא ולא בלבוב, והוא נזכר בשו"ת רש"ל שם בסימן ל"ו בדין מערופיא). — ויש להוסיף בזה ג"כ קצת אמרות טהורות אשר כתב בזה הרב הגדול מו"ה משה ברבי אלעזר איסרלש ספרא מתא דק"ק קראקא בזמן רבינו הב"ח ז"ל (והוא היה בן אחיו של הרמ"א ובן בתו של מהרש"ל ז"ל), ובהקדמתו לספר ים של שלמה על מס' חולין שהדפיס פה קראקא בשנת ת' לפ"ק כתב כדברים האלה: "הלא תדעו הלא תשמעו, עדות ה' נאמנה, ממנו יתד ממנו פנה, כמה אשלי רברבי יתנו עדותם ויצדקו במעלת ותהלת רב הספר הגדול והנחמד הזה, הלא המה: זקן ויושב בישיבה, הדר ישראל וגאונו, מלכו ואדונו, כבוד הגאון מו"ה קלמן מווירמייזא מנוחתו כבוד, אשר אור תורתו היתה זורחת בעיר ואם בישראל ק"ק לבוב יע"א, ועוד נצב על ימינו דודי הגאון הגדול כבוד מו"ה משה בן אבי מורי זקיני החסיד כהר"ר איסרל לאזריש מנוחתו כבוד, אשר כהיום בכל תפוצות ישראל מימיו אנו שותים, ומפיו אנו חיים, ובא הכותב השלישי צדיק יסוד עולם הנשיא שבארץ ישראל כבוד הגאון מו"ה ישעיה הלוי מנוחתו כבוד בארץ הצבי, והכריע במתק לשונו על ספר הגדול והנכבד הזה בס' עמק ברכה וכו'", עכ"ל הצריך לענייננו. והן לא נכחד קושט אמרים, שגם קודם הגאון מהר"ק ז"ל עוד באמצע המאה השלישית כבר מצאנו שהיה בלבוב ר"מ ואב"ד האלוף והגאון מו"ה לוי בהגאון מו"ה יעקב קיקני"ש ז"ל שהיה נקרא בשם ר' לוי רופא, ונפטר ביום א' דחג הפסח בשנת רס"ג לפ"ק (מצבת קודש ח"ב סימן א', וח"ד דף ב'

ב׳ ע״ב), ואולם הרב הזה לא נזכר כלל בשום מקום א), ולא נודע שמו

א) וראיתי בס׳ מצבת קודש שם בח״ג סימן א׳ שהביא בשם הרה״ג ר׳ יוסף שאול נאטהנזאהן מלבוב, שהעיר שהגאון מהר״ל רופא זה שהיה אב״ד בק״ק לבוב ונפטר בשנת רס״ג הוא הנזכר בהקדמת ס׳ עטרת זקנים על או״ח להגאון מהר״ם אויערבאך אב״ד דק״ק קראטאשין שכתב שם שהוא נכד להגאון הגדול מהר״ל רופא ז״ל, אך שם נזכר שהיה אב״ד דק״ק ווינא ע״כ. והסכים עמו בעל מצבת קודש שם והוסיף עוד לחזק דבריו בזה די״ל לומר שהיה בסוף ימיו גם כן אב״ד בלבוב, ואין לתמוה על שלא נזכר במצבה שלו שהיה ג״כ אב״ד בווינא, כי כזה מצינו להרבה גאונים בלבוב שלא נזכר במצבות שלהם רק העיר שנה נפטרו, וגם לא יפלא על בעל עטרת זקנים על שמכנהו בהקדמתו שם רק בשם אב״ד בווינא ולא בעיר לבוב, כי מיום שמת הגאון מהר״ל רופא עד זמנו של בעל עטרת זקנים עברו יותר ממאה ועשרים שנה, ובמשך זמן הרב כזה נשכח כי היה ג״כ אב״ד בלבוב, עכת״ד בעל מצבת קודש. ואני לא ראיתי ולא שמעתי עוד מעולם דבר זר ומבהיל כזה שיעלה על דעת שום בן אדם להרכיב שני אנשים רחוקים זה מזה ולעשות מהם איש אחד, ומי לא יראה שהם שני גאונים נפרדים זה מזה בשינוי השם, ובשינוי מקום, ובשינוי הזמן, א) הראשון היה שמו ר׳ לוי רופא, והשני היה שמו ר׳ יהודה ליב רופא, כמבואר בהקדמת ס׳ עט״ז שם. ב) הראשון היה אב״ד בלבוב, והשני היה אב״ד בווינא. ג) הראשון נפטר ביום א׳ דחג הפסח בשנת רס״ג, והשני היה עדיין חי בשנת של״ג שאז היה אב״ד ור״מ בק״ק ווינא שם כמבואר בספר עטרת זקנים שם בסימן תקע״ג, ובעל עטרת זקנים שהיה בן בתו היה אז רגיל אצלו בילדותו כמבואר שם. והנה על הרה״ג ר׳ יוסף שאול מלבוב אין לתמוה כלל על שטעה בזה, יען כי הוא היה טרוד תמיד בגרסי׳, ולהיות שואל ומשיב בהויות דאביי ורבא, ולכן לא היה בקי כל כך בסדר הדורות, קסבר שידע גם בזה, ובאר בשדה אחר והוא לא ידע וטעה בסדר הזמנים, וכבר טעה כיוצא בזה גם בגלילות הארץ והרכיב פעם גם ב׳ ערים רחוקות זו מזו כמו העיר לובמלא והעיר לובלין וקבל אותם יחד ועשה מהם עיר אחת (בהגהותיו לס׳ טיב גיטין), וכל קורא בצדק יסלח לו כי בשגגה היא. לא כן בעל „מצבת קודש" עליו יש לתמוה טובא, והקורא לא יאבה סלוח לו, כי הוא לא היה טרוד בגירסי׳, וכל עסקו היה תמיד לחפור את הארץ, ולהוציא ממנה מצבות עתיקות, ולבקר את הגאונים ואת

שמו בפוסקים, כמו הגאון מו"ה קלמן ז"ל אשר שמו היה נודע בכל תפוצות ישראל, וגדולי הדור היו משכימים לפתחו לשאול ממנו דבר ה' זו הלכה כנודע, וגם בעל צמח דוד בסוף ח"א מנה את הג"מ קלמן ז"ל ראשון לכל הגדולים אשר תפשו ישיבות מראש מקדם במדינות פולין ורוסיאה, יע"ש. ודי בזה: —

ב. הגאון מו"ה אליהו קלמנקש אב"ד דק"ק לבוב.

הגאון הגדול מו"ה אליהו במו"ה אברהם קלמנקש ר"מ ואב"ד בק"ק לבוב, בסוף המאה הרביעית ונפטר ביום ט' ניסן שצ"ו

ואת הזמנים, ואיך לא היה בוש מלכתוב דבר זה בספרו שם המביא לידי גיחוך? ובא וראה איך טחו עיניו מראות, שכתב עוד שם, שלא יפלא בעינינו על בעל עטרת זקנים שמכנה את אבי זקנו מהר"ל רופא בשם אב"ד מווינא ולא בשם אב"ד מלבוב, שהוא משום דמיום שמת מהר"ל רופא עד זמן בעל עט"ז עברו יותר ממאה ועשרים שנה, ובמשך זמן רב כזה נשכח כי היה אב"ד בלבוב עכ"ד. והנה לא ראה המחבר הזה מעולם בפנים הספר עטרת זקנים אשר שם מפורש כי בעל עט"ז ראה את פני זקנו מהר"ל רופא האב"ד דק"ק ווינא וקבל ממנו (עט"ז סימן קפ"ט). גם העיד בגדלו מה שראה בקטנו את אשר קרה בווינא בימי זקנו הגאון ז"ל, ראה לדוגמא בעט"ז שם סימן נ' שם העיד מה שראה בעיניו מזקנו הגאון ז"ל שצוה לבנות י"ב חלונות בבית הכנסת שלו בווינא שם, ועוד שם בסימן תקע"ג שם העיד ג"כ מה שראה בעיניו הלכה למעשה בענין תענית שובבי"ם ת"ת בשנת של"ג בווינא שם בימי זקנו מהר"ל רופא שהיה אב"ד שם בעת ההיא ודי בזה. וגם ביתר דבריו שם במה שכתב שרבינו בעל טורי זהב היה נמנה בין דייני קראקא עם הגאון בעל מגלה עמוקות, גם בזה לא דבר נכונה ויבואר עוד במקום אחר. (והנה בשנת תרכ"ח קודם חג הפסח בא המחבר בעל ס' מלכת קודש לעירנו למכור פה ג' חלקים הראשונים מספרו, והתמהמה פה כל ימי החג וגם איזה שבועות אחר החג והיה רגיל תמיד בביתי, והוכחתי אז שגיאותיו על פניו ולא מלא מענה, ושוב בקש ממני לתת לו הסכמתי על חלק רביעי מספרו מלכת קודש אשר היה בדעתו אז להוציאו לאורה, ואני נתתי לו כלבבו בתנאי שיתקן את כל אשר עוות בספריו הקודמים, והבטיח לי שכן יעשה, אבל לא שמר הבטחתו בזה כי את הסכמתי הדפיס, ואת שגיאותיו לא תיקן):

שצ"ו לפ"ק (מצבת קודש ח"ד דף ע"ג ע"א), וכפי הנראה הוא אחיו של הגאון מו"ה יוסף במו"ה אברהם קלמנקש שנפטר בפראג בשנת שצ"ז כמ"ש בגלעד סימן פ"ט א), והיה נקרא ג"כ בשם רבי אליהו מלובלין על שם עירו, ובהסכמות הגאונים על הדפסת ספר זכרון להג"מ יצחק שפירא (ובראשם הגאון מהר"ן שפירא ר"מ דק"ק קראקא בעל ס' מגלה עמוקות) נמצא ביניהם ג"כ הסכמת הג"מ אליהו במו"ה אברהם מלובלין אב"ד דק"ק לבוב, וכן נזכר גם כן בהסכמת ס' אור חדש על ברכת הנהנין להג"מ חיים באכנער מקראקא, שכתב שם שהסכימו

א) ושוב מצאתי שהדבר מפורש בהדיא שהגאון ר' אליהו קלמנקש האב"ד דלבוב, היה אחיו של הגאון ר' יוסף קלמנקש ז"ל מפראג, והוא בס' ברכת המים שנדפס בזמנינו מהגאון ר' מיכל ר' יוזפש דיין דק"ק קראקא (מבית דינו של הגאון בעל תוס' יו"ט, והוא בעל ס' סדר גיטין הנדפס בש"ע אבן העזר), ושם באות זיי"ן בנדון שם זעליג אם לכתוב בגימ"ל או בקו"ף הביא שם מה שכתב בזה הגאון מו"ה יצחק דרשן דק"ק קראקא שהיה ג"כ דיין ומסדר גיטין בבית דינו של רבינו הב"ח ז"ל פה קראקא, (והוא הגאון ר' יצחק איילינבערג שהי' אח"כ אב"ד ור"מ בק"ק ליסא, וכבר כתבנו אודותיו במקום אחר) וז"ל: שם זעליק יש לכתוב בקו"ף, וכן ראיתי למורי ורבי (הגאון הב"ח) בהרבה גיטין שסידר פה קראקא שהיה כותב זעליק בקו"ף, וכ"ה בתרומת הדשן ומביאו בבית יוסף, ופעם אחת נשלח גט אחד מלבוב וסידר אותו הגאון מו"ה אליהו ז"ל, והיה כותב בו זעליג בגימ"ל, והובא הגט לפנינו פה קראקא כי פה מסר השליח הראשון הגט לשליח שני ולא היה הגאון מו"ר פה כי היה בלובלין ביומא דשוקא, והי' קשה בעיני ובעיני חבירי שישנו עמי ליתן אותו הגט, והסכמנו מלשון מהרא"י שבדיעבד כשר, ובפרט שהאשה היתה כמה שנים עגונה, וכן כתבנו לאחיו הגאון מו"ה יוסף קלמנקש מפראג, עכ"ל מהר"י דרשן. ועל זה סיים שם הג"מ מיכל ר' יוזפש, ומורי ורבי מהרל"ש (הוא הגאון בעל תוס' יו"ט שהיה נקרא פה בשם ר' ליפמן סג"ל) כתב וז"ל: „פה קראקא כותבין בגימ"ל יע"ש, וכן הוגד שהגאונים מו"ר מהרל"ש והגאון מו"ה יהושע ז"ל, הנהיגו שוב פה קראקא לכתוב זעליג בגימ"ל מאחר שכן מורגל במדינות אלו לקרותו כן, וכן חותמים כן רובא דרובא, ונראה שזה היה טעמו של הגאון מו"ה אליהו ז"ל מלבוב". עכ"ל בעל ברכת המים שם: —

וראיתי

שהסכימו על הדפסת ספרו עוד בשנת שצ״ו שלשה גאונים עמודי עולם והם: הג״מ יואל סירקש מקראקא (והוא רבינו בעל הב״ח ז״ל), והג״מ שלמה במו״ה יצחק סג״ל חתם ביריד לובלין שצ״ו לפ״ק (והגאון הזה היה ג״כ אב״ד בלבוב, והיה נקרא בשם ר׳ שלמה חריף חתן בעל שארית יוסף), והשלישי היה הג״מ אליהו במו״ה אברהם מלובלין חתם בק״ק אפטא, יע״ש. והגאון הזה הניח אחריו גם כן בן גדול בתורה והוא הגאון מו״ה אברהם קלמנקש אשר משכן כבודו היה פה ק״ק קראקא אחד מן בי דינא רבה דפה בזמן הגאון מו״ה ליפמן סג״ל בעל תוס׳ יו״ט שהי׳ אב״ד פה קראקא, ובפנקס הדיינים של הרה״ג מו״ה מתתי׳ דלאקרוט שהיה ספרא מתא פה בזמן בעל תוס׳ יו״ט, נמצא הרבה פעמים חתום שמו בין שאר הגאונים בית דין הגדול דפה על פסקי דינים, שיצאו מהם, (כן מצאתי שם בסימן אלף רצ״ט חתום שמו על פסק דין מר״ח תמוז ת״י לפ״ק. ועוד שם בסימן אלף תשצ״ז חתום שמו על פס״ד מיום כ״ה סיון ת״י לפ״ק, ועוד שם בסימן אלף תתל״ו מיום כ״ה תשרי תי״א לפ״ק, ונוסח חתימתו שם: „נאם אברהם בלאאמו״ר הגאון כמו״ה אליהו קלמנקש זצ״ל חתן הראש והקצין מו״ה זלמן ר׳ יעקב וואהלש זצ״ל״ ועוד שם במקומות שונים) 3), ומן הגאון הזה נשתלשל גם כן משפחת קלמנקש

---

3) וראיתי להעתיק פה פסק דין אחד אשר חתום עליו הגאון ר׳ אברהם בהגאון ר׳ אליהו קלמנקש בין שאר הדיינים דפה שנמצא בפנקס הקהל של הסופר ר׳ מתתיהו דלאקרוט בסימן אלף תשל״ז, שנעשה פה קראקא ביום כ״ה סיון ת״י לפ״ק, אודות דין ודברים שהיה בין האלופים הגבאים של בית הכנסת הגדולה והמהוללה של הישיש הראש והגביר נשיא העדה כמו״ה אייזיק ר׳ יעקילס יצ״ו מצד אחד, ובין הקצין כ״ה חיים ישעיה׳ס בורך יצ״ו, (הוא חמיו של הגאון הנודע מו״ה יוסף שמואל מקראקא האב״ד ור״מ דק״ק פפד״מ שהיה מקדם דיין הגדול פה קראקא והוא הנקרא בפי כל ר׳ שמואל ר׳ חיים ישעיה׳ס ע״ש חמיו), וכהר״ר יהודה ליב ב״ר מרדכי קרעמרס יצ״ו, אשר בתיהם מול פני בית הכנסת הנ״ל מצד הב׳, נדון הצנורות אשר היו מונחים על גגות בית הכנסת על פני אורך בית הכנסת ממערב למזרח, ולצד מזרח מקלחין את הגשמים, ומעתה יצא מאתנו ב״ד הק״מ שהרשות נתונה להגבאים לשנות ולהניח הצנורות על גגות בית הכנסת כמו שירצו

קלמנקש פה קראקא שהיו מנכבדי העיר וגדוליה בימים הראשונים והם באו רשומים בפנקסי הקהל דפה, ונפטר הג"מ אברהם קלמנקש פה

שירצו, על פני רוחב בית הכנסת מצפון לדרום, שיהי' מקלחין מי הגשמים לרחוב אשר בין בית הכנסת ובין בתי השכנים היקרים הנ"ל כה"ר חיים וכה"ר ליב כהן הנ"ל באופן שלא יהי' נומש מקלחין כנגד פתחי בתיהם למען שלא יקלחו מי הגשמים מהצנורות לבתיהם וכו', ועל זה באו על החתום בראש, הראש ומנהיג דק"ק קראקא, נאם יהודה אברהם ישראל הענדלש, (הוא היה חמיו זקנו של הרה"ג מו"ה רפאל סופר דיין דק"ק קראקא בהגאון בעל חלקת מחוקק כנזכר בהקדמתו לס' חלקת מחוקק שם):

ונאם יונה בלא"א הר"ר יחיאל ז"ל מורפסיק, (הגאון הזה מובא בט"ז חושן משפט סימן ע"ג סעיף מ'):

ונאם הצעיר אברהם בלא"א מ"ו הגאון כמו"ה אליהו קלמנקש ז"ל חתן האלוף הראש כה"ר זלמן ר' יאקב וואלש ש"ן:

ונאם נתן נטע בלא"א מ"ו הגאון כמהרר"ח מנחם מן יצ"ו, (והגאון הזה הי' חתן מו"ה ישעיה מהילדסהיים אשכנזי מפה קראקא חתן בעל מגלה עמוקות, וכבר זכרנו אותו לעיל במבוא העיר בהערה ע' שב):

ועוד שם יצא פסק ב"ד שהתרצו הגבאים דהכנ"ס הנ"ל שיש רשות להקצין כה"ר חיים ישעיה'ס צורף הנ"ל ולבאי כחו הדרים בביתו מול בהכנ"ס הנ"ל לעשות מלאכתו מלאכת הצורפים בכל הענינים בתוך אותו המבוי שנכנס לבין בהכנ"ס הנ"ל, שלש פעמים בשנה, אף שמלאכה זו מעלה עשן אל בתיהם, וכבר יצא פסק מאתנו ב"ד שמצד הדין אסור לר' חיים ישעיהם הנ"ל לעשות מלאכתו במבוי שם, אמנם עתה מחלו ובטלו זכותם נגד ר' חיים ישעיה'ס הנ"ל שמותר לו לעשות מלאכתו במבוי שם עכ"פ שלש פעמים בשנה. כל הנ"ל התחייבו א"ע האלופים הגבאים שישתדלו שיסכימו עמהם הישיש הראש והנגיד כמוהר"ר אייזיק ר' יעקילש ובנו הראש והקצין מו"ה משה יצ"ו, ובאי כחם להתחייב על הרצוי הנ"ל, כל זה יצא מפי הדיינים הגבוהים בצירוף כבוד האלופים מנהיגי העדה הקדושה פה קראקא יום ו' כ"ה סיון ת"י לפ"ק, נאם יהודה אברהם ישראל הענדלש, ונאם אברהם בלא"א מ"ו הגאון מו"ה אליהו קלמנקש ז"ל חתן הראש והקצין כה"ר זלמן ר' יאקב וואלש ש"ן, ונאם יונה בהרר"י ז"ל מורפסיק, ונאם נתן נטע בהגאון כמו"ה חיים מנחם מן יצ"ו, ונאם חיים בלא"א מו"ה יהודה ליב ז"ל אשכנזי: —

פה קראקא בעשרה מנחם ת״ב לפ״ק כמ״ש בפנקס הח״ק דפה : —

ודע כי בעיקר הדבר אם הגאון מו״ה אליהו קלמנקש ישב בלבוב שם בתור אב״ד, אני נבוך מאד כי לא נוכל להגביל זמנו מתי היה אב״ד שם, דאם נגביל זמנו ונאמר שנתקבל שם לאב״ד בחוץ לעיר שם אחרי מות הג״מ קאפל הכהן שנפטר בשנת ש״ץ כנרשם עליו במצבת קודש ונתמנה אחריו הג״מ אליהו קלמנקש וישב על כסאו שם עד יום ט׳ ניסן שצ״ו לפ״ק שאז נפטר לעולמו, הלא עינינו הרואות כי בזמן ההוא ישב על כסא הרבנות בחוץ לעיר שם רב אחר, והוא הג״מ מרדכי בהגאון מו״ה צבי הירש ז״ל שנפטר ביום א׳ דחג הפסח שצ״ו לפ״ק כמ״ש במצבת קודש ח״ב ס״ כ״ז, ובתוך העיר שם היה עדיין חי אז האב״ד דשם הג״מ אברהם אשכנזי קאצינעלינבוגן שנחקק על אבן מצבתו שם שהיה אב״ד בק״ק לבוב בתוך העיר משך כ״ג שנים ונפטר ו׳ אייר שצ״ז לפ״ק (מצבת קודש ח״ד דף ע״ג ע״ב), ושוב מצאתי בזה דברים להחכם ר״א כרמולי במ״ע „הכרמל״ לשנת תרכ״ז (בהשרון שם צד ש״א וש״ב), והוא רצה בתחלה להוכיח שם שהג״מ אליהו במו״ה אברהם קלמנקש מלובלין נעשה אב״ד בלבוב בח״ל שם אחרי שנפטר הג״מ קאפל הכהן בשנת ש״ץ כנזכר במצבת קודש, ושוב העיר כי בספר זכרון מהדורא תנינא נזכר ר׳ אליהו זה חותם בק״ק אפטא בשנת שצ״ה, וישם בעיר אפטא מת ביום א׳ ח׳ ניסן שצ״ו לפ״ק, וסיים שם, דמזה יש להוכיח כי המצבה אשר הוקמה בעיר לבוב על ר׳ אליהו זה איננה ציון קברו, כי לא מת ולא נקבר שם בלבוב ויע״ש. ועתה אחרי אשר נודע לנו שהג״מ אליהו נסע בסוף ימיו מלבוב לעיר אפטא, נוכל שוב לקיים ההשערה הנ״ל שנתקבל לאב״ד בלבוב שם מיד אחרי פטירת הג״מ קאפל כ״ץ, אבל לא ישב על כסאו שם רק זמן קט, כי נסע משם לשבת כסא בק״ק אפטא ונפטר שם, ובלבוב נתקבל במקומו הג״מ מרדכי במו״ה צבי הירש הנ״ל. — והנה נעלם מאתנו הסבה אשר הניעה את לב הגאון ר׳ אליהו קלמנקש ז״ל לעזוב את כסא הרבנות של העיר הגדולה לבוב, והלך לו לשבת כסא בעיר הקטנה כאפטא, ואולי היתה עיר אפטא עיר קבורת אבותיו ואבות אבותיו, ובעבור זה אוה למושב לו את העיר ההיא לחצוב לו ג״כ שם קבר, וע״פ ההשערה נראה לומר שנתקבל הגאון הזה אז לאב״ד לא בעיר אפטא בלבד רק על כל

הגליל

הגליל דקראקא, אשר העיר אפטא היתה עומדת אז בראש ערי הגליל, ושם היה מקום קביעות ישיבתו של הרב הגליל, ובזמן ההוא היתה ההכנסה של הרבנות דגליל קראקא מרובה יותר מן ההכנסה של הרבנות דלבוב בח"ל, וכיוצא בזה תמצא ג"כ אחר כך באמצע המאה החמישית אצל הגאון מו"ה שאול בן הגאון רבינו ר' העשל ז"ל, דבשנת תנ"א היה אב"ד בק"ק בריסק דליטא הקהלה הראשית של כל מדינת ליטא, ובשנת תנ"ח עזב את העיר בריסק וכל המונה, והלך לו לשבת כסא בעיר אפטא הקטנה כי נתקבל אז לאב"ד על הגליל דקראקא ובחר לו לשבת באפטא, ומשם נתקבל בשנת תס"א לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא כנודע, וכאשר מבואר אצלנו להלאה בתולדות בנו הג"מ אריה ליב (חתן הח"ץ) שהיה אב"ד בק"ק ריישא, גלוגא, לבוב, ובסוף ימיו באמשטרדם :

והנה בדרך אגב ראיתי במ"ע „הכרמל" ב„השרון" שם שהעיר עוד החכם ר"א כרמולי, כי זאת לפנים בלבוב להקים מצבת אבן גם על חכמי העיר אשר מתו ונקברו במקומות אחרים, והביא ראיה לזה מן הרב רבי פתחיה בן הג"מ דוד לידא שנזכר במצבת קודש שנפטר שם בערב ר"ח שבט שנת תפ"א, והוא נפטר ונקבר בפפד"מ ויע"ש. ואני בעברי דרך פפד"מ בזמן החורף תרל"ד לפ"ק, בא אז לבקרני החכם כרמולי הנ"ל, בין שאר חכמי העיר, וכהמשך דברנו דברנו גם כן מזה, ואמרתי להחכם כרמולי הנ"ל, כי דבריו צודקים מאד בזה, והבאתי עוד ראיה מן הג"מ צבי הירש במו"ה זכריה מענדל, שהיה אב"ד בלבוב בחוץ לעיר שם כידוע, והוא נזכר במצבת קודש ח"ב סימן ה' שנפטר בי"ב מנחם אב תט"ו לפ"ק, וזה ללא אמת וללא נכון, כי הגאון הזה נפטר ונקבר בלובלין ולא בלבוב שהיה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק לובלין כמה שנים, ונזכר ג"כ בראש הסכמתו על ס' בית יהודה חדושים על הש"ס לגיסו הגאון מהריר"ן, שהגאון מהר"ץ הנ"ל, נאסף אל עמיו בק"ק לובלין, וגם פרט השנה תט"ו הוא טעות כי עוד בשנת תמ"ט היה חי, ונפטר סביב לשנת ת"ן לפ"ק, ויבואר מזה עוד להלאה בהמשך תולדותיו : —

ועוד גדולה מזה הראיתי להחכם ר"א כרמולי הנ"ל, כי גם זאת לפנים בלבוב, להקים ג"כ מצבות אבנים ולחקוק עליהם שמות חכמי ישראל אשר לא מתו ולא נקברו לא בלבוב, וגם לא במקומות

אחרים

אחרים, יען כי לא היו ולא נבראו ולא באו עוד לעולם, והעד על זה מצבת הגאון מופת הדור מו״ה אליעזר במו״ה משה הכהן פרופס ז״ל שנזכר במצבת קודש ח״ב סי׳ ד׳ ונחקק עליו שהיה בתחלה ר״מ ואב״ד בק״ק אמשטרדם, ואח״כ היה ר״מ בק״ק לבוב ונפטר ונקבר ביום ב׳ מנחם אב תנ״ח לפ״ק, ע״כ. והנה הגאון הזה לא היה ולא נברא כי לא נמצא שמו ושם אביו לא בין רבני אמשטרדם, ולא בין רבני ותופשי ישיבה בק״ק לבוב, ובשנת תנ״ח היה הר״מ והאב״ד בלבוב שם הגאון ר׳ משה חריף ז״ל כנודע, ובאמשטרדם היה אז הר״מ והאב״ד הג״מ משה יהודה במו״ה קלונימוס הכהן הנקרא בשם ר׳ ליב חריף שנתקבל שם בשנת תמ״ה, ולפניו היה שם האב״ד הג״מ דוד לידא, שנתקבל שם בשנת תמ״א, ולפניו היה הג״מ מאיר שטערן שנתקבל שם בשנת תל״ז, ולפניו היה האב״ד שם הג״מ יצחק אייזיק ב״ר שמעון דעקינגן שנתקבל שם בשנת תכ״ז, ולפניו היה שם האב״ד הג״מ ליב במו״ה דוד שנתקבל אח״כ לאב״ד בק״ק ראטרדם, ולפניו הי׳ האב״ד שם הג״מ אברהם במו״ה יהושע, (אשר בא בהסכמה על ס׳ אור חדש להג״מ חיים באכנער מקראקא), ומעתה צא ופרנס לי מתי הי׳ הג״מ אליעזר פרופס הכהן אב״ד באמשטרדם שם, והנך רואה דכל מה שכתב בזה בספר מצבת קודש בדותא הוא, ומי לידינו יתקע אם לא עשו זכרונות במצבות אבנים כאלה גם לשאר גאונים אשר בדו מלבם, וקראו בשמותם עלי אדמה, וקבעו גם כן זמן לפטירתם, ושוב נעתקו הדברים אח״כ בס׳ מצבת קדש זכרון לדורותם, וכל חכם וחוקר, אך לריק יבקר, כי יחפיץ להפיץ אור על תולדותם, ועד נצח לא יראה אור ולא יבא עד תכליתם, ודי בזה : —

ג. הגאון מו״ה שלמה חריף הלוי אב״ד דק״ק לבוב.

הרב הגאון רבינו שלמה במו״ה יצחק סג״ל, אב״ד דק״ק לבוב והגליל, אבי זקנו של הגאון מו״ה יצחק אב״ד דק״ק פרעשבורג, כך כתוב בשער הס׳ שיח יצחק על התורה (ד׳ סדילקאב תקפ״ה), שחבר הרב המאוה״ג מו״ה יצחק אייזיק סג״ל מלבוב, שהיה אב״ד בק״ק לאבין סמוך לקונסטאנטין ישן, בהרבני מו״ה יואל זצ״ל,

חוטר

חוטר מגזע הב"ח ז"ל, ומצד השני נכד להגאון מו"ה יצחק מגריידונג בהרב הגאון מו"ה דוד קאמניצער בהרב הגאון מו"ה שמואל קאמניצער, והרב הגאון מו"ה שמואל הנ"ל היה נכד להגאון רבינו מהרש"א ונכד להרב הגאון רבינו שלמה אב"ד דק"ק לבוב, אביו זקנו של הגאון מו"ה יצחק אב"ד דק"ק פרעסבורג, ובהקדמה שם יספר בן הרב המחבר איך שאביו חבר כמה ספרים חדושים על ש"ס ופוסקים, ומת מיתה פתאומית בבית הרב המגיד דחוץ לעיר בלבוב שם בהיותו יושב שם על מדין ויע"ש, אבל לא הביא שם מי הוא רבינו שלמה זה שהיה אב"ד בלבוב, ובאיזה זמן היה שם, ואני אבא אחריו ואמלא את דבריו :

דע כי הגאון רבינו שלמה זה איש מבית לוי היה חתן הגאון הכהן הגדול בעל שארית יוסף ז"ל מקראקא גיסו של רבינו הרמ"א ז"ל, והיה נקרא בזמנו בשם רבי שלמה חריף, והוא אחד משלשה עמודי העולם שזכר הג"מ חיים באכנער מקראקא בספרו אור חדש על ברכת הנהנין שהסכימו שלשתן על הדפסת ספרו בשנת שצ"ו, והראשון היה הגאון רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח, והשלישי היה הגאון מו"ה אליהו קלמנקש שדברנו ממנו לעיל, והגאון מו"ה שלמה חריף חתם שם בין שניהם „נאם שלמה בלא"א מו"ה יצחק ז"ל סג"ל ביריד לובלין", יע"ש. והיה אב"ד בלבוב שם בזמן הגאון מו"ה יהושע בן מו"ה יוסף בעל מגיני שלמה שהיה ג"כ אב"ד בלבוב שם, ומחותנם היה הגאון מו"ה אברהם שרענציל הכהן בעל שו"ת איתן האזרחי אשר גם הוא ז"ל הופיע באור תורתו בלבוב שם בזמן ההוא כנודע, ובסדר גיטין שלו בנדון שם מארדיש הביא שם את הגאון ר' שלמה זה בשם „מחותני", ועוד שם בשמות הנשים בנדון שם חוואליש, כתב „וכן כתבנו פה, והארכתי בתשובה והסכימו עמי האלופים מחותני כמוהר"ר יהושע יצ"ו (והוא בעל מגיני שלמה), ומחותני כמו"ה שלמה סג"ל ז"ל", ויע"ש. והנה כתב על הג"מ יהושע בעל מג"ש „י"צ"ו" ועל הג"מ שלמה סג"ל — „ז"ל", כי הגאון מהרש"ס נפטר כ"ו חשון שצ"ח לפ"ק, והגאון מהר"י בעל מג"ש נפטר פה קראקא כ"ז אב ת"ח לפ"ק, כמ"ש בפנקס הח"ק פה, (וראה מזה בס' טיב גיטין להגאון מהר"ז מרגליות בשמות אנשים באות מ' ס"ק למ"ד, ובשמות הנשים באות ח' סק"ד), והנה כבר זכרנו שהגאון מהר"ש סג"ל היה אב"ד בלבוב שם בזמן הגאון מהר"י בעל מג"ש, אך הדבר בספק אצלי אם

נהג

נהג נשיאותו בחוץ לעיר או בתוך העיר. והדבר ידוע שהג"מ יהושע היה ג"כ אב"ד בלבוב בחוץ לעיר שם, ובזמנו היה הגאון מו"ה מאיר ז"ק ז"ל אב"ד בתוך העיר, וכל זה מבואר בשו"ת איתן האזרחי בסימן מ"ב, (והעתיק ממנו בס' טיב גיטין שמות אנשים באות שי"ן סק"ד אודות שם שלום שכנא), בעובדא דאיקלע קמיה דהגאון מהר"ם מלבוב ז"ל שהיה אב"ד בתוך העיר, שסידר גט א', ורצו הגאונים מו"ה יהושע ומו"ה אברהם שרענצילש לפוסלו, וכתב מהר"ם למהר"א שרענצילש שהגאון דחוץ לעיר (הוא הג"מ יהושע במו"ה יוסף בעל מגיני שלמה) שדא בי' נרגא וכו', ועל זה השיב לו מהר"א שרענצילש שגם הוא כוון לדין זה לפסול הגט מטעם זה, והאריך בזה בתשובתו שם, ועוד הובא שם ג"כ תשובת הג"מ יהושע למהרא"ש בנדון זה, ולעיל מזה בתשובת מהרא"ש העתיק בגליון שם גם כן מכתב קטן מה שכתב לו הגאון מהר ם ז"ל בנדון זה דבשעת הדחק ראוי להכשיר בזה, ולבסוף חתם שמו „מאיר", ושוב חזר מהרא"ש והשיב לו גם על זה, ויע"ש בטיב גיטין. ואחרי ההצעה הזאת, יוכל להיות שהג"מ שלמה סג"ל היה רב אב"ד בלבוב בתוך העיר קודם הגאון מהר"ם, או שהיה אב"ד בחוץ לעיר שם קודם הגאון מהר"י בעל מג"ש, ואין בידי להכריע כעת דבר זה, כי אין אתי במחיצתי כעת הספר שו"ת איתן האזרחי, וגם לא הסדר גיטין למהר"א שרענצילש להתבונן ולברר מתוכם כל פרט ופרט: —

ומתולדותיו של הגאון מו"ה שלמה חריף סג"ל, כבר ידענו שהניח אחריו בן כמותו, והוא הג"מ יצחק ז"ל שהיה חתן הגאון רבינו מהרש"א ז"ל (טיב גיטין שמות אנשים באות מ' ס"ק ל', ובשמות נשים באות ח' סק"ד), אשר ממנו נשתלשל בנים ונינים ונכדים גדולי הדור ואדירי התורה דור אחר דור עד הגאון מו"ה יצחק ז"ל האב"ד דק"ק פרעסבורג, ועד הגאון מו"ה זלמן מרגליות מבראד (טיב גיטין שם), ועד הגאון מו"ה שמואל קאמניצער אבי זקנו של הרב המאוה"ג מו"ה יצחק אייזיק סג"ל מלבוב בעל ס' שיח יצחק על התורה שהבאנו לעיל, ודי בזה:

ד. הגאון מו"ה משולם זאלצבורג, אב"ד דק"ק לבוב, והגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ והתן מהר"ם מלובלין, האב"ד שם אחריו.

אחרי נסיעת הגאון מו"ה יהושע במו"ה יוסף בעל מגיני שלמה, מלבוב, נתקבל במקומו לאב"ד ולר"מ בחוץ לעיר בלבוב שם הגאון מאור הגולה מו"ה משולם זאלצבורג במו"ה אברהם אשכנזי, והוא נזכר בשו"ת פני יהושע להגאון בעל מגיני שלמה בח"ב סימן נ"ג שהסכים שם עם הגאון המחבר בשריותא דעגונה ביריד יערסלוב בשנת ת' לפ"ק, וכן נזכר במצבת קודש ח"ב (דף י"ט ע"א), ושם העתיק מפנקס הקהל שחתם על פסק דין אחר ביחד עם הגאון מו"ה אהרן קלונימוס גראפין בהגאון מו"ה שמשון ז"ל, נכתב ביום ג' י"ב טבת **בזאת** לפ"ק ונפטר בשמיני לחדש השני בשנת ת"ה לפ"ק, (מצבת קודש ח"א סימן ל"ד), ונתקבל אחריו לאב"ד בחוץ לעיר שם הגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ וחתן רבינו מהר"ם מלובלין, והוא נזכר בשו"ת צמח צדק בסוף סימן מ"ב שהסכים עם הגאון המחבר בשריותא דב' עגונות מק"ק נ"ש בשנת ת"ח לפ"ק, ובא ג"כ בהסכמה על הדפסת הש"ך על יו"ד בהדפסה הראשונה בשנת ת"ו לפ"ק, ונפטר ב' תשרי ת"ב לפ"ק, (מצבת קודש ח"א סימן מ"ג):

ובמה שנוגע לתולדות הגאון ר' משולם זאלצבורג, הנה ראינו שגם הגאון הזה נהג נשיאותו בלבוב שם בימי הג"מ אברהם הכהן שרענצילש בעל שו"ת איתן האזרחי, והיו מריצים זה לזה הרבה שו"ת וספיקות בעניני גיטין כאשר באו הדברים ברוב ענין בסדר גיטין למהר"א שרענצילש והעתיק קצת מהם בס' טיב גיטין שמות אנשים באות י' סק"ה בנדון שם יעקב המכונה יקוש יע"ש. גם הניח אחריו הגאון ר' משולם בנים נינים ונכדים גדולים בתורה ובגדולה א), ואחד מבניו

א) ובפנקס של הרה"ג ר' מתתיהו דלאקרוט ספרא מתא דפה, בסימן אלף ושלשים, נמצא שם שהרבנית הגבירה מרת איידל אלמנת המנוח הגאון מו"ה משולם ז"ל, קנתה אח"כ מקום דירתה פה ק"ק קראקא אצל בתה וחתנה הקצין הנעלה מו"ה שמואל סג"ל אשכנזי, והיתה נושאת ונותנת בעסקי הלוואות

מבניו היה הרב הגדול מו"ה אברהם עבריל ז"ל אשר בא בקשר החיתון עם הרב הגביר שר ונגיד בישראל מו"ה שלום שכנא הכהן (חתן הג"מ יהושע בעל מגיני שלמה) שהיה פרנס הדור ומנהיג העיר פה קראקא והמדינה ונפטר בשנת תמ"ה (פנקס הח"ק פה), והוא היה לו בנין וחתנין רבנן, כנזכר בפנקסי הקהל פה. ועוד היום נמצא בעירנו איזה משפחות יקרות הנקראים בשם רש"ך על שמו, ומבניו הנודעים הם: הג"מ שמואל הכהן האב"ד דק"ק דובנא רבתי, והג"מ יהושע רש"ך רב"ד דפה ק"ק קראקא ונפטר בשנת תצ"ה (פנקס הח"ק פה), גם חתניו לוקחי בנותיו היו רבנים גדולים ומצוינים, ואחת מבנותיו היתה נשואה להרב המופלג מו"ה שמריה שמעריל בן הרה"ג מו"ה אברהם עבריל מלבוב בהגאון מו"ה משולם זאלצבורג הנ"ל, וקבע דירתו פה קראקא (ונפטר ג' אייר תמ"ד), והיא ילדה לו את הרב הגדול מו"ה יהודה ליב מקראקא אשר הוציא לאור ס' חדושי הלכות מהרש"י בן לב על איזה מסכתות הש"ס בכרך בפ"ע בדפוס ווילמערסדארף בשנת תע"ט לפ"ק, וכל זה תמצא מפורש בשער הספר שם: „שהובא לדפוס ע"י האלוף התורני מו"ה יהודה ליב בהמנוח מו"ה שמריה בן הרב הגדול מו"ה אברהם עבריל בן הגאון הגדול המפורסם מו"ה משולם זצ"ל, אב"ד ור"מ דק"ק לבוב", ובהקדמתו שם חתם שם בסופו: „הק' יהודה ליב בהמנוח מו"ה שמריה חתן הנגיד המפורסם מו"ה שכנא חתן הגאון מו"ה יהושע אב"ד ור"מ דק"ק קראקא יצ"ו", ועוד להג"מ משולם הנ"ל נין ונכד שהיה גאון הגאונים ומאור עיני הגולה ושמו בקרבו, והוא הגאון רבינו משולם איגרא זצ"ל (חתן הג"מ יצחק הלוי איש הורוויץ האב"ד דק"ק אה"ו), שהיה בילדותו אב"ד בק"ק טיסמניץ ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פרעסבורג, ושם מנוחתו כבוד, והוא ג"כ נין ונכד להג"מ

הלוואות פה, ונרשם בפנקס שם שביום ד' כ"ה אלול ת"ז לפ"ק, באה הרבנית הנ"ל אל הבי"ד דפה וטענה שנאבד ממנה שטר חוב אחד שחתם עליו ר' יצחק ב"ר אברהם אבלי כ"ץ, והתחייבה א"ע שבאם ימצא שט"ח זה שלא יגיע לו שום היזק אף פרוטה אחת, ובסימן שאחר זה שם נרשם ג"כ ענין הלוואה שעשתה הרבנית הנ"ל לפני עדים ביום ו' ע"ז אדר ת"ט לפ"ק, שהכל בגדי החמודות שיש לה ושאר חפצים יקרים הכל נתן לה חתנה הקצין ר' שמואל סג"ל אשכנזי בתורת שאלה, ולאחר מותה שייך הכל לחתנה הנ"ל: —

להג"מ יהושע בעל מגיני שלמה הנ"ל, כנזכר בשער ספרו שו"ת רבינו משולם איגרא שנדפס מקרוב בווארשא. ונכדתו בת בתו של הג"מ מישולם איגרא זצ"ל, היא אשת ידידי הרב הגאון הישיש פאר הדור מו"ה משולם הלוי איש הורויץ נ"י האב"ד דק"ק סטאניסלוב והגליל בעהמח"ס שו"ת בר לואי, ובניו ובני בניו כלם נכבדי ארץ ותופשי התורה, ומהם גם מחברי ספרים יקרים ויושבים על מדין במדינתנו בכמה קהלות ישראל ה' עליהם יחיו : —

ה. הגאון מו"ה מאיר במו"ה אברהם ז"ק האב"ד דק"ק לבוב בתוך העיר.

כבר הבאנו למעלה בתוך המשך דברינו הקודמים כי הגאון מו"ה מאיר במו"ה אברהם ז"ק שימש בכתר הרבנות בתוך העיר בלבוב שם בזמן שלשת הגאונים מהר"י בעל מגיני שלמה ומו"ה משולם זאלצבורג ומו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ אשר שימשו גם הם בכל משך זמן ההוא בכתר הרבנות בחוץ לעיר שם בזה אחר זה והג"מ מאיר זק האריך ימים יותר מכלם כי נפטר כ' כסליו ת"יד לפ"ק, והנה גם הגאון הזה נודע למשגב שהיה אחד מגאוני וחכמי דורו, אור המאיר אשר רבים יאותו לאורו, עד שהגאון מהר"י בעל מג ש שדר פסקיה קמיה ביריד לובלין בשנת שצ"ט, וביקש ממנו להסכים עמו בשריותא דעגונה בחברת גאוני הועד דארבע ארצות גדולי הדור ועמודי העולם מו"ה משה ר' מענדלש האב"ד דק"ק פוזנן, ומו"ה ליפמן סג"ל, בעל תוס' יו"ט, (שו"ת פני יהושע ח"ב סימן ס"ג), ואף גם במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, וכאשר לא עמדו חבריו על דעתו של ר' מאיר, בנדון גט אחד שסידר בלבוב שם, ורצו חבריו הגאונים מהר"י בעל מג"ש ומהר"א שרענצילש הכהן לפוסלו, אז השיב להם הגאון מהר"ם ז"ק, במענה רך ובענוה יתירה שהוא מבטל דעתו מפני דעתם, ושוב צידד שעכ"פ בשעת הדחק ראוי להכשירו, (ראה מזה בספר טיב גיטין שמות אנשים באות שי"ן סק"ד מה שהעתיק בזה משו"ת איתן האזרחי סימן מ"ב), וכבר העירותי מזה לעיל בתולדות הגאון מו"ה שלמה חריף ז"ל : —

ודע

ודע כי הגאון מהר"ם ז"ק זכה ג"כ לבנים גדולי הדור ואדירי התורה, והם: בנו הבכור היה הגאון מו"ה אברהם ז"ק, והשני היה הרה"ג מו"ה שמואל, והשלישי היה הרה"ג מו"ה מרדכי. ושלשה אלה זרחה שמש תורתם ג"כ בעיר לבוב שם, ועיני אביהם הזקן הגאון מהר"ם ז"ל רואות. גם בת היה לו והיא הגבירה מרת פראדיל אשר הי' דירתה פה קראקא ונפטרה בחיי אביה ביום ב' דר"ה תי"ב לפ"ק, (ובפנקס הח"ק פה נרשמת האשה החשובה פראדיל בת הג"מ מאיר יצ"ו אב"ד ור"מ דק"ק לבוב), ובפנקס הקהל פה"ק מצאתי, שבנו בכורו הג"מ אברהם ז"ק הנ"ל לקח לו לאשה בזיוג שני את הגבירה מרת חוואליש בת הגאון מהר"ן שפירא ר"מ דק"ק קראקא בעל מגלה עמוקות אשר היתה בתחלה אשת הג"מ צבי הירש שור בן הגאון מו"ה חיים שור בעל תורת חיים, (והוא חבר ג"כ הקדמה קטנה בס' תורת חיים שנדפס פה קראקא בהדפסה הראשונה ובא על החתום: „נאם צבי בן המחבר הגאון הגדול כמו"ה אברהם חיים שור הנקרא הירש שור חתן הגאון הגדול ר"מ ואב"ד דקראקא כמו"ה נתן שפירא זללה"ה"), והיה מחכמי וגדולי ק"ק קראקא ונפטר ונקבר פה בימי עלומיו בי"ב שבט שצ"ה לפ"ק (פנקס הח"ק פה). ואחרי מותו השאיר אחריו בת אחת ואלמנתו נשאת להגאון מו"ה אברהם ז"ק הנ"ל, וישבה תחתיו בלבוב שם, וילדה לו ג"כ בת אחת בשמה רוזה, ונפטר גם הוא בחצי שנותיו עוד בחיי אביו הגאון מהר"ם ז"ל בשנת ת"ה לפ"ק, ואז קמו האחים הגדולים הנ"ל מו"ה שמואל ומו"ה מרדכי בני הגאון מהר"ם ז"ק הנ"ל ונכנסו בפשר עם הגבירה מרת חוואליש הנ"ל אלמנת אחיהם הג"מ אברהם ז"ל, והם ויתרו לה על השבעת כתובתה, ומלבד זה נתנו לה עוד חמש מאות זהובים לטובת היתומה הקטנה רוזה הנ"ל אשר ילדה לבעלה אחיהם הגאון הנ"ל, ונגד זה התחייבה הגבירה האלמנה הנ"ל להניק את בתה הילדה רוזה בחנם בלי שכר, וגם לטפל בגידולה בביתה ה' שנים רצופות, ואחרי כלות ה' שנים, יקחו האחים הרבנים הנ"ל את הילדה לביתם, ותגדל בביתם עד שתנשא לאיש (כל זה מצאתי בפנקס הישן דפה, הנכתב ע"י הרב הגאון מו"ה מתתי' דלאקרוט שהיה ספרא מתא פה בימי הגאון בעל תוס' יו"ט שהיה אב"ד פה קראקא, ושם בסי' תקנ"ח העתיק הנוסח זכרון עדות אשר נעשה

בלבוב

בלבוב ע"י נאמני הקהלה שם, בנדון התקשרות הזה, והוא קיים שם חתימת ידי העדים א):

ז. הגאון מו"ה נפתלי הירץ בהגאון מו"ה יהודה זעלקי מקראקא אב"ד דק"ק לבוב בתוך העיר.

הנה כבר זכרנו למעלה שהגאון הישיש מהר"ם ז"ק ז"ל, האריך ימים ושנים ונפטר בשיבה טובה בשנת תי"ד לפ"ק, ואולם כפי הנראה כבר פרק מעליו עול הרבנות איזה שנים קודם לכן, ואולי מחמת

א) וראיתי להעתיק בזה מפנקס הקהל פה בסימן תקנ"ח ששם העתיק הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוע ספרא מתא, כתב הפשר שנעשה בלבוב שם בין האחים האלופים בני הג"מ מאיר ז"ק ז"ל ובין גיסתם הגבירה מרת חוואלים אלמנת אחיהם הג"מ אברהם ז"ק, וז"ל שם: „זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח"מ באחד בשבת כ"ג ימים לחודש שבט ת"ס לפ"ק, איך שבאו לפנינו האחים האלופים כמוהר"ר שמואל וכמוהר"ר מרדכי בני הגאון מו"ה מאיר יל"ו, מצד אחד, והאלמנה של אחיהם הגאון כמוהר"ר אברהם ז"ל היא מרת חוואלים בת הגאון מו"ה נתן ז"ל מצד השני, ואמרו לנו הוו עלינו עדים נאמנים וקנו מכל אחד מאתנו בק"ג א"ם וכתבו שטר זה בכל לשון של זכות ויפוי כח בכל אופן היותר מועיל לתקון חז"ל, בראשון ויתרו האחים הגדולים הנ"ל להאלמנה הנ"ל על השבעת כתובתה וגם יורשי בעלה הגאון ז"ל אשר ילדה לו אשתו הראשונה אף שיגדלו לא יתבעו על השבועה, גם נתחייבו האחים להוציא ולהביא מתחת ידם חמשה מאות זהובים פולים על רוחים לטובת היתומה הנערה הקטנה רוזה תחי' אשר ילדה מרת חוואלים להגאון מהר"א הנ"ל, והרבנית הנ"ל התחייבה להניק את הילדה בחנם בלי שכר, וגם לגדלה אחר כך בכל הצטרכותיה עד ה' שנים, ואחרי כלות ה' שנים יקחו האחים הרבנים הגדולים הנ"ל את הילדה הנ"ל לביתם ותוגדל אצלם עד שתנשא לאיש, וקנינא משני הצדדים על כל הא דכתוב ומפורש לעיל במנא דכשר למיקניה בי' והכל שריר וקיים. נאם שמעון בלא"א מו"ה שאול ז"ל שמש פה לבוב, ונאם יהודה ליב ספרא מתא דק"ק לבוב, ונאם משה אברהם מתתיהו דלאקרוע ספרא מתא דפה ק"ק קראקא יל"ו":

מחמת זקנתו ותשות כחו לא היה עוד היכולת בידו לצאת ולבא ולשאת עליו עול משא עבודת הצבור בלבוב שם, ובחר במנוחה שאננה לשבת על התורה ועל העבודה בלי טרדות הנפש, ולכן מצאנו כי עוד בשנת ת״ט לפ״ק כבר ישב שם בתוך העיר רב גדול אחר בתור אב״ד, והוא הגאון מו״ה נפתלי הירץ בן הגאון מו״ה יהודה זעלקי מזי״א אשכנזי מקראקא ובן בתו של רבינו הגדול בעל הב״ח ז״ל, ודבר זה בא מפורש בס׳ מצבת קודש ח״ב (דף י״ט ע״ב), שהעתיק שם פסק בית דין שנעשה בלבוב בעשרה בתמוז ת״ט לפ״ק, והגאון הנ״ל בא שם על החתום: „נאם נפתלי הירץ בן הגאון מו״ה יהודה זעלקי אב״ד דתוך העיר פה לבוב״, ובתוך הפסק דין שם נזכר ג״כ שנעשה בצירוף מאור עינינו הגאון האב״ד מו״ה יוסף נ״י, (והוא הג״מ יוסף במו״ה אליקום געץ וחתן מהר״ם מלובלין שהיה אז אב״ד בלבוב בחוץ לעיר שם כנודע), ויפלא אפוא לפי זה נוסח המצבה של הג״מ נפתלי הירץ זה שהעתיק בעל מצבת קודש שם בסימן ג׳ שנחקק עליו שם: „ה״ה האלוף הדיין מו״ה נפתלי הירץ בהרב הגאון מו״ה יהודה זעלקי נפטר זאת חנוכה תכ״ט לפ״ק״, הרי מפורש שלא ישב שם בתור אב״ד רק בתור דיין בלבד, ואולם כל מבין ומשכיל יבין ויודה, כי בדברים כמו אלה יש לסמוך יותר על פנקס הדיינים שנכתב ע״י סופר מומחה ונאמן הקהל, ומושבע ועומד לעשות מלאכתו באמונה, אבל נוסח המצבה בזה לא מעלה ולא מוריד. והנה אחרי שראינו שחתם א״ע הג״מ נפתלי הירץ ז״ל בשנת ת״ט שהיה אב״ד בק״ק לבוב בתוך העיר, וזמן פטירתו היה בשנת תכ״ט, נתודע לנו מזה שהיה ג״כ ביחד בלבוב שם עם רבינו הגאון בעל טורי זהב שהיה בעל דודתו, ונתקבל לאב״ד בלבוב בחוץ לעיר שם איזה שנים אחרי פטירת הג״מ יוסף במו״ה אליקום געץ שנפטר בשנת תי״ב כנודע. ושוב מצאתי שהדבר מפורש כן בתורף פסק דין אחד שהעתיק בעל מצבת קודש שם (בדף כ׳ ע״ב) מפנקס הקהל שם, בעובדא מק״ק זאלקווא, אשר מכרו אז בית בק״ק לבוב בחוץ לעיר להגאון מו״ה נפתלי הירץ בהגאון מו״ה יהודה זעלקי, ונתקיים הפס״ד שם גם כן בכתב ידו וחתימתו של רבינו הט״ז וחתם שם ביום כ״ז מנחם אב תכ״ד לפ״ק „נאם דוד הוא הקטן בלא״א הקצין מו״ה שמואל זללה״ה״: —

ומה

ומה שנוגע לעניננו הנה כבר ידוע שהגאון מו"ה יהודה זעלקי מז"א אשכנזי אבי הג"מ נפתלי הירץ היה חתן הגאון רבינו הגדול בעל הב"ח ז"ל, והיה ג"כ מגדולי הדור בזמנו, ואחד המיוחד מבי"ד הגדול נטורי קרתא דפה ק"ק קראקא בימי הגאונים בעל מגיני שלמה ובעל תוס' יום טוב, ועל הרוב ישב בדין בצוותא חדא עם הגאון מו"ה יהושע בעל מגיני שלמה שהיה ר"מ פה קראקא בזמן אחד עם הגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט, ראה לדוגמא בשו"ת פני יהושע (להגאון בעל מגיני שלמה) ח"ב סימן ס' בנדון עגונה אחת מק"ק קראקא שנטבע בעלה בנסעו לק"ק פראג, והוגבה עדות עליו פה קראקא ביום א' מ"ג למב"י ת"ג לפ"ק. ועוד שם בסימן כ"ה מנדון עגונה א' שהוגבה עדות פה קראקא בבית דין הגדול דפה ביום ה' י' סיון ת"ז לפ"ק, ובשניהם באו על החתום: „נאם יושיע, ונאם יהודה זעלקיל מז"א אשכנזי א), ונאם צבי הירש הכהן. והנה הג"מ יהודה זעלקי

א) וכן מצאתי גם שם כן שם הג"מ יהודה זעלקיל מז"א אשכנזי חתום עם הגאון מו"ה יהושע בעל מגיני שלמה על איזה פסקי דינים שנעתקו בפנקס הקהל דפה ע"י הסופר הרה"ג ר' מתתי' דלאקרוט בהגאון מו"ה יוסף ז"ל, ושם בסימן תרכ"ט מובא פסק דין אחד אשר יצא מבית דינו של הג"מ יהושע בעל מג"ש אור ליום ו' ח"י סיון ת"ו לפ"ק, וחתמו שם רק שנים: נאם הק' יהושע בלא"א מו"ה יוסף זללה"ה, ונאם יהודה זעלקיל בהר"ר יצחק זללה"ה, המכונה זעלקיל מז"א אשכנזי. — ועוד שם בסימן תרס"ו נעתק שם ג"כ פס"ד אחד שנעשה במותב תלתא בי דינא רבה דפה קראקא ביום ו' ר"ח מנחם ת"ו לפ"ק, וחתמו ג"כ נאם יהושע, ונאם יהודה זעלקיל מז"א אשכנזי, ונאם ברכיה בירך במהרי"א ז"ל שפירא (הוא הגאון הנודע בעל זרע בירך). — ודע כי השם מז"א שחתם א"ע הג"מ זעלקיל הנ"ל הוא כינוי למשפחה אחת עתיקה ונכבדה אשכנזית, ועוד בסוף המאה השלישית ובתחלת המאה הרביעית מאלף הששי בשנת ש"ב לפ"ק כבר מצאנו ממשפחת בית „מזיא" בעיר פפד"מ, שהיו מגדולי העיר ומנכבדיה. ועל תקנות הקדמונים אשר נתחדשו עוד הפעם בועד הגדול שהיה בשנת ש"ג בעיר ווירמייזא מכל גדולי ופרנסי של מדינות אשכנז, אשר שם עמדו ותקנו שאין להב"ד בעיר אחת להשתרר ולגזור בחרם על יחיד או רבים שעומדים תחת ממשלת בית דין שבעיר אחרת, בא שם בראש החתומים האלוף והגאון מו"ה שמואל מזיא,

בשם

זעלקי בא ג"כ בהסכמה על ספר עמק המלך שנדפס באמשטרדם בשנת ת"ז לפ"ק נכתב עליו שם: „הסכמת הגאון מו"ה יהודה זעלקיל מז"א אשכנזי חתן הגאון הגדול מו"ה יואל ז"ל", ג) וגם היה לו שו"ת ברצוא ושוב

בשם ק"ק פפד"מ, ודבר זה נמצא בכתובים בפנקס הקהל בעיר פפד"מ שם, והעתיק ממנו ג"כ בס' אור הישר בנדון הגט מקליווא בשנת תקכ"ז שם בדף ה' ע"ב, ואני כבר העתקתי הדברים בקצרה במבוא לספרי זה בהערה ד' שם, וראה עוד לדוגמא בשו"ת חוט השני סימן פ' שנדפס שם ג"כ תשובה אחת מהגאון מו"ה מתתיהו מז"א שהיה אב"ד בעיר איטונגין במדינת שווייץ בשנת הי ד, וכן תמצא בספר גלעד בסימן פ"ג במצבת אבן של הרה"ג מו"ה משה חיים מז"א בפראג בשנת תמ"ט לפ"ק, וכן הרה"ג מו"ה אליהו תלמיד הגא"מ דוד אופנהיים ז"ל שהוציא לאור חדושי הריטב"א חולין כ"י, בדפוס פראג' חתם א"ע בסוף הקדמתו שם: „נאם אליהו בהרב מו"ה אשר מז"א מק"ק פודהיין בשנת תל"ה לפ"ק", וכן עוד הרבה:

ג) **ועתה** מצאתי עוד הסכמת הגאון הזה בראש גאוני ארץ פולניא על ספר נחלת צבי המכונה בשם נחל"ב על מס' אבות (דפוס וויניציאה שנת היתה לפ"ק), שחבר הרב הגאון המקובל מו"ה צבי הירש בן האלוף הקצין הישיש מו"ה שמשון טוך פירר מחכמי ק"ק קראקא, והעיד שם על המחבר „שהיה מחשובי תלמידי חותנו הגאון הגדול מו"ה יואל שהיה ר"מ ואב"ד בק"ק קראקא" (והוא רבינו בעל הב"ח ז"ל), ובא שם עה"ח בשנת תי"א: „נאם יודא בן הר"ר יצחק ז"ל המכונה זעלקיל מז"א אשכנזי", ואחריו בא ג"כ הסכמת הגאון בעל דמשק אליעזר על מסכת חולין בעברו דרך ק"ק ווינא בשנת טב"ת לפ"ק לנסוע לארץ הקדושה, וחתם שם: „נאם אליעזר זעירא בלא"א מו"ה שמואל החסיד זצלה"ה", ואחריו גם הסכמת הגאון מו"ה מרדכי ב"ר יצחק הכהן האב"ד דק"ק אונן בשנת תי"ב לפ"ק, ואחרי שלשה הסכמות האלה בא שם הסכמת הגאון מו"ה שמחה במו"ה גרשון הכהן האב"ד דק"ק בילוגראדי, וכתב על המחבר שם: „שהוא חריף ובקי בסתרי תורה, ומשנתו שגורה וסדורה, ולא יחטיא אל השערה, ומ"מ לאו בדידי שתיכנא כי **קטלא קניא באגמא אנא**, דידענא דלא ידענא, אלהן על האתנים מוסדי ארץ שלשה עמודי עולם הלא המה: הרבנים האדירים והמופלגים הנזכרים למעלה, אשר הסכימו ידיהם קודם להביא את הספר היקר הזה לבית הדפוס". ועל זה בא עה"ח: „דברי הצעיר שמחה בכהר"ר גרשון הכהן זצלה"ה". ודע כי גם

שר

ושוב עם הגאון החריף מו"ה יצחק הלוי אחיו ורבו של רבינו הט"ז, כמבואר בשו"ת מהר"י הלוי סימן ל"ה, וקרא אותו שם בשם „אהובי מחותני האלוף הגאון ר"מ ואב"ד כמו"ה יהודה זעלקיל יצ"ו", יע"ש:

ובנו הג"מ נפתלי הירץ האב"ד דק"ק לבוב תו"ה, למד בילדותו ג"כ אצל זקנו רבינו הב"ח ז"ל, פה ק"ק קראקא, וגם לאחר שקבע ישיבתו בלבוב הר"ץ ג"כ משם כל ספיקותיו לזקנו הב"ח ז"ל, וזקנו השיב לו על כל דבריו כמבואר הכל בשו"ת ב"ח החדשות בסימן נו"ן, ולחבת הקודש ראיתי להעתיק פה ג"כ קצת אמרי נועם מאשר כתב רבינו יואל בעל הב"ח בסוף תשובתו שם לנכדו זה תוכחת מגולה ואהבה מסותרת כאשר ייסר איש את בנו, וכה דבריו שם: „ע"ד השאלה אשר שאלת, בתינוק שנדחה מילתו עד לאחר שלשים יום מפני חלישותו, אם פודין אותו כשהוא בכור ביום ל"א, או דצריכין להמתין בפדיונו עד לאחר שמלוהו", ועל זה השיב לו הב"ח: דשאלה זו אינה צריכה לפנים ולא לפני ולפנים ותלמוד ערוך הוא (ביבמות פ' החולץ דף מ"ז) דקאמר שם דשיהוי מצוה לא משהינן וכו', ושוב האריך שם הגאון ז"ל בפלפול בש"ס ופוסקים, וסוף דבריו שם להלכה ולמעשה דבנ"ד פשיטא דפודין אותו מיד ביום ל"א משום דשיהוי מצוה

שר המשכים הזה לאו קטלא קניא באגמא הוה כאשר העיד על עצמו, כי הוא הגאון הנודע רבינו שמחה הכהן (חותן הגאון מו"ה יוסף אלמושנינו מבילוגראדי) אשר נתפרסם שמו בכל הארץ ע"י חבורו הגדול „ספר שמות" אשר האיר עיני כל ישראל בעניני גיטין, והיה מתקיפי קדמאי כאשר העיד עליו הגאון בעל שער אפרים בתשובה בסימן ק"ט שהשיב שם להגאון מהר"י אלמושנינו, „שהאריך ללא צורך כי כבר נתפרסם פה ספר שמות שחבר חמיו הגאון ז"ל אשר ראוי לסמוך עליו אף שלא בשעת הדחק" עכ"ל. וראה ממנו ג"כ ב„שם הגדולים" להגאון חיד"א מערכת ספרים באות ש"ן ועכ"ז עיניך לנוכח יביטו איך שהשפיל עצמו כל כך נגד גאוני וחכמי זמנו עד שכתב עליהם שהם „עמודי העולם" והוא חשב א"ע „לקטלא קניא באגמא" ומעתה, תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי, לענותנאי בתראי, בזמנינו זה:

וכן

מצוה לא משהינן ג), וסיים שם בזה"ל: "ומה שכתבת סברות להמתין בפדיון, תמה אני עליך, כמה דמיונות וסברות שכתבת לבנות ולסתור, ואין להם שורש ועיקר בתלמוד, ולא כן אלפינך כשהיית במחיצתי, ועל כן אם תשאל ממני עוד איזה הוראה תקצר בשאלתך, אם לא שיהיה לך איזה הוכחה וראיה מקובלת מן התלמוד, או מן הפוסקים, אז תעלה על הספר ובדיו וכו׳, ובכן אשא כפי לאל יתברך, שתאריך ימיך, כה שואל זקנך, יואל סירקיש יום ג׳ ח׳ שבט שצ"ו לפ"ק", עכ"ל רבינו בעל הב"ח שם. ודברים נמרצים כמו אלה באופן סדר הלמוד ע"ד האמת והישר בתלמוד ובפוסקים, כתב גם כן רבינו בהקדמתו לספרו הגדול ב"ח על הטורים ביו"ד ובחושן משפט, ובאבן העזר: —

ג) וכן פסק גם כן בשו"ת צמח צדק בסימן קכ"ח בקונטרס אחרון שם מהגאון מו"ה יהודה ליב בן המחבר, דכל כה"ג מלין אותו מיד לאחר שלשים יום אף דמשהינן למול עד אחר כלות שני חדשים, ויע"ש. וכן המחבר ס׳ צמח צדק לא ראה ולא ידע שכבר קדמו בזה רבינו הב"ח בתשובה זו שלא היתה בדפוס עדיין בימיו, כי ספרי שו"ת מרבינו הב"ח ז"ל נדפסו כלם בזמן מאוחר, הראשונות בפפד"מ בשנת תנ"ז, והחדשות בעיר קארעץ בשנת תקמ"ה לפ"ק:

ז. תולדות רבינו הגאון הגדול מו"ה דוד סג"ל בעל טורי זהב אב"ד ור"מ דק"ק לבוב.

א. רבינו דוד נשיא הלוים אשר האיר עיני הגולה בחבוריו „טורי זהב", על ארבעה חלקי השלחן ערוך, נולד סביב לאמצע המאה הרביעית מאלף הששי בעיר לאדמיר היא וולאדמירא אשר בגליל וואהלין, והיא עיר מגורת אבותיו ואבות אבותיו. אביו היה רב גדול וחסיד נגיד ומצוה בקוראי שמו שמואל איש מבית לוי, ואבי זקנו היה הגאון מרנא ורבנא מו"ה יצחק בצלאלש אשר שמו נודע בספרי הפוסקים ובשו"ת קמאי ובתראי, והוא היה ר"מ ואב"ד בעיר ההיא עוד בזמן הגאונים הראשונים אשר באו להרביץ תורה בישראל בארצות פולין ורוסיא ליטא וואהלין במאה השלישית מאלף הששי, יהיה בזמן אחד עם הגאון מו"ה שלום שכנא (רבו של הרמ"א) שהיה ר"מ ואב"ד בק"ק לובלין, ועם הגאון מו"ה קלמן מווירמייזא שהיה ר"מ ואב"ד בק"ק לבוב, ואולם הוא ז"ל האריך ימים אחריהם והיה ראש וראשון לכל גאוני וחכמי דורו, וכלם חלקו לו כבוד, ודרשו מאתו דבר ד' זו הלכה, — ראה מזה בשו"ת ב"ח החדשות בסימן ע' אשר שם נדפס תשובה אחת ממנו בנדון עגונה, ומה שאמרו עליו שם הגאונים מהרש"ל ומהר"ן שפירא מהורדנא בעל מבוא השערים, בתשובותיהם שם בסימן ע"א ובסימן ע"ה, וראה גם כן בס' נתיבות עולם להגאון מהר"ל מפראג מה שכתב עליו הג"מ יצחק כהן שפירא חותן מהר"ם מלובלין בתשובתו הנדפסת שם בנתיב הלשון פרק ט',— וגם הרמ"א בתשובה סימן צ"א וגיסו הגאון מהר"י כ"ץ מקראקא בעל שארית יוסף בתשובה סימן י"ז חרדו לדבריו, ונתנו כבוד לשמו, ורבינו מהרש"ל שדר פסקיו קמיה וביקש ממנו הסכמת דעתו הרחבה (שו"ת רש"ל סוף סימן א' ובסוף סימן ט"ו, א) ונכדו הגאון בעל טורי

טורי

א) ודע כי בזמן קודם בשכבר הימים עברו קצת דברי ריבות בין רבינו מהרש"ל ובין הגאון ר' יצחק ר' בצלאלש, כי היה בר פלוגתיה, אודות פסק דין אחד שיצא אז מפי הגאון ר' יצחק בצלאלש ז"ל בנדון מערופיא במעשה שהיה בשנת ש"ו לפ"ק, ששמעון שכר מן שר העיר שיהי' לו

לו

„טורי זהב" היה מתכבד בעטרת תפארת זקנו זה ומביא גם כן מפסקיו בד' מקומות בביאוריו לד' חלקי הש"ע בשם אא"ז הגאון ר' יצחק ב"ר בצלאל, (ראה בטורי זהב או"ח סוף סימן קנ"ג, וביו"ד סימן קי"ג סקי"ב, ובאבן העזר סימן קכ"ט ס"ק ל"ה, ובחושן משפט ריש סימן ג'). ומלבד זה הפליא גם כן לעשות הגהות על הש"ס ועל הרא"ש ועל המרדכי,

כדרך .

לו לבדו הרשות למכור יין שרף בחנותו על משך ג' שנים, ואחר כך בא ראובן והשיג את גבולו וירד לאומנתו תוך הג' שנים ושכר מן שר העיר שם את הרשות ממכירת היין שרף על לאחר כלות ג' שנים הנ"ל והלאה, וכאשר נודע הדבר לשמעון תבע את ראובן שיעמוד עמו למשפט ע"פ דו"ד תוה"ק, ובחרו שניהם להציע טענותיהם לפני הגאון מו"ה יצחק ר' בצלאלש, ועשו ע"ז ק"ם לאשר ולקיים כל מה שיגזור עליהם הגאון הנ"ל, ופסק הגאון שהדין בזה עם שמעון, ומחויב ראובן להחזיר לו הרשות ממכירת היין שרף, וגם כל מה שהעלה בזה יותר משכירות הראשון גם כן יפסיד ראובן, וכאשר הובא פסק דין זה לפני הגאון מהרש"ל, הרבה להשיב עליו בכל תוקף ועוז, והעלה בתשובתו להפך שהדין בזה עם ראובן, ולא זכר בתשובתו את שם הגאון ר' יצחק הנ"ל בפירוש, רק קראו בשם „המורה", והעיר עליו כל חמתו, וכתב דמלבד שלא פסק בזה כדין וכהלכה, עוד עביד איסורא על שהיה דן יחידי ועבר על דברי חכמים שאמרו, אל תהי דן יחידי, והוא לא עשה ככה, והנה חבר מהרש"ל ע"ז קונטרס גדול ורחב הכולל ג' תשובות גדולות, והם נדפסות ובאות בשו"ת רש"ל סימן ל"ה וסימן ל"ו, ובסוף תשובתו שם מסיים: „ואני לא נקראתי לעת עתה לחייב רק להציל ולזכות וכו', וכותלי בית המדרש יעידון עם רבותי לזכותי, ויאמרו דברי התלמיד ישר, שעד הנה אני העני אשר הפכתי בחררה זו, על כן כל מי שיצא ויטלנו שלא כדין וכהלכה, יהי' דינו חרון כרשע, במדת הדין הקשה, והוא סוד הפס"ד המרומז ליודעים, דברי שלמה לוריא": —

והנה רבינו מהרש"ל שלח אז תשובתו זאת לקראקא, אל הכהן הגדול הגאון מו"ה יוסף כ"ץ בעל שארית יוסף, עם הבקשה שהוא יבא ויכריע ביניהם ככהן שדעתו יפה, ועל זה השיב לו הכהן גם הוא תשובה גדולה ורחבה (והיא נדפסה בשו"ת שארית יוסף סימן י"ז), ושם הוכיח לו שגגתו על פניו, כי הוא לא כוון יפה בזה, ושהדין בזה עם הגאון ר' יצחק בצלאלש בכל דבר הן בעיקר הדין והן במה שהיה דן יחידי כיון דקבלו עלייהו שני

הצדדים

כדרך כל גאוני דורו בעת ההיא כמו הג"מ שכנא מלובלין, ומהר"ן מהורדנא, ומהרש"ל, והרמ"א ז"ל כנודע, (ראה מזה בחדושי מהר"י הלוי לנכדו הגאון ז"ל בחדושיו למסכת ע"ז דף ו' ע"א, ובספר תפארת שמואל למהרש"ק (דף ל"ט ע"א) בחדושיו על הרא"ש במסכת ברכות שם, ובספר של"ה ח"ב מס' פסחים דף כ"ג ע"א בענין נוסח ההגדה).— ותלמידו המובהק אשר יצק מים על ידו היה הגאון מו"ה יהודה ליבא ברבי חנוך ז"ל אשר בזמן אחרון מלא את מקום רבו והיה גם כן אב"ד ור"מ בק"ק לאדמיר שם, ונקרא בספרי הפוסקים בשם מהר"ל מלאדמיר על שם עירו (ראה מזה בשו"ת ב"ח בסוף סימן ע'), ונדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בנדון עגונה בשו"ת הב"ח סימן פ"ט, ועוד לו איזה

הצדדים, והאריך מאד בתשובתו שם, לסתור כל דברי מהרש"ל בזה בכל פרט ופרט בדברים נכונים, ולא נשא לו פנים. (ואז לא היה למראה עיני הכהן גוף הפסק אשר כתב בזה הגאון ר' יצחק בצלאלש, כמ"ש בעצמו בתשובתו שם), ומיד בתחלת תשובתו שם בא בתוכחה לנגדו וכתב: „מה שהרהיב מעלת כבודך את המליצה, ובאת בקפיצה, לתפוש את המורה שעבר על עצת חכמים, שאמרו אל תהי דן יחידי, אהובי לפום חורפא לא דקדקת, דשם מיירי בדלא קבלו עלייהו" וכו', ועוד לו באמצע התשובה שם: „וגם מה שפירש מעלת כבודך וכתבת, שיש כאן ד' שמות, מליצה, מהפך בקערה, ויורד לאומנות, ועירקא, אהובי, שם של ד' במקום שאין ראוי לכתוב עוד, יגוד ויגנוז, כמו שאפרש בעזה"י", וכו'. ובסוף התשובה שם מסיים ג"כ בזה הלשון: „ומה שכתב מעלת כבודך דמי שאינו פוסק כך יצקה במדת הדין הקשה המרומז ליודעים, אהובי הזהר במדת הפחד כי היא מדתו של יצחק, ושלום ממני אוהבך יוסף כהן". (וכונת הגאון בעל שארית יוסף בזה על הגאון ר' יצחק בצלאלש שלא פסק כמהרש"ל בזה, ומ"מ לא יירא ולא יפחד כלל מאזהרתו של מהרש"ל בזה, ונהפוך הוא שיותר יש לו למהרש"ל להזהר מפחד יצחק וד"ל), וכל זה מובא ג"כ בקצרה בטורי זהב חושן משפט בריש סימן ג', וגם הוא עמד שם לימין צדקו של זקנו הגאון ר' יצחק ב"ר בצלאל והעלה שכדין עשה במה שהיה דן יחידי משום דכל שבאו לפניו הבעלי דינים בסתם הוי כקבלוהו בפירוש, והביא ראיה לזה מעובדא דירושלמי פ"ק דסנהדרין, וכן פסק גם חותנו הגאון רבינו הב"ח ז"ל שם ויעש"ה:

ומתולדותיו

איזה תשובות בספר שו"ת חינוך בית יהודה שנדפס בפפד"מ בשנת תס"ח ע"י אחד מיוצאי חלציו (ראה בהקדמה שם): —

ב. **והנה** להגאון רבינו יצחק בצלאלש היו לו שני חתנים לוקחי בנותיו, אחד היה אברהם ב"ר יעקב, והוא הגאון הגדול הנקרא בשם ר' אברם פולאק, אשר נמנה בין העשרה הראשונים גאוני עולם אשר הסכימו על הדפסת ס' מתנות כהונה פי' על המדרש רבה, (ובראשם הכהן הגדול הגאון מהרי"י כ"ץ מקראקא בעל שארית יוסף), ובשנת של"ז היה ר"מ ואב"ד בק"ק לובמלא ג), וחידש שם

תקנה

ג) ומתולדותיו של הגאון מוהר"ר אברהם פולאק חתן רבינו יצחק ב"ר בצלאל ז"ל, נודע לנו, כי אחד המיוחד מיוצאי חלציו היה הרב הגאון המקובל מו"ה יהודא ליב במו"ה יוסף ז"ל מק"ק פינסק אשר היה אב"ד ור"מ בכמה קהלות קדושות במדינות ליטא, ושמו נודע בשערים על ידי ספריו היקרים אשר זכה להוציא כלם לאור הדפוס בחייו, והם· ס' קנה חכמה, וס' דרך חכמה, וס' דעת חכמה הנקרא ג"כ בשם דברי חכמים, וס' מקור חכמה עם ס' סולת בלולה, וס' כבוד חכמים. ובסוף הקדמתו לספר דעת חכמה חתם א"ע: „נאם הק' יהודה ליב בא"א מו"ה יוסף ז"ל בן הרב הגדול בדורו כמו"ה יהודה ליב פרלאווער זללה"ה מק"ק פינסק ונגזע הגאון הגדול בדורו כמו"ה יצחק ב"ר בצלאל ז"ל מלאדמיר וחתנו הגאון הגדול כמו"ה אברהם פולאק ז"ל", וכן חתם א"ע בסוף הקדמתו לספר קנה חכמה הנדפס בפפד"א בשנת תמ"ג לפ"ק, גם אחיו ובן אחיו היו מתופשי התורה ומיושבי על מדין, ובספרו דעת חכמה שער העבודה פ"ה (דף מ"ב ע"ב), הביא שם קצת חדושי תורה מה ששמע מהרב כמו"ה דוד שיחי' בן אחיו הרב הגדול כמו"ה בנימן זאב שיחי' דיין מצוין בק"ק זאלקווא, וספריו הנחמדים נתפשטו ברוב תפוצות ישראל עוד בחייו, (כאשר העיד בעצמו בהקדמתו לס' דעת חכמה שם), כי הם מלאים חכמה ומוסר ויראת ד', אשר הוכיח במישור במועצות ודעת, ליחידים ולרבים, ומגודל צדקתו וחסידותו לא נשא פנים לשום אדם בעולם, וגם גדולי ישראל ומנהיגי הדור בימיו לא זכו בעיניו, והוכיח אותם על פניהם כי יתנו עין ולב להרמת קרן התורה, ולהעמיד הדת על תלה, וגם הורה דרך ונתיבה, לכל בעלי תשובה. וגאוני זמנו המה ראו כי באמונה הוא עושה, ויקבלו את כל דבריו באהבה, וכבר הזכירו לשבח הרב המקובל הגדול מו"ה משה בן מנחם מפראג בספרו „ויקהל משה" על עניני קבלה (בדף י"ב ע"ב).

ויותר

תקנה אחת לטובת הכלל שנתקנה עוד מקדם בשנת שי"ח, ונתקיימה התקנה אח"כ ג כ על ידי הגאון ר' יואל סירקש בעל הב"ח ז"ל אשר ישב על כסאו בק"ק לובמלא שם בשנת שס"א (שו"ת ב"ח סימן ד'), והשני היה הרב החסיד הקצין והנדיב מו"ה שמואל הרמתי איש מבית לוי אשר היה לו תורה וגדולה במקום אחד, והוליד ג"כ שני בנים גאוני ארץ ועמודי ההוראה, הראשון הגאון מו"ה יצחק הלוי, והשני הגאון מו"ה דוד הלוי, אשר שניהם הרימו קרן התורה בכל מדינות פולין ורוסיא בהחזקת ישיבות גדולות, ובחבורים יקרים ונפלאים, והגאון ר' יצחק הלוי האיר עיני חכמים בהלכה בחדושיו אשר חידש בעומק שכלו בחריפות ובבקיאות עד להפליא, וגם בתשובותיו אשר השיב לשואליו דבר. והמה באו בדפוס בזמן אחרון ונקראים בשם "חדושי מהר"י

ויותר מזה תראה את אשר כתב עליו הגאון מהר"ש חגיז כי זכה לראותו פא"פ מדי עלותו מחוץ לארץ לירושלים עיר הקודש, והביאו בספרו "משנת חכמים" במעלת התלמוד סימן כ"ט וז"ל שם: "הן הקרה ד' לפני היום ספר אחד מרב להושיע המוכיח הגדול המפורסם בספריו בעל דעת, דרך, מקור חכמה, זקן זה שקנה חכמה, שזכיתי להכיר אותו מדי עברו דרך ק"ק וויניציאה לעלות לארץ ישראל תוב"ב, וגם שם נתן מימיו לאמנים, והדפיס ספר נוסף על דברי חכמים במוסר השכל, ובאמצע מלאכת שמים זו בא לידי אחד מספריו זה ספר דעת חכמה, ומתוכו ראיתי הולך ואור ומאיר להם לישראל בפתיחת ארבעה שערים" וכו' עכ"ל. — ובימי חורפו היה משכן כבודו בק"ק בוחאווי במדינת רייסין, אך בשנת ת"ך לפ"ק, בליל א' כ"ה כסליו היה שם עת צרה ליהודים, כי נהרגו בלילה ההוא קרוב לשלש מאות נפש מאחב"י ובתוכם ג"כ הרבה גדולים בתורה וביראה, והוא נמלט מתוך ההפכה עם אשתו ובתו כי ה' הציל אותם ע"פ נס (בהקדמתו לס' קנה חכמה), ואח"כ קבע בית מדרשו בק"ק פינסק, ושם הרביץ תורה ברבים, גם היה דרשן ומוכיח והלך מעיר לעיר הלוך ונסוע לדרוש במקהלות עם ד' דברי מוסר ותוכחת חיים בדברים היוצאים מן הלב, ורבים השיב מעון, ובבואו לק"ק אלטונא והמבורג להדפיס שם ספרו היה לו שעשועים שם עם הרב הגדול בחריפות ובבקיאות בתורה ובחסידות כמו"ה צבי הירש במו"ה יעקב, (הוא הגאון הנודע אח"כ בשם חכם צבי), חתן הגאון מו"ה משלם זלמן נייאמרק האב"ד דג' קהלות שם, ועל ידו מצא מנוח וחזוק בבית המדרש הגדול הוא הקלויז דק"ק אלטונא אשר

מהר"י הלוי, ושו"ת מהר"י הלוי", שני ספרים יקרים מעטי הכמות ורבי האיכות, וכן נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בט"ז או"ח בסימן כ"ה, ועוד לו תשובה אחת בט"ז יו"ד בסימן כ"ז, וכן הביא מדבריו ג"כ בט"ז חושן משפט בסימן ג', וכן בתשובת הט"ז הנדפסת בשו"ת ב"ח החדשות בסימן ע"ח, ועוד לו תשובה אחת בשו"ת גאוני בתראי בסימן כ', והרבה מתשובותיו נשארו עוד בכתובים תחת יד המוציא לאור ספר שו"ת חינוך בית יהודה כמבואר בהקדמה שם, והוא ז"ל הופיע באור תורתו בק"ק לאדמיר עיר מולדתו, ואח"כ בק"ק חעלמא, ובק"ק לבוב, ועוד בימי עלומיו בשנת שס"ד הראנו בתורתו נפלאות (חדושי מהר"י הלוי סוף מסכת חולין), ובכל מקום אשר קבע בית מדרשו הרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה, והוא היה גם כן רבו המובהק של אחיו הצעיר ממנו, והוא הגאון מו"ה דוד סג"ל אשר זכה וזיכה את הרבים בחבוריו „טורי זהב" על ד' חלקי הש"ע

אשר

אשר הגאון הח"ן עמד אז בראש הישיבה שם (בהקדמתו לס' דעת חכמה שם) ובסוף ימיו נסע לארץ הקדושה להתהלך שם לפני ד' בחוצות ירושלים עה"ק, ושם מנוחתו כבוד. והוא ז"ל הניח אחריו בן כמותו והוא הגאון החריף ובקי מו"ה אליהו ז"ל, אשר אור תורתו היה זורח ג"כ בק"ק פינסק בעיר מגורי אביו, וכבר הזכירו גם אביו לשבח בספרו „דעת חכמה" שער השבת פרק ג' (דף ו' ע"ב), וגם הג"מ אליהו זכה לבן ולבת, בנו היה הגאון המפורסם מו"ה משה זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק זיטאמיר ובכמה קהלות ישראל וראש הגליל דק"ק אוסטרא, ובתו היתה אשת הגאון מו"ה אהרן פינס ז"ל והוא אבי הרב הגאון המובהק מו"ה אליהו מגזע פינס שהיה מ"מ ומ"ץ בק"ק שקלאב, והוא בעודנו בימי ילדותו, כבר היה בקי בכל סדרי הש"ס בע"פ, והראה גודל בקיאתו וחריפתו בספרו „תנא דבי אליהו" מעט הכמות ורב האיכות אשר הוציא לאור בזאלקווא בשנת תקי"ג, ועשה ג"כ הגהות ומראה מקומות על רבותינו בעלי התוס' שבכל הש"ס, (דוגמת הגהות הלבוש עם הוספות ותקונים מבעלי מפרשי הים), והיה אז עדיין צעיר לימים כנראה מהסכמת דודו הג"מ משה הנ"ל האבד"ק זיטאמיר על ס' תנא דבי אליהו שם, ומהקדמת זקנו אבי אביו הרב הגאון מו"ה יעקב פינס רב"ד דק"ק שלוצק שהיה ג"כ מגזע היחוס והמעלה נין ונכד להגאון מו"ה יצחק כהן שפירא האב"ד דק"ק קראקא חותן מהר"ש מלובלין ז"ל, ודי בזה: —

אודות

אשר נדפסו בזה אחר זה, ונתפשטו ונתפרסמו בכל תפוצות ישראל, ולאורם אנו הולכים, שהלכה כמותו ברוב המקומות, שהוא גדול שבאחרונים וראשון שבראשונים שאין למעלה ממנו. (לשון רבינו בעל הדושי פני יהושע בהסכמתו על הט"ז אהע"ז שנדפס באחרונה, והיא מר"ח ניסן תצ"ג בהיותו אז אב"ד ור"מ בק"ק ברלין והמדינה), וכל חכמי וגאוני הזמן דור דור ודורשיו קיימו וקבלו את דבריו באהבה וברצון, ומפיהם אנו חיים עד היום הזה: —

ג. **ורבינו** דוד הלוי עוד בהיותו צעיר לימים רך וענוג בבית הוריו היקרים, כבר ראו בו כי לגדולות נוצר, כי היה אחד המיוחד מבני עליה הפליא עצה, והגדיל תושיה (לשון הגאון בעל שו"ת בית יעקב בהקדמתו שם), ומלבד מורו הגאון ר' יצחק הלוי ז"ל, היו לו עוד מורים גדולים אחרים אשר למד לפניהם בישיבה, ועם גודל שקידתו ועוצם עיונו וחדוד שכלו הנפלא נעשה לארי שבחבורה, ויצא שם דוד בכל הארצות עד שהתחתן עמו הגאון האדיר רבינו יואל סירקיש אשר בנה בית חדש בישראל (ב"ח על ארבעה טורים), והיה ג"כ רבן של כל בני הגולה, בהחזקת ישיבות גדולות וחשובות, ובהאיר עיני כל ישראל בשאלות ותשובות. וזכה ג"כ לשני בנים גדולים בתורה ובגדולה, האחד הג"מ יהודה ליב אב"ד דק"ק חענטשין, והשני הג"מ שמואל צבי הירץ האב"ד דק"ק פינטשוב, ונכספה וגם כלתה נפשו להשיא גם את שתי בנותיו העדינות והגבירות אשר שם האחת אסתר ושם השנית רבקה, לתלמידי חכמים אשר יצליחו גם הם להיות אדירי התורה ומורי הוראות בישראל (שו"ת ב"ח סימן ע"ח), וכבר נתן את בתו הבכירה הגבירה מרת אסתר לחתנו הגאון מו"ה יהודה זעלקיל מז"א אשכנזי דיין הגדול דק"ק קראקא, אשר כבר דברנו אודותיו במקום אחר, (ונפטרה פה קראקא ח' ניסן ת"ח לפ"ק כנזכר בפנקס הח"ק דפה), ותלד לו את הגאון מו"ה נפתלי הירץ שהיה ג"כ תלמיד הב"ח ונתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק לבוב תוך העיר כנודע, וכאשר מצא שנית רבינו יואל בעל הב"ח ז"ל את שאהבה נפשו, הלא זה דוד אשר יענו עליו במקהלות, כי עמו חזרו לנו האשכולות, מה מאד היה שש ושמח לקראתו ולא אחר לתת לו את בתו השניה הגבירה מרת רבקה לאשה (שו"ת מהר"י הלוי סימן מ"ח). ותכל נפש דוד לבא לבית חותנו הגאון האדיר ז"ל, ושם הוסיף אומץ בלמודים

בלמודים, בדביק חברים ובפלפול התלמידים אשר שמשו עמו ג"כ אז בישיבה אחת לפני רבינו הגדול הב"ח ז"ל בעודנו בימי חורפו, ומהם הגאונים המצוינים מו"ה מנחם מענדל קראכמאל בעל שו"ת צמח צדק שנתקבל בתחלה לאב"ד בק"ק קרעמזיר ואח"כ בק"ק ניקלשפורג וכל מדינת מעהרין, ומו"ה מנחם מענדל ר' יצחק ר' אביגדורש הנקרא בשם ר' מענדלן באם מקראקא, שנתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק פפד"מ ג), ומו"ה

ג) **אודות** הגאון ר' מענדל ר' יצחק ר' אביגדורש האב"ד דק"ק פפד"מ, כבר דברנו הרבה בספרי „קרית מלך רב" אשר חברתי על חכמי וגדולי קראקא, כי גם הוא ז"ל היה מחכמי וגדולי עירנו בטרם שנתקבל לאב"ד בק"ק פפד"מ. ולמען ידע הקורא מי הוא זה ארשום בקצרה גם פה, דע כי הגאון הזה נולד פה קראקא באמצע המאה הרביעית מאלף הששי, והיה נקרא בפי כל בשם ר' מענדל באם, על שם משפחתו, ובפנקס של בית הכנסת גבוה פה"ק יצ"ו נמצאים שם הרבה גדולים מנכבדי יקירי העיר ואציליה פה בזמן קדמון שהיו נקראים ג"כ בשם הכינוי הזה, והיא משפחה עתיקה ונכבדה, והוא ז"ל היה אחד מתלמידי רבינו הגדול הב"ח ז"ל אשר נתן ג"כ מהודו עליו, וסמך אותו בסמיכת ההוראה, ושוב נתקבל לאב"ד ולר"מ לעיר הגדולה פפד"מ, ושם סמך גם הוא ז"ל בשנת ת"ך לפ"ק את הגאון הנודע בעל שו"ת חות יאיר בסמיכת ההוראה בהיותו עוד בימי בחרותו (שו"ת חות יאיר סימן קנ"ט), וחבר ג"כ חדושים ופסקים ותשובות עד למרבה, ומרוב טרדותיו לא הספיק עמו הזמן להוציאם לאורה, ולא זכינו לראות ממנו בדפוס רק שלשה תשובות בלבד: **א)** בשו"ת חוט השני בסימן נ"ב שם נמצא ממנו תשובה אחת אשר השיב בעניני קידושין להגאון ר' שמשון בכרך האבד"ק ווירמייזא אבי הגאון בעל חות יאיר, מיום כ"ד ניסן תכ"ב לפ"ק. ב) בשו"ת חינוך בית יהודה בסימן מ"ה שם נדפס ממנו תשובה אחת אשר השיב בעניני איסור והיתר להגאון מו"ה חנוך האב"ד דק"ק איטונגין, מיום כ"ח ניסן תכ"ב לפ"ק. ג) בשו"ת נחלת שבעה סימן ס"ג שם תשובה אחת ממנו אשר השיב להם המחבר בענין שבירת הצלמות, מיום כ"ג כסליו תכ"ג לפ"ק, (ובשו"ת מאמר מרדכי למהר"ם מדיסלדארף בסימן מ"ז בהשגותיו על הרבה תשובות של ס' שו"ת נחלת שבעה כתב שם בזה"ל: „בסימן ס"ג בתשובת הגאון מו"ה מענדל בעל צמח צדק כתב: וראיתי בספר חדש ושמו שפתי כהן שכתב בסימן כ"ג וכו'", עכ"ל בעל מאמר מרדכי. ובמחכ"ת שגה ברואה והחליף גברא בגברא

ומו"ה צבי הירש כ"ץ בהגאון מו"ה יוסף ז"ל בעל ספר נחלת צבי על ש"ע או"ח ואבן העזר, ומו"ה שמשון ב"ר יונה ר' אברליש מפראג שנתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק שנייטוך (ונדפס ממנו תשובה אחת בהלכות נדה אשר הציע לפני הגאון מהר"ש קאיידנובר בספר שו"ת אמונת שמואל בסי' כ"ג, ומהר"ש קאיידנובר השיב לו שם, בענוה גדולה: „מה אני ומי אני כי מששתי את כלי והוא ריק ויבש אין בו לחלוחית של תורה, ומעכת"ה איננו צריך לא לגמרא דידי ולא לסברא דידי, כי כחשיכה לו אורה" וכו' ע"כ), ועוד רבים כיוצא בהם אשר ישבו סביב לשלחן הטהור של רבינו הב"ח ז"ל, ואולם רבינו דוד הלוי הגדיל מהם כי שימש לפני רבו וחותנו, עומדות ויושבות, ולמד לפניו בשקידה

נגברא, כי התשובה ההיא שנדפסה בשו"ת נ"ש בסימן ס"ג שם איננה להגאון בעל צמח צדק שהיה אב"ד דק"ק נ"ש והמדינה, רק מהגאון ר' מענדל באס מקראקא שהיה אב"ד דק"ק פפד"מ שכן חתם א"ע שם בסוף התשובה „הצעיר מנחם מענדל ר' יצחק ר' אבינדורש חונה פה ק"ק פפד"מ" יע"ש, ולאחר חתימה זו כתב שם הרב בעל נחלת שבעה שיש בידו עדות בכתב מגבר סמכא אחד שהרב הגדול מהר"ש דק"ק נ"ש, [והוא בעל צמח צדק] חולק על זה ויע"ש). וגם הגאון ר' משה רבקש בעל באר הגולה הציע לפניו שאלתו במעשה שאירע באמשטרדם שמצאו מחט תחובה בהמסס ולא יצא לחוץ וכו', והורה להיתר, ושלח דבריו להגאון מו"ה מענדל ר"מ ואב"ד דק"ק פפד"מ והסכים עמו להיתרא (באר הגולה ביו"ד סימן מ"ח סעיף ח' ס"ק ט"ו), ומובא ג"כ בשו"ת פנים מאירות להגאון מהר"ם א"ש ז"ל בח"ב סימן ק"ג ויע"ש, וכן השיב גם כן תשובה ארוכה אודות עגונה אחת והיתה תשובתו למראה עיני הכהן הגאון מו"ה אפרים כהנא מווילנא בעל שו"ת שער אפרים כמבואר שם בסימן ק"ד ויע"ש: —

חתנו של הגאון ר' מענדל ר' יצחק ר' אבינדורש מפפד"מ, היה הגאון הנודע מו"ה מאיר שטערן במו"ה יהודה ליווא ז"ל, והוא היה מחותנו של הגאון ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, ושקל וטרי עמו בחליפות מכתבי שו"ת כמבואר בספרו שם (שו"ת עבודת הגרשוני סימן קי"ד), ובימי חורפו היה אב"ד ור"מ בק"ק פולדא, ואז בא בהסכמה על ס' ספרא דצניעותא דיעקב להגאון המקובל ר' יעקב טעמירלש מווינא (ונראה מהסכמתו שם שהי' לו ג"כ עסק בנסתרות, והיה כמו תלמיד חבר לר"י טעמירלש בחכמת הקבלה):

ואולם

כלילת יופי

בשקידה רבה ובהתמדה גדולה כידוע ומפורסם לכל העולם. (מתורף דברי גאוני הועד של ארבע ארצות בהסכמותיהם לספר מגיני זהב), וגם בכל ימי משך שבתו בבית חותנו אשר שם שקד על דלתות התלמוד והפוסקים בעיון רב עם חברים ותלמידים המקשיבים לקולו, וכבר היה למופת הזמן, עדיין היה נוהג ענוה בעצמו, והריץ כל שאלותיו וספיקותיו לפני אחיו הגדול הג"מ יצחק הלוי ז"ל כתלמיד לפני הרב (שו"ת מהר"י הלוי סימן מ"ט), וגם הציע לפניו כל הגיוני לבו בדברים הנוגעים להרמת קרן התורה במועצות ודעת, ובענין סדר הלמוד

ואולם בשנת תל"ז לאחר שנתגרשו היהודים מפולדא, נתקבל לאב"ד ור"מ בקהל אשכנזים שבאמשטרדם, לאחר מות הגאון האב"ד דשם מו"ה יצחק אייזיק ב"ר שמעון דעקינגין ז"ל, ובשנת תל"ח בעת הדפסת הכ"ך שם באמשטרדם עם העתקה לשפת אשכנזית ע"פ רשיון והסכמה ממנהיגי ומגאוני ד' ארצות פולין, היה הגאון הזה מסייע ידי עושי מלוה והיה עומד נכח לבאר ולפרש כל סתום וכל חתום, כי כל דבר הקשה בהעתקה הביאו אליו כמבואר בהקדמת המעתיק שם. והנה לפ"ד החכם המוסיף לס' צמח דוד נפטר הגאון מהרי"ש שטערן בשנת ת"מ בעברו דרך עיר נידרווייזיל. ואם נאמין לו בזה שוב לא נוכל לתת אמון גם לשאר דבריו במה שהוסיף וחידש עוד שם שהגאון הזה נתקבל בעת ההיא לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא, ובנסיעתו אז מאמשטרדם לקראקא מת באם הדרך, (ונמשך אחריו בזה גם החכם המדקדק ר' מנחם מן הלוי מאמשטרדם בספרו „שארית ישראל" פרק ל"ד בחשבון הרבנים מק"ק אמשטרדם), וזה דבר שאי אפשר לאמרו שהרי בעת ההיא היה הגאון מו"ה יצחק חריף עדיין חי והוא היה יושב על הכסא פה קראקא לאב"ד ולר"מ כנודע שהוא היה רבן של הגאונים המלוכים מו"ה אברהם ברודא ומו"ה גבריאל מקראקא ז"ל, ובשנת תל"ט כ"ג שבט בא בהסכמה על ספר שו"ת „אמונת שמואל" בועד הגליל שהיה אז בק"ק וואדיסלאב, ובסוף שנת ת"מ טו"ב אלול היה ג"כ בועד יערסלוב ביחד עם שאר גאוני ד"א פולין שהסכימו אז על ספר „קנה חכמה", ובשנת תמ"ג י"ז תשרי א' דחוה"מ סוכות נתן הסכמתו על ס' שבתא דריגלא הנקרא בשם „עטרת צבי", ונפטר אז ביום אחרון דחוה"מ סוכות ביום הושענא רבא כ"א תשרי תמ"ג לפ"ק (פנקס הח"ק פה). ומעתה נא ופרנס לי מתי נתקבל מהרי"ש שטערן לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא, ושמא תאמר דעדיין אפשר לתת אמון לדבריו שנתקבל באמת מהרמ"ש לקראקא, אך

טעה

הלמוד להעיר אוזן השומעת, ואחיו ז"ל ראה ושמח לקראתו, ועל הכל השיב תשובתו, ובאהבה ובכבוד גלה צדקתו, עד דוד הגדיל ממנו לפי דברתו, (שם בסימן נו"ן), ומה נעמו אמרותיו אשר הטיף לו פעם על שאלה אחת אשר ערך לפניו רבינו ז"ל וחתם שמו לבסוף „דוד הוא הקטן בן לא"א החסיד מו"ה שמואל הלוי ז"ל חתן הגאון מופת הדור כמו"ה יואל בעל המחבר ב"ח", ועל זה השיב לו אחיו ז"ל: „דוד הוא הקטן בעיניו, וגדול הוא בכל עניניו, חסיד ועניו, ה"ה אדוני אחי חביבי ידידי רדידי, צמידי חמידי, נאוה תהלה לאמרי פניניו, אב בחכמה ורך בשניו

טעה בזמן שלא היה זה בשנת ת"מ, רק בשנת תמ"ג לאחר פטירתו של ר' יצחק חריף שאז נקרא מהרמ"ש לבא לקראקא, ונסע מאמשטרדם ומת באמצע הדרך ולא בא לעיר חפצו בה, הנה גם זה לא יתכן כלל, כי הנני להראות לך כי עוד בתחלת שנת תמ"א בעוד שהיה ר' יצחק חריף עדיין אב"ד פה קראקא, כבר לא היה מהר"ש שטערן אב"ד באמשטרדם, ורק רב אחר ישב על כסאו שם, והוא הגאון מו"ה דוד לידא שהיה מלפנים אב"ד ור"מ בק"ק מגנצא, ובשנת תמ"א היה כבר אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם בקהל אשכנזים שם, כמבואר בהסכמת הגאון מו"ה אהרן תאומים האבד"ק ווירמייזא על ספר עיר דוד שחבר הגאון מהרד"ל הנ"ל, מיום ד' משפטים תמ"א לפ"ק, שכתב עליו שם שהגאון המחבר היה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק מגנצא ואגפיה, ומקרוב נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם, וקרוב מאד לומר שנתקבל עוד לאב"ד לק"ק אמשטרדם בסוף שנת ת"מ שכן נראה מהסכמת הגאון המקובל ר' יצחק מפוזנן שם מיום ג' ח"י מנחם ת"מ לפ"ק, שכתב שם על המחבר שהוא אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם, ועכ"פ בשנת תמ"א כבר ישב על כסאו באמשטרדם שם, ובשנת תמ"ב נתן שם הסכמתו על ס' מראות הצוק שנדפס באמשטרדם שם בשנה ההיא, וכן ערך ג"כ אז תשובתו הגדולה בנדון עגונה אחת אשר הגיע לפני הגאון מהר"ש זיסקינד מרוטנבורג בחדש תשרי תמ"ב לפ"ק, והיא נדפסה בשו"ת מהר"ש זיסקינד בסימן ד', ושם בא על החתום „נאם דוד בלא"א מו"ה אריה ליב זללה"ה, פה ק"ק אמשטרדם", ושם נדפס ג"כ תשובת מהר"ש זיסקינד מה שהשיב לו על תשובתו ג"כ בארוכה, ובסוף תשובתו שם בא על החתום „ביום ה' כ"ו תשרי תמ"ב לפ"ק פה ווילענהויזן מרדכי זיסקינד מרוטנבורג". ועוד תמצא הסכמת ר' דוד לידא האבד"ק אמשטרדם בראש ס' זבחי טוביה על הל' שחיטות ובדיקות שנדפס באמשטרדם

בשנת

בשניו, האלוף הנעלה, לשם ולתהלה, קנקן מלא, בעיון ובפלפולא, כמו"ה דוד שיחי'", וסיים שם „נאם יצחק לוי יושב אוהל פה ק"ק חעלם" (שם סימן מ"ה). ועוד תשוב ותראה אמרות טהורות, נכבדות ויקרות, יותר מאלה יוצאים מפה קדוש מהר"י הלוי לאחיו רבינו ז"ל על שאלה אחרת וז"ל: „ויצא שם דוד בכל הארצות וה' עמו שבכל מקום כמותו הלכה, כי יערוך המערכה, יצא כגבור הדור כהלכה, זכאי למלוכה, לשם טוב זכה, אשרי העם שלו ככה, מאלקיו ישא ברכה, ה"ה אהובי אחי משיב רוחי, מחליף כחי, האלוף הנעלה, לשם ולתהלה וכו' כמוהר"ר דוד

בשנת תמ"ג, ובא שם עה"ח ביום ד' י"ב תשרי קודם חג הסוכות תמ"ג לפ"ק, וגם אז היה הגאון ר' יצחק חריף האב"ד בקראקא עדיין חי שהרי ביום א' דחוה"מ סוכות ד' ימים קודם מותו כתב הסכמתו אז על ס' שבתא דריגלא וכנ"ל. והנך רואה מכל זה שהגאון ר' מאיר שטערן נפטר עוד קודם הגאון ר' יצחק חריף. ומעתה בין תבין שדברי בעל המוסיף לספר צמח דוד במ"ש דמהרמ"ש נתקבל לרב או לר"מ מאמשטרדם לקראקא, הם בטלים, לא שרירין ולא קיימין, ואולי שמועה שמע וטעה, כי אולי נתפרסם אז שנתקבל אז מהרמ"ש לאב"ד בגליל קראקא, וזה יוכל להיות, כי כן מצאנו גם לפניו בהיות הגאון מו"ה פייבוש מקראקא (רבו של רבינו הב"ח ז"ל) אב"ד פה קראקא משנת ש"ס עד שנת שע"ח היה אז אב"ד מיוחד לגליל קראקא והוא הגאון מו"ה משה ז"ל המובא בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן פ"ח, וגם לאחריו בהיות הגאון מו"ה אריה יהודה ליב (בן בנו של רבינו הב"ח ז"ל) אב"ד פה קראקא מאמלע שנת תכ"ו עד שנת תס"א שאז נסע מפה לשבת על כסא בריסק דליטא, גם אז נתקבל אב"ד מיוחד לגליל קראקא והוא הגאון מו"ה שאול בן הגאון רבינו ר' העשל זצ"ל, אשר היה מקודם אב"ד בבריסק דליטא, ובשנת תנ"ח נתקבל לרב הגליל פה, ורק אחרי נסיעת ר' ליב הנ"ל לשבת על כסא בריסק, אז נתנו עליו לאותיבו ברישא להיות אב"ד גם בק"ק קראקא כנודע, וכל זה מבואר אצלנו במקום אחר, וראה מזה במבוא העיר בהערה ה' שם ואכ"מ להאריך בזה: —

והנה הגאון מהר"ם שטערן הניח אחריו ג"כ זרע ברך פרי קודש בן יחיד הרב הגדול מו"ה מענדל שטערן, אך בעונות לא האריך ימים, ובטרם הגיע לכלל כ"ה שנים נפטר והלך לעולמו עוד בחיי אמו הגבירה הרבנית בת הג"מ מענדל באם מקראקא ואלמנת הג"מ מאיר שטערן מאמשטרדם, וחתנה היה

דוד הלוי יצ"ו, ע"ש זוגתו היקרה והחשובה, מנקבת בור באר מים חיים נקובה, מצור דבש ומסלע חזק חצובה, הצנועה מרת רבקה תחי', וזרעו לברכה, אלף פעמים ככה, יצו ה' אתם את הברכה, אכי"ר, אהובי אחי ידידי, ראיתי כתיבת ידך נוטפות מור עובר אלי תמיד על פני יחלוף כליל, ועטרת לראשי אענדנו, ולרגעים אפקדנו, וביום פקדי ופקדתי את דבריך דברי אלקים חיים אשר הם ערבים עלי, דברי דודיך טובים מיין המשומר, בענוה וביראה הם נדברים כמשפט לאוהבי שמו יתברך, אשר כל דבריהם בנחת נשמעים למבינים ויודעים, ויושבי נטעים כמוך כמוהם יהי' דבריך תמיד, כן דברת ויפה דברת, על כן נתיקרת בעיני ובעיני כל רואיך הרועים אתך בהתהלכך עם העומדים לפני בעזה"י, ומה גם עתה כי הוספת והגדלת בי שמחה בהודיעך אותי כל עניניך על נכון, וביחוד התמדת למודך ורוב שקידתך על דלתות שערי חכמה, ותבא אל חצר המלך פנימה, ותתהלך לארכה ולרחבה ברוחב בינת לבבך. והנה הודעתני הכל אחת מהנה לא נעדרה ממני

היה הרב הגדול מו"ה שלמה זלמן דעלס מתושבי ק"ק פפד"מ, ויהי בנסוע אביו הגאון מהר"ש באם מקראקא לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ, לקח עמו אז קונץ התשובות כתב יד מרבו הגאון רבינו הב"ח ז"ל, ומרוב טרדותיו לא היה ספוק בידו להוציאם לאורה, ולאחר פטירתו בא הקונץ הזה ליד חתנו מהר"ש שטערן וגם הוא לא היה יכול להביאם לבית הדפוס כי נטרפה לו השעה, ונשאר בכתובים עד שנת תנ"ו לפ"ק, שאז התעוררה הגבירה הרבנית הנ"ל אלמנת מהר"ש שטערן ונתנה קונץ התשובות הזה לבית הדפוס, ועל ידה ובסיועת חתנה הרב ר' שלמה זלמן דעלס יצא החבור הזה לאור עולם בשם „שו"ת הב"ח", ונדפס בפפד"מ בשנת תנ"ז לפ"ק, וכל זה בא מפורש בדברי הרב מהר"ש זלמן דעלס בהקדמתו שם, ובדברי הגאון מו"ה יוסף שמואל מקראקא הנקרא ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ס האב"ד דק"ק פפד"מ בהסכמתו שם. — ודע כי מצאתי עוד נכד נחמד משרשי הגאון מהר"ש באם מקראקא, והוא הרב הגדול מו"ה יום טוב בומסלא במו"ה יונה ז"ל מפראג, אשר הוציא לאור ס' שו"ת „מעיל צדקה" מזקנו הגאון מו"ה יונה לנדסופר ז"ל מפראג שהיה מתלמידי הגאון ר' אברהם ברודא זצ"ל, והדפיסו בפראג בשנת תקי"ד, ושם בשער הספר נרשם עליו שהוא גם כן נין ונכד להגאון הגדול מו"ה מענדל באם זצ"ל, שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פ"פ דמיין: —

והנה

ממני כידע כי גם לך לבב לישר המעוקל, ולפנות דרך מסוקל, חמור בקל אצלך נקל, ובכן פניתי אל רהבים אהבת דבריך לעיין בהם ולהשיב דבר", עד כה דבריו הנחמדים. וכאשר נפרד רבינו מבית חותנו הגאון הב"ח ז"ל, להרביץ תורה במקום אשר בחרו בו, הריץ שוב כל שאלותיו וספיקותיו מרחוק לפני חותנו הגאון ז"ל, וכל דבר הקשה הקריב אליו, וגם כל תשובותיו אשר השיב לאחרים, הציע לפניו לראות היעמדו דברי דוד בהוראותיו, והב"ח ז"ל הסכים עמו תמיד להלכה ולמעשה, (ראה לדוגמא בשו"ת ב"ח הישנות בסוף סימן צ"ב ובסימן צ"ג, ובשו"ת ב"ח החדשות בסימן י"ז ובסימן נ"ד), והא לך לשון הזהב של רבינו הב"ח ז"ל אשר כתב פעם לחתנו רבינו הט"ז בתחלת תשובתו אליו: "עוקר הרים וטוחנן זו בזו בפלפולא, בהיכלו אומר כבוד כולו, קול לו וקול אליו, קדוש יאמר לו, הוא חתני ר"מ ואב"ד האלוף כמוהר"ר דוד סג"ל, נרו וגר זרעו יאיר עד ביאת הגואל" (שו"ת ב"ח סימן קי"ג), וכל כך היה גדול ונכבד בעיניו עד דשדר גם כן פסקיה קמיה וביקש ממנו הסכמת דעתו בשריותא דאתתא בנדון עסק קידושין (שו"ת ב"ח החדשות סימן ע"ט). ומלבד זה שקל וטרי רבינו ז"ל הרבה פא"פ גם עם שאר גאוני קשישאי, עם הגאון מהר"ם יפה בעל הלבושים (ט"ז יורה דעה סימן ס"ג סק"ז, ובסוף סימן ל"ט סוף ס"ק כ"ג), ועם הגאון מו"ה משה חריף הראשון (ט"ז או"ח סימן ת"ל סק"א), ועם הגאון מהר"ן שפירא השני בעל מגלה עמוקות (ט"ז אהע"ז סימן קכ"ט ס"ק כ"ה), וגם עם שאר גדולי וחכמי זמנו, עם הגאון רבינו ר' העשל ז"ל בהיותו אצלו בק"ק לובלין (ט"ז אהע"ז סימן קנ"ו סק"ח, ובשו"ת גאוני בתראי סימן ז'), ועם הגאון הש"ך ז"ל כשהיה רבינו אצלו באכסניא שלשה ימים, והש"ך בעצמו סיפר שנהג בו כבוד גדול, אף כי השיג עליו, וגם רבינו הט"ז שמח עמו בחברתו ונתקיים "ואת והב בסופה" (בהקדמה לספר נקודות הכסף), ועם הגאון מו"ה יונה קראכמאל ז"ל דיין הגדול דק"ק קראקא (ט"ז חושן משפט סי' ע"ב סעיף מ'), ובחליפות מכתבי שו"ת עם הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ האב"ד דק"ק לובלין (ט"ז או"ח סימן תרפ"ד), ועם הגאון מו"ה יהושע ר"מ דק"ק קראקא והוא בעל מגיני שלמה (ט"ז אהע"ז סימן קכ"ט סק"ה), וכן נדפסו ממנו הרבה תשובות להלכה ולמעשה בשו"ת גאוני בתראי ובשו"ת ב"ח החדשות בסימן ע"ח, ובשו"ת פני יהושע ח"א בחלק אהע"ז סימן י"א, ופסקי

דינים

דינים להלכה ולמעשה נדפסו ממנו ג״כ בשו״ת „שאגת אריה וקול שחל״ שחבר בנו חורגו הגאון מו״ה אריה יהודה ליב (בהגאון מו״ה שמואל צבי בן רבינו הב״ח ז״ל) שהיה אח״כ אב״ד ור״מ פה ק״ק קראקא, ובסוף ימיו בק״ק בריסק דליטא, ואולם עוד נשארו הרבה מתשובותיו בכתובים אשר לא זכינו עוד לאורם, ויבואר מזה עוד להלאה:

ד. מקום משכן רבינו, לאחר שנפרד מבית חמיו הגאון ז״ל, עם ישיבתו הרמתה, ידוע כי מקדם קדמתה היתה עירנו פה קראקא קרית חנה דוד, ופה קבע בית מדרשו לתורה ולתעודה בעיר גדולה לאלקים רבתי עם רבתי בדעות, וכזאת סיפר לנו רבינו ז״ל בעצמו בספרו ט״ז על ש״ע אורח חיים (סוף סימן קנ״א) וז״ל: „ואני בילדותי הייתי דר בק״ק קראקא עם ביתי ובית מדרשי שהיה למעלה מן בית הכנסת ונענשתי הרבה במיתת בנים ותליתי בזה״, עכ״ל. ואם אמנם כי דאבה נפש רבינו מאד במיתת בניו הקטנים, מצא אח״כ נוחם לנפשו כי הוליד אחר זה בנים חיים וקיימים גדולים בתורה ובחכמה, וגם בני בנים נולדו על ברכיו, וכלם היו תלמידי חכמים מובהקים ומחברי ספרים יקרים, גם נינים ונכדים לו תופשי תורה ויושבי על מדין דור אחר דור עד זמננו זה, כאשר תראה להלאה בסוף המשך דברינו. והנה אח״כ נתקבל רבינו לאב״ד ולר״מ בק״ק פאטליטשא, הסמוך לעיר ראווא, ובשנת שע״ח כבר ישב על כסאו שם, ובעת ההיא, והוא עודנו בימי עלומיו, כתב שם תשובתו הגדולה אשר ערך אז בהירתר עגונה אחת לשלחה לחותנו הגאון הב״ח ז״ל, בהיותו אז עדיין אב״ד ור״מ בק״ק בריסק דליטא (שו״ת ב״ח סימן צ״ד), ובהיות העיר פאטליטשא קטנה, ואנשים בה מעט לא היה לאל ידם לתת לרבינו די ספוקו לכלכל ביתו בכבוד, ולמד שם מתוך דוחק ועוני גדול, והוא לא היה נסה באלה, כי בימי בחרותו היה רך וענוג בבית אביו הרה״ג הקצין ז״ל, אשר היה לו הון ועושר בביתו, וגם אח״כ בהיותו סמוך על שלחן חותנו רבינו הב״ח ז״ל, גם אז לא ידע מחסור, כי רבינו בעל הב״ח נתן לו כל די מחסורו בלחם ושמלה וכל משאלות לבו, כי רבינו הב״ח היה חש על נדיבות, וכל הליכות ביתו היו מתנהגות בעת ההיא ברום מעלות הנדיבות, וביתו הי׳ פתוח לרוחה עד שהרבה בחורי חמד מבני הישיבה היו גם כן מאוכלי שלחנו. ואם

אמנם

אמנם כי ראשיתו היה מצער מאד כי גם הב"ח ז"ל למד בנערותו מתוך דוחק ועוני, אבל אח"כ הרים ד' את קרנו, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בקהלות גדולות וחשובות ויברכהו ד' בהון ובעושר (בהקדמת בנו לס' ב"ח על טור או"ח, ובפנקס הצדקה פה שנמצא בבית הכנסת של הרמ"א ז"ל), ובשנת שע"ט כאשר נתקבל רבינו הב"ח לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, עבר דרך עיר פאטליטשא מקום משכן חתנו הגאון בעל הט"ז לראות בשלומו ובשלום אשתו היא בתו קודם פרידתו, ושם ראה לדאבון לבו את גודל עניו ומרודו של חתנו מחמד עינו, ויהי כאשר בא הב"ח לקראקא וישב פה על כסא כבודו ערך מכתבו לחתנו בעל הט"ז עם קצת דברי נחומים, וכה היו דבריו אליו: „עת הייתי אצלך בק"ק פאטליטשא, ראיתי את עניך ומאד צר לי כי לא תוכל לשבת על התורה במנוחה, אך אקוה כי ירחיב ד' את גבולי ואשלח לך מתנה" וכו'. והב"ח קיים אח"כ הבטחתו כי שלח לו מתנה הגונה עם שו"ת אחת לדינא (מצבת קודש ח"ג סימן א' בשם אביו הגאון ר' נפתלי הירץ ז"ל רב"ד דק"ק לבוב שהעיד שראה דבר זה בכתב יד הב"ח ז"ל בעצמו, אצל הגאון ר' זלמן מרגליות מבראדי). והנה רבינו בעל הט"ז בראותו כי צר לו המקום לשבת שם, נסע מן העיר ההיא הלוך ונסוע למדינות פולין גדול ויט אהלו בק"ק פוזנן המעוטרה, ושם ישב על מדין בין מלכא למלכא, כאשר סיפר בעצמו בתשובתו לחותנו הגאון ז"ל (שו"ת ב"ה החדשות סימן י"ז), ומשם הופיע באור תורתו בכל ארץ הגליל ההיא, וברבות הימים לאחר פטירת חותנו הגאון ז"ל, נתקבל רבינו לאב"ד וכר"מ בק"ק אוסטרא אשר בגליל וואהלין ארץ מולדתו, והעיר ההיא כבר היתה נודעת עוד מימי קדם קדמתה למקום תורה וחכמה ע"י רבותינו מהרש"ל ומהרש"א ז"ל ששימשו שם בכתר הרבנות והרביצו תורה בישראל כנודע, ובשבת רבינו על כסאו שם נהרו אליו תלמידים רבים קרובים ורחוקים, ומהם גם ת"ח מובהקים, מכל קצוי ארץ אשר באו כלם לשאוב מים חיים ממעין חכמתו העמוקה, ולהתענג מנועם זיו חדושיו הנפלאים, ומפלפוליו העצומים, אשר חדש ברוב עיונו ובחידוד שכלו בתלמוד ובפוסקים ראשונים ואחרונים ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וכאשר שמעו דבריו כי נעמו הפצירו בו מאד להוציא לאור הדפוס ספרו היקר „טורי זהב" על טור וש"ע יורה דעה לרוות צמאון המשתוקקים

לדבר

לדבר ד' זו הלכה ברורה ופסוקה, ורבינו ז"ל נענה למבוקשתם והדפיסו בלובלין בשנת ת"ו לפ"ק (ראה מזה בהקדמת בעל הט"ז שם), והנה אח"כ בזמן גזירות הקהלות בשנת ת"ח ות"ט שאז היה הרג רב וחורבן גדול ברוב מדינות פולין (ואח"כ בשנת תט"ו גם במדינות ליטא) ע"י הצורר חמיל ימ"ש, כנודע, וברחו אז רבים מגדולי ארץ פולין ממקומם ונקבצו כלם ובאו לעיר לובלין מקום משכן הגאון הנודע מו"ה העשל ז"ל שהיה אב"ד שם בעת ההיא, ובשנת ת"י בחודש כסליו היה גם רבינו הט"ז בתוך הגולים שם מחמת המציק מכת המדינה, כאשר סיפר בעצמו שהיו שם ג"כ כמה גאונים בעלי תריסין מלבד מארי דאתרא אביר הרועים הרב המובהק מו"ה העשל שיחי', ושם באה לפניהם שאלה בעסק עגונה א' שנהרג בעלה עם בנה ביום הרג רב בק"ק שעברשין (ט"ז אהע"ז סימן קנ"ז סק"ח, ושו"ת גאוני בתראי סימן י ז), וגם אח"כ עוד לא שקטה הארץ בגליל וואהלין שם מקול תרועת מלחמה ומנוסת חרב, ורבו אז חללי חרב וחללי רעב בכל ארץ פולין ונתבטלו רוב הקהלות (שו"ת אמונת שמואל סימן מ"א), וכן רבו אז ג"כ השאלות בעניני עגונות, (ראה מזה בט"ז אבן העזר סימן י"ז ס"ק ס"ד מה שהביא שם מן המלחמות שנתהוו בגזירות הרעות משנת ת"ח והלאה), ובזמן הרע ההוא היה גם רבינו דוד בעל הט"ז במצור ובמצוק מאד, נודד ממקומו ומביתו, ועינה בדרך כחו, כי היה חונה עם כל בני ביתו על פני השדה, ושם ערך ג"כ תשובתו בנדון עגונה א', וטרח מאד להתירה מכבלי העיגון, וכתב שם שלא היה יכול לעיין מזה בספרי הפוסקים, יען כי נתבטלו כמעט כל ספרי הקודש מפני הגזירה, ולא היה בידו שום ספר זולתי גמרא וטור, ועכ"ז התיר אז את העגונה שם, (שו"ת כ"ה החדשות סימן ע"ח):

ה. **והנה** כבר נודע שבימי המהומות והמבוכות כאשר פור התפוררה הארץ ונעשה חורבן גדול ברוב מדינות פולין וליטא משנת ת"ח והלאה שנהרגו שם אלפים ורבבות מישראל, ובתוכם כמה גאונים ותופשי ישיבות, ונחרבו ג"כ הרבה קהלות גדולות וחשובות עד שהכמי הדור ההוא קבעו יום צום ובכיה לדורות בכל מדינות פולין על חורבן השלישי ועל עם ד' כי נפלו בחרב, ביום עשרים בסיון כנודע, (ראה מזה במגן אברהם בהל' תענית סימן תקס"ח סק"י, ובסוף סימן תק"פ), אז נבהלו אלופי יהודה, וכל גדולי ישראל נמוגו, מדאבון נפש

ולב

ולב. ויהי בראותם כי אזלת יד, כי הארץ עוד לא שקטה מתרועת מלחמה ומלהט החרב המתהפכת, התעוררו רבים מהם לעזוב את הארץ השוממה, ולהיות נדודים ממקומם ובקשו למצוא מפלט למו בארץ לא להם, ומהם הגאונים ר׳ יונה תאומים בעל קיקיון דיונה, ור׳ שמואל קאיידנובר בעל ברכת הזבח, ור׳ חיים בוכנער מקראקא בעל אור חדש, והמה קבעו תחלת ישיבתם במדינת עסטרייך, והגאונים בעל שער אפרים ורבינו בעל הש״ך קבעו מקום ישיבתם במדינת מעהרין, והגאון מו״ה חנוך דרשן מפוזנן בעל ראשית בכורים, (ותשובותיו נדפסות בס׳ שו״ת חינוך בית יהודה דפוס אמשטרדם תס״ח לפ״ק, והוא היה בתחלה תופש ישיבה ואב״ד בק״ק גניזין), גם הוא הלך בגולה ביום חרון אף ד׳ ונתקבל לאב״ד בק״ק איטונגין במדינת ריז (והוא בא בהסכמה על ס׳ נחלת צבי על ש״ע אבן העזר וחתם שם: „נאם חנוך בן החסיד מו״ה אברהם זצ״ל אשר הגלה מארץ פולין בריש גלוותא, החונה היום פה ק״ק איטונגין חותם יום א׳ כ׳ תמוז ת״ט לפ״ק), והגאון בעל בית הלל. ועוד שאר גאונים זולתו אשר נסעו מזה לארץ אשכנז ונתקבלו כלם לרבנים ולראשי מתיבתא שם במקומות שונים. (ורק קצת מהם חזרו ושבו בסוף ימיהם למדינות פולין כאשר שקטה הארץ, ומהם מהר״ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח, הוא נתקבל בסוף ימיו מפפד״מ לקראקא, וכן הגאון בעל בית הלל נתקבל שוב מהמבורג ואלטונא לזאלקווא ושם מנוחתו כבוד). והנה במשך שנות הזעם האלה נסה גם רבינו בעל טורי זהב, לעזוב גם הוא את ארץ מולדתו, ולנסוע ג״כ למדינות אשכנז עם התקוה כי אולי משם יבא עזרו מעם ד׳ למצוא מקום מנוחה לשבת על התורה ועל העבודה, באחת מערי יהודה, ולהרביץ תורה בישראל כדרכו בקודש מנעוריו ועד כה, ויהי דוד נחפז ללכת דרך ארץ מעהרין, ובכל מקום בואו חרדו כל גדולי העיר לקראתו, וכלם היו מבקשים את פני דוד ליהנות מאור תורתו, וכל דבר הקשה הביאו לפני הדרת גאונו, להחריץ עליו משפטו ודינו, (ראה מזה בט״ז או״ח סימן רס״ג סק״כ, אודות השאלה אשר הציעו לפניו אנשי ק״ק שטייניץ במדינת מעהרין, בדיני עירובין, ותשובתו אשר השיב להם בזה להלכה ולמעשה, וכן מדי עברו דרך עיר העלישוי, גם שם נשאל דוד אודות תלמיד אחד של הגאון ר גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני שברח מפליטי חרב שבמדינות

פולין

פולין, ובא לק"ק העלישויא, ואשתו נשבית בין הקדריים, ובאו עדים והעידו שנשתמדה מחמת אונס, ונדיב אחד רצה להתחתן עמו ולתת לו את בתו לאשה וליתן לו גם כן נדוניא הגונה רק שהיה לבו מהסס אם הוא מותר לישא אשה אחרת מחמת חרם רגמ"ה, ובבוא רבינו הט"ז להעלישויא נשאלה שאלה זו לפניו, והורה שמותר ליקח אשה אחרת, ואינו צריך ג"כ לזכות גט לאשתו הראשונה ע"י אחר, וחלקו על הוראתו אז איזה רבנים במדינה שם, ובראשם הגאון בעל צמח צדק שהיה אז אב"ד דנ"ש והמדינה, ואמרו שאפילו זיכוי גט ע"י אחר לא מהני בזה, והגאון בעל עבודת הגרשוני חתן בעל צמח צדק שהי' אז אב"ד דק"ק פרוסטיץ במדינת מעהרין שם, הוא עמד אז לימין צדקו של רבינו בעל הט"ז והכריע דעכ"פ מהני בזה זיכוי גט ע"י אחר, וערך תשובתו בזה לחותנו בעל צמח צדק, אבל לא הסכים עמו בזה, כמבואר כל זה בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן ל"ו, וסוף הדבר מה הוה עלה תמצא שוב בשו"ת צמח צדק בסימן ע').

ויהי בנסוע רבינו הט"ז במדינה שם מעיר לעיר והיה נדוד ממקומו ימים רבים, ולא מצא מנוח לקבוע מקום לשבת כסא ולהרביץ תורה בישראל כאשר קותה נפשו, ובהצר לו זכר ד' לדוד את כל ענותו, והעיר את רוחו לחזור ולשוב אל ארץ פולין אחרי כי שקטה הארץ מעט, ויביאהו אל המנוחה ואל הנחלה, וישימהו לנגיד על נחלתו במקהלות עם ד' אשר בעיר לבוב המעוטרה, הנודעת עוד מימים קדמונים לעיר גבורים, מלאה חכמים וסופרים, שם מקור החכמה ומעין התבונה, שם אבן פנה ויסוד האמונה (לשון רבינו הב"ח בתשובה סימן ע"ב), והיה זה איזה שנים אחרי פטירת הגאון ר' יוסף ב"ר אליקום געץ חתן מהר"ם מלובלין שנפטר שם ב' תשרי ת"ג לפ"ק, וגם אחרי פטירת הגאון ר' מאיר ב"ר אברהם ז"ק שנפטר שם כ' כסליו ת"ד לפ"ק, שהיו שניהם רבני לבוב, הראשון בחוץ לעיר והשני בתוך העיר שם, כנודע, ונתקבל הגאון רבינו דוד בעל הט"ז לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב בחוץ לעיר שם, ונתגדל כבודו שם, לשבת על התורה ועל העבודה, השקט ובטח בתוך קהל ועדה, מתוך עושר ומתוך רחבת לב, כי גם כל ערי הגליל דלבוב וכל מדינת פאדאליא היו כלם סרים

למשמעת

למשמעת הרב דלבוב (ראה מזה בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן פ"ח), ונרתקיים ברבינו ז"ל מאמר חז"ל: „כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", וכבר הראינו במקום אחר, כי בזמנו היה ג"כ אב"ד בתוך העיר שם הגאון מו"ה נפתלי הירץ בן בתו ותלמידו של רבינו הב"ח ז"ל, ונמצא כתוב בפנקס הקהל שם, כי בשנת תכ"ד נמכר אז בית אחד בק"ק לבוב בחוץ לעיר, להגאון ר' נפתלי הירץ הנ"ל ע"פ פסק בית דין, ונתקיים הפסק ההוא ג"כ בכתב ידו וחתימתו של רבינו הט"ז, ובא על החתום ביום כ"ז מנחם אב תכ"ד לפ"ק „נאם דוד הוא הקטן בלא"א הקצין מו"ה שמואל זללה"ה", ובאותה השנה היה ג"כ רבינו אחד מראשי הועד באסיפת גאוני ד' ארצות פולין, אשר התועדו יחדו בלובלין ביריד גראמניץ ביום י"א ניסן תכ"ד לפ"ק, אשר שם באו ג"כ בהסכמה על הדפסת ס' עמודיה שבעה להג"מ בצלאל דרשן דק"ק סלוצק, ובא שם על החתום בהזכרת גב שם עיר מולדתו „נאם דוד הוא הקטן בלא"א הקצין מו"ה שמואל זללה"ה מלאדמיר, חונה בק"ק לבוב בחוץ לעיר", ובתחלת שנת תכ"ז לפ"ק, בא ג"כ על החתום על פסק דין אחד בפנקס דד"א בלבוב שם כמ"ש במצבת קודש בסוף ח"ב, ורבינו זכה גם כן לאריכות ימים זקן ויושב בישיבה, והאריך ימים על כסאו בלבוב שם, בתורה ובגדולה, גם בניו ובני בניו היו כלם אדירי התורה ותופשי ישיבות ברום המעלה, כפי אשר תראה להלאה, וכבר ידוע כי בסוף ימיו נשמע קול רעש גדול במחנה העברים אודות המשיח השקר ש"ץ שר"י, ואז שלח רבינו הט"ז אליו את בנו הגאון מו"ה ישעיה סג"ל, ואתו עמו גם בנו חורגו הגאון הנודע מו"ה ליב בעל שו"ת „שאגת אריה וקול שחל", שניהם נכדי רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל, לתהות על קנקנו של הש"ץ, והם עשו שליחתן והביאו ג"כ אגרת שלומים ומנחה ודורון אשר מסר בידם הש"ץ לכבוד אביהם הגאון ז"ל כמבואר הכל בס' „ציצת נובל צבי" להגאון ר' יעקב ששפורט, והדברים עתיקים, ויקרבו ימי דוד למות ויצו אל ביתו ויגוע ויאסף אל עמיו בלבוב שם זקן ושבע ימים ביום עשרים וששה בחודש שבט תכ"ז לפ"ק, — ומספד גדול עשו לו במותו, כי לא הניח אחריו בישראל כמותו:

ואלה הדברים אשר באו חרותים על אבן מצברתי בלבוב שם:

„ביום כ״ו שבט שנת תכ״ז לפ״ק, נטמן הגאון הגדול מאור הגולה, הרב הגדול בעל טורי זהב, מורינו ורבינו מו״ה דוד בן מו״ה שמואל הלוי, מחבר חבורים יקרים, באור תורתו האיר לדור דורים, על כל השלחן ערוך וארבעה טורים, הן בעודנו בחיים כבר זכה, כי נפסקה כמותו הלכה, הוראתו שלמה זכה וערוכה. תנצב״ה״:

(מלכת קודש ח״א סימן מ״ח).

העיר לאדמיר, הרה וילדה, העיר קראקא גדלה שעשועיה, אויה נא לה! אמרה לבוב, כי אבדה כלי חמדתה:

(כעין מליצת חז״ל כד נח נפשי׳ דר׳ זירא, מו״ק כ״ה ע״ב, מגילה ו׳ ע״א).

ז. והנה קורא יקר! אם תרצה ותשים עין ולב על כל מעשה תקפו וגבורתו של רבינו ז״ל, כן עוד תחזה, כי מלבד חבוריו טורי זהב הנפלאים אשר חבר על ד׳ חלקי הש״ע הנודעים לשם ולתהלה, ומלבד רבי תשובותיו אשר האיר בהם כל בני הגולה, עוד אחז צדיק דרכו דרך הקדש לרומם גם כן דגל התורה בהחזקת ישיבות גדולות ונכבדות, ולהשקות מנחל עדניו כל צחה צמא לדבר ד׳ זו הלכה ברורה בתלמוד ובפוסקים בעיון ובשקידות, ודרך גם בזה בעקבות חותנו רבינו הגדול הב״ח ז״ל, ובכל מקום בואו קבע שם בית מדרשו להרביץ תורה בישראל, וזכה להעמיד תלמידים הרבה אשר גדלו והצליחו ונעשו פארי הדור ומורי הוראות בישראל, ובעת אשר נהג רבינו הט״ז את ישיבתו הגדולה בק״ק לבוב המעוטרה, היתה פה בק״ק קראקא הבירה, גם כן ישיבה גדולה ומפוארה, אשר עמדה אז תחת דגל רבינו הגדול שר התורה, מו״ה העשל לובלין ז״ל מאור הגולה, אשר היה בזמן ההוא אב״ד ור״מ פה קק״ק והגליל אחרי פטירת הגאון מו״ה ליפמן סג״ל בעל תוס׳ יום טוב, והלכו אז התלמידים מחיל אל חיל, וקנאת סופרים הרבתה תורה ותושיה בישראל. והנה אין פה המקום לחשוב ולמנות כל תלמידי רבינו ז״ל אשר העמיד בילדותו ובזקנותו, אחרי כי רבים המה ולא יכילם הגליון בזה, ואולם אמרתי לחשוב פה עכ״פ איזה מהם לדוגמא מן הגדולים והמצוינים שבהם, ואלו

ואלו הם: א) הגאון מו״ה שמואל במו״ה דוד הלוי אב״ד דק״ק באמבארג והמדינה, הנודע על ידי ספרו היקר „נחלת שבעה" מהדורא קמא שנתפשט בכל תפוצות ישראל, ועוד לו ספר נחלת שבעה מהדורא בתרא שנדפס אח״כ והוא יקר במציאות. גם חבר ספר שו״ת בקוראי שמו גם כן ס׳ נחלת שבעה ונדפס ע״י בנו לאחר פטירתו, והוא היה תלמיד מובהק לרבינו הט״ז (ראה מזה בשו״ת נחלת שבעה שם בסי׳ מ״ב מ״ו ס״ט ע״ג), וכן היה ג״כ תלמיד להגאון הנודע מו״ה שעפטיל סג״ל הורויץ בן הגאון בעל השל״ה ז״ל כמ״ש בעצמו בספרו נחלת שבעה במשפטי הכתובה במחודשים בסימן י״א שם, והרי״ץ ג״כ שאלותיו וספיקותיו להגאון מהר״ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח כמבואר בספרו שם במקומות שונים, וגם בשו״ת אמונת שמואל סימן מ״ה. ב) הגאון מו״ה ישראל במו״ה שמואל מטרניפאל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לאדמיר ובק״ק לויצק, והוא היה ג״כ בן דודו של רבינו הט״ז. והנה אם אמנם שלא נמצא מהגאון הזה שום זכרון בספר, אבל מי מקוראי הדורות לא ידע יקר תפארת גדולתו שהיה ראש וראשון בין גאוני וחכמי דורו ולא נעשה שום ועד זולתו, ובשנת תל״ג בא בהסכמה בין גאוני קשישאי על ס׳ לקט שמואל שנדפס בוויניציאה שנת תנ״ד, ובשנת תל״ז היה אחד מראשי הועד של גאוני ארבע ארצות ביריד יערסלוב אשר באו בהסכמה ובעצה אחת ליתן רשות והורמנא להעתיק הנ״ך לשפת אשכנזית ולהדפיסו באמשטרדם, ובשנת תל״ח בא שנית להסכים על העתקת הנ״ך הנ״ל, גם כן בועד לובלין ביריד גראמניץ, ועמד שם בראש הועד למנהיגי הדור דארבע ארצות, ועוד בא בהסכמה בין גאוני ד׳ ארצות שהסכימו על ספר קנה חכמה בועד יערסלוב בשנת ת״ם לפ״ק, וכמו כן בעת שנתנו הסכמתם על הדפסת ס׳ עולת תמיד ועולת שבת על ש״ע או״ח שנדפס באמשטרדם בשנת תמ״א לפ״ק, ואז היה אב״ד ור״מ בק״ק לאדמיר, ובשנת תמ״ג בא בעצה אחת עם גאוני ד״א בועד לובלין ביריד גראמניץ, שנתנו שם תוקף הסכמתם להדפיס ס׳ מגיני זהב נגד ס׳ נקודות הכסף של הגאון הש״ך ז״ל, ואז היה אב״ד ור״מ בק״ק לויצק, וכתב שם שהוא תלמידו וש״ב של הגאון בעל הט״ז זצ״ל. ג) הגאון מו״ה מנחם מענדל במו״ה צבי הירש רמ״ר מפוזנן, שהיה בתחלה אב״ד ור״מ בק״ק העלישויא במדינת מעהרין, ואח״כ בשנת תנ״ב היה ר״מ ואב״ד בק״ק זמיגראד,

ואז

זאז הסכים על ס' מגן אברהם בהדפסה הראשונה, ובשנת תנ"ח היה ר"מ ואב"ד בק"ק ווענגראב, ואז הסכים על ס' חקי חיים על דיני ש"ע אורח חיים מהרב בעל לחם הפנים חתנו של המגן אברהם, והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תע"ח שאז הסכים שוב על ספר חקי דרך על דיני אהע"ז ג"כ מבעל לחם הפנים הנ"ל, והגאון הזה חבר ס' צנצנת מנחם על אגדות הש"ס ובא בדפוס, וכתב שם בסוף ספרו שלמד בתחלה בישיבת הגאון רבינו ר' העשל אבד"ק קראקא, ואח"כ למד בישיבת הגאון מו"ה דוד בעל ט"ז אבד"ק לבוב. ד) הגאון מו"ה אריה יהודה ליב בן הגאון מו"ה שמואל צבי הירץ אבד"ק פינטשוב בן רבינו הגדול הב"ח ז"ל, והוא בן חורגו של רבינו הט"ז, כי לעת זקנתו של רבינו מתה עליו רבקה אשתו הרבנית בת הגאון בעל הב"ח, ולקח לו לאשה את גיסתו אשת גיסו הגאון ר' שמואל צבי הירץ הנ"ל, והנה הג"מ אריה יהודה ליב נתגדל בביתו של רבינו ולמד ג"כ בישיבתו הרמתה עד שנעשה לארי שבחבורה, ועלה ונתעלה במשך הזמן עד שנתקבל להיות אב"ד ור"מ בקהלות הגדולות והמפוארות שבמדינות פולין וליטא, גם החליף תשובותיו עם גדולי וחכמי דורו, ואשר רק קצת מהם נדפסו. לאחר פטירתו ע"י נכדו הרה"ג מו"ה אברהם נתן נטע מייזילש האב"ד דק"ק ווישניץ דליטא, ונקראים בשם „שאגת אריה וקול שחל", וקצת מהם נדפסו בשו"ת גאוני בתראי (ראה שם בסימן נ ז, נ"ח, נ"ט), ועוד לו תשובה אחת בס' שו"ת שבות יעקב סימן ק"ז, ובימי עלומיו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק סווירז, ומשם שלח תשובתו אשר כתב בעסק עגונה אחת לאבי חורגו הגאון בעל הט"ז, והיא נדפסה בספר „שאגת אריה וקול שחל" בסימן ו', ואח"כ נתקבל לאב ד ולר"מ בק"ק סטאבניץ ומשם שלח תשובתו אשר כתב בדיני ממונות להגאון מהר"ש קאיידנובר והיא נדפסה בשו"ת אמונת שמואל סימן כ"ה, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק זאמושטש ושם נתן הסכמתו בשנת תמ"ט על ספר צפנת פענח חדש שחבר הרב ר' יוסף ב"ר משה דרשן דק"ק פרעמיסלא (דפוס פפד"א), ואח"כ נתקבל לאב"ד, ור"מ בק"ק טקטין ושם בא בהסכמה על ספר ברתונת פסים על הגדה של פסח מהדרשן דק"ק פרעמיסלא הנ"ל, (דפוס אמשטרדם), ובאמצע שנת תנ"ו נתקבל משם לאב"ד ולר"מ פה ק"ק קראקא, ואז הסכים על ס' הלכה ברורה על ש"ע או"ח, ובשנת

תס"א

תס"א נתקבל מפה לאב"ד ולר"מ בק"ק בריסק דליטא ואז הסכים על ספר ראש יוסף על מסכתות הש"ס, והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תע"ג שאז הסכים ג"כ על ספר ברית שלום על התורה כנודע, ואחרי פטירתו ישב על כסאו בבריסק ישם גם בנו גם בן בנו הגאונים ז"ל כמבואר בס' ברית שלום שם, ודי בזה: —

ז. והנני לחשוב פה גם כן מעט מתולדות רבינו מבניו ובני בניו מניניו ונכדיו כפי אשר נודע לי מפי סופרים ומפי ספרים דור אחר דור עד זמנינו זה. דע כי לרבינו בעל טורי זהב היו לו שלשה בנים גדולים בתורה ובחכמה, ובת אחת נשואה ג"כ לרב גדול בתורה ובחכמה, בנו הראשון היה הרה"ג ארי שבחבורה מו"ה מרדכי סג"ל. ובנו השני היה הרה"ג החסיד מו"ה שלמה סג"ל, ושניהם היו מכון שבתם בשבת אחים בק"ק לבוב שם בקרית חנה דוד אביהם האב"ד דשם, והיו עוסקים בתורה יומם ולילה, ושניהם נהרגו על קדוש השם בעלילה, עוד בחיי אביהם הגאון מאור הגולה, בין שאר הקדושים שנהרגו ביום חרון אף ד' שהיה בעיר לבוב בשנת תכ"ד, בחוץ לעיר ביום שבת קדש ח' אייר, ובתוך העיר מן ח' אייר עד כ' סיון, (מצבת קדש ח"ב סימן ל"ט־וח"ד סימן ל"ט). ובנו השלישי היה הגאון מו"ה ישעיה סג"ל והוא ז"ל האריך ימים גם לאחר פטירת אביו ז"ל, וכבר זכרנוהו למעלה כי אותו שלח אביו רבינו הט"ז ביחד עם בנו חורגו ותלמידו הגאון מו"ה אריה ליב לתהות על קנקנו של הש"ץ שר"י, והגאון ר' ישעיה זה היה חותן משה והוא הרב הגאון מו"ה משה בהרא"ש ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק ישנאווי בעהמח"ס ויקהל משה על התורה, ונדפס קצת ממנו בתוך ספר דברי דוד מרבינו הט"ז לבאר פי' רש"י על התורה שנדפס בשנת תמ"ט בדפוס דיהרנפורט, ועוד יבואר מזה להלאה, ובתו של רבינו הט"ז היתה אשת הרב הגאון מו"ה גד, והיא ילדה לו את הגאון הגדול מו"ה יואל אב"ד ור"מ בק"ק שעברשין והוא בעהמח"ס מגיני זהב להצדיק דברי זקנו רבינו הט"ז על ש"ע יו"ד מרוב ההשגות אשר השיג עליו רבינו הש"ך ז"ל בספרו נקודות הכסף, והסכימו עליו גאוני ד' ארצות בועד לובלין ביריד גראמניץ ביום ד' י"ב אדר תמ"ג לפ"ק, ויבואר גם מזה להלאה, ובשנת ת"ן בא בהסכמה בין הגאונים שהסכימו על הדפסת ספר כתונת פסים להרב ר' יוסף ב"ר משה, דרשן דק"ק פרעמיסלא, ושם

בא על החתום: „נאם הצעיר יואל בלא״א הרב הגדול מו״ה גד ז״ל חונה בק״ק שעברשין יצ״ו״, ובנו היה הרב הגאון מו״ה משה גד אבי הגאון מו״ה יואל ז״ל בעהמח״ס „חדושי הלכות״, על סדר נזיקין (דפוס אלטונא שנת תצ״ו). גם חבר חדושים והגהות לספר הט״ז על ש״ע אבן העזר ונקראים בשם „דברי המגיה״, ובשנת תצ״ו הסכימו עמו הגאונים בעל פני יהושע ובעל כנסת יחזקאל, ולא עלתה בידו להדפיסם בחייו כי נטרפה לו השעה, ונדפסו לאחר פטירתו על ידי בנו הרב הגדול מו״ה גד ז״ל בהסכמת הגאון בעל נודע ביהודה ושאר חכמי הדור ההוא. — ומלבד אלה היו לו עוד נינים ונכדים גדולי הדור ומחברי ספרים, ומהם הגאון מו״ה דוד במו״ה יעקב אב״ד ור״מ דק״ק שערשאב דליטא, והוא בעהמח״ס חומות ירושלים, על תחלת ש״ע או״ח ונדפס בפפד״א בשנת תקס״ז (אוצרות חיים באות ח׳), והוא היה נין ונכד להגאון הט״ז, ובנו היה הרב הגאון המפורסם מו״ה שלום אב״ד דק״ק קאמין קאשירסק הסמוך לבריסק דליטא, והוא אבי הרב הגאון מו״ה צבי הירש חריף ז״ל אשר אור תורתו היה זורח בק״ק גיעשוויז דליטא, ובנו הרב המאוה״ג מו״ה אברהם יהושע נר״ו הוא יושב כעת על כסא ההוראה אב״ד ומ״ץ בק״ק פאקראיי הסמוך לק״ק קאוונא. ועוד נינים ונכדים לו גם בגלילות גאליציען ומן הנודעים לנו בזמננו זה, הם הרב הגאון מו״ה צבי הירש הלוי האבד״ק דאמבראווא הסמוכה לק״ק טארני, ושם מנוחתו כבוד ונחקק על מצבתו שם שהוא מנכדי רבינו דוד הלוי בעל טורי זהב, והוא אבי שני האחים הגדולים פארי הדור: הא׳ ש״ב הגאון החריף מו״ה יעקב הלוי זצ״ל, שהיה אבד״ק וואלברום במדינת פולין, ואח״כ נעשה ראב״ד פה ק״ק קראקא. והשני ש״ב הגאון הנודע מו״ה יוסף הלוי זצ״ל אבד״ק זבאראף במדינת אונגארן שהיה נקרא בשם ר׳ יוסף חריף, ונכדו בן בתו הוא ידידי וחביבי הרב הגאון מופת הדור מו״ה צבי הירש וויים נר״ו, יושב כעת על כסא הרבנות בק״ק דאמבראווא הנ״ל במקום אבי זקנו הרה״ג מו״ה צבי הירש הלוי ז״ל. וכן הרב הגאון מו״ה אביגדור הלוי הורוויץ האב״ד דק״ק קאמינקא חתן הגאון ר׳ משה צבי הירש מייזילש האב״ד דק״ק זאלקווא, (כפי עדות בנו הרב מו״ה יצחק שמשון הורוויץ בהקדמתו לשו״ת גאוני בתראי דפוס טשערנאוויין). וגם הרב הגאון מו״ה שמעון הלוי שטערן האב״ד דק״ק דאמבראווא בעהמח״ס שם משמעון (דפוס

לבוב

לבוב בשנת תר"ך, וראה בהקדמת בנו שם), הם היו ג"כ מנכדי רבינו בעל טו"ז. ומלבד כל אלה יש עוד בזמננו זה הרבה משפחות יקרות ונכבדות הנפוצים בערי פולין ורוסיא ובמדינת ליטא ובארץ אשכנז, מבני לוי המתיחסים שהם מזרעו של רבינו דוד נשיא הלוים בעל ספרי „טורי זהב" אשר מפיהם אנו חיים בכל תפוצות הגולה עד היום הזה: —

ח. **ועתה** קורא יקר! סלח נא אם אעצרך עוד מעט פה, כי הנני להציע לפניך גם כן את אשר קרה לכל ספרי רבינו ז"ל חמשה ספרי ט"ז על ד' חלקי הש"ע, וגם שאר חבוריו היקרים, את כל אשר עברו עליהם, וכל גלגולי דברים איך יצאו לאור הדפוס, כי לא בפעם אחת נדפסו כלם, רק בזה אחר זה בזמנים שונים ועל ידי אמצעות שונות, ואתה הסכת ושמע: —

א) **ספר** הט"ז על ש"ע מטור יורה דעה, זה יצא ראשונה לאור עולם עוד בחיי רבינו המחבר, והוא ז"ל בעצמו הביאו לבית הדפוס בלובלין בשנת ת"ו לפ"ק ע"י הפצרת חבריו ותלמידיו בהיותו אב"ד ור"מ בק"ק אוסטרא כאשר סיפר בהקדמתו שם, ונתפשט מיד בכל תפוצות ישראל, וכל חכמי הדור וגדולי המורים ראוהו ושמחו לקראתו, גם קיימו וקבלו את רוב דבריו בהוראה להלכה ולמעשה, ואם אמנם כי בזמן ההוא באותה השנה קם גם רבינו הש"ך ז"ל והוא הגאון מו"ה שבתי בהגאון מו"ה מאיר כהן אשכנזי, והוציא לאור את ספרו שפתי כהן על ש"ע יו"ד אשר טרח ויגע בו הרבה בהיותו שוקד על דלתות התורה עם חברים ותלמידים המקשיבים לקולו בקרית ווילנא — והיא עיר מגורת חותנו הגביר הרב הגדול ראש ומנהיג מו"ה זאב וואלף ר' יצחק ר' בונמש נכד הרמ"א ז"ל — והדפיסו פה קראקא ג"כ בשנת ת"ו לפ"ק בהסכמות י"ח גאוני ארץ מכל מדינות פולין ורוסיא וואהלין וליטא, וגם ממדינת עסטרייך, ובכללם היו ג"כ הגאון הישיש ר' ליפמן סג"ל בעל תוס' יום טוב שהיה אז אב"ד דק"ק קראקא, ושני רבותיו המובהקים הגאון ר' יהושע בעל מגיני שלמה ר"מ דק"ק קראקא, והגאון רבינו ר' העשל ר"מ דק"ק לובלין, וכלם נתנו עדותם עליו כי הפליא לעשות בחבורו, וגם אחי חמיו הגאון מו"ה משה ר' יצחק ר' בונמש בעל מהדורא בתרא שהיה אז אבד"ק לובמלא, ונתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק לובלין והוא חתן רבינו מהרש"א ז"ל

ז"ל, העיד עליו בהסכמתו שם: "שהוא ספר נפלא ונחמד בעיני כל רואיו, והאיר עיני ישראל בפרושיו ובהוראותיו", ובעבור זה נתנו לו רשות והורמנא להדפיסו ולהפיצו בישראל לזכות הרבים. אבל יען היותו אז עדיין רך בשנים, ושאר חכמי הדור היו כלם זקנים וישישים ממנו, ומהם כהנו פאר גם כן בקהלות גדולות ומפוארות בישראל, על כן לא אבו שמוע לו, ולא רצו כלל לסמוך עליו לא על פרושיו ולא על הוראותיו, לא להקל ולא להחמיר. ראה לדוגמא בשו"ת נחלת שבעה (סימן ס"ג שם) נדפס תשובה אחת מהגאון מו"ה מנחם מענדל ר' יצחק ר' אביגדורש ז"ל שהי' נקרא בשם ר' מענדל באם מקראקא, תלמיד הב"ח ואב"ד בק"ק פפד"מ שכתב שם בזה"ל: "וראיתי בספר חדש ושמו שפתי כהן בסימן נ"ג שכתב שם דבשבירת הגוף משערינן באגודל מלבד מה שהוא בגוף כבוכנא באסיתא שאינו מצטרף, וכן משמע מלשון הרב ושאר אחרונים עכ"ל, ואני לא ידעתי איזה לשון מצא דמשמע לי' מיני' שהבוכנא אינו מצטרף, ונהפוך הוא כי נראה לי מצד הסברא ומצד לשון הפוסקים שיש למדוד מן הבוכנא" וכו' ויע"ש שדחה דבריו בשתי ידים. והנה התשובה ההיא כתבה הגאון ר' מענדל באם אב"ד מפפד"מ, שם ביום כ"ג כסליו תכ"ג לפ"ק כמבואר שם בסוף תשובתו, ובאותה השנה נפטר ג"כ רבינו הש"ך ז"ל לעולמו בק"ק העלישויא בן מ"א שנים כנודע, וכבר עברו, מעת שנדפס הש"ך על יו"ד בשנת ת"ו עד שנת תכ"ג, כמו שבע עשרה שנה, ועדיין הוא קורא אותו בשם ספר חדש, ומלבד זה התמרמרו עליו אז קצת מחכמי הדור ההוא, על אשר מלאו לבו לגלות דעתו ברבים בעניני ההוראה, והוא עודנו צעיר לימים בן עשרים וארבע שנים, ועוד רבותיו חיים וקיימים, והוא עדיין לא מלאו ימיו ולא יצא טבעו בעולם בהחזקת ישיבות גדולות, וגם לא כהן פאר להיות אז יושב על כסא הרבנות באחת מן הקהלות כנודע, ומרת קנאתם ורוגזם היה ג"כ בדעתם לצאת בחרם לקראתו, אך לא עלתה בידם, ועכ"פ רצו שיהי' ספרו מונח בקרן זויות, ולא יגעו בו ידי המורים בעם להורות מתוכו איזה דין להלכה ולמעשה ד), עד לאחר

ד) והנה תרעה עד כמה גדלה אז הקנאה על רבינו הש"ך ז"ל ועל ספרו, עד כי חשבו מחשבות, ובקשו עלילות, ותפשו למצוא איזה תואנות לדחות

לאחר פטירתם שאז קם דור חדש בישראל אשר לא ידעו קנאה ורוגז, ואז קבלו גם את דברי רבינו הש"ך ז"ל באהבה וברצון להלכה ולמעשה, וגם גאוני ארץ הלכו לאורו, (ובהקדמת הר"ר יקותיאל מוויטמונד בהעתקתו את הנ"ך לשפת אשכנזית בשנת תל"ט), וקודם לזה שמו כל מעיינם רק בספר הט"ז, וכל הרבנים ומו"צ הורו מתוכו כל עניני ההוראה להלכה ולמעשה, כי הכירו אותו לזקן ויושב בישיבה, וככר יצא טבעו בעולם ע"י גדולי תלמידיו אשר האירו אז פני

לדחות את ספרו מתוך הקהל, ובאו בטענות כי לא בכל מקום כוון ההלכה בהוראותיו, ועוד לא מלאו ימיו לסמוך עליו בהכרעותיו, וגם באו בעלילה, כי לפעמים התלבש את עצמו בטלית שאינו שלו וחבר ספרו מהוראות רבותיו, וכל כונתם היה שלא ימשכו המורים אחריו להחשיבו לפוסק, ולא יסמכו עליו בהוראה במה שנוגע להלכה ולמעשה, ויהי' גורל ספר הש"ך על יו"ד כגורל הספר נחלת צבי על או"ח שחבר הגאון מו"ה צבי הירש כ"ץ בהגאון מו"ה יוסף ז"ל (תלמיד רבינו הב"ח ז"ל), אשר הדפיסו גם כן פה קראקא בעת שהדפיס פה בעל הש"ך את ספרו על ש"ע יו"ד, והוא היה המפרש הראשון אשר יצא אז לאור על הש"ע או"ח, ועכ"ז לא נתקבל לרצון ולא נתפשט ספרו כלל במחנה העברים להורות מתוכו להלכה ולמעשה, יען כי מיד בצאתו לאור הדפוס, יצאו עליו עוררין דלאו בר סמכא הוא, והעלילו עליו שלא כוון יפה לברר בכל מקום כל דין על בריו, ועל הדברים הנכונים אשר מלאו בו אמרו עליו כי גנובים הם אתו מחדושי אביו הגאון ז"ל אשר נפלו לו לנחלה, ומהם לקח וחבר ספרו „נחלת צבי", ולשוא התאמץ אחיו הגאון ז"ל בהסכמתו לספר נחלת צבי על ש"ע אבן העזר, אשר שם בא והעיד על צדקת אחיו המחבר, ולוח כי ספר הכ"ץ על או"ח איננו מנחלת אבות כלל רק מחדושי אחיו המחבר מאשר חנן אותו ד', כי שומע לא היה לו, ולכן לא נתקבל ס' הכ"ץ בקהל, ולא נדפס עוד פעם שנית מאז ועד עתה, אין דורש ואין מבקש, וכן אירע אחר כך כזאת גם לס' עולת תמיד על ש"ע או"ח אשר חבר הגאון מו"ה שמואל במו"ה יוסף ז"ל דיין דק"ק קראקא (חתן הרה"ג מו"ה חיים אורגלר ז"ל מחכמי וגדולי העיר פה, וגם רב בבית הכנסת של ר' וואלף פאפר פה ק"ק קראקא, ונפטר יום ב' ט"ו חשון תמ"ט לפ"ק) ונדפס באמשטרדם בשנת תמ"א, ואם כי בתחלת צאתו לאור הדפוס נתקבל לרצון ספר עולת התמיד, ובעיני כל היה חביב ונחמד, (ראה מזה בהקדמת בן המחבר מגן אברהם

פני תבל בתורתם. והנה בימים ההם גם רבינו הש"ך ז"ל לא נח ולא שקט במעונו, ולן בעומקה של הלכה, וחבר בנתים את ספרו נקודות הכסף אשר בו כתב רבי השגותיו על הוראותיו של רבינו הט"ז, ויהי דבריו בזה עם רבו הגאון הנודע רבינו ר' העשל זצ"ל, (עיין מזה בנקודות הכסף בסימן פ"ב), ועם מחותנו הגאון מהר"ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח, (עיין מזה בשו"ת אמונת שמואל סימן כ"ג), וזה האחרון התמרמר גם על שניהם יחדיו על ס' הט"ז ועל ס' הש"ך, וכתב בפירוש
להרב

אברהם), אכן כאשר נדפס הספר הנפלא "מגן אברהם" אשר בו באו ג"כ הרבה השגות עליו, והורה עליו באצבע הרבה פעמים דלא כעולת התמיד, מני אז ביטל התמיד, ולא נדפס עוד פעם שנית מני אז ועד עתה, והספר מגן אברהם נתקבל במקומו באהבה, ונקבעה הלכה כמותו בכל תפוצות ישראל עד היום הזה. וכזאת וכזאת חשבו לעשות ג"כ עם ספר הש"ך על יו"ד, ואף גם שני מחותניו אוהביו ורעיו מגדולי הדור ההוא, והם הגאונים מו"ה שמואל קאיידנובר בעל ברכת הזבח, ומו"ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, גם הם בראותם כי נתקבל ספר הש"ך על יו"ד לפוסק ומלא חן בעיני כל תופשי התורה ומורי הוראות בישראל, נתקנאו בו ובספרו, ובדקו אחריו וילאו להשיגו בכל עת מצוא, והראשון היה מהר"ש קאיידנובר דמלבד אשר השיג עליו בכל מקום אשר מצא, (ראה לדוגמא בשו"ת אמונת שמואל סימן כ"ג שכתב: "ומחותני ז"ל בש"ך יו"ד סימן קפ"ז ס"ק כ"ט שגג בזה, והוכחתי אותו על פניו ז"ל". ועוד שם בסימן מ"ה: "ומחותני בעל הש"ך שגג בזה בספרו ש"ך יו"ד סוף סימן ק"ת". ועוד בתשובה אחרת אשר השיג לבעל נחלת שבעה כתב וז"ל: "ומה שמביא מעלתו ראיה מדברי הש"ך ליתנהו להני כללא דכייל מחותני נר"ו בעניני ספק ספיקא" [שו"ת נחלת שבעה סימן כ"ב], ודי בזה), אלא שחשד אותו ג"כ כי ממנו לקח ושם בספרו, שכן כתב בתשובה: "מה שהביא מחותני שפתי כהן ז"ל בסימן קפ"ז להשיג על הב"ח בפירוש המרדכי, מאתי יצאו הדברים ת"ל, (שו"ת אמונת שמואל סימן כ"ג), ויותר מזה כתב בתשובה אחרת להרב בעל נחלת שבעה: "ומעלתו שם לבו אל האחרונים ספרי הט"ז והש"ך, ואני לא כן אנכי עמדי, עיקר עסקי ת"ל בש"ס ובפוסקים הראשונים, ועד שאני מגרמי גרמי באחרונים כאכל בשרא אפתורא דדהבא בש"ס ובפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שהם יתד שהכל תלוי בו, כי האחרונים מבלבלים הדעת והזכרון, כי ת"ל כל מה שהעלו
על

להרב בעל נחלת שבעה תלמיד בעל הט"ז בזה"ל: „מעלתו שם לבו אל האחרונים ספרי הט"ז והש"ך, ואני לא כן אנכי עמדי, עיקר עסקי ת"ל בפוסקים ראשונים ובש"ס וכו', כי האחרונים מבלבלים הדעת והזכרון וכו', ומי שהוא בבית מדרשינו אראה לו חבילות טעיות בכל דף מספריהם על כן אין עסקי עמהם ת"ל, וייש למעלתו למכור ספריהם ולקנות ד' טורים עם הב"י" (שו"ת נחלת שבעה סימן נו"ן), זאולם לא עשו דבריהם רושם כלל, כי היו דבריהם בכתובים ולא נודעו

על ספריהם על הרוב, הדברים הנכונים באו מפי מו"ר ז"ל, ומבית מדרשנו, ומה שאינו ברור הוא מדעת האחרונים, ומי שהוא בבית מדרשינו אראה לו חבילות טעיות בכל דף מספריהם, על כן אין עסקי עמהם ת"ל, ודי בזה, ולכן יש למעלתו למכור ספריהם ולקנות ד' טורים עם הבית יוסף" עכ"ל, (שו"ת נחלת שבעה סימן נו"ן):

זהנה אם תשאל אותי ידיד יקר! ותדרוש ממני להודיעך, אם עשו דברי הגאון מהר"ש קאיידנובר איזה רושם בלב הרב בעל נחלת שבעה, להסיח דעתו מספרי הט"ז והש"ך שלא להורות הוראה מתוך ספריהם או לא, וגם אם נתפעל ע"י זה למכור את ספריהם ולקנות תמורתם ד' טורים עם הבית יוסף כפי אשר יעץ לו, או לא, הנה על שאלתך הזאת לא אוכל לענות לך מאומה, כי לא פורש לנו מה ענה לו הרב בעל נחלת שבעה על דבריו בזה, ומלבד זה עמל הוא ג"כ בעיני לחקור על זה, כי מה בלע לנו אם נדע, שהרב אחד קבל את דבריו או לא והוא דעת יחיד, ואנחנו צריכים לדעת הקהל בזה, אך אם תחזור ותשוב ותשאלני להודיעך אם דברי הגאון הזה עשו איזה רושם בלב כל קהל עדת ישראל, או לא, על השאלה הזאת אוכל לענות לך עד מהרה, קושט אמרים אמת, כי כמו שידענו מכבר שלא עשו שום רושם בעולם דברי רבינו מהר"ש מלובלין בתשובה במה שקרא תגר בזמנו על מחברי השלחן ערוך בעלתם רבינו ב"י והרמ"א ז"ל, וצוה שלא לפסוק הוראה מתוך דבריהם, והדבר ידוע שכל דבריו בזה לא הועילו מאומה, ושום איש לא שת לבו עליהם מפני שכבר זכו הב"י והרמ"א שנקבעה הלכה כמותם בכל מקום ובכל זמן, והם רבותינו של כל בני הגולה מאז ועד עתה כמ"ש הרמ"ע מפאנ"ו בתשובה סימן ל"ז, ובעל משאת בנימן סימן ס"ט ובעל לחם לרק סימן ע', (וראה מזה בהערותינו לנבואה באות ג' בתולדות הרמ"א שם). כמו כן לא עשו רושם כלל בעולם ג"כ כל דברי מהר"ש קאיידנובר במה שקרא

תגר

נודעו בקהל, ובהאריך הזמן יותר משלשים שנה, וכבר היו רגילים המורים להורות מתוך הס' טורי זהב, וגם דברי רבינו הש"ך נתקבלו בכל תפוצות ישראל במשך הזמן ההוא ושניהם כאחד היו טובים מועילים להבין ולהורות. והנה פתאום בשנת תל"ז נתגלה בדפוס פפד"א הספר נקודות הכסף מרבינו הש"ך ז"ל אשר הוציא לאור בנו של בעל הש"ך והוא הגאון מו"ה משה כ"ץ ז"ל, עם קצת הגהות משלו להשיג על ספר הט"ז, ויהי כאשר ראו המורים כי ירה הש"ך כל חצי השגותיו

תגר גם הוא שוב על מפרשי הש"ע, והם הט"ז והש"ך ולוא שלא לפסוק הוראה מתוך ספריהם, כי כל תופשי התורה לא שמעו לו, ולא השגיחו כלל לכל דבריו בזה. ועוד בימיו כבר נהגו כל גדולי המורים לפסוק כל הוראותיהם מתוך ספרי הט"ז והש"ך, וכל חכמי ישראל חזרו עליהם לקנותם בכסף מלא, וחפשו אחריהם כמטמונים, עד שהתעוררו המדפיסים להדפיסם פעם אחר פעם מפני שיד הכל ממשמשים בהם כנודע. — והגאון ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני שגם הוא ז"ל היה מחותנו של רבינו הש"ך, והיו ג"כ חברים ורעים אהובים, ומדי דברו עמו בחליפות מכתבי שו"ת שהי' ביניהם הראה לו בכל פעם כל אותות אהבה וידידות כמבואר בשו"ת עבודת הגרשוני סימן קט"ז וסימן קי"ח, וגם רבינו הש"ך לעומתו, התכבד באהבתו, והביא ממנו ג"כ בספרו ש"ך יו"ד סימן ל"ח סק"ג, ועכ"ז ראינו על הרוב, כי כאשר איזה שואל הגיע לפניו דבר מהוראות הש"ך היה נקל בעיניו להשיג עליו, ולדחות דבריו מהלכה. והוא ז"ל כבר ראה בעיניו כי נתפשט הלמוד בקביעות בספרי הט"ז והש"ך על ש"ע יו"ד, בכל קהלות ישראל, והיו סומכים על הוראותיהם כאלו נתנו מסיני, ולא הועילו כלל דברי מהרי"ם קאיידנובר במה שרלה שלא יורו המורים מתוך ס' הש"ך, שכבר נקבעה הלכה כמותו, בכל מקום ובכל זמן וכל ישראל הולכים לאורו, ועל כן תמלא גם להגאון ר' גרשון אשכנזי, בראותו כי רבינו הש"ך שהי' חברו ומחותנו, האיר עיני הגולה בספרו, וזכה יותר ממני, ולהפיס דעת עצמו לא היה יכול לעצור במילין וכתב פעם בתשובה אחת בדין בדיקת הושט בזה"ל: „והוא כמו **שפסק מהר"ר שבתי כהן, בספרו ש"ך אשר רוב הרבנים אשר אין** בידיהם ספרים לעיין בהם פוסקים אחריו", עכ"ל, (שו"ת עבודת הגרשוני סימן ע"ז), ובתשובה אחרת אשר השיב לבנו הגאון מו"ה משה אשכנזי בדין ביטול המרה, כתב שוב וז"ל: „והנה לדינא אטען ואומר אם היו דברי הש"ך מיוסדים

השגותיו על הוראותיו של רבינו הט"ז, וירפו ידיהם, כי לא היו יודעים עם מי הצדק, ואל מי מקדושים יפנו, ואז נבהלו אלופי ישראל וגדוליהם גם הם, כי מורא עלה על ראשם פן יעלה על לב המורים לדחות דברי הט"ז מהלכה ולהורות כדברי הנקודות הכסף מפני שהוא אחרון, על כן קם והתעודד מתוכם ארי שבחבורה הגאון המובהק מו"ה יואל בהרב הגדול מו"ה גד זצ"ל, אב"ד ור"מ בק"ק שעברשין, והוא נכדו של רבינו הט"ז, וחבר ספר מגיני זהב אשר בו בא להגן ולישב דברי זקנו הגאון ז"ל מרוב ההשגות של בעל נקודות הכסף, והציע דבריו גם לפני גאוני הועד דארבע ארצות בלובלין, והם נתנו תוקף הסכמתם לדבריו בראש ספר מגיני זהב, ויעצו לו להדפיסו ולהפיצו בישראל, ואף גזרו אז בגזרה חמורה ובאזהרה גדולה לכל קהל עדת ישראל שלא להוציא דברי רבינו בעל הט"ז מחזקתם, וכן הוא תורף דבריהם שם: „איך שבאו להכריע בהחלטה גמורה לפסוק כבעל הט"ז ושלא להשגיח כלל על השגות בעל נקודות הכסף אף באותן מקומות שלא יישב אותם נכדו הרב הנ"ל מפני שהיה טרוד מאד במשנתו ולא היה סיפוק בידו לישב כל דבר על אופניו, וכל בעל נפש יעיין בעצמו לישבם, וידונו את דברי בעל הט"ז מעוטם אחרי רובם כאשר נתישבו ע"פ נכדו הנ"ל, כללו של דבר שאין להוציא דברי בעל ט"ז מחזקתם

מיוסדים על אדני האמת, ודאי יפה כוונה, ודין אמת דנת, אבל לענ"ד במחילה מכבודו של הש"ך לא כוון יפה בזה, והשום מכאיסו" וכו' עכ"ל, (שם סימן י"ז). ועוד תמצא הרבה כיוצא בזה במקומות שונים, ואין פה המקום להאריך בזה: —

ודע כי עוד בחיי רבינו הש"ך ז"ל כאשר יצא ספרו הנפלא על ש"ע יו"ד לאור עולם, נתנו עליו אז גם כן הרבה מבעלי תריסין אשר לבשו קנאה עליו על היותו עוד צעיר לימים, ועשו להם אגודה אחת לחפש ולבקר את ספרו הקדש מראשו ועד סופו, אולי ימצאו בו איזה מקום צר אשר יוכלו לכבוש אותו משם להשיגו ולתפשו, ולהראות לו שגגתו על פניו באופן שלא יהי' בפיו שום מענה להצדיק את עצמו, ולאחר העיון והחפוש באו אל מקום אחד אשר נדמה להם כי שם מצאו איזה תיובא בדבריו במה שכתב בספרו ש"ך יו"ד (סימן רמ"ב ס"ק י"ט), ואז מהרו והריצו דבריהם במכתב אל הש"ך בעצמו עם הפליאה אשר מצאו עליו, ובלשון מדברת גדולות, כשבורים שכבר תפסו

מחזקתם מחמת השגות בעל נקודות הכסף מדין שהוא אחרון, מפני שני טעמים, האחד שהוא זקן ויושב בישיבה, ומוחזק למופלג וגדול הדור

תפסו אותו ואין מידם מציל, ויהי׳ מוכרח להכנע מפניהם, ולאמר, ברם דברים שאמרתי טעות הם בידי, אבל לא כן היה, כי גם רבינו הש״ך ראה והבין את זאת, וכרוב גדלו השיב להם בכל תוקף ועז, ככהן שדעתו יפה לעקור ולטעת, והראה להם כי כל דבריו צודקים, ושפתי כהן ישמרו דעת, אבל דבריהם כאפס ואין נחשבו, ואינם נוקים כלל לאזן השומעת.

וזה לשון התשובה אשר השיב להם רבינו הש״ך בכתב ידו:

„ב״ה.

למאן דחריפי ליה סכיניה, שעתיה תרמיניה, הוא ניהו האלוף בוצינא דנהורא, כשרגא בטיהרא, מכוונין שמעתתיה מעילאה ותתאה, ואורייתא מכריז עליו בשוקי בראה, כבוד מו״ה בונם הלוי יצ״ו.

(הגאון הזה מובא בשו״ת לחם צדק בסימן קט״ז).

הנה ראיתי דבריך אשר כתבת אלי בהסכמת חבריך ורבותיך, וחשבתם כי צד צדוני כצפור, והרבית להטיח דברים, ולהפליא פלאי פלאות, וכל דבריכם כאין נחשבו לי, ואני הנני יוסיף להפליא עליכם שאתם משיגים עלי בלי עיון היטב, הטרם תדעו כי יגעתי עצמי הרבה בעת אשר חברתי ספרי „שפתי כהן״, ולא כתבתי שום תיבה או אות אחת עד שבררתיו תחלה כסולת נקיה במתון בפלפול חברים ולומדים גדולים כאשר ידוע בלי ספק, ולכן במטותא מנייכו, כי אתי פסקי דידי לקמייכו לא תדונוהו במהירות, רק הדק היטב, היטב הדק, והאמת תראו אחרי שתדקדקו בדברי אלה.

וטרם אחלה לדבר אברך את ד׳ על אשר אתם מודים לי לענין הדין, ואינכם משיגים עלי רק במה שכתבתי שהבית יוסף לא סבירא לי׳ הכי ותמהתי עליו, ואתם אומרים שגם הבית יוסף ז״ל סבירא לי׳ הכי ומודה לדברי, ותמיהתי אינה תמיה, אבל באמת כל מעיין ישפוט בצדק שיפה כונתי בהבנת דברי הבית יוסף, ואביא כמה ראיות לדברי, ומתחלה אעתיק לשון מכ״ת וז״ל: „ותמהני עליך הפלא ופלא שכתבת בספרך ביו״ד סימן רמ״ב ס״ק י״ט בשם הרשב״א, ותמהת על הבית יוסף בחו״מ סימן ז׳, הלא הבית יוסף כתב בשם הרשב״א דרביעית אסור, ועל זה כתב ואינו נראה לי כו׳, ומה מאד נמלצו לחכי דברי מחותנך מהר״ש כו׳, ומ״מ מה שכתבתי לדעת הבית יוסף הוא ברור כשמש, ויהי׳ איך

סיסי׳

הדור, והשנית הוא חבור נכבדו הרב הנ"ל המישב השגות נקודות הכסף הנ"ל ברוב השגותיו, והרוצה להכריע ולהכנים ראשו בין ההרים, עליו להביא ראיה, ובתנאי כפול שיהי' הוא רב גובריה ויודע להכריע בראיות מוכרחות ואז יעשה כשמעתיה הנראה לדעתו, ולא לדחות בגילתא דחיטתא דברי הזקן, וכדי להיות למשמרת לדורות הבאים, באו על החתום גאוני ד' ארצות בהתועדות קודש בלובלין ביריד גראמניץ ביום ד' י"ב אדר תמ"ג לפ"ק, וחתומים עליו ארבעה גאונים ראשי וזקני הדור ההוא הגדולים והמצוינים, הלא המה: "הגאון מו"ה יצחק בן רבי אברהם ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן ורב על כל מדינות פולין גדול, והגאון מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה זצ"ל, האב"ד דק"ק לבוב והגליל, והגאון מו"ה ישראל במו"ה שמואל ז"ל מטרניפאל האב"ד ור"מ דק"ק לויצק, והוא תלמידו וש"ב של בעל ט"ז, והגאון הגדול מו"ה יוסף יוסקי ז"ל האביד דק"ק שידלוב ואגפיה", ע"כ בהסכמתם שם לס' מגיני זהב:

והנה אם אמנם כי לא יצא אז הס' מגיני זהב לאור עולם ונשאר בכתובים אחרי מות המחבר קרוב לארבעים שנה, ובמשך זמן רב הזה נאבד הרבה מהם ורק מעט מזעיר נדפס אח"כ בפראג בשנת ת"פ לפ"ק ע"י בן בנו הרב הגאון מו"ה יואל ז"ל, בעהמח"ס חדושי הלכות

שיהי' דבריך אינם מכוונים כלל, והוצעתי זה לפני חברי ורבותי והסכימו לאמיתת דברי" ע"כ לשונך, אות באות, והנה כל אשר הריחו אלקים בתורת אמת יראה בעיניו דכונת הבית יוסף להשיג על כל דברי הרשב"א" וכו', (והנה רבינו הש"ך ז"ל האריך שם בתשובה זו בהרבה ראיות ברורות שצדקו דבריו, ולא ראיתי נחוץ להעתיק כל התשובה פה עם פלפוליו, כי אין זה מענינינו, ובסוף תשובתו שם בא על החתום) "הכ"ד אהובו דמר הטרוד שבתי בלא"א הגאון מו"ה מאיר כ"ץ זללה"ה":

(התשובה הנ"ל נמצאה בכתב יד רבינו הש"ך ז"ל בעצמו בין כתבי שו"ת של הגאון מו"ה צבי הירש מזאלקווא, אחד מחכמי וגדולי הקלויז דק"ק בראדי שהחליף תשובותיו עם הגאון מאור הגולה בעל חדושי פני יהושע, ובשנת תרל"ה, כאשר נדפס בלבוב ספרו "אור צבי" על התורה, ושו"ת שלו, נדפס שם בחלק התשובות בסימן י"ב גם כן תשובת רבינו הש"ך ז"ל הנ"ל באריכות, והמעיין ידרשנה משם): —

ודע

הלכות על סדר נזיקין, בכל זאת דברי הגאונים אשר יצאו אז מבית הועד הגדול של ארבע ארצות בלובלין, הכו שרש בלב כל המורים בעם, כי נתפרסמו הדברים ברבים, ובעבור זה נשארו דברי רבינו הט"ז בתקפם ובחזקתם, ולא נדחו מהלכה ע"י השגות בעל נקודות הכסף. ואף במקום שלא היו נראין דבריו כל כך במושכל הראשון, עכ"ז קיימו חכמים את הוראותיו ומרגלא בפומייהו לומר עליהם „כבר הורה זקן", וגם הגאון מהר"ש קאיידנובר אשר ידענו כי לא מצאו ספרי הט"ז והש"ך גם שניהם חן בעיניו, ולא היה עסקו עמהם כלל, בכל זאת כאשר הציע השואל את דבריהם לפניו ולא ישרו בעיניו חלק כבוד לדברי הט"ז יותר מלדברי הש"ך, כי על דברי הש"ך כתב פעם להרב בעל נחלת שבעה: „מה שמביא מעלתו ראיה מדברי הש"ך. ליתנהו להני כללא דכייל מחותני נ"י בעניני ספק ספיקא" ע"כ, (שו"ת נחלת שבעה סימן נ"ב), ועל דברי הט"ז כתב אליו: „אהובי אף שהרבה יש לפקפק על הט"ז רבו דמעלתו שהחמיר בזה נגד דברי הגאונים, וגם יש ראיות אחרות להתיר מ"מ כבר הורה זקן, ואסר" יע"ש, (שם בסימן מ"ג), ובשו"ת אמונת שמואל בסימן ל"ד, במה שהתמרמר שם הרב השואל על רבינו הט"ז על שמקיל יותר מדאי בענין הלעטת האווזות יותר מכל הקודמים לפניו, ועל זה השיב לו מהר"ש קאיידנובר בסוף דבריו שם: „דמי שאין לבו נוקפו, ורוצה לסמוך בהפסד מרובה על דברי הט"ז בכהא דהתירא הרשות בידו, ואין בידינו למחות מאחר שכבר הורה זקן" ויע"ש, ובשו"ת אבן השוהם בסימן מ"ח בענין עגלים שיש להם נקב מפולש בטחול בראש העב וניכר שנבראת כן, ורבינו הט"ז ביו"ד בסימן מ"ג הורה בזה להתיר (ובנקודות הכסף שם השיג עליו והורה לאסור), ושאל המחבר בעל אבן השוהם את הגאון מו"ה יצחק ז"ל האב"ד דק"ק פוזנן לאן דעתו נוטה בזה, והשיב לו הגאון ז"ל: „אודות הטחול בעירו מה שנתהוה, כבר הורה זקן, ואף שמעולם לבי מגמגם בהוראה זו, ומלתא דתמיה הוא מה שלא נזכר בתלמוד להדיא מ"מ ראיותיו חזקות" יע"ש, וכן הוא כ"כ בשו"ת מעיל צדקה בסימן י"ז: „נשאלתי ע"ד הנקבים המצויים להיות בטחלי העגלים דשכיחי טובא, ואמרתי, אחרי „שכבר הורה זקן", הגאון בעל ט"ז להתיר, כדאי וכדאי הוא לסמוך עליו, והשגת הש"ך בנקודות הכסף שלו אינו מובן לי כלל" ויע"ש, (ומיהו לדינא

נחלקו

נחלקו רבוותא בזה, ומהם בעל פרי חדש ביו"ד שם, ומרן המגן אברהם בגליון הט"ז יורה דעה שלו כפי אשר העתיק משמו חתנו הרב בספרו לחם הפנים ביו"ד שם, ובספרו חקי דעת באות ט' סק"ו, שהם חולקים על הוראת הט"ז בזה, ובשו"ת חנוך בית יהודה בסימן מ"ג הניח הדבר בצ"ע, והגאון האחרון בעל תבואות שור בסימן מ"ג שם, הסכים בזה עם בעל נקודות הכסף ויע"ש); וכן אתה מוצא גם כן להגאון מו"ה גרשון אשכנזי בעל שו"ת עבודת הגרשוני, שבימיו נדפסו ספרי הט"ז והש"ך על הש"ע יו"ד, ותפש כמה פעמים על דברי הש"ך אע"פ שהיה מחותנו וגם אוהבו ומכבדו, כמבואר בספרו עבודת הגרשוני במקומות שונים, וכן עשה ג"כ קצת השגות על דברי הט"ז בגליון הט"ז שלו, ונדפס אח"כ בספרו „חדושי הגרשוני" שהוציא לאור נכדו בפפד"מ בשנת ת"ע לפ"ק, והנה כאשר תשים עין בקרת עליהם, תראה ההבדל שביניהם, כי בהשגותיו על הש"ך לא היה נזהר כל כך בלשונו לכתוב עליו בדרך כבוד רק דחה דבריו כלאחר יד, ולא נשא לו פנים, אבל בהשגותיו על דברי הט"ז, היה נזהר מאד בלשונו לבל יפגע ח"ו בכבודו, וכתב על הרוב בלשון „תמהני", או „איני מבין דבריו", וכדומה, ופעם כתב עליו ג"כ בזה הלשון: „והנה בער אני ולא אדע שיחת חולין של הרב ז"ל, ומכל שכן שדבריו אלו הם דברי תורה וללמוד אני צריך" וכו', (חדושי הגרשוני יו"ד סימן שט"ז סעיף ג'), וכיוצא בזה תמצא עוד שם במקומות שונים, ואין להאריך בזה ה): —

והנה

ה) ודע כי כאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי גם להגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל האבד"ק לבוב שיצא ב' פעמים ללחום מלחמת ד' בגבורים ולהיות מגן לדוד נגד שני שרי צבאות ישראל גאוני ארץ אשר קמו להשיג ע"ד הטורי זהב, בכל תוקף ועז, ורצו לדחות דבריו מהלכה, והוא ז"ל בא וקיים את דבריו. א) נגד רבינו בעל הש"ך בספרו נקודות הכסף ביו"ד סימן כ"ב שהשיג על הוראת הט"ז שם סק"ה בדין עוף שנפל לאור ונמצאת הריאה ירוק שאין חוששין לה, ועי"ש האריך בעל הש"ך בנקודות הכסף שם להביא השגות גדולות על כל דברי הט"ז בזה, ובסוף דבריו סיים דכל מה שכתב שם לדחות דברי הט"ז מהלכה הוא ברור ואמת עד כאן, והנה הגאון רבינו חיים כהן מלבוב **כאשר למד עם התלמידים ספר הט"ז על ש"ע**

יו"ד

והנה לאחר שנתפשטו ספרי הט״ז והש״ך על הש״ע יו״ד בכל תפוצות ישראל כל אחד בכרך בפני עצמו ונקבעה הלכה במותם בכל מקום עד שכל מורה הוראה בישראל היה צריך להיות בקי בדברי שניהם בכל פרטי סעיפיהם, למען דעת איך יורה להלכה ולמעשה בכל עניני ההוראה המוטל עליו ו), ולכן בכדי להקל על המעיינים התעוררו המדפיסים לחבר את האהל להיות אחד, ועוד בשנת תל״ז חברו לה יחדיו שני החבורים האלה, והדפיסו בוויהלמערשדארף, את הש״ע באמצע, ומצד אחד הט״ז ומצד השני הש״ך ועל השער קראוהו בשם „אשלי רברבי, על שם החבורים משני המאורות הגדולים

שם

יו״ד בעיון, והגיע לסימן הנ״ל, הראה לעין כל כי לדקו מאד דברי הט״ז שם, ועי״כ יצא כגבור מלחמה והאריך בתשובתו (בספרו שו״ת ר״ח כהן חלק יו״ד סימן י״ד) לדחות מעליו כל השגות בעל הש״ך בנקודות הכסף שלו בכל פרט ופרט, וסיים דבריו בסוף התשובה שם „ומ״ש שנקודות הכסף בסוף דבריו וז״ל, וא״כ מה שהאריך הבעל הט״ז לתמוה על הטור לק״מ ומשני טעמים, חדא דלהרשב״א אף ירוק ככרתי טריפה, ועוד דלהרא״ש אף כמראה געל כשר וכמ״ש והוא ברור ואמת ע״כ, ולפי מה שביארנו הנה בשתים לא עלתה לו, ומה שסיים וכתב: „והוא ברור ואמת״ לענ״ד הוא בבירור לא אמת״, עכ״ד מהר״ח כהן בתשובה שם, ג) נגד רבינו חכם לבי בתשובותיו בסימן ע״ג שם שילא להשיג ע״ד רבינו הט״ז ביו״ד סימן קנ״א סק״ד בינה שהורה להקל בתשובה על השאלה שם באשה שמלאה קרטין בבדיקתה שלא בשעת וסת, והאריך הח״ן בתשובה שם לדחות כל דברי הט״ז שם מהלכה ושאין לסמוך עליהם כלל, והנה גם לנגדו יצא הכהן הגדול רבינו חיים כהן הנ״ל בספרו שם חיו״ד סימן ל״ה, והאריך שם להצדיק כל דברי הט״ז, ולדחות מעליו כל השגות הח״ן שם בזה, ואחרי שהשיב על כל פרט ופרט, לקיים הוראת היתר של רבינו הט״ז שם סיים בזה״ל: „הלכך אתינא דינה שסיים הגאון הח״ן בתשובתו שם, וז״ל, סוף דבר דברי תשובה זו (מרבינו הט״ז) אין להם על מה שיסמוכו, והסומך עליו מתיר איסור כרת, עד כאן, לפיענ״ד דברי התשובה של הגאון הט״ז יש להם על מה שיסמוכו, ודברי הגאון „חכם צבי״, פורחים באויר״ עכ״ל מהר״ח כהן בתשובתו שם:

ו) ראה מזה בסוף מאמר מרדכי להגאון מהר״ם האב״ד דק״ק דיסלדארף בסימן כ׳ שם, שתפשו עליו שם דאיך מלאו לבו להתיר בדין אח־

מדיני

שם האחד טורי זהב אשר חברו הרב הגדול נר ישראל ראש הגולה וראש מתיבתא ה"ה הגאון הגדול המופלג בדורו כמו"ה דוד בן מו"ה שמואל סג"ל זצ"ל, אשר אור תורתו היה זורח בישיבת תחכמונים בק"ק אוסטרא; ושם השני שפתי כהן, אשר יסדו וגם חברו המאור הגדול הרבני פ"ה ע"ה נ"י מזה בן מזה מו"ה שבתי נר"ו, בן הגאון הגדול מו"ה מאיר בן האלוף מו"ה משה כ"ץ ז"ל, חתן האלוף התורני הראש ומנהיג מו"ה וואלף נר"ו מווילנא בן התורני החכם הגדול מו"ה יצחק ר' בונמש נר"ו מק"ק פינסק', (ור' בונם זה הוא הרב ר' בונם מייזליש בן הגאון מו"ה אברהם מייזליש פו"מ דק"ק קראקא, וחתן של הרמ"א ז"ל כמבואר אצלינו בתולדות הרמ א), ובמעבר לדף זה הדפיסו ג"כ כל י"ח הסכמות מן הגאונים שהסכימו עם רבינו הש"ך להדפיס ספרו בדפוס הראשון, וכתבנית הזה נדפסו ג"כ עוד הפעם אח"כ בפראג בשנת תנ"ד, ואולם אחר כך, הגם כי הדפיסו גם להלאה בדפוסים שונים עד זמנינו זה שני החבורים אלו ביחד, אבל השמיטו מן השער כל יחוסו של רבינו הש"ך ז"ל מצד אביו ומצד חותנו, וגם כל ההסכמות מן הגאונים השמיטו, בחשבם כי אך למותר הוא, ובזה עשו שלא כהוגן, כי בדברים כמו אלה אין לשנות מאומה ממה שנמצא בדפוסים הקודמים כידוע לכל מבין ומשכיל. והנה במשך הזמן קמו אחריהם גדולי ישראל דור אחר דור, ועשו גם כן חבורים לברר סברותיהם, וגם לפרש ולבאר כל אומר וכל הגה וחדושי דינים היוצאים ממשמעות דבריהם, ועל כלם הפליא לעשות בזה הגאון המובהק מו"ה יוסף תאומים ז"ל מ"מ ומ"ץ בק"ק לבוב בחוץ לעיר ובסוף ימיו אב"ד בק"ק פפד"א, בחבורו הנכבד „פרי מגדים", הכולל שני חבורים נחמדים על חלק ראשון מש"ע יו"ד, האחד על הט"ז בקוראו שמו „משבצות זהב", והשני על הש"ך בקוראו שמו „שפתי דעת", עם פתיחות יקרות,

מדובר

מדיני הריאה, והדבר מפורסם להדיא בטורי זהב לאסור, והמחבר שם הודה ולא בוש שנעלם ממנו דין זה, של רבינו הט"ז, אך התנצל וכתב בזה"ל: „להיות כי עיקר תלמודינו בש"ך, אשתמטו מנאי דברי הטורי זהב, ולכן אני חוזר מדברי הראשונים במה שהוריתי להתיר אפילו לכתחלה, ואם אמנם כי לעניות דעתי יש להשיב על כל דבריו, אבל מי יקל ראשו נגד רבינו הט"ז שהוא שר התורה המזריח לעולם כלו בתורתו" ע"כ: —

הגאון

מדובר בהם נכבדות, ונתקבלו ספריו גם כן בעיני כל חכמי הדור, והנה הנם בכל תפוצות ישראל: —

ג) ספר טורי זהב על ש"ע מטור אורח חיים, והוא נשאר בכתובים שנים רבות אחרי פטירת רבינו המחבר ז"ל עד שנת תנ"ב, שאז יצא לאור בדפוס דיהרנפורט ביחד עם ספר מגן אברהם על ש"ע או"ח אשר חבר הגאון מו"ה אברהם אבלי הלוי בן הקדוש מו"ה חיים ז"ל מק"ק גומבין דיין מצוין בק"ק קאליש, ונדפסו שניהם יחדיו בסיועת ראשי ומנהיגי ד' ארצות שבמדינות פולין, ובהסכמות רבני וגאוני דד' ארצות, וככר העיד לנו הגאון הגדול מו"ה יוסף שמואל מקראקא האב"ד דק"ק פפד"מ, בהסכמתו שם, כי עוד בזמן קודם לזה כבר התעוררו ראשי ומנהיגי דד"א, והתנדבו סך עצום להוציא לאור ספר הט"ז על ש"ע או"ח ע"פ עצת הרבנים הגאונים דד"א, אשר מאד כלתה נפשם לראות את דברי רבינו גם על הש"ע או"ח בדפוס, לרוות צמאון המשתוקקים לחכמת תורתו, ולשבוע מטוב הוראתו, ואולם כל תקותם נשארה מעל, כי השליח אשר בידו נמסר ספר הט"ז להביאו לבית הדפוס מעל בשליחתו, כי התחיל להדפיס ואח"כ רפו ידיו, זלא הוציאו לאורה, ונשאר בכתובים כבתחלה, והיה מונח זמן רב אצל המדפיס הרב החכם מו"ה שבתי משורר מפראג בעל ס' שפתי חכמים, וספר שפתי ישנים, שהיה לו בית הדפוס בעיר דיהרנפורט הסמוך לברעסלא, אשר מאז בא הספר ט"ז על או"ח לידו, מאת יורשי רבינו ז"ל והוא הגאון מו"ה משה בהרא"ש אב"ד ור"מ דק"ק שינאווי שהי' חתן הגאון מו"ה ישעיה סג"ל בן רבינו ז"ל (והיה נקרא ר' משה בהרא"ש על שם אביו הגביר החכם הכולל ר' איצק שפרינצעס מקרעמניץ), והוא ירש כל ספרי רבינו ז"ל אשר השאיר אחריו בכתובים, ובכללם גם ספר דברי דוד על התורה, ושלשה ספרי הט"ז על או"ח זחושן משפט ואבן העזר, וטרח מאד להעתיקם ולסדרם יפה עד שיהיו ראוים להוציאם כלם לאורה, אך מחמת הוצאות הדפוס כי רבו מאד לא הדפיס אף אחד מהם כמבואר בהקדמתו לספר דברי דוד על התורה שם, ויבואר עוד להלאה. והנה כאשר ארכו הימים ולא נדפס, וראו חכמי הדור כי עוד חסר פירוש מספיק על הש"ע הראשון מטור או"ח, ושאר ג' חלקי הש"ע כבר נתפרשו בטוב טעם ע"י גאוני ישראל, והם הסמ"ע והט"ז והש"ך והחלקת מחוקק, (ואם אמנם כי כבר

נדפס

נדפס עוד בשנת ת"ו ספר נחלת צבי ועטרת צבי על הש"ע או"ח מהגאון מו"ה צבי כ"ץ בהגאון מו"ה יוסף ז"ל, שהיה תלמיד הב"ח ז"ל, אך לא נתקבל ספרו לרצון בעיני חכמי הדור, כי לא מצאו בו פירוש מספיק, וגם יצא עליו עוררין כי מנחלת אביו הגאון ז"ל הוא, כנודע ליודעי דת ודין), על כן קמו והתעוררו גדולים חקרי לב למלאות החסרון הזה ולחבר ג"כ פירוש מספיק ובאור רחב על הש"ע הזה, והראשון היה הגאון מו"ה אברהם אבלי גומבינר דיין דק"ק קאליש אשר בעודו צעיר לימים ועד השלשים לא בא, וכבר חבר ספרו הנפלא והמפואר על הש"ע או"ח מרישא עד גמירא, אשר קראו בשם „נר ישראל" (ושמו נאה לו, כי כל ישראל הולכים לאורו), ובנו הרב הגדול מו"ה חיים סג"ל קרא אותו בשם „מגן אברהם", וזה שמו וזה זכרו לעולם, והיה בדעת הגאון המחבר להדפיסו עוד בחייו, ועוד בשנת תל"א לקח עליו הסכמות מכל גאוני מדינת פולין גדול, והם כלם הפליגו בשבחו כי כלו מחמדים והסכימו עמו להדפיסו ולהפיצו בישראל, ואחיו הרב הגדול מו"ה יהודה הלוי גומבינר מיקירי ונכבדי פה ק"ק קראקא, חתן הרב הגדול החסיד מו"ה אייזיק ר' מארדיש מקראקא, גם הוא התאמץ ונסע לאמשטרדם להדפיסו שם, אבל נטרפה לו השעה, ונפטר לעולמו, ולא בצע מעשהו, ונשאר הס' בכתובים ביד המחבר כבתחלה, ובנו"תים נדפס באמשטרדם בשנת **אמ"ת** לפ"ק ע"פ הסכמות גאוני ד' ארצות ספר עולת התמיד ועולת שבת שחבר הרב הגאון מו"ה שמואל במו"ה יוסף ז"ל (חתן הרב הגדול ראש ומנהיג פה קראקא מו"ה חיים אורגלר זצ"ל) אחד מדייני העיר קראקא, אב בחכמה ורך בשנים, ונתקבל ספרו לרצון ובעיני כל היה יקר מפנינים, אבל לא ארכו הימים ומרן בעל מגן אברהם חפש ובדק אחריו ולא נשא לו פנים, והתעשק עמו בכל מקום בואו להכריע בדינים, ובעומק שכלו ובעוצם עיונו הראה לתלמידיו כי לא דק היטב ברוב הענינים, והעלה דלא כעולת תמיד ודלא כעולת שבת, (ראה מזה בהקדמה לס' מגן אברהם), ומני אז ביטל עולת התמיד, ונשבת עולת השבת, ולא נדפס עוד פעם שנית והוא יקר במציאות גם בזמננו זה. ומלבד זה התעוררו גם כן גדולי ישראל במדינת אשכנז לחבר פירוש על הש"ע או"ח, והם הגאון ר' אליה שפירא בעל אליהו זוטא, וגיסו הגאון ר' יעקב רישר בעל מנחת יעקב, שניהם מן היושבים ראשונה

בב"ד

בב"ד מו"ש בק"ק פראג, והראשון חבר ס' אליהו רבה על הלבוש או"ח (והמוציאו לאור העמידו אח"כ על הש"ע כנודע), והשני חבר ספר חק יעקב גם כן על כל הש"ע או"ח, ולא הדפיס ממנו כי אם על הלכות פסח בלבד כמבואר בהקדמתו שם, ובזמן ההוא חבר ג"כ הגאון המובהק בעל שו"ת חות יאיר ספרו „מקור חיים" על כל הש"ע או"ח, וגם לקח עליו הסכמות מגאוני ופארי הדור עוד בשנת תל"ח ותל"ט, וקדם והדפיס כל הסכמות וגם הקדמה שלו לספרו זה שם בסוף ספרו חות יאיר, אבל גוף הספר לא נדפס, ולא נודע בקהל עד היום הזה, וגם הגאון המקובל המפורסם מו"ה דוד לידא (שהיה תלמיד מובהק להגאון הנודע רבן של כל בני הגולה רבינו העשל לובלין זצ"ל האבד"ק קיראקא, כמבואר בראש ספרו „עיר דוד" על דרושים), ובימי חורפו היה אב"ד ור"מ בכמה קהלות קדושות במדינות פולין ובמדינת ליטא, ואח"כ נתקבל למדינת אשכנז והיה אב"ד ור"מ בק"ק מגענצא, ובשתי גלילות אשר שם נמצא, ובסוף ימיו היה אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם, גם הוא חבר חבור יקר ונחמד „באר מים חיים" על כל הש"ע אורח חיים, ובשנת תמ"א הסכימו עליו כל גאוני וחכמי זמנו, ובראשם שני גאוני ארץ פארי הדור הגאון מו"ה גרשון אשכנזי האבד"ק מ"ץ בעל עבודת הגרשוני, והגאון מו"ה אהרן תאומים אבד"ק ווירמייזא, ובסוף ימיו בק"ק קראקא בעל ספר מטה אהרן, כמבואר בהסכמותיהם בראש ספרו עיר דוד אשר חבר על דרושים, ושם הפליגו מאד בשבחו, הראשון כתב עליו: „דאף שהוא לא ראה מן החבור הנ"ל, רק אפס קצתו, אבל כבר אתמחי גברא שהוא יחיד מומחה לרבים" וחכמתו בחוץ תרונה על ידי ספרו הנחמד „מגדול דוד" אשר בנה לתלפיות, והראה ידו החזקה בנסתרות ובכתבי האר"י ז"ל, ומן הנסתרות אנו למדין על הנגלות". והשני כתב עליו שם: „לדוד ברוך, בחבורו הנעים על השלחן ערוך, אשר בו הפליא עצה הגדיל תושיה בדברים נכוחות, עוקר הרים וצחיחות" ע"כ. וכמו כן הסכימו אז כלם גם על ספרו עיר דוד שהוא חבור גדול ונכבד על דרושים, ואולם בשניהם לא עלתה בידו להוציאם לאורה, ורק אחרי ארך הזמן לאחר פטירתו, נדפס ספרו עיר דוד על דרושים באמשטרדם בשנת תע"ט ע"י בנו הגאון מו"ה פתחיה לידא האבד"ק יאס והמדינה, אבל ספרו על השלחן ערוך או"ח לא נדפס, ולא נודע ממנו מאומה

עד

עד היום הזה, (ומכל הנגלות שלו לא זכינו לראות ממנו רק תשובה אחת גדולה ורחבה אשר בה צלל במים אדירים בש"ס ובפוסקים, והיא נדפסה בספר שו"ת מהר"ם זיסקינד בסימן ד') : —

וגם במדינת ליטא קם אז הגאון הגדול המקובל מו"ה יהודה יודל האב"ד ור"מ דק"ק קאוולי. ז) וחבר גם כן פירוש

ז) הגאון המקובל מו"ה יהודה יודל האב"ד ור"מ דק"ק קאוולי, היה בזמנו גאון ישראל וקדושו רכבו ופרשו, ורבים נאותו לאורו, והוא בא בהסכמה בין הגאונים המסכימים על ספר כתונת פסים הנקרא ג"כ בשם חלוקא דרבנן על הגדה של פסח מהרב המקובל מו"ה יוסף ב"ר משה ז"ל דרשן ודיינא דק"ק פרעמישלא (נדפס באמסטרדם בשנת „דחלוקא דרבנן" לפ"ק), וחתם שם: „נאם יהודה הקטן המכונה יודל חונה בק"ק קאוולי יצ"ו", וחבר גם כן שני ספרים גדולים ונכבדים, האחד ספר קול יהודה על כל הש"ע או"ח, והשני על האשר"י שעל כל הש"ס, ושניהם היו מוכנים בידו להוציאם לאורה (בהקדמת הגאון ר' משה בהרא"ש האב"ד דק"ק שינאווי לס' דברי דוד מהגאון בעל הט"ז על התורה), אבל לא זכה הגאון ז"ל לראות אותם בדפוס בחייו, וגם לאחר פטירתו לא באו לדפוס לעולם, אבל נגד זה זכה לראות בחייו שני בנים גם בני בנים כלם גאונים גדולים אשר הארץ האירה מכבוד תורתם וחכמתם, בנו הראשון היה הגאון המקובל מו"ה יוסף שהיה אב"ד ור"מ דכולא גלילא דק"ק מינסק, ובסוף ימיו נתבקש בישיבה של מעלה בק"ק דובנא רבתי, והוא היה רבו המובהק של הרב המקובל מו"ה צבי הירש קאיידנובר בעל ספר קב הישר כמבואר בהקדמתו שם, וחבר ג"כ כמה פרקים בחכמה ומוסר, והדפיסם תלמידו בעל קב הישר בחלק ב' בספרו שם. — חתנו היה הרב הגדול מו"ה אהרן במו"ה יעקב הלוי אשר אותו שלח הגאון הישיש מו"ה יהודה יודל האב"ד דק"ק קאוולי להתחבר עם הגאון ר' משה בהרא"ש האב"ד דק"ק שינאווי חתן הג"מ ישעיה סג"ל בן רבינו הט"ז אשר כבר נשתתף עמו להדפיס את ספרו ביחד עם ספר הט"ז על ש"ע אורח חיים, ולמרות רצונו לא נתקיימה מחשבתו בזה מסבות שונות, ונדפס במקומו שם הס' דברי דוד מהט"ז על התורה כנזכר בהקדמתו שם, ובנו השני של הג"מ יהודה יודל מקאוולי, היה הגאון המקובל מו"ה משה זאב שהיה אב"ד ור"מ בגליל העליון סביב לק"ק מינסק, והוא היה חתן הגאון מו"ה אליעזר מרגליות האב"ד ור"מ דק"ק לובמלא בן הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה מנחם מענדל

פירוש מספיק על כל הש"ע או"ח בקראו שמו „קול יהודה", והיה בדעתו גם כן להוציאו לאורה, וכאשר נודע לו מן הט"ז על האו"ח, שלח שלוחו ונשתתף עם הגאון מו"ה משה בהרא"ש האב"ד דק"ק שינאווי שהיה חתן הג"מ ישעיה בן רבינו הט"ז כאשר כבר זכרנוהו למעלה, ונתרצו שניהם להדפיס את הש"ע או"ח עם שני הפרושים יחדיו

מענדל מרגליות אב"ד ור"מ דק"ק פרעמישלא, (אשר הגאון בעל צמח צדק שדר פסקי' קמיה להסכים עמו בשריותא דעגונה בשנת ת"ח לפ"ק כמבואר בשו"ת צמח צדק סוף סימן מ"ג), והגאון ר' משה זאב הנ"ל האריך ימים, ובשנת תס"א בא בהסכמה בין גאוני מדינת ליטא על ספר ראש יוסף על איזה מסכתות הש"ס מהרב מו"ה יוסף במו"ה יעקב האבד"ק שעלץ, ובשנת תע"ה בא ג"כ בהסכמה על ספר אהל יעקב על אגדות הש"ס מהרב מו"ה יעקב כהנא שפירא אב"ד דק"ק טוטשין, ובפנים הספר שם הביא בן המחבר קצת חדושי תורה מה ששמע מפה קדוש הגאון מהר"ם זאב הנ"ל, והוא היה ג"כ רבו המובהק של הרב החכם התוכן הגדול מו"ה יהונתן במו"ה יוסף מק"ק ראזינאי ממדינת ליטא אשר עשה „ישועה בישראל" חבור נחמד ויקר על הל' קדוש החדש להרמב"ם ז"ל שנדפס בפפד"מ בשנת ת"פ לפ"ק, ובסוף הספר שם בדף כ"ז ע"ב מביא שם דבר יקר מה ששמע מפי רבו הגאון ז"ל, — ובין ונכד לו הרב הגאון מו"ה צבי הירש בהגאון מו"ה יהודה יודל מק"ק טיתקאוויץ הסמוך לק"ק סלוצק בעהמח"ס „מרי צבי" חדושי הלכות על הש"ס שנדפס בזאלקווא בשנת תק"ד לפ"ק: —

ודע כי גם הגאון מהר"ם זאב הנ"ל זכה לראות בחייו שני בנים גדולי הדור ואדירי התורה, שם האחד אליעזר הוא הגאון מו"ה אליעזר שהי' אב"ד ור"מ בק"ק מאהליב, ובא גם הוא בהסכמה בין הגאונים המסכימים על ספר אהל יעקב הנ"ל בשנת תע"ה אחרי הסכמת אביו שם לקיים מילי דאבות. והשני היה הגאון מו"ה מנחם מענדל ז"ל והוא אבי הרב הגאון מו"ה יוסף ז"ל אשר בנו הרב הגדול מו"ה אליעזר היה אבי הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה משה זאב שהיה אב"ד ור"מ בק"ק טקטין, ובק"ק ביאליסטאק, והוא מגאוני קשישאי מדור שלפנינו, בעהמח"ס ס' מראות הצובאות על תקנות עגונות, וס' חדושי מהרמ"ז על רבינו יהונתן למס' עירובין, וספר אגודת אזוב על דרושים, ועוד לו ס' שו"ת להלכה ולמעשה הנקרא ג"כ בשם אגודת אזוב, והוא נשאר בכתובים תחת יד בנו הרב החריף הגביר מו"ה שמואל יצחק

יחדיו, מצד אחד „הט״ז״ ומצד השני ספרו „קול יהודה״, ואת הרב הגדול המובהק מו״ה אהרן הלוי שהיה חתן בנו הגאון המקובל מו״ה יוסף אב״ד ור״מ דגליל מ׳ינסק, שלח לפניו להורות ולהראות סדר ההדפסה בבית הדפוס אשר בדיהרנפורט, וגם צרור הכסף נתן בידו וצוה אותו למהר ולהחיש מעשהו ולהוציא לאור הדפוס את הש״ע או״ח עם שני הפרושים הנ״ל יחדיו זה לעומת זה, אך לא נתקיימה מחשבתו, ולא נעשתה כפי עצתו, וע״י סבות שונות לא נדפס לא זה ולא זה, ועם הכסף

יצחק יעב״ץ ז״ל שנפטר בווילנא בשנת תרמ״ד, וקם בנו תחתיו ה״ה היקר והנכבד מו״ה דוד יעב״ץ ברודא נר״ו, והוציא ספר זה לאורה חדש מקרוב בדפוס ווילנא לזכות הרבים : —

והנה אחרי הדברים האלה, בא לידי ס׳ „קריה נאמנה״ להחכם שי״ף מווילנא וראיתי לו שם בעמוד ל״ז בהערתו, שמנה שם להגאון מו״ה יהודה יודל מקאוולי, ארבעה בנים, ומלבד שני בניו הגאונים הנזכרים מו״ה יוסף ומו״ה זאב, היו לו עוד שני בנים גאונים מו״ה אריה ליב האבד״ק שלוצק, ומו״ה משה האב״ד דק״ק פוזנן, ויע״ש, ואולם לא הביא שום מקור לדבריו מאין הוציא דבר זה, ובדברים כמו אלה הנה על הכותב להביא ראיה לדבריו מפי סופרים ומפי ספרים ולא לכתוב בסתם בלי ציונים ומראה מקומות. ובפרטות הנני להראות לך כי פה בנ״ד לא נוכל כלל לתת אמון לדבריו מבלי ראיה ברורה, כי במה שהוסיף כאן שני גאונים הנ״ל שהם ג״כ בני הג״מ יודל מקאוולי, הראשון היה אב״ד בק״ק שלוצק, והשני היה אב״ד בק״ק פוזנן, יש לפקפק טובא, כי על הראשון יש לטעון, הגם שמצאנו בין רבני ק״ק שלוצק גאון אחד בשם ר׳ אריה ליב שהי׳ אב״ד שם, ואח״כ נתקבל משם לאב״ד בק״ק הורדנא, והוא בא בהסכמה על ס׳ זרע בירך שלישי על מסכת ברכות בהיותו עוד אב״ד בשלוצק שם, אבל לא היה הגאון הזה כלל בן הג״מ יודל מקאוולי, רק בן הגאון מו״ה נתן נטע האבד״ק טרכיגראד, וחתן הגאון מו״ה זכריה מענדל ז״ל בעל באר היטב כידוע. ואם תשיב ותאמר, כי יוכל להיות שהיה שם לפניו או לאחריו ג״כ גאון אחר בשם ר׳ אריה ליב שהיה אב״ד בשלוצק שם, ושהיה בן הגאון ר׳ יודל מקאוולי, הנה על האומר דבר זה צריך להביא ראי׳ לדבריו שכן הוא, — ועל השני יש לטעון יותר, כי אף אם נניח שהיה להג״מ יודל מקאוולי ג״כ בן בשמו ר׳ משה, אבל אי אפשר לומר שהיה אב״ד בק״ק פוזנן, כי לא מצאנו בין כל רבני ק״ק פוזנן אשר מלכו שם

שם

הכסף של הגאון מקאוולי התחילו להדפיס שם בדיהרנפורט בשנת תמ"ט הס' „דברי דוד" על התורה מהגאון הט"ז, ונגמר בשנת ת"נ לפ"ק, וכל זה נעשה מבלי ידיעתו של הגאון מקאוולי כמבואר הכל בהקדמת הרב מו"ה אהרן הלוי בראש ספר דברי דוד שם, והס' ט"ז על או"ח עודנו נשאר בכתובים ביד הרב המדפיס שם, וכגורל ס' הט"ז על או"ח היה

שם זה אחר זה בכל זמן משך שנות המאה ההיא שחיו בה הגאון ר' יודל מקאוולי ובניו הגאונים ז"ל, שוב רב אב"ד בפוזנן שם שהיה שמו ר' משה, והיינו משנת של"ט — שאז היה שם האב"ד הזקן ר' משה ר' מענדל ר' אביגדורש כמבואר בשו"ת פני יהושע ח"ב סימן ס"ג, — עד שנת תל"ט, כמבואר אצלינו במקום אחר, בחשבון כל רבני פוזנן, באריכות, וארשום פה ג"כ בקצור נמרץ, והנה נודע דלאחר פטירת הגאון ר' משה ר' מענדל ר' אביגדורש הנ"ל בפוזנן שם, נתקבל במקומו הגאון ר' שעפטיל שג"ל הורויץ בן השל"ה, ושם נתן הסכמתו בשנת ת"ו על הדפסת הש"ך על יו"ד, כנודע, ובשנת תכ"ח ישב על כסא פוזנן שם הגאון המקובל ר' יצחק מווילנא המובא במגן אברהם סימן א', ואחרי פטירתו שם נתקבל במקומו לאב"ד שם הגאון מו"ה ישעיה שג"ל הורויץ בן ר' שעפטיל הנ"ל מפפד"מ, ובשנת תמ"ז ישב על כסאו שם, ואחרי פטירתו נתקבל שם לאב"ד הגאון מו"ה נפתלי הכהן מאוסטרא בעל סמיכת חכמים, וישב על כסאו שם עד אמצע שנת תס"ד שאז נסע משם לשבת על כסא פפד"מ לאחר פטירת הגאון ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ס שהיה אב"ד שם, ונתקבל אז לאב"ד בפוזנן שם הגאון ר' יעקב בהגאון המקובל מו"ה יצחק הנ"ל, וחתנו של הגאון ר' נפתלי הכהן הנ"ל, והאריך על כסאו שם גם בשנת תפ"ד שאז נתן שם הסכמתו על ספר יפה מראה עם חדושי כבוד חכמים על אגדות ירושלמי ועל ספר דרש משה על התורה, ואחרי פטירתו נתקבל לאב"ד שם גיסו הגאון אב"ד דק"ק ברודא מו"ה מרדכי בהגאון מו"ה נפתלי הכהן הנ"ל, (חותנו של הגאון מו"ה יעקב עמדין הנקרא בשם יעב"ץ) וישב על כסאו שם גם בשנת תל"ג שאז בא בהסכמה על ס' שו"ת אבן השוהם, ומעתה לא ופרנס לי מתי היה שם בפוזנן אב"ד ר' משה בהגאון מו"ה יודל מקאוולי, שנזכר בספר קריה נאמנה שם? וראה מזה ג"כ להלאה בתולדות הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד מרוטנבורג בעל שו"ת מהר"ם זיסקינד מה שכתבתי בזה:

ומדי

היה ג״כ גורל הספר מגן אברהם, אשר גם הוא נשאר בכתובים זמן רב לאחר פטירת המחבר, והיה ג״כ תחת רשות אחרים, וע״פ תוקף גזירת ופקודת ראשי רוזני ומנהיגי ד׳ ארצות הושב הספר מגן אברהם בחזרה בעודנו בכתב יד ליד הרב מו״ה חיים סג״ל בנו של בעל מגן אברהם, ויהי מקץ שנתים ימים בשנת תנ״ב לפ״ק העיר ה׳ את לב

ומדי העברתי עיני בספר קריה נאמנה להחכם שי״ף הנ״ל, לא יכולתי לעצור במלים, והנני אומר, אם אמנם לא אכחד כי החכם המחבר הזה הפליא לעשות בחבורו היקר ק״נ אשר שם לפנינו, ובפרט כי הוא הראשון אשר העיר ד׳ את רוחו לחקור ולתור בתולדות רבני וגאוני ק״ק ווילנא עיר מגורו מזמן ראשון עד זמן אחרון, וממנו ראו וכן עשו שאר יחידי סגולה מחכמי הזמן ויקומו גם המה להציב ציונים להרבה גאונים פארי הדור גם בשאר קהלות העתיקות בערי יהודה אשר בארצות פולין ואשכנז, אך עכ״ז המעיין בעין בקורת בספרו שם מראשו ועד סופו יראה ויבחן כי עוד לא יצא המחבר ידי חובתו לרוות צמאון כל המשתוקקים לדעת כל דבר עד תכליתו, כי בהרבה רבנים היו דבריו מעטים, והיה רק כמעיר, והתחיל ולא גמר, ולא נתן לפני הקורא המשכיל בנין שלם, ואם כי בתולדות הרבנים האחרונים אשר ישבו בווילנא שם בתור אב״ד או בתור מורה צדק, הרחיב הדבור בהם עד שלפעמים הפריז ג״כ על המדה, אבל בתולדות הרבנים הראשונים משם אשר היו מאורי הגולה וכל הארץ האירה מכבודם, קצר מאד במקום שהיה ראוי לו להאריך בהם יותר, ולדוגמא תראה אצל הגאון הגדול מו״ה יצחק במו״ה אברהם ז״ל שהיה אב״ד דק״ק ווילנא ומשם נתקבל לאב״ד בק״ק פוזנן (והוא היה נקרא בזמנו ר׳ יצחק הגדול על שם שהיה הגדול בדורו בנגלה ובנסתר כידוע), והוא אשר שאל ממנו רבינו בעל מגן אברהם בראש ספרו שם כנודע, והנה לא זכר המחבר שהיה הגאון הזה תלמיד מובהק להגאון מו״ה יונה תאומים בעל קיקיון דיונה, ושהיה בתחלה אב״ד ור״מ בק״ק צוילק בטרם שנתקבל לווילנא, ושהיה לו ג״כ אוצר הספרים גדול, ובתוכם גם כתבי יד מן הראשונים, וגם לא זכר מאומה מבניו ומחתניו לוקחי בנותיו, מי היו? ואיה אפוא היה מקום תחנותם? (וכל זה ימצא המעיין הכל מפורש באר היטב בספרי זה להלאה בתולדות תרי ר׳ יצחק ריש גלותא):

ומלבד זה גם בחשבון הרבנים אשר ישבו על הכסא בווילנא שם לא דק ולא קלע אל המטרה, שכתב שם בצד נ״ה כי לאחר שנתקבל הגאון ר׳ יצחק

לב הרב המדפיס ר׳ שבתי משורר מפראג להוזיל זהב מכיסו ולהוציא לאור את הספר טורי זהב על האו״ח בבית הדפוס אשר לו בעיר דיהרנפורט, ובעת ההיא נזדמן ובא לביתו ג״כ הרב מו״ה חיים סג״ל ובידו הס׳ מגן אברהם בכתב יד מאביו הגאון ז״ל, גם מכתב מליצה מהגאון

הנ״ל מווילנא לפוזן, נתקבל לאב״ד במקומו בווילנא שם הגאון ר׳ משה ב״ר דוד, שהיה נקרא בשם ר׳ משה קרעמער (ונסתפק שם המחבר אם היה הגאון הזה יליד ווילנא או בן עיר אחרת, ואני הראיתי במקום אחר שהיה יליד קראקא), והנה נעלם ממנו, כי בין הגאון ר׳ יצחק להגאון ר׳ משה קרעמער ישב על כסא ווילנא שם גאון אחר בתור אב״ד ור״מ והוא הגאון הגדול מו״ה נחמן ז״ל שהיה בן דורו ואוהב נאמן להגאון הדרשן מו״ה אריה ליב האבד״ק בוסק בעהמח״ס לב אריה על התורה ועל חמש מגלות ושם בסוף ספרו בדף האחרון בחדושיו על מגלת אסתר הביא דבר בשם אמרו בזה״ל: „מה ששמעתי מפי אהובי נאמני הרב הגדול בדורו כמו״ה נחמן אב״ד ור״מ דק״ק ווילנא״ עכ״ל, והגאון הזה היה בתחלה אב״ד ור״מ בק״ק לאדמיר, ובשנת תכ״ד י״א ניסן היה בועד הגאונים דארבע ארצות בלובלין ביריד גראמניץ אשר שם הסכימו כלם על הדפסת ס׳ עמודיה שבעה להרב מו״ה בצלאל דרשן דק״ק סלוצק, ובא שם ראשון על החתום מארי דאתרא הגאון מו״ה משה במו״ה יצחק מקראקא האבד״ק לובלין והוא בעל מהדורא בתרא וחתן רבינו מהרש״א ז״ל, והשני הגאון מו״ה דוד במו״ה שמואל ז״ל האבד״ק לבוב, והוא רבינו בעל הט״ז חתן הב״ח ז״ל, והשלישי הכי נכבד הגאון מו״ה נחמן במו״ה שלמה נפתלי ז״ל, האבד״ק לאדמיר, והוא הגאון הנ״ל, ואחריהם באו שם ג״כ הסכמות גאוני מדינת ליטא, ובראשם הגאון ר׳ יצחק במו״ה אברהם הנ״ל האב״ד דק״ק ווילנא ויע״ש, והנה אחרי שנתקבל הגאון ר׳ יצחק זה אח״כ מווילנא לק״ק פוזנן, אז נתקבל לאב״ד בווילנא שם הגאון ר׳ נחמן במו״ה שלמה נפתלי האבד״ק לאדמיר הנ״ל, ואחרי פטירתו כפי הנראה סביב לשנת תל״ב או תל״ג אז נתקבל במקומו לאב״ד בווילנא שם הגאון ר׳ משה קרעמער הנ״ל, ועל שני הגאונים האלה ר׳ נחמן מלאדמיר ור׳ משה קרעמער, הוא שכוון הרב בעל בית לחם יהודה על ש״ע יו״ד סוף סימן רס״ה באמרו: „שמעתי כשהייתי בעיר ואם בישראל ק״ק ווילנא שהורה הגאון מו״ה נחמן ז״ל או הגאון מו״ה משה ז״ל״ וכו׳, ע״כ. והחכם ש״ף בספרו קריה נאמנה שם בצד ק״א, הודה ולא בוש לומר כי לא ידע את הגאון ר׳ נחמן, וגם לא היה

מהגאון אב״ד דמדינת פולין גדול היה אתו, ועוד כתבים ופסקים מגאוני דד׳ ארצות, ועל ידי רוב הפצרתו ובקשתו נאות לו הרב המדפים ר׳ שבתי משורר הנ״ל להדפים שני החבורים יחדיו מזה אחד ומזה אחד והשלחן ערוך באמצע, וקראו את ס׳ טורי זהב בשם „מגן דוד״, ואת הס׳ נר ישראל בשם „מגן אברהם״, ובשם הכולל ס׳ „מגיני ארץ״, וכל זה נעשה ע״פ רשיון והסכמות מכל גאוני הזמן ההוא, והדפים ג״כ בתחלה ד׳ הסכמות אשר נתנו גאוני מדינת פולין גדול לבעל המגן אברהם בעצמו בשנת תל״א, ואחריהם באו ג״כ ט״ז הסכמות מכל הגאונים המצוינים משנת תנ״ב אשר נתנו כלם עדותם על שניהם על הט״ז ועל המג״א, ונמנו וגמרו כי ראוי והגון הדבר לחברם יחדיו ולהדפיסם זה לעומת זה, ולהורות להם דבר ה׳ זו הלכה. וראיתי להעתיק פה ג״כ דברי פי חכם וגאון עולם מו״ה יוסף שמואל מקראקא האב״ד דק״ק פפד״מ, מאשר כתב עליהם בהסכמתו שם, וז״ל: „באשר שהאלוף התורני מו״ה שבתי משורר יצ״ו, שלח אלי בויגן אחד מן הספרים המהוללים שני מגינים האחד הוא הטורי זהב על או״ח וקראו בשם מגן דוד, והשני נקרא בשם מגן אברהם, מה שחבר המנוח התורני מו״ה אברהם מק״ק קאליש, והנה הספר טורי זהב אינו צריך הסכמה משום אדם בעולם, באשר המפורסם אין צריך ראיה, כי רבן של כל בני

היה יכול לכוון על איזה גאון ר׳ משה ירמיז, ואנחנו נודה לד׳, כי עזרנו לברר לפניך פה, מי היו שני הגאונים האלה, ובתשובתי לחכם אחד הארכתי יותר בבירור הדבר, ופה אין המקום להרחיב הדבור בזה:

ועוד הביא בעל קריה נאמנה בספרו שם בלד ל״ז את הגאון מו״ה שמשון ז״ל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק ווילנא שם אחרי מות משה הגאון ר״מ קרעמער הנ״ל, וזה כפי קבלת זקני ווילנא, וסיים שם ע״ז: „אבל לא נמצאה מצבתו בבית הקברות״, עכ״ל. והנה גם פה נעלם ממנו כי הגאון ר׳ שמשון זה לא נפטר ונקבר כלל בעירו בווילנא שם, כי בסוף ימיו נסע לארץ ישראל ונפטר ונקבר בירושלים עה״ק ושם מנוחתו כבוד כמבואר בס׳ דרוש שמואל על התורה (להרב ר׳ שמואל פייבוש כ״ץ ממגורשי ווינא בן בנו של רבינו השמ״ע ז״ל) בדרוש לפרשת אמור שם, וגם בדרוש לפרשת קרח הביא קצת חדושי תורה משמו ויע״ש, ולעת עתה די בזה, ואי״ה בזמן אחר שוב אשוב לדבר על יתר דבריו בספרו הק״נ שם:

הגאון

בני הגולה היה, וכבר נתפרסמו ספריו וחבוריו בכל תפוצות ישראל, זאתם עמהם הייתי בעצה אחרת, באשר קציני ומנהיגי ד' ארצות במדינות פולין יע"א, התנדבו סך עצום לסיועת הדפוס הטורי זהב על האו"ח, והתחילו להדפיס. ואח"כ שלוחם הוא דעוות זה פעמים, והנה זה היום שקוינוהו, מצאנו ראינו שנתגלגל זכות ע"י זכאי ה"ה מו"ה שבתי הנ"ל, שיוגמר בבית הדפוס, ויתפרסם עוד הכמתו ותורתו של דוד בספרו החשוב „טורי זהב", והספר מגן אברהם, הנה המחבר ההוא, הייתי מכירו היטב, כי כל ימיו היה כל עסקיו, רק בתורת ד' יומם ולילה ולמד לשם שמים ולא לשם יהורא להתפאר במעשה ידיו, וכונתו לא היה לומר קבלו דעתי ולקבוע הלכה כדעתו וכסברתו, רק בדרך משא ומתן והמעיין יבחר, גם עיינתי במעט מזעיר אשר היה לפני, וראיתי כי דבריו בנויים על פי שכל זך ונקי, מחדש חדושים, ולא כמעתיק מספר אל ספר, ומסתמא אין בכלל הספר אלא כעין הפרט, וככן הנני מסכים להוציא לאור תעלומות שני הספרים הנ"ל, ומלאה כל הארץ דעה, ועז בעה"ח ביום ד' ג' אדר תנ"ב לפ"ק נאם הק' יוסף שמואל מקראקא באאמ"ו מו"ה צבי הירש זצ"ל, חונה פה ק"ק פפד"מ", ח), ועל שער הספר נדפס בזה"ל: „ספר מגיני ארץ והוא חבור נחמד על הש"ע מטור אורח חיים אשר חברו שני המאורות הגדולים, ביום ובלילה מושלים, אשר שם האחד פי ד' יקבנו מגן דוד ה"ה הגאון המופלג בדורו כמו"ה דוד ז"ל בעהמ"ח ספר טורי זהב, ושם

ח) הגאון האדיר הזה אשר שמו א"ע בשם יוסף שמואל מקראקא היה נודע ומפורסם בזמנו בשם „רבי שמואל ר' חיים ר' ישעיה'ס", והיה יחיד בדורו בחריפתו ובקיאתו בצדקתו ובענותנותו, ובטרם שנתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פפד"מ היה אחד המיוחד מגדולי וחכמי עירנו פה ק"ק קראקא וישב על מדין בבי דינא רבה פה לערך כ"ו שנים משנת תכ"ד עד שניב לשנת תין לפ"ק, ואז נסע מזה לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ ונפטר שם בשנת תס"ד, ואפס קצה ממעשה תקפו וגבורתו של הגאון הזה תראה בספר שם הגדולים להגאון חיד"א בח"א באות י' שכתב שם בקצור נמרץ כדרכו בזה"ל: „מו"ה יוסף שמואל מקראקא, אב"ד בק"ק פפד"מ, הוא הגאון אשר הפליא לעשות בהגהותיו לתלמוד ורש"י ותוס' והרא"ש והרבה לזכות הרבים להציב ציונים ומורה מקום בש"ס וברמב"ם בכל התלמוד עשר ידות ממה. שהיה קודם בדפוס

ושם השני מגן אברהם ה"ה המאור הגדול מעוז ומגדול, בישראל גדול שמו כמו"ה אברהם סג"ל גומבינר ז"ל דיין מצוין דקרתא רבתא ק"ק קאליש יע"א, זכותם יגן עלינו, נדפס פה ק"ק דיהרנפורט בשנת תנ ב לפ"ק, — והנה מן הנפלא לראות כי מיד בצאת הספר מתחת מכבש הדפוס עם שני המגינים האלה, עד מהרה נתפשטו ונתפזרו בכל קצוי ארץ, וכל חכמי הדור קיימו וקבלו את דברי שניהם להלכה ולמעשה, ובכל תפוצות ישראל עשו להם ג"כ אגודות אגודות גדולים וקטנים, וקבעו להם שעורים תמידים כסדרן ללמוד וללמד מתוכם הלכות ודינים, וכל כך נתפשט הלמוד בהם עד שהגאון בעל חק יעקב חשב אך למותר להדפיס שוב ספרו אשר חבר על כל הש"ע או"ח והדפיס רק על הלכות פסח בלבד וכמ"ש בעצמו בהקדמתו שם, ובזמן קצר בשנת תנ"ו לפ"ק בא ג"כ הגאון מו"ה פנחס אויערבאך חד מבי דינא רבה דפה ק"ק קראקא (חתן הגאון מו"ה יוסף שמואל מקראקא אב"ד דק"ק פפד"מ) וחבר עליהם ג"כ ספרו „הלכה ברורה", על ש"ע או"ח אשר בו בא לפרש ולבאר דברי שניהם, ועל הרוב ג"כ להכריע ביניהם במקומות שהם סותרים זה את זה, במה שנוגע להוראה להלכה ולמעשה. וכמו כן נתחברו עליהם עוד חבורים שונים מגאוני ישראל דור אחר דור אשר באו ג"כ לפרש כונת עומק סברותיהם, וגם לתקן הרבה טעותים שנפל בדבריהם ע"י רוב העתקות כנודע, ולבאר דברי רבינו הט"ז במקומות שונים אשר הם מקושי ההבנה מחמת חסרון איזה תבות וגם איזה שורות שהשמיט המעתיק בשעת הדפסתו מגוף כתב ידו

בדפוס אמשטרדם שנת או"ת לטובה, ושמעתי ששנה משנתו כל הש"ס מ"ב פעמים וחקר וחקק וזיקק הש"ס וקיים ודברת ב"ם, ונקדש ב"ם, ולוה לבנו חתן הרב בעל כוס ישועות להדפיס התלמוד על פי הגהותיו, והדפיס קצתו באמשטרדם וכלו בפראנקפורט, ושמעתי נפלאות על הרב הזה שלמד כ"ה שנים תורה מעומד ולמד תורה לשמה, והיו דבריו נשמעים בשמים כאחד מן הראשונים זי"ע" עכ"ל בעל שה"ג. ויותר מזה תראה נפלאות מקורות ימי חייו, בתולדותיו אשר כתבתי בארוכה בספרי „קרית מלך רב" אשר לי על גדולי וחכמי קראקא, והוא עודנו בכתובים, ולכבודו של אותו צדיק עשיתי לו מדור בפני עצמו, והנני מוכן להדפיסו בספרו זה בזמן קרוב לשמח לב עליזי קדמוניות, ברצות ד' דרכינו: —

ידו של רבינו שלא היה יכול לקרותן מפני שנרקבו הדפין בסופן, ולא נודע הדבר עד שנדפס חצי הספר כמ"ש הרב המדפיס בהקדמתו שם, וכמו כן לבאר ג"כ דברי מרן המג"א אשר כתב דבריו בקצור נמרץ מאד, ולפעמים צריך עיון רב להבין עומק כונתו, (וכבר נתחבר עליו חבור מיוחד יקר ונחמד מבעל מחצית השקל כנודע), ובמשך הזמן נדפסו על המגינים, חדושים והגהות מגדולי המחברים, ומהם, ספר נתיב חיים מבעל קרבן נתנאל, וספר היקר מבעל תוספת שבת, וספר הגהות מבעל לבושי שרד על יורה דעה, וספר דגול מרבבה מבעל נודע ביהודה, וספר מקור חיים מבעל חות דעת, ועל כלם הפליא לעשות גם בזה הגאון הנודע מו"ה יוסף תאומים מלבוב בספרו הנכבד „פרי מגדים", הכולל גם כן שני חבורים יקרים על כל הש"ע או"ח. האחד על הט"ז בקראו שמו משבצות זהב, והשני על המג"א בקראו שמו אשל אברהם, וצירף עמהם ג"כ פתיחות יקרות, עם הערות וחקירות, חדשות ונצורות, להעיר לב המעיינים: —

ג) **ספר** טורי זהב על ש"ע חושן משפט, כבר היה נגמר ביד רבינו ז"ל עוד בעת שהדפיס ספרו הט"ז על היורה דעה, ובסוף הקדמתו ליו"ד שם התפלל ג"כ תפלה קצרה שיזכהו ד' לפרסם גם ביאורו על ש"ע חו"מ אשר כבר הוכן בידו עם דברים חדשים ומתוקנים בעזה"י, וגם בספרו דברי דוד על התורה הביא לפנינו ג"כ קצת דברים ממה שכתב מכבר בספרו הט"ז על היו"ד ובספרו הט"ז על החו"מ, ונראה אפוא מזה דשני החבורים האלה על היו"ד ועל החו"מ חבר בראשונה, ובמשך הזמן אח"כ הוסיף לחבר ג"כ ספרו הט"ז על האו"ח ועל האבן העזר, ואולם מן השמים עכבוהו שלא יצא ספרו הט"ז על החו"מ לאורה בחייו, ונשאר בכתובים גם הוא שנים רבות אחרי פטירתו, עד שנתגלגל ובא מחצית החבור הזה על חלק ראשון מחו"מ מתחלתו ועד סוף סימן רמ"ו, ליד גדול אחד בארץ אשכנז, והוא הוציאו לאור בעיר הומבורג והדפיסו בכרך מיוחד בלי הש"ע בשנת תנ"ב לפ"ק, אשר בשנה ההיא יצא לאור גם הט"ז על האו"ח ביחד עם הס' מגן אברהם בדפוס דיהרנפורט ע"י המדפיס הרב ר' שבתי משורר מפראג בעל שפתי חכמים כנודע, ואולם הט"ז על החו"מ נדפס אז גם עם הגהות יקרות ונכבדות אשר שת נוספות עליהם הרב המוציא לאור

אשר

כלילת יופי

אשר בא לבאר דברי רבינו ז"ל במקומות שונים הצריכים ביאור, וגם הוסיף עליהם קצת חדושים מהגאון מהו ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח, וגם מהגאון מו"ה יונה תאומים בעל קיקיון דיונה מאשר מסר לידו החכם הנכבד והנעלה מו"ה שלמה זלמן יצ"ו נכד בעל קיקיון דיונה, בהיותו עומד נצב על מלאכת הגהה בבית הדפוס בהומבורג שם ע)· והגה הרב המוציא לאור הראנו גם כן בתורתו נפלאות בהגהותיו היקרות אשר הכנים על הרוב בתוך דברי רבינו בשם „אמר המגיה", והוא בא פעם לפרש ולבאר, ופעם גם כמשיב ידו על דברי רבינו ז"ל, ומדבריו של ברבי ניכר שהיה גאון הדור ופלאו, סיני ועוקר הרים, אבל לא הודיע את שמו בשערים· רק כתב על השער שם: „הובא לבית הדפוס ע"י אחד מקטני תלמידי עבדי ד'", וגם בהקדמתו שם העלים את שמו· אך בסוף הספר שם חזר בו ונתרצה ונתפיים ע"י בקשת והפצרת תלמידיו וחבריו להודיע שמו ברבים, למען דעת מבטן מי יצאו ההגהות שבתוך הס' ט"ז, וחתם שמו בזה"ל: „נאם צבי הירש בא"א מ"ו הרב המובהק כמו"ה יעקב נר"ו בהרב המובהק כמו"ה בנימן זאב זצללה"ה, בן בתו של הגאון הגדול חסיד שבכהונה כמו"ה אפרים הכהן בעל ס' שער אפרים, חתן הרב הגדול אב"ד דק"ק אלטונא והמבורג

ע) גם הרב הגדול הזה מו"ה שלמה זלמן נכד בעל קיקיון דיונה, אשר הגאון הח"ץ היה ידידו וסיפר שם בשבחו שהיה ג"כ מסייע במלאכת הגה"ה לס' הט"ז בבית הדפוס שם, איננו מוזר לנו, וכבר הכרנו אותו מלפנים על ידי ספרו אשר הוציא לאור עוד בשנת תמ"ב בהיותו בחור בימי עלומיו, והוא ספר „מראות הצדקי" מעט הכמות אשר חבר ובדק להראות מקום על ים התלמוד, ועל ספר השל"ה, ונדפס באמשטרדם בהסכמות שני גאוני ורבני ק"ק ספרדיים שם מו"ה יצחק אבוהב ומו"ה יעקב ששפורטש, ובהסכמת הגאון ר' דוד ליידא האב"ד דק"ק אשכנזים שם, ובהקדמתו שם נזכר ג"כ סדר יחוסו בזה"ל: „הבחור כמר שלמה זלמן בן הקצין מו"ה יצחק זעקלי יצ"ו, בן הקצין המנוח הנדיב והטפסר מו"ה ישראל משה יוסף גארדין זצ"ל, חתן הגאון הגדול המפורסם מו"ה יונה למשפחת תאומים מפראג בעל המחבר ספר קיקיון דיונה" : —

והמבורג כמו״ה משלם זלמן ניימארק, העומד על משמרת בית המדרש הגדול הקלויז אשר בק״ק אלטונא בשנת במקדשו לפ״ק, ע״כ. ונודע לנו אפיא מחתימתו שהוא הגאון הנודע בפי כל בשם „חכם צבי״, והוא צבי ישראל והדרו, אשר רבים נאותו לאורו, והוא מלא ג״כ אחר כך גם מקום חותנו הגאון ז״ל שנתקבל לאב״ד שם בק״ק אלטונא והמבורג ומשם נתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק אמשטרדם בקהל אשכנזים, ובסוף ימיו היה ג״כ אב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל, ושם מנוחתו כבוד. וראיתי להציג עמך בזה ג״כ קצת אמרות טהורות נחמדות ויקרות מאשר כתב שם הגאון הזה אודות הגהותיו אשר הוסיף בתוך דברי הט״ז על חו״מ מרבינו ז״ל, ואלה דבריו שם: „אמר המגיה אלקים יראה לי את עניי ואת יגיע כפי בכל העמל שעמלתי אני עד הוציאי לאור משפט הספר הזה ומעשהו, הוא ההעתק אשר היה לפני הן חסר הן יתיר או חליף תקנתי כאשר השיגה ידי יד כהה, בעזר החונן לאדם דעת. כי ד׳ יתן חכמה בכלי מפוארה, בכלי טהור, טהור גברא רבא ויקירא הרב הגדול הגאון המחבר זצללה״ה, שפתותיו שושנים, אמרותיו אמרות טהורות יקרות מפנינים, כי סליק רב לעילא השאיר אחריו ברכה, והאיר עיני ישראל בחבוריו, ויעש לו בתים בנויים על ארבעה טורי אבן טורי זהב, והן נפשי יודעת מאד, מעוט ערכי ושפל מצבי, כי אינני כדאי להתעיב עם פחות אחד מקטני תלמידי הרב ז״ל, אף כי להשיב על דבריו, אכן מאת ד׳ היתה זאת ונאמנים עלי החכמים השלמים היושבים לפני ד׳, בבית מדרשינו הגדול יע״א, המה יתנו עדיהן כי לא הבאתי בהגהותי אלו שום דבר ממה שהיה כתוב אצלי מאז ומקדם, לבד זה ראה אשר חנני ד׳ יתברך ויתעלה וחדשתי מדי עברי בין בתרי טורי זהב״, עד כה דבריו הנחמדים:

והנה כבר נודע כי רבות בשנים עוד בטרם שנדפס ספר הט״ז על החו״מ, כבר נתפרסמו בעולם שני הבורים יקרים ונכבדים הסמ״ע והש״ך על כל הש״ע חו״מ מתחלתו ועד סופו, והיה כל אחד בכרך בפני עצמו, ואולם הלומדים והמורים עם תלמידיהם היו רגילים מעולם ללמוד הש״ע חו״מ רק עם פי׳ הסמ״ע בלבד מעת שנדפס

בפעם

בפעם הראשונה בשנת שס"ו והלאה, כי הוא פירוש מספיק מאד, ואף גם לאחר שנדפס הש"ך על חו"מ בשנת תכ"ג לא שמו אל לבם ללמוד ג"כ מתוך ספרו בקביעות, מפני האריכות, והי' עליהם לטורח ללמוד שניהם יחדיו, וכגורל הש"ך היה ג"כ גורל ס' הט"ז על חו"מ שנדפס ג"כ בכרך בפ"ע בשנת תנ"ב, כי המורים והתלמידים לא קבעו תלמודם בו, והיו בעיניהם שני ספרים אלו הש"ך והט"ז על חו"מ דוגמת שאר ספרי שו"ת אשר אינם עשויים ללמוד מתוכם בקביעות, רק לעיין בתוכם לפרקים. אמנם גדולי ישראל, והיושבים על מדין המה שמו עין עיונם גם עליהם, בשביל דברים שנתחדשו בהם, ונמשך דבר זה ימים רבים, ובשנת תע"ב קם הרה"ג מו"ה בנימן זאב דיין דק"ק פינטשוב, ורצה למלאות חסרון זה, וחבר ס' מסגרת השלחן וקבץ בתוכו כל חדושי דינים של ספרי הש"ך והט"ז, וגם משאר ספרי הפוסקים האחרונים, וספרי שו"ת הבאים אחריהם, והכל לתועלת רבים, והדפיסו בברלין בשנת תע"ג בהסכמות הגאונים בזמן ההוא, ואולם לא ארכו הימים עד שהתעוררו המדפיסים לחבר את הסמ"ע והש"ך ולהדפיסם בכרך אחד, והציגו בדפוס זה לעומת זה והשו"ע באמצע, וקראוהו בשם „תורת כהנים" על שם המחברים שהיו שניהם כהנים, אך את הלוי עזבו ולא חברו גם את ספר הט"ז עמהם במחברת אחת, ונשאר בכרך מיוחד כמקדם עד שנת תק"א שאז התעוררו המדפיסים להדפיס בהומבורג עוד הפעם את השו"ע חו"מ כלול בהדרו, והם הדפיסו גם כן את הסמ"ע ואת הש"ך זה לעומת זה כמקדם, אבל הוסיפו עוד להדפיס עמהם גם ספר הט"ז עד סוף סימן רמ"ו עם הגהות מבעל חכם צבי, וגם ס' באר הגולה מהרה"ג ר' משה רבקש, ארבעה חבורים אלה נסבו אז את השלחן אשר לפני ד', וכל זה עשו למלאות רצון גאיני הזמן ההוא, ובראשם הגאון בעל פני יהושע שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק פפד"מ כמבואר בהסכמותיהם שם, והמדפיסים שם השמיטו מן השער השם „תורת כהנים", והציגו במקום השם „אורים ותומים", יען כי נדפס אז החו"מ עם כל המפורשים בשלימות, ונלוו עם הכהנים גם לוי וישראל, ולא יאות לו עוד השם תורת כהנים. ואולם בשנת תקכ"ז נדפס בעיר פיורדא עוד הפעם השו"ע חו"מ עם ארבעה החבורים האלה הסמ"ע והש"ך הט"ז ובאר

הגולה

הגולה, והוסיפו עליהם גם הספר מסגרת השלחן, ועכ"ז הציגו בשער הס' את השם „תורת כהנים" כאשר נקרא מקדם, וכל זה נעשה ע"פ רשיון והסכמת הגאונים בעל זכרון יוסף, ובעל קרבן נתנאל, ובי דינא רבה דק"ק ברלין, כמבואר בהסכמותיהם שם, אבל גם אז לא נדפס מן הט"ז רק עד סוף סימן רמ"ו, שהוא חלק ראשון כפי אשר נדפס מקודם בהומבורג בכרך בפ"ע על ידי הגאון חכם צבי, כי לא היה נמצא בידו אז יותר מזה וכנ"ל: —

ד) **ספר** ערך לחם, והוא חלק שני מחדושי הט"ז על ש"ע חו"מ מתחלת סימן רמ"ז עד סוף הש"ע, אשר לא היה נמצא ביד הגאון חכם צבי בעת שהדפיס חלק ראשון מהט"ז, ולא ידע הגאון ז"ל, כי בזמן ההוא היה נמצא גם חלק שני מהט"ז על חו"מ אשר בשם ערך לחם יכונה, אצל הגאון מו"ה משה בהרא"ש ז"ל האב"ד דק"ק שינאווי שהיה חתן בנו של רבינו הט"ז ז"ל, אשר בידו היו כל ספרי רבינו ז"ל אשר השאיר אחריו בכתובים כמו שזכרנו מזה לעיל, והנה אחרי מות משה הגאון משינאווי ז"ל נתגלגל גם ספר ערך לחם, והוא הט"ז על חלק שני מש"ע חו"מ, ובא ליד הרב הגאון מו"ה אברהם צבי דיין דק"ק ליסא, והוא ז"ל בראותו כי הלומדים והתלמידים אינם שמים אל לבם ללמוד החו"מ עם חדושי הט"ז והש"ך, ועיקר למודם הוא מתוך הסמ"ע, בלבד, ראה ונתון אל לבו והתאמץ עוד בשנת תע"ו לחבר את הט"ז והש"ך במחברת אחת, ולהדפיסם בכרך אחד, וכאשר עשו מקדם המדפיסים עם הש"ע יו"ד שהדפיסו בוויהלמרשדארף בשנת תל"ז את הט"ז והש"ך זה לעומת זה בכרך אחד והש"ע באמצע, כן חשב גם הרב הגאון מהר"א צבי הנ"ל לעשות כמו כן עם הש"ע חו"מ, והיינו להדפיס מצד אחד הט"ז ומצד השני הש"ך והש"ע באמצע, ולהוסיף ג"כ נופך משלו מחדושיו אשר חידש על החו"מ, ויעמד והדפיס דף אחד לדוגמא, ושלחו לכל רבני וגאוני דורו, ומהם להג"מ יחיאל מיכל בעל יופי מכלל אבד"ק ברלין, ולהג"מ מרדכי אבד"ק ליסא, ולהג"מ גבריאל מקראקא אבד"ק נ"ש והמדינה, ולהגאון בעל כנסת יחזקאל ולהגאון בעל פנים מאירות, וכלם יחדיו הסכימו עמו כי ראוי ונכון הדבר לעשות כן לזכות רבים וכן שלמים, אבל

מן

מן השמים לא הסכימו עמו לעשות כדבר הזה, ובכל השתדלותו לא היה ספוק בידו להביאו לבית הדפוס. עד שמרת פתאום בשנת ת״ק לפ״ק, ובא הספר ערך לחם מהט״ז ליד בנו הרב הגדול מו״ה שמואל זנוויל רב״ד דק״ק שטערליץ, והוא השתדל כי הובא ספר זה, שהוא ח״ב מהט״ז על חו״מ בצרוף ח״א, לבית הדפוס בברלין בשנת תקכ״א לפ״ק, בהוצאות נדיב אחד מק״ק המבורג כמבואר בהקדמתו שם. ובמרוצת הזמן הכניסו המדפיסים גם חלק שני מהט״ז וחברו אותו אל הש״ע חו״מ בכרך אחד עם הסמ״ע והש״ך כמו שעשו עם חלק הראשון מהט״ז, וכן הוא בכל הדפוסים המאוחרים עד היום הזה:

ה) **ספר** „טורי זהב" על ש״ע אבן העזר, והוא נשאר בכתובים ביד יורשי רבינו ז״ל זמן רב קרוב למאה שנים, והחבור הזה היה נעשה בשני מהדורות בכתב יד המחבר, מהדורא קמא ומהדורא תניינא, בשינוי דברים קצת במקומות שונים. ומהדורא תניינא היה למראה עיני הגאון בעל בית שמואל בעת שעשה מהדורא בתרא לספרו הנכבד בית שמואל על ש״ע אבן העזר לאחר שנתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק פיורדא כמ״ש בהקדמתו שם, והביא הרבה פעמים מדברי הט״ז בספרו שם אשר הדפיס מחדש בפעם שנית, ואולם ספר הט״ז בעצמו נשאר עוד בכתובים ביד יורשי המחבר דור אחר דור עד שנתגלגל ובא ליד הרב הגאון מו״ה יואל בעהמח״ס חדושי הלכות על סדר נזיקין והיא היה בן הרב הגאון מו״ה משה גד בן הרב הגאון מו״ה יואל אב״ד ור״מ דק״ק שעברשין בעהמח״ס מגיני זהב, בן הרב הגאון מו״ה גד זצ״ל חתן רבינו הט״ז ז״ל, וסיפר הג״מ יואל בעל חדושי הלכות הנ״ל בהקדמתו בספרו שם, שהיה בידו ב׳ מהדורות מהט״ז על אבן העזר, ואח״כ נגנב ממנו מהדורא תנינא ונשאר בידו רק מהדורא קמא, וטרח מאד לתקנו ולסדרו שיהי׳ ראוי להוציאו לאור הדפוס והוסיף עליו ג״כ הגהות יקרות ונקראים בשם „דברי המגיה", ויען כי בספר הט״ז מהדורא קמא היה חסר בראשו חדושי רבינו הט״ז מכל סימן א׳, וגם מן סעיף א׳ של סימן ב׳, טרח הג״מ יואל ז״ל להשלים גם כן את החסרון הזה עם החדושים אשר חידש שם מדעתו, ובשנת תצ״ג התעורר גם כן להביאו לבית הדפוס, וכבר לקח עליו הסכמות מן

הגאונים

הגאונים בעל כנסת יחזקאל, ובעל חדושי פני יהושע, י) אבל לא עלתה בידו, כי לקח אותו אלקים בנעוריו, ובא הספר לנחלה ליד בנו הרב הגדול מו"ה גד, והוא הוציאו לאור עולם עם ההגהות מאביו ז"ל בדפוס זאלקווא בשנת תקי"ד בהסכמות גאוני הדור ההוא, ובתוכם גם הגאון הנודע ביהודה מו"ה יחזקאל סג"ל לנדא, ואלה דברי הגאון נוב"י בהסכמתו שם: „חמדה גנוזה היה טמון ומכוסה, כמה שנים חלפו, ועברו דורות אשר לא ראו אור בהיר ומבהיק חלק הט"ז על ש"ע אבן העזר, שמוע שמענו וקצת ראינו בס' בית שמואל שזכה ליהנות מאורו, ועתה זכות הגאון המחבר עמדה לו שיושלמו כל ארבעה טורים אשר כבר לו שם בשלשה, ועתה יצא כנגדם גם חלק הרביעי, והוא ספר הט"ז על אבן העזר, וכל המעיין בו מחזה שדי יחזה", עכ"ל הגאון שם. והנה ההגהות שעשה הרב הגאון מו"ה יואל בעל חדושי הלכות, נדפסו בפנים הספר, והם דוגמת ההגהות של הגאון הח"ץ בספר הט"ז על ש"ע חו"מ שנדפסו ג"כ בפנים הספר שם, ושניהם באו על הרוב לפרש ולבאר דברי רבינו ז"ל במקומות שונים הצריכים באור, ואולם ההבדל

י) וזה לשון הגאון רבינו בעל חדושי פני יהושע בהסכמתו להט"ז על ש"ע אבן העזר: „דברי פי חכם כדרבונות וכמסמרות נטועים, נתנו מרועה אחד ה"ה כבוד הגאון המפורסם מו"ה דוד זצ"ל אבי התעודה, בעל המחבר טורי זהב, שכבר נתפרסמו חבוריו והוראותיו בכל תפוצות ישראל, ולאורו אנו הולכים, שהלכה כמותו ברוב המקומות, שהוא גדול שבאחרונים וראשון שבראשונים שאין למעלה ממנו, אך החלק אחד השייך לש"ע אבן העזר עדיין היה צפון וגנוז, ואף שהרב הגדול המחבר בית שמואל, הביא דבריו לפעמים בדרך קצרה, אין זה מספיק לרוות הצמאים לשתות את דבריו מבאר מים חיים נוזלים, כאשר העמיק והרחיב בדבריו, וכהיום קם נצר משרשיו, נין ונכד לבעל הט"ז ה"ה הרב מו"ה יואל נר"ו, והוציא לאור תעלומה משפט הספר בארוכה, וטרח ויגע לנקותו מכל השגיאות, וכן עלה במחשבתו לקבעו בדפוס, לכן הנני נותן ידי ואצבעותי עם כבוד המאורות הגדולים שכבר קדמוני שיוצא הספר לבית הדפוס, הכ"ד היום יום שנטל עשר עטרות ר"ח ניסן תצ"ג לפ"ק הק' יעקב יהושע מקראקא חונה בק"ק ברלין והמדינה": —

ההבדל שביניהם הוא כי הגאון הח"ץ כרוב גדלו הרהיב עוז בנפשו ובא לפעמים ג"כ להשיב על דברי רבינו, אבל הרב הגאון מו"ה יואל בא תמיד לישב דברי רבינו זקנו ז"ל, ובפרט במקומות שהשיג עליו רבינו בעל בית שמואל, בעת שהי' הס' ט"ז על אבן העזר בכתב יד בידו, ואשר התפלא הג"מ יואל בהגהותיו שם על רבינו בית שמואל על שהביא לפעמים דברים בשם רבינו הט"ז מה שלא נמצא כלל בספר הט"ז שלפנינו שם, הנה בעינינו לא יפלא כלל, לפי שידענו שהב"ש העתיק דברי הט"ז מן מהדורא תנינא שהיה נמצא בידו בכתב יד רבינו הט"ז, ומה שנדפס הוא ממהדורא קמא שנשאר ביד הג"מ יואל כמ"ש בעצמו בהקדמתו לספרו חדושי הלכות, כי מהדורא תנינא נגנב ממנו וכמ"ש לעיל, (וראה מזה בספר טיב גיטין למהר"ז מרגליות שמות הנשים באות כ' סק"ט). ודע עוד דמה שנדפס בשו"ת שאגת אריה וקול שחל בסימן ד' קצת באור להש"ע אבן העזר סימן קכ"ט, וגם סדר השמות ע"פ א ב, הוא גם כן מרבינו הט ז, ומה שנקבעו שם בדפוס בשם הגאון מו"ה אריה יהודה ליב ז"ל בנו חורגו של בעל הט"ז, הוא ללא אמת וללא נכון, כאשר נראה בעליל שהוא העתיק אות באות מספר הט"ז (לשון הטיב גיטין שם):

והנה ידוע כי כבר נתפשטו בעילם שני החבורים הנפלאים החלקת מחוקק והבית שמואל זמן רב עוד בטרם שנדפס הט"ז על אהע"ז, כי החלקת מחוקק נדפס בשנת ת"ל לפ"ק, והבית שמואל נדפס ראשונה בשנת תמ"ט, ואח"כ עם מהדורא בתרא בשנת תנ"ד לפ"ק, והיה כל אחד בכרך בפ"ע בצד הש ע, ורק אח"כ בשנת תפ"ד חברו לה יחדיו, והדפיסו החלקת מחוקק מצד אחד והב"ש מצד השני והש"ע באמצע, ונקרא בשם הכולל „אפי רברבי", ואולם לאחר שנדפס הט"ז גם כן בכרך בפ"ע עם הש ע, התעוררו אח"כ המדפיסים לעשות גם בזה כמו שעשו המדפיסים הקודמים עם הט"ז על הש ע חו"מ, וחברו גם עתה את הט"ז על אבן העזר להדפיסו בכרך אחד אצל הש"ע עם החלקת מחוקק והב"ש כנודע: —

ו) **ספר** הגהות וחדושים של הגאון רבינו הט"ז על ש"ע יורה דעה, דפוס האלי בשנת ת"ע לפ"ק, (ברשימת אוצרות חיים להחכם המנוח ר' חיים מיכל מהמבורג):

ספר

ז) **ספר** דברי דוד לבאר דברי רש״י ז״ל על התורה ונקרא גם כן בשם „טורי זהב״, כבר זכרנו למעלה שיצא לאור בשנת תמ״ט בדפוס דיהרנפורט בהוצאות הגאון הגדול מו״ה יהודה יודל האב״ד ור״מ דק״ק קאוולי אשר נתן מכספו להדפיס ספרו קול יהודה ביחד עם הספר ט״ז על ש״ע או״ח, אבל לא נתקיימה מחשבתו בזה, ונדפס תמורתו הס׳ דברי דוד מהגאון הט״ז ע״י משה ואהרן ה״ה הרב הגאון מו״ה משה בהרא״ש האבד״ק שינאווי חתן הג״מ ישעי׳ סג״ל בן רבינו הט״ז, ונדפס ג״כ ממנו שם בסוף ס׳ בראשית ובסוף ס׳ שמות ובסוף ס׳ במדבר קצת חדושי תורה אשר העתיק מספרו הגדול „ויקהל משה״ אשר חבר על סדרי התורה, ואתו עמו היה ג״כ הרב הגדול מו״ה אהרן במו״ה יעקב הלוי מתושבי ק״ק פינסק והוא חתן בנו של הגאון מו״ה יודל אב״ד דק״ק קאוולי, ונדפס גם ממנו קצת הגהות וחדושי תורה בגליון ספר בראשית שם, וכל גלגולי דברים בזה תמצא הכל בפרטות בהקדמותיהם לס׳ דברי דוד שם: —

ח) **ספר** תשובות דוד, והוא קובץ גדול מן התשובות אשר השיב רבינו ז״ל ליחידים ולרבים וכן שלמים, לשואל כענין ומשיב בהלכה, למשה מסיני נמסרים, ובו מבוארים, כל הדברים החמורים, אשר ישנן בפוסקים ובבית יוסף ובכל חלקי הש״ע (לשון הג״מ משה בהרא״ש אבד״ק שינאווי בהקדמתו לספר דברי דוד שם), והחבור זה נשאר בכתובים ולא בא בדפוס לעולם, מלבד איזה תשובות אשר באו בדפוס בשו״ת ב״ח החדשות, ובשו״ת גאוני בתראי ובשו״ת פני יהושע, כאשר זכרנו מזה למעלה, וכפי הנראה היה חבור התשובות הזה בכתב יד גם למראה עיני גדולי ישראל, וגם מרן בעל מגן אברהם ראהו, והעתיק מדבריו בהלכות פסח בסימן תס״א ס״ק י״ג בדין מצה נפוחה, ועי׳ שם שהעתיק מלשון רבינו באריכות מה שלא נמצא כן בספר הט״ז שנדפס לפנינו בצד הש״ע שם, וכבר העיר על זה הרב בעל חק יעקב שם בסימן תס״א ס״ק י״ט, והעיד שראה אח״כ בתשובות הט״ז בכתב יד עצמו כל הלשון הזה ממש כמו שהעתיק בשמו מרן המגן אברהם שם: —

ט) **קונטרס** אחרון לספר הט״ז על יו״ד שחבר רבינו ז״ל מיד לאחר גמר ספרו, והוא מחזיק דף אחד אשר בו בא להשיג עד רבינו הש״ך על יו״ד שנדפס באותו פעם שנת בקד״ש לפ״ק

לפ"ק, ואינו מזכיר שם לא את המחבר ולא את שם הספר, רק כתב בסתם כי נדפס ספר אחד על יו"ד, והוא משיג עליו, — והנה הקונטרס הזה אינו בנמצא כלל כי לא נדפס רק פעם א' ונספח בסוף ספר הט"ז על יו"ד בדפוס הראשון. (והיה למראה עיני הגאון חיד"א ז"ל) והרב בעל פרי חדש כתב ג"כ שלא הגיע לידו ולא ראה את הקונטרס הזה מעולם, וגם אנחנו לא זכינו לראותו עד כה, וכבר ידוע כי מסבת הקונטרס הזה נתעורר רבינו הש"ך ז"ל לעשות ג"כ ספרו „נקודות הכסף" אשר בו בדק אחרי כל דברי רבינו הט"ז על יו"ד. והשיג עליו ברוב המקומות כאשר כתב בעצמו בהקדמתו שם (שם הגדולים להגאון חיד"א במערכת ספרים אות ט'), ובנו הגאון מו"ה משה כ"ץ ז"ל הוציאו לאור בשנת תל"ז עם קצת הגהות משלו, ואחריו בא שוב הגאון מו"ה יואל האבד"ק שעברשין שהיה נכד לרבינו הט"ז וחבר גם כן נגדו ספרו „מגיני זהב", אשר בו בא להיות מגן לדוד זקנו בעל טורי זהב. כאשר כבר זכרנו מזה לעיל בתוך המשך דברינו, ודי בזה:

והנה הצגתי לפניך קורא יקר! את אשר מצאה ידי בעזה"י לכתוב לך כעת מתולדות האדם הגדול הזה, מקורות ימי חייו, ומבניו וניניו ונכדיו הגאונים, ומתלמידיו הגדולים והמצוינים, ומקורות ספריו הנחמדים מזהב, ויקרים מפנינים. ואקוה כי ימצאו הדברים חן בעיניך, ובעיני כל עליזי קדמוניות, ואני אודה לד' חסדו, כי זכיתי לעשות עטרה לראש צדיק, זכרון וניר לדוד ולזרעו עד עולם: —

ח. תולדות הגאון מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה מענדל האב"ד דק"ק לבוב והגליל, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק לובלין והגליל. —

הגאון הגדול מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה מענדל ז"ל, היה מגידולי ומגדולי ק"ק קראקא בימי הגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט שהיה אב"ד פה קראקא משנת ת"ד עד שנת תי"ד לפ"ק, אביו הרב הגאון ר' זכריה מענדל היה מפורסם בדורו ג"כ לאיש מופת וצדיק כביר, וכפי הנראה היה גם הוא מתושבי העיר קראקא והיה נקרא בפי כל בשם ר' מענדל קלויזנר כמבואר בפנקס הקהל פה א), והוא היה

א) ואחיו של הרב הגאון ר' מענדל קלויזנר היה ג"כ תלמיד חכם מופלג ושמו ר' אברהם ז"ל, והוא היה אבי זקנו של הרב הגאון מו"ה שמואל במו"ה ישראל ז"ל האבד"ק קראקויץ, בעהמח"ס בית שמואל על התורה (נדפס בזאלקווא תל"ט) ובסוף הקדמתו שם כתב שהוא נכד להראם והקלין מו"ה שמואל רייכלש מגזע קיות, ומצד אמו הוא נכד להגאון רבינו בעל הב"ח ז"ל ומצד אבי אמו הלא הוא הרב התורני המנוח מו"ה אברהם ז"ל אחיו של הרב מו"ה מענדל גלזניר (?) אביו של הרב הגאון מו"ה אריה ליב זלה"ל שהיה אבד"ק קראקא והגליל עכ"ל. ונראה כי הכנוי גלזניר נעתק או נדפס שם בשבוש, וצ"ל קלויזנר, כי כבר זכרנו שהיה נקרא בפי כל ר' מענדל קלויזנר כמבואר בפנקס הקהל דפה, ודע כי הרב ר' זכריה מענדל פודהייץ מק"ק בוטשאטש בעהמח"ס זכריה משלם (נדפס בפפד"א תקל"ט) שהיה נין ונכד להרה"ג ר' מענדל קלויזנר הנ"ל העיד בהקדמתו שם על זקנו זה שני דברים: א) שבסוף ימיו נסע לארץ הקדושה ונתקבל שם לנשיא ושם ג"כ מנוחתו כבוד, ב) ועוד העיד ששמע מפי הגאון מו"ה פנחס הלוי הורוויץ (בעל הפלאה) בעברו דרך עיר פפד"א למכון שבתו שנתקבל לאב"ד בק"ק פפד"מ, איך ששמע מאבותיו גאוני ארץ שבימי ר' זכריה מענדל הנ"ל היו קוראים אותו בשם „זכריה הנביא" עכת"ד. והנה אפונה מאד אם יש לסמוך על עדותו של המחבר הזה בשני דברים האלה, ואם אמנם שאין כאן נ"מ לדינא, אבל בדברים כמו אלה יש נ"מ לברר האמת מתוך השקר, וכאן האמת יורה דרכו, כי מה שכתב בשם הגאון בעל הפלאה שהיו קוראים אותו

בשם

כלילת יופי

היה לו שלשה בנים כלם גאונים מצוינים ופארי הדור וגם שתי בנות גבירות ועדינות, בנו הראשון היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב שהיה נקרא בפי כל ר' ליב ר' פישלש על שם חותנו הרב הגאון מו"ה פישל ז"ל מלבוב, והיה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק ווינא ובק"ק פרעמיסלא ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ פה ק"ק קראקא אחרי פטירת רבינו הגדול ר' העשל לובלין זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ פה ונפטר כ' תשרי תכ"ד לפ"ק, ובשנת תכ"ה כבר ישב הג"מ אריה ליב על כסאו פה כנזכר בפנקס

בשם „זכריה הנביא", רחוק להאמין אם יצא דבר זה מפי הגאון ז"ל, יען שהדבר ידוע גם לתנוקת של בית רבן כי מעת שפסקה הנבואה מישראל, אין עוד נביא, והמון לא היו קוראים לשום איש אפילו בדרך הגזמה בשם נביא, אף למי מקודשים שהיה שמם זכריה או ישעיה, עובדיה או ירמיה, וכדומה משמות הנביאים, ולאלה אנשי מופת אשר קמו בתוך בני ישראל מן השרידים אשר רוח ד' נוססה בם לפעול ישועות בקרב הארץ ע"י תפלתם או ע"פ קבלה מעשיות, היו רגילים לתת להם הכנוי „בעל נס" או „בעל שם", כמו רבי מאיר בעל נס הידוע, ורבי עקיבא בעל נס מפראנקפורט (ראה מהש בת"ע „ישורון" במכתב ידידי הרה"ג מהרש"ל כהן ראפפורט ז"ל רב"ד דק"ק פראג אשר כתב אלי ביום ד' מנחם תרי"ג לפ"ק), וכן היה ג"כ הרבה מבעלי שמות כמו רבי אלחנן בעל שם שהיה אב"ד דק"ק ווינא (הנזכר בשער הספר עמק המלך על הרמב"ם שחבר נכדו הרה"ג מו"ה זלמן וואלף האבד"ק אונסדארף) ורבי אליהו בעל שם, שהי' אבד"ק חעלם (זקנו של הגאון חכם צבי שהביאו בשו"ת שלו בסימן צ"ג שם שהיה בקי בספר יצירה וברא גברא), ורבי אליהו בעל שם השני שהיה אב"ד ור"מ בק"ק ווירמייזא *) והוא

---

*) ואין זה ר' אליהו בעל שם שהיה זקנו של בעל חכם צבי שהביא בתשובותיו בסימן צ"ג שם, כאשר חשב החכם שי"ף מווילנא בספרו „קריה נאמנה" צד כ"ח, כי שנים היו, והראשון שהיה זקנו של בעל „ח"צ", היה אב"ד בק"ק חעלם ולא נמצא ממנו שום חבור, ורק שמענו נפלאות ממנו אשר עשה לפעמים בכח קבלה מעשיות לעת הצורך והסכנה, כפי אשר סיפר עליו נכדו הרה"ג מו"ה יהודה ליב הכהן בהגאון מו"ה אפרים כהנא בעל שו"ת שער אפרים, והביאו ג"כ בשם הגדולים במערכת גדולים באות א', — והשני היה אחריו בזמן והוא היה אב"ד ור"מ בווירמייזא ובסוף ימיו פרק מעליו עול הרבנות ועול הישיבה וחבר ספר אדרת אליהו וס' מכלל יופי, והכל ע"ד הקבלה: —

בפנקס הקהל המונח תחת ידי, ושם בא על חתום על פסק דין אחד שיצא מבית דינו ביום ה' י"ד סיון תכ"ה לפ"ק, (ושם חתם אחריו גם דיין אחד הג"מ יצחק הכהן דרשן דק"ק קראקא בעהמח"ס תולדות יצחק על התורה, והוא היה חותן משה הגאון ר' משה ב"ר שמואל מחליש, דרשן ודיין בקראקא בעהמח"ס דרש משה), ובפנקס בית הכנסת גבוה דפה נמצא ג"כ ממנו פסק דין אחד מיום ה' ר"ח שבט תכ"ז לפ"ק, ובשנת תכ"ו הדפים פה קראקא ספרו תקוני תשובה ומובא בס' דעת חכמה פ' כ"א משער התשובה, (ושם בפרק שביעי דף כ' ע"ב הביא ג"כ קצת חדושי תורה משמו, וכן נדפס ממנו קצת חדושי תורה ג"כ בס' דרוש שמואל על התורה בפ' שלח שם), ובשנת ת"ל בא בהסכמה על ספר חלקת מחוקק על ש"ע אבן העזר שנדפס

והוא היה תלמיד להגאון מהר"ל מפראג (כמבואר בהסכמתו על ספר גדולת מרדכי ואגודת אזוב על המרדכי בשנת שע"ה לפ"ק), ורבי יואל בעל שם מזאמושץ הראשון וגם השני, (הראשון מובא בס' קב הישר פרק ס"ט משנת תמ"ב, והשני שהיה נכד הראשון הוא בעהמח"ם מפעלות אלקים), ועוד כיוצא בהם שהיו נקראים בכנוי בעל שם, אבל בשם נביא לא נקראו מעולם, ובפרט במה שנוגע להג"מ זכריה מענדל הנ"ל שבא מפורש לפנינו בפנקס הקהל דפה שהיה נקרא בפי כל בשם ר' מענדל קלויזנר. — וגם מה שהעיד הר' זכריה מענדל הנ"ל נתקבל בסוף ימיו לנשיא בארץ ישראל ונפטר ונקבר שם, גם על עדות זה יש לפקפק הרבה, כי לא נמצא דבר זה בשום מקום לא בכתב ולא בדפוס, ובפנקס הקהל דפה ג"כ לא נמצא רמז מזה, וגם בניו ובני בניו לא זכרו מזה מאומה כפי המנהג בימים ההם להתיחס על שם אביו או אבי אביו אשר זכה לבא לארץ ישראל ולהקבר באדמת קדש שם, והרי לפנינו בן בתו הרב הגדול מו"ה אברהם בן הגאון מהריר"ן אשר הוציא לאור הדפוס הספר בית יהודה על הש"ס מאביו הגאון ז"ל, ובהקדמתו שם סיפר מיחוס בית אמו הרבנית שהיתה בת הג"מ זכריה מענדל הנ"ל, ומגדולת שלשה בניו הגאונים ז"ל, ואלו היה הג"מ זכריה מענדל הנשיא שבארץ ישראל, באין ספק שלא היה שותק מלהזכיר זה שם, והוא היה נכדו הקרוב לו גם בזמן שהיה בן בתו, והיה חי כמו מאה שנים לפני המחבר ס' "זכריה משלם", והיה יודע לספר ממנו יותר מהמחבר הזה, וע"כ אין לסמוך על קבלתו בזה, וטוב ראיתי שגם שאר דבריו בהקדמתו שם צריכין בדיקה, ואכ"מ להאריך בזה:

ולהפים

שנדפס פה קראקא ע"י בן המחבר הגאון מו"ה רפאל סופר דיין דפה, ונפטר הגאון ר' ליב ז"ל ביום ט"ו אייר תל"א לפ"ק, ויתר תולדותיו מבניו ובניו ונכדיו גם מחתניו לוקחי בנותיו, הכל תמצא מפורש אצלינו מכבר בספרי „קרית מלך רב" על גדולי קראקא ג). בנו השני של הרב ר'

ג) ולהפיס דעת כל קורא משכיל אשר כלתה נפשו לשמוע חדשות ונצורות בתולדות גדולי ישראל, אמרתי להעתיק פה בקצרה ג"כ מתולדות הגאון הזה מבניו וביניו ונכדיו עד היום הזה. דע כי הגאון ר' אריה ליב האבד"ק קראקא היו לו שני בנים ושני חתנים לוקחי בנותיו, וכלם היו גדולי הדור ואדירי התורה, בנו הראשון היה הגאון מו"ה זכריה מענדל הנודע ע"י ספרו באר היטב על ש"ע יו"ד וחו"מ, והיה נקרא פה בשם „ר' מענדל בן הגאון", והוא היה לו תורה וגדולה במקום אחד, גם בית אבנים בנוי לתלפיות היה לו ברחוב היהודים פה קראקא (פנקס הקהל פה), ואחרי מות אביו הגאון ז"ל, אז קבלו פרנסי ומנהיגי עדת קראקא לאב"ד במקומו את הגאון מהר"ש קאיידנובר בעל ס' ברכת הזבח, שהי' בתחלה אבד"ק פפד"מ, ואת הגאון ר' זכריה מענדל הנ"ל קבלו אז לרב ולמ"ץ בבית הכנסת הגבוה דפה, שהיה להם רב מיוחד מלבד רב העיר והגליל, (פנקס הקהל שם), ובשנת תל"ד היה עדיין רב ומ"ץ בבית הכנסת שם כמבואר בפנקס בית הכנסת גבוה דפה, ובמשך הזמן נתקבל מפה לאב"ד ולר"מ בק"ק טורבין, ובסוף שנת תמ"ח היה בועד יערסלוב בין גאוני ד' ארצות שהסכימו שם על הדפסת ס' תולדות יצחק על התורה להג"מ יצחק דרשן מקראקא, ובסיף שנת תמ"ט נתן שם הסכמתו על ס' צפנת פענח חדש, ומעיר טורבין נתקבל שוב לאב"ד ולר"מ בק"ק בעלז והגליל, ושם נתן הסכמתו על ספר כתונת פסים המכונה בשם חלוקא דרבנן על הגדה של פסח מהרב בעל צפנת פענח הנ"ל, וזה שם עה"ח: „כאשר הק' זכריה מענדל בן המאוה"ג מו"ה אריה ליב ז"ל החונה בק"ק בעלז", — והנה גם להגאון הזה היה לו בנין ותבנין רבנן, בנו היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב ז"ל והוא אבי הרב המאוה"ג מו"ה יוסף אבד"ק ייסלינג וק"ק בוחאווי ודיין דק"ק לובלין בעהמח"ס חותם ה', ושני חתניו לוקחי בנותיו של הגאון מהרז"מ בעל באר היטב, האחד היה הגאון הנודע מו"ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול מו"ה העשל לובלין זצ"ל שהיו שניהם רבני ק"ק קראקא כנודע, (ויבואר מתולדותיהם להלאה בספרי זה), והשני היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב (בן הגאון מו"ה נתן נטע אבד"ק טרניגראד) שהיה

ר' זכריה הנ"ל היה הגאון מו"ה צבי הירש אשר בשבילו באנו לדבר כעת, ובימי חורפו זרחה שמש תורתו פה ק"ק קראקא והיה נקרא בשם ר' הירש ר' מענדליש על שם אביו הרה"ג ז"ל, ולאחר שנתפרסם שמו בעולם ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל היה נקרא בפי כל בשם רבי ר' הירש, ונדבר אודותיו להלאה : —

ובנו

שהיה אב"ד דק"ק שלוצק ושם בא בהסכמה על ס' זרע ברך שלישי על מס' ברכות ושתם „הק' אריה ליב החופ"ק שלוצק", ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק הורדנא, ונפטר שם בשנת תפ"ט, ובנו הרב הגאון מו"ה זכריה מענדל מלא אח"כ את מקומו שם והיה אב"ד ור"מ בק"ק הורדנא שם משך שבע עשרה שנה ונפטר בשנת תק"ו, — ומלבד אלה נמצאו עוד הרבה משפחות יקרות גם בזמננו זה המתיחסים שהם מבני בניו של ר' זכריה מענדל בעל באר היטב, וגם פה בעירנו הכרתי עוד בימי ילדותי איש צדיק תמים הרב המופלג זקן ויושב בישיבה מו"ה יוסף זכריה מענדל זצ"ל אחד מדייני העיר פה, שהיה ג"כ נין ונכד להגאון בעל באר היטב הנ"ל, ומבניו ומבני בניו מהם נשארים פה, ומהם נסעו מזה וקבעו מקום מגורתם בק"ק לובלין עד היום הזה: —

ובנו השני של הגאון ר' אריה ליב אב"ד מקראקא היה הרב הגביר נגיד ומצוה מו"ה אפרים פישל שהיה פרנס הדור ונשיא העדה בק"ק לאדמיר והמדינה ונאמן דב"י דד' ארצות, ובשנת תמ"ד בא בהסכמה בין שאר רוזני וקציני ומנהיגי ד' ארצות בועד יערסלוב אשר הסכימו שם על הדפסת ס' עין יעקב עם כל המפרשים באמשטרדם (ע"י הגאון ר' יצחק מאיר פרענקיל), והוא ז"ל היה לו ג"כ שני בנים גדולים בתורה ובגדולה, בנו הראשון היה הרב הגאון מו"ה יעקב שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לאדמיר והגליל, והוא בא בהסכמה בין גאוני ד' ארצות בועד יערסלוב ביום כ"ד תשרי תע"ג לפ"ק שהסכימו שם על הדפסת ספר ברית שלום על התורה, ובשנת תע"ה בא בהסכמה על ספר לחם הפנים על יו"ד כמבואר להלאה, ובנו השני היה הרב הנגיד מו"ה דוד טעביל שהיה ג"כ ראש ומנהיג בק"ק לאדמיר והמדינה, והוא בא בהסכמה בין רוזני קציני ומנהיגי ד' ארצות בועד ק"ק זילוואל ח"י אלול תפ"א לפ"ק שהסכימו שם על ספר דמשק אליעזר על המסורה מהרב מו"ה אליעזר במו"ה יהודה ראש ומנהיג בק"ק פינטשוב, ובא שם על החתום „נאם דוד טעביל בלא"א הרב הנגיד מו"ה אפרים פישל מלאדמיר", וכן מצאתי את שמו חתום ג"כ בפנקס הקהל (של הרה"ג מו"ה יהודה מלבוב ספרא מתא דפה בדף רי"ב ע"ב שם), על פסק

דין

ובנו השלישי היה הרב הגאון מו"ה דוד טעביל ז"ל שהרביץ תורה בק"ק בריסק דליטא, והיה נקרא בפי כל בשם ר' טעבילי בריסקר, ונדפסו חדושיו בספר אסיפת יהודה שנדפס בשנת תקכ"ג בפפד"מ על ידי נכדו הרב הגדול מו"ה יוסף יהודה ליב בן הרב החריף מו"ה ישראל איסר הלוי מק"ק שערשאב, וניניו ונכדיו כלם מצאו קן להם בערי יהודה אשר במדינות פולין וליטא, עד היום הזה, — ושתי אחיותיהם הגבירות מרת מלכה ומרת חיה בנות הג"מ זכריה מענדל קלויזנר

דין אחר שיצא מבית הועד של הגאונים הרבנים דארבע ארצות ביריד יערסלוב מיום ו' טו"ב מרחשון תע"ח לפ"ק, ונתקיים שם הפס"ד ג"כ ע"פ תוקף רוזני וקציני ומנהיגי דד"א, ובתוכם בא ג"כ על החתום הקצין ר' דוד טעביל בהרב הנגיד מו"ה אפרים פישל מלאדמיר. והנה הרב הגביר ר' פישל מלאדמיר הנ"ל האריך ימים בגדולתו גם עד זקנה ושיבה, ובשנת תע"ה היה עדיין חי כנראה בראש ס' לחם הפנים על יו"ד שנדפס בעיר הענא ע"י בן המחבר בשנת תע"ו בהסכמות גאוני הזמן ההוא, ובתוכם נדפס ג"כ „הסכמת הרב הגאון מו"ה יעקב נר"ו אב"ד ור"מ בק"ק לאדמיר והגליל בהקצין הנגיד המפורסם מו"ה פישל נר"ו נאמן בית ישראל דד"א יצ"ו, בהמנוח הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב ז"ל אשר אור תורתו היה זורח בק"ק קראקא והגליל", ובהסכמתו שם כתב כי הזדמן ד' אותו לק"ק קראטשין על שמחת בנו שיחי', ובא אליו הרב הגדול מו"ה יקותיאל קויפמאנן הכהן דיין מלוין בק"ק הנ"ל, וביקש ממנו להסכים עמו על ספרו לחם הפנים, ויאות לו, ועל זה בא שם על החתום ביום טו"ב מנחם תע"ה לפ"ק „נאם הק' יעקב בהרב הנגיד מו"ה אפרים פישל נר"ו החונה פה ק"ק לאדמיר והגליל", ובנו היה הרב הגאון מו"ה שאול האב"ד דק"ק ברעסטצקי, והוא בא בהסכמה על ס' עטרת צבי על ש"ע חו"מ שנדפס ביעסניץ שנת תפ"ב בהסכמות גאוני הזמן ההוא, ובתוכם גם „הסכמת הרב מו"ה שאול אב"ד דק"ק ברעסטצקי בהרב הגאון מו"ה יעקב מלאדמיר ונכד להרב הנגיד מו"ה אפרים פישל נאמן בית ישראל דד' ארצות יצ"ו", ועי"ז בא שם עה"ח ביום ד' אדר תפ"א לפ"ק, „הק' שאול בהרב המאוה"ג מו"ה יעקב מלאדמיר, חונה פה ק"ק ברעסטצקי יע"א", והרב הגאון הזה הוא דור רביעי להגאון מו"ה ליב מקראקא: — ודע כי גם הגאון הנודע מו"ה יוסף הויכגילעהרטער ז"ל האב"ד דק"ק זאמושטץ בעהמח"ס משנת חכמים היה ג"כ נין ונכד להגאון מהר"ל מקראקא

קלויזנר הנ"ל, הראשונה הגבירה מרת מלכה היתה אשת הקצין והנדיב מו"ה ישכר בער פאפרש כ"ץ ז"ל, מנכבדי יקירי העיר קראקא, (בימי רבינו הב"ח, ומהרש"י בעל מגיני שלמה, ומהרל"ם בעל תוס' יו"ט שהיו רבני העדה פה), והוא היה בן הרב הגביר הנכבד ראש הנדיבים הקצין מו"ה בנימן וואלף פאפרש כ"ץ ז"ל, אשר בנה בית הכנסת מהינו פה

מקראקא מכל אבי אביו הגאון מו"ה משה חיים האב"ד דק"ק לבוב והגליל, שהיה דור רביעי להגאון מהר"ל האבד"ק קראקא הנ"ל, וזה כפי אשר העיד על עצמו בחתימתו בסוף הקדמתו לספרו משנת חכמים שם שחתם א"ע בזה"ל: „נאם יוסף בהגאון המנוח מו"ה יעקב יצחק זללה"ה בהגאון המנוח מו"ה משה חיים האב"ד דק"ק לבוב והגליל יע"א, אשר בהררי קדש יסודתו, יולדתו והורתו, מזרע קדש מלכתו, רביעי בקודש מהגאון מאור הגולה מו"ה אריה ליב מקראקא זללה"ה", ע"כ: —

ועתה טוב נשוב לדבר מעט גם מחתניו לוקחי בנותיו של הגאון מהר"ל האב"ד מקראקא, והנה חתנו הראשון היה הגאון מו"ה שמואל בן הרב הגביר נגיד ומצוה מו"ה אור שרגא פייבוש במו"ה יהודה ליב ז"ל ראש ומנהיג בק"ק וואדיסלוב, והוא רבינו בעל בית שמואל אשר האיר עיני כל ישראל בספרו הב"ש על כל הש"ע אבן העזר, ובימי חורפו היה תלמיד לרבינו הגדול מרנא ורבנא מו"ה העשל לובלין זצ"ל האבד"ק קראקא (ב"ש בשמות אנשים בסוף סימן ק') ואח"כ למד אצל חותנו הגאון ר' ליב ז"ל בהיותו אב"ד פה קראקא אחרי מות הגאון ר' העשל הנ"ל, (ב"ש אבן העזר סימן כ"א סק"י), ושוב נתקבל הגאון ר' שמואל הנ"ל לאב"ד בק"ק שידלוב, ובשנת תמ"ט הוציא לאור ספרו הנכבד הב"ש, (בהסכמת הג"מ אהרן תאומים מדי עברו דרך עיר ברעסלא למכון שבתו לק"ק קראקא והגליל), והוא מהדורא קמא, ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פיורדא במדינות אשכנז ושם חזר עוד הפעם על דבריו הראשונים בעיון רב עם תלמידים מובהקים וגרע והוסיף כמה דברים והדפיס ספרו שנית במהדורא בתרא כמבואר בהקדמתו שם, (וראה מזה בשם הגדולים להגאון חיד"א בח"א ובח"ב, ובספר טיב גיטין למהרא"ז מרגליות בלקוטי שמות סק"ח), וזמן נסיעתו לשבת על כסא הרבנות בק"ק פיורדא היה בשנת תנ"א, ובעברו אז דרך עיר ברעסלא נתן שם הסכמתו על ספר מגן אברהם בהדפסה הראשונה, ובא על החתום שם ביום ב' ג' אלול תנ"א לפ"ק „הק' שמואל בלא"א מו"ה פייבוש זצ"ל ויהי בנסוע למכון שבתו לק"ק פיורדא

פה קראקא, ונקרא על שמו עד היום הזה, ומן הדברים הנוגעים להמשפחה הנכבדה הזאת פה בעירנו, נמצא מהם הרבה בפנקס הקהל פה, (של הסופר הרה"ג ר' מתתיה דלאקרוט בהגאון מו"ה יוסף ז"ל, שהיה ספרא מתא פה בימי הגאונים מהר"י בעל מג"ש ומהרל"ס בעל תוס' יו"ט), וגם בפנקסי בית הכנסת של ר' וואלף פאפרש הנ"ל במקומות שונים

פיורדא", ובשנת תכ"ב כבר ישב על כסאו שם ואז בא בהסכמה על ס' שו"ת נחלת שבעה שנדפס בפיורדא שם ובא על החתום שם ביום א' ג' סיון תכ"ב לפ"ק, ובשנת תכ"ד בא בהסכמה על ס' עלה דיונה שחבר מחותנו הג"מ יונה האב"ד דק"ק טרלא בגליל קראקא, וכן נמצא ממנו עוד הרבה הסכמות על ספרים שונים אשר נתן מהודו עליהם בהיותו אב"ד בפיורדא מקום הדפוס, ובשנת תכ"ז כ"ז שבט תמצא שוב הסכמתו על ספר עיר בנימן על אגדות הש"ס (דפוס פפד"א תכ"ח), ונכתב עליו שם „הסכמת הגאון מו"ה שמואל אב"ד דק"ק שידלוב", ונראה אפוא מזה שחזר אח"כ למדינות פולין ארץ מולדתו, ועדיין הדבר צריך בקור, ואכ"מ להאריך בזה:

והנה מלבד ספרו הנ"ל חבר ג"כ שו"ת להלכה ולמעשה ונדפס ממנו תשובה אחת בשו"ת חנוך בית יהודה בסימן קל"א, ושקל וטרי ג"כ בחליפות שו"ת עם הגאון בעל חק יעקב ושבות יעקב, (שם הגדולים במערכת גדולים באות ש'), ובנו היה הגאון מו"ה יוסף ז"ל אשר מלא אחריו ג"כ בתורה ובגדולה, וליוסף יולד שני בנים אשר נתעלו לגאונים מצויינים, האחד היה הגאון מו"ה נתן נטע והוא אבי הגאון המפורסם מו"ה משה אב"ד ור"מ דק"ק נוואהרדאק והגליל, במדינת ליטא שהיה חתן הרב הגביר הישיש הנכבד מו"ה שלמה שהיה ראש ומנהיג בק"ק הורדנא בהרב מו"ה חיים ז"ל בהגאון מו"ה משה מגזע כבי אב"ד ור"מ בק"ק הורדנא (שהיה בן בתו של רבינו הג"מ העשל זצ"ל) בעהמח"ס תפארת למשה על יו"ד, ובסוף הספר שם נדפס שם קצת חדושי תורה מהגאון מו"ה משה האבד"ק נוואהרדאק.— ובנו השני היה הגאון הגדול מו"ה שמואל שהיה אב"ד ור"מ דגליל עליון דק"ק מינסק ובק"ק אמדור ובגליל הורדנא, והוא בעהמח"ס שו"ת תשובת שמואל שנדפס בזמננו ע"י בן בנו בדפוס ווילנא בשנת תרי"ט לפ"ק (ראה מזה בהקדמה שם, ובסוף ס' תפארת למשה הנ"ל) :— וחתנו השני של הגאון ר' ליב אב"ד מקראקא, היה הגאון מו"ה יהושע פייבל תאומים בן הגאון בעל קיקיון דיונה, והוא היה אבד"ק פרעמישלא והגליל, וגם הוא היה לו תורה וגדולה במקום אחד

והאריך

שונים, ואחורתם השניה הגבירה מרת חיה היתה אשרת הגאון מו״ה יהודה במו״ה ניסן ז״ל, והוא נודע ביהודה ע״י ספרו בית יהודה הנקרא ג״כ בשם מהר״י ר״ן, והוא חדושי הלכות על רוב הש״ס, (ונדפס בשנת תנ״ח בעיר דעסוי ע״י בנו הרב הגדול מו״ה אברהם תלמיד הגאון מו״ה דוד אופנהיים ז״ל כמבואר בהקדמתו שם), ובימי חורפו בשנת תכ״ד היה אב״ד ור״מ בק״ק עלקיש ושם הסכים על ספר עמודיה שבעה (להרב ר׳ בצלאל דרשן דק״ק סלוצק), ואח״כ נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק קאליש (בחיי הגאון בעל מגן אברהם ז״ל שהיה אז אחד מדייני העיר שם), ובשנת תמ״א כ״ה אייר, היה בועד אחד עם הגאונים דמדינת פולין גדול אשר התועדו בק״ק עיר חדשה ושם באו בהסכמה על ספר נחלת בנימן (דפוס אמשטרדם תמ״ב) ובשנת תמ״ט בא בהסכמה על ספר בית אהרן (דפוס פפד״א ת״ן), ובשנת תנ״ב בא בהסכמה על ס׳ מגן אברהם בהדפסה הראשונה, וכן תמצא הסכמותיו ג״כ על שאר ספרים רבים ונכבדים שנדפסו בימיו, ולע״ע די בזה:

ונחזור ונשוב אל הגאון מו״ה צבי הירש הנ״ל הנקרא בשם ר׳ הירש ר׳ מענדלש, והנה כבר זכרנו למעלה שהוא ז״ל היה בימי

חורפו

והאריך ימים בגדולתו עד זקנה ושיבה, ובתחלת שנת תע״ג היה ביחד עם גאוני ד׳ ארצות בועד יערסלוב ושם הסכים על ס׳ ברית שלום על התורה, ובסוף שנת תע״ו בא בהסכמה על הדפסת ספר של״ה בדפוס פפד״א בעברו דרך עיר ברעסלא, והוא ז״ל היה בר פלוגתיה דהגאון מהר״ש אב״ד דק״ק א״ש בעל שו״ת פנים מאירות, (והדפים נגדו חבור קטן מלא השגות ודברי קנטורין על ספר שו״ת פנים מאירות, והוא יקר מאד במציאות אחד בעיר ברעסלא), וגם הוא היה לו שני בנים גדולים, ובת אחת, בנו הראשון היה הרב הגאון מו״ה אריה ליב תאומים האב״ד דק״ק קרעשוב, ושם מנוחתו כבוד, והוא אבי זקנו של הגאון האדיר מו״ה ברוך פרענקיל תאומים ז״ל האבד״ק לייפניק בעהמח״ס ברוך טעם וס׳ עטרת חכמים, ובנו השני היה הגאון הנודע בשם איש ח״י מו״ה חיים יונה תאומים האב״ד דק״ק ברעסלא, והוא אבי הגאון מו״ה יצחק יוסף תאומים אשר בימי חורפו היה אב״ד בק״ק סלוצק, ובשנת תק״ב בא גם בהסכמה על ס׳ מרי בני חדושי הלכות (דפוס זאלקווא תק״ד), ומשם נתקבל לאב״ד ולר״מ פה ק״ק קראקא והגליל, ושוב נסע מפה למלאות מקום אביו הגאון ז״ל אב״ד בק״ק ברעסלא, והאריך ימים על כסאו

שם

חורפו מתושבי ק"ק קראקא ומגדוליה, וד' בירך אותי כי היה לו תורה וגדולה במקום אחד, כי גם במסחר שלח ידו, ונמצא בפנקס פה בסימן אלף ותרכ"ז נוסח שטר מכירה איך שמכרה הגבירה מרת מלכה אשת הקצין ר' בער פאפרש כ"ץ ז"ל בן הנגיד ר' וואלף פאפרש ז"ל, לאחיה הרב הגאון מו"ה צבי הירש יצ"ו בהמנוח הרב כמו"ה זכריה מענדל קלויזנר זללה"ה, את חזקת הכיפה אשר היה לה במקום קראקא, וגם כל הסחורות עם הארגזים ומנעולים וכל הבנינים שיש בהכיפה הנ"ל, והודית שקבלה ממנו כל דמי המכירה עד פרוטה אחרונה, וכל זה נעשה בקגא"ס ביום ה' ד' אלול ת"ט לפ"ק, נאם מתתיה דלאקרוט ספרא מתא פה. וכן נמצא עוד בפנקס שם בסימן נ"ג, איך שהיה להרב הגאון מו"ה צבי הירש בהרב הגאון מו"ה זכריה מענדל קלויזנר ז"ל, איזה עסקים ודין ודברים עם הרה"ג מו"ה יששכר בן הרב ר' נתן אשכנזי מהילדסהיים שהיה דירתו פה והיה מחותנו של הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות, והגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט שהיה אז אב"ד פה כתב בעצמו כתב הפשר ביניהם ובא ג"כ עה"ח

שם

שם גם בשנת תקמ"ח שאז בא בהסכמה על ס' שאילת שלום ועל ס' שמלת בנימין שנדפסו אז בדיהרנפורט הסמוך לברעסלא, וחתנו היה הגאון מו"ה שאול אבד"ק פפד"א בעהמח"ס כסא דהרסנא, (בהגאון הנודע מו"ה צבי הירש זצ"ל האבד"ק ברלין), אשר כבר נודע מעניניו בספרי בעלי אסופות, בזמננו זה, ובתו של הג"מ יהושע פייבל תאומים הנ"ל היתה אשת הרב הגאון מו"ה שלמה האב"ד דק"ק פינטשוב, בעהמח"ס ויקהל שלמה ובשנת תקי"ד היה בועד הגאונים דגליל קראקא שהיה בק"ק שטאבנין שעמדו שם לימין צדקו של הגאון הגדול מו"ה יהונתן זצ"ל, כנזכר בספר לוחות העדות, והיה ג"כ אב"ד בק"ק שדה חדש ושם נתן הסכמתו על ס' ברכת יעקב על חו"מ, ואז היה ג"כ נאמן בית ישראל דגליל קראקא, וחתנו הרה"ג מו"ה אריה ליבוש הכהן (בהגאון מו"ה אלעזר הכהן אבד"ק וואדיסלוב) מלא את מקומו אחריו שם והיה גם כן אב"ד דק"ק שדה חדש שם, והוא אבי אביו של הרה"ג מו"ה שלמה הכהן ראבינאוויץ ז"ל האב"ד דק"ק ראדמסק בעהמח"ס תפארת שלמה ח"א על סדר זמנים ומועדים, וח"ב על סדרי התורה שנדפסו בזמננו ע"י בניו הרבנים שיחיו, (ראה מזה בהקדמה שם), וזהו מה שרצינו לבאר: —

ואל

שם ביום ה׳ י״ג מנחם בקראקא לפ״ק, (שהיא שנת ת״ד), „נאם יום טוב נקרא ליפמן בלא״א הר״ר נתן זללה״ה סג״ל העלער״:

ורבותיו של הגאון ר׳ הירש ר׳ מענדלש נודע לנו מפי סופרים ומפי ספרים, שלמד בילדותו בישיבת הגאון רבינו בעל הב״ח ז״ל שהיה אב״ד ור״מ פה קראקא (מסוף שנת שע״ט עד כ׳ אדר ת׳ לפ״ק), בחברת שאר בני עליה מבני גילו מגדולי התלמידים האחרונים שהעמיד רבינו בעל הב״ח ז״ל פה בזקנתו ומהם ג״כ הגאון מו״ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, והגאון מו״ה מנחם מענדל אויערבאך בן הקצין מו״ה משולם זלמן פישהאף מווינא, בעל עטרת זקנים, ושלשת החברים האלה למדו ג״כ בישיבה אחת אצל הגאון החריף מו״ה יהושע במו״ה יוסף ז״ל בעל מגיני שלמה שהיה ר״מ פה ק״ק קראקא, וכן היו שלשתן גם כן תלמידי הגאון מו״ה מנחם מענדל קראכמאל האב״ד דק״ק נ״ש והמדינה בעל שו״ת צמח צדק שהיה ג״כ תלמיד רבינו הב״ח ז״ל, מן התלמידים הראשונים, ואף הוא ז״ל היה משכן כבודו בימי חורפו פה ק״ק קראקא והיה אחד מן היושבים על מדין בין כתות הדיינים דפה, ונבחר לפעמים לשבת ג״כ בתוך הועד של הרבנים הגאונים דד׳ ארצות פולין בירידי לובלין ויערסלוב, כמ״ש בעצמו בשו״ת צמח צדק בסימן ט״ו, והנה תמצא ג״כ בשו״ת צמח צדק סימן מ״ג בראש התשובה שם שכתב: „תרווייהו רבנן, הודם כזית רענן, יפיצו מעיינותם חוצה כנחלי רענן, תלמידי הותיקים כמו״ה הירש וכמו״ה מענדל שיחי׳״, עכ״ל, וקרוב בעיני מאד שכוון על שני החברים הנ״ל הגאון ר׳ הירש ר׳ מענדלש, והגאון ר׳ מענדל אויערבאך בעל עטרת זקנים, שהיו שניהם תלמידיו, וגם הגאון ר׳ גרשון אשכנזי היה תלמידו כמבואר בספרו שו״ת עבודת הגרשוני בסימן ל״ו, (וראה מזה להלאה בספרי זה בתולדות הגאון בעל עבודת הגרשוני), והנה שלשת החברים האלה היו כלם מגדולי נכבדי עירנו בזמן אחד ופה היה ג״כ בית מדרשם קבוע בטרם שנתקבלו לכהן פאר בקהלות גדולות במקומות שונים, ושנים מהם היו ג״כ מן היושבים על מדין בבי דינא רבה פה בימי מהר״י בעל מג״ש, ומהרל״ס בעל תוס׳ יו״ט, והם הגאון ר׳ גרשון אשכנזי שהיה חתן הקצין ר׳ ליב פאס בן הקצין מו״ה הירש פאס מיקירי העיר פה, ועל שם חמיו היה נקרא פה בשם ר׳ גרשון פאס כמבואר בפנקס הקהל פה בסוף סימן אלף קנ״ה (וראה מזה ג״כ

בשו״ת

בשו"ת צמח צדק בסימן ק"ז), ושוב נתקבל מפה לאב"ד בק"ק פרוסטיץ ובחדש שבט ת"י לפ"ק כבר ישב על הכסא שם (שו"ת צמח צדק סימן מ"ה), ואז כבר מתה עליו אשתו הראשונה ולקח לו את בת רבו הגאון בעל צמח צדק לאשה, ומק"ק פרוסטיץ נתקבל לאב"ד בק"ק הענא, ואחרי מות חותנו בעל צמח צדק בניקלשבורג מלא ר' גרשון את מקומו שם ונעשה אב"ד ור"מ בק"ק נ"ש והמדינה, ומשם עלה ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ווינא וכל מדינת עסטרייך, ובשנת ת"ל שנתגרשו משם כל קהל עדת ישראל והיה גם הוא בתוך הגולים, ונתקבל אז לאב"ד ולר"מ בק"ק מיץ לאחר פטירת הגאון בעל קיקיון דיונה, ושם מנוחתו כבוד. וחבירו הגאון ר' מענדל אויערבאך בעל עטרת זקנים שהיה נקרא פה בשם ר' מענדל דיין, היה דר פה בבית חמיו הקצין והגביר מו"ה יהודה ליב בן הרב הגביר ר' משה ר' יעקב כ"ץ זללה"ה, (כמבואר בפנקס הקהל דפה בסימן רצ"א, ובסימן אלף תשל"ה) ואח"כ במשך הזמן עקר דירתו מפה וחזר ושב לעיר מולדתו ווינא לבית אביו הקצין ר' זלמן פישהאף שהיה עדיין חי. והרביץ שם תורה ברבים גם אחרי מות אביו, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק קראטאשין במדינת פולין גדול ושם מנוחתו כבוד: —

והגאון ר' הירש ר' מענדלש עלה לגדולה אחרי ארך הזמן אחרי מות הגאונים הרבנים דק"ק לבוב היא העיר הגדולה אשר שמשו שם שני המאורות הגדולים ה"ה הגאון רבינו בעל טורי זהב, שהיה אב"ד בלבוב בחוץ לעיר שם, ונפטר בשנת תכ"ז, והגאון מו"ה נפתלי הירץ בהגאון מו"ה זעלקי מקראקא שהיה אב"ד בתוך העיר שם ונפטר בשנת תכ"ט, ואז קבלו בני העיר את הגאון מו"ה יהודה יודל בן מהר"ם ר"ה מלובלין, לאב"ד ולר"מ בחוץ לעיר שם, (ולא נודע לנו ממנו כעת מאומה כי אם שמו ושם אביו ושם עירו בלבד), — ואת הגאון ר' הירש ר' מענדלש הנ"ל קבלו אז לאב"ד ולר"מ בתוך העיר שם, וגם כל ארץ הגליל דלבוב הי' אז תחת ממשלתו, ושני אלה הגאונים באו בהסכמה בזמן אחד בשנת תל"ב על ס' לב אריה על התורה, מהג"מ אריה ליב האבד"ק בוסק במדינת פולין (דפוס ווילמערסדארף תל"ד), ונדפס שם הסכמת הרב הגדול דק"ק לבוב דתוך העיר, ובא על החתום „נאם צבי הירש בא"א החסיד מו"ה זכריה החונה בק"ק לבוב", ושוב נדפס הסכמת הרב הגדול דק"ק לבוב בחוץ לעיר, ובא

ובא על החתום יום שני בצום גדליה תל״ב לפ״ק פה ק״ק לבוב בחוץ לעיר „הק׳ יהודה המכונה יודל בלא״א מהר״ם ר״ה מלובלין חונה בק״ק הנ״ל״, ובשנת תל״ג באו גם כן שניהם בהסכמה על ס׳ לקט שמואל להרב מו״ה שמואל פייבוש כ״ץ ממגורשי ווינא (דפוס וויניציאה תנ״ד) בהיותם שניהם בגולה ביום ט״ז אייר תל״ג לפ״ק עם שארית פליטת קהל עדתם אשר ברחו אז לנפשם מחמת המציק כי בא צר ואויב בשערי רחובות היהודים בתוך העיר ובחוץ לעיר ועשו שם חורבן גדול, ואח״כ כאשר שקטה העיר חזרו ושבו לבתיהם כמקדם, ובשנת תל״ז היו ג״כ שניהם יחדיו בועד יערסלוב בין גאוני ד׳ ארצות פולין, ושם באו בהסכמה אחת על הדפסת הנ״ך באמשטרדם עם ההעתקה לשפת אשכנזית, ושניהם באו שם על החתום זה אחר זה, ומחתימתם שם נראה שהיה אז כסא הרבנות דתוך העיר גדול יותר מן הכסא דחוץ לעיר שהגאון ר׳ הירש ר׳ מענדלש היה רב העיר והגליל, והגאון מהר״י מלובלין היה רק אב״ד דח״ל בלבד וכנ״ל: —

והנה באין ספק כי הגאון ר׳ הירש ר׳ מענדלש חבר ג״כ שו״ת וספרים יקרים בהלכה ובאגדה כמו שאר חכמי וגאוני דורו, אבל אנחנו לא זכינו לאורם כי לא באו לדפוס ובמשך הזמן נאבדו, ואין זכרון למו, ואף גם בספרי חכמי זמנו לא נמצא ממנו דבר, זולת קצת חדושי תורה במילי דאגדתא נדפס משמו בספר דרוש שמואל על התורה בפרשת אמור, אך עכ״ז נראה לעין כל שהיה בזמנו גאון צבי תפארת ישראל פאר הדור והדרו, כי זכה וזיכה את הרבים בתורתו ובצדקתו במשך זמן כל ימי חייו, וכל כך היה גדול ונכבד בעיני כל חכמי וגדולי זמנו עד שלא עשו בימיו שום ועד מבלעדו, והרבה פעמים חלקו לו כבוד להיות הוא ראש הועד לגאוני ד׳ ארצות בועד יערסלוב, כן תראה בהסכמות הגאונים בשנת תל״ז על הדפסת הנ״ך באמשטרדם בהעתקה לשפת אשכנזית שהיה הוא ז״ל ראש הועד שם, וכן בהסכמות גאוני הועד בשנת ת״מ על ספר קנה חכמה, ובהסכמות גאוני הועד בשנת תמ״א על ספר בית יהודה לגיסו הגאון מהר״י ר״ן, בכלם היה הוא ראש הועד, וכן נדפס ממנו עוד הרבה הסכמות על ספרי חכמי זמנו בהיותו בועד אחד עם גאוני ד״א, כמו על ספר עולת תמיד על ש״ע או״ח בהיותו בועד פינטשוב, ועל ספר כסף נבחר (להרב ר׳ זעליג מרגליות דיין דק״ק קאליש), בשנת תמ״ג בועד

לבוב

לבוב, ובאותה השנה היה ג"כ בועד הגדול בעיר לובלין ביריד גראמניץ שהתועדו שם כל גאוני ד"א פולין ונתנו תוקף הסכמתם על הדפסת ספר מגיני זהב להצדיק דברי רבינו הט"ז נגד השגות מרבינו הש"ך בספרו נקודות הכסף, ודי בזה: —

ונ"ע כי בזמן שישב הגאון ר' הירש ר' מענדלש על כסא הרבנות בק"ק לבוב. ישב אז על כסא הרבנות בק"ק לובלין הגאון הגדול מו"ה נפתלי הירש במו"ה בנימן וואלף חתן הגאון רבינו ר' העשל זצ"ל אבד"ק קראקא, והי' נקרא בשם ר' הירש ר' העשלש על שם חמיו הגאון הנ"ל, (והגאון הזה היה ג"כ מחותנו של הגאון מהרי"ש קאיידנובר, והביאו בספרו ברכת הזבח על מסכת זבחים דף ל"ג ע"ב, וכן נדפס ממנו ג"כ קצת חדושי תורה במילי דאגדה בספר דרוש שמואל על התורה במקומות שונים, וגם תלמידו הרה"ג מו"ה יוסף האבד"ק סעלץ הביא דבר חדוש משמו בספרו ראש יוסף על הש"ס), ושניהם כאו בהסכמה אחת בשנת תל"ח בועד גאוני ד"א בלובלין על הדפסת הנ"ך באמשטרדם בהעתקת לשון אשכנזית, ואח"כ גם בועד פינטשוב בהסכמתם על ספר עולת תמיד, ובשנת ת"מ בועד יערסלוב בהסכמתם על ס' עולת תמיד, ובתחלת שנת תמ"א, גם כן שם בועד יערסלוב בהסכמתם על ס' בית יהודה הנקרא מהר"י ר"ן, וכפי הנראה נפטר הגאון ר' הירש חתן הגאון מו"ה העשל זצ"ל, בלובלין שם סביב לשנת תמ"ג או תמ"ד לפ"ק, כי לא נודע לנו כעת בבירור שנת פטירתו, אך זאת נודע לנו בבירור, כי לאחר פטירתו שם נמנו וגמרו אז ראשי ומנהיגי העיר דק"ק לובלין, וקראו את הגאון ר' הירש ר' מענדלש האבד"ק לבוב, לבא אליהם ולשכון כבוד בעירם ולשבת על כסא הרבנות בק"ק לובלין והגליל, ובשנת תמ"ה כבר ישב על כסאו בלובלין שם, ובאותה השנה היה בועד יערסלוב עם גאוני ד"א אשר שם הסכימו על ס' נחלת עזריאל על התורה, (להרב ר' עזריאל במו"ה משה הלוי אשכנזי האבד"ק טרניגראד דפוס פפד"א תנ"א), ובא שם על החתום: "נאם צבי הירש בא"א מו"ה זכריה ז"ל, החונה בק"ק לובלין והגליל", ולאחר שנסע הגאון ר' הירש הנ"ל מלבוב ללובלין נתקבל במקומו בלבוב שם לאב"ד ולר"מ בשתי הקהלות הגאון מו"ה משה פנחס הנקרא בשם ר' משה חריף, והוא עם הגאון ר' הירש הנ"ל (שנתקבל לאב"ד בלובלין) היו שניהם יחדו בועד יערסלוב

בשנת

בשנת תמ"ה בין גאוני ד"א שהסכימו אז על ס' נחלת עזריאל הנ"ל וחתם ראשון הג"מ צבי הירש, ושני לו נאם משה מלבוב, ואח"כ בסוף שנת תמ"ז הסכימו בועד יערסלוב על ס' נחלת חיים על התורה, וגם אחר זה בסוף שנת תמ"ח בועד יערסלוב שהסכימו אז גאוני ד' ארצות על ספר תולדות יצחק על התורה (דפוס פפד"א תנ"א), באו גם כן שניהם על החתום שם, ואולם בפעם ההיא חלקו כבוד להגאון מהר"ם חריף האבד"ק לבוב שם, ובא ראשון על החתום שם: „נאם משה מלבוב", ואח"כ „נאם צבי הירש החונה בק"ק לובלין והגליל". והנה כפי הנראה לא ארכו לו ימי נשיאותו בלובלין שם כמו בלבוב, וכפי ההשערה נפטר הגאון ר' הירש ר' מענדלש בלובלין שם סביב לשנת ת"ן או תנ"א לפ"ק ג), כי לאחר פטירתו נתקבל מיד בלובלין שם לאב"ד

ג) ואל תשגיח בזה על דברי המחוקק אשר חקק במצבת אבן בלבוב שם והעתיק ממנו ג"כ בעל מצבת קדש בח"ב סימן ה' „שהגאון מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה שהיה אב"ד בק"ק לבוב בחוץ לעיר נפטר ונקבר שם ביום י"ב מנחם תט"ו לפ"ק", כי כל דבריו בזה, הם ללא אמת וללא נכון, ומלבד אשר לא ידע כי הגאון הזה לא היה אב"ד בחוץ לעיר בלבוב שם רק בתוך העיר כמבואר בהסכמותיו לס' לב אריה על התורה ולס' לקט שמואל שהבאנו בפנים, עוד טעה בשתים במקום ובזמן, טעה במקום, שכבר נתברר שהגאון הזה לא נפטר ונקבר בלבוב רק בלובלין שכן בא הדבר מפורש ג"כ בראש הסכמתו לס' בית יהודה שכבר גיסו הגאון מהר"י ר"ן, שהג"מ צבי הירש האבד"ק לבוב נאסף אל עמיו בק"ק לובלין. וגם טעה בזמן, שהדבר גלוי וידוע לעין כל שהגאון הזה לא נפטר בשנת תט"ו, והטעות הזה אי אפשר כלל להשלמו, ושמא תאמר שעדיין אפשר לתקן טעות זה ע"י חלוף אות אחת והוא דבמקום תט"ו צ"ל תמ"ו, גם כן לא יצדק, שהרי עינינו הרואות כי עוד בשנת תמ"ח היה חי כמבואר בהסכמתו לספר תולדות יצחק על התורה שהבאנו בפנים, ואולם האמת עד לעצמו כי כפי אשר שערנו כן הוא שהגאון הזה נפטר בלובלין שם סביב לשנת ת"ן או תנ"א, כי לאחר פטירתו ראינו שנתקבל במקומו בלובלין שם לאב"ד ולר"מ הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד רוטנבורג מק"ק הורדנא (בעל שו"ת מהר"ם זיסקינד), ובשנת תנ"א היה עדיין אב"ד ור"מ בק"ק הורדנא ובשנה ההיא היה בועד ק"ק קאמסק בין הגאונים דחמשה ראשי קהלות דמדינות ליטא אשר הסכימו שם על הדפסת ס' דעת חכמה

לאב"ד ולר"מ הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד רוטנבורג מק"ק הורדנא, והוא הנידע ע"י ספרו שו"ת מהר"ם זיסקינד, ובשנת תנ"א היה עדיין אב"ד ור"מ בק"ק הורדנא, ואז בא בהסכמה על ספר דעת חכמה בין גאוני הועד דחמשה ראשי הקהלות דמדינת ליטא, בק"ק חאמסק בשנת תנ"א לפ"ק, ובשנת תנ"ב כבר ישב על הכסא בלובלין שם, ואז נתן הסכמתו על ס' מגן אברהם בהדפסה הראשונה כידוע: —

ומתולדותיו של הגאון ר' הירש ר' מענדלש נודע לנו שהיו לו שני בנים גדולים ומצוינים בתורה ובגדולה אשר בנו בתים בישראל, בנו הראשון היה הרב הגדול הגביר נגיד ומצוה מו"ה יהושע העשל לבוב, אשר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, כבר היה ראש ומנהיג פרנס הדור ונשיא העדה בק"ק לבוב והמדינה, והוא ואביו שניהם יחדיו היו בועד אחד בהתאסף ראשי ומנהיגי המדינות בצרוף הרבנים הגאונים דד"א בועד לובלין בחדש אדר תל"ח לפ"ק, אשר שם עמדו למנין ונמנו וגמרו לתת רשיון והסכמה להדפים באמשטרדם הנ"ך עם ההעתקה לשפת אשכנזית, ובין הגאונים המסכימים שם חתם ג"כ הגאון אב"ד דק"ק לבוב, „נאם הק' צבי הירש החונה בק"ק לבוב והגליל", ובין המנהיגים המסכימים שם בא גם כן בנו על החתום „נאם יהושע העשל בן המאור הגדול מו"ה צבי הירש אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל", ונינו ונכדיו המה הרה"ג החריף מו"ה מאיר ז"ל, ובנו הרב הגאון מו"ה יהושע העשל ז"ל שהיה מ"מ ומ"ץ בק"ק בוחאב ישן בעהמח"ס מצמיח ישועה על המרדכי, ונדפס בעיר נאווידוואהר בשנת תקמ"ב לפ"ק. — ובנו השני של הגאון ר' הירש הנ"ל היה הרב הגאון הגדול מו"ה מרדכי אב"ד דק"ק לוצקא, אשר בתו הגבירה הרבנית מרת מלכה אשת הרב הגאון מו"ה צבי הירש הלוי איש הורויץ האבד"ק טשארטקוב היתה אם שלשת הבנים האחים הגאונים אשר האירו פני תבל בתורתם ובחכמתם ה"ה הגאון מו"ה חיים הלוי איש הורויץ (והוא נפטר לעולמו בהיותו עוד צעיר לימים), והגאון הנודע מו"ה שמואל

חכמה וחתם שם: „נאם מרדכי זיסקינד בהר"ר משה רוטנבירג החונה בק"ק הורדנא", ובשנת תנ"ב כבר ישב על כסאו בק"ק לובלין שם, ואז נתן הסכמתו על ספר מגן אברהם בהדפסה הראשונה ובא שם על החתום: „נאם מרדכי זיסקינד בהר"ר משה רוטנבורג החונה בק"ק לובלין והגליל" ע"כ, וכל זה ברור ואמת בלי שום ספק:

שמואל שמעלקי הלוי איש הורויץ ז"ל האב"ד דק"ק ניש והמדינה, (ובזמננו נדפס ממנו חבור קטן נקרא נזיר השם, ובנו היה הגאון החריף מו"ה צבי יהושע הלוי הורויץ האבד"ק טרעביטש ונדפס בזמננו גם ממנו חבור קטן נקרא בשם חדושי הריב"ש), והגאון האדיר רבינו פנחס הלוי איש הורויץ ז"ל האב"ד דק"ק פפד"מ, והוא אשר האיר עיני כל ישראל בחבוריו הנפלאים ס' הפלאה וס' המקנה וס' פנים יפות ושו"ת גבעת פנחס (ראה מזה בהקדמת ספר הפלאה על מס' כתובות) ובנו הגאון החריף מו"ה צבי הירש הלוי איש הורויץ בעל ספר מחנה לוי הוא מלא את מקום אביו הגאון ז"ל לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ שם, והוא התחתן עם הגאון מהר"א קליר בעל ספרי אור חדש, ועם הגאון מהרא ז מרגליות מבראד בעל ספרי בירת אפרים, אשר מהם נשתלשל ג"כ בנים ונינים ונכדים, מהם תופשי תורה ומחברי ספרים, ומהם נשיאי העדה וקצינים וגבירים, העומדים לנס גם בזמננו זה, (ראה מזה ס' חקר הלכה להרב מהר"א הלוי הורויץ אבד"ק ווינא, ובס' שארית צבי להרב מהר"ץ הלוי הורויץ מבראדי): —

ט. הגאון מו"ה משה במו"ה ישראל ז"ל הנקרא בשם ר' משה חריף האב"ד דק"ק לבוב והגליל.

כבר זכרנו למעלה כי לאחר שנסע הג"מ צבי הירש במו"ה זכריה מענדל, מעיר לבוב, לשבת על כסא הרבנות בק"ק לובלין, נבחר הגאון מו"ה משה מלבוב הנקרא בפי כל בשם ר' משה חריף לאב"ד ולר"מ בשתי הקהלות בלבוב שם, ומן הנודע לנו מעט מתולדות האדם הגדול הזה ארשום פה בקצרה: הנה הגאון הזה כפי הנראה היה מקום לידתו גם כן בעיר לבוב שם, וזה כפי המובן מחתימתו, כי בכל הסכמותיו אשר נתן חתם א"ע "נאם משה מלבוב", וכנראה שחרתם כן על שם עיר מולדתו, והיה מגזע גדולי וגאוני עולם, נכד להגאון המפורסם מו"ה שעפטיל סג"ל הורויץ שהיה אב"ד בק"ק פפד"מ ואח"כ בק"ק פוזנן ומדינת פולין גדול, ובסוף ימיו בעיר מלוכה ווינא ושם מנוחתו כבוד, ונודע ביהודה ובישראל גדול שמו ע"י ספרו הנכבד "ווי עמודים", אשר חבר להיות סניף להחבור הגדול "השל"ה" שחבר אביו הגאון הנודע רבינו ישעיה סג"ל הורויץ זצ"ל ומלבד

ומלבד זה חבר ג"כ „סדר גיטין", ונשאר בכתובים ביד יחידי סגולה, זהוא היה חתן הגאון מו"ה משה חריף ז"ל הראשון, (המובא בט"ז או"ח סימן ת"ל סק"א), אשר גם הוא ז"ל חבר ס' סדר גיטין על שמות אנשים ונשים ונשאר בכתובים ביד הגאון מהרא"ז מרגליות מבראד, והעתיק ממנו הרבה בספרו טיב גיטין במקומות שונים, והגאון מהר"ם חריף השני האבד"ק לבוב, היה חתן הרב הגאון מו"ה שמעון הכהן שהיה אבד"ק יאזלאוויץ בן הגאון המפורסם מו"ה אברהם שרענציל הכהן שחבר ס' שו"ת איתן האזרחי, (טיב גיטין בשמות אנשים באות ס' סק"ד), והוא ז"ל הרביץ תורה בק"ק לבוב שם (בימי הגאונים מו"ה יהושע במו"ה יוסף בעל מגיני שלמה שהיה אב"ד בלבוב בחוץ לעיר, והגאון מו"ה מאיר במו"ה אברהם ז"ק שהיה אב"ד שם בתוך העיר). ועיר מולדתו היה פה קראקא והיה בן להגאון הישיש מו"ה ישראל יחיאל הכהן שהיה מחכמי וגאוני ק"ק קראקא בימי הגאון האב"ד דפה מו"ה משולם פייבוש מקראקא ז"ל שהיה רבו של הג"מ אברהם שרענציל הנ"ל, ומצאתי בפנקס בית הכנסת הגבוה דפה קראקא פסק דין אחד מראשי בי דינא רבה דפה, מיום ד' ה' מנחם שס"ה לפ"ק, וחתם ראשון „נאם ישראל יחיאל הכהן", ואחריו עוד חמשה דיינים גאונים מצוינים, בימים ההם, והוא היה ג"כ חותן הרב הגביר נשיא העדה שר וגדול בישראל מו"ה אייזיק ר' יעקלש ז"ל פו"מ דק"ק קראקא, אשר בנה בית הכנסת המפוארה פה בשנת קד"ש לפ"ק ונקראת על שמו עד היום הזה, ואשת הגאון מהר"ם חריף השני האבד"ק לבוב, היתה הגבירה מרת געלא אשר היתה נקראת כן לזכרון שם קרובתה אשה חשובה אחת מארץ לועז אשר היתה אחותו של אבי זקנם הגאון מו"ה מאיר וואהל ז"ל מבריסק דליטא, (טיב גיטין שמות הנשים באות ג' סק"ז). וחתן הגאון מהר"ם חריף זה היה הגאון הגדול מו"ה נפתלי הירץ אשכנזי אשר מלא ג"כ את מקומו, וישב על כסאו אחריו בלבוב שם, כאשר יבואר להלאה:

והנה הגאון מהרא"ז מרגליות יספר בהקדמתו לספרו טיב גיטין שם, כי זכה שבא לידו אוצר נחמד ספר סדר גיטין מהגאון מו"ה שעפטיל ז"ל, בכתיבת ידו ממש אשר העתיק סדר השמות של הגאון מהרש"ל ז"ל שהיה אז בכתב יד והיה כותבו ומגיהו ומוסיף והולך תוספות שמות חדשים שלא נקבו בסדר מהרש"ל ז"ל, ונכדו של הג"מ

שעפטיל

שעפטיל הוא הגאון המפורסם מהר"ם חריף השני האבד"ק לבוב העתיק על כל דף הגהות הגאון מו"ה שלומיצא תלמיד מהרש"ל, ומן ספר ד"מ ומן ספר זכרון משה, וגם סדר השמות מאבי חותנו הג"מ אברהם שרענציל בעהמח"ס שו"ת איתן האזרחי אשר נדפס זה לא כביר, והגאון מהר"ם חריף צבי ואוסיף מדיליה בגליון הספר כמה דברים מחודשים, עכ"ל מהרא"ז מרגליות בסוף הקדמתו שם, ובפנים הספר טיב גיטין שם העתיק כמה דברים חדשים לדינא בשם הגאון מהר"ם חריף זה, ומלבד זה חבר הגאון מהר"ם חריף עוד תשובות ופסקים להלכה ולמעשה ונשארו גם הם בכתובים ביד יחידי סגולה, וקצת מהם היו ג"כ למראה עיני הגאון מהרא"ז מרגליות כמבואר בספרו טיב גיטין שמות אנשים באות ח' סק"י ויע"ש:

ודע שהגאון מהר"ם חריף זה היה הראשון אשר נתקבל להיות אב"ד הכולל בשתי הקהלות בלבוב שם בתוך העיר ובחוץ לעיר, כי בעת ההיא התאחדו יחדיו שתי הקהלות דשם ועשו להם אגודה אחת למנות עליהם מני אז והלאה רק רב אחד שיהי' האב לשני בתי דינים שהיה להם בתוך העיר ובחוץ לעיר, בלבוב שב, וזאת היתה סביב לשנת תמ"ד לפ"ק אחרי נסיעת הג"מ צבי הירש במו"ה זכריה מענדל, מלבוב לק"ק לובלין, וכבר זכרנו מזה למעלה וגם במבוא העיר, והנה הגאון מהר"ם חריף נהג נשיאותו ברמה בלבוב שם הפליא עצה והגדיל תושיה, ושמעו הלך בכל המדינות, והיה תמיד אחד מראשי בית הועד של הגאונים דד' ארצות פולין, ובשנת תמ"ה היה בועד אחד עם גאוני ד"א ביריד יערסלוב ושם בא בהסכמה על ס' נחלת עזריאל על התורה, ובשנת תמ"ז הסכים בועד הגאונים ביריד יערסלוב על ס' נחלת חיים על התורה, ובשנת תמ"ח הסכים בועד יערסלוב שם על ספר תולדות יצחק מקראקא על התורה, ואז היה הוא ז"ל ראש הועד שם, וחתם ראשון, ואחריו בא על החתום הג"מ צבי הירש במו"ה זכריה שהיה אז אב"ד בק"ק לובלין, ועוד שאר הגאונים שהיו עמו בועד ההוא, ועד העת ההיא חתם א"ע בכל מקום „נאם משה מלבוב", ובשנת תנ"ג הסכים בועד יערסלוב על ס' שו"ת בית יעקב, והיה שם ג"כ ראש הועד ובא ראשון על החתום שם „נאם הצעיר פנחס משה מלבוב" (שאז נתוסף לו גם השם פנחס על שמו), ואחריו באו על החתום שם הג"מ נפתלי הכהן האב"ד דק"ק פוזנן

והגליל

זהגליל, והגאון מהר"ם זיסקינד, האב"ד דק"ק לובלין והגליל, ועוד גאונים אחרים אשר היו שם באותו הועד, ובשנת תנ"ז כ"ב כסליו בא על החתום על פסק דין אחד שנמצא כתוב בפנקס דד"א המונח בעת בלבוב שם, והעתיק ממנו בסוף ספר מצבת קדש ח"ב בסימן א' ויע"ש, ונח נפשי" דרב האי גאון ז"ל בסוף שנת תס"ב לפ"ק ושם בעיר לבוב חלקת מחוקק ספון, ועל אבן מצבתו שם נחקק בנוסח הזה:

„וימת משה ספרא רבא דישראל אור ליום כ"ו אלול תס"ב, במוצאי שבת וילך משה רבינו ומורינו הגאון מאור הגולה מו"ה משה פנחס במו"ה ישראל חריף ז"ל, שהיה אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל, וכל בית ישראל יבכו להאי שופרא דבלי בעפרא, דקרי ותני בכולא תלמודא ותוספתא וספרא, ובזכות זה תנצב"ה":

(מצבת קדש ח"א סימן ס"א): —

ומתולדותיו של מהר"ם חריף ז"ל נודע לנו, כי מלבד בתו הגבירה הרבנית שהיתה אשת הגאון מו"ה נפתלי הירץ אשכנזי אשר ישב על כסא לבוב שם אחרי מות חותנו ז"ל, היו לו ג"כ שני בנים גדולים ומצוינים, האחד היה הרב הגאון מו"ה ישראל חריף ז"ל אשר גם הוא היה משכן כבודו בק"ק לבוב שם ונפטר ביום ה' כ"ג אב שנת ת"ץ לפ"ק (מצבת קדש ח"א סימן צ'), ובנו השני היה הרב הגאון מו"ה צבי הירש שהיה אב"ד ור"מ דק"ק יאברוב והוא בא בהסכמה על ס' זרע בירך שלישי על מס' ברכות (להרה"ג מו"ה בירך האבד"ק קלימינטוב בן בתו של הגאון מו"ה בירך שפירא בעל זרע בירך ראשון ושני שהיה דיין ודרשן בק"ק קראקא), ונכתב עליו שם „הסכמת הרה"ג מו"ה הירש בהגאון הגדול מו"ה משה חריף ז"ל, אב"ד דק"ק יאברוב, ובצרוף כבוד האלופים מנהיגים ודיינים דק"ק הנ"ל", ובא שם על החתום ביום כ"ב למב"י שנת תפ"ו לפ"ק, „הק' צבי הירש מלבוב החונה בק"ק יאברוב", ואחריו באו על החתום שם הרב מו"ה אריה ליב במו"ה פתחיה אלטשולער, ובנו הרב מו"ה דוד אלטשולער, (והוא בעל מצודות דוד ומצודת ציון על הנ"ך), ועוד שאר חכמי וגדולי העיר שם, ונפטר הרב ר' צבי הירש הנ"ל ביום ה' כ"ו תמוז בשנת תצ"ז לפ"ק, (מצבת קדש ח"א סימן פ"ט שם), ומניניו ונכדיו

של

של הגאון מהר״ם חריף, בזמננו זה, נחשבו גם בני משפחת בית יוסף היוכגילעהרטער והוא הגאון המפורסם האבד״ק זאמושטץ והגליל, בעהמח״ס משנת חכמים, ובניו הרבנים הגאונים מו״ה חיים ומו״ה יצחק ז״ל, וחתנו הרה״ג מו״ה משה בהגאון מהר״ץ ז״ל האבד״ק אלטונא והמבורג, אשר משלשה אלה נדפסו ג״כ הדושים נפלאים בסוף ספר משנת חכמים שם ונקרא הקונטרס בשם „חוט המשולש״ ובהקדמת הספר שם העיד המחבר על עצמו שהוא נכד להגאון מהר״ם חריף ז״ל, וכן הוא ג״כ בשער הספר זכרון יצחק שחבר בנו הרה״ג מו״ה יצחק הנ״ל אשר מלא ג״כ את מקום אביו לשבת אחריו על כסא הרבנית בק״ק זאמושטץ שם, וענף עץ אבות מן המשפחה הנכבדה הזאת, נמצא ג״כ בעירנו פה מזמן כביר עד היום הזה כנודע: —

י. הגאון מו״ה נפתלי הירץ במו״ה ישראל אשכנזי ז״ל, האב״ד דק״ק לבוב והגליל.

הגאון הגדול מו״ה נפתלי הירץ אשכנזי, היה חתן הגאון מהר״ם חריף שהיה אב״ד ור״מ דק״ק לבוב והגליל, ועד שלא שקעה שמשו של מהר״ם חריף כבר זרחה שמשו של חתנו הגאון ר׳ נפתלי הירץ אשכנזי, ובימי חורפו כבר הופיע באור תורתו בכל ארץ הגליל במחוז וואהלין בהיותו אב״ד ור״מ בק״ק קאוולי יע״א, ובשנת תנ״ח היה בועד אחד עם הגאונים דגליל וואהלין אשר התאספו יחדיו בק״ק טיהאוויץ, ושם באו בהסכמה על ספר עיר בנימן על אגדות הש״ס ובא על החתום שם „נאם הק׳ נפתלי הירץ במו״ה ישראל ז״ל אשכנזי חונה בק״ק קאוולי יע״א״, ואחרי מות משה חותנו הגאון מהר״ם חריף בלבוב בסוף שנת תס״ב, אז בחרו בו ראשי ומנהיגי עדת לבוב לאותיביה ברישא, וקיאוהו לבא אליהם להיות אלוף עירם למלאות מקום חותנו הגאון ז״ל, ונתקבל באהבה וברצין לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב והגליל, וישב על כסאו שם כמו עשר שנים עד שנת תעב לפ״ק שאז נפטר לעולמו כאשר יבואר להלאה, והנה חפשנו את הגאון הזה בכל מקום אם נמצא ממנו איזה הסכמה על ספרים חדשים וגם ישנים שנדפסו בזמנו במשך כל ימי נשיאותו על כסא לבוב שם,

ולא

ולא מצאנו את שמו חתום בין המסכימים לא בפני עצמו ולא בין הסכמות הגאונים דארבע ארצות, בהיותם יחדיו ביריד יערסלוב כמנהגם מדי שנה בשנה, כנודע, ונראה אפוא מזה שהגאון הזה חזר וגדר בעדו לעת זקנתו להיות מן הצנועים המושכים את ידיהם מלבא בהסכמה על שום ספר חדיש או ישן, יען כי ראה בעיניו גודל המכשלה שהיה בזמנו מהדפסת הספרים ממינים שונים, הן בדרוש, או בהלכות ודינים, וגם בעניני קבלה, אשר על הרוב לא היה רוח חכמים נוחה מהם, וכאשר כבר צוח על זה הגאון מו"ה שמואל ר' חיים ישעיה'ס מקראקא האב"ד דק"ק פפד"מ בהסכמותיו לס' מקור חיים על דרוש, ולס' הלכה ברורה על הוראות ודינים, ולס' אשל אברהם על חכמת הקבלה, וכמה יחידי סגולה מגדולי דור דור ודורשיו אשר גדרו גם הם בעדם לבלתי תת ידם בהסכמה, ועכ"ז יצאו לפעמים חוץ לגדרם, אם לצורך השעה או לגודל הפצרת המחבר, אמנם הגאון ר' הירץ הנ"ל, לא היה רוצה לצאת חוץ לגדרו בשום פעם, והיה תמיד נחבא אל הכלים, ובעבור זה לא תמצא שמו בין המסכימים, אבל על כל זה כבר נודע לנו האיש הגדול הזה מפי סופרים ומפי ספרים שהיה בזמנו גאון הגאונים ועטרת תפארת ישראל, ועוד בטרם שנתקבל לאב"ד בלבוב, כבר היה מפורסם בדורו בחריפתו ובצדקתו, והיה נקרא בפי כל בשם רבינו ר' הירץ, ונדפס ממנו ג"כ קצת חדושים נפלאים, בחריפות ובקיאות אשר היו למראה עיני מחותנו הגאון רבינו בעל חדושי פני יושיע, והזכירם בחדושיו בסוף מסכת קדושין דף פ' ע"ב וסיים שם „ולהא מלתא הוינא בר מזלא דמחותני הגאון המנוח מו"ה נפתלי הירץ ז"ל אב"ד דק"ק לבוב והגליל, וכבר נדפס בשמו בדרך חריפות" עכ"ל הגאון ז"ל, וגם כל גדולי זמנו חרדו לקראתו, ובכל מקום בואו פזרו לו מלא חפנים כבוד, והיו שותים בצמא את דבריו, ראה לדוגמא בס' אבני שוהם המחובר לספר נחלת יעקב על התורה בפ' וארא סימן ה' שכתב המחבר שם „והייתי בק"ק שידלוב באותו פעם שהיה שמה הגאון המפורסם מו"ה הירץ זצ"ל, שנאסף אל עמיו בק"ק לבוב, והיינו יחד בשלחן גבוה של דודי הגביר המפורסם אביר הרועים מו"ה יצחק זצ"ל, ואמר לנו באור על המאמר שבמדרש רבה הנ"ל, ולפי שראיתי מאמר קדושין שלו כבר נדפס על המאמר הנ"ל לא הדפסתי שנית" ע"כ, ועוד שם בפ' ברכה סימן ג' הביא המחבר

שם

שם ג"כ לתרץ מדרש תמוה מה ששמע בשם הגאון מו"ה הירץ ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל, וכן נדפס ממנו ג"כ קצת חדושי תורה בספר עיר דוד מהגאון מו"ה דוד לידא האב"ד דק"ק אמשטרדם שנדפס ע"י בנו הגאון מו"ה פתחיה ז"ל, ושם במאמר בית ישראל חדר א' (דף ס"ח ע"א), כתב: „ומדי דברי זכור אזכרנו מה ששמעתי משי"ב הרב הגאון הגדול מו"ה נפתלי הירץ ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל" יע"ש, וגם בס' עדות ביוסף על התורה (מהרה"ג מו"ה יוסף סג"ל איטינגא) פ' תולדות סימן נ"א וסימן נ"ו הביא חדושים נפלאים בשמו, וכן נזכר הגאון הזה ג"כ בספר החכמה עם פירוש אסירי התקוה שחבר הרה"ג מו"ה אליעזר דיין דק"ק קראקא (דפוס נייאוויט תק"ח), ושם בהקדמה הביא המחבר שחותנו הרב הגביר פו"מ דק"ק קראקא מו"ה ליב קרעגילש ז"ל הוא מגזע היחס והמעלה, מצד אחד הוא נכד הגאון הדרשן הגדול בעל המחבר ס' זרע בירך, ומצד השני הוא בן דודו של הגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירץ ז"ל, שהי' אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל יצ"ו, יע"ש, ודי בזה:

ודע שגם הגאון הזה היה נוהג נשיאותו ברמה בשתי הקהלות בלבוב שם בתוך העיר ובחוץ לעיר כמו חותנו הגאון מהר"ם חריף ז"ל, והוא היה רודה גם בכל ארץ הגליל, ובאסיפת הרבנים הגאונים דגליל לבוב במקום הקבוע להם היה הוא ז"ל הראש והראשון בכל עת הועד על פיו יצאו ועל פיו יבואו, ומצאתי בפנקס הקהל מפה קראקא (של הרה"ג מו"ה יהודה מלבוב, בדף רי"ב ע"א שם) פסק דין אחד אשר יצא מפי בית דין הגדול של רבני הגליל דלבוב בועד קודש שהיה להם בק"ק סטרעליסק ביום ב' י"א אלול תס"ח לפ"ק, וחתומים עליו כל רבני הגליל, ובראשם הגאון אב"ד ור"מ דק"ק לבוב, ובא ראשון על החתום שם: „נאם נפתלי הירץ אשכנזי החונה בק"ק לבוב והגליל, ונאם אברהם החונה בק"ק זאלקווא, ונאם הצעיר צבי יכונה הירש החונה בק"ק ליסקא, ונאם יעקב אברהם בלא"א מהר"י זאלקוויר" ע"כ:

והנה נמשכו ימי נשיאותו עד תחלת שנת תע"ב לפ"ק שאז נתבקש הגאון ז"ל לישיבה של מעלה, ובעיר לבוב שם מקום מנוחתו, ועל אבן מצבתו שם נחקק בנוסח הזה:

„פה נגנז ארון הקדש, אשר היה מלא וגדוש, בתורת ד' ובמצותיו, לא הניח כלום מספר התורה, שלא גמרה, ה"ה הגאון

הגאון הגדול החסיד אדונינו מורינו ורבינו מו"ה נפתלי הירץ במו"ה ישראל זצ"ל, חתן הגאון הגדול מו"ה משה חריף, שהיה אב"ד ומ"ץ בק"ק לבוב והגליל וראשון לגזברי הקדש כר' פנחס בן יאיר נתבקש בישיבה של מעלה בשבת קדש ח"י מרחשון תע"ב לפ"ק׃
(מלכת קדש ח"ב סימן ס"ג)׃

והנה הגאון הנ"ל הניח אחריו ג"כ שני בנים גדולי הדור, האחד היה הרב הגאון החריף מו"ה ישראל אשכנזי שהיה חתן הגאון הנודע מו"ה ברוך כהנא ראפפורט שהיה אב"ד דק"ק פיורדא ונתקבל אח"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק הורדנא והגליל, ונדפס גם ממנו קצת חדושי תורה בספר עיר דוד במאמר הנ"ל (דף ס"ח ע"ב) ויע"ש, והשני היה הגאון המפורסם מאור הגולה מו"ה צבי הירש שהיה אב"ד ור"מ בק"ק הלברשטאדט והוא חתם א"ע בכל הסכמותיו על שם אביו הגאון ז"ל, (ראה לדוגמא בהסכמתו לספר עטרת צבי על חו"מ להרב מו"ה צבי במו"ה עזריאל מווילנא משנת תפ"ב ובהסכמתו לספר יופי מכלל על אגדות ירושלמי מהגאון מהרי"מ אבד"ק ברלין משנת תפ"ד, ובהסכמתו לס' קרבן העדה על הירושלמי מועד משנת תק"ב), והוא אבי הגאון החריף המפורסם מו"ה שלמה דוב בעריש האב"ד דק"ק גלוגא רבתי שהיה חתנא דבי נשיאה להגאון רבינו יעקב יושיע מקראקא בעל חדושי פני יושיע, (ונדפסו ממנו קצת חדושים נפלאים בראש ס' חדושי פני יושיע לסדר נשים), ובנו היה הרב הגאון הישיש מו"ה אהרן יושיע אליה הערצפעלד ז"ל שהיה אב"ד בק"ק ראוויטש יותר משלשים שנה ונפטר שם ג' אלול תר"ו לפ"ק׃

יא. הגאון מו"ה יואל במו"ה יצחק אייזיק היילפרין שהיה אב"ד דק"ק אוסטרא. והגאון מו"ה צבי הירש אשכנזי במו"ה יעקב ז"ק ז"ל, הנקרא בשם חכם צבי שהיה אב"ד דק"ק אמשטרדם, ונתקבלו לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל. —

א. **אחרי** האסף אל עמיו הגאון מו"ה נפתלי הירץ אשכנזי בק"ק לבוב, נמנו וגמרו ראשי ומנהיגי העדה שם להביא ממרחק אדם גדול אחד דגול מרבבה זקן ויושב בישיבה למלאות מקום כסא
של

של הגאון הנ״ל וקראו אז את הגאון הגדול מו״ה יואל בהרב הגאון מו״ה יצחק אייזיק מגזע היילפרין שהיה אז משכן כבודו אב״ד ור״מ בק״ק אוסטרא והגליל. ויבקשו ממנו כי בא יבא אליהם לפאר כהן בעדתם הגדולה ולהיות להם לאב״ד ולר״מ בשתי הקהלות כלבוב שם, והוא נענה למבוקשתם וקבל המשרה הזאת באהבה וברצון, והנה גם הגאון הזה אע״פ שלא מצינו ממנו שום חבור להעיד על גדלותו, עכ״ז המפורסם אין צריך ראיה, וע״י גודל יקר תפארת גדולתו, תורתו וצדקתו, היה מפורסם בכל קצוי ארץ, ועוד בשנת ת״ן כאשר הופיע באור תורתו במדינת ליטא, והיה ג״כ אב״ד ור״מ בק״ק לויצק היה אחד מראשי הועד של הגאונים דארבע ארצות פולין ביריד יערסלוב שנמשך אז מסוף שנת ת״ן עד אחר התחלת שנת תנ״א, וביום ד׳ ג׳ מרחשון תנ״א הסכימו שם על הדפסת ס׳ בית הלל על ש״ע יו״ד ואבן העזר, ובאותה השנה נתקבל משם לאב״ד ולר״מ בק״ק פינסק והגליל, והיה ג״כ אחד מראשי הועד של הגאונים דחמשה ראשי קהלות דמדינת ליטא, ובועד הגדול שהיה להם בק״ק חאמסק בטו״ב אדר תנ״א לפ״ק, אשר שם הסכימו על ספר דעת חכמה להגאון מהרייל מפינסק, בא שם עה״ח „נאם הק׳ יואל בא״א מורי ורבי הגאון מו״ה יצחק אייזיק היילפרין חונה בק״ק פינסק״, ובשנת תנ״ב כאשר נתקבל הגאון מו״ה נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים, מק״ק אוסטרא לשבת על כסא הרבנות בק״ק פוזנן והגליל, (אחרי פטירת הגאון מו״ה ישעיה סג״ל הורויץ שהיה אב״ד שם), אז נקרא הגאון מו״ה יואל היילפרין מק״ק פינסק לבא לק״ק אוסטרא להיות שם לאב״ד ולר״מ, (ובק״ק פינסק נתקבל אז לאב״ד ולר״מ הגאון מו״ה יצחק מאיר פרענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה, שהיה בתחלה אב״ד דק״ק סלוצק כמבואר בהסכמתו לס׳ דעת חכמה למהרי״ל מפינסק, ובהסכמתו לס׳ כבוד חכמים על אגדות ירושלמי). ובאותה השנה היה ביחד עם גאוני ד׳ ארצות בועד יערסלוב שהתועדו יחדיו שם בסוף שנת תנ״ב ונמשך הועד עד אחר התחלת שנת תנ״ג, ושם הסכימו על ספר שו״ת בית יעקב, ובא עה״ח שם, „הצעיר יואל בא״א החסיד מו״ה יצחק אייזיק היילפרין, החונה בק״ק אוסטרא״, ובשנת תנ״ח היה ג״כ ראש הועד באסיפת הגאונים דגליל וואהלין, בק״ק טירהאוויץ אשר שם הסכימו על ספר עיר בנימן על אגדות הש״ס, וסביב לשנת תע״ג נתקבל

לאב״ד

כלילת יופי

לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל אחרי מות הג"מ נפתלי הירץ אשכנזי ז"ל, ועוד בטרם נסעו לשם כבר פרש מצודתו על העיר לבוב, ובכל הסכמותיו אשר נתן בשנת תע"ג, חתם א"ע שהוא חונה בק"ק אוסטרא, ומצ"פ בק"ק לבוב והגליל, כן תמצא חתימתו ראשון לגאוני הועד דד' ארצות ביריד יערסלוב בשנת תע"ג שהסכימו אז על ספר ברית שלום על התורה, וכן הסכים באותה השנה ג"כ על ספר פני משה על אגדות הש"ס להרה"ג מהר"מ כ"ץ ר"מ דק"ק פרעמיסלא (דפ"ס ווילמערשדארף תע"ו) ועל שני הספרים האלה בא על החתום: „נאם הצעיר יואל היילפרין החונה בק"ק אוסטרא ומצ"פ לק"ק לבוב והגליל", וכן עוד על שאר הספרים חדשים וגם ישנים אשר נדפסו בזמנו עם הסכמותיו משנת תע"ג לפ"ק, אכן כפי הנראה לא בא הגאון הזה למחוז חפצו לשכון כבוד בעיר לבוב, כי נטרפה לו השעה, ונפטר ונאסף אל עמיו עוד בטרם אשר שם לדרך פעמיו, כי בקשנוהו וחפשנוהו בכל מקום ולא מצאנו אותו חתום בשום הסכמה אחרי שנת תע"ג לפ"ק, ובעיר אוסטרא נתקבל אז אחריו שם לאב"ד הגאון מו"ה בצלאל הכהן אשר בא למלאות מקום כסא של אביו הגאון מהרנ"ך בעל סמיכת חכמים אשר היה שם מקדם אב"ד ור"מ בטרם שנתקבל לאב"ד בק"ק פוזנן ומשם לק"ק פפד"מ כנודע א):

והעיר

א) וכפי הנראה הי' משכן כבודו של הגאון מו"ה נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים, בסוף ימיו בטרם נסיעתו לארץ הצבי (ונפטר באם הדרך) גם כן בעיר אוסטרא מקום אהלו בתחלה, כי לאחר השריפה הגדולה שהי' בשנת תע"א בעיר פפד"מ מקום תחנותו שנשרפו שם כל בתי היהודים עד שלא נשאר אף אחד מהם, (ראה מזה בהקדמת מהר"ם שי"ף בהדפסה הראשונה, ובהקדמת הגאון מהרשש"ך על ספרו כוס ישועות, ובהסכמת הגאון מהרי"ל האבד"ק מגנצא על שו"ת הרנ"א דפוס העגא תע"א לפ"ק) ואז הוכרח הגאון מהרנ"ך לעזוב את העיר פפד"מ מיראת מושל העיר שם אשר רצה לתפשו בבית האסורים על כי מביתו יצתה השריפה, ואולם בזמן קצר נבנתה העיר על תלה ונתקבל הגאון רבינו הגדול מו"ה אברהם ברודא מעיר פראג לאב"ד ולר"מ בק"ק פפד"מ שם, ומהרנ"ך מלט את נפשו משם וחזר למדינות פולין וקבע אח"כ אהלו בעיר אוסטרא, אשר בנו הגאון מו"ה בצלאל כ"ץ נתקבל לאב"ד דשם, ונקלת הסכמותיו אשר נתן מהרנ"ך ז"ל אחרי שריפת העיר

פפד"מ

ב. **והעיר** לבוב נבוכה, לקול הבשורה, כי נפלה העטרה, והעדה נשארה, בלי רב ומורה, כי הגאון מו״ה יואל הנ״ל נפטר והלך לעולמו, ומי יבא אחריו למלאות מקומו, אך לא ארכו הימים וד׳ פקד גם העיר לבוב לטובה, וניחם את תושביה, ועוד בשנת תע״ד שלח לפניהם איש אשכולות, איש אשר רוח אלקים בו, קדוש יאמר לו, גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה מו״ה צבי הירש אשכנזי בהרב המובהק מו״ה יעקב ז״ק ז״ל, אשר כבר האיר כל ישראל בספרו שו״ת אשר נקרא בישראל בשם „חכם צבי״, והוא היה אז משכן כבודו אב״ד ור״מ בק״ק אמשטרדם בקהל אשכנזים שם, ובשנת תע״ד כאשר גמר והחליט בדעתו להניח את כתרו באמשטרדם ולעזוב את העיר ואת כל המונה, ולקבוע ישיבתו בארץ אחרת, (מפני המחלוקת שהיה אז באמשטרדם שם כאשר יבואר להלאה, ונזכר ג״כ קצת מזה בהקדמת ספר רמת שמואל על הש״ס להרה״ג מו״ה שמואל במו״ה בועז סג״ל דיינא דק״ק ליסא דפוס אמשטרדם תע״ד), אז העיר ד׳ את רוחו ונתון אל לבו ללכת ארצה פולניא כי שם ימצא מנוח לשבת על התורה ועל העבודה כאות נפשו באין מפריע, ויסע מעיר לעיר הלוך ונסוע, עד בואו לבובה, המלאה לה חכמים וסופרים, זכנענים נכבדי ארץ, ומיד בבואו לחון את פני העיר, שמחו כל אנשי העיר לקראתו, וענו ואמרו נשיא אלקים אתה בתוכינו, קצין תהי׳ לנו לתורה ולתעודה, ועל פיך תישק כל העדה, ועטרוהו וקבלוהו עליהם לאב״ד ולר״מ ולמשול על העיר ועל כל ארץ הגליל שם בחכמתו ובצדקתו, והעיר לבוב צהלה ושמחה:

ג. **והנה** סיבת המחלוקת אשר בעבורה עזב הגאון הח״צ את העיר אמשטרדם ואת כס כבודו שם כבר סיפר לנו בנו הגאון ר׳ יעקב עמדן הנקרא בשם יעב״ץ בספרו תורת הקנאות הנדפס באמשטרדם ונעתק ג״כ בקונטרס מגילת ספר שלו הנדפס בסוף ספר בהלת יעקב להגאון מהר״י מליסא (שהיה נין ונכד להגאון הח״צ ז״ל) אשר שם כתב ג״כ תולדות אביו הגאון ז״ל בארוכה, ואנחנו נרשום פה

פפד״מ, היה חותם ה״ע „אור עולם מאת נפתלי הכהן״, ראה לדוגמא בהסכמותיו לס׳ ומסגרת השלחן על ח״מ דפוס ברלין תע״ג לפ״ק, ולס׳ הלכה ברורה על ש״ע או״ח, וביום י״א סיון תע״ד לפ״ק: —

ואחרי

פה הדברים בקצרה גם בתוספת נופך קצת כפי הצורך לענינגו, והנה כבר נודע שהגאון הזה היה בן להרב הגדול מו"ה יעקב ז"ק (שהיה תלמיד הגאון מו"ה יעקב מלובלין אבי הגאון רבינו הגדול מו"ה העשל ז"ל האבד"ק קראקא), אשר היה חתן הגאון מו"ה אפרים הכהן מווילנא בעל שו"ת שער אפרים, ובילדותו למד אצל אביו ואח"כ למד בישיבת אבי אמו הגאון בעל שער אפרים, בחברת דודו אחי אמו הרה"ג מו"ה יהודה ליב ז"ל אשר הוציא לאור הס' שו"ת שער אפרים מהגאון אביו ז"ל בשנת תמ"ח בעיר זולצבאך (ראה בהקדמתו שם), עד שנתגדל ונעשה ארי שבחבורה, ובעודנו בימי חורפו נתקבל לאב"ד בק"ק שאראי אשר בארץ באסניא, ומסבות שונות נסע משם הלוך ונסוע מעיר עד בואו לעיר ברלין ושם התחתן עמו הרב הגדול מו"ה זאב וואלף מירלש בן הרב הגאון מו"ה משלם זלמן מירלש האב"ד דג' קהלות אלטונא, המבורג, וואנזיבעק, ונתן לו את אחותו הגבירה מרת שרה לאשה, והגאון הח"ץ אמר לדבק טוב, כי היה חפץ לישא בת גדולים וטובים ומגזע היחס והמעלה, והגאון ר' זלמן מירלש הנ"ל היה מגזע הנבחר ומשלשלת היוחסין בנו של הרה"ג המפורסם מו"ה דוד ניימארק שהיה ממשפחת מירלש המפורסמת מחסידי ק"ק ווינא הישנה קודם הגירוש המלאה לה אנשים נכבדים נדיבי ארץ אנשי מעשה וחסידים גדולים בעלי תורה מופלגים (מגילת ספר שם), וכבר נזכרת המשפחה היקרה מירלש מווינא ג"כ בהקדמה לספר עין יעקב מהגאון ר' יצחק מאיר פרענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה, שהיה חתן הרב הגדול נגיד ומצוה מו"ה משה מירלש מווינא, והרה"ג מו"ה דוד מירלש הנ"ל היה ג"כ חותנו זקנו של רבינו הגדול הגאון מו"ה אברהם ברודא ז"ל, והיה לו להגאון ר' זלמן מירלש הנ"ל תורה וגדולה במקום אחד, ובשנת ת"ל שהיה אז הגירוש הכללי מעיר מלוכה ווינא ומכל מדינות עסטרייך הלך גם הוא בגולה עם כל בני ביתו וכל משפחת בית אביו בתוך הגולה אשר הגלתה אז עם הגאון בעל עבודת הגרשוני שהיה אז אב"ד בווינא, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק מיץ, והם כל בני משפחת מירלש קבעו מקום דירתם בעיר ברלין, ובעת ההיא היה יושב על כס הרבנות בק"ק אלטונא והמבורג הגאון בעל בית הלל, אך אח"כ במשך איזה שנים נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק זאלקווא, ואז נתקבל במקומו הג"מ זלמן מירלש

הנ"ל

הנ"ל לאב"ד ולר"מ בג' קהלות שם אלטונא, המבורג, וואנזיבעק, והאריך ימים על כסאו שם גם עד זקנה ושיבה, ובנו הרב הגדול הנגיד מו"ה זאב וואלף מירלש שהי' ג"כ ממגורשי ווינא נשאר בברלין שם, והיה מגדולי העיר ההיא ומנכבדיה, והוא הוציא לאור מחדש עוד בחיי אביו הגאון ז"ל את ספרי הטורים עם הב"י, והוסיף עליהם גם ס' בדק הבית וס' דרכי משה, והדפיסם בברלין בשנת תס"ג בהסכמת הגאונים ובראשם הגאון רבינו אברהם ברודא שהיה אז ריש מתיבתא בק"ק פראג ואב"ד דמדינת פיהם, וכתב שם בהסכמתו „כי העיר ד' את רוח האלוף התורני בנן של קדושים מו"ה זאב וואלף בן הרב המאוה"ג זקן ויושב בישיבה מו"ה זלמן נר"ו אב"ד דק"ק המבורג יצ"ו, נכד חמי זקני המפורסם בתורה וביראה כבוד מו"ה דוד מירלש זצ"ל" עכ"ל, וכבר דברנו אודותיו הרבה במקום אחר, ואין פה המקום להאריך בזה:

והנה הגאון הח"ץ אחר קחתו את הגבירה שרה לו לאשה, הלך לו לבית חמיו לק"ק אלטונא, והיה שוקד שם על התורה ועל העבודה, והרביץ תורה ברבים בבית המדרש הגדול הקלויז אשר הוקם באלטונא שם אז לתורה ולתעודה, ועוד בחיי חותנו הגאון האב"ד דשם הופיע שם באור תורתו, וקבע לו ישיבה גדולה בפני עצמו עם תלמידים הגונים, חכמים ונבונים, בחורי חמד ואנשי שם גם שב גם ישיש הצמאים לשמוע דבר ד' זו הלכה ברורה (בהקדמתו לספרו שו"ת ח"ץ שם, וראה ממנו ג"כ בהקדמת ספר דעת חכמה להגאון המוכיח מהרי"ל מפינסק), ואף גם לא הניח ידו מלהשיב דבר לכל אשר שאל ממנו להלכה ולמעשה עוד בחיי חותנו הגאון ז"ל כאשר כן תראה בשו"ת אבן השוהם בסימן נ"ה אשר שם נדפסה תשובה אחת מהגאון ר' זלמן מירלש ז"ל האבד"ק אלטונא והמבורג אשר השיב בשנת תנ"ב בנדון קדושין בעד אחד, וכתב שם בסיום דבריו ששלח תשובתו בזה בצרוף תשובת חתנו הרב נר"ו, והנה באותה השנה שנת תנ"ב הוציא לאור בדפוס הומבורגי את הספר „טורי זהב" על חושן משפט ח"א שהיה בכתב יד, והוסיף עליו ג"כ חדושים והגהות נפלאות אשר הכנים על הרוב בתוך דברי רבינו הט"ז בשם „אמר המגיה", והוא בא פעם לפרש ולבאר דברי רבינו הט"ז, ופעם כמשיב ידו על דבריו, ומרוב ענותנותו לא הודיע את שמו בשער

הספר

הספר שם, רק נדפס שם „הובא לבית הדפוס ע"י אחד מקטני תלמידי עבדי ד'", וגם בהקדמתו שם העלים את שמו, אך בסוף הספר שם חזר בו ונתפייס ע"י בקשת והפצרת גדולי תלמידיו להודיע שמו ברבים למען דעת מבטן מי יצאו ההגהות שבתוך הספר ט"ז, ואז בא על החתום שם בזה"ל „נאם צבי הירש בא"א מורי ורבי הרב המובהק כמו"ה יעקב נר"ו בהרב המובהק כמו"ה בנימן זאב זצללה"ה, בן בתו של הגאון הגדול חסיד שבכהונה כמו"ה אפרים הכהן בעל ספר שער אפרים, חתן הרב הגדול אב"ד דק"ק אלטונא והמבורג כמו"ה משלם זלמן ניימארק, העומד על משמרת בית המדרש הגדול הקלויז אשר בק"ק אלטונא בשנת „במקדשו" לפ"ק" ע"כ:

ד. **ואחרי** מות חותנו הגאון ז"ל נתקבל מיד במקומו הגאון הח"צ לשבת על כסאו אחריו בג' קהלות שם באלטונא, המבורג, וואנזיבעק לאב"ד ולר"מ ולנהוג נשיאותו ברמה, אך יען כי הרבה מיחידי סגולה אשר בעיר אלטונא נטו ג"כ להושיב בראש את הגאון מו"ה משה מרוטנבורג בן הגאון הנודע מהר"ם זיסקינד ז"ל בעל ספר שו"ת מהר"ם זיסקינד, והוא היה כבר אב"ד בכמה ראשי קהלות במדינות ליטא, ובעת ההיא אוה למושב לו שם בק"ק אה"ו, ובעבור זה למען השלום נעשה פשרה ביניהם ששניהם ישמשו יחדיו בכתר הרבנות בעיר אלטונא שם כל אחד חצי שנה, ונמשך דבר זה עד שנת ע"ת לפ"ק, ואולם בכל ימי משך זמן נשיאותם ביחד שם באלטונא לא היו נוחים זה לזה בהלכה, ולפעמים פרצה ג"כ ריב ומחלוקת ביניהם בדיני ההוראה, ובפרט בשנת תס"ט, שאז יצאה הוראה מפי הגאון הח"צ להתיר תרנגולת שלא היה נמצא לה לב, מטעם שאי אפשר לשום נברא לחיות אפילו שעה אחת בלא לב והיה כאחד הבריאים (שו"ת חכם צבי סימן ע"ד), ועל זה יצא לנגדו בר פלוגתיה הגאון מו"ה משה מרוטנבורג הנ"ל אשר היה ג"כ אב"ד שם, ואסר את התרנגולת, אחרי שהאריך לסתור כל ראיותיו של הח"צ וירה עליו ג"כ חצי השגותיו מבלי הזכיר את שם המתיר בזה, רק בשם חכם אחד, (שו"ת מהר"ם זיסקינד סימן ל"ג), וכדי בזיון וקצף היה דבר זה להגאון הח"צ עד אשר נלאה נשוא, ועזב את משרת הרבנות והלך וישב לו בבית המדרש הגדול שם באלטונא מקום אהלו בתחלה, אבל ד' אמר לצרותיו די ויהי בשנת ת"ע באמצע

זמן

זמן החורף בערב שבת קודש פרשת בשלח בא אליו כתב רבנות מק"ק אמשטרדם, והגאון הח"ץ היה יושב אז בבית הכנסת שם מעוטף בטלית ותפילין וקורא שמו"ת פרשת השירה מתוך הספר תורה, והובא אליו האגרת בבשורה כי נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק אשכנזים אשר באמשטרדם הגדולה, והגאון הח"ץ נענע להם ראשו, כי בחר לו לשבת בעיר ההיא גם מטעם היות שם בית הדפוס נאה ומהודר, ויהי' ג"כ יכולת בידו להדפיס שם את ספרו הנכבד שו"ת הנקרא על שמו „חכם צבי" כאשר קותה נפשו זה מכבר להוציאו לאורה, ולא אחר הגאון ז"ל לבא שמה עם כל בני ביתו בשנת ע"ת רצון לפ"ק, ואנשי העיר וגדוליה קבלוהו שם באהבה ובכבוד גדול ג), ובשנה ההיא הסכים שם על הפירוש
שחבר

ג) ואחרי נסיעת הגאון הח"ץ מק"ק אלטונא לאמסטרדם נשאר הגאון מו"ה משה מרוטנבורג שהיה בר פלוגתי' של הח"ץ, לבדו האב"ד ושר"מ בג' קהלות אלטונא, המבורג, וואנזיבעק שם, ואולם לא האריך ימים על כסאו שם כי כפי הנראה נפטר והלך לעולמו בשנת תע"ג, ואחרי פטירתו השתדלה אשתו הרבנית הגבירה להוציא לאור הדפוס שו"ת מהר"ם זיסקינד מחותנה הגאון ז"ל אשר נכללו בהם ג"כ קצת שו"ת גם מבעלה הגאון מהר"ם מרוטנבורג, ובג' קהלות שם נתקבל מיד במקומו לאב"ד ולר"מ הגאון הגדול מו"ה יחזקאל לבית קאצינאלינבויגן בעל שו"ת כנסת יחזקאל שהיה תלמיד מובהק להגאון מהר"ם זיסקינד, והוא ז"ל האריך על כסאו שם לערך כ"ו שנים ונפטר בשיבה טובה ביום כ"ג תמוז תק"ט לפ"ק, ובשנת תצ"ה נתן הסכמתו על הספר שו"ת מהר"ם זיסקינד מרבו הגאון ז"ל, ושם הפליג ג"כ בשבחו של בנו הג"מ משה מרוטנבורג שהיה לפניו אב"ד בק"ק אה"ו שם, וכתב עליו שהוא ברא כרעא דאבוה, וכי גם ממנו שמע חדושים נפלאים בהיותו אוכל בשרא שמינה אפתורא דדהבא של אביו הגאון מהר"ם זיסקינד ז"ל שהיה אבד"ק לובלין, ולכן הסכים עם הספר להוציאו לאורה ויע"ש: — והנה בהיותי עוסק בענין זה הובא לפני חבור קטן הנקרא בשם „תולדות יעב"ץ", וראיתי כי נכלל בו ג"כ קצת מתולדות אביו הגאון הח"ץ, וכאשר העברתי עיני בו, מראשו ועד סופו, ראיתי כי הוא חבור נאה וסדורו עולה יפה, אך עכ"ז מצאתי מקום לעורר על איזה דברים אשר החכם המחבר לא עמד עליהם, והנני פורטם פה: א) בצד א' כתב המחבר „שהרב מו"ה יעקב אבי הגאון הח"ץ היה תלמידו של הרב מו"ה יעקב אב"ד
בעיר

כלילת יופי

שחבר הגאון ר' אליה פולדא על הירושלמי מסדר זרעים ועל מסכת שקלים שנדפס אז באמשטרדם שם, וכן בא בהסכמה אז גם כן על ספר

בעיר לובלין בן מו"ה העשל אב"ד בקראקא" ע"כ, וזה טעות כי הרב מו"ה יעקב שהיה אב"ד בלובלין לא היה בנו של ר' העשל שהי' אב"ד בקראקא, רק אביו של ר' העשל כנודע, ואביו של ר' יעקב האב"ד דלובלין היה שמו ר' אפרים נפתלי הנקרא הירש, שכן חתם א"ע בסוף תשובתו הנדפסת בספר גאון צבי הראשון אשר השיב שם להגאון ר' חייקא האב"ד דק"ק הרובשוב שם בשאלה השניה, וכן בסוף תשובתו הנדפסת בשו"ת גאוני בתראי בסימן כ"ז שם, ולא יתכן לומר שהטעות הזה נפל בדפוס בס' תולדות יעב"ץ שם, ובמקום "בן" צ"ל "אבי", דא"כ מדוע לא תיקן אותו המחבר בין תקוני הטעות שבסוף הספר שם, ב) בדף ג' העתיק שם מדברי הגאון יעב"ץ מה שסיפר על אביו הגאון; הח"צ "דבו ביום שמת חמיו הגאון ר' זלמן מירלש שהיה אבד"ק אה"ו, קבלו אז קהל המבורג וקהל וואנזיבעק את הגאון הח"צ מיד לאב"ד עליהם, אך קהל אלטונא נחלק לשני מחנות ויחלקו את הנשיאות בינו לבין הרב ר"מ? ששה חדשים לזה וששה חדשים לזה" ע"כ, והנה פה עשה המחבר סימן השאלה אחרי הרב ר"מ (?), כי לא ידע מי האיש הר"מ הזה, ועל איזה ר"מ כוון הגאון יעב"ץ, ולדעתנו הדבר ברור מאד שכוון בזה על הגאון מו"ה משה מרוטנבורג (בן הגאון מהר"ש זיסקינד) אחרי שנתברר לנו שהוא היה ג"כ אב"ד בק"ק אה"ו שם בעת ההיא, והוא היה בר פלוגתי' של הח"צ כמ"ש בפנים, והגאון יעב"ץ שלא רצה להזכיר שמו בפירוש מפני הכבוד לכן הזכיר אותו ע"פ ראשי תיבות בשם ר"מ, והמבין יבין מעצמו. ג) בדף כ"ז סימן קס"ד הביא שם המחבר מועד דארבע ארצות דמדינות פולין, וכתב: "העיירות אשר ישבו בהם הרבנים היו קראקא, פוזנן, לבוב ולובלין, ושמה שפטו בעת ההיא בישראל בארץ פולין ואוקריינא ורוסיא ואשכנז, ומלודתם היתה פרושה על ארצות איטליא בעהמען ומעהרין, ועל פיהם נתמנו כל הרבנים והפרנסים והמנהיגים של הארצות האלה" עכ"ל, והנה כל דבריו בזה שלא בדקדוק נאמרו, וגם לא פירש כוונתו במה שחשב ארבעה מקומות האלה, האם נאמר שחשב דרק הרבנים מערי קראקא, פוזנן, לבוב ולובלין המה לבדם נשאו המשרה על שכמם להתועד יחדיו בבתי הועד שלהם, ושאר הרבנים של מדינות פולין לא התערבו עמהם בועד ההוא, הנה דבר זה לא ניתן להאמר כלל, שהרי עינינו הרואות דגם כל הרבנים המצויינים משאר קהלות

ישרון

ספר שו"ת הרמ"א שנדפס מחדש באמשטרדם שם על ידי חתנו הרב הגאון מו"ה אריה ליב בהגאון מו"ה שאול האבד"ק קראקא בן רבינו הגדול

ישרון שבמדינות פולין, גם המה היו מקרואי מועד להיות מן המנויין עמהם בתוך הועד לכל דבר שבקדושה, ואם נתכוון לומר, דבאלו ד' מקומות היו להם בתי הועד קבועים ששם התועדו יחדיו כל רבני ומנהיגי ד' ארצות להתיעץ בכל עניני הקהלות והמדינות, גם בזה לא קלע אל המטרה, כי הדבר ידוע שבתי הועד שלהם בקביעות היה רק בלובלין וביערסלוב, וגם אח"כ במשך הזמן כאשר נתבטל מקום הועד בלובלין, עדיין נשאר מקום הועד בקביעות בירידי יערסלוב עד זמן אחרון כידוע, ולפעמים הי' ג"כ הועד בערי לבוב, פינטשוב, פילץ, סטאבניץ וקוסטנטין, ובשאר ערי יהודה, אבל לא בקביעות רק ע"פ איזה שנה לפי המקום ולפי הזמן להוראות שעה וכדומה, וכאשר כבר הרחבנו הדבור בזה במאמר „ארבע ארצות" בספרי זה ואכ"מ. ומ"ש שכתב עוד, שהם שפטו את העם גם באשכנז, ומצודתם היתה פרושה גם על ארצות איטליא בעהמען ומעהרין, הנה גם דבר זה כמו זר יחשב ואי אפשר כלל להולמו, כי מי שם את גאוני ד' ארצות פולין לשרים ושופטים גם במדינות אשכנז, בארץ לא להם? וגם מי נתן להם העז והמשרה לפרוש מצודתם גם על ארצות איטליא בעהמען ומעהרין? אתמהה, ובפרט שכבר נודע כי כל הארצות האלה היו להם מושלים מקרבם, ורבני המדינות שלהם היו כלם גאונים מצויינים אשר לא היו כפופים וגם לא היו צריכים כלל לגאוני ד' ארצות דמדינות פולין כידוע, — ד) בלר ס"ג בסימן ר"פ הביא המחבר שם אודות הרב ר' משלם זלמן בן הגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל שהיה אב"ד בעיר לונדן בקהל המבורגער שם, וחתימתו בהסכמתו לס' כסא מלך שכתבה ביום ו' כ"ב אייר תקכ"ט בלונדן „החונה תוך אמוני עם סגולה בק"ק המבורגער ומל"פ בק"ק לונדן והמדינה", וע"ז כתב המחבר שם: „ולא ידענו אם נתקבל לרב בכל הקהלות שבלונדן ועמד בראש העדה בכללה, או אם רק קהל המבורגער שבלונדן לבד עמד תחת שבטו" עכ"ל, ואנחנו ידענו בבירור שלא היה הגאון הזה רב אב"ד על כל העיר רק רב אב"ד בבית הכנסת המבורגער אשר בלונדן שם בלבד, והרב הראשי אשר עמד אז בראש כל הקהלות בלונדן ובכל המדינה היה הגאון הנודע מו"ה דוד טעבלי שיף ז"ל מפפד"מ, ושני אלה הרבנים נזכרים במכתבי דייני ק"ק פפד"מ הנדפס בס' אור הישר נדון הגט מקליווא דף כ"ח ע"ב, וכתבו שם על הרב ר' טעבלי שיף שהוא הרב אבד"ק לונדן, ועל הרב ר' זלמן

הגדול מו"ה העשל זצ"ל, וחתנו זה מלא גם כן את מקומו בזמן אחרון

זלמן ב"ר יעב"ץ כתבו שהוא הרב אב"ד דבית הכנסת המבורגער דק"ק לונדן יע"א, ומחתימתו אשר חתם א"ע בסוף הסכמתו לס' כסא מלך בשנת תקכ"ט שהוא חונה בק"ק המבורגער ומל"פ בק"ק לונדן והמדינה, כמי יש להוכיח שהיה רק אב"ד בק"ק המבורגער ולא בכל העיר, כי באם היה הרב הראשי על כל העיר לא היה מזכיר כלל בחתימתו קהל המבורגער, וגם לא היה כותב ומל"פ בק"ק לונדן והמדינה. רק היה חותם א"ע בשם „חונה בק"ק לונדן והמדינה", אלא ודאי שלא הי' רק רב בבית הכנסת דהמבורגער שם בלבד, ואולי מדעתו כי היו דבריו נשמעין ג"כ לכל אנשי העיר והמדינה לגודל יקרת ערכו, וערך אבותיו הגאונים ז"ל, נשגב שלשול בעצמו וחתם: „ומל"פ בק"ק לונדן והמדינה", והנה כאשר כתבתי, כן עוד תחזה, כי גם במנין הרבנים אשר נהגו נשיאותן בק"ק אשכנזים בלונדן שם בזה אחר זה, לא נמנה ביניהם רק ר' טעבלי שיף, ולא ר' זלמן ב"ר יעב"ץ הנ"ל, וזה מפני שלא היה הוא הרב הכולל על כל העיר לונדן רק רב מיוחד בבית הכנסת דהמבורגער בלבד וכנ"ל:

ודע כי מני אז אשר באו האשכנזים לגור ולהאחז בעיר לונדן ובכל ארץ אנגליא, הי' להם תמיד שם שני רבנים, והרב הראשי אשר נתמנה לאב"ד על כל העיר ועל המדינה, היה מקומו קבוע על התורה ועל העבודה בבית הכנסת הגדולה אשר בנו להם מיד בבואם לעיר לונדן ושם היו מתפללים המקהלה הגדולה, והמקהלה השניה מעדת האשכנזים אשר באו אח"כ וקנעו להם מקום תפלתם בבית הכנסת אשר עמד בבית הקלין מו"ה מרדכי מק"ק המבורג (ועל שמו נקרא בית הכנסת המבורגי) גם המה מינו עליהם רב אב"ד אחר להורות להם הדרך אשר ילכו בו כדת של תורה, כאשר יבואר להלאה, וכבר כתבנו מזה במקום אחר מדי דברי מחכמי ורבני ארץ הזאי היא מדינת אנגליא מעת אשר השיגו היהודים הרשיון לשוב ולהאחז בארץ ההיא כימי קדם, ע"י השתדלות הגאון החכם הגדול ר' מנשה בן ישראל אשר דבר טוב עליהם לפני קראמוועל נשיא הארץ ושאר גדולי המדינה, ופה אבא בקצרה ואגע רק בראשי דברים, דהנה כבר נודע כי אחב"י הספרדים המה היו הראשונים אשר שבו לגור ולהאחז בארץ אנגליא, ומיד בבואם לעיר לונדן ונעשו לקהל ועדה בנו להם שם בית הכנסת הגדולה אשר קראו בשם „שערי שמים", ומני אז מינו עליהם ג"כ רבנים מובהקים מקרב אחיהם, להורות להם

אחרון בשנת תק"א לפ"ק, והיה גם הוא אב ד ור"מ בק"ק אשכנזים שבאמשטרדם

להם חקי אלקים ותורותיו, ומגדולי הרבנים המצוינים מן הנודעים לנו אשר נהגו נשיאותן שם בזה אחר זה, המה הגאון מו"ה יעקב ששפורט (בהגאון מו"ה אהרן ז"ל שהיה נין ונכד להרמב"ן ז"ל), בעהמח"ס שו"ת אהלי יעקב וס' ציצית נובל צבי והוא ז"ל בא ראשונה לעיר לונדן בחברת הרב ר' מנשה בן ישראל, ומינו אותו לרב אב"ד עליהם, והוא היה הרב הראשון לעדת הספרדים בלונדן שם, ושוב נסע משם לאמשטרדם, כי נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ספרדים שם בחברת הגאון המקובל מו"ה יצחק אבוהב שהיה מכבר ג"כ אב"ד ור"מ שם, (וכבר נודע כי ק"ק ספרדיים שבאמשטרדם היו להם על הרוב שני רבנים אשר השתמשו שניהם בכתר אחד שם), ובלונדן שם נתקבלו במקומו עוד שני רבנים אחרים זה אחר זה, אבל לא היו מצוינים כל כך בדורם, ואחריהם בא שלמה הוא הגאון המקובל מו"ה שלמה במו"ה יעקב אאיליון ונתקבל לאב"ד ולר"מ לעדת הספרדיים בלונדן שם, ובשנת תנ"ו עדיין הי' יושב על כסאו שם, ובעת ההיא הי' לו חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון חכם צבי בהיותו עוד מרביץ תורה ברבים בבית המדרש הגדול אשר בעיר אלטונא כמבואר בשו"ת ח"צ בסימן א', והגאון הח"צ השיב לו שם בכבוד גדול וכתב אליו: „אני איני כדאי ששלח מעכ"ת אלי ואיננו צריך למודעי, כי עמו עז ותושיה כשמעי ורעי, אך ענותו תרבני אחוה דעי גם אני, ולהפקת רצונו כי אין מסרבין לגדול, אמרתי עם הספר יראה להיכן דעתי הקלרה נוטה" וכו' עכ"ל, ואולם אח"כ במשך הזמן עזב גם הוא את העיר לונדן ואת כס כבודו שם, כי נקרא לכהן פאר בק"ק ספרדים אשר באמשטרדם למלאות מקום כסא של הגאון מו"ה יעקב ששפורט שנפטר והלך לעולמו, (והגאון מהר"ש אאיליון היה אב"ד שם בחברת הגאון מו"ה שלמה די אוליוירה בעהמח"ס אילת אהבים, ואחרי מותו היה ר' שלמה אאיליון לבדו אב"ד שם, והאריך על כסאו שם גם בשנת תע"ט שאז בא בהסכמה על ס' עיר דוד מהגאון ר' דוד לידא ז"ל שנדפס בשנה ההיא באמשטרדם שם, ועל הדפסת האלפסי באמשטרדם שם בשנת ת"פ ע"י הרה"ג מו"ה יוסף דיין דק"ק אמשטרדם, ובימיו מלכו בק"ק אשכנזים באמשטרדם שם ארבעה גאונים מצוינים זה אחר זה, והם הגאון ר' ליב חריף והגאון ר' ליב קאליש והגאון הח"ץ והגאון מו"ה אברהם ברליינר בן הקצין מו"ה יודא ז"ל שהיה בתחלה אבד"ק הלברשטאדט ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק אמשטרדם בקהל אשכנזים שם,

וגם

שבאמשטרדם שם, והוא הנחיל את כסאו גם לבנו גם לבן בנו כמבואר אצלינו בתולדותיו להלאה. והנה הגאון הח"ץ ישב על כסאו באמשטרדם

וגם הוא בא בהסכמה על ס' עיר דוד הנ"ל בשנת תע"ט), ובלונדן נתקבל שם במקומו לאב"ד ולר"מ בק"ק „שערי שמים" אשר לעדת הספרדים החכם הכולל הגאון מו"ה דוד ניטו בעל ספר מטה דן המכונה בשם „כוזרי שני" ובשנת תס"ב כבר ישב על כסאו שם כמבואר בסוף ספרו מטה דן בסימן שס"ב שם, וגם החכם הגדול הזה היה נכבד ויקר מאד בעיני הגאון החכם צבי, והיה חפץ ביקרו, וגם היה מגן בעדו, וכאשר יצאו עליו עוררין בשנת תס"ה, אודות הדרוש אשר דרש ברבים בבית הכנסת שערי שמים בלונדן שם, אז ערכו הגבירים פרנסי ומנהיגי העדה דשם את תורף דרשתו לפני הגאון הח"ץ ובקשו ממנו להגיד להם חרוצת משפטו על שרש הדברים אם לא נמצא עולתה בהם, ואז ענה להם הגאון כי טוב פתר הרב בדרשתו, ודבר ד' אמת בפיו, והן הן מן הדברים העומדים ברומו של עולם, והפליג מאד בשבחו של החכם הדורש הרה"ג הנ"ל כאשר באו הדברים מפורשים ברוב ענין בשו"ת ח"ץ בסימן י"ח שם, — והנה בתחלת ימי נשיאותו של הרה"ג מו"ה דוד ניטו בק"ק ספרדיים בלונדן שם, כבר נקבצו ובאו גם אחב"י מן האשכנזים לגור בארץ היא, ורובם קבעו משכנם לגור בעיר לונדן, ונעשו גם המה לקהל ועדה שם, ובנו להם ג"כ בית תפלה לד' הוא בית הכנסת הגדולה של האשכנזים בלונדן שם הבנוי לתלפיות עד היום הזה, והם מינו עליהם לרב אב"ד ולר"מ את הרב הגדול מו"ה אורי פייבוש המבורגער, איש אשכולות מקרב עדתם, והוא היה הרב הראשון לעדת האשכנזים הגדולה בלונדן שם, ועדת האשכנזים השניה העומדים בבית ד' של הקצין הנכבד הגביר מו"ה מרדכי המבורגער בלונדן שם, המה קבלו עליהם אז לאב"ד ולר"מ את הרב הגדול מו"ה יוחנן במו"ה יצחק הנקרא ר' איצק ר' הילמש ז"ל מק"ק העלישוי, ובקונטרס „תשובות הגאונים" שנדפס באמשטרדם בשנת תס"ז שם תמצא קצת דברים הנוגעים לשני הרבנים האלה, כי שם נדפס השאלה אשר הציע הרה"ג מו"ה אורי פייבוש המבורגער האב"ד דק"ק אשכנזים שבלונדן שם, בנדון חרם דר"ת על המוציא לעז על הגט לאחר נתינתו, וביום ג' כ"א אלול תס"ו ערך דבריו לפני גאוני זמנו, והם השיבו לו תשובתם כל אחד לפי דעתו, ונדפסו שם, ובראשונה באה שם תשובה קצרה, מהרב המורה, החכם הגדול מו"ה דוד ניטו בעל מטה דן האב"ד דק"ק ספרדים בלונדן שם, ובא על החתום: „כ"ד

עבדו

באמשטרדם שם השקט ושאנן ג)׳ והיה שוקד על התורה ועל העבודה כדרכו בקודש תמיד עם ישיבה גדולה, וגם הוציא לאור בבית הדפוס שם את ספרו היקר שו"ת „חכם צבי" אשר נתקבל באהבה וברצון בכל תפוצות ישראל עד היום הזה, אך בשנת תע"ד פתאום פרצה אז בק"ק אמשטרדם מחלוקה גדולה בינו ובין חכמי הספרדיים אודות הספר „דברי נחמיא" שחבר ספרדי אחד בקוראי שמו נחמיא חייא חיון, אשר הגאון הח"ץ מצא בתוכו דרשות של דופי, וכי נבלע בו
ג"ב

עבדו נאמן באהבתו דוד כיטו משרת ק"ק ספרדים", ואח"כ נדפס שם תשובת הגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה מו"ה אריה יהודה ליב הכהן האבד"ק אמשטרדם הנקרא בפי כל בשם ר' ליב חריף (והוא השיב תשובתו ביום ג' כ"ז תשרי תס"ז לפ"ק), ואח"כ בא שם תשובת הגאון הגדול מו"ה צבי אשכנזי אב"ד ור"מ דק"ק אלטונא והמבורג הנקרא בפי כל בשם „חכם צבי" (והוא השיב תשובתו ביום ג' ז' תשרי תס"ז לפ"ק), ובאחרונה באה שם תשובת הרב הגאון מו"ה יהודה ליב האב"ד דק"ק ראטרדם, והרה"ג מו"ה יוחנן מהעלישוי שהיה אז האב"ד ור"מ דבית הכנסת המבורגי בלונדן שם הוסיף ג"כ נופך משלו שם לכבוד עטרת תפארת הגאונים הרבנים הנ"ל, והוא ז"ל הביא ג"כ כל התשובות הנ"ל לבית הדפוס באמשטרדם בשנת תזל כטל לפ"ק, ודי בזה כעת:

ג) ובעת ההיא הי' משרת הרבנות של ק"ק אשכנזים שבאמשטרדם שם כבר גדולה ונשאה כמו בשאר קהלות הגדולות והנכבדות בארצות פולניא ואשכנז, וכבר דברנו מזה במקום אחר מדי עסקנו בתולדות הרבנים של ק ק אמשטרדם ביחוד, ושם הראתי לדעת שגם מקודם שנתקבל הגאון „חכם צבי" להיות אב"ד שם, כבר ישבו שם על הכסא גאונים גדולים ומצוינים שבדור, ואם אמנם כי בראשונה היתה עדת האשכנזים קטנה נגד עדת הספרדים הנכירה באמשטרדם שם אשר המה, הספרדים, היו הראשונים שבאו לגור בארץ הולאנדי וקבעו משכנם בעיר אמשטרדם, ונעשו לקהל ועדה שם עם פרנסים ורבנים ומרביצי תורה לתלמידים מקרב אחיהם, ונקרא קהל עדתם ג"כ בשם „תלמוד תורה", כנודע, ואולם אחב"י האשכנזים המה באו לגור בארץ ההיא זמן רב אח"כ, ובתחלת שנת של"ו בראש השנה ההיא עשו להם מנין הראשון להתפלל ולהתנהג ע"פ מנהגי אשכנז, ושאלו להם ב' ספרי תורה מק"ק ספרדים שם, ונעשו גם המה לקהל ועדה, ונקרא בשם „קהל אשכנזים"
והיתה

ג"כ ארסו של שבתי צבי שר"י, (וראה מזה ג"כ בספר זכר החיים והוא דרושי הג"מ חיים כהן ראפפורט אבד"ק לבוב, ובראש הלקוטים שבסוף הספר שם הביא שם ג"כ הויכוח שהיה לו להגאון הח"צ עם חכמי הספרדיים אודות הרבה דברים שאינם נכונים שנדפסו בספר דברי נחמיא שם, והספרדיים עמדו לימין המחבר שם, ואולם הגאון ר' חיים כהן ז"ל הראה גם הוא שם כי לא צדקו דברי נחמיא ויע"ש), ועי"ז נחלק גם לב העם שם לשנים, ומשפחות היו מתגרות זו בזו,
וכראות

והיתה איפוא ראשיתה מצער מאד אבל אח"כ נתגדלה על רעותה, כמבואר בספר שארית ישראל שחבר בשפת אשכנזית החכם מו"ה מנחם מן הלוי מאמשטרדם (דפוס אמשטרדם תקי"ג), ואנחנו נבא פה בקצרה, וגם בתוספת בירור קצת, כי בעוד שהיתה העדה קטנה היה להם לרב ולמורה הרב ר' משה וועלי, והוא היה הרב הראשון לעדת האשכנזים שם, וזה האיש משה לא ידענו מי היה, כי לא נודע שמו בשערים, ואחריו נתמנה שם לרב אב"ד הרב הגאון המופלג בחסידות מו"ה אברהם בן החבר ר' יהושע ז"ל, והוא בא בהסכמה על ספר מקור חיים להגה"מ חיים בוכנער מקראקא, (דפוס אמשטרדם תל"א) ושוב נתקבל במקומו אח"כ שם הרב הגאון מו"ה יצחק אייזיק במו"ה שמשון דעקינגין ז"ל, ויהי בשנת ת"ח לפ"ק שהיתה אז עת צרה ליעקב בכל מדינות פולין שנהרגו אלפים ורבבות מישראל, ונחרבו ג"כ הרבה קהלות ע"י צורר היהודים חמיל ימ"ש כנודע, ואז באו לאמשטרדם, ספינות מלאות עם גולי פולין אנשים ונשים וטף אשר ברחו לנפשם מחמת המציק ובתוכם ג"כ הרבה תלמידי חכמים ויחידי סגלה ונתישבו באמשטרדם, והתאגדו גם המה להיותם לעדה מיוחדת בפני עצמה שם בכדי להחזיק במעוז מנהגי פולין כמקדם, ומינו עליהם ג"כ רב אב"ד מיוחד, והוא הרב הגאון מו"ה יהודה ליב במו"ה שלמה ז"ל, והיה אדם גדול בתורה ובחכמה, ובשנת ת"ל השיגו גם עדת האשכנזים הרשיון מן הממשלה לבנות להם בית הכנסת גדולה ומפוארה, והי' אז בעיר אמשטרדם שלשה קהלות ישראל, ולכל קהל וקהל רב אב"ד מיוחד, ושלשתן באו בהסכמותיהם על ס' מקור חיים להגה"מ חיים בוכנער הנ"ל, ועל ספר קיקיון דיונה (דפוס אמשטרדם תל"א לפ"ק), ובאו על החתום, יצחק אבוהב בק"ק ספרדיים, ונאם יצחק אייזיק בלא"א כ"ה שמעון זללה"ה דעקינגין חונה פה ק"ק אמשטרדם בקהל אשכנזים, ונאם יהודה ליב במו"ה שלמה ז"ל חונה פה ק"ק אמשטרדם בקהל גולי פולין, ואולם
במשך

וכראות הגאון כי אין שלום בעיר ואש המחלוקת גברה שם מיום ליום, יעץ בלבו לעזוב את העיר ואת כס כבודו, ויסע מעיר לעיר וממדינה למדינה ויעבור דרך ארץ האי היא מדינת בריטאניא הגדולה עד בואו לעיר לונדון בירת הממלכה, ושם השתעשע עם חכמי וגדולי העיר, ומשם נסע דרך עיר עמדן עד בואו למדינות פולין, והוא ארץ מגורי אבותיו ואבות אבותיו משנים קדמוניות, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל (וראה ממנו ג"כ בספר שארית ישראל פרק ל"ד)

ושם

במשך זמן קצר אחר זה התאחדו קהל עדת האשכנזים וקהל גולי פולין להיותם קהל אחד, ושיחזיקו כלם במנהגי אשכנז, ולמנות עליהם רק רב אחד, ומני אז נעשה ק"ק אשכנזים שם לקהלה גדולה ומפוארה, יותר מקהלת הספרדים שם, ובשנת תל"ז קבלו עליהם לרב אב"ד את הגאון הגדול חכם ומקובל מו"ה מאיר שטערן במו"ה יודא ליווא ז"ל (חתן הגאון מו"ה מענדל באס זצ"ל האבד"ק פפד"מ), ושמו נודע בשערים בתורתו ובחכמתו, ובתחלה היה אב"ד ור"מ בק"ק פולדא ושם נתן הסכמתו על ספר ספרא דצניעותא דיעקב להגאון המקובל ר' יעקב טעמרלש מווינא. וגם הי' לו חליפות מכתבי שו"ת עם מחותנו הגאון ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני (שו"ת עבודת הגרשוני סימן קי"ד), ואחרי שנתגרשו היהודים מעיר פולדא נתקבל לאב"ד ולר"מ בקהל אשכנזים באמשטרדם שם, ובשנת תל"ח כאשר נדפס באמשטרדם שם הנ"ך עם העתקה לשפת אשכנזית הי' עומד נצב לבאר ולפרש כל סתום וכל חתום, וכל דבר הקשה בהעתקה הביאו אליו כמבואר בהקדמת המעתיק שם, ובשנת ת"מ נסע משם כי נתקבל להרביץ תורה במדינות פולין בגליל קראקא, ונפטר באם הדרך בק"ק נידרוויזל כמבואר בסוף ספר צמח דוד בנוספות שם (וראה מה שכתבנו אודותיו בתולדות הט"ז בהערה ג'), ונתקבל במקומו לאב"ד ולר"מ בק"ק אשכנזים שם הגאון המקובל הנודע מו"ה דוד לידא במו"ה אריה ליב ז"ל מלבוב, (תלמיד רבינו הגדול ר' העשל זצ"ל), והגאון הזה היה מילידי ומגידולי ארץ פולין ובימי חורפו הרביץ תורה בכמה קהלות במדינות פולין ובמדינת ליטא, ושוב נסע למדינות אשכנז ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק מגנצא והגלילות, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק אמשטרדם, ובשנת תמ"א כבר ישב על כסאו שם, ובתחלת שנת תמ"ב הי' לו חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון מהר"ש זיסקינד מרוטנבורג (ראה מזה בשו"ת מהר"ש זיסקינד סימן ד'), ומלבד זה היה ג"כ מפורסם בדורו בתורתו ובצדקתו ע"י

חבוריו

ושם נהג נשיאותו ברמה, אך בעונות הדור לא האריך ימים על כסאו שם רק קרוב לארבע שנים מסוף שנת ד ע"ת עד אמצע שנת תע"ח לפ"ק שאז נתבקש בישיבה של מעלה ביום ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק בהיותו כבן נ"ח שנים, ומנוחתו כבוד בק"ק לבוב שם, והא לך בזה לשון בנו הגאון יעב"ץ ז"ל בספרו תורת הקנאות: „מלחמת נ'ח'ש' (הוא התועב 'נחמיא 'חיון 'שר"י תלמיד של ש"ץ שר"י) היתה בשנת תע"ד לפ"ק, ובשבילה עקר אבי מורי הגאון החסיד זצ"ל ממקום

חבוריו היקרים אשר חבר בפרד"ס, והם ס' מגדל דוד וס' עיר מקלט וספר עיר דוד אשר כל אלה יצאו לאור הדפוס, וחבר ג"כ חבורים יקרים גם בנגלות ומהם שו"ת להלכה ולמעשה בפלפולא חריפתא וגם חבור יקר על כל הש"ע או"ח, אך לא נדפסו, וכבר כתב עליו הגאון בעל עבודת הגרשוני בהסכמתו לס' עיר דוד „כי אחרי שהראה ידו החזקה בנסתרות ובכתבי האר"י ז"ל הנה מן הנסתרות אנו למדין ג"כ על הנגלות" ע"כ, ואולם מכל הנגלות שלו לא זכינו לראות רק תשובה אחת ממנו אשר באה בדפוס בשו"ת מהר"ש זיסקינד בסימן ד' שם, אשר בה הראה ידו החזקה גם בנגלות (וראה מה שכתבנו אודותיו בתולדות הט"ז סימן ח'), והנה גם הגאון הזה לא ישב על כסאו שם ימים רבים, כי סביב לשנת תמ"ה עזב את העיר אמשטרדם ואת כל המונה בשביל המחלוקת שהיה שם, וחזר ושב למדינות פולין ארץ מולדתו, ונפטר שם, ובשנת תמ"ה נתקבל במקומו בק"ק אשכנזים באמשטרדם שם לאב"ד ולר"מ הגאון הגדול מו"ה משה יהודה במו"ה קלונימוס הכהן ז"ל שהי' נקרא בפי כל בשם ר' ליב חריף, והוא ישב על כסאו שם משך כ"ב שנים, וגם הגאון הזה חבר ספרים ושו"ת הרבה כי היה מפורסם בדורו לרבן של כל בני הגולה, וכל דבר הקשה הקריבו אליו, ואולם אנחנו לא זכינו לראות ממנו בדפוס רק שתי תשובות בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה, א) בשו"ת „אבן השוהם" בסימן ל"ו נדפס שם ממנו תשובה גדולה ורחבה, ובתוך תשובתו שם היה לו ויכוח דברים על תשובת בעל עבודת הגרשוני אשר הגיעו לפניו אז מאשר השיב גם הוא בנדון השאלה ההיא שם, ובסוף התשובה בא על החתום ביום ג' כ"א כסליו תמ"ט לפ"ק, ב) בקונטרס „תשובות הגאונים" הנדפס באמשטרדם שנת תס"ז לפ"ק ע"ד חרם דרבינו תם על הוצאות לעז על הגט, ונדפס שם בתחלה בזה תשובת הגאון ר' ליב חריף מאמשטרדם מיום ג' כ"ז תשרי תס"ז לפ"ק, ואח"כ נדפס גם תשובת הגאון חכם צבי שהיה

אז

ממקום כבודו ק"ק אמשטרדם, לפי שהגישו עצומותיהם בערכאות ולא רצה שיתחלל שם שמים בין האומות, וכן פנה הודו זיוו והדרו, והלך לו לארץ פולין, ונתקבל שם במדינת לבוב והגליל, ונהג נשיאותו ברמה, גם כל השררות שם עשו לו כבוד גדול שלא נעשה לאדם מעולם באותה מדינה, והיה לו כח ורשיון ממש לדון דיני נפשות עד כי היתה אימתו מוטלת על הבריות, ושמעו הולך וגדול בין ישראל והעמים באותו מחוז, גם תקן שם תקנות טובות רבות וחשובות, באופן

אז אב"ד ור"מ בק"ק אלטונא והמבורג מיום ג' ז' תשרי תס"ז לפ"ק, ומסדור התשובות הנ"ל שראינו שהקדימו להדפיס תשובת הגאון ר' ליב חריף המאוחרת בזמן מתשובת הגאון הח"ץ, וגם ממה שכתבו שם רבני ק"ק אשכנזים והספרדים שבלונדן שם, נראה שסמכו עיקר על תשובת ר' ליב חריף ז"ל מפני שהוא היה אז גדול ומצוין בדורו יותר מן הגאון הח"ץ ז"ל, כי לר' ליב חריף נתנו שם הרבנות וכתבו עליו שהוא „הגאון רבן של כל בני הגולה", ולהח"ץ נתנו האלפים וכתבו שהוא „הגאון אב"ד ור"מ דק"ק אלטונא והמבורג". והנה בזמן החורף ההוא ביום א' י"ד טבת תס"ז נפטר הגאון הכהן הגדול ר' ליב חריף הנ"ל באמשטרדם שם זקן ושבע ימים, ושם מנוחתו כבוד, ואחרי גויעת האר"י ז"ל נקרא הגאון מו"ה שאול בן רבינו הגדול מו"ה העשל זצ"ל, לשבת על כסאו באמשטרדם שם, והוא היה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא ואח"כ בק"ק קראקא על מקום אביו הגאון ז"ל הנ"ל, ושבע לשנת תס"ד נסע מקראקא ונחר לשבת בגולה בעיר ברעסלא עד שנת תס"ז שאז נקרא לבא אמשטרדמה, ויהי בנסוע למחוז חפצו, פגעה בו מדת הדין באם הדרך ונפטר לעולמו ונקבר בק"ק גלוגא ביום ה' י"ז אייר תס"ז לפ"ק, (פנקס הח"ק פה קראקא), והנה בערך שנה ומחצה מאמצע זמן החורף של שנת תס"ז עד אמצע זמן הקיץ משנת תס"ח נשאר הכסא של ק"ק אשכנזים באמשטרדם שם פנוי מבלי יושב עליו, ובין מלכא למלכא עמדו ארבעה דיינים המצוינים שם, במקום רב לכל דבר שבקדושה כמבואר בהסכמתם אשר נתנו על ספר עין יעקב שנדפס מחדש בברלין בשנת תס"ט, ובאו שם על החתום בערב ר"ח מרחשון תס"ח לפ"ק, „נאם יהודה ליב בלא"א מ"ו מו"ה אפרים אשר אנשיל ז"ל המבורגער שפיץ, ונאם יוסף בהר"ר ראובן יהודה כ"ץ זללה"ה, ונאם יצחק בהקדוש הר"ר שלמה זצ"ל הי"ד מזאמושטץ, ונאם הק' זעירא דמן חבריא דבני ישיבה דק"ק פוזנן, פנחס זעליג בלא"א מו"ה משה זצ"ל ספרא ודיינא בק"ק

באופן שהיו אנשי ק"ק לבוב מרימים ראשם אחרי שירדו פלאים וכלם היו מתברכים בו, ואולם עונות הדור גרמו שלא זכו להשתמש בכלי קודש זמן רב, כי פתאום שקעה שמשו, ונר אלקים כבה, וגרם יללה רבה, וכל אנשי העיר היו בוכים ומתאבלים, אבל יחיד מספד תמרורים, ושרי פולין גם הם התאוננו עליו והצדיקו דין שמים, באמרם שלא היו היהודים כדאים וראוים לאדם גדול כזה בעוה"ר, ואילו היו זוכים היה עוקר גם אותן המינים של שבתי צבי ישר"י המצויים

בק"ק אמשטרדם", ובאמצע זמן הקיץ בשנת תמ"ח לפ"ק, בא גור אריה לשבת על מקום כסא של הארי הגדול ר' ליב חריף הנ"ל, כי נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק אשכנזים שם הגאון הגדול מו"ה ליב קאליש בעהמח"ס „גור אריה" ובקדם מנחם אב כבר ישב על כסאו שם, וגם הוא בא בהסכמה על הספר עין יעקב הנ"ל ובא שם על החתום ביום ה' ו' אב תמ"ח לפ"ק „נאם הצעיר באלפי יהודה אריה ליב החונה בק"ק אמשטרדם", (וזה סותר למה שכתב בזה החכם המדקדק בעל שארית ישראל בספרו שם פרק ל"ד שהגאון הזה בא לאמשטרדם בר"ח אלול תמ"ח), והנה גם הגאון גור אריה הזה היה מילידי ומגדולי ארץ פולין נכד לרבותינו בעל הב"ח ובעל הט"ז ז"ל, ובימי חורפו הרביץ תורה ברבים בארץ מולדתו במדינות פולין גדול והיה רב אב"ד בק"ק לונזענך משך כ"ב שנים, ושם החזיק ג"כ ישיבה גדולה והעמיד תלמידים הרבה, ומני אז נתפרסם גודל יקר תפארת גדולתו וצדקתו גם במרחקי ארץ, ועל גודל צדקתו העיד עליו ג"כ מחותנו הרה"ג מו"ה יעקב שג"ל מ"ץ דק"ק לונזענך שם בספרו „שם יעקב" (דפוס פפד"א תע"ו), ושם בערך ענוה וסגופים סימן כ"ג כתב: „שהגאון גור אריה הנ"ל היה נזהר מאד מלתת קבלה לשו"ב, ובכל ימי משך כ"ב שנים שהיה אב"ד בק"ק הנ"ל לא נתן קבלה כי אם לארבעה בחורים נחמדים, ודוקא לבחור שהיה לומד בתוך ישיבתו, והיה יודע לפרוק ולהקשות ולהבין מדעתו סברות וחרד לדבר ד'" ע"כ, וגם אח"כ בשבתו על כסאו בק"ק אמשטרדם גם שם נתן עין ולב לרומם קרן התורה, ויסד שם ג"כ ישיבה גדולה ומפוארה להרביץ תורה ברבים עם בחורי חמד, גם כתב שו"ת וספרים בהלכה ובאגדה, וקצת חדושי אגדה נדפס ממנו בהקדמת המוציא לאור מקדם ס' שמע שלמה על התורה מהגאון ר"ש אלגזי (בדפוס אמשטרדם ת"ע לפ"ק) בהסכמת הגאון הנ"ל, ושם בהקדמת הרב מו"ה שמעון כ"ץ מאמשטרדם כתב כי על פקודת הגאון הנ"ל הביא הספר שמע שלמה הנ"ל

המצויים שם' ע"כ, וזאת אשר נחקק על מצבת אבן קבר איש האלקים אשר מנוחתו כבוד בק"ק לבוב הנקראת לעמבערג במדינת גאליציען:

„בירח זיו, ניטל זיו התורה, ויצא ממנה כל הדרה, בימי ביכורי ענבים, ניטל האשכול ומתה פרישות וטהרה, ונגנזה האורה, בוצינא קדישא דנהורא, עמודא דנורא, חד בדרא, מה לדור שאבד מנהיג וקברניט של מלכים, שר הבירה, אדונינו מורינו ורבינו הרב המובהק הגאון הגדול החסיד המפורסם כמו"ה צבי הירש בהרב המובהק כמו"ה יעקב זצ"ל, אשר הופיע באור תורתו בק"ק אמשטרדם והמבורג, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב עם הגליל, ועלה אל האלקים בליל יום ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק תנצב"ה":

ה. **והנה** הגאון הח"ץ הניח אחריו חמשה בנים וחמש בנות, ובשנת תקי"ב היו כלם עדיין בחיים (מגילת ספר שם), ואנחנו פה נדבר

הנ"ל לבית הדפוס, וגם הביא שם קצת מחדושי תורה מה ששמע ממנו, ומשאר חבוריו לא יצא לאור רק הס' „גור אריה" והוא חדושי הלכות שנדפס באמשטרדם שם ע"י בנו הרב ז"ל, וחתנו היה הרב הנגיד המפורסם אביר הרועים מו"ה יצחק ז"ל אשר בנו הרב הגדול מו"ה יואל ז"ל הי' אבי הגבירה הרבנית מרת יטלה אשת הגאון הנודע מו"ה אלעזר אבד"ק טריעסט בעל ספרי שמן רוקח ושאר ספרים יקרים, (ראה מזה בהקדמה לשו"ת שמן רוקח ח"א, ובהקדמת בנו הגאון מו"ה בנימן וואלף ז"ל האבד"ק קעצין לספרו שערי תורה ח"א), והנה הגאון גור אריה ז"ל לא ישב על כסאו באמשטרדם שם רק שנה ומחצה, כי בעונות הדור שקעה שמשו שלא בעונתו וביום ז' כסליו ע"ת נרה לפ"ק נתבקש בישיבה של מעלה, והלך לעולמו לדאבון נפש כל עדת האשכנזים באמשטרדם שם, ואולם ראשי ומנהיגי העדה דשם חשו ולא התמהמהו בכדי שלא לבטל הישיבה הכללית אשר יסד הגאון הנ"ל באמשטרדם שם, ע"כ התעוררו עד מהרה ובקשו למו איש אשכולות כי יבא מיד לכהן פאר בעדתם ולשבת על כסא הגאון גור אריה הנ"ל, ולהנהיג ג"כ שם ישיבתו הרמתה להרבין תורה ברבים, והנה הקרה ד' לפניהם את הגאון הגדול מו"ה צבי אשכנזי הנקרא בשם „חכם צבי" שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק אלטונא והמבורג

נדבר רק משלשה בנים ומשתי בנות הנודעים לנו בשם, ונקוט מיהא פלגא, ואלו הם: בנו הראשון היה הגאון הנודע בכל תפוצות ישראל מו"ה יעקב עמדן הנקרא ג"כ בשם יעב"ץ והוא היה חתן הרב הגאון מו"ה מרדכי כ"ץ האבד"ק ברודא, ואח"כ בק"ק פוזנן והגליל בהגאון מו"ה נפתלי הכהן, האב"ד דק"ק פפד"מ בעל סמיכת חכמים, כמבואר בראש הסכמתו לספר „פי שנים" פירוש הרא"ש על סדר זרעים שהוציא לאור הרה"ג מו"ה אלישע רב"ד דק"ק הורדנא, בדפוס אלטונא בשנת תצ"ה, ונדפס שם „הסכמת הרב הגדול החכם השלם מו"ה יעקב נר"ו שהיה אב"ד דק"ק עמדן בעהמ"ח ספר „לחם שמים" בן הגאון הגדול המפורסם בדורו כמו"ה צבי אשכנזי זצ"ל, וחתן הרב הגאון הגדול המפורסם מו"ה מרדכי נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פוזנן והגליל", ובא עה"ח שם תולעת יעקב בהגאון החסיד המפורסם כמו"ה צבי אשכנזי ז"ל, באלטונא מולדתו ארץ מגורי אביו תמימ"ה לפ"ק, ואחרי מות אשתו הראשונה נשא שוב את בת אחיו הרה"ג מו"ה אפרים אשכנזי לו לאשה, ורבינו יעב"ץ ז"ל מלא אחרי אביו בתורה ובחכמה ובגדולה, והיה ג"כ קנאי בן קנאי נגד כת הארורה ש"ץ שר"י, כמו אביו הגאון ז"ל, אבל זכה לאריכות ימים יותר מאביו כי הגיע לגבורות ונפטר זקן

והמבורג (ביחד עם הגאון מו"ה משה מרוטנבורג בן הגאון מהר"ש זיסקינד) והם שלחו אליו ציר מיוחד עם כתב הרבנות אשר כתבו וחתמו ונתנו לו, וביום ו' עש"ק פ' בשלח בשנת ע"רת רצון לפ"ק, קבל הגאון הח"ץ את משרת הרבנות עליו, ולא אחר לבא שמה, לשבת שם על התורה ועל העבודה, כאשר קותה נפשו מאז ומקדם, והעיר אמשטרדם צהלה ושמחה: —

והנה הצגתי לפניך פה קורא יקר את כל הגאונים המצוינים אשר שמשו בכתר הרבנות בק"ק אשכנזים באמשטרדם שם לפני מלוך הגאון חכם צבי ז"ל שם, וכל זה להוציא מלב חכם אחד, והוא הרב המופלג מו"ה רפאל נטע ראבינאוויץ בעל „דקדוקי סופרים", אשר אמר עם הספר והחליט בדעתו כי בטרם בא הגאון ח"ץ ז"ל לשבת על כסא הרבנות שם לא היה יושב על הכסא שם שום גאון מצוין כמו הח"ץ ז"ל, והנה עיניך לנוכח יביטו, כי לא דבר נכונה בזה, ובתשובתי לחכם אחד האַרכתי בתולדות כל הרבנים דק"ק אשכנזים באמשטרדם אשר מלכו שם זה אחר זה מזמן ראשון עד זמן אחרון (עד זמן נשיאותו של שמואל הרמתי ה"ה הרב הגאון מו"ה שמואל בערינשטיין ז"ל

זקן ושבע ימים בן שמונים שנה ביום ו׳ עש״ק א׳ דר״ח אייר תקל״ו באלטונא שם, והוא חבר ג״כ ספרים רבים ונכבדים אשר הרבה מהם יצאו לאורה, והרבה מהם נשארו בכתובים, ואף הוא ז״ל זכה לשלשה בנים גדולים בתורה ובחכמה, וגם לבת הנשואה ג״כ לת״ח, בנו האחד היה הרב הגאון מו״ה משלם זלמן שהיה אב״ד בבית הכנסת המבורגער אשר בעיר הגדולה לונדון, ונמצא ממנו מכתב דברי ידידות אשר השיב לאביו הגאון יעב״ץ ז״ל, בספר אור הישר (דף ע״ח ע״ב) אודות הגט מקליווא, השני היה הגאון הגדול מו״ה מאיר האב״ד דק״ק קוסטאנטין ישן, אשר תשובותיו נדפסות ובאות בספר שו״ת „יריעות האהל״, והשלישי הרה״ג מו״ה אריה יהודה ז״ל הנזכר בסוף ספר מור וקציעה ח״ב, ובת רבינו יעב״ץ היתה אשת הרה״ג מו״ה אריה ליב בהגאון מו״ה שאול האבד״ק אמשטרדם, ונדפס ממנו קצת חדושי תורה בסוף ס׳ בנין אריאל ח״ב הנקרא בשם בית תלמוד, ולכלם היו ג״כ בנים נינים ונכדים המתיחסים למשפחת בית יעב״ץ ז״ל, עד היום הזה. — ובנו השני של הגאון הח״ץ ז״ל היה הרה״ג מו״ה אפרים אשכנזי, והוא אשר זכרנוהו למעלה שבתו הגבירה היתה אשת אחיו הגדול רבינו יעב״ץ ז״ל בזיוג שני, ונפטר ביום ב׳ ג׳ ניסן תקל״ב לפ״ק,

מצבת

ז״ל שהיה אב״ד שם, ונפטר בשנת תקל״ט), ושם באתי במשפט ג״כ על כל נעלם מעיני החכם המדקדק מו״ה מנחם מן הלוי מאמשטרדם בעל ס׳ שארית ישראל בשפת אשכנזית במ״ש בספרו שם בפרק ל״ד אודות הרבנים מאמשטרדם (אשר מלכו שם מזמן ראשון עד התחלת זמן נשיאותו של הגאון ר׳ ליב בהגאון מו״ה שאול מקראקא וחתן הגאון הח״ץ שנתקבל לאב״ד שם בר״ח תמוז ת״ק לפ״ק), והראתי כי החכם המדקדק הזה לא דקדק ולא כוון יפה ברוב דבריו שכתב שם (מלבד שגיאות הדפוס שנפלו בהדפסה הראשונה באמשטרדם שם בשנת תק״ג), ולפעמים כתב ג״כ דברים רק כפי דמיונו מבלי שום חקירה ודרישה, וכאשר תראה ג״כ בנדון הגאון הח״ץ שכתב שם: „שהגאון ז״ל נתקבל לאב״ד בק״ק לבוב, והאריך ימים שם ונפטר בשיבה טובה״ ע״כ, והכל יודעים כי הגאון ז״ל לא האריך ימים על כסא לבוב שם רק קרוב לארבע שנים מסוף שנת תע״ד עד ב׳ דר״ח אייר תע״ח לפ״ק, וגם לא נפטר בשיבה טובה, כי לא הגיע גם לימי הזקנה, כי נתבקש בישיבה של מעלה בהיותו כבן נ״ח שנים כמ״ש בפנים : —

הגאון

(מצבת קודש ח"א סימן קי"ג).— ובנו השלישי של הח"צ ז"ל היה הרב הגאון מו"ה נתן אשכנזי מבראדי, אשר בנו הרב הגאון מו"ה משה יעקב ז"ל האב"ד דק"ק זבארוב היה אבי הגאון מאור הגולה מו"ה יעקב זצ"ל האבד"ק ליסא, בעהמח"ס חות דעת ונתיבות המשפט מקור חיים ותורת גיטין ועוד שאר ספרים יקרים. (ויש תחת ידי ג"כ ס' פרי חדש על יו"ד אשר קניתי בימי חורפי מעזבון הרה"ג מו"ה צבי דוד הלוי ז"ל האב"ד דפה קראקא שהיה ג"כ נין ונכד להגאון הח"צ, ומצאתי בגליונות שם הרבה הגהות כתובים באצבע איש האלקים הגאון הח"צ ומבנו הגאון מו"ה נתן ז"ל), ושתי בנותיו של הגאון הח"צ האחת היתה הגבירה מרת מרים אשת הגאון הנודע מו"ה אריה ליב מאמשטרדם (בהגאון מו"ה שאול בן רבינו הגדול מו"ה העשל זצ"ל אבד"ק קראקא), והשנית היתה אשת הגאון מו"ה יצחק ז"ל האבד"ק ביאלי בהגאון מהר"ם אבד"ק א"ש בעל שו"ת פנים מאירות, והוא נזכר בשו"ת מאמר מרדכי למהר"ם מדיסלדארף בסימן ס"ג שם בתשובת גיסו הגאון ר' ליב מאמשטרדם הנ"ל ד), ומלבד הגאון מהר"י בעל חות

ד) הגאון מו"ה יצחק (בהגאון בעל פנים מאירות) שהיה חתן הגאון חכם צבי ז"ל, היה בימי חורפו אב"ד ור"מ בק"ק כעשוויז, ומשם הריץ שאלותיו וספיקותיו להגאון הגדול מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל שהיה אז עדיין אב"ד בק"ק סלוצק בטרם שנתקבל לאב"ד בק"ק לבוב והגליל, כמבואר בס' שו"ת רבינו חיים כהן שנדפס בזמנינו בלבוב, בחלק אבן העזר שם בסי' ס"ט, ושם בא ג"כ בשאלה לפניו אם רשאים לסדר גיטי נשים בעירו כעשוויז שם, והמחבר השיב לו שם דבשעת הדחק רשאי, אך בתנאי שיסכים לזה גם השואל בעצמו והוא הגאון ר' יצחק הנ"ל ואצרף עמו בצרופי דרבנן עוד רב אחד, או אחיו הרב מו"ה יהודה בהגאון בעל פנים מאירות או את דודו הרב המאוה"ג מו"ה משה אבד"ק מיר אחיו של בעל פנים מאירות, ע"כ, (וכל זה הי' עוד בחיי הגאון מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות שנפטר כ"ז סיון תק"ד לפ"ק כמ"ש בנו הרה"ג ר' יהודה הנ"ל בהקדמתו לספר אור הגנוז), ובסוף הס' שו"ת ר"ח כהן הנ"ל בקונטרס הנקרא בשם „שאלת חכם" נדפס ג"כ תשובה אחת גדולה ורחבה מהגאון ר' יצחק בהגאון בעל פנים מאירות הנ"ל בהיותו עוד אב"ד בק"ק כעשוויז, ואולם אח"כ נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק ביאלי (כמ"ש בתשובת גיסו הגאון מו"ה ליב אבד"ק אמשטרדם הנדפסת

חות דעת שזכרנו שהיה נין ונכד להגאון הח"ץ התייחשו עוד רבים מגאוני וחכמי הדור המפורסמים, ומהם רבינו בעל ישועות יעקב האבד"ק לבוב, וידידי הגאון הנודע בשערים ר' בעריש אשכנזי האבד"ק לובלין, ורב חביבי הגאון החסיד אור ישראל וקדושו מו"ה חיים הלברשטאם זצ"ל האבד"ק צאנז, שהם כלם ניני ונכדי של הגאון הח"ץ ז"ל, ועוד תמצא מניניו ונכדיו ג"כ להלאה בתולדות חתנו הגאון ר' ליב מאמשטרדם, מבניו ומחתניו לוקחי בנ'תיו הכל מפ'רש באר היטב עד זמנינו זה: —

יב. הגאון מו"ה שמחה כהן ראפפורט האבד"ק לובלין, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל.

אחרי האסף אל עמיו הגאון „חכם צבי" בלבוב שם, בר"ח אייר תע"ח לפ"ק, נקרא מיד הגאון מו"ה שמחה הכהן ראפפורט שהיה אבד"ק לובלין (והוא בן הגאון מו"ה נחמן הכהן ליפשיץ ז"ל האב"ד דק ק דובנא) לבא ולכהן אחריו שם לאב"ד ולר"מ ולשבת על הכסא אשר כבר ישבו עליו שם מאז ומקדם גם אבותיו הגאונים נוחי נפש ז"ל, והם אבי אמו הגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ שהיה אב"ד בק"ק לבוב בחוץ לעיר שם, והוא נזכר בשו"ת צמח צדק בסוף סימן מ"ב שהסכים שם עם הגאון המחבר בשריותא דב' עגונות מק"ק נ"ש בשנת ת"ח לפ"ק, ובשנת ת"ו נתן שם הסכמתו להגאון בעל הש"ך על יו"ד בהדפסה הראשונה, והוא היה התן רבינו מהר"ם מלובלין אשר גם הוא ז"ל היה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב שם בטרם שנתקבל לאב ד בק"ק לובלין כנודע: —

ולהגאון

הנדפסת בשו"ת מאמר מרדכי מדיסלדארף בסימן ס"ג כמ"ש בפנים), אשר שם הי' ג"כ משכן כבודו של אחיו הרה"ג מו"ה יהודה הכ"ל שהיה חתן הגאון המחיף מו"ה נפתלי הירץ מזאלקווא אשר חדושיו באו בס' אור יקרות כמבואר בשער הס' אור הגנוז לבעל פנים מאירות שנדפס בפיורדא בשנת תקכ"ו לפ"ק: —

ולהגאון מו"ה שמחה הכהן, היו לו ג"כ שני בנים גאוני ארץ, הראשון היה הגאון הנודע מאור הגולה מו"ה חיים כהן ראפפורט, אשר היה בימי חורפו אב"ד ור"מ בק"ק זיטל ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק סלוצק, ומשם לק"ק לבוב והגליל, והוא בעל המחבר ס' "שו"ת מהר"ח כהן" וס' זכר החיים הנקרא ג"כ בשם "דרושי מהר"ח כהן", והשני היה הרב הגאון מו"ה בנימן הכהן ראפפורט בעהמח"ס "גבולות בנימן" על התורה א), והוא נזכר ג"כ בשו"ת מהר"ח כהן בחלק אבן העזר

א) ובעת כותבי הובא לפני חבור קטן נקרא בשם "תולדות אנשי שם", שחבר הרב ר' דוד טעבלי האפרתי מק"ק הראדאק דוויטעפסק, והעברתי עיני בתולדות הגאון בעל תוס' יו"ט שם, וראיתי שרוב דבריו הם כבר ידועים לכל ע"י ספר מגלת איבה שחבר בעל תוס' יו"ט בעצמו, וע"י שאר סופרי דור ודורשיו, והמעט אשר הוסיף וחידש שם המחבר מאלו צריך בדיקה, ואין פה המקום להאריך ולהראות על כל שגיאותיו, רק במה שנוגע לענינינו, והנה ראה זה מצאתי שם בהערה כ"א שכתב שגם הגאון מו"ה נתן הכהן ליפשיץ אבי הג"מ שמחה הכהן היה מגזע בעל תוס' יו"ט, והוסיף לומר עוד שהג"מ בנימן הכהן בעל ספר גבולות בנימן היה בנו של הג"מ נתן הכהן ליפשיץ ואחיו של הג"מ שמחה הכהן ראפפורט ע"כ, והנה על הראשון שכ' כי ר' נתן הכהן היה מגזע התוס' יו"ט, לא הביא שום מקור לדבריו מאין הוציא דבר זה, ובמה שהוסיף בנדון ר' בנימן הכהן שגה ברואה, כי הדבר ידוע שהג"מ בנימן בעל גבולות בנימן לא היה בן ר' נתן הכהן רק בן ר' שמחה הכהן ואחיו של הג"מ חיים כהן ראפפורט, והוא נזכר ג"כ בשו"ת מהר"ח כהן בחלק אבן העזר סימן א' כמ"ש בפנים, (והספר גבולות בנימן אינני תחת ידי), ב) ועוד הביא שם בהערה כ"ג שהג"מ שמחה הכהן הוא אבי הגאונים מו"ה חיים כהן ראפפורט האב"ד דק"ק .לבוב, ומו"ה ברוך כהנא ראפפורט האב"ד דק"ק פיורדא וכו', ע"כ, וגם זה הוא טעות גדול כי הג"מ ברוך כהנא ראפפורט שהי' אב"ד בק"ק פיורדא לא היה בנו של ר' שמחה הכהן רק בנו של הרב ר' משה מאיר כהנא ראפפורט כמ"ש להלאה בהערה השניה, ג) ובאותו דף שם מצאתי עוד שגיאה גדולה והיא שגיון לדוד שכתב בהערה כ' שם: "שהרה"ג מו"ה יעקב אורי שרגא פייבל האבד"ק זלאטווי בעהמח"ס בית יעקב אש וס' רשפי אש, היה ג"כ מגזע בעל תוס' יו"ט, והוא אביו של הרב הגאון הגדול המפורסם מו"ה מנחם נחום אב"ד

דק"ק

העזר בסימן א' שהציע שם שאלתו לפני אחיו הגאון ז"ל, ואחיו השיב לו בכבוד גדול,— וגם הגאון ר' שמחה הכהן אביהם חבר ג"כ שו"ת וחדושים בהלכות ובאגדות, ומכלם לא יצא לאור רק שלש דרשות הנדפסות בס' זכר החיים מבנו הגאון מהר"ח כהן, בסימני ט"ו ט"ז י"ז, מן הדרשות שדרש ברבים בק"ק הורדנא בשנת תס"ב ובשנת תס"ג ובשנת תס"ה, ובימי חורפו הי' הגאון ר' שמחה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק דובנא ממלא מקום אביו הגאון מו"ה נחמן כ"ץ ליפשיץ ז"ל, ובשנת תמ"ט בא שם בהסכמה בין שאר גאוני ארץ על ס' צפנת פענח חדש (דפוס פפד"א תנ"ד), וחתם שם „נאם שמחה בא"א הרב הגדול מו"ה נחמן זללה"ה ראפפורט החונה בק"ק דובנא", ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק הורדנא במדינת ליטא (למלאות מקום הגאון מהר"ם זיסקינד מרוטנבורג שהיה אב"ד שם ונתקבל לאב"ד בק"ק לובלין והגליל), ושם בא בהסכמה על ס' כתונת פסים על הגדה של פסח הנקרא ג"כ בשם חלוקא דרבנן מבעל צפנת פענח הנ"ל (דפוס אמשטרדם תנ"ה), והי' אז בועד הגאונים דד' ארצות וחתם א"ע „נאם שמחה

דק"ק ניקלשבורג ז"ל מחבר ס' זכרון מנחם" ע"כ, והנה בזה טעה המחבר בדבר שתינוקות של בית רבן לא היו טועין בו, כי כל מי שיש לו ידיעה קלת בתולדות אנשי שם, יודע כי בכל רבני וגאוני העיר ניקלשבורג מזמן ראשון עד זמן אחרון לא היה נמצא ביניהם רב אחד שהיה שמו ר' מנחם נחום ושחבר ס' זכרון מנחם, רק בדור שלפנינו היה יושב על הכסא שם הרב הגאון ר' נחום טרעביטש מילידי פראג והוא נתקבל לאב"ד בניקלשבורג שם והמדינה אחרי מות הגאון ר' מרדכי בנעט ז"ל כידוע, והוא נפטר שם בשנת תר"ב, ונודע שמו ע"י ספרו „שלום ירושלים" על הירושלמי וספר „הקונץ" על הרמב"ם, אבל בכל הדורות שלפניו ושלפני פניו לא היה שם כלל אב"ד בשם „ר' מנחם נחום מחבר ס' זכרון מנחם", ואולם הדבר אשר הביא את המחבר לידי שגיאה זו הוא, שהוא ראה בס' זכרון מנחם שנדפס על מחברו „שהיה אב"ד בק"ק נ"ש" והכונה שם לומר שהיה אב"ד בק"ק עיר חדש שנקראת בשם „נייאשטעט", ולפי שנדפס בקצור השם „ק"ק נ"ש", שהוא ראשי תיבות של העיר „נייאשטאט", סבר המחבר שהכונה היא על העיר „ניקלשבורג" לפי שהיא מצוינת ג"כ על הרוב בראשי תיבות „נ"ש", ובזה שגה ברואה, ומעתה יטול המחבר כל מה שחידש בזה: —

הגאון

שמחה בן הרב הגדול מו״ה נחמן כ״ץ ראפפורט, החונה בק״ק הורדנא״, והאריך על כסאו שם גם בשנת תע״ג שאז בא בהסכמה על ס׳ ברית שלום על התורה, ובא על החתום שם ביום ד׳ ט״ו אדר תע״ג „נאם שמחה כהן ראפפורט החונה פה ק״ק הורדנא״, וסביב לשנת תע״ד נתקבל משם לאב״ד ולר״מ בק״ק לובלין והגליל, (למלאות גם שם מקום כסא של הגאון מהר״ם זיסקינד מרוטנבורג הנ״ל שהי׳ אב״ד שם), ואז נקרא הגאון מו״ה ברוך כהנא ראפפורט האב״ד דק״ק פיורדא למלאות מקום הג״מ שמחה הכהן הנ״ל בק״ק הורדנא שם כמבואר בהסכמתו לספר הלכה ברורה על ש״ע או״ח (דפוס ווילמערשדארף תע״ז), ושם בא על החתום ביום אסרו חג דפסח תע״ד „נאם ברוך כהנא ראפפורט החונה בק״ק פיורדא ומצ״פ על ק״ק הורדנא והגליל במדינת ליטא״, ואולם אח״כ חזר בו ונשאר על כסאו בפיורדא שם עד יומו האחרון ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת תק״ו לפ״ק ב), ובק״ק הורדנא נתקבל אחרי איזה שנים לאב״ד הגאון מו״ה אריה ליב שהיה

ב) הגאון מו״ה ברוך כ״ץ ראפפורט בהרב מו״ה משה מאיר ז״ל, האב״ד דק״ק פיורדא, היה זקן ויושב בישיבה, והיה עוסק כל ימיו בתעניות וסיגופים כאשר העיד עליו הגאון רבינו יהונתן ז״ל בעל התומים בדרוש הספד שעשה עליו בבית הכנסת בק״ק מיץ בשנת תק״ו לפ״ק, (והוא בספרו יערות דבש ח״א דרוש י״ב), והיה לו ג״כ בנין ותנין רבנן, בנו היה הרב הגאון מו״ה אריה ליב כ״ץ ראפפורט שהיה אב״ד דק״ק היילפעלד ומדינת ווירצבורג, ובשנת תקכ״ד כ״ג שבט בא שם בהסכמה על הדפסת ספרי האלפסי עם כל המפרשים בדפוס זולצבאך וחתם שם: „נאם אריה ליב כהנא ראפפורט חונה במדינת ווירצבורג והגליל״, (והגאון חיד״א ז״ל בעברו דרך עיר היילפעלד השתעשע שם עם הרה״ג הנ״ל כמ״ש בשם הגדולים במערכת גדולים אות ב׳), גם חתניו לוקחי בנותיו היו גדולים בתורה ובחכמה, האחד היה הרב הגאון מו״ה ישראל אשכנזי בן הגאון מהור״ג מו״ה נפתלי הירץ אשכנזי ז״ל האב״ד דק״ק לבוב (ראה מזה בס׳ עיר דוד בדרוש בית ישראל דף ס״ח ע״ב), והשני היה הרב הגאון מו״ה שמואל שפירא ז״ל שנפטר בדמי ימיו בשנת תק״ו, והגאון רבינו יהונתן ז״ל נתחמם עליו ג״כ בהספדו בק״ק מיץ שם בחדש אב תק״ו לפ״ק, והעיד שם על גדולתו כי הרבין תורה בישראל בתלמידים למאות ולאלפים, והיה ישר בלמודו וחסיד בכל מעשיו ולית ענותן כוותיה, יערות

שהיה אבד"ק סלוצק כמבואר בהסכמתו לס' זרע בירך שלישי על מס' ברכות, וכבר דברנו אודותיו במקום אחר, ואכ"מ: —

והגאון מו"ה שמחה כהן ראפפורט נהג נשיאותו ברמה בק"ק לובלין שם עיר מלאה חכמים וסופרים, ובשנת תע"ו נתן שם הסכמתו על ספר השל"ה (דפוס פפד"א תע"ז) ובא שם על החתום בין כסא לעשור תע"ו לפ"ק „נאם שמחה בן הרב הגדול מו"ה נחמן כ"ץ זללה"ה החונה בק"ק לובלין והגליל", ואולם בשנת תע"ח לאחר פטירת הגאון מאוה"ג „חכם צבי" ז"ל בק"ק לבוב, ביום ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק, אז קראו ראשי ומנהיגי העדה דשם את הגאון רבינו שמחה הכהן הנ"ל לבא אליהם לכהן פאר בעדתם ולהיות אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל למלאות מקום הגאון הח"צ ז"ל, והגאון ר' שמחה נענה

(יערות דבש ח"א דרוש י"ג), והנה לאחר פטירת הגאון ר' ברוך ז"ל בק"ק פיורדא שם, נתקבל אז הגאון רבינו יהונתן ז"ל לאב"ד ולר"מ במקומו שם, והגאון ז"ל שמח מאד לקבוע מקום ישיבתו בפיורדא שם יען כי שם היה מקום הדפוס, ויושביה היו ג"כ חכמים גדולים אשר היה יכול לישא וליתן עמהם ולברר כל הספיקות ותשועה ברב יועץ, אך ערבה כל שמחתו מפני כי אנשי ק"ק מיץ לא הניחו אותו לצאת מעירם קודם זמן המוגבל, (בהקדמתו לס' כרתי ופלתי), ולכן נשאר על כסאו במיץ שם עד זמן הקיץ בשנת תק"י, שאז כבר נפטר באלטונא הגאון מו"ה יחזקאל קאצינעלנבויגן בעל ספר כנסת יחזקאל שהיה אב"ד בג' קהלות אלטונא, המבורג, וואנזיבעק, ונתבקש בישיבה של מעלה ביום כ"ג תמוז בשנת תק"ט, והגאון רבינו יהונתן ז"ל עשה עליו הספד גדול בבית הכנסת דק"ק מיץ ביום ח"י אב תק"ט לפ"ק (יערות דבש ח"ב דרוש ז'), וכתב שם כי יעד יום מיוחד לאבל ולבכי ולמספד על שארו הגאון חמדת ישראל הזקן שבדור כמו"ה יחזקאל זללה"ה, האב"ד דק"ק המבורג, ויע"ש, ובשנת תק"י נמנו וגמרו ראשי ומנהיגי ג' קהלות אה"ו הנ"ל, וקבלו אז את הגאון רבינו יהונתן ז"ל לאב"ד ולר"מ בג' קהלות שם, ובאמצע זמן הקיץ נסע הגאון ז"ל מעיר מיץ הלוך ונסוע לק"ק אה"ו, ובעברו דרך עיר מנהיים נתן שם הסכמתו על הדפסת סדרי המשניות עם פירוש הרע"ב ותוס' יו"ט (דפוס זולצבאך תקי"א), ובא שם על החתום „דברי החותם פה מנהיים ה' אב תק"י לפ"ק, הק' יהונתן בהרב המנוח מהרר"ן זללה"ה, אנכי בדרך ה' נחני מק"ק מיץ לק"ק אה"ו יע"א": —

ובעיר

נענה למבוקשתם מיד, כי נכסף לשבת על כסא אבי אמו הגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקום געץ ז"ל שהיה מקדם אב"ד בלבוב שם, ויצא הגאון מעיר לובלין וילך לבובה קרית משוש תפארתו ג), אבל לדאבון נפשו לא נתקיימה מחשבתו, כי חלה באם הדרך ונפטר והלך לעולמו בעיר שעברשין ביום ז' אב תעח לפ"ק, ושם ג"כ מנוחתו כבוד כידוע:

והנה כאשר באה השמועה לק"ק לבוב, כי נשבה ארון הקדש והגאון ר' שמחה נתבקש בישיבה של מעלה בדרך נסיעתו אליהם לבובה, נמס כל לב וערבה כל שמחה כי ניטל מהם נזר תפארתם, הודם והדרם, והתאבלו עליו ימים רבים, ובשביל כבודו לא רצו לקבל עליהם רב אחר לשבת על הכסא שם עד תום כל השנה שנת פטירתו, וכסא הרבנות בלבוב שם היה פנוי עד סוף שנת תעט לפ"ק, (ולכן תראה כי בין הסכמות הגאונים אשר לקח בן המחבר ס' מאמר מרדכי על התורה שהוציא לאור בשנת תע"ט, לא נמצא שם הסכמה מן רב אב"ד דלבוב רק מן הריש מתיבתא דשם בלבד הוא הגאון מו"ה יהודה ליב בהרב מו"ה אליעזר ז"ל שבא שם עה"ח ביום כ"ג אדר תע"ט לפ"ק, והוא עצמו מהרי"ל סג"ל איטינגא שנתקבל בזמן אחרון ג"כ לאב"ד בלבוב שם, אחרי נסיעת רבינו בעל פני יהושע ז"ל מלבוב לק"ק ברלין בשנת ת"ץ כנודע), וכפי הנראה כבר היה נחשב הגאון ר' שמחה בעיני אנשי ק"ק לבוב למרא דאתרא ולאב"ד שלהם, מיד מן הקבלה ואילך, אע"פ שלא בא לשערי העיר לבוב

ג) ובעיר לובלין נתקבל שם לאב"ד ולר"מ (אחרי נסיעת הג"מ שמחה הכהן ראפפורט משם) הגאון הגדול מו"ה מאיר בהרב מו"ה בנימין וואלף ז"ל, שהיה אז אב"ד דק"ק אפטא, כמבואר בראש הסכמתו לס' זרע בירך שלישי, וגם בהסכמתו לספר דרש משה להרב ר' משה דרשן מקראקא, ולאחר פטירתו של ר' מאיר ז"ל נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לובלין שם הגאון הגדול מו"ה יצחק אייזיק הלוי בהרב מו"ה יהודה אריה ליב ז"ל, ושם בא בהסכמה בערב ר"ח שבט תל"ג על ס' בית לחם יהודה על ש"ע יו"ד (והגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל אבד"ק לבוב נתחמם עליו בהספדו בספרו הדרושים הנקרא בשם "זכר החיים" בדרוש כ"ג שם), ושאר רבני וגאוני לובלין אשר נהגו נשיאותם שם לפניהם ולאחריהם יבואו אי"ה במקום אחר ברצות ה' דרכינו: —

לבוב ולא ישב על כסאו שם, מפני כי נטרפה לו השעה ונפטר באם הדרך, ועל זה תעיד ג"כ נוסחת המצבה של בנו הגאון מו"ה חיים בהן ראפפורט בעיר לבוב שם, שנחקק על האבן שם בזה"ל:

„פ"נ הרב מו"ה חיים בן אדונינו מורינו ורבינו הגאון מו"ה שמחה כהן ראפפורט שהיה אב"ד פה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו, והרב מו"ה חיים ממלא מקומו והיה ג"כ אב"ד דפה והגליל משנת תק"א עד שנת תקל"א לפ"ק":

וממוצא הדברים האמורים למעלה נתברר לנו ב' דברים: א) שהגאון ר' שמחה ז"ל היה בתחלה אב"ד בהורדנא, ואח"כ בסוף ימיו היה אב"ד בלובלין, (ודרך בזה בעקבות הגאון מהר"ם זיסקינד ז"ל, שגם הוא היה בתחלה אב"ד בהורדנא ואח"כ בלובלין כידוע), ומעיר לובלין נתקבל לאב"ד בק"ק לבוב והגליל, ונפטר באמצע הדרך ולא בא לעיר חפצו בה, וכל זה שלא כדעת קצת מסופרי זמנינו שהחליטו שהיה בתחלה אב"ד בלובלין ואח"כ בהורדנא ומשם נקרא לבא לבובה, והנה עיניך לנוכח יביטו שלא כיונו יפה בזה, ב) שהגאון ר' שמחה ז"ל לא נפטר בשנת תע"ז כאשר נחקק עליו בטעות על אבן מצבת קבורתו בעיר שעברשין שם, „שנפטר ז' אב תע"ז לפ"ק", שהרי בכל שנת תע"ז, וגם אחר כך עד ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק, היה עדיין הגאון „חכם צבי" ז"ל בחיים אב"ד ור"מ בלבוב שם, ואיך הלב יוכל לחשוב שקבלו ראשי עדת לבוב בשנת תע"ז את הגאון ר' שמחה לבא מעיר לובלין ללבוב לשבת על הכסא שם בעוד רבם הגאון הח"צ חי? ובע"כ שזה היה מעשה בשנת תע"ח בזמן הקיץ לאחר פטירת הח"צ ז"ל, ועל מצבת הג"מ שמחה ז"ל, בעיר שעברשין שם צ"ל: שנפטר ז' אב תע"ח לפ"ק, וז"ב:

ודע שראיתי ג"כ לקצת סופרי זמנינו שכתבו כי לאחר פטירת הגאון ר' שמחה בעיר שעברשין נתקבל מיד בנו הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל לאב"ד במקומו בלבוב שם, והנה מה מאד שגו ברואה בדבר זה, וכמדומה שנוסחת המצבה בלבוב הנ"ל הטעתם, שהם ראו שנחקק שם שהרב מו"ה חיים ממלא מקום אביו היה בלבוב שם, וסברו שבא למלאות מקומו מיד לאחר מות אביו, ובאמת לא כן היה, שהרי מפורש ג"כ שם שר' חיים ז"ל נתקבל לאב"ד שם

בשנת

בשנת תק"א, וכבר ידוע שאביו הג"מ שמחה נפטר עוד בשנת תע"ח וכנ"ל, ונמצא שהיה הפסק ביניהם יותר מכ"ב שנים, וגם מלבד זה ידענו מכבר כי בכל משך זמן ההוא היינו משנת ת"פ עד שנת תק"א ישבו על הכסא בלבוב שם ד' גאונים מצוינים אחרים, כאשר באו כלם רשומים אצלינו בתולדותיהם להלאה זה אחר זה, והאחרון מהם היה הגאון מו"ה אריה ליב מרישא חתן הגאון הח"ץ ז"ל אשר בשנת תצ"ט נתקבל לאב"ד בק"ק לבוב, ובאמצע זמן הקיץ משנת ת"ק נתקבל שוב מק"ק לבוב לאב"ד בק"ק אמשטרדם, כאשר יבואר בתולדותיו להלאה, — וגם מן הגאון ר' חיים כהן ראפפורט ידענו ג"כ שבמשך זמן הנ"ל הרביץ תורה גם הוא ז"ל בקהלות שונות במדינות פולין, והיה בתחלה אב ד ור מ בק"ק זיטל (כמבואר בספר שו"ת שלו חלק אבן העזר סימן פ"ב משנת תפ"ט, ועוד שם בחלק חו"מ סימן א'), ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק סלוצק, והאריך על כסאו שם עד תחלת שנת תק"א, שאז כבר עזב הגאון ר' ליב מרישא הנ"ל את העיר לבוב וקבע בית מדרשו בעיר אמשטרדם, ונתקבל במקומו בלבוב שם הג"מ חיים הכהן הנ"ל מעיר סלוצק לשבת על כסא לבוב, ואז מלא את מקום אביו הגאון ר' שמחה הנ"ל אשר למענו הוכן ג"כ הכסא שם לשבת עליו עוד בשנת תע"ח, ולא עלתה לו, ולבנו הג"מ חיים ז"ל עלתה לו, וכל זה ברור ואמת, והאריכות בזה אך למותר: —

יג. הגאון מו"ה משה חיים מלבוב אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל.

הגאון הגדול מו"ה משה חיים אב"ד דק"ק לבוב והגליל, מזרע קודש מצברתו רביעי בקודש מהגאון רבן של ישראל ומאור עיני הגולה מו"ה אריה ליב מקראקא, ונכד להגאון מהר"ם מלובלין ולהגאון מו"ה משה חריף ולשאר גאונים אשר יצא קום בכל הארץ, כך כתב נכדו הגאון מו"ה יוסף האכגילעהרטער ז"ל האב"ד דק"ק זאמושטש בסוף הקדמתו לספרו משנת חכמים שאביו הגאון מו"ה יעקב יצחק שהיה ג"כ אב"ד בק"ק זאמושטש היה בן הגאון מו"ה משה חיים האב"ד

דק"ק

דק"ק לבוב והגליל, וכן נשנה הדבר ג"כ בשער הספר זכרון יצחק שחבר בנו הרב הגאון מו"ה יצחק האב"ד דק"ק זאמושטץ ממלא מקום אביו הגאון בעל משנת חכמים אשר גם הוא ישב על כסא אביו הגאון ר' יעקב יצחק ז"ל האבד"ק זאמושטץ בן הגאון מו"ה משה חיים ז"ל האב"ד דק"ק לבוב והגליל: —

והנה בהשקפה הראשונה לא ידענו מתי היה הגאון ר' משה חיים הנ"ל אב"ד בק"ק לבוב שם, ובאיזה זמן נהג שמה נשיאותו, כי לא מצינו זכרו בשום מקום באיזה ספר או באיזה הסכמה אשר יהי' לנו לעינים, ולהתחקות משם על זמנו ועל מקום כבודו בלבוב שם, כי גם את שמו ושם עירו לא נודע לנו רק מפי בנו ומפי בן בנו, כי בנו הג"מ יעקב יצחק שהי' אבד"ק זאמושטץ חתם א"ע ברוב הסכמותיו „נאם יצחק בהרב מו"ה משה חיים ז"ל החופ"ק זאמושטץ", ראה לדוגמא בהסכמותיו לס' ברכת אברהם (דפוס זאלקווא תקי"א), ולספר עטרת צבי על התורה (מהרה"ג מו"ה נח צבי דרישן דגליל לבוב, בשנת תקכ"ג) ולס' גינת ורדים (מהרב בעל פרי מגדים בשנת תקכ"ו) ולס' תוספת שבת (מהרב מו"ה רפאל מייזלש בשנת תקכ"ו), וכדומה להם, ולא זכר בשום מקום בחתימתו שהי' אביו אב"ד בק"ק לבוב, ורק בנו הגאון בעל משנת חכמים הוא זכר בסוף הקדמתו לספרו שם שאבי אביו הג"מ משה חיים ז"ל היה אב"ד בק"ק לבוב והגליל וכמו שזכרנו לעיל, אבל זולת זה לא ידענו ממנו מאומה, ושוב חפשתי גם בספר מצבת קודש כי אולי העתיק שם נוסח אבן מצבתו ויהי' אפוא הנקל בידינו להפיץ אור על מקומו וזמנו, אבל מלבד שגם הוא לא זכר שום רמז ממנו, עוד עקם עלינו את הדרך, ודחק לנו את השעה עד שלא הניח כלום להגאון הזה לשבת על כסא הרבנות בלבוב שם אף זמן קט, כי במצבת קודש (ח"ד דף ט"ז ע"ב) חשב ומנה שם כי לאחר פטירת הגאון מהר"ם חריף בשנת תס"ב נתקבל במקומו התנו הג"מ נפתלי הירץ אשכנזי ונפטר בשנת תע"ב, ואחריו נתקבל במקומו הגאון בעל „חכם צבי" אשר בא בעת ההיא מאמשטרדם וישב על כסא הרבנות בלבוב שם, ונפטר בשנת תע"ח, ונתקבל אחריו הגאון בעל פני יהושע לאב"ד שם, ושוב נסע משם לק"ק ברלין לשבת שם על כסא הרבנות, עכת"ד בעל מצבת

קודש

קודש. ואנחנו נחשוב עוד להלאה, כי לאחר נסיעת בעל פני יהושע לברלין נתקבל מיד במקומו לאב"ד בלבוב שם הגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטינגא, והוא נהג נשיאותו שם עד סביב לשנת תצ"ט, והוא בא בהסכמה בשנת תצ"ו על ס' בית שמואל על התורה שנדפס בזאלקווא בשנת תצ"ט, ואחרי פטירתו נתקבל לאב"ד בלבוב שם הגאון מו"ה אריה ליב מרישא (בהגאון מו"ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול מו"ה העשל זצ"ל) שהיה בשנת תצ"ט אב"ד בק"ק גלוגא רבתי, ובשנה ההיא נתקבל לאב"ד בלבוב שם ובשנת ת"ק כבר ישב על כסאו שם, ובאותה השנה נתקבל לאב"ד בק"ק אמשטרדם, (אחרי שנסע משם הגאון האב"ד דשם מו"ה אלעזר מקראקא, לארץ הקדושה), ובלבוב נתקבל במקומו לאב"ד שם הגאון ר' חיים כהן ראפפורט ז"ל והוא נהג נשיאותו שם משנת תק"א עד שנת תקל"א כנודע, וכל זה גלוי וידוע לכל מעיין וחוקר אשר עיניו פקוחות על כל דור דור ודורשיו, ואחרי כל החזון הזה הלא בצדק ישאל אפוא כל קורא משכיל מתי היה גם הגאון ר' משה חיים הנ"ל אב"ד בלבוב שם, ובאיזה זמן נהג נשיאותו? : —

ואולי תחשוב בלבבך דעדיין אפשר להקדים זמנו שהי' אב"ד בלבוב שם שנה או שנתים עוד לפני התמנות הגאון מהר"ם חריף לאב"ד שם והיה זה בשנת תמ"ד או תמ"ה לאחר נסיעת הגאון ר' הירש ר' זכריה מענדליש מלבוב, לשבת על כסא הרבנות בק"ק לובלין, ומהר"ם חריף נתמנה לאב"ד שם אחרי פטירת הגאון רמ"ח ז"ל, ואולם דבר זה אי אפשר להעלות על הדעת כלל, דמלבד שהדבר ידוע דמהר"ם חריף נתמנה לאב"ד בלבוב שם מיד אחרי נסיעת ר' הירש הנ"ל ללובלין, עוד זאת קשה הדבר לאמרו מצד אריכות הזמן דהרי לאחר שמונים שנה אנו מוצאים את בנו של ר' משה חיים ז"ל והוא הרה"ג מו"ה יעקב יצחק יושב על כסאו בק"ק זאמושטץ וכותב וחותם בט"ו בתמוז בשנת תקכ"ו הסכמתו על ס' תוספת שבת להג"מ רפאל מייזלש כאשר זכרנו לעיל, ואיך יסכים זה עם הקדמת הזמן אשר הגבלנו לאביו הגאון ז"ל,— ולכן נראה לי ע"ד ההשערה קרובה מאד להגביל זמנו של הגאון רמ"ח ז"ל שהוא ישב על כסא לבוב שם אחרי פטירת הגאון בעל „חכם צבי", (וגם אחרי פטירת הגאון ר'

שמחה

שמחה כהן ראפפורט שנתקבל אחריו לאב"ד בלבוב שם ונפטר באם הדרך בעיר שעברשין כנודע), וקודם התמנות הגאון בעל פני יהושע, וזאת היתה סביב לשנת ת"פ או תפ"א, והיה שם הגאון ר' משה חיים ז"ל אב"ד זמן קט, ולא נוכל להגביל משך זמן נשיאתו בצמצום, כי אולי ישב על הכסא שם שנה אחת או שנתים, או אולי רק חודש ימים או ב' חדשים, ונפטר והלך לעולמו, ונתקבל במקומו לאב"ד שם הגאון בעל פני יהושע, וזה יסכים מאד עם הזמן של בנו הג"מ יעקב יצחק האב"ד דק"ק זאמושטץ שהיה חי בשנת תקכ"ו וכנ"ל: —

ובינותי בספרים לחפש ולתור אחרי הגאון רמ"ח זה, אולי אמצאנו באיזה מקום, ואתבונן משם ג"כ על זמנו, והנה ראה זה מצאתי בס' מאמר מרדכי על התורה שנדפס בשנת תע"ט, ומחברו היה הג"מ מרדכי במו"ה יהודה ליב מלבוב האבד"ק דאברי, ושם בין הסכמות הגאונים נדפס ג"כ ב' הסכמות משני גדולי הדור אשר הסכימו שניהם עם בן המחבר להביא הס' הנ"ל לבית הדפוס, ובאו על החתום שניהם בשנה אחת וביום אחד, הראשון מהגאון מו"ה יהודה ליב הלוי ריש מתיבתא דק"ק לבוב, ובא על החתום ביום כ"ג אדר תע"ט לפ"ק, „נאום הק' יהודה ליב בלא"א המאוה"ג מו"ה אליעזר סג"ל חונה פה ק"ק לבוב יצ"ו" א), והשני מהגאון מו"ה משה חיים בן הקצין מו"ה אלעזר ז"ל האב"ד דק"ק קמארני ומצ"פ לק"ק זלאטשוב, ובא ג"כ על החתום שם ביום כ"ג אדר תע"ט לפ"ק „נאם הק' משה חיים בן המנוח הקצ"ן המפורסם מו"ה אלעזר מלבוב, חונה בק"ק קמארני ומצ"פ

א) ואל תתמה על שלא נמצא בספר מאמר מרדכי על התורה שם ג"כ הסכמה מהגאון אב"ד דק"ק לבוב, כי בעת ההיא היה בלבוב שם בין מלכא למלכא, דזה היה מעשה בשנת תע"ט אחרי מות הגאון „חכם צבי", שהיה אב"ד שם ונפטר ביום ב' דר"ח אייר תע"ח, ולא נתקבל כ"כ מהרה אב"ד אחר במקומו, והיה הכסא פנוי שם בעת ההיא, ובעבור זה לקח בן המחבר הנ"ל הסכמה שם רק מן הגאון ר' יהודה ליב הלוי בלבד שהיה ריש מתיבתא שם, והגאון הזה הוא עצמו מהרי"ל הלוי איטינגא אשר נתקבל אח"כ גם כן לאב"ד בלבוב שם אחרי נסיעת בעל פני יהושע מלבוב לברלין, כאשר תראה בתולדותיו להלאה:

וכל

ומצ"פ לק"ק זלאטשוב", ע"כ. וקרוב בעיני מאד שזה הוא הגאון רמ"ח בעצמו אשר אותו אנחנו מבקשים, והוא הוא לפי הנראה נתקבל סמוך לזמן ההוא להיות אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל, ונראה ג"כ מדברי הסכמתו שם שהיה מגידולי ומגדולי ק"ק לבוב עוד בטרם שנתקבל לאב"ד שם, וכן נראה מחתימתו שם שזכר גם שם עירו שהוא „מלבוב", וכבר הגבלנו זמנו לעיל שהיה זה סביב לשנת ת"פ או תפ"א, אך משך זמן נשיאותו שם בצמצום אין בידינו להגביל. כי אולי לא נהג נשיאותו שמה רק שנה אחת או חודש אחד, ונפטר בקוצר ימים ונתקבל אח"כ במקומו רבינו בעל פני יהושע לאב"ד שם, וכמ"ש לעיל, והנך רואה מעתה שהדברים מכוונים כמו ששיערנו בזה לפי המקום ולפי הזמן, ודי בזה:

ומה שנוגע לתולדותיו מבניו ונינינו ונכדיו, כבר ידענו מבנו הגאון ר' יעקב יצחק אשר אור תורתו היה זורח אב"ד ור"מ בק"ק זאמושטץ, והוא היה גאון מפורסם בדורו, פאר הזמן וכתרו, ורבים מגדולי הדור היו משכימים לפתחו לשמוע חכמתו, והיו מתכבדים לפאר את ספריהם עם נועם זיו הסכמתו, כמו הגאון מו"ה יוסף תאומים בעל פרי מגדים בספרו גינת ורדים, והגאון מו"ה רפאל מייזלש בספרו תוספת שבת, ועוד כיוצא בהם, גם היה עתיר נכסין תורה וגדולה במקום אחד, כי היה חתנא דבי ריש גלותא ה"ה הרב הגביר שר ונגיד בישראל מו"ה אברהם רבי חיימש מלובלין שהיה פרנס הדור דארבע ארצות פולין (והוא אביו של הגאון המפורסם מו"ה חיים זללה"ה שהיה אב"ד דק"ק לובלין והגליל, הנזכר בספ' לוחות העדות), והיה זקן ויושב בישיבה, וחידש ג"כ הרבה חדושים בהלכה ובאגדה וקצת מחדושיו נדפסו בס' משנת הכמים שחבר בנו בן פורת יוסף כאשר יבואר להלאה, ונאסף אל עמיו סביב לשנת תקל"א ומנוחתו כבוד בק"ק זאמושטץ שם, והניח אחריו בן אחד ושלש בנות, בנו היה הגאון הנודע מו"ה יוסף חו"יף שהי' נקרא בשם ר' יוסף האכגילעהרטער בעהמח"ס משנת חכמים על ספר המדע ואהבה להרמב"ם ז"ל, אשר הוציאו לאור בלבוב בשנת תק"ן לפ"ק, ובסופו נלוה עמו ג"כ קונטרס „חוט המשולש", הכולל חדושים מתלתא גברי רביבי והם חתנו, ושני בניו הגדולים אשר נדבר מהם להלאה, ועוד לו ספר

אותות

„אותות למועדים", והוא ח"ב מספרו משנת חכמים הנ"ל והוא נשאר בכתובים ולא בא לדפוס עד כה, — ושלש בנותיו של הג"מ יעקב יצחק הנ"ל, הראשונה הגבירה מרת חיה היתה אשת הגאון מו"ה חיים ז"ל האב"ד דק"ק לובלין הנ"ל (הנזכר בספר לוחות העדות), והשניה הגבירה מרת אסתר היתה אשת הרב הגאון אב"ד דק"ק ראווני, והשלישית הגבירה מרת הדסה היתה אשת הרב הגאון מו"ה אלעזר הלוי לנדא אבד"ק טורבין (בן הרב הגביר מו"ה יוסף הלוי לנדא פו"מ דגליל קראקא), ומנוחתו כבוד בקברות אבותיו נוחי נפש ז"ל בק"ק אפטא:

והגאון מו"ה יוסף הנ"ל בעל משנת חכמים היה חתנא דבי נשיאה כי לקח לו לאשה את הגבירה מרת ציפרה בת דודו אחי אמו הגאון מו"ה חיים ז"ל האבד"ק לובלין הנ"ל, ובימי עלומיו הי' הג"מ יוסף ז"ל אב"ד בק"ק יאמפלא הסמוך לק"ק בראדי, ויהי כי זקן יצחק אביו הגאון ז"ל בק"ק זאמושטש, וירא כי קרוב יום פקודתו קרא לבנו ליוסף, כי יבא אליו למלאות מקום כסאו אחריו, ויצוהו, כי לא יעזוב את העיר זאמושטש כל ימיו, וגם אם יקראוהו לכהן פאר בקהלות היותר גדולות ונכבדות בישראל לא ילך, רק ישאר על כסאו בק"ק זאמושטש שם, ויעש יוסף ככל אשר צוהו אביו, כי מיד לאחר פטירת אביו ישב הוא על כסאו אחריו, והיה אב"ד ור"מ בק"ק זאמושטש שם משך ל"ה שנים, ובמשך הזמן ההוא כאשר נתפרסם שמו בכל הארץ, נקרא בשנת תק"ן לבא אמשטרדמה להיות אב"ד ור"מ בק"ק אשכנזים שם, (לאחר מות הגאון האב"ד מו"ה שאול ז"ל שנפטר שם ז' תמוז תק"ן לפ"ק) ולא אבה ללכת שם, וגם אח"כ בשנת תקנ"ט נקרא ג"כ לבא לקראקא להיות אב"ד פה והגליל (לאחר מות הגאון האב"ד מו"ה יצחק הלוי ז"ל שנפטר פה י"א סיון תקנ"ט לפ"ק), ולא קבל עליו גם המשרה הזאת, ונשאר על כסאו בזאמושטש שם ונפטר בשיבה טובה בר"ח ניסן תקס"ז לפ"ק: —

וליוסף יולד גם הוא שני בנים גדולים בתורה ובחכמה, ואולם נולדה לו גם בת בתחלה, והיא הגבירה מרת פייגלא שהיתה אשת הרב הגאון מו"ה משה בן הגאון מאור הגולה מהר"ץ גלוגא ז"ל שהיה

אב"ד בג' קהלות אלטונא, המבורג, וואנזיבעק, בעהמח"ס שו"ת „תפארת צבי", ונדפס מהרב ר' משה ז"ל חדושי תורה בפלפול ובסברא בקונטרס חוט המשולש בסוף ספר משנת חכמים, ובימי עלומיו היה אב"ד בק"ק טאמשוב ובסוף ימיו קבע ישיבתו בק"ק בראדי, ונפטר שם זקן ושבע ימים בן פ"ד שנים בשנת תר"ט לפ"ק, ובנו היה הרה"ג מו"ה אברהם יעקב שהיה נקרא ר' יעקב בהרב, והיה בימי חורפו אב"ד בק"ק טישוויץ, ואח"כ היה משכן כבודו בק"ק בראדי, והוא אבי הרה"ג מו"ה יוסף גילעהרטער האבד"ק הרובשוב, ודי בזה: —

ושני בני יוסף הגאון בעל משנת חכמים, הראשון היה הרה"ג מו"ה חיים שהיה חתן הרה"ג מו"ה יצחק ז"ל האב"ד דק"ק טארני, והשני היה הרה"ג מו"ה יצהק בעהמח"ס זכרון יצחק, והוא היה חתן דודתו הגבירה מרת הדסה אשת הרה"ג מו"ה אלעזר הלוי לנדא האב"ד דק"ק טורבין הנ"ל, — והנה הרב מו"ה חיים הנ"ל היה חד מבני עליה, ועוד בימי עלומיו בהיותו כבן י"ט שנים נתקבל לאב"ד בק"ק אוסטראווצי ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק הרובשוב, ואח"כ חזר ושב לק"ק זאמושטץ בעיר מגורת אבותיו, כי שם היה לו בית חומה בנוי לתלפיות, אך במשך הזמן כאשר נחרבה העיר שמה ע"י מלחמת הצרפתים וגם ביתו נשרף, נסע משם עם אמו וכל בני ביתו ונתקבל לאב"ד בק"ק גראבאוויץ, אבל לא ארכו לו הימים שם, כי פתאום פגעה בו מדת הדין ונפטר שם במגפה ביום כ"ד אדר תקס"ט לפ"ק, והוא לא הגיע לשנת הארבעים, ואחריו גם אשתו הרבנית מ"ת פייגלא בת הרב דק"ק טארני, וגם אמו הזקנה הרבנית מרת ציפרה אשת הגאון בעל משנת חכמים שלשתן מתו במגפה בירח אחד הוא חדש אדר תקס"ט, וגם בניו מתו אז במגפה, ולא נשאר לו רק בן יחיד אשר נתגדל בק"ק זאמושטץ בבית דודו הרה"ג מו"ה יצחק ז"ל בעל זכרון יצחק, והוא הרב הנגיד מו"ה משה יעקב ז"ל, מיקירי ק"ק קראקא כי הי' חתן הגביר מוקיר רבנן מו"ה אליקום געציל ראקובר ז"ל מפה"ק, (שהיה נכד להרה"ג מו"ה אליקום געציל מקראקא שהיה אב"ד בק"ק ראקוב ורב"ד פה קראקא ונפטר פה בשנת תק"ח כמבואר בפנקס הח"ק פה), והנה מחדושי הרה"ג מו"ה חיים ז"ל מאשר חידש בילדותו כבר באו בדפוס בקונטרס „חוט המשולש" בסוף ספר משנת חכמים

בעניני

בעניני עד אחד נאמן באיסורין, ועוד נדפס קצת מחידושיו ג"כ בסוף ס' זכרון יצחק ח"א, אך מלבד כל זה הניח אחריו בכתובים ג"כ חבור גדול הכולל חדושים נפלאים על הרבה סוגיות הש"ס, והוא כעת תחת יד יורשי בנו הרב ר' משה יעקב ז"ל הנ"ל פה ק"ק קראקא: —

ובנו השני של הגאון בעל משנת חכמים, והוא הרה"ג מו"ה יצחק ז"ל, הנה הוא היה צעיר לימים בקחתו את רבקה בת דודתו הגבירה מרת הדסה לאשה ונתגדל ועלה למעלה בתורה ובגדולה, ואותו אהב אביו הגאון ז"ל כי בן זקונים היה לו, והביא ג"כ מחדושיו בדפוס בקונטרס חוט המשולש בסוף ספרו משנת חכמים, ובמשך הזמן חבר הרב ר' יצחק ז"ל גם כן חבור מיוחד בקראו שמו „זכרון יצחק" הכולל ב' חלקים ח"א על שו"ת וח"ב על התורה וחמש מגלות, והביאו בעצמו לבית הדפוס, ובימי עלומיו היה אב"ד בק"ק חעלמא, ואחרי מות אביו ז"ל נתקבל למלאות מקומו להיות אב"ד בק"ק זאמושטץ שם 3), והוא לא הי' לו בנים כי אם בנות וחתנין רבנן כמבואר הכל בהקדמת ספרו שם, ונאסף אל עמיו בשנת תקפ"ה לפ"ק ומנוחתו כבוד בקברות אבותיו בק"ק זאמושטץ שם: —

---

3) וכל זה סיפר הרה"ג ז"ל בעצמו בהקדמתו לספרו זכרון יצחק שם, שכתב שם כדברים האלה: „מעת לדעה באתי, עיני ולבי לד' נשאתי, לחנני דעה ובינה, בתורת ד' נאמנה, וברחמיו שמע בקולי, והיה בעוזר לי, וחדשתי כמה חדושים, וגם הגביה את קרני, ולרב ולמורה שמני, בעיר חעלמא המפוארה, ומעט לא עמדתי, כי נפל תפארתי, אדוני אבי מורי, והלך למנוחה ולנחלה, למקום אהלו בתחלה, וכחמשה ושלשים שנה, נהג נשיאותו באמונה, בעיר זאמושטץ המעוטרה, ובמקומו הטהור השיבוני, ובכתרו הגדול עטרוני, וטרם הוליכוהו לקבורה, שמוני לרב ולמורה, ולאבי לחשו המבשרים שלא יקחו אחרים, את כסא כבודו, בלתי בנו לבדו, וכה עשו אבותיהם, כשקבלו את אבי לרב עליהם, ישלם ד' פעלם, ויהי' שלום בחילם שלוה בארמנותיהם" עכ"ל הרה"ג הנ"ל.

יד. תולדות רבינו הגאון הגדול מו"ה יעקב יהושע מקראקא בעל חדושי פני יהושע. שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב, ברלין, מיץ, פראנקפורט דמיין, ושם מנוחתו כבוד.

בשנת ה' אלפים ת"ם ליצירה, נולד פה קראקא, הגאון הגדול שר התורה, מו"ה יעקב יהושע אשר זכה וזיכה את הרבים בחבוריו היקרים, המאירים כספירים, ד' חלקי ספרי „פני יהושע", חדושים נפלאים על ד' סדרים, אשר נתקבלו באהבה בכל תפוצות ישראל מאז ועד היום הזה, אביו היה הרב הגדול נגיד ומצוה מו"ה צבי הירש ז"ל אשר היה לו הון ועושר בביתו, ותורתו היתה אומנתו, ואמו הגבירה היתה בת בתו של רבינו יהושע חריף (רבו של רבינו הש"ך ז"ל) בעהמח"ס מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע, שהיה ריש מתיבתא פה קראקא ונפטר כ"ז אב בשנת ת"ח לפ"ק, — והמה קראו את בנם היולד ג"כ בשם „יהושע", כשם זקנם הגאון ר' יהושע בעל מגיני שלמה, אך במשך הזמן ניתוסף לו ג"כ שם יעקב, ובכל מקום חתם א"ע „נאם יעקב יהושע מקראקא", ובימי ילדותו בהיותו עוד עלם רך וענוג נתחנך בבית אבותיו היקרים, ולקח לקח טוב מפי הורים ומורים, וכה נתגדל פה בתורה ובחכמה על ברכי חכמי וגדולי עירנו, בחברת שאר בני עליה ממשפחתו הרמה והנשאה שהיו ג"כ מניני ונכדי של הגאון מהר"י בעל מגיני שלמה זקנו, אשר שקדו פה על דלתות התלמוד והפוסקים בעיון ובשקידה גדולה עד אשר במשך הזמן נעשו לגדולי הדור ואדירי התורה, ואלה אשר נשארו פה בגדלותם נתקבלו אח"כ להיות יושבים על מדין ולמורי הוראות, בבי דינא רבה פה בעירנו, והרבה מהם נסעו מזה כי נתקבלו לאב"ד ולר"מ בקהלות אחרות להרביץ תורה בישראל, והמה באו בכתובים בפנקסי הקהל דפה במקומות שונים א), ורבינו יהושע בהיותו עוד עלם קטן

א) ובתולדות הגאון רבינו מהר"י בעל מגיני שלמה אשר כתבתי מכבר, חשבתי שם כל ניניו ונכדיו אשר היו אנשי שם בתורה ובגדולה דור אחר דור עד זמן אחרון, ופה אדפיס בקצרה רק איזה מהם כפי הנוגע לענינינו,: דע כי לרבינו מהר"י בעל מג"ש היו לו שלשה בנים גדולים, הראשון היה

קטן יניק וחכים, ראה פה את פני משה הוא דודו הזקן הרב הגאון מו"ה משה בהגאון מהר"י בעל מג"ש ז"ל אשר היה לו תורה וגדולה במקום אחד, גם בנין וחרתנין רבנן, והיה ג"כ דיין ראשון פה קראקא בערך ארבעים שנה משנת ת"ח עד שנת תמ"ח לפ"ק, ונתקבל ג"כ להיות אב"ד בכמה קהלות גדולות וחשובות, ולא רצה לקבל מחמת ענותנותו

היה הרב הגאון מו"ה משה ז"ל שהיה דיין וראש ב"ד פה קראקא יותר מארבעים שנה ונפטר פה ביום כ"ח אייר תמ"ח לפ"ק, (פנקס הח"ק פה), ובנו השני היה הרב הגאון מו"ה חיים ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק קאלאמעא ובסוף שנת תל"א בא בהסכמה על ספר לב אריה על התורה ונפטר בשנת תל"ג (מצבת קודש ח"א סימן כ"א), ובנו השלישי היה הרה"ג מו"ה יהודה ליב ז"ל שהי' בן זקונים לרבינו ז"ל ונפטר בקוצר שנים ביום ו' כ"ד מנחם תכ"ד לפ"ק (פנקס הח"ק פה), ומזרעו של הרה"ג מו"ה משה הנ"ל בן רבינו בעל מג"ש, נודע לנו כי בנו הרב מו"ה מרדכי ז"ל נפטר פה עוד בחייו ביום י"ז אלול תכ"ד לפ"ק, והניח אחריו שני בנים קטנים והם הרה"ג מו"ה יהושע והרה"ג מו"ה אליקום געץ, והם נתגדלו פה על ברכי זקנם אבי אביהם הרה"ג מו"ה משה הנ"ל אשר היה לו הון ועושר בביתו, והרה"ג מו"ה אליקום געץ נסע מפה עודנו בימי עלומיו וקבע ישיבתו בק"ק פוזנן מקום משכן חמיו הראש והגביר מו"ה אברהם ראש ז"ל פו"מ דק"ק הנ"ל, ונתקבל שם לדיין ובני ישיבה בק"ק פוזנן, ובשנת תע"ה הוציא לאור בדפוס אמשטרדם הספר מגיני שלמה, ואח"כ גם ספר שו"ת פני יהושע שניהם מאבי זקנו הגאון ז"ל (וראה מזה בהקדמתו שם), — ולרבינו בעל מג"ש היו לו ג"כ ארבע בנות גבירות ועדינות, הראשונה היתה אשת הרב הנגיד מו"ה פנחס שנ"ל אשר הי' מנכבדי העיר פה עוד בחיי חותנו הגאון ז"ל כמבואר בפנקס הקהל פה, והיא נפטרה ז' תשרי תכ"ד כמ"ש בפנקס הח"ק פה, (וכמדומה שהיא היתה אמו זקנתו של רבינו יעקב יהושע ז"ל בעל חדושי פני יהושע),— ובתו השניה היתה אשת הרב הגביר מו"ה אברהם שנ"ל ראש ומנהיג פה ק"ק קראקא והמדינה, ובנו היה הגאון מו"ה שמואל שנ"ל (חתנא דבי נשיאה ה"ה הגאון המקובל מו"ה יצחק ז"ל האבד"ק פוזנן ומדינת פולין גדול) והוא נתגדל פה בבית אביו הגביר ז"ל לתורה ולתעודה, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק מעזריטש ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ליסא והגליל ובתחלת שנת תס"ב בא בהסכמה בין גאוני הועד דד"א פולין ביריד יערסלוב, על ספר מגיני שלמה מרבינו

הגאון

ענותנותו (כמבואר בהקדמת ספר מגיני שלמה שהוציא לאור בן בנו הרה"ג מו"ה אליקום געץ ז"ל שהיה דיין ובני ישיבה דק"ק פוזנן)' וכבר דברנו אודותיו במקום אחר בתולדות אביו הגאון מהר"י בעל מג"ש ז"ל ואכ"מ: —

ויהי ד' את יהושע וילך הלוך וגדול בתורה ובגדולה יתר על כל בני גילו עד שנעשה למופת הזמן, ובעודו בימי עלומיו יצא

שמו

הגאון ז"ל שהיה אבי זקנו, ולו ג"כ תשובה אחת גדולה וארוכה והיא נדפסה בשו"ת אבן השוהם בסימן ד', ואחותו הגבירה היתה אשת הגאון מו"ה בנימן זאב וואלף ז"ל בעהמח"ס „עיר בנימן" אשר בימי חורפו היה בית מדרשו קבוע פה ק"ק קראקא בבית חמיו הגביר מו"ה אברהם סג"ל הנ"ל פו"מ דפה, ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק זמיגראד, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק דעשוי והמדינה, ובסוף ימיו פרק מעליו עול הרבנות וקבע בית מדרשו בק"ק מיץ העיר הגדולה ושם בא בהסכמה בתחלת שנת תע"ח על ס' קול הרמז על ששה סדרי משנה מהג"מ משה זכות ז"ל (דפוס אמשטרדם תע"ט),— ובתו השלישית של רבינו בעל מג"ש היתה אשת הרב הגביר נגיד ומלוה מו"ה שלום שכנא הכהן שהיה פו"מ ונשיא העדה פה ק"ק קראקא והמדינה, ולו שלשה בנים גאונים מפורסמים ה"ה מו"ה שמואל הכהן ומו"ה אברהם כהנא ומו"ה יהושע כ"ץ אשר שלשתן נתגדלו בתורה ובחכמה בבית אביהם הרב הגביר ז"ל פה קראקא ונקראו על שמו בשם רש"ך, כנודע.

והנה הגאון מו"ה שמואל הכהן הנ"ל נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק דובנא רבתי, ואחיו הגאון מו"ה אברהם כהנא הנ"ל נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק אוסטרא והגליל, (ושם בא בהסכמה בשנת תפ"ד על ס' יפה מראה על אגדות ירושלמי דפוס אמשטרדם תפ"ז), ואחיהם הגאון מו"ה יהושע כ"ץ הוא נשאר פה, והיה עומד בראש בי דינא רבה דק"ק קראקא יותר משלשים שנה ונפטר ביום ב' י"א כסליו תל"ה לפ"ק, — ולהגאון מו"ה שמואל הכהן הנ"ל היו לו ג"כ שלשה בנים והם: הראשון היה הרב הגאון מו"ה ישראל כ"ץ מלבוב' והשני היה הרה"ג מו"ה מרדכי כ"ץ והשלישי הי' הרה"ג מו"ה ליב כ"ץ אשר בנו הרב הגדול מו"ה שכנא כ"ץ היה אבי הרה"ג החריף הנגיד מו"ה רפאל כ"ץ ז"ל שהיה חד מבי דינא רבה דפה ונפטר ביום כ"ג מנחם תקי"ח לפ"ק,— ואחת מבנותיו של הרב הגביר רש"ך ז"ל חתן רבינו בעל מג"ש, היתה אשת הרב הנגיד מו"ה שמריה שמעריל (בן הרב מו"ה אברהם עבריל בהגאון

מו"ה

שמו למרחוק, והתחתן עמו הגביר המפורסם מו"ה שלמה סג"ל לנדא ראש ומנהיג בק"ק לבוב ונתן לו את בתו הגבירה מרת לאה לאשה. ומני אז עזב רבינו את עיר מולדתו ואת בית אביו והלך לו לעיר לבוב מקום משכן חותנו הגביר ז"ל, ובהיותו בבית חותנו הוסיף אומץ בלמודים, הדבוק חברים ובפלפול התלמידים, בהשקט ושאנן כאשר נכספה וגם כלתה נפשו. ואנשי ק"ק לבוב, גם הם פזרו לו מלא חפנים כבוד, ומינו אותו ג"כ לראש ולמנהיג עליהם, והיה לו תורה וגדולה במקום אחד, והיה אך שמח, ואולם ביום ג' כסליו תס"ג לפ"ק נהפך שמחתו לאבל, כי הארץ רעשה בעיר לבוב ונפלו שם הרבה בתים גדולים מחמת כמה חביות של אבק שרפה שהי' שם ונהרסו הבתים ונהרגו ל"ו נפשות מישראל, ובתוכם גם אשתו הגבירה מרת לאה ובתה הילדה גיטל, ואמה הגבירה מרת רייזיל עם אביהם הזקן
הרב

מו"ה משלם זאלצבורג האבד"ק לבוב ז"ל) והוא נפטר בקוצר שנים ביום ג' אייר תמ"ד לפ"ק כנזכר בפנקס הח"ק פה, והניח אחריו בן גדול בתורה ובחכמה והוא הרה"ג מו"ה יהודה ליב מקראקא אשר גם הוא ז"ל היה מגדולי ומגדולי קראקא ושוב נסע מפה למדינות אשכנז ושם הוציא לאור בשנת תע"ט ס' חדושי הלכות מהר"י בן לב ומהרש"ך בכרך בפ"ע, (וראה מזה בהקדמתו שם), — ובתו הרביעית של רבינו בעל מג"ש היתה אשת הרב הגאון מו"ה יצחק אייזיק מפרעמישלא והוא אבי הרב הגאון הגדול מו"ה יהודה ליב הנקרא בשם ר' ליב שידלוב, כי בימי עלומיו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק שידלוב, וישב שם על כסאו ימים רבים, ובשנת תע"ב בא שם בהסכמה על ס' מגיני שלמה מאבי זקנו הגאון ז"ל, ובסוף שנת תע"ג נתקבל לאב"ד ולר"מ פה ק"ק קראקא והגליל, ונהג פה נשיאותו ברמה, והוא היה לו תורה וגדולה במקום אחד ונתבקש בישיבה של מעלה סביב לשנת תל"א או תל"ב, והניח אחריו ששה בנים גדולים פארי הדור, ה"ה הרב הגאון מו"ה יהושע אבד"ק שידלוב, והרב הגאון מו"ה יצחק אייזיק אבד"ק טארני, והרב הגאון מו"ה יוסף אבד"ק פינטשוב, והרב הגאון מו"ה דוד שמואל שמעלקא אשר נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל לאחר פטירת אביו הגאון ז"ל, והרב הנגיד מו"ה שמואל פו"מ בק"ק שטאשוב, והרב הנגיד מו"ה מרדכי פו"מ בק"ק אפטא, וכבר דברנו אודותיו הרבה, בתולדות רבינו מהר"י בעל מג"ש אשר חברתי, ופה אין המקום להאריך יותר:

והנה

כלילת יופי

הרב מו"ה שמעריל כ"ץ ז"ל כלם נהרגו ביום חרון אף ד' בעת נפילת הבתים בלבוב שם, כמבואר הכל בספר מצבת קודש, וגם בהקדמת רבינו לספרו „פני יהושע" לסדר נשים, ושם יספר רבינו ג"כ מחסדי ד' אשר עשה עמו עד להפליא, כי הצילו בדרך נסי, וגם מנדרו אשר נדר בעת צרתו בהיותו גם הוא בתוך ההפיכה במעמקי האדמה, וגם כל גלגולי דברים איך שבא לחבר ספרו היקר פני יהושע, אשר האיר עיני חכמים בלמוד החדש הטוב והמועיל בעומק העיון ובסברא ישרה לאמתו של תורה, וכל ישראל הולכין לאורו מני אז עד היום הזה, וזה לשונו שם בהקדמתו: „והנה קבלתי עלי לחובה ונדרתי בדבר הנדור ביום צרתי יום ג' כסליו שנת תס"ג לפ"ק בק"ק לבוב, שלו הייתי בביתי ורענן בהיכלי, עם חברים ותלמידים המקשיבים לקולי, ופתע פתאום היתה מעיר לגל ההפוכה כמו רגע לא חלו בה ידים, וקול זעוה לא שמענו, כי אם קול הבערה אשר יצאה לחלק, ומראה האש הגדולה והמתלקחת אשר עלה בארמנותינו ובחלונינו ע"י כמה חביות גדולות ונוראות מלאים אבק שרפה, שהיה לשרפת אש עד שנהרסו הבתים ממגורתם, כמה בתים גדולים ובצורות חומה עד לשמים, הושפלו עד לעפר ערו ערו עד היסוד בהן ונהרגו כששה ושלשים נפשות קדושים מישראל, ובתוך החללים גם כן מגרי ביתי זו אשתי הראשונה נ"ע ואמה ואבי אמה עד שהגיע ג"כ לצרת הבת בתי הקטנה אחת היתה לאמה וחביבה עלי ביתר שאת, וגם אנכי הייתי מן הנפילים מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, ובאתי בעמקי מצולה בארץ התחתית ממש כבתוך המכבש מחמת כובד משא הגלי גלים שנפלו עלי וקורות בתינו יותר מקורת בית הבד ולא נתנוני השב רוחי, ואברי אינם ברשותי, אמרתי נגזרתי, בדמי ימי אלכה, פקדתי יתר שנותי, לא אביט אדם עוד עם יושבי חלד ומתיירא הייתי שלא יעשה ביתי קברי וכו', אמנם בחמלת ד' עלי לא נתנני אלקים להרע עמדי וכמו ערך שליש או רביע שעה אחר ששקט וסר מזעף קול המפולת, וכבר יצאתי מכלל ודאי סכנת נפשות לידי ספק, אז אמרתי עודני בתוך הגל, אם יהי' אלקים עמדי ויוציאני מן המקום הזה לשלום, ויבנה לי בית נאמן להרבות גבולי בתלמידים, לא אמנע עצמי מכותלי בית המדרש ולשקוד על דלתי העיון בסוגיות הש"ס והפוסקים וללון בעומקה של הלכה אף לינית הרבה בענין אחד, ובזה

חשקה

חשקה נפשי לילך בעקבות אבותי ה"ה אבי אמי רבתא הגאון המנוח המפורסם מו"ה יהושע זצ"ל, אשר שמו בקרבי האב"ד ור"מ דק"ק קראקא, שחבר ספר מגיני שלמה לישב קושיות התוס' על רש"י ז"ל, ולישב מה שמניחין התוס' בתימא, ובעת ההיא עדיין לא זכינו לאורו של הספר הנ"ל רק מאשר אבותינו ספרו לנו למשמע אוזן תאבה נפשי ללכת גם אני בדרכיו, אני טרם אכלה לדבר הדברים בלבי שמע ד' בקול עניי ונתן לי מהלכים בין העמודים כמין שביל ממש עשה לי, ויצאתי בשלום בלי פגע, וחבל לא היה בי, אז ידעתי נאמנה כי מאת ד' היה הדבר ממש במקום שאין מצילין, ומאז והלאה שמתי הדברים אל לבי שיהא עיקר למודי בדבר הלכה בסוגיות הש"ס והפוסקים, ושלא להעלות על הכתב שום דבר בעניני הדרוש כי שאר למודים הם רחוקים ממרכז למוד האמת אם לא לעתים רחוקים, רק כל זמן שנתחדש לי שום דבר בסוגיות הגמרא ופירש"י ותוס', והיה הדבר נוטה בעיני שהוא על צד למוד באמיתות לפי דרך קדמונינו ורבותינו אותה אבחר ואקרב לכתוב בספר הזכרונות וכו', הכ"ד זעירא דמן חברייא א"ד מוצל מאש נאם יעקב יושיע מקראקא בלא א מו"ה צבי הירש זללה"ה, עכ"ל רבינו ז"ל בהקדמתו שם, והנה לא אחר הגאון לשלם את נדרו אשר נדר לאביר יעקב בעת צרתו, ובכל מאמצי כחו החזיק במעוז התורה להגדילה ולהרחיבה, הפליא עצה והגדיל תושיה להרביץ תורה בישראל ולהעמיד תלמידים הרבה, והיה רבן של כל בני הגולה, גם חבר ספרים רבים גדולים ונכבדים אשר קצתם יצאו לאור הדפוס והם ד' חלקי „פני יהושע" אשר נתפשטו ונתקבלו בכל תפוצות הגולה, וקצתם נשארו בכתובים ולא יצאו לאורה ולא נודע מהם מאומה עד היום הזה, ויבואו כלם רשומים להלאה בתוך המשך דברינו: —

והנה במשך הזמן העתיק רבינו את אהלו של תורה מעיר לבוב כי נתקבל לאב"ד בק"ק ליסקא, עיר קטנה, אבל ישיבתו הרמתה היתה שם גדולה מאד כי נקבצו ובאו אליו תלמידים גדולים וחשובים מכל קצוי ארץ לשאוב מים חיים ממעייני יהושע, ובלבוב שם הרביץ אז תורה בישראל הגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא בהגאון מו"ה אליעזר הלוי ז"ל, והוא ישב בעת ההיא בלבוב שם בתור רייש מתיבתא, ובשנת תע"ט בא שם בהסכמה על ספר מאמר מרדכי על

התורה

התורה, ובזמן אחרון נתקבל שם ג״כ לאב״ד בק״ק לבוב והגליל כאשר יבואר להלאה בתולדותיו אי״ה, (והוא אבי המשפחה הרוממה „בית איטונגא״ העומדת לנס ברום המעלה בתורה ובגדולה גם בזמנינו זה בק״ק לבוב שם, כי הוא אבי זקנו של הגאון הנודע מופת הדור מהר״ם זאב סג״ל איטונגא זצ״ל בעהמח״ס מפרשי הים ושו״ת מאמר מרדכי כמבואר בהסכמתו לס׳ שו״ת רבינו חיים כהן ראפפורט שנדפס בלבוב בשנת תרכ״א לפ״ק). — ודע כי בימי רבינו, שמשו בכתר הרבנות בק״ק לבוב שם ד׳ גאונים מצוינים בזה אחר זה, והם הגאון מהר״ם חריף ז״ל שנפטר בשנת תס״ב ואחריו התנו הגאון מו״ה נפתלי הירץ אשכנזי שנפטר בשנת תע״ב ואחריו הגאון „חכם צבי״, שנפטר בשנת תע״ח ואחריו הגאון מו״ה משה חיים מלבוב אשר לא ישב על הכסא שם רק זמן קט כי נטרפה לו השעה ונפטר והלך לעולמו, ואחרי פטירתו בשנת תפ״א או תפ״ב קראו ראשי ומנהיגי העדה דק״ק לבוב שם את רבינו הגאון בעל פני יהושע, כי בא יבא לשכון כבוד בעירם, ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב והגליל, והוא היה אז בן ארבעים ואחת, ועל ישיבתו הרמתה אשר נהג עמו ללבוב, נתוספו עוד תלמידים רבים מרחוק ומקרוב אשר באו ללמוד בבית מדרשו בלבוב שם, והוא הורה להם דרך ונתיבה בסוגיות התלמוד והפוסקים, וגם לא הניח ידו מלגמור שם כל חבוריו היקרים והמפוארים, והיה לו ג״כ חליפות שו״ת עם גאוני וחכמי זמנו אשר בקשו פניו, „פני יהושע״, להשיב להם דבר ד׳ זו הלכה בענינים הנוגעים לדינא, והוא השיב להם תמיד באהבה, ובכבוד ובענוה יתירה, — ראה לדוגמא בסוף ס׳ „אור צבי״ מהגאון מו״ה צבי הירש מזאלקווא, שהיה מחותנו של רבינו בעל פני יהושע (והוא היה בתחלה אב״ד בק״ק גלאגור, ובסוף ימיו היה ראש ישיבה בהקלויז דק״ק בראדי ונפטר שם בשנת תקכ״ו). ושם בחלק התשובות בסימן ב׳ נדפס שם תשובה אחת מרבינו ז״ל אשר השיב בהיותו אב״ד בק״ק לבוב להרב המחבר שם בדיני חמץ, וכן בסימן ד׳ שם הביא המחבר ג״כ בשם תשובת רבינו הגאון ז״ל מה שהשיב לשואליו דבר ויבואר עוד להלאה: —

והנה כפי הנראה נמשכו ימי נשיאותו של רבינו על כסא הרבנות בלבוב שם, בערך תשע שנים, והיינו מסביב לשנת תפ״ב עד סוף שנת ת״ץ לפ״ק, כי בעת ההיא בקשו למו ראשי ומנהיגי

עדת

עדת ברלין אדם גדול מגאוני הזמן כי יבא אליהם לכהן פאר בקהלתם, אשר כבר התנוססה אז לשם ולתהלה כמו שאר קהלות הגדולות שבישראל, וכבר ישבו על הכסא שם ארבעה גדולי הדור בזה אחר זה, ה״ה הגאון המקובל מו״ה שמעיה איש האלקים שהיה אב״ד בק״ק ברלין והמדינה ונפטר שם בשנת תס״ט, ואחריו נתקבל לאב״ד שם הג״מ אהרן בן הגאון בעל נחלת בנימן ונסע משם בשנת תע״ד ונתקבל במקומו לאב״ד שם גיסו הגאון המקובל מו״ה יחיאל מיכל בעל יופי מכלל, שהיה בתחלה אב״ד בק״ק זלאטווי ור״מ בבהמ״ד דק״ק ברלין והוא היה חתן הגאון בעל נחלת בנימן ובן בתו של הג״מ שמעיה הנ״ל, ונפטר שם בשנת תפ״ח, ואחרי פטירתו נתקבל לאב״ד שם הרב הגאון מו״ה משה לבוב ז״ל שהיה בתחלה אבד״ק לייפניק, ואולם להיותו עוד צעיר לימים לא הי׳ דעת הקהל נוחה ממנו, וגם רבים קמו עליו והביטו אחרי משה, ובעבור זה היה מוכרח לרדת מכסאו שם באמצע זמן הקיץ בשנת ת״ץ ונתקבל לאב״ד בפ״פ דאדר ובסוף ימיו נתקבל לאב״ד על כל מדינת מעהרין, (וכבר דברנו ממנו ב„שער העיר" הערה ג׳), ואז קראו ראשי ומנהיגי העדה דק״ק ברלין את רבינו הגאון בעל פני יהושע, וקבלו אותו לאב״ד ולר״מ בק״ק ברלין והמדינה ובתחלת שנת תצ״א בא לשבת על הכסא שם:

ורבינו יהושע בן נו״ן שנה היה בבואו לברלין, ושלש שנים מלך שם (ובשנת תצ״ג בר״ח ניסן נתן שם הסכמתו על הדפסת ס׳ טורי זהב על ש״ע אבן העזר), ונהג את קהל עדתו שם בחכמה ובתבונה ובדעת, וגם הרביץ תורה לתלמידים הרבים אשר נקבצו ובאו ללמוד ג״כ בישיבתו שם כדרכו בקודש מאז ומקדם, ואולם בראותו כי לפעמים היה מוכרח ג״כ לבטל מלמוד הישיבה, כי היה מוטל עליו להיות נדוד מביתו ולנסוע מעיר לעיר לפקח ג״כ על עסקי המדינה בכלל ובפרט, וכבר קרה לו כזאת גם בהתחלת הזמן (ראה לדוגמא בשו״ת שתי הלחם להגאון מהר״ם חאגיז בסימן ל״א, שכתב שם דבתחלת שנת תצ״ג לא היה הגאון רבינו יהושע האב״ד בברלין, מצוי בביתו שם, ובאו הדיינים דשם מהר״ם מליסא ומהר״ש זיינוויל מהלברשטאט להשיב חות דעתם בדין שלא בפניו ויע״ש), ע״כ לא נחה דעתו לשבת על הכסא שם עוד להלאה, ובעת ההיא נפטר בעיר מיץ שם הגאון האב״ד מו״ה יעקב ריישר בעל ספר חק יעקב

ומנחת

ומנחת יעקב, ואז שלחו ראשי עדת מ״ץ כתב הרבנות אל רבינו הגאון ז״ל, וחלו את פניו כי יבא אליהם לכהן פאר בעדתם, והגאון נענה מיד למבוקשתם ונסע מברלין והלך לו לעיר מ״ץ בשנת תצ״ד, ושם שימש בכתר הרבנות משך שש שנים רצופות משנת תצ״ד עד אמצע שנת ת״ק לפ״ק, שאז נפטר בק״ק פ״פ דמיין הגאון הכהן הגדול מהרי״ך ז״ל בעל שו״ת „שב יעקב״ שהיה אב״ד שם, ונתקבל במקומו רבינו בעל פנ״י לאב״ד ולר״מ בק״ק פפד״מ, ובשנת תק״א כבר ישב על כסאו שם, ואז בא בהסכמה על הש״ע חושן משפט שנדפס אז מחדש עם הסמ״ע והש״ך ועמהם גם הט״ז, ואחרי הסכמתו שם בא ג״כ הסכמת בנו הגאון מו״ה יששכר דוב בעריש ז״ל שהיה אז כבר אב״ד ור״מ בק״ק פודהייץ, ונדבר ממנו להלאה:

ובשבת רבינו על כסאו בפפד״מ גם שם היה עינו ולבו כל הימים רק להרים קרן התורה, ולהפיץ תושיה בישראל, וקנאת הסופרים אשר הי׳ בין התלמידים אשר שקדו על דלתות בית מדרשו, גרמה כי נתגדלה ונתרחבה הישיבה שם כל כך עד אשר ראו אלופי העדה ויחידי סגולה שם כי נחוץ מאד למנות עוד ראש ישיבה אחר שם נוסף על רבינו ז״ל, ואז נתנו עיניהם בבנו הגאון החריף מו״ה אריה ליב בעל ספר פני אריה על מס׳ ב״ק, ומנוהו להיות גם הוא ריש מתיבתא בפפד״מ שם ויבואר מזה ג״כ להלאה, ורבינו ז״ל מלבד טרדות הישיבה הי׳ טרוד לעת זקנתו גם בסדור חדושיו שיהיו מוכנים לבית הדפוס, וגם להשיב תשובות לכל הדורשים מאתו דבר ד׳ מרחוק ומקרוב, (ואחת מתשובותיו אשר השיב בפפד״מ שם באה בדפוס בס׳ שו״ת מאמר מרדכי למהר״ם מדיסלדארף בסימן נ״ו שם), ומלבד כל זה היו עיניו פקוחות גם כן בעסקי הכלל לגדור גדר ולעמוד בפרץ ג), ויחי

ג) והנה כבר ידוע כי בשנת תקי״א ותקי״ב עברו דברי ריבות ומחלוקות גדולות בין רבינו הגאון בעל פני יהושע, ובין רבינו הגאון הגדול מו״ה יהונתן אייבעשיטץ ז״ל בעל התומים והפליתי לאחר שנתקבל לאב״ד ולר״מ בג׳ קהלות אלטונא המבורג וואנדסבעק, בנדון הקמיעות שלו שיצאו עליהן עוררין, וכל גדולי הדור עמדו אז לימין צדקו של הג״מ יהונתן ז״ל, אך תרי גיסי הגאון מו״ה אריה ליב מרישא האבד״ק אמסטרדם חתן הגאון החכם צבי ז״ל, וגיסו הגאון מו״ה יעקב אבד״ק עמדן הנקרא בשם ר׳ יעב״ץ בן הגאון

ויחי יעקב יהושע מורנו ומאורנו בפפד"מ שם שבע עשרה שנה ויגוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים בשנת תקט"ז לפ"ק, ומנוחתו כבוד בפפד"מ שם:

העיר קראקא, הרה וילדה, העיר לבוב גדלה שעשועיה,
אויה נא לה! אמרה פפד"מ, כי אבדה כלי חמדתה: —

ואלה הספרים אשר חבר רבינו ז"ל, אשר מהם נדפסו, ומהם נשארו בכתובים ולא יצאו לאורה עד היום הזה:

א) **ספר** פני יהושע ח"א חדושים על מס' ברכות ועל סדר מועד נדפס בראשונה בפפד"מ בשנת תקי"ב ואח"כ נדפס עוד הרבה פעמים בדפוסים שונים ובאחרונה בק"ק לבוב בשנת כת"ר לפ"ק:

ב) **ספר** פני יהושע ח ב חדושים על סדר נשים והם ג' מסכתות כתובות, גיטין וקידושין, ובסופו ג כ קונטרס אחרון על מסכתות הנ"ל מהני מילי מעליותא שנתחדשו מתוך החיבור במידי דנפקא מיניה לדינא וכל זה יצא ראשונה בדפוס אמשטרדם בשנת תצ"ט ואח"כ נדפס עוד הרבה פעמים בדפוסים שונים ובאחרונה בק"ק לבוב בשנת כת"ר עם תוספת חדושים והגהות מאת הגאון הנודע מו"ה ברוך פרענקיל זצ"ל האב"ד דק"ק לייפניק: —

ג) **ספר** פני יהושע ח"ג והוא חדושים על מסכתות בבא קמא ובבא מציעא, נדפס בראשונה ע"י בנו הגאון מו"ה נתן ז"ל האבד"ק דאברימיל, בדפוס פפד מ בשנת תקט ז, ואח"כ נדפס עוד הרבה

הגאון החכם צבי ז"ל, המה החזיקו אז ריב הגאון רבינו בעל פני יהושע ז"ל, וכתבו מרורות זה על זה כמבואר הכל בפרטות בס' לוחות העדות ובס' שברי לוחות, ועוד בספרים שונים, ואולם אין דעתי נוחה כלל להרחיב הדבור בזה ולעורר את הישנות כאשר עשה סופר אחד בזמנינו בספרו „קורות היהודים", אשר הרהיב עוז בנפשו לבא ולהכריע ביניהם ורץ כצבי אחרי „שברי לוחות" ללא אמת וללא נכון, והכל יודעים כי השנאה מקלקלת השורה, וכל קורא בצדק ישכיל ויבין כי בדברים כמו אלה השתיקה יפה, ואין לדבר ואין להרהר כלל אחרי מעתן של תלמידי חכמים וגאוני עולם, אשר האירו פני תבל בתורתם, ועד היום הזה אנו שותים בצמא מבאר חכמתם: —

הרבה פעמים ובאחרונה נדפס בלבוב בשנת כת"ר, ג"כ עם חדושים והגהות מהגאון מו"ה ברוך פרענקיל זצ"ל האבד"ק לייפניק: —

ד) **ספר** פני יהושע ח"ד על מסכתות חולין, מכות, שבועות ולקוטים ומהדורא בתרא על סדר מועד, וחדושים על טור חושן משפט, ומחובר עמו ג"כ ספר פני אריה חדושים על מס' בבא קמא שחבר בנו הגאון מו"ה אריה ליב ז"ל שהיה אב"ד דק"ק הנובר והמדינה, ונלוה עמו ג"כ קצת השגות עליו מהרב הגאון מו"ה יהודה ליב פרידבורג דיין דק"ק פיורדא, וגם התשובות שהשיב על קצתם הרב הגאון מו"ה בעריש בן הגאון בעל פני אריה, ועל קצתם השיב ג"כ בעל פני אריה בעצמו שם, וכל זה נדפס בתחלה בדפוס פיורדא בשנת תק"מ, ואח"כ גם בדפוסים אחרים ובאחרונה בדפוס לבוב בשנת כת"ר לפ"ק:

ה) **ספר** פני יהושע ח"ה חדושים על מסכת בבא בתרא. — כן כתב רבינו המחבר בהקדמתו לסדר נשים שם, שסידר חדושיו על סדר נזיקין לפי סדר הבבות יע"ש, ומדבריו של ברבי ניכר שחבר ג"כ חדושים על מס' ב"ב שהיא ג"כ בכלל הבבות, וכן כתב בפירוש בחדושיו למס' גיטין דף נ' ע"א, שכבר האריך לבאר הסוגיא דשיעבודא דאורייתא בחדושיו למס' ב"ב ס"פ גט פשוט יע"ש, ואולם אנו לא זכינו לראות בדפוס רק על מס' ב"ק וב"מ אבל על מס' ב"ב נשאר בכתובים ובמשך הזמן נאבד מאתנו וחבל על דאבדין: —

ו) **ספר** מנחת עני, והוא חדושים על ג' מסכתות עירובין, נדה, יבמות, (כן כתב רבינו בהקדמתו לסדר נשים שם), ולא בא בדפוס:

ז) **ספר** כלל גדול והוא חבור נחמד ויקר על עניני רובא וחזקה, (הביאו רבינו בחדושיו למסכת כתובות סוף פ' המדיר), וגם ספר זה לא בא בדפוס:

ח) **ספר** שאלות ותשובות להלכה ולמעשה אשר השיב רבינו ז"ל בענינים הנוגעים לדינא, (הביאו רבינו בקונטרס אחרון למס' כתובות בסימן ע') ולא זכינו לאורם רק לב' תשובות בלבד אשר באו בדפוס בזמן אחרון, אחת ארוכה בדיני טומאת כהנים והיא נדפסה בשו"ת מאמר מרדכי למהר"ם מדיסלדארף בסימן נ"ו, ואחת

קצרה

קצרה בדיני חמץ בפסח, והיא נדפסה בסוף ספר אור צבי בחלק התשובות בסימן כ', וכבר זכרנו מזה לעיל בתוך המשך דברינו:

ט) פירוש רחב על התורה אשר לא בא לידי גמר כי נטרפה לו השעה לרבינו המחבר (כמבואר בנוספות לס' צמח דוד ח"א), ולא זכינו לאורו עד היום הזה:

ומה שנוגע לתולדותיו של רבינו ז"ל, הנה כבר זכרנו למעלה במרוצת דברינו משלשה בניו הגדולים אשר היו כולם פארי הדור ואדירי התורה עוד בחייו, וגם בת היה לו שהיתה נשואה ג"כ לגדול הדור שהיה נקרא „חתנא דבי נשיאה של רבינו בעל פנ"י", והנני לרשום פה ג"כ קצת מתולדותיהם דור אחר דור עד זמנינו זה, והנה בנו הראשון היה הגאון מו"ה נתן ז"ל האב"ד דק"ק דאברימיל, וכבר זכרנו אותו לעיל שהוא הוציא לאור ס' „פני יהושע" על סדר נזיקין בשנת תקט"ז, וחתנו היה הרב הגדול מו"ה שמחה מדאברימיל (בהגאון מאפטא ז"ל) שהיה הותן הרה"ג החריף מו"ה יהושע אפרים האבד"ק ליזענסק בן הרה"ג מו"ה יהודה צבי מלבוב בעהמח"ס שו"ת מנחת יהודה (ראה מזה בהקדמתו שם), ובנו השני היה הגאון מו"ה ישכר דוב בעריש האב"ד דק"ק פודהייץ, וכבר הבאנו ממנו למעלה שהוא היה מגאוני הזמן עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, ובא ג"כ בהסכמה בשנת תק"א על הדפסת הש"ע חושן משפט עם ג' המפורשים הסמ"ע והש"ך והט"ז, אחרי הסכמת אביו הגאון ז"ל אשר נתן הסכמתו שם מיד בתחלת ביאתו לשבת על כסאו בפפד"מ שם, ונדפס ג"כ מהגאון ר' בעריש ז"ל תשובה אחת בחריפות ובקיאות בס' שו"ת ר' חיים כהן ראפפורט בסוף הספר שם בקונטרס הנקרא בשם „שאלת חכם", ותוכן התשובה שם הוא על הענין המבואר בשו"ת נוב"י קמא בסימן ע"ב נדון המעשה שהיה בק"ק בראדי ובהיות הג"מ בעריש הנ"ל אז בבראדי שם, נשאל ג"כ על זה וצידד שם להתירא, ובסוף התשובה שם בא על החתום „ביום א' כ"ד תשרי תקי"ד לפ"ק נאם הק' ישכר דוב באמ"ו הגאון מו"ה יעקב יושיע נר"ו", (וכן נדפס ממנו ג"כ קונטרס „חזקת אבהתא", בספר תשע שיטות למהר"ץ שחבר בנו הגאון ז"ל), ובעונות הדור לא האריך ימים כי בעברו דרך עיר ברלין חלה ונפטר שם ביום כ"ב חשון תק"ה לפ"ק, והניח אחריו בן כמותו והוא הגאון הגדול מו"ה צבי הירש ראזאניש בעהמ"ח ספר „תשע שיטות" (נדפס

בלבוב

בלבוב תק"ס לפ"ק), שנתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל אחרי פטירת הגאון המקובל מהר"ם זאב זצ"ל שהיה אב"ד בלבוב שם, (ובהיות אז בנו הגאון בעל ישועות יעקב עדיין צעיר לימים ונתקבל בנתים לאב"ד בק"ק זאלקווא, קבלו אז ראשי עדת לבוב לאב"ד את הגאון מהר"ץ ראזאניש למלאות מקום כסא של אבי אביו הגאון רבינו בעל פני יהושע זצ"ל), והיה לו תורה וגדולה במקום אחד, ואשתו הגבירה מרת יהודית החזיקה בית הדפוס בלבוב שם כנודע, ונפטר הגאון מהר"ץ ראזאניש בלבוב שם ביום כ"ז כסליו תקס"א לפ"ק:

ובנו השלישי של רבינו בעל פני יהושע היה הגאון החריף מופת הדור מו"ה אריה ליב ז"ל, שחבר ספר פני אריה ולבו היה כלב האריה, וכבר זכרנו למעלה שעוד בימי חורפו נתקבל לריש מתיבתא בק"ק פ"פ דמיין בהיות אביו הגאון ז"ל אב"ד שם, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק הנובר והמדינה, ובשנת תקכ"ג נתן שם הסכמתו על ס' עטרת צבי על התורה (מהרב מו"ה נח צבי דרשן דגליל לבוב), ואף הוא ז"ל היה מן הגאונים אשר עמדו לימין צדקו של הרב הגאון מו"ה ישראל ליפשיטץ האב"ד דק"ק קליווא אודות הגט שסידר בקליווא שם בסוף שנת תקכ"ו לפ"ק ועררו עליו חכמי ורבני בי דינא רבה דק"ק פפד"מ, ואז עמדו כל גדולי הדור לנגדם, וקמו בעזרת ישראל, ונדפסו כל תשובותיהם בזה בספר שו"ת אור ישראל אשר חבר הגאון מהר"י ליפשיטץ הנ"ל, ושם בסימן כ"א נדפס ג"כ תשובת הגאון מהר"ל בעל פני אריה בהיותו כבר אב"ד בק"ק הנובר, מה שהשיב להרב המחבר בזה שם, ואולם גם בימי חורפו בהיותו עוד ריש מתיבתא בפפד"מ שם היה לו ג"כ חליפות מכתבי שו"ת עם הרב המחבר בעל שו"ת אור ישראל הנ"ל ונדפסו ממנו ב' תשובות גדולות ורחבות בספר הנ"ל, — ראה שם בסימן נ"ז תשובה גדולה ממנו בה' נדה, ובא שם על החתום „ביום ו' אדר תק"ח לפ"ק נאם הק' אריה ליב באאמ"ו הגאון המפורסם מהר"י נר"ו העומד על התורה ועל העבודה פה מותבא רבה ק"ק פפד"מ יע"א, ואאמ"ו הרב הגאון נר"ו פורס בשלומו הטוב" ע"כ, ועוד שם בסימן נ"ט נדפס ג"כ ממנו תשובה אחת בדיני מחיקת השם, ובסוף תשובתו מסיים שם „הכ"ד ש"ב הכותב בהסכמת אאמ"ו הגאון המפורסם האב"ד נר"ו, נאם הק' אריה ליב באאמ"ו הגאון המפורסם מהר"י נר"ו, יושב באוהל של תורה בישיבה

בישיבה הרמה פה מותבא רבה ק״ק פ״פ דמיין יע״א יום ז״ך טבת תק״ו לפ״ק״, ובסוף דבריו כתב „כבוד אאמ״ו הגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה מהר״י נר״ו פורס בשלומו הטוב״ ע״כ, ובשנת תקל״ה בא בהסכמה על ס׳ פני יהושע ח״ד, שנדפס בפיורדא בשנת תק״מ, ביחד עם ספרו פני אריה על מס׳ בבא קמא, ועם קצת חדושים גם מבנו הרב הגאון מו״ה בעריש ז״ל,— ומצורף עמהם ג״כ קצת חדושים וגם השגות מהרב הגאון מו״ה יהודה ליב פרידבורג ז״ל דיין דק״ק פיורדא, אשר כתב להשיג ע״ל ס׳ פני אריה הנ״ל, ואף גם מה שחזרו והשיבו עליהן הגאון בעל ס׳ אריה בעצמו, וגם בנו הג״מ בעריש הנ״ל, — ונפטר הגאון בעל פ״א אריה בק״ק הנובר שם בחדש אדר בשנת תקמ״ט לפ״ק, ונתקבל אחריו במקומו שם בנו הרה״ג מו״ה בעריש הנ״ל לאב״ד ולר״מ בק״ק הנובר והמדינה, והוא היה לו שני בנים האחד היה הנגיד והקצין הגביר מו״ה יוסף בערענד מיקירי נכבדי ק״ק הנובר, והשני היה הרב הגאון מו״ה שמואל בערנשטיין שהיה אב״ד בק״ק אמשטרדם והמדינה, ממלא מקום חותנו הרב הגאון מו״ה יעקב משה ז״ל (בהגאון מו״ה שאול ז״ל) שהיה ג״כ אב״ד ור״מ דק״ק אמשטרדם בקהל אשכנזים שם, והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תקצ״ו שאז בא בהסכמה על ספר ארצות החיים שחבר ידידי הרה״ג מו״ה מאיר ליבוש מלבי״ם ז״ל ובא שם על החתום „ביום א׳ ששה ימים בחודש אדר ראשון תקצ״ו לפ״ק נאום שמואל החופ״ק אמשטרדם והמדינות״, ובנו הוא הרב מו״ה בעריש בערינשטיין נ״י, אשר בימי חורפו היה חד מבי דינא רבה דק״ק אמשטרדם, ואח״כ נתקבל לאב״ד בק״ק האג קרית מלך רב, ועדיין הוא יושב על כסאו שם גם בזמנינו זה: —

ובתו של רבינו בעל פני יהושע היתה אשת הגאון הגדול מופת הדור מו״ה שלמה דוב בעריש ז״ל, שהיה אב״ד ור״מ בק״ק גלוגא רבתי, והוא בעודנו בימי עלומיו סמוך על שלחן חותנו רבינו בעל פנ״י, כבר הופיע באור תורתו וחידש חדושים נפלאים אשר קצת מהם נדפסו בראש ספר פני יהושע לסדר נשים בשם „חתנא דבי נשיאה של הגאון המחבר נר״ו״, ובשנת תקכ״ז בא גם הוא ז״ל לעזרת ישראל הגאון מהר״י ליפשיטץ ז״ל האבד״ק קליווא בנדון הגט מקליווא, נדפסה תשובתו ג״כ בספר שו״ת אור ישראל בסימן ט״ז, וחתם שם ביום

„ביום א׳ ט׳ אדר ראשון תקכ״ז לפ״ק, נאום שלמה דוב החופ״ק גלוגא״. אביו היה הגאון הנודע מו״ה צבי הירש האבד״ק הלברשטאט והמדינה בן הגאון מאור הגולה מו״ה נפתלי הירץ אשכנזי שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל (ובעבור זה תמצא שרבינו בעל פני יהושע בחדושיו לסוף מס׳ קידושין דף פ׳ ע״ב קרא שם את הגאון מו״ה נפתלי הירץ האבד״ק לבוב בשם „מחותני״, וזה מפני שבן בנו, הג״מ בעריש הנ״ל היה חתנא דבי נשיאה של רבינו ז״ל), ובנו של הג״מ דוב בעריש ז״ל היה הרב הגאון הישיש מו״ה אהרן יהושע אליהו הערצפעלד, שהיה אב״ד בק״ק ראוויטש יותר משלשים שנה, ובשנת תקפ״א בא במכתב ע״ד הסכמה על ס׳ תשועת חן על מגילת אסתר (מהרב מו״ה משה מייזל האבד״ק דיהרנפורט), ובשנת תקפ״ב על ספר יקרא דחיי (מהרב מהר״ל דמשק דיין דק״ק קראקא), והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תר״א שאז בא בהסכמה על ספר דבר שמואל (מהרב מו״ה שמואל הלוי רב״ד דק״ק קראטאשין), ונפטר זקן ושבע ימים ג׳ אלול תר״ו לפ״ק, (והניח אחריו גם הוא ז״ל הרבה כתבי קודש בהלכה ובאגדה וקצת מהם נמסרו לידי במתנה מאת בנו, אשר לאחר פטירת אביו ז״ל עבר דרך עירנו פה קראקא והי׳ רגיל בביתי, ועיינתי בהם וראיתי שהם קיצור פסקי דינים מאשר רשם לעצמו למזכרת מה שהורה להלכה ולמעשה בכמה עובדות שבאו לפניו מדי שבתו על כסא הרבנות בק״ק ראוויטש שם, ועדיין הם תחת ידי), והנה מלבד כל אלה נמצאו עוד בזמנינו זה במדינתנו, ובפרט בעיר לבוב, הרבה משפחות יקרות ונכבדות המתייחסים לגזע רבינו הגדול בעל פני יהושע ז״ל, ואני לא באתי לחשוב פה רק מן המצוינים והנודעים לי בשם, ודי בזה:

טו. תולדות הגאון הגדול מו"ה יהודה ליב הלוי איטונגא בהגאון מו"ה אליעזר הלוי ז"ל אבד"ק לבוב והגליל.

אחרי נסיעת רבינו בעל פני יהושע מלבוב לברלין בתחלת שנת תצ"א, נתמנה מיד במקומו אז לאב"ד בלבוב שם הגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא בן הגאון מו"ה אליעזר הלוי ז"ל, וכבר זכרנו בהמשך דברינו הקודמים, כי כבר זרחה שמש תורתו וחכמתו של הגאון הזה בעיר לבוב שם עוד בטרם שנתקבל בעל פני יהושע לאב"ד שם, ועוד בשנת תע"ט היה שם בית מדרשו קבוע בתור ריש מתיבתא דק"ק לבוב כמבואר בראש הסכמתו לספר מאמר מרדכי על התורה שנדפס בשנת תע"ט לפ"ק, ונציג פה ג"כ מעט מן הנודע לנו מתולדותיו, וגם קצת מתולדות אחיו ותלמידו הרה"ג מו"ה יוסף הלוי מגלוגא בעהמח"ס עדות ביוסף על התורה שנדפס בזולצבאך בשנת תק"א: —

והנה מראש צורים אראנו שהגאון מהרי"ל סג"ל איטונגא היה מילידי ומגידולי ארץ מעהרין שהיא ארץ מגורי אביו ואבי אמו, אביו הגאון מו"ה אליעזר הלוי נולד במדינת בעהמען לאביו הרב הגביר הקצין המפורסם מו"ה אברהם ליכטענשטיין ז"ל, שהיה ראש ומנהיג בק"ק פראג והמדינה, ושמו נודע בשערים, על ידי צדקת פזרונו אשר פזר במחנה העברים, וגם ע"י שהציל נפשות רבות אלפים ורבבות מישראל, וזרח אור לישרים, ובנו הגאון מו"ה אליעזר נשא לו אשה ממדינת מעהרין בת נדיב וקצין הרב הגדול מו"ה יוסף במו"ה זכריה מווינא, אשר בנה בית עולמים, בלבו התמים, ועדיין בית מדרשו קבוע בק"ק קרעמזיר אשר במעהרין המדינה, (בהקדמת ס' עדות ביוסף על התורה שם), והגאון מו"ה אליעזר בעודנו בימי חורפו כבר נתפרסם שמו בעולם בתורתו ובצדקתו, והיה נמנה בין גאוני דורו, נר ישראל ואורו, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק העלישויא אשר היתה אז קרית משוש מלאה חכמים וסופרים, וגאוני ארץ ישבו על הכסא שם מלפנים, ומהם רבינו הש"ך ז"ל (אשר שם ג"כ מנוחתו כבוד), ואחריו הגאון מו"ה משה יצחק יהודה ליב שהיה אב"ד שם וגם על כל מדינת מעהרין (והוא בא בהסכמה על ספר לב אריה על התורה ביום א' ד' תמוז תל"ג לפ"ק), ואחריו הגאונים מו"ה מנחם מענדל מפוזנן בעל

צנצנת

צנצנת מנחם שהיה מלפנים אב"ד ור"מ בק"ק העלישויא ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק זמיגראד, (כמבואר בהסכמתו על ס' מגן אברהם בהדפסה הראשונה מיום ו כ"ב טבת תנ"ב לפ"ק) ומו"ה ליב צונץ שהיה ג"כ אב"ד בק"ק העלישויא שם, ואח"כ נתקבל משם לאב"ד בק"ק פינטשוב (כמבואר בס' בגדי אהרן על התורה פ' ויצא בהגהות בנו שם), ועוד כיוצא בהם כלם גבורים וכלם גאונים וכלם הרביצו שם תורה בישראל, והג"מ אליעזר אשר בא למלאות מקומם ולשבת על הכסא שם, גם הוא הלך בעקבות הראשונים ונתן עין ולב להרחיב גבולו בתלמידים, וכל ימיו מסר נפשו על התורה ללמוד וללמד בעיון רב ובשקידה גדולה, וקיים בעצמו אדם כי ימות באהל (בהקדמת בנו לס' עדות ביוסף שם), גם חידש הרבה חדושים וחבר ספרים יקרים בהלכה ובאגדה וכלם נשארו בכתובים ולא באו לדפוס רק קצת מדברי אגדה שהביא בשמו בנו הרב ז"ל בספר עדות ביוסף שם במקומות שונים, ומלבד גודל חריפתו ובקיאתו היה ג"כ צדיק כביר וקדוש יאמר לו, ובסוף ימיו נתקבל ג"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, אך בעונות הדור נטרפה לו השעה כי כאשר הגיע לידו כתב הרבנות מראשי ומנהיגי ק"ק קראקא, כבר היה חולה ומוטל על ערש דוי, ולאחר ד' ימים נפטר והלך לעולמו ונתבקש בישיבה של מעלה ביום ב' כ"ו תשרי ע"ת צרה לפ"ק, ונקבר סמוך לקברו של רבינו הש"ך ז"ל ושם מנוחתו כבוד, (ראה מזה בשער הספר עדות ביוסף על התורה, וגם בפנים הספר שם בפרשת בראשית סימן ט'):

והנה באותו צדיק לא נאמרה בו מיתה כי הניח אחריו שני בנים גדולים בתורה ובחכמה, בנו הראשון היה הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה יהודה ליב הלוי איטונגא, אשר בשבילו באנו לדבר פה, והוא נתחנך בימי ילדותו על ברכי אביו הגאון ז"ל לתורה ולתעודה, וגם שימש לפניו בישיבה בשקידה גדולה בדבוק חברים ובפלפול התלמידים עד אשר הגדיל והיה לגאון ולתפארת ישראל כאשר יבואר להלאה: —

ובנו השני הנולד לו לעת זקנתו היה הרב הגדול הדרשן הנפלא מו"ה יוסף הלוי איטונגא בעל ס' עדות ביוסף על התורה, והוא בילדותו כבר שית כבר שבע היה ג"כ יניק וחכים טובא, וכביר מצאה

ידו

ידו לחדש חדושי דאורייתא מדי יום ביומו לשמחת לב אביו הזקן א) — ראה לדוגמא בספרו עדות ביוסף פרשת בלק סימן שמ"א מה שחידש בהיותו בן שבע שנים על הפסוק מה טבו אהליך יעקב, ואביו הגאון ז"ל קלסיה מאד. — ויהי לו לב מבין ושכל זך להבין ולהשכיל גם בתלמוד ובפוסקים, ולמד בישיבה שם בדבוק חברים ובקנאת סופרים, כי בעת ההיא למד בישיבה שם ג"כ נכד דודרתו ה"ה הגאון הגדול רבינו יהונתן ז"ל בעל התומים והפליתי, אחרי כי נשאר אז יתום מאביו בעודנו קטן מופלא סמוך לאיש, כי אביו הרב הגאון מו"ה נתן נטע במו"ה זעליג מקראקא שהיה אב"ד ור"מ בק"ק אייבעשיץ במדינת מעהרין נפטר שם בקוצר ימים, ב) ובנו הג"מ יהונתן היה אז בן י"ב שנים

א) וזה לשונו של הגאון מהרי"ל הנ"ל איטינגא אבד"ק לבוב והגליל, בהסכמתו לספר עדות ביוסף שחבר אחיו הרה"ג מו"ה יוסף הלוי איטינגא:

„הנה הוזכר הזכרתני את יוסף אחי שכתב אלי אבינו הגאון המנוח רבינו הגדול זללה"ה בזה"ל, דע שבני הקטן לאלף דור ודורשיו גדול יהי' אי"ה, עולה למעלה מדי יום ביומו לחדד ולחדש המצאות גדולות אשר לא שמעה אוזן מעולם ממש כיוסף פותר חלום, וכל דבר הקשה ראוי להביאו אליו, בן פורת יוסף בוחן במתק חכו, לא ישקול לו כסף מחירו וערכו עד כאן, והנה אחרי מות אבינו הגאון מו"ר זללה"ה לקחתי אותו עמי במחיצתי, וראיתי ביותר חילו לאורייתא מכתב אבינו, ועכשיו דעתו להדפיס דבר חדש על התורה, וראיתי איזה עלין ואשתומם כשעה חדא, מקום שעומדים גדולי הדור והניחו בתיקו, הוציא יוסף אחי מתיקו, והנה שנה כנשרו, בלי ספק ראוי לשמח את בני דורו, הוא אחי ידיד נפשי הרב הגדול מו"ה יוסף הלוי נ"י ויקרא שמו „עדות ביוסף", וכו', כתבתי פה ק"ק לבוב יום א' י"ב אלול כי **תצ"א** למלחמה של תורה לפ"ק, הק' יהודה ליב הלוי איטינגא החופ"ק לבוב יע"א":—

ב) הרב הגאון מו"ה נתן נטע האבד"ק אייבעשיץ, היה מילידי ומגידולי פה ק"ק קראקא, ומנכדי רבינו הגאון המקובל מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות זצ"ל, וכבר דברנו אודותיו בספרי אשר חברתי על גאוני קראקא בתולדות בעל מגלה עמוקות (אשר היה ריש מתיבתא ודרשן פה קראקא בימי רבינו הב"ח ז"ל, ונפטר י"ג אב שנ"ג לפ"ק), ולהפיס דעת הקוראים עליזי קדמוניות אמרתי לרשום פה ג"כ בקצרה מעט מתולדותיו אשר מניניו ונכדיו המה

שנים ושלחוהו אז אנשי העיר הנ"ל ללמוד בישיבה אצל הגאון המפורסם מו"ה מאיר ב"ר יצחק ז"ל בעל שו"ת פנים מאירות שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק פרוסטיץ ואור תורתו הי' זורח גם בק"ק ווינא בבית מדרשו

המה מראשי ונכבדי עירנו פה גם בזמנינו זה, וגם קצת מתולדות בנו הגאון האדיר רבינו יהונתן ז"ל בעל התומים והפלתי, אשר היה מאורן של ישראל, וכל ישראל שותים בצמא את דבריו עד היום הזה, ואתה הסכת ושמע: דע כי הרב הגאון מו"ה נתן נטע הנ"ל נולד ונתגדל פה בבית אביו הרב הנגיד מו"ה זעליג ז"ל, לתורה ולתעודה, ובעודו בימי ילדותו כבר היה ינוק וחכים טובא, בהויות דאביי ורבא, וגם בסתרי ורזי התורה, דבקה נפשו הטהורה, להגות בהם בשפה ברורה, ע"פ כתבי קודש של אביו זקנו בעל מגלה עמוקות, עד כי עלה למעלה, בתורה ובגדולה, והתחתן עמו הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב לונץ שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק פינטשוב א), ולקח אותו לביתו ונתן לו את בתו לאשה והיא ילדה לו שם שלשה בנים גדולים, בנו הראשון נולד לו בשנת ת"ן לפ"ק והוא הגאון המפורסם מו"ה יהונתן ז"ל שהיה חד בדרא בוצינא דנהורא ושמו יצא מסוף העולם ועד סופו, ע"י שהרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה גדולי הדור ואדירי התורה, וגם ע"י שהאיר עיני כל ישראל בחבוריו הנכבדים ס' כרתי ופלתי וס' אורים ותומים וספר תפארת ישראל וס' בני אהובה וספר יערות דבש ועוד שאר חבורים יקרים ונחמדים בהלכה ובאגדה כפי אשר יבואר להלאה, — ובנו השני היה הרב הגדול מו"ה יהודה ליב ז"ל והוא אבי הרה"ג החריף מו"ה יעקב ז"ל מק"ק וואדיסלוב, אשר למד בילדותו בישיבתו של דודו הגאון רבינו יהונתן ז"ל, ובמשך הזמן הוציא לאור הדפוס בעיר קארלסרוא הס' יערות דבש ב' חלקים מרבינו

א) ולהגאון מו"ה ליב לונץ האבד"ק פינטשוב היו לו ג"כ שני בנים גדולים, האחד היה הגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירץ אשר מלא את מקום אביו והיה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק פינטשוב שם, והוא היה חתן הרב הגביר שר ונגיד בישראל מו"ה נחום מלוזמיר אילנא רבה אשר כלו נאה ופירותיו מתוקים ואמת המים של תורה אצליהם בכל מדינות פולניא וכל הגלילות יהודה וישראל (לשון הרה"ג מו"ה שמריה זלמן ז"ל בספרו אבני שוהם המחובר לס' נחלת יעקב על התורה בפ' נח סימן י"ג, וע"ש שהביא חידושי תורה משמו),— והשני היה הרב הגאון מו"ה שמחה ז"ל האבד"ק סטריא, (ובן דודו הרה"ג מו"ה ליב תאומים בהגאון מו"ה אהרן דרשן האבד"ק קראקא הביא דבר חידוש משמו בהגהותיו לס' בגדי אהרן על התורה בפ' ויצא שם) :—

מדרשו של הגאון והגביר המפורסם מו"ה שמשון ווערטהיימער ז"ל, כנודע, והג"מ יהונתן קבל מתורתו של ר' מאיר בהיותו עוד עלם רך וצעיר לימים (ראה מזה בס' אורים ותומים הו"מ בריש סימן כ"ה וגם בס'

מרבינו ז"ל, לזכות הרבים, ורצה מזה בהקדמתי שם, — ובנו השלישי היה הרב הגאון המובהק מו"ה אהרן אייבעשיץ ז"ל שהיה נקרא בפי כל בשם ר' אהרן פירדא, והוא היה לו שני בנים האחד היה הרב הגאון מו"ה נתן נטע האב"ד ור"מ דק"ק פרשעדבורג, והוא אבי הרב הנגיד הישיש הנכבד מו"ה יהונתן אייבעשיץ שהיה נקרא פה בשם ר' יונתן מלכה'ס, והיה מיקירי עירנו, ובניו ונכדיו הם ג"כ מתושבי עירנו פה, והשני היה הרב הגביר הראש והקצין מו"ה לבי הירש ז"ל שהיה מראשי נכבדי העיר פה והוא אבי הנגיד המפורסם הרב הגביר מו"ה יהונתן געלדווערטה ז"ל שהיה נקרא פה בשם ר' יונתן חלפן זקן נכבד ועשיר נכסין ומחותנו של הגאון המפורסם מו"ה שאול לנדא זצ"ל האב"ד דפה, ובניו ונכדיו הם כלם מראשי נכבדי העיר פה בזמננו זה ד' עליהם יחיו, וכל אלה הם מצאצאי מטעי פרי קודש הלולים מהגאון המקובל מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות שהי' ר"מ פה ק"ק קראקא, והוא ז"ל היה בן בנו של הגאון הנודע מהר"ן שפירא הראשון שהי' ר"מ בק"ק הורדנא ומגאוני קשישאי והוא בעל מבוא השערים על ס' שערי דורא וספר אמרי שפר על התורה, ומובא ג"כ בס' מגלה עמוקות על התורה במקומות שונים ב), והנה הגאון רבינו יהונתן בימי ילדותו נתגדל על ברכי אביו הרה"ג מו"ה

ב) ודע כי בסדר היחס הזה טעה בו אדם גדול אחד מרבני קשישאי והוא הרב הגאון מו"ה אליעזר ליפשיץ האבד"ק נייאוויט, כי בספרו שו"ת „השיב ר' אליעזר" בסימן ב' הציע שם שאלתו באריכות לפני הגאון רבינו יהונתן זצ"ל בחודש מנחם תק"ב וכתב שם בראש דבריו בזה"ל: „והנה כבר שמתי הדברים בפי זוגתי הגבירה הרבנית תחי' שהיא קרובתו דהוד פמ"ה, שהיא ג"כ נין ונכד למר אבי זקנו הגאון בעל מגלה עמוקות ז"ל וכו' ומלבד ג"כ הוד פמ"ה הוא שארי ופארי שמר אבי זקני הגאון הגדול מו"ה נטע דרשן שפירא אב"ד דק"ק לובלין שחבר ספר מבוא השערים על ש"ד, וספר אמרי שפר, היה שני בשני עם מר אבי זקנו הגאון בעל מגלה עמוקות, בגלל כן אמרתי וגמרתי בדעתי לשאול ממנו שאלה" וכו' עכ"ל, ובמחכ"ת טעה בשתים, א' שהדבר ידוע שהגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות לא היה שני בשני עם הגאון מהר"ן שפירא בעל מבוא השערים וספר אמרי שפר, רק בן בנו היה, והוא מזכירו הרבה פעמים בספרו מגלה עמוקות על התורה במקומות שונים בשם אבי זקנו הגאון זללה"ה, — וזאת שנית ידוע שהגאון בעל מבוא השערים על ש"ד לא היה נקרא כלל בשם ר' נטע דרשן, וגם לא היה מעולם אב"ד

בס' יערות דבש ח"א בדרוש ד' שכתב שם על הגאון בעל פנים מאירות שהיה אלוף נעוריו), ואולם לא ארכו לו הימים שם כי נכספה וגם כלתה נפשו לבא לק"ק העלישויא להסתופף שם בבית דודו זקנו

מו"ה נטע ז"ל ויפח באפיו נשמת חיים תורת ד' ודעת מוסר, וכאשר נתקבל מהר"ן ז"ל לאב"ד ולר"מ בק"ק אייבעשיץ במדינת מעהרין היה אז בנו הג"מ יהונתן עדיין עלם קטן רך וענוג, ובזמן קצר כבר היה* שמו מפואר ומהולל בפי כל אנשי המדינה שם, שהוא מופת הזמן ויהי' לעטרת תפארת ישראל, כי בלמדו בישיבה הגדולה אצל אביו הרה"ג ז"ל הראה נפלאות בתורתו ובחכמתו ביתר שאת על כל בני גילו, אך לדאבון נפשו מת עליו אביו שם בקוצר ימיו, ועודנו באבו יקטפנו ולא היה זמן לשמשו כראוי הן בנגלה והן בנסתר רזי התורה המסורה בידו מפי זקנו הגאון המקובל איש אלקים קדוש בעל מגלה עמוקות ז"ל פה שלישי להאר"י ז"ל, ואתו תמות חכמה בעונות הדור (לשון רבינו בהקדמתו לס' כרתי ופלתי שם), ובפנקס הח"ק דק"ק אייבעשיץ אשר בתוכו נרשמו כל המתים משנת תנ"ז והלאה (כי פנקס הישן שם נאבד באורך הזמן), נמצא כתוב שהרב מו"ה נטע הנ"ל ישב על כסא הרבנות בק"ק אייבעשיץ שם רק שנה אחת ולא יותר, כי נטרפה לו השעה ונפטר והלך לעולמו בהיותו רך בשנים, ובנו הג"מ יהונתן היה בן י"א שנים בבואו עם אביו הרב ז"ל לק"ק אייבעשיץ, ולאחר פטירת אביו, בהיותו בן י"ב שנים, שלחוהו בני העיר שם ללמוד בישיבה אצל הגאון מו"ה מאיר ז"ל בעל פנים מאירות.— וכל זה הודיע לי ידידי הרב הגאון החריף מו"ה בער אופנהיים ז"ל האבד"ק אייבעשיץ בא' ממכתביו אלי בזמן החורף שנת תרי"ד לפ"ק, שאז הי' לנו חליפות מכתבי שו"ת בפלפולא דאורייתא, בענינים שונים, ובקשתי ממנו אז להודיעני זמן פטירת אבי זקני הרב הגאון המקובל מו"ה אשר לעמל זצ"ל שהי' ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק אייבעשיץ ושם מנוחתו כבוד, ובנו הרה"ג מו"ה משה ז"ל ספרא ודיינא פה קראקא היה אבי אמי הצדקת מרת מיכלה נ"ע, והיא חשקה נפשה לדעת אז יום פטירת אבי אביה הרה"ג הנ"ל, והנה במכתב התשובה

בק"ק לובלין, רק היה נקרא בשם ר' נתן שפירא ועל הרוב בשם ר' נתן מהורדנא על שם עירו, כי הופיע באור תורתו בק"ק הורדנא הגדולה אשר במדינת ליטא, והיה מגאוני קשישאי בזמן אחד עם הרמ"א ומהרש"ל ומו"ה יוסף כהן בעל שארית יוסף ומו"ה יצחק כהן שפירא מקראקא חותן מהר"ם מלובלין ז"ל, כנודע:

זקנו הרב הגאון החריף מו"ה **אליעזר הלוי** ז"ל שהיה אב"ד בק"ק הנ"ל ונתגדל שם על ברכיו (עדות ביוסף פ' שמות סימן קנ"א), ועלה ונתעלה ג"כ בתורה ובגדולה עד אשר היה למופת הזמן בחריפתו ובקיאתו

התשובה אשר ערך אלי אז ידידי הרה"ג ר' בער אופנהיים העתיק לי ג"כ בדרך אגב מן הפנקס שם מכדון הרב ר' נטע אבי הג"מ יהונתן הנ"ל, והודיעני ג"כ כי ע"פ פקודתו הוציאו אז ממעמקי האדמה את מצבת אבן של הרב ר' נטע ז"ל אשר כבר היה נטבע בארץ, ואני לא ראיתי אז להטריח אותו להעתיק לי נוסח המצבה ההיא, ובנתים נפטר והלך לעולמו, ואחרי ארך הזמן בתחלת שנת תרל"ב שלח לי בנו ידידי הרב החכם מו"ה דוד אופנהיים ז"ל העתק מנוסח המצבה ההיא שנחקק שם בזה הלשון:

נטע נעמן, דרדע והימן, שבחו כפעמון ורמון, צנצנת המן,
בית ישׂראל ישׂאו קול בכיה, מאין דומיה, נהי ונהיה,
שבר ושאיה, על פטירת צדיק תמים, נוטר הכרמים, רך
בימים, ואב לחכמים, ה"ה הרב המופלא אב"ד ור"מ פה ק"ק
אייבעשיץ מו"ה נ ט ע זצ"ל, במו"ה ז ע ל י ג מקראקא,
אשר הרביץ תורה בכמה קהלות, והעמיד תלמידים הרבה
גדולי הדור ומורי הוראה, שהלך לעולמו, והניח את מקומו,
לא נמר ריחו וטעמו, בישיבה של מעלה ד' עמו, ועלה
לשמים ביום שלא נאמר בו כי טוב הוא יום ב' י"ב
מרחשון תס"ח [? תס"ב] לפ"ק. ת נ צ ב " ה : —

ונראה בעיני לברור כי פרט השנה הנזכר במצבת הרב ר' נטע הנ"ל נחקק או נעתק שם בטעות ובמקום תס"ח צ"ל תס"ב, כי כן הוא ע"פ החשבון, דאחרי שכבר ידענו שהג"מ יהונתן ז"ל נולד בשנת ת"ן, וא"כ אלו היה נפטר אביו בשנת תס"ח הרי שהיה אז הגאון ר' יהונתן כבן י"ח שנים, והוא גבר בגוברין גדול בתורה ובשנים, ובאין ספק גם נשוי אשה כפי הנהוג אז בימים ההם, והרי זה סותר למה שנרשם עליו בפנקס הח"ק דק"ק אייבעשיץ שם שהיה רק כבן י"ב שנים במות אביו עליו, וא"כ בע"כ שמת בשנת תס"ב ולא בשנת תס"ח וכמ"ש וזה ברור, וגם מלבד זה ידענו ג"כ מפי עצמו שהיה עדיין קטן כשנפטר אביו, שכן מבואר בספרו יערות דבש ח"א בדרוש הספד שעשה בק"ק מיץ על מות חמיו הגאון מו"ה יצחק שפירא ז"ל שנפטר בפראג שכתב שם „ומדי דברי בו זכור אזכרנו עוד לעורר אבל יחיד, ומי יחוס חוץ ממני כאשר אמרתי שהוא ממש אבי ותורתי דיליה הוא, כי הוא אשר לקחני,

מבית

ובקיאתו, ואח"כ הופיע באור תורתו בק"ק פראג המעוטרה בבית חותנו הגאון המפורסם מו"ה יצחק שפירא ז"ל, ובמשך הזמן נתקבל לדרשן בק"ק פראג שם, ובשנת תק"א נתקבל משם לאב"ד בק"ק מיץ, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בג' קהלות אלטונא המבורג וואנדסבעק כנודע:

והרב

מבית אבי באשר אבי ואמי עזבוני בילדותי, והוא נתן לי את בתו לאשה וגדלני והלבישני לא חיסר לנפשי מאומה. ואח"כ אפוא חובת הבן לאב עלי" עכ"ל רבינו ז"ל ועיי"ש בדרוש ז', הרי לך מפורש שהעיד על עצמו שנפטר אביו הרב ז"ל, עוד בילדותו ממש בטרם שנשא אשה:

ומה שנוגע לקורות ימי חיי רבינו יהונתן אחרי מות אביו הרב מהר"ן ז"ל שנשאר אז עלם קטן מופלא שתוך לאיש כבר הבאנו לעיל מה שנרשם עליו בפנקס הח"ק דק"ק אייבעשיץ דבני העיר שלחוהו משם ללמוד בישיבת הגאון מהר"ם א"ש בעל שו"ת פנים מאירות, אשר היה אז עדיין אב"ד דק"ק פרוסטיץ במדינת מעהרין וישיבתו היתה קבועה בק"ק ווינא בבית מדרשו של הגאון והנגיד מו"ה שמשון ווערטהיימער ז"ל, ולכן תמצא שבכל מקום שרבינו מביא את שם הגאון בעל פנים מאירות כתב עליו "אלוף נעורי", כמו בספרו אורים ותומים על חו"מ בריש סימן כ"ה, וכן בספרו יערות דבש ח"א בדרוש ד' אשר נתחמם עליו בהספדו בבית הכנסת בק"ק מיץ ביום ז' אב תק"ד לפ"ק, וכה אמר בקינתו שם: "והאחרון הכביד אשר לירים אחזוני בשמעי, הוא הגאון המפורסם בעולם בתורה וביראה אלוף נעורי, אשר למדתי אצלו כבוד הרב מו"ה מאיר הרב דק"ק אייזענשטאט ז"ל" ע"כ, ומשם נסע רבינו ללמוד בישיבת דודו זקנו הגאון מו"ה אליעזר הלוי איטונגא שהיה אב"ד ור"מ בק"ק העלישויא, ונתגדל שם על ברכיו כמ"ש בפנים, ואחר שהתחתן עמו הגאון המפורסם מו"ה יצחק שפירא מק"ק פראג ונתן לו את בתו הגבירה מרת עלקלי לאשה קבע רבינו בית מדרשו בפראג שם בבית חמיו הגאון ז"ל, וכפי הנראה בא לשם בשנת ע"ת רצון לפ"ק, וזאת היתה שנתים ימים אחרי הרעש והמחלוקת שהיה שם בפראג בין גדולי וחכמי העיר בנדון אשה אלמנה א', שהיתה מינקת חבירו והרופאים שפטו שחלבה היא ארסיי ונחלקו שם בעלי תריסין אם היא מותרת להנשא תוך כ"ד חדש או לא, שרבינו הגדול מו"ה אברהם ברודא שהיה אז ריש מתיבתא בפראג שם הי' מן האוסרין, והגאון מו"ה וואלף שפירא שהי' ראב"ד שם ואתו עמו כל חכמי העיר וגדוליה היו מן המתירין, והגאון חכם צבי שהי' אז אבד"ק המבורג השכים ג"כ עמהם

ויצא

והרב הגדול מו"ה יוסף הלוי הנ"ל אחרי כי נשאר קטן אחרי פטירת אביו הגאון ז"ל, לקח אותו אחיו הגדול, הגאון מהרי"ל איטונגא למחיצתו, להיות מאוכלי שלחנו, ושם למד ג"כ בישיבתו

עד

ויצא הדבר להתירא, וזה היה מעשה בתחלת שנת תס"ח כמבואר בשו"ת חכם צבי בראש סימן ס"ה, וכאשר בא הג"מ יהונתן לפראג לא מצא עוד שם את רבינו הגדול מהר"א ברודא ז"ל, כי נסע משם לשבת על כסא הרבנות בק"ק מיץ, והשתעשע רבינו יהונתן עם גדולי תלמידיו אשר נשארו בפראג שם, והם הגאונים מו"ה שמואל קראקאווער ומו"ה יונה לנדסופר בעל שו"ת מעיל צדקה, וכל זה תמצא מבואר בספר בני אהובה בסוף הספר שם בסיום תשובתו הראשונה, ג) :

ובשנת

ג) וראיתי להעתיק פה בדרך אגב ג"כ מספר בני אהובה גופא דעובדא מה שסיפר רבינו שם בסוף תשובתו אשר השיב להגאון מו"ה עקיבא איגר הראשון ז"ל האבד"ק פרעשבורג בתחלת שנת תק"ח נדון מינקת חבירו אשר העידו עליה הרופאים שחלב שלה היא ארסי וז"ל שם: „ומה שמעלתו חושש לדעת האוסר המובא בתשובות שבות יעקב, הנה דעת האוסר שם הוא רבינו הגדול ר' אברהם ברודא זצ"ל, וזהו הוא שנחלק עם „חכם צבי", ודא ודא אחת היא, וכבר יצא אז הדבר בהיתר מכל חכמי הדור ולית דחש לדברי רבינו הנ"ל, ואימא למעלתו כי שתי שנים לערך לאחר שנעשה הדבר ההוא באתי לפראג, וכבר נסע הגאון הנ"ל למיץ, וכל בית חמי והם הגאונים מו"ה וואלף שפירא ובנו בעל אליה זוטא וחתנו בעל שבות יעקב וחמי זקני הרב מו"ה מיכל ובנו חמי הגאון מו"ה יצחק שפירא כלם היו מן המתירין, ותחת פקודת הגאון מו"ה וואלף הנ"ל נעשה חתונת האשה אשת ר' יואל פעטשוי ז"ל, והיו שפתי הגאונים הנ"ל עדיין מרחשין מהאי פלפולא, ודברתי עם גדולי תלמידי רבינו הנ"ל הלא המה הגאון מו"ה שמואל קראקאווער והגאון מו"ה יונה לאנדסופר (הוא בעל שו"ת מעיל צדקה) וחבריהם, וגם הם הי' רע בעיניהם על שתקע רבינו את עצמו לדבר הלכה זו ביותר לאסור האשה הנ"ל מה שרבים מחכמי הדור נחלקו עמו והנכון אתם, ואח"כ נתתי אל לבי כי הרופאים שהעידו על האשה הנ"ל שחלב שלה היא ארסי וממית לילדים היונקים, שקר דברו בזדון לבם, כי מהרסים ליסודי הטבעיות, יען כי החלב היא מין ובהירות מורידין ויוצאים מספוגות ועורקים אשר להם מוצא, ובאים מן הלב, ואם בחלב האם להזיק את הולד בע"כ אשה זו יש לה בורידין ועורקים שלה ארס גדול ממש כל ימי הינקה, ואיך אפשר שלא יזיק להאשה, ועכ"פ צריכה להיות נגועה ומוכה שחין, ושחין פורחת, וכפי ששמענו הנה האשה הנ"ל היא דשנה ורעננה אין בה שכולה, ולא היו ימים מועטים עד שבאה האשה הנ"ל לפראג, ובאה ג"כ לביתי לבקר את זוגתי הרבנית ז"ל כי היה לה קצת קורבה עמה, וגם ר' זלמן רופא ז"ל נזדמן שם כי גם הוא היה קרובה, ואז אמרתי לו הכר נא על פי רפואות אם יש אפשרי שתהי' לאשה זו ארס בחלב שלה והיא בריאה ושלימה מנוקה מכל מום, ואמר שאין אפשרות לדבר זה, והרופא שאמר זאת כיחש ובא בשכרו, ואחר כך הצעתי הדברים ג"כ

כלילת יופי

עד שנת תע"ז שאז נסע לק"ק גלוגא רבתי על אפריון שלו כי שם לקח לו לאשה את בת הרה"ג מו"ה אייזיק פרעגר אב"ד דשם, (שהיה ג"כ חותן הגאון מו"ה יחיאל מיכל ז"ל בעל נזר הקודש), וקבע

ובשבת רבינו בבית חמיו בפראג שם הרביץ תורה ברבים מתוך עושר וכבוד כי חותנו הגאון ז"ל ואשתו הגבירה מרת מאטי בת הגביר והנדיב מו"ה מרדכי כהן פו"מ דק"ק המבורג, החזיקו אותו בביתם כאוה, וכל מחסורו היה עליהם, למען יהיה לבו פנוי לשבת על התורה ועל העבודה, ואולם אחרי עברו עליו שם כשתי שנים העיר ד' את רוחו לנסוע משם לק"ק המבורג לשבת באהל של תורה בבית אבי חמותו הגביר מו"ה מרדכי כהן הנ"ל אשר הקים שם עולה של תורה להחזיק על שלחנו גדולי ישראל ליתן להם הון ועושר ומחיה וכלכלה, וזכה להקים חתני רבנן גדולי ישראל, ובעבור זה קבע שם גם רבינו בית מדרשו, וישב שם השקט ושאנן כשתי שנים רצופות בשנות תע"ג ותע"ד, ובמשך זמן שבתו שם הוסיף אומץ בלמודים וקנה שלימות בתורה (בהקדמתו לספר כרתי ופליתי), ואח"כ חזר ושב לעיר פראג לבית חותנו הגאון ז"ל, ובמשך הזמן נתמנה לדרשן שם, ובשנת תק"א נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק מיץ המעוטרה (אחרי נסיעת רבינו בעל פני יהושע משם לק"ק פפד"מ), ושם נאספו אליו כל בני לוית חן אשר לד' תלמידים הגונים מקצות הארץ, והוא הורה להם סדר הלמוד בעיון בתלמוד

לפני חכמי הרופאים באקאדעמיע בפראג, ואמרו כן דברת, שדבר זה אי אפשר רק לפעמים החלב שמן או כחוש ביותר ומקלקל מעי התינוק וגורם סכנה וזהו רפואתו בקל, וכן לפעמים האשה כעסנית ותתן בעת כעסה לתינוק לינק ותזיק לילד, אבל זולתו רחוק במציאות, ואמרתי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אשריך רבינו (אברהם ברודא) אם הספיקות שלך כך, הוודאות על אחת כמה וכמה, ולדעתי אף הוא בלבו לא האמין לקול הרופאים ורופאי אליל היו, ולכך תקע עצמו ביותר מכפי מדת חכמים, ובאמת צריך ישוב בעדות הרופאים כי באו בשכרם" עכ"ל רבינו שם, והעתקתי כל דבריו באריכות להראות צדקת רבינו וגודל ענותנותו נגד רבינו הגדול מו"ה אברהם ברודא ז"ל, כי היה חפץ בהצדקו וטרח לדון אותו לכף זכות עד שהעלה להכריע שהדין עמו נגד כל הני רבוותא גאוני ק"ק פראג אשר חשב שם, אע"פ שהיו כלם קרוביו ומחותניו ממשפחת בית חמיו הגאון ז"ל, — ואולם אשר יפלא בעיני קצת הוא על שלא זכר רבינו שם מאומה גם מדעת הגאון מפורסם מאור הגולה מו"ה דוד אופנהיים ז"ל שהיה אב"ד ומארי דאתרא בק"ק פראג שם בעת ההיא, והי' ג"כ ראש המדברים בכל מקום בדורו אז, ולמה נעשה הדבר בפראג שם הכל ע"פ פקודת הג"מ וואלף שפירא ז"ל שהיה רק ראש ב"ד שם, וככר נודע שהוא היה אז ג"כ חמיו של הג"מ דוד אופנהיים ז"ל? : —

וקבע שם בית מדרשו, והי' לו שעשועים בפלפולי דאורייתא עם הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ מפראג שהי' אז אב"ד בגלוגא שם (כמבואר בספרו עדות ביוסף במקומות שונים), והיה ג"כ נאה דורש בדברים יקרים

בתלמוד ובפוסקים ע"ד האמת והישר, וגם חבר שם ספרו הגדול והנכבד „אורים ותומים" על הש"ע חושן משפט אשר בו הראה נפלאות פלאי פלאות להאיר עיני חכמים בהלכה, אבל לא הי' ידו משגת להוציאו לאור עולם מפני גודל הוצאות הדפוס, וגם שלא הי' אז בעיר מיץ שם מקום הדפוס ד), ובשנת תק"ו

ד) הספר הנכבד „אורים ותומים" על ש"ע חושן משפט יצא לאור אחרי פטירת רבינו המחבר ז"ל על ידי נכדו הרב הגאון מו"ה ישראל האבד"ק ליכטנשטיין, בדפוס קארלסרוא בשנת תקל"ה, ובשנת תקס"א קם הרב הגאון מו"ה דוד הכהן מ"ץ דק"ק פמארין, והוציא לאור בלבוב ספרו „אהבת דוד ויהונתן" אשר בו בא לבאר ולפרש כל סתום וכל חתום בדברי רבינו ז"ל, וגם ליישב קצת השגות מה שהשיג הגאון מו"ה אריה ליב הכהן בעל קצות החושן על דברי רבינו בס' אורים ותומים, ואלה דברי דוד בהקדמתו לס' אהבת דוד ויהונתן שם, „בחסדי ד' כי לא תמנו, ולא כלו רחמיו הנה בכל דור ודור שולח לנו אנשים חכמים שונים, ששונים לנו חדושי תורה, ובדורות האחרונים הופיע הקב"ה אור תורתו על ידי הרב הגאון הגדול רבן של כל בני הגולה חסידא ופרישא בוצינא קדישא רבינו יהונתן גבר ענותן, ובכל דור ודור לומה נ"כ קוץ ודרדר המה אנשים בורים אשר לא טעמו טעמה של תורה ולא זכו לעמול בה, המה חסרי מדע ומחזיקים את עצמם לחכמי חרשים כהיונג-דרדע, ושואלים באורים ותומים ומטילים מום בקדשי שמים בניב שפתים משמתו נביאים הראשונים בעלי אורים ותומים, גלל כן אמרתי אסורה נא ואראה לבאר את דבריו, וד' העיר את רוחי ונתן לי כח ללמוד ולעיין היטב באורים ותומים, וראיתי כי דבריו אורים ותומים מאירים כספירים, ומתוקים מדבש ונופת צופים, והטועם דבשו יאירו עיניו, וסדר דבריו בחריפות חכמתו ותבונתו, כצאת השמש בגבורתו, מעין המתגבר מוציא לאורה תעלומה, וברוב פלפולו נחלים נובעים ממקור חכמה, טוב למאכל ונחמד למראה, לו נגלו חמשים שערי בינה, — והנה ראיתי גם כן בספר קצות החושן שמדבר בחכמה, ומנגח ימה וקדמה, ופיו ממלל רברבן על הרב הש"ך ועל הרב רבינו יהונתן ז"ל, ולא יצא ידי חובתו, כי כמה פעמים ראיתי שבמקום גדלותו עליהם, שם נמצא ענותנותו שלא ירד לעומק דבריהם, ואף שלפעמים גם אני ככהן השואל באורים ותומים, מכל מקום פני כלפי הנשאל ברתת ובזיע כראוי לאיש חסר תבונה ומדעי ובשפלות רוח אני מדבר לפי שיודע אני שכלי הדל" עכ"ל שם. והנה כדברים האלה כתב ג"כ הרב המחבר הזה בהקדמתו לחלק שני מספרו אהבת דוד ויהונתן אשר הוציא לאור אח"כ בדפוס זאלקווא בשנת תקס"ה, ושם סיפר ג"כ כי לאחר הדפסת ספרו חלק ראשון היה בק"ק סטריא מקום משכן הרב בעל קצות החושן, וראה שם כי הרב נוטר לו שנאה בעבור ההשגות שהשיג עליו, ובאמת שכונתו היה לטוב כי רק את האמת אהב ולא חנופה ושקר עכת"ד שם, והנה רואה אנכי בדברי דוד האחרונים האלה כי אהבת דוד ליהונתן קלקלה את השורה, והיא שגרמה לו

יקרים ומחודדים, ונסע מעיר לעיר וממדינה למדינה להשמיע דרשותיו ברבים כאשר כתב בעצמו בהקדמתו לספרו שם, — ומה שנוגע למשפחתו משפחת בית יוסף הנה מצאנו הרבה מהם שהיו ג"כ מגדולי ישראל

תק"ו נקרא רבינו לבא לק"ק פיורדא לשבת שם על כסא הרבנות אחרי מות הגאון האב"ד דשם מו"ה ברוך כהנא ראפפורט שנפטר שם ביום אסרו חג דפסח תק"ו לפ"ק, (ורבינו יהונתן נתחמם עליו בהספדו בק"ק מיץ בחדש אב תק"ו לפ"ק כמבואר בספרו יערות דבש ח"א דרוש י"ג), והוא ז"ל נענה למבוקשתם אז יען כי שם היה מקום הדפוס וגם יושביה היו חכמים גדולים ואולם אנשי ק"ק מיץ עכבו בידו אז שלא לצאת מקיר העיר וחוצה תוך הזמן שנתקשר עמהם להיות אצלם, ובשנת תק"י, שאז כבר נשלם הזמן, נתקבל רבינו לאב"ד ולר"מ בג' קהלות אלטונא, המבורג, וואנדסבעק אחרי מות הגאון האב"ד שם מו"ה יחזקאל קאצינעלנבוגן בעל שו"ת כנסת יחזקאל שהי' זקן הדור ונשיאו ונפטר שם ביום כ"ג תמוז תק"ט לפ"ק, (ורבינו נתחמם עליו בהספדו בק"ק מיץ ביום ח"י אב תק"ט כמבואר בספרו יערות דבש ח"ב דרוש ז' וכתב עליו שם שהוא שארו הקרוב אליו, וזה מפני שגם הגאון מהרי"ח בעל כנסת יחזקאל היה מנכדי הגאון המקובל מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות כאשר העיד על עצמו בהסכמתו על האלפסי עם חדושי אנשי השם

לדבר קשות נגד כבוד הגאון בעל קצות החושן אשר לא כדת, ובאמת שכל מעיין בספר הנכבד והיקר קצות החושן לא ימצא שום דבר קל שיהי' ח"ו איזה פגיעה בכבוד רבינו הש"ך ורבינו יהונתן ז"ל, ואם השיג עליהם לפעמים מה בכך, והלא כך הוא דרכה של תורה זה בונה וזה סותר זה מותיב וזה מפרק ואלו ואלו דברי אלקים חיים, ואשר נטר שנאה על המחבר ספר אהבת דוד ויהונתן ג"כ לא הי' בעבור השגות שהשיג עליו, רק בעבור שבא עליו בלשון אי כבוד ובלשון מדברת גדולות, אשר אין זה ממדת חכמים, והנה תמצא שגם הגאון מאוה"ג מו"ה יעקב האבד"ק ליסא, השיג על בעל קצות החושן בספרו נתיבות המשפט על חו"מ כמה פעמים, ובעל קצוה"ח לא די שלא נטר לו שנאה אלא שהוסיף עוד אהבה על אהבתו וחבר ג"כ קונטרס „משובב נתיבות" להסיר מעליו השגותיו והכל בדרך כבוד כנודע, — ואשר אמר בעל אהבת דוד ויהונתן על עצמו „הגם שלפעמים גם הוא ככהן השואל באורים ותומים, מכל מקום פניו כלפי הנשאל ברתת ובזיע כראוי לאיש חסר תבונה ומדע", אומר אני כמו שהראה את ענותנותו והיה חושב את עצמו כננס לגבי ענק נגד רבינו הגאון בעל אורים ותומים, עד שבא לדבר נגדו ברתת ובזיע, כראוי לדבר לפני מאורן של ישראל, כמו כן היה ראוי לו לחשוב את עצמו גם כן כננס לגבי ענק גם נגד הארי החי רבינו הגאון בעל קצות החושן שהוא ג"כ מאורן של ישראל והמפורסם אין צריך ראיה, וד"ל:

ישראל המצוינים, וכלם נזכרים בשם בספרו עדות ביוסף על התורה במקומות שונים, והנני חושבם פה לפניך, הגאון הקדוש מו"ה אהרן דרשן בעל ס׳ מטה אהרן שהי׳ האב"ד בווירמייזא ובסוף ימיו בק"ק קראקא

השם מהגאון מהר"ן שפירא, שנדפס באמשטרדם בשנת ת"פ ע"י הרה"ג מו"ה וסף ז"ל דיין דק"ק אשכנזים באמשטרדם שם), ואם אמנם :י הגאון בעל כנסת יחזקאל לוה קודם מותו וגם ביקש מאת ראשי ומנהיגי ג׳ קהלות הנ"ל כי יעשו עמו בטובה ויושיבו אחריו על הכסא שם לאב"ד ולר"מ את בנו הרב הגאון מו"ה דוד קאליננעלנבוגן שהיה אז אב"ד דק"ק קידאן, ואולם הם לא אבו שמוע לו למלא את בקשתו בדבר זה, כי הם רצו לפאר את הכסא שם ולהושיב עליו איש דגול מרבבה וקד בדרא, איש אשר יהי׳ פי שנים ברוחו, וכל חכמי ישראל יהי׳ משכימים לפתחו, והנה בעת ההיא היה חונה ג"כ בק"ק אלטונא שם איש אשכולות, אשר עלה במעלות, ה"ה הגאון הנודע מו"ה יעקב עמדן ז"ל הנקרא בשם יעב"ץ והוא היה בנו של הגאון חכם צבי אשר היה מקדם ג"כ אב"ד ור"מ בג׳ קהלות שם, (ונתקבל משם לאב"ד בק"ק אמשטרדם כנודע), וגם חתנא דבי נשיאה מהגאון מו"ה מרדכי הכהן האב"ד ור"מ דק"ק פוזנן והמדינה, והג"מ יעקב היה מקדם אב"ד בק"ק עמדן ואח"כ קבע בית מדרשו בק"ק אלטונא עיר מולדתו ושם היתה תורתו אומנתו, וחבר ג"כ חבורים יקרים, מאירים כספירים, והי׳ לו ג"כ תורה וגדולה במקום אחד, גם בנין ותכנין רבנן, ואחרי כל השבח הזה לא בחרו בו ראשי ומנהיגי ג׳ קהלות למנותו לאב"ד ולר"מ ולהושיבהו על כסא אביו אשר היה מקדם ג"כ אב"ד שם, ובחרו יותר בהגאון רבינו יהונתן ז"ל להיות אלוף לראשם שהיה אז יחיד בדורו נר ישראל ואורו, צדיק כביר ורבן של כל בני הגולה, הנה גם רבינו יהונתן נענה למבוקשתם ושמח לקראתם, כי אוה למושב לו בק"ק אה"ו, יען כי כבר הרביץ תורה ברבים שם עוד בימי עלומיו בהיותו מסתופף בבית אבי חמותו הגביר ר׳ מרדכי כהן ז"ל בק"ק המבורג שם והיה חן המקום עליו, ובק"ק אלטונא שם היה נמצא ג"כ אז מקום הדפוס ויהי׳ נקל בידו להדפיס שם כל חבוריו כפי אשר קותה נפשו לזה מאז ומקדם, ויהי באמצע זמן הקיץ בשנת תק"י נסע רבינו מעיר מיץ הלוך ונסוע לק"ק המבורג ובעברו דרך עיר מנהיים כתב שם הסכמתו על הדפסת סדרי המשניות עם פי׳ הרע"ב ותוס׳ יו"ט (דפוס זולצבאך תק"יא) ובא שם על החתום "דברי החותם פה מנהיים ה׳ אב תק"י לפ"ק הק׳ יהונתן בהרב המנוח מהר"ן זללה"ה

קראקא, הוא היה דודו (שם בסימן ע"ה ועיד במקומות שונים), ואחות אהרן שהיתה דודתו היא היתה אשת הגאון מו"ה ליב צונץ שהיה אב"ד בק"ק העלישויא ואח"כ בק"ק פינטשוב (שם בסימן ט"ו), והגאון הגדול

זלה"ה אשכי בדרך די נסני מק"ק מיץ לק"ק אה"ו יע"א, וכבוד גדול נעשה לו בבואו לשערי העיר המבורג, אשר לא נעשה כן לכל הרבנים שהיו לפניו, והג"מ יעקב עמדן ראה את כל הנעשה שם, ויהי עוין את רבינו, כי היטב חרה לו, על כי בא בגבולו, והוא נשאר לבדו בדד עין יעקב ויהי כמחריש, ורבינו ישב על הכסא שם במנוחה שאננות, ותהי ראשית מלאכתו מלאכת הקודש להחזיק את ישיבתו הרמתה בכל תוקף ועוז, להרביץ תורה בישראל, ולהפיץ חוצה מעיינותיו, ולכל נפש צמא לדבר ד' הזיל מים מדליותיו, גם דרוש דרש ברבים בכל עת בדברי כבושים ותוכחת מוסר עד אשר רבים השיב מעון בנועם מדברותיו, ככה עשה כל הימים, וגם ביתו היה תמיד בית ועד לחכמים:

והנה רבינו ביקש לישב בשלוה, ואולם יעקב לא ביקש לישב בשלוה הוא הג"מ יעקב עמדן ז"ל, כי לא נח ולא שקט ויקו למצוא איזה תואנה על רבינו אשר על ידה יוכל לצאת ממחבואו ולהתגר בו מלחמה, באמרו כי מלחמת ד' הוא נלחם, ואחרי כי בשנת תקי"א יצאו אז איזה קמיעות מת"י רבינו ז"ל, אז מצא שעת הכושר לחפש אשר חשבונות, ולעורר על רבינו בקול רעש גדול, כי נמצא בהם מחשבת פגול ח"ו, ובחרות אפו בו דרך קשתו כאויב לרדפו ולהדפו עד חרמה, וקרא לו לעזרה גם את גיסו בעל אחותו הגאון מו"ה אריה ליב האבד"ק אמשטרדם, ואת הגאון רבינו בעל פני יהושע האבד"ק פפד"מ, כי המה ירעשו במכתביהם על רבינו יהונתן מבחוץ, והג"מ יעקב נלחם עמו בפנים בק"ק אה"ו שם, ויחץ את העם לשני מחנות, ואש המחלוקת גברה אז מיום ליום, עד שהיו משפחות מתגרות זו בזו, ושלשת הגבורים האלה נתנו את כבודו לשמצה ובקשו ג"כ להדיחו מעל פני כל הארץ, אך לא עלתה בידם, כי שומע לא היה להם, וכל דבריהם היו לאפס ולאין, יען כי כל חכמי וגאוני הדור ההוא מכל עיר ועיר ומכל מדינה ומדינה המה עמדו כלם לימין צדקו של רבינו יהונתן ז"ל, וד' עמהם, כי יצאו כלם כאיש אחד חברים בכל תוקף ועוז להפר את עצתם ולקלקל את מחשבתם, והצדיקו את הצדיק ברוב מכתביהם אשר הריצו אז אל הגאון רבינו יהונתן ביראת הכבוד כאשר באו כלם בדפוס בס' לוחות העדות אשר יצא לאור באלטונא

הגדול רבינו יהונתן ז"ל בעל התומים והפליתי היה נכד דודתו הנ"ל (שם בסימן קנ"א), ויבואר מזה עוד להלאה, וגיסיו היו הגאונים מו"ה יחיאל מיכל מגלוגא בעל ס' נזר הקודש על המדרש רבה (שם פ'

באלטונא שם בשנת תקט"ו לפ"ק, ואחרי הרעש ואש המחלוקת אשר בערה משך ארבע שנים רצופות — מאמצע שנת תקי"א עד אמצע שנת תקט"ו — אז קם הסער לדממה כי נגלתה צדקת רבינו לעיני כל ישראל, וימין יהונתן רוממה, ואף גם זאת כי בעת ההיא נפטרו והלכו לעולמם ג"כ שני הגאונים מראשי מתנגדיו והם הג"מ ליב מאמשטרדם ורבינו הגאון בעל פני יהושע מפפד"מ, ויותר יעקב לבדו (הוא הג"מ יעקב עמדן), ואם אמנם כי הוא ז"ל עוד לא נח ולא שקט במעונו, והדפיס בבית הדפוס אשר הי' לו בביתו באלטונא שם עוד איזה ספרים קטנים מלאים בוז וקלון על רבינו יהונתן ועל כל תלמידיו הגאונים ז"ל, וגם הדפיס ס' „שברי לוחות" אשר חבר נגד ס' לוחות העדות, אבל כל דבריו היו פורחים באויר ולא עשו שום רושם כלל במחנה העברים, ובפרט כי כל חכמי וגאוני הדור ההוא יצאו בחרם לקראתם ואסרום לבא בקהל כנודע: —

והנה הנפלא לראות בזה כי גם במשך שנות הזעם בעת אשר רדפו את רבינו תנית ומתון וההבערה ללהב יצאה, ובעת אשר מתנגדיו קמו ובקשו לשלול ממנו כל חלק ונחלה, להסיר המצנפת ולהרים העטרה, גם אז התכבדו עמו ראשי קהלות הקודש היותר גדולות והנכבדות שבישראל, והראו לו כל אותות אהבה ויראת הכבוד, ויקראו אותו בקריאה של חבה כי בא יבא אליהם לכהן פאר בעדתם, ולהיות להם לאב ולפטרון על העיר ועל המדינה, כן תראה כי בשנת תקי"א בזמן הקיץ נקרא מן העדה הגדולה והעתיקה שבעיר קראקא, להיות אב"ד ור"מ פה ק"ק קראקא והמדינה, למלא מקום אבותיו הקדושים מקום אבי זקנו הגאון המקובל בעל מגלה עמוקות ז"ל כמבואר במכתב הרבנים הגאונים בי דינא רבה דק"ק קראקא מיום ה' ז' אב תקי"א לפ"ק, וכתבו שם „שהסכימו על זה כל בני הקהלה, להיות לנו לשם ולתהלה, להחזיר העטרה ליושנה כבתחלה, והתנדבו עצמם כבוד הקהל ויחידי סגלה, לבקש מאת אדוננו הגדול הוואייוודא שר הצבא יר"ה, ברצוי דברים וברצוי כספים, ולהוזיל זהב מכיסם, ועלתה במחשבת כבוד הקהל יצ"ו לכתוב תיכף זמיד שטר רבנות" וכו', ועל זה חתמו שם כל ראשי הדיינים דפה (לוחות העדות דף ל"ה ע"א דפוס אלטונא), וגם אח"כ בשנת תקי"ג נקרא רבינו ג"כ להיות

פ' בראשית סימן א') ומו"ה שלמה יום טוב האבד"ק ליכטנשטאט (שם בסימן י"ד), והגאון הנודע מו"ה יצחק סג"ל לנדא שהיה אז עדיין אב"ד דגליל לבוב (שם בסימן רט"ז), והגאון מו"ה צבי הירש מנ"ש

להיות לאב"ד ולר"מ בק"ק ניקלשפורג והמדינה (לאחר מות הג"מ יששכר בעריש עשקלש שהיה אבד"ק נ"ש והמדינה, ומכון שבתו היה בעי"ת ווינא, ונפטר שם ביום כ"ו אדר ראשון תקי"ג לפ"ק, ורבינו יהונתן נתחמם עליו בהספדו בק"ק אלטונא כמבואר בספרו קשת יהונתן דרוש ג'), וכל זה הוא מפני שלא רצה לפסוק ממשנתו ולעזוב את ישיבתו הגדולה והמפוארה אשר כבר מלאה קן לה שם מיד בהחלת בואו לג' קהלות שם, כי נקבצו ובאו לישיבתו אז תלמידים גדולים וחשובים מכל קצוי ארץ לשאוב מים חיים ממעין חכמתו העמוקה, ובתוכם גם הרבה בעלי תריסין גדולים חקרי לב אשר באו לשמוע דברי אלקים חיים מפה מפיק מרגליות, ואף גם זאת כי כל בחורי חמד מבני עליה אשר שקדו שם על דלתות בית מדרשו, מלאו כלם מגן ומחסה בבתי הגבירים והקצינים בג' קהלות שם אשר נדבה רוחם הטהורה להספיקם בלחם ושמלה די והותר, ובעבור זה לא פסקה הישיבה שם גם בשנות המחלוקת, כי רבינו ז"ל כל ישעו וכל חפצו היה כל הימים להגדיל תורה ולהאדירה, וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, והיה עומד תמיד על המשמר ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל, ומסר נפשו עליה גם עד זקנה ושיבה, וכל כך גדלה תשוקתו בהרבצת תורה ברבים, יומם ולילה, עד שלא לקח לו מועד וזמן לכתוב ג"כ תשובות להשואלים מאתו דבר ד' זו הלכה, ע"כ תשובותיו מועטים, כי לא השיב רק לעתים רחוקות כמ"ש בעצמו בסוף תשובתו אשר השיב להג"מ עקיבא איגר הראשון שהיה אבד"ק פרעשבורג בשנת תק"ח, והיא נדפסה בסוף ס' בני אהובה שחבר רבינו ז"ל, (וראה מזה ג"כ בשו"ת השיב ר' אליעזר בסימן ב' שלא נמצא שם תשובת רבינו ז"ל על השאלה ששאל ממנו הרב המחבר שם, וכתב שם כי רבינו התנצל לפניו שבתחלה לא היה הזמן מסכים עמו לעיין בדבר היטב ולהשיב לו, ואח"כ יד הבחורים והסגנים הי' ידם במעל כי כחשו וגם גנבו ממנו את מכתב השו"ת אשר ערך לפניו), ואף גם זאת כי לא לקח ג"כ זמן לסדר את חבוריו היקרים לבית הדפוס באלטונא שם כפי אשר כלתה נפשו לזה מכבר, כי להיותו טרוד מאד בגירסי' דחה הדבר מזמן לזמן באמרו כי עוד חזון למועד, אך לעת זקנתו בראותו כי קרבו ימי פקודתו, אז קם והתעודד והוציא לאור הדפוס באלטונא שם

בשנת

מנ"ש אשר אור תורתו היה זורח בק"ק ברודא. (שם סוף סימן ש"ו), והרב הגדול מו"ה ליב וויזיל שהיה בעל אחותו הגבירה, (שם בסוף סימן קע"א), וחתנם היה הרב החריף מו"ה יוסף וויזיל בק"ק הלברשטאט, שם

בשנת תקכ"ג את ספרו הנכבד והיקר כרתי ופליתי על ש"ע יו"ד ח"א באמרו „שיש לספר הזה דין קדימה נגד ספרו הגדול אורים ותומים על ש"ע חו"מ מפני שהוא דבר השוה לכל נפש, קטן וגדול שם ידרשו לדעת המעשה אשר יעשון והדרך אשר ילכו בה", עכ"ל בהקדמתו לספרו כרתי ופליתי שם: והא לך עוד קורא יקר! לשון הזהב של רבינו ז"ל אשר כתב ג"כ בהקדמתו שם: „והנה ידעתי וגם ידעתי מה שכתב רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בכתבו, והוא מתנבא בתוך הבית שירבו שואליו עד שיעלימו עין לקרות בחבורו הגדול והנורא „היד החזקה", ויסתירו פניהם לגשת אל הקודש, אמנם ברוב הימים כאשר יהיה נשכח הקנאה והשנאה יהי' יד הכל שוים בספר הנ"ל לעיין בו, לא ימוש ממנו תמיד, והנה מה שאירע לאבות העולם סימן לבנים בסימנים דאורייתא כי אף שבשנים הללו המשמשים ובאים ישימו חבורי לנקלה מבלי בו חפץ ואין בו מתום, אמנם כאשר יעברו ימי שטנה גם שנאתם גם קנאתם יאבדו, ושבתה קול תרועת אויב ולא ישאו עוד חירוף וגידוף ולא ילמדו מלחמת איש ברעהו בקשת ובחצים חץ שחוט לשונם, אז ישובו וילמדו מתוך החבור הנ"ל ובאהבתו ישגו תמיד לאכול מפריו ולשבוע מטובו אי"ה", ע"כ דבריו הנחמדים, ודבר ד' הוא אמת בפיו של אותו צדיק, כי כאשר נבא כן היה לא נפל דבר ארצה, כי נתקבלו כל חבוריו באהבה ונתפשטו ונדפסו הרבה פעמים זה אחר זה, והנה הנם בכל תפוצות ישראל, וכל חכמי וגדולי ישראל שותים בצמא את דבריו, וכדבר איש האלקים הגאון המפורסם מאור הגולה מהר"ם בנעט זצ"ל האבד"ק נ"ש והמדינה בהסכמתו לספר בני אהובה שחבר רבינו ז"ל על הרמב"ם וש"ע אבן העזר, אשר זה יכתוב ידו שם: „רבינו יהונתן זצללה"ה הוא רבן של כל בני הגולה, והוא אחד מנושאי כליו של הרמב"ם ז"ל על הלכות אישות וגירושין, יבום וחליצה, ודברי רב מפורסם וגדול כזה א"צ לחזוק, כי כבר נתפזרו שמעתתי' בעלמא ע"י תלמידיו הרבנים המובהקים וגדולי הדור שהעמיד לאלפים, והאי תנא רב נהוראי הוא, המאיר עיני חכמים בהלכה, ואלמלא נשתכחה התורה, הוא מהדרה בפלפוליו בספרים שחבר הלא המה ספר כרתי ופליתי, בינה לעתים, אורים ותומים, ויערות דבש" עכ"ל הגאון ז"ל, ודי

(שם בסימן ש"ז), — וליוסף יולד ג"כ בן מופלג בתורה יניק וחכים כמר אברהם הלוי אשר למד עמו בצוותא חדא בימי בחרותו (שם בסימן מ"ז), — ומן החבורים נודע לנו ג"כ כי מלבד ספרו „עדות ביוסף" על התורה חבר ג"כ ספר יפה מראה על אגדות הש"ס (עדות ביוסף שם סוף סימן ע"ט), וס' חדושי הלכות על ששה מסכתות ובתוכם גם מס' יבמות (בהקדמתו שם), וגם היה מונח בבית גנזיו אוצר נחמד קובץ כתבי קודש אשר נפל לו לנחלה מאביו הגאון ז"ל, אך

ודי בזה, — והנה כמו שנה אחר הדפסת ספר כרתי ופליתי נתבקש רבינו יהונתן בישיבה של מעלה, ויגוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ביום כ"א בחדש אלול שנת תקכ"ד לפ"ק, ושם חלקת מחוקק ספון: —

ומתולדותיו של רבינו ז"ל ידענו כי היו לו שלשה בנים, ואולם אנחנו נחשוב פה רק שנים אשר תורתם היתה אומנתם, האחד היה הרה"ג החריף מו"ה מרדכי אשר היה אב בחכמה ורך בשנים, ורבינו התפאר בו בסוף הקדמתו לספר כרתי ופליתי, וכתב עליו שם, שעליו נאמר „בן חכם ישמח אב", ואף הוא ז"ל חידש חדושים רבים בחריפות ובקיאות על ש"ע יו"ד ושלחם ליד אביו הגאון ז"ל, ורצה להדפיסם, אך מפני דוחק השעה והזמן נשארו בכתובים, והדפיס רק שושן אחד מחדושיו על יו"ד לאחר סיום הקדמתו שם: —

והשני היה הרב המאוה"ג מו"ה נתן נטע אייבעשיץ, והוא היה לו שני בנים הראשון היה הרב הגאון מו"ה ישראל ז"ל שהיה אב"ד בק"ק ליכטנשטאט, והשני היה הנגיד והקצין מו"ה גבריאל אייבעשיץ אשר מכון שבתו היה בק"ק דרעזדען ויבואר מהם עוד להלאה, — וגם בת הי' לו לרבינו ז"ל אשר היתה אשת הרה"ג החסיד מו"ה בנימן וואלף פרענקיל ז"ל והוא מובא בספרו כרתי ופליתי על יו"ד בה' מתנות כהונה סימן ס"א סק"ו, (ושם סיפר רבינו ממנו עובדא א' בזה"ל: „כשעשה חתני הרב החסיד המפורסם מו"ה בנימן וואלף פרענקיל ז"ל פדיון הבן לבנו הילד ד' יאריך ימיו והוא הבחור המופלא ומעולה כ"ה זעליג יצ"ו לקח אז בהמה משלו, ומסרה לטבח ליקח ממנו בשר לסעודה, והיה רוצה לתת מתנות כהונה להכהן שפודה ממנו את בנו הילד הנ"ל, ואמר למה איקום שהוא רק כהן חזקה והלא אני פודה את בני ממנו, ושוב נתחרט דאולי הוא בכלל דאין ליתן כל מתנותיו לכהן אחד דהיינו הפדיון וגם המתנות הנ"ל, ולכך נתן המתנות לחמי הגאון המפורסם מו"ה

יצחק

אך כלם נשארו בכתובים ולא יצאו לאורה מלבד ספרו עדות ביוסף על התורה שהדפיס עוד בחייו, אשר על ידו נודע לנו חדשות ונצורות במה שנוגע לעטרת תפארת משפחת בית הלוי איטונגא המפוארה והעתיקה, ודי בזה: —

ועתה

יצחק שפירא ז"ל שאכלן בשביל אשתו חמותי הרבנית מרת מאטי בת חמי זקני הנגיד מו"ה מרדכי כהן ז"ל" עכ"ל): —

ואלה הספרים אשר חבר רבינו ז"ל:

א) ספר **בינה לעתים** על כל הש"ע או"ח כמבואר בהקדמתו לס' כרו"פ שם, (וספר הזה נשאר בכתובים ולא יצא לאור הדפוס, ואולם מצאתי בספר אוצרות חיים לר' חיים מיכל מהמבורג שנרשם שם באות ב', „בינה לעתים מהג"מ יהונתן אייבעשיץ דפוס ווין תקכ"ז", וכמו כן חשב גם הגאון מהר"ש בנעט את הס' בינה לעתים מרבינו ז"ל, מן הספרים שנדפסו, והדבר צריך בדיקה):

ב) ספר **כרתי ופליתי** על הש"ע יו"ד, והוא יצא לאור ע"י רבינו בעצמו באלטונא שם בשנת תקכ"ג, ואולם לא נדפס ממנו רק חלק א' בלבד, והשאר נשאר בכתובים:

ג) ספר **תפארת ישראל** על הלכות נדה נדפס בעיר קארלסרוא בשנת תקל"ו ע"י נכדו הרב הגאון מו"ה ישראל האבד"ק ליכטנשטאט בהרב מו"ה נטע אייבעשיץ הנ"ל, ובתוספת חדושים אשר הוסיף משלו, ובסוף הספר שם הוסיף ג"כ קונטרס הספיקות משלו: —

ד) ספר **אורים ותומים** ב' חלקים על ש"ע חו"מ נדפס ג"כ בעיר קארלסרוא בשנת תקל"ה ע"י נכדו הרה"ג מו"ה ישראל האבד"ק ליכטנשטאט הנ"ל, — ובשנת תקמ"א נדפס בלבוב ספר אהבת דוד ויהונתן ח"א מהרב הגאון מו"ה דוד הכהן מ"ץ דק"ק פמארין כולל חדושים והגהות לבאר ולפרש דברי רבינו בס' אורים ותומים ח"א, ובשנת תקמ"ח נדפס שוב בזאלקווא ח"ב מס' אהבת דוד ויהונתן ג"כ מהרה"ג הנ"ל על ח"ב מס' אורים ותומים:

ה) ספר **בני אהובה** על הרמב"ם וש"ע אבן העזר נדפס בפראג בשנת תקע"ט ע"י נכדו הקצין מו"ה גבריאל אייבעשיץ מתושבי ק"ק דרעזדען הנ"ל, ובתוספת חדושים והגהות מן המעתיק והמגיה הרב המאוה"ג מו"ה שורי מדרעזדען לבאר ולפרש דברי רבינו בהרבה מקומות הצריכין ביאור: —

ספר

ועתה שוב נשוב אל הגאון מו"ה יהודה ליב איטונגא ז"ל, והנה כבר זכרנו לעיל, כי עוד בחיי אביו הגאון ז"ל היה לגאון ולתפארת ישראל, ועד שלא שקעה שמשו של ר' אליעזר הגדול כבר זרחה שמשו

ו) ספר חדושים על הלכות יו"ט להרמב"ם, נדפס בברלין בשנת תקכ"ט ע"י הרב החריף מו"ה יוסף במו"ה חיים ז"ל מטראפוי: —

ז) ספר שר האלף על הלכות פסח נדפס בווארשא בשנת תקע"י, עם תוספת חדושים מהגאון מו"ה ארי' ליבוש לונץ האבד"ק פלאצק ומשכן כבודו היה בק"ק ווארשא, ונקראים בשם מגן האלף, ובסופו ג"כ קונטרס „עשרים גרה" ממנו:

ח) ספר המדע על הלכות רבית נדפס בפראג בשנת תקע"א. ע"י הרה"ג מו"ה שמעון קרומנויא רב"ד בק"ק פעסט עם תוספת חדושים משלו, לבאר דברי רבינו ז"ל, וקרא לחדושי רבינו בשם כרתי, ולחדושיו אשר הוסיף עליו קרא בשם פליתי, ועוד הוסיף עליו קונטרס „כללא דרביתא" בראש הספר שם:

ט) ספר יערות דבש ב' חלקים כולל דרשות והספדים, נדפס בקארלסרוא ע"י בן אחיו ותלמידו הרב החריף מו"ה יעקב בן הרה"ג מו"ה יהודה ליב ז"ל מק"ק וואדיסלאב:

י) ספר קשת יהונתן עם חצי יהונתן שני חבורים נפלאים הראשון כולל דרשות והספדים, והשני חדושים נפלאים בסוגיות הש"ס בענינים שונים, ושניהם נדפסו בלבוב בשנת תקמ"ד ע"י תלמידו הרב החריף מו"ה משה במו"ה יעקב ז"ל מק"ק קוטנא: —

יא) ספר תפארת יהונתן חבור נפלא על כל התורה נדפס עם תוספת קצת חדושים מן המעתיק והמגיה הרב המאוה"ג מו"ה אורי בהרב הגאון מו"ה יהודה ליב מ"ץ דק"ק דרעזדען לבאר ולפרש דברי רבינו:

יג) ספר אהבת יהונתן על כל ההפטרות מכל השנה ובסופו גם מאמר אלון בכות על מגילת איכה, נדפס מיד לאחר פטירת רבינו, ע"י הרב החריף מו"ה דוד במו"ה יוסף מאלדבורג ז"ל, וכל אלה הספרים נתפשטו ונדפסו איזה פעמים בדפוסים שונים להיות למאון המשתוקקים להם, ומלבד כל אלה נשאר עוד בכתובים הרבה חדושים בהלכה ובאגדה, וגם הרבה חלוקא דרבנן אשר דרש רבינו ברבים לפני התלמידים בכל התחלת הזמן כפי הנהוג אז בלמוד הישיבות, ולא יצאו לאורה עד היום הזה: —

שמשו של רבי יהודה נשיאה, כי אביו מסר לו סדרי חכמה וסדרי נשיאות, ובימי חורפו הרביץ תורה בישראל במדינת מעהרין ארץ מולדתו, ומשם הופיע באור תורתו גם בארץ רוסיאה (היא מדינת גאליציען) עד שנתקבל כריש מתא ולריש מתיבתא בק"ק לבוב המעוטרה עיר ואם בישראל, וכפי הנראה נתקבל שם עוד בזמן נשיאותו של הגאון חכם צבי ז"ל שהיה אב"ד שם ונפטר בשנת תע"ח לפ"ק, ואז כבר ישב שם הגאון מהרי"ל איטונגא בתור ריש מתיבתא, ובשנת תע"ט שהיה בין מלכא למלכא בא בהסכמה על ס' מאמר מרדכי על התורה (שחבר הרה"ג מו"ה מרדכי במו"ה יהודה ליב מלבוב האבד"ק דאברי), וחתם שם „ביום כ"ג אדר תע"ט לפ"ק נאם הק' יהודה ליב בלא"א המאוה"ג מו"ה אליעזר סג"ל זצ"ל החונה פה ק"ק לבוב יצ"ו", וגם אח"כ בשבת רבינו בעל חדושי פני יהושע על כסא הרבנות בלבוב שם גם אז היה הגאון מהרי"ל עדיין ריש מתיבתא שם, ונשא ג"כ מעט גם בעול הרבנות בעסקי הקהל לטובת הכלל כניאה מהסכמתו אשר נתן על ס' טעמי המסורה להרה"ג מו"ה יהודה ליב מייזליש מקראקא (דפוס אמשטרדם תפ"ח), שכתב שם „עם היות שטרוד אני בטרדא דרשות הרבים ובפרט כעת שהזמן גרמא כו' מ"מ סמכתי על כבוד מחותני הגאון מו"ה אברהם במו"ה מרדכי האבד"ק זאלקווא" וכו', ובא שם על החתום „ביום ה' כ"ג אלול תפ"ז לפ"ק, נאם הק' יהודה ליב הלוי איטונגא החונה פה ק"ק לבוב יצ"ו", והנה שם נדפס עליו בראש הסכמתו שהיה „אב"ד בק"ק לבוב", וזה אינו אלא תואר הכבוד בלבד שהרי באותו זמן היה עדיין הגאון בעל פני יהושע אב"ד בלבוב שם, כנודע, ואשר לא בא בהסכמה על ס' טעמי המסורה שם זהו מפני שלא היה אז הגאון בעל פני יהושע בביתו בלבוב שם כי נסע ליריד יערסלוב לבית הועד של גאוני דד' ארצות פולין אשר התחיל תמיד מר"ח אלול ונמשך עד חודש מרחשון, וכזאת תראה מתוך הסכמתו על ס' דרש משה על התורה להרה"ג מו"ה משה דישן מקראקא שסיים שם בסוף הסכמתו ולהיותי מוקף חבילי טרודין טרדת מצוה בועד קודש פה יערסלוב ע"כ דברי מועטין, הכ"ד המדבר לכבוד התורה ביום ב' ב' אלול תפ"ז לפ"ק, נאום הצעיר יעקב יהושע מקראקא החונה בקק לבוב והגליל יצ"ו, ואולם בתחלת שנת תצ"א שאז עזב בעל פני

יהושע

יהושע את העיר לבוב ונסע לעיר ברלין, אז נתקבל הגאון מהרי"ל איטונגא גם לאב"ד בלבוב שם. ובאותה השנה בא בהסכמה על ס' עדות ביוסף על התורה שחבר אחיו ותלמידו הרב ר' יוסף איטונגא, וחתם שם ביום א' י"ב אלול תצ"א לפ"ק, ואז כבר ישב על הכסא שם בתור „אב"ד דק"ק לבוב והגליל", ובשנת תצ"ו כ"ח סיון בא ג"כ שם בהסכמה על ס' בית שמואל על התורה (דפוס זאלקווא תצ"ט):

והנה הנפלא לראות מצדקת הגאון הזה, דאף שהיה גאון מפורסם בדורו, וכל רז לא אנים ליה עכ"ז במקום גדולתו שם אתה מוצא גם ענותנותו, ו א ר י נעשה שואל, כי לפעמים לא רצה לסמוך על דעתו הרחבה בלבד בענינים הנוגעים להלכה ולמעשה, והציע דבריו לפני גיסו ומחותנו הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל אשר היה אז עדיין אב"ד בק"ק סלוצק במדינת ליטא, וביקש ממנו ג"כ הסכמת דעתו דעת תורה ודעת נוטה ככהן שדעתו יפה, כן תראה בשו ת „ר' חיים כהן" (דפוס לבוב תרכ"א), בחלק חושן משפט סימן ו' שם נדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה מה שהציע לפני הגאון המחבר וסיים שם בסוף תשובתו „אף שכתבתי כאן בקצור, בספרי הארכתי הרבה בזה, וכאן אני סומך על כבודו הרמה לעיין בזה היטב ולהשיבני דבר, נאם חיים יהודה ליב הלוי איטונגא החונה בק"ק לבוב יצ"ו", ושם בסימן ז' נדפס ג"כ תשובת המחבר אליו בזה"ל: „אשיב לשואל כענין, וכהלכה משיב, ה"ה גיסי ומחותני, עמוד הימיני, ג"י פ"ה המאור הגדול הגאון המפורסם בדורו לשבח כבוד שמו מפארים מו"ה ליב נשיא הלוים נר ו יאיר ויזרח", ואחרי שהאריך שם בתשובתו בא בסוף על החתום „נאם חיים באאמ"ו הגאון המפורסם כמו"ה שמחה כ"ץ זללה"ה ראפפורט החונה פה ק ק סלוצק יצ"ו", ובשנת תצ"ח ביום ו' כ"ז למב"י, הציע עוד הפעם הגאון מהרי"ל איטונגא תשובתו לפני גיסו ומחותנו הג"מ חיים כהן ראפפורט, בעניני איסור והיתר, ומהר"ח כהן השיב לו ג"כ תשובתו בארוכה והיא נדפסה בשו"ת „ר' חיים כהן" בחלק יו ד שם בסימן ז' אבל תשובת מהרי"ל איטונגא לא נדפסה שם כי נאבדה באורך הזמן כמבואר בהקדמת נכד נכדו של הגאון המחבר שם, — והנה כפי הנראה נח נפשי' דרבינו מהרי"ל איטונגא סביב לשנת תצ"ט לפ"ק כי בחדש טבת תצ"ט כבר נתקבל במקומו לאב"ד בלבוב שם הגאון מו"ה אריה

ליב

ליב מרישא (כהגאון מו"ה שאול בן רבינו הגדול מו"ה העשל זצ"ל מקראקא) שהיה אז עדיין אב"ד דק"ק גלוגא רבתי, כמבואר בהסכמתו לס' בית שמואל על התורה אשר שם בא על החתום „ביום י"ב טבת תצ"ט נאם אריה ליב החונה בק"ק גלוגא רבתי ומצ"פ בק"ק לבוב והגליל": —

ודע כי מכל הספרים אשר חבר הגאון מהרי"ל איטונגא בהלכות ובאגדות, ומכללם גם ספרו „שאלות ותשובות" אשר זכר בעצמו בסוף תשובתו להגאון ר' חיים כהן ראפפורט הנ"ל והודיע לו „כי שם האריך יותר בביאור הדברים", הנה מכלם לא יצא לאור הדפוס אף אחד מהם ואנו לא זכינו לראות ממנו רק תשובה אחת אשר באה בדפוס בספר שו"ת „ר' חיים כהן" שנדפס בזמננו וכמ"ש לעיל, וגם קצת מדברי אגדה שהדפיס בשמו אחיו ותלמידו הרה"ג מו"ה יוסף הלוי איטונגא בספרו עדות ביוסף על התורה במקומות שונים, — ומה שנוגע לגדולת יקרת משפחתו לבית אבותיו, ככר הבאנו לעיל את אשר העד העיד לנו אחיו הרב הנ"ל בספרו עדות ביוסף שם כי הגאון ר' אהרן דרשן האב"ד מקראקא בעל ספר מטה אהרן היה דודם, והגאון מו"ה ליב צונץ האב"ד מפינטשוב היה בעל דודתם, והגאון מו"ה יהונתן בעל התומים והפליתי היה נכד דודתם, ועוד ועוד ואולם לא אכחד כי בעיקר עדותו בזה יש לפקפק טובא, כי לא פורש לנו באיזה אופן היה ר' אהרן דרשן בעל מטה אהרן דודם, כי לא נוכל להחליט שהיה אחי אביהם או אחי אמם, אחרי שכבר נודע שאביו של ר' אהרן דרשן היה שמו ר' משה תאומים, ואביו של ר' אליעזר איטונגא אביהם היה שמו ר' אברהם ליכטנשטיין כנ"ל, וגם היה איש מבית הלוי, ור' אהרן דרשן לא היה מן הלוים, ושם אבי אמם היה ר' יוסף במו"ה זכריה מווינא? אם לא שנאמר שהיה ר' אהרן דרשן דודם מצד שהיה אחי אביהם או אחי אמם רק מן האם ולא מן האב, וכל זה היה לו לפרש ואין להאריך בזה: —

ומתולדותיו של אותו צדיק ידענו בדרך כלל שהוא אבי כל תופשי תורה ונכבדי ארץ המתיחסים מצד אבותם למשפחת בית הלוי איטונגא בעיר לבוב שם ובכל המדינה, ובפרטן אתה מוצא שהי' לו להגאון הזה שני בנים גדולים בתורה ובחכמה, בנו הראשון היה הרב הגאון החריף מו"ה אהרן הלוי איטונגא שהיה

בתחלה אב״ד בק״ק יאברוב, ובשנת תקי״ח נתן שם הסכמתו על ספר מענה אליהו על מס׳ בבא מציעא, ואח״כ נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק רישא והגליל ושם נתן הסכמתו על ס׳ גינת ורדים להגאון בעל פרי מגדים ביום ג׳ ז״ך תשרי תקכ״ו לפ״ק, והוא היה חתנא דבי נשיאה מהגאון מו״ה חיים כהן ראפפורט הנ״ל, ונדפס ממנו ג״כ תשובה אחת גדולה ורחבה בחריפות ובקיאות בספר שו״ת ר׳ חיים כהן בחלק יו״ד בסימן מ׳, אשר הציע לפני חמיו הגאון המחבר שם, ובסוף תשובתו בא על החתום שם „נאם אהרן באאמ״ו דגאון המפורסם מו״ה יהודה ליב זצ״ל איטונגא חותם פה ק״ק יאברוב ביום הששי לסדר עקב י״ט מנחם תק״י לפ״ק״, ובסימן מ״ט שם נדפס ג״כ תשובת הגאון המחבר מה שהשיב לחתנו הגאון מו״ה אהרן נשיא הלוים הנ״ל באהבה ובכבוד גדול. — ובנו השני של הגאון מהרי״ל איטונגא היה הרב הגאון החריף מו״ה יוסף הלוי איטונגא שהיה אב״ד דק״ק ראהטין והוא היה חתנא דבי נשיאה מהגאון הגדול מו״ה יצחק סג״ל לנדא שהיה אב״ד דגליל לבוב, ואח״כ בק״ק קראקא והגליל, (ונמצא ממנו מכתבים בספר לוחות העדות דף נ״ה ע״א, מה שהשיב להגאון רבינו יהונתן ז״ל בעל התומים והפליתי ביום ג׳ ט״ז שבט תקט״ו לפ״ק, בהיותו אז בבית חמיו הגאון מו״ה יצחק סג״ל לנדא הנ״ל פה ק״ק קראקא), — ומלבד זה היו לו לרבינו מהרי״ל איטונגא עוד בנים גינים ונכדים גדולי הדור ואדירי התורה דור אחר דור עד הגאון הגדול המפורסם מו״ה מרדכי זאב הלוי איטונגא זצ״ל בעהמח״ס מפרשי הים וס׳ מגן גבורים ושו״ת מאמר מרדכי (ראה מזה בהסכמתו לס׳ שו״ת ר׳ חיים כהן) והוא הופיע באור תורתו בק״ק לבוב עיר מולדתו ומצודתו היתה פרוסה בירושלים עיר הקודש דכולל עסטרייך, (ובשנת תרי״ז נתקבל ג״כ לאב״ד פה ק״ק קראקא והגליל, ואני הייתי נושא ונותן עמו אז בעסק זה ע״י מכתבים לבקשת ראשי ומנהיגי העדה דפה, ובתחלה סבר וקבל, אך אח״כ חזר בו להפצרת אוהביו וקרוביו וכל בני משפחתו הנכבדה ונשאר בלבוב שם ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת תרכ״ג לפ״ק), ובנו הוא ידידי הרב הגאון פאר הדור מו״ה יצחק אהרן הלוי איטונגא נר״ו שהיה אב״ד דק״ק פרעמיסלא, והוא ג״כ נשיא ארץ הקדושה כמו אביו הגאון ז״ל, ומשכן כבודו על התורה ועל העבודה ג״כ בק״ק לבוב שם עיר מולדתו ודי בזה: —

טז. תולדות הגאון הגדול מו״ה אריה ליב בהגאון מו״ה שאול מקראקא, שהיה אב״ד ור״מ בק״ק רישא, גלוגא, לבוב, אמשטרדם ושם מנוחתו כבוד.

אחרי פטירת הגאון מו״ה יהודה ליב סג״ל איטונגא נתקבל במקומו לאב״ד בלבוב שם הגאון מו״ה אריה ליב בהגאון מו״ה שאול מקראקא בן הגאון רבינו הגדול מו״ה העשל לובלין זצ״ל, והוא היה חתנו של הגאון חכם צבי ז״ל, ובא למלאות מקום כסאו של חותנו הגאון הח״צ שהיה ג״כ אב״ד בלבוב ונפטר שם בשנת תע״ח כנודע הגאון מו״ה אריה ליב היה בנתיים אב״ד ור״מ בכמה קהלות תהלות ישראל כפי שנרשם עליו בראש הסכמתו לספר חקי דרך על ש״ע אבן העזר להרב בעל לחם הפנים חתן המגן אברהם ז״ל, ושם נאמר, „הסכמת הגאון מו״ה אריה ליב בהגאון מו״ה שאול מקראקא, אב״ד בק״ק רישא ובק״ק לבוב ובק״ק אמשטרדם" ושכח לחשוב שהיה ג״כ אב״ד בק״ק גלוגא רבתי בטרם שנתקבל לאב״ד בק״ק לבוב והגליל, ויבואר מזה להלאה, והנה כבר דברנו אודותיו הרבה בספרי, בתוך המשך תולדות אבותיו הגאונים רבינו הגדול מו״ה העשל ובנו הג״מ שאול ז״ל, אשר שניהם היו רבני ק״ק קראקא א), והנני לדלג פה ולהעתיק

א) הגאון מו״ה שאול בן רבינו הגדול מו״ה העשל זצ״ל לא עלה לשבת על כסא אביו פה קראקא מיד לאחר פטירת אביו, רק לאחר ששה ושלשים שנה, כי רבינו הג״מ העשל נפטר פה ביום כ׳ תשרי תכ״ד לפ״ק, ובנו הג״מ שאול נתקבל לאב״ד פה בתחלת שנת תס״א לפ״ק, ובנתים ישבו על הכסא פה חמשה גאונים מצוינים אחרים, וגם כמה שנים בין מלכא למלכא שהיה הכסא פה פנוי מבלי רב יושב עליו, ואז עמדו הדיינים הגדולים פה במקום רב אב״ד לכל דבר שבקדושה, והם הנקראים בשם „בי דינא רבה", והם היו כת הראשונה מג׳ כתות הדיינים שהיו אז פה קהלתנו, והזקן שביניהם היה לו תואר ראש ב״ד כמבואר בפנקס הדיינים דפה, והנה אמרתי לרשום פה בקצרה לעיני הקורא שמות הגאונים המצוינים אשר שמשו פה בכתר הרבנות בכל ימי משך ל״ו שנים מעת שנפטר רבינו הג״מ העשל ז״ל עד שנתקבל בנו הג״מ שאול לאב״ד פה, והנה מיד לאחר פטירת רבינו הג״מ העשל

ולהעתיק רק תורף הדברים בקצרה מה שנוגע להגאון מו"ה שאול מקראקא, עד שנבא לדבר בארוכה ג"כ מתולדות בנו הג"מ אריה ליב שהיה אב"ד בק"ק לבוב והגליל, ומבניו וחתניו, ניניו ונכדיו הגדולים והמצוינים עד זמננו זה: —

והנה בספרי שם הראיתי לדעת שהגאון מו"ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול ר' העשל זצ"ל, זכה ג"כ לשתי שלחנות כי הי' לו תורה וגדולה במקום אחד כמו אביו הגאון ז"ל, והוא היה חתן הרב הגאון הנגיד מ"ה זכריה מענדל מקראקא בעל ס' באר היטב בן הגאון הנודע מו"ה אריה ליב זצ"ל האבד"ק קראקא (שהיה חותן רבינו בעל בית שמואל כנודע), ובימי עלומיו נתקבל לאב"ד בק"ק לאקטש, ובמשך הזמן נסע משם לק"ק בריסק דליטא, שהיא עיר מולדת משפחת בית אמו הגבירה הרבנית מרת דינה בת הרב הגביר מו"ה יהודה וואהל בן השר הגדול המפורסם הגביר מו"ה שאול וואהל ז"ל אשר משכן כבודו היה בק"ק בריסק שם, והגאון מו"ה שאול

העשל ז"ל בשנת תכ"ד נתקבל מיד במקומו לאב"ד פה הג"מ אריה ליב במו"ה זכריה מענדל ז"ל שהיה בתחלה אב"ד בק"ק ווינא ומדינת עסטרייך (והוא היה חותן רבינו בעל בית שמואל כנודע) ונפטר פה ביום ט"ו אייר תל"א לפ"ק, ונתקבל אחריו לאב"ד פה הגאון מו"ה שמואל קאיידנובר בעל ס' ברכת הזבח שהיה בתחלה אבד"ק פפד"מ ונפטר ביום י"ט תמוז תל"ו לפ"ק בעיר חמעלניק בהיותו שם בזמן הועד דגליל קראקא, ונתקבל אחריו לאב"ד פה הגאון מו"ה יצחק חריף שהיה בתחלה אב"ד דק"ק אפטא, ונפטר פה ביום הושענא רבה תמ"ג לפ"ק, ואז נתקבל אחריו לאב"ד פה הגאון מו"ה משה מנזש נכי בעל ספר תפארת למשה על יו"ד (והוא בן בתו של רבינו הג"מ העשל זצ"ל כנודע), שהיה אז אב"ד בק"ק הורדנא, ואולם לא בא לשבת על הכסא פה כי נטרפה לו השעה ונפטר בק"ק הורדנא שם, ונשאר הכסא פה פנוי משנת תמ"ג עד אמצע שנת ת"ן לפ"ק, והיו אז הדיינים „בי דינא רבה" דפה במקום רב, והרב הגאון מו"ה משה בן רבינו בעל מגיני שלמה היה אז ראש ב"ד פה, וגם בכל ימי ממשלת שלשת הגאונים הנ"ל, והוא נפטר ביום כ"ח אייר תמ"ח לפ"ק, ונתמנה אחריו לראש ב"ד פה הרב הגאון מו"ה משה במו"ה נפתלי הירש סג"ר שהיה נקרא בשם ר' משה ר' ענזילש ונפטר ביום ה' אב תנ"ד לפ"ק, ונתמנה אחריו הרב הגאון מו"ה מרדכי דייכעס לרב"ד,

והוא

שאול קבע ג"כ משכנו שם ונתקבל לאב"ד ולר"מ בהקלויז של זקנו השר הנ"ל (אשר מלפנים היה הרה"ג מו"ה אברשקי בן השר ג"כ אב"ד ור"מ בהקלויז שם), וזאת היתה בימי הגאון ר' מרדכי גינצבורג שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק בריסק שם, ואחרי פטירתו בשנת תמ"ח (כמבואר בס' צמח דוד סוף ח"א) נתקבל הגר"ש הנ"ל להיות אב"ד ור"מ גם על העיר בריסק במקומו שם, ובשנת תנ"א כבר ישב על הכסא שם, ואז נתן הסכמתו על ס' דעת חכמה בועד הגאונים דחמשה ראשי קהלות דמדינת ליטא בק"ק חאמסק בטו"ב אדר תנ"א לפ"ק, והוא היה שם ראש הועד בעת ההיא, ובשנת תנ"ב נתן הסכמתו על הדפסת ס' מגן אברהם עם הט"ז בדיהרנפורט בהדפסה הראשונה, ובשנת תנ"ח ביום כ"ח תמוז נתן הסכמתו בבריסק שם ג"כ על ס' שם משמואל על התורה להרב מו"ה שמואל במו"ה משה האבד"ק ויסלאוויץ (דפוס פפד"א תנ"ט), וחתם שם „הק' שאול החונה בק"ק בריסק דליטא", וסביב לשנת תנ"ז נסע מבריסק דליטא כי נתקבל אז

והוא בא ראשון על החתום בהסכמת הגאונים די דינא רבה דפה ביום ג' כ"ד טבת תנ"ה לפ"ק על ספר מקור חיים להג"מ חיים קראכמאל דרשן דק"ק קראקא, (דפוס פיורדא תנ"ו), והנה באמצע שנת תמ"ז נתקבל לאב"ד פה הגאון מו"ה אהרן דרשן במו"ה משה תאומים ז"ל בעל ספר מטה אהרן שהיה אז אב"ד בק"ק ווירמייזא, אבל לא בא בזמנו כי סבות שונות עכבוהו בדרך נסיעתו אז קרוב לשלש שנים ובא לקראקא באמצע שנת ת"ן לפ"ק, ולא ישב על הכסא פה רק משך ארבעה חדשים, כי בנסעו בזמן הקיץ לועד הגליל דקראקא אשר היה אז בעיר חמעלניק נהרג שם בעונות הדור ביום שבת קודם ב' מנחם אב ת"ן לפ"ק, ונקבר בעיר פינטשוב כמפורש הכל בפנקס הח"ק פה, ומני אז היה שוב הכסא פנוי עד אמצע שנת תנ"ו לפ"ק שאז בא הג"מ אריה יהודה ליב (בן בנו של רבינו הב"ח ז"ל) שהיה אז אבד"ק טקטין, לשבת על כסא הרבנות פה, (כמבואר בהסכמתו לס' הלכה ברורה על ש"ע או"ח) והוא היה חונה על דגלו פה עד תחלת שנת תס"א שאז נסע מפה לק"ק בריסק דליטא, ובא במקומו הג"מ שאול בן רבינו הג"מ העשל ז"ל שהיה בתחלת רב הגליל דקראקא ונתקבל אז להיות ג"כ אב"ד ור"מ גם בק"ק קראקא עם הגליל שם, וישב על כסא אביו רבינו הג"מ העשל זצ"ל וכמ"ש בפנים: —

והנה

אז לאב"ד הכולל על כל ערי הגליל דקראקא בתור „רב מדינה", וכן נרשם שם בראש הסכמתו על ס' שם משמואל הנ"ל „הסכמת הגאון מו"ה שאול אב"ד דק"ק בריסק דליטא ועת עתה נתקבל בהוד תפארתו לגליל קראקא", ובסוף שנת תנ"ז כבר ישב בין גאוני הועד דד' ארצות פולין ביריד יערסלוב אשר היה נמשך עד אחר תחלת שנת תנ"ח, ואז הסכימו שם על הדפסת ספר אהל יעקב על אגדות הש"ס ביום ח' תשרי תנ"ח לפ"ק, ובא שם על החתום „הק' שאול החונה בגליל ק"ק קראקא", ובאותה השנה נתקבל ג"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק אפטא, והי' לו מני אז ב' ממשלות ביחד כי מישל ממשל רב על כל ארץ הגליל דקראקא, וגם על העיר אפטא ואגפיה אשר שם אוה למושב לו ושם נהג ג"כ ישיבתו הרמתה, וכן חתם א"ע בהסכמתו לספר נחלת יעקב על התורה בסדר ע"פ התורה אשר יורוך בשנת תנ"ח לפ"ק „הק' שאול בהרב המופלג המפורסם מו"ה העשל זצ"ל החונה בגליל קראקא ובק"ק אפטא והגלילות", וכן נדפס בראש תשובתו הנדפסת בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"ז, „העתק תשובת אב"ד ור"מ דק"ק אפטא והגלילות דקראקא" ובסוף תשובתו שם בא על החתום „הק' שאול ההונה בגליל קראקא ובק"ק אפטא", ובשנת ת"ס בא ג"כ בהסכמה על ס' כבוד חכמים על אגדות ירושלמי וחתם גם שם חונה בגליל קראקא: —

ודע כי בכל אותן השנים שהיה הגאון ר' שאול אב"ד בגליל קראקא, היה אז האב"ד בתוך העיר קראקא הגאון מו"ה אריה יהודה ליב נכד רבינו הב"ח ובנו חורגו של הגאון בעל הט"ז, והוא בא לקראקא באמצע שנת תנ"ו לפ"ק וישב על הכסא פה עד שנת תס"א שאז נתקבל מפה לאב"ד ולר"מ בק"ק בריסק דליטא, ואחר שנסע מפה לעיר בריסק אז נתקבל הגאון ר' שאול שהיה רב הגליל גם לאב"ד ולר"מ על העיר קראקא במקומו, ואולם עד תום כל שנת ת"ס חנו שני הגאונים הנ"ל עדיין כל אחד במקומו, הגר"ש בגליל קראקא והג"מ ליב בעיר קראקא וכנ"ל, כמבואר בהסכמות שניהם על ספר מגן אברהם עם הט"ז בהדפסה שניה מחודש אלול ת"ס לפ"ק, שנרשם שם על הגר"ש שהוא אבד"ק אפטא וגליל קראקא, והג"מ ליב היה עדיין אז אב"ד בקראקא. והנה תמצא בראש ס' ראש יוסף שנדפס שם ג"כ הסכמות הגאונים דחמשה ראשי קהלות דמדינת ליטא

ליטא שהיו בועד אחד בק"ק סעלץ ביום ג' כ"ו שבט ת"ס לפ"ק ואז
היה שם ראש הועד הגאון ר' שאול, ובא עה"ח „נאם שאול החונה
בק"ק קראקא ונבחר לעת עתה לק"ק בריסק דליטא", ונראה אפוא
לעין כל שיש שם בחתימתו דילוג אות א' בהעתקה או בדפוס וצ"ל
החונה בגק"ק, וזה האות ג', יורה על הגליל — שכן חתם א"ע בקצור
כזה ג"כ בסוף דסכמתו לספר נחלת יעקב על התורה החונה בגק"ק
קראקא, וכונתו ג"כ על הגליל — שהרי בחודש שבט ת"ס לא הי'
עדיין הגר"ש אב"ד בתוך העיר קראקא רק בגליל קראקא והג"מ ליב
היה בתוך העיר, וכנ"ל, ורק אח"כ בשנת תס"א שאז עזב הגאון ר'
ליב את העיר קראקא והלך לו לעיר בריסק כמבואר בהסכמתו לס'
ראש יוסף הנ"ל, אז נתקבל הגר"ש לאב"ד גם לק"ק קראקא למלאות
מקום אביו הגאון ז"ל ג), — ואולם גם הוא לא ארכו לו ימי
ישיבתו

ג) והנה תראה כי גם לאחר שנפרד הגאון ר' שאול ז"ל מק"ק בריסק דליטא, וכבר ישב שנתים ימים על כסא כבודו בגליל קראקא, גם אז היה גדול ונכבד בעיני כל אנשי העיר בריסק, וגם אז היה אהוב ורצוי בעיניהם כל כך עד שבחרוהו בשנת ת"ס להיות מנודר שלהם לשבת בועד דחמשה ראשי קהלות של מדינת ליטא אשר הי' להם בעיר שעלץ, כמבואר בהסכמתו על ספר ראש יוסף חדושים על הש"ס שנדפס שם הסכמות גאוני הועד דמדינת ליטא בק"ק שעלץ ביום ג' כ"ו שבט ת"ס לפ"ק, והיה שם ראש הועד הגר"ש הנ"ל, וחתם שם „נאם שאול החונה [בגליל] ק"ק קראקא ונבחר לעת עתה בק"ק בריסק דליטא", והיה אז בעיר בריסק שם בין מלכא למלכא, כי לאחר שהלך מאתם הגר"ש הנ"ל בשנת תנ"ח קבלו אז לאב"ד את הגאון הנודע ר' דוד אופנהיים ז"ל האבד"ק כ"ש והמדינה, ואולם לא בא לשם רק לק"ק פראג כנודע, וגם הגאון ר' ליב נכד הב"ח ג"כ לא עזב את העיר קראקא כל שנת ת"ס, רק בשנת תס"א נסע מפה לשבת על כסא בריסק דליטא, וכמ"ש בפנים. — ודע שקלת סופרי זמננו נאחזו בסבך ונלאו למצוא פשר דבר בענין משרת הרבנות של הגאון ר' שאול ז"ל שהיה בתחלה אב"ד בק"ק בריסק ואח"כ בק"ק אפטא, וע"ז הקשו דאיך עזב את כסאו בעיר הגדולה והלך לו לשבת בעיר הקטנה? ונכנסו בדוחקים ע"פ השערות מדומות בלא אמת ובלא נכון, וגם בזמן נסיעת הגאון ר' ליב הנ"ל מעיר קראקא לבריסק דליטא נבוכו קצת, ולא עלה בידם דבר ברור, ואולם לפמ"ש בפנים הכל בא

על

ישיבתו פה כי לא ישב על הכסא רק שלש שנים, ובשנה הרביעית שהיא שנת תסד עזב את העיר פה ואת כל המונה ובחר לו לשבת בגולה בעיר ברעסלא אשר בשלעזיען המדינה, וישב שם כשלש שנים בתור איש פרטי, ובהיותו שם כתב תשובתו הגדולה הנדפסת אח״כ בסוף שו״ת הרמ״א אשר הוציא לאור בנו הג״מ אריה ליב בדפוס אמשטרדם בשנת תע״א בהסכמת חורתנו הגאון הח״צ שהיה אב״ד שם בעת ההיא, ובסוף התשובה שם מסיים „דברי הנדחה מפני השעה ויושב בגולה ומצפה לישועה הק׳ שאול הרובץ בק״ק קראקא והגליל, וחותם פה ברעסלא״, ע״כ, והנה אם אמנם כי לא נזכר שם פרט השנה, אבל זאת נודע לנו ממקום אחר, כי כבר בשנת תס״ד כבר חלף והלך לו מעיר קראקא וישב בעיר ברעסלא, כי בסוף השנה ההיא נתן הסכמתו שם על ספר חמדת צבי פירוש על מאמרי הזוהר להרב המקובל מהר״ץ חאטש מקראקא ושם בא על החתום „ביום כ״ד אלול תס״ד לפ״ק פה ברעסלא נאם הק׳ שאול החונה בק״ק קראקא והגליל״, ובשנת תס״ה ח׳ ניסן נתן שם הסכמתו ג״כ על ס׳ „נפתלי שבע רצון״ על התורה וחתם שם ג״כ כנ״ל, ובאמצע שנת תס״ז נקרא מעדת האשכנזים שבאמשטרדם לבא אליהם ולכהן פאר בעדתם בתור אב״ד ור״מ, (אחרי מות הכהן הגדול הגאון ר׳ ליב חריף שהיה אב״ד שם ונפטר ביום א׳ י״ד טבת תס״ז לפ״ק) והגאון ר׳ שאול הי׳ נרצה למבוקשתם, ויסע מברעסלא עיר מגורתו הלוך ונסוע לבא למחוז חפצו, אך ד׳ לא צוה ויהי בהיותו באֶם הדרך חלה את חליו ונפטר והלך לעולמו ונקבר בעיר גלוגא ביום י״ז אייר תס״ז לפ״ק,

ובבא

על נכון ואין כאן לא קושיא ולא תיובתא, והעיקר כי הגאון ר״ש לא עקר דירתו בתחלה מבריסק להיות רב באפטא, רק להיות רב מדינה על כל ערי הגליל דקראקא, והיה זה באמצע שנת תנ״ח לפ״ק, כמבואר בראש הסכמתו לס׳ שם משמואל על התורה, וישיבתו הי׳ בקביעות בק״ק אפטא, ויען כי בעת ההיא הי׳ חסר להם אב״ד מיוחד באפטא שם, קבלוהו ראשי ומנהיגי העדה דשם להיות ג״כ אב״ד פרטי בעיר שמה, והי׳ לו הרבנות מעיר אפטא רק סניף להרבנות שהי׳ לו על כל הגליל דקראקא, ואולם בשנת תס״א שאז נסע הגאון ר׳ ליב הנ״ל מקראקא לבריסק אז בא הגר״ש לקראקא לשבת על כסאו אחריו פה וז״ב: —

העיר

וכבא השמועה לכאן הספידוהו מספר רב ונכתב בספר לזכרון יום פטירתו בפנקס הח"ק דפה: —

והנה מן הגאון ר' שאול ז"ל לא נמצא שום חבור בדפוס שיהי' לו לזכרון, מלבד קצת תשובות הנדפסות ממנו בספרי חכמי זמנו כמו בשו"ת יד אליהו בסימן י"ח ובשו"ת שבות יעקב בסימן ק"ז, ותשובתו הנדפסת בסוף שו"ת הרמ"א דפוס אמשטרדם שזכרנו לעיל, ובימי חורפו בהיותו פעם בועד גאוני ד"א פולין ביריד יערסלוב לקח ג"כ דברים עם הגאון מהר"ם חריף האבד"ק לבוב כמבואר בספר טיב גיטין למהר ז מרגליות, וזולת זה לא נמצא ממנו שום חביר מיוחד, אבל נגד זה הניח אחריו הגאון ז"ל שם טוב מבנים ובנות כפי אשר נרשום פה בקצרה, בתו האחת נודעת לנו שהיתה נשואה להג"מ יושיע פלק בן הגאון מו"ה מאיר דרשן ז"ל, והוא היה אחד מראשי חכמי בני ישיבה דק"ק פוזנן, ובשנת תס"ח בא בהסכמה על הדפסת העין יעקב עם כל המפרשים בעיר ברלין, ובא עה"ח „נאם הק' פלק בלא"א האלוף מו"ה מאיר ז"ל דרשן חתן הגאון המפורסם מו"ה שאול אבד"ק קראקא יצ"ו", ושני בנים גדולים היו לו להגאון ר' שאול ז"ל, בנו הראשון היה הגאון הנודע מו"ה יהושע העשל אשר היה חתן הרב החריף הגדול הנגיד מו"ה נפתלי הירש במו"ה בנימן ז"ל אבי הגאון מו"ה דוד מירלש האב"ד דק"ק דעסא ואח"כ בק"ק ברלין והמדינה בעהמח"ס קרבן העדה על הירושלמי, (ובשנת תק"ב בא הג"מ העשל ז"ל בהסכמה על ס' קרבן העדה לגיסו הגאון הנ"ל ובא על החתום שם „הק' יהושע העשל בהגאון מו"ה שאול זצ"ל נכד הגאון המפורסם מו"ה העשל ז"ל אב"ד דק"ק קראקא חתן הרב הנגיד החריף המפורסם מו"ה הירש במו"ה בנימן זצ"ל, החונה בק"ק ווילנא"), והגאון הזה עלה למעלה בתורה ובגדולה עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, ואחרי איזה שנים אחרי מות אביו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ווילנא עיר ואם בישראל, ובשנת תע ג כבר ישב על כסאו שם, ואז בא בהסכמה על ס' ברית שלום על התורה בתוך להקת גאונים וישישים שם, ובחכמתו ובתבונתו נהג את קהל עדתו, וביתו הי' בית ועד לחכמים, והאריך ימים בטוב ובנעימים עד זקנה ושיבה ונפטר והלך לעולמו ביום כ"ו אלול בשנת תק"ט לפ"ק, ומנוחתו כבוד בק ק ווילנא שם, וגודל יקר תפארת גדולתו וחכמתו כבר בא מפורש ברוב ענין בס' „קריה נאמנה" להחכם

להחכם שי"ף על חכמי וגדולי קרית ווילנא, אך לא הודיע לנו שם אם הגאון הזה הניח אחריו איזה חבור בכתב יד בהלכה או באגדה, גם אם הניח אחריו בנים ובנות נינים ונכדים או אולי היה מחשוכי בנים, כל זה העלים מאתנו ולא הגיד לנו מאומה, ולכן גם אנחנו לא נדע להטיף עליו יותר מאשר כתבנו בזה:

ונשים מדברותינו עתה על אחיו הצעיר ממנו בשנים, והוא בן שני להגאון ר' שאול ז"ל, והוא הגאון מו"ה אריה ליב אשר בשבילו באנו לדבר פה, והנה גם הוא כמו אחיו הגדול היה ג"כ בילדותו חד מבני עליה כי נתגדל על ברכי אביו הגאון ז"ל לתורה ולתעודה, ובעבור זה בחר בו הגאון הנודע ה"חכם צבי" שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק אלטונא והמבורג ואח"כ באמשטרדם, ונתן לו את בתו הגבירה מרת מרים לאשה, והיה חביב בעיניו מאד מפאת תורתו וחכמתו, ומפאת כי זרע קודש מצבתו, וחבה יתירה הראה לו בהסכמתו אשר נתן לו על הדפסת שו"ת הרמ"א אשר הוציא לאור מחדש בדפוס אמשטרדם בשנת תע"א שכתב שם „כי נדבה רוחו של חתני היניק וחכים האלוף המרומם התורני האברך בנן של קדושים מו"ה אריה ליב בהגאון הגדול מו"ה שאול ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא ובק"ק קראקא והגליל מטרופולין של מדינות פולין" עכ"ל, וכן נזכר ג"כ לשם ולתהלה בתוך הס' שו"ת „חכם צבי" בסימן ע"ו בתחלת תשובתו של הגאון המקובל מו"ה נפתלי הכהן האבד"ק פפד"מ אשר השיב שם להגאון הח"ץ בשנת תס"ט יע"ש:

ובמשך הזמן נתקבל הגאון ר' ליב לאב"ד ולר"מ בק"ק ריישא והגליל שהיתה בימים ההם אחת מן הקהלות החשובות שבמדינות פולין, וגאוני עולם ישבו כסאות למשפט שם, ומלפנים היה הגאון מהר"ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח אב"ד ור"מ שם, ובישיבתו שם שימש לפניו הגאון הנודע מו"ה גבריאל מקראקא האבד"ק מיץ, ובק"ק נ"ש והמדינה, (בהסכמתו לס' תפארת שמואל למהרש"ק ז"ל), ובשנת ת"ס ישב על הכסא שם הגאון החריף מו"ה שמואל הלוי מקראקא בן בתו של רבינו בעל מגיני שלמה (והוא בא בהסכמה על הדפסת ספר מגיני שלמה, בהיותו בועד אחד עם גאוני ד"א ביריד יערסלוב בעשור לחדש מרחשון ת"ס לפ"ק, ונדפס ממנו ג"כ תשובה ארוכה בס' שו"ת אבן השוהם בסימן ד' משנת תנ"ט בהיותו אז עדיין אב"ד

בק"ק

בק"ק מעזריטש), והג"מ ליב ישב על כסאו אחריו בק"ק ריישא שם ימים רבים, ובשנת תפ"ד הסכים שם על ס' תולדות יעקב על התורה להרב הגדול מו"ה יעקב איילונבערג מקראקא, וכתב שם בהסכמתו „שהוא סומך בזה על מחותנו הגאון הגדול מו"ה יהודה ליב האב"ד דק"ק קראקא" ובסוף שנת תפ"ח הסכים ג"כ שם על ס' חקי דרך על ש"ע אבן העזר מהרב בעל לחם הפנים חתנו של בעל מגן אברהם וכבר זכרנו מזה לעיל: —

ויהי כי ארכו לו הימים לשבת בעיר ריישא שם נעתר לבקשת ראשי ומנהיגי עדת גלוגא רבתי אשר בקשו פניו פני אריה לבא אליהם ולהיות להם לאב"ד ולר"מ, אחרי מות הגאון מו"ה נפתלי הכהן מפראג שהי' אב"ד שם, והיה זה סביב לשנת תצ"ט לפ"ק, ואולם באותה השנה נעתר ג"כ לבקשת אלופי העדה דק"ק לבוב, אשר גם הם בקשו אותו כי יבא אליהם לשכון כבוד בעירם ולשבת על כסא הרבנות שם אחרי מות הגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא שהי' אב"ד שם כנודע, והגאון ר' ליב נרצה ג"כ למבוקשתם, ויסע מגלוגא ויחן בלבוב, וכפי הנראה אחז הגאון ז"ל בזה וגם מזה לא הניח ידו, ותהי המשרה על שכמו משתי הקהלות הנזכרות בבת אחת והיה מושל ממשל רב בק"ק גלוגא רבתי וגם בק"ק לבוב והגליל בזמן אחד, כן תראה כי בזמן החורף בשנת תצ"ט היה יושב על כסאו בק"ק גלוגא רבתי, ושם בא בהסכמה על ס' בית שמואל על התורה שנדפס בזאלקווא בשנת תצ"ט, ובא שם על החתום „נאם אריה ליב חונה בק"ק גלוגא רבתי ומצ"פ לק"ק לבוב והגליל", (ושם נדפס ג"כ הסכמה מהג"מ יהודה ליב סג"ל אישונגא האבד"ק לבוב מיום כ"ז אייר תצ"ז), ובר"ח מרחשון בשנת ת"ק מצאנו אותו ג"כ יושב על כסאו בק"ק לבוב ושם בא בהסכמה על ספר נצח ישראל על הש"ס, שנדפס בפפד"א בשנת תק"א, וחתם שם שוב בהפך „נאם הק' אריה ליב החונה בק"ק לבוב והגליל ומצ"פ בק"ק גלוגא רבתי", ואולם סוף דבר היה כי רק זמן קט אחז ברסן הממשלה על ב' קהלות האלה, אבל אח"כ רוח אחרת היתה אתו, ועוד באותה השנה עזב את שתיהן יחדיו, כי הי' נרצה יותר לבקשת עדת האשכנזים אשר באמשטרדם אשר קראו אותו אז בקריאה של חבה לבא אליהם להיות להם לאב"ד ולר"מ על העיר ועל המדינה מיד אחרי שנסע מאתם הגאון

מו"ה

מו"ה אלעזר מקראקא (שהיה אב"ד ור"מ בקהל עדת האשכנזים שם) לארץ הצבי בשנת ת״ק לפ"ק, ואז נתקבל במקומו בק"ק גלוגא רבתי לאב״ד ולר״מ הגאון מו״ה יעקב יוקל סג"ל הורויץ שהיה אבד"ק בראדי (והוא אבי הגאון מו״ה יצחק הלוי הורויץ האבד"ק המבורג), ושם בא בהסכמה על ספר חקי דרך ביום ו׳ טבת תק״ג לפ״ק, ובק"ק לבוב נתקבל אז במקומו לאב"ד ולר״מ הגאון הנודע מו"ה חיים כהן ראפפורט אשר הוא ז"ל האריך ימים על כסאו שם כנודע: —

והגאון מו״ה אריה ליב אוה למושב לו בקהל עדת האשכנזים אשר באמשטרדם הגדולה שהוא מקום כסא של חותנו הגאון האדיר הח"ץ שהיה ג״כ אב"ד באמשטרדם שם בשנים קדמוניות עוד בטרם בואו ללבוב, וגם אביו הג"מ שאול ז"ל היה נקרא ג״כ מעדת האשכנזים שבאמשטרדם להיות לאב"ד שם אך לא עלתה בידו כי נפטר באם הדרך כמובא למעלה, וע״כ בא הגאון ר׳ ליב למלאות מקומם ובתחלת שנת תקא ביום כ״ד תשרי כבר ישב על כסאו שם, ובו ביום הסכים אז על הדפסת ספר קרבן אהרן על הספ״א שנדפס מחדש בעיר דעסא בשנת תק״ב, והאריך על כסאו שם משך חמש עשרה שנים, ובכל ימי משך שבתו שם הרביץ תורה בישראל, וגם הקים שם בית המדרש הגדול תל שהכל פונים אליו לתורה ולתעודה (בהקדמת בנו הג"מ שאול ז״ל בספר בנין אריאל), וכבר נודע מן המחלוקת ודברי ריבות שעברו בינו ובין הגאון רבינו יהונתן ז״ל בעל התומים והפלית׳, נדון הקמיעות שקרא עליהן ערער גיסו הגאון ר׳ יעקב עמדן בהגאון הח״ץ ז״ל, ונלוה עמהם אז גם הגאון רבינו בעל פני יהושע זצ״ל, כמפורש הכל באריכות בס׳ לוחות העדות ובספר שברי לוחות, ועוד בספרים שונים, אך כל גאוני הזמן ההוא עמדו אז לימין צדקו של רבינו יהונתן ז"ל והצדיקו את הצדיק, ואנחנו אין לנו עסק בנסתרות, ע״כ נחדל מלדבר מזה, — ונפטר הגאון מו"ה אריה ליב והלך לעולמו בליל שביעי של חג הפסח בשנת תקט״ו ונקבר למחרתו ביום אחרון של החג ומנוחתו כבוד באמשטרדם שם: —

והנה גם הגאון ר׳ ליב כמו אביו הגאון ר׳ שאול ז"ל לא הניח אחריו שום חבור בדפוס לא בהלכה ולא באגדה, ורק איזה תשובות נדפסות ובאות ממנו בס׳ שו״ת מאמר מרדכי להרב מהר"ם מדיסלדארף, ושם בסימן ס"ב השיב תשובה ארוכה להרב המחבר

שם

שם, ביום טו״ב אלול תקי״ד לפ״ק, ועוד לו שם תשובה אחת קצרה בסוף סימן ס״ג אשר השיב להמחבר שם שהוא מסכים ג״כ עמו בשריותא דאתתא דשריא להנשא לכולא עלמא, ובתוך תשובתו שם הביא גם כן את גיסו הרב הגאון מו״ה יצחק אבד״ק בייאלי בן הגאון הנודע מו״ה מאיר א״ש זצ״ל (בעל שו״ת פנים מאירות), וכמדומה לי שעוד לו תשובה אחת נדפסת בספר שו״ת דברי דוד מילדולה מחכמי ק״ק ספרדיים שבאמשטרדם, ועוד נדפס ממנו ג״כ פלפול עצום בחריפות ובקיאות אשר שמע מפיו הגאון מהר״ם מרגליות בעל פני משה על הירושלמי והביאו בתוספותיו לירושלמי ריש פרק ב׳ דסוטה במראה הפנים שם בד״ה קטנה שזינתה, ועוד נדפס ממנו דבר חריף לישב דברי הרמב״ם בה׳ תפלה אשר מצא בכתובים בנו ותלמידו הג״מ שאול ז״ל והביאו בספרו בנין אריאל בסוף ח״ב הנקרא בשם בית תלמוד, אבל חבור מיוחד לא השאיר אחריו, ונגד זה השאיר אחריו גם הוא כמו אביו ז״ל זרע בירך ד׳ בנים ובנות אשר בנו בתים בישראל והנני חושבם פה לפניך בקצרה:

בנו הראשון היה הגאון מו״ה שאול (אשר קרא אותו בשם אביו הגר״ש ז״ל), והוא בעהמח״ס בנין אריאל הכולל ב׳ חלקים, ח״א נקרא בשם חדרי תורה, על כל סדרי התורה ועל חמש מגלות, וח״ב נקרא בשם בית תלמוד חדושים על הש״ס (נדפס באמשטרדם בשנת תקל״ח), ובילדותו היה עתיר נכסין הון ועושר בביתו, וכאשר ירד מנכסיו קבל עליו עול הרבנות, ונעשה בתחלה אב״ד ור״מ בק״ק לאקטש ואח״כ נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק דובנא רבתי על מקום כסא של חותנו הגאון מו״ה אברהם כהנא ז״ל שהי׳ ג״כ אב״ד בדובנא רבתי שם, ואחרי פטירת אביו הגאון ר׳ ליב ז״ל נקרא לבא אמשטרדמה לשבת על כסא אביו ז״ל בקהל עדת האשכנזים שם. (בהקדמתו לס׳ בנין אריאל שם), והיה שם אב״ד ור״מ כשלשים וחמש שנים, ובכל ימי משך הזמן ההוא הרביץ תורה ברבים שם בבית המדרש הגדול אשר הקים אביו הגאון ז״ל באמשטרדם שם, ללמוד וללמד שיעורין תמידין כסדרן מדי יום ביומו, ש״ס ופוסקים בעיון, וביום השבת במילי דאגדתא (בהקדמה שם), ונפטר גם הוא ז״ל שם בשיבה טובה בן ע״ג שנים ביום שבת קודש לעת מנחת ערב ז׳ תמוז תק״ן לפ״ק, והנה מלבד ספרו היקר בנין אריאל אשר הוציא לאור בחייו, נמצא

עוד ממנו הרבה תשובות גדולות ורחבות נדפסות ובאות בספרי חכמי זמנו, כמו בס' שו"ת זכרון יוסף למהר"י שטיינהארט אבד"ק פיורדא, ובשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא, וגם בס' שו"ת אור ישראל ובס' אור הישר בנדון הגט מקליווא, גם נמצא ממנו קצת חדושים נדפסים בגליון המשניות דפוס אמשטרדם, וחדושים על התורה הנקראים בשם „חצר החדשה", — והניח אחריו ג"כ שני בנים גדולים בתורה ובת אחת, הבת היתה נשואה להג"מ אברהם כהנא שהיה אב"ד דק"ק ברעסטיץ והוא אביו של הג"מ יעקב כהנא ז"ל שהיה מחכמי וגדולי ק"ק ווילנא ונדפס ג"כ ממנו חבור נחמד ויקר הנקרא בשם „גאון יעקב" על מס' עירובין, (ראה מזה בס' קריה נאמנה צד רל"ט), והבנים, בני הראשון היה הרב הגאון מו"ה יעקב משה (חתן דודו הג"מ צבי הירש אבד"ק ברלין) והוא היה בתחלה אב"ד דק"ק ווילעהן ונדפס ממנו ג"כ קצת חדושים בסוגיות הש"ס בספר בנין אריאל ח"א בסוף קונטרס בית מועד, ואחרי מות שאול אביו הגאון ז"ל נקרא לשבת גם הוא על כסא אביו להיות אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם והמדינה, ובשנת תקנ"ד נתן שם הסכמתו על ס' דרכי דוד מילדולה על התורה, והאריך ימים על כסאו שם ונפטר גם הוא בשיבה טובה בן ע"א שנים ויגוע ויאסף אל עמיו ביום ב' ט"ו אדר שני ביומא דפורים בשנת תקע"ה לפ"ק, וחתנו היה הגאון ר' שמואל בערינשטיין (בהגאון מו"ה בעריש אבד"ק הנובר בהגאון מו"ה אריה ליב בעל פני אריה בן רבינו הגדול בעל פני יהושע זצ"ל) והוא מלא את מקומו וישב ג"כ על כסאו באמשטרדם שם, ובשנת תקצ"ו נתן שם הסכמתו להגאון מלבי"ם ז"ל על ספרו ארצות החיים על ש"ע או"ח כנודע, — ובנו השני של הג"מ שאול היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב (חתן דודו זקנו הגאון יעב"ץ ז"ל), והוא היה ג"כ מליץ ומשורר ושר שיר ידידות לכבוד אביו הגאון ז"ל בעת שהוציא לאור את ספרו בנין אריאל על התורה, ונדפס שם בראש הספר בחלק א', גם מצינו ממנו דבר חריף בסוגיא דריש פרק לא יחפור במס' ב"ב, והוא נדפס בס' בנין אריאל בסוף ח"ב הנקרא בשם בית תלמוד, וכתב עליו שם הגאון המחבר „אלה הם דברי בני הצעיר החריף והשנון המושלם מו"ה אריה ליב נר"ו חתן דודי הגאון המפורסם סבא קדישא מו"ה יעקב ישראל ז"ל המכונה בשם יעב"ץ", ע"כ ודי בזה:

ונדבר

ונדבר עתה מן הבן השני של הגאון ר' ליב מאמשטרדם, והוא הגאון הגדול החכם המפורסם מו"ה צבי הירש (אשר קרא אותו בשם חותנו הגאון הח"ץ ז"ל) אשר היה נודע בתורתו ובחכמתו בכל קצוי ארץ, וגם הוא שר בשירים לכבוד אחיו הגדול דהג"מ שאול האבד"ק אמשטרדם בעת שהוציא לאור ספרו בנין אריאל, ונדפס ממנו שיר ידידות בראש חלק ראשון שם בהיותו אתו במחיצתו בק"ק אמשטרדם שם, ועוד נדפס ממנו שיר חדש בראש חלק שני שם אשר שלח לאחיו הגאון המחבר, ממכון שבתו בק"ק ברלין יצ"ו, והנה הגאון הזה לאחר מות אביו נתקבל לאב"ד בק"ק לונדן בקהל עדת אשכנזים שם, ובשנת תקי"ט הי' לו משם חליפות מכתבי שו"ת עם הרב הגאון מהר"ם אבד"ק דיסלדארף נדון סידור גט אחד ע"י שליח, ונדפסו תשובותיו בזה בשו"ת מאמר מרדכי למהר"ם מדיסלדארף בסימן ס"ד ובסימן ס"ה שם, ובשנת תקכ"ד נתקבל מעיר לונדן לאב"ד ולר"מ בק"ק הלברשטאט והמדינה, ובשנת תקל"ג נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק ברלין והמדינה, ובשנת תקמ"ה נקרא לבא לק"ק מ"ץ המעוטרה לשבת שם על כסא הרבנות אחרי גויעת הארי הגאון בעל שאגת אריה שהיה אב"ד שם (כך נרשם עליו בראש הסכמתו לספר מספר צבאם להרה"ג מו"ה צבי הירש מירלש האבד"ק שווערין, ונדפס בברלין בשנת תקמ"ה), ואולם לא הלך לשם ונשאר במקומו על כסאו בברלין שם ונפטר זקן ושבע ימים בן ע"ט שנים ביום ב' ד' אלול תק"ס לפ"ק, והניח אחריו חבור מיוחד הנקרא בשם „עטרת זקנים" על אגדות הש"ס ומדרשים, ונשאר בכתובים אצל נכדו הרב מו"ה אריה ליב בן בנו הג"מ שאול אבד"ק פפד"א בעל ספר כסא דהרסנא כמבואר בהקדמתו לספר אור עינים לר' שלמה ב"ר אברהם פניאל, והנה מלבד תשובותיו הנדפסות ממנו בס' שו"ת מאמר מרדכי מדיסלדארף שזכרנו לעיל, עוד לו תשובה אחת אשר השיג ע"ד הגאון מהרי"ה לנדא האבד"ק פראג בעל שו"ת נודע ביהודה במה שהתיר הגלוח בחול המועד ע"י פועל עני שאין לו מה לאכול, והיא נדפסה בס' בנין אריאל ח"ב הנקרא בשם בית תלמוד בחדושיו שעל מס' מועד קטן, ועוד לו תשובה אחת בחריפות ובקיאות אשר השיב בענין קדושי קטן והיא נדפסה בשו"ת בית אפרים למהר"ז מרגליות בחלק אבן העזר שם, ועוד לו הגהות יקרות אשר כתב על ספר

יוחסין

יוחסין ועל ספר החינוך ועל פירוש מס׳ אבות מדודו הג״מ יעב״ץ ז״ל.
וגם הוא הניח אחריו שני בנים גדולים, בנו הראשון היה הגאון החריף מו״ה שאול אבד״ק פפד״א (חתן הג״מ יצחק יוסף תאומים שהיה אבד״ק קראקא ואח״כ בברעסלא) והוא הנודע ע״י ספרו כסא דהרסנא שהוציא לאור כולל חדושים והגהות על ספר בשמים ראש, ועוד חבר ספר השג יד והוא חדושים על הש״ס, וגם הגהות על ספר אור זרוע הגדול והמה נשארו בכתובים תחת יד בנו הרב מו״ה אריה ליב הנ״ל (כמבואר בהקדמתו לספר אור עינים), וגם חבר ספר מצפה יקתאל והוא השגות רבות על ס׳ תורת יקותיאל על ש״ע יו״ד מהג״מ רפאל הכהן האבד״ק אלטונא והמבורג, ואולם בחבור זה גרם רעה גדולה לעצמו כי משך עליו על ידי זה מחלוקה גדולה ושנאה כבושה מכל גאוני הזמן ההוא, וגם דייני ק״ק אלטונא והמבורג יצאו אז בחרם לקראתו, בקנאם את קנאת רבם ואלוף עירם בעל ספר תורת יקותיאל שהיה אב״ד שלהם, ושוב יצא אח״כ עוררין גם על ס׳ בשמים ראש אשר הוציא לאור עם הגהותיו כסא דהרסנא, באמרם כי הוא כלו מזויף מתוכו ואיננו לרבינו הרא״ש רק דברי עצמו הם, כי באו בתוכו דברים זרים ומרים אשר אסור לשמעם, וכל כך גברה המחלוקה עליו עד שאנשי פראנקפורט דאדר דחו אותו מכסא הרבנות שם, והוכרח לעזוב את העיר, והיה נודד מביתו והלך בגולה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד בואו לעיר לונדן ושם חלה את חליו ונפטר ביום כ״ג מרחשון תקנ״ה לפ״ק, ובנו הרב החריף מו״ה אריה ליב מרוב מרירות נפשו על אביו כי מת גלמוד בארץ לא לו, הלך גם הוא שחוח והיה נע ונד בארץ ימים רבים עד בואו לעיר פ״פ דמיין, ושם חלה את חליו והובא לבית החולים ונפטר שם ביום כ״ז מרחשון תקע״ו לפ״ק, (ויתר תולדותיו וקורותיו תמצא מפורש באריכות בספר העורבים ובני יונה להחכם ר״א כרמולי), ובנו השני של הג״מ צבי האבד״ק ברלין היה הרב הגאון מו״ה שלמה שהיה אבד״ק לונדון והמדינה, והוא נהג נשיאותו שם ברמה בהשקט ובטח, גם עושר גם כבוד היה לו עד זקנה ושיבה ונפטר שם בשנת תר״ב לפ״ק, והרה״ג הזה נתן את כל בניו פליטים למדינות פולין עם כסף רב ופקד עליהם להשתקע ולקבוע דירתם שם ולא ישכנו בארץ בריטאניא מטעמים כמוסים, ושנים מהם קבעו ג״כ משכנם פה קראקא והתחתנו עם קרוביהם מיו״ח

של

של הרה"ג מו"ה צבי דוד הלוי אב"ד דפה שהיה בן בתו של הגאון ר' ליב מאמשטרדם, והם היו כלם מאנשי שם ונכבדי העיר פה ממשפחת בית אבי זקנם הגאון האדיר רבינו הגדול ר' העשל זצ"ל אשר אור תורתו וחכמתו היה זורח פה בעירנו, ופה חלקת מחוקק ספון כנודע: —

גם שתי בנות היו לו להג"מ ליב מאמשטרדם, הראשונה היתה אשת הרב הגאון הגדול מו"ה שאול הלוי שהיה אב"ד ור"מ בק"ק האג עוד בחיי חותנו הגאון ז"ל, כפי אשר סיפר הגאון בעצמו בתחלת תשובתו הנדפסת בשו"ת מאמר מרדכי בסימן ס"ב, אשר כתב בטו"ב אלול תקי"ד „כי היה מתגורר בק"ק האג בבית חתנו הגאון האב"ד שם לעסוק שם ברפואות הגוף", ומהר"ש הלוי זה בא ג"כ בהסכמה בשנת תקל"ח על ספר בנין אריאל לגיסו הג"מ שאול האב"ד מאמשטרדם, ועוד תמצא הסכמותיו ג"כ בספרים שונים, ולא נודע לנו כעת מאומה אם הניח אחריו בנים או בנות, — ובתו השניה היתה נשואה להרב הגאון המפורסם מו"ה יצחק הלוי מלבוב (והוא בן הג"מ מרדכי הלוי שהיה מלפנים אב"ד דק"ק קאמינקא ובסוף ימיו היה ריש מתיבתא בק"ק לבוב והוא בן הגאון הקדוש מו"ה יהושע רייצעס הלוי שנהרג על קדוש השם בעיר לבוב בשנת תפ"ח ביחד עם אחיו הגדול הגאון הקדוש מו"ה חיים רייצעס הלוי ר"מ דק"ק לבוב), ובימי חורפו היה אב"ד ור"מ בק"ק לעשנוב ואז נתן הסכמתו על ספר תכונת השמים שנדפס באמשטרדם, ובא על החתום בהיותו אז ג"כ באמשטרדם שם בבית גיסו האב"ד דשם ביום ב' דר"ח אדר שני תקט"ז לפ"ק, ובשנת תקי"ז נתן שם הסכמתו ג"כ על ס' סאה סולת ומרפא לנפש ואורח לחיים להרב ר' רפאל מנורצי שנדפס גם כן באמשטרדם שם, ובשנת תקכ"ט כבר היה אב"ד ור"מ בק"ק העלמא ואז נתן הסכמתו על ספר שו"ת גבעת שאול, ובתחלת שנת תקל"ח בא לשכון כבוד בעיר קראקא כי נתקבל אז לאב"ד ולר"מ על העיר פה והגליל, ואז נתן הסכמתו הראשונה על ס' שיח יצחק על התורה אשר חבר חכם אחד מתושבי קראקא, ועוד לו הרבה הסכמות בספרים שונים, וכמדומה שהסכמתו האחרונה היה בשנת תקנ"ו על ספר מעשה חושב חדושי הלכות על מס' ב"ק ושבועות מהרה"ג מו"ה יוסף אבד"ק פילץ (שהיה בסוף ימיו חד מבי דינא רבה דפה ק"ק קראקא) ונפטר הג"מ יצחק הלוי פה ביום

ו'

ז' עש"ק י"א ניסן תקנ"ט לפ"ק, ולא נמצא מן הגאון הזה בדפוס רק שתי תשובות, אחת בס' בית יעקב והוא חבור קטן על ענינים שונים (דפוס לבוב תק"ן), ובסוף הספר שם בקונטרס סלע המחלוקת נדפס שם תשובתו אשר השיב להרב הגאון אבד"ק אפטא אשר ישב אז על כסא הוראה בק"ק סאחאטשוב, ובא שם עה"ח אור ליום א' ד' תמוז תקמ"ט לפ"ק, ועוד לו תשובה אחת בשו"ת פרי תבואה למהרי"ל מרגליות בסימן נ"ב, מה שהשיב באריכות להגאון המחבר שם, ובס' שו"ת כתר כהונה בסימן נ"ט הביא ג"כ שהג"מ יצחק הלוי אבד"ק קראקא ערך אליו שו"ת בנדון עגונה דאתתא וביקש ממנו להסכים עמו בשריותא, אבל גוף תשובתו לא נדפס שמה ויע"ש: —

ואלה תולדות יצחק הלוי ז"ל בנו הראשון היה הגאון המפורסם מו"ה מרדכי הלוי, אשר היה מופת הדור והדרו עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, ובימי ילדותו היה אב"ד ור"מ בק"ק זלאזיץ וישם נתן הסכמתו על ספר גבעת שאול בשנת תקל"ד ונדפס ממנו ג"כ קצת חדושי תורה בפנים הספר שם, וגם בקונטרס אחרון שם, ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק טקטין והגליל ושם נתן הסכמתו על ספר דברי קהלת להרב מהר"ש ליכטשטיין מק"ק פלונסק (דפוס גאווידוואהר תקמ"ה) ובא עה"ח ביום י"ב מרחשון תקמ"ה לפ"ק, וכן בא בהסכמה ג"כ על ספר שירי תהלה להרב המליץ מו"ה זאב וואלף הכהן בוכנער מבראדי (דפוס ברלין תקס"ח), ובנו הרב הגאון מו"ה אריה ליב הוציא לאור בהסכמת אביו הגאון הנ"ל בשנת תקס"ו בעיר ביאליסטאק הס' „אסיפת גאונים" והוא שו"ת ישעברו בין זקנו הגאון רבינו ר' העשל זצ"ל, ובין הג"מ משה בעל חלקת מחוקק, — ובנו השני של הגאון מו"ה יצחק הלוי היה הרב הגאון החכם השלם מו"ה צבי דוד הלוי והוא נתקבל בימי חורפו לאב"ד בק"ק שעברשין ג) עפ פקודת אביו הגאון ז"ל, ואולם שבתו על הכסא שם היה מעט, כי מיד אח"כ נסע

ג) העיר שעברשין אשר בה נבחר לו הרה"ג מו"ה צבי דוד הלוי להיות אב"ד שם בימי חורפו, היא עיר קטנה במדינות פולין, אבל עיר עתיקה וקדמוניה היא, וגאוני ארץ ישבו על הכסא שם מזמן ראשון עד זמן אחרון, ומבלי להאריך הרבה אמרתי לחשוב פה בקצרה עכ"פ איזה מהם לדוגמא, והנה הראשון הנודע לנו שהי' אב"ד ור"מ בק"ק שעברשין שם, היה הגאון הנודע ר' מענדל ר' אביגדורש

נסע משם וקבע ישיבתו פה קראקא אצל אביו הגאון ז"ל לשאת עמו בעול הרבנות לעת זקנתו, והי' נקרא פה בשם „הרב משעברשין", ואחרי מות אביו הגאון ר' יצחק הלוי נתמנה לראש ב"ד פה בהסכמת הגאון המפורסם מופת הדור מו"ה ליבר חריף זצ"ל שהיה אז ריש מתיבתא ודיין הגדול פה"ק יצ"ו, ובמשך הזמן נתקבל פה רב אחר לאב"ד בק"ק קראקא והגליל והוא הרב הגאון והגביר מו"ה משה שלמה זלמן שהיה נקרא בשם הרב מקארעץ ומקום תחנותו היה בעירווארשא (והוא היה אחיו של הגאון מהר"ץ גלוגא בעל שו"ת תפארת צבי שהיה אבד"ק אלטונא והמבורג), ואולם לא ישב על הכסא פה כי מיד לאחר דרשתו הראשונה נתעוררו עליו ריב ומחלוקת ע"ד הרבנות, ובעבור זה היה נחפז לשוב ולנסוע לביתו לעיר ווארשא וישב שם עד יום פטירתו והי' נקרא בפי כל בשם „הרב מקראקא", ובכל ימי משך שבתו בעיר ווארשא היה הרה"ג מו"ה צבי דוד הלוי במקום רב פה

אבינדורש והוא בא בהסכמה על הס' מתנות כהונה פי' על המדרש רבה אשר נתחברו הג"מ יששכר בער הכהן ז"ל היה ג"כ מתושבי העיר שעברשין, והביאו שם בפירושו במדרש סדר ויקרא פרשה ב' סי' שם „להבנת מאמר זה עוררני ראש הישיבה מו"ה מענדל ר' אבינדורש יל"ו" ע"כ, והגאון הזה נתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק לאדמיר ובסוף ימיו בק"ק קראקא ונפטר פה כ"ה מנחם שנ"ט לפ"ק (פנקס הח"ק פה), ואחריו היה אב"ד שם הג"מ דוד במו"ה יעקב בעל הפירוש על התרגום יונתן וירושלמי על התורה שנדפס בפראג שנת שס"ט, והוא בא בהסכמה בשנת שמ"ב בין שנים עשר נשיאי ישראל מאורי הגולה על ס' „תקוני הזהר" להרב מהר"ש ברוינשווייג (דפוס פראג שמ"ד), ואחריו היה אב"ד שם הגאון מו"ה יוסף דלאקרוט בהגאון מו"ה מתתי' ז"ל, והוא אחד משבעה עמודי עולם אשר הסכימו על ס' „ים נוחלין" שנדפס בשנת שע"ו ע"י בן המחבר שהיה ג"כ מתושבי שעברשין, ובשנת ת"ח בזמן גזירת הקהלות במדינות פולין נתבטלה הקהלה גם בעיר שעברשין שם, ע"י ההרג רב שנעשה שם ביום חרון אף ד' (כמבואר בטורי זהב אבן העזר סימן קכ"ז סק"ח ובשו"ת גאוני בתראי בסימן י"ז), ואחרי ששקטה הארץ מעט, וחזרו ונתישבו בעיר שמה, מנו להם ג"כ רבנים גדולים כמקדם, ומהם הג"מ יהודה ליב שעברשין, ובשנת תכ"ד י"א ניסן בא בהסכמה על ס' עמודיה שבעה בועד לובלין וחתם שם „נאם הצעיר באלפי יהודה החונה בק"ק שעברשין מבורר מתשע קהלות" ואחריו היה אב"ד שם

פה בעירנו, ורק לאחר מות הרב ר' משה שלמה זלמן בווארשא עלה הרב מהרצ"ד הלוי לשבת על כסא אביו פה בתור אב"ד למרות כל שונאיו הרבים אשר עמדו לשטנה לו ימים רבים בדבר משרת הרבנות, (אך אח"כ בראותם כי לא יכלו לו השתדלו בבל עוז לעכב עכ"פ שלא למסור לו כתב הרבנות כל ימיו) וזקנינו ספרו לנו על הרה"ג הזה כי היה בעל נפש טובה ורוח נדיבה, טוב ומטיב לרעים ולטובים, גם פזר נתן לאביונים, וביתו הי' פתוח לרוחה כביתו של אברהם אבינו, וכל איש צר ומצוק מצא בביתו מגן ומחסה, (והוא היה לו גם כן חליפות שו"ת להלכה ולמעשה עם הגאון מפיעטרקוב בעל שו"ת ברית אברהם כמבואר בספרו שם בחלק אבן העזר סימן ס"ד), ונפטר פה זקן ושבע ימים ביום י"ד טבת תקצ"ב לפ"ק, ובניו ובנותיו ונכדיו, רק מעט מהם נשארו פה, והרוב מהם נסעו מזה כי באו בקשר החיתון עם גדולי נכבדי ארץ במדינות פולין וליטא ונשארו שם במקומות שונים הם ובניהם אחריהם עד היום הזה: —

שם הרה"ג מו"ה אשר בן הקצין הקדוש מו"ה יצחק הי"ד ז"ל מחענטשין, ובשנת תל"ג בא שם בהסכמה על ס' לקט שמואל, ובשנת תל"ז בא ג"כ בהסכמה בוועד יערסלוב על הדפסת תנ"ך באמשטרדם עם העתקה לשפת אשכנזית, ושוב נתקבל משם לאב"ד בק"ק בעלזא, ובשנת ת"ן בא שם בהסכמה על ס' כתונת פסים על הגדה של פסח (דפוס אמשטרדם תנ"ה), וכן בא ג"כ בהסכמה בוועד יערסלוב על ס' נחלת עזריאל על התורה (דפוס פפד"א תנ"א), ובעיר שעברשין נתקבל אחריו לאב"ד שם הרה"ג מו"ה יואל בהרב מו"ה גד ז"ל בעהמ"ס "מגיני זהב" בשנת תמ"ג, והוא נכד רבינו בעל הט"ז, ובשנת ת"ן בא שם בהסכמה על ס' כתונת פסים הנ"ל, ואחריו היה אב"ד שם הרה"ג מו"ה יהודה ליב כ"ץ, ובשנת תס"א בא שם בהסכמה על ס' לקח טוב מהרב מו"ה אליעזר ליפמאן במו"ה מנלי ז"ל, ואחריו היה אב"ד שם הג"מ אהרן שמואל במו"ה עזריאל לעמל שפירא, ובשנת תפ"ב בא שם בהסכמה על ס' דמשק אליעזר מהרב מו"ה אליעזר מפינטשוב, ובזמן אחרון היה אב"ד שם הרה"ג מו"ה יהודה ליב מרגליות בעהמ"ח ספר קרבן ראשית ושו"ת פרי תבואה, ושוב נתקבל משם לק"ק פ"פ דאדר, ואז בא בנו הרה"ג מו"ה אשר זעליג מרגליות, ומלא את מקומו אחריו בק"ק שעברשין שם, ודי בזה: —

יז. תולדות הגאון הגדול מו"ה חיים כהן ראפפורט אב"ד דק"ק לבוב והגליל.

כבר זכרנו לעיל בהמשך דברינו הקודמים כי אחרי נסיעת הגאון ר' ליב בהגאון מו"ה שאול מקראקא ז"ל, מעיר לבוב לק"ק אמשטרדם באמצע זמן הקיץ בשנת ת"ק לפ"ק, אז נתקבל במקומו לאב"ד בלבוב שם הגאון מאור הגולה מו"ה חיים כהן ראפפורט בהגאון מו"ה שמחה זללה"ה, ובשנת תק"א כבר ישב על כסאו שם וכבר הקדמנו ג"כ בראש ספרנו זה בשער העיר בסוף סימן א' דבמשך כל המאה הששית ההיא, היינו משנת תק"א עד שנת ת"ר לפ"ק ישבו על הכסא בלבוב שם חמשה גאונים מצוינים בזה אחר זה והם הג"מ חיים כהן ראפפורט והג"מ שלמה בר"מ בעל מרכבת המשנה, והג"מ מרדכי זאב בר"מ (אבי הגאון בעל ישועות יעקב), והג"מ צבי הירש ראזאניש, והגאון רבינו יעקב אורנשטיין בעל ישועות יעקב. ועתה אנופף ידי לכתוב פה ג"כ קצת מתולדותיהם בקצרה, כפי אשר נודע לי כעת מפי סופרים, ומפי ספרים, וראשון תחלה נאמר, הוא הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל, והנה כבר ידוע שגם אביו הגאון מו"ה שמחה הכהן ראפפורט ז"ל אשר היה בימי חורפו אב"ד דק"ק דובנא ממלא שם מקום אביו הגאון מו"ה נחמן הכהן ליפשיץ ז"ל, ואח"כ היה ג"כ אב"ד בק"ק הורדנא ובק"ק לובלין, גם הוא ז"ל נתקבל בסוף ימיו לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל (אחרי מות הגאון הח"ץ בר"ח אייר תע"ח לפ"ק), והגאון ר' שמחה, שמח מאד לקבל עליו המשרה הזאת, ויהי נחפז לנסוע מלובלין, ולבא לעיר לבוב, כי נכספה וגם כלתה נפשו לשבת שם על כסא אבות אבותיו הגאונים ז"ל, כי גם אבי אמו הגאון מו"ה יוסף ב"ר אליקום געץ, וחמיו הגאון רבינו מהר"ם מלובלין, גם הם ישבו על הכסא שם בזמנים שונים כידוע, אך לדאבון נפשו לא נתקיימה מחשבתו בזה, כי בהיותו באם הדרך פגעה בו מדת הדין ונפטר והלך לעולמו בעיר שעברשין ביום ז' אב תע"ח לפ"ק, ושם ג"כ מקום מנוחתו, (וראה מזה לעיל בתולדותיו בסימן י"ב):

והנה בנו הגאון ר' חיים כהן ראפפורט לא בא למלאות מקומו בלבוב שם רק לאחר עשרין ותרתין שנין, כי במות עליו אביו היה אז עדיין צעיר לימים, ואז הופיע באור תורתו במדינת ליטא,

ומיד

ומיד אחר הנשואין שלו היה בית מדרשו קבוע ללמוד וללמד בק"ק סלוצק, א) ושם הרביץ תורה ברבים עד שנתפרסם שמו למרחוק ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק זיטל, ושם הוסיף אומץ בלימודים עם תלמידים גדולים ומובהקים, ושם הניף ג"כ ידו להשיב תשובות גדולות ורחבות לקרובים ולרחוקים, (ראה מזה בספרו הנקרא על שמו „שו"ת רבינו חיים כהן", בחלק חו"מ בסימן א' וגם בחלק אבן העזר בסימן פ"ב, מה שהשיב הגאון ז"ל ביום ג' תמוז תפ"ט בהיותו עוד אב"ד בק"ק זיטל שם), ואח"כ נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק סלוצק אשר היתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים, והוא עמד שם בראשם להרביץ תורה בישראל, וגם להשיב תשובותיו לכל גדולי ישראל אשר שאלו מאתו דבר ד' זו הלכה ברורה, (ראה מזה בספרו שו"ת הנ"ל בחלק או"ח בראש סימן א', ובחלק חו"מ סימן ז' וגם בחלק אבן העזר בסוף סימן מ"ב מה שהשיב שם הגאון ז"ל מחרת יו"כ בשנת תצ"ד בהיותו אב"ד בק"ק סלוצק, וכן בספרו „זכר החיים", הכולל דרישות והספדים, תמצא ג"כ בסימן י"ט שם דרוש אחד אשר דרש הגאון ז"ל בק"ק סלוצק שם בשבת הגדול בשנת תצ"ח לפ"ק), ובסוף שנת ת"ק לפ"ק לאחר שנתקבל הגאון ר' ליב בהגאון מו"ה שאול ז"ל, מקרית לבוב לעיר אמשטרדם (בר"ח תמוז ת"ק לפ"ק), אז שלחו ראשי ומנהיגי עדת ישורון דק"ק לבוב והגליל וקבלו אותו מעיר סלוצק, והביאוהו לכהן פאר בעדתם ולשבת על כסא הרבנות בק"ק לבוב שם למלא מקום

א) בשו"ת רבינו חיים כהן חלק יו"ד בסימן ז' בתוך תשובתו להגאון מהרי"ל סג"ל איטונגא האבד"ק לבוב, כתב שם: „גם זכורני כד הוינא טליא תיכף אחר נשואין שלי, היה שם בבית מדרשנו ספר הט"ז של גאון אחד ושמו היה ר' שלמה חריף שהיה אב"ד בק"ק סלוצק שם, והיה לו שם כשם הגדולים, והיה כתב בגליון הט"ז בכתב יד הגאון הנ"ל ג"כ השגה על פסק הט"ז הנ"ל, ואיני זוכר כעת טעמו" וכו' עכ"ל ויע"ש, (והגאון ר' שלמה חריף זה נודע לנו ג"כ שהוא היה בן הגאון הגדול מו"ה אלחנן מזאלקווא ז"ל, ובשנת תמ"ב ביום ג' חנוכה בא בהסכמה בין שאר גאוני ארץ על ספר נתיב הישר על התורה שנדפס בדיהרנפורט בשנת תע"ב ובא שם על החתום „נאם הצעיר שלמה בלא"א מ"ו החסיד כמו"ה אלחנן מזאלקווא חונה פה ק"ק סלוצק יצ"ו"):

ומה

מקום אבותיו הגאונים ז"ל, ובבואו לחון את פני העיר לבוב חרדו לקראתו כל אנשי העיר וגדוליה, ותרב שמחת לבם בראותם כי שוכן בקרבם קדוש ישראל, גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה, והוא היה מוכתר בארבעה כתרים כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר גדולה, וכתר שם טוב עלה על גביהן, היא היה לו לב אמיץ בגבורים, אשר לפני מלכים יתיצב, ובקנאתו לד' ותורתו, התווכח ג"כ עם כת הארורה שבתי צבי שר"י, לעיני העמים והשרים באקאדעמיע אשר בלבוב ויוכל להם, הוא היה ראש המדברים בכל מקום גודר גדר ועומד בפרץ ולא נשא פנים לשום איש, וגם הגאון הגדול רבינו יהונתן ז"ל בעל התומים והפליתי ערך אליו בקשתו, להיות בעזרתו, ולהכריע ככהן שדעתו יפה בדבר המחלוקת הידועה שעברה אז בינו ובין אנשי ריבו נדון הקמיעות אשר יצאו עוררין עליהן בשנת תקי"א ותקי"ב, כמבואר בס לחות העדות דף ס"א ע"ב (דפוס אלטונא תקט"ו), ושם נדפס ג"כ תשובת ר"ח כהן ז"ל אשר השיב לרבינו יהונתן ז"ל בקצרה על זה ויע"ש, והנה רבינו חיים כהן הרביץ תורה בישראל ועשה משפט וצדקה וגם נהג את קהל עדתו בחכמה ובתבונה ובדעת, והאריך ימים על כסאו שם משך שלשים שנה רצופות מתחלת שנת תק"א עד יום ג' י"ג תמוז תקל"א לפ"ק, שאז נתבקש רבינו בישיבה של מעלה ונפטר והלך לעולמו זקן ושבע ימים ומנוחתו כבוד בלבוב שם, ונוסח אבן מצבת קבורתו, כבר העתקנו לעיל בתולדות אביו הג"מ שמחה כהן ראפפורט ז"ל:

ודע כי רבינו חיים כהן ז"ל הניח אחריו ברכה חדושי הלכות וחדושי אגדות הרבה מאד, וגם קיבץ גדול משו"ת אשר השיב להשואלים בענינים הנוגעים להלכה ולמעשה, וכלם נשארו בכתובים ביד יורשיו אחריו ולא באו בדפוס זמן רב, ורק חדש מקרוב האירו לנגד עינינו בדפוס שני ספרים יקרים ונכבדים מרבינו הגאון ז"ל האחד נקרא בשם „שו"ת רבינו חיים כהן", הכולל שו"ת מארבעה חלקי הש"ע בחריפות ובקיאות עד להפליא, והיו מונחים ת"י הרב הגדול הגביר מו"ה נפתלי הירץ בערנשטיין פו"מ דק"ק לבוב, ונקבצו יחדיו ע"י הרב הגדול החריף מו"ה ראובן הכהן ראפפורט דיין דק"ק טארנאפאל, ונדפסו בלבוב בשנת תרכ"א ע"י הרבני המופלג הנגיד הנכבד מו"ה אברהם יצחק מענקיש מדפיס בלבוב שם, אשר שלשה אלה הנזכרים המה מניני ונכדי רבינו המחבר ז"ל כמבואר בשער הספר ובהקדמה

שם

שם. וספר השני נקרא בשם „זכר החיים", והוא כולל דרשות והספדים מהגאון המחבר, ונכלל בו ג"כ ג' דרשות מהגאון ר' שמחה כהן ראפפורט אבי המחבר, ונדפס ג"כ בלבוב שם בשנת תרכ"ו לפ"ק ע"י הרב החריף ר' ראובן כהן ראפפורט הנ"ל, — וגודל יקר תפארת גדולתו של רבינו חיים כהן ז"ל ראינו מתוך ספרו הגדול שו"ת הנקרא על שמו, אשר גאונים גדולים ומפורסמים הציעו לפניו שאלות־יהם וספקותיהם בהכנעה רבה ובענוה יתירה, ועיניהם היו נשואות רק על תשובותיו היקרות בדברים הנוגעים לדינא, ומהם מחותנו הגאון מהרי"ל סג"ל איטונגא, ומחותנו הגאון מהר"ש בעל מרכבת המשנה אשר שניהם היו ג"כ רבני לבוב, הראשון לפניו והשני לאחריו כנודע, ומלבד זה היה לו ג"כ חליפות שו"ת ברצוא ושוב עם שאר גאוני וחכמי זמנו, עם גיסו הגאון החסיד מו"ה יחיאל מיכל האבד"ק פרעמיסלא, ועם הגאון מהרי"ח סג"ל לנדא האבד"ק פראג בעל נוב"י, ועם הגאון מו"ה יצחק סג"ל הורויץ האבד"ק גלוגא, ועם הגאון מו"ה דוד טעביל מבראד האבד"ק הורחוב ואח"כ בק"ק ליסא, ועם הגאון מו"ה יצחק האבד"ק זאמושטץ, ועם הגאון מו"ה יצחק בהגאון בעל פנים מאירות האבד"ק נעשוויז ואח"כ בק"ק ביאלי, ועם הגאון מו"ה דוב בער ר"מ דק"ק לבוב, וכמוהם עוד הרבה: —

ומתולדותיו ידענו כי היו לו שני בנים גדולים ושתי בנות גבירות ועדינות בנו הראשון היה הגאון החריף המפורסם מו"ה אריה ליב כהן ראפפורט אשר נתקבל עוד בחיי אביו לריש מתיבתא בק"ק לבוב, ג), ושניהם באו בהסכמותיהם בשנת תק"ח על ס' „נטע

שעשועים

ג) ומה שנוגע להגאון ר' ליב כהן ראפפורט ז"ל בעת אשר נתמנה להיות ריש מתיבתא בק"ק לבוב שם, ראיתי להעתיק פה מ"ש בזה בהוספות לס' צמח דוד ח"ג אשר הוסיף סופר אחד מלבוב וז"ל שם: „בימי הגאון ר' חיים כהן ראפפורט ז"ל האבד"ק לבוב, היה שם הרב הגדול בתורה ובחכמת הקבלה ר' משה מיזיס, ועדת לבוב שמו עיניהם עליו לשומו לראש הישיבה, ואולם הגאון ר"ח הכהן בקש לתת המשרה הזאת לבנו הרב הגאון ר' אריה ליב, ומזה נצמחה מריבה גדולה, אך אצילי העיר לבוב לא הרפו מן הדבר וקבלו את הרב ר' משה מיזיס לראש ישיבה, ואולם כאשר דרש הרב ר' משה הנ"ל הדרשה הראשונה בשבת, שב לביתו ויחלה וימת בחצי ימיו בטרם מלאו לו

ארבעים

שעשועים" להרב מו"ה דוב בער בהרב מו"ה נתן נטע ז"ל נין ונכד להגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות, ובשנת תקט"ז על ס' פורת יוסף להגאון בעל פרי מגדים, ובשנת תקי"ח הסכימו שניהם גם כן על ס' מענה אליהו חדושים על מס' בבא מציעא, ועוד על שאר ספרים שונים שנדפסו בזמנם, והנה נדפס מהגאון ר' ליב הנ"ל ג"כ תשובה אחת גדולה ורחבה בס' שו"ת מאביו הגאון ז"ל בחלק או"ח בסימן כ"ג, ועוד שם בחלק אבן העזר בסימן ט"ו באמצע התשובה שם הביא

הגאון

ארבעים שנה, ונעשה הגאון ר' ליב הנ"ל ראש ישיבה תחתיו אך גם לו לא עלתה שנה תמימה, כי מת על פני אביו בשנת תקי"ג לפ"ק, וכראות הגאון ר"מ כהן כי נלקח ממנו מחמד עינו, התחתן עם אלמנת הרב ר' משה ז"ל ונתן את נכדו לבן הרב ר' משה לאשה, ובן ר' משה הזה היה צדיק יסוד עולם ושמו ר' אליה מיזיס, וגם שם עינו על כל בית הרב ר' משה הנ"ל והשיא את בנו הרב ר' מרדכי מיזיס עם נכד הרב ר' דוד אלטשולער ז"ל בעל מצודות דוד, את כל אלה עשה לכפר פני נפש הצדיק ר' משה מיזיס הנ"ל אשר חשב כי יצאה בלא יומה בעבורו" עכ"ל. ואנכי הרואה כי נמצא בעובדא זו ג"כ קצת דברים בטלים, כי מה שכתב „כי גם להגאון ר' ליב לא עלתה לו שנה תמימה כי מת על פני אביו בשנת תקי"ג", כל זה הוא בלא אמת ובלא נכון, ואם אמנם כי מת על פני אביו אבל לא בתוך שנתו, כי עינינו הרואות שהאריך בגדולתו שם יותר מעשר שנים שהרי בשנת תק"ח כבר היה ריש מתיבתא בלבוב שם, ובאותה השנה בא בהסכמה אחרי הסכמת אביו הגאון ז"ל על ס' נטע שעשועים (חדושי הלכות מהרב מו"ה דוב בער בהרב מו"ה נתן נטע נין ונכד להגאון בעל מגלה עמוקות, דפוס זאלקווא תק"ח), ובא שם עה"ח ביום ג' ט' אייר תק"ח לפ"ק „נאם אריה ליב הכהן ראפפורט החופ"ק לבוב יע"א", ובשנת תקט"ז בא ג"כ עם אביו ז"ל בהסכמה על ס' פורת יוסף להגאון בעל פרי מגדים, ובשנת תקי"ח הסכימו ג"כ שניהם על ס' מענה אליהו על מס' בבא מציעא, והוא נפטר לעולמו בשנת תקי"ט לפ"ק כמ"ש בפנים, וכל זה ברור ואמת. וכבר דברנו מזה ג"כ בראש ספרי זה בשער העיר בסוף אות ב', ושם כתבנו ג"כ כי לאחר פטירתו של הגאון ר' ליב כהן ראפפורט נתקבל במקומו לריש מתיבתא בלבוב שם הגאון החריף מו"ה דוב בער בהגאון מזאמושטץ ז"ל, שהיה מלפנים אב"ד בקהלות שונות, בשנת תק"ה היה אב"ד בק"ק קאזניץ בגליל לובלין, ושם בא בהסכמה על ס'

תבנית

הגאון המחבר ג"כ דבר חידוש בשם בנו הגאון ר' ליב הנ"ל, וזמן התשובה שם הוא מיום ד' כ"ד מרחשון תקי"ז לפ"ק, (ועוד שם בחלק יו"ד בסימן מ"ה ובסימן מ"ו נדפס שם שתי תשובות מבן המחבר בדיני ספר תורה, ובסימן מ"ז שם נדפס ג"כ תשובת המחבר אליו), והנה הגאון ר' ליב ז"ל לא האריך ימים על כסאו שם כי בעונות הדור שקעה שמשו שלא בעונתו ונפטר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל ביום כ"ה סיון חס"ד ואמ"ת לפ"ק, והניח אחריו בנים גם נינים ונכדים, והרב החריף מו"ה ראובן כהן ראפפורט מטארניפאל הנ"ל הוא ג"כ נין ונכד לו, — ובנו השני של רבינו חיים כהן ז"ל, היה הרב הגאון מו"ה נחמן כהן ראפפורט האב"ד דק"ק גלונא, וגם הוא ז"ל נזכר בס' שו"ת מאביו הגאון ז"ל בחלק חו"מ בסימן י"ב שהריץ שאלותיו לפני אביו הגאון ז"ל, ואביו השיב לו שם באהבה ובכבוד (ועוד שם בחלק אבן העזר קודם סימן ס"ה שאלה מבן המחבר בנדון גט אחד, ובסימן ס"ה שם נדפס שוב תשובת המחבר אליו: „אהובי בני המאוה"ג נ"י יפה כונת" וכו' יע"ש), וגם הוא ז"ל הניח אחריו בנים ובנות, ואחד מבניו ידענו שהיה הרב המאוהיג מו"ה אריה ליבוש כהן ראפפורט האבד"ק ראדאמישלע במדינת רוסיא, (אשר נפל לנחלה לו כל כתבי קודש מן התשובות של זקנו רבינו חיים כהן ז"ל, וממנו באו הכתבים ליד בניו ובני בניו אחריו עד שבאו בשנת תרי"א ליד הרב ר' נפתלי הירץ בערנשטיין מלבוב הנ"ל שהיה ג"כ נין ונכד להגאון המחבר וכמ"ש לעיל), ואחת מבנותיו של ר' נחמן הכהן הנ"ל היתה אמו של הנגיד מו"ה חיים טעביל ז"ל והוא אבי הרבני הנגיד הנכבד מו"ה אברהם יצחק מענקיש מדפים בלבוב הנ"ל, והנה בשו"ת ר"ח כהן שם בחלק אבן העזר

תבנית הבית (דפוס פפד"א תק"ז), ובשנת תקי"ד היה אב"ד בק"ק קראשניקי, ואז בא על החתום בועד הגאונים דד"א בירוד יערשלוב אשר עמדו שם לימין צדקו של הגאון רבינו יהונתן ז"ל (כנזכר בספר לוחות העדות), ובשנת תקי"ח היה אב"ד בק"ק ריסא והגליל, ושם בא בהסכמה על ס' מענה אליהו על מס' ב"מ, ומשם נתקבל לריש מתיבתא בק"ק לבוב לאחר מות הג"מ ליב כהן ראפפורט ז"ל, והאריך על כסאו שם גם בשנת תקל"ז שאז נתן הסכמתו על ס' שו"ת הר הכרמל, (דפוס פפד"א תקמ"ג), והוא היה ר"מ האחרון בלבוב שם: —

העזר סימן ס"א, נמצא ג"כ תשובת הגאון המחבר אשר השיב בנדון גט אחד „לנכדו חביבו וידידו הרב המאוה"ג נ"י ע"ה פ"ה מו"ה משה כ"ץ" יע"ש. (ולא נודע לי כעת בן מי היה אם בן הג"מ ל"ב או בן הג"מ נחמן ז"ל?): —

ושתי בנותיו של רבינו חיים כהן ז"ל, הראשונה היתה אשת הרב הגאון החריף מו"ה אהרן סג"ל איטונגא (בן הגאון הנודע מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא ז"ל האבד"ק לבוב), והוא היה בתחלה אב"ד בק"ק יאברוב, ובשנת תקי"ח נתן שם הסכמתו על ספר מענה אליהו על מס' ב"מ, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק רישא והגליל, ובשנת תקכ"ו בא שם בהסכמה על ס' גינת ורדים להגאון בעל פרי מגדים, וכן בא שם בהסכמה אח"כ גם על ס' שו"ת הר הכרמל (דפוס פפד"א תקמ"ב), וכן נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת גדולה ורחבה בס' שו"ת ר"ח כהן בחלק יו"ד בסימן מ' אשר הציע בימי חורפו לפני חמיו הגאון המחבר י"ט מנחם תקי"י לפ"ק, בהיותו עוד אב"ד בק"ק יאברוב, ובסימן מ"ט שם תמצא ג"כ תשובת הגאון המחבר ז"ל מה שהשיב לחתנו הרב הגאון הנ"ל בדיני ס"ת, והיא תשובה מאהבה וחבה יתירה יע"ש.— ובתו השניה היתה אשת הרב הגאון מו"ה יואל לבית קאַצינעלנבוגן שהיה אב"ד ור"מ בק"ק יאריטשוב, ונדפס גם ממנו שתי תשובות גדולות ורחבות בס' שו"ת ר"ח כהן שם בחלק יו"ד בסימן כ"ג ובסימן כ"ד אשר הציעם לפני חמיו הגאון המחבר ז"ל, ובסיום התשובות שם בא על החתום ביום א' כ"ג כסליו תקט"ז לפ"ק, „נאם הק' יואל לבית קאַצינעלינבוגן חונה פה ק"ק יאריטשוב", ע"כ, ודי בזה: —

יח. תולדות הגאון הגדול מו"ה שלמה בעל מרכבת המשנה אב"ד דק"ק לבוב והגליל.

אחרי מות הכהן הגדול רבינו חיים ראפפורט בשנת תקל"א, נתקבל במקומו לאב"ד בק"ק לבוב שם מחותנו הגאון הגדול החכם הכולל מו"ה שלמה שהיה מלפנים אב"ד ור"מ בק"ק חעלמא והגליל, והוא אשר כבר יצאו מינוטין שלו בעולם ע"י ספרו הנכבד והיקר „מרכבת המשנה" על ד' חלקי הרמב"ם אשר יצא לאור עוד בשנת תקי"א

תקי"א, ונתקבל ונתפשט בכל תפוצות ישראל. והנה הגאון הזה היה מילידי ק"ק זאמושטץ, ושם נתגדל על ברכי אביו הרב הגדול החריף הנגיד המפורסם מו"ה משה חר"ח ז"ל אשר היה לו הון ועושר בביתו, תורה וגדולה במקום אחד, והוא ואשתו הגבירה אשת חיל מרת שפרינצל חנכו אותו בחנוך טוב לתורה ולתעודה, ועוד בימי טל ילדותו כבר ראו והכירו בו כי לגדולות נוצר, כי חננו ד' בשכל זך זהיר ובהיר יתר על כל בני גילו, והיה יניק וחכים טובא, בהויות דאביי ורבא, וגם על ספרי חכמה שקד, להבין דעת ומזמה, ולא יבצר ממנו מאומה. ואבותיו כי בטחו וגם לבם נבא להם, כי בנם זה הקטן, גדול יהיה. גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, ויאר עיני חכמים במאור תורתו וחכמתו, וגם קדוש יאמר לו מאנשי סגולתו. (ראה מזה בהסכמת הג"מ דוד בעל קרבן העדה לס' מרכבת המשנה שם) על כן לא מנעו כל טוב ממנו בעודו בילדותו, ונתנו לו למלאות כל חפצו ותשוקתו, לעסוק בדברי תורה, ולהגות גם כן באמרי בינה, כאות נפשו, ותרב חכמת שלמה ע"י שקידתו הגדולה, גם יומם גם לילה, ויעש חיל בתלמוד ובפוסקים ובשאלות ותשובות, וגם בחכמות רבות רמות ונשגבות, ובעת ההיא היתה העיר זאמושטץ מצוינת מכל ערי יהודה שבמדינות פולין, לעיר שחברה לה יחדיו תורה וחכמה מדע ותושיה, לעיר מגדלת גבורי חיל בתורה ובחכמה גם יחד, כי הרבה מגדולי ישראל אשר ישבו שם בשבת תחכמוני מלבד שקידתם בתורה נתנו עין ולב לשקוד ג"כ על דלתות החכמה, וזה וזה עלתה בידם כי גדלו והצליחו וגם עשו פרי, ומהם הרב הגאון החכם הגדול מו"ה ישראל בעל ספר נצח ישראל, והרה"ג החכם הגדול מו"ה אברהם הכהן בעל שו"ת בית אברהם, והיה נקרא בשם „הרב מטרלא", ומשכן כבודו היה בעיר זאמושטץ שם, והשלישי הכי נכבד והוא הרה"ג החכם הגדול מו"ה יואל היילפרין שהיה נקרא בפי כל בשם „ר' יואל בעל שם", וכיוצא בהם עוד הרבה, והג"מ שלמה בעודנו בימי עלומיו לקח חבל בחברתם, ואולם בגודל שקידתו ובעוצם עיונו עלה למעלה מראשותם, עד אשר הכריע את כולם בתורתו ובחכמתו, ויצא שמו כשם הגדולים אשר בארץ, והתחתן עמו הרב הגביר הנגיד המפורסם מו"ה משה פרנס ז"ל שהיה אז ראש ומנהיג בק"ק ליסא, ונתן לו את בתו הגבירה מרת פעסא לאשה, וגם הרבה לו מהר ומתן ויביאהו אל ביתו בק"ק

ליסא

לִיסא שם, ובהיותו סמוך על שלחן חותנו הגביר ז"ל כד הוי זוטרא כבר היה מפורסם לגברא רבה בחריפות ובקיאות, ובכל מעלות ומדות תרומיות, (כאשר העד העיד עליו הגאון מו"ה מרדכי האב"ד דק"ק ליסא בהסכמתו לספר מרכבת המשנה שם) והוא לא נח ולא ישקט, ועוד הוסיף אומץ בלמודים, עד כי עלה ונתעלה לישם ולתהלה, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק הָעלמא המהוללה, והוא עודנו צעיר לימים, רך בשנים ואב לחכמים, ורבים היו מבקשים את פני שלמה, כי יאר פניו אליהם במאור תורתו והכמתו, כי היה פי שנים ברוחו, מעין המתגבר בגבורה של תורה, ובקי בכל החכמות הגדולות והרמות עד שנתמלא כל הבית אורה, א), וסדר למודו היה בעיון רב לאמתה של תורה, ולמד

א) וראיתי להעתיק פה לעיני הקורא ג"כ קצת דברי חמודות, מאשר כתב רבינו הגאון ז"ל בהקדמתו לספרו מרכבת המשנה ח"א מענין למוד החכמות וז"ל שם: „משנה שאינה צריכה שניתי, וחוץ לגדרי יצאתי, בלאתי מבית הספר חפשי, תשתוקק עלי נפשי, ולבי הומה, בפרפראות לחכמה, ואבא אילימה, ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים, בחכמת המספר שלמים ושברים, וחכמת האלגיברא"ה, יפה וברה, ומופתי ההנדסה, בדוק ומנוסה, ואבן בוחן ואבן פינה, בחכמת הגיאומטריא"ה והתכונה, לרוץ אורח כגבור, בסוד העיבור, ופתח התקוה, בחשבונות ומדידה של מלוה, ונגעתי באצבע קטנה בחכמת הטבע ומה שאחר הטבע, לחצוב עמודי שבע, ובין העמודים שמתי לי מהלכים, בספר מורה נבוכים, והלכתי לי ליון, במלאכת הדקדוק וההגיון, לרקחות ולטבחות, למהר לדבר צחות, ולקטתי בין העמרים, דרכי המשקל והשירים, על המשקוף ועל שתי המזוזות, תורי זהב עם חרוזות, והבלים נפלו לי בנעימים, לנקד על פה פסקי הטעמים, ועשיתי הגהות על מחברת שערי זמרה, אשר בעל בנין שלמה חברה, מה שתפשתי עליו במקומות רבים, ותחת ידי המה כתובים, וגם המחבר ההוא לא ביאר בשערים, זולת טעמי א"ך ספרים, ואנכי הוספתי עליו חלק שני לגמרה ולהשלימה, וקראתי את שמו שערי נעימה, פותחת וחותמת בנגינות ספרי אמ"ת, באלה היה עסקי, למלאות חשקי, וזמני לבלה, בשעה שאינה לא יום ולא לילה, ואולם לא פטרתי את העיקר בטפלה, ושיעורין חמידין כסדרן לא מנעתי, ועתים לתורה קבעתי, למשוך בשרי ביין לבי תרתי, כי דרשתי וחקרתי, כי הבל יפצה פי המטילים בלמוד החכמות שמץ דופי, כאשר ירדוף הקורא, באתרא דליעול ירקא ליעול בשרא

ולמד מתוך רחבת לב ומתוך עושר וכבוד בחיי אביו וחמיו הגבירים ז"ל, וגם לאחר מותם לא חסר לו מאומה, כי ד' שלח לו ברכה בהונו ורכושו ע"י שני אחיו הקצינים הגדולים הרבנים הגבירים ראשי אלפי ישראל מו"ה דוד ומו"ה חיים מק"ק זאמושטץ, ועמהם גם אחיתו הגבירה והנגידה מרת שיינדל, שלשה אלה היו לו לאחי עזר, ועסקו במו"מ בעבורו, למען יהי' מופנה מתלאות הזמן ולהיות רובץ תחת עבודת הקודש לעבוד ולמשא, ואמו הגבירה מרת שפרינצל גם היא התאזרה חיל ותעש בחפץ כפיה לבנות לו בית והון נחלת אבות (כמ"ש הגאון ז"ל בעצמו בסוף ספרו מרכבת המשנה ח"א). ובמשך הזמן עלתה בידו לחבר חבור יקר ונפלא בקוראי שמו ספר „מרכבת המשנה

בשרא וכוורא, וגמור והדר לשבור שברא, זה דרכם כסל למו כי אין בפיהם מענה, ונכשלו לפניהם שערי בינה, ויעבירו קול במחנה, סורו ממנה, כמאמר החכם, השנאה אשר מצד הקנאה אין לה תקנה, וזבובי מות שמן רוקח יבאיש, בנפשו דבר האיש, כי איך לבני עמנו אורה לא תזרח וחמתה שקעה, ומקרא עומד וצוח חכמה עמודיה שבעה, למה זה ימוש מפיכם, והיא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ושיבח הכתוב את אבי החכמים, וידבר אל העצים ואל האבנים, ומי יהי' במושב זקנים, בעיבור קודם לעיבור שנה, מהרה ישנה, ומי יציין התחומין ומגרשי הערים, לקדר בהרים, ואומדן המכות וחולה ביום הכפורים, אם מקור החכמות לא נודעו בשערים, ועיין בספר נובלות חכמה, שהאריך שמה, שכל גדולי הקדמונים רוב בנין ורוב מנין, היה להם בכל החכמות קנין, לראות את הענין, אשר נתן אלקים לאדם לענות בו, לאכול מפריו ולשבוע מטובו: ומי שראה את הקודש יבוא ויעיד, בבית הועד, שמלאכת ההגיון, בלמוד הש"ס לוטש הרעיון, לרבים כתופת, ללמד דרכי ההיקש והמופת, עמוד והתבונן, בספר כריתות להר"ש מקינון, בכמה כללי הש"ס האיר העיון, על פי מלאכת ההגיון, ובעל קרבן אהרן בספר המדות, הוסיף עשר ידות, ובהיקשים הגיוניים גמר אומר, דרכי קל וחומר, ודקדוק הלשון, ראש וראשון, בלעדו לא ירים איש את ידו, ולא יצליח בלמודו, להבין תכלית כונת המחבר ולעמוד על סוף דעתו, כמ"ש הרש"ל להרמ"א בתשובתו, ושונאיו ילבשו בשת, במדות אשר התורה בהן נדרשת, היכא דאסמכוה אקרא, והוא מקורה לא הערה, מלבד עולת החובה בתפלות ותחנונים וקריאת התורה, מצות ד' ברה, לדבר בשפה ברורה, ולמוד התכונה, נחזק כח המצייר בשכל הנקנה, ויתכנא במחנה, תא ואחוי לך שיננא, לעלות

המשנה", על ספר הי"ד להרמב"ם ז"ל והוציאו לאור הדפוס בפפד"א בשנת תקי"א לפ"ק, בהסכמות שבעה גאוני ארץ, והם הג"מ דוד מירלש האבד"ק ברלין בעל ס' קרבן העדה, והג"מ יעקב יוקל הלוי איש הורוויץ האבד"ק גלוגא רבתי, והג"מ חיים כהן ראפפורט האבד"ק לבוב, והג"מ גרשון רב"ד דק"ק פפד"א, ומחותנו הג"מ דוד שמעלקא האבד"ק קראקא, ומחותנו הג"מ מרדכי האבד"ק ליסא, והאחרון הוא גיסו הרה"ג החכם הכולל מו"ה אברהם הכהן מזאמושטץ האבד"ק טרלא בעל ס' שו"ת בית אברהם, וכלם הפליגו בשבח החבור היקר הזה, ומחותנו הגאון מהר"ם האבד"ק ליסא האריך לספר בשבחו יותר מכלם, ובאמצע הסכמתו

לעלות במעלות הסולם, ראשו מגיע השמימה ולבו פתוח כפתחו של אולם, מי הקשה אליו וישלם, ומופתי המדידה, כמולת וכמידא, דבר אלה לא נתך, והמופת הותך, פועל צדק והולך תמים, גדר מזה וגדר מזה במשעול הכרמים, ימין ושמאל אין לנטות, פוקח עורים ועינים תרוטות, והאלגיבר"ה והחשבונות, מאמלים הדמיונות, מלבד פתח התקוה, לשער המקוה, ותשב נפתח עינים, במסכת כלאים, ושיור בית סאתים, שבעים אמה ושיריים, ורביעית אצבעים על אצבעים, ומשקל מנה ומאתים, ותחומין אלפים, וקילי הראיה בירושלים, וכאלה רבות, מדות קלונות, תילתא בגודש, חולין שנעשו על טהרת הקודש, ואין כוונתי ח"ו להטיל מום בקדשים, להיות קובל על הפרושים, אשר תורת ד' בפיהם, ובה יבלו כל ימיהם, וחכמות תרומיות אין להם עסק בהם, כי זך וישר פעלם, לא אטה לארץ מנלם, במים אדירים צולל, ובזאת יתהלל המתהלל, אך אני כועס על המלגלג, תנא ופלג, השמה פרשו רשת, כי ירא לגשת, הרחק כמטחוי קשת, ויען ויאמר אתה הראית לדעת, והנה היא מגרעת, אליו פי קראתי, ורומם תחת לשוני, רגל גאוה אל תשיבני, לו חכמו ישכילו זאת, ויחזו את המחזות, ולבב נבוב ילבב, שפתי ישנים דובב, בקשרי המלחמה קשת לתומו מושך, כיתרון אור מן החושך, קלע במסלה, אל הנקודה שבתוך העגולה, ולא יחטא, וכלפי צדק מטה, יוצא ביד רמה, מלומד מלחמה, ידיו רב לו, ורב חילו, כאיל ינגח קדמה וימה, אל מקום אשר הרוח ללכת שמה, כי פתחי מבואות החכמה לפניו מפולשות, עושה חדשות, ורעיוניו לטושות, ובקושטא קאמינא, עדות נאמנה, מה שיעשה המשולל אחר יגיעה עצומה, וחיפוש בנרות ועבודה תמה, יום או יומים, בר לבב יוסיף אומץ לתושיה כפלים, מהבוקר ועד הצהרים", עכ"ד הגאון ז"ל בהקדמתו שם:

הסכמתו שם לאחר שסיפר מגודל יקר תפארת גדולתו של הגאון המחבר ז"ל בעצמו שהיה בידעו ומכירו עוד מימי עלומיו בהיותו סמוך על שלחן חותנו הגביר ז"ל בק"ק ליסא, התחיל לספר ג"כ בשבח החבור וכתב וז"ל: „הכי קרא שמו מרכבת המשנה, כי מרכבותיו ישועה שיצא לישע רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל לפרש ולבאר כל חמירא, וכל מלתא דהוה מטמרא ונעלמה הלכה מנושאי כליו של רבינו ז"ל כי נלאו למצוא פתח פתוח ומקור מוצא לכמה פסקי דיני הלכותיו, דין גליא רזיא, והראה פנים לכל צד ומקום יפה שנשען בו רבינו ז"ל, וכמו כן חריפים ותקיפים הלכותיו לפרק ולתרץ בשכלו הזך והבהיר כל הני קושיות שהוקשו להמפרשים האחרונים ז"ל בדברי רבינו הגדול ברוב המקומות אשר חשבו לתפשו במזמותם, כי ננעלו לפניהם שערי תירוצים, ומחותני הרב הנ"ל בפלפולו העלה והביא גם הוא אמרים, וישיב דברים נכוחים וישרים למבין וראויין למי שאמרם, ואם אמנם מעט אשר היה לפני למראה עיני בעיונא בעלמא, אך אוקי גברא רבה דכותיה אחזקתו בדוק, ומה גם רוב גדולי וחריפי קהלתני ק"ק ליסא, המה אשר הטיבו לראות בראיה שיש בה ממש, ועמדו על כור בחינת הספר מרכבת המשנה, וענו ואמרו כי מצאו בו טעם כעיקר, והפליגו בשבח הספר, ובר מן דין אנכי הרואה כונת מחותני הרב הגאון הנ"ל שהיא לשם שמים לזכות את הרבים וישתו התלמידים בצמא את דבריו דברי פי חכם חן שפתים ישק משיב דברים נכוחים, וממילא רווחא שמעתתא, ואין כונתו ח"ו לעשות קרדום, כי תה"ל הן כביר מצאה ידו, יוסיף לו השם כהנה ברכה במאודו, מכל הלין טעמי אף ידי תכון עם מחותני הרב המחבר יצ"ו להוציא מחשבתו מכח אל הפועל, ופועל ידיו תרצה להקריב ספרו הנחמד הנ"ל למכבש הדפים למען יפיצו מעינותיו חוצה, ותמלא הארץ דעה, הכ"ד החותם לכבוד התורה פה ק"ק ליסא יום ד' א' סיון תק"י לפ"ק, נאם הק' מרדכי באאמ"ו הרב מו ה צבי הירש זצללה"ה חופ"ק ליסא יצ"ו", — ומלבד זה חבר ג"כ ספר „שלחן עצי שטים", על הלכות שבת ונדפס בברלין בשנת תקכ"ב, ובהסכמתו לספר כתנות אור עם ספר אור חדש על התורה שנדפס בפיורדא בשנת תקכ"ו חתם א"ע שם „נאם שלמה בעל מרכבת המשנה ושלחן עצי שטים", וכן חתם א"ע ג"כ בהסכמתו לספר פרי מגדים על יו ד שנדפס בראשונה בברלין בשנת תקל"א לפ"ק, —

ועוד

ועוד לו ג"כ ספר שערי נעימה אשר חבר על דקדוקי נגינות וטעמים והזכירו בהקדמתו לס' מרכבת המשנה שם והוציאו לאור בפפד"א, וכן חבר ג"כ חבור גדול הכולל חדושי הלכות על הש"ס כמ"ש בסוף ספרו מרכבת המשנה שם ונשאר בכתובים ולא בא בדפוס עד היום הזה:

והנה כבר זכרנו לעיל שהגאון בעל מרכבת המשנה נתקבל עוד בימי חורפו לאב"ד ולר"מ בק"ק חעלמא והגליל, וישב שם על כסאו ימים רבים, ואח"כ נתקבל משם להיות רב הכולל בק"ק זאמושטץ והגליל אורדנצייא, ומשם הי' לו חליפות מכתבי שו"ת עם גאוני וחכמי זמנו, כן תראה כי נדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בס' „שו"ת ר' חיים כהן", בחלק אבן העזר סימן ע"א, ובא שם על החתום „נאם הק' שלמה בעל ספר מרכבת המשנה הרב הכולל דגליל אורדנצייא", וכן נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת קטנה בספר אור הישר נדון הגט מקליווא אשר יצאו עליו עוררין בסוף שנת תקכ"ו מן דייני ק"ק פפד"מ, וכאשר עמדו על דעתם, נמנו עליהם כל גאוני וחכמי הדור ההוא ובטלו את דבריהם, ובועד הגליל שהיה בק"ק בראד ביומא דשוקא ביום ה' עשרה בטבת תקכ"ח לפ"ק התועדו יהדיו עשרה גאוני ארץ ממדינות פולין וכתבו וחתמו שם לבטל את דברי הב"ד דק"ק פפד"מ, והגאון בעל מרכבת המשנה בא להוסיף עליהם שם במכתב מיוחד בפני עצמו וחתם שם „נאם הק' שלמה בעל ס' מרכבת המשנה הרב הכולל דק"ק זאמושטץ וגליל אורדנצייא", וכן הוא ג"כ בספר שו"ת אור ישראל שחבר הרה"ג אבד"ק קליווא בנדון זה שם בסימן י"ב, ומלבד שתי תשובות הנזכרות, נדפס ממנו עוד תשובה אחת גדולה בשו"ת הר הכרמל חלק חושן משפט בסימן כ"ז מה שהשיב על שאלת ותשובת הרב המחבר שם, ובסימן כ"ח שם נדפס ג"כ תשובת הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט האבד"ק לבוב אשר כתב להשיג על תשובת בעל מרכבת המשנה, ושם קרא אותו בשם „מחותני הרב המאוה"ג המפורסם האב"ד מחעלמא" יע"ש, ואחרי פטירת הגאון ר' חיים כהן ראפפורט באמצע זמן הקיץ בשנת תקל"א, נתקבל מיד אחריו הגאון ר' שלמה בעל מרכבת המשנה להיות אב"ד ור"מ בק"ק לבוב וכל הגליל, ושם בא בהסכמה על ספר פרי מגדים על יו"ד מהגאון ר' יוסף תאומים שהיה אז מ"מ ומ"ץ בחוץ לעיר בלבוב שם, ונדפס בברלין בשנת תקל"א לפ"ק, והנה גם הג"מ שלמה נהג שם את נשיאותו

ברמים

ברמים, וביתו הי' בית ועד לחכמים, ובשנת תקל"ו כאשר יצא אז קול ערעור על הגאון בעל פרי מגדים שסידר שם גט אחד ויצא מכשול מתחת ידו, אז קם והתעודד הג"מ שלמה בעל מרכבת המשנה שהיה מארי דאתרא שם ועמד לימין צדקו של בעל פרמ"ג וכתב בתשובתו שם בכל תוקף ועוז דיש לסמוך על היתר של הרב המסדר בזה, ואין להרהר אחריו כלל, ובא שם על החתום „ביום ג' ז"ך ניסן תקל"ו פה ק"ק לבוב נאם הק' שלמה חונה פה ק"ק לבוב וכל הגליל יצ"ו", ואחריו החזיקו עמו גם כן הרבנים המובהקים בי דינא רבה דק"ק לבוב וכתבו „שבאו ג"כ להסכים לדברי אדמו"ר הרב הגאון מופת הדור אב"ד דקהלתנו וכל הגליל יצ"ו", (וכל זה תמצא מפורש בסוף ס' זכרון כהונה שנדפס בזמנינו בלבוב שם):

ודע כי הגאון בעל מרכבת המשנה לא ישב על כסא הרבנות בלבוב שם רק כשש שנים בלבד, ובשנה השביעית יצא לחפשי כי פרק מעליו עול הרבנות אשר היה נלאה נשוא לעת זקנתו, ועזב את העיר לבוב ואת כל המונה, וישם לדרך פעמיו, כי היה בדעתו ליסע לארץ הקדושה והלך בתחלה לראות בשלום בני משפחות בית אבותיו בעיר מולדתו, ואח"כ לנסוע למחוז חפצו. לארץ הצבי, ובעיר לבוב נתקבל במקומו לאב"ד ולר"מ הגאון המקובל מו"ה מרדכי זאב (אבי הגאון בעל ישועות יעקב), ובשנת תקל"ח כבר ישב על הכסא שם, ואז בא בהסכמה על ספר שו"ת הר הכרמל (דפוס פפד"א תקמ"ב), וחתם שם „ביום ד' עשרה באלול תקל"ח לפ"ק הק' מרדכי זאב החונה בק"ק לבוב יע"א", ויקר מקרה כי בעת ההיא עבר גם הג"מ שלמה הנ"ל דרך עיר לבוב, ובא גם הוא בהסכמה על ס' שו"ת הר הכרמל הנ"ל, וכתב בהסכמתו שם „הן עברתי היום דרך קהלתי ק"ק לבוב יצ"ו אשר השתמשתי שם בכתר הרבנות כמה שנים ויעף אלי אחד מן השרפים ה"ה כבוד מחותני הרב המאוה"ג מו"ה אליהו האבד"ק בילגורייא, וספריו בידו שחבר על מס' פסחים וגם שו"ת על ד' חלקי הש"ע ועיינתי בהם ומצאתים יפים אף נעים וכו', הכ"ד המדבר לכבוד התורה יום ד' כ"ד אלול תקל"ח לפ"ק פה ק"ק לבוב נאם הק' שלמה בעהמ"ח ספר מרכבת המשנה" ע"כ:

והנה הגאון ז"ל לא התמהמה כלל בלבוב שם כי בעל הדרך ירט לנגדו, והיה נחפז לדרכו, הלוך ונסוע לארץ ישראל דרך

מדינות

מדינות תוגרמא, ובחדש אדר תקל"ט עבר דרך עיר הבירה קונשטנטינא, והיה שם בימי הפורים ג), ומשם נסע לעיר שאלוניקי וקבע שם משכנו, לסדר שם חדושיו לבית הדפוס, וד' היה בעזרו להביא מחשבתו מכח אל הפועל והוציא לאור הדפוס שם את ספרו „מרכבת המשנה מהדורא תנינא" והוא כולל שני חלקים גדולים על כל ספר הי"ד להרמב"ם ז"ל אשר בהם בא הגאון המחבר לבאר דברי רבינו ז"ל באריכות ובפלפול עצום, ולישב אלפים וקכ"ח השגות של הראב"ד ז"ל עליו, ועוד שאר הערות על המפרשים הראשונים והאחרונים אשר השיגו על הרמב"ם ז"ל, וגם מפתח בסוף כל חלק, (כ"כ בנוספות לספר שפתי ישנים), וכל זה נגמר בדפוס בעיר שאלוניקי שם בשנת תקמ"ב (אוצרות חיים ברשימת ספרי הדפוס באות מ'), ובעונות הדור לא ארכו לו הימים שם, ומן השמים עכבוהו, שלא בא לארץ הקדושה, ונתבקש הגאון ז"ל בישיבה של מעלה באם הדרך, ונפטר והלך לעולמו בעיר שאלוניקי ושם חלקת מחוקק ספון, והא לך בזה לשון הגאון חיד"א בספרו שם הגדולים מערכת ספרים באות מ': „מרכבת המשנה על כל הרמב"ם כולל ג'

ג) עיין במרכבת המשנה ח"ב דפוס שאלוניקי בפ"א מה' מאכלות אסורות הלכה ח' שהעתיק שם לשון בעל מוסף הערוך בערך אשן שכתב דלפי דעת בעל הערוך, התרגום שעל התורה אשר אנו קורין בלשון המוני בשם תרגום יונתן בן עוזיאל הוא תרגום ירושלמי, והפסוקים שנאמרו בתרגום ירושלמי לא נאמרו מבעל תרגום אחר, אלא נמצאו בנוסחאות שונות ולכן הביאם, ובעל הערוך קרא לתרגום אונקלס בבלי, ולאחר קרא ירושלמי כו', ולפי דעתי יונתן בן עוזיאל לא תרגם התורה כי מלבד אשר חז"ל לא הזכירו דבר זה, יש ראיה עצומה, כי בתרגום התורה (המתיחס ליונתן בן עוזיאל) נמצא זכר עיר קוסטנטינא בפ' בלק בפסוק וצים מיד כתים, (ועוד לפניו שם בפסוק וירד מיעקב והאביד שריד מעיר), אשר לא היתה עדיין בימי יונתן בן עוזיאל ונבנית לאחר מותו כמה שנים עכ"ד בעל המוסף, וע"ז כתב הגאון המחבר שם: „ואני בהיותי בפורים בשנת תקל"ט בק"ק קושטא וראיתי שקורין שם המגילה בי"ד ובט"ו באדר, הראיתי להם לשון זה מבעל מוסף הערוך שכתב שנבנית אחרי מות יונתן בן עוזיאל, דמשמעותו שנבנית מחדש ולא מוסבת שם, והיאך ס"ד להסתפק עליה שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ?" ע"כ :

ג' חלקים מהגאון מו״ה שלמה האב״ד דק״ק לבוב, והיה גם כן חכם בכמה חכמות כמבואר בקונטרס „ברכות החשבון" שבסוף ספרו ח״א, והיה ג״כ מדקדק עצום, וחבר ספר שערי נעימה, ועשרה שלחנות על כל סדר השלחן ערוך מדיני האחרונים, וחדושי הש״ס לרוב, ושו״ת לב שלמה, והיתה מנוחתו בעיר שאלוניקי״ עכ״ד שם:

ומה שנוגע למשפחתו כבר זכרנו לעיל משני אחיו הגדולים הרבנים הגבירים והקצינים, מו״ה דוד ומו״ה חיים שהיו שניהם מראשי ונכבדי ק״ק זאמושטש עיר מולדתם, ומאחותו הגבירה אשת חיל מרת שיינדל ומגיסו הרב הגאון החכם הנגיד מו״ה אברהם הכהן מזאמושטש האבד״ק טרלא, בעל שו״ת בית אברהם (והוא נזכר ג״כ בשו״ת ר' חיים כהן ראפפורט בחלק אבן העזר בסימן מ ג), וגם הרב הגדול הראש הנגיד והקצין מו״ה גרשון סג״ל פרענקיל פו״מ דק״ק ליסא, היה ג״כ גיסו (והוא נזכר בהקדמתו לס' מרכבת המשנה ח״א), ומחותניו היו הגאונים מו ה חיים כהן ראפפורט האבד״ק לבוב, ומו״ה דוד שמעלקא האבד״ק קראקא, ומו״ה מרדכי במו״ה צבי האבד״ק ליסא, אשר שלשתן באו ג״כ בהסכמותיהם על ספרו מרכבת המשנה ח״א שנדפס בשנת תקי״א לפ״ק, וגם הגאון הגדול מו״ה יצחק הלוי איש הורויץ האבד״ק המבורג היה ג״כ מחותנו, כמבואר בתשובתו הנדפסת בס' אור הישר (דף פ״ח ע״ב) נדון הגט מקליווא, וזה מפני כי בנו הרב הגדול מו״ה חיים ז״ל היה חתן הגאון האבד״ק המבורג הנ״ל, כמבואר בתשובתו הנדפסת בשו״ת „רבינו חיים כהן" בחלק אבן העזר בסימן ע׳א שם, ודי בזה: —

יט. תולדות הגאון הגדול המקובל מו״ה מרדכי זאב בר״מ ז״ל האב״ד ור״מ דק״ק לבוב והגליל.

הגאון החסיד המקובל מו״ה מרדכי זאב נתקבל לאב׳ד ולר״מ בק״ק לבוב שם אחרי שסילק את עצמו הגאון בעל מרכבת המשנה ממשרת הרבנות שם, והיה זה סביב לשנת תקל״ח לפ״ק וכמ״ש לעיל:
והנה הגאון מהרמ״ז עוד בטרם שנתקבל לאב״ד בלבוב שם, כבר היה מפורסם בדורו לגאון וצדיק ואיש אלקים קדוש, ונוסף על זה היה

ג״כ

ג"כ בנן של קדושים מגזע ישישים, אביו הרב הנגיד מו"ה משה מק"ק זאלקווא פו"מ דק"ק לבוב היה נכד להגאון החסיד החריף הגדול מו"ה נפתלי הירץ זצ"ל בן הרב הגדול הגביר המפורסם נגיד ומצוה מו"ה חנוך העניך פו"מ דק"ק זאלקווא, והג"מ נפתלי הירץ גם הוא ז"ל הופיע באור תורתו בק"ק זאלקווא שם והרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה, וגם חידש חדושים יקרים ונפלאים בחריפות ובקיאות כפי אשר הביא לנו משמו גיסו הרב הגאון החריף מו"ה בנימן זאב וואלף האבד"ק שינאווי חתן הרב הגביר מו"ה חנוך הנ"ל מזאלקווא, בספרו אור יקרות אשר חבר על התורה במקומות מפוזרים א), — ואמו הגבירה מרת נייטשי היתה בת הרב הגאון מו"ה אריה ליב שהיה אב"ד בק"ק רישא, גלוגא, לבוב ואמשטרדם, ושם מנוחתו כבוד והוא היה חתן רבינו בעל חכם צבי שהיה בסוף ימיו ג"כ אב"ד בק"ק לבוב, ובן

א) הגאון החריף מו"ה נפתלי הירץ מזאלקווא הנ"ל אשר דבריו באו בספר אור יקרות, נפטר בדמי ימיו עוד בחיי אביו הרב הגביר הישיש מו"ה חנוך העניך פו"מ דק"ק זאלקווא שם, והניח אחריו בן ובת, הבן היה הרב החריף ובקי מו"ה יצחק ז"ל אשר גם הוא נפטר בקוצר שנים, ונדפס גם ממנו קצת חדושים בס' אור יקרות הנ"ל בפ' בהעלותך ובסוף פ' חקת, — והבת היתה אשת הרב הגאון מו"ה יהודה א"ש מק"ק ביאלע בהגאון מהר"ש א"ש בעל פנים מאירות כמבואר בשער הספר אור הגנוז למהר"ש א"ש על מס' כתובות והלכות י"נ, ומובא ג"כ בשו"ת רבינו חיים כהן ראפפורט חלק אבן העזר בסימן ס"ט, והמחבר שם פליג ליה יקרא, — והנה להרב הגביר מו"ה חנוך מזאלקווא הנ"ל היה לו עוד חתן מלבד הג"מ בנימן זאב הנ"ל בעל אור יקרות, והוא הרב מו"ה אריה ליב סג"ל שהיה אבי הרב הגאון מו"ה בצלאל זאלקווער ז"ל בעהמח"ס „בית בצלאל" על מס' אבות, והוא ז"ל היה המסדר והמביא לבית הדפוס את הספר אור יקרות בעיר זאלקווא בשנת תל"ג, ובראש הספר שם הוסיף ג"כ נופך משלו קצת חדושים בפלפולא חריפתא, וכן נדפס אח"כ גם בעיר ווינציאה, בשנת תק"ב לפ"ק, והרב מו"ה בצלאל הנ"ל הוא אשר הוציא ג"כ לאור התלמוד ירושלמי ג' בבות עם פירוש מהר"א פולדא בדפוס פפד"מ. בשנת תק"ב לפ"ק, ובניניו ונכדיו נמצאים בעירנו פה גם בזמנינו זה :

וכל

ובן הגאון מו"ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול אור ישראל וקדושו מו"ה העשל לובלין זצ"ל, שהיו שניהם רבני ק"ק קראקא כנודע, ונבחר הגאון מהרמ ז לאב"ד בלבוב לשבת שם על כסא אבותיו הגאון בעל חכם צבי וחתנו הג"מ אריה ליב הג"ל, ונהג את קהל עדתו בצדק ובנועם, וגם הוא ז ל הרביץ תורה ברבים כמו כל הרבנים הגאונים שקדמו לפניו שם, להרים קרן התורה, בלמוד התלמוד והפוסקים בפלפול ובסברא, ומלבד זה היה לו ג"כ עסק בנסתרות, בכתבי האר"י ובסתרי תורה, והעמיק הרבה בחכמת הקבלה בעיון ובשקידה גדולה, ומגודל צדקתו וענותנותו היה הצנע לכת, והיה נמנע מלהפיץ מעיינותיו חוצה, ולא הוציא לאור שום חבור לא בהלכה ולא באגדה, כי אמר אסתגר בקמייתא, והוא היה אסכוליסטיקא דאורייתא, חסיד ועניו ורצוי לכל בית ישראל, ובעונות הדור שקעה שמשו, וכבה אורו של עולם, והוא נתבקש בישיבה של מעלה ביום ב' שבט תקמ"ז לפ"ק, והניח אחריו שני בנים צעירי ימים, אשר נתגדלו בתורה ובגדולה, והיו לשם ולתהלה, פארי הדור ומאורי הגולה, גם בת אחת גבירה ועדינה, אשר שלשלת גדולה יצאה גם ממנה, כאשר יבואר להלאה: —

בנן הראשון היה הגאון הגדול מאור הגולה רבינו יעקב משולם אורנשטיין בעל ספר ישועות יעקב על ארבעה חלקי השו"ע, שהיה בתחלה אב"ד דק"ק זאלקווא ואח"כ בק"ק לבוב והגליל, ובנו היה הגאון החריף המפורסם מופת הדור מו"ה מרדכי זאב אורנשטיין אשר נתקבל לאב"ד בק"ק פרעמישלא, ולא הלך לשם ונשאר בלבוב ונפטר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל והניח אחריו בן כמותו והוא ידידי הרב הגאון הגדול מו"ה צבי הירש א"ש אשר היה אב"ד בק"ק בריסק דליטא ובק"ק רישא ובסוף ימיו בק"ק לבוב והגליל, ויבואר ממנו עוד להלאה, — ובנו השני של הגאון מהרמ"ז האבד"ק לבוב היה הגאון החריף מו"ה משה יהושע העשל זצ"ל האבד"ק טארניגראד בעהמח"ס ים התלמוד על מס' בבא קמא, ועוד נשאר אחריו בכתובים הרבה חבילות כתבי קודש חדושי הלכות על כמה מסכתות, וחבור על הרמב"ם, וחבור על הטוש ע אבן העזר וחושן משפט, וחבור גדול על הלכות פסח, ובאורים על התורה כמבואר בהקדמה לספר ים התלמוד שם, ובנו היה הרב החריף הגדול מו"ה שמואל יעקב ז"ל שנפטר בדמי ימיו ולא הניח אחריו לא בן ולא בת ונדפס ממנו קצת חדושי תורה בפלפולים

בפלפולים נחמדים בראש ס' הים התלמוד מאביו הגאון ז"ל בפתיחה שם, — ובת הגאון מהרמ ז האבד"ק לבוב הנ"ל והיא הגבירה מרת אסתר היתה אשת הרב הגדול שלשלת היוחסין מו"ה יצחק אהרן הלוי איטונגא בן הרב הגדול מו"ה נפתלי הירץ מלבוב בהרב הגאון מו"ה יהודה ליבוש סג"ל איטונגא האבד ק טישוויץ בהגאון מו"ה אברהם ז"ל האבד"ק טיסמניץ חתנא דבי נשיאה מהגאון מאור הגולה מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא זצ"ל האב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל,— והרב ר' יצחק אהרן הלוי איטונגא הנ"ל הוא אבי הגאון הנודע מופת הדור והדרו מו"ה מרדכי זאב סג"ל איטונגא מלבוב זצ"ל שהיה נשיא ארץ הקדושה דכולל עסטרייך ג) :

גם

ג) וכל זה נודע לי כעת על פי כתב ידו של כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם מו"ה יצחק אהרן סג"ל איטונגא נר"ו האב"ד דק"ק לבוב והגליל, והא לך מכתבו אשר ערך אלי בזה :

ב"ה יום ה' י"ב תמוז תרמ"ט לפ"ק פה כפר בראטקאוויץ.

ברכות שמים מעל לכבוד ידידי הרב הגאון החריף והבקי, המפורסם לתהלה, מאד נעלה, כש"ת מוהר"ר חיים נתן דעמביצער נר"ו ואב"ד דק"ק קראקא יע"א.

מכתבו היקר הגיעני, והנה אם הייתי בביתי בלבוב הייתי משיב על כל שאלותיו, לא כן עתה אשר אנכי יושב פה בכפר לא אוכל להשיב כי אם את הגלוים לי כעת.

א) אבי הגאון מאור הגולה מו"ה מרדכי זאב זי"ע, הוא בן הרב מו"ה יצחק אהרן בהרב מו"ה נפתלי הירץ בהגאון מו"ה יהודה ליבוש האבד"ק טישיוויץ בהגאון מו"ה אברהם ז"ל חתן הגאון המובהק מו"ה יהודה ליבוש סג"ל איטונגא זצ"ל האב"ד דק"ק לבוב והגליל, ומנוחתו כבוד בק"ק יארטשוב. —

ב) אשת הרב מו"ה יצחק אהרן הנ"ל והיא הגבירה מרת אסתר היתה בת הגאון הקדוש מו"ה מרדכי זאב זי"ע האב"ד דק"ק לבוב בהרב מו"ה משה ז"ל מזאלקווא, נכד להגאון בעל אור יקרות.

ג) אשת הרב מו"ה משה ז"ל מזאלקווא הנ"ל הגבירה מרת גייטשי היתה בת הגבירה מרת מרים ז"ל בתו של רבינו הגדול בעל חכם צבי זצ"ל.

ד) הגבירה מרת מרים הנ"ל היתה אשת הגאון מו"ה אריה ליבוש ז"ל האב"ד דק"ק אמשטרדם, בהגאון מו"ה שאול אב"ד דק"ק אמשטרדם, בהגאון

גם בת היה לו להרב מו"ה יצחק אהרן הלוי הנ"ל והיא הגבירה מרת אדיל, וילך איש מבית לוי והוא הרב הגאון המפורסם מו"ה יוסף שאול

בהגאון רשכבה"ג רבינו מו"ה העשל זצ"ל האב"ד דק"ק לובלין, — והגאון מו"ה שאול היה גיסו של רבינו בעל בית שמואל וחתנו של הגאון הקדוש מו"ה ליב האבד"ק קראקא הנקרא בשם רבינו ר' ליב הגדול.

ה) אשת הרב מו"ה נפתלי הירץ הנ"ל הגבירה מרת טויבה היתה בת הגאון מו"ה יעקב שמחה האבד"ק אפטא בהגאון מו"ה יוסף האב"ד דק"ק חמעלניק, שהיה התן הגאון המובהק מו"ה יצחק סג"ל לנדא האבד"ק קראקא, ובן הגאון מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא האב"ד דק"ק לבוב.—

ו) הגאון בעל ישועות יעקב נפטר ביום כ"א מנחם תקצ"ט לפ"ק, והגאון מו"ה יוסף שאול סג"ל נאטינזאהן נפטר ביום כ"ז אדר ראשון תרל"ה לפ"ק, והגאון מו"ה צבי הירש אורנשטיין נפטר ביום ט' ניסן תרמ"ח לפ"ק. —

ועל יתר שאלותיו אוכל להשיב לו אי"ה כאשר אשוב ללבוב לשלום.

והנני ידידו ואוהבו לנצח

יצחק אהרן סג"ל איטונגא.

וזאת תשובתי אל הרב הגאון הנ"ל:

ב"ה פה קראקא יום א' לסדר כי תצא ה' אלול תרמ"ט לפ"ק.

שפעת שלום ונחלי ברכה, לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק המפורסם, צבי תפארת ישראל כש"ת מו"ה יצחק אהרן איטונגא נר"ו נשיא הלוים, אב"ד דק"ק לבוב יע"א.

ידידות מכתבו הגיעני לנכון עוד ביום ו' עש"ק פ' פנחס העבר, וקראתי אז לשבת עונג, והנני נותן לו תודה ותשואות חן על העבר, אשר טרח בשבילי לרשום לי איזה דברים הנחוצים לי כעת להשלמת מחברתי, וגם על העתיד, אשר הבטיח לי כי עוד ינופף ידו להשיב לי גם כן על יתר שאלותי אשר שאלתי מאתו כאשר ישוב לשלום לביתו נאוה. — ועתה ידידי, הנה נא הוחלתי עד כה, עד אשר הגיעו ימי חודש אלול ימי רצון ותחנונים, אשר אחשוב כי בלי ספק כבר שב מעכ"ת נ"י לשלום לביתו ולעירו, עיר לבוב המעוטרה, ע"כ באתי היום לעורר אותו לקיים הבטחתו ולמחול ולהודיעני עוד איזה דברים קטנים מה שנוגע למשפחתו הרמה, ולא אעמים עליו הרבה, רק לרשום לי שנים ושלשה דברים אשר נעלמו ממני כעת.

באיזה

שאול הלוי נאטינזאהן בן הרה"ג מו"ה אריה ליבוש הלוי מק"ק בערזאן, ויקח את בת לוי והיא הגבירה הנ"ל לו לאשה, ובבואו לעיר לבוב לבית

א) באיזה יום בחודש, ובאיזה שנה נפטר הגאון המקובל מהר"ם זאב הראשון ז"ל האבד"ק לבוב (אביו של הגאון בעל ישועות יעקב), ואני ראיתי לקצת סופרים שכתבו שנפטר בשנת תקכ"א וזה ללא אמת שהרי עוד בשנת תקמ"ח כבר ישב על כסא לבוב הגאון מהר"ץ ראזאניס ז"ל בעל תשע שיטות כמבואר בהסכמתו לס' קצות החושן חלק א', ואגב יודיעני ג"כ מתי ירד הגאון בעל מרכבת המשנה מכסא הרבנות בלבוב, וגם הסיבה על מה ולמה הוכרח לרדת מכסאו שם, — ואם אמנם כי הייתי יכול לבא ג"כ מעצמי על שרשי הדברים הנ"ל מפי סופרים ומפי ספרים, אבל בדברים התלוים בהשערה, כל היכי דאיכא לברורי מבררינן. —

ב) באיזה יום בחודש תמוז נפטר הגאון מהרמ"ז סג"ל איטינגא ז"ל (אבי מעכת"ה נ"י), וזאת ידענו בבירור כי נפטר בחודש תמוז תרכ"ג לפ"ק, כי לקול השמועה אשר שמענו אז הספדתי אותו פה בתוך קהל ועדה, אבל לא ידעתי באיזה יום לחודש. —

ג) ואף גם זאת חשקה נפשי לדעת אודות הרב הנגיד מו"ה משה מזאלקווא (אבי מהרמ"ז הראשון) שכתב עליו מעכת"ה במכתבו היקר שהיה נכד להגאון בעל אור יקרות, והנה לא פורש עוד הדבר על נכון, שהרי ידוע שהספר אור יקרות נתחבר מתרי גיסי גאונים מצוינים, האחד היה הגאון מו"ה בנימן זאב וואלף האבד"ק שינאווי שהיה חתן הרב הגביר מו"ה חנוך העניך מזאלקווא, ונין ונכד לרבינו הגדול בעל הב"ח ז"ל, והשני היה גיסו הגאון החריף הגדול מו"ה נפתלי הירץ שהיה בן הרב הגביר מו"ה חנוך מזאלקווא הנ"ל ומחותנו של הגאון מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות כמבואר בשער הספר אור הגנוז למהר"ם א"ש ז"ל, ועתה יצא נא דברו הטוב בזה אלינו להודיענו באר היטב אם הרב ר' משה מזאלקווא היה נכד להגאון ר' בנימן זאב הנ"ל שהי' נין ונכד לרבינו בעל הב"ח, או שהיה נכד להגאון ר' נפתלי הירץ הנ"ל שהיה מחותנו של בעל פנים מאירות. —

ד) ובדרך אגב אמרתי להציע לפניו גם כן מה שיש לי להעיר על קצת מדבריו היקרים הבאים במכתבו אלי באות ד', שכתב שם „כי זקינו הגאון מו"ה אריה ליב חתן רבינו הגדול חכם צבי, היה בן הגאון מו"ה שאול האבד"ק אמשטרדם, בהגאון רשכבה"ג מו"ה העשל ז"ל האבד"ק דק"ק

לבית חמיו הרב מהרי"א הנ"ל התחבר אל גיסו אחי אשתו הגאון מהרמ"ז הלוי איטונגא הנ"ל, והני תרי גיסי למדו שניהם בשבת אחים
גם

דק"ק לובלין" ע"כ, ותמהני על מעכת"ה מדוע שלל מהם את הרבנות מקראקא, והלא שניהם היו בסוף ימיהם רבני ק"ק קראקא בזמנים שונים כידוע, ומעולם לא היה הגאון ר' שאול הנ"ל אב"ד בק"ק אמשטרדם אע"פ שנתקבל לאב"ד שם, וגם אביו רבינו הג"מ העשל ז"ל אשר ידענו כי הוא הופיע באור תורתו בעיר לובלין, גם כן לא ישב שם בתור אב"ד כאשר רשם עליו מעכת"ה נ"י רק בתור ריש מתיבתא בלבד, ועל כסא הרבנות שם ישב גאון אחר בזמנו, כמבואר אצלינו בתולדותיו אשר כתבתי מכבר בספרי כלילת יופי, ושם הרחבנו הדבור בזה, ופה אבא בקצרה.

והנה כבר ידוע שהגאון מו"ה יעקב אבי רבינו הגדול מו"ה העשל ז"ל, שהיה בתחלה אב"ד בק"ק בריסק דליטא, ועוד בשנת שצ"ב ישב על הכסא שם כמבואר במגילת איבה להגאון בעל תוס' יו"ט, הוא נתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק לובלין והגליל, ובשנת שצ"ה כבר ישב על הכסא שם, כמבואר בשו"ת גאוני בתראי בסימן כ"ז, ואחרי פטירתו שם, כמדומה בשנת ת"ד, נתקבל על מקומו לאב"ד בלובלין שם הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ בהגאון מו"ה יצחק ב"ר שמשון כה"ץ חתן מהר"ל מפראג, והגאון מו"ה העשל ז"ל נתקבל אז בלובלין שם רק לריש מתיבתא בלבד, ובשנת ת"ה כ"ב אדר באו שניהם בהסכמותיהם על ספר דמשק אליעזר על מסכת חולין להגאון מהר"א האבד"ק אפטא, וכמו כן בשנת ת"ו באו ג"כ שניהם בהסכמה על הש"ך יו"ד בהדפסה הראשונה וכתב שם על הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ שהוא אב"ד דק"ק לובלין, ועל רבינו הג"מ העשל כתב שהוא ר"מ בק"ק לובלין, וז"ב, והנה שמצאנו לרבינו בעל הט"ז שהיה קורא את הגאון מו"ה העשל ז"ל, בשם „מרא דאתרא דק"ק לובלין" (ט"ז אבן העזר סימן קכ"ז סק"ה, ושו"ת גאוני בתראי בסימן י"ז), אין מזה עוד ראיה ששימש שם בכתר הרבנות, כי גם לריש מתיבתא כתבו אז לפעמים תואר „מרא דאתרא", לפי שגם הוא היה נוהג נשיאותו ברמה ובתוך קהל ועדה הוקם כבודו לכבוד האב"ד כנודע, — ומעיר לובלין נתקבל הג"מ העשל לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל אחרי מות הגאון בעל תוס' יו"ט שנפטר פה ביום ו' אלול ת"ד לפ"ק, והג"מ העשל ישב על כסאו אחריו פה ק"ק קראקא כעשר שנים ונפטר ביום כ' תשרי תכ"ד לפ"ק, (ונתקבל אחריו לאב"ד פה
קראקא

גם יחד כמה שנים בעיון ובשקידה עד אשר גדלו והצליחו וגם עשו פרי, וחברו יחדיו ג"כ חבורים יקרים ונחמדים, ומהם ספר מפרשי הים והוא הגהות וחדושים ובאורים על ספר הים התלמוד על מסכת ב"ק מדודם הגאון מו"ה משה יהושע העשל ז"ל מטרניגראד, אשר הוציאו לאור בדפוס לבוב בשנת תקפ"ז, בהסכמת דודם הגאון רבינו בעל ישועות

קראקא הגאון מו"ה ליב הגדול שהיה בתחלה אב"ד דק"ק ווינא וכל מדינת עסטרייך, והוא אבי הג"מ זכריה מענדל בעל באר היטב וחותנו של רבינו בעל בית שמואל), ובנו הג"מ שאול ז"ל לא מלא את מקומו אז בקראקא מפני שהיה אז עדיין צעיר לימים, ונתקבל לאב"ד בק"ק לאקטש, ובמשך הזמן הלך משם לק"ק בריסק דליטא שהוא עיר מולדת משפחת בית אמו הרבנית הגבירה מרת דינה בת הרב הגביר מו"ה יהודה וואהל בן השר הגביר המפורסם הנדיב מו"ה שאול וואהל ז"ל אשר בנה בית המדרש הקלויז בק"ק בריסק, ונתקבל הג"מ שאול הנ"ל לאב"ד בהקלויז של זקינו השר הנ"ל, בבריסק שם, ואח"כ נתקבל לאב"ד גם על כל העיר בריסק, ובשנת תנ"א כבר ישב על כסאו שם, וסביב לשנת תנ"ח נתקבל משם לאב"ד בגליל קראקא להיות רב מדינה שם, ומשכן כבודו היה בק"ק אפטא, ובשנת תס"א נתקבל לאב"ד גם בעיר קראקא, ובשנת תס"ד עזב את העיר פה, ונחר לו לשבת בגולה בעיר ברעסלא אשר בשלעזיען המדינה, וישב שם בתור איש פרטי עד אמצע שנת תס"ז שאז נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק אמשטרדם, (אחרי מות הכהן הגדול הגאון ר' ליב חריף שהיה אב"ד שם ונפטר י"ד טבת תס"ז), ויהי בנסוע הגאון ר"ש הנ"ל למחוז חפצו, והוא באם הדרך פגעה בו מדת הדין ונפטר והלך לעולמו ונקבר בעיר גלוגא ביום י"ז אייר תס"ז לפ"ק, ולא ישב מעולם על כסא אמשטרדם שם כנודע. —

גם מה שכתב מעכת"ז עוד שם שהגאון מו"ה שאול ז"ל היה גיסו של רבינו בעל בית שמואל, וחתנו של הגאון הקדוש מו"ה ליב הגדול שהיה אבד"ק קראקא, הנה אנחנו לא כן קבלנו, ומסורת בידינו כי להגאון ר' ליב מקראקא היו לו שני חתנים בלבד, האחד היה רבינו בעל בית שמואל, והשני היה הגאון מו"ה יהושע פייבל תאומים בהגאון בעל קיקיון דיונה ז"ל, אבל הגאון מו"ה שאול מקראקא לא היה חתנו רק חתן בנו הג"מ זכריה מענדל בעל באר היטב, וכבר הרחבנו הדבור בזה בספרנו „כלילת יופי"

סימן

ישועות יעקב אחי המחבר, ובהסכמות שאר גאוני הזמן, ובסוף הספר הוסיפו ג"כ שו"ת אשר היה להם ברצוא ושוב עם ארבעה גאונים מצוינים

סימן ח' בתולדות הגה"ת לבי הירש האבד"ק לבוב אחיו של הגאון יהו"ש ר' ליב מקראקא בהערה שם באות ב', ועכ"ז עדיין הדבר בספק אצלי. ולע"ע אין בידי לברר.

והנני ידידו ומוקירו הדוש"ת באהבה

הצעיר חיים נתן דעמביצער.

עוד מכתב שני מהרה"ג אב"ד דק"ק לבוב הנ"ל:

ב"ה יום ג' ז' אלול תרמ"ט לפ"ק פה לבוב.

היושבי בשמים, יכתוב ויחתום לחיים, את כבוד ידידי הרה"ג החריף והבקי המפורסם, ערוגת הבושם, מוכתר בגימוסין, יקר הערך, כקש"ת מו"ה **חיים נתן דעמביצער** נר"ו, ראב"ד דק"ק **קראקא** יע"א.

לתשובת מכתבו היקר אשר הגיעני ביום אתמול הנני להודיעהו היום על כל שאלותיו.

א) אא"ז הגאון המקובל מו"ה מרדכי זאב זללה"ה האב"ד דק"ק לבוב, הלך לעולמו ביום ב' בחודש שבט בשנת תקמ"ז לפ"ק, — והגאון בעל מרכבת המשנה עזב את כסא הרבנות דפה בשנת תקל"ה לפ"ק, כי היה בדעתו לנסוע לארץ הקדושה, ומת בדרך נסיעתו, וכמדומה לי כי התשובה הנדפסת ממנו בספר אור הישר ע"ד הגט מקליווא, כתב בדרך נסיעתו לארץ הקדושה א), ובשנת תקל"ח כבר ישב אא"ז הגאון מהרמ"ז זצ"ל על כסא הרבנות דפה.

אאמו"ר

א) במחב"ת לא כוון יפה בזה, כי התשובה הנדפסת בספר אור הישר שם מהגאון בעל מרכבת המשנה נדון הגט מקליווא, כתבה הגאון ז"ל בהיותו בועד הגאונים בעיר בראדי ביום ה' עשרה בטבת תקכ"ח לפ"ק, כמבואר שם, (וכן הוא גם כן בספר שו"ת אור ישראל שחבר הרה"ג האבד"ק קליווא בסימן י"ב שם), וזה היה מעשה איזה שנים עוד בטרם שנתקבל לאב"ד בלבוב, שהרי בשנת תקכ"ח עדיין היה יושב על כסא הרבנות בלבוב שם הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל, והגאון בעל מרכבת המשנה היה אז עדיין רב הכולל בק"ק זאמושטץ וגליל אורדאנליא, שכן חתם א"ע בסוף תשובתו שם, ורק לאחר שנפטר הג"מ חיים כהן ראפפורט בלבוב בשנת תקל"א, אז נתקבל במקומו

מצוינים, והם מהר"ם בנעט מניקלשפורג, ורבינו עקיבא איגר מפוזנן ומהר"ם סופר מפרעשבורג ומהר"ץ העללער מזאמושטץ האבד"ק באניהארד זצ"ל. ומלבד זה חברו עוד ספר מאירת עינים על הלכות טריפות הריאה, וספר מגן גבורים ב' חלקים על ש"ע או"ח, והגהות על הש"ס, וקונטרס מעשה אילפס על הרי"ף ומפרשיו. וס' נר המערבי על הירושלמי, ועוד להם ס' שו"ת שבת אחים, אשר חברו ג"כ שניהם יחדיו, והוא נשאר בכתובים ולא בא לדפוס עד כה, ולאחר שנפרדו הני תרי גיסי זה מזה והיו לשני מחנות. אז למד הגאון מהרמ"ז איטונגא

ב) אאמו"ר הגאון המובהק מהר"ם זאב זצללה"ה הלך לעולמו ביום ו' עש"ק ב' בחודש תמוז בשנת תרכ"ג לפ"ק.

ג) הרב מו"ה משה מזאלקווא זצ"ל אבי הגאון מהרמ"ז הראשון היה נכד להגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירץ זצ"ל מזאלקווא, אשר חדושיו נאמרים בספר אור יקרות.

ד) ואודות הגאון מו"ה שאול מקראקא בן הגאון רשכבה"ג מו"ה העשל זצ"ל, כמדומה לי כי בספר בנין אריאל לדו"ז הגאון מו"ה שאול האבד"ק אמשטרדם, כתוב בהקדמה שם, כי זקינו הגאון מו"ה שאול מקראקא ז"ל היה אב"ד בק"ק אמשטרדם ב), אמנם בסוף שו"ת הרמ"א (דפוס אמשטרדם תע"א לפ"ק) נדפס ממנו תשובה אחת אשר כתב בהיותו יושב בעיר ברעסלא, וחתם שם נאם הק' שאול הרובץ בק"ק קראקא והגליל, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל לשנה טובה ומבורכת, ולשנת גאולה וישועה, כעתירת

ידידו ואוהבו לנצח

יצחק אהרן סג"ל איטונגא.

הגאון בעל מרכבת המשנה לאב"ד בלבוב, ובתחלת שנת תקל"ח עזב את הרבנות בלבוב, ללכת לארץ הקדושה, ונמצא שכתב התשובה הנדפסת בספר אור הישר שם נדון הגט מקליווא, עשר שנים קודם שעלה על דעתו לנסוע לארץ הקדושה. —

ב) גם בזה לא כוון יפה, כי בהקדמה בספר בנין אריאל, לא כתב המחבר שם על זקינו הגאון מו"ה שאול מקראקא, שהיה אב"ד בק"ק אמשטרדם, כי דקדק וכתב שם „כי זקינו הגאון הנ"ל היה בתחלת ימיו אב"ד בק"ק לאקטש, ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד בק"ק אמשטרדם", וכן הוא האמת, כי רק נתקבל לאב"ד שם, אבל לא נגמר הדבר להיות יושב על הכסא שם בתור אב"ד, כי נפטר לעולמו בדרך נסיעתו לשם, ולא בא כלל לשערי העיר אמשטרדם, וקבורתו בעיר גלוגא כמ"ש במכתבי הקודש, שכן נמצא בפנקס הח"ק דפה, וכבר הרחבתי הדבור בזה לעיל בסימן ע"ז בתולדות בני הג"מ אריה ליב שהיה אבד"ק לבוב ובסוף ימיו בק"ק אמשטרדם. —

איטונגא זצ"ל בצוותא חדא עם בנו הרב הגאון מו"ה יצחק אהרן הלוי איטונגא נ"י, (שהוא כעת אב"ד דק"ק לבוב והגליל) וחבר ספר שו"ת מאמר מרדכי על ד' חלקי הש"ע (נדפס בלבוב בשנת תרי"ב), ובאו בתוכו גם כן הרבה תשובות יקרות מבנו הרב הגאון מהרי"א הנ"ל אשר השיב גם הוא לשואליו דבר ד' זו הלכה (ראה בהקדמה שם), והגאון מו"ה יוסף שאול הלוי זצ"ל קבע לו ישיבה בפני עצמו, ולמד עם תלמידים אשר נקבצו ובאו אליו, וחבר ספר יד שאול ב' חלקים על ש"ע יו"ד מראש הלכות נדרים עד סוף הל' חדש, ועוד לו הרבה חבורים יקרים כאשר יבואר להלאה: —

ודע כי מעת אשר הוקם על הגא"ן המקובל מו"ה מרדכי זאב הראשון זצ"ל לשבת על כסא אבותיו לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב שם, לא סר שבט הרבנות גם מזרעו אחריו מני אז ועד עתה דור אחר דור זה יותר ממאה שנים, אך פעם אחת הפסיק רב אחר ביניהם, וזאת היתה מיד לאחר פטירתו (יום ב' שבט תקמ"ז) שאז היה בנו הג"מ יעקב א"ש עדיין בחור בימי עלומיו, על כן קבלו אז את הג"מ צבי הירש ראזאניש נכד רבינו בעל פני יהושע לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל, ואולם מיד לאחר פטירתו חזרה העטרה עטרת הרבנות להגאון מהר"י אורנשטיין בן הגאון מהרמ"ז זצ"ל, ואחריו ישבו על הכסא שם גם חתן חתנו ונינו ונכדיו עד זמנינו זה: —

כ. תולדות הגאון הגדול מו"ה צבי הירש ראזאניש אבד"ק לבוב והגליל.

כבר זכרנו לעיל בתולדות הגאון בעל פני יהושע ז"ל, שהגאון מו"ה צבי הירש ראזאניש היה בנו של הרה"ג מו"ה יששכר דוב בעריש ז"ל שהיה אב"ד בק"ק פודהייץ עוד בחיי אביו רבינו בעל פני יהושע, ובשנת תק"א בא בהסכמה על הדפסת הש"ע חושן משפט עם ג' מפרשיו, ובשנת תק"ב בא גם כן בהסכמה על ספר מרי צבי חדושי הלכות על הש"ס (דפוס זאלקווא תק"ד), וכן נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בסוף ס' שו"ת רבינו חיים כהן ראפפורט אשר כתב בעברו דרך עיר בראדי ביום א' כ"ד תשרי תק"ד לפ"ק, ונפטר והלך

והלך לעולמו בעברו דרך עיר ברלין ביום כ״ב מרחשון תק״ה לפ״ק, ובנו הגאון החריף מו״ה צבי הירש ראזאניש עלה למעלה בתורה ובגדולה, והיה בתחלה אב״ד בק״ק באלחוב, ומשם נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב אחרי מות הגאון מהרמ״ז ז״ל, על מקום כסא של אבי אביו רבינו בעל פני יהושע שהי׳ ג״כ אב״ד ור״מ בק״ק לבוב כנודע, והיה לו להגאון מהר״ץ ז״ל תורה וגדולה במקום אחד, הוא שקד על דלתות התורה ונהג נשיאותו ברמה, ואשתו הגבירה מרת יהודית היא היתה אשת חיל נושאת ונותנת, והחזיקה ג״כ בית הדפוס בעיר לבוב שם כנודע, ובשנת תק״ס הוציא לאור שם ספרו היקר הנקרא בשם „תשע שיטות למהר״ץ ראזאניש״, ושם נדפס ג״כ קונטרס מחידושי אביו הגאון ר׳ בעריש הנ״ל, אשר קרא לו בשם „חזקת אבהתא״, וכן נמצא ממנו ג״כ הרבה הסכמות על ספרים שונים חדשים וגם ישנים, במשך כל ימי שבתו על כסא הרבנות בלבוב שם, בשנת תקמ״ח ט״ז אלול בא בהסכמה על ספר קצות החושן חלק ראשון, ובשנת תקנ״ג י״א טבת בא בהסכמה על ספר טהרת הקודש על מס׳ זבחים, ובסוף ימיו בשנת תקס״א כ״ג סיון בא בהסכמה על ספר אהבת דוד ויהונתן לבאר דברי הג״מ יהונתן ז״ל בספרו אורים ותומים על חו״מ, ג) ובשנת תקס״ג כ׳ מנחם בא בהסכמה על ספר אפיקי יהודה, וכן עוד הרבה, ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת תקס״ה לפ״ק: —

ג) והנפלא לראות מצדקת הגאון מהר״ץ ראזאניש ז״ל האבד״ק לבוב מתוך דברי הסכמתו על ספר אהבת דוד ויהונתן שכתב שם „כי הטיב הרב המחבר לעשות שבא לקבוע בדפוס דברים ישרים ועתיקים לפלפל בחכמתו על החושן משפט בדברי הגאון מו״ה יהונתן ז״ל בספרו אורים ותומים״, ע״כ. והנה הדבר ידוע שהגאון מהר״ץ ז״ל היה בן בנו של הגאון רבינו בעל פני יהושע, אשר היה בר פלוגתיה של הגאון רבינו יהונתן ז״ל בעל התומים, בנדון הקמיעות, ורדף אותו עד חרמה כאשר באו הדברים מפורשים ברוב ענין בס׳ לוחות העדות ובס׳ שברי לוחות ועוד בספרים שונים, ועכ״ז לא זכר הרה״ג מהר״ץ ז״ל איבת אבותיו, והיו חביבים בעיניו דברי הגאון רבינו יהונתן ז״ל עד שחלק כבוד גם להמחבר ,ס׳ „אהבת דוד ויהונתן״, על שבא לבאר דברי הגאון ז״ל בספרו אורים ותומים, והסכים עמו ג״כ להביאו לבית הדפוס לזכות הרבים: —

כא. תולדות הגאון הגדול רבינו יעקב משולם בעל ישועות יעקב האב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל, וגם של שאר הרבנים הגאונים אשר ישבו אחריו על כסא הרבנות בלבוב שם עד זמנינו זה.

א. רבינו יעקב אורנשטיין אשר האיר עיני כל ישראל בספרו הנחמד והיקר "ישועות יעקב" על ד' חלקי הש"ע, הוא עלה לשבת על כסא אביו הגאון מהרמ"ז זצ"ל, ועל כסא אבות אבותיו הגאונים בעל חכם צבי וחתנו מו"ה אריה ליב ז"ל, מיד אחרי מות הגאון מהר"ץ ראזאניש בעל תשע שיטות, ובראשית שנת תקס"ו כבר ישב על כסאו שם כמבואר בסוף הסכמתו לספר חן טוב וזכר טוב על ש"ע אבן העזר סימן טו"ב (דפוס זאלקווא תקס"ו לפ"ק):

והנה את כל אשר עבר על רבינו בימי עלומיו עד אשר הופיע באור תורתו להשקות מנחל עדניו לתלמידים הרבים אשר נקבצו ובאו אליו לשאוב מים חיים ממעייני ישועות יעקב בהיותו עוד בבית חותנו הרב הגביר בק"ק יערסלוב, כבר סיפר לנו הגאון ז"ל בעצמו בהקדמתו לספרו ישועות יעקב על ש"ע אבן העזר שנדפס בשנת תקס"ט לפ"ק, וכה דבריו שם: "כי בימי ילדותו נתגדל על ברכי אביו הגאון החסיד מהרמ"ז ז"ל, והוא עודנו באבו בלימוד עם כבוד אביו, והנה כבה אורו של עולם, ויספדו לו כל בית ישראל כי סר צלם, אך זכותו עמדה לו, כי בעוד שלא כלו ימי בכי והספד הקרה ד' לפניו לקחת לו לאשה את בת חותנו הרב המופלג הגביר המפורסם מו"ה צבי הירש בהגאון מו"ה נפתלי הירץ מק"ק יערסלוב, והוא אסף אותו אל ביתו בית צדיקים על גדיבות יקום, וכל אשר שאלו עיניו לעשות לו רב או לקנות לו חבר, ושם מצא ג"כ את שאהבה נפשו אנשי חיל במלחמתה של תורה, תלמידים הגונים ומופלגים לרדת אתם בעמק ברכה, בעומקה של הלכה, ולבאר כל חומר להלכה פסוקה, יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניקה, ויעמידהו ליעקב לחוקה, ליתן להם שיעורין כסדרן שבעתים מזוקקה, והראה להם כי לא בשמים היא ולא רחוקה, הכל לפי רוב הענין ורוב התשוקה, על שרשי מבוא ההלכה תתחקה" עד כאן דבריו הנחמדים:

ואני

ואני מוסיף על דברי רבינו. כי מלבד אלה התלמידים החריפים והשנונים אשר שקדו שם יום יום על דלתות בית מדרשו לשתות בצמא את דברי תורתו, עוד נהרו ובאו אליו גם כן הרבה בעלי תריסין מגדולי ישראל מרחוק ומקרוב להתענג שם בחברתו, ולשבוע שובע שמחות מנועם פלפוליו הנובעים ממקור חכמתו, ובתוך הבאים לשמוע היה ג"כ הגאון המובהק פאר הדור מו"ה אלעזר הלוי הורויץ האבד"ק טרניגראד בעל ספר נועם מגדים (כאשר סיפר רבינו בעצמו בהסכמתו לס' נועם מגדים מיום י"ד אלול תקס"ז שהגאון בעל נועם מגדים היה לו כמה פעמים פתחון פה לפניו בהלכה בק"ק יערסלוב שם ומצא את כל דבריו בחזקת בדוקים):

וגם הגאון האדיר מרא דתלמודא מו"ה אהרן משה] טויבעש ז"ל האבד"ק סנאטין ובסוף ימיו בק"ק יאס והמדינה, כשהיה עוד בימי עלומיו סמוך על שלחן חותנו הגביר בק"ק פרעמיסלא היה גם הוא רגיל לבא כפעם בפעם לעיר יערסלוב לבית יעקב א"ש לשמוע מפה מפיק מרגליות דברי אלקים חיים א), ורבינו יעקב א"ש גם הוא שמח לקראתו

א) הגאון מאור הגולה מו"ה אהרן משה טויבעש ז"ל מרא דתלמודא, נודע למשגב על פני תבל, כי היה גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה, וכל גדולי הדור היו מריצים אליו שאלותיהם, ודרשו מאתו לברר להם ספיקותיהם, והוא ז"ל השיב להם תשובה נכונה זכה וברורה, לאמתה של תורה, כאלו מסיני נמסרה, בחריפות ובבקיאות כאחד מגדולי הראשונים, כנראה מספרו הנכבד שו"ת „תועפות ראם" היקר מפנינים, אשר בא בדפוס לאחר פטירתו, ובו הראנו נפלאות בחדושי תורתו, אור ועונג בדברי חכמתו: — והנה גם הגאון הזה היה נצר נחמד מגזע גאוני קשישאי נין ונכד לרבינו הגדול מו"ה יואל סירקיש בעל הב"ח זצ"ל ובימי עלומיו בהיותו חד מבני עליה בא בקשר החיתון עם בת גדולים וגאוני ארץ, כי לקח לו לאשה את הגבירה מרת לאה בת הרב החריף המפורסם מו"ה יצחק אייזק וואהל ז"ל מיקירי ק"ק פרעמישלא שהיה נכד להגאון החסיד קדוש יאמר לו מו"ה יחיאל מיכל זצ"ל האב"ד ור"מ בק"ק פרעמישלא (והוא היה גיסו של הגאון מו"ה חיים כהן ראפפורט האבד"ק לבוב, ונדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בנדון עגונה א' בס' שו"ת רבינו חיים כהן הנ"ל בחלק אבן העזר, ושם בסימן כ"ז נדפס ג"כ תשובת המחבר אליו), ובהיותו שוקד על דלתות התורה

לקראתו, והראה לו בכל עת גודל אהבתו, בראותו כי רב גובריה לאורייתא, והשתעשעו יחדיו בפלפולא דאורייתא בפלפולים עמוקים, בסוגיות הש״ס והפוסקים, ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, ככה עשה כל הימים, בהיות משכן כבודו בנעימים, בעיר יערסלוב שם, ובמשך הזמן נתקבל רבינו לאב״ד ולר״מ בק״ק זאלקווא אשר היתה אז עדיין עיר מלאה חכמים וסופרים, ושם הוסיף אומץ בלמודים, והרחיב גבולו בתלמידים, ומשם עלה ונתעלה ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב והגליל

התורה בבית חמיו בעיר פרעמישלא שם, היה רגיל ללכת כפעם בפעם לעיר יערסלוב להשתעשע שם בפלפולי דאורייתא עם הגאון מהר״י א״ש בעל ישועות יעקב, ומני אז בא בקישורים ליעקב בעבותות האהבה בקשר דאורייתא, עד שגם אח״כ ברבות הימים כאשר כבר ישב הגאון בעל ישועות יעקב על כסא כבודו בק״ק לבוב, גם אז לא מנע א״ע הגאון מהר״ש טויבעש לבא אליו ללבוב בכל עת מצוא להעיר שם אוזן בלימודים, ונלוה עמהם אז גם חוט המשולש והוא הגאון החריף מהר״ש זאב אורנשטיין בן רבינו בעל ישועות יעקב אשר כבר נתגדל בשם טוב, וכל דבר הקשה הקריב לפני משה, הוא הגאון מהר״ש טויבעש הנ״ל, וגם בשנת תקפ״ה כאשר יצא אז לאור ס׳ ישועות יעקב על ש״ע או״ח ונשלח להגאון מהר״ש טויבעש לתשורה, גם אז ביקש מהר״ש זאב א״ש את הגאון מהרמ״ש ז״ל לתת עין בקורת גם על דבריו הנדפסים משמו שם, ולהגיד לו חריצת משפטו עליהם, והוא ז״ל השיב לו כיד ה׳ הטובה עליו, כמבואר בשו״ת תועפות ראם בחלק חו״מ סימן ע׳:— וכבר נודע שהגאון מהר״ש טויבעש ז״ל הופיע באור תורתו בתחלה אב״ד

ור״מ בק״ק סנאטין והגליל, ומשם נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק יאסי והמדינה, ומאז בא לשבת על הכסא שם, הפליא עצה והגדיל תושיה להרים קרן התורה בכל ארץ ראמאניען, ומאתו היתה נסבה, כי נתפשט למוד התלמוד והפוסקים בכל עיר ועיר במדינה שם, ועל ידי בניו ותלמידיו ניניו ונכדיו הגדולים דור אחר דור, אשר רובם ככלם הם תופשי התורה, ומורי הוראות בישראל בערי יהודה שם מאז ועד עתה, מלאה כל הארץ ההיא דעה, ומשם עלה למרום ונתבקש בישיבה של מעלה בזמן הקיץ אחר חג השבועות בשנת תרי״ב לפ״ק, לדאבון נפש כל בית ישראל, (ראה מזה בהקדמת נכדו הרה״ג מו״ה שלום טויבעש ז״ל לספר תועפות ראם שם), ועל כסאו לא ישב זר, כי אם שני בניו הגדולים הרה״ג מהר״ם שמעלקא ז״ל האבד״ק סינאווי, (ובעת

יושב

והגליל, והאריך ימים על כסאו שם גם עד זקנה ושיבה, ומיד בבואו לעיר לבוב הרביץ תורה בישראל שם בשקידה גדולה, וגם השיב תשובותיו לכל השואלים מאתו דבר ד' זו הלכה, ונתפרסם שמו בכל תפוצות ישראל שהוא גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה, ועוד זכה וזיכה את הרבים, כי אז העיר ד' את רוחו להוציא ג"כ לאור הדפוס את ספרו הנכבד והיקר "ישועות יעקב" על ד' חלקי הש"ע, אשר בו הראה נפלאות בתורתו, פלאי פלאות בחכמתו, וממני אז הלכו רבים לאור נתיבתו, ללמוד וללמד בתלמוד ובפוסקים בעומק העיון לאמתה של תורה, כי נפתחו להם שערי אורה, ע"פ סברות ברורות, חדשות ונצורות, והכל ע"ד האמת והישר, גם נמצא בספרו הנכבד הרבה תשובות, גדולות ורחבות, אשר השיב לגאוני זמנו המצוינים, אשר בקשו ממנו לעשות אתם ברכה, והוא ז"ל בגודל חריפתו ובהידוד
שכלו

יושב על כסאו שם בנו הרה"ג מו"ה שרגא פייבל טויבעס נ"י), והרה"ג מו"ה יעקב טויבעס נ"י האבד"ק זידעטשוב, הן המה מלאו את מקום כסאו אחריו בעיר יאסי שם, — ובימי חורפי היה לי ג"כ חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון רבינו מהר"ש טויבעס זצ"ל כמבואר בספרו שו"ת תועפות ראם בחלק יו"ד סימן ל"א, ואח"כ גם עם בנו ידידי הרה"ג מהר"ש שמעלקא טויבעס הנ"ל בהיותו אב"ד בק"ק יאסי שם: —

והנה מלבד ספרו הנכבד שו"ת תועפות ראם על ד' חלקי הש"ע אשר בו באו ג"כ הרבה תשובות מבנו הרה"ג מהר"ש שמעלקא ז"ל ומבן בנו הרה"ג מו"ה שלום טויבעס ז"ל, נדפס מרבינו ג"כ ס' קרני ראם והוא חדושים והגהות על הש"ס ועל הרי"ף ומפרשיו אשר נתקבלו ברצון בכל תפוצות ישראל, וכן נדפס ממנו ג"כ בזמנינו חבור נפלא על כל התורה, ונקרא ג"כ בשם "קרני ראם", עם הוספות הרא"ש מאת נכדו בן בתו ידידי הרה"ג מו"ה יצחק אייזיק שור נ"י האבד"ק בוקארעשט (והוא שלחו אלי לתשורה), ושם ראינו כי אחז צדיק דרכו דרך הקודש לגלות ג"כ צפונות ברזי ובסתרי תורה, ובחכמת הקבלה, מגלה טפח ומכסה טפחים, וכל דבריו הם קילורין לעינים, וכן הביא לנו רבינו בפרשת בראשית שם ג"כ מעט צרי ומעט דבש מן הבאורים היקרים אשר חבר על ספר הזוהר ועל ספר יצירה, אשר אנו לא זכינו עוד לאורם, אך מן הנגלות אנו למדין ג"כ על הנסתרות, כי דרוש דרש משה, גם בפרד"ס, נכנס בשלום ויצא בשלום, ולכן זכרו יהי' תמיד לברכה, ושמו ינון לעולם:

ובאותו

שכלו האיר עיני חכמים בהלכה, — ומלבד זה חבר רבינו ג"כ חבור גדול על התורה והוא פירוש יקר ונחמד ונקרא ג"כ בשם „ישועות יעקב" ונדפס בזמנינו בתוך החומשים: —

ויברך ד' את בית יעקב, והיה לו הון ועושר, וביתו הי' בית ועד לחכמים, והוא נהג את נשיאותו ברמים, ועיניו היו ג"כ פקוחות על כל צרכי העדה הגדולה שם באמת ובתמים, והיה מתקיפי קדמאי, נגיד ומצוה, ואחרי דבריו לא שינו, ויעש סדרים גם בכל החבורות והאגודות למעשה צדקה וחסד, והיתה הרוחה, והעיר לבוב צהלה ושמחה, ועוד זכה רבינו לראות ג"כ בחייו את בנו ואת בן בנו שהיו ג"כ פארי הדור ואדירי התורה, הלא המה בנו יחידו היה הגאון החריף מופת הדור מו"ה מרדכי זאב אורנשטיין אשר כל הארץ האירה מכבוד תורתו וחכמתו, ותשובותיו היקרות אשר השיב גם הוא לגאוני וחכמי זמנו באו ג"כ מפוזרות בס' ישועות יעקב לאביו הגאון ז"ל, ובן בנו הוא הרב הגאון הגדול מו"ה צבי הירש אורנשטיין אשר גם הוא בעודנו בימי עלומיו, כבר החל רוח ד' לפעמו ויעש חיל בתלמוד ובפוסקים, וחידש חדושים נפלאים, וגם השיב תשובות ארוכות וקצרות מאד יקרות, לשמחת לב אביו ואבי אביו הגאונים ז"ל, וקצת מתשובותיו מימי עלומיו, באו ג"כ מפוזרות בספר ישועות יעקב במקומות שונים, ועיני הגאון ז"ל רואות, והיה אך שמח, ואולם לעת זקנתו, נהפך לאבל שמחתו, כי ניטל ממנו מחמד עינו וששון לבו, חדות ישועות יעקב, הוא בנו יחידו הגאון מהרמ"ז אורנשטיין הנ"ל, כי בעונות הדור פגעה בו מדת הדין ונפטר והלך לעולמו בדמי ימיו ביום ו' עש"ק י"ז מרחשון תקצ"ז לפ"ק, לדאבון נפש אביו הגאון ז"ל ונפש כל קהל עדת ישראל בלבוב שם, וינחם רבינו ז"ל עם בן בנו הגאון מהר"ץ אורנשטיין הנ"ל, — ויחי יעקב אחרי מות בנו הגאון הנ"ל עוד שנתים ימים ותשעה חדשים, ויצו אל ביתו ויגוע ויאסף אל עמיו ביום כ"א בחודש מנחם אב תקצ"ט לפ"ק, לדאבון נפש כל בני הגולה, והוא שפט את ישראל בלבוב שם חמש ושלשים שנה: —

ב. וראשי ומנהיגי קהל עדת ישורן בלבוב שם חלקו כבוד לרבינו הגאון בעל ישועות יעקב זצ"ל, גם לאחר מותו, ולא רצו לקבל אב"ד אחר לשבת אחריו על כסאו שם, רק בחרו אז את הרב הגאון המובהק מו"ה שמחה נתן עלינבערג אשר היה כבר מ"מ ומ"ץ

בח"ל בלבוב שם, להיות עומד ומשמש מאז והלאה ג"כ במקום רב אצל הממשלה שם, ובתוך קהל ועדה ישב על כסא ההוראה שם בתור ראש ב"ד ולא בתור אב"ד כנודע, והנה גם הרב הגאון הזה היה מגדולי הדור ומגזע היחס והמעלה, אביו הרב הגדול מו"ה אריה ליב היה בנו של הרב הגאון המובהק מו"ה צבי הירש האבד"ק לאקטש בעל ס' חמדת צבי חדושי הלכות על הש"ס, והיה נין ונכד להגאון מאור הגולה מו"ה אריה ליב האבד"ק קראקא (חתנו של רבינו בעל הב"ש ז"ל), ובימי עלומיו היה חד מבני עליה ותלמיד מובהק להגאון מו"ה אריה ליב הכהן בעל ס' קצות החשן, ורבו פליג לי' יקרא, ועוד בחיי רבו בשנת תקס"ז היה לו חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון מהרא"ז מרגליות מבראד, כמבואר בשו"ת בית אפרים חלק יו"ד מראש סימן ע' עד סוף סימן ע"ד, והגאון מהרא"ז השיב לו שם באהבה ובכבוד, וכתב "כי הרב מו"ה שמחה נתן הנ"ל נתן שמחה בלבו בפלפוליו היקרים הנובעים מנפש יקרה, וכי מובטח הוא בו שיהי' מורה באמת ובצדק כדת של תורה", יע"ש. ובמשך הזמן נתקבל הרב מהרש"נ לאב"ד בק"ק מאשציסק, ובשבתו על כסאו שם בשנת תק"ץ שקל וטרי משם ע"י מכתבי שו"ת עם מחותנו הגאון מהר"ם סופר זצ"ל האבד"ק פרעסבורג, כמבואר בשו"ת חתם סופר חלק אבן העזר ח"א סימן יד', והגאון מהרמ"ס ז"ל השיב לו שם באהבה ובכבוד גדול, ובשנת תקצ"ב שקל וטרי עוד הפעם עם מחותני הגאון מהרמ"ס הנ"ל, וגם עם הגאון מלבוב רבינו בעל ישועות יעקב זצ"ל, כמבואר בשו"ת חתם סופר שם בסימן ל"ח ובסימן ל"ט יע"ש, ושוב נתקבל משם למ"מ ולמ"ץ בק"ק לבוב, ועלה ונתעלה לעמוד ג"כ שם בראש העדה הגדולה ולהנהיג את הרבנות בעיר רבתי לבוב, ובשנת תר"ו נדפס ממנו תשובה אחת בדיני אתרוג בקונטרס שו"ת "פרי עץ הדר" בסימן ה' שם, ועוד נשאר ממנו בכתובים קובץ גדול מחדושי הלכות ואגדות ושו"ת לרוב, ולא באו בדפוס עד כה, ובנו היה הרב מו"ה בנימן עלינבערג האבד"ק באקטשעוויץ אשר נשא עמו בעול הרבנות בלבוב שם, ואולם לעת זקנתו, ערבה שמחתו, כי לדאבון נפשו מת עליו בנו הרב מו"ה בנימן הנ"ל, ונפטר לעולמו בדמי ימיו, ומני אז נתרשלו ידיו של אותו זקן הרה"ג מהרש"נ הנ"ל ולא היה יכול עוד לשאת לבדו בעול הרבנות, כי נלאה נשוא, על כן קמו והשתדלו אוהבי

וקרובי

וקרובי הרב הגאון המפורסם מו"ה יוסף שאול הלוי נאטינזאהן בלבוב שם ונכנסו בפשר דבר עם הרה"ג מהרש"נ הנ"ל עד שנתרצה למסור בעין יפה את הנשיאות שלו להרה"ג מהרי"ש הלוי נאטינזאהן ע"פ אופנים שהותנו ביניהם שיהי' לטובת שניהם, וכן נעשה, ונתקבל הרה"ג מהרי"ש נאטינזאהן לרב בלבוב שם על מקום הרב מהרש"נ הנ"ל אחרי אשר פרק מעליו עול הרבנות, וראשי ומנהיגי העדה שם הוסיפו ונתנו להרב מהרי"ש גם תואר „אב"ד" כנודע, והוא לא לקח פרס מאוצר הקהל שם כי היה לו הון ועושר בביתו, והיה אך שמח כי הצליח חפצו בידו וזכה לשבת על מקום כסא של חמיו זקינו הגאון ז"ל, כי כבר נודע אשר אשתו הגבירה מרת אדיל היתה בת בתו של הגאון המקובל מהרמ"ז זצ"ל (אבי רבינו בעל ישועות יעקב), האבד"ק לבוב כמובא למעלה בתולדות הגאון מהרמ"ז זצ"ל ג): — והנה

ג) ובאותו זמן וקרוב לו נתקבל ג"כ גיסו הגאון הגדול מופת הדור מו"ה מרדכי זאב סג"ל איטינגא מלבוב לרב אב"ד בק"ק קראקא והגליל, והיה זה אחרי נסיעת הרה"ג מו"ה בעריש מייזלש ז"ל מקראקא לווארשא, ונתמנה אז לרב במקומו פה הרה"ג מו"ה שענדר לנדא בהגאון המפורסם מו"ה שאול לנדא זללה"ה, אך לדאבון נפשו לא עלתה לו, כי כבר חלה את חליו והיה תש כח מאד ואחר חודש ימים כאשר נתקיים רבנותו אצל הממשלה דפה נפטר והלך לעולמו ביום שושן פורים קטן תרט"ז לפ"ק, ובין מלכא למלכא עמדו אז הרבנים בי דינא רבה דפה במקום רב אב"ד, ובשנת תרי"ז התעוררו אלופי הקהל דפה ונמנו וגמרו להחזיר העטרה ליושנה וקראו אז בקריאה של חבה את הגאון מהרמ"ז סג"ל איטינגא לשבת על כסא הרבנות פה, ובקשו ממני להיות להם מעירי לעזור בדבר זה, וכן עשיתי וכתבתי אז איזה מכתבים להגאון הנ"ל, כי כל העדה כלם קדושים הסכימו כלם בלב אחד לעטרהו בכתר הרבנות, כי לו יאתה הנזר והעטרה, לשבת פה על כסא אבותיו גאוני קשישאי והם הגאון רשכבה"ג רבינו הגדול מו"ה העשל ז"ל ובנו הגאון מו"ה שאול ז"ל, ועל כסא אבי זקינו הגאון מו"ה יצחק לנדא נשיא הלוים ז"ל, והנה הגאון מהרמ"ז קבל עליו את המשרה הזאת ע"פ תנאים ואופנים טובים, והיה הדבר קרוב מאד לבא לידי גמר, אך פתאום חזר ושב מדעתו, כי להפלגת ובקשת אוהביו וקרוביו בלבוב שם, היה קשה עליו פרידתו מהם, וגם לא רצה לעזוב את עיר מולדתו, ונשאר בלבוב

והנה הרב הגאון מהרי"ש הלוי ז"ל לא הניח אחריו לא בן ולא בת, אבל נגד זה הניח אחריו ספרים רבים ונכבדים, ומלבד הספר מפרשי הים ושאר ספרים אשר חבר ביחד עם גיסו הגאון מאור הגולה מהר"ם זאב סג"ל איטונגא זצ"ל, חבר ג"כ לבדו ספר יד שאול על ש"ע יו"ד מה' נדרים והלאה, אשר הוציא לאור בשנת תרי"א, וכמו כן נדפס ממנו ג"כ ספרו שואל ומשיב והוא ה' מהדורות כוללים שו"ת מד' חלקי הש"ע, וגם ספר דברי שאול ב' מהדורות על התורה, ועוד ספר דברי שאול על דרשות, וספר דברי שאול על אגדות עין יעקב, וספר חלק לשבעה על ספר נחלת שבעה, וספר תורת משה על ס' תורת חטאת להרמ"א ז"ל, וס' יוסף דעת על ש"ע יו"ד, וחדושי הגהות על ד' חלקי הש"ע, ועוד לו איזה ספרים קטנים, (ובשנת תרי"א כאשר שלח לי אז הרב ז"ל לתשורה את ספרו יד שאול

בלבוש שם עומד על התורה ועל העבודה כמקדם, ונח נפשיה דרב האי גאון ז"ל ביום ו' עש"ק ב' בחודש תמוז תרכ"ג לפ"ק, בטרם מלאו לו שנותיו, כי בן ששים שנה היה בעת אשר נתבקש בישיבה של מעלה, ויספדו לו כל גדולי העיר בלבוש שמה, וגם בכל עיר ועיר מקום אשר נודע כי נלקח ארון האלקים, אבל גדול ליהודים, בכי ומספד תמרורים, על כי נכבה נר ישראל המאיר לארץ ולדרים *), והנה הגאון הזה למד בימי נעוריו אצל הרב הגאון החריף

---

*) ולמשמע אוזן גם פה בעירנו, כי כבה נר ישראל במדינתנו, והגאון מהרמ"ז איטונגא זצ"ל גוע ואיננו, דאבה נפשנו מאד, על כי נלקח מאתנו גאון הדור משוש כל הארץ, גודר גדר ועומד בפרץ, ובמרירות לבי הספדתי אותו בתוך ההספד אשר עשיתי אז לחכם בפניו הוא אחי הגדול הרב הגאון החריף מופת הדור מו"ה משה יעקב דעמבילער זצ"ל ראב"ד דפה ק"ק קראקא, אשר שקעה שמשו שלא בעונתו ונפטר בדמי ימיו בהיותו בן נ"ד שנים ביום כ' מנחם אב תרכ"ג לפ"ק, ויבכו אותו כל קהל עדת ישראל פה, כי ניטל עטרת תפארתם, והוא בעודנו בימי עלומיו כבר היה למופת הזמן בחריפתו ובקיאתו עד להפליא, והיה לבי תפארת לקהל עדתו, ולא הניח אחריו בעיר כמותו, והוא הרביץ תורה בישראל לערך עשרים שנה, וכבר נדפס ממנו חבור נחמד ויקר בקוראי שמו „מימי הדעת" אשר הוציא לאור בנו בכורו ידידי הרב החריף והשנון הדרשן המפואר מו"ה יקותיאל זלמן דעמבילער נ"י בדפוס לבוב בשנת תרכ"ו לפ"ק, ומלבד זה נשאר עוד הרבה חדושי תורה ממנו בהלכות ובאגדות, והמה בכתובים תחת יד בנו השני ה"ה הרב החריף ובקי, ומורה גם הוא יורה, מו"ה פנחס אלי' דעמבילער נ"י, ד' יזכהו להוציאם לאור עולם לזכות הרבים, ולהאיר לב המעיינים:

שאול על הל' נדרים צירף עמו אז ג"כ ספר מנחת שי וספר אמרות טהורות כולל הדרשות אשר דרש בשנת תר"ט ותר"י בבית הכנסת שלו הנקרא בשם אור הישר), ונח נפשי' דרב ז"ל בלבוב שם ביום כ"ז אדר ראשון תרל"ה לפ"ק:

ג. **ואחרי** פטירתו נתקבל לאב"ד במקומו בלבוב שם הרב הגאון הגדול מו"ח צבי הירש אורנשטיין בהגאון מהר"ם זאב א"ש בן רבינו הגדול בעל ישועות יעקב זצ"ל אשר היה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב שם והגליל, ותרב שמחת בני העיר שם בראותם כי הוחזרה העטרה עטרת הרבנות לבית יעקב א"ש, וכבר זכרנו לעיל אודות הגאון מהר"ץ א"ש כי עוד בימי חיי זקינו הגאון ז"ל, והוא עודנו צעיר לימים, כבר היה אב לחכמים, והיה נודע בשערים, לסיני ועוקר הרים, וקצת מתשובותיו היקרות נדפסות ובאות בס' ישועות יעקב במקומות מפוזרים, ובשנת תרכ"ב העיר ד' את רוחו להביא את ספרי ישועות יעקב

החריף מו"ה נפתלי הירץ שוחאטבוב ז"ל ראבד"ק לבוב, ואח"כ יצק מים על יד דודו הגאון רבינו בעל ישועות יעקב ז"ל, ומעודו עד יומו האחרון לא השתמש בתגא ולא נהנה מכתרה של תורה מאומה, כי ברכו ד' בהון ובעושר, וביתו הי' פתוח לרוחה, וכל ימיו הי' כל ישעו וכל חפצו להגדיל תורה ולהאדירה, וכבר זכרנו בפנים כי מלבד ספרו מפרשי הים ושאר ספרים יקרים אשר חבר ביחד עם גיסו הרה"ג מו"ה יוסף שאול הלוי ז"ל ונתפשטו בכל תפוצות ישראל, חבר ג"כ בפני עצמו ספר יקר ונכבד נקורא שמו „מאמר מרדכי" והוא שו"ת על ד' חלקי הש"ע אשר הוציאו לאור עוד בשנת תרי"ב, ואולם עוד נשאר אחריו ג"כ קובץ גדול מחדושי הלכות ואגדות, וגם שו"ת לרוב אשר השיב הגאון ז"ל להלכה ולמעשה לרחוקים ולקרובים, אחרי הדפסת ספרו מאמר מרדכי הנ"ל, והמה נשארו בכתובים ולא באו בדפוס עד כה, ומלבד זה היו ג"כ עיניו פקוחות לטובת תושבי ארץ ישראל הקדושה, מאז הוקם על להיות נשיא הארץ דכולל עסטרייך, וכמה יגיעות יגע אדם גדול זה להיות נקבץ על ידו כסף התרומה מכל המדינה לכלכל את אחב"י היושבים בארץ הצבי כידוע, והנה זכה הגאון ז"ל ג"כ להיות לו בנין וחתנין רבנן כי הניח אחריו שלשה בנים ושלש בנות, ובראשם בנו הבכור הרב הגאון פאר הדור מו"ה יצחק אהרן שג"ל איטינגא נר"ו, אשר נדבר ממנו להלאה בפנים בסוף מאמרנו:

והנה

יעקב ממר זקינו שנית לבית הדפוס, והוסיף נופך משלו כמה שו"ת וחדושים יקרים, וכל טהור עינים יחזה כי כלם אהובים וכלם ברורים, ומשנת תרכ"ה והלאה הופיע באור תורתו בק"ק בריסק דליטא, כי נתקבל לאב"ד שם למלאות מקום הגאון האב"ד שם מהרי"מ פדוואה ז"ל, וגם שם נתן עין ולב להפיץ תושיה בישראל, ולהשיב תשובה לכל אשר שואל, וגם תקן שם תקנות טובות לצורך הכלל בתוך קהל ועדה, וישב על כסאו שם לערך תשע שנים, אך פתאום קפץ עליו רוגזה של הממשלה שם, באמרה, כי הוא מרבני גאליציען ולא יאות כי ימשול שם איש אשר איננו מילידי ארצם, ע"כ גזרה אומר כי ילך וישוב אל ארץ מולדתו, ובעבור זה הוכרח לרדת מכסאו ולעזוב את העיר בריסק ואת כל המונה, ויסע משם הלוך ונסוע עד בואו לבובה עיר מולדתו ג), הוא בא ללבוב, ואנשי העיר אנשי ק"ק ריישא, שלחו

ג) והנה בשוב אז ידידנו הגאון מו"ה לבי הירש אורנשטיין, מעיר בריסק לעיר מולדתו לבוב, ועבר דרך עירנו פה קראקא השתעשענו עמו הרבה בפלפולי דאורייתא ושבענו עונג ושעשוע, ויען כי מאז כל מילי דמספקא לן בבי דינא רבה דפה בעניני גיטין וקידושין, וכן בעניני עגונות ומינקת חבירו וכדומה, הכל הרצנו לפני הרה"ג הנ"ל גם בהיותו חונה עוד בבריסק שם, והוא ז"ל השיב לנו כפעם בפעם תשובה מספקת להלכה ולמעשה בשפה ברורה, כדת של תורה, בפלפול עמוק ובסברא ישרה, על כן שמחנו אז כעל כל הון מאשר הקרה ד' לפנינו, כי עבר הרה"ג הזה דרך עירנו, למען נוכל לשבוע שובע שמחות גם מנועם זיו תואר פניו פנים מאירות ופנים מסבירות, ולהשתעשע עמו פא"פ, ומדי דברי עמו אז כן תמהתי ג"כ על מה זכרונו הנפלא, כי הזכר הזכירני מכל הפלפולים והויכוחים אשר עברו בימי חורפי ביני ובין ידיד נפשי הרה"ג מו"ה לבי הירש חיות ז"ל האבד"ק זאלקווא, אשר באו בדפוס בספרו „שו"ת מהר"ץ" ובספרו „אמרי בינה" במקומות שונים, והמה יצאו לאור עוד בשנת תר"ט, ואמר לי הגאון הנ"ל כי הוא ראה אותן הדברים אשר נדפסו משמי רק פעם אחת מיד בצאתם מבית הדפוס, ולאשר הוטבו בעיניו לא יצאו מלבו עד כה, והגיד לי ג"כ כי הי' למראה עיניו גם הקונטרס „דברי ח"ן" שלי, אשר מצא חן בעיני ידידנו הגאון מאור הגולה מהר"ש קלוגר מבראד זצ"ל והדפיסו בסוף ספרו עבודת עבודה, וגם הוא מצא בו אמרות טהורות חדשות ונכונות, — והנה גם אח"כ בשנתו

שלחו אליו כתב הרבנות עם ספר תחנונים לאמר, קום אדון! ונשא אור פניך עלינו, ובא נא אלינו, לשכון כבוד בעירנו, והיית לנו לאב״ד ולפטרון, כי לך נאה, ואתה תמשול בנו, והיית לנו לעינים, וימהרו ויוסיפו שלוח לו עוד אנשים יקרים ונכבדים מקרב עדתם לאמר, לכה אתנו

בשבתו על כסאו בלבוב שם היה לי אתו עמו ג״כ חליפות מכתבי שו״ת ובעניינים שונים בדברים הנוגעים לדינא, אך מסוף שנת תרמ״ד והלאה לא ראיתי עוד להטריחו במכתבים, כי מני אז היה על הרוב חסר עוז וחסר כח, ולפעמים היה ג״כ כלוא בחדר המטות מחמת חליו אשר נחלה על הראש ועל החזה ר״ל, ובימי הקיץ לא היה יושב בביתו, רק בשוקי בראי לשאוף רוח לח, וכזאת הודיעני הגאון ז״ל בעצמו במכתבו אשר כתב אלי ביום ה׳ מנחם תרמ״ד לפ״ק, כי בעת ההיא שלחתי לידו תשובתי אשר השבתי אז ע״ד אשר נשאלתי אם יש כח ביד טובי הקהל בזמן אחרון לבטל תקנות קדומות של יחידי סגלה אשר מקדמת דנא זה יותר מק״ן שנים עמדו לתכן ובנו בית המדרש לעצמם לשם „שבעה קרואים", ותקנו שם תקנות לעצמם ולדורותם הבאים אחריהם, ועתה רוצים טובי הקהל לבטל הכל, וליטול מהם גם חזקת בית המדרש אשר נחלו מאבותיהם, ואני חברתי ע״ז קונטרס גדול אשר בו העליתי לדינא ע״פ ש״ס ופוסקים דאין כח ביד טובי הקהל לבטל, (והוא בא בכתובים בספרי שו״ת „תורת חיים" אשר יבא ברצות ד׳ בקרב לבית הדפוס) ושלחתי אז את הקונטרס הנ״ל ליד ידידי הגאון מהר״ן א״ש ז״ל לעיין בו, וע״ז השיב לי כי אין עוד בידו לעיין ולעשות מטעמים כמקדם, אך בעיקר הדבר הסכים עמי לדינא, ולאשר חביבים עלי אמרותיו הנעימים, אמרתי להעתיק ג״כ פה מכתבו זה האחרון אלי וז״ל: „לכבוד ידידי הרה״ג וכו׳ מהרח״ן דעמביצער נר״ו ראב״ד דק״ק קראקא יע״א, הנה אני יושב פה בפראג לשתות מי תמודה עם חלב הלאן, ונשלח אלי מכתב מעכת״ה נ״י, והנה חשתי ולא התמהמהתי להשיב לו אותיות, כי אין בידי להשיב ולעשות מטעמים כאשר אהבתי, מפאת חסרון ספרים, ומפאת כי לא אוכל עוד לעיין כעת, ואולם הדין פשוט דאחר עבור זמן רב כזה אין ביד טובי הקהל לבטל, דגם בקרקעות לא מהני טענה בבני בנים, וכמבואר בש״ס ובפוסקים, וחליתי מאד, היום יום א׳ ואתחנן ה׳ מנחם אב תרמ״ד לפ״ק, והנני ידידו ומכבדו כערכו הרם, צבי הירש אורנשטיין", עכ״ל. ונח נפשי׳ דרב האי גאון ז״ל, ביום ט׳ ניסן תרמ״ח לפ״ק, כמ״ש בפנים, ודי בזה:

אתנו והטבנו לך, ויהי כדברם אליו יום יום, והוא לא היה יכול להשיב פניהם ריקם, ויקם וילך אתם, ונתקבל בכבוד גדול לאב״ד בק״ק רישא והגליל, וישב שם כשנתים ימים מאמצע שנת תרל״ג עד אמצע שנת תרל״ה, כי בשנה ההיא נפטר הרה״ג מהרי״ש הלוי נאטינזאהן בלבוב שם, ואז קראו ראשי העיר ומנהיגיה, את הגאון מהר״ץ א״ש מעיר רישא לבא אליהם לבובה, ולשבת שם על כסא אבי אביו הגאון בעל ישועות יעקב שר התורה, ועטרת זקנים לבני בנים, ולו יאתה הנזר והעטרה, והוא שמח לקול קריאתם, ומלא את בקשתם כי נכסוף לבא לעיר מולדתו, וישב על כסאו בלבוב שם לערך שלש עשרה שנה, וינהל את קהל עדתו בחכמה ובתבונה, וגם חידש הרבה ופלפל הרבה בסוגיות הש״ס והפוסקים, והאיר נתיבות, בשאלות ותשובות, בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה, ונתבקש בישיבה של מעלה, ביום ט׳ ניסן תרמ״ח לפ״ק, וישכב עם אבותיו נוחי נפש בלבוב שם: —

ד. **ועד** שלא שקעה שמשו של הגאון מהר״ץ אורנשטיין כבר זרחה שמשו של הרב הגאון הגדול פאר הדור מו״ה יצחק אהרן הלוי איטינגא נר״ו נשיא ארץ הקדושה, אשר עוד בהיותו בימי עלומיו, כבר הביא לנו מטעמים, בחדושיו היקרים והנעימים, אשר נדפסו ובאו בספר שו״ת „מאמר מרדכי" מאביו הגאון מהרמ״ז זצ״ל, ועלה ונתעלה, בתורה ובגדולה, ונתקבל לאב״ד בק״ק פרעמיסלא והגליל, אבל לא רצה לעזוב את עיר מולדתו, והן עתה נתקבל בהוד תפארתו, לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב והגליל אחרי מות הרה״ג מהר״ץ א״ש ז״ל, על מקום כסא של אבותיו הגאונים ז״ל מצד אביו הגאון מהר״ם זאב הלוי איטינגא זצ״ל בעל ס׳ מפרשי הים ושו״ת מאמר מרדכי, שהוא היה בן בתו של הגאון המקובל מהר״ם זאב הראשון האב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל, וגם נין ונכד להגאון הגדול מאורן של ישראל מו״ה יהודה ליב הלוי איטינגא ז״ל שהיה ג״כ אב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל ומנוחתו כבוד בק״ק יארטשוב, (ומצד אמו הגבירה מרת מרים בת הרב הגביר מו״ה יעקב קלונימוס ז״ל הוא נכד להגאון רבינו בעל תבואות שור ז״ל ולהגאון המקובל מו״ה אלעזר מקראקא שהיה בסוף ימיו אב״ד ור״מ בק״ק אמשטרדם ומנוחתו כבוד בעיר הקודש ירושלים תוב״ב), ובזמנינו זה חזרה העטרה, עטרת הרבנות דלבוב שם לבית הלוי איטונגא

איטונגא הלא הוא הרה"ג מו"ה יצחק אהרן איטונגא הנ"ל, נשיא הלוים, פרי קודש הלולים, אתה ד' תנצרהו, וכצנה רצון תעטרהו, ואורך ימים תשביעהו, ועוד ינוב בשיבה טובה דשן ורענן, וחיים נעימים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים, אכי"ר:

וזהו מה שרצינו לבאר, והשבח והודיה להאל הטוב, אשר הפליא חסדו עמדי, והיה בעזרתי להחל ולגמור בכי טוב, ולהוציא לאור חלק ראשון מספרי „כלילת יופי", הכולל תולדות גאוני בתראי אשר עמדו לנס, והרימו דגל התורה, בק"ק לבוב המעוטרה, ואי"ה עוד אנופף ידי להוציא לאור בזמן קרוב גם חלק שני מספרי זה אשר בו הרביתי חזון ג"כ בתולדות שאר גאוני ארץ אשר הרביצו תורה בישׂראל בכל עיר ועיר בארצות פולין ואשכנז, כפי אשר כבר באו רשומים בשער הספר הזה, עם מאמר „ארבע ארצות" בסופו, והוספתי עליהם ג"כ תולדות הגאון רבינו יהושע חריף ז"ל בעל מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע, והכל עם הערות יקרות, כיד ד' הטובה עלי, וחלק זה הבאתי ראשונה לבית הדפוס למען כבוד הגאונים המצוינים אב"ד דק"ק לבוב לפ"ק.

ספר

כלילת יופי

חלק שני

כולל

תולדות רבנים וגאונים מצוינים מאורי הגולה, עם הרבה הערות
יקרות, ומאמרי בקורת בענינים שונים

מאת

הרב הגאון הגדול כמו"ה **חיים נתן דעמביצער** ז"ל ראב"ד
בק"ק **קראקא** ומחבר ס' לוית ח"ן על הראבי"ה וכו'.

קראקא

תרנ"ג.

כלילת יופי

חלק שני.

א. תולדות הגאון הגדול רבינו יהושע במו"ה יוסף ז"ל ריש מתיבתא בק"ק קראקא בעל המחבר מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע.

א. **הגאון** האדיר רבינו יהושע בעל מג"ש נולד באמצע המאה הרביעית מאלף הששי בעיר ווילנא אשר בליטא המדינה, אשר היתה מעולם קרית משוש מלאה חכמים וסופרים, והיא ג"כ עיר מגורת אבותיו היקרים, אביו הרב הגדול מו"ה יוסף ז"ל ואמו הרבנית הגבירה מרת היצל המה אשר ברכם ה' כי נפל ג"כ חלקם בנעימים גדלו את בנם זה לתורה ולתעודה, והלהיבו את לבו הטהור להיות נכסף לחברת השלמים, ולהעיר אזן בלמודים, והיו עיניהם צופיות תמיד לנהלו על מי מבועי המדע והתבונה, ולהיות נטוע שתול על פלגי מים נאמנים, לשאת ענף לעשות פרי ולהיות לגפן אדרת, ולעטרת תפארת, ואחרי אשר טרחו ועמלו עמו לגדלו ולחנכו בחינוך טוב בימי ילדותו, זכו גם כן לראות אח"כ את גודל כבודו ואת יקר תפארתו בימי גדלותו. המה ראו לשמחת לבבם את בנם זה יושב על כסא רם ונשא בקהלה גדולה ומפוארה, והיה מופת הדור והדרו וכל חכמי ישראל עוטרים אותו בתפארה וכולם הולכים לאורו. (אמו הגבירה ז"ל האריכה ימים גם אחרי מות בעלה הרב ז"ל ונפטרה ונקברה

ונקברה בעיר ווילנא ביום ה׳ כ״ה בחדש מנחם ת׳ לפ״ק), כי בהיותו עוד עלם קטן רך וענוג בבית אבותיו הושיבו אותו על ברכי תלמידי חכמים בשבת תחכמונים, ועלה מעלה מעלה, עד כי בא ללמוד ג״כ בישיבות גאונים מצוינים, ויהושע מלא רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה, כי חננו ה׳ בלב מבין ובשכל זך ובזכרון נפלא וגם בלשון למודים צחה ונקיה ביתר שאת וביתר עוז על כל בני גילו, ואף גם רוח ה׳ נוססה בו, ומסר נפשו על התורה להיות שוקד יומם ולילה בתלמוד ובפוסקים בדבוק חברים ובפלפול התלמידים, והוא בעודנו בימי עלומיו כבר הי׳ צפון בלבו כל הש״ס עם פסקי האשר״י ממש בעל פה, וכן כל ספרי הפוסקים וכל ספרי שאלות ותשובות הראשונים והאחרונים, (בהקדמה לס׳ שו״ת פני יהושע שהוציא לאור נכדו הרה״ג מו״ה אליקים געץ דיין דק״ק פוזנן), והיה לשם ולתהלה בכל הארץ ואז בא ג״כ בקשר החתון עם הרב הגאון מו״ה שמואל ז״ל מבריסק דליטא אשר הרבה לו מוהר ומתן ונתן לו את בתו הגבירה מרת מרים לאשה והיא ילדה לו בנים ובנות אשר בנו בתים בישראל משפחות יקרות ונכבדות עד היום הזה כאשר יבואו כלם רשומים להלאה בסוף המשך דברינו:

ב. **והנה** בימי בהרותו למד רבינו יהושע בעל מג״ש בישיבתו של שמואל הרמתי הוא הגאון מו״ה שמואל האבד״ק פרעמיסלא בן הגאון מו״ה פייבוש מקראקא, כמבואר בספרו שו״ת פני יהושע ח״ב סימן כ״ב, ואח״כ יצק מים חיים על ידי הגאונים האדירים מהר״ם מלובלין, ומהר״י פלק בעל הסמ״ע ז״ל כאשר העיד על עצמו בהרבה מקומות בספרו מג״ש ובספרו שו״ת פנ״י ובשו״ת ב״ח החדשות סימן ג׳, כי קבל הרבה מתורתו של ר׳ מאיר בימי בהרותו בהיותו בלובלין, והיה ג״כ תלמיד מובהק להגאון הסמ״ע ז״ל, ובדבוק חברים גאונים מובהקים ומהם מהר״ם כ״ץ אביו של רבנו הש״ך ז״ל, ומהר״ש זנוויל שהיה הותן משה הגאון מהר״ם בעל הלקת מחוקק ז״ל, ונדבר מהם להלאה; ואח״כ קבע רבינו ישיבה גדולה לעצמו והופיע באור תורתו בקהלות שונות, והיה ר״מ ואב״ד בק״ק פרעמיסלא ובק״ק טקטין ובק״ק הורדנא ובק״ק לבוב בחוץ לעיר שם, ובסוף ימיו נתקבל לריש מתיבתא ולריש מתא פה ק״ק

קראקא

קראקא למלאות מקום כסאו של הגאון המקובל מו"ה נתן שפירא בעל מגלה עמוקות ז"ל שהיה ג"כ ריש מתיבתא פה בעירנו ונפטר ג' אב שצ"ג לפ"ק, וסביב לשנת שצ"ט בא רבינו יהושע לשכון כבוד בעיר קראקא, והנה נוסף על ישיבתו הרמתה אשר נסעה עמו לקראקא נהרו אליו עוד תלמידים הגונים חריפים ושנונים למאות ולאלפים מכל קצוי ארץ, וששה תלמידים היו מתעטפים בטלית אחד לשמוע מפיו דברי אלקים חיים (בהקדמת נכדו בראש ספר שו"ת פנ"י שם), ואף הוא היה מתכוין להעמיד תלמידים הרבה לרומם קרן התורה להגדילה ולהרחיבה, והפץ ה' הצליח בירו, כי רוב התלמידים אשר למדו בישיבתו גדלו והצליחו וגם עשו פרי, ומהם נעשו ג"כ לפארי הדור ואדירי התורה אשר האירו פני תבל בתורתם, ומהם רבינו הגדול מו"ה שבתי הכהן בעל שפתי כהן (ש"ך יו"ד סימן ס"ה סוף ס"ק ל"ד), ורבינו גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני (שו"ת עבודת הגרשוני סי' כ"ו), והגאון מו"ה מנחם מענדל אויערבאך בעל עטרת זקנים (עט"ז או"ח סימן מ"ו וסימן ס"ט וסימן תקס"ו) ועוד ועוד, אך אין פה המקום לחשוב את כלם, ודי בזה א): וגודל

א) ובמקום אחר מנינו בין תלמידי רבינו בעל מגיני שלמה ז"ל גם האחים הגאונים מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה מענדל ז"ל האבד"ק לבוב ובסוף ימיו בלובלין, ומו"ה אריה ליב הגדול הנקרא בשם ר' ליב פישלש שהיה בסוף ימיו אבד"ק קראקא והוא היה חותן רבינו בעל בית שמואל ז"ל כידוע. וכבר הארכנו הרבה בתולדותיהם בספרי „כלילת יופי" ח"א בסימן ח', ושם כתבנו כי הג"מ צבי הירש הנ"ל היה בתחלה מתלמידי רבינו בעל הב"ח ז"ל ואח"כ למד ג"כ בישיבה אצל הגאון בעל מג"ש ז"ל בצוותא חדא עם הגאון מו"ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, שהיה בימי חורפו חד מדייני העיר פה קראקא והיה נקרא בשם ר' גרשון פאש ע"ש חמיו הנגיד ר' ליב פאש בן הנגיד ר' הירש פאש מיקירי עירנו, ועם הגאון מו"ה מנחם מענדל אויערבאך ז"ל בן הקצין ר' משולם זלמן פישהויף מווינא ז"ל, שגם הוא היה חד מדייני העיר פה והיה נקרא בשם ר' מענדל דיין ובסוף ימיו היה אבד"ק קראטאשין, והוא בעל עטרת זקנים הידוע כמבואר בפנקס הקהל פה מהרש"ג מו"ה מתתיהו דלאקרוט ז"ל במקומות שונים, ושלשתן היו ג"כ מתלמידי הגאון מו"ה מנחם מענדל קראכמאל ז"ל בעל שו"ת צמח צדק שגם הוא ז"ל היה תלמידו

ג. **וגודל** יקר תפארת גדולתו של רבנו יהושע ז"ל, עוצם חריפתו ועומק חכמתו ורוב בקיאתו היה נודע למשגב על פני תבל בחיים חיותו ע"י רבי תלמידיו אשר שאבו מים חיים ממעייני יהושע

תלמידו של רבינו בעל הב"ח ז"ל וגם חד מדייני העיר פה, כמבואר בספרו שו"ת צמח צדק בסימן ע"ו, וראה מזה ג"כ בספרו שם בסימן מ"ג שהשיב המקבל תשובתו לשני תלמידיו הגדולים כמו"ה הירש וכמו"ה מענדל שיחיו יעו"ש, — והנה אחרי שנסעו מזה מהר"ג אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, ומהר"ש אויערבאך בעל עטרת זקנים עדיין נשאר פה הג"מ צבי הירש במו"ה זכריה מענדל הנ"ל יושב על התורה ועל העבודה בתוך שאריו וקרוביו ממשפחת בית אביו הרה"ג מו"ה מענדל קלויזנר ז"ל אשר כפי הנראה מתוך פנקס הקהל דפה היה ג"כ משכן כבודו פה ק"ק קראקא, וגם אחותו הגבירה מרת מלכה בת הרב ר' מענדל קלויזנר הנ"ל, היה דירתה פה והיא היתה אשת הקצין והנדיב מו"ה יששכר בער פאפרש כ"ץ ז"ל מנכבדי יקירי ק"ק קראקא (בימי רבינו בעל הב"ח ומהר"י בעל מג"ש ומהרל"ם בעל תוס' יו"ט שהיו רבני העדה פה כנודע), ולהגאון מו"ה צבי הירש הנ"ל היה לו ג"כ הון ועושר בביתו כמבואר בפנקס הקהל פה ובשנת ת"ד י"ג מנחם היו לו עסקים שונים אצל הגאון בעל תוס' יו"ט שהיה אב"ד פה, ובשנת ת"ט י"ד אלול עשה ג"כ מסחר וקנין עם אחותו הגבירה הנ"ל אשת הקצין המנוח מו"ה בער פאפרש כ"ץ הנ"ל (פנקס הקהל פה בסימן אלף ותרכ"ז), ואחרי משך זמן רב נתקבל מפה להרביץ תורה בישראל במקומות שונים עד בואו לכהן פאר בתור אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל ומשם נתקבל ג"כ בסוף ימיו לאב"ד ולר"מ בק"ק לובלין והגליל, ושם מנוחתו כבוד כנודע :—

והנה גם אחיו הגדול הגאון ר' ליב פישלש הנ"ל אשר היה ג"כ מאור עיני הגולה, (וגם חותנו ורבו של רבינו בעל בית שמואל ז"ל), כבר נודע שהיה בכתר הרבנות בק"ק פרעמישלא ובק"ק ווינא ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא; ואולם עד כה לא נודע לנו איה אפוא היה מקום מחנותו בימי עלומיו בטרם שנתקבל לאב"ד בקהלות הנ"ל, אכן עתה נודע הדבר אחרי אשר ראינו מתוך פנקס הקהל דפה כי משפחת בית אביו הרה"ג מו"ה זכריה מענדל קלויזנר הנ"ל מלאה קן לה פה ק"ק קראקא דעת לנבון נקל שגם הג"מ ליב הנ"ל נתגדל פה קראקא על התורה ועל העבודה, וגם הוא קבל תורתו מפי יהושע רבינו בעל מג"ש ז"ל, ועלה ונתעלה עד שנתקבל ג"כ

יהושע, וכמו כן ע״י רבי תשובותיו אשר השיב לשואליו דבר בכל מקצעות התורה, ועוד הניח אחריו ברכה גם לדור אחרון, והם חבוריו היקרים והנפלאים אשר שנים מהם יצאו לאור הדפוס זמן

רב

ג״כ להיות חד מן היושבים כסאות למשפט בבי דינא רבה פה קראקא עוד בימי רבו בעל מג״ש ז״ל, והוא הוא הנזכר ג״כ בשו״ת פני יהושע ח״ב בסימן י״ח שהציע שם שאלתו לפני רבינו המחבר בנדון אבר המדולדל שנתבשל עם העוף ולא נחתך, ורבינו השיב לו שם באהבה ובכבוד. וכן נדפס ג״כ ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בשו״ת פני יהושע שם ח״ב בסימן ק׳ אשר הציע לפני המחבר בדיני ממונות ובסוף תשובתו מסיים שם בזה״ל: „וכל זה כתבתי לפענ״ד ובאתי לפני מורי בדרך משא ומתן ולא ח״ו כמורה הלכה בפני רבו כי מה אני ומה כחי, לכלות רוחי, לפני מורי, זיו עיני ואורי, ולהרים אשא ראשי, לגלות את בושי, לילך בגדולות ובנפלאות ממני, אמנם עיקר בקשתי שמורי יהי׳ לי לעזר ולסעד לסעדני ולתמכני ולהאיר את עיני בתורתו ולברר הדין אמת לאמתו כדי שתצא הלכה פסוקה ומרווח בישראל. כ״ד אהובו תלמידו הכותב בנחיצה רבה מאד בכסף בערב יום ה׳ לסדר ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניו שנת ת״ב לפ״ק.״ ובסימן ק״א שם נדפס ג״כ תשובת רבינו אליו בזה״ל: „ה׳ עמך גבור החיל חילך באורייתא אהובי האלוף התורני הדיין מו״ה ליב נר״ו. מה שרצה מכ״ת לעמוד על דעתי בענין השאלה בדיני ממונות עם היות כי אין משיבין בדיני ממונות לאחד מן הצדדים כי כן השרישונו האחרונים ז״ל מ״מ יען כי מכ״ת הוא מן היושבים כסאות למשפט פה בקהלתנו יצ״ו, אמרתי להשיבו, כי בלתי ספק בא הדין לפניו״ וכו׳ עכ״ל רבינו שם:

ובבר כתבנו במקום אחר כי הגאון ר׳ ליב הנ״ל בא ג״כ בחליפות מכתבי שו״ת עם הגאון מהרי״ג אשכנזי ז״ל כמבואר בספרו שו״ת עבודת הגרשוני במקומות שונים, ואחרי שכבר כהן פאר וסי׳ אב״ד ור״מ בקהלות פרעמישלא ובווינא נקרא משם לבא לקראקא לאב״ד ולר״מ פה והגליל (אחרי מות רבינו הגדול מו״ה העשל זצ״ל) ובשנת תכ״ה כבר ישב על הכסא פה, ובשנת תכ״ו נדפס פה ג״כ ספרו „תקוני תשובה״ והוא יקר במציאות, ונח נפשי׳ דרב ז״ל ביום השבת ט״ו אייר ונקבר למחרתו ביום א׳ ט״ז אייר תל״א לפ״ק:

וראיתי

רב אחרי פטירתו ע"י ניניו ונכדיו הרבנים ז"ל, האחד הוא ספרו היקר „מגיני שלמה" על מסכתות הש"ס אשר בו בא לישב דברי רבינו ומאור עינינו רש"י ז"ל, והיה רבינו יהושע ז"ל ממגיני שלמה גנון והצל להסיר מעליו קושיות רבותינו בעלי התוס' ז"ל ברוב המקומות ע"פ עומק העיון וסברות ישרות לאמתה של תורה. — והשני הוא ספרו הנחמד „שו"ת פני יהושע" אשר בו הראה רבינו את גדלו ואת ידו החזקה בתשובות גדולות ורחבות אשר השיב לכל שואל בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה, וכל גאוני וחכמי זמנו אשר הריצו אליו ספקותיהם ותשובותיהם כלם הכירו את גודל ערכו כי רב הוא, ופזרו לו מלא חפנים כבוד:

ולדוגמא תראה את אשר כתב עליו איש אלקים קדוש הגאון הנודע מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות בראש תשובתו אשר ערך אל רבינו בנדון עגונה א' והיא נדפסה בשו"ת פנ"י ח"ב בסימן מ"ה וז"ל שם, ויהי ה' את יהושע ושמעו הולך בכל הארץ, מבקיאתו יכול לגדור גדר ולפרוץ פרץ, ומחריפתו יכול לטהר בק"ן טעמים את השרץ, יושב בשבת התכמונים, חציו שנונים, מימיו נאמנים, מעין גנים, שפתותיו שושנים, פלפולא חריפתא, בגריס ובמתיבתא, נר ישראל פ"ה ר"מ ואב"ד מו"ה יהושע שי' ולכל בר בי רב שלום עד עולם מאדון העולם, וכו' עכ"ל הגאון ז"ל, ותוארים גדולים כאלה ועוד יותר מאלה ימצא הקורא בספרו פנ"י שם במקומות שונים, ג"כ משאר גאוני ארץ עד למרבה:

ד' **והנה** כבר זכרנו למעלה שספרו היקר „מגיני שלמה" על מסכתות הש"ס יצא לאור הדפוס זמן רב אחרי פטירתו, והיה זה בשנת תע"ד ונדפס אז בעיר אמשטרדם ע"י נכדו הרב הגדול מו"ה אליקים געץ דיין דק"ק פוזנן שהיה נכד הרב הגאון מו"ה משה רב"ד דק"ק קראקא בן רבינו הגאון ז"ל ונתקבל לרצון בעיני כל חכמי הדור, ואולם עוד בטרם שנדפס ספרו היקר הזה, כבר הי' שמעתתי' מבדרין בעלמא ע"י בניו ניניו ונכדיו הגאונים וע"י תלמידיו ותלמידי תלמידיו המצוינים, אשר כלם אחזו למו דרכו דרך הקדש והלכו בנתיבותיו להיות עמלים בתורה ללמוד וללמד נפ"ת בעיון רב ובמתינות גדולה כפי אשר קבלו איש מפי איש

סדר

סדר למודו של רבינו ז"ל, אשר הראה לתלמידיו דרך חדש ואור חדש בנתיבות ים התלמוד והפוסקים לעיין הרבה בסוגיות הש"ס וללמוד בחריפות ובקיאות לאמתה של תורה, ובעקבותיו הלך ג"כ נינו ונכדו הגאון מאור הגולה מו"ה יעקב יהושע מקראקא בעל הדושי פני יהושע שהיה נכד בתו של רבינו ז"ל וכמ"ש בעצמו בהקדמתו לספר פני יהושע סדר נשים, אשר ספר גם כן שם כי זכה לקיים את נדרו אשר נדר לאביר יעקב בעת צרתו בהיותו בסכנת נפש עומד בתוך הגל אשר נפל עליו בעיר לבוב ביום ג' כסליו תס"ג לפ"ק וה' היה בעזרו לחבר חבור גדול הדושי הלכות על הש"ס כפי אשר גמר בלבו לעשות ויעש"ה. ובעת ההיא עדיין לא יצא לאור ספר מגיני שלמה על הש"ס כמבואר בהקדמה שם, דבשנת תס"ג היה הספר מגיני שלמה עדיין בכתובים כי לא נדפס רק בשנת תע"ד וכמ"ש לעיל, ואולם גם לאחר שנדפס באמשטרדם בהדפסה הראשונה היה עדיין יקר במציאות מאד כי לגודל השיבותו נתפשט מיד בכל המדינה מדינות פולין ורוסיאה, אבל בשאר מדינות לא הי' בנמצא, וחכמי וגדולי ארץ איטליא גם הם הפשו אחריו כמטמונים ולא מצאוהו, ע"כ התעוררו מדפיסי העיר וויניציאה, והוציאו עוד הפעם הס' מג"ש לאור הדפוס בשנת תק"א לפ"ק לזכות הרבים, וכן נדפס עוד כמה פעמים גם במדינתנו כידוע. — וספרו שו"ת פני יהושע גם הוא נדפס באמשטרדם בשנת תע"ה לפ"ק ע"י נכד המחבר הרב מו"ה אליקים געץ מפוזנן הנ"ל והוא צירף עמו אז גם את התנו הרב הגדול מו"ה יעקב קאפל הכהן מפוזנן, אשר נשא בעול עמו ונסע לאמשטרדם והדפיסו שם. ובהקדמתו שם יספר „כי הספר הזה היה חביב כל כך בעיני רבינו ז"ל עד שקודם פטירתו ונר אלקים טרם יכבה, בא בתחנה ובבקשה שיפיצו מעינותיו הוצה ולהוציא מניטון שלו דיתאמרו בבי מדרשא" ע"כ. ונמצא בפנקס הקהל דפה של הסופר הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט ז"ל כי מיד לאחר פטירת רבינו ז"ל היה בדעת בנו הרב הגאון מו"ה משה ז"ל להוציא לאור הדפוס ספר שאלות ותשובות מאביו הגאון ז"ל, והרב הגדול הגביר נגיד ומצוה מו"ה מרדכי ח"ר שהיה אז ראש ומנהיג פה קראקא, הוא היה הותן משה, והתחייב

א"ע להלוות לו אלף זהובים פוליש בכדי שיהי' לו להוצאות הדפוס ג):

ואולם מסבות שונות נתרשלו ידיו של משה ולא עלתה בידו לגמור כמחשבתו הטובה בזה, ונפטר והלך לעולמו (ביום א' כ"ה אייר תמ"ה לפ"ק), ואז באו כל ספרי רבינו ליד נכדו הרב ר' אליקים געץ הנ"ל והוא טרח להוציא לאור בתחלה ס' מג"ש, ואת הס' שאלות ותשובות אשר קרא אותו בשם „פני יהושע" מסר ליד התנו הרב ר' יעקב קאפל כ"ץ הנ"ל והוא השתדל בכל כחו להוציאו לאורה וכמ"ש למעלה. ואולם לא עלתה בידו להדפים אז רק שליש מן הספר על כן קרא אותו בשם „חלק ראשון", ועוד נשאר בכתובים יותר מתשעים שאלות ותשובות ארוכים מארץ מדה אשר לא באו בדפוס כי היו ממושכנים תחת יד אחרים ולא היה בידו להוציאם חפשי, והי' עומד ומצפה שיתעורר אחד מנדיבי הדור ויקנא קנאת ה' צבאות ויעזור לו להוציאם לחרות ע"כ. ואולם לא התעורר שום נדיב להוציאם במחיר כסף, ובמשך הזמן נתגלגל הדבר ובאו הכתבים ליד הגאון מו"ה זלמן מרגליות מבראד והוא ז"ל

ג) וראיתי להעתיק פה תורף הכתב מפנקס הקהל של הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט ז"ל שהיה ספרא מתא פה בימי הגאון בעל מג"ש, ובסימן אלף ושמ"ה כתב שם כדברים האלה: „האלוף הראש כמוהר"ר מרדכי ח"ר יצ"ו בא לפנינו עדים ח"מ מרצונו הטוב בלי שום אונס והכרח כלל כי אם בלב שלם ובנפש חפיצה ובדעת שלמה רצויה ומיושבת דלא בהשטאה ודלא בהשבעה ודלא למיהדר ביה מיומא דין ולעלם, והתחייב את עצמו בתורת חיוב גמור ואמתי להיות מחזיק ידי חתנו האלוף כמוהר"ר משה יצ"ו בהגאון כמוהר"ר יהושע ז"ל כשיעלה ברצון לפני כמוהר"ר משה יצ"ו הנ"ל ליתן להדפיס ספר „שאלות ותשובות" שחבר אביו הגאון ז"ל הנ"ל, להלוות לו אלף זהובים פוליש על משך שנתים ימים על ש"ח בטוחים ולא יצטרך כמו"ה משה הנ"ל ליתן לחמיו האלוף כמו"ה מרדכי הנ"ל רווחים מהם כי אם לפי חשבון עשרה זהובים פוליש מכל מאה זהובים פוליש לשנה וכל זה נקים ביום ב' י"ב תשרי ת"ט לפ"ק פה קראקא, נאם משה אברהם מתתי' דלאקרוט ספרא מתא דק"ק קראקא, ונאם הלעי"ז שלמה בלא"א כמו"ה אהרן סג"ל זצ"ל מקראקא" ע"כ. — ודע כי הרב הגביר מו"ה מרדכי ח"ר הנ"ל שהיה ראש ומנהיג

ז"ל העתיק מהם קצת תשובות והדפיסם בתוך ספרו בית אפרים, ובזמננו זה התעוררו מדפיסי העיר לבוב וקנו בכסף מלא כל כתבי קדש משו"ת של רבינו ז"ל הנשארים בכתובים מיד באי כחו של הגאון מהר"ז מרגליות ז"ל והוציאו אותם לאורה בלבוב שם וקראו את הס' בשם „פני יהושע חלק שני", והוא גדול בכמות ובאיכות כפלים נגד חלק הראשון שהוציא לאור נכד רבינו ז"ל. ומלבד כל זה נמצא עוד הרבה תשובות מרבינו ז"ל אשר באו בדפוס בספר שו"ת גאוני בתראי, ובשו"ת מהר"ם כ"ץ שבסוף ס' גבורות אנשים, וכן בשו"ת ב"ח הישנות והחדשות במקומות מפוזרים: —

ה. **וד"ע** כי מלבד הנגלות היה לו לרבינו גם כן עסק בנסתרות והעמיק והרחיב הרבה גם בחכמת הקבלה, ובסתרי הורה, בכתבי האר"י וברמזי הרמ"ע ז"ל, וכמ"ש עליו נכדו בהקדמתו לס' מג"ש ולס' שו"ת פני יהושע, שהיה נהירין לי' שבילי דרקיע ג"כ בחכמה זו ושחבר ג"כ פירוש על עשרה מאמרות בתורת אמת אך שלטו בו ידי זרים ונדפס על שם אחרים, וכן נמצא בידי תלמידיו גם כן הרבה ניירות בנגלה ובנסתר, ובמשך הזמן נאבדו כלם ואין זכרון

ומנהיג פה קראקא, יותר משלשים שנה כמבואר בפנקס הח"ק פה, היה ב"א של הגאון הנודע מו"ה חיים מנחם מן האבד"ק ווינא וכל מדינות עסטרייך חתנו של בעל משאת בנימן ז"ל שכן מצאנו העתק מכתב ידו וחתימתו בפנקס הקהל שם בסימן אלף ותתלי"ו שכתב שם בזה"ל: „אני הח"מ עשיתי ק"ס בכל אופן המועיל שאותו השעבוד שיש בידי על ביתו של ר' יצחק בס, שייך להאלוף כמו"ה נתן נטע דיין דפה בן דודי הגאון כמו"ה מן יצ"ו, היום יום א' ט"ו אלול ת"י לפ"ק נאם הק' מרדכי מקראקא", ואח"כ בא שם קיום מן ב"ד הגדול דפה בזה"ל: „באשר שנתקיים לפנינו ב"ד חתימת ידו של האלוף הראש כמו"ה מרדכי ח"ר הנ"ל ובכן הרשות נתונה לספרא מתא דפה לכתוב ולחתום דמי החוב שך חמשה מאות זהובים פולים על שם האלוף כמו"ה נתן נטע יצ"ו, יום ה' כ"ה תשרי תי"א לפ"ק פה קראקא. נאם אברהם למרו"י מקראקא. ונאם הק' יחיאל מיכל טיימער (הוא הגאון בעל סדר גטין), ונאם אברהם בהגאון מו"ה אליהו קלמנקש זצ"ל" (אשר כבר דברנו אודותיו בספרי כלילת יופי ח"א דף ל"ט ע"ב בהערה ב' שם), ע"כ:

ושוב

זכרון למו. וכבר ידוע שבימי רבינו ז"ל נתפשט אז הלמוד בחכמת הקבלה בכל תוקף ועוז בכל ערי יהודה בארצות פולין ואשכנז כמו בארצות איטליא ותוגרמא, ובמה יחידי סגולה בחרו להם דרכם דרך הקדש לעסוק בנסתרות במדה מרובה יותר מבנגלות, ומהם הגאון המקובל מו"ה שמשון מאוסטריפאלי בעל ספר קרנים ודן ידין, ואחריו הגאון המקובל מו"ה יעקב טעמרלש מווינא בעל ספר ספרא דצניעותא דיעקב ועוד הרבה כיוצא בהם. ואולם רוב גאוני הזמן ההוא היה עיקר עסקיהם בנגלות, להרביץ תורה ברבים בשיעורי דאורייתא בסוגיות הש"ס והפוסקים, ולהשיב תשובה לכל אשר שואל דברים הנוגעים לדינא, אבל גם מנסתרות לא הניחו ידם, ועסקו במסתרים גם בחכמת הקבלה, והעמיקו בה הרבה עד שחברו ג"כ חבורים יקרים להגדילה ולהרחיבה, ומהם הגאון המקובל מהר"ן שפירא מקראקא בעל מגלה עמוקות, והגאון המקובל מו"ה שעפטיל מפוזנן בעל ווי עמודים, ותלמידיהם הגדולים והמצוינים, ונמשכו אחריהם גם תלמידי רבינו בעל הב"ח ז"ל, ומהם הגאון בעל צמח צדק שגם הוא ז"ל היה מיודעי ח"ן וחבר פירוש על העשרה מאמרות כמבואר בהקדמת בנו הגאון ז"ל בראש הס' צ"ץ, וכן הגאונים מהר"ש קאידנובר בעל ברכת הזבח ומהר"ג אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, ומו"ה יצחק בן אברהם ז"ל האבד"ק פוזנן כמבואר בהסכמותיהם לס' ספרא רצניעותא דיעקב, וגם גאוני ק"ק ווילנא, והם הגאון מו"ה אפרים הכהן בעל שו"ת שער אפרים ומחותנו הגאון מו"ה שבתי הכהן בעל הש"ך ז"ל, אשר שניהם היו מבית דינו של משה הגאון מהר"ם בעל חלקת מחוקק שהיה בעת ההיא אב"ד בווילנא שם, וידענו כי מלבד הנגלות הי' להם ג"כ עסק בנסתרות, וספרי הקבלה היו להם ג"כ למעיין (ראה לדוגמא בשו"ת שער אפרים בסימן ס"ה בתשובתו להרה"ג מו"ה יוסף אלמושנינו מבילוגראדי לפרש דברי הזוהר, ועי' גם כן בס' מסורת הברית על המסורה בריש פ' מקץ, מה ששמע המחבר מפי רבינו בעל הש"ך ז"ל לפרש הפסוק תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף על פי מה שכתבו המקובלים ויע"ש), ואחריהם גם הגאון מו"ה יוסף שמואל מקראקא האבד"ק פפד"מ והגאון מו"ה נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים ועוד ועוד, וכבר הרחבתי הדבור בזה בתולדות הגאון ר'

יעקב

יעקב טעמירלש, ואין פה המקום להאריך בענין זה ג) :
והנה

ג) וישוב נתישבתי להציג פה לעין הקורא עכ"פ תורף הדברים בקצרה. דע כי בענין למוד חכמת הקבלה נחלקו בו חכמי ישראל עוד בזמן קדמון, וכבר ידוע מ"ש הש"ך ביו"ד סימן רמ"ו סוף סקי"ו דיש שכתבו שלא ללמוד חכמה זו עד שיהי' בן ארבעים שנה וע"ש מלתא בטעמא. ואולם כאשר בינותי בספרים מצאתי דיש בענין זה ג' כתות:

הכת הראשונה הם הגאונים שאמרו שראוי להרחיק את עצמו מלמוד הקבלה לעולם כי ידיעתנו קצרה ואונס רחמנא פטריה וכמו שהאריך בזה הגאון בעל חות יאיר בתשובה סימן ר"י וגם שאר גאונים בספרתם. ובעל חות יאיר העתיק בתשובתו שם ג"כ חריפות דברים בזה מספר שמן המאור על התורה שחבר אביו הגאון מו"ה שמשון בכרך ז"ל (והוא נשאר בכתובים) ושם בפ' כי תשא באמצע דבריו כתב וז"ל: „אבל בדורותינו וכל שכן בחוץ לארץ יקבל שכר על הפרישה מן למוד הקבלה, והלואי שנוכל לעמוד על עקרי הדת במשפטי הגלות והדינים, ובהוראות איסור והיתר, ובלמוד הש"ס ומפרשיו, ובעיון בספרי הפוסקים קמאי ובתראי, ואין לנו לחקור בנסתרות" וכו', ע"כ. וראה מזה ג"כ בשו"ת נודע ביהודה חיו"ד סימן ל"ג והדברים עתיקים. ובזמן אחרון קם ג"כ הגאון הנודע החסיד המקובל מו"ה צבי הירש זצ"ל האבד"ק הלברשטאט *) והזהיר ג"כ את העולם שלא יעסקו כלל בחכמת הקבלה ובסתרי

*) הגאון המפורסם מו"ה צבי הירש ז"ל האבד"ק הלברשטאט היה בן הגאון הגדול מו"ה נפתלי הירץ אשכנזי האבד"ק לבוב והגליל, וחתן הגאון הגדול מו"ה שמחה כהן ראפפורט שהיה אב"ד בק"ק לובלין ונתקבל לאב"ד בק"ק לבוב, ונפטר באם הדרך כנודע, וכבר כתבנו תולדותיהם בארוכה בספרי כלילת יופי ח"א בין רבני העיר לבוב ופה באתי למלאות הדברים לרשום ג"כ מעט מתולדותיו של הגאון מהר"ץ הלברשטאט ז"ל. והנה גם הוא ז"ל הי' לו שלשה בנים גדולים פארי הדור ואדירי התורה, בנו הראשון היה הגאון המפורסם המקובל מו"ה נפתלי הירץ ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק דובנא רבתי, ובשנת תקכ"א י"ג סיון בא בהסכמה על ספר עמוד העבודה להרב המקובל מו"ה ברוך ברבי אברהם ז"ל מקאסוב, ובעשרה בטבת תקכ"ח היה נמנה ג"כ בין עשרה השליטים חכמי וגאוני דמדינות פולין בהתועדם יחדיו בעיר בראדי ביומא דשוקא אשר שם עמדו גם הם לימין צדקו של הגאון מו"ה ישראל ליפשיץ ז"ל האבד"ק קליווא, בנדון הגט מקליווא, ונדפס תשובתם בזה בס' שו"ת אור ישראל בסימן י"ב, וגם בס' אור הישר דף פ"ח ע"ב. — ובנו השני היה הגאון החריף המפורסם מו"ה שלמה דוב ז"ל שהיה חתנא דבי נשיאה להגאון בעל חדושי פני יהושע ז"ל ונדפס ממנו ג"כ קצת חדושים נפלאים בראש ס' חדושי פני יהושע

והנה רבינו מהרי"י בעל מג"ש היה לו גם כן חליפות מכתבי שו"ת בדברי ה"ן ואמרות טהורות בשעור קומה ובעשר ספירות, עם

בסתרי תורה פן יהרסו, כאשר העיד עליו בנו הגאון מו"ה שלמה דוב חתנא דבי נשיאה להגאון בעל חדושי פני יהושע בהסכמתו לס' עמוד העבודה להרב המקובל מו"ה ברוך במו"ה אברהם ז"ל מקאסוב בשנת תקכ"א, וגם העיד ג"כ על חמיו הגאון רבינו בעל חדושי פני יהושע אשר גם הוא ז"ל העמיק הרחיב הרבה בחכמת הקבלה וביתרון הכשר חכמה חילים הגביר, ואולם בסוף ימיו חזר בו והזהיר ג"כ את בניו אחריו למנוע את עצמם מחכמה זו הנעלמה מעיני כל חי, ויעש"ה *) :
הכת

מסדר נשים, ובשנת תקכ"א היה עדיין אב"ד ור"מ בק"ק לאביטש, ושם נתן גם הוא הסכמתו על ס' עמוד העבודה הנ"ל אחרי הסכמת אחיו הגאון ז"ל ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק גלוגא רבתי, ובשנת תקכ"ז כבר ישב על כסאו שם. ואז נקרא גם הוא לבא לעזרת ישראל הגאון מהר"י ליפשיץ ז"ל בנדון הגט מקליווא, ונדפסה תשובתו בזה בשו"ת אור ישראל הנ"ל בסימן ע"ז שם, והאריך על כסאו בק"ק גלוגא שם גם בשנת תק"מ לפ"ק, שאז נתן שם הסכמתו על ס' מים יחזקאל על התורה מהגאון בעל כנסת יחזקאל (דפוס פאריל"ק תקמ"ו). ובנו היה הרב הגאון הישיש מו"ה אהרן יהושע אליה הערלפעלד ז"ל שהיה אב"ד בק"ק קעניגסבערג ובק"ק ראוויטש יותר משלשים שנה, ונפטר שם ג' אלול תר"ו לפ"ק, והוא אבי הרב הגדול המפורסם מו"ה שאול ז"ל האב"ד דק"ק עטאשאב במדינת פולין ונפטר ונקבר בעיר ווארשא ביום א' ג' טבת תקל"ז לפ"ק לדאבון נפש אביו הזקן הגאון ז"ל מראוויטש אשר היה אז עוד בחיים, ונוסח מלבתו תמלא בס' נחלת עולמים בסימן ל"א (דפוס ווארשא תרמ"ב). — והבן השלישי של הגאון מהר"ל הלברשטאט הנ"ל היה הרב הגאון המובהק מו"ה שמחה מדעסויא ז"ל אבי הרב הגאון מו"ה מרדכי ז"ל האבד"ק קאמרנא אשר בנו הרב הגדול מו"ה חיים הלברשטאם ז"ל (חתן הגאון הגדול הנודע מו"ה אריה ליב הלוי איש הורווין ז"ל האבד"ק סטאניסלאב) היה אבי ידידנו הרב הגדול החריף הישיש הנכבד מו"ה יצחק הלברשטאם זלל"ה מגדולי נכבדי ק"ק קראקא, והוא בעהמח"ס שיח יצחק כולל חדושים יקרים על סדר פרשיות נאמרים, ונדפס בלבוב בשנת תרמ"ב בהוצאות בנו בכורו ידידי מנוער הרב החריף הגביר החכם השלם מו"ה שלמה זלמן חיים הלברשטאם נר"ו מילידי וגידולי עירנו, ומכון שבתו הוא בעיר ביליטץ, ה' עליו יחיה : —

*) וראה קורא יקר ג"כ בספר תורת העולה מרבינו הרמ"א ז"ל שהאריך גם הוא בפ"ד מספרו שם מענין למוד חכמת הקבלה וכתב שם וז"ל „אמרתי עת לעשות לה' הפרו תורתך כי בעונות הדור נתמעט כל כך חכמה זו שלא ראיתי מימי איש מקובל יודע הדבר על בוריה מלד הקבלה האמתית, ורבים מהמון עם כל אחד קופץ ללמוד ענין הקבלה, כי היא תאוה לעינים ובפרט בדברי האחרונים אשר גילו דבריהם בספריהם בביאור וכל שכן בזמן הזה שנדפסו ספרי הקבלה כגון הזוהר וריקאנטי ושערי אורה אשר כל מעיין מתבונן

עם שארו הגאון המקובל מהר"ש מאוסטריפאלי ז"ל, כירוע, והדברים עתיקים

הכת השניה הם כמה גאונים דמלבד מה שהם בעצמם הרחיבו והעמיקו בחכמה זו בשקידה יתירה. עוד היו מקנאים ומקרבים ג"כ כל העוסקים בה

בהם והכל הוא מבואר לדעת המעיין אע"פ שדבריהם אינם מובנים על פי האמת מאחר שאין כאן מקובל מפי מקובל, ולא זו בלבד שהמשכילים יבינו בה אלא אפילו בעלי בתים שאינם יודעים בין ימינם ושמאלם, ובחשיכה יתהלכו, ואינם יודעים לפרש הסדרה או פרשה אחת עם פירוש רש"י גם הם קופצין ללמוד חכמת הקבלה, וכל זה גורם לפי שהדור יתום בעונות ונתמעטה החכמה כל כך עד שאספרא בלגינא קיש קיש קריא, וכל אחד שרואה בה מעט מתפאר בה ודורש ברבים, ועתיד ליתן את הדין, ובאמת שחסרון ידיעתם היא תקנתם, וכמה לא חלי ולא מרגיש הסכל הערום מכל בטבע הנמנעות, ולא יקשה עליו מאומה, אבל המשכילים יודעים שהמחשבה בה היא רבת הנזק וכמו שכתב הרמב"ן בהקדמתו לפירוש התורה" עכ"ל הרמ"א ז"ל, והעתיקו ג"כ הגאון מו"ה שמשון בכרך ז"ל בספרו שמן למאור על התורה פ' כי תבא שנשאר בכתובים תחת יד בנו הגאון בעל חות יאיר כמבואר בתשובתו בספרו שם בסוף סימן ר"י ועי' שם שהאריך בזה: —

והנה כבר מבואר אצלינו במקום אחר כי גם בזמן קדמון מאד בערך שלש מאות שנה קודם הרמ"א ז"ל, כבר מלאו הרבה מאות משפחות מבני ישראל קן להם בארצות פולין ורוסיא, והן המה מגולי מחוזות מקלה ארצות אשכנז אשר נתגרשו מארץ מולדתם ביד חזקה ובאו לגור במדינת פולניא, והיו נעים ומטולטלים מאד, ורבם היו דלים ורשים אשר כנפשם הביאו לחמם, ומקוצר רוח ומעבודה קשה לא עצרו כח להחזיק במעוז התורה, ולגדל את בניהם בלמוד התלמוד והפוסקים כאשר עשו אבותיהם לפנים בארץ מולדתם, כי היו כלם טרודים בעסקי פרנסתם, ובעבור זה נתרשלו ידם ולא היה חזון התלמוד נפרץ בתוכם וגם המורים בעם אשר הוקמו על להורות להם חקי אלקים ותורותיו, גם הם לא היו גדולים בתורה כל כך וכדבר איש האלקים רבינו יהודה החסיד בתשובתו אשר השיב לרבינו אליעזר מביה"ס ז"ל אשר שם העד העיד לנו כי ברוב המקומות במדינות פולין ורוסיא ואונגריא אשר אין שם לומדי תורה מתוך דחקם, הם שוכרים להם אדם מכין מאשר ימצאו והוא להם לשליח צבור, ולמורה לדק ולמלמד לבניהם עכת"ד, (ראה מזה בשו"ת מהר"ם בר ברוך ח"ג דפוס לבוב בסימן קי"ב ובס' אור זרוע הגדול בחלק שו"ת שאחר ה' תפלה בסימן קי"ג והעתקתי דבריו במבוא לספרי כלילת יופי ח"א). — והמורים אשר קמו בתוכם דור אחר דור אע"פ שקצת מהם היו ג"כ גדולים בתורה ובחכמה עכ"ז לא שמו אל לבם להחזיק ישיבה ולהרבין תורה לתלמידים בלמוד הש"ס והפוסקים וגם לא נכספה נפשם לחדש חדושים, ולחבר איזה חבור בהלכה, בתלמוד או בפוסקים, רק היו מסתפקים א"ע להורות לעם ה' מתוך ספרי הפוסקים, אשר נתחברו מגדולי אשכנז המפורסמים אשר נתקבלו בעולם, כמו מספר הראבי"ה וס' אור זרוע שהיו מלויים אצל יחידי סגלה ובפרט מספרי הרא"ש והמרדכי והגהות מיימוני מתלמידי מהר"ם מרוטנבורק, ואחריהם גם מספרי הטורים ורבינו ירוחם, וספר האגודה ודומיהם, ואולם רוב זמנם הקדישו לעסוק רק בנסתרות בחכמת הקבלה

עתיקים. אך עכ״ז בעת אשר עסק בנגלות להשיב תשובה בענינים הנוגעים

בה בחכמה ובתבונה ובדעת, אכן באו באזהרה גדולה שלא לפרסם הדברים ברבים

וברזי התורה על פי מסורת הקבלה אשר הביאו אתם מארץ אשכנז אשר קבלו מרבינו יהודה החסיד ז״ל ומתלמידו רבינו אליעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז״ל ומשאר גדולי הקדמונים ז״ל המצוינים, והיו נמשכים כלם להעמיק בחכמה זו באהבה רבה ובשקידה גדולה כל כך עד אשר היו כלם מיודעי ח״ן ומדורשי נסתרות, והיא שעמדה להם לחזק את לבם בימי ענים ומרודם ובה מצאו נוחמי לנפשם בכל עת צרתם בכל ימי משך זמן גלותם דור אחר דור וקצת מהם חברו ג״כ ספרים בחכמה זו, אבל לא רצו לפרסמם ברבים ולא ראו לעשות מהם העתקות, ע״כ נאבדו מתוך הקהל באורך הזמן. וכבר העיד לנו הגאון מהר״מ מלובלין בתשובה בסימן פ״ז על זקנו הגאון המקובל מו״ה אשר ז״ל אשר הי׳ אב״ד פה קראקא באמצע המאה רשנ׳שית מאלף הששי (והוא זמן רב קודם הרמ״א ז״ל), שחבר גם הוא ספר אחד קדוש על סודות התפלות והברכות ונקרא בשם „עמק הברכה״ ומרוב קדושתו לא הביאו לבית הדפוס כי כן ראוי שכל ספר קדוש כזה לא יובא לבית הדפוס שלא יבואו להשתמש בו בני אדם שאינם כדאים לו עכ״ל. והנה הגאון מו״ה אשר הנ״ל לא הניח אחריו שום חבור בנגלות רק בנסתרות בלבד והוא ספר עמק הברכה הנ״ל כמ״ש הגאון מו״ה גדליה בנו של מהר״ם מלובלין בהקדמתו אשר שם הבטיח ג״כ להוציאו לאור ויע״ש, (וזה לפי שבעת ההיא בשנת שע״ה כבר נתפרסמו הרבה ספרי קבלה בדפוס כמו מספרי הר״מ קורדאווארו והר״י לוריא, והרמ״ע מפאנו ז״ל ודומיהם): —

ואם אמנם כי כבר הראיתי במקום אחר כי באמצע המאה השלישית מאלף הששי, בימי הגאון מו״ה אשר הנ״ל אז אור חדש הופיע בישראל בכל מדינות פולין בענין למוד התלמוד ומפרשיו כי אז דרך כוכב מיעקב וזרח בחשך אור לישרים, ה״ה הגאון הגדול הנודע בשם רבינו יעקב פאלאק ז״ל הראשון, אשר הוא בראותו כי אזלת יד ולמוד התלמוד נתבטל לגמרי מעת בואם לגור במדינת פולין, אז קם מתוך העדה ותקן וקבע ישיבה גדולה פה קראקא, ונהרו אליו תלמידים רבים בחורי חמד וצעירי ימים מלאים כח עלומים ולמד עמהם כל סיעות התלמוד בעיון גדול ובשקידה רבה להרים קרן התורה ולהחזיר העטרה ליושנה, והימים היו אז ימים טובים לישראל במדינת פולניא כי מצאו אז מנוחה תחת מלך ושרים, וגם במסחר וקנין עשו חיל ע״כ התנדבו בטוב לבם לגדל את בניהם על התורה ועל העבודה, ושלחו אותם ללמוד בישיבת רבינו יעקב פאלאק. ואף הוא הי׳ מתכוין לחדד את התלמידים ולהלהיב את לבבם כי יוסיפו אומץ בלמודים ע״י קנאת סופרים, ע״כ עמד ותקן וחדש את החילוקים לדרוש ברבים בהלכה ותוספת בעומק העיון ובפלפול עצום למען ישוטטו רבים ותרבה הדעת, וחפץ ה׳ הצליח בידו כי מני אז והלאה נתפשט לימוד התלמוד בכל תוקף ועוז בכל ערי יהודה שבמדינת פולין ורוסיא כי רבינו יעקב פאלאק העמיד ג״כ תלמידים הרבה בכל ימי משך שבתו פה אשר נעשו כלם לגאוני ארץ ותופשי ישיבות במדינת פולין גם אחרי שנסע מפה וחזר ושב לנהוג ישיבתו בק״ק פראג כנודע (ראה מזה במבוא לספרי כלילת יופי ח״א), ופה קראקא נהג הישיבה אחריו הגאון מו״ה אשר הנ״ל אשר הי׳ אב״ד

הנוגעים להלכה ולמעשה היה נזהר מאד ולא רצה לערב בו שום דבר מעניני הקבלה, לא להקל ולא להחמיר, וגם לא אבה שמוע
לשנות

ברבים משום כבוד אלקים הסתר דבר. ומכש"כ שלא לערב דברי קבלה בדיני התורה, וכדבר איש האלקים רבינו בעל מג"ש בתשובה שהבאנו בפנים (שו"ת פני יהושע ח"ב סי' ע"ח). ואחריו גם הגאון חכם צבי בתשובה בסימן ל"ו ועוד ועוד. ורבים מהם היה רע בעיניהם המעשה של הדפסת ספרי קבלה
כי

פה. ועכ"ז עוד לא פסקו דורשי נסתרות גם להלאה ורבים היו אשר עסקו בלימוד התלמוד בעיון אבל גם מספרי קבלה לא הניחו ידם. ואולם רוב ההמון מאשר לא היו רגילים ללון בעומקה של הלכה ערבו להם לעסוק בנסתרות יותר מבנגלות כאשר הורגלו בימי קדם ובמשך הדבר גם בימי הרמ"א ז"ל, ובעבור זה התמרמר עליהם בספרו תורת העולה שם כפי אשר העתקנו מדבריו לעיל. ואם אמנם כי דבריו היו טובים ונכוחים אבל שומע לא היה לו, כי במשך הזמן מני אז והלאה רבו יותר בעלי נסתרות ויודעי ח"ן ע"י ספרי הקבלה החדשה אשר יצאו אז לאור הדפוס מתלמידי האר"י ז"ל כנודע. ובכל כך פרץ אז הלימוד בספרי הקבלה במדה מרובה עד שגם קטנים ולעירי ימים חשקה נפשם לעמוד בסוד ה' ועזבו מלשוט בים התלמוד והלכו לשוטט בשבילי דרקיע. ואז קם הגאון רבינו מהרש"א ז"ל להוכיח אותם על פניהם, והוא בחידושי אגדות במס' חגיגה דף י"ג ע"א בד"ה תא ואגמרך מעשה מרכבה. שכתב שם בזה"ל „מכאן תשובה לאותן אנשים שבדור הזה שמבלים כל ימיהם בחכמת הקבלה גם בילדותם. ואם החכמה ההיא חכמת הקבלה אינו נוגע במעשה מרכבה, לא ידענא למה לא הוזכרה זו החכמה בשום מקום לא במשנה ולא בתלמוד ובתוספתא ובמכילתא ובספרא וספרי. ולפי הנראה שחכמה זו נוגעת למעלה ממעשה מרכבה. ויותר ראוי להסתירה ולא לגלותה. ובקידושין פ' עשרה יוחסין אמרתי בזה שיש למחות ביד הדורשים בחכמה זו ברבים גם בסוד ה'" עכ"ל מהרש"א שם. וגם הוא ז"ל לא הועיל מאומה עם כל דבריו בזה לא לבני דורו ולא לדורות הבאים, כי כולם רצו אחרי הקבלה, כקטן כגדול כעם ככהן. וכאשר לעק מרה על זה הגאון מו"ה ברכיה שפירא ז"ל שהיה דיינא ודרשן פה קראקא בימי הגאונים בעל מג"ש ובעל תוס' יו"ט בהקדמתו לספרו זרע בירך שני על התורה שנדפס באמשטרדם בשנת ת"ן לפ"ק. ושוב מלאתי ג"כ בתורתו של ר' מאיר א"ש ז"ל. והוא הגאון בעל פנים מאירות שבספרו כתנות אור על התורה שם בפרשת בראשית קרא ערעור גם על הדפסת ספרי קבלה. וכתב שם בזה"ל „מכאן תשובה ותוכחת מגולה לאותן המדפיסים חכמת הקבלה ומעשה המרכבה ואין איש שם על לב. וכמה ברכורים כרכרו בהדפסת ספר הזוהר וסמכו על תשובת הזקן ר"י דלאט"ש, וכבר הורה זקן, דאם לדין יש להשיב על כל דבריו, אבל הבו דלא לוסיף עלה, וחדשים מקרוב באו עושים קרדום לאכול מהם ומפרסמים חכמת הקבלה ומעשה המרכבה, והלואי שיקוים בנו צדיקים ילכו בה" עכ"ד בעל פנים מאירות, ויש עוד אתנו בענין זה חדשות ונצורות, ויבואו במקום אחר ברצות ה' דרכינו:

לשנות שום דין או איזה מנהג עפ"י סודות התורה, ואמר בפירוש כי בדינים אין לנו עסק בנסתרות. כן תראה בתשובתו אשר השיב להגאון ______

כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. כאשר כבר הזהיר ע"ז הגאון מו"ה אליעזר אשכנזי האבד"ק אפטא בעל דמשק אליעזר בהסכמתו לס' נחלת צבי על מס' אבות להרב המקובל מו"ה צבי ברבי שמשון טוך פירער מקראקא מיום ג' פ' פנחס תי"א לפ"ק, (דפוס ווינציאה ת"ך לפ"ק), ואחריו גם הגאון מו"ה יוסף שמואל מקראקא הנקרא ר' שמואל ר' חיים ר' ישעיה'ס האבד"ק פפד"מ בהסכמתו לס' אשל אברהם על מאמרי הזוהר ויעש"ה:

הכת השלישית והם הגאונים אשר הפליאו לעשות הרבה בחכמה זו. ומגודל תשוקתם להרחיב חכמת הקבלה בכל תפוצות ישראל לא עצרו במלים ופרסמו את דבריהם ברבים ודרשו בפרד"ס גם במקהלות עם ה'. וגם חברו ע"ז ספרים רבים ונכבדים לזכות הרבים, ובתחלה בנו רוב דבריהם של יסודות הקבלה מרבינו מהר"ם מקורדוויארו ז"ל, ואח"כ עזבו את ספריו והלכו באור כתבי האר"י ז"ל, וכאשר כבר האריך בזה רבינו הקדוש הרמ"ע מפאנו ז"ל בהקדמתו לס' פלח הרמון (דפוס מנטובה שפ"ג), ובעת היא שלח הרמ"ע ז"ל גם כן את דברו הטוב גם לחכמי וגדולי ארצות אשכנז ופולניא, על ידי הרב הגדול מו"ה יצחק ברבי מרדכי איש פולניא אשר טרח ובא אליו מקצה הארץ מירכתי צפון לשמוע ממנו דברי אלקים חיים בחכמת הקבלה, וכתב שם „שהוא הפציר בו מאד לעשות נחת רוח אל החכמים האדירים רבני אשכנז אשר יחזיקו במעוזה ושלום יעשה להם. כי כפי עומק חכמתם במשנה ובגמרא כן ירבה חשקם וחמדתם וכן יפרצו מאויי חסידותם לעשות כונים למלאכת שמים בכל לבבם ובכל נפשם" עכ"ד הרמ"ע בהקדמתו שם. ויותר מזה תראה נפלאות בהסכמת הגאון המקובל מו"ה יעקב טעמירלש ז"ל מווינא בהסכמתו לס' אור חדש להג"מ חיים בוכנער מקראקא בשנת ת"ך לפ"ק. אשר שם יספר „כי בימיו כבר מלאה כל הארץ דעה להיות כולם מיודעי ח"ן, וכי הוא ראה בעיניו גודל כוסף והשתוקקות של אנשי דורו על זאת החכמה הנעלמה, עד אשר רובם ככולם כעם ככהן כקטן כגדול מתאוים לעמוד בסוד ה' ולקיימה" עכ"ל. ואחריו בא ג"כ הגאון הנודע מו"ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני אשר גם הוא ז"ל היה מכת המחזיקים בכל עוז בלימוד חכמת הקבלה בפרסום רב עד אשר דבר ג"כ קשות נגד המקטרגים בזה וכל זה תמצא מפורש בהסכמתו לס' ספרא דצניעותא דיעקב מר' יעקב טעמירלש הנ"ל

להגאון מופת הדור מו"ה מענדל נר"ו (ונראה שהוא בעל צמח צדק), בנדון אם כותבין בגט שם מתתי' בו' או בלא ו', ועי"ז כתב רבינו שם בזה"ל „ומה שכתב מעכ"ת אלי במה שכתבתי שלפי דעתי

הנ"ל בשנת תכ"ח (דפוס אמשטרדם תכ"ט) שכתב שם בזה"ל „והנה לא נעלם ממני שמלחמת בת של קודמים הוא, שיש חכמים בעיניהם אשר הדפסת ספרי קבלה בשתי ידים דחו. ועל משענת קנה רצוץ שמכו ובטחו. ויש חכמים שביראת ה' הריחו קרבו גמו. ועל קדקדם של המקטריגים מחו. ותה"ל יתברך שלבו נלחו. ועשו פרי והצליחו. ולא די דאיסורא ליכא אלא דמצוה נמי איכא" עכ"ל בעל עבודת הגרשוני בהסכמתו שם. וראה ג"כ אריכות דברים בזה להגאון מו"ה שעפטיל סג"ל הורוויץ ז"ל בספרו ווי עמודים עמוד התורה סוף פ"ה, ושם מזכיר לשבח ג"כ את הס' שפע טל שחבר שארו הגאון המקובל מו"ה שעפטיל ז"ל וכתב שהוא התחיל לגלות חכמה זו בלישנא קלילא ובצחות הלשון. ומי שהוא בקי בספרו יודע אח"כ ללמוד ספר הפרד"ס בלי שאלות רב, עכ"ל. ויע"ש שהאריך עוד, ואני אין בידי להאריך עוד פה כי קצר המצע, ודי במה שכתבנו:

ודע כי בימי רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל בהיותו עוד אב"ד בק"ק בריסק דליטא, (בטרם שנתקבל לאב"ד פה ק"ק קראקא והגליל בשנת שע"ט לפ"ק) אירע מעשה בק"ק אמשטרדם ברופא אחד שהיה ג"כ פרנס העדה שם (מעדת הספרדים, כי בעת ההיא עדיין לא היה עדת אשכנזים באמשטרדם כי הם נתיישבו שם בתחלת שנת של"ו לפ"ק כידוע) שהרהיב עוז בנפשו להלעיג על דברי חז"ל באגדותיהם, וגם בחכמת הקבלה שלח פיו ולשונו, והיה מתלוצץ על חכמה זו שהיא חכמת האמת, והיה מדבר עליה דופי ואמר כי לא נחשב בעיניו רק חכמת הפילוסופיא ואחריה יהי' כל אדם נמשך ולא בזולת. ונפתה גם אנשים אחרים לדעתו הרעה. וכל זה בא במכתב גלוי מששה חכמי העדה מאמשטרדם שם (שנתקיימה חתימתן בפני הרב הגאון האבד"ק לובלין) אשר הביעו הדבר לפני גדולי וחכמי מדינות פולין וליטא שהם יחרצו משפטם על האיש ההוא אם הוא חייב נדוי עד שישוב מדרכו הרעה ויעשה תשובה שלמה ושב ורפא לו. ועי"ז השיב בעל הב"ח ז"ל „דאין ספק שזה האיש חייב מיתה נידוי ושמתא דאפילו צורבא מרבנן דסנו שומעניה משמתינן ליה כדאיתא בפ' ואלו מגלחין, כש"כ המלעיג על דברי חכמים ומדבר דופי על חכמת הקבלה שהיא מקור התורה ועיקרה וכולה יראת שמים,

ופשיטא

דעתי דקדוק זה הוא שלא לצורך אם כתבינן בו' או לא דהכל הדא שמא הוא, דברוב כהנים גדולים מצאנו שלפעמים נקראים בו, ולפעמים בלא ו', ומעכ"ת השיב על זה עפ"י הסוד, וע"ז אני אומר כי אנו אין לנו עסק בנסתרות ואלמלא ירדנו בענינים כאלה בנסתרות

ופשיטא דחייב נידוי. ועוד דהלא נמשך אחר חכמת הפילוסופיא שהיא המינות בעצמה, ואשה הזרה שהזהיר עליה שלמה הע"ה כמ"ש הר"מ גבאי בספר מראות אלקים. ולא זו בלבד אלא שממשיך אליו גם אחרים ועובר על הלאו דלפני עור לא תתן מכשול דחייב נידוי. ומאחר דמשליך חכמת הקבלה ודברי חז"ל המקובלים אחרי גיוו, ראוי להחמיר עליו ביתר שאת להחרימו בכל החומרות של החרם מכל מה שהפה יוכל לדבר" עכ"ל בעל הב"ח בתשובה, (והיא נדפסה בשו"ת ב"ח הישנות אחר סימן ד' בד"ה קול ענות שמענו מארץ רחוקה מעיר אמשטרדם): —

והנה מדבריו של אותו צדיק במה שכתב ע"ד הפילוסופיא נראה ברור שלא ידע רבינו יואל בעל הב"ח ז"ל שגם רבינו הקדוש הרמ"א ז"ל שהיה רבו דרבו (כי בעל הב"ח היה תלמיד הגאון מו"ה הירש שור שהיה תלמיד מובהק לרבינו הרמ"א ז"ל כידוע) עסק גם כן בחכמת הפילוסופיא והיה משתעשע בה. ובתשובתו אשר ערך לשאלו רבינו מהרש"ל ז"ל לא עצר במלים והביא ג"כ דבר מחכמת היונים ומדברי אריסטו ראש הפילוסופים. וכאשר הוכיח אותו רבינו מהרש"ל ע"ז, האריך שוב להצטדק לפניו בתשובתו הארוכה אשר חבר והשיב אליו והביא מדברי הרמב"ם בספר המורה מאשר כתב ע"ד אריסטו וסייעתו, ובאמצע דבריו כתב אליו עוד „ומה שכתב לי מר שגם למעלתו יש יד ושם בזה אלא שמרחיק א"ע מזה, על זה אני אומר אם אברח, אברח יותר מלעסוק בקבלה להבין מעצמי בדבריהם, ממה שאברח מלעסוק בפילוסופיאה כי יותר יש לחוש שלא נטעה בה כמבואר לאדוני ממה שכתב הרמב"ן בהקדמתו לפירושו על התורה. ותמהני שמעכ"ת השיג עלי מתשובת הריב"ש במ"ש על העוסקים בפילוסופיא, והנה תשובתו בצדו על המקובלים כאשר מובן למעלתו. ואני על שתיהן אני אומר כי שניהם כאחד טובים וצדיקים ילכו בהם" עכ"ל הרמ"א בתשובה (והיא בשו"ת הרמ"א בסימן ו' ובסימן ז', אשר יצאו לאור זמן רב אחרי מות הרמ"א ז"ל בדפוס קראקא בשנת ת' לפ"ק, באותה השנה שנפטר בה רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל. ולא היו כלל למראה עיניו ולכן כתב מה שכתב), ועי' בשו"ת הרא"ש כלל נ"ה סוף סי' ט' מ"ש שם בענין חכמת הפילוסופיא: —

וכן

בנסתרות, בלתי ספק שהיו חלילה כמה גיטין פסולים עפ"י השם שנתנו לו מאתו ית', כי אולי צריך להיות מלא להשלים שום מספר גימטריא ונוטריקון, ויש בזה פסול מסורות, אלא אנו אין לנו אלא השם שהעולם מבינים אותו ויודעים שהוא הוא, וגם איך העולם כותבין אותו ואין להאריך בזה", עכ"ד רבינו הנאמרים באמת ד): —
ומן

ד) וכן תמצא גם כן לשאר גדולי הדור בתשובותיהם, שהיו נזהרים מאד ולא רצו לערב בתוך דבריהם שום רמז מעניני הקבלה, אם לא על צד הכרח גדול לפעמים להפיס או לסתור דעת השואל אשר הכריח אותו להשיב בדברים כמו אלה. ראה לדוגמא בשו"ת מהר"ם מלובלין בסימן פ"ג מה שהשיב להרב הגדול מו"ה שבתי סופר מפרעמישלא ז"ל בענין קריאת שם הקדוש, ועי' ג"כ בשו"ת שער אפרים בסימן ס"ה מה שהשיב להרב הגדול מו"ה יוסף אלמושנינו מבילוגראדי, אשר יצאו עליו עוררין ע"ד הדרוש אשר דרש ברבים על הפסוק בהוציאך העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה וכו', והביא סעד לדבריו מספר הזוהר פ' משפטים, וע"ז כתב אליו המחבר שם בתוכחת מגולה בזה"ל: „ואשר התנצל עצמו מעלתו בענין הדרוש דקאי על העגל חלילה, הס כי לא להזכיר, ואשר הביא מעלתו ראיה מספר הזוהר מ"ש בפסוק מלך אלקים על גוים וגו', הנה אין לי עסק בנסתרות להשיב על דברים האלה, אבל מעלתו הוציאני חוץ למחיצתי ומן המעט אשר חנני ה' אשיב לו דנראה לפענ"ד דאין כונת הזוהר כאשר חשב מעלתו" וכו' ויעו"ש שהאריך בזה. ועי' גם כן בשו"ת בית יעקב בסימן ע"ו בנדון אם קרא לאהרן הכן שכתב שם לבאר הדבר עפ"י כתבי האר"י ז"ל יעו"ש, וגם בסימן קכ"ז שם. ועי' ג"כ בשו"ת חכם צבי בסימני ע"ד ע"ו וע"ז בנדון שהתיר שם תרנגולת שלא הי' נמצא לה לב, ויצאו עליו עוררין, והוא ז"ל האריך להשיב על דבריהם והביא ג"כ סעד לדבריו מספר הזוהר ממקומות שונים. וסיים שם ולא שאני פוסק הלכות מספר הזוהר אלא שדבר זה הוא במושכל הראשון והאמת עד לעצמו ע"כ ויעש"ה, ודי בזה. — ובדרך אגב הנני מליץ פה גם כן לעיני הקורא דברי הגאון בעל חק יעקב אשר כתב בזה בה' פסח בסימן תפ"ט ס"ק י"א וז"ל שם „הנה חדשים מקרוב באו והדפיסו נוסח הספירה על פי הסוד וכונת הספירות. וכה"ג בהקפה שבלולב אומרים פסוקים על סדר כונת האר"י ז"ל, וכן נדפס סדר התפלה עם עבודת הבורא, וכה"ג הרבה ליקוטים מקובלים, ונתפשט דבר זה בעיני המון עם, כאלו כל הרוצה ליטול
את

ו. **ומן** הגאונים המצוינים אשר החליף רבינו תשובותיו עמהם בספרו שם היו: מחותנו הגאון רבינו יואל סירקיש מקראקא בעל הב"ח ז"ל (כאשר יבואר להלאה). הגאון מהר"ן שפירא מקראקא בעל מגלה עמוקות (שו"ת פנ"י ח"ב סימן מ"ח). הגאון מו"ה דוד הלוי בעל טורי זהב (שו"ת פנ"י ח"א סימן י"א). הגאון מו"ה מנחם מענדל מק"ק פרוסטיץ (שם בחלק יו"ד סימן ט"ו ובחלק חו"מ סימן י', ותשובת רבינו אליו לא נדפסה שם רק בח"ב סימן צ"א). הגאון מו"ה מנחם מן האבד"ק ווינא (שם בסימן כ"ו וכ"ט

את השם יצא ויטול, ובאמת לא נאה לכסיל כבוד, כי כבוד אלקים הסתר דבר, ואעתיק מה שכתב מהרש"ל בתשובה בסימן ל"ח וז"ל „אשר ראית הרבה מן המדקדקים בדקדוקי עניות להניח תפילין של יד בישיבה, דע אהובי כי חדשים מקרוב באו ורוצים להיות מכת המקובלים וממדרשי הנעלמים ומתלבשי הראות לא יביטו באור הזהר ולא ידעו מוצאו ומובאו וכוונתו, אלא שכך מצאו בספרי רשב"י, ודע שכל רבותי ואבותי הקדושים ששמשו גאוני עולם לא נהגו כך אלא כדברי התלמוד והפוסקים. ועתה פקח עיניך וראה דאם היה בזה ממש אי אפשר שלא הזכירו שום מחבר אחד גם לא השמיע רמז בבבלי וירושלמי ספרא וספיקתא ושאלתות, ומי שלא ידע להשיג סודה על נכון יצא לקצץ בנטיעות, לכן אהובי אל תלך בדרך אתם ואין לך עסק בנסתרות המתיהרים בחידושים כאלו הם יודעים ומבינים רזי התורה ולפניה, והלואי שידעו הנגלים, ומה מאד יפה כחו של רבינו שמשון מקינון דאמרי שלמד כל ספרי הקבלה, הודה ואמר שהוא מתפלל כתינוק בן יומו וכו', על כן נהוג כדרכך ויהי' להם אשר להם. אבל דע שכל המשנה, ידו על התחתונה, וידינו על העליונה" עכ"ל מהרש"ל ז"ל. הרי מבואר מדבריו דאין לשנות המנהג אף בכת המקובלים, וכש"כ שאר שינוי המנהגים שנזכרו בספרים חדשים. ואף אם נימא דמותר לשנות איזה דבר לאיזה יחידי סגולה והיינו למי שמפורסים ומוחזק בחסידות ליודעי ח"ן אם רוצה לכוון איזה דבר או לשנות כפי מה שמצא חידוש בדברי האחרונים, ואף גם זאת רק בהצנע לכת ולא לפרסם הדבר לשנות המנהג, ועוד לווין ככרוכיא על מי שאינו משנה, ועושה עוד כמנהג ישנים כאלו כל חידושי תורה מאתם תצא, והשם יודע אם לעקל וכו' וכבר אמרו בירושלמי אעפ"י ששלחנו לכם סדר תפלות אל תשנו ממנהג אבותיכם", עכ"ל בעל חק יעקב שם: —

ויען

וכ"ט). הגאון מו"ה אברהם סג"ל במו"ה מאיר עפשטיין (שם בח"א חלק אהע"ז סימן ט' ובח"ב סימן ס"ז). והגאון מו"ה אברהם בהגאון בעל משאת בנימין (שם בח"ב סימן נ"ה ונ"ו), ושניהם היו רבני ק"ק בריסק דליטא. ומחותנו הגאון מו"ה יעקל בהגאון בעל משאת בנימין והוא בעל נחלת יעקב (שם בח"ב סימן ט"ז). הרב הגדול יניק וחכים מו"ה ליב שי' (שם בסימן י"ח), והוא לדעתי הגאון ר' ליב פישלש שהיה אבד"ק פרעמישלא ובווינא ובסוף ימיו בק"ק קראקא, והוא היה חותן רבינו בעל בית שמואל ז"ל. הרב הגדול מו"ה מרדכי ז"ל אחיו הצעיר של רבינו (שם בחלק א' היו"ד סימן י' וי"א ובחלק הו"מ סימן א' וב'). הרב הגדול ריש מתיבתא מו"ה אייזיק נר"ו (שם בחלק ב' בסימן נ"ז), והוא הגאון ר' יצחק אייזיק האבד"ק הורדנא שהיה לו ג"כ חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון מהר"ם כ"ץ אביו של רבינו הש"ך ז"ל כמבואר בסוף שו"ת גבורת אנשים. הגאון מופת הדור מו"ה מנחם מענדל (שם בסימן ע"ז וע"ח), ונראה שהוא הגאון בעל צמח צדק. ומחותנו הגאון מו"ה מנחם מענדל הלוי (שם בסימן מ"ג), ואין זה בעל צמח צדק כי הוא ז"ל לא היה לוי, ויותר נראה שהוא הג"מ מנחם מענדל מק"ק פרוסטיץ שזכרנו לעיל. הגאון מו"ה משה במו"ה יצחק יהודה לימא והוא בעל חלקת מחוקק (שם בסימן פ"ט, ותשובת רבינו אליו לא נדפסה שם רק בח"א חלק הו"מ בסימן ז'). גם השיב תשובותיו למחותנו הגאון מו"ה דוד הלוי ר"מ דק"ק ברודא, ולהרה"ג מו"ה זעלקא נר"ו, ועוד לאיזה גדולים בלתי נודעים לנו. ולכולם השיב רבינו תשובה מאהבה לברר הלכה פסוקה, שבעתים מזוקקה, בשפה ברורה, בפלפול ובסברה. והיה תקיף בדעתו בהוראותיו, ולא נשא פנים גם לגדולי המורים, כי לבו היה לב אמיץ בגבורים, סיני ועוקר הרים. ראה לדוגמא בספרו שו"ת פנ"י ח"ב סימן ה' שכתב שם להגאון מו"ה משה ז"ל והוא בעל חלקת מחוקק „ומה שכתבת שלא הבינו כן המגיד משנה והטור, מה בכך הלא גם לנו לבב אנוש, ואף שאיננו כמותם חלילה, אבל מקום הניחו לנו" עכ"ל. וכן תמצא עוד דברים כמו אלה בספרו שם במקומות שונים ואין להאריך בזה. —

והנה

ז. **והנה** מלבד כל אלה הגדולים שזכרנו לעיל היה לו לרבינו ז״ל גם כן שני חברים ורעים אהובים מגדולי וחכמי הדור ההוא אשר כרת עמהם ברית אהבה וידידות עוד בימי ילדותו. והיה ביניהם הרבה מכתבי שו״ת גם אח״כ בימי גדלותו. האחד היה הגאון מו״ה מאיר כ״ץ (אביו של רבינו הש״ך ז״ל), והוא ז״ל היה חבר מובהק לרבינו ז״ל כי התחברו ולמדו יחדיו בימי ילדותם שיעורי דאורייתא בעיון ובשקידה, וצללו במים אדירים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וגם אח״כ כאשר נפרדו זה מזה, כי נתקבלו לראשי ישיבות בקהלות שונות, עוד לא פסקה אהבתם ומרחוק הריצו זה לזה ספקותיהם ותשובותיהם בענינים שונים אשר כולן נדפסות ובאות בסוף ס׳ גבורות אנשים בשו״ת המיוחסים למהר״ם כ״ץ. והוא ז״ל שלח ג״כ את בנו בכורו רבינו בעל הש״ך ז״ל בימי ילדותו ללמוד אצל רבינו בישיבתו הרמתה לשאוב מים חיים מבאר תורתו, עד אשר הגדיל ושב לביתו מלא ברכת ה׳ בתלמוד ובפוסקים, ואז הריץ גם הוא ז״ל ספקותיו אל רבינו ז״ל עוד בחיי אביו מהר״ם כ״ץ הנ״ל. ורבינו השיב גם לו תשובה מאהבה ובחבה יתירה. ובראש תשובתו שם חלק כבוד גם לאביו הגאון מהר״ם כ״ץ כמבואר בשו״ת פנ״י בסוף ה״ב סימן י״ט שכתב שם בזה״ל „שלום אשיב לשואלי לאהובי תלמידי החביב לי כבני, היניק וחכים דולה מים מתוקים מבארות עמוקים מו״ה שבתי נר״ו. הנני מוסיף להפליא עליך הפלא ופלא אשר יש לך אב בחכמה מלא דעת ומזמה, לא נעלם ממנו מאומה, והלכת לישא דעי מרחוק ולשאוב מי בארי, ואין משיבין את הארי, ומכל מקום לא אמנע טוב מבעליו ואחוה דעי״ כו׳ עכ״ל (וראה מזה בש״ך יו״ד סימן ס״ה סוף ס״ק ל״ג שרמז שם על תשובה זו, וכתב שם „ושאלתי דבר זה ממורי הרב הגדול הגאון המפורסים מו״ה יושיע נר״ו, והשיב לי באריכות מה שנראה לו כדעת רבינו ירוחם״ וכו׳ עכ״ל הש״ך שם). — וחבירו השני של רבינו ז״ל היה הגאון מו״ה שמואל זנוויל האב״ד דק״ק נעשוויז שהיה ג״כ תלמיד מובהק להגאון רבינו מהר״ם מלובלין כמו רבינו ז״ל, ושניהם קבלו ביחד מתורתו של ר׳ מאיר בימי ילדותם עד אשר גדלו והצליחו והאירו פני תבל בתורתם. וגם בימי גדלותם לא הפרו את ברית אהבתם, והי׳

ביניהם

ביניהם תמיד מכתבי דברי ידידות ושאלות ותשובות עד למרבה, ובכל פעם הראה לו רבינו כל אותות אהבה וכבוד כראוי לאוהב טהור לב כמוהו, (ראה מזה בשו"ת פנ"י ח"ב מתחלת סימן מ"ט עד סוף סימן נ"ב וגם בחלק א' חלק חו"מ סי' ה'). אך עכ"ז גם אהבתו הגדולה אל שני החברים האלה לא קלקלה אצלו את השורה ולא הטתה את לבו הטהור לזוז מן האמת אף זיז כל שהוא, ובמקום שראה בדבריהם שהאמת נעדרת, יצא לקראתם בלשון מדברת, בתוכחת מגולה ואהבה מסותרת, ולא נשא להם פנים, וכאיש מזוין כגבור מלחמה התנשא ובא עליהם בהרבות לשונו לסתור כל דבריהם בכל פרט ופרט, ולפעמים גם בדברים קשים אשר אינם נוחים לשמוע, כי לא נתן מעצור לעטו, וכל כונתו היה לברר לפניהם כי צדקו דבריו מדבריהם. כן תראה בתשובתו הגדולה והרחבה אשר השיב לחבירו הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל, בדיני עירובין (והיא נדפסה בשו"ת פנ"י ח"ב סימן ד'), שכתב שם בזה"ל „הנה לא אכחד האמת תחת לשוני כי מוסכם הייתי שלא להשיבך כלל גם כי קבלתי כתבך זה ימים לולא כתבך האחרון שבקשתני להשיבך ובושתי להשיב פניך ריקם, כי חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש אשר כתבת על מה שכתבתי בכתבי הראשון וז"ל וכו' ע"כ לשונך עט סופר מהיר להוציא מילין מפומך ולהפאות עלי דברים אשר תנוקות של בית רבן לא יטעו למען יתייפו דבריך בפני הרואים ולהבהיל לב השומעים לאמר ראה זה טעות גדול הוא ובוודאי כנים דבריך, וזה היא כונתך שלא העתקת כל דברי כי יראת לנפשך, כי אלמלא העתקת היו הרואים רואים כי מעכ"ת כותב ולא מלבו, ובלב ולב ידבר, ולא ידעת כי ההעתק הוא אצלי וילכדו דבריך בפני כל חכמי לב, ואקוה כי דליתי דרי דבתרך וליחפו עליך וכו', ועוד מתוך לגלוג גלית אדעתך דאפילו משנה שלמה לא ראית כיצד משתתפין בתחומין כו' ואפשר דלפום ריהטך שכחת דפרק כיצד משתתפין הוא בעירובין ועלה בדעתך שהוא במסכת אחרת אשר אין אני רגיל בה כו', ואי לדידי ציית מהה תמהה דברים אלו מתשובתך ובפרט הקללה אשר כתבת והוא לגלוג על דברי, ואין נאה להכם לכתוב דברים אלו בתשובה. ועתה לכה נא ונוכחה דע"כ צריך אתה להודות לדברי וכו', ובשאר

דבריך

דבריך בפלפול זה לא ראיתי להשיבך מאשר הדברים פשוטים בעיניך מאד שכתבת שאין כאן מקום עיון כלל ודברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר, ואני עני ואביון בכל מקום ואיני מבין דברי התוס׳ אפילו אחרי העיון, ואתה רב גוברך וישר חילך: **והנה** כתבת וז״ל ואזדו התוס׳ לטעמיהו כו׳ עכ״ל. ועתה גנב גנובי למה לך הלא ידעת כי איש אשר כמוני נחש ינחש ובדברי רבותינו הגדולים בעלי התוס׳ ז״ל כל היום לבי רוחש וכו׳ ויפה כתבת שאין כאן מקום עיון כלל כי נראה מדברי מעכ״ת שלא עיין במקום ההוא כלל. ולבי אומר לי כי לא יצאו דברים האלו מפי התוס׳ כלל אלא מן המתחילין (?) כתבו. וכן קבלתי כי רוב דברי רש״י ותוס׳ ז״ל בביצה הם מוטעים ומעורבים מפירושים אחרים וכו׳. והנה הבנתי כונתך וירדתי לסוף דעתך דמה שאתה מתמיה בתמיהות קיימות וגדולות ובצורות כל כך, אין ספק רק להבהילני מקול המולות דבריך כדי שיסתתמו טענותי, ומעכ״ת יודע בי מנעורי כי אני לא אשוב מפני קול דברים אשר אנכי שומע, ותאמין לי כי אני ישבתי וגם עיינתי קרוב לשעה טרם הבנתי קושייתך ועד הנה איני מבין דדמי האי מדרבנן כדלא גמרי אנשי שמעתתא, וכאלו לא שמענו שום קושיא מעולם" וכו׳. ע״כ ויע״ש שהאריך בכל פרט ופרט בדברי קנטורין, וסיים שם עוד „ומה שפלפלת באורך ותמהת בתמיה גדולה עלי, מה אעשה אהובי לתמיהתך, ועד כמה תתמה עוד, אל תתמה על החפץ, ותמיהתך רבה יותר מרניאל, דהתם כתיב אשתומם כשעה הדא, ומעכ״ת מתמיה ועומד בתמיהתו עד היום. והנה בכל המיהתך לא ראיתי אפילו מקום אחר שיש בו כדי לתמוה אפילו קטן מערכך מאה מעלות, כש״כ הכם כמעכ״ת כאשר כתבתי למעלה." עכ״ל רבינו בתשובתו הארוכה שם:

ח. **וכמו** כן תראה ג״כ מה שכתב רבינו בתשובה גם להברו השני והוא הגאון מהר״ש זנוויל האבד״ק נעשוויז, [הגאון הזה הי׳ תלמיד להגאון מהר״ם מלובלין וגם תלמיד להגאון בעל משאת בנימין שהיה ג״כ חמיו זקנו כמבואר בהגהות חלקת מחוקק בסימן קכ״ט שם] אשר נדפסה תשובתו אל רבינו בנדון עגונה, עי׳ בשו״ת פנ״י ח״ב בסימן נ״א אשר השיב שם לרבינו בענין אי היישינן

לשאלה

לשאלה וכו׳ וז״ל „לדעתי בחנם טרח מעכ״ת כל הטרחות והיגיעות ודבר גדול נטל מעכ״ת על עצמו לחלוק על דברי הבית יוסף ומוהר״ם ז״ל אשר מימיהם אנו שותים. ואם בעיני מעכ״ת קושיא היא לא מפני זה נבא לבטל דבריהם רק עלינו ללמד עד מקום שידנו מגעת, ואם לא נוכל ליישבם אזי נתלם בקוצר דעתנו ולא לבטל דברי הגאונים וההוראה שפשטה" וכו׳ ע״כ. ועל זה השיב לו רבינו שם בסימן נ״ב בזה״ל „אגרת מעכ״ת הגיעני וקריתי ושניתי ותהי בפי כדבש למתוק, ומה שביקש מעכ״ת להשיב עליו, באמת לולא אהבתי אליו לא שלחתי ידי עוד לכתוב דבר בנדון זה. יען כי הוא יגיעות הרבה על חנם כאשר כתב גם מעכ״ת בעצמו, ואני הנה ידעתי וגם ידעתי כי אלמלא אמרה יהושע בן נון לא צייתי לי׳, לפי המנהג חכמי מדינתנו יצ״ו, דבדבר שנדפס בשלחן ערוך אין לשנות ח״ו כתורת משה. ואפילו בדברים המוכרחים מחויבים אנחנו לעייל פילא רבה בקופא זעירא דמחטא שלא להודות ח״ו להכם אחד שחדש דבר, כאשר כתב מעכ״ת והפריז על המדה לומר שנתפשטה הוראה זו אשר כבר כתבתי, כי גם הגאונים אשר לפנינו והגאון מהר״ל מפראג נחלקו על זה, ולא עוד אלא שכתבת כי בדבר שאין לו מובן מחויבים אנחנו לתלות בקוצר דעתנו. והנה לא די לו בענין זה אשר מעכ״ת אומר על מותר אסיר אבל סופך לומר גם כן על אסור מותר. ולפי דעת מעכ״ת אשר אנו מחויבים לתלות בקוצר דעתנו, אם כן אם אמצא דבר היתר בשלחן ערוך אשר נראה לי מכח קושיא גדולה שהוא אסור מחויב אני להתיר את האיסור או לשלם מכיסי, רחמנא ליצלן; מהאי דעתא ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות ויפתח בדורו כשמואל בדורו. וכבר התהלתי ת״ל לחבר השגות גדולות על הראשונים ועל האחרונים כי אין משוא פנים בדברי אלקים היים. ומובטח אני בהגאון החסיד רבינו בית יוסף זללה״ה שלא ירע בעיניו. והנה נניח מזה כי פליאה נשגבה בעיני אשר מעכ״ת חס על כבוד רביני בית יוסף ולא חס על כבוד רבותינו בעלי התוס׳ ז״ל אשר הבית יוסף ואנחנו מימיהם אנו שותים כו׳, ואני אומר בטח כי מובילנא מאני דמעכ״ת לבי מסותא אם יהי׳ שום חכם ומורה הוראה בעולם שמסכים עם מעכ״ת, דללשנא בתרא חיישינן לשאלה וכו׳. וחי ראשי

כי

כי אלמלא רבינו הגדול היה עומד וצוה לפנינו לא הייתי מקבל ממנו דבר זה כי נתן מכשול לפני המעיינים" וכו' עכ"ל רבינו בתשובה שם, ועוד האריך שם בכל פרט ופרט, אבל אחשוב כי די בזה:

ט. **והנה** כל קורא מבין ומשכיל ידין את רבינו בזה לכף זכות כי אורייתא הוא דקא מרתח בי׳ ושלהבת האמת עלתה מאליה על כן כתב מה שכתב. ובעיקר מה שכתב רבינו בתשובה שם נגד הפסק של השלחן ערוך, אל יעלה על דעתך כי הלך בזה בעקבות רבו הגאון מהר"ם מלובלין ז"ל אשר פנה עורף לכל החבור השלחן ערוך ולא רצה לסמוך עליו בשום מקום, כמבואר בתשובותיו בכמה מקומות (שו"ת מהר"ם מלובלין סימן קל"ה ועוד במקומות שונים) כי כבר רבו עליו חבריו גאוני וחכמי הדור ובטלו את דבריו, וכולם קימו וקבלו עליהם לפסוק אחרי הכרעת רבותינו הבית יוסף והרמ"א ככל הכתוב בחבור הש"ע עם הגהותיו, כמבואר בשו"ת צמח צדק בסוף סימן ט׳, וגם רבינו בעצמו אעפ"י שהיה תלמידו של מהר"ם מלובלין כנודע, עכ"ז כתב בתשובה אחרת (שו"ת פנ"י ח"א חיו"ד סוף סי׳ ב׳) „ואני רוב מנהגי לפסוק אחרי השלחן ערוך כי כן ראיתי מרבותי" עכ"ל. וכוונתו על רבו הגאון בעל הסמ"ע ושאר רבותיו ז"ל. ובמקום אחר כתב ג"כ שרבו הנ"ל הזהיר אותו שלא לפסוק כלל מתוך ספר הלבושים מהגאון מהר"ם יפה ז"ל (שו"ת פנ"י ח"ב סוף סימן י"ח). וכל כך נתקבל ונתפשט אז חבור השלחן ערוך בכל תפוצות ישראל ללמוד וללמד ולהורות מתוכו הלכה פסוקה, עד שהגאון מו"ה דוד הלוי חתן רבינו בעל הב"ח ז"ל כבר ראה אז כי נחוץ מאד לחבר עליו פירוש רחב, ובעבור זה קם והוציא לאור אז חבורו היקר „טורי זהב" על הש"ע יורה דעה לברר כל דין על בוריו להלכה ולמעשה. וכמו כן התעורר אז גם רבינו הש"ך ז"ל תלמיד רבינו יהושע בעל מג"ש, והוציא לאור גם חבורו שפתי כהן על ש"ע יו"ד בהסכמות כל גאוני וזקני הדור ההוא עמודי ההוראה אשר כולם כתבו והתמו ונתנו לו רשות והרמנא להדפיס פה קראקא את פירושו בצד הש"ע למען ישוטטו רבים ותרבה הדעת, וגם רבינו בעל מג"ש ז"ל בעצמו היה

מן

מן המסכימים הראשונים שם כנודע ה), וכל זה מפני שכבר היו רגילים אז כל מורי הוראות בישראל לפסוק מתוך השלחן ערוך. וכן תמצא ג"כ בשו"ת פנ"י ה"א חלק אבן העזר סימן י"ב שהשיב רבינו שם על השאלה שבאה לפניו באיש א' שנשבע על דעת אשתו ועל דעת חמיו שלא יעלה על דעתו לגרש את אשתו בגט פטורין כל ימיו, ושלא יועיל לזה שום התרה בעולם בלתי רצון הבעלים הנ"ל, ואח"כ נשתטית אשתו מאד עד שאי אפשר לדור עמה. וגאון אחד האריך בתשובתו להתיר ושלחו הדברים לפני רבינו, ועל זה כתב רבינו שם „כי שאלה זו אינה צריכה לפנים כלל, וכדאי הוא הגאון החכם השלם נ"י להורות היתר להשואל

בלי

ה) ויען כי ספר הש"ך על יו"ד מהדפסה הראשונה אשר שם נדפסו ג"כ הסכמות הגאונים עליו איננו בנמצא כל כך בזמננו זה, אמרתי להעתיק לעין הקורא פה עכ"פ הסכמת הגאון בעל מג"א ז"ל אשר נתן לרבינו הש"ך בעצמו מדי בואו לקראקא להדפיס פה ספרו. וז"ל שם „עם היות כי מכירו הייתי לשעבר כי היה אתי עמי במחילתי ולמד בישיבתי ועל קנקנו תהיתי וקנקן חדש מלא ישן מצאתי, ועתה הנה זכיתי אשר בעיני ראיתי, כי הוסיף חכמה על אשר שמעתי, הלא הוא אחד קדוש מדבר האלוף המרומם נר ישראל עה"י פ"ה בוילנא קדישא נר יניקא ונר קשישא, תלמידי ותיק המחכים את רבותיו בר אבהן ובר אוריין כבוד מו"ה שבתי הכהן נר"ו בן כבוד הגאון עמיתי ורעי אהוב כערכי מו"ה מאיר הכהן זצ"ל, שחבר ספר נחמד אף נעים על ספר השלחן ערוך מטור יו"ד, ובו הראה עושר כבוד מלכותו, בחריפתו ובבקיאתו כידודי אש מפיו יהלוכו. חידושים חדשים אשר לא שערום הראשונים, והשגות נכבדות על הפוסקים האחרונים, וגם על קצת ראשונים. ובעבר י עין עיוני בספרו שם לבי בקרבי, ואמרתי ברוך ה' אשר נתן בן חכם ישמח אב בתוך העם הרב. ובכן סמכתי את ידי עליו להסכים להדפיס לזכות בו את הרבים יראו רבים וישמחו, ישוטטו רבים ותרבה הדעת, ובלי ספק ישמח אלקים ואנשים. ואולי נזכה כי תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ויתקיים מקרא כתוב ושפכתי רוחי על כל בשר וגומר אכי"ר. הכ"ד החותם מפני כבוד התורה בסדר הואיל באר את התורה הזאת, שנת ת"ה לפ"ק. נאום יושע בלא"א מו"ה יוסף זללה"ה החונה פה ק"ק קראקא יע"א":

וכיוצא

בלי שום עזר וסעד מחכמים אחרים ולא לשום ספר שבעולם כי אם על פי השלחן ערוך בלבד שהתיר בדבר מצוה סתם ולא זכר כלל דעת ר"ת בזה אלמא דלא השש לה כלל" וכו' ע"כ, ודי בזה. ואולם מה שצדד רבינו בתשובתו לחברו הגאון מהרש"ז ז"ל הנ"ל בנדון העגונה, והאריך שם לנטות מפסק השלחן ערוך בזה שלא כמנהגו, זאת היתה לו רק באותה תשובה בלבד, מפני שעיניו ראו וגם הראה לעין כל בראיות ברורות ונאמנית דפסק השלחן הערוך שם הוא נגד דעת רוב גדולי הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל אשר מימיהם אנו שותים וגם סוגיא דשמעתתא אזלא כותייהו, ודלא כדעת הש"ע, על כן מיפשט פשיטא לי' לרבינו ז"ל דבכל כה"ג לא אזלינן שוב בתר סתימה השלחן ערוך רק כדעת רוב הפוסקים אשר כל בית ישראל נשען עליהם. כמבואר כל זה בארוכה בדברי רבינו בתשובתו שם. וכבר דברנו מענין זה הרבה במבוא לספרי כלילת יופי חלק ראשון בהערה ה' שם, ופה אין המקום להאריך בזה: —

י. **והנה** כאשר תשים עין בקורת ברוב תשובותיו של רבינו ז"ל כן עוד תחזה כי נוסף על גדולתו וצדקתו, היו ג"כ עיניו פקוחות על כל הנעשה בישראל בעניני דת ודין, והיה גם כן מגן ומחסה ורב להושיע לכל בנות ישראל העגונות להתירן מכבלי העיגון יותר מכל גאוני והכמי דורו, ובגודל חריפתו ובקיאתו צלל במים אדירים, והעלה פנינים יקרים, עד שעלתה בידו להתיר את הקשורים, והתמרמר מאד על קצת הכמי הדור על אשר עמדו מנגד ולא באו בצירופא דרבנן להתיר צרורות. ולפעמים באו ג"כ לאסור בשביל חומרות יתרות. ועוד בימי חורפו היה לו ויכוח דברים בזה עם רבינו הגדול מו"ה יואל סירקיש מקראקא בעל הב"ח ז"ל אשר גם הוא היה מן המחמירים בזה וכתב תשובה גדולה וארוכה להשיג על תשובת רבינו הנדפסת בשו"ת גאוני בתראי בסימן כ"א אשר האריך שמה בשריותא דעגונה, וע"ז חזר רבינו ושלח אליו תשובתו הרמתה להצדיק את דבריו, והיא נדפסה בשו"ת פנ"י ח"ב סימן מ"ז שם, ואם אמנם כי ערך תשובתו אליו בהכנעה רבה ובענוה יתירה והיה דן לפניו בתלמיד לפני רבו וכנה אותו בכל פרט ופרט בשם „מורי", אך בעיקר הדבר לא הסכים עמו להחמיר

בעגונה

בעגונה, והשיב על כל דברי בעל הב"ח בדברים של טעם, ואעתיק פה רק ראשי דברים מה שנוגע לענייננו. וז"ל שם „ילמדנו רבינו הגאון יצ"ו מטיבותא דמר קא אמינא לשאול את פיו הקדוש להורנו דרכו וללמדנו הורתו מה שהשיב לי על שאלתי, ולטרדת היריד אשאל בקצרה. מה שהביא מפסקי הגאונים אשר ברוב חכמתו כלל בראשי פרקים ובקיצור לשון כל כללי תשובתי והשיב עליהם בזה"ל וכו', ועתה רבינו נר ישראל פקח עיניך וראה במה אתה פוטרני, פה קדוש יאמר דבר זה כו', ומה שכתב מורי כו' וזהו סתירה גדולה לדברי מורי יצ"ו. ועתה אבוא להשיב על מה שהוכיח מורי כו', וא"כ מורי מדברי עצמו הוא מוקשה. בללא דמלתא ידעתי מאד כי זה דרכו של רבינו נר"ו לסמוך על דברי האחרונים, ואצ"ל על שום מנהג כמשפט ליראי ה' ולחושבי שמו, ובתחלת שאלתי ידעתי כי לא יסכימו עמי חכמי הדור כי כן דרך הזמן הזה שכל הדברים הכתובים על ספר אפילו בתרא דבתרא אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו, ואם גם פה מפיק מרגליות חולק עליו אין סומכין על דבריו. רק היתה כונתי להציע לפני חכמי הדור לידע על מה אנו סומכין כו' בהא סליקנא ובהא נחתינא כי האלקים מצא את עון בנות ישראל העגוגות על הנם ובזה יקבל מר שלום כנפשו ונפש תלמידו" עכ"ל בתשובתו שם.

וכדברים האלה כתב רבינו ג"כ בתשובה אחרת להבירו הגאון מהר"ש זנוויל האבד"ק נעשוויז (שו"ת פנ"י ח"ב סימן מ"ט) בנדון עגונה א', וז"ל באמצע התשובה שם „והנה על הבית יוסף צערי גדול מאד כי לא כתב שסתמו דבריהם אלא כתב שבדבריהם מבואר דחיישינן לשאלה, וזהו תימה גדולה, והאלקים אם הפוסקים בעצמם היו עומדים לפני והיו אומרים כן לא צייתינא להו מפני שנתנו מכשול בדבריהם לסמוך על נביאות, וביחוד שהתוס' והמרדכי מבואר מדבריהם דלא חיישינן לשאלה, והחולק על זה עליו להביא ראי' ברורה להפך מדברי התוס' אשר כל מימינו הוא מהם ומפיהם אנו חיים, וכבר ידעתי בתחלת דברי כי לא יתקבלו דברי תשובתי בזה יען כי כן הדרך בדורנו זה בדבר שנתפשט בתשובות האחרונים, אפילו יבא אליהו ז"ל ויאמר בהפך אין שומע לו, ואצ"ל אחד מחכמי הדור, אפילו נפיק מרגליות אסור להודות

לו

לו על האמת, אבל הברור כי אלקים מצא את עון בנות ישראל שהן עגונות בעוה"ר על חנם, וכבר נתבשרתי מן הגאון מו"ה יואל שי' שגם הגאון מהר"ל מפראג ז"ל לא היה חש לשאלה" וכו' עכ"ל רבינו בתשובתו שם. ובסוף סימן נו"ן כתב עוד שם להגאון מהרש"ז הנ"ל „וכבר גמרתי בדעתי אם יגזור ה' בחיים, לשלוח פסקי זה לכל תפוצות ישראל אילי אמצא עוזרים ותומכים ויתגלגל זכות על ידי שלא לעגן בנות ישראל, ושלום, נאמן אהבתך יושיע" עד כאן לשונו: —

יא. **ורבינו** לא נח ולא שקט ועשה מעשה רב להתיר כמה עגונות גלמודות, מכבלי העיגון, עפ"י ש"ס ופוסקים, ועל הרוב הסכימו עמו ג"כ גאוני הזמן מן המצוינים שבדור. ראה לדוגמא בשו"ת פנ"י ח"ב סי' נ"ג בנדון עגונה א' שהוגבה עדות עליה פה קראקא ביום ה' לסדר נשא ת' לפ"ק ורבינו האריך שם בתשובה להתירה, והסכימו עמו גאוני הועד ביומא דשוקא ביריד יערסלוב, ומהם הגאון מו"ה ליפמאן סג"ל בעל תוס' יו"ט, והגאון מו"ה משולם זאלצבורג האבד"ק לבוב. ועוד שם בסימן נ"ד בנדון העגונה שהוגבה עדות עליה פה קראקא ביום ב' ה"י מנחם ת' לפ"ק, ושלח רבינו את תשובתו בשריותא דאתתא להאחים הגאונים מו"ה יעקל בעל נחלת יעקב ומו"ה אברהם האבד"ק בריסק דליטא, והם בני הגאון בעל משאת בנימן ושניהם הסכימו עמו להיתרא. ועוד שם בסימן נ"ה בנדון העגונה שהוגבה עדות עליה בק"ק ניישטעטיל ביום ג' ט' השון שצ"ח לפ"ק וכתב שם רבינו „שהשתדלה העגונה אצל כמה גדולים ובראשם הגאון מו"ה יואל זצלה"ה, וגם הפצירה בו כמה פעמים להסיר מעליה כבלי העיגון ולא עלה בידה כלום, ומ"מ בראותי כי נמשכו ימי העגונה וגדול כים שברה, נכמרו רחמי עליה ואמרתי לעיין בזה בחזקת היד אולי מן השמים יורוני" וכו' עכ"ל, וע"ש שעלה בידו להתירה. ועוד שם בסימן ס"א ע"ד העגונה שנהרג בעלה ע"י רוצחים והוגבה עדות עליה פה קראקא ביום ה' ד' אדר ת"ב לפ"ק. ועוד שם בסימן ס"ב בנדון עגונה אחת שהוגבה עדות עליה בק"ק נ"ש ביום ד' כ"א אייר ת"ב לפ"ק, ותשובת רבינו שם ג"כ להתיר ובלבד שיסכים עמו עוד אחד מבעלי הוראה המפורסמים ובא עה"ח שם פה קראקא, ביום א'

לסדר

לסדר בא ת"ג לפ"ק. ועוד שם בסימן ס"ג בנדון העגונה שהוגבה עדות עליה בק"ק בריסק דליטא ביום א' ד' כסלו שצ"ט לפ"ק, והגאון האב"ד דשם מו"ה אברהם בהגאון בעל משאת בנימן פתח בהיתרא תחלה והאריך בתשובתו שם, וכתב והבאתי הדברים לפני הרבנים הגאונים שבמדינה ביריד לובלין שצ"ט לפ"ק, ויצאו שלשה בראש הקרואים ה"ה הגאון מו"ה משה ר' מענדלש האבד"ק פוזנן, והגאון הגדול מו"ה יו"ט ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט, והגאון מו"ה מאיר האבד"ק לבוב יצ"ו, ואח"כ כתבו שטנה מק"ק פפד"ם לעורר על זה, וחזר הגאון מו"ה אברהם הנ"ל וערך עוד הפעם תשובתו בזה, ובאו הדברים לפני רבינו המחבר ורבינו האריך שם בחריפתו ובקיאתו (בסימן ס"ד שם) וסיום דבריו שם להתיר. ועוד שם בסימן ס"ה בנדון העגונה שהוגבה עדות עליה לפני בית דין הגדול בקראקא ביום ה' י' סיון ת"ז לפ"ק. ועוד שם בסימן ס"ו באה ג"כ תשובת רבינו מה שהאריך בשריותא דעגונה א' (ונרשם שם לעי' בשו"ת ב"ח בסימן ע"ד מה שהשיב בעל הב"ח ע"ז, והגאון המחבר השיב להב"ח תשובה על דבריו, והיא נדפסה בשו"ת פנ"י ח"א חלק אהע"ז סימן ט"ו). ועוד שם בסימן נ"ד בנדון עגונה א' מקראקא והוגבה עדות עליה פה קראקא עוד בחיי רבינו בעל הב"ח ז"ל ולא השתדל בהתרתה, ובתוך כך נפטר והלך לעולמו, ושוב באו קרובי האשה העגונה אל רבינו יהושע בעל מג"ש והפצירו בו שהוא יסיר מעליה כבלי העיגון, וע"ז כתב רבינו שם בזה"ל: „הגם כי היה ראוי למשוך ידי מזה הנדון כיון שהגאון המופלג בעל הב"ח ז"ל לא השתדל בהתרתה, בוודאי היה נראה לו כי אין העדיות מספיקים להתירה, ואין משיבין את הארי לאחר מותו וחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, אך ורק יען כי העידו לפני כי הרב הגאון הנ"ל שנים או שלשה ימים לפני פטירתו קרא לאחד מאוהבי האשה העגונה הנ"ל וצוהו שילך אלי ושיבקש ממני שאשתדל בהתרתה, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר ובהרמנא דמצוה קא עבידנא, ושמע מינה דלא פסיקא לי' להגאון הנ"ל לגמרי שהיא אסורה, אך מרוב טרדותיו בחיבור ספריו אשר לא נתנוהו השב רוחו כדי לגמרם, לא הספיק לו הזמן לעיין בשריותא דההיא אתתא, וכיון שראה שנמשכו ימי העיגון שלה יותר מדאי הקל מעליו עולה

והשליכה

והשליכה עלי ולכן קמתי בעזה"י" וכו'. ע"כ לשון רבינו, וע"ש שהאריך בתשובתו להתירה כדת של תורה, ודי בזה: —

יב. **ודע** כי רבינו יהושיע בעל מג"ש לא היה כלל תלמידו של רבינו הגדול בעל הב"ח ז"ל, כאשר השבו קצת מסופרי זמננו, כי בכל מקום שמביא את ספר הב"ח לא קרא אותו בשם „מורי", כאשר קרא בכל מקום לרבותיו הסמ"ע ומהר"ם מלובלין ומהר"ש מפרעמיסלא בהגאון מו"ה פייבוש מקראקא שזכרנו לעיל, רק מביא אותו בסתם, ואף גם באותן התשובות אשר הריץ לפני רבינו בעל הב"ה בעצמו, והרבה לספר בשבחו לרוממו ולפארו, כי הוא יחיד בדורו, הודו והדרו, אבל שם „מורי" לא זכר עליו, ולפעמים זכר עליו רק שם „מחותני". ואם אמנם כי מצאנו ג"כ בתשובה אחת אשר ערך רבינו יהושיע בהיותו עוד בימי חורפו, (ע"ד עגונה א' אשר העתקנו לעיל מספרו פנ"י ח"ב סימן מ"ז) שקרא אותו שם בכל פרט ופרט בשם „מורי" וגם התם א"ע שם בסוף תשובתו שהוא תלמידו, נראה ברור כי תואר מורי שבכל התשובה ההיא אינו רק כינוי כבוד בלבד, וזמנא קא גרים לזה, מפני שאז היה אחרי מות קדושים גאוני קשישאי רבינו מהר"ם מלובלין והסמ"ע ומהר"ם יפה ובעל משאת בנימן ושאר גאוני ארץ מתלמידי רבינו הרמ"א ז"ל אשר כולם נאספו אז אל עמם, ונשאר אחריהם בחיים רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל יחיד בדורו בתורה ובגדולה, והיה אז רבן של כל בני הגולה, כי העמיד תלמידים הרבה גדולים ומצוינים, וכל הכמי וגדולי הדור היו מריצים אליו כל שאלותיהם וספקותיהם, ורבינו יהושיע בעל מג"ש שהיה אז קנקן חדש מלא ישן אבל עדיין צעיר לימים, מלא כה עלומים, לא יפלא אפוא אם חשב את עצמו בעת ההיא כאלו היה גם הוא תלמידו של רבינו הב"ח ז"ל אשר היה כבר זקן ויושב בישיבה, וכל הארץ האירה מכבודו, ואשר על כן כאשר בא לפניו בשאלה ובקש ממנו מענה, נהג ענוה בעצמו והיה דן לפניו כתלמיד לפני רבו, וקרא אותו בכל פעם בשם מורי ובראש דבריו פתח ג"כ בבקשה וכתב „ילמדנו רבינו". וכל זה היה רק בשביל כבוד תורתו ורם ערכו וגדולתו, ולא בשביל שלמד אצלו בישיבתו. כן נראה לי

ברור

ברור ו). ואולי היתה התשובה ההיא הראשונה אשר ערך אליו רבינו ז"ל, כי בשאר מכתבי שו"ת אשר הציע לפניו אח"כ לא מצאנו

ו) וביוצא בזה תמצא ג"כ לשאר גדולי ישראל קמאי ובתראי מן המצויינים אשר נהגו ענוה בעצמן בעת אשר אחד מהם ערך את שאלותיו כד הוה זוטרא לגברא רבא אשר היה גדול ממנו בחכמה ובמנין השנים והיה ג"כ מפורסם בעולם לזקן ויושב בישיבה ומאור עיני הגולה, אז קרא אותו בתואר הכבוד „מורי ורבי", ואת עצמו כינה בשם תלמידו אעפ"י שלא למד אצלו מעולם. כן תראה להגאון החסיד מו"ה שלמה ברבי יהודה שהיה נקרא בשם ר' שלמה ר' ליבוש (והזכירו הגאון מהר"ש מלובלין בתשובה בסימן כ' בין גאוני ק"ק קראקא ביחד עם הרמ"א ובעל שארית יוסף ומהר"י כהן שפירא). ובפי תלמידיו היה נקרא בשם מהר"ש החסיד או מהר"ש השני נגד רבם מהר"ש הראשון שהוא מהרש"ל ז"ל — ונדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בס' כתיבות עולם למהר"ל מפראג כתיב הלשון פ"ט בראש כל חכמי דורו. ונודע ג"כ שהיה תופש ישיבה בקראקא ובפוזנן ובלובלין, והי' ג"כ רבם של הגאונים בעל השל"ה ובעל משאת בנימין ובעל הב"ח ז"ל, כאשר כבר זכרנו מזה במבוא לספרי כלילת יופי ח"א, ועכ"ז תשוב ותראה כי כאשר ערך בימי חורפו שאלותיו וספקותיו לפני רבינו מהרש"ל ז"ל שהיה אז זקן הדור ונשיאו קרא אותו בשם „רבו" ואת עצמו קרא בשם תלמידו אעפ"י שלא למד אצלו כלל, (ראה מזה בשו"ת רש"ל בסימן ע"ט). וכן תמצא ג"כ לגאוני בתראי, ולדוגמא בימי רבינו מו"ה אברהם ברודא ז"ל שהיה גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה בזמנו. וכאשר הליע' הגאון מו"ה משה מרוטנבורג האבד"ק אלטונא והאמבורג את שאלותיו לפניו בעסק עגונה אחת היה דן לפניו בקרקע כתלמיד לפני הרב, וכתב אליו ג"כ שהיה נקבא אל הכלים גם תמול גם שלשום כזעירא דלא שאיל בשלמא דרביה וכו' ע"כ (ראה מזה בשו"ת מהר"ש זיסקינד בסימן כ"ט). והוא לא למד אצלו מעולם כידוע. וכמו כן תמצא גם להגאון מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות שבכל תשובותיו אשר הליע לפני הגאון מהר"א ברודא ז"ל כתב אליו ג"כ שהוא בא לדון לפניו כתלמיד לפני רבו, וקרא אותו ג"כ בשם אדוני מורי ורבי (שו"ת פנים מאירות ח"א סימן ב' וסימן כ"ב). וכל קורא מבין ומשכיל יבין מעצמו שכל זה אינו אלא תואר הכבוד בלבד, כי מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות לא למד מעולם בישיבתו של הגאון רבינו מהר"א ברודא ז"ל כנודע ודי בזה. —

מצאנו בשום מקום שכנה אותו עוד בשם „מורי" רק בשם „מהותני", ראה לדוגמא בשו"ת פנ"י ח"א בחלק אבן העזר סימן ט"ו שנדפס שם תשובת המחבר אל רבינו בעל הב"ח על תשובתו הנדפסת בשו"ת ב"ח סימן ע"ה, וכתב המחבר שם בזה"ל „יגדל נא שלומו ויראה חיים בעולמו, הוא אהובי ומחיתני הגאון הגדול מופת הדור והדרו, נר ישראל ואורו, דבר אחר לדורו, זקן ויושב בישיבה, דבריו נשמעים באהבה, אשרי העם השומעים את חכמתו, ושואבים מים מבאר תורתו, פ"ה ע"ה ר"ג מרנא ורבנא מו"ה יואל נר"ו יאיר. מכתב קודש אגרת הוד מעלתך הגיעני אש־ השיב על שאלתי ע"ד העגונה וכו'. והנה דבריו קריתי ושניתי ואמרתי ברוך ה' אלקי ישראל אשר לא השבית לנו גואל, להאיר עינינו בדברי ספיקותינו ובימיו עדיין יש תורה בישראל" וכו', ומסיים שם „ומובטח אני בחסדך, שיהי' אמרי פי לרצון לפניך שלא להקפיד עלי אם מחמת שלהבת האמת יצא מקולמסי שום שפת יתר" עכ"ל, ובכל התשובה הארוכה ההיא לא הזכיר עליו אף פעם א' שם „מורי" כאשר יראה המעיין שם. וכן בתשובה אחרת אשר השיב ג"כ רבינו בעל מג"ש לרבינו בעל הב"ח ז"ל, והיא נדפסה בשו"ת ב"ח החדשות סימן ג', גם שם לא קרא אותו בשם „מורי" רק בשם מחותני, ורק בסוף התשובה התם א"ע בשם תלמידו, והוא רק בדרך כבוד:

יג. **והנה** תראה עוד שם בחלק אבן העזר סימן ג' באמצע תשובתו שם שכתב בזה"ל: „ואל אלקים הוא יודע כי אחרי כותבי זה שלחתי ושאלתי לי ספרי הגאונים מורי בעל דרישה ופרישה וספר הגאון בעל בית חדש ז"ל, ומצאתי כי מורי הנ"ל פירש כפירושי כו', ובעל הב"ח הרגיש קצת בקושיא זו ופירש דהטור כונתו דוקא שיבא עליה, וסיים ועיין בתוס' יומא שכתבתי לעיל ע"כ, ולא הבנתי מה כונתו במה שכתב לעיין בתוס' דיומא והלא שם מבואר שלא כדבריו ואנן קיי"ל בכל מקום דהרא"ש הולך בעקבות התוס' ואלמלא היה חולק עליהם פשיטא שהיה מזכיר זה בספרו" עכ"ל רבינו. הרי שקרא את רבו בעל הסמ"ע בשם „מורי" ואת בעל הב"ח לא קרא בשם מורי רק בסתם, וכן בכל מקום שמביא את ספר הב"ח לא יזכירהו כלל בשם „מורי" לא עוד אלא שלפעמים דבר גם כן נגרו קשות ובלשון אי כבוד,

ולא

ולא נשא לו פנים בדברים הנוגעים לדינא בין להקל ובין להחמיר ראה לדוגמא בשו"ת פנ"י ח"ב סימן כ"ו שכתב בזה"ל: „והנה קצת לומדים הראו לי ספר בית חדש להתיר כזה וסמך על ספר התרומה ושרי לי' מרי' להתיר איסור ברור ולהניח דברי הגדולים בחכמה ובמנין ולסמוך על דברי היחיד, ולא עוד אלא שרי ליה מרי' על מה שלא העיד אמת במחכ"ת שכתב דהרא"ש התיר בזמן הזה ושכך כתב בשני המקומות. ותימה גדולה עליו שהעיד מה שלא היה דהרא"ש לא כתב כן אלא כך כתב" וכו' עכ"ל. ועוד שם בסימן כ"ט בתשובתו להגאון מו"ה מנחם מן האבד"ק ווינא נר"ו, כתב גם כן וז"ל „מה דבדק לן מכ"ת בין דם לדם כו', והנה בא מעשה כזה לידי והארכתי בתשובה להגאון מו"ה יואל נר"ו מק"ק קראקא ולהגאון מהר"י מלובלין (הוא הגאון מו"ה יעקב שהיה אב"ד בק"ק בריסק דליטא ובק"ק לובלין, והוא אבי הגאון רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל), וכולם עמדו בשיטתי להתיר וכו', והנה אני שולח למעכ"ת גוף הכתב של הגאון מו"ה יואל מק"ק קראקא, ושם תראה כי כל מה שכתב בספרו בית הדש וכן כל מה שכתב בתשובה אלי הכל הוא בא במחתרת, ומרמז הכל על הוכחות שלי שהוכחתי מדברי המרדכי והוא רוצה להשיב על הוכחתי, והנך רואה כמה דבריו דחוקים שהוא רוצה לפרש וכו', ופירוש כזה אלו אמרה המרדכי בפנינו לא צייתינא ליה דוודאי לא הוה שתיק תלמודא לפרש פירוש זר כזה, כי מי הוא הנביא להבין פירוש כזה מעצמו, והנה הוא מוכיח אותי על פני על שלא חסתי על כבוד בעל ת"ה ז"ל, והוא איננו חס על כבוד המרדכי ז"ל לפרש בו פירוש זר ומוקצה מן הדעת לא שערום רבותינו הראשונים ז"ל ואין ספק שהאמת כדברי" עכ"ל. וכל מבין ומשכיל יבין מעצמו כי אלו היה רבינו בעל מג"ש תלמידו של רבינו בעל הב"ח ז"ל לא היה כותב עליו כדברים האלה. ואף גם מתוך תשובה אחרת הנדפסת ג"כ בספרו שם בסימן ל"ד נראה ג"כ שלא היה תלמידו, כי שם דבר דברים קשים ומרים נגד הפסק של רבינו בעל הב"ה ז"ל על שהתיר בספרו ב"ח איסור חדש בזמן הזה, אשר לא היה יכול שום תלמיד להרהיב עוז בנפשו לכתוב כזאת על רבו אשר למד

פעם בישיבתו, ושתה מים מבאר תורתו ז). אבל אם נחליט שלא היה מעולם תלמידו ותואר „מורי" שכתב עליו בימי חורפו לא היה

ז) ודע כי רבינו הגדול מו"ה יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל התיר בספרו שני דברים שלא ברצון חכמים וגרם לעצמו כי רבים מחכמי וגדולי דורו יצאו לריב עמו ודברו אתו משפטים. מהם ערכו טענותיהם לפניו באהבה ובכבוד ועשו עמו מלחמה בשלום, ומהם באו גם בדברים קשים ובלשון אי כבוד, ולא נשאו לו פנים:

א) במה שיצא לדון בדבר החדש ופסק דאין איסור חדש נוהג בשל גוים בזמן הזה והוא בספרו ב"ח בטור יו"ד סימן רצ"ג. ובזה העיר עליו חמת המקנאים (כמ"ש בעצמו בספרו שו"ת ב"ח החדשות בסימן מ"ב בדרך השי"ן השלוף) באמרם שהתיר דבר חדש נגד דעת רוב הפוסקים הראשונים והאחרונים, וגם הוא נגד הלכה פסוקה בש"ע יו"ד סימן רצ"ג שם. ובט"ז ובש"ך הביאו ג"כ את דבריו והשיגו עליו גם הם. ועמהם גם הגאון מהרי"ם קאיידניבר בעל ברכת הזבח. ואולם עוד בחייו של רבינו בעל הב"ח התווכחו עמו מגדולי חבריו ובקשו ממנו לחזור מדעתו, ולא אבה שמוע להם. ומהם הגאון מהרל"ם בעל תוס' יו"ט ז"ל אשר עוד בשנת שצ"א ערך אליו תשובתו אשר בה ירה עליו חצי השגותיו בכל תוקף ועוז כמבואר בשו"ת גאונים בתראי בסימן ג', ושם נדפס ג"כ מה שהשיב לו רבינו בעל הב"ח על דבריו וגם תשובת בעל תוספות יו"ט מה שחזר ודחה את תשובותיו של הב"ח בזה. ובסוף דבריו סיים עם הבקשה כי טוב ויפה הוא להציע מו"מ של הלכה זו לפני חכמי הדור שהם יכריעו בדבר ויעו"ש. ואחריו באו עוד שני גדולי הדור וערכו גם הם טענותיהם לפני בעל הב"ח לבטל דבריו. והם הגאון מו"ה אהרן במו"ה משה מאיר אשכנזי בשנת שצ"ד. והגאון מו"ה ברוך בענדיט סג"ל מק"ק מאהלוב בשנת שצ"ז, כמבואר בשו"ת ב"ח החדשות בסי' מ"ח ומ"ט, ובעל הב"ח לא ענה להם דבר. ושוב קם גם הגאון רבינו בעל מג"ש בספרו שו"ת פני יהושע ח"ב בסימן ל"ד והוא ז"ל האריך בתשובתו שם להשיג על פסקו של הב"ח בכל פרט ופרט גם בדברים קשים כי לא נתן מעצור לעטו, וז"ל שם „כבר הלכה רווחת בישראל דחדש בזמן הזה אסור אף בשל גוים ולא היה פוצה פה ומערער בדבר כי הדברים יצאו מבטן הגאון הגדול רבינו יצחק הידוע בעל התוספת ז"ל, והסכימו עמו כל הבאים אחריו. ומה שהעולם נוהגין להקל כבר ישבו האחרונים המנהג, ולא שחלקו על הר"י בעל התוס ז"ל

היה רק כינוי כבוד בלבד, לא יפלא עוד כל כך על רבינו על אשר פלטה קולמסו דברים קשים נגד כבודו של אותו זקן. כי

נשוב

ז"ל, עד שקם חכם אחד והוא הגאון בעל בית חדש ונחלק על הר"י בעל התוספת כמבואר בספרו סימן רל"ג. והנה יתבשר הגאון הזה במה שבשר הוא בכמה מקומות בספרו כי שארי לי' מארי' על אשר חלק על הר"י והגלוים אליו בחנם. ולא על המחלוקת אני כועס, כי וודאי אין לך אלא שופט שבימיך ורשאי כל אדם לחלוק בראיות ברורות אפילו על דברי הראשונים וכמ"ש הרא"ש ז"ל. אך על דבריו ועל רמות רוחא דנקיט לי' אאני כועס אשר שיים בדבריו כי איסור חדש בש"ג איננו אלא חסידות, ואסור לנהוג בו בפני רבים, והנה עשה את דברי הר"י בעל התוספת לאפס ותוהו וכאלו דבריו נתונים מסיני עד שלא נחשבו דברי הר"י וכל הפוסקים אפילו לקום להם לחומרא לכל הפחות, ובמקום אשר היה ראוי לומר הגם שיש להשיב על דברי הר"י מ"מ אין לעבור עליהם הואיל ונפיק מפומיה, שכן דרך התלמוד והגאונים ז"ל, אבל לא לסמוך על דעתו ולגזור אומר שאסור לנהוג כדבריו. ועתה באתי להראות לעיני העמים והשרים אשר אין בדבריו ממש ואין גם אחד אשר יאמר עליו כי היא זה תשובה על שיטת הר"י, וקול דברים אנחנו שומעים, ותמונה אין אנו רואים. ועתה יעברו כל דבריו לפנינו כבני מרון ואני אשיב ידי עליהם כבולר על סלסלות, ואח"כ אביא ראיה מן הירושלמי דמבואר שם דחדש נוהג בש"ג, וגם מן התלמוד מוכח כן" וכו' עכ"ל רבינו בעל מג"ש בתשובה ועי' שם שהאריך מאד בזה. והנה הגאון ז"ל הרס ולא חמל וחשב בדעתו כי כבר סתר כל בניני ב"ח חדש בענין זה. אבל מי יגלה עפרות זהב מעיני הגאון עין העדה בעל מג"ש ז"ל, ואז היה רואה איך שנכדו אשר יצא מחלציו ונשא גם את שמו והיה ג"כ רבן של כל בני הגולה והוא הגאון האדיר מו"ה יעקב יושיע מקראקא בעל חידושי פני יהושיע ז"ל חבר ג"כ פסק חדש בענין חדש (בקונטרס אחרון בסוף פ"ק דקידושין שם) והוא עמד שם לימין צדקו של רבינו בעל הבית חדש ז"ל וחזק כל בניני ביתו והראה לעיני העמים והשרים כי יפה דן ויפה הורה. אחרי אשר העמיק והרחיב הדברים שם לבאר היטב מחלוקת הפוסקים אם חדש בחוץ לארץ הוא דאורייתא או דרבנן, והביא שם מערכה מול מערכה. ושוב העלה דלדעת הסוברים שהוא מדרבנן פשיטא דבש"ג שרי אף לכתחלה דהא בהא תליא, ושוב הראה שם דסוגיין דעלמא מוכחא טפי כדעת המקילים בזה. וגלה שם

דעתו

נשוב ונאמר, כי רק אהבתו אל האמת גרמה לו שלא לשאת פנים אף לגדול הדור ומאור עיני הגולה כמו רבינו בעל הב"ח ז"ל

אעפ"י

דעתו דעת תורה ודעת נוטה שמלא רחבת ידים לבא בכחא דהתירא לברר וללבן הדברים כשמלה, ויעו"ש שהעלה שדברי רבינו בעל הב"ח נכונים בזה. וגם השיר מעליו כל ההשגות שהשיגו עליו קמאי ובתראי שזכר שם (ולא זכר מאומה גם מן השגות של זקנו רבינו בעל מג"ש כי לא הי' עוד בדפוס בימיו). ואחריו יאיר נתיב גם הגאון המפורסם מהר"ץ גלוגא ז"ל האבד"ק אלטונא והאמבורג בספרו שו"ת תפארת לבי חיו"ד סימן ס"ד שגם הוא ז"ל האריך בתשובה שם לברר כמה לדדי היתר בענין חדש, ודרך בזה בעקבות הגאון בעל חידושי פני יהושע בקונטרס אחרון שם בכל פרט ופרט כאשר יראה המעיין שם. —

ב) גם במה שפסק רבינו בעל הב"ח בספרו בטור יו"ד סוף סימן רמ"ו והביא ראיות מכמה מאמרי הש"ס שניתן רשות לראש ישיבה ליהנות ולהתפרנס ע"י המתנות ומותר לו לקבל עד שיתעשר כדי שיהי' דבריו נשמעין וכדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו עכ"ל. והנה גם על היתר זה קמו עליו מקנאים אשר קראו ערעור עליו כי הפריז מאד על המדה בזה, ואחד המיוחד מגדולי זמנו והוא הגאון הישיש מו"ה אליעזר במו"ה שמואל אשכנזי האבד"ק אפטא, הנודע ע"י ספרו הגדול „דמשק אליעזר" על מסכת חולין *) העיר עליו כל חמתו כי יצא להשיג על כל דבריו בזה גם בדברים קשים ולא נשא לו פנים, והוא בספרו דמש"א שם נרים פ' אלו טריפות גבי ר' אלעזר דכי הוה משדרי לי' מידי מבי נשיאה לא שקיל וכי הוה מזמני לי' לא אזיל. ועי"ז הביא שם דברי הרמב"ם בפ"ג מה' ת"ת שהביא ראיות שאסור לת"ח לקבל דורונות, והכסף משנה שם דחה ראיותיו. וכן הוא ג"כ בטור יו"ד סוף סימן רמ"ו וכתב שם הב"י דהרמב"ם לטעמי' אזיל, ובאמת שלא נהגו חכמי הדורות כמותו, והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם, וגם

הרשב"ץ

---

*) אם יפלא עליו הקורא בראותו כי הרהיב עוז בנפשו לחלוק על הגאון בעל הב"ח ז"ל ובא עליו בתוכחת מגולה ובלשון מדברת גדולות כמו על איש כערכו, הנה בעינינו לא יפלא הדבר כלל אחרי שנתברר לנו כי היה חי עם בעל הב"ח ז"ל בדור אחד, ושניהם היו חברים אשר למדו בישיבה אחת, כי בילדותם שאבו מים מבאר אחת ורב אחד היה לשניהם גם הוא היה רב גדול בישראל זקן ויושב בישיבה, כאשר הראיתי לדעת בתולדותיו אשר יבואר להלאה בספרי זה, ולכן לא היה נזהר בלשונו נגדו וכתב עליו מה שכתב.

אעפ"י שהיה אוהבו ומחותנו, כי האמת היתה נר לרגליו ואור לנתיבותיו: —

יד. **והנה** קורא יקר! הנה נא ידעתי כי הלאתיך מעט ברוב דברים, כי הרבתי מלים עד כה יותר מן המדה, ואולם אתה

הרשב"ץ בתשובותיו האריך לחלוק על הרמב"ם בזה, ולסתור כל דבריו — והגאון בעל דמשק אליעזר כתב גם אריכות דברים בזה לברר הדברים באר היטב ובסוף דבריו כתב כדברים האלה: „והנה קם תחתיהם מהרי"ם (הוא הגאון מו"ה יואל סירקיש בעל הב"ח), וראה את כל דבריהם והביא כל הראיות של הכסף משנה ודחיות כל הראיות של הרמב"ם להתיר וכאלו הם דברי עצמו וגנובים הם אתו ודרושים מעל ספר כסף משנה הנ"ל אלא שהוסיף מדברי עצמו שניתן רשות לראש ישיבה ליהנות ולהתפרנס ע"י מתנות ומותר לו לקבל עד שיתעשר כדאיתא בפ' אלו נאמרין גבי ר' אבהו ור' אבא דמן עכו וכו' עכ"ל מהרי"ם ז"ל. ולהסיר תלונה מישראל שלא להכשיל הדורות הבאים שיאמרו הלא אדם גדול מישראל הוא שחבר באורים על כל הארבעה טורים, וגם הוא תופס ישיבה בק"ק קראקא עיר ואם בישראל כמה שנים, ולכן יש לסמוך עליו, על כן באתי בזה להודיע טעותו, דמ"ש ראיה מרבי אבהו וכו'. והכלל הוא דהך והכהן הגדול מאחיו אין הפירוש שיתנו לו מתנות עד שיתעשר כדי שיהי' דבריו נשמעין אלא ר"ל שהיו קובעין לו שכירות ולא מכיסם אלא כדכתיב גבי מלך גם לאנכם יעשיר וגו'. וביעקב ע"ה והקשורים ליעקב וגו'. וכיוצא בו עושים לרבנים ולראשי ישיבות חק קבוע משכר החופה וכיוצא בזה וכמו שנוהגין עוד היום, והמהרי"ל היו נותנין לו חק קבוע משכר שדכנות, וכיוצא מדברים אלו, ובכה"ג מיירי כל הנך ראיות שהביא מהרי"ם אבל ליטול מתנות אסור, אי נמי באותו הפעם שמינוהו רשאי ליטול וכמעשה דיוחנן המתת כשמינוהו לכהן גדול. אבל אח"כ כל ימיו אסור ודלא כמ"ש מהרי"ם דלעולם שרי ליטול אף להעשיר כדי שיהיו דבריו נשמעין" עכ"ל בעל דמשק אליעזר בספרו שם. ובמחכת"ה לא הועיל כלום עם כל דבריו בזה, כי רוב גדולי הדור הסכימו עם רבינו בעל הב"ח בזה להלכה ולמעשה. וכן נהגו גם הדורות הבאים אחריו לסמוך עליו ביותר זה בכל מקום ובכל זמן. וכמ"ש גם הט"ז והש"ך ביו"ד סוף סימן רמ"ו, ודברי הרב בעל דמשק אליעזר בזה לא שמיעא להו כלומר לא סבירא להו, וכללא אמרו „דאין הלכה כרבי אליעזר". וראה מזה ג"כ להגאון רבינו ישעיה סג"ל הורויץ ז"ל

אתה כרחום תחוס ואל תכעס עלי, כי גם אני אך לברר את האמת באתי אשר אני ואתה חייבים בכבודה: —

ומעתה הנני חוזר ושב לדבר ג"כ מעט מקורות ימי הייו של רבינו ז"ל בהיותו פה בעירנו. והנה כבר כתבנו מראש מקדם כי רבינו יהושיע בעל מג"ש נתקבל בסוף ימיו לריש מתיבתא פה קראקא למלאות מקום כסאו של הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות אשר היה ג"כ לפנים ריש מתיבתא פה, ואולם לא מיד לאחר פטירתו כי בעל מג"ע נפטר בשנת שצ"ג לפ"ק, ורבינו יהושיע בא לקראקא אח"כ סביב לשנת שצ"ט, והיה זה עוד בחיי הגאון רבינו בעל הב"ח שהיה אב"ד וגם ריש מתיבתא פה, ואולם להיותו טרוד מאד בסידור ספרי הב"ח לבית הדפוס, וגם היה אז לעת זקנתו, היה נלאה נשוא לבדו את עול הרבנות ואת עול הישיבה גם יחד, ובעבור זה ראו ראשי ומנהיגי העדה לקבל את רבינו הגאון בעל מג"ש להנהיג את הישיבה הגדולה פה, ונתנו לו תואר ריש מתיבתא. ואחרי פטירתו של רבינו בעל הב"ח ז"ל פה (ביום עשרים באדר ת' לפ"ק), גם אז לא קבלו ראשי העדה פה מיד רב אב"ד אחר במקומו, כי הגאון מו"ה יהושיע שהיה ר"מ פה היה תופש ג"כ בכל תכסיסי הרבנות, וכל עסקי העדה היו נחתכין רק על פיו ונהג את כל העדה בחכמה ובתבונה ובדעת, וגם כל דבר הקשה הביאו אליו, ושלש כתות הדיינים אשר היו ממונים מאת ראשי הקהל היו כולם כפופים לו וסרים למשמעתו בפקודת ראשי וטובי הקהל כמבואר הכל בפנקס הקהל פה. ומן הדיינים הגדולים דפה אשר ישבו בקביעות בביתו של רבינו ז"ל היו הגאון מו"ה יהודה זעלקיל מזו"א אשכנזי (והוא היה חתנו של רבינו בעל הב"ח ז"ל), והגאון מו"ה ברכיה בירך שפירא בעל ס' זרע בירך (והוא היה חתנו של הקצין מו"ה שלום מעליש מהותנו של בעל תוס' יו"ט) והגאון מו"ה צבי הירש הכהן (אשר שלשתם היו מן הבית דין

ז"ל בספרו של"ה ח"ב דף ל"ו ע"ב במס' שבועות שהאריך שם ג"כ בכחא דהיתרא בדברים של טעם, ועי' ג"כ בשו"ת ב"ח סימן כ"ב שהאריך עוד בזה. ועי' ג"כ בשו"ת פנים מאירות ח"א בסימן ע"ט. והדברים עתיקים ואכ"מ להאריך בזה. —

דין הגדול דפה), והם באו על החתום אחרי חתימת יד רבינו הגאון בעל מג"ש ז"ל על כמה פסקי דינים אשר יצאו מתחת ידם, והמה בכתובים בפנקס הקהל פה של הסופר הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט בהגאון מו"ה יוסף דלאקרוט ז"ל בסימן תרכ"ט מיום ו' ה"י סיון ת"ו לפ"ק, ובסימן תרס"ו שם מיום ו' ר"ח מנחם ת"ו לפ"ק ועוד במקומות שונים. ובשנת ת"ג לפ"ק ישב עמו בדין הגאון מו"ה מרדכי קראשניק ז"ל שהיה ג"כ דיין הגדול פה קראקא (והוא המובא בבאר הגולה באו"ח סימן תקפ"ו), ובפנקס שם בסימן צ"ז באו שניהם על החתום על פס"ד שיצא מאתם ביום ד' כ"ו חשון ת"ג לפ"ק, ועוד הפעם על פס"ד מיום ד' ד' כסליו ת"ג לפ"ק „נאום יושיע בלא"א מו"ה יוסף זללה"ה, ונאום הק' יעקב מרדכי קראשניק" ע"כ. ושוב נתקבל הגאון מהר"ם קראשניק לאב"ד ולר"מ בק"ק לונטשיץ שכן נמצא בפנקס שם בסימן תר"ח העתק מכתב ידו של הג"מ מרדכי קראשניק ר"מ ואב"ד בק"ק לונטשיץ מיום ה' ט' שבט ת"ו לפ"ק, (וראה מזה ג"כ בהערותינו בספרי „כלילת יופי" ח"א דף מ"ו ע"א). וכן תמצא חתימות ידיהם גם כן בדפוס בספרו שו"ת פני יהושיע. בחלק ב' בגביות עדות אשר הוגבה פה על עגונות שונות, — ומשך זמן שלש שנים ומחצה, היינו מאמצע שנת ת' לפ"ק, שאז נפטר רבינו בעל הב"ח ז"ל, עד תחלת שנת ת"ד לפ"ק, היה פה ריש מתיבתא אחר שהיה ג"כ מדברנא דמתא והוא רבינו יהושיע בעל מג"ש, ואולם כאשר ראו ראשי ואלנפי העדה פה כי רבו התלמידים פה מיום ליום מאשר נקבצו ובאו מכל קצוי ארץ ללמוד בישיבת הכמים פה עד כי כבד על רבינו ז"ל לשאת לבדו בעול הישיבה הגדולה. אז נועצו לב יהדיו ונמנו וגמרו למנות ולהוסיף עוד ראש ישיבה אחר מלבד רבינו ז"ל, והסכימו כולם לבחור אז את הגאון הנודע מו"ה יו"ט ליפמאן סג"ל העללער בעל תוס' יו"ט שהיה אז ר"מ ואב"ד בק"ק לאדמיר אשר בגליל וואהלין, וכתבו אליו כי בא יבא לקראקא לכהן פאר בעדתם ולשבת פה בתור ריש מתיבתא ולהרביץ תורה ברבים כמו הגאון מהר"י בעל מג"ש. וביום ב' דחוה"מ סכות ת"ד לפ"ק נתבשר הגאון בעל תוס' יו"ט ע"י ציר מיוחד מבתו הגבירה מרת רבקה

ובעלה

ובעלה הרב הגדול החריף מו"ה צבי הירש מעליש ח) כי נתקבל לר"מ בקראקא נוסף על הגאון מו"ה יהושיע אשר כבר זרח באור תורתו שם, (לשון בעל תוס' יו"ט בספרו הקטן מגילת איבה). ויען כי עברו על רבינו בעל תוס' יו"ט גם בעיר לאדמיר, בהיותו אב"ד שם, צרות רבות ורעות ע"י שונאיו הרבים והעצומים אשר קמו והלשינו עליו בעלילות שונות לפני שר המדינה שם עד אשר היה נרדף ממנו מאד, ואם כי אח"כ נעשה שלום ביניהם בעזרת אוהביו, עכ"ז שמח הגאון ז"ל לקול הבשורה הזאת, וקבל עליו המשרה להיות ר"מ בק"ק קראקא, היא העיר הגדולה והחשובה עיר ואם בישראל

ח) הרב הגדול החריף מו"ה צבי הירש ז"ל חתן בעל תוס' יו"ט היה בן הרב החסיד הקצין מו"ה שלום מעלים מיקירי ק"ק קראקא שהיה חמיו של הרב הגאון מו"ה ברכיה בירך שפירא במו"ה יצחק אייזיק זצ"ל דרשן ודיינא דק"ק קראקא הנודע ע"י ספרו הנכבד זרע ברך על התורה שנדפס בקראקא בשנת ת"ז לפ"ק בהסכמות הגאונים דפה בעל תוס' יו"ט ובעל מגיני שלמה ז"ל. והקצין מו"ה שלום מעלים הנ"ל הראה ג"כ אות לטובה למחותנו הגאון בעל תוס' יו"ט ז"ל אשר מיד בבואו לקראקא בתחלת שנת ת"ד לפ"ק נדב לבו של מהר"ש הנ"ל ונתן לכסף מוצא להדפיס שנית פה קראקא בדפוס הרב ר' נחום ב"ר משה מייזלש, את סדרי המשניות עם פירוש הרע"ב והתוס' יום טוב עם הוספות רבות אשר הוסיף בעל תוס' יו"ט בתוספותיו עוד הרבה על הראשונות. ובנו הרב הגדול מו"ה צבי הירש הנ"ל היה ג"כ עתיר נכסין. וכנמצא בפנקס של הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוש ספרא מתא דפה, בסימן רכ"ו שם, שהיה לו לר' הירש חתן הגאון ר' ליפמאן סג"ל בעל תוס' יו"ט דין ודברים בעסקי הלואות עם הרב ר' נחום מייזלש הנ"ל המדפיס דפה, ונעשה פשרה ביניהם ביום ו' כ"ג אייר ת"ה לפ"ק. ואולם לדאבון נפש אביו הזקן מהר"ש הנ"ל, ונפש חמיו בעל תוס' יו"ט, נפטר מו"ה הירש הנ"ל בקוצר ימים ביום ג' סיון ת"ה לפ"ק (פנקס הח"ק פה) כאשר קונן עליו מר חמיו בעל תוס' יו"ט ז"ל בהסכמתו לס' זרע ברך הנ"ל אשר שם הסכים ג"כ עם הרב המחבר להדפיס בתוך חיבורו זרע ברך ג"כ קצת חידושי תורה מהני מילי מעליותא מחתנו ר' הירש הנ"ל אשר, נשארו אחריו בכתובים, ונקראים בשם „עטרת צבי", שיהי' לו למזכרת נצח וראה מזה בהקדמה שם:

וכן

בישראל בכל הארצות המערביות ושמה נודעת ומפורסמת גם בכל ארצות המזרחיות (מגילת איבה שם). ומיד ביום ד׳ אסרו חג דסכות נסע משם עם כל בני ביתו ובא לקראקא ביום ג׳ כ״ה חשון ת״ד לפ״ק, ונהג גם הוא ז״ל ישיבתו הרמתה פה נוסף על הישיבה הגדולה אשר רבינו מהר״י בעל מג״ש עמד בראשה, והתלמידים הלכו אז מהיל אל היל וקנאת סופרים הרבתה הכמה ותושיה בישראל: —

טו. **ואולם** גורל שני הגאונים האלה מעמדם ומצבם במה שנוגע להליכות ביתם ולפרנסתם לא היה שוה, כי הגאון מוהר״י בעל מג״ש למד תורה מתוך רחבת לב, כי היה לו הון ועושר בביתו תורה וגדולה במקום אחד, גם בניו גם בני בניו והתניו לוקחי בנותיו כולם היו ראשי אלפי ישראל, קצינים ונדיבים ומגדולי העיר ונכבדיה, כאשר יבואר להלאה, וכל אשר עשה רבינו יהושע פה לטובת הכלל הן לדון ולהורות לכל הבא בשאלה, והן לשאת עליו עול הישיבה הגדולה, והן לפקה בעסקי הקהלות, את הכל עשה הנם אין כסף בלי שום קבלת פרס, לא מקופת העדה ולא מיהידי סגולה אשר עמדו על הפקודה, כי היה עתיר נכסין ולא היה צריך ליטול. אך לא כן היה גורל הגאון מהרל״ס בעל תוס יו״ט, שהוא ז״ל למד תורה מתוך הדחק, ופרנסת ביתו היתה מצומצמת מאד, יען כי כל רכושו אשר היה לו בימי עלומיו כבר הלף והלך לו בענין רע ע״י מלשינות ועלילות שונות, כמבואר הכל בספרו הקטן מגילת איבה, ובבואו לקראקא כבר הגיע אז לימי הזקנה והיה חסר כח וחסר עוז עד אשר נלאה נשוא. ועל כן כאשר נורע הדבר לאלופי הקהל, לא נחו ולא שקטו ועוד בשנה ההיא בר״ח אדר ראשון ת״ד לפ״ק נמנו וגמרו והסכימו כולם להחזיר העטרה ליושנה וקבלו אז את הגאון בעל תוס׳ יו״ט גם כן לאב״ד בק״ק קראקא והגליל, למלאות מקום הגאון בעל הב״ח ז״ל שהיה פה אב״ד לפניו, למען תהיינה לו כל ההכנסות של הרבנות מן כל העיר ומן כל ארץ הגליל, ועי״ז תהי׳ פרנסתו מצויה לו בריוח בדרך כבוד. ובאין ספק שכל זה נעשה ג״כ בהסכמת הגאון מוהר״י בעל מג״ש, וזה מפני שהוא לא היה צריך כלל להכנסות הרבנות כי ברכו ה׳ בעושר, וגם מכבודו לא נגרע מאומה, כי גם

לאהר

לאחר שנתקבל בעל תוס' יו"ט לאב"ד בעיר פה, גם אז היה רבינו יהושיע המוציא והמביא, וכולם היו כפופים לו, וכן כל ג' בתי דינים הקבועים פה, היו סרים למשמעתו כמקדם עפ"י פקודת ראשי העדה פה, כמבואר בפנקס הקהל במקומות שונים בפסקי דינים שיצאו מבית דינו הגדול פה גם מתחלת שנת ת"ד עד אמצע זמן הקיץ משנת ת"ה לפ"ק, וממשלתו היי שוה לממשלת הואון בעל תוס' יו"ט בכל דבר שבקדושה, וגם לא נעשה שום הסכמה פה או איזה תקנה בתוך קהל ועדה, מבלעדי הסכמת שניהם ט)

וכמו

ט) ובן נמצא הסכמות שניהם גם כן על הרבה ספרים שנתחברו ויצאו לאור בזמנם בדפוס קראקא, ובשאר מקומות, ונדפס תמיד בתחלה הסכמת הגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יו"ט ואח"כ הסכמת הגאון מו"ה יהושיע במו"ה יוסף ז"ל בעל מג"ש, כן תראה הסכמותיהם בשנת ת"ד על ספר שיר ידידות, ובשנת ת"ה על ס' הס"ך יו"ד, ובשנת ת"ו על ס' זרע ברך על התורה, ובשנת ת"ז על ס' פתח עינים, והוא מראה מקומות על הזהר והתיקונים, והם כולם מדפוס קראקא. וכן נמצא הסכמותיהם גם כן על ספר עמק המלך דפוס אמשטרדם בשנת ת"ז לפ"ק. ועוד על שאר ספרים שונים. וכבר ידענו כי בעל תוס' יו"ט היה האב"ד ובעל מג"ש היה הר"מ פה קראקא, ואולם יען כי גם בעל מג"ש היה נוהג פה נשיאותו ברמה גם בכל עניני ותכסיסי הרבנות כמו רב אב"ד, וכל העדה היו כפופים לו וסריה למשמעתו (וזה מפני שהם היו צריכים לו והוא לא היה צריך להם, שהי' לו הון ועושר בביתו ולא נטל שום פרס מן הקהל) ע"כ נכתב גם עליו לפעמים תואר אב"ד, והוא רק כינוי כבוד בלבד. וכן תמצא ג"כ תואר אב"ד לפעמים גם אצל הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות אשר גם הוא ז"ל היה ר"מ פה לפניו בימי רבינו הב"ח ז"ל אשר היה אז האב"ד פה כנודע. אך יען כי גם רכ"ם מלבד שהיה ריש מתיבתא פה היה תופס ג"כ בכל תכסיסי הרבנות וכל עסקי העדה פה היו נתמכין על פיו (כי גם הוא ז"ל היה עתיר נכסין תורה וגדולה במקום אחד ולא הי' צריך ליטול מאומה מן הקהל ובעבור זה היו ג"כ דבריו נשמעין, כמוהו כמו הגאון הב"ח ז"ל), ע"כ נכתב גם עליו בפנקס הח"ק דפה שהי' דרשן ור"מ ואב"ד פה ק"ק קראקא, וכל קורא משכיל יבין מעצמו כי תואר האב"ד אשר נכתב על שני הגאונים הנ"ל אינו רק כינוי כבוד בלבד וכמ"ש לעיל וז"ב :

והנני

ולמו כן נהג את ישיבתו הגדולה עד יומו האחרון אשר לדאבון נפש כל בית ישראל נתבקש רבינו יהושיע בישיבה של מעלה ועלה אל האלקים ביום שבת קודש ז"ך מנחם ת'ה לפ"ק ופה חלקת מחוקק ספון. ובפנקס הח"ק פה וכן על אבן מצבתו נכתב עליו כדברים האלה:

„מורינו ורבינו, מופת דורינו, גאון תפארתנו, הגאון הגדול מו"ה יהושיע בן מוהר"ר יוסף זצלה"ה, נפטר והלך לעולמו בשבת קודש ז"ך מנחם, ונקבר למהרתו ביום א' כ"ה מנחם ת"ה לפ"ק, והוא בעל מגיני שלמה, ושו"ת פני יהושיע" :

טז. **והנה** מה שנודע לנו ממשפחת בית אביו ז"ל, כבר נזכר לעיל בתוך המשך דברינו אשר גם אחיו של רבינו ז"ל והוא הרב מו"ה מרדכי מווילנא גם הוא ז"ל היה אדם גדול בתורה אב"ד ור"מ בקהלה אחת מערי יהודה, והוא הריץ ג"כ כל שאלותיו וספקותיו אל רבינו ז"ל וכן נדפס גם ממנו תשובה אחת בשו"ת פני יהושיע חלק ראשון חלק יו"ד סימן י', ורבינו השיב לו שם בכבוד גדול, ואחותם הגבירה היתה אשת הרב הגאון החסיד מו"ה שמואל שווארציר הלוי ממשפחת הורויץ, שהיה אביהם של האחים הגאונים מאורי הגולה מו"ה חיים הייקא הלוי ז"ל שהיה אבד"ק הרובשוב וק"ק הורדנא (והוא היה תלמיד מובהק להגאון מו"ה יעקב מלובלין אביו של רבינו הגדול מו"ה העשל זצ"ל), ומו"ה יהושיע משה אהרן הלוי ז"ל שהיה אבי הגאון המקובל מו"ה צבי הירש הלוי הורויץ שהיה אב"ד ור"מ דשלש קהלות זאמוט והוא בעל ספר גאון צבי הכולל שו"ת והידושים על הש"ס, (שנדפס בפראג בשנת תצ"ז ע"י בן בנו הרה"ג מו"ה דוב בער הלוי מק"ק קאמניץ, וראה מכל זה בהקדמתו שם), והוא היה לו מכתבי שו"ת עם הגאון הנודע מו"ה יצחק בן אברהם שהיה אז עדיין אב"ד ור"מ בק"ק ווילנא, ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פוזנן והמדינה, כמבואר בראש ס' גאון צבי שם, ודי בזה: —

ועתה הנני להציג פה לפניך קורא משכיל, ג"כ מתולדות רבינו בעל מג"ש מבניו ובנותיו ניניו ונכדיו דור אחר דור אשר

הרבה

הרבה מהם היו גאונים ומצוינים ומרביצי תורה בישראל, ומהם ג״כ קצינים ונדיבים פרנסים ומנהיגים אשר הארץ האירה מכבודם כאשר תראה להלאה, ולא אחשוב פה מאומה מתולדות נינו ונכדו הגאון מאור הגולה מו״ה יעקב יהושיע מקראקא אשר האיר עיני כל ישראל בספרו חידושי פני יהושיע על הש״ס, והוא היה ג״כ נכד בתו של רבינו בעל מג״ש ז״ל, כי כבר הארכתי בתולדותיו הרבה בחלק הראשון מספרי „בלילת יופי" בין רבני וגאוני ק״ק לבוב כי שם מקומו. ואולם פה לא באתי להשוב רק מתולדות שאר בניו ובנותיו אשר מהם יצאו ג״כ משפחות רבות ונכברות בישראל עד היום הזה, ואתה הסכת ושמע:

יז. **דע** כי שלשה בנים היו לו לרבינו מהר״י בע״ל מג״ש. הראשון היה הרב הגאון מו״ה משה ז״ל שהיה יותר מארבעים שנה דיין ראשון פה ק״ק קראקא, ומצאתי את שמו החתום ראשון על הרבה פסקי דינים בפנקס הקהל דפה משנת ת״ח עד שנת תמ״ה לפ״ק, ונתקבל לאב״ד בכמה קהלות גדולות ולא רצה לקבל עליו משרת הרבנות מחמת גודל ענותנותו, והיה לו ג״כ תורה וגדולה במקום אחד כי היה התן הגביר הראש והקצין הרב הגדול מו״ה מרדכי ה״ר ז״ל שהיה פרנס העיר והמדינה, והוא הרבה לו מוהר ומתן והעניק לו מכל טוב, ונמצא בפנקס הקהל פה מהרה״ג מו״ה מתתי׳ דלאקרוט ז״ל שהיה ספרא מתא פה (בימי הגאונים בעל מג״ש ובעל תוס׳ יו״ט) שהתחייב את עצמו הרב הגביר ר׳ מרדכי ה״ר הנ״ל גם כן להזק ידיו של משה התני׳ הרב הגאון מהר״ם הנ״ל ולהלוות לו סכום רב למען יוכל להביא לבית הדפוס אז את הספר „שאלות ותשובות" מהגאון אביו ז״ל (הוא ספר שו״ת פני יהושיע) מיד לאחר פטירת אביו, כאשר כבר זכרנו מזה לעיל. ואולם טרדות שונות עצרוהו מלהביא את הספר הנ״ל לבית הדפוס, ובמשך הזמן מת עליו גם בנו האבדך הרב החריף מו״ה מרדכי ז״ל בהיותו עוד רך בשנים (ביום י״ז אלול ת״ב״ד לפ״ק), והניח אחריו שני בנים, והם הרב הגדול מו״ה יהושיע הרב הגדול מו״ה אליקום געץ, וזה השני היה בן ג׳ שנים במות עליו אביו הרב ר׳ מרדכי הנ״ל ונתגדל על ברכי זקנו הרב הגאון מו״ה משה הנ״ל. ואח״כ נשא אשה מק״ק פוזנן, כי התחתן עמו

הגביר

הגביר הראש והפרנס מו״ה אברהם ראש מק״ק הנ״ל, ושם שקד על דלתות התורה בעיון בתלמוד ובפוסקים. עד אשר במשך הזמן נתגדל ונתקבל לדיין ובני ישיבה בק״ק פוזנן שם וכאשר נפטר פה קראקא אבי זקנו הרה״ג מו״ה משה הנ״ל (ביום כ״ח אייר תמ״ח לפ״ק) אז ירש הוא את כל רכושו בצירוף אחיו הרב ר׳ יהושיע הנ״ל, והיה לו תורה וגדולה במקום אחד, ולעת זקנתו התעורר והוציא לאור הס׳ „מגיני שלמה״ בדפוס אמשטרדם בשנת תע״ד בהסכמות גאוני ד״א פולין, ואח״כ גם הס׳ שו״ת פני יהושיע ח״א, שניהם מרבינו הגאון ז״ל לזכות הרבים, וכבר זכרנו מכל זה למעלה בתוך המשך דברינו. — בנו השני של רבינו בעל מג״ש היה הרב הגאון מו״ה חיים ז״ל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק קאלימיא והגליל, ובסוף שנת תל״א בא בהסכמה בין גאוני הועד דד׳ ארצות פולין ביריד יערסלוב על ספר לב אריה על התורה (דפוס ווילמערסדארף תל״ר), ושם בא על החתום „הצעיר חיים בן לאאמו״ר הגאון הגדול מו״ה יהושיע ז״ל מקראקא החונה לע״ע בק״ק קאלימיא, והותם פה יערסלוב״, והוא נפטר בשנת תל״ג כמבואר בס׳ מצבת קודש ח״א סימן נ״א. –- ובנו השלשי של רבינו ז״ל היה הרב הגדול מו״ה יהודה ליב שהיה חתן הגביר המפורסם הרב הגדול מו״ה טודרוס אשכנזי ז״ל אשר היה פרנס העיר והמדינה פה עוד בימי רבינו בעל הב״ח ז״ל, (והוא נזכר הרבה פעמים בפנקס הקהל של הרה״ג מו״ה מתתי דלאקרוט ספרא מתא פה, וגם נעתק שם בסימן אלף ור״א ג״כ סדר הצוואה שעשה הגביר ר׳ טודרוס הנ״ל קודם מותו ביום ג׳ י״ד אדר ראשון ת״ז לפ״ק, כי הניח אחריו בית גדול והון רב, וצוה לאשתו הגבירה מרת גיטל ולבנו הגדול הקצין מו״ה חיים אשכנזי שיעשו הכל עפ״י עצת מהותנו הגאון ר׳ יהושיע ר״מ דפה, ולא יטו מדבריו ימין ושמאל), והרב מהרי״ל הנ״ל היה בן זקונים לרבינו הגאון מהר״י בעל מג״ש. ונפטר בקוצר שנים ביום ו׳ כ״ד מנחם תכ״ד לפ״ק לראבון לב אמו הרבנית הגבירה מרת מרים אשת רבינו הגאון ז״ל אשר היתה עוד בהיים אז ונפטרה אחריו ביום ד׳ תשרי תכ״ה לפ״ק כנזכר בפנקס הח״ק דפה:

גם ארבע בנות היו לו לרבינו יהושיע ז״ל, כולן גבירות ועדינות, בתו הראשונה הגבירה מרת אסנה היתה אשת הרב הנגיד

המפורסם

המפורסם מו"ה פנחס סג"ל שהיה מיקירי נכבדי העיר פה עוד בחיי חותנו הגאון ז"ל, כמבואר בפנקס הקהל פה של הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט ז"ל בסימן אלף וקע"ט שם, והיא נפטרה ז' תשרי תכ"ה לפ"ק כמ"ש בפנקס הח"ק פה, (ואולי היתה היא אמו זקנתו של רבינו יעקב יהושיע מקראקא ז"ל בעל הידושי פני יהושיע). — ובתו השניה היתת אשת הרב הגביר שר ונגיד בישראל מו"ה אברהם במו"ה נתן הלוי ז"ל שהיה ראש ומנהיג פה קראקא והמדינה והוא בא בהסכמה בין האלופים רוזנים קצינים מנהיגי ד' ארצות פולין בועד יערסלוב ביום י"ג תשרי תמ"ד שהסכימו שם על הדפסת ספר עין יעקב באמשטרדם עם כל המפרשים (ע"י הגאון ר' יצחק מאיר פרענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה), ובא שם על החתום „הק' אברהם בלא"א מו"ה נתן סג"ל זצללה"ה חתן הגאון מו"ה יהושיע זצללה"ה, והוא היה לו ג' בנים גדולים, האחר היה הרב מו"ה מאיר סג"ל, והוא נפטר בדמי ימיו בהיותו בן כ"ד שנים ביום ך' טבת תכ"ז לפ"ק (פנקס הח"ק פה) והשני היה הרב הגדול הנגיד מו"ה מרדכי סג"ל מראשי הגבאים הכוללים דפה ונמצא שמו חתום בפנקס הצדקה דפה משנת תנ"ה לפ"ק, ושם בא בראש החתומים של הגבאים הגבוהים מקופה הצדקה דפה. ובנו השלישי היה הגאון המפורסם מו"ה שמואל הלוי (שהיה התנא דבי נשיאה מהגאון הגדול המפורסם מו"ה יצחק בן אברהם ז"ל שהיה אבד"ק פוזנן והמדינה), והוא היה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק מעזריטש, ובשנת תמ"ט נתן שם הסכמתו על ס' בית אהרן הידוע, ובשנת תנ"ט נתן גם כן הסכמה שם על ספר שו"ת אבן השוהם מהרה"ג מו"ה אליקום געץ אבד"ק הילדסהיים, ושם כתב ג"כ תשובתו הגדולה והרחבה בנדון אשה שמרדה בבעלה ותקנת רגמ"ה. והיא נדפסה בס' שו"ת אבן השוהם שם בסימן ד'. ובא שם על החתום „ביום א' ח"י שבט תנ"ט לפ"ק, נאום הק' שמואל בא"א מו"ה אברהם סג"ל זללה"ה הונה פה ק"ק מעזריטש התן ה"ה המפורסם מהר"י ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק פוזנן", ובתחלת שנת תנ"ח בא ג"כ בהסכמה שם על ספר עיר בנימין על אגדות הש"ס שחבר גיסו הגאון מו"ה בנימין זאב וואלף ז"ל (אשר נדבר אודותיו להלאה), ושם התם א"ע „נאום שמואל בהמנוח מו"ה אברהם סג"ל מקראקא חתן המלך

הגאון

הגאון מו"ה יצחק ז"ל אב"ד מפוזנן", ואח"כ נתקבל מהר"ש הלוי הנ"ל מעיר מעזריטש לאב"ד ולר"מ בק"ק רישא והגליל, ובתחלת שנת תס"ב כבר ישב על כסאו שם, והיה אז בועד הגאונים דד"א דמדינות פולין ביריד יערוסלוב אשר הסכימו שם על הדפסת ס' "מגיני שלמה" בדפוס אמשטרדם ובא שם על ההתים "נאום שמואל בלא"א מו"ה אברהם סג"ל הונה בק"ק רישא נכד הגאון המחבר ז"ל":

יח. **ואחותו** הגבירה היא בתו של אברהם אביו הגביר הנ"ל היתה אשת הגאון המפורסם מו"ה בנימין זאב וואלף בעהמח"ס עיר בנימין (והוא היה בן הרב הגאון מו"ה שמואל דרשן מלובלין שהיה נקרא בפי כל ר' שמואל ראמאנר, והיה מפורסם בדורו למקובל גדול, והבר ספר "דברי עתיקין" על הזוהר שהעתיק כלו ללשון הקודש ונשאר בכתובים, כאשר העיד עליו בן אחיו הרה"ג מו"ה בנימין זאב וואלף דיין דק"ק פינטשוב בהקדמתו לס' מסגרת השלחן על ש"ע חו"מ דפוס בערלין תע"ג), ובימי חורפו היתה עירנו פה קראקא גם כן עיר בנימין לתורה ולתעודה, כי היה חוסה פה בצל החכמה ובצל הכסף בבית חותנו הגביר הנ"ל אשר היה לו תורה וגדולה במקום אחד, וביתו הי' פתוח לרוחה כביתו של אברהם אבינו, ולבנימין אמר ידיד ה' להיות שוקד על דלתות התורה יומם ולילה עד אשר במשך הזמן נעשה לארי שבחבורה, והיה נמנה בין גדולי וחכמי עירנו בעת ההיא אשר היתה אז עיר מגדלת גבורי חיל לאורייתא (ראה מזה בהסכמתו לס' חמדת צבי על מאמרי הזהר להרב המקובל מהר"ץ האטש מקראקא), וקביעת מקום תפלתו הי' בבית הכנסת הגבוה פה, (ונרשם בפנקס בית הכנסת שם דבשנת תל"ט בפרשת פנחס עשה הרב ר' וואלף חתן הגביר פו"מ מו"ה אברהם נ"י חתן הגאון מו"ה יהושיע זצ"ל ברית מילה פה), ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק זמיגראד ושם חבר ספרו היקר "עיר בנימין" על אגדות הש"ם והוציאו לאור בפפד"א בשנת תנ"ה בהסכמת גאוני וחכמי זמנו, ובתוכם גם הסכמת גיסו הגאון מהר"ש הלוי הנ"ל בהיותו אז אב"ד בק"ק מעזריטש ובא על החתום ביום ד' אסרו חג דסוכות תנ"ה לפ"ק, והסכמת רבינו בעל בית שמואל בהיותו אז אב"ד בק"ק

בק"ק שידלוב, ובא על החתום ביום ג' ז"ך שבט תנ"ז לפ"ק, ונוסח שער הספר בא שם בזה"ל: „ס' עיר בנימין על אגדות הש"ס אשר חבר כבוד הרב הגדול מו"ה בנימין זאב וואלף נר"ו אב"ד דק"ק זמיגראד בהרב הגדול מו"ה שמואל דרשן והתן המנוה השר ונגיד בישראל המופלג בתורה ובחכמה כמו"ה אברהם סג"ל התן הגאון רבן של כל בני הגולה מו"ה יהושע זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק קראקא יע"א". — והנה מעיר זמיגראד נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק רעסוי והסרינה, ובשנת תס"ר ביום ג' פ' ויגש בא שם בהסכמה על ס' זית רענן על הילקוט מרבינו בעל מגן אברהם, וחתם שם הצעיר באלפי בנימן זאב ווֹאלף בלאאמ"ו הרב ה"ה מו"ה שמואל דרשן מלובלין זללה"ה. והרב הגאון הזה הבר ג"כ תפלה נאה לש"ץ בימים הנוראים קודם התפלה והיא נרפסה במחזורים ישנים, ובסוף ימיו פרק מעליו עול הרבנות ונסע מק"ק רעסוי. וקבע בית מדרשו לשבת על התורה ועל העבודה בק"ק מיץ המפוארה, ובחודש מרחשון תע"ח בא שם בהסכמה על ס' קול הרמ"ז על המשניות מהגאון המקובל מו"ה משה זכות ז"ל (דפוס אמשטרדם תע"ט), ובא שם על החתום הצעיר באלפי בנימן זאב יושב פה בעיר גדולה לאלקים, ק"ק מיץ המפוארה, (ובעת ההיא נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק מיץ שם הגאון מו"ה יעקב רישר בעל חק יעקב ומנהת יעקב אשר גם הוא בא בהסכמה על ס' קול הרמז שם בשנת תע"ז בהיותו אז עדיין אב"ד ור"מ בק"ק ווירמייזא כמבואר בהסכמתו שם), ובנו היה הרב הגאון מו"ה יהושיע ז"ל שהיה אב"ד בק"ק וואלטש, והוא בא בהסכמה ביום כ' שבט תע"ט לפ"ק על ס' אהל יעקב חידושי אגדות מהרה"ג מו"ה יעקב כהנא שפירא האבד"ק טיטשין (דפוס פפר"א תע"ט), ובא שם על החתום נאום הק' יהושיע בהרב בעל המחבר ספר עיר בנימן ורי בזה:

יט. **ובתו** השלישית של רבינו ז"ל היתה אשת הרב הגביר המפורסם נגיד ומצוה מו"ה שלום שכנא הכהן שהיה כל ימיו ראש ומנהיג בק"ק קראקא, וגם הוא זכה לב' שלחנות לתורה ולגדולה, וגם לבנין והתנין רבנן, והאריך ימים בגדולתו גם עד זקנה ושיבה, ובפנקס הח"ק דפה נאמר עליו „האלוף התורני מנהיג הקהלה, תורה וגדולה וכהונה בקנה אחד עולה מו"ה שלום שכנא בן המנוה

מו"ה

מו"ה אהרן מנחם הכהן המכונה ר' מענדל ר' זלמן חזן זצ"ל, נפטר ביום ג' פ' בהעלותך טו"ב סיון תמ"ה לפ"ק, והוא היה לו שלשה בנים גדולים ופארי הדור, וחמש בנות גבירות ועדינות, אשר מהם יצאה שלשלת גדולה מבנים ובני בנים נינים ונכדים כולם אנשי שם ונכבדי ארץ אשר נקראו בפי כל בשם הכינוי „רש"ך" על שם אבי אבותם הגביר ר' שכנא כהן הנ"ל, והנני הושבם פה כלם לפניך כפי אשר מצאתי אותם רשומים בפנקס הקהלה דפה במקומות שונים. והנה בנו בכורו של הגביר רש"ך ז"ל היה הרב הגאון המפורסם מו"ה שמואל הכהן אב"ד ור"מ דק"ק דובנא רבתי, ולו היו שלשה בנים, הרב הגאון מו"ה ישראל כ"ץ רש"ך מלבוב, והרב הגדול מו"ה מרדכי כ"ץ רש"ך (והוא אבי הרב הגאון מו"ה אברהם כ"ץ רש"ך), והרב הגדול מו"ה ליב כ"ץ רש"ך, (והוא אבי שני האחים הרב הגדול הנגיד מו"ה אברהם כ"ץ, והרב הגדול הנגיד מו"ה שכנא כ"ץ מק"ק רישא אשר בנו היה הרה"ג החריף הנגיד מו"ה רפאל כ"ץ דיין מצוין פה ק"ק קראקא ונפטר ביום כ"ג אב תקי"ח לפ"ק), וכל אלה הגדולים באו כולם רשומים בפנקס הקהל דפה משנת תצ"ה לפ"ק, אשר אז באו יורשי הגאון ר' שמואל כ"ץ ז"ל האבד"ק דובנא ליטול פה חלק ירושתם שני חלקי הבית אשר נפל לזקנם הגאון הנ"ל מאת אביו הקצין והגביר ר' שכנא הכהן חתן מהר"י בעל מג"ש ז"ל, והיו נוטלים פי שנים מעזבון זקנם רש"ך הנ"ל, כי אביהם הג"מ שמואל הנ"ל היה הבכור כנהלה כמבואר הכל בפנקס הקהל של הסופר הרה"ג מו"ה יהודה ליב קאלישער ז"ל ספרא ודיינא פה קראקא. י) ובנו השני של הגביר רש"ך

י) והנני להעתיק ג"כ פה בקצרה מפנקס הקהל של הרב מו"ה יהודה ליב קאלישער ז"ל ספרא מתא פה קראקא, שנזכר שם כל בני משפחת בית רש"ך חתן רבינו בעל מג"ש ז"ל מבניו וביניו ונכדיו דור אחר דור, והוא בדף קע"ט ע"א וז"ל שם: „יצא מאתנו המעוררים משני הצדדים בדבר העזבון הנשאר מהגבירה האלמנה מרת מרים אשת האלוף מו"ה גדליה חתן רש"ך, בדבר חלקי מעזבון הנ"ל המגיע לחלק ירושת המאורים הגדולים המפורסמים בני אחיה הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל האב"ד ור"מ דק"ק דובנא רבתי, והאשה הנ"ל דודתם אצל הרב הגדול מו"ה ליב ר' מנלים (חתן הרה"ג מו"ה שמואל

רש"ך הנ"ל היה כפי הנראה מפנקס הקהל שם, הרב הגאון המפורסם מו"ה אברהם הכהן אשר כהן פאר אב"ד ור"מ בק"ק אוסטרא והגליל והוא

שמואל כ"ץ הנ"ל) ונפלו כמה סכסוכים וקטטות ביניהם, ועפ"י הפשר בקגא"ם בתוקף קומפרימיס, יצא מאתנו שהתיקונים שהוציאה האשה הנ"ל על חלק אחיה הרה"ג הנ"ל בבית אביהם הגביר המפורסם מו"ה שכנא כ"ץ ז"ל יהי' שייך ליורשי הרב הגאון הנ"ל, ואין ליורשי אחיה הרב הגאון מו"ה יהושע כ"ץ ז"ל שום חלק ואחוזה בהתיקונים הנ"ל, כי יורשי הרב מו"ה יהושע כ"ץ הנ"ל כבר נטלו חלקם במזומנים מעזבון הנ"ל. ובעד שאר הטענות שהיה להרב המופלג הנגיד מו"ה אברהם כ"ץ בהרב מו"ה ליב כ"ץ בן הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ הנ"ל בעסקי עזבון הנ"ל, ובידו כח והרשאה ג"כ משאר יורשי הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ הנ"ל, הלא המה הרב הגאון מו"ה ישראל כ"ץ מלבוב בן הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל, והרב הגדול מו"ה שכנא כ"ץ בן הרב מו"ה ליב כ"ץ הנ"ל, והרב מו"ה אברהם כ"ץ בן הרב מו"ה מרדכי כ"ץ בן הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ הנ"ל, יצא מאתנו שהרב ר' ליב ר' מנליש הנ"ל מחויב לסלק תיכף להרב הנגיד מו"ה אברהם כ"ץ בהרב מו"ה ליב כ"ץ הנ"ל סך שלש מאות זהובים במזומנים, ובזה פטור ר' ליב ר' מנליש עבור כל הטענות מכל יורשי המנוח הרה"ג מו"ה שמואל רש"ך הנ"ל, ומחויב ר' אברהם הנ"ל לפנות את כל יורשי אבי זקנו הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל שלא יהי' להם שום טו"מ על ר' ליב ר' מנליש הנ"ל. הכ"ד המבוררים משני הצדדים הבאים עה"ח ביום ב' י"ד תשרי תל"ח לפ"ק פה קראקא. נאום הק' יצחק דרשן ורא"ש ב"ד פה ק"ק קראקא, ונאום הק' אליקים געציל במהרמ"י ז"ל מקראקא, ונאום יהודה בהמנוח מו"ה יעקב קאפל מלבוב." —

ועוד שם בעמוד ג': „עי"ד התיקונים שהוציאה הגבירה מרת מרים אלמנת המנוח מו"ה גדליה חתן רש"ך, על שני חלקי הבית השייכים ליורשי אחיה המנוח כבוד הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ שהיה אב"ד ור"מ דק"ק דובנא רבתי, ואחרי מות הגבירה הנ"ל בא לכאן הרבני המופלג הנגיד מו"ה אברהם בהרב מו"ה ליב כ"ץ בן הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ הנ"ל, ובידו כח והרשאה מאחיו הרב הגדול מו"ה שכנא כ"ץ ומדודו הרב הגאון מו"ה ישראל כ"ץ, ומבן דודו הרב מו"ה אברהם בהרב מו"ה מרדכי כ"ץ, משלשה אלה אשר היה נכנס למראה עינינו לתבוע ירושת דודתם מרת מרים הנ"ל, וכאשר ראינו כח והרשאה הנ"ל שמבואר שם שהרשות ביד הרבני מו"ה אברהם הנ"ל

והוא בא בהסכמה על הדפסת ס׳ יפה מראה על אגרות הירושלמי עם תוספות וחדושים מבעל כבוד חכמים (דפוס אמשטרדם תפ״ז), ובא שם על החתום ביום ד׳ אלול תפ״ד „נאום הק׳ אברהם כהנא מקראקא

הנ"ל למיעבד בהילושה הנ"ל כחפצו וכאות נפשו, וגם היה בידו כח והרשאה מכמה שנים מכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ה אברהם כ"ץ האב"ד ור"מ דק"ק אוסטרא, ומדודו הרב הגדול מו"ה ישראל כ"ץ הנ"ל על כלל הבית של הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ למיעבד בי' כחפצו וכאות נפשו להשכירו וליתן במתנה באין מוחה, והנה לא נשאר עזבון מהגבירה הנ"ל על חלקם כי אם מעט מזעיר שכמעט עבור הוצאות של מהר"א כ"ץ הנ"ל בדוחק יספיקו, ולא נשאר כי אם אותו החוב והזכיות תיקונים כפי המבואר בכתב יד וחתימת יד של הרבנים המובהקים דייני קהלתנו יצ"ו, העולים בערך שש מאות זהובים, ובכן הלבים הרבני מו"ה אברהם כ"ץ הנ"ל הזכיות הללו בכתיבה ומסירה ליד הרבני המופלג מו"ה רפאל בהרב מו"ה שלום שכנא, וקבל לידו מיד מו"ה רפאל הנ"ל מעות תמורתן, וכך אמר לו הרבני מו"ה אברהם לט"ה מו"ה רפאל, הנני מוסר לך הזכיות הללו בכתיבה ומסירה וקנה לך איהו וכל שיעבודא דאית בי' להיות בידו חוב גמור ואמתי סך שש מאות זהובים דמי התיקונים הנ"ל על בית אדוני אבי זקני הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ הנ"ל, וכן מה שיצטרכו לעשות תיקונים הנצרכים בבית זה עפ"י ראות עיני הרבנים המובהקים דייני קהלתנו יצ"ו. ועלי לפצות את הרבני מו"ה רפאל הנ"ל מכל כל עורר וטוען וכו', ומעתה מחלתי את זכותי בנחלה הנ"ל ואת זכות אחי הרב מו"ה שכנא כ"ץ הנ"ל להרבני מו"ה רפאל ולבאי כחו וליורשיו אחריו כתוקף תיקוני חכמי ספרד המבטלים את כל האסמכתא שבעולם, והרבני מו"ה רפאל ובאי כחו ויורשיו אחריו ידורו בכל שטח החלקים מכלל הבית של אא"ז הגביר המפורסם מו"ה שכנא כ"ץ ז"ל, אשר נפל בגורלו של אא"ז הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל, כי הוא הבכור לנחלה לתת לו פי שנים בחלק הבית הנ"ל. ככה יהי' כל חלק ירושת אא"ז הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ באחוזת אביו הגביר מו"ה שכנא כ"ץ בחזקת וברשות הרבני מו"ה רפאל הנ"ל ולבאי כחו ויורשיו אחריו, וקנינא מהרבני המופלג הנגיד מו"ה אברהם כ"ץ בן הרב הגדול מו"ה אריה ליב כ"ץ להרבני המופלג הנגיד מו"ה רפאל הנ"ל על כל הא דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקני בי', נעשה ביום שהוכפל בו כי טוב הוש"מ שבות תנ"ח פה קראקא והכל שריר וקיים, נאום הק' יצחק דרשן

מקראקא חונה בק"ק אוסטרא יצ"ו. ובסוף שנת תע"ט בא ג"כ בהסכמה על ס' דרש משה על התורה מהרה"ג מו"ה משה דרשן מקראקא

דרשן וראש ב"ד פה ק"ק קראקא, ונאום הק' שמרי' שמעריל בלא"א מו"ה יהודה ליב מפינטשוב:

ועוד שם: "למראה עינינו בי דינא רבא דקהלתנו יצ"ו. היו הזכיות של הרבני מו"ה רפאל כץ ונכד של הרב הגאון מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל שעולים הזכיות שלו לסך מסוים ושיעבוד הזכיות הנ"ל עולים על שני חלקי הבית של אבי זקינו הרה"ג הנ"ל אשר ירש מאביו הגביר המפורסם מו"ה שכנא כץ ז"ל, ואמרנו בי דינא דאינו גורל הפרלה של הבית הנ"ל שהוא חל עולם. ובכן אמרנו בי דינא נותנין רשות ע"פ רשיון של אדמו"ר הרב הגאון אב"ד דקהלתנו יצ"ו מו"ה דוד שמואל שמעלקא נ"י שיהא רשות להרבני מו"ה רפאל הנ"ל לתקן התקונים על הבית הנ"ל ע"י הנאמנים, ולהוציא הוצאות ההכרחיים עד אלף זהובים פולים על צד היתר עסקא, ולהיות לראיה באנו עה"ח היום יום ב' ג' תמוז תי"ק לפ"ק פה קראקא יצ"ו. נאם הק' ירוחם בלא"א מו"ה יעקב מרדכי דייכעס ז"ל, ונאום הק' אליקום געציל במהרמ"י ז"ל, ונאום הק' אברהם שמשון איש מכנ"י, ונאום יהודה ליב בא"א מו"ה אליה זללה"ה קאליסער, ונאום הק' יהודה ליב בא"א מו"ה צבי הירש קלמנקס זצ"ל:

ועוד בפנקס שם דף קצ"ח ע"א, נזכר שם, איך שהגבירה מרת יוטה בת הרב מו"ה משה ז"ל מק"ק שטעקיטשין אלמנת הרב מו"ה שלמה כ"ץ רש"ך בהרב הגאון מו"ה יהושע רש"ך ז"ל רב"ד דפה, מכרה ג"כ ביום ג' י"ב סיון תק"ג לפ"ק, להרבני המופלג הנגיד מו"ה רפאל הנ"ל את כל הזכות חלק הירושה מהנחלה שהיה מגיע לבעלה המנוח מו"ה שלמה רש"ך מאביו הרה"ג מו"ה יהושע רש"ך ז"ל בבית אבנים הידוע ומפורסם, הנקרא ע"ש המנוח הגביר המפורסם מו"ה שלום שכנא הכהן ז"ל חתן רבינו בעל מג"ש ז"ל ע"כ. ובפנקס שם דף קפ"ג ע"ב נזכר ג"כ איך שתבע הרב הנגיד מו"ה רפאל הנ"ל את הרב מו"ה שלום שכנא בהרב הגאון מו"ה יהושע רש"ך ז"ל אודות הבית של הרה"ג מו"ה יהושע רש"ך הנ"ל, שהוא חלק שלישי מהבית של המנוח הגביר מו"ה שלום שכנא הכהן ז"ל הנ"ל וטען הרב מו"ה רפאל שמהכרח לבנות ולתקן את הבית של המנוח הנ"ל דהיינו חלק שלישי שדר בו היום ר' שכנא הנ"ל אשר היה שייך לאביו ז"ל, ובאם לא יתקן לעת עתה

יהי'

מקראקא (ונדפס בלבוב בזמנינו בשנת תרל"ב בהסכמת בי דינא רבה דק"ק קראקא אשר גם אני הצעיר נמניתי אז עמהם). והגאון הזה היה ג"כ אב"ד בק"ק בראד, ובסוף ימיו בק"ק דובנא רבתי ושם מנוחתו כבוד, וכד נח נפשי' דרב כהנא ז"ל נתחמם עליו בהספדו הגאון הגדול מו"ה חיים כהן ראפפורט ז"ל האבד"ק לבוב כמבואר בספרו „זכר החיים" בדרוש כ"ג אשר שם עשה מספד רב על שבעה נרות ישראל שכבו בזמן אחד, ובתוכם היה גם הגאון מו"ה

יהי' אח"כ מעוות שלא יוכל לתקן, ואנחנו בי דינא ראינו שהדין עם הרב ר' רפאל הנ"ל שהחלק שליש הנ"ל נוח ליפול והרב מו"ה שכנא כ"ץ השיב שאין ידו משגת לבנות ולתקן. ויצא מאתנו ב"ד דפה שהרשות ביד הרב הנגיד מו"ה רפאל לתקן, ומה שיוציא תקון יהי' לו ע"פ היתר רווחים, והנה כעת נתברר לפנינו ב"ד דפה שהוציא הרב הנ"ל על חלק הבית של הרה"ג המנוח מו"ה יהושע רש"ך שהוא שליש חלק מכל הבית של הנגיד ר' שכנא הכהן ז"ל סך רנ"ב זהובים פולים, ע"כ מכרנו במכירה גמורה אנחנו ב"ד הח"מ חלק מסוים מחלק שליש הנ"ל להרב ר' רפאל הנ"ל בעד סך רנ"ב זהובים פולים. ואמנם התנאה אחר שעה חדא שבאם יבא איזה יורש ונוחל של המנוח הרה"ג מו"ה יהושע כ"ץ ז"ל וירצה לשלם לר' רפאל הנ"ל הסך רנ"ב זהובים פולים, וגם רווחים סך י"ח גדולים לכל מאה זהובים בכל שבוע, אזי יוחזר החלק המסוים מה שמכרנו, להבעלים הראשונים, אבל כל זמן שאינם משלמין הסך הנ"ל, המכירה היא בכל תוקף ועוז ע"פ תקון חז"ל, הנ"ד הבאים עה"ח ביום ד' ד' טבת תק"ה לפ"ק פה קראקא. נאום הק' יחיאל מיכל בהמנוח החסיד המפורסם מו"ה שלמה ז"ל מקראקא, ונאום הק' יהושע במו"ה משה זל"ל, ונאום הק' יהודה ליב קאליסר:

הן אמת נכון הדבר שכל הזכיות אשר היו מקדם ליורשי המנוח הרב מו"ה ליב ר' מכלים חתן הרה"ג מו"ה שמואל כ"ץ ז"ל כהיום הלבישו הזכיות הנ"ל ע"פ פסק לכבוד הרב הנגיד הראש מו"ה רפאל נר"ו. ואם ירצו יורשי המנוח הרב מו"ה יהושע רש"ך ז"ל, להיות ג"כ יורדים לנחלה, אזי מחויבים מקודם לשלם להרב מו"ה רפאל הנ"ל כפי הפסק המבואר לעיל, ולראיה בא כבוד אדמו"ו הרב הגאון הגדול המפורסם אב"ד ור"מ דקהלתנו ק"ק קראקא והגליל על החתום, היום יום א' חמשה ושלשים למב"י תק"ז לפ"ק. נאום דוד הוא הקטן שמואל שמעלקא החונה פה ק"ק קראקא והגליל יע"א :—

והא

מו"ה אברהם האבד"ק דובנא ז"ל ומלפנים היה אב"ד בק"ק בראד ובק"ק אוסטרא, והתנו היה הגאון הנודע מו"ה שאול מאמשטרדם ז"ל, והוא מלא את מקום כסאו של חותנו הגאון ז"ל בק"ק דובנא שם, ואחרי מות אביו הגאון מו"ה אריה ליב האבד"ק אמשטרדם נקרא מעיר דובנא למלאות מקום כסאו של אביו הגאון בק"ק אמשטרדם שם, כמבואר בהקדמתו לספרו בנין אריאל: —

כ. **ובנו** השלישי של הגביר רש"ך ז"ל היה הרב הגאון מו"ה יהושיע הכהן רש"ך רב"ד דק"ק קראקא, והוא בא בהסכמה בראש בי דינא רבה דפה על ס' זרע בירך שלישי על מס' ברכות ובאו על החתום ביום ב' כ"ב טבת תצ"א לפ"ק „נאום הצעיר יהושיע בלא"א מו"ה שלום שכנא כ"ץ רב"ד דק"ק קראקא יצ"ו, ונאום הק' משה דרשן דק"ק קראקא, (והוא בעהמה"ס דרש משה על התורה), ונאום הק' ירוחם בלא"א מו"ה יעקב מרדכי דייכעש זצ"ל, ונאום הק' יחיאל מיכל בהמנוח החסיד מו"ה שלמה ז"ל מקראקא, ונאום הק' ליפמן בלא"א מו"ה יעקב ז"ל מייזלש" ע"כ. וגם בפנקס הקהל דפה מצאתי את שמו חתום ראשון על הרבה פסקי דינים שיצאו מב"ד הגדול פה במשך זמן יותר משלשים שנה, ונפטר זקן ושבע ימים ביום ב' י"א כסלו תצ"ה לפ"ק. והניח אחריו שני בנים ת"ה, האחד היה הרב הגדול מו"ה שלמה הכהן רש"ך ז"ל התן הרב הנגיד מו"ה משה ז"ל מק"ק שטעקיטשין (פנקס הקהל של הסופר מהר"ל קאלישער בדף קע"ה ע"א), והשני היה הרב הגדול מו"ה שכנא הכהן רש"ך (פנקס שם דף קפ"ב ע"ב), ועוד לו בנים ובנות אשר הרוב מנינם ונכדם נמצאים גם היום בעירנו פה, ובימי הורפי הכרתי פה את הרב המובהק זקן ושבע ימים מו"ה שכנא דיין ז"ל בעהמה"ס שלמי נזיר וס' משפטי שלום, ואת הרבני הגביר מו"ה שכנא פיהם התן הגאון מו"ה משה מינץ ז"ל האבד"ק אובן ישן, ואת הרבני הגביר מו"ה שכנא מרקוספעלד ז"ל אחד מראשי העדה פה, וכולם היו כהנים ונקראו ע"ש זקנם אבי משפחתם הרב הגביר מו"ה שכנא הכהן ז"ל, התן רבינו בעל מג"ש ז"ל כנודע: —

כא. **ואף** גם כל התניו לוקחי בנותיו של הגביר רש"ך ז"ל הם ובניהם ובני בניהם דור אחר דור כולם בשם רש"ך

נקראו

נקראו. וכבר זכרנו לעיל כי חמש בנות היו לו ואלו הן, הראשונה היתה אשת הרב הנגיד מו״ה שמריה שמעריל רש״ך (והוא הי׳ בנו של הרב מו״ה אברהם עבריל מלבוב בהגאון הגדול מו״ה משולם זאלצבורג ז״ל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לבוב), והוא נפטר בקוצר ימים ביום ג׳ אייר תמ״ד לפ״ק כנזכר בפנקס הה״ק דפה, והניח אחריו בן גדול בתורה ובחכמה, והוא הרב הגדול מו״ה יהודה ליב מקראקא אשר הוציא לאור ס׳ חידושי הלכות מהרי״ו בן לב ומהרש״ך בכרך בפ״ע בדפוס וילמערסדארף תע״ט לפ״ק, ובסוף הקדמתו שם התם א״ע „נאום הק׳ יהודה ליב בהמנוח מו״ה שמריה חתן הנגיד המפורסם מו״ה שכנא כ״ץ חתן הגאון מו״ה יהושיע ז״ל אב״ד ור״מ דק״ק קראקא יצ״ו״ ע״כ. —

ובתו השניה הגבירה מרת מלכה היתה אשת הרב הגאון מו״ה מן רש״ך ז״ל (והוא נזכר בפנקס הקהל פה מהרה״ג מו״ה משה ספרא ז״ל בדף כ״ד ע״ב שם מיום ט״ו סיון תנ״ה לפ״ק). ובתו השלישית של רש״ך הגבירה מרת שרה היתה אשת הרב הנגיד הראש והקצין מו״ה נתן פייטיל (בן הרב הגביר מו״ה משה בן הרב הגדול הגביר המפורסם ר׳ אייזיק ר׳ יעקליש ז״ל אשר בנה בית הכנסת פה), פו״מ דפה ק״ק קראקא ונמצא חתימתו הרבה פעמים בפנקס הקהל בין אלופי העדה דפה, (ובפנקס של הסופר מהרי״ל קאלישער בדף ר״ט ע״א נמצא כהוב דביום ה׳ מרחשון תפ״ג לפ״ק נתנו מנהיגי העדה פה הרשות לאנשי בית הכנסת המפואר של ר׳ אייזיק ר׳ יעקליש פה״ק שיוכלו גם המה ליסד להם בחדר הסמוך לבית הכנסת הנ״ל חברת שבעה קרואים בכל שבת ויו״ט לאחר תפלת שחרית בבית הכנסת שם במספר טו״ב אנשים, מלבד הח״ק שבעה קרואים שיש פה בעירנו משנים קדמוניות, ואז היה הרב הגדול מו״ה פייטיל הנ״ל הראשון מן המנויים שם וקם תחתיו הרה״ג מו״ה יהודה מלבוב ספרא מתא פה). ובתו הרביעית של רש״ך הנ״ל הגבירה מרת אסתר היתה אשת הגביר נגיד ומצוה מו״ה זכריה מענדל רש״ך פו״מ דק״ק קראקא (וגם הוא נזכר בפנקס הנ״ל בדף רמ״ט ע״א מיום כ״ד חשון תע״ד לפ״ק). ובתו החמישית הגבירה מרת מרים היתה אשת הרב הנגיד והקצין מו״ה גדליה רש״ך ז״ל פו״מ דפה קק״ק, ונמצא שמו החתום בין האלופים ראשים

ומנהיגים

ומנהיגים דפה מיום ו׳ י״ט מנחם ת״פ לפ״ק, (בפנקס הנ״ל ברף י״ג ע״א). והנה הצגתי פה לעין הקורא כל משפחות בית רש״ך ז״ל מן הנודעים לי כעת מפי סופרים ומפי ספרים כי מהם נשתלשלו עוד משפחות רבות ונכבדות דור אחר דור עד זמננו זה כנודע:

כב. **ועתה** שוב נשוב לדבר ג״כ מיתר תולדותיו של רבינו מהר״י בעל מג״ש. והנה בתו הרביעית היתה אשת הרב הגאון מו״ה יצחק אייזיק מפרעמיסלא, והיא ילדה לו את הרב הגאון הגדול מו״ה יהודה ליבוש אשר היה נקרא בשם ר׳ ליבוש שידלוב על שם עירו, כי בימי חורפו כבר יצא טבעו בעולם ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק שידלוב (אשר לפנים הי׳ גם הגאון רבינו בית שמואל אב״ד ור״מ שם). ושם נהג נשיאותו ימים רבים, והיה לו ג״כ הון ועושר בביתו וששה בנים כשתילי זיתים סביב לשלחנו אשר היו כולם מבני עליה, כי עלו למעלה בתורה ובגדולה ונעשו לפארי הדור ולמורי הוראות בישראל כאשר תראה להלאה, ובשנת תע״ב בא בהסכמה בין שאר גאוני ארץ על ספר מגיני שלמה בהדפסה הראשונה וחתם שם „כ״ד נין ונכד של הגאון המחבר ביום א׳ ד׳ כסליו תע״ב לפ״ק פה ק״ק שידלוב נאום הק׳ יהודה ליב בא״א הרב מו״ה יצחק אייזיק ז״ל התן הגאון בעל המחבר ז״ל״. ובשנת תע״ג בא ג״כ בהסכמה על ס׳ זרע בירך שלישי על מס׳ ברכות, והוא עודנו הונה על דגלו בק״ק שידלוב שם. ויען כי בעת ההיא לא היה אב״ד לעדת קראקא, כי משנת תס״ד, שאז נסע מפה הגאון האב״ד מו״ה שאול בן רבינו הגדול מו״ה העשיל זצ״ל, עד סוף שנת תע״ג, לא קבלה העדה פה רב אחר במקומו, על כן נבהר אז הגאון ר׳ יהודה ליבוש שידלוב הנ״ל, ואתו עמו ג״כ הגאון מו״ה בנימין זאב סג״ל הורויץ שהיה נקרא ר׳ וואלף סירקליש מקראקא שהיה אז אב״ד ור״מ בק״ק וואדיסלאב, (ומלפנים היה חד מבי דינא רבה דק״ק קראקא כנזכר בפנקס הקהל פה, וגם בהסכמות הרבנים בי דינא רבה דפה על ס׳ מקור חיים להרה״ג מו״ה חיים קראכמאל ז״ל דרשן דק״ק קראקא, ובאו שם עה״ח בשנת תנ״ה לפ״ק), להיות שניהם מבוררים מעיר קראקא ומכל ארץ הגליל לשבת יחדיו במקום רב אב״ד בועד הגאונים דארבע ארצות פולין ביריד יערסלוב כפי הנהוג אז מדי שנה בשנה, ובאו שניהם

על

על ההתום בין גאוני הועד בשנת תע"ג על ס' בריח שלום על התורה, בתור מבוררים מק"ק קראקא והגליל, ובסוף שנת תע"ג נתקבל הגאון מהרי"ל הנ"ל להיות אב"ד ור"מ בק"ק קראקא והגליל ואהני ליה זכותיה דאבי אמו הגאון רבינו מהר"י בעל מג"ש, כי השתדלו בעבורו קרוביו ומיודעיו פה ממשפחת בית רש"ך ז"ל (שהיה התן בעל מג"ש) אשר עמדו אז בראש כל העדה והיו כולם מגדולי העיר ומנכבדיה, וגם בסיועת בן דודתו הרה"ג מו"ה יהושיע הכהן רש"ך ז"ל אשר עמד גם הוא אז בראש בי דינא רבה דפה כנודע, ועלתה בידם כי נתקבל מהרי"ל הנ"ל ברוב מנין וברוב בנין לשבת על כסא קראקא אשר רבים מגדולי הדור נכספה וגם כלתה נפשם לשבת עליו אז (ובתוכם גם הגאון הנודע מו"ה שמשון ווערטהיים ז"ל מווינא) ולא באו למחוז חפצם. והנה מיד בבואו לשכון כבוד בעירנו קנה לו בית אבנים גדול ורחב ברהוב היהודים פה מאת דודתו הגבירה מרת אסתר בת הרב הגביר ר' שכנא כ"ץ ז"ל והדר מבעלה הרב הנגיד והקצין מו"ה מענדל רש"ך. והמקח נעשה בפני עדים ביום ב' כ"ד מרחשון תע"ר לפ"ק, כנזכר בפנקס הקהל של הסופר הרה"ג מו"ה יהודה מלבוב ספרא מתא פה יא) ומני

יא) והא לך העתק שטר מכירה שנמצא בפנקס שם דף רמ"ט ע"א: „זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח"מ היום יום שני עשרים וארבעה ימים בחודש מרחשון שנת ה' אלפים וארבע מאות ושבעים וארבעה לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן עיר קאזמיר הסמוכה לקראקא, איך שבאה לפנינו הגבירה מרת אסתר בת מו"ה שכנא כ"ץ והדר בעלה הנגיד והקצין הרב מו"ה מענדל חתן רש"ך, ואמרו לנו הוו עלינו עדים כשרים ונאמנים וקנו מאתנו בקנא"ס מעכשיו וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח המועיל יותר ע"פ תקון חכמינו ז"ל, ואף חתמו ותנו ליד הגאון אלוף עירנו אב"ד ור"מ דקהלתנו יצ"ו כבוד מו"ה ליבוש יל"ו, איך שמכרנו לכבוד הגאון האב"ד ור"מ דקהלתנו מהרי"ל הנ"ל את בית החורף שלנו העומד ברחוב היהודים השטח השני בכלל הבית הנקרא על שם ר' שמחה אושפיצינער, אשר מצד אחד בית של עניים הנבנה מחדש ע"י עזריאל חייט, ומצד השני בית הנקרא על שם ר' חיים ר' יואלס פעטליצער. וכבר קבלנו כל דמי המכירה ולא נשאר חייב רק סך אלף וחמש מאות זהובים פולים, ואותן אלף ות"ק ז"פ ישלם הגאון אב"ד ור"מ דקהלתנו

זמני אז ישב פה בביתו נאוה השקט ובטח על התורה ועל העבודה, ונהג נשיאותו פה ברמה ובכל תוקף ועוז, ולא נשא פנים לשום איש כמבואר בפנקס הקהל פה במקומות שונים, בעת אשר הקריבו לפניו פסקי הדיינים דפה לאשר ולקיים את דבריהם ולאלומי מלתא, והנה נמצא מהגאון הזה ג"כ הסכמות רבות על ספרים שונים, על ס' מגיני שלמה, ועל ס' זרע בירך שלישי על מס' ברכות בהיותו עוד אב"ד בק"ק שידלוב, ובשנת תע"ד על ס' פנים מאירות על מס' זבחים בהיותו אז אב"ד בק"ק קראקא, ובשנת ת"פ על ס' אסיפת הכהן על התורה (דפוס אמשטרדם תצ"א):

וכן בשנת תפ"ב על ס' דרש משה על התורה, ובשנת תפ"ד על ס' יפה מראה על אגדות הירושלמי ובשנת תפ"ו על ס' תולדות יעקב על התורה, ובשנת תפ"ט על ס' גור אריה על התורה, ובשנת ת"ץ על ס' פני יצחק אפי זוטרא הידושים על הש"ס, וכפי הנראה נח נפשי' דרב האי גאון ז"ל סביב לשנת תצ"א, ולא נוכל לדעת זמן פטירתו בפרטות באיזה יום להודש ובאיזה שנה, כי נחסרו בפנקס הה"ק פה איזה דפין, וגם אבן מצבתו נאבדה פה באורך הזמן. והנה שנה אחת לאחר פטירתו עלתה ביד אוהביו וקרוביו מבני משפחת רש"ך ז"ל פה להושיב גם את בנו הרב הגאון מו"ה דוד שמואל שמעלקא על כסאו פה ולהיות אב"ד ור"מ פה ק"ק קראקא והגליל, ויבואר מזה עוד להלאה:

והנה

דקהלתנו בכלות שתי שנים מן ר"ח אייר תצ"ד לפ"ק כו' והכל שריר וקיים, נאום הלעיר שלמה המכונה זאלי בא"א הרר"י ז"ל ספרא מתא דק"ק קראקא, ונאום הק' יהודה מלבוש ספרא מתא דק"ק קראקא:

והנה כהיום הזה חזר ובא האלוף היקים הרב מו"ה שמואל אחיו של הרב מו"ה מענדל הנ"ל. והודה בפנינו איך שמכר את בית החורף שלו הבא לו בירושה מאת אחיו הרב המנוח מו"ה מענדל ח' רש"ך הנ"ל, גם כן להרב הגאון הגדול מו"ה יהודה ליב האבד"ק קראקא והגליל יצ"ו, וכל זה נעשה ביום ג' כ"ד אלול תע"ז לפ"ק פה קראקא, נאום יצחק יהושע בה"ה מהרי"ל שפירא נאמן הגליל יצ"ו, ונאום הק' מאיר בהרב המופלג מו"ה פנחס תאומים כ"י האבד"ק וויסניצא יע"א:

והוא

כג. **והנה** כבר זכרנו לעיל שהיו לו להגאון מהרי"ל הנ"ל ששה בנים גדולים בתורה ובחכמה, ארבעה מהם היו רבנים מצוינים, ושנים מהם היו גבירים וקצינים, ואלו הם: א) הרב הגאון מו"ה יהושיע שהיה אב"ד ור"מ בק"ק שידלוב, (ונדבר ממנו להלאה). ב) הרב הגאון מו"ה דוד שמעלקא שהיה אב"ד ור"מ בק"ק המעלניק, (ובסוף ימיו היה אב"ד בק"ק קראקא על מקום אביו הגאון ז"ל כאשר יבואר להלאה), ושני אלה באו יהדיו ג"כ בהסכמה אחת על ס' זרע ברוך הרושים על הש"ס שחבר הרה"ג מו"ה מנחם מנלי ב"ר ברוך הלוי דיין דק"ק לבוב (דפוס וואנדזבעק ת"ץ לפ"ק), ושם נדפס הסכמתם מיד אחרי הסכמת אביהם הגאון מהרי"ל ז"ל האב"ד דק"ק קראקא ביום א' ר"ח מרחשון תפ"ט לפ"ק, ובו ביום כתבו והתמו גם הם נאום הק' יהושיע החונה בק"ק שידלוב ואגפיה ונאום הק' שמואל שמעלקא החונה בק"ק המעלניק. ג) הרב הגאון מו"ה יצחק אייזיק אב"ד ור"מ בק"ק טארני והגליל (ובפנקס הקהל דפה דף רכ"ה ע"ב נעתק שם נוסח פסק דין א' שנשלה מטארני לקראקא מהרב הגאון הנ"ל ובית דינו הצדק, ובא שם על החתום ביום ד' ערב ר"ח שבט תפ"ז נאום הק' יצחק אייזיק הופ"ק טארני יג"ו). ד) הרב הגאון מו"ה יוסף אב"ד ור"מ דק"ק פינטשוב. ה) הרב הנגיד מו"ה שמואל פו"מ בק"ק סטאשוב. ו) הרב הנגיד מו"ה מרדכי פו"מ בק"ק אפטא, וכל אלה הגדולים נזכרו כלם בפנקס הקהל של הרה"ג מו"ה יהודה מלבוב ספרא מתא פה, ושם נאמר דביום א' ר"ח אדר תצ"ט לפ"ק באו האחים הנ"ל (מלבד הרה"ג מו"ה יהושיע האבד"ק שידלוב שכבר נפטר אז לעולמו ובא במקומו בנו הרב מו"ה יצחק אייזיק), וכולם עשו קנין גמור אגב סודר בפני עדים ומכרו במכירה גמורה והלוטה את חלקם אשר נפל להם בירושה מאביהם הגאון מו"ה ליבוש ז"ל מן הבית אשר קנה פה קראקא ביום כ"ד מרחשון תע"ד מאת הרב ר' זכריה מענדל רש"ך ז"ל, ובעת מכרו אותו לאחיהם הרב הגאון המפורסם מו"ה דוד שמואל שמעלקא, האב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל, להיות לו ולבאי כחו לצמיתות עולם, ע"כ יג): ונדבר

יג) והוא בפנקס סס דף רמ"ט ע"ב וז"ל: „בפנינו עדים ח"מ בחו החחים ט"ס כבוד הרב הגחון מו"ה חייזיק נ"י חב"ד ור"מ דק"ק טחרני, וכבוד

כד. **ונדבר** פה ג"כ מעט מתולדות שני בניו של הגאון מהרי"ל ז"ל הראשונים שזכרנו לעיל אשר הם מלאו ג"כ את מקום אביהם הגאון ז"ל, הראשון בעיר שידלוב, והשני בעיר קראקא. והנה הרב הגאון מו"ה יהושיע ז"ל נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק שידלוב שם מיד לאחר שנסע משם אביו הגאון ז"ל לשבת על כסא הרבנות בק"ק קראקא, ושניהם באו בהסכמה אחת על ס' פנים מאירות על מס' זבחים (דפוס אמשטרדם הע"ה) ונרשם שם עליהם הסכמת הרה"ג המפורסם מו"ה ליב אב"ד ור"מ בק"ק קראקא והגליל, ובנו הרב המאוה"ג מו"ה יהושיע אבד"ק שידלוב, וכתבו שם „שבאו על החתום כאב ובנו הרועים כאחד ומצטרפין ביום ג' כ"ז אדר

וכבוד הרב הגאון מו"ה יוסף נר"ו האב"ד דק"ק פינטשוב, וכבוד הרב הקצין מו"ה שמואל נ"י מק"ק סטאשוב, וכבוד הרב הקצין מו"ה מרדכי נ"י מק"ק אפטא, ומהר"ש הנ"ל עומד ג"כ בכח והרשאה עבור בן אחיו החתן כמר חיים שיקי' המיועד להיות חתנו, וכבוד הרב המופלג מו"ה יצחק אייזיק נ"י בהרב הגאון מו"ה יהושע זצ"ל האב"ד ור"מ דק"ק שידלוב. ואמרו לנו הוו עלינו עדים כשרים ונאמנים וקנו מאתנו בקנא"ס וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח היותר מועיל לתקון חז"ל, ואף חתמו ותנו ליד אחינו מ"ו הרב המאוה"ג הגאון המפורסם מו"ה שמואל שמעלקא נר"ו, אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל, להיות בידו וביד באי כחו ויורשיו אחריו, איך שהחלק והנחלה שיש לנו בק"ק קראקא שקנה אבינו המנוח הגאון מהרי"ל זצ"ל מהמנוח הרב מו"ה זכריה מענדל חתן רש"ך מק"ק הנ"ל, והוא שטח האמצעי הנקרא ע"ש ר' ליפמאן ב"ר חיים, אותו השטח מכרנו לאחינו הגאון מו"ה שמואל שמעלקא הנ"ל לו ולב"כ לצמיתות עלמין, וקיבלנו מן האחים המאוה"ג מו"ה אייזיק נר"ו, והמאוה"ג מו"ה יוסף נר"ו, ומהרב הקצין מו"ה שמואל נ"י, ומהרב הקצין מו"ה מרדכי נ"י הנא ג"כ בהרשאה מבן אחיו חתן הנ"ל, ומהרב המופלג מו"ה יצחק אייזיק נר"ו, בן המאוה"ג מו"ה יהושע זצ"ל הנזכרים לעיל על כל הא דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקני' בי', היום יום א' ר"ח אדר תל"ט לפ"ק והכל שריר וקיים:

באום הק' ישראל בהמנוח הרב הגדול מו"ה דוד כ"ץ זצ"ל, ונאום אני עזרי שמש דגליל קראקא יע"א. — ע"כ מפנקס של הרב"ג מו"ה יהודה מלבוב ספרא מתא דפה ק"ק קראקא יע"א:

ולהיות

אדר תע"ד לפ"ק, נאום הק' יהודה ליב חונה בק"ק קראקא והגליל, ונאום יהושיע בהרב המאוה"ג הנ"ל החונה בק"ק שידלוב". וכן באו ג"כ שניהם בהסכמותיהם זה אחר זה על ס' זרע בירך שלישי על מס' ברכות. ואולם הרב הגאון מו"ה יהושיע ז"ל לא האריך ימים על כסאו שם, כי נפטר והלך לעולמו בטרם מלאו לו שנותיו, והניח אחריו שני בנים ובת אחת. והבנים היו הרב הגדול מו"ה יצחק אייזיק והרב החריף מו"ה חיים אשר היה אז עדיין בחור בימי עלומיו משודך עם בת דודו הרב הנגיד מו"ה מרדכי מק"ק אפטא הנ"ל, והבת היתה אשת הרב הגאון המובהק מו"ה יעקב זצ"ל האבד"ק לויצקא בעהמח"ס כוכבי יעקב על ש"ע אבן העזר, ובנו הרב המאוה"ג מו"ה יוסף ז"ל האבד"ק ביאלע, היה הותנו של הרב הגאון מו"ה יהודה אהרן ז"ל האבד"ק קאמרוב במדינות פולין, והוא אבי הגאון הגדול המפורסם אור ישראל וקדושו רכבו ופרשו מו"ה שלמה קלוגער זצ"ל ראבד"ק בראדי, אשר האיר עיני כל בני הגולה בחיבוריו הרבים והנכבדים ספר החיים וס' מי נדה וס' נדרי זריזין ושו"ת טוב טעם ודעת ועוד ועוד, ונתבקש בישיבה של מעלה ביום ד' א' דר"ח תמוז תרכ"ט לפ"ק בעיר בראדי, ולו שני בנים האחד היה הרב החריף והשנון מו"ה חיים יהודה ז"ל שנפטר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, והשני הוא ידידי הרב הגאון מו"ה אברהם בנימין קלוגר נר"ו האבד"ק זאלקאוו ומכון שבתו בק"ק בראדי עיר מולדתו, ה' עליו יחיה. — וזה מקרוב נדפס ג"כ תולדותיו של הגאון מהר"ש קלוגר זצ"ל בחבור מיוחד הנקרא בשם „תולדות שלמה". וקצת מתולדותיו תראה ג"כ להלאה בסוף המאמר במכתבי אשר השבתי לבנו הרה"ג מוהרא"ב קלוגר הנ"ל : —

כה. **ועתה** נדבר מעט גם מבנו השני של הגאון מהרי"ל ז"ל והוא הרב הגאון מו"ה דוד שמואל שמעלקא שהיה אב"ד בק"ק חמעלניק, והוא מלא אח"כ את מקום אביו הגאון ז"ל ונתקבל לאב"ד ולר"מ פה ק"ק קראקא והגליל אחרי מות אביו. (וגם אחיו הגדול הרב הגאון מו"ה יהושיע ז"ל האב"ד דק"ק שידלוב כבר נפטר והלך לעולמו). והנה מצאנו גם ממנו איזה הסכמות על ספרים שונים, כמו על ספר מרי צבי חדושים על הש"ס, ועל ספר מרכבת המשנה ודומיהם, וכן נדפס ג"כ ממנו תשובה אחת קצרה

בשו"ת פנים מאירות ח"ג בסימן כ"ב, וכמו כן נדפס ג"כ ממנו דבר יקר באגדה, בספר „אסירי התקוה" על ספר החכמה אשר חבר הרה"ג מו"ה אליעזר ריינא רבה פה ק"ק קראקא, ובהקדמתו שם הביא מה ששמע דבר חידוש „מפי אדמו"ר הגאון הגדול מו"ה שמואל שמעלקא אב"ד ור"מ דקהלתנו והגליל מה שאמר בשם אביו המנוח הרב האי גאון מו"ה יהודה ליב זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ בקהלתנו המפוארה ק"ק קראקא והגליל לפרש מאמר תמוה בש"ס במס' שבת" ע"ב :—

ואולם מן המעט אשר נודע לנו ג"כ כעת מקורות ימי חייו של הרב הגאון הזה מפי סופרים ומפי ספרים, אציגה פה לעיני הקוראים כי כפי הנראה אם אמנם שהיה גם לו הון ועושר בביתו, עכ"ז לא ישב השקט ושאנן בביתו כמו אביו הגאון ז"ל, כי רבו עליו המקנאים אשר נהפכו לאויבים לו, ורבים מגדולי ונכבדי העיר פה יצאו לריב עמו ויבזוהו באמרם כי הכסא פה ג'ול ממנו, ובעבור זה היה דרכו להיות נודד לפעמים מביתו ומעירו והיה מתגורר בעיר אחרת עד כי יעבור זעם, ואח"כ היה חוזר ושב לביתו, ככה עשה כל הימים, כי בכל ימי משך שבתו פה לא מצא מרגוע לנפשו, וכל כך רבו שונאיו פה עד אשר הצליח הפצם בידם בראותם פעם כי אין האיש בביתו אז מהרו וקבלו רב אב"ד אחר במקומו, והוא הרב הגאון הגביר מו"ה יצחק יוסף תאומים (בן הגאון איש ח"י מו"ה חיים יונה תאומים ז"ל) אשר היה מקודם אב"ד ור"מ בק"ק סלוצק, (והוא עם הרה"ג מו"ה שמעלקא הנ"ל באו שניהם על החתום בהסכמתם על ספר מרי צבי שנדפס בזאלקווא בשנת תק"ד, והתם שם בתחלה „נאום דוד הוא הקטן שמואל שמעלקא החונה פה ק"ק קראקא והגליל, ונאום הק' יוסף בלא"א הגאון הגדול המפורסם מו"ה חיים יונה זללה"ה החונה פה ק"ק סלוצק יצ"ו"), ומשם בא לקראקא וישב פה על הכסא בתור אב"ד ור"מ, והרה"ג מו"ה שמעלקא הנ"ל שמע מרחוק את כל אשר נעשה בעירו והיה כמחריש והוא לא ויתר על משרת הרבנות אך היה כגבר לא יוכל להושיע, ואולם אוהביו וקרוביו מבני משפחתו הגדולה ושאר יחידי סגולה פה המה לא נחו ולא שקטו, ורדפו בבכל תוקף ועוז את הרב הגאון האב"ד החדש בן פורת יוסף הנ"ל

הנ״ל, וימררוהו וישטמוהו ולא יכלו דברו לשלום בכל עת שבתו על כסאו פה, ובאו בטענה כי הרב החדש מלבד שהוא עודנו צעיר לימים עוד בא ג״כ להשיג את גבול רעהו האב״ד מקודם, ויהי בראותו כי צר לו המקום פה לשבת במנוחה, כי גדלה עליו המחלוקת מיום ליום, והוא לא היה נסה באלה, כי רך וענוג היה מנעוריו בבית אביו הגאון ז״ל אשר היה לו תורה וגדולה במקום אחד, אז ירד מן הכסא ועזב את העיר פה ואת כל המונה בשנת תק״ה והלך לו לעיר ברעסלוי לשבת שם השקט ושאנן על כסא אביו הגאון איש ה״י תאומים, אשר היה ג״כ אב״ד בעיר ברעסלוי והוצה לה כנודע:

כו. **ואת** הרב הגאון מהר״ש שמעלקא כבר ידענו כי זה שבתו בביתו פה היה מעט, כי הלך ונסע וחזר ושב, ובשנת תצ״ג ח״י שבט מצאנו אותו יושב על כסאו פה וכותב והותם לקיים ולאשר פסק דין א׳ אשר יצא אז מת״י הרבנים הגאונים בי דינא רבה דפה בצירוף מנהיגי הקהלה, וחתם שם „נאום דוד הוא הק׳ שמואל שמעלקא החופ״ק קראקא והגליל יע״א״ (פנקס הקהל פה דף ג׳ ע״ב), ובאותה השנה נסע מפה והלך לו לעיר המעלניק, אשר לפנים היה אב״ד בעיר ההיא כנ״ל ושם כתב ג״כ תשובתו הקצרה הנדפסת בשו״ת פנים מאירות ח״ג ס מן כ״ב שהבאתי לעיל, ושם העיר על עצמו שאין לסמוך עליו להלכה ולמעשה בנדון העגונה, כי הוא לא נחית לעומקא דדינא לא לאיסור ולא להיתר מרוב הטרדות אשר סבבוהו וגם רשות אחרים עליו ע״כ היו דבריו מעטים, עכ״ל. (והגאון המחבר בעל פנים מאירות דחה שם בשתי ידים גם את דבריו המעטים בזה), וכפי הנראה התמהמה בעיר המעלניק שם זמנים טובא כי לא מצאנו ממנו בפנקס הקהל פה שהיה בא לקיים פסקי הדיינים (כפי הנהוג אז) עד יום כ״ד שבט תצ״ז, שאז בא לקיים ולתת תוקף ועוז לפסק בי״ד מיום א׳ ר״ה תמח תצ״ו לפ״ק (פנקס הקהל דף רפ״ה ע״א) וכן נמצא ממנו עוד התימת ידיו אשר בא לקיים פסק ב״ד ביום ה׳ י״ב תמוז תצ״ז, (פנקס שם דף רמ״א ע״א), ועוד הפעם ביום ד׳ כ״ו מרחשון תצ״ח (פנקס שם דף קמ״ב ע״א), וגם ביום הששי כ״ב תמוז תצ״ח (פנקס שם דף ס״ה ע״א), והנה גם בשנת תצ״ט מצאנו

מצאנו אותו עדיין חונה על רגלו פה קראקא, כי בשנה ההיא מכרו לו האחים את חלקם בבית אשר נפל לנחלה להם מאת אביהם הגאון מהרי״ל ז״ל פה קראקא כמבואר בפנקס הקהל פה. ואולם ביום ב׳ י״א סיון ת״ק לפ״ק מצאנו שוב יושב על הכסא פה רב אחר, והוא הרב הגאון מו״ה יצחק יוסף תאומים הנ״ל, שהיה אז פה אב״ד ור״מ בעיר עם הגליל. ונמצא העתק מפסק דין א׳ אשר יצא מתחת ידו בפנקס הקהל פה (דף רע״ג ע״ב) ובא שם על ההתום ביום הנ״ל בשנת ת״ק לפ״ק „נאום הק׳ יצחק יוסף תאומים חופ״ק קראקא והגליל יע״א״. והסיפר כתב שם אחר זה „העתקתי אות באות מגוף הכתב והתימת ידו של הרב הגאון הנ״ל הניכר לי בטביעת עין, נאום שלמה הכהן ראפפורט ספרא מתא דק״ק קראקא״ ע״כ:

כז. **ואולם** הנפלא לראות בזה, הוא כי בפנקס הקהל שם. דף קמ״ב ע״א נמצא שוב העתק פסק בי״ד אשר נבררו לעשות פשר בין שני בעלי דינים ביום ה׳ י״א מנחם תק״ו לפ״ק, ובא שם קיום ותוקף על זה מהגאון האב״ד דפה בזה״ל „אף ידי תכון וזרועי תאמץ לקיים הפשר הנ״ל בכל תוקף ועוז יום א׳ כ״ה למב״י תק״ז לפ״ק, נאום דוד הוא הקטן שמואל שמעלקא החופ״ק קראקא והגליל יע״א״. ונראה איפוא מזה כי לאחר שנסע הרב הגאון ר׳ יצחק יוסף תאומים מפה בשנת תק״ה והלך לו לעיר ברעסלוי, אז שב הרה״ג מהרי״ש שמעלקא הנ״ל לשבת על כסאו פה פעם שנית, ונהג את נשיאותו כמקדם, ואולם גם אח״כ לא ראה טוב בעולמו בשבתו על הכסא פה, ובעבור זה עזב פעם שנית את העיר פה ואת כסא כבודו, וקבע ישיבתו בעיר זאלשיץ, ובשנת תק״י נתן שם הסכמתו על ס׳ מרכבת המשנה, ובא על ההתום שם „ביום ב׳ ז׳ סיון תק״י לפ״ק פה ק״ק זאלשיץ יצ״ו׳ נאום דוד הוא הקטן שמואל שמעלקא החונה בק״ק קראקא והגליל יע״א״. והנה הרה״ג הזה היה נדחה ונראה והזר ונרחה ולא שב עוד לקראקא רק נשאר בעיר זאלשיץ שם עד יום פטירתו ושם ג״כ מקום מנוחתו. והניח אחריו בן כמותו והוא הרב הגאון החריף מו״ה יעקב משה מנחם מענדל שהיה אב״ד בק״ק טורקא (והוא היה התנא רבי נשיאה מהגאון הגדול המפורסם מו״ה יחיאל מיכל זצ״ל

זצ"ל האב"ד דק"ק פרעמיסלא והגליל), ובשנת תקכ"ה בא בהסכמה על ספר הלכה פסוקה על ש"ע יו"ד, ובשנת תקכ"ז על ס' מפעלות אלקים, והתם שם „נאום הק' ימ"מ מענדל בהמנוח הגאון הגדול המפורסם מהרד"ש שמעלקא זללה"ה שהי' אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל יצ"ו":

בח. **והנה** מלבד כל אלה הגדולים הנודעים לנו בשם שהיו כולם מצאצאי מטעי פרי קודש הלולים מהגאון רבינו יהושיע בעל מג"ש זצ"ל, אשר הופיעו באור תורתם חכמתם וצדקתם בכל ארצות פולין ורוסיאה כנודע (ומכללם היה ג"ב גאון הגאונים ומאיר עיני הגולה מו"ה משולם מטיסמניץ זצ"ל שהיה אב"ד ור"ם בק"ק פרעסבורג, והוא היה ג"כ נין ונכד לרבינו בעל מג"ש, כנזכר בשער ספרו שו"ת רבינו משולם איגרא שנדפס בזמנינו בעיר ווארשא, וגם הגאון מאור הגולה מו"ה ברוך תאומים זצ"ל האב"ד דק"ק לייפניק בעל ברוך טעם כמבואר בספרו עטרת חכמים בשו"ת חלק אבן העזר סימן כ"ג), נמצא עוד הרבה מניניו ונכדיו אנשי שם ופארי הדור אשר זרחה שמש תורתם גם במדינות אשכנז. וזה כפי עדות הגאון מהרד"ש שמעלקא הנ"ל בהסכמתו לס' מרכבת המשנה שם, וכמו כן גם במדינת ליטא כמו הרב הגאון מו"ה יוסף במו"ה דוב בער ז"ל בעהמח"ס פורת יוסף על התורה, אשר אור תורתו הי' זורח בק"ק בריסק דליטא, ונתקבל לאב"ד בק"ק וואין הסמוך לבריסק כמבואר בשער ספרו שם (דפוס וואנדסבעק תפ"ז), וכמוהו עוד הרבה, ואין להאריך בזה עוד. וזהו מה שרצינו לבאר:

הערה.

והנה להשלמת תולדות הגאון רבינו יהושיע הריף בעל מגיני שלמה אמרתי לצרף פה ג״כ מכתב תשובתי אשר השבתי לידידי הרה״ג מו״ה אברהם בנימן קלוגר נ״י מבראד, אשר נכלל בו ג״כ קצת מתולדות אביו הגאון הגדול המפורסם מו״ה שלמה קלוגר זצ״ל שהיה ג״כ נין ונכד להגאון בעל מגיני שלמה זצ״ל, והא לך מכתבי בזה:

בעזה״י יום ג׳ לסדר וארא אל אברהם תר״ן לפ״ק פה קראקא.

יצו ה׳ את הברכה וחיים ושלום עד עולם לכבוד ידיד נפשי ולבבי ה״ה הרב הגאון החריף ובקי שלשלת היוחסין מוכתר בנימוסין כקש״ת מו״ה **אברהם בנימן קלוגר** נ״י יושב .בשבת תחכמוני בק״ק **בראדי** העליזה יע״א. —

ידידות מכתבו הגיעני לנכון, והיו לי דבריו לששון ולשמחת לבבי, בראותי כי ת״ל החיים והשלום אתו, וגם מאשר הודיעני כי העיר ה׳ את רוחו להוסיף שנית ידו ולהדפיס עוד הפעם ספר „תולדות שלמה״ אשר נכבדות מדובר בו מקורות ימי חייו של אביו רבנו ומאורנו גאון הגאונים ורבן של כל בני הגולה מו״ה שלמה קלוגר זצוללה״ה, למען ידע דור אחרון צדיק מה פעל במשך כל ימי חייו בתורתו ובחכמתו, בצדקתו ובענותנותו, ובכל מדה יקרה אשר היה בו לתפארה, ואני הנני נותן למעכת״ה נ״י את ברכתי מעמקי לבבי, כי יהי׳ ה׳ עמו להפיק זממו, בלב ובנפש חפצה, ויברך ה׳ חילו, ופועל ידיו ירצה, לעשות דבר טוב בישראל, ולרוות צמאון כל המשתוקקים לדעת תולדות וקורות ימי חייו של האדם הגדול הזה אשר לשמו ולזכרו תאות כל נפש. —

ואשר בקשת ממני לרשום לך עלי גליון את כל אשר נודע גם לי מן הגדולות של רבינו הגדול ז״ל מפי סופרים ומפי ספרים,

מדעתך

מדעתך כי עוד בימי חורפי שאבתי מים בששון מים של שלמה ודליתי מים עמוקים מבאר תורתו וחכמתו של רבינו ז"ל, ע"י רובי תשובותיו אשר השיב לי, עד שהייתי נחשב בעיניו כתלמיד חביב ולא העלים ממני דבר, ידידי! מה אדע אשר לא תדע, הלא הכל גלוי וידוע לפניך, להיותך בנו ותלמידו, ושמשת לפניו עומדות ויושבות סביב לשלחנו הטהור, זה השלחן אשר לפני ה', וראית את פניו כראות פני אלקים, וראית את גודל צדקתו יראתו וקדושתו, וראית גם את כל המעשים אשר עשה, וכל דרכו והליכתו בקודש מדי יום ביומו, ואין כל דבר נעלם ממך, אשר לא כן אנכי עמדי, כי לדאבון נפשי לא זכיתי לראות את פני שלמה ועיניו המאירות, לא זכיתי לשבוע שובע שמחות מנועם זיו תואר פניו, פנים מאירות ופנים מסבירות, כי לא שמשתי לפניו בישיבה פא"פ רק מרחוק היה לי רב להושיע, ע"י מכתבי שו"ת אשר הרצתי לפניו משך זמן רב. ורבינו ז"ל ברוב חסדו קרבני בימין צדקו והשיב לי בכל פעם על דברי באהבה ובכבוד ותשובתו הרמתה הי' לי תמיד לעונג ולמשיבת נפש, והיא שעמדה לי כי ע"ז הרהבתי עוז בנפשי לשקוד על דלתות התורה בלי הפסק מנעורי ועד היום הזה, והנה מכל הטוב והחסד אשר עשה עמדי רבינו ז"ל במשך כל הזמן ההוא, כבר רשמתי לעצמי לזכרון עולם בספרי „כלילת יופי" ח"ב, אשר בו הרביתי חזון בתולדות הרבה גאוני בתראי אשר הופיעו באור תורתם וחכמתם בערי יהודה במדינות פולין ורוסיאה, ומכללם גם מתולדות הגאון מו"ה יהושיע חריף זצ"ל בעל מגיני שלמה, ומתולדות הגאון מהר"ם זיסקינד מרוטנבורג ז"ל האב"ד דק"ק הורדנא ולובלין אשר אביך רבינו הגדול מהרש"ק ז"ל היה נ"כ נצר נחמד משרשי הגאונים הנ"ל, ושם כתבתי קצרת מתולדותיו, ונגעתי רק בראשי דברים ולהפקת רצון מעלת כבודך הנני מציגם פה לפניך ואתה תבחר ותקרב. — והא לך תורף הדברים אשר כתבתי שם למזכרת:

רבינו הגדול מו"ה שלמה קלוגר זצ"ל, אשר לו כל חמדת ישראל במקרא ובמשנה ובשני התלמודים, ובספרא ספרי מכילתא ומדרשים ובפוסקים ראשונים ואחרונים, למחיה שלחו ה' לפנינו בדור האחרון הזה לרומם קרן התורה, להגדילה ולהאדירה,

גם

גם לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולהעמיד הדת על תלה, הגאון הזה היה צבי תפארת ישראל, שר התורה ועמוד ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליו, כי משחו ה' שמן ששון מחביריו בחריפות ובקיאות עד להפליא, ותרב חכמת שלמה מחכמת כל גדולי הדור בזמנו, לבו היה לב אמיץ בגבורים, ובפלפולו עקר הרי הרים, עד אשר אמרו עליו חכמי הדור אשר הכירו את רוב גדלו, כי אלו ח״ו נשתכחה תורה מישראל הוא היה מהדרה בפלפולו, — וכדבר איש האלקים הגאון מהר״ם בנעט ז״ל האבד״ק נ״ש והמדינה על רבינו יהונתן ז״ל בעל התומים והפליתי בהסכמתו לס' בני אהובה.-- הוא היה ראש המדברים בכל מקום, וכל גדולי ישראל היו מיחלים ליקר תשובתו, (ראה לדוגמא בס' פרי עץ הדר שנדפס בלבוב בשנת תר״ו בנדון האתרוגים, ובספרי הקטן מגיני א״י שנדפס בלבוב בשנת תרי״ב בנדון מעות א״י, ובקונטרס מודעה לבית ישראל שנדפס בברעסלוי בשנת תרי״ט בנדון לישת המצות לחג הפסח ע״י מאַשינע). גם היו עיניו פקוחות על כל הנעשה בישראל בעניני דת ודין, והיה שוקד הרבה גם בתקנות עגונות וטרח מאד להתירן מכבלי העיגון בעוצם עיונו עפ״י ש״ס ופוסקים יותר מכל חכמי זמנו, ובחכמתו ובתבונתו התיר את הקישורים, וזרח אור לישרים. אף הוא עמד והתקין תקנה גדולה בנדון היתר לשלוח גט פטורין באמצעות הבי דואר, הנחוץ מאד בזמנינו, והסכימו עמו כל גדולי הדור המצוינים מגאוני קשישאי והוקבע כן להלכה ולמעשה לשעה ולדורות, כמבואר בסוף ספרו שיורי טהרה בקונטרס תיקון עולב (דפוס זאלקווא תרי״ד), ונתפרסם שמו בכל הארץ על ידי חיבוריו הרבים והנכבדים אשר יצאו לאור ונתקבלו באהבה בעיני כל חכמי הדור, והנה הנם בכל תפוצות ישראל, (ואולם רוב חיבוריו נשארו עוד בכתובים וכמ״ש רבינו בעצמו בהקדמתו להקונטרס תיקון עולם הנ״ל, דבשנת תרי״ד כבר הי' מסודר בידו סך קל״ו חיבורים על כל התלמוד והפוסקים, ועל כל התנ״ך, וכל חיבור מחזיק בערך מאתים דפין, גם תשובות בערך שמונת אלפים גדולים ועמוקים), וגם על ידי רוב תשובותיו אשר השיב לכל שואל הן בענינים הנוגעים להלכה ולמעשה להבין ולהורות, והן בעניני פלפולי דאורייתא ליישב קושיות ולהתיר ספיקות ע״פ

סברות

סברות ישרות חדשות ונצורות, ובעוצם פלפוליו ובעומק סברותיו הלהיב אש התשוקה בלבות כל תופשי תורה, ובפרט בלב צעירי ימים ופרחי שושנים, חרוצים ושנונים מלאים כח עלומים, כי יתנו חילם לאורייתא, וכל מי מהם אשר רוח ה' נוססה בו לשקוד על דלתות התורה, וכל דבר הקשה בעיניו הציע במכתב לפני כס רבינו ז"ל, והגאון ברוב ענותנותו ענה לו על דבריו והשיב לו תשובתו בפלפול יקר אף נעים, כי כן היה דרכו בקודש להשיב תשובה לכל שואל כקטן כגדול, והיה כאשר יענה אותו כן ירבה וכן יפרוץ, כי עלץ לבו ורחב בפלפולו של רבינו מאורן של ישראל, ועי"ז התאזר חיל להוסיף אומץ בלימודים, וקנאת סופרים הרבה תורה ותושיה בישראל, כי הרבה עשו כן ועלתה להם, כי נתנו עין ולבן לשוטט בים התלמוד והפוסקים בעיון ובשקידה, עד אשר גדלו והצליחו וגם עשו פרי במלחמתה של תורה, גם מבלי רב ומורה, ועי"ז זכה רבינו להעמיד תלמידים הרבה פארי הדור, וזכות הרבים תלוי בו, כי מלאה כל הארץ דעה.

והנה הצגתי פה לעיני הקורא מקצת שבחו של הגאון הזה, למען יהי' זכר צדיק לברכה, כי גם בדידי הוה עובדא, ובימי חורפי הן רבת שבעה לה נפשי אור ועונג מחידושיו הנעימים והיקרים, כי הרבה למדתי מחיבוריו ויותר מתשובותיו אשר השיב לי כפעם בפעם על כל שאלותי וספקותי עד שהייתי נחשב בעיניו כתלמיד חביב, (ראה לדוגמא מה שכתב רבינו הגאון ז"ל בתשובתו אלי בספרו שו"ת סת"ם בקונטרס פרט ועוללות בסימן כ"ה בסוף דבריו שם), והנה עוד בדור שלפני בטרם שנולדתי אני כבר היה מפורסם פה בעירנו יקר תפארת גדולתו של רבינו הגאון ז"ל על ידי הרב הגדול החכם הכולל הישיש הנכבד מו"ה וואלף בער שיף ז"ל מגדולי נכבדי עירנו, אשר היה מילידי העיר זאמושטץ (נין ונכד להרב הגדול המקובל החכם הכולל מו"ה יואל היילפרין ז"ל הנקרא ר' יואל בעל שם מזאמושטץ), וקבע משכנו פה קראקא והרב הגדול הנ"ל היה אוהב נאמן לרבינו הגדול מהרש"ק זצ"ל עוד מימי עלומיו בהיותו עמו בצוותא חדא בק"ק זאמושטץ, ותמיד היה תהלתו בפיו מתורתו וחכמתו של רבינו הגאון ז"ל. והעיד

עליו

עליו כי עוד בימי ילדותו היה למופת הזמן בגודל שקידתו ובחידוד שכלו, וגדולי ישראל בחנוהו ומצאוהו שהוא בקי בכל ד' חלקי הש"ע בע"פ בחריפות ובקיאות כאחד הגדולים, ועלה ונתעלה בתורה ובחכמה על כל בני גילו עד שנתפרסם שמו בכל הארץ, ונתקבל לאב"ד באיזה קהלות ישראל, ולבסוף נתקבל לראב"ד ולריש מתא בק"ק בראדי, עוד בחיי הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל, ומשם הי' לו ג"כ חליפות מכתבי דברי ידידות עם ידידו ואוהבו הרה"ג מו"ה וואלף בער שיף הנ"ל, ובשנת תקפ"ה שלח לו ג"כ לתשורה את ספרו היקר „ספר החיים" על ש"ע או"ח אשר הוציא אז לאור הדפוס, והיה פה אז רק אחר בעיר, והי' שאול לכל חכמי העיר, ושמחו בו ובתורתו, ואחרי משך זמן רב, בהיותי סמוך על שלחן חותני הגביר, לאחר הנשואין שלי (נ' תמוז תר"א), ואז הייתי שוקד בלימודי בבית מדרשי ולמדתי אז מס' נדרים, ושמחתי לשמוע כי נדפס מהגאון הנ"ל ג"כ ספר יקר ונכבד על מס' נדרים בקוראי שמו „נדרי זריזין", ובשנת תר"ב האיר הס' חזה לנגד עיני, וכאשר טעמתי מנופת צוף דבריו היקרים, שבעתי עונג ושעשוע עד להפליא, ומני אז נועצתי בלבי להריץ לפניו כל שאלותי וספקותי בענינים שונים בסוגיות הש"ס והפוסקים, וכל דבר הקשה הקרבתי אליו, והוא ז"ל השיב לי תמיד תשובה מאהבה בפלפול במרחב רב (ורובם באו בדפוס בספריו היקרים בשו"ת טוב טעם ודעת ובס' שנות חיים ובספר סת"ם במקומות מפוזרים), ובכל פעם חזק ואמץ את לבבי לשקוד על דלתות התורה בחזקה למרות כל הצי הזמן אשר נחתו בי אז, ובפרט בימי חורפי בהיותי שוקד בלימודי, ואז קמו עלי מקנאים אשר בקשו להוריד את כבודי, וחפשו עלי עלילות לעגם נפשי ולבטל אותי מלימודי, ואני הייתי אז חסר עוז רך וענוג ולא ידעתי לשית עצות בנפשי, והודעתי צערי לרבינו הגאון זצ"ל, והוא ברוב צדקתו וענותנותו לא אחר מלהשיב לי דברו הטוב לנחמני מעצבוני, וערך אלי מכתב יקר אף נעים, תוכו רצוף אהבה עם דברי חן ואמרי נועם בדברים המתקבלים על הלב, ודבריו הנעימים היו לי למשיבת נפש עד שקמתי והתחזקתי, והוספתי אומץ בלימודים, והמקנאים כולם ספו

תמו

תמו, והיו כמוץ אשר תדפנו רוח *), ותה"ל מצאתי חן בעיני הגאון ז"ל עד אשר נתן ג"כ מהודו עלי לעטרני ולסמכני בסמיכת ההוראה

---

*) ולהיות כי חביבים עלי אמרות טהורות מאד יקרות אשר יצאו אז מאוהב טהור לב של רבינו מהרש"ק זצ"ל, אמרתי להעתיק פה ג"כ מכתבו היקר אשר ערך אלי אז, ואם אמנם שעיקר הדבר היה נוגע אז רק אלי לנחמני מעצבוני, וכבר נשכחו הדברים באורך הזמן כי זה היה מעשה בימי חורפי בעת אשר הוצאתי לאור ספרי הקטן מגיני ארץ ישראל הכולל שו"ת שהיה לי אז עם כל גאוני וגדולי הדור בנדון מעות המקובץ בשביל תושבי ארץ הקדושה שאסור לשנותו לצדקה אחרת, ועי"ז רבו עלי מקנאים ושונאי חנם אשר רדפו אותי וידריכו מנוחתי, והיה לי צער גדול מזה כי לא נסיתי עוד ללחום את אויבים בשער, ושפכתי אז שיחי לפני רבינו הגאון ז"ל, וזאת אשר השיב לי:

בעזה"י יום ד' לסדר ואתה תצוה את בני ישראל תרי"ב לפ"ק פה בראדי.

ההיים והשלום לכבוד ידידי הרה"ג ההריף והבקי החכם השלם כש"ת מהרח"ן דעמביצער נר"ו.

ידידי! יקרת מכתבו קבלתי ברגע זה, והנני עושה רצונו להשיב לו מיד, והנה ראיתי בתוך מכתבו כי רו"מ נ"י דואג ומצטער מאד על אשר קמו עליו מקנאים אנשי מרי נפש ועזי פנים המחפשים למצוא עלילות לבזות ולענם נפשו הטהורה בדברים וגם במעשה, עד שמביאים אותו לידי בטול תורה ועבודה כי נלאה נשוא, ואני תמה עליו מאד כי לא ידעתי מהו הפחד והיראה שיש לרו"מ מפניהם, אחרי שתה"ל הוא חוסה תחת צל חותנו הגביר, ויושב באהלה של תורה, ומורה גם הוא יורה, יש להמקנאים להתיירא יותר מפניו, ולא הוא מפניהם, וגם עתה הנני אומר לו בטח שלא יעשו לו הדברים רושם כלל, ומקולם לא יחת, ואלקים יבקש את הנרדף, אם ירצה יורה יורה, ידין ידין, ואם לא ירצה מה בכך, וכי להוראתם הוא צריך, והכלל שפת אמת תכון לעד, ועד ארגיעה לשון שקר, — ואין מעיד כבעל הנסיון, כי גם אני כבר מעודי רבו עלי המקנאים אשר בקשו להוריד את כבודי, ואני אמרתי בה' בטחתי מה יעשה בשר לי. והנה המה אבדו ואין זכרון למו ואני על משמרתי אעמודה, וכן אני אומר גם לפאר רו"מ נ"י המאמין לא יחוש וסוף הכבוד לבא, — ודי לו בהערה זו. —

והנה ידידי אם כבר נדפס ספרו מגיני א"י בלבוב על ידי הרב מו"ה יוסף שאול נאטינזאהן נ"י משם, ימחול לכתוב אליו שישלח לי אחד משם, ואני

ההוראה, ואני הייתי אז עדיין צעיר לימים, ואח"כ הראה לי ג"כ אות לטובה והדפים למעני קונטרס מיוחד בסוף ספרו „שנות חיים" והוא כולל כל התשובות אשר השיב לי בימי חורפי, בענינים שונים, ותקטן עוד זאת בעיניו ובמקום גדולתו שם ענותנותו, והדפים ג"כ אח"כ משמי גם הקונטרס „ד ב ר י ח"ן" שלי בסוף ספרו „עבודת עבודה" להיות לי למזכרת נצח. ובעת ההיא הסכים ג"כ על ספרי שו"ת ת ו ר ת ח ן, אשר עודנו אתי בכתובים, ושלחתיו אז לידו לעיין בו ולהגיד לי חרוצת משפטו עליו, וכאשר שלחו אלי בחזרה מצאתי את הסכמתו בראש ספרי וכתב שם, כי ראוי הוא להוציאו לאור הדפוס, ולהפיצו על פני תבל, וכל כך גדלה אהבתו אלי עד שלא העלים ממני שום דבר בעת אשר היה ה' בעזרו לעשות מה לטובת הכלל, ועוד בסוף זמן החורף בשנת תר"ג ביום ד' לסדר שמיני הודיעני במכתבו אלי מדבר נסיעתו לק"ק ברדיטשוב אשר נקרא אז לבוא שמה לעשות סדרים לטובת הכלל בעניני השו"ב. וכתב אלי כי התמהמה שם בערך ה' שבועות ותה"ל מעשי ידיו עשו שם פירות ופירי פירות עכ"ל, והדברים ידועים ומפורסמים. וכן היה דרכו תמיד לשאול ולדרוש בשלומי באהבה ובכבוד, וגם את כל חיבוריו היקרים שלח לי לתשורה, ונהג ג"כ ענוה בעצמו לדרוש ממני הצעיר להגיד לו חות דעתי העניה, עליהם. ולדוגמא אביא פה רק א' מהם מה שכתב אלי ביום ה' לסדר שלח שנת תרט"ז לפ"ק, אשר בעת ההיא שלח אלי

ואני שלחתי עתה ללבוב להדפים ג"כ יתר השמטות והפתחות לספרי טוב טעם ודעת שנשארו עוד בידי, ושם יבואר ג"כ מה שפירשתי שיחתי וכונתי בתשובה אשר השבתי לקהלתכם אודות דבר הידוע, ושם יראו כי תה"ל דברינו נכונים מאד, ובהשכל נאמרו בחמלת ה' עלי. — סוף דבר הכל נשמע לקיים בנפשו, על כל גל וגל נעניתי לו את ראשי, וה' יהיה בכסלו, ויעלה ויצליח בתורה ובגדולה, יראה זרע יאריך ימים כנפשו ונפש ידידו

הק' שלמה קלוגר.

ברגע זו נפל בפומי כמעט שאני בטוח בעזרתו ית' שברכת הדיוט כמוני לא תשוב ריקם. עכ"ל הגאון ז"ל. —

אלי ספרו החדש „שנות חיים" עם ספר „סת"ם" ואז ערך אלי מכתב יקר אף נעים עם ברכה משולשת, ובסוף מכתבו כתב אלי בזה"ל: „והנה יקבל נא כת"ר ספרי שנות חיים, ויהי' נא בטיבו להודיעני באמת אם הוטב בעיניו ספרי החדש הזה, ובעיני כל רואי הספר ותחי נפשי, כי זה חלקי מכל עמלי, ואני תפלה, כי ה' ישפות לו שלום וברכה לעמוד על התורה ועל העבודה מתוך הרחבה כלהו שנין קאמינא, כנפשו ונפש ידידו הטרוד הק' שלמה קלוגר, גם בני השנון המופלג מו"ה אברהם בנימן שיחיה עד מאה שנים. דורש בשלומו הטוב באהבה עזה" עכ"ל. וגם אח"כ בשנת כת"ר לפ"ק הודיעני ג"כ במכתב מיוחד כי היה ה' בעזרו ונדפס ג"כ ספרו „חידושי אנשי שם" על ה' גיטין בעיר לייפציג ע"י נדיב א' וצוה לשלחו אלי משם. והוא מקוה כי ימצא הספר חן בעיני יען כי הוא נצרך מאד לכל מסדרי גיטין, וכתב אלי בראש מכתבו שם „המכסה אני מאוהבי את אשר אני עושה" וכו' ע"כ. וכן עשה לי רבינו ז"ל ג"כ בכל חיבוריו אשר יצאו לאור בחייו לשלחם אלי לשמח נפשי בהם, ואף גם שלח לי הרבה מהם לחלקם ביעקב לת"ח ויראי ה' חנם אין כסף, כי כל כונתו הי' רק לזכות הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה, זי"ע). —

והנה כבר זכרנו למעלה מדרכו של רבינו ז"ל, איך שהיה שוקד תמיד בתקנות עגונות יותר מכל חכמי דורו, וכמה יגיעות יגע אדם גדול זה להתיר כמה עגונות מכבלי העיגון עפ"י דת ודין תוה"ק, ודרך בזה בעקבות זקינו רבינו הגאון מו"ה יהושיע חריף מקראקא זצ"ל בעל מגיני שלמה, כמבואר בספרו שו"ת פני יהושיע במקומות שונים, ובצדק כתב עליו ידידנו הגאון הגדול מהר"ם א"ש זצ"ל האבד"ק אונגוואהר בתשובתו אליו, בזה"ל „ואקרא על גאון תפארתו בנות ישראל, אל הגאון הלזה תעלוזנה, קראו אל ה' יאריך ימיו בנעימים. ובקודש כחול ירבה ימים" עכ"ל (שו"ת אמרי א"ש חלק אהע"ז סימן ע"ח). וכד נח נפשי' דרבינו הגאון מהרש"ק זצ"ל באמצע זמן הקיץ תרכ"ט לפ"ק, קוננתי עליו פה במר נפשי על הלקח ארון האלקים וקראתי יום לבכי ולמספד במקהלות עם ה' פה ק"ק קראקא בבית המדרש הגדול דשארית בני אמונה ברחוב קאזמיר, ואז קראתי עליו: „בנות ישראל על

מות

מות הגאון הזה בכינה, קראו למקוננות ותבואנה, ותשאנה נהי עליכן, כי סר צלכן", ועוד ועוד. ויתר תקפו וגבורתו, וגודל צדקתו וגדולתו, וגם כל מה שעבר עליו מימי ילדותו עד יום פטירתו, תמצא הכל מפורש בספר "תולדות שלמה" אשר יצא לאור בזמנינו זה, והוא מעשה ידי נכדו הרב החריף והשנון מו"ה יהודה אהרן קלונר נ"י בן יקיר לבנימן ידיד ה' הרב הגאון מו"ה אברהם בנימן קלונר נר"ו מבראדי בן רבינו הגדול זצ"ל. והוא חוט המשולש, פרי צדיק עץ חיים, ה' עליו יחיה. —

והנה כל זה רשמתי מכבר לי לעצמי בספרי "כלילת יופי" הכולל תולדות גאוני בתראי, והעתקתי הדברים פה לכבודו הרמה ולכבוד נשמת אביו רבינו הגאון הגדול המהרש"ק לפ"ק. —

והנני ידידו ומכבדו הדוש"ת באהבה

הצעיר **חיים נתן דעמביצער** החופ"ק קראקא יע"א.

ב. תולדות הגאון המפורסם רבינו הגדול הנקרא בשם רבי ר' העשיל זצ"ל, אשר היה ר"מ ואב"ד בק"ק לובלין, ובסוף ימיו בק"ק קראקא ושם מנוחתו כבוד.

הן כבר נודע ביהודה ובישראל ממזרח שמש עד מבואו גודל יקר תפארת גדולתו של רבינו הגאון הגדול רבי ר' העשיל ז"ל, אשר כל הארץ האירה מכבודו, כי היה יחיד בזמנו ומופת דורו בתורתו ובחכמתו בצדקתו ובענותנותו, וגם הרביץ תורה בישראל יותר מכל חכמי וגדולי דורו, וזכה להעמיד תלמידים הרבה, ומהם גאוני עולם ועמודי ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליהם עד היום הזה. וכבר מדובר ממנו נכבדות בקצת ספרי בעלי אסופית בזמננו זה, ואולם רק בדברים מקוטעים, אחת הנה ואחת הנה, ולמען לשמח לב עליזי קדמוניות וקוראי עונג בתולדות גדולי ישראל, אמרתי לרשום פה את כל אשר נודע לנו אודותיו, וגם מבניו ונכדיו, וחתניו לוקחי בנותיו, דור אחר דור עד זמננו זה, ואתה הסכת ושמע:

דע כי רבינו הגדול רבי העשיל זצ"ל הופיע באור תורתו במדינות פולין אחר מהצית המאה הרביעית מאלף הששי עד אחר התחלת מאה החמישית, והיה נקרא בפי קצת בשם רבינו ר' העשיל מלובלין על שם עיר מולדתו או עיר מגורתו בימי הורפו. אביו היה הגאון הגדול המפורסם מו"ה יעקב איש תם בהרב מו"ה אפרים נפתלי הירש אשר גם הוא ז"ל היה פאר הדור והדרו, ורבים יאותו לאורו, והיה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא, ושם הרביץ תורה בישראל, וכבר נודע כי בשנת שצ"א בהיותו יושב על כסאו בבריסק שם בא אז הגאון מו"ה ליפמן סג"ל בעל תוס' יום טוב להון את פני העיר שם לעשות שם נשואין לבנו הרב מו"ה אברהם סג"ל עם בת הקצין ר' יהיאל לוריא בן ההכם הרופא מו"ה שלמה לוריא ז"ל, והתמהמה שם עד אחר הימים הנוראים, ואז כבד הגאון מו"ה יעקב הנ"ל, שהיה מרא דאתרא, את הגאון בעל תוס' יום טוב, נגד זקני עירו לדרוש שם במקומו בבית הכנסת הגדולה, הדרשה של שבת תשובה, וכן עשה, כמבואר בס' מגילת איבה מבעל תוס' יום טוב, ואח"כ נתקבל הג"מ יעקב לאב"ד ולר"מ בק"ק

לובלין

לובלין והגליל, והחליף תשובותיו עם רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל (כמבואר בשו"ת ב"ח החדשות בסימן ק"ה ובשו"ת גאוני בתראי סימן ל"ח), ועוד עם שאר גדולי זמנו, — וכן נדפסו ממנו גם כן שתי תשובות אחת ארוכה אשר השיב לרבינו בעל הב"ח ז"ל בנדון עגונה אחת, והיא נדפסה בשו"ת גאוני בתראי בסימן כ"ז, ואחת קצרה אשר השיב לתלמידו הגאון מו"ה חיים הייקא הלוי האבד"ק הרובשוב, ובק"ק הורדנא, בנדון ספק גרושה לכהן, והיא נדפסה בספר גאון צבי בחלק התשובות בסימן ב', ושם בא על ההתום „נאום הצעיר יעקב בלא"א מו"ה אפרים נפתלי זללה"ה נקרא הירש", וכן בא ג"כ בהסכמה על סידור שערי שמים מהגאון בעל השל"ה ז"ל, וגם על ס' קול יהודה על התורה דפוס פראג בשנת ת"א לפ"ק. ובנו רבינו הגדול מו"ה העשיל נתחנך ונתגדל על ברכיו לתורה ולתעודה, וממנו קבל כל תורתו וחכמתו, א) והוא בעודנו

א) ובדבוק הדברים נודע לנו מפי סופרים ומפי ספרים, כי הזמין לו ה' בימי ילדותו גם כן חבר טוב ואוהב טהור לב אחד מבני עליה אשר היה נפלא בזמנו במעלות התורה והחכמה גם יחד, ה"ה הרב הגאון החכם הכולל מו"ה משה כ"ץ כנראה שהיה תלמיד מובהק לרבינו מהרש"א ז"ל, והוא נלוה אז אל רבינו ז"ל להסתופף בביתו נאוה, והיה לו לתלמיד חבר להמתיק סוד יחדיו וללון עמו בעמקה של הלכה, בהויות דאביי ורבא, ויגדל משה גם הוא ויהי לאיש אשכולות, כי היה מלא וגדוש בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים, וגם בחכמות רמות ונשגבות, ועלה ונתעלה ונתקבל להרביץ תורה בישראל בכמה קהלות במדינות פולניא, ושוב נתקבל ג"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק נראה בגליל וואהלין אשר היתה אז מלאה חכמים וסופרים, וגם שם הרביץ תורה ברבים, למד הרבה וחדש הרבה, וגם חבר ספרים הרבה, בתורה ובחכמה ולא יבצר ממנו מאומה, וכה ישב שם השקט ושאנן עד שנת ת"ח לפ"ק שאז שוד התפוררה כל ארץ פולין בגזרת הקהלות מלהט החרב המתהפכת ע"י חמיל שר"י צורר היהודים, וגם על העיר נראה עלה אז הכורת ונהרגו שם אנשים ונשים וטף בלי חמלה, ובהפוך ה' את העיר זכר את משה עבדו ויוציאהו מתוך ההפכה אותו ואת בני ביתו, ומצאו מפלט להם בארץ אשכנז. ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק מיץ המעוטרה אשר היתה אז תחת ממשלת צרפת, ושם נהג ישיבתו הרמה עד שנתבקש בישיבה של מעלה בל"ג בעומר תי"ט

בעודנו בשחרות טל ילדותו, כבר היה נודע ביהודה, בתוך קהל ועדה, כי עלה למעלה, בתורה ובגדולה, וכי הוא מופת הזמן בחריפתו ובקיאתו, בחידוד שכלו ובעומק חכמתו, עד שאמרו עליו חכמי הדור, כי יפה כח הבן מכח האב, ואז התחתן עמו גביר עצום מק"ק בריסק דליטא ושמו ר' משה ר' ליזרש נגיד ורב תבונות, ונתן לו את בתו לאשה וגם הרבה לו מוהר ומתן, ואחרי שמתה עליו בקוצר שנים לקח לו לאשה את הגבירה המפורסמת חכמת לב מרת דינה בת הרב הגביר מו"ה יהודה וואהל בן הרב הגביר המפורסם השר מו"ה שאול וואהל ז"ל מק"ק בריסק, והאריך ימים עמה עד זקנה ושיבה, והיא ילדה לו בנים ובנות אשר כלם בנו בתים בישראל עד היום הזה כאשר יבואר להלאה ג) :

והנה

תי"ע לפ"ק, והניח אחריו בן זעיר לימים ואב לחכמים, ה"ה הרב החכם המפורסם מו"ה טוביה הרופא ז"ל הנודע ע"י ספרו היקר והנכבד „מעשה טוביה", ואמו האלמנה הגבירה מרת פייגא נשאת אח"כ להגאון מו"ה שמשון בכרך (אבי הגאון הנודע בעל שו"ת חות יאיר), שהיה אב"ד ור"מ בק"ק ווירמייזא, ונפטרה שם במגפה בשנת הזון ו' מנחם אב תנ"ו לפ"ק, והגאון ר' שמשון בכרך ז"ל נפטר והלך לעולמו שם ביום השבת ער"ח אייר ת"ל לפ"ק: —

ג) והנה נמצא בכתובים בס' ים מנחילין אשר הניח אחריו ברכה הרה"ג מו"ה פנחס קאלינאלינבויגן ז"ל, והוא אבי הגאון הגדול מו"ה יעקב ז"ל האבד"ק איטונגן והמדינה, (והוא בא בהסכמה על ספר קצות החושן על חו"מ ח"ב) אשר בנו הרב הגביר מו"ה ליזר ריסער פו"מ דק"ק המבורג היה חתן הגאון הנודע מו"ה רפאל הכהן ז"ל בעהמחים תורת יקותיאל האבד"ק המבורג, והוא סיפר שם את אשר שמע מפי חותנו הגאון בעל תורת יקותיאל הנ"ל, כי הגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל היה מוכן להיות חתן השר והגביר המפורסם מו"ה שאול וואהל, עם בתו מרת הנ"ל, ואח"כ חזר בו השר, ולמען שלא יבוש התחתן עמו הקצין ר' משה ר' ליזרש מבריסק דליטא ונתן לו את בתו לאשה, ומתה עליו בקוצר שנים, ובעת ההיא היה מגזע השר הנ"ל בת בנו הרב הגביר מו"ה יהודה וואהל אשה פנויה גדולה בחן ובשכל טוב, והיא הגבירה מרת דינה, והשתדלה להיות לאשה להגאון מו"ה העשיל ז"ל, ואמרה לו „נחות דרגא ונסיב אתתא", ותלד לו בנים ובנות, — ובת השר מרת הנ"ל הנ"ל נשאת להזקן הגאון מו"ה זלמן שור שהיה אב"ד דק"ק בריסק

והנה רבינו ר' העשיל ז"ל עוד בימי עלומיו כבר רוח ד' נוססה בו ונתן אל לבו לרומם קרן התורה להגדילה ולהרחיבה, וכל ישעו וכל חפצו היה להרביץ תורה ברבים בדבוק חברים ובפלפול התלמידים, לסלסל ולפלפל ולהעיר אוזן בלמודים, ולחדש הרושים בסוגיות הש"ס והפוסקים, שבעתים מזוקקים, ולכן בעיר אביו חי נהג גם הוא ז"ל את הישיבה הגדולה בק"ק בריסק דליטא ביחד עם אביו הגאון ז"ל אשר היה אב"ד שם, וגם אחר כך כאשר נתקבל אביו לר"מ ולאב"ד בק"ק לובלין המטוטרה, נסע עמו ביחד וקבע גם הוא בית מדרשו בלובלין שם, ושניהם יחדיו נהגו את הישיבה הגדולה גם שם, והיה תמיד תנא דמסייע לאביו הגאון ז"ל בלימוד השיעורים בתלמוד ובפוסקים תמידין כסדרן בלי הפסק (ולכן תמצא להגאון מהרי"ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח אשר שימש לפניהם בישיבה וקרא את שניהם בשם מורי ורבי כאשר יבואר להלאה), ומכל קצוי ארץ ואיים רחוקים נהרו אליו תלמידים הגונים חרוצים ושנונים לאלפים ולרבבות, אלו יוצאים ואלו נכנסים,

וכלם

בריסק דליטא, ותלד לו את הגאון מו"ה יעקב שור שהיה אח"כ גם כן אב"ד בק"ק בריסק דליטא, וכאשר באה האשה מרת הכלי עם בנה הגאון ר' יעקב הנ"ל לקבל סמיכה מהגאון רבינו ר' העשיל ז"ל, ומיאן לתת לו, אז ספרה לו אמו מרת הכלי הנ"ל שורש הדברים, על מה ולמה לא רצה הגאון לתת לו סמיכת ההוראה, — ושם מבואר ג"כ שהאשה מרת הכלי היתה מגדלת את בנה לפי תומתה על התורה ועל העבודה, ואמרה לו בתוכחת מגולה „אם גם אתה תרצה לחבר ספר כאשר עשה אביך שחבר ספר תבואות שור שאינו רק קילור הבית יוסף ותו לא", והיא בכל מאמצי כחה חזקה ידו ובחכמתה הגדולה הלהיבה את לבו עד שנעשה גדול בישראל ע"כ, וכל זה הובא ג"כ בס' גדולת שאול, (והגאון מו"ה יעקב שור הנ"ל היה חתן הקצין ר' ישעיה בן ר' משה ר' ליזרס מבריסק, והוא היה אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא עוד קודם הגאון מהר"ם בעל חלקת מחוקק, ומלפנים היה אב"ד ור"מ בק"ק לוילק, והיה לו ג"כ חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון בעל חלקת מחוקק ועם הגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל בעניני עגונות, כמבואר בחלקת מחוקק בסימן י"ז סוף ס"ק ע"ח, וכן נדפס ממנו ג"כ ב' תשובות בשו"ת גאוני בתראי בסימן מ"ה ובסימן מ"ו ויע"ש): —

ובסוף

וכלם באו ללמוד וללמד ולשמוע נפלאות מתורתו והכמתו אשר היה כמעין הנובע, וכולם שתו בצמא את דבריו אשר יצאו מפה מפיק מרגליות, וגם אחרי מות אביו הגאון ז"ל בלובלין שם שאז קבלו אנשי ק"ק לובלין לאב"ד במקומו שם את הגאון הישיש מו"ה נפתלי כ"ץ בהגאון מו"ה יצחק ב"ר שמשון כ"ץ, שהיה בן בתו של מהר"ל מפראג (והוא היה בימי עלומיו דרשן דק"ק פראג ונתקבל לאב"ד בק"ק פרוסטיץ ואח"כ בק"ק נ"ש ומדינת מעהרין, ומשם לק"ק פינסק דליטא ובסוף ימיו לק"ק לובלין והגליל, והגאון הזה החליף תשובותיו עם הגאון בעל טורי זהב כמבואר בט"ז או"ח סוף סימן הרפ"ד, וגם נדפס ממנו תשובה אחת בשו"ת חוט השני סימן צ"ה אשר השיב שם בשנת שצ"ה תשובה גדולה ורחבה לבן אחותו הגאון מו"ה שמשון בכרך אביו של הגאון בעל חות יאיר, ועוד לו תשובה אחת ארוכה אשר השיב להג"מ אברהם בן בעל משאת בנימן שהיה אז אב"ד בק"ק בריסק דליטא בנדון גט אחד שסדר בבריסק שם ושלחו ללובלין אל הגאון ר' נפתלי כ"ץ שהיה אב"ד שם, והוא בקונטרס התשובות הנספח לס' סדר גיטין אשר חבר הגאון מו"ה אברהם שרענצלש כ"ץ מלבוב, והביאו מהר"ז מרגליות בס' טיב גיטין בשמות הנשים באות ר' סק"ז, ובס' ידי משה על המדרש שיר השירים בסוף פסוק א' מביא ג"כ דבר נחמד משמו אשר מצא בכתב ידו בדברי אגדה), ואולם משרת הנהגת הישיבה הגדולה דשם הניהו אז להגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל לבדו, והיה הג"מ נפתלי כ"ץ האב"ד, והג"מ העשיל הריש מתיבתא בק"ק לובלין שם, ושניהם הסכימו בזמן אחד על הדפסת הש"ך על יו"ד בשנת ת"ה לפ"ק, ונרשם שם על הג"מ נפתלי כ"ץ אב"ד דק"ק לובלין, ועל הג"מ העשיל ר"מ דק"ק לובלין, ושם בא על החתום „נאום הטרוד יושיע העשיל בן לא"א הגאון מו"ה יעקב זצללה"ה" ג)

וכמו

ג) ובסוף ימיו של רבינו ז"ל בהיותו חונה על דגלו פה ק"ק קראקא נשתנה שמו מחמת חולי וניתוסף לו שם אברהם על שמו יהושע העשיל, וכן נמצא חתימתו ג"כ על כמה פסקי דינים שיצאו מאתו בצירוף בית דינו פה בשם אברהם יהושע העשיל. וכמו כן ראינו שחתם ג"כ את עצמו בכל מקום בשם העשיל ביו"ד אחר הש"ין, וכל זה תמצא בפנקסי הקהל פה במקומות

וכמו כן הסכימו שניהם בלובלין שם בשנת ת"ו גם על הדפסת ס' דמשק אליעזר על מס' הולין דפוס לובלין שם, ובעת ההיא חנו בעירנו ק"ק קראקא גם כן שני גאונים מצוינים ועמודי ההוראה:
הג"מ

במקומות שונים, ולדוגמא אביא פה פס"ד אחד מפנקס הקהל של הרב מו"ה יצחק במו"ה חנוך ז"ל ספרא מתא פה קראקא אשר שם בסימן ק"ה העתיק שם פסק ב"ד א' אשר פסקו בנדון מעות יתומים מעזבון של אבי אביהם שהיה ג"כ בכור לנחלה, ובאו שם עה"ח אור ליום ו' כ"ו מרחשון תכ"ב לפ"ק נאם משה בלא"א הגאון הגדול כמו"ה יהושע זללה"ה, ונאם הק' אור שרגא פייבוש, ונאם הק' אברהם הכהן, ואחריהם בא הגאון רבינו ז"ל לחזק דבריהם וכתב בזה"ל: „באשר שיתמי המנוח הר"ר בער בן הר"ר פרץ המה בעירום ובחוסר כל שאין דעת המת הר"ר יוזפא ז"ל שהוא אביו של זקינם ר' פרץ הנ"ל, היתה נוחה מזה, ולא צוה שלא למכור מן חלקי הבית שלו, וגם האלופים הגבאים לא בקשו חלקם מה שמגיע להם מאחר שראו גודל העניות של היתומים הבתולות הנ"ל, ולכן הרשות נתונה לאבי זקינם ר' פרץ הנ"ל ולגבאי כהו למכור חלק כל אחת ואחת לצורך נדוניא שלהן, הכ"ד אור ליום ו' כ"ו חשון תכ"ב לפ"ק נאם הטרוד אברהם יהושע העשיל בלא"א הרב הגדול מו"ה יעקב זללה"ה, פה ק"ק קראקא". — ואח"כ הוסיפו הדיינים וכתבו בזה"ל: „ה"ה הישיש הר"ר ישראל יצ"ו שמש דק"ק לובלין בהסכמתו וגם בהסכמתנו בי דינא רבה דפה הק"ק נבררו לאפטרופסים להתעסק בדבר מצוה לפקח ולעיין על מה ששייך לחלק שתי הבתולות הנ"ל מה שמגיע להן מנחלת אבי אביהם הנ"ל, שני אנשים נכבדים ה"ה האלוף מו"ה ליב גבאי צדקה דפה שהוא חתן האלוף מו"ה יהודה פירקליש, וה"ה האלוף מו"ה נטע שהוא חתן הרב המופלג מו"ה העשיל יצ"ו, וכתבנו יושר דברי אמת אור ליום ב' כ"ט חשון תכ"ב לפ"ק, נאם הק' יצחק, ונאם אור שרגא ווייבוש, ונאם אברהם הכהן". וכל הנ"ל בעמוד זה הועתק מגוף הפסק של הגאון האב"ד מו"ה העשיל יצ"ו ושל האלופים הדיינים הנ"ל יצ"ו, נאם הצעיר יצחק בלא"א הרב מו"ה חנוך שליט"א, ספרא מתא דק"ק קראקא" ע"כ:

והעתקתי כל זה לפניך פה קורא יקר, למען תראה בעיניך שרבינו הגאון ז"ל חתם את שמו תמיד העשי"ל, מלא ביו"ד אחר הש"ין, וכן נזכר בשם זה גם כן בכל מקום בפנקס שם, ובזה אשכחנא פתרי למה שנסתפק הגאון ר' זלמן מרגליות בספרו טיב גיטין שמות אנשים באות ה'

בנדון

הג"מ ליפמן סג"ל בעל תוס' יום טוב, והג"מ יהושיע חריף בעל מגיני שלמה, והראשון היה לו משרת הרבנות פה ולהשני היה לו משרת ריש מתיבתא, ושניהם באו ג"כ בהסכמותיהם בזמן אחד על ספר הש"ך על יו"ד, ועל ספר דמשק אליעזר על מסכת חולין הנ"ל,

וגם

בנדון שם העשל אם לכתוב ביו"ד או בלא יו"ד, וכתב שם „דיש אומרים שיש לכתוב שם העשל בלא יו"ד וכן העתיק הבית שמואל, ושם הגאון המפורסם מו"ה העשל ז"ל האב"ד דק"ק קראקא שנזכר בחלקת מחוקק סימן י"ז ס"ק ע"ח שנדפס בראשונה בפ"ע, איתא שם העשל בלא יו"ד, וכן הוא גם בתשובות צמח צדק בסימן ק"ז, אך בברכת הזבח בפ"ק דמנחות, ובשו"ת נו"ב חלק אהע"ז בסימן ע"ב כתבו ביו"ד, וכן בס' תפארת למשה בהסכמות הגאונים שם, ובתשובה שבסוף הספר שם מן המחבר כתבו שמו ביו"ד, אך בספרים אחרים ראיתי שמזכירין שמו בלא יו"ד, וכן שמעתי בילדותי שדורשי רשומות רמזו עליו· בזמן הגאון הנ"ל, הנני עומד שם לפניך על הצור, שהוא ר"ת העשל ועל הצור בגימ' קראקא עם הכולל, ואף שהוא רק שיחה של ת"ח, מ"מ משמע קצת שהיה שגור להם הגאון ז"ל בשם העשל בלא יו"ד, ואמנם לקמן בג"ט בשמות נשים באות ג', ובנחלת שבעה גבי קים קדים· איתא ג"כ שם הגאון ביו"ד, וכן בש"ך יו"ד סימן כ"ג סק"ו ובסימן ל"א ס"ק י"א", עכ"ל מהר"ז מרגליות שם. והנך רואה שעדיין הדבר ספק קרוב לו אודות השם של רבינו ז"ל אם היה נכתב שם העשיל ביו"ד או בלא יו"ד, ואולם לדידן אין כאן שום ספק אחרי שהספקם פתוח לפנינו פה ועינינו הרואות בכתב ידו ובחתימתו של רבינו הגדול ז"ל על כמה פסקי דינים שחתם א"ע בכל מקום בשם הכינוי העשיל מלא ביו"ד, ומעתה הדבר מובן מעצמו שבכל מקום שבא בדפוס אצל רבינו ז"ל שם העשל חסר בלא יו"ד, הוא שלא בדקדוק וז"ב. — ודע דמ"ש הגאון מהר"ז מרגליות בסוף דבריו שם דבש"ך יו"ד בסימן כ"ג ובסימן ל"א נזכר שם הגאון מו"ה העשיל ז"ל ביו"ד, במחכת"ה שגה ברואה, כי לא נמצא כלל בשני הסימנים הנ"ל שם הגאון מו"ה העשיל ז"ל, רק שהש"ך כתב שם שהציע דבריו לפני אביו ורבו הגאון ז"ל, ולפני שאר גדולי המורים, והם נשאו ונתנו עמו והסכימו לדבריו ויע"ש, ויותר הי' לו למהר"ז מרגליות להביא בזה ממ"ש הש"ך ביו"ד בסימן כ"ז ס"ק ל"ה, ובספרו נקודות הכסף יו"ד בסוף סימן פ"ב ששם הזכיר את מורו ורבו הגאון הגדול מו"ה העשיל כר"ו, ביו"ד אחר השי"ן יע"ש, ודי בזה:

דבר

וגם על ס' זרע בירך על התורה, הראשון בתור אב"ד והשני בתור ר"מ, ואחרי שנפטר הגאון בעל מגיני שלמה פה קראקא בשנת ת"ח, נתקבל בעל תוס' יום טוב להיות גם ר"מ פה כנודע, וכן עשו גם בלובלין שם, כי לאחר פטירת הג"מ נפתלי כ"ץ קבלו אז את הג"מ העשיל זצ"ל גם כן לאב"ד במקומו, והיה הוא לבדו האב"ד והר"מ בלובלין שם. ולכן בצדק יקראהו רבינו בעל הטורי זהב בהיותו בלובלין בשנות הזעם שנת ת"י בועד אחד עם שאר בעלי תריסין, בשם מרא דאתרא (ט"ז אבן העזר קנ"ז סק"ה, ובשו"ת גאוני בתראי סימן ז'), כי אז היה רבינו הגאון רבי העשיל ז"ל גם אב"ד בלובלין שם:

ויהי בשנת תט"ו לפ"ק לאחר שנתבקש בישיבה של מעלה הגאון מהרל"ס ז"ל בעל תוס' יום טוב פה קראקא (ביום ו' בחודש אלול תי"ד לפ"ק), נמנו וגמרו אז ראשי ומנהיגי עדת העיר קראקא ושלחו וקראו את רבינו הגאון רבי העשיל ז"ל מלובלין לבא לקראקא למלאות מקום בעל תוס' יו"ט, לשבת פה על כסא הרבנות וגם להנהיג פה את הישיבה הגדולה והמפוארה להגדיל תורה ולהאדירה, ורבינו ז"ל קבל עליו את המשרה הזאת באהבה וברצון ויבא לשכון כבוד בעירנו, והיה אב"ד ור"מ פה ק"ק קראקא והגליל עד יום פקודתו, ובחכמה ובתבונה ובדעת נהל פה את קהל עדתו, והרבנים הגאונים בי דינא רבה דפה והם כת הראשונה עם שאר כתות הדיינים השניים והשלישיים שהיו פה כולם עמדו תחת ממשלתו, והיו חשים לפקודתו ד), וגם אלה אשר שמשו עוד אצל הגאון בעל

תום'

ד) דבר זה ידוע הוא לכל זקני עירנו פה, וכן נמצא ג"כ בכתובים בפנקס הישן (המונח כעת בבית הכנסת של הרמ"א ז"ל פה), כי מקדם קדמתה עוד זמן רב קודם הרמ"א ז"ל וגם איזה מאות שנים לאחריו היתה יד ישראל תקיפה פה קראקא ובכל ד' ארצות דמדינות פולין וליטא מטעם המלך ושריו, שיוכלו למנות להם ראשים וטובי הקהל, וגם שופטים ושוטרים מקרב עדתם בכל עיר ועיר אשר על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו כל קהל הגולה, הכל כדת של תורה הכתובה והמסורה באין מפריע, ובעירנו קראקא אשר היתה אז מטרפולין של כל מדינות פולין רבתי עם ורבתי בדעות, נשיינו תמיד ארבעה ראשים, חמשה טובים, ארבעה עשר קהל, ושלשה בעלי

חשבונות

תוס' יו"ט בהיותו אב"ד פה שמשו אח"כ גם אצל הג"מ העשיל זצ"ל, ומהם הגאון מו"ה יחיאל מיכל טיימר שהיה נקרא בשם ר' מיכל ר' יוזיפס בעל סדר גיטין וס' ברכת המים, ונפטר פה בתחלת

שנת

חשבונות לטובת הקהל, ועליהם היה מוטל להעריך ולגבות מכל איש ואיש מתושבי העיר ומן הגליל את המס המגיע לאוצר המלך, וגם לקצוב ולגבות מכס קצוב מכל מיני מאכל ומכל מיני משקים הכשרים המובאים מחוץ לעיר לרחוב היהודים למכור, והכסף בא לקופת הקהל לטובת הכלל, ובידם היה ג"כ העוז והמשרה למנות רבנים ודיינים וראשי ישיבות, שוחטים ובודקים ומנקרים נאמנים ומשגיחים וסופרים, וגם בחרו מתוך העדה ג"כ מגדולי ונכבדי העיר, אשר מינו אותם לגבאים מצדקה והיו נקראים בשם „גבאים הגבוהים", ותהי המשרה על שכמם בכל תוקף ועוז לגבות כל ההכנסות מכל בתי כנסיות ומכל החברות דפה ומכל הצדקות וקרן קיימת מיחידי סגולה, וגם מנדרים ונדבות וקנסות, והכל בא לקופת הצדקה, ומהם נטלו לחלק צדקה לעניים, וגם לשלם לרופאים ולרוקחים בעד סמי המרקחת לבית החולים, וגם לקנות אתרוגים בשביל כל בתי כנסיות דפה, ולקנות קמחא דפסחא לצורך עניים, ועוד ועוד, — ועל פי ראשים וטובים וקהל פה נתמנו ג"כ שלשה בתי דינים קבועים פה תחתיים שניים ושלישיים, והם שפטו את העם משפט צדק בכל דברי ריבות וטענות ותביעות שבין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, גם בעניני עזבונות וחכירות ושכירות ומכירות בתים ונחלאות ובעניני כתובות ותוספתות, ועוד ועוד הכל כדת משה וישראל, ונתקיימו ונתחזקו הדברים ג"כ על פי תקופת ראשי העדה ופרנסיה אשר בידם היה העוז והמשרה מן הממשלה לכוף ולנגוש וגם לענוש קשה לכל העובר על דבריהם, והכל לטובת הכלל לקיום האומה, ולהעמיד הדת על תלה, כמבואר הכל בפנקסי הקהלה הנמצאים עוד בידינו היום, ונמשך דבר זה פה עד שנת תקע"ה לפ"ק, שאז נעשה העיר פה עם קצת מן הגליל לנכסיה חפשית, ומושלי העיר אשר קמו אז (הסענאטע) בטלו מני אז כל תקופת הקהל ולקחו לעצמם כל עסקי העדה להיות הכל כפוף תחת ידם, ומני אז גלה כבוד מישראל ולא נשאר פה רק ב"ד אחד קבוע, אשר נתמנו להיות יושבים על מדין בכל עת ובכל שעה לשפוט בין איש לרעהו, ברצוי שניהם בלי נגישה וכפיה עד היום הזה. וראיתי להעתיק פה לענין הקורא קצת מפנקס הישן דפה משנת שלו"ם לפ"ק, מסימן מ"ז והלאה אשר שם נכתב ג"כ מנדון מינוי ג' כתות הדיינים דפה,

וגם

שנת תכ"א כנזכר בפנקס הח"ק פה, (ונדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בשו"ת גאוני בתראי בסוף סימן י"ט אשר השיב שם להשיג על תשובת הגאון בעל מגיני שלמה, ושם החתם א"ע בשם יחיאל מיכל טיימר

וגם מן הדברים אשר היה מוטל עליהם לעשות דבר יום ביומו, וז"ל שם, בסימן מ"ז:

בענין מינוי הדיינים, יבוררו מתוך העדה הקדושה שלשה כתות דיינים כאשר היה מקדם דהיינו תחתיים שניים ושלישיים, והנה הדיינים התחתיים (והם נקראים בשם כת שלישית), המה ישבו בדין בכל יום ויום מלבד בערבי שבתות וימים טובים, ויכולים לשפוט משוה פרוטה עד עשרה זהובים ועד בכלל, ושכרם כמקדם דהיינו מחמשה זהובים חצי גדול מכל זהוב, ומשם ואילך עד עשרה זהובים ג' גדולים, ושניהם ישלמו שכרם כנ"ל דהיינו כל אחד גדול וחצי. וגם מחויבים הדיינים הנ"ל לפסוק ג"כ עניני השגת גבול כשהתובע תובע בפניהם, וההפסד שוה עד עשרה זהובים כנ"ל. וגם יכולים לפסוק בעניני זלזולים אשר נעשה בפניהם, דוקא לענוש בעונש ממון אבל לא לכיסם רק לבדק בית הכנסת. גם יש כח בידם כשיראו איזה למאות בדבר, אז יוכלו לפסוק כפי ראות עיניהם, ועל פי עד אחד, ובעסקי נשים אפילו אשה אחת, ובפרט בענין השגת גבול כשהתובע תובע בפניהם, וגם בענינים הנוהגים ליתן בהקפה, ואף גם יכולים להפוך השבועה על צד שכנגדו כפי ראות עיניהם :

ועוד שם בסימן מ"ח: „ואם השגת גבול הוא יותר מעשרה זהובים פולים, אז ישפוט הפרנס החודש, ואם הוא דבר גדול, יצרף הפרנס החודש עמו גם שאר הראשים וטובים, ואם הוא פחות משני זהובים פולים ידונו כפי ראות עיניהם אם לתת לו קבלה בפתיחת ארון הקודש או בלא פתיחת ארון הקודש, ואם הוא פחות משני זהובים פולים והנתבע עובר ואינו משלם אותם, אז יכריזו עליו סרבנות, ואם ישהה שלשה ימים ועודנו עומד במרדו ואינו משלם, אזי ממשכנין אותו והשליח ב"ד ילך לביתו ויטול ממנו משכון אם יש לו. כפי הדין, ואם לא ימצא בביתו מה למשכן יושיבנו אותו בתפיסה כפי התקנה הישנה וכמו שנזכר להלאה בסימן נ"ו אבל טענת אין לי: —

ועוד שם בסימן מ"ט: ושלוחי הקהל הם מחויבים לתפוש אותו, או ליטול ממנו משכנות על פי צווי הדיינים בלי שום שאלה מפרנס החודש או מראשי הקהל וגם מטובי הקהל, ואפילו כלם ביחד לא יתערבו בזה כלל בעונש התקנה

טיימר, כי כן היה כינוי שם משפחתו פה קראקא, כנזכר בפנקסי הקהל פה, וכן חתם א"ע גם כן בנו הרב הגדול מו"ה מרדכי ז"ל בסוף הקדמתו אשר עשה בראש ספר סדר גיטין הנדפס פה קראקא ביחד עם הס' חלקת מחוקק על ש"ע אבן העזר בשנת ת"ל לפ"ק, "נאום מרדכי בלא"א המנוח מו"ה יחיאל מיכל טיימר זצ"ל". ובהקדמתו שם העד העיד לנו ג"כ שהוא ראה שהגאון רבינו ר' העשל זצ"ל בהיותו אב"ד פה סידר גיטין מתוך חבור הקצר סדר גיטין מכתיבת יד אביו הרב ז"ל כמה פעמים ויע"ש), והגאון מו"ה ברכיה שפירא דרשן

התקנה, — והדיינים הנ"ל מחויבים לכתוב בפנקס המיוחד להם כל פסקיהם אשר יהי' יותר מן א' זהוב פולים בחנם, ומן ההעתקה חצי גדול, גם מחויבים לגמור את הפסק דין לכל היותר תוך שלשה ימים אחר הטענות והשמשים שאצל הדיינים בכל כת וכת יהי' מזומנים תמיד אצלם באיבוד שכרם ולהעבירם; עד כה דברנו מן הדיינים של כת שלישית:

והדיינים השניים (והם האמצעיים הנקראים בשם כת שניה), עליהם החוב מוטל לשפוט בין איש לרעהו מעשרה זהובים פולים עד מאה זהובים פולים ושכרם עד חמשים זהובים ב' גדולים מכל צד, ומחמשים זהובים ולמעלה ג' גדולים מכל צד, והם ישפטו הכל בעניני ממון עד הסך הנ"ל. וגם ישפטו על הזלזולים אשר יעשה בפניהם, אך לא יקנסו שיגיע לכיסם רק לבדק בית הכנסת כנ"ל, גם מחויבים לכתוב פסקיהם בפנקס בחנם ומן ההעתקה א' גדול, — גם מחויבים לישב בדין בכל יום מלבד בערבי שבתות וימים טובים, ומחויבים לעשות פסק דין תוך ג' ימים אחר גמר טענותיהם, ואם הוא דבר קשה לא ימשכו הדבר עכ"פ מלעשות פסק דין עד ח' ימים בקנס על כל דיין חצי טאלער לבדק בית הכנסת, וגם בהכרזת סרבנות אם הבעל דין יברר לפני הפרנס החודש כי היו ממשיכים את הדין יותר מזמן הנ"ל, והפרנס החודש מחויב לגבות מהם הקנס, ולהכריז עליהם, ואם ימאן הפרנס החודש מלעשות כן, הרי זה עובר על התקנה:—

והדיינים השלישיים הגבוהים בי דינא רבה (והם נקראים בשם כת ראשונה), המה מחויבים לישב בדין ג' פעמים בכל שבוע דהיינו ביום א' וביום ג' וביום ה', אם הוא צורך השעה, אבל עכ"פ ישבו ביום א' וביום ה', והם ידונו מן מאה זהובים פולים ולמעלה כל תביעות ממון שבעולם, ולא יטלו שום שכירות מן הפסק. גם יפסקו על הזלזולים אשר יעשה בפניהם

דרשן דפה בעל ספר זרע בירך על התורה שהיה תלמיד הגאון רנ"ש בעל מגלה עמוקות, ובסוף ימיו בשנת תכ"ו נסע מפה הלוך ונסוע לארץ הקדושה, (אבל לא בא למחוז חפצו כי נפטר באם הדרך בעיר קונסטאנטינאפל בירת תוגרמא ביום י"ט אלול תכ"ו, ובאה השמועה לקראקא ביום ב' פרשת בא תכ"ז לפ"ק, ובו ביום הספידוהו פה מספד מר וגדול כנזכר בפנקס הח"ק פה), והגאון החסיד מו"ה יונה בן החבר רבי יהיאל ז"ל שהיה נקרא בשם ר' יונה רא"ה קראכמאלש ומובא בטורי זהב חושן משפט בסוף סימן ע"ב ונפטר פה י"ד שבט תכ"ט לפ"ק (והוא ז"ל עם חבירו הג"מ ברכיה שפירא בעל זרע בירך הנ"ל באו שניהם התומים על גביית עדות בנדון עגונה אחת מקראקא בשו"ת גאוני בתראי בסימן יו"ד, ובאו על החתום

בפניהם, ואחד מסופרי דמתא מחויב לשבת עמהם תמיד ולכתוב כל פסקיהם בפנקס שלו, והשכירות שלו ב' גדולים מכל פסק עם ההעתקה כשיצטרך, — ואם אחד מן הדיינים יש לו שייכות לאחד מן הבעלי דינים אפילו שלישי בשלישי אסור לו לישב בדין, והפרנס החודש והראשים שאינם נוגעים בדבר ימנו שליש במקומו, וגם זאת מן התקנה שאסור לדיינים להמשיך את העסק כפי מה שנזכר לעיל אצל הדיינים האמצעיים, והיינו להגיד פסק דינם תוך ג' ימים אחר גמר טענותיהם והכל כנ"ל:

ואם אחד משלשה כתות הדיינים הנ"ל לא ישבו בדין כפי הנזכר לעיל, אזי מחויב השמש שלהם להגיד זאת להפרנס החודש, והפרנס החודש מחויב לפקוד שיכריזו עליהם חרבנות, ואם יעלים השמש ולא יגיד זאת, אז הוא עובר על התקנה, ויעבירו אותו, וגם הפרנס החודש הוא עובר על התקנה אם לא יעשה כפי הנזכר לעיל, — ובאם יקחו הבעלי דינים להם בוררים, אזי נתחייבים הבוררים לשבת בנדון העסק תוך מעת לעת, ומחויבים לעשות קץ לדבר תוך שלשה ימים בקנס חצי טאהלער והכרזת חרבנות, ואם הוא דבר קשה יש להם זמן כנזכר לעיל אצל הדיינים, והפרנס החודש ישגיח על זה. גם מחויב הפרנס החודש לכוף את החייב בדין על פי פסק הבוררים, ואחד מראשי הקהל או מטובי הקהל או אחד משלשה נאמני הקהל, רשאי להיות בורר או שליש, ושום בעל דין אינו רשאי ליקח לו מורשה, רק ליתומים ואלמנות להם יתנו הב"ד מורשה, ואם יראו הב"ד שהבעל דין צריך למורשה אזי יתנו לו משום פתח פיך לאלם", ע"כ העתקתי מפנקס הישן דפה:

וראיתי

החתום ביום כ"א תמוז ת"ט לפ"ק, והגאון בעל תוס' יו"ט שהיה אז האב"ד פה ערך שם תשובתו בזה יע"ש), וזולתם עוד שאר גדולי הדיינים שנזכרו כולם בפנקס הקהל פה כולם אנשי שם ואדירי התורה, ואין פה המקום להזכיר כולם, ורבינו ז"ל היה האב לכולם ונהג נשיאתו ברמה בכל תוקף ועוז, והיו עיניו פקוחות על כל דבר גדול ודבר קטן בעסקי הקהלה בכלל ובפרט, הן בתוך העיר והן בארץ הגליל, לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולתקן תקנות לטובת הכלל, ס) והיה לו ג"ב לב אמיץ בגבורים להציל עשוק מיד עושקו,

ולא

ס) וראיתי להעתיק פה לענין הקורא ג"כ פסק דין א' מרבינו ז"ל אשר יצא מאתו אודות טבח א' שקלקל איזה פעמים בפחזותו, ורבינו ז"ל העביר אותו ממשמרותו, והוא בפנקס הקהל של הרב מו"ה יצחק ברבי חנוך ז"ל ספרא מתא פה, ושם בסימן קע"ט כתב בזה"ל: „על דבר שכמר נטע ב"ר שלמה קיכילעס שלא נהג עצמו כשורה בעסק הקצבות, ויצאו מתחת ידו כמה פעמים דברים שאינם מתוקנים, וענשו אותו הבית דין של הרב יצ"ו, וגם היו מעבירין אותו ממשרת הקצבות, אך לרוב בקשתו שהיה מבקש על נפשו והבטיח כי ישוב מדרכו הרעה, משכו עליו חוט של חסד והחזירוהו למשרתו, והנה כהיום הזה חזר לקלקולו להוסיף חטא על פשע ושנה באולתו, ובכן יצא משפטו חרוץ מאת מורינו ורבינו הגאון הגדול ר"מ ואב"ד כמהר"ר אברהם יהושע העשיל נר"ו, והעבירו ממשרת הקצבות ואסרו בחתיכה דאיסורא עולמית, אך ורק באשר כי שלמים וכן רבים היו מבקשים ומפצירים בעד ביתו זו אשתו ובניו שיהי' מוטלים ברעב אם יהיה בעלה נדחה לגמרי מן הקצבות בשתי ידים, בכן באו היקרים כמר אלי' ובנו כמר דוד יצ"ו, ובקשו את פני הגאון האב"ד יצ"ו, שירשה את כמר נטע הנ"ל להיות שותף עמהם בעסק הקצבות באופן שהוא לא ימכור בשר באיטליז זולתם, וגם לא יסמכו עליו בשום נאמנות שבעולם, כי אם ישב באיטליז עמהם ויקבל המעות דמי מחיר הבשר הנמכר, ובכן התיר הגאון המופלא הנ"ל לכמר נטע הנ"ל להיות שותפות עמהם, והאב ובנו הנ"ל נעשה כל אחד ערב קבלן עבורו, והתחייבו את עצמם בכל תוקף ועוז שאינם רשאים להניח באיטליז למכור בשר את כמר נטע הנ"ל לבדו, כי אם כשיהיה אחד מהם האב או בנו עמו, ויראה וישגיח על מכירתו לבלתי תצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ח"ו, ומכש"כ שאינם רשאים לסמוך עליו בעניני איסור דהיינו בדבר ניקור הבשר להאמינו

או

ולא נשא פנים לשום איש, ועם כל זה במקום גדולתו שם אתה מוצא ג"כ ענותנותו, כי קבל את כל אדם בסבר פנים יפות, וביתו היה פתוח לכל מבקש עזרתו, והיה מעוז לדלים ואב ליתומים, ומצוף נועם לקחו נחם נפשות עגומים, וכל איש צר ומצוק אשר שפך לפניו שיחתו, השתתף בצערו והיה חש לעזרתו (פנקס הקהל פה):

וכבר נודע כי רבינו ז"ל היה גם כן פעם נודד מביתו ומארץ מולדתו, והלך בגולה עד בואו לעיר מלוכה ווינא, בשביל כלל ישראל שבמדינות פולין וליטא אשר היו אז במצור ובמצוק מאד ע"י צוררי ישראל גם אחרי חורבן הקהלות מגזירת חמיל שר"י שהיה בשנות ת"ח ות"ט כידוע, ונוסף עליהם עוד ההרג רב שהי' אה"כ בק"ק לובלין בראשון בחג הסכות תט"ז לפ"ק (כמבואר בשו"ת צמח צדק בריש סימן ק"ג וגם בשו"ת אמונת שמואל בסימן כ"ה, ושם מבואר כי הרקים ימ"ש הרגו וגזלו וחמסו בק"ק לובלין שם יותר משבעה ימים רצופים זה אחר זה), ורבינו התמהמה בווינא שם זמן כביר להשתדל שם אצל גבירי ונדיבי עם אלקי אברהם, כי תצמח על ידיהם איזה ישועה ורחמים לקהל עדת הגולה אשר בפולניא ובליטא, ובדרך נסיעתו לווינא עבר דרך ארץ מעהרין, ובכל מקום בואו הרדו לקראתו כל גדולי המדינה ונכבדיה לקדם פניו באהבה ובכבוד, וכולם היו משתוקקים ליהנות מאור תורתו והכמתו

או להעיד שזה כשר וזה טריפה, או על כרכשות כשרות, או על בשר שעברו עליו ג' ימים לומר שהיה שרוי במים, ועל זה הניחו משכון על סך שלשים זהובים פולים שבאם המלא ימלא שעברו על אחד מכל הנ"ל, והניחו את כמר נטע הנ"ל למכור בשר לבדו. או שסמכו על נאמנותו באחד מכל האיסורים הנ"ל, אז יענשו שהמשכון שלהם יהי' לצדקה בלי שום מחילה, וגם אחת דתן להעבירן את האב ואת בנו הנ"ל ממחית הקצבות שלהם, וכל הנ"ל קבלו עליהם האב ובנו הנ"ל בכל תוקף התחייבות שבעולם לבל יפול מהם דבר ארצה, והנה הותר כמר נטע להיות שותף עמהם, אכן כמר נטע בפני עצמו עדיין באיסורו עומד, שהועבר מנאמנות מחית הקצבות באיסור עולם. כל הנ"ל יצא מפי הגאון הרב הנ"ל יל"ו בתורת פסק דין גמור היום יום ד' י"ג מנחם ת"ך לפ"ק, נאם הצעיר יצחק ספרא מתא דפה קראקא הכותב והחותם בפקודת הגאון האב"ד יל"ו הנ"ל: —

ודע

וחכמתו, וגם הגאון הגדול מו״ה אפרים הכהן מווילנא בעל שו״ת שער אפרים אשר בברחו מווילנא מחמת המציק מכת מרינה ממלחמת הרקים אשר היה אז במדינת ליטא מכת חרב ואבדון, מצא מפלט לו גם הוא במרינת מעהרין עם שאר פליטי הרב, והוא נתקבל שם לרב אב״ד וגם להרביץ תורה בישראל משך שש שנים רצופות (כמבואר בהקדמה שם), שמה גם הוא לקראת רבינו ז״ל, והיה להם שעשועים בפלפולא דאורייתא, ולכל אומר ולכל הגה אשר יצא מפיו קדוש יאמר לו, ושתה בצמא את דבריו, ושוב הביא הדברים בשמו בספרו שו״ת שער אפרים במקומות שונים (ראה לדוגמא שם בסימן כ״ז ובסימן ל״ז ובסימן ק״ה), ורבינו נסע. אז מעיר לעיר עד בואו לעיר הגדולה ניקלשפורג אשר היתה אז רבתי עם מלאה חכמים וסופרים, ומלכם בראשם הוא הגאון הנודע מו״ה מנחם מענדל קראכמאל בעל שו״ת צמח צדק, אשר היה אז רב העיר והמדינה, והוא ז״ל עם שאר גדולי הדור אשר התוועדו אז בנ״ש שם כולם יצאו לקראתו ופזרו לו מלא חפנים כבוד ושמחו לראות פניו כראות פני אלקים, ויואל רבינו לשבת אתם באהלה של תורה איזה שבועות לנוח שם מטרדת הדרך, ובמשך הזמן ההוא לא נח ולא שקט ודרש לפניהם בהלכות ובאגדות ובכל מקצעות התורה, וגדולי העיר היו משכימים לפתחו להציע לפניו שאלותיהם וספיקותיהם, והוא ז״ל השיב להם כלבבם, וגם רבינו מנחם בעל צמח צדק שהיה מרא דאתרא שם ובכל מדינת מעהרין, ג״כ לא רצה להורות שום הוראה בימים ההם עד שהציע מקודם שאלתו לפני רבינו הגאון ז״ל, וביקש ממנו הסכמת דעתו הרחבה, ואז בטל הוא דעתו נגד דעת רבינו ז״ל. כן תראה בספרו שו״ת צמח צדק (בסימן קי״ז שם), בנדון השאלה שבאה לפניו דבליל שבת בעת שהיו אוכלים סעודת שבת מצאו מחט תחובה בחתיכת כבד לאחר שצלאוהו ובשלוהו, ומאותה הבהמה היה נמכר הבשר והשומן והכבד הרבה חתיכות מהם לכמה בני אדם והיה הפסד מרובה ומניעת עונג שבת, וע״ז האריך בעל צמח צדק בתשובתו שם בפלפול במרחב רב, ובסוף דבריו העלה להתיר, ואחרי שסיים תשובתו כתב שם בזה״ל: „והנה לא רציתי לתקוע עצמי לדבר הלכה והייתי נושא ונותן בזה עם הרב הגדול אור ישראל וקדושו מו״ה העשל

לובלין

לובלין ולא מלאו לבו להתיר ובטלתי דעתי הנמוכה נגד דעתו הרמה והוריתי לאסור, והאמת הוא כי הזמן לא היה מספיק לנו לעיין ולדקדק מתוך ספרי הפוסקים, כי המעשה אירע בליל שבת ולמהרתו ביום השבת קודם התפלה היינו נושאים ונותנים בזה דרך פלפול וסברא, על כן אמרתי לחקוק בספר כי לדינא יש להתיר מן הטעמים והראיות שהבאתי ומכש"כ בהפסד מרובה וכבוד שבת כמו בנדון דידן' עכ"ל. ועוד שם בסימן ק"ח בשאלה שבא לפניו "באחד שהיה דר באחת מהקהלות בגליל לבוב בארץ רוסיא, והי' נקרא בשמו יהושיע בן משה, וברח משם מחמת ממון ובא לעיר אמשטרדם ושם נשא אשה ושינה את שמו וקרא את עצמו אברהם כהן (והוא איננו כהן), ואחר כך ברח משם וחזר ושב אל מקומו הראשון, ומחמת רעש המלחמה שבמדינות פולין בא למדינת מעהרין ונקרא בפי כל בשם הראשון יהושיע בן משה, ונמצאו שם אנשים שהיו יודעים מזה שהוא היה באמשטרדם והיה נקרא שם אברהם כהן, וכעת הוא רוצה לשלוח גט לאשתו שנשא באמשטרדם, ובאו בשאלה האיך יש לכתוב בגט, וע"ז האריך בעל צמח צדק לפלפל בתשובתו שם, ובסוף דבריו כתב שעלה על דעתו לומר דכיון שקרא את עצמו במדינת הים כהן ואתחזק בשם זה והוא איננו כהן יש לכתוב אנא אברהם דמתקרי יהושיע וכל שום וחניכא דאית ליה, אבל הסכמת הרב הגדול אור ישראל וקדושו הגאון מו"ה העשיל היא שאפילו וכל שום וחניכא דאית ליה אין לכתוב, ולא יהיו כותבין אלא אנא אברהם דמתקרי יהושיע בן משה, וכן הסכימו לזה גם כן שאר גדולי הדור אשר המה פה בעת הזאת ביום ב' טו"ב מנחם תט"ז לפ"ק", עכ"ל בעל צמח צדק בתשובתו שם, ומתוך המשך שתי התשובות האלה ראינו ג"כ גודל צדקתו וחסידותו של רבינו הגדול ז"ל, דאף שהיה רבן של כל בני הגולה, וכל גדולי הדור היו צריכים לו והיו סרים למשמעתו, ועכ"ז בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה לא הרהיב עוז בנפשו לבא ולהכריע בין הפוסקים ולא מלאו לבו לעשות מעשה להקל אף שמדינא היה מותר, כי מגודל ענותנותו היה תמיד מיראי הוראה, ולא רצה לסמוך על דעתו דעת תורה ודעת נוטה כדברי המקילים רק היה תופס על הרוב כדעת המחמירים, ולפעמים היה לו ג"כ בקבלה מאביו הגאון ז"ל

ז"ל לאסור אף בדבר שמדינא דהש"ס היה מותר, עי' לדוגמא בשו"ת גאוני בתראי בסימן י"ז במעשה שאירע בקראקא בימי רבינו בעל הב"ח ז"ל, דבליל ב' בחג הסוכות בשעת אכילה מצאו עצם תחוב בבשר הקורקבן לצד חוץ, ולא היה ניכר הנקב לצד פנים, והיה שם ג"כ ספק ספיקא, וכתב שם רבינו בעל הב"ח בתשובה דיש בדין זה צד להתיר, וע"ז כתב שם נכדו הגאון מו"ה אריה יהודה ליב שהיה אב"ד בק"ק קראקא ובק"ק בריסק, בהגהותיו שם, שהוא ראה לרבו הגאון מו"ה העשיל, שפסק כמה פעמים לאסור בזה, ואף דיש להוכיח מן הש"ס דבכל מקום אמרינן העמד דבר על חזקתו ואח"כ בא שם הריעותא, מ"מ כך קבל מאביו הגאון ז"ל לאסור, ע"כ ויע"ש:

ומצאנו ג"כ שגם באיסור חדש תפס רבינו כדעת המחמירים, ושצוה גם כן לבנו אחריו שיהי' נזהר עכ"פ שלא יקבל איסור ספק חדש כדי שלא יבא לידי איזה מכשול, (וכל זה תמצא מפורש בספר הידושי הרז"ה על השיעורים, בדיני חדש סימן א' סעיף ז') וכן תפס כדעת המחמירים גם בענין מצה נפוחה באמצעיתה ביומי דפסחא שנחלקו בו רבוותא כמבואר בש"ע או"ח ה' פסח בסוף סימן תס"א בט"ז ובמגן אברהם שם, ובשאר ספרי גדולי האחרונים, והנה הביא לנו הגאון בעל בית יעקב בתשובה סימן ס"ח עדות גדול אחד שהיה תלמיד מובהק להגאון מו"ה העשיל ז"ל שהעיד לפניו שהוא היה רגיל בבית רבינו ז"ל וראה כי כאשר באה לפניו שאלה בענין מצה נפוחה אז צוה לבני ביתו להורות הוראה זו, דאם יראו שהנפוחה נראית משני עבריהם אז יורו לאסור ויע"ש ומובא ג"כ בחק יעקב בסוף סימן תס"א שם:

וכמו כן היה מחמיר על עצמו ולא רצה מעולם לבא ג"כ בצירופא דרבנן ולהמנות עם הרבנים המתירים בעניני מעוברת ומינקת חבירו אף שהיה בה כמה צדדי היתר, כאשר העד העיד עליו בן בתו ותלמידו הרב הגאון מו"ה משה מגזע צבי האבד"ק הורדנא אשר נתגדל על ברכי רבינו ז"ל מנעוריו ונלוה עמו ג"כ בכל מקום אשר הלך וגם בדרך נסיעתו לע"מ ווינא, והוא בעודנו ביום עלומיו רך וענוג בבית אבותיו כבר היה יניק וחכים טובא וראה מעשה זו אצל זקינו הגאון הנ"ל בהיותו עמו בווינא שלא רצה להסכים

להסכים עם המתירים בזה, ואח״כ כאשר זרחה שמשו של משה ונעשה גם הוא ארי שבחבורה, ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק הורדנא, אז הלך גם הוא בעקבות זקינו הגאון ז״ל והיה גם הוא מיראי הוראה ולא רצה להמנות עם המתירין בעניני מינקת חבירו, כמבואר כל זה בסוף ספרו תפארת למשה על ש״ע יו״ד בתשובתו אשר השיב שם להגאון מו״ה משה האב״ד דק״ק פינסק, ויבואר עוד להלאה: —

והנה מעיר ניקלשפורג נסע רבינו לע״מ ווינא למחוז חפצו, ולגמור שם את מחשבתו הטובה אשר חשב על היהודים האומללים פליטי חרב ונפוחי רעב אשר נשארו בעירום ובחוסר כל במדינות פולין אחר גזירת לובלין כנודע, והעיר ווינא היתה אז עיר גבורים מלאה חכמים גדולים בתורה ובחכמה בעושר ובנדיבות, כי מלבד גאוניה וחכמיה אשר נולדו בה ואשר גדלו בתוכה נמצאו שם בעת ההיא גם כן קיבוץ גדול מהרבה חכמים וגאונים גם ממקומות אחרים אשר נמלטו שמה מלהט הרב המתהפכת אז במדינות פולין וליטא, ומצאו אז מקום מנוחה בעיר מלוכה ווינא שם, ומכללם גם הגאון הגדול מו״ה יונה תאומים בעל קיקיון דיונה, אשר גדולי העיר החזיקו בידו לשבת שם על התורה ועל העבודה, (כמבואר בהקדמה שם). וכל אלה אנשי מופת ואדירי התורה שמחו לקראת רבינו ז״ל מדי בואו העירה, והיו עוטרים אותו בתפארה, וכל דבר הקשה הביאו אז לפני הדרת גאונו, להרוץ עליו משפטו ודינו, ורבינו ז״ל גם הוא לעומתם שמח בחברתם, ובעוצם חריפתו ובקיאתו השיב לכל אחד די תשובתו, למלאות חפצו ותשוקתו. והזמן אשר התגורר רבינו בעיר מלוכה ווינא נראה בעיני ע״פ השערה קרובה שזה היה בשנות ת״ז ות״ח לפ״ק, דבעת ההיא ערך גם כן הגאון בעל צמח צדק תשובתו הגדולה והרהבה בשריותא דעגונה אחת אשר הוגבה עדות עליה בשנת ת״ז לפ״ק, והיא בספרו שם בסימן ק״ו, ובראש תשובתו התנה שם „שהוא יהי׳ המתחיל בדבר וגאוני עולם גדולי הרבנים שבק״ק ווינא עליהם לגמור״ ע״כ, ובסוף תשובתו שם סיים גם כן בזה״ל: „וכבר הקדמתי בפתח דברי שכל משאי ומתני בפסק זה אינו אלא דרך משא ומתן להלכה אבל לא למעשה לסמוך על היתר דידי, אם לא שיסכימו על היתר דידה גדולי

הרבנים

הרבנים גאוני עולם אשר המה בעת הזאת בק"ק ווינא, הן שיסכימו מטעם דידי והן מטעמים אחרים, ובפה מלא אני אומר באם שהני רבנן מופלאים לא יסכימו להתירה, הרי דברי בטלים לנגדם ולא יסמכו כלל על היתר דידי אפילו בהסכמת רבנים אחרים" עכ"ל בעל צמח צדק שם, ולא נודע עד כה על איזה גאוני עולם כוון בעל הצ"ץ בתשובה שם שהיו נמצאים בעת ההיא בווינא שם, ואשר גזר על השואלים והתנה תנאי כפול שלא לסמוך בשריותא דעגונה שם לא על היתר דידיה ולא על היתר של שאר הרבנים ממקומות אחרים, כי אם על הגאונים שהיו נמצאים אז בק"ק ווינא בלבד אשר הוא היה מבטל דעתו נגד דעתם הרחבה, ובעת אין ספק אצלי שכונתו היתה על הגאונים המפורסמים רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל, והגאון הגדול מו"ה יונה תאומים בעל קיקיון דיונה והנלוים עמהם שם, מלבד מרא דאתרא הגאון המקובל מו"ה שעפטיל סג"ל הורויץ ז"ל שהיה אב"ד דק"ק פוזנן, ונתקבל בעת ההיא לאב"ד ולר"מ בק"ק ווינא, למלאות מקום הגאון האב"ד שם מו"ה פייבוש ז"ל שנסע מווינא לארץ הקדושה עוד בשנת תט"ו לפ"ק, כמבואר בשו"ת שער אפרים בסימן ס"ג ובסימן ס"ז אשר בעברו דרך עיר אובן תיקן שם תקנות לטובת בני העיר בחודש סיון תט"ו לפ"ק, (ואולי כוון גם על הגאון מהרי"ש קאיידניבר ז"ל בעל ברכת הזבח, שגם הוא היה שם בעת ההיא, לפי שידענו כי בברחו מלובלין אחרי ההרג רב שהיה שם בשנת תט"ז, מצא מפלט לו בארץ עסטרייך ונתקבל לאב"ד שם בעיר אחת סביב לעיר ווינא שהיתה נקראת אז בשם לוז ובעת היא מכונה בשם אחר, כמבואר בהסכמתו לס' נחלת צבי על אבן העזר ובהקדמת בנו לס' ברכת שמואל על התורה), שהן הם גאוני עולם וגדולי הרבנים שהיו נמצאים יהדיו בווינא שם בעת שבאה השאלה לפניו בנדון העגונה הנ"ל שהוגבה עדות עליה בשנת ת"ז כפי המבואר בראש התשובה שם:

וכפי הנראה ישב רבינו בווינא שם ימים רבים, ובמשך ימי שבתו שם הריץ ג"כ תשובותיו משם לגדולי ישראל אשר פנו אליו בשאלותיהם, ובפרט להגאון הנודע מו"ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני (חתן הגאון בעל צמח צדק) וכולם נמצאים עד היום בכתובים בקובץ אחד הכולל קצת שו"ת מרבינו מהר"ם מלובלין

ומהגאון

ומהגאון בעל משאת בנימן, ובסופו באו גם כן קצת שו"ת מרבינו הגדול רבי העשיל זצ"ל (והקובץ הזה הוא כעת בבית עקד הספרים אשר באקספארד ונמצא ג"כ העתקה ממנו ביד הרב החכם מהר"י כהן צדק נר"ו היושב כעת בלונדון), ובאחת מתשובותיו אשר השיב משם להגאון בעל עבודת הגרשוני כתב בראש דבריו בזה"ל: „טינא תקיפא, פלפלא חריפא, הרבא שליפא, הוא ניהו ידידי הרב הכולל בכל מיני חכמה כלול, נ"י פ"ה ר"מ ואב"ד כמו"ה גרשון יצ"ו, הנני נותן לו את בריתי שלום. מה מצאת בי כי דלקת אחרי, ובפרט בעת הזאת אשר אני יושב בגולה, אך לרוב ענותנותו דמר אשר הפציר בי" וכו', ובסוף תשובתו שם סיים „ועוד היה לי להאריך בזה אלא שאין מדרכי להאריך, ובזה ינוח מעלתו שקט ושאנן כזית רענן, כ"ד הטרוד ויושב בגולה יושיע העשיל בלא"א הגאון מו"ה יעקב זללה"ה פה ווינא", ע"כ. (והגאון ר' גרשון הנ"ל היה אז בשנת תי"ז עדיין רב אב"ד בק"ק פרוסטיץ כמבואר בהקדמת ס' אור הדש להרב מו"ה חיים בוכנער מקראקא) והנה כבר זכרנו לעיל שרבינו ז"ל לא היה נמנה מעולם להתיר מעוברת ומנקת חבירו אף שהיה בה כמה צדדים להתיר, ומעשה בא לידו ולא רצה לבא אף בצירופא דרבנן, — והנני להזכיר פה דמעשה זו אירע לרבינו גם כן בק"ק ווינא שם, וזה כפי אשר סיפר לנו נכדו הגאון מהר"ם מהורדנא, בעל תפארת למשה בסוף ספרו שם בתשובתו אשר השיב בזה להגאון מהר"ם האב"ד דק"ק פינסק שב׳ בסוף תשובתו שם בזה"ל: „וזכורני בהיותי בווינא אירע מעשה כזה באלמנה אחת ילדה שכל משפחתה לא הניקו בניהם, וגם היא לא התהילה להניק, וגם היה חשש מופקרת לזנות שהזכיר מהר"י מינץ, וכל חכמי וויניציאה כתבו תשובות בזה להקל, אך מורי זקני הגאון רבן של כל בני הגולה מו"ה העשיל זצ"ל שהיה באותו פעם בווינא שם עם הגאון מו"ה יונה, (הוא בעל קיקיון דיונה), שניהם לא רצו להמנות עמהם להתירה, באמרם כי סכנה עצומה היא להמורה להקל בגזירה זו, וכן ראיתי מעשה שהרב הגדול מו"ה שעפטיל (הוא הגאון מו"ה שעפטיל סג"ל הורוויץ בעל ווי עמודים, שהיה אב"ד בק"ק ווינא שם) שהוא ז"ל התירה ומת באותה השנה,

ועל

ועל כן מיראי הוראה אני ומעכת"ה הטוב בעיניו יעשה" עכ"ל
בעל תפארת למשה שם, ו):

והנה

ו) ודע כי בעיקר הדבר מה שכתב הרב בעל תפארת למשה בתשובתו שם שיש סכנה להרב המתיר מנקת חברו להנשא תוך כ"ד חודש אפילו על פי טעמים צודקים ונאמנים, וגם העד העיד לנו שם שהוא ראה מעשה להגאון ר' שעפטיל סג"ל הורוויץ האבד"ק ווינא שהוא ז"ל התיר מנקת חברו במעשה שהי' בווינא שם ומת באותה השנה, הנה לבי מגמגם מאד בעדות זה, עד שקרוב בעיני לומר שלא יצאו דברים הללו מפיו של אותו צדיק, כי המעיין יראה שיש כאן עדות מוכחשת על פי דבריו של גדול אחד שהיה ג"כ אחד מגאוני הדור ההוא, והוא ז"ל העד העיד לנו שוב בהפך, שגם הגאון ר' שעפטיל ז"ל משך ידו ולא הסכימה דעתו להתיר במעשה שהיה בווינא שם, כמו שלא הסכימו אז גם הגאונים רבינו מו"ה העשיל ז"ל ובעל קיקיון דיונה ושאר גאונים שהיו נמצאים בווינא שם בעת ההיא, ודבר זה בא מפורש לפנינו בשו"ת חכם צבי בסימן ס"ה שכתב שם בזה"ל: „ומעידני עלי שהגאון הגדול מורי זקני החסיד שבכהונה בעל שער אפרים ז"ל סיפר לנו שבעיר ווינא באותה מעשה המוזכר בספר אמונת שמואל, שם נמצאו ושם היו הגאון הגדול רבן של ישראל מחותני מו"ה העשיל ז"ל, והגאון בעל קיקיון דיונה ושאר גאונים, שאף שהם לא רצו להתיר בנדון ההוא, מכל מקום אמרו לו להאיש שהיה רוצה לישא את האלמנה ההיא, שאם תמצא רבנים שיתירו לך ידינו מסולקות ממנה, ואף הגאון מו"ה שעפטיל ז"ל שהיה אב"ד בווינא שם בעת ההיא, עם כי שהגם הוא ז"ל לא הסכימה דעתו להתיר מכל מקום משך ידו והניח להאיש ההוא לסמוך על דעת הרבנים המתירים אף שלא היו ממונים כלל בעיר ווינא שם לדון ולהורות, וגם לא היו המתירים כי אם שנים ומארץ רחוקה" עכ"ל בעל הח"צ בתשובה שם, הרי שהעיד הגאון ז"ל שהר' שעפטיל ז"ל לא התיר כלל מנקת חבירו בעובדא שם, וממילא דלא יתכן שוב לומר שמת באותה השנה שהתיר כיון שלא התיר כלל, ושני הגאונים המתירים בעובדא דווינא שם שזכר הח"צ בתשובתו שם, הם ידועים ומפורסמים הראשון היה הגאון מהר"ש קאיידנובר ז"ל בעל ברכת הזבח שהיה אז אב"ד באחת מערי מדינת עסטרייך לאחר שברח ממדינות פולין מחמת המציק בגזירת הקהלות כידוע, ותשובתו בזה נדפסת בספרו שו"ת אמונת שמואל בסימן ב'. והשני היה הגאון מו"ה שמחה לוצאטו שהיה אב"ד בק"ק ווינציאה

במדינות

והנה לא נודע לנו בבירור כמה ארכו הימים או השנים אשר התגורר רבינו מו"ה העשיל זצ"ל בווינא שם, וגם צדיק מה פעל במשך כל ימי שבתו שם במה שנוגע לטובת הכלל, ואולם איך שיהי׳ עכ"פ באמצע זמן הקיץ בשנת ת"ב לפ"ק כבר מצאנו את רבינו ז"ל שחזר ושב מווינא לקראקא, והיה יושב על כסא כבודו פה שקט ושאנן כמבואר בפנקס הקהל פה, שבא אז על החתום לקיים פסק דין אחר שיצא מבי דינא רבה דפה, כפי אשר העתקנו במאמר הזה בהערותינו: —

ועתה שוב נשוב לדבר ג"ב מתכונת נפשו של רבינו ז"ל, כפי סופרים ומפי ספרים ובפי המסורת בידינו פה מאבותינו איש מפי איש, הנה רבינו הגאון ז"ל מעודו לא היה נהנה מאומה מכתרה של תורה, והיה נוהג את עצמו בקדושה ובטהרה, ולא נח ולא שקט, רק תמיד היה טרוד בגירסיה, ושם לילות כימים, וכל הליכותיו היה הכל בענוה יתירה, והצנע לכת בדרכי התורה, וגם היה מעביר על מדותיו, והי׳ נזהר גם בכבוד תלמידיו ומעולם לא קרא אותם בשם תלמידיו רק בשם ידידיו, הוא היה בז לכל כבוד המדומה, וגם כסף לא נחשב

במדינות איטליא, וגם תשובתו נדפסת שם בשו"ת אמונת שמואל בסימן ד׳:

והנה ידוע שהגאון מהר"ם קאיידנובר אע"פ שהוא ז"ל התיר מנקת חברו בעובדא דווינא שם על פי הטעמים שכתב שם, מכל מקום לא מת באותה השנה רק האריך ימים ושנים הרבה, ונתקבל אח"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק פיורדא, ובק"ק פפד"מ, ובק"ק קראקא ונפטר בשנת תל"ו לפ"ק כידוע, אך הגאון ר׳ שמחה לוצאטו ז"ל, לא נודע לנו עוד כעת באיזה שנה נפטר הלך לעולמו. ואולם איך שיהי׳ עכ"פ במה שנוגע להגאון מו"ה שעפטיל ז"ל הרי יש כאן ב׳ עדים המכחישים זה את זה. ושוב נתישבתי דאפשר לומר דמה שהעיד בעל תפארת למשה על הגאון ר׳ שעפטיל ז"ל שמת באותה השנה שהתיר בה מנקת חברו, אולי כוון בזה על עובדא אחרת אשר קרה לר׳ שעפטיל ז"ל אח"כ בשנת ת"כ לפ"ק, דבאותה השנה נפטר והלך לעולמו (ביום ו׳ כ"ח ניסן ת"כ לפ"ק), ולא בעובדא דווינא הנ"ל בעת אשר התגורר שם הגאון רבינו ר׳ העשיל זצ"ל, אשר כפי השערתנו היתה זאת בשנת ת"ז לפ"ק כמ"ש בפנים; כן יש לדחוק וליישב אע"פ שאין זה במשמעות לשונו שם:

וכזאת

נחשב בעיניו למאומה ז), וכל מחשבות לבו כל היום היה רק לרומם קרן התורה בכל תפוצות ישראל, ולהגיד לבית יעקב מה פעל אל, והיה מחדש בכל יום תמיד חדושים נפלאים בהלכות ובאגדות

ז) ובזאת ראינו ג"כ ממה שסיפר עליו הרה"ג מו"ה ביק דרשן ז"ל האבד"ק קלימינטוב, בספרו זרע בירך שליש׳ על מס׳ ברכות (והוא בן בתו של הגאון המקובל מו"ה ברכיה בירך שפירא ז"ל דרשן ודיינא פה ק"ק קראקא בעל זרע ביך ראשון ושני על התורה) את אשר שמע מפי הגבירה הרבנית מרת דינה אשת רבינו הג"מ העשיל זצ"ל, וזה לשונו בספרו שם דף ט"ו ע"א: ואספרה מעשה אשר נעשה בימי הגאון מו"ה העשיל זצ"ל, שהיה אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל, שבאו פעם שני אנשים מתרחקים לעמוד בדין לפניו, והתביעה היתה על כמה וכמה אלפים, ובא הנתבע תחלה אל הגאון ז"ל והביא עמו מתנה מאה אדומים חדשים והניח לו על השלחן ובקש ממנו לעמוד לימין צדקו, ואמר לו אין אני נותן מתנה זו לאדוני בתורת שוחד, כי אם לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, והגאון ז"ל לקח ממנו הכסף ואמר לו אעשה לך כל הטובות, כאשר תבא מחר למשפט, והלך לו, ובאותו הלילה שלח הגאון ז"ל לקרוא אליו בניו וחתניו לוקחי בנותיו, ואל אשתו הרבנית הגבירה מרת דינה אמר שתכין סעודה יפה בשביל בניו וחתניו, וכן עשתה והכינה סעודה מספקת לכולם, ואחרי שאכלו ושתו והטיבו לבם, הוציא הגאון ז"ל מכיסו אותן המאה אדומים, וסיפר אותן בפניהם אחת אחת עד תשלום מאה אדומים, והם היו סוברים שברצונו לחלק להם אותן מאה אדומים במתנה ושמחו מאד, אך הגאון ז"ל הכניסם בחזרה לתוך כיסו, ואמר להם, דעו נא בני וחתני! שקראתי אתכם לבא לביתי בכדי שממני תלמדו וכן תעשו גם אתם, שלא תהיו להוטים לקבל מתנות, כשתהיו מושלים בישראל, הן שתהיו רבנים או ראשי מדינות, כאשר תראו עתה שנתן לי הבעל דין במתנה מאה אדומים זהב, והנה נא ידעתי שאותו איש שנתן לי הכסף יצא ממני בשמחה ובטוב לב, ולא ידע כי למחר אני מחזיר לו כל המאה אדומים שנתן לי כי חלילה לי למכור נשמתי באלף אלפים דינרי זהב, כיוצא בזה, ע"כ, ואני כתבתי מעשה זו כפי אשר שמעתי מפיה של האלמנה הרבנית הגבירה מרת דינה אשת רבינו הגאון מו"ה העשיל זצ"ל הנ"ל, עכ"ל בעל זרע בירך שם: —

ובדרך

ובאגדות ובמדרשים, משמחים אלקים ואנשים, אך תשובותיו היו מעטים, ולא מצינו לרבינו ז"ל שהרבה להשיב כל כך תשובות לרוב השואלים כמו שעשו שאר גדולי זמנו, וגם לא היה דעתו נוחה כלל

ובדרך אגב אמרתי להעתיק פה עוד קצת דברי תוכחה מה שמצאתי בס' זרע ברך שלישי הנ"ל (שהוא יקר במציאות), שקרא שם תגר עוד בזמנו (זה יותר מק"ם שנים) על הרבנים ועל הדיינים אשר התירו לעצמם לקבל מתנות מן הבעלי דינים והוא שלא כדת, וז"ל בהקדמה שם: אמר המחבר בספרי אשר חברתי על תוכחת מוסר באתי ג"כ בתוכחה על הרבנים וראשי מדינות שמקבלים מתנות קודם המשפט בבואם לפניהם מישובים הסרים למשמעתם, ויבואו ליקח הזמנה על הכתב, מביאין להם ולראש מדינה מתנות תרנגולים מפוטמים ויין שרף טוב, וגבינה וחמאה וכיוצא בזה, שלא יהי' צריכין לקנות מן השוק וכמה וכמה ימים הם מספיקים בסעודתם מן המתנות הנ"ל, ובודאי שאותן הסעודות לא נקראו זה השלחן אשר לפני ד', ועליהם אמר הכתוב אוכלי עמי אוכלי לחם ד' לא קראו, שאין ד' באותה הסעודה, כי כל סעודה נקרא בשם לחם, וע"ז אמר הכתוב מגישים על מזבחי לחם מגואל, הגם שיש כמה רבנים וראשי מדינה שאני מכיר אותם שהמה צדיקים וחסידים, ואין מקבלים שום מתנה קודם המשפט, ואדרבה מתפללים תמיד שיהי' שלום בין ישראל, אבל קצת רבנים וראשי מדינה מתפללים תמיד שיהי' קטטות ומריבות בין איש לרעהו, בכדי שיבואו לפניהם למשפט ויביאו להם מתנות כנ"ל, וגם כשבאו הבעלי דינים לפניהם וגמרו את המשפט, הם תובעים שוב שכר הרבנה, וכבר אמרו חז"ל דהתורה אמרה לא תקח שוחד, היינו דאסור ליקח יותר משכר בטילה ודוקא פסידא דמוכח, שלא יאמר שמא יזדמן לי ריוח, כמו שמצינו בזמנם שהיו בין תלמידי חכמים גם שואבי מים וכשבאו לפניו למשפט אמר תעמידו איש אחר במקומי לשאוב מים, וכן הלל הזקן היה חוטב עצים, ורבי יוחנן היה סנדלר ורבי יהושע היה נפח, ורב יוסף היה עוסק ברחיים, וראו מה שיש להם הפסד ממלאכתם, נטלו, ולא יותר, אבל עכשיו שאין להרבנים ולר"מ שום מלאכה ואין להם הפסד כלל אם באים למשפט, פשיטא דאסור ליקח שום פרוטה שכר דיינות, ובפירוש כתב הגאון ר' שעפטיל סג"ל הורויץ בספרו ווי עמודים בשם אביו הגאון בעל השל"ה ז"ל שלא נטל שום פרוטה שכר דיינות לעת זקנתו, והתחרט מאד על מה שנטל בילדותו, וכתב עוד דמטעם זה נסע בסוף ימיו לארץ הקדושה

כלל לשלוח תשובותיו למרחקים אף בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה כי אם לעתים רחוקים, וכל זה מפני שהיה טרוד מאד בגירסיה, וגם לא היה ניהא ליה שיסמכו עליו הרבנים השואלים

לעשות

הקדושה יע"ש, וכש"כ שאסור ליקח מתנות קודם המשפט, והנה אני מכיר לכמה רבנים ור"מ דכשנתמנה זה לרב וזה לראש מדינה לא היה להם משלהם יותר מסך אלף או ב' אלפים זהובים פולים, ולאחר שלש או ארבע שנים נמלא שהיה להם אלפי אלפים זהובים, והכל ממתנות ושחדים ושכר דיינות הרבה, ולא כן התנהגו הרבנים הראשונים כמו רבינו בעל הב"ח ובעל תוספת יו"ט ובעל הט"ז ובעל הש"ך ובעל הבית שמואל, אשר לאחר פטירתם לא הניחו אפילו כדי חוב כתובות נשותיהם, ובקשו מהן מחילה למחול להם כתובתן. *) והיינו מטעם שכל כונתם בקבלת הרבנות היה רק להחזיק

ישיבות

---

*) ולא אוכל לעבור במלין, והנני אומר, כי הרב המחבר הזה מרוב שיחו וכעסו כתב דבריו אלה רק מפי השמועה והמגיד כחש לו, ואם אמנם כי במה שכתב על ארבעה הגאונים בעל תוסי יו"ט ובעל הט"ז ובעל הש"ך ובעל הב"ש שהם ז"ל לא הניחו לאחר פטירתם אפילו כדי חוב כתובות נשותיהם ובקשו מהן מחילה למחול להם כתובתן, בזה אין בידינו להכחישו ויוכל להיות שהאמת אתו, אך במה שכתב כן גם על רבינו בעל הב"ח ז"ל, הוא ללא אמת וללא נכון, כי הדבר ידוע מפי סופרים ומפי ספרים שרבינו בעל הב"ח היה לו הון ועושר בביתו וגם לאחר פטירתו הניח אחריו ברכה בית אבנים, וגם כסף וזהב ותכשיטים, ולא היה צריך כלל לבקש מחילה מאשתו הרבנית, כי הניח לה יותר מכדי כתובתה. והנה אם אמנם כי בימי ילדותו למד רבינו תורה מתוך דוחק ועוני, אבל אח"כ הרים ד' את קרנו כי נתקבל לאב"ד ולר"מ בקהלות גדולות ונכבדות, ואז נפל חלקו בנעימים ולמד תורה מתוך עושר וכבוד, ובפרט בכל ימי משך שבתו על כסא הרבנות פה ק"ק קראקא, יותר מעשרים שנה משנת שע"ט עד שנת ת' לפ"ק, ונהג פה ישיבתו הגדולה והמפוארה עם תלמידים גדולים רבים ונכבדים אשר נהרו אליו מכל קצוי ארץ, והרבה בחורי חמד היו ג"כ מאוכלי שלחנו, ואז כל גדולי וקציני ונדיבי עם אלקי אברהם מכל ערי יהודה קמו בעזרתו ושלחו לו כסף רב, למען יוכל להחזיק במעוז ישיבתו מתוך הרחבה, ומני אז היה רבינו ג"כ עשיר נכסין, וכל הליכות ביתו היה מתנהגת ברוב מעלות הגידות, (ראה מזה מ"ש בנו הגאון מו"ה שמואל נ"י הנקרא בשם ר' הירלקי שהיה אב"ד בק"ק פינטשוב, בהקדמתו לס' הב"ח על טור או"ח שהוציא לאור אחרי פטירת אביו הגאון ז"ל), — וככר ידוע ג"כ שרבינו ז"ל פסק בספרו ב"ח בטור יו"ד ובתשובותיו שכל תופש ישיבה רשאי ליטול מתנות עד שיתעשר ויהי' דבריו נשמעים, והאריך להביא ראיות לזה מכמה מקומות בש"ס, (וקצת מגדולי הדור חלקו עליו בזה, ומכללם גם הגאון הישיש מו"ה אליעזר איש נ"י האבד"ק אפטא, בספרו דמשק אליעזר על מס' חולין בר"פ אלו טריפות והעתקתי דבריו בתולדות רבינו יהושע בעל מגיני שלמה בהערה ז', אבל

כלילת יופי

לעשות מעשה על פי תשובתו, כי מיראי ההוראה היה רבינו כאשר זכרנו לעיל, זולת בענינים הנוגעים להתרת עגונות להסיר מעליהן כבלי העיגון, אז ראה את עצמו כמוכרח להשיב תשובותיו בזה גם להלכה

ישיבות ולהעמיד תלמידים הרבה ולהרבין תורה בישראל, אבל קצת רבנים בזמנינו הם מקבלים הרבנות בשביל לאסוף ממון רב ועושר וכבוד וכדומה: והנה לי נאה להוכיח תוכחה זו יען כי מעולם מיום שעמדתי על דעתי והייתי אב"ד ומו"ל בכמה קהלות ישראל, ואח"כ קבלוני לדרשן ומוכיח וגם לראש ב"ד בק"ק יאברוב, בכל מקום שהייתי לא נטלתי שום פרוטה משכר הדיינות ודנתי כל המשפטים בחנם כאשר ציוני ד' אלקי, אולי ואולי ממני ילמדו, ויקוים דברי חז"ל אשרי הדור שהגדולים שומעים לקטנים כמוני שפל ברך עכ"ל, בהקדמתו שם:

ובפנים הספר שם בדף ט' ע"א כתב עוד בזה"ל: ודע דמה שאמרו חז"ל דאסור לדיין ליטול יותר משכר בטילה, היינו דוקא שידעו כולם שיש לו הפסד בשעה זו כך וכך ממון, כמו שהיה בזמנם שכל אחד עשה מלאכה בביתו ובשדות ובכרמים, וכשבאו לדון לפניו, אמר להם תנו לי שכר הפסד

רבינו בעל הב"ח לא היה חושש לדבריהם), והיה לו ממון גם ביד אחרים בתורת הלואה בעסקא, ובפנקס הצדקה ישן נושן פה נמצא ג"כ שם חשבונות רבות מן הרוחים שהי' מגיע לרבינו ז"ל מהרבה מאות זהובים פולים אשר הלוה להאלופים הגבאים מצדקה דפה על שטרי ממרנו"ת בזמנים שונים עלה"ע כתקון חז"ל (והנה נרשם שם שהרב הגאון מו"ה יואל שי' האב"ד דפה הלוה לגבאי צדקה דקהלתנו, סך שני מאות וחמשים זהובים פולים על שטר ממרנ"ו מיום ט' שבט שצ"ט לפ"ק, ועוד סך חמש מאות זהובים פולים בחודש תשרי ת' לפ"ק, ועוד סך שלש מאות זהובים פולים בחודש כסליו ת' לפ"ק, וכל זה היה עוד בחיי הגאון ז"ל כי הוא נפטר כ' אדר ת' לפ"ק כידוע, וכן נמצא שם ג"כ חשבון מסך חמש מאות זהובים פולים קרן מה שחייבים הגבאים להרבנית אלמנת הגאון מו"ה יואל זצ"ל, ונתנו לה חמשים זהובים פולים מן ז' חשון ת"א עד ז' אייר ת"א לפ"ק, וכן נמצא עוד שם חשבונות כאלה). ובפנקס הקהל דפה של הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוע ספרא דמתא פה נמצא גם כן שהגאון ר' הירצקי בן רבינו בעל הב"ח ז"ל, שהיה אב"ד בק"ק פינטשוב, היה רגיל לבא בין הזמנים מעירו לקראקא להשכיר כמה חדרים לאנשי העיר פה בבית אבנים שלו אשר נפל לו לנחלה מאביו הגאון ז"ל פה קראקא והיו שם דרי מעלה ודרי מטה, וגם לאמו הרבנית חלק לה שם מדור בפ"ע לפי כבודה, וגם התנה עם השוכרים דרי הבית שם, שבכל עת אשר יעלה ברצונו לעזוב את העיר פינטשוב ולקבוע דירתו בקראקא, אזי מחויבים הם לעקור דירתם מחדרי ביתו ולגור באשר ימצאו למען שיוכל הוא לקבוע דירתו בביתו שם, ודי בזה: —

להלכה ולמעשה מפני שהשעה היתה צריכה לכך, כי בזמן הרע ההוא לאחר הורבן הקהלות שהיה במדינות פולין וליטא בשנות ת"ח ות"ט, וגם אח"כ בשנות תט"ו ותט"ז שאז נתרבו הלל"י הרב בכל הארץ שם מגזירת הצר הצורר חמיל שר"י, ועל ידי זה רבו אז העגונות אשר נהרגו בעליהן בשנות הזעם הנ"ל (כמבואר בטורי זהב אבן העזר בסימן י"ז סוף ס"ק ס"ר), וכאשר שקטה הארץ קצת, אז עלתה צעקת העגונות האומללות עד למעלה, והיו דופקים על דלתות הרבנים יושבי על מדין להוס ולרחם עליהן ולהתירן להנשא
לשוק

הפסד שלי או שהעמידו איש אחר במקומי לעשות לי מלאכה, אבל ת"ח שאין לו מלאכה כלל, ואין לו שום הפסד בשעה זו, אסור לו ליטול שכר, ואל יאמר שמא יזדמן לי באותה השעה איזה הפסד כמבואר בגמ' במס' כתובות, ומסיק שם דאם נוטל יותר מהפסדו ושכר בטלה נקרא רשע ועובר על לא תקח שוחד ועל חמס וגזל, אפילו נותנים לו לזכות את הזכאי ונטל משניהם אפ"ה עובר על לא תקח שוחד והדין בטל, וכה"ג הנוטל מן הגיטין יותר משכר בטלה, דמוכח דהגט בטל ובניו ובנותיו הנולדים מאיש אחר הם ממזרים, כמ"ש בברטנורא בפ"ד דבכורות, הגם שכמה מן האחרונים חתרו להמליץ איזה היתר בזה, אבל אני כבר כתבתי סתירה על כל היתרים שלהם בראיות נכוחות, והודו לי כל חכמי ישראל הלומדים תורה לשמה ולא להנאת ממון, וכאשר ראה הרב החסיד מו"ה אליקום געציל מקראקא כשהיה אב"ד בק"ק ראקוב כמה שנים, וכשבאתי לשם קרא כמה דפין בחבורי במה שכתבתי לאסור, והתחרט מאד על שנטל שכר דיינות ובפרט מגיטין ומחליצה, ומאותו יום והלאה לא נטל שום פרוטה לא מן הדיינות ולא מגיטין ומחליצה, וקודם שקרא בחיבורי הנ"ל אירע לו שהיה נוטל מאיש אחד שכר מסידור הגט, וכאשר שמע ממני כל הנ"ל מיד החזיר להאיש ההוא כמה וכמה זהובים ותיתי לי שלא לקחתי כל ימי שכר דיינות ולא מגיטין וחליצות כאשר יעידון ויגידון עלי כמה קהלות אשר הייתי שם מורה צדק', עכ"ל:

ועוד שם בדף י"ד ע"ב כתב עוד בזה"ל: „עי' במדרש מה שדרשו על פסוק את כספך לא תתן בנשך וגו', והנה בחיבורי על תוכחת הנ"ל כתבתי להוכיח את הרבנים שבזמן הזה שיש להם מחיה ע"י שמלוים מעותיהם ברבית ומזה יש להם פרנסה בריוח, ואעפ"כ כשמחזיקין ישיבה אין מחזיקין להם שנים כי אם להנאת ממון שמקבלים מכל אחד ואחד טאהלער ישן חוץ שאר
מתנות

לשוק ע"פ דת ודין תוה"ק, והגאונים טרחו בזה מאד עד שעלתה להם להתיר הרבה עגונות וגלמודות דשריין לעלמא, כמבואר הכל בשו"ת צמח צדק, ובשו"ת עבודת הגרשוני ובשו"ת אבונת שמואל במקומות שונים, ועוד בשאר ספרי שו"ת מגאוני בתראי מזמן ההוא, וגם רבינו הג"מ העשיל זצ"ל היה נמנה אז עם המתירים, כמבואר בט"ז אבן העזר בסימן קנ"ז סק"ה בתשובה אשר השיב שם בנדון עגונה אחת שכתב „דבשנת ת"י בחודש כסלו הייתי בלובלין בתוך הגולה בעוה"ר מחמת המציק מכת המדינה עד אשר יראה ד' משמים ויאמר לצרותינו די, ושם נשאלה שאלה בעסק עגונה אחת אשר

מתנות שמביאים להם אבותיהם של הבחורים, ובפירוש מבואר בפוסקים דאם יש להרב פרנסה מן הרוצים אסור ליקח שכר מלימוד התורה לעשות ממנו קרדום לאכול וכו', ומ"ש ובמרבית לא תתן אכלך, נראה לי שהוא רמז על הרבנים שבזמנינו שמביאים להם אבותיהם של הבחורים מבני ישיבה מנחה שלוחה יין שרף ותרנגולים, וגבינה וחמאה וכדומה, וגם כשבאים לפניהם למשפט, מקהלות ומן הכפרים הסמוכות להם, מביאים ג"כ כל אחד ואחד מנחה הגונה להרבנים מכל מיני מאכל ומשקה, ולא ידעתי מה הוא ההיתר שיש בזה להרבנים במה שמקבלים מתנות קודם המשפט, ואוי לעינים שכך רואות, ויש מהם שנוטלים שכר דיינות אחר המשפט כרצונם וכאות נפשם יותר משכר בטלה והפסד דמוכח, וכבר כתבתי לעיל דבזמן הזה שאין לת"ח שום מלאכה ואין לו הפסד כלל בשעה שהוא יושב בדין ודאי דאסור לו ליקח אף פרוטה אחת, והם מקבלים שכר דיינות אף שאין להם שום הפסד כלל, וגם אח"כ כשבאים לחתום את הפסק דין מוכרח שוב ליתן עוד מחדש בעד החתימה, ואח"כ יבא שוב משרת של הרב ויאמר לבעל דין גם לי מגיע שכר, כי אני משרת של הרב, והבטיח לי הרב שזה יהי' שכירות שלי, אשר מכל פסק שיחתום הרב אקח גם אני מן הבע"ד איזה גדולים, כי הרב אינו משלם לי שום שכירות, ורק זאת היא שכירות שלי, ומלבד מה שמוכרח הבע"ד ליתן להשמש התובע אותו לבא לדין, ומלבד הסופר, שכותב הזמנות ופסקי דינים של הרב, שגם הוא תובע שכר הרבה, ולפעמים יש להבע"ד גם כן הוצאות יותר מן התביעות, כגון שתבעו לישבע, והארכתי בזה בחיבורי על התוכחה, ולע"ע די בזה", עכ"ל הרב בעל זרע בירך שלישי על מסכת ברכות: —

ולעין

אשר העידה על עצמה שנהרג בעלה ביחד עם בנה שהיה לה ממנו ביום הרג רב אשר היה אז בק"ק שעברשין, ואמרה שמיתת הבעל היה קודם מיתת הבן ובאה בשאלה אם היא מותרת להנשא לשוק בלא חליצה אחרי שיש לבעלה אח". והנה היה בלובלין שם אז עוד הרבה בעלי תריסין גאונים מצוינים מלבד מרא דאתרא אביר הרועים הרב המובהק מו"ה העשל זצ"ל, ונפל מחלוקת ביניהם, קצתם אמרו שמספק תחלוץ, וקצתם אמרו שלא תחלוץ מספק מכח חשש דיהיו' צריך כרוז לכהונה, וקצתם אמרו דכאן אינה נאמנת כלל כיון שאין לה מיגו, ועי"ז חבר רבינו בעל הט"ז תשובתו שם, ואחרי אריכות דברים העלה דיש להתירה לשוק, וסיים שם „שגם הגאון מרא דאתרא (והוא רבינו הגדול מו"ה העשל הנ"ל) כתב תשובתו בזה להתיר" ע"ב, (ועי' מזה ג"כ בשו"ת גאוני בתראי סימן ז'), וכן התיר רבינו ז"ל עוד כמה עגונות שהיו באותו הזמן, ובכולן עלתה לו, ואולם אחר כך על ידי מעשה שהיה שהתיר רבינו פעם עגונה אחת בת גדול הדור, אשר העידו עליה ב' עדים כשרים שראו בעיניהם שנהרג בעלה ע"י הרקים ג"כ בשנות הזעם הנ"ל, ואחרי שהתירה רבינו כדת של תורה, והאשה העגונה הנ"ל המתינה ולא רצתה להנשא, ובינתים בא הבעל ברגליו ועמד חי לפנינו, ומני אז והלאה קבל עליו רבינו ז"ל שלא להתיר עוד שום עגונה בדור ההוא, כי אמר דבזמן הרע ההוא אין לסמוך כלל אפילו על שני עדים גמורים, וכל זה תמצא מפורש בקונטרס מגילת ספר להגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל הנספח לסוף ספר יציב פתגם מהגאון הנ"ל ח):

ח) ולעין הקורא אמרתי להעתיק פה דברי הגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל מאשר כתב בזה במגילת ספר שם „ויהי בשנת ת"ח לפ"ק עת צרה לישראל בארץ פולין ליטא ואוקריינא ע"י הצורר חמיל שר"י, ומשם נתפשטה הגזרה ונמשכה לק"ק ווילנא המהוללה ועדינה, נדדה מקינה אחרי שהיתה יושבת בטח ושאנן ורבו שם בעלי חכמה ומעלה ועושר, גם גבורי חיל אריות בתורה ומהם הגאון החסיד שבכהונה בעל שער אפרים שהיה ראב"ד בווילנא, והרב בעל ברכת הזבח אשר אמרו עליו שהיה יודע ארבעה טורים עם הבית יוסף, בעל פה, והרב בעל הש"ך, והרב החסיד בעל בית הלל זצ"ל, מלבד שאר גדולי

והנה קורא נעים! כאשר תשים עין בקורת להתבונן גם על מעט התשובות היקרות אשר היה לו לרבינו ז"ל ברצוא ושוב עם גאוני וחכמי זמננו הנודעים, כמו עם הגאון מהר"ם בעל חלקת מחוקק, אשר כבר נדפסו ובאו בשו"ת גאוני בתראי סימן ה' וסימן ו', ובס' אסיפת גאונים ובסוף ס' עצי שטים, וכן עם הגאון מהרג"א בעל

עבודת

גדולי ישראל אשר כולם הוכרחו לצאת מן העיר והלכו בגולה ונפוצו בארץ להרביץ תורה בישראל, והיו למאורות, מהר"ם קאיידנובר בעל ברכת הזבח נעשה אב"ד בפיורדא ומשם נתעלה לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ, והרב בעל בית הלל נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלטונא, והרב בעל הש"ך נתקבל לאב"ד בהעליסויא במדינת מעהרין, ואא"ז בעל שער אפרים עם כל בני ביתו נתישבו ג"כ במדינת מעהרין ובתחלה היה אב"ד בק"ק טרעביטש ואח"כ היה אב"ד בק"ק ברודא, ואחר זה נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק אובן בהיותה עוד עומדת בעושר ובמעלה, וקבע שם ישיבה ושמעו הלך גם בכל ארץ טורקייא הסמוכה לה:

אך בטרם בואם אל המנוחה ואל הנחלה עברו עליהם רעות רבות וצרות צרורות, עד אשר כמעט שכנה דומה נפשם בחרב היונים הארורים והאכזרים, פקח אזניך ושמע מה שאירע לאבי זקיני הרב כמוה"ח יעקב ז"ל (חתן אא"ז הגאון בעל שער אפרים ז"ל) שהיה אז בחור בשנים, ובפחזם לנוס ולהמלט על נפשם, מפני חרב היונה, נפרד **האיש** השלם הזה מחמיו ומאשתו הילדה (שנשארה אצל אביה אשר ברח עם אשתו ובניו לארץ מעהרין שלא יטבעו בטיט היון), ופגעו בו בא"ז הרב ר' יעקב הנ"ל הטמאים האכזרים האלה אשר הרגו חללים בישראל ושפכו דם נקיים לאלפים ולרבבות אשר היו כצאן לטבחה, וכאשר פגעו הארורים באיש צדיק הלזה גזר עליו זכר שיכרע ברך להתיז ראשו, וכן עשה שפשט צוארו לחרב חדה למסור נפשו להריגה על קדושת השם, ובעודו על ברכיו והנה נתן ד' רחמים בלב הצר ותמל על רכות שניו ותחת שהיה רוצה להוליך החרב על הצואר בצד החד, נהפכו רחמיו ועשה לו דחיפה בצד בקרנא של כלי חפצו דרך בזיון, ואמר לו קום לך כלב בחור ולך לנפשך, ויצילהו ד' מחרב רשעים באופן נפלא מאד ויהי לנס ולפלא גדול, ויתחבא אח"כ בין ההרוגים מיראה מחרב של שאר אכזרים, ובלילה היה נודד לבקש **איזה מחיה** ולקח עשבים מפרי

המר

עבודת הגרשוני ושאר גאוני בתראי, אשר עודם בכתובים, כן עוד תהזה כי אחז צדיק דרכו דרך הקודש ללון בעומקה של הלכה בחריפתו ובקיאתו כררכן של גדולי הראשונים, והיינו להשיב תשובה קצרה בשפה ברורה בפלפול ישר והריף לאמתה של תורה, ולא

המר הגדל דאנס להחיות את נפשו, ובמצב הזה נשאר כשמונה ימים עד תום כל ערל וטמא ולמא לדס לעבור, ואז ברח על נפשו וימלט:
והנה בהיותו בין ההרוגים היו שם ג"כ איזה אנשים מבני עמנו מתחבאים גם הם ועמדו מרחוק, וראו כל המעשים של א"א זקני ז"ל איך שמה לעפר נפשו תחת יד הרוצח ברצותו לפגוע בו, וחשבו שכבר הותז ראשו בכרעו לטבח, וכראותם חרב הרצח מונחת על צוארו חשבו כי לא יהיה אחר נפלו בדקיפה לארץ באותו החרב אשר באמת לא היתה מכת מות כלל, אך האנשים ההמה שעמדו מרחוק וראו בבהלה, ואימת מות נפלה גם עליהם המה דימו שהורס ראשו מעליו והושלך לארץ, ולפיכך כשהגיעו האנשים האלה אל אא"ז הגאון בעל שער אפרים ז"ל אחר שנמלטו מחרב האויבים בחמלת ד' עליהם ובאו למדינת מעהרין למחוז חפצם, ויפקד מקום אדוני זקני מו"ה יעקב ז"ל, וחקרו אחריו אצל פליטי חרב הנ"ל, אם ראו אותו חי או מת, ויענו האנשים הנמלטים ההם הכשרים והולכים לתומם ויאמרו כי ראו לדאבון נפשם שכרע להריגה והותז ראשו, והעידו על מה שלא ראו בראיה ברורה, ועל עדותם זה התיר הגאון הגדול המפורסם בדורו כמו"ה העשיל זצ"ל את אשתו על פי שאלת חכם, והורה להתיר כי היה הדבר ברור ופשוט מאד ככתיב בתורה על פי שנים עדים יקום דבר, ומכש"כ בעגונה, דהקילו חז"ל אקלה, אך אשתו הילדה היפה בנשים לא רצתה לקבל תנחומין על החי בעל נעוריה ולא הטתה אוזן לכל השידוכים הגדולים אשר דברו לה, ומאת ד' היתה זאת שתעמוד הצדקת בטהרתה להוציא ממנה שלשלת גדולה דור ישרים יבורך מטע להתפאר, כי אחר חצי שנה בא ההרוג ברגליו, ויהי לאות ולמופת בישראל, ומן אז והלאה לא רצה הגאון הנ"ל להתיר עוד שום עגונה בדור ההוא, שהיה אז עגונות רבות שבעליהן הנאבדים ברעש ההוא משוד היונים האדורים, והיה ירא ממכשול, ובעבור זה קבל עליו שלא להזקק עוד לשום התרת אשה עגונה מאחר שהמכשלה הזאת יצאה מתחת ידו שהתיר אשת איש גמורה, ואמר, דבעת הרעה ההיא אין לסמוך כלל אפילו על פי שנים עדים גמורים, ונתקיים בו לא יאונה לצדיק כל און", עכ"ל הגאון ר' יעקב עמדן ז"ל במגילת ספר שם:
וראיתי

זלא האריך בפלפולים שונים, כדרכן של האחרונים, רק במה שנוגע לדינא להלכה ולמעשה בלבד, וכן העיד על עצמו בתשובתו אשר השיב לבעל עבודת הגרשוני, דגם בדבר שהי׳ ראוי להאריך אין מדרכו להאריך וכמ״ש לעיל. ואף גם זאת תראה ותשפוט מתוך דברי חן ואמרי נועם הבאים כפעם בפעם בהמשך דבריו בתשובותיו זיקרות, המעידים ג״כ על גודל יקרת רוחו, ותכונת נפשו הטהורה, איך היה נזהר מאד בלשונו הזהב נגד חבריו ותלמידיו להשיב להם תמיד תשובה מאהבה, ובכבוד גדול, וגם כאשר בא לפעמים להשיג על דבריהם גם כן לא בא עליהם בלשון מדברת גדולות זבסופה ובסערה, כי אם בנחת ובענוה יתירה. וכבר ידוע שבימיו יצא לאור הדפוס גם כן ספר טורי זהב על ש״ע יו״ד מרבינו דוד הלוי ז״ל שהיה אז ר״מ בק״ק אוסטרא, וכאשר בא הספר ליד רבינו ונתן עיניו בו, וראה כי נמצא איזה טעות בדבריו בסימן פ״ב בענין צפור דרור, אז היה זריז ונזכר וצוה מיד להודיע מזה להגאון המחבר כי שגגה יצאה מלפני השליט, למען ימהר לתקנו מיד בסוף ספרו בגמר הדפסתו, וכן עשה, (וראה מזה בס׳ נקודות הכסף ביו״ד בסימן פ״ב, וכן בס׳ חידושי הגרשוני בהגהותיו ליו״ד בסימן פ״ב שם, מה שכתבו בזה):

ומה שנוגע להרבצת תורה בישראל היה רבינו ז״ל הראש והראשון אשר מסר נפשו ומאודו להחזיק ישיבה גדולה ולהעמיד תלמידים הרבה במדינות פולין אחרי חורבן הקהלות מגזירת חמיל צורר היהודים שנתבטלו אז רוב הישיבות מהרבה ערי יהודה שם, ורבים מגדולי תופשי ישיבות ברחו אז מן הארץ מחמת המציק כידוע, ואז קם רבינו הגדול ז״ל להחזיר העטרה ליושנה, ובהכמתו ובתבונתו הלהיב אש התשוקה בלב כל בחורי חמד וצעירי ימים מלאים כח עלומים, לתת הילם לאורייתא, ומכל קצוי ארץ נהרו אליו עדרים עדרים מכל אלה אשר לבשה אותם רוח טהרה ללמוד בישיבתו הרמתה בלב ובנפש חפצה, הן בהיותו בבריסק ובלובלין ביחד עם אביו הגאון ז״ל והן בהיותו לבדו אח״כ בקראקא, וביותר שם עין ולב לרומם קרן הישיבה בקראקא ביתר שאת מאשר היה מלפנים בימי הגאון מו״ה ליפמן סג״ל בעל תוס׳ יום טוב שהיה ג״כ ר״מ ואב״ד פה בעירנו כידוע, כי משנת ת״א והלאה נתמעטה ונתדלדלה

ונתדלדלה הישיבה פה מאד מסבת הדבר הגדול (חולי העיפוש ר"ל) שהיה אז פה ובכל ארץ הגליל אשר הרבה חללים בישראל (פנקס הח"ק פה), ועי"ז נפוצו רוב התלמידים מפה ועזבו את העיר ואת הישיבה ולא נשארו רק מעט מהרבה, ואולם כאשר נתקבל רבינו לר"מ ואב"ד פה אחרי מות הגאון בעל תוס' יום טוב, וישב על כסאו פה בהשקט ובטח, וד' הניח לו מסביב, אז נתחזקה ונתגדלה הישיבה פה עד למעלה עם תלמידים הדשים וגם ישנים, אשר הרבה מהם חזרו ושבו מעריהם ללמוד וללמד עוד סביב לשלחנו הטהור, והם היו שוקדים על דלתות בית מדרשו יום יום בלי הפסק, כי הראה להם רבינו דרך הדש ואור חדש בנתיבות ים התלמוד והפוסקים ללמוד בפלפול ישר לאמתה של תורה, בלי אורך ההוצעה, רק בדרך קצרה ובסברא ישרה זכה וברורה, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, ורובם כבולם גדלו והצליחו וגם עשו פרי, ומהם נעשו גם כן אנשי מופת ועמודי ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליהם ומפיהם אנו חיים עד היום הזה. והנה אין פה המקום להשוב ולמנות כל תלמידי רבינו ז"ל אשר העמיד בילדותו ובזקנתו כי רבים המה, ואולם להפיס דעת הקוראים אמרתי לרשום פה עכ"פ קצת מהם לדוגמא מן הגדולים והמצוינים שבהם, ואלו הם:

א) **הגאון** הנודע מו"ה שבתי הכהן (בהגאון מו"ה מאיר כ"ץ אשכנזי) אשר האיר כל ישראל בספריו ש"ך על ש"ע יו"ד ועל ש"ע חו"מ ובשאר ספרים יקרים כנודע, והוא היה תלמידו של הגאון רבינו יהושע בטו"ה יוסף ז"ל, בעל מגיני שלמה ושו"ת פני יהושיע, וגם היה תלמיד מובהק לרבינו הגדול מו"ה העשיל ז"ל (כמבואר בש"ך יו"ד סימן נ"ז ס"ק ל"ה, ובס' נקודות הכסף ביו"ד סוף סימן פ"ב), ומשני רבותיו הגדולים האלה לקח בעל הש"ך ז"ל רשיון והסכמה על ספרו ש"ך על יו"ד בהדפסה הראשונה ט),

והגאון

ט) וראיתי להעתיק פה גם כן הסכמת רבינו ז"ל אשר נתן לתלמידו הגאון מו"ה שבתי כהן ז"ל על ספרו ש"ך על ש"ע יורה דעה בהדפסה הראשונה, (אחרי כי ספרי הש"ך יו"ד מן הדפוסים הראשונים עם הסכמות הגאונים, הם בזמנינו יקר במציאות), וזה לשונו שם: „שבתי וראיתי את החבור הגדול שחבר האלוף המופלא, עושה פלא, כ"י פ"ה עמוד הימיני מו"ה שבתי

והגאון מהרים א"ש בעל פנים מאירות שהיה נכד אחותו של בעל הש"ך, סיפר (בספרו שו"ת פנים מאירות ח"ב סימן קנ"ה) מה ששמע מפי דודו הרב ז"ל ממעשה שאירע בביתו של רבינו ר' העשיל זצ"ל, „שהגאון בעל הש"ך הפקיד ביד רבינו שלשלת של זהב, ונגנב על ידי משרת של רבינו, וכדי לאיים עליו להודות על הגניבה הסכימו ונתנו את אצבעו בין השרוף של קנה השריפה שקורין ביקס, ואעפ"כ לא הודה הגנב, ורק לאחר שלש שנים מצאו את השלשלת באמתחת הגנב הנ"ל", ע"כ: —

ומתולדותיו של רבינו הש"ך ז"ל מבניו ונינין ונכדיו עד היום הזה, כבר מבואר אצלינו בקונטרס מפלת עיר הצדק בהערות שם, ומחיבוריו היקרים אשר נתפשטו בכל תפוצות ישראל, כבר מבואר אצלינו בספרי כלילת יופי ח"א בתולדות רבינו בעל הט"ז בהערה ד' שם ואכ"מ: —

הגאון

שבתי בן הגאון מו"ה מאיר כ"ץ ז"ל על שלחן ערוך מטור יו"ד שפתי כהן ישמרו דעת ובינה, אשר מנעוריו לא נתן לעיניו תנומה ושינה, בסוד משחקים ותענוגי בני אדם לא ישב עד כי הוציא תעלומה לאורה על מכונה. דינים מחודשים אשר לא שזפתם עין מעולם, וברוב חריפתו ובקיאתו בים התלמוד והפוסקים, צלל במים אדירים והעלה בידו מרגניתא דלית בה טימי, השגות נכבדות וחמודות, אגודות ודינים, וכללים מכללים שונים, יקרים מפנינים ואדרכמונים, לא הניח מלפלפל ומלדקדק בכל החורים והסדקים, חכו ממתקים דברים עתיקים שבעתים מזוקקים, ובכן אמרתי בלי ספק החבור הנ"ל ימלא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ובשגם כי נאה ראיתי, ופה אל פה עמו דברתי, כאשר היה פה אתי במחילתי, ובקנקנו תהיתי, וקנקן חדש מלא ישן מלאתי, ומפני ישן חדש הוציא חידושים הכבושים תחת לשונו, תורת אמת בפיהו, סמוכים לעד עשוים באמת ובישר, במתון ומסיק, ועל כן הסכמתי עמו להדפיסו לזכות את הרבים ולרוות צמאונם בחבורו זה אשר נעשה בלי ספק לשם שמים, ולא לשום כונה אחרת חס ושלום, ועשות ספרים הרבה כמותו ירבה בישראל, עד כי יבא לציון גואל, כ"ד המדבר באמת ובצדק, לכבוד התורה, נאום הטרוד יושיע העשיל בלא"א הגאון מו"ה יעקב זצללה"ה ע"כ: והנה גם מדברי הסכמה הזאת ראינו גודל צדקתו וענותנותו של רבינו הגאון ז"ל, דאע"פ שהדבר ידוע שהוא ז"ל היה מורו ורבו של רבינו בעל

הש"ך

ב) **הגאון** הנודע מו"ה אהרן שמואל קאיידניבר מווילנא (בן הקצין מו"ה ישראל ז"ל) בעל ברכת הזבח ושו"ת אמונת שמואל וס' ברכת שמואל וס' **תפארת שמואל**, והוא בימי חורפו הרביץ תורה במדינות פולין וליטא, ובשנות הזעם בגזירות הקהלות ע"י חמיל צורר היהודים ברח מארץ פולין וקבע ישיבתו במדינת אוסטריא והי' אב"ד בק"ק לוז שם, ואח"כ בק"ק רישא, פיורדא, פפד"מ ובסוף ימיו בק"ק קראקא והגליל, ובילדותו שמש בישיבה לפני רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל, וגם לפני אביו הגאון ר' יעקב ז"ל בזמן אשר נהגו שניהם את הישיבה הגדולה בק"ק בריסק דליטא, (ראה מזה בספרו ברכת הזבח במקומות שונים, וגם בספרו שו"ת אמונת שמואל בסימן כ"ה ובסימן כ"ט, ובספרו ברכת שמואל על התורה במקומות שונים, ובספרו תפארת שמואל בהידושיו לטור הו"מ בסימן ע"ב ובסימן שס"ה), ובנו הרב הגדול המקובל מו"ה צבי הירש קאיידניבר

הש"ך ז"ל כמבואר בש"ך יו"ד סימן כ"ז ס"ק ל"ה וגם ס' נקודות הכסף בסוף סי' פ"ב, ועכ"ז לא קרא אותו בהסכמתו בשם תלמידו כאשר קרא אותו הגאון בעל מגיני שלמה בהסכמתו שם, רק שכתב שהוא מכירו מפני שהיה אתו עמו במחילתו, ופה אל פה דבר אתו, וגם תמה על קנקנו ומצא בו שהוא קנקן חדש מלא ישן, ועוד הרבה להלל ולשבח אותו בדברים הנובעים מאוהב טהור לב ונפש יקרה, כאלו היה חבירו אנוש כערכו, וכל קורא משכיל יבין מעצמו דאם כך היה מדתו של רבינו לנהוג כבוד בתלמידיו ושותי מימיו, מכש"כ שהיה נוהג כבוד בחבריו וידידיו מוקיריו ומכבדיו, אשר היו כולם גאונים מצויינים זקנים וישישים, והאירו פני תבל בתורתם ובחכמתם, ולכן לא נוכל כלל לתת אמון למה שסיפר לנו ממנו הרב החכם הישיש מו"ה יוסף ווייסע נר"ו, והעתיקו ג"כ החכם מו"ה שמואל יוסף פין מווילנא בספרו קריה נאמנה לד ע"ה, מדי דברו שם אודות הרב בעל הש"ך אשר גם הוא ז"ל ברח מווילנא בתוך שאר הגולים בשנת תט"ו ויאחז צדיק דרכו למדינת מעהרין, וכתב שם ג"כ שנת הדבר איככה נתקבל לאב"ד בק"ק העלישויא „כי בעת ההיא נסע ג"כ רבינו הגאון מו"ה העשיל זצ"ל לעיר מלוכה ווינא לטובת הכלל ועבר דרך ארץ מעהרין ויבא לשבות בעיר ניקלשבורג, ויתאכסן בבית הגאון מו"ה מנחם בעל צמח צדק אשר היה אז רב המדינה, ובשבתם יחד סביב השלחן בא מכתב מק"ק העלישויא לשאול אם ראוי הוא

הש"ך

קאיידניבר ז"ל בעל ספר קב הישר הוציא לאור כל ספרי אביו הגאון ז"ל לאחר פטירתו, אך הספר ברכת הזבח על סדר קדשים נדפס עוד בחיי המחבר בשנת תכ"ט על ידי חתנו ותלמידו הרב הגאון מו"ה יונה נחום הכהן האב"ד דק"ק סאהאטשוב, שהיה אחיו של רבינו הש"ך ז"ל והוא בא בהסכמה על ספר חוקי חיים שחבר בעל להם הפנים, ועל ס' פנים מאירות על מס' זבחים שחבר נכד אהותו הגאון מהר"ם א"ש ז"ל. ומניניו ונכדיו היו הרה"ג מו"ה גדליה משה האב"ד דק"ק יאנאווי הסמוך לבריסק דליטא, בעהמח"ס חמד משה על ש"ע או"ח, והרה"ג מו"ה יהודה הכהן דיין דק"ק ליסא, בעהמח"ס מראה כהן על מס' זבחים, וס' מנחת כהן על מס' מנחות:

ג) **הגאון** הנודע מו"ה הלל במו"ה נפתלי הירץ מבריסק דליטא בעל ספר בית הלל על ש"ע יו"ד ואבן העזר, ועוד חבר ספר בית הלל על התורה שנשאר בכתובים ביד יורשיו אחריו, עד היום הזה, והנה גם הוא ז"ל שמש בישיבה בבריסק שם לפנ

הגאון

הש"ך שיקבלוהו לאב"ד בקהלתם, ויפנה הרב ר' מנחם אל הגאון ר' העשיל וישאלהו אם נודע לו שם הרב ר' שבתי כהן, ויענהו הגאון ז"ל בחפזון כדרכו (?), רבי שבתי כהן תלמידי הוא, וכדאי הוא ר' שבתי שתפנה אתה את מקומך בשבילו, ואתה תלך להעלישויא, הרב רבי מנחם הצדיק והעניו הסכים, ויכתוב אל ק"ק העלישויא את אשר שמע מפי הג"מ העשיל ז"ל, ואז נתקבל הרב הש"ך לאב"ד בהעלישויא" עכ"ל בעל קריה נאמנה בשם הרב ר' יוסף ווייסע. והנה הספור הזה הוא נחמד ונעים, אבל איננו אמת ויציב, ובעיני ברור בלי שום ספק שכל זה הוא בדוי מלב מראשו ועד סופו, כי הרב ר' מנחם לא שאל, ורבינו ר' העשיל לא השיב, ותמהני על החכם מו"ה ש"י"פ מווילנא על שהעתיק דבר זר כזה בספרו קריה נאמנה מבלי שום חקירה והלא הוא בעצמו כתב שם שהרב בעל הש"ך ברח מווילנא למדינת מעהרין בשנת תט"ו, והנה אז הרי כבר נתפשט בכל תפוצות ישראל חבור הש"ך על יו"ד שנדפס בהסכמת כל גאוני מדינות פולין וליטא, ומכללם גם הסכמת רבינו ר' העשיל זצ"ל אשר שם כתב עליו שהוא בידעו ומכירו והרבה לספר בשבחו, וספר הש"ך היה ג"כ למראה עיני הרב ר' מנחם בעל צמח צדק כמבואר בספרו שם בסימן ח' ואיך יתכן לומר ששאל את רבינו ר' העשיל ז"ל אם נודע לו שם ר' שבתי כהן? אתמהה! ואף גם אם נניח ששאל אותו

אודותיו

הגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל, שהיה ג"כ בעל דורתו, כמבואר בספרו בית הלל יו"ד בסימן פ"ר, ובימי הורפו היה בית מדרשו קבוע בק"ק ווילנא והיה שם אחד מבית דינו של הגאון מהר"ם ז"ל בעל הלקת מחוקק, וגם קרא אותו בשם מורי ורבי כמבואר בתשובתו הנדפסת בשו"ת אמונת שמואל בסימן נ"ב, ואח"כ הרביץ תורה בכמה קהלות במדינת ליטא, ושוב נסע משם לארץ אשכנז, והיה אב"ד ור"מ בק"ק אלטונא והמבורג, ובסוף ימיו נתקבל משם לאב"ד ולר"מ בק"ק זאלקווא, בגליל לבוב, ונפטר שם זקן ושבע ימים ביום כ"ב טבת ת"ן לפ"ק, ובנו הרה"ג מו"ה משה האבד"ק קעמפנא (תלמיד רבינו בעל מגן אברהם) הוציא לאור הס' בית הלל על ש"ע יו"ד ואבן העזר הנ"ל עם הגהותיו אשר הוסיף עליו בהרבה מקומות והוא בדפוס דיהרנפורט תנ"א לפ"ק: —

ר) **הגאון** מו"ה נפתלי הירש בן הרב הגדול מו"ה בנימן וואלף ז"ל אשר הופיע באור תורתו בק"ק לובלין שהיה אב"ד שם, (אחרי מות הגאון מו"ה משה ר' יצחק ר' בונמש מקראקא בעל מהדורא בתרא שהיה ג"כ אב"ד בלובלין שם), והנה הוא היה התנו ותלמידו של רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל. ועלה ונתעלה והיה אחד המיוחד מגאוני וגדולי דורו, הרביץ תורה ברבים, והעמיד תלמידים הרבה, ואם אמנם כי לא נמצא ממנו שום חבור בדפוס אבל שמעתתי' היו מבדרין בעלמא, והגאון מהר"ש קאיידניבר הביא ג"כ סנסן אחד מחדושיו בספרו ברכת הזבח למס' זבחים דף ל"ג ע"ב

אודותיו, היתכן שהיה משיב לו רבינו ר' העשיל ז"ל בפניו שהוא ירד מכסאו, ותלמידו הרב הש"ך ימלא את מקומו? הנוכל להאמין שתצא מפי אותו צדיק ומוקיר רבנן תשובה קשה כזו שהיא די בזיון וקצף גם לאחד מן הרבנים הקטנים דלא פקיע בשמיה, ומכש"כ להרב ר' מנחם בעל צמח צדק שהיה מפורסם בדורו לגאון עולם אשר רבים יאותו לאור תורתו, והיה זקן הדור ונשיאו, וגם מארי דאתרא בעיר ניקלשבורג ונשיא כל ארץ מעהרין, ורבינו ר' העשיל ז"ל בא אז לגבולו והיה אורח נכבד בביתו, והראה לו כל אותות אהבה וכבוד, כמבואר בספרו צמח צדק במקומות שונים, ואיך ידבר רבינו אליו כדברים האלה? על כן אני אומר דהא דר' יוסף ווייסע בדותא היא, ויסתקע הדבר ולא יאמר עוד:

ע"ב, וכן נדפס ממנו ג"כ קצת הרושי אגדה בס' דרוש שמואל על התורה מבעל לקט שמואל, וכן בס' ידי משה על המדרש רבה סדר כי תבא פרשה ז' באות ג', וגם בס' ראש יוסף הדרושים על מסכתות הש"ס שחבר אחד מתלמידיו, והוא הרב הגאון מו"ה יוסף ז"ל האבד"ק סעליץ, ועוד בספרים שונים, — והיה ג"כ תמיד אחד מראשי הועד דארבע ארצות דמדינות פולין, ובשנת תל"ח בחודש אייר היה ראש הועד דד' ארצות ביריד לובלין אשר שם הסכימו על הדפסת הנ"ך באמשטרדם עם ההעתקה לשפת אשכנזית, ובשנת תמ"א בא ג"כ בהסכמה בין גאוני הועד דד"א ביריד יערסלוב על ס' בית יהודה הדרושים על הש"ס מהגאון מהריר"ן ז"ל, וכן בא בהסכמה בין גאוני הועד דד' ארצות שהיה בעיר פינטשוב בשנת תל"ג על ס' לקט שמואל שנדפס בוויניציאה בשנת תנ"ד, ועל ס' עולת תמיד על ש"ע או"ח שנדפס באמשטרדם בשנת תמ"א לפ"ק, ועוד על איזה ספרים שונים שנדפסו בעת ההיא, ולע"ע די בזה:

ה) **הגאון** מו"ה משה מגזע צבי בן הרה"ג הקדוש מו"ה אברהם הי"ד ז"ל בעל ספר תפארת למשה על ש"ע יו"ד, והוא היה בן בתו ותלמידו של רבינו ר' העשיל זצ"ל, כמבואר בספרו תפארת למשה הנ"ל שנדפס בשנת תקל"ו ע"י בן בנו הרב הגביר הישיש הנכבד מו"ה שלמה מגזע צבי פו"מ דק"ק הורדנא, ובין הסכמות הגאונים שם נדפס שם ג"כ הסכמת הגאון המפורסם מו"ה צבי הירש ז"ל האבד"ק ברלין, והוא העד העיד לנו בהסכמתו שם איך ששמע מפי אביו הגאון ר' ליב מאמשטרדם בהגאון מו"ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול מו"ה העשיל ז"ל, „שהגאון ר' משה הנ"ל בעל תפארת למשה נתגדל על ברכי אבי אמו הגאון מאורן של ישראל רבינו ר' העשיל זצ"ל, ואיהו אסהיד עליה דמהר"ם שהוא מרא דתלמודא" ע"כ, — והנה מלבד ספרו תפארת למשה על ש"ע יו"ד הנדפס, הניח אחריו עוד ספר תפארת למשה על ש"ע אבן העזר וגם הרבה חדושים בהלכות ובאגדות, ואולם כולם נשארו בכתובים ולא באו בדפוס עד היום, וקצת מהרושי אגדה שלו מכתיבת ידו היו ג"כ למראה עיני הרב בעל צמח מנחם על התורה (והוא בספרו שם סוף פרשת בראשית), ובימי חורפו הופיע באור תורתו בק"ק בריסק דליטא, ושם הרביץ תורה ברבים, והרה"ג מו"ה יחיאל

יהיאל מיכל סג"ל מק"ק קאליש בעהמח"ס שערי שמים (דפוס פראג תל"ה) מדי עברו דרך עיר בריסק היה בביתו, ושמע ממנו קצת חדושי תורה מה שאמר לו בשם אבי אמו רבינו ר' העשיל זצ"ל (והוא בספרו שערי שמים שער הקרבן דף צ"ד ע"א), ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק הורדנא, ובשנת תל"ט בר"ה מנחם, היה גם הוא בין גאוני הועד דארבע ראשי קהלות דמדינת ליטא שהיה אז בק"ק האמסק אשר שם הסכימו על הדפסת ספר קנה חכמה ודרך הכמה, ובשנת תמ"א נתקבל משם לר"מ בק"ק קראקא (בימי הגאון מו"ה יצחק חריף שהיה אז אב"ד פה ק"ק קראקא), אבל לא רצה לעזוב את מקומו ונשאר על דגלו בק"ק הורדנא, ושם חלקת מחוקק ספון י):

הגאון

י) ומתולדותיו של הגאון מהר"ש בעל תפארת למשה נודע לנו שהיה לו בן ובת, הבן היה הרב הגדול מו"ה חיים ז"ל שהיה אבי הרב הנגיד הישיש הנכבד מו"ה שלמה מגזע לבי פו"מ דק"ק הורדנא, אשר הוציא לאור הספר תפארת למשה על ש"ע יו"ד כמבואר בהקדמתו שם, וכבר זכרנו מזה לעיל, והוא היה חותן משה הגאון מהר"ש ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק נוואהרדאק בהגאון מו"ה נתן נטע בהגאון מו"ה יוסף בן רבינו בעל בית שמואל, ובסוף ס' תפארת למשה נדפס שם ג"כ קצת חדושי תורה מהגאון ר' משה זה שהיה חתן הנגיד ר' שלמה הנ"ל, — והבת היתה אשת הרב הגאון החסיד מו"ה ברוך כהנא ראפפורט ז"ל אשר היה אב"ד ור"מ בק"ק פיורדא יותר מארבעים שנה ונפטר בשנת תק"ו, והגאון רבינו יהונתן ז"ל נתחמם עליו בהספדו כמבואר בס' יערות דבש ח"א דרוש י"ג, וכבר דברנו אודותיו בקצרה בספרי כלילת יופי ח"א דף ק"ב ע"ב בהערה ב' שם. והנה הגאון הזה זכה לראות בנין ומתכין רבנן כי היו לו שלשה בנים ושלשה חתנים לוקחי בנותיו, אשר כלם היו מורי הוראות בישראל, בנו הראשון היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב כהן ראפפורט שהיה אב"ד בק"ק הערלפעלד ומדינת ווירצבורג, (והגאון חיד"א בעברו דרך עיר הערלפעלד השתעשע עמו בפלפולא דאורייתא כמבואר בשם הגדולים מערכת גדולים באות ב'). ובנו השני היה הרב הגאון מו"ה צבי הירש כהן ראפפורט האב"ד דק"ק וואלערשטיין (והוא אבי הרב הגאון מו"ה יצחק כהן ראפפורט שהיה אב"ד בק"ק בונא, ובשנת תקל"ו בא בהסכמה על ס' מראה כהן ועל מס' זבחים). ובנו השלישי

היה

ו) **הגאון** מו״ה שמואל הרמתי (בן הקצין ראש ומנהיג בק״ק וואדיסלאב מו״ה אורי שרגא פייבוש ז״ל והתן הרב הגאון הגדול מו״ה ליב פישלש שהיה אב״ד בק״ק פרעמיסלא ובק״ק ווינא ובסוף ימיו בק״ק קראקא), והוא רבינו בעל בית שמואל אשר האיר עיני כל ישראל בספרו הב״ש על כל הש״ע אבן העזר כנודע, ובתהלה הרביץ תורה במדינות פולין והיה אב״ד ור״ם בק״ק שידלוב, ושוב

היה הרב הגאון מו״ה וואלף פיורדא, אשר בנו הגאון הגדול מו״ה יצחק כ״ץ שהיה אב״ד בק״ק לייפניק, (חתנא דבי נשיאה להגאון מו״ה גרשון פולין האבד״ק דק״ק כ״ב ונשיא כל ארץ מעהרין) היה אבי הגאון המפורסם מו״ה בנימן זאב כהן ראפפורט שהיה אב״ד ור״מ בק״ק פאפא במדינת אונגארן, משך כ״ו שנים משנת תקמ״א עד ט׳ ניסן תקל״ז לפ״ק, שאז נפטר והלך לעולמו זקן ושבע ימים בהיותו בן פ״ג שנים, והניח אחריו ספרים יקרים ונכבדים, ובימי חורפו הוציא לאור הדפוס ספרו היקר שאלת בנימן ובגדי כהונה על ה׳ נדרים ושבועות (דפוס דיהרנפורט תקמ״ח), ואח״כ הוציא לאור גם חלק שני על סוגיות הש״ס וקרא שמו „שאלה שניה" (דפוס ווינא תק״ם), ולאחר פטירתו קם בנו הרב החריף מו״ה מנחם מענדל כהן ראפפורט שהיה רב ומ״ץ בעיר שאקאטארין והוציא לאור ספר „עדות לישראל" מאביו הגאון ז״ל והוא חדושים על מס׳ מכות (דפוס פרעסבורג תקל״ט), ושאר החבורים שחשב עוד בהקדמתו שם נשארו כולם בכתובים עד היום הזה:

וחתניו לוקחי בנותיו של הגאון ר׳ בלוך ראפפורט הנ״ל, הראשון היה הרב הגאון מו״ה ישראל אשכנזי בן הגאון מו״ה נפתלי הירץ ז״ל האבד״ק לבוב, (ראה מזה בס׳ עיר דוד לידא בדרוש בית ישראל דף ס״ח ע״ב), והשני היה הרב הגאון מו״ה שמואל שפירא ז״ל שנפטר בדמי ימיו בשנת תק״ו לפ״ק (והגאון רבינו יהונתן ז״ל נתחמם עליו בהספדו בק״ק מיץ בחודש אב תק״ו לפ״ק כמבואר בס׳ יערות דבש ח״א דרוש י״ג), והשלישי היה הרב הגאון מו״ה בער אופנהיים ז״ל שהיה אב״ד בק״ק פרידבורג והמדינה (ממלא מקום אביו הגאון מו״ה יחיאל מיכל אופנהיים שהיה חתן דודו הגאון מאור הגולה מו״ה דוד אופנהיים זצ״ל האבד״ק פראג והמדינה), אשר בנו הרב היקר והנכבד מו״ה יצחק אופנהיים מפרעסבורג היה אבי האחים ה״ה הרב החריף הגדול מו״ה בער אופנהיימער מפרעסבורג בעהמח״ס מי באר, (ונפטר בפרעסבורג י״ג תשרי תל״י, בהיותו בן תשעים שנה), וה״ה הרב החריף הגדול

ושוב נסע מזה והלך לארץ אשכנז והיה שם אב"ד ור"מ בק"ק פיורדא, ובימי חורפו היה תלמיד מובהק לרבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל (ב"ש בשמות אנשים בסוף אות ק'), ואח"כ למד ג"כ אצל הותנו הגאון ארי שבחבורה מו"ה ליב פישלש הנ"ל בהיותו אב"ד פה קראקא מיד אחרי פטירת רבינו ז"ל (ב"ש אבן העזר סימן נ"א סק"י), וכבר דברנו אודותיו הרבה בספרי כלילת יופי ח"א (דף פ"א ע"ב), בהערות שם בתולדות הותנו הגאון מהר"ל פישלש הנ"ל ואכ"מ להאריך בזה: —

ז) **הגאון** המקובל מו"ה דוד לידא מלבוב, במו"ה אריה ליב ז"ל, והוא בעהמח"ס עיר דוד וס' עיר מקלט וס' חלקי אבנים ועוד ספרים יקרים, ובימי חורפו הרביץ תורה בישראל בכמה קהלות קדושות במדינות פולין וליטא, ואח"כ גם במדינות אשכנז בק"ק מגנצא ובשתי הגלילות אשר שם נמצא, ובסוף ימיו היה אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם, וכבר דברנו אודותיו הרבה בס' כלילת יופי ח"א בתולדות

הגדול מו"ה חיים אופנהיים ז"ל שהיה אב"ד בק"ק דרעזניץ (ונפטר שם במוצאי יוה"כ תקפ"ג בהיות בן כ"ח שנים), והוא היה אבי ידידי ורב חביבי הרב הגאון החריף מו"ה בער אופנהיים ז"ל שהיה ג"כ אב"ד בק"ק דרעזניץ ואח"כ בק"ק אייבענשיץ (ונפטר שם ביום א' דר"ח טבת כת"ר לפ"ק), והוא ז"ל עוד בימי חורפו בהיותו אב"ד בדרעזניץ היה לו חליפות מכתבי שו"ת להלכה ולמעשה עם שארו הגאון האדיר מו"ה ברוך פרענקיל זצ"ל האבד"ק לייפניק, כמבואר בס' שו"ת עטרת חכמים בחלק או"ח סימן ו' ובחלק יו"ד סימן כ"ג ובחלק חו"מ סימן ו', ומלבד גודל חריפתו ובקיאתו היה ג"כ צדיק תמים ושם לילות כימים, כפי אשר סיפר לי ממנו חתנו כבוד ידידי הרב הגדול החכם הכולל מו"ה אייזיק הירש ווייס נר"ו בעל דור דור ודורשיו, בהיותי משתעשע עמו בע"נ ווינא, וגם הניח אחריו ברכה חדושי הלכות ואגדות הרבה מאד כאשר הודיעני מזה בנו ידידי הרב הגדול החכם השלם מו"ה חיים אופנהיים נר"ו האבד"ק טאהרען, במכתביו אלי, — ובימי חורפי בשנת תרי"ד היה לי ג"כ חליפות מכתבי שו"ת בפלפולים שונים בש"ס ופוסקים עם הרב הגאון ר' בער אופנהיים האבד"ק אייבענשיץ הנ"ל, והמה כתובים בספרי שו"ת „תורת ח"ן", אשר אקוה להוציאו בקרב לאור הדפוס אם יגזור ד' בחיים: —

בתולדות רבינו בעל הט"ז בדף ס"ה ע"א, ושם כתבנו שגם הוא ז"ל היה תלמיד מובהק לרבינו ז"ל, ובראש ספרו עיר דוד על דרושים בדרוש א' הנקרא בשם בית ד', חלק שם כבוד לרבו וכתב בזה"ל: „והנה קטתי אני לפתוח לדורי הוא אדוני מורי ורבי רבן של כל בני הגולה הגאון נר ישראל מו"ה העשיל זללה"ה אב"ד ור"מ בק"ק לובלין, ובסוף ימיו היה אב"ד ור"מ בק"ק קראקא, ואעשה לו כבוד במותו ולהתחיל חבורי זה בפסוק הזה ולכתוב בשמו יישוב הגון בכדי שיהי' שפתותיו דובבות בקבר, וזכותו יגן עלי להתחיל ולגמור" ע"כ. וגם בספרו חלקי אבנים על פירש"י שעל התורה בפרשת שמיני שם הביא ג"כ חרושי תורה משמו וקראו בשם „מורי ורבי", ספרו זה נדפס עוד בחייו בדפוס פיורדא בשנת תנ"ג בהסכמת הגאון רבינו בעל בית שמואל שהיה אז אב"ד בפיורדא שם, והספר עיר דוד על דרושים הנ"ל נדפס ג"כ בחייו רק שליש וכולו לאחר פטירתו בדפוס אמשטרדם בשנת תע"ט ע"י בנו הרב הגאון מו"ה פתחיה לירא ז"ל שהיה ראש ומנהיג בק"ק לבוב כידוע:

ח) **הגאון** מו"ה משה יעקב העלין אשכנזי בן הרה"ג החסיד מו"ה משה ז"ל נין ונכד לרבינו מהרש"ל ז"ל, והוא הנודע על ידי ספרו היקר ידי משה, פירוש על המדרש רבה שנדפס כמה פעמים עם הפירוש מתנת כהונה, ונתפשט בכל תפוצות ישראל, ומלבד זה חבר ג"כ ספר עיני משה על דרושים. והביאו בספרו ידי משה בסדר בראשית פרשה יו"ד באות ד', והוא נשאר בכתובים; ובימי חורפו יצק מים על ידי הכהן הגדול הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ הראשון ז"ל שהיה אב"ד דק"ק לובלין, כמבואר בספרו ידי משה במקומות שונים (וראה לדוגמא בספרו שם בסדר בראשית פרשה ד' בסוף אות יו"ד מפי מורי ורבי הגאון מהרר"ן כ"ץ מלובלין, וגם בסדר נח פרשה ל"ו ובסדר וישב פרשה פ"ה, ובמדרש שיר השירים בסוף פסקא א' באות יו"ד העתיק שם ג"כ מחידושי הגאון הנ"ל מאשר מצא בכתובים), וכן היה גם כן תלמיד מובהק לרבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל שהיה בעת ההיא ריש מתיבתא בק"ק לובלין שם, והביאו ג"כ בספרו ידי משה שם בסדר ויחי פרשה צ"ט באות א' שכתב שם: „ושמעתי פירושו מפי הגאון מו"ה העשיל מורי ורבי זצ"ל" ע"כ. ומתולדותיו ידענו שהיו לו

שלשה

שלשה בנים גדולים ובת אחת, בנו הראשון היה הרב הגדול ארי שבחבורה מו״ה ליב ז״ל שחרש גם הוא כמה מילי מעליותי בביאור הרבה מדרשים תמוהים, ואביו שמר את הדברים, והביא אותם בשמו בספרו ידי משה במקומות שונים, (ע׳ מזה בסדר בראשית פרשה כ״ו באות י״א, ועוד שם בפרשה כ״ז באות ד׳, ובסדר נה פרשה ל״ג, באות ט׳, ועוד שם בסדר לך לך פרשה ל״ט באות א׳ „מפי בני מו״ה ליב בני הגדול ויפה כוון״). — ובנו השני היה הרב הגאון מו״ה אברהם העלין חתן הקצין מו״ה ברוך קרפלש פו״מ דק״ק גלוגא רבתי, והוא בעל ספר זרע אברהם על המדרש רבה, והיה תלמיד מובהק להגאון מו״ה שמעון וואלף מפינטשוב האבד״ק חמעלניק בעהמח״ס כבוד חכמים על אגדות ירושלמי (ומובא ג״כ בבית שמואל אבן העזר סימן ט״ז, וכן נדפס ג״כ ממנו תשובה אחת בשו״ת יד אליהו סימן א׳, והוא היה זקינו של הגאון מו״ה צבי מפיעטרקוב ז״ל בעל ס׳ שו״ת ברית אברהם כמבואר בהקדמת אביו שם). ובנו השלישי היה הרב הגדול מו״ה מנחם מנלי העלין שהיה תלמיד מובהק להגאון הנודע ר׳ דוד אופנהיים זצ״ל, ואחותם הגבירה היתה אשת הרב הגאון מו״ה מאיר בהר״ר שמשון ז״ל שהיה אב״ד בק״ק בראטשין, ושם בא בהסכמה על הדפסת ס׳ ידי משה על המדרש רבה, ואח״כ נתקבל לאב״ד בק״ק קארזרצין בגליל לבוב, ושם בא בהסכמה על הדפסת ס׳ זרע אברהם על המדרש רבה. — והנה הרב הגאון מו״ה אברהם העלין הנ״ל היה בימי הורפו אב״ד דק״קווארט, ואח״כ נתקבל לראש ב״ד בק״ק גלוגא רבתי מקום משכן חותנו הקצין ר׳ ברוך קרפלש הנ״ל שהיה פו״מ שם, וטרח ויגע להוציא לאור הדפוס הפירוש ידי משה על המדרש רבה, אחרי מות משה אביו הגאון המחבר ז״ל לזכות הרבים, והדפיסו בפפד״א בשנת תס״ה בהסכמות הגאונים ז״ל, והוסיף נופך משלו הרבה הירושים וגם מה ששמע מפי הגאון ר׳ דוד אופנהיים ז״ל ומשאר גאונים, ולעת זקנתו קבע אהלו של תורה בע״ס ווינא, וגבירי העיר החזיקו אותו ואת ביתו בכבוד גדול, ושם לקח דברים גם עם הגאון והגביר מו״ה שמשון ווערטהייטער ז״ל, ושם חבר ג״כ פירושו על המדרש רבה אשר קרא אותו בשם זרע אברהם, ואז קרא לבנו ליוסף הוא הרב הגדול מו״ה יוסף

העלין

העלין שהיה חתן הרב הקדוש מו״ה רפאל שפיץ הי״ד ז״ל מווילנא, וצוה אותו להביא את ספרו לבית הדפוס עוד בחייו, ובן עשה והדפיסו באמשטרדם בשנת תפ״ה ביחד עם המדרש ומפרשיו, וצירף עמו ג״כ הפירוש משנת רבי אליעזר שחבר הרב מו״ה אליעזר מפינטשוב, התן אחותו של הגאון בעל ידי משה, ובשנת תפ״ז הוסיף עוד שנית ידו והוציא לאור באמשטרדם שם גם הס׳ יפה מראה על אגדות ירושלמי בצירוף הדרושים נפלאים מאביו הרה״ג מו״ה אברהם הנ״ל בעל זרע אברהם, וגם מה שקבל מרבו הגאון מהר״ש וואלף הנ״ל בעל ס׳ כבוד חכמים, והנה הנם בכל תפוצות ישראל, ודי בזה:

ט) **הגאון** מו״ה יעקב אברהם מקראקא במו״ה רפאל ז״ל (והתן הרב הגדול מו״ה קלמן ברודא מק״ק פינטשוב) בעל ס׳ נהלת יעקב על התורה שנדפס בהסכמות הגאונים ז״ל, ובכללם גם הסכמת הגאון מו״ה שאול מקראקא בן רבינו ז״ל משנת תנ״ח שהיה אז עדיין אב״ד דגליל קראקא, והוא העד העיר שם על הרב המחבר שלמד בישיבת אביו הגאון ז״ל. והנה הרב המחבר הנ״ל היה מילידי העיר קראקא המגדלת גבורי היל לאורייתא (כן נכתב עליו בשער הספר נחלת יעקב שם) והיה נקרא בפי כל בשם ר׳ אברהם מקראקא, ובן ההם א״ע בכל הסכמותיו (כי השם יעקב ניתוסף לו אח״כ ע״י חולי), ובימי חורפו נתקבל לאב״ד בק״ק ראקיב ועוד בכמה קהלות בגליל קראקא, ואח״כ נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק לייפניק במדינת מעהרן ושם מנוחתו כבוד, והוא בא בהסכמה בשנת תנ״ב על ס׳ משנת רבי אליעזר על התורה, ובשנת תנ״ז על ס׳ גבורת אנשים לרבינו הש״ך ז״ל, ובשנת תנ״ח על ס׳ שם משמואל על התורה, ובנו היה הרב הגדול החכם השלם מו״ה שמריה זלמן (התן הנגיד הקצין המפורסם אביר הרועים מו״ה דוד פו״מ בק״ק ווארדיסלאב בן הגאון מו״ה יצחק חריף האבד״ק קראקא) שהיה ראש ומנהיג בק״ק לייפניק, ובסוף ימיו היה דורש טוב בק״ק לונדן, והוא ז״ל הוציא לאור הדפוס באמשטרדם בשנת תפ״ד את הס׳ נחלת יעקב הנ״ל מאביו הגאון ז״ל, עם ספרו אבני שוהם אשר חבר גם הוא ז״ל על התורה, הידושים יקרים, מה שהידש בעצמו וגם מה ששמע מפי גאונים אחרים, ובפרט משני רבותיו

הגאון

הגאון מו"ה אברהם ברורא ז"ל והגאון מו"ה גבריאל מקראקא ז"ל, וגם מהרב הגאון בן דודתו מו"ה מאניש חתן רבינו הש"ך ז"ל, ובהקדמתו שם הדפיס ג"כ קצת הידושי אגדה מה ששמע מפי הגאון והגביר ר' שמשון ווערטהיימער בהיותו בביתו בווינא שם,— ובתו של אברהם הגאון בעל נחלת יעקב הנ"ל היתה אשת הרב הגאון החריף מו"ה הלל איש מבית לוי מינץ אשר היה נ"כ אב"ד ור"מ בק"ק לייפניק שם, אחרי מות חותנו הרב בעל נחלת יעקב הנ"ל, וגם הוא בא בהסכמה על ס' משנת רבי אליעזר על התורה הנזכר לעיל, אחרי הסכמת חותנו הרב ז"ל, וכן בא ג"כ בהסכמה בין הגאונים שהסכימו על הדפסת ס' ידי משה על המדרש רבה, ושוב נתקבל משם לריש מתיבתא בק"ק טנהיים ושם בא בהסכמה על ס' קול הרמז על ששה סדרי משנה מהגאון המקובל מהר"ם זכות ז"ל, ודי בזה:

י) **הגאון** מו"ה אריה יהודה ליב בן הגאון מו"ה שמואל צבי הירץ האבד"ק פינטשוב בן רבינו הגדול מו"ה יואל סירקיש זצ"ל בעל הב"ח, והוא אשר מלא ג"כ מקום כסאו של זקינו הגאון בעל הב"ח, וכהן פאר אב"ד ור"מ בק"ק קראקא והגליל, ובסוף ימיו בק"ק בריסק דליטא, ושם מנוחתו כבוד, ותשובותיו אשר השאיר אחריו ברכה נדפסו אח"כ על ידי נכדו הרה"ג מו"ה אברהם נתן נטע האב"ד דק"ק ווישניץ דליטא וקראם בשם „שאגת אריה" (וצירף עמהם ג"כ קצת מתשובותיו וקראם בשם קול שחל). ועוד השאיר אחריו ברכה ספר תשובות גאונים בתראי אשר חבר ואסף ולקט מתשובות זקינו בעל הב"ח ומשאר גאוני דורו, ועשה מכולם אגודה אחת, והוסיף עליהם עוד נופך משלו בגליון הספר שם, והם הגהות יקרות חרשות ונצורות, וכל זה יצא לאור הרפוס בעיר טורקא זמן רב לאחר פטירתו ע"י הרה"ג מו"ה אליהו מפינטשוב בעהמח"ס מענה אליהו, ושוב נדפס עוד הפעם ברפוס פראג בשנת תקע"ו וניתוסף עליו בסופו ג"כ קצת הידושי תורה מהרה"ג מו"ה דוד דייטש זצ"ל:

והנה נודע שהגאון ר' ליב הנ"ל היה תלמידו ובנו חורגו של הגאון מו"ה דוד הלוי בעל טורי זהב, כי לאחר מות אביו הגאון ר' שמואל צבי הירץ הנ"ל נשאת אמו להגאון בעל הט"ז אחרי שמתה

שמתה עליו אשתו הראשונה הרבנית מרת רבקה בת רבינו בעל הב"ח ז"ל, ומני אז נתגדל הגאון ר' ליב בביתו של רבינו בעל הט"ז ולמד ג"כ בישיבתו הרמתה, עד שנעשה לארי שבחבורה, וכמו כן היה ג"כ תלמיד מובהק לרבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל כמבואר בהגהותיו לשו"ת תשובות גאונים בתראי בסימן י"ז בהערה ב' שם, שכתב שם על תשובת רבינו בעל הב"ח שם בזה"ל „וראיתי לאדוני מורי ורבי הגאון מו"ה העשיל שפסק כמה פעמים לאסור אף דיש להוכיח מן הש"ס דאמרינן בכל מקום העמד דבר על חזקתו ואח"כ בא שם הריעותא מ"מ כך קבל מאביו ז"ל, וכמדומה שראיות הגאון הנ"ל מהא דאמרינן בגמ' נשחטה הותרה וכו', ואח"כ הצעתי דברים אלו לפני מורי ורבי הרב הגדול המופלג אבי הורגי כמו"ה דוד הלוי וקלסה" עכ"ל, וכבר דברנו אודותיו בספרי כלילת יופי ח"א דף נ"ט ע"א בתולדות רבינו בעל הט"ז שם ואכ"מ להאריך בזה יא):

הגאון

יא) ודע כי מהגאון ר' ליב נכד בעל הב"ח הנ"ל נדפסו ג"כ ג' תשובות בסוף הספר תשובות גאונים בתראי שם, וכן נדפס ממנו ג"כ תשובה אחת בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"ז, וכבר זכרנו לעיל שנדפס ממנו ג"כ חבור מיוחד משו"ת שלו הנקרא בשם שאגת אריה אשר הוציא לאור נכדו הרה"ג מו"ה אברהם נתן נטע מייזלש האבד"ק וויסניץ דליטא, (אשר מלד אביו היה נין ונכד להגאון ר' ליב חסיד נכד הרמ"א ז"ל. אשר היה אבד"ק לבוב ובסוף ימיו בק"ק פרעמישלא ושם מנוחתו כבוד), והוסיף עליהם גם קצת מתשובותיו אשר קראם בשם „קול שחל", ונדפס בראשונה בעיר נאייוויט בשנת תל"ו ואח"כ פעם שנית בעיר שאלוניקי בשנת תק"ו לפ"ק, ואחר אחרון אני בא כי הראשון שנדפס בעיר נאייוויט הוא חבור קטן ודל, כי לא נדפס שם רק מעט והם קצת תשובות אשר לא תשבע עין רואה בהם, ולא ניכר מהם גבורת הארי, ולא עוד אלא שנכלל בתוכם ג"כ תשובה א' מרבינו בעל הט"ז, וגם הביאור להש"ע אבן העזר סימן קכ"ט וסדר שמות גיטין על פי א"ב שהם ג"כ כולם מרבינו בעל הט"ז, כאשר כבר העיר על זה הגאון מהרש"ז מרגליות בספרו טיב גיטין בשמות אנשים באות ב' סק"ט, ונמצא שלא נשאר להגאון ר' ליב כי אם מעט מן המעט, ומלבד זה גם הדפוס שם הוא משחת מראהו לא תואר ולא הדר לו, ואולם לא כן הוא בדפוס שאלוניקו

שנדפס

יא) **הגאון** מו"ה מנחם מענדל במו"ה צבי הירש רמ"ר מפוזנן בעל ספר צנצנת מנחם על אגדות הש"ס, והוא היה בתחלה אב"ד ור"מ בק"ק העלישויא במדינת מעהרין, ואח"כ בשנת תנ"ב היה אב"ד ור"מ בק"ק זמיגראד, ואז הסכים על ס' מגן אברהם בהדפסה הראשונה, ובשנת תנ"ה היה אב"ד ור"מ בק"ק ווענגראב, ואז

שנדפס באחרונה כי שם נדפס הס' שאגת אריה וקול שחל כליל בהדרו, וגם הוא חבור גדול בכמות ובאיכות, כי באו בו תשובות רבות גדולות ורחבות אשר בהן הראה הרב המחבר את גדלו ואת ידו החזקה לשוטט בים התלמוד והפוסקים, ולהשיב לשואליו דבר בכל מקצעות התורה, וביותר הראה שם נפלאות בתשובותיו אשר השיב הרבה פעמים בעניני עגונות, ועוד בחיי רבו ואבי חורגו רבינו בעל הט"ז ז"ל, והוא עודנו צעיר לימים גור אריה יהודה אב"ד ור"מ בק"ק סווירז בעיר מלער, כבר נסה את כחו והראה גבורתו במלחמתה של תורה להתיר כמה עגונות מכבלי העיגון, וכאשר הציע אז תשובותיו לפני רבו הגאון בעל הט"ז, הסכים מרן על ידו להלכה ולמעשה וכתב אליו שיפה דן ויפה הורה. ראה לדוגמא בס' שאגת אריה שם בסימן ב' שכתב שם בנדון עגונה דאתתא בזה"ל: "מלתא דא מלתא חדתא היא וצריכא עיונא רבא ואנכי עודני צעיר לימים, ע"כ באתי לסדר הדברים לפני אדוני אבי חורגי הרב הגדול מורי ורבי מאור הגולה נביא אלקים נ"י ע"ה פ"ה ר"מ ור"ג כמו"ה דוד הלוי אב"ד דק"ק לבוב והגליל בעהמח"ס טורי זהב, שהוא זקן ובעל הוראה כי הכל צריכים למרי דחיטיא, ואין לפסוק מלתא חדתא בהלכה למעשה ואת פיו לא נשאל, חלילה וחס לעשות כן בימיו להורות הלכה לפני רבו ע"כ אסדר דברי לפניו כתלמיד לפני רבו, והוא יראה ויבחן ומפיו יצא הדבר על בוריו לפנות ימין או שמאל, ואני רק אחוה דעתי כפי שחננו אלקים בזה" וכו', ויעי"ש שהאריך בתשובתו שם להתיר, ועל זה השיב לו בעל הט"ז שם תשובה קצרה בזה"ל: "יפה כוון להלכה בני חורגי, נאם דוד הוא הקטן הלוי" ע"כ, — ועוד שם בסימן ג' גם כן בנדון עגונה אחת שהאריך שם המחבר להתירה לעלמא, אך לא רצה לסמוך על דעתו בלבד, וע"כ הציע גם אז תשובתו לפני רבו הגאון בעל הט"ז ביום ר"ח כסליו תכ"ג לפ"ק בהיותו אז אב"ד בק"ק סווירז, ורבינו בעל הט"ז שהיה אז אב"ד בק"ק לבוב הסכים עמו גם שם וכתב ג"כ "יפה כוון להלכה בני חורגי, נאם דוד הוא הקטן הנוי החונה בק"ק לבוב והגליל", ע"כ:

ואחרי

זאז בא בהסכמה על ס' חוקי חיים שחבר בעל לחם הפנים, התנו של בעל מגן אברהם, על דיני ש"ע הקצר מטור או"ח מבעל ישמח ישראל, והארי"ד ימים על כסאו שם גם בשנת תע"ח שאז הסבים שוב

זאחרי אשר הרים ד' את קרנו, ונתקבל לאב"ד ולר"מ להרבין תורה בישראל בקהלות גדולות ונכבדות, אז גם רבים מגאוני הדור הריצו אליו שאלותיהם וספיקותיהם, ומכללם גם הגאון הגדול מו"ה שמחה הכהן ראפפורט אשר היה אב"ד בק"ק הורדנא, ובק"ק לובלין, ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד בק"ק לבוב ונפטר בדרך נסיעתו בעיר שעברשין, (וכבר דברנו אודותיו בספרי כלילת יופי ח"א בסימן י"ב), ובהיותו חונה בק"ק הורדנא הנ"ל אז שאלותיו בעניני עגונות לפני הגאון ר' ליב הנ"ל, ובקש ממנו הסכמת דעתו הרחבה, כאשר באו הדברים ברוב ענין בס' שאגת אריה שם בסימן י"ט ובסימן כ"א, שנדפסו שם ב' תשובות מהגאון ר' שמחה ראפפורט הנ"ל אשר הציע אותן לפני הגאון מהר"ל ז"ל, וגם תשובות הגאון ז"ל אשר השיב לו שם בכבוד גדול ויעש"ה גם בסימן י"ג מזה *): —

והנה כבר נודע שהגאון ר' ליב הנ"ל היה בסוף ימיו אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא, ושם מנוחתו כבוד, ואולם בטרם בואו לבריסק כבר שימש בכתר הרבנות בכמה ערי יהודה במדינות פולניא, ועוד בימי חורפו בשנת תכ"ג כבר כהן פאר והיה אב"ד ור"מ בק"ק סווירז, ומשם הריץ תשובותיו לרבינו

---

*) וראיתי להגאון מו"ה שמחה כהן ראפפורט בתשובתו הנדפסת בס' שאגת אריה בסימן י"ט שם, שהביא באמצע דבריו שם את רבינו מהר"ם מלובלין בשם „אדוני אבי זקני הגאון המפורסם זלה"ה", ואני כבר הזכרתי מזה בתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א בסימן י"ב, שר' שמחה ראפפורט זה היה דור רביעי לרבינו מהר"ם מלובלין ז"ל, כי אביו הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיטץ אשר היה בסוף ימיו אב"ד בק"ק דובנא רבתי ומלפנים היה אב"ד בק"ק בעלזא, ובשנת תל"א היה נמנה בין גאוני הועד דד"א בירי"ד יערסלוב אשר שם הסכימו על הס' לב אריה על התורה וחתם שם „נאם הצעיר נחמן בלא"א מו"ה מאיר כ"ץ ראפפורט החונה בק"ק בעלזא", ובהתחלת שנת תל"ב נתן ג"כ הסכמתו בין גאוני הועד דמדינת פולין קטן בירי"ד יערסלוב על ספר נחמות ציון על דרושים, וחתם ג"כ כנ"ל, וכבר ידוע שהוא היה חתן הגאון מו"ה יוסף במו"ה אליקים געץ שהיה אב"ד דק"ק לבוב כחוץ לעיר, ומובא בשו"ת צמח צדק בסוף סימן מ"ב, ובשנת ת"ו נתן גם כן הסכמתו על הש"ך יורה דעה בהדפסה הראשונה, והוא היה חתנו של רבינו מהר"ם מלובלין שהיה חתן הגאון הגדול מו"ה יצחק הכהן שפירא אשר נהג נשיאותו ברמה פה ק"ק קראקא, ונפטר בשנת שמ"ב לפ"ק, ופה חלקת מחוקק ספון: —

שוב על ספר הוקי דרך על דיני אבן העזר ג"כ מבעל לחם הפנים הנ"ל, ובסוף ספרו צנצנת מנחם העיד על עצמו שלמד בתחלה בישיבה אצל הגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל האבד"ק קראקא, ואח"כ למד בישיבת הגאון מו"ה דוד הלוי בעל טורי זהב האבד"ק לבוב, יכבר דברנו ממנו ג"כ בספרי כלילת יופי ח"א בתולדות רבינו בעל הט"ז דף נ"ט ע"א ויעש"ה: —

והנה מלבד אחד עשר כוכבים הגדולים האלה אשר שמשו לפני רבינו בישיבה ושתו בצמא את דבריו, היו עוד כהנה וכהנה מתלמידי רבינו ז"ל, אשר היו כולם פאדי הדור ואדירי התורה, מלבד בניו והתניו לוקחי בנותיו, וגם ניניו ונכדיו אשר נתגדלו על ברכיו, ולקחו לקח מפיו, אשר רובם ככולם היו גם כן תופשי ישיבות ומרביצי תורה בישראל, ומהם זכו ג"כ לב' שלהנות תורה וגדולה במקום אחד, והיו ג"כ פרנסי הדור, ומגדולי נכבדי ארץ, כאשר יבואר עוד להלאה בסוף המשך דברינו:

ורע

לרבינו בעל הט"ז, ואח"כ נתקבל משם לאב"ד בק"ק קמארני, ובשנת תכ"ח כבר ישב על כסאו שם, כמבואר בהגהותיו לס' תשובות גאונים בתראי בסימן כ"ה, ושם כתב ג"כ תשובתו הנדפסת בס' שאגת אריה שם בסימן י"ט, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק סטאבניץ כמבואר בתשובתו בספרו שם בסימן כ"ה מיום ד' אדר שני תל"ז לפ"ק, ובסימן ו' שם מיום י"ג טבת תל"ח לפ"ק, ומשם שלח ג"כ תשובתו אשר כתב בדיני ממונות להגאון מהר"ש קיידנובר ז"ל, והיא נדפסה בשו"ת אמונת שמואל בסימן כ"ה, ושוב נתקבל משם לאב"ד בק"ק זאמושטץ, ובשנת תמ"ב כבר ישב על כסאו שם כמבואר בתשובתו בספרו שם בסימן ע"ז, ובשנת תמ"ט נתן שם הסכמתו על הדפסת ספר צפנת פענח חדש בדפוס פפד"א, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק טיקטין, ובשנת תנ"ג כתב שם תשובתו הנדפסת בספרו שם בסימן י"ג, ושם בא ג"כ בהסכמה על הדפסת ס' כתונת פסים על הגדה של פסח מבעל צפנת פענח הנ"ל בדפוס אמשטרדם ובאמצע שנת תנ"ו נתקבל לאב"ד ולר"מ פה ק"ק קראקא והגליל כמבואר בראש הסכמתו לספר הלכה ברורה על ש"ע או"ח, ופה בעירנו כתב ג"כ תשובתו הנדפסת בספרו שם בסימן כ"ח, ובסוף שנת ת"ס לפ"ק נתקבל מפה לאב"ד ולר"מ בק"ק בריסק דליטא, וביום ג' ח' תשרי תס"א לפ"ק היה כבר בדרך נסיעתו למחוז חפצו הלוך ונסוע לעיר בריסק ויפגע במקום וילן בעיר זאמושטץ

ודע כי רבינו ז״ל חבר גם כן ספרים רבים ונכבדים כוללים הידושי הלכות והידושי אגדות והידושי פוסקים ושאלות ותשובות ופסקים, אך מגודל ענותנותו לא רצה לפרסמם ברפוס, וכן לא צוה גם כך לבניו אחריו שהם ישתדלו להוציאם לאורה, ובעבור זה נשארו כולם בכתובים ובמשך הזמן נאבדו הרבה מהם, ורק קצתם נשארו לפלטה ביד בניו ובני בניו דור אחר דור עד שנתגלגלו ובאו ליד נכר נכדו והוא הרב הגביר הישיש מו״ה שלמה מגזע צבי (בהרב מו״ה חיים ז״ל) פו״מ בק״ק הורדנא, אשר הוציא לאור בשנת תקל״ו הספר תפארת למשה על ש״ע יו״ד מהגאון אבי אביו מו״ה משה מגזע צבי האבר״ק הורדנא שהיה בן בתו ותלמידי של רבינו ז״ל כנודע, ובהקדמתו שם הבטיח ג״כ להוציאם לאורה, אך לא נתקיימה מחשבתו בזה, והנני רושם פה לעיני הקוראים קצת מחיבוריו היקרים:

א) **חידושי** הלכות על שלש הבבות בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא, אשר הוציא לאור הרב הגדול מו״ה אהרן

זאמושטץ, מקום חתונתו מקדם, ושם נתן הסכמתו על הדפסת ס׳ לקח טוב בדפוס פפד״א תס״א לפ״ק, ומשם אחז לדרך דרכו לנסוע דרך עיר ריסא, וביום ו׳ כ״ו שבט תס״א כתב שם תשובתו להפלגת ראשי העדה שם, והיא נדפסה בספרו שם בסימן י״ג, ובחודש אדר תס״א כבר בא למחוז חפצו לשכון כבוד בבריסק דליטא העיר אשר אוה למושב לו, ובר״ח ניסן תס״א כתב שם תשובתו הנדפסת בספרו בסימן ח׳ שם, ובחודש תמוז תס״א נתן שם הסכמתו על ס׳ לחם יוסף חדושים על הש״ס, והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תע״ג, שאז בא בהסכמה שם על ספר ברית שלום על התורה, (דפוס פפד״מ תע״ח), ואחרי פטירתו ישב על כסאו אחריו בבריסק שם בנו הגאון מו״ה שמואל לבי הירץ, והוא אבי הגאון מו״ה נחמן פירקין שהיה לפנים אב״ד בק״ק זאמושטץ, ובשנת תע״ד נתן שם גם הוא הסכמתו על ס׳ ברית שלום הנ״ל, ולאחר פטירת הגאון ר׳ הירץ הנ״ל בא גם הוא למלאות מקום אביו ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק בריסק דליטא, (והוא אבי הגאון בעהמח״ס מים עמוקים כנודע), והאריך ימים על כסאו שם גם בשנת תקי״ד שאז בא בהסכמה על ספר הליכות עולם חדושים על הש״ס מהרב מו״ה מאיר מייזלים מק״ק זאמושטץ (דפוס זולצבאך תקט״ז לפ״ק), ודי בזה: —

והנני

אהרן אברהם מאוקריינא שהיה נקרא בשם ר' אהרן קלניקער, והוא ז"ל היה ג"כ אחד מתלמידי רבינו, והעלה על הספר מכל החידושים אשר שמע מפי רבו בהיותו לומד לפניו בישיבתו בק"ק לובלין. וקרא את החיבור בשם „תולדות אהרן" על שמו, ונדפס בראשונה בלובלין בשנת תמ"ב ואח"כ באופובאך בשנת תפ"ג, ובפפד"מ בשנת תפ"ה ובאוסטרא בשנת תקנ"ד לפ"ק:

ב) **חידושים** נפלאים על הש"ע מטור יו"ד חו"מ ואבן העזר מרבינו ז"ל ומאביו הגאון ר' יעקב ז"ל, ונשארו בכתובים כפי שנזכר ברשימה בספר אוצרות חיים להחכם ר' חיים מיכל מהמבורג בין ספרי כתבי יד בתחלת אות ה': —

ג) **חידושים** נחמדים אשר באו מסודרים בספר מיוחד ממנו ומאביו הגאון ז"ל, והיה ג"כ בכתובים תחת יד נכד נכדו הרב הגביר ר' שלמה מגזע צבי פו"מ בק"ק הורדנא, כמבואר · בהקדמתו לס' תפארת למשה על יו"ד שהבאתי לעיל, ואולי הכונה על החיבור הנ"ל הכולל חידושים על ג' הש"ע שזכרנו לעיל, שנמצא ברשימת ספר אוצרות חיים: —

ד) **חיבור** יקר הכולל ביאורים להטור והש"ע חו"מ מרבינו ז"ל, והוא ג"כ בכתב יד, ונמצא באוצר הספרים של הגאון ר' דוד אופנהיים ז"ל אשר הוא כעת באקספורד: —

ה) **חידושים** והגהות על הסמ"ג אשר נעתקו מגליון הסמ"ג של רבינו ז"ל מתוך כתב ידו, ונדפסו עם הסמ"ג בעיר קאפוסט בשנת תקס"ז, וראה מזה בהקדמת המעתיק שם, וגם במה שכתב על זה ידידי הרה"ג מהרש"ל כהן ראפפורט ז"ל ראב"ד דק"ק פראג בתולדות רבינו נסים בהערה י"ט שם: —

ו) **תשובות** יקרות להלכה ולמעשה, וגם בביאור סוגיות הש"ס בפלפולא חריפתא אשר השיב רבינו לחכמי וגאוני זמנו, ורק קצת מהם נדפסו ובאו בספרים שונים, כמו בס' תשובות גאוני בתראי, ובס' אסיפת גאונים, ובסוף ס' עמודי שיטים לבית הלוי, וכן קצת חידושים ופסקי דינים נדפסו בשמו גם כן בספרי חכמי זמנו, כמו בס' שו"ת שער אפרים במקומות שונים, ובשו"ת צמח צדק, ובשו"ת בית יעקב בסימן ס"ה (והובא ג"כ בחק יעקב הלכות פסח סוף סימן תס"א), ובספר נחלת שבעה בדיני שמות

גיטין באות ק' בשם קיים המכונה קריש, ובשו"ת גאוני בתראי בסימן י"ז בהג"ה שם מהגאון מו"ה אריה יהודה ליב (נכד רבינו בעל הב"ח ז"ל) שהיה תלמיד רבינו ז"ל, ויעש"ה: —

ז) **חידושי** אגדות בביאור ·כמה מדרשים נפלאים והרבה מאמרי הז"ל התמוהים, ורק מעט מהם באו בדפוס בספרים שונים, כמו בס' מקור חיים לחג"מ חיים קראכמאל ז"ל דרשן דק"ק קראקא, ובס' דרוש שמואל להרב ר' שמואל פייבוש ב"ץ ממגורשי ווינא, בן בנו של רבינו בעל הסמ"ע ז"ל, ובס' עיר דוד, ובס' חלקי אבנים לתלמידו הג"מ דוד לידא מאמשטרדם שזכרנו לעיל, ובס' ידי משה במדרש רבה סדר ויחי פרשה צ"ט, ובס' שערי שמים שער הקרבן דף צ"ר ע"א, ובס' עבודת הבורא מהדורא בתרא שער עבירת אלקים פרק ט' דף כ"ח ע"ב, ובס' צל"ה על מס' ברכות דף נ"ז ע"א, ויותר מכולם בספר משנת רבי אליעזר על התורה מהרה"ג מו"ה אליעזר נין מניקלשפורג, אשר היה אב"ד ור"מ בכמה קהלות ישראל ובסוף ימיו נסע לארץ הקדושה ונפטר בדרך בעברו דרך עיר ווילנא, ובנו הרב הגדול מו"ה יוסף יוזפא מק"ק לייפניק הביא לבית הדפוס ספרו משנת רבי אליעזר בפפר"א בשנת תס"ה, והמחבר הביא בספרו שם ג"כ קצת חידושי אגדה אשר שמע מפי רבינו ז"ל שהיה ג"כ מורו ורבו כמבואר בספרו שם בריש פרשת מצורע, וכן נמצאו מהידושיו ג"כ בשאר ספרי דאגדתא אשר נדפסו ובאו במשך שנות המאה ההיא, ודי בזה: —

ויתר דברי רבינו ז"ל, ומעשה תקפו וגבורתו, ויקר תפארת גדולתו כבר באו הרבה מהם בכתובים בספרי דברי הימים לסופרי קורות העתים, וגם בשאר ספרים שונים מבעלי אסופות אחת הנה ואחת הנה, וגם כמה מילין דהכימין דהוה משתעי רבינו בילדותיה, וכמה עובדין טבין דהוה עביד בינקיתיה, נזכרים עוד גם בזמנינו זה, בפי קצת יחידי סגלה לשם ולתהלה, ורבינו הקדוש טהור וגופו טהור יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה ביום א' עשרים בחודש תשרי בשנת תכ"ד לפ"ק, ופה קראקא חלקת מחוקק ספון: ואלה הדברים חרותים על אבן מצבתו בב"ע ישן דפה:

פה נטמן ונגנז ארון הקודש צדיק יסוד עולם, הרב כמוהר"ר העשיל ,יש מתיבתא ואב"ד דק"ק קראקא, בן

בן הרב הגדול רבן של כל בני הגולה, מו״ה יעקב ז״ל, ריש מתיבתא ואב״ד בק״ק לובלין, ביום א׳ ד׳ תשרי תכ״ר לפ״ק״.

ולא נחקק עליו תואר גאון וחסיד, רשכבה״ג וכדומה וגם לא תואר המאור הגדול, וזה מפני שצוה רבינו קודם פטירתו שלא לחקוק עליו שום דבר מתוארי הכבוד, ואולם בפנקס הח״ק דפה ישן נושן נמצא כתיב כדברים האלה ״יזכור אלקים את נשמת האלוף בתורה שר הבירה אביר הרועים ורבן של כל חכמי דורו פאר הזמן הגאון הגדול מורינו ורבינו אברהם יהושיע העשיל בן הגאון מו״ה יעקב ז״ל, נתבקש בישיבה של מעלה ביום עשרים בהודש תשרי בשנת תכ״ד לפ״ק״ ע״כ:

והנה באותו צדיק לא נאמרה בו מיתה כי הניח אחריו שני בנים גדולים בתורה ובחכמה אשר בנו בתים בישראל, בנו הראשון היה הרב הגדול הגביר נגיד ומצוה מו״ה יששכר בערוש שהיה נקרא ״ר׳ בערוש בהגאון״, והוא היה פרנס הדור ראש ומנהיג בק״ק קראקא והמדינה ונדבר ממנו להלאה; ובנו השני היה הרב הגאון הגדול מו״ה שאול בהיר ה׳, שהיה נקרא בשם ״ר׳ שאול מקראקא״, והוא היה בתחלה אב״ד ור״מ בק״ק בריסק דליטא, ובסוף ימיו מלא ג״כ את מקום אביו הגאון ז״ל והיה אב״ד ור״מ פה ק״ק קראקא והגליל, ונדבר גם ממנו להלאה. וגם ארבע בנות היו לו לרבינו ז״ל, וכולן היו גבירות ועדינות נשואות לגדולי ונכבדי ארץ, בתו הראשונה היתה אשת הרה״ג הקדוש מו״ה אברהם הי״ד מגזע צבי ז״ל, והוא אבי הגאון מו״ה משה מגזע צבי בעל תפארת למשה, שהיה אב״ד בק״ק הורדנא אשר כבר זכרנו אותו לעיל בין תלמידי רבינו ז״ל, שהוא נתגדל על ברכי אבי אמו רבינו ר׳ העשיל זצ״ל, וקבל כל תורתו ממנו, — ובתו השניה היתה אשת הגאון הגדול מו״ה נפתלי הירש בן הרב הגדול מו״ה זאב וואלף ז״ל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לובלין והגליל, וכבר זכרנו גם אותו לעיל בתוך תלמידי רבינו ז״ל, — ובתו השלישית הגבירה מרת אסתר היתה אשת הרב הנגיד מ״ה נתן נטע ז״ל מיקירי ונכבדי העיר קראקא, והיא נפטרה בדמי ימיה ביום ד׳ ב׳ ניסן תכ״ה לפ״ק (פנקס הח״ק פה), — ובתו הרביעית היא הגבירה והצדקת מרת

מרת קרינדל, היתה אשת הרב הגדול הנגיד והקצין מו"ה פייבל, שהיה נקרא בשם „ר' פייבל החתן הגאון", והיה ג"כ אחד מראשי ומנהיגי הערה פה קראקא, והיא עלתה על כלנה בצדקתה ובחכמתה ובמעשיה הטובים אשר עשתה כל ימי חייה בהחזקת ת"ת ובצדקה לעניים ובגמלות חסדים לעניים ולעשירים, אשר לא היה נמצא דוגמתה, וגם קודם מותה צותה לבעלה הרב הנ"ל להפריש סך מסוים בעבורה ולמסור ליד הגבאים שיהי' לקרן קיימת להספקת שני בחורים מבני עניים לגדלם לתורה ולתעודה מן הרוחים שיעלה מדי שבוע בשבוע, כמבואר בפנקס הצדקה דפה מנוסח הצוואה שעשתה קודם פטירתה, והיא נפטרה במבחר שנותיה בהיותה יולדת ביום ג' ט"ז אדר ראשון תמ"ה לפ"ק, (פנקס הח"ק פה), והיא האשה האחת אשר בני העיר הלקו לה כבוד להזכיר את נשמתה ביחד עם נשמת כל הגאונים הרבנים דפה, בפנקסאות של כל בתי כנסיות ובתי מדרשים דפה, ונתנו לה מקום מיד אחרי הזכרת נשמת אביה רבינו הגדול רבי העשיל זצ"ל לזכרון נצח יג): —

ועתה

יג) והנני להציג פה ג"כ נוסח הצוואה אשר עשתה הגבירה מרת קרינדל בת רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל קודם מותה, אשר העתקתי מפנקס הצדקה דפה (שהוא כבר בלוי ונרקב בהרבה מקומות מרוב יושנו) וז"ל שם בסימן תר"ן: רשום פה בכתב אמת ניתן לכתוב, כי מאת ד' היתה זאת ורוח טהרה לבשה את האשה הצנועה והחסידה אשר כל מכיריה יעידון ויגידון עליה ועל מעשיה הטובים אשר עשתה כל ימי חייה בתפלה ובצדקה ובגמלות חסדים, היא האשה החשובה מרת קרינדל ז"ל בת הרב הגדול המופלג בדורו מו"ה אברהם יהושע העשיל זצ"ל, אשת האלוף מו"ה פייבל יצ"ו בן התורני המנוח מו"ה נתן נטע ר' פייבלש ז"ל, אשר קודם מותה היתה מבקשת מבעלה האלוף מו"ה פייבל הנ"ל לעשות דבר טוב שיהי' לזכרון לנשמתה הטהורה, והיינו להפריש איזה סך ולהלוות באופן שיהי' הקרן קיים לעד ולתת מהם רוחים על צד היותר עסקא על פי תקון חז"ל, והרוחים יהי' לתלמוד תורה להחזיק תמיד שני נערים מבני עניים הגונים וטובים אשר יראו סימן ברכה בלימודם. בוצין וקטפייהו ידוע, ולשלם בהרוחים הנ"ל שכר למוד בעבור שני נערים הנ"ל, ויומשך דבר זה לדורות עולם עד ביאת הגואל

ועתה נחזור ונשוב אל בני רבינו ז"ל ונדבר בתחלה מתולדות בנו הראשון, והוא הרב הגדול נגיד ומצוה מו"ה יששכר בערוש הנ"ל אשר זכה לבי' שלחנות תורה וגדולה במקום אחד, והוא היה החתן

הגואל, ובכן אחר שנפטרה מרת קריינדל ז"ל בשם טוב והלכה לעולמה, התרצה האלוף מו"ה פייבל הנ"ל ברצון גמור לקיים דברי המת להיות לתועלת לנשמתה שתהי' בצרור החיים צרורה, ועם האמהות תהי' לעולם מדורה, ובצרוף להיות גם לו לעצמו חלק טוב במצוה רבה הלזו שאין כמוה, כאשר ידוע מדברי חז"ל שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, וביותר הבל פה של תינוקות של בית רבן אשר אין בהם שום חטא, ובכן נתן ליד האלופים הגבאים הגבוהים, גבאי צדקה דפה"ק יצ"ו, סך מאה וחמשים זהובים פולים במעות מזומנים על אופן הנ"ל, והיינו להיות הקרן הסך הנ"ל קיים תחת ידיהם, ותחת יד הגבאים אחריהם לעדי עד, עד ביאת הגואל, ולתת מהם רוחים על צד היתר עסקא כפי תקון חז"ל בערך שבעה ועשרים גדולים פולים מדי שבוע בשבוע תמידין כסדרן תכופין ורצופין להחזיק בהם שני נערים מבני עניים אשר מהם תצא תורה כנ"ל, ומרת קריינדל הנ"ל ציותה קודם מותה ומינתה למשגיחים על הדבר הזה שלשה אנשים חשובים הללו, והם אחיה האלוף המרומם כמו"ה בערוש יצ"ו, והאלוף המרומם כמו"ה חיים יצ"ו במו"ה ליב הענדלש ז"ל, ובעלה האלוף המרומם כמו"ה פייבל יצ"ו הנ"ל, והם יבחרו תמיד שני נערים הגונים שיראו בהם סימן ברכה להצליח ולבא לידי תכלית, וגם לבחור מלמד איש אמונים שיעשה מלאכתו מלאכת שמים באמונה, ולהיות עיניהם פקוחות תמיד להשגיח בהשגחה פרטית על הנערים ועל מלמדם, ובפירוש איתמר שתמיד כאשר יזדמן איזה נער שיהי' ממשפחת מו"ה פייבל יצ"ו או ממשפחת אשתו מרת קריינדל ז"ל הנ"ל שיראו בו סימן ברכה ויהי' נצרך לכך שאין ידו משגת ולא יהי' לו שום סמיכה לשלם שכר לימוד בנעוריו, אזי הקרוב קרוב קודם נגד אחרים הרחוקים, לבחור בו, והנה נתינת סך מאה וחמשים זהובים פולים קרן הנ"ל נעשה לדורות עולם שלא לתבוע ולגבות הקרן הנ"ל עד עולם, וכמו כן האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו אינם רשאים להחזיר הקרן הנ"ל לעולם בעל כרחם של האלופים המשגיחים הנ"ל או בלי כחם: —

ובכן אנחנו הגבאים הגבוהים דקהלתנו ק"ק קראקא יצ"ו, קבלנו עלינו וגם לדורות האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו שיעמדו אחרינו עד עולם והתחייבנו

חתן הראש והקצין הרב הגדול מו"ה מרדכי יאלעש פו"מ דק"ק קראקא אשר נתן לו את בתו הגבירה מרת רויזה לאשה, וגם הרבה לו מוהר ומתן, והיא ילדה לו בנים ובנות, כאשר יבואר להלאה (ונפטרה פה ביום כ"א טבת תמ"ט לפ"ק כמ"ש בפנקס הה"ק דפה). והנה כבר זכרנו לעיל שהרב ר' בערוש הנ"ל היה ג"כ נשיא הערה פרנס ומנהיג פה קראקא והמדינה, והיה ג"כ ראש הועד למנהיגי וגאוני דארבע ארצות ביריד יערסלוב בסוף שנת תל"ז, אשר שם נמנו וגמרו ונתנו הסכמתם להדפיס הנ"ך באמשטרדם עם ההעתקה לשפת אשכנזית, וגם אח"כ פעם שנית בשנת תל"ח בחודש אייר בהיותם יחדיו בועד לובלין אשר שם הסכימו עוד הפעם על הדפסת הנ"ך עם העתקה האשכנזית הנ"ל, ובתחלת שנת תמ"ד היה ג"כ בועד מנהיגי דד"א ביריד יערסלוב אשר שם הסכימו על הדפסת ספר עין יעקב עם כל המפורשים באמשטרדם שהוציא לאור הגאון ר' יצחק מאיר פרענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה, ובכל מקום התם א"ע על שם אביו ועל שם עירו „נאם הק' יששכר בער בלא"א הרב

והתחייבנו עצמינו מהיום ועד עולם ליתן ליד אחד מן המשגיחים הנ"ל או ליד באי כחם סך שבעה ועשרים גדולים פוליש כנ"ל מדי שבוע בשבוע תמידין כסדרן בחק ולא יעבור בלי שום דילוג והפסק אפילו שבוע אחד, והתחלת הנתינה הנ"ל יתחיל ביום ו' הסמוך פרשת פקודי תמ"ה לפ"ק, ועל זה נשבע השמש שלנו האלוף כמו"ה מרדכי יצ"ו בנקי"ח ליתן תמיד כל יום ששי בשבוע ז"ך גדולים פוליש ליד אחד מן המשגיחים הנ"ל או לבאי כחם ולמי שיעמוד בחריקאם ובמקומם בלי שום דחיה ועיכוב שבעולם, ואף גם זאת בפירוש איתמר כשיעלה על דעת השמש ר' מרדכי הנ"ל לסלק את עצמו מן השמשות ויקובל במקומו שמש אחר, אזי אין אנחנו רשאים לקבל איזה שמש וגם הבא אחריו, עד שמקודם מחויב השמש לישבע שיתן סך ז"ך גדולים הנ"ל מדי שבוע בשבוע בכל פרטי האופנים הנ"ל, ובאם יעברו האלופים הגבאים יצ"ו ולא יתנו סך ז"ך גדולים הנ"ל אזי מחויבים תיכף ומיד לסלק כל הקרן סך ק"ן זהובים הנ"ל במזומנים עד פרוטה אחרונה, ומוטל על כל אחד מן המשגיחים הנ"ל או מבאי כחם לתבוע אותם לפני איזה מבתי דינים, דפה"ק יצ"ו, או לפני כבוד ראשי הקהל יצ"ו לסלק את הקרן הנ"ל תיכף ומיד בלי שום דחיה שבעולם, — כל הנ"ל קבלו עליהם כבוד האלופים הגבאים

הרב הגדול ברורו מו"ה יהושיע העשיל זללה"ה מקראקא", ע"כ. נפטר בשם טוב בערב ר"ח מרחשון תנ"א לפ"ק פה קראקא (פנקס הח"ק פה), והניח אחריו גם הוא שני בנים גדולים בתורה ובחכמה

ואולם

הגבאים הגבוהים יצ"ו בת"כ בפועל ממש לאשר ולקיים בבל יפול דבר ארצה, וכדי להיות הדברים שרירין וקיימין יחזקים וכראוי מוצקים, באו האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו מצדיקי הרבים בעצמם ובכבודם על החתום, היום יום ה' ג' ימים בחדש אדר שני שנת תמ"ה לפ"ק פה ק"ק קראקא יצ"ו:

נאם הצעיר יהושיע בלא"א מו"ה שכנא כ"ץ פרנס החדש דפה:
ונאם הק' שמואל בלא"א החסיד מו"ה יעקב זללה"ה:
ונאם הק' שמואל במו"ה נפתלי סג"ל זללה"ה:
ונאם הק' שמואל בלא"א כהר"ר יודא ז"ל:
ונאם הק' יעקב בלא"א כהר"ר יהודה ליב ז"ל:
ונאם הק' יששכר בער בן המנוח כ"ה ישראל משה הלוי סג"ל ז"ל:
ונאם הק' משה בלא"א כהר"ר יעקב ב"ש ז"ל *):

ועוד

*) והנה כל זה העתקתי מפנקס הצדקה ישן נושן מן האלופים הגבאים הגבוהים דפה קראקא מזמן קדום, אשר בו כתב הסופר בפקודתם כל ההכנסות מכל בתי כנסיות ומן כל החברות דפה במשך כל שנה ושנה, וגם חשבונות מכל ההלואות שהיו רגילים לעשות תמיד על שטרי ממרנו"ת או על משכונות וכדומה, וגם כל החשבונות ממעות מזומנים אשר קבלו מנדבת לב יחידי סגולה שיהי' לקרן קיימת עד ביאת הגואל, ומן הרוחים יחלקו צדקה לעניים בכל שנה ושנה, וכמו כן גם החשבונות מכל ההוצאות שהוציאו מקופת הצדקה בכל שנה ושנה, הן לחלק צדקה לכל עניי העיר פה מדי שבוע בשבוע, וגם לשלם שכירות להשמשים שלהם, ולשמשי בתי כנסיות דפה, וגם לשומרי לילה, וכן לקנות אתרוגים לחלקם לכל בתי כנסיות, ולקנות קמחא דפסחא לצורך העניים, וגם החשבונות מתשלומי שכירות להרופאים דפה ולהרוקחים מסמי המרקחת לבית החולים דפה ועוד ועוד, ויען כי הפנקס הנ"ל היה מונח בתיבה אחת בבית הכנסת של הרמ"א ז"ל, סמוך לכותל רטוב זה רבות בשנים ויד איש לא נגעה בו, ע"כ עלה בו רקבון ועש, ולא נשאר ממנו רק מקצת עלין קרועים וחסרים עד שבקישוי גדול יכולתי להעתיק מתוכם איזה דברים אשר יתנו קצת מושג מן המעמד והמצב של הק"ק פה ומהליכותיהם בעניני הקהלה בימי הבינים, בימי רבינו בעל הב"ח ז"ל ובימי רבינו הגדול ר' העשיל ז"ל אשר שניהם היו רבני העדה פה כנודע, — והנה מן הקרן קיימת של הרב הנגיד מו"ה פייבל פו"מ דפה על פי צוואת אשתו הרבנית מרת קריינדל בת רבינו ר' העשיל ז"ל אשר קבלו הגבאים עליהם ועל הבאים אחריהם דור אחר דור להחזיק מן הרוחים תמיד שני בחורים מבני עניים על התורה ועל העבודה, ויהי' נמשך דבר זה עד ביאת הגואל, מכל זה לא נודע לשום איש מפה בזמנינו זה, וגם אבותינו לא ספרו לנו מזה; וכן נמצא

ואולם נולדה לו גם בת בתחלה, והיא הגבירה הרבנית מרת אסתר אשת הגאון החסיד מאור הגולה מו"ה גבריאל מקראקא, אשר כל הארץ האירה מכבוד תורתו והכמתו, וכבר כתבנו מתולדותיו בארוכה

ועוד בפנקס שם: כבוד האלופים הגבאים הנגידים דקהלתנו יצ"ו, הודו בהודאה גמורה שרירא וקיימא על אודות אשר נכתב על הכפורת בבית הכנסת הישנה פה שמשתמשין בו בכל שבתות השנה, ושם נאמר שהאלוף המנהיג כמוהר"ר פייבל יצ"ו חתן הגאון מו"ה העשיל ז"ל, ואשתו מרת קריינדל בת הגאון מו"ה העשיל זצ"ל, נדבו ונתנו סך מסוים לצורך הכפורת הנ"ל, ובכן הודו האלופים התורניים הגבאים הנגידים יצ"ו שקבלו סך מסוים מה שנתנו האלוף מו"ה פייבל ואשתו הנ"ל לצורך הכפורת הנ"ל, מלבד הסך מאה וחמשים

כיוצא בזה עוד בפנקס שם במקומות שונים איך שקבלו הגבאים אז סכום רב מיחידי סגולה, בתנאי מפורש שיהי' הקרן קיימת לעולמי עד, ומן הריוחים יהי' נחלק צדקה לעניים ביום המוגבל מדי שנה בשנה עד ביאת הגואל, וכעת לא נודע מכל זה מאומה, כי ברבות הימים הכל נשכח, ואין איש שם על לבו לחקור ולדרוש על דברים כמו אלה. והנני להציג פה לעין הקורא עוד דבר אחד לדוגמא, מה שמצאתי ג"כ כתוב וחתום בפנקס שם וז"ל שם: „כבוד האלופים התורניים גבאי צדקה דקהלתנו ק"ק קראקא נתחייבו ונשתעבדו וקיימו וקבלו עליהם ועל כל הבאים אחריהם אשר יהיו גם כן ממונים לגבאי צדקה בקהלתינו יצ"ו, עד ביאת הגואל, לשלם להאלוף הראש הנגיד והקצין פרנס ומנהיג דקהלתנו כמו"ה שמואל כ"ץ הרופא מומחה יצ"ו, או לכל הבאים מכחו, בכל שנה ושנה תמידין כסדרן חמשים זהובים פוליש כדי שיחלק אותן החמשים זהובים לעניים ומרודים כפי ראות עיני מו"ה שמואל כ"ץ יצ"ו או באי כחו, ובכל ר"ח תמוז מחויבים כבוד הגבאים יצ"ו להיות כל אחד ערב קבלן זה בעד זה לשלם החמשים זהובים פוליש הנ"ל למהר"ש כ"ץ או לבאי כחו במזומנים בלי שום חילוף וטענה ואמתלא שבעולם, ויתחילו בר"ח תמוז של"ט לפ"ק, וכן בכל ר"ח תמוז מדי שנה בשנה רצופים ותכופים עד ביאת הגואל במהרה בימינו אמן, וכל זה נעשה בקנין גמור אגב סודר בכל תוקף ועוז שבעולם, היום יום ג' שבעה עשר בתמוז של"ח לפ"ק פה ק"ק קראקא יצ"ו, נאם הק' משה בן מו"ה משולם זצללה"ה הנקרא שור ולא אדם, ספרא מתא דקק"ק יצ"ו" ע"כ. — והנה גם מזה לא נודע מאומה עד כה, והעתקתי גם דבר זה פה בדרך אגב, וגם לזכרון דברים ממעשה הצדקה שעשה חכם ורופא גדול ונשיא העדה פה קראקא בזמן קדמון בימי רבינו הב"ח ז"ל, ובעבור זה עשיתי לו ג"כ שם וזכר בדפוס, יען כי הפנקס הנ"ל הוא כבר בלה ונפסד לגמרי, ולא נשאר ממנו מאומה: —

והנה השנה אשר בעבורה נשכחו כל הדברים הנ"ל באורך הזמן מובנת מעצמה על פי מה שכבר הראיתי לדעת לעיל בהערה ד', כי משנת תקע"ה והלאה, שאז נעשה העיר קראקא עם קצת מן הגליל לכנסיה חפשית, ואז קמו מושלי העיר פה (הסענאטע), בחפשם

בארוכה במקום אחר, ופה אבא בקצרה. והנה הוא ז"ל היה מילידי ומגידולי ק"ק קראקא, אביו היה הרב הגדול החסיד מו"ה יהודה ליב בהרב מו"ה חיים ז"ל, שהיה נקרא פה בשם ר' ליב ר' חיים ר' סיניש, כי ר' חיים ז"ל היה בן הגאון מו"ה סיני אחיו של מהר"ל מפראג ז"ל (כמבואר בס' מגילת יוחסין), ובילדותו למד ר' גבריאל בישיבתו של שמואל הרמתי הוא הגאון מהר"ש קאיידניבר ז"ל
בעל

וחמשים זהובים פולים הנ"ל אשר נתן האלוף מהר"פ יצ"ו הנ"ל במזומנים ביד האלופים הגבאים יצ"ו מעות עולמות דעסקא על רוחים על צד היתר כתקון חז"ל על רוחים לפי ערך ח"י גדולים מכל מאה זהובים, כמבואר הכל באר היטב לעיל באריכות, ונצטויתי מפי האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו לבא על החתום בפקודתם היום יום ה' ח"י אדר שני תנ"ג לפ"ק:

נאם הצעיר משה ספרא מתא פה ק"ק קראקא יצ"ו:

ועוד בפנקס שם: כבוד האלופים הגבאים הגבוהים גבאי צדקה דקהלתנו ק"ק קראקא יצ"ו, הודו בהודאה גמורה שרירא וקיימא איך שהאלוף המנהיג כמו"ה פייבל יצ"ו חתן הגאון מו"ה העשיל זצ"ל, הוסיף נופך ונתן לידם עוד סך שלשים זהובים פולים מעות מזומנים על סך מאה וחמשים זהובים פולים אשר נתן מכבר, כמבואר לעיל בדף הקודם, ועולה בין הכל לסך מאה ושמונים זהובים פולים, והיינו ג"כ על האופנים הנזכרים לעיל שיהי' הקרן סך ק"פ זהובים הנ"ל קיים תחת ידי האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו, וביד הבאים אחריהם לעדי עד, עד ביאת הגואל, ולתת מהם רוחים מכל סך ק"פ זהובים הנ"ל אחד זהוב פולים (שהוא שלשים גדולים פולים) מדי שבוע בשבוע תמידין כסדרן תכופין ורצופין ליד אחד מן המשגיחים הנ"ל או ליד הבא
מכחם

למשול ממשל רב, ולקחו לעצמם ג"כ כל עסקי העדה להיות הכל כפוף תחת ידם ורשותם, וגם כל ההכנסות וההוצאות מכל בתי כנסיות דפה וגם מאיזה בתים אשר היו ביד ראשי הקהל מקדם, לקחו הכל תחת ממשלתם, ומני אז בטלו כל תקיפות ראשים וטובים וקהל פה, ולא היו רשאים לעשות מאומה, ולא השאירו ליהודים רק לבחור להם ד' אנשים מתוכם אשר הם יעריכו המס על כל איש ואיש כסף לגלגולת אשר יבא לאוצר הממשלה, והיו נקראים בשם „קאמיטעט", ומושלי העיר שלחו אח"כ לגבות את המס גם ע"י כפיה ונגישה, ומני אז נפלה גם משרת הגבאים הגבוהים מצדקה דפה, כי ניטל גם מהם כל העוז והמשרה, ולא היה בידם לעשות עוד שום דבר, וכל פנקסיהם הניחו אז בקרן זוית אין דורש ואין מבקש, ואחרי ארך הזמן נשכחו כל הדברים הנ"ל ע"י שנוי העתים וחליפות הזמנים:

בעל ברכת הזבה בהיותו עוד אב"ד ור"מ בק"ק רישא והגליל, ואח"כ כאשר נתקבל מהרש"ק הנ"ל לאב"ד ולר"מ פה קראקא ישב עמו בדין בבי דינא רבה דפה (כמ"ש בהסכמתו לספר תפארת שמואל להגאון מהרש"ק ז"ל), ואח"כ נתקבל הג"מ גבריאל לאב"ד בק"ק עלקיש במדינות פולין, ובשנת תמ"ד נתן שם הסכמתו על הדפסת ס' שבתא דרגלא (דפוס פיורדא תנ"ט), ובשנת תמ"ח היה בתוך המנין בועד יערסלוב בין גאוני ד"א פולין בתור מבורר מק"ק פוזנן והגליל, אשר שם הסכימו על הדפסת ס' תולדות יצחק בן אברהם על התורה (דפוס פפד"א תנ"א), ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק מיץ בארץ צרפת (אחרי פטירת הגאון ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני שהיה אב"ד שם), ובשנת תנ"ו הסכים שם על הדפסת ס' תפארת שמואל מרבו הגאון מהר"ש קאידניבר ז"ל, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק נ"ש והמדינה (אחרי שכבר נסע משם הג"מ דוד אופנהיים לפראג לשבת על כסא הרבנות שם), ושם נהג ישיבתו הגדולה גם עד זקנה ושיבה (ראה מזה בהסכמת הרבנים בד"צ דק"ק נ"ש על ס' מסגרת השלחן על חו"מ בשנת תע"ב), ונח נפשי' דרב האי גאון ז"ל ביום ב' אדר ראשון בשנת תע"ה

מכחם להחזיק מהן שכר למוד לשני נערים עניים אשר מהם תצא תורה כמבואר שכל בדף הקודם, ועי"ז נשבע השמש האלוף מו"ה מרדכי הנ"ל שתמיד איזה מעות צדקה קמא דמטי לידו אף שלא תהיי ידם של האלופים הגבאים משגת ח"ו ליתן הקצבה להעניים דפה, עכ"ז קמא קמא דמטי מעות צדקה ליד האלוף מהר"ש שמש הנ"ל אף שיגיע לידו רק זהוב אחד מחויב לסלק מיד ליד אחד מן המשגיחים הנ"ל הזהוב אחד בשבוע כנ"ל, אף שלא יסלק הקצבה כלל, כי הרוחים של המעות הנ"ל יהיי קודמין לכל הדברים שבעולם, וזולת זה כל פרטי הדברים הנזכרים לעיל על אופן הנתינה של סך ק"ן זהובים יהיי ג"כ על סך שלשים זהובים הנ"ל כאלו חזרו ונשנו בפירוש מחדש, וכל זה קבלו עליהם כבוד האלופים הגבאים הגבוהים יל"ו בכל תוקף ועוז שבעולם היום יום ד' ד' ניסן תנ"ה לפ"ק, — גם איתמר בפירוש שבאם יעברו האלופים הגבאים הנ"ל ולא יתנו הזהוב א' כנ"ל, ואף שיעברו רק שבוע א', אזי תיכף ומיד הרשות ביד האלוף מו"ה פייבל הנ"ל או ב"כ או איזה מן המשגיחים הנ"ל ובאי כחם, לתבוע את האלופים הגבאים יל"ו

לפני

תע"ה לפ"ק, (ואשתו הרבנית מרת אסתר האריכה ימים אחריו ונפטרה ביום ב' ניסן תצ"ד לפ"ק), והוא היה לו שני בנים גדולים, האחד היה הרב הגדול מו"ה יהודה ליב, שהיה חתן הגאון המקובל מו"ה נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים שהיה אב"ד בק"ק אוסטרא, פוזנן, פפד"מ, ובסוף ימיו נסע לארץ הקדושה ונפטר באם הדרך בעיר קוסטאנדינא בירת התוגרמא כנודע, — והשני היה הגאון הגדול מו"ה יששכר בערוש עשקעלעס, שהיה חתן הגאון והגביר הנודע מו"ה שמשון ווערטהיימער ז"ל שהיה אב"ר בק"ק אייזנשטאט וכל מדינת הגר, ומשכן כבודו היה קבוע בעיר מלוכה ווינא, והג"מ בערוש עשקעלעס הנ"ל עוד בחיי אביו הגאון ז"ל כבר זרח שמשו בעולם וְהיה אב"ד ור"מ בק"ק מאגענצא ובגלילותיה, ובר"ה תמוז תע"ז בא שם בהסכמה על ס' קול הרמז מהגאון המקובל מהר"ם זכות ז"ל על ששה סדרי משנה (דפוס אמשטרדם תע"ט), ואחרי פטירת אביו הגאון ז"ל בנ"ש שם מלא את מקומו להיות ג"ב אב"ד בק"ק נ"ש והמדינה, ואחרי פטירת חותנו הגאון מהר"ש ווערטהיימער בווינא שם (טו"ב מנחם תפ"ד לפ"ק) מלא ג"כ את מקומו להיות גם אב"ד במדינת הגר, וקבע גם הוא את משכנו בעיר מלוכה ווינא

לפני האלופים הדיינים דקהלתנו יצ"ו שיסלקו לו כל הקרן סך מאה ושמונים זהובים הנ"ל, הכל בפעם אחת תיכף ומיד ובמזומנים דוקא, והאלופים הגבאים מחויבים לסלק לו כל הקרן הנ"ל סך ק"פ זהובים במזומנים בלי שום טענה ואמתלא שבעולם, ולא יועיל להם לטעון שאין ידם משגת לסלק במזומנים כי אם בכלי קודש או בגדי קודש, אלא שמוטל על האלופים הגבאים יצ"ו למכור או להשכין את הכלי קודש או הבגדי קודש אף בחצי דמי שוויהון ולסלק ליד מהר"פ או להמשגיחים וב"כ סך ק"פ זהובים הנ"ל במזומנים דוקא תיכף ומיד בלי שום שהיה ודחיה ובלי שום חילוקים שבעולם, ולהיות כל הדברים הנ"ל שרירין וקיימין באו האלופים הגבאים יצ"ו בעצמם ובכבודם על החתום היום יום ג' י"ט ניסן תנ"ה לפ"ק פה ק"ק קראקא יצ"ו:

נאם הק' מרדכי בלא"א מ"ו כמהר"ר אברהם סג"ל זללה"ה מקראקא:

ונאם הק' אריה ליב הכהן במהר"ם ז"ל פרנס החודש לע"ע:

ונאם נבי הירש בהר"ר מרדכי ר' פייבוש ז"ל בלאך:

ונאם הק' מנשה בלא"א מו"ה משה זללה"ה. ע"כ:

ואפסוס

ווינא בבית חותנו הגאון מהר״ש ווערטהיימער ז״ל, ומצודתו היתה פרוסה על שלש מדינות הנ״ל, והם מדינת מגנצא ומדינת מעהרין ומדינת הגר, וכן התם א״ע בהסכמתו אשר נתן בשנת תפ״ט על ס׳ בית לחם יהודה על ש״ע יו״ד „נאם הקטן יששכר בערוש בא״א מ״ו הגאון המפורסם בתורה ובחסידות מו״ה גבריאל זצ״ל מקראקא החונה בק״ק ניקלשפורג ומדינת מעהרין, ומדינת הגר ומדינת מאגענצא יע״א״ ע״כ, ונפטר בווינא שם ביום כ״ו אדר ראשון תקי״ג לפ״ק, ואשתו הגבירה הרבנית מרת רבקה חוה ז״ל נפטרה ביום י״ז אלול תק״ט לפ״ק, ודי בזה: —

ושני בני יששכר בערוש מקראקא בן רבינו ר׳ העשיל ז״ל, הנה הראשון היה הרב הגדול הנגיד מו״ה יהושיע העשיל מיקירי ונכבדי העיר פה, ונתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק טרלי׳ ואשתו הגבירה הרבנית מרת גיטל היתה בת הגאון המפורסם מו״ה אשר ענזיל ז״ל האב״ד דק״ק חענטשין, ונפטרה פה בדמי ימיה ביום ה׳ כסליו ת״ן לפ״ק (פנקס הה״ק פה), ובנו השני היה ·הרב הגאון מו״ה יצחק מקראקא שהיה אב״ד זר״מ בק״ק בראה, יהיה נקרא ר׳ יצחק קראקווער ע״ש עיר מולדתו, והוא בא בהסכמה בין הגאונים שהסכימו על הדפסת ס׳ שם משמואל על התורה מהרה״ג המקובל מו״ה שמואל במו״ה משה ז״ל האבד״ק סוויסלאוויץ (דפוס פפד״א תנ״ט), ובא שם על החתום „נאם הצעיר יצחק קראקווער החונה פה ק״ק בראד״, והניח אחריו בן אחד ושתי בנות, הבן היה הקצין האלוף המרומם מו״ה מרדכי מק״ק בראד שהיה נקרא ר׳ מרדכי בהרב׳ והוא היה פרנס הועד ונאמן בית ישראל דארבע ארצות פולין, (ונפטר ונקבר בעיר פפד״א ביום ה׳ כ״ו תמוז ת״ק לפ״ק) ובנו היה הרב הגדול מו״ה יחיאל מבראד אשר בנו הרב הגביר מו״ה יצחק ראש מדינה (ומנוחתו כבוד בעיר סטנאב בגליל פאראליע) היה אבי הרב המופלג מו״ה אליהו, אשר זכה לבן גדול בתורה, והוא גאון זמנינו מו״ה אריה ליבוש באלחובער האב״ד דק״ק זסלב בגליל וואהלין בעהמח״ס ערוגת הבושם על ש״ע יו״ד וספר שו״ת שם אריה שנדפס בזמנינו בעיר ווילנא בשנת תרל״ג (וראה מזה בהקדמתו שם מיום ד׳ אלול תרל״ג לפ״ק שחשב שם כל סדר יחוסו וכתב שהוא דור שביעי לרבינו הגדול מו״ה העשיל זצ״ל). —

ושתי

ושתי בנותיו של הג"מ יצחק קראקווער האבד"ק בראד הנ"ל, הראשונה היתה אשת הרב הגאון מו"ה ישראל האב"ד דק"ק זסלב, והוא היה חותנו של הרב החריף יניק והכים מו"ה דוד בהגאין מו"ה פתחיה לידא שהיה ראש ומנהיג בק"ק לבוב ונתקבל לאב"ד בק"ק יאס והמדינה, בהגאון הנודע מו"ה דוד לידא ז"ל האבד"ק אמשטרדם, (ראה מזה בס' עיר דוד דף כ"א ע"א בדרוש בית אהרן הדר ב'), — והשניה היתה אשת הרב הגאון המקובל מו"ה וואלף ז"ל האבד"ק סקאליט, ובנו היה הרב הגביר מו"ה יששכר בערוש פרנס הועד דארבע ארצות, והוא אבי הרב הגאון מו"ה ליבוש בערנשטיין האב"ד דמדינת גאליציען ולאדמעריען, אשר בנו הרב מו"ה וואלף בערנשטיין היה אבי אמו של הגביר ר' מאיר חיות מבראד, שהוא אבי ידידי ורב חביבי הרב הגאון החכם השלם מו"ה צבי הירש חיות ז"ל האבד"ק זאלקווא, (כן סיפר לי הרה"ג מהר"ץ חיות ז"ל בעצמו בהיותו אתי במהיצתי פה ק"ק קראקא בזמן ההורף בשנת תר"י לפ"ק, וגם אח"כ מדי עברו פה דרך עירנו לשבת על כסא הרבנות בק"ק קאליש במדינות פולין גדול), וכל אלה הן המה משפחות יקרות ונכבדות אשר התייחשו למטה בני יששכר בערוש הראשון שהיה ראש ומנהיג בק"ק קראקא והמדינה, ובנו הראשין של רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל, והם מן הנודעים לני כעת מפי סופרים ומפי ספרים, והמחפש ימצא עוד כהנה וכהנה ואכ"מ להאריך עוד יג): —

ועתה

יג) וארשום פה עוד איזה מהם לדוגמא, מאשר ראיתי לקצת גדולי המחברים המתייחסים שהם ג"כ מגזע רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל, והנה כהן קורא ראשון, והוא הרב הגאון החכם הכולל מו"ה אברהם במו"ה יצחק הכהן ז"ל בעל שו"ת בית אברהם וגם כשר שהיה אבד"ק טארלי ומשכן כבודו היה בק"ק זאמושטץ, והוא בא בהסכמה בשנת תק"ה על ס' תבנית הבית, ובשנת תק"י על ס' מרכבת המשנה, ובשנת תקי"א על ס' ברכת אברהם, ובראש הסכמותיו נרשם עליו שהוא נכד להגאון רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל ונאמן בית ישראל דארבע ארצות דמדינות פולין, — ואחריו לוי, הוא הגאון הנודע רבינו יחזקאל הלוי לנדא האבד"ק פראג בעל שו"ת נודע ביהודה וספרי הצל"ח, וגם הוא היה נין ונכד לרבינו הגדול ז"ל, כמבואר בספרו צל"ח

על

ועתה נדבר גם מבנו השני של רבינו ז"ל, וזהו הגאון הגדול מו"ה שאול ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק קראקא על מקום אביו הגאון ז"ל כנודע, והנה גם הוא, כמו אחיו הרב הגביר ר' בערוש ז"ל, היה גם כן עתיר נכסין והיה לו תורה וגדולה במקום אחד, וגם אשתו אשר לקח היתה בת גדולים וגבירים מפה קראקא אכן עוד לא נתברר לנו עד כה חתן מי היה? אם היה חתן הגאון מו"ה אריה ליב פישלש ז"ל האבד"ק קראקא שהיה ג"כ חותן רבינו בעל בית שמואל, או שהיה חתן הרב הגאון הנגיד והקצין מו"ה זכריה מענדל בעל ס' באר היטיב בן הגאון ר' ליב פישלש הנ"ל, אבל איך שיהיה, הנה עכ"פ זאת ידענו בבירור כי שלשלת גדולה יצאה מהגאון ר' שאול ז"ל, כי כל בניו וחתניו ניניו ונכדיו דור אחר דור כולם היו אנשי מופת ועמודי ההוראה אשר כהנו פאר בקהלות היותר גדולות ונכבדות בכל תפוצות ישראל, והנה גם הוא ז"ל היה אב"ד בקראקא כמו אביו הגאון ז"ל, אך לא מלא את

על מס' ברכות דף כ"ז ע"א שהביא שם מה ששמע מפי אבי אמו הגאון החסיד מו"ה אלעזר ז"ל שאמר בשם זקינו הגאון רבינו ר' העשיל ז"ל לפרש דברי הש"ס שם בדרך נפלא מאד, וכן כתב ג"כ בפירוש בהסכמתו לס' תפארת למשה על יו"ד אשר הגאון המחבר היה בן בתו של רבינו הגדול ז"ל כנודע, — והשלישי הוא הגאון המפורסם מו"ה משה זאב האבד"ק ביאליסטאק בעהמ"ח ס' מראות הצובאות, וס' אגודות אזוב, שהיה מצד אביו נין ונכד להגאון המקובל מו"ה יודל ז"ל האבד"ק קאוולי, ומצד אמו היה ג"כ נין ונכד לרבינו הגדול מו"ה העשיל ז"ל כמבואר בסוף ההקדמה לספר שו"ת אגודות אזוב שנדפס מחדש בווילנא בשנת תרמ"ו לפ"ק, וגם הרה"ג מו"ה אביגדור הורוויץ האבד"ק קאמינקא חתן הג"מ משה הירש מייזלש האבד"ק זאלקווא היה ג"כ מנכדי הגאון מו"ה העשיל זצ"ל, כמבואר בהקדמת בנו הרב ז"ל לשו"ת גאוני בתראי דפוס טשערנאווין. וכיוצא בהם תמצא עוד משפחות רבות יקרות ונכבדות מניני ונכדי רבינו הגדול ז"ל כמעט בכל מדינה ומדינה, ומהם גדולי הדור ואדירי התורה, העומדים לנס גם בזמנינו זה, וגם פה בעירנו ק"ק קראקא אתריה דרבינו הגדול ז"ל, ידוע שהרב הגאון הגדול אור· ישראל וקדושו מו"ה שאול לנדא זצ"ל אשר היה נשיא אלקים בתוכינו, היה ג"כ מגזע רבינו הגדול ז"ל, ועטרת זקנים בני בנים, והנה הרב הגאון הזה הלך ג"כ בעקבות זקינו

את מקום אביו מיד, יען כי בעת פטירת אביו, בתחלת שנת תכ"ד, היה עדיין צעיר לימים, על כן לא עלה מיד לשבת על כסא הרבנות פה רק לאחר משך זמן רב בערך שש ושלשים שנה בשנת תס"א שאז נתקבל לאב"ד פה וזכה לשבת על כסא אביו פה קראקא כאשר יבואר להלאה, ובכל שנות משך הזמן ההוא, היינו משנת תכ"ד עד שנת תס"א, ישבו על כסא קראקא גאונים אחרים זקנים וישישים אשר כל הארץ האירה מכבודם, והנני הושבם פה לפניך בקצרה: מיד לאחר פטירת הג"מ העשיל זצ"ל נתקבל לאב"ד פה במקומו הגאון מו"ה אריה ליב פישלש הנ"ל, שהיה מקודם אב"ד בק"ק ווינא, והוא נפטר פה בשנת תל"א, ונתקבל במקומו פה הג"מ שמואל קאיידניבר בעל ס' ברכת הזבח שהיה מקדם אב"ד בק"ק פפר"ם, ונפטר בשנת תל"ו בעיר חמעלניק בהיותו שם בזמן הועד דגליל קראקא, ונתקבל במקומו הגאון מו"ה יצחק חריף שהיה מקדם אב"ד בק"ק אפטא, ונפטר פה בתחלת שנת תמ"ג, ונשאר

זקני הגאון רבינו ר' העשיל ז"ל בצדקתו ובפרישתו ובכל הליכותיו בקודש, הוא שפט את ישראל פה בעירנו יותר מחמשים שנה, וכל דבר הקשה הביאו אליו, ומעולם לא נטל שום פרוטה לא מן הדיינות ולא מן הפשרות גם לא מקופת הקהל בכל משך ימי חייו, והיה שונא מתנות עד הקצה האחרון, ונהפוך עוד כי הוא ז"ל היה מהנה מכספו לאחרים, ופזר נתן לאביונים, ונהג את קהל עדתו בחכמה ובתבונה ובדעת, כי מלבד קדושתו וחסידתו היה ג"כ חכם מדיני, יועץ ונשוא פנים, לבו לב אמיץ בגבורים, ולא ישוב מפני כל, וגם רבים יצאו לאור חכמתו, וגדולי הדור היו משכימים לפתחו והיו שואלים בעצתו, ומהם הגאון החסיד מו"ה חיים הלברשטאם זצ"ל מצאנז, והגאון המובהק מו"ה יוסף שאול סג"ל נאטינזאהן מלבוב, והרב הגאון מו"ה צבי הירש חיות מזאלקווא, ועוד ועוד, וכולם היו מתשוקקים לראות פניו כראות פני אלקים, והיו עומדים לפניו ביראת הכבוד, — ובימי חורפי הייתי ג"כ מן המסתופפים בצלו בביתו נאוה, שהיה ביתו בית ועד לחכמים וגם לצעירי ימים הבאים להתלמד בעניני ההוראה, כי לא פסקה ההוראה מתוך ביתו כל היום מבוקר ועד הערב מרובי השאלות אשר באו לפניו בענינים שונים, ובצדקתו ובענותנותו הראה לנו דרכי ההוראה להבין ולהורות, לשעה ולדורות, והיה לנו שעשועים בפלפולא דאורייתא מדי יום ביומו, והוא ז"ל שם לי כי

בימי

ונשאר הכסא פנוי פה משנת תמ"ג עד שנת תמ"ז, שאז נתקבל לאב"ד פה הג"מ אהרן התאומים בעל ספר מטה אהרן שהיה מקדם אב"ד דק"ק ווירמייזא, ועל ידי סיבות שונות נתעכב בדרך נסיעתו עד אמצע שנת ת"ן לפ"ק, ואחרי ארבעה חדשים אשר ישב על כסאו פה נסע לעיר המעלניק אשר שם היה אז ווער הגליל, ונהרג שם בפקודת מושל אכזרי ביום שבת קדש ב' אב ת"ן לפ"ק, ונקבר בעיר פינטשוב, ומני אז היה הכסא פה פנוי עד אמצע שנת תנ"ו, שאז נתקבל פה לאב"ד הג"מ אריה יהודה ליב בן בנו של רבינו הב"ח ז"ל, אשר היה מקדם אב"ד דק"ק מקטין, וישב על כסאו פה עד שנת תס"א, ובאותה השנה נסע מפה לשבת על כסא הרבנות בק"ק בריסק דליטא, ונתקבל במקומו הגאון מו"ה שאול הנ"ל בן רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל להיות אב"ד ור"מ פה ק"ק קראקא והגליל:

ואולם עוד בטרם ביאו לשבת על כסא אביו הגאון ז"ל פה קראקא, כבר הופיע באור תורתו במקומות שונים במדינות פולין

בימי היותו לקח גם הוא דברים עם הגאון המפורסם מו"ה מאיר ז"ל האבד"ק בראדי, וגם פלפל הרבה פא"פ עם הגאון המפורסם מהר"ם בנעט ז"ל האבד"ק נ"ש והמדינה, והיה לו ג"כ חליפות שו"ת להלכה ולמעשה עם הגאון מהר"ם סופר ז"ל האבד"ק פרעסבורג (ראה מזה בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן ג' וסימן קי"ב, ובחלק אהע"ז ח"ב סימן כ"א וכ"ג), וגם כהספדיה דרב האי גאון ז"ל פה קראקא בערב ר"ח תמוז תרי"ד לפ"ק (ואחי הגדול הגאון מופת הדור מו"ה מנשה יעקב דעמביצער זצ"ל ראב"ד דפה"ק יע"א, נתחמם עליו אז בהספדו בפניו וגם אח"כ בבית הכנסת של רבינו הרמ"א ז"ל, והוא נדפס בספרו מימי הדעת בחלק הדרושים), ובנו היה הרב הגאון המובהק מו"ה שענדר לנדא ז"ל שהיה דיין ומו"ץ בעירנו, ונסיף ימיו (אחרי שנסע מפה הרה"ג ר' בערוש מייזלש ז"ל לעיר ווארשא) נתקבל ג"כ לרב אב"ד פה אך לא עלה לשבת כסא כי נטרפה לו השעה ונפטר והלך לעולמו ביום שושן פורים קטן תרט"ז לפ"ק, (ונשא גם עליו הספד מר בס' מימי הדעת הנ"ל בחלק הדרושים), ומבני בניו של הגאון מו"ה שאול לנדא זצ"ל הנ"ל כולם אנשים מצוינים מגדולי נכבדי עירנו פה, ומהם ג"כ גבירים וקצינים ומראשי מנהלי העדה הגדולה פה בזמנינו זה, ה' עליהם יחיו: —

ועיין

פולין וליטא, ובכל מקום אשר קבע שם משכנו הרביץ תורה ברבים, ובימי עלומיו היה אב״ד ותופש ישיבה בק״ק לאקטש, ואח״כ נסע משם לק״ק בריסק דליטא עיר מולדת משפחת בית אמו הגבירה מרת דינה ונתקבל שם לאב״ד ור״מ בקלויז של זקינו הגביר והשר מו״ה שאול וואהל ז״ל (אשר מלפנים היה הג״מ אברשקי בן השר אב״ד ור״מ בקלויז שם) וזה היה בימי הגאון מו״ה מרדכי גינצבורג שהיה אז אב״ד ור״מ בעיר בריסק דליטא, (אשר בשנת תל״ו הסכים שם בשריותא דעגונה אחת עם הגאון מו״ה יעקב ב״ר שמואל האבד״ק צויזמיר בעל שו״ת בית יעקב כמבואר שם בסימן ט׳, ובשנת תל״ט בא בהסכמה בוועד הגאונים דארבע ראשי קהלות דמדינת ליטא אשר היה בעיר האמסק, על הדפסת ספר קנה חכמה, והיה שם ראש הוועד ונפטר בשנת תמ״ה, כמבואר בסוף ס׳ צמח דוד חלק א׳), ואחרי פטירתו נתקבל במקומו הג״מ שאול להיות אב״ד גם בעיר בריסק דליטא, ובשנת תנ״א כבר יש״ב על כסאו שם, ואז נתן הסכמתו על ספר דעת חכמה בוועד הגאונים דחמש ראשי קהלות דמדינת ליטא שהיה ג״כ בק״ק האמסק בטו״ב אדר תנ״א לפ״ק, ובשנת תנ״ב נתן שם הסכמתו על ס׳ מגן אברהם עם הט״ז על ש״ע או״ח, בהדפסה הראשונה בדיהרנפורט, ובשנת תנ״ה נתן ג״כ הסכמתו בהיותו עוד בבריסק שם על ס׳ שם משמואל על התורה שנדפס בשנת תנ״ט, והתם שם „נאום הק׳ שאול החונה בק״ק בריסק דליטא״, וסביב לשנת הנ״ז נסע משם כי נתקבל אז לאב״ד הכולל על כל ערי הגליל דקראקא בתור רב מדינה, וכן נרשם שם בראש הסכמתו על ס׳ שם משמואל הנ״ל, „הסכמת הגאון מו״ה שאול אב״ד דק״ק בריסק דליטא ולעת עתה נתקבל בהוד תפארתו לאב״ד לגליל קראקא״, ובסוף שנת תנ״ז כבר היה בתוך הוועד דד׳ ארצות פולין ביריד יערסלוב אשר היה נמשך עד אחר תחלת שנת תנ״ח ואז הסכימו שם על ס׳ אוהל יעקב על אגדות הש״ס ביום ה׳ תשרי תנ״ח, ובא שם על החתום „נאום הק׳ שאול החונה בגליל ק״ק קראקא״, ובאותה השנה נתקבל ג״כ לאב״ד ולר״מ בק״ק אפטא, והיה לו מני אז ב׳ ממשלות ביחד: רב הכולל על הגליל דקראקא, ורב פרטי גם על העיר אפטא אשר שם אוה למושב לו, ושם נהג ג״כ ישיבתו

הרמתה

הרמתה, וכן חתם. א"ע בהסכמתו לס' נחלת יעקב על התורה בסדר על פי התורה אשר יורוך בשנת תנ"ח לפ"ק, „הק' שאול בהרב המופלג המפורסם מו"ה העשיל זצ"ל החונה בגליל ק"ק קראקא ובק"ק אפטא והגלילות", וכן נדפס בראש תשובתו הנדפסת בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"ז „העתק תשובת הגאון אב"ד ור"מ דק"ק אפטא והגלילות קראקא", ושם בא ג"כ על החתום הק' שאול החונה בגליל קראקא ובק"ק אפטא, ובשנת ת"ס בא ג"כ בהסכמה על ס' כבוד חכמים על אגדות ירושלמי וחתם גם שם „חונה בגליל קראקא", ובסוף השנה ההיא בחודש אלול בא בהסכמה ג"כ על המגן אברהם עם הט"ז על ש"ע או"ח בהדפסה שניה, ונרשם עליו בראש הסכמתו אב"ד דק"ק אפטא וגליל קראקא" ושם נדפס ג"כ הסכמת הג"מ אריה יהודה ליב נכד בעל הב"ח שהיה אז בשנת ת"ס עדיין אב"ד בק"ק קראקא, ובראש ספר ראש יוסף הירושים על הש"ס נדפס שם ג"כ הסכמות הגאונים דחמשה ראשי קהלות דמדינת ליטא שהיה בוועד אחד בעיר סעלץ ביום ג' כ"ו שבט ת"ס לפ"ק, ואז היה ראש הוועד שם הגאון ר' שאול הנ"ל והתם שם „נאום שאול החונה בק"ק קראקא ונבחר לעת עתה לק"ק בריסק דליטא", ונראה אפוא לעין כל שיש בהתימתו עם דילוג אות אחת בהעתקה או בדפוס וצ"ל „החונה בגק"ק קראקא" וזה האות ג' יורה על הגליל שכן חתם א"ע בקיצור כזה ג"כ בסוף הסכמתו לס' נחלת יעקב על התורה החונה בגק"ק קראקא, וכונתו ג"כ על הגליל, שהרי בשנת ת"ס לפ"ק לא היה עוד הג"מ שאול אב"ד בתוך העיר קראקא, רק הג"מ אריה יהודה ליב הנ"ל, אבל הג"מ שאול היה אב"ד בגליל קראקא גם בסוף שנת ת"ס, כמו שתראה מתוך הסכמתו לס' מגן אברהם עם הט"ז על ש"ע או"ח בהדפסה שניה שהבאנו לעיל, ורק אחר כך ובהתחלת שנת תס"א שאז עזב הג"מ אריה יהודה ליב הנ"ל את כסאו מקראקא והלך לו לעיר בריסק דליטא, אז נתקבל הגאון ר' שאול לאב"ד גם בתוך העיר קראקא ועלה לשבת על כסא אביו הגאון ז"ל:

ואחרי שנתברר לך כל זה אחשוב כי לא יפלא עוד בעיניך קורא יקר על הגאון ר' שאול, על שעזב את מקום כסאו בבריסק דליטא שהיא עיר גדולה לאלקים והלך לו לשבת על

כסא

כסא עיר אפטא שהיא עיר קטנה ואנשים בה מעט, ואנחנו ידענו כי לא עשה זאת מסיבת איזה שנאה ומחלוקת שהיה לו בבריסק, שהרי ראינו שגם אחרי הפרדו מאתם עדיין היה חביבותיה גבייהו ובחרו אותו להיות מבורר עבורם בזמן הוועד דחמשה ראשי קהלות דמדינת ליטא, כמבואר בראש ס' ראש יוסף שהבאתי לעיל, ואולם על פי הדברים אשר ציינתי לך למעלה הלא תראה ותבין כי לא העיר אפטא היתה מחוז חפצו בעזבו את העיר בריסק, רק כי נתקבל אז להיות אב"ד על כל ערי הגליל דקראקא, בתור רב מדינה, ובימים ההם היה ממשלת הרב דגליל קראקא גדולה ונכבדה, יותר מן ממשלת הרב דהעיר בריסק, יען כי כל ההכנסות של המדינה היה שייך לו לבדו, והמדינה היתה אז מרובה באוכלסין. מלאה חכמים וסופרים, נדיבים ושועים ושכרו הרבה מאד ובעבור זה היה היכולת בידו להחזיק ג"כ ישיבה גדולה ומפוארה להרביץ תורה בישראל כמו אביו הגאון ז"ל, ולהשגיח בעין פקוחה והודרת גם כן על כל הרבנים ותופשי הישיבות בכל עיר ועיר בכל ארץ הגליל שם, וזאת רק זאת היתה כל מגמתו ותשוקת לבו, ולא להרבות כבודו וכבוד בית אביו, רק להרבות כבוד שמים, ולהגדיל תורה ולהאדירה, והרבנות של העיר אפטא הקטנה היה רק טפל אצלו מול הרבנות של ארץ הגליל דקראקא הגדולה והרחבה, ולכן תמצא דלפעמים זכר בהתימתו את העיר אפטא, ולפעמים השמיט אותה ולא זכר רק החונה בגליל קראקא בלבד. — ואם עדיין יפלא הדבר בעיני הקורא וישאל, איך נתקבל הגאון ר' שאול מבריסק להיות אב"ד דגליל קראקא, והלא כל אנשי הגליל הי' עומדים תמיד תחת דגל הרבנות של הגאון האב"ד דק"ק קראקא, וידוע דבעת ההיא היה האב"ד פה בעיר קראקא הג"מ אריה יהודה ליב (נכד בעל הב"ח), אשר בא לקראקא עוד באמצע שנת תנ"ו, כמבואר בהסכמתו לס' הלכה ברורה על ש"ע או"ח, והוא חתם א"ע בכל מקום „החונה בק"ק קראקא והגליל"; על זה אענה ואברר לך פה שורש הדברים כפי אשר נודע לי מפי סופרים ומפי ספרים. דע כי בטרם שנתחלקה ארץ פולין לגזרים בחלוקה הראשונה היה שייך להעיר קראקא ב' גלילות גליל עליון וגליל תחתון, ושניהם היו תחת ממשלת הרב מקראקא אשר עליו היה מוטל

מוטל להשגיח על כל עניני דת ודין לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וגם לפקח על כל עסקי הקהלות בכלל ובפרט, וגם בעניני הערכת המס מכל ערי המדינה על פי תוקף ממשלתו אשר היה לו מפרנסי ומנהיגי דד' ארצות פולין כידוע, (וראה לדוגמא בשו"ת מהר"ם מלובלין בסימן נו"ן מנדון העיר רימאנוב אשר היתה עומדת תחת דגל הרבנים מקראקא), ורק לפעמים כאשר ראו ראשי ומנהיגי המדינות, כי יכבד הדבר מאד על הרב מקראקא לשאת עליו עול משא העיר עם ב' הגלילות ביחד, אז בקשו למו אדם גדול אחד מחכמי וגאוני הדור, איש אשר רוח אלקים בו חכם מדיני ונשוא פנים, כי בא יבא לשכון כבוד בארץ הגליל התחתון, ועטרוהו בכתר הרבנות למשול ממשל רב על כל ערי הגליל שם, והוא ימשול בם בתור רב מדינה, וכל ההכנסות והקצובות מכל ערי הגליל שם, יהיו שייכים לו לבדו, ואין להרב מקראקא חלק בהם, והיה נקרא בשם „רב אב"ד דגליל קראקא", ולהרב היושב על כסא קראקא לא נשאר רק לפקח על עסקי גליל העליון בלבד, והם קצת עיירם הסמוכות לקראקא (וראה מזה בראש ס' מרכבת המשנה בהסכמת הג"מ דוד שמעלקא ז"ל שנרשם עליו שם „אב"ד דק"ק קראקא וגליל העליון", אף על פי שכבר הודה אז מכסאו פה וקבע דירתו בעיר זאלאשיץ, ובקראקא ישב רב אחר על כסאו, כמבואר אצלינו בתולדות הגאון בעל מגיני שלמה), והנה תמצא שגם בזמן הגאון מהר"ם מלובלין היה ג"כ אב"ד מיוחד בגליל קראקא, והביאו בספרו שו"ת בסימן פ"ח בשם „הגאון המופלא מו"ה משה האב"ד דגליל קראקא", ומתוך ענין התשובה שם מוכח שנכתבה אחרי שנת שע"ג, שאז היה רבינו מהר"ם מלובלין אב"ד בלובלין שם, והרי אז היה האב"ד בקראקא הג"מ משולם פייבוש רבו של בעל הב"ח ז"ל כידוע, ומצודתו היתה פרוסה גם על הגליל, ואיך חשב מהר"ם מלובלין שם את הג"מ משה לרב אב"ד דגליל קראקא? ואולם הוא הדבר אשר דברנו כי ממשלת הרב מקראקא היתה מוגבלת בזמן ההוא רק בגליל העליון בלבד, ועל גליל התחתון נתמנה אז אב"ד מיוחד, והוא הגאון המופלא מו"ה משה שזכר מהר"ם מלובלין שם; וכזאת היתה גם כן בימי הגאון ר' שאול סביב לשנת תנ"ח. כי הג"מ אריה יהודה ליב אשר היה אב"ד

בקראקא

בקראקא נטל חלקו בגליל העליון, ועל גליל התחתון אשר נצטרפו לה ג"כ איזה מחוזות במדינת פולין קטן שם נתמנה אז הגאון ר' שאול לרב הכולל, והיה נקרא בשם „רב הגלילי", ובמשך זמן קט נתמנה ג"כ לאב"ד בק"ק אפטא, והיה ג"כ רב פרטי בעיר אחת מערי הגליל, אשר שם קבע ג"כ מקום ישיבתו וכנ"ל: —

והנה כבר זכרנו לעיל כי בתחלת שנת תס"א עזב הג"מ אריה יהודה ליב את העיר קראקא והלך לשבת על כסא הרבנות בק"ק בריסק דליטא, ומיד לאחר נסיעתו נתקבל ר' שאול לאב"ד בקראקא במקומו, והדבר אשר הסיב את לב האריה לעזוב את העיר קראקא (מקום כסא של אבי אביו רבינו בעל הב"ח ז"ל) וללכת לעיר בריסק (אשר לא כן עשה זקינו בעל הב"ח ז"ל שהוא הלך מבריסק לקראקא כנודע), וכבר ידוע שגם בימים ההם היה הכסא ק"ק קראקא יותר גדול ונכבד מן הכסא של ק"ק בריסק דליטא (ראה מזה במגלת איבה להגאון בעל תוס' יום טוב במעלת העיר קראקא נגד שאר קהלות קדושות, וכתב שהיא עיר ואם בישראל בכל הארצות המערביות, ושמה נודעת ומפורסמת גם בארצות המזרח), אחשוב שזאת היתה לו מפני שראה והבין כי מעת שבא הגאון ר' שאול לשבת בגליל קראקא בתור רב מדינה, מני אז רבים מאנשי עדתו נתרחקו ממנו ועזרו אחרי הגר"ש, ובפרט כי הרוב מיקירי ונכבדי העיר אז ושאריו כל בני אחיו הרב הגדול והגביר מו"ה בעריש ז"ל, וכל בני אחיותיו הגבירות, כולם היו אז קצינים וגבירים, ומהם גם פרנסי העיר והמדינה, והוא היה דודם, מוקירם ומכבדם, וגם הם היו מתכבדים בו והיו משתוקקים ומצפים מאד כי שאול ימלוך עליהם, יען כי הוא בא בטענה כי לו משרת הרבנות בעיר קראקא על פי דין שהוא יורש את הכסא של אביו הגאון רבינו ר' העשיל זצ"ל, ועל כן בראות הגאון האריה כי הכסא של העיר בריסק דליטא עדיין פנוי מבלי יושב עליו רב אחר מעת שנסע משם הגר"ש אחר שנת תנ"ה, ואם אמנם כי אנשי ק"ק בריסק קבלו בינתים (בשנת תנ"ח), את הגאון המפורסם מו"ה דוד אופנהיים האב"ד דק"ק נ"ש והמדינה להיות אלוף עירם (כמבואר בראש הסכמתו לס' בית יהודה הנקרא בשם חידושי מהרי"ן שנרפס בדעסא תנ"ה, וכן בהסכמתו לס'

נחלת

נחלת יעקב על התורה המחובר עם ספר אבני שוהם), ואולם הוא ז"ל לא בא לשם ונתקבל אח"כ לק"ק פראג כנודע, ואז גילה להם הג"מ אריה יהודה ליב הנ"ל כי ברצונו הטוב יניה כתרו בקראקא ויבוא אליהם לשבת אתם על כסא אבי אביו רבינו בעל הב"ח ז"ל אשר היה גם כן אב"ד שם בטרם בואו לקראקא, ואנשי ק"ק בריסק שמחו לקראתו וקבלוהו באהבה ובכבוד גדול, והאריך על כסאו שם גם בשנת תע"ג, שאז בא בהסכמה על ספר ברית שלום על התורה, וגם בנו הג"מ שמואל צבי הירץ וגם בן בנו הגאון מו"ה נחמן סירקין, ישבו לכסא שם עד זמן אחרון, כמבואר הכל בס' ברית שלום שם, ובס' הליכות עולם, ובספר לוחות העדות להג"מ יהונתן ז"ל, — ושאול לכד את המלוכה פה ק"ק קראקא והגליל אחרי עלותו על כסא אביו, לשמחת לב כל אוהביו וכל בני משפחתו הרמה והנשאה פה, ומדי שבתו על כסאו פה הסיר את האובות ואת הידעונים מן הארץ, המה כת המאמינים בהבלי שוא ומעשה תעתועים של המשיח השקר ש"ץ ופת דיליה שר"י, אשר התגוררו אז רבים מהם בארץ פולין, והוא רדף אותם עד חרמה, וגרשם מן הארץ אחרי שהגיע לידו מכתב מרורות עליהם מאת מחותנו הגאון חכם צבי ז"ל שהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק אלטונא והמבורג, והדברים עתיקים ואין כאן מקומם: —

ואחרי כל הכבוד והגדולה אשר נחל הגאון ר' שאול בקראקא בשבתו על כסא אביו הגאון ז"ל, עוד לא עלתה בידו להאריך ימים ג"כ על ממלכתו כאשר קותה נפשו, כי רק שלש שנים ישב על הכסא פה, ובשנה הרביעית שהיא שנת תס"ד ירד מן הכסא, ועזב גם הוא את העיר קראקא ואת כל המונה, והלך בגולה הלוך ונסוע הנגבה עד בואו לעיר ברעסלויא אשר בשלעזיען המדינה, וישב שם כשלש שנים בתור איש פרטי, ובהיותו שם כתב תשובתו הגדולה הנדפסת אח"כ בסוף שו"ת הרמ"א, אשר הדפים מהדש בנו הג"מ אריה ליב בדפוס אמשטרדם בשנת תע"א בהסכמת חותנו הגאון חכם צבי שהיה אב"ד שם בעת ההיא, ובסוף התשובה שם מסיים „דברי הנדחה מפני השעה ויושב בגולה ומצפה לישועה הק' שאול הרובץ בק"ק קראקא והגליל ותותם פה ברעסלא" ע"ב. ואם אמנם כי התשובה שם מחוסרת זמן היא, כי לא נזכר בה

פרט

פרט השנה, אבל זאת נודע לנו ממקום אחר כי כבר בתוך שנת תס"ד חלף והלך לו מעיר קראקא וישב בעיר ברעסלא, כי בשנה ההיא בא בהסכמה על ס' חמדת צבי, פירוש על מאמרי הזהר להרב המקובל מהר"ץ האטש מקראקא, ושם בא על החתום ביום כ"ד אלול תס"ד לפ"ק פה ברעסלא, נאום הק' שאול החינה בק"ק קראקא והגליל, ובשנת תס"ה ה' ניסן בא שם ג"כ בהסכמה על ספר נפתלי שבע רצון על התורה והתם שם ג"כ כנ"ל, ובאמצע שנת תס"ז נקרא מעדת האשכנזים באמשטרדם לבא אליהם ולכהן פאר בעדתם בתור אב"ד ור"מ (אחרי מות הכהן הגדול הגאון ר ליב הריף שהיה אב"ד שם ונפטר ביום א' י"ד טבת תס"ז לפ"ק), והגאון ר' שאול היה נרצה למבוקשם, ויסע מברעסלויא עיר מגורתו הלוך ונסוע למחוז חפצו, אך ה' לא צוה. ויהי בהיותו באם הדרך חלה את חליו ונפטר לעולמו ונקבר בעיר גלוגא ביום י"ז אייר תס"ז לפ"ק, ובבא השמועה לקראקא הספירוהו מספר רב ונכתב בספר לזכרון יום פטירתו בפנקס הח"ק פה ובפנקסי דכל בתי כנסיות ובתי מדרשים דפה בין שאר הרבנים הגאונים אשר שמשו בכתר הרבנות פה ק"ק קראקא והגליל, — והסבה אשר בעבורה עזב הגאון ר' שאול את העיר קראקא והלך בגולה נעלמת מאתנו; אך ע"ד ההשערה קרוב מאד לומר כי עיקר נסיעתו היה מחמת ריב ומחלוקת אשר פרצה בעיר על ידי איזה מקנאים אשר קמו אז מתוך העדה אנשים מרי נפש אשר העלו חמת העם עליו באמרם כי שלא כדין עשה, על כי מאתו היתה נסבה לדחות את הארי מרבצו, הוא הג"מ אריה יהודה ליב הנ"ל אשר ירד מן הכסא פה והלך לבריסק, והוא עלה לשבת עליו בטענה שבא מכח ירושת אביו הגאון ז"ל, ובעבור זה מאסו בו ובתורתו, ולא היו נאמנים בבריתו, וימררוהו וישטמוהו אנשי מצתו, עד אשר היה מוכרח לצאת ולעזוב את עיר נחלתו. ויש ידים להשערה הזאת מענין תשובתו (הנדפסת בסוף שו"ת הרמ"א בדפוס אמשטרדם) אשר כתב במר נפשו בהיותו יושב בגולה בעיר ברעסלויא, ותורף דבריו שם לברר ולהוכיח מסוגיות הש"ס והפוסקים שעל פי הדין אין לדחות את הבן מן הגדולה שירש מאביו כשהוא ראוי לכך, ויע"ש שהאריך

בזה

בזה, והמשכיל יבין מעצמו על מי ירזמון מליו בזה, ועד היכן הדברים מגיעים יד): —

והנה מן הגאון ר׳ שאול ז״ל מקראקא לא נמצא עד היום שום חיבור בדפוס לזכרון, מלבד איזה תשובות להלכה ולמעשה הנרפסות ממנו בספרי שו״ת מחכמי זמנו, כמו בס׳ שו״ת יד אליהו בסימן י״ח, ובס׳ שו״ת שבות יעקב ח״א בסימן ק״ז, והשובתו הגדולה הנרפסת בסוף שו״ת הרמ״א בדפוס אמשטרדם שזכרנו לעיל, וכן נדפס משמו ג״כ קצת חידושי אגדה בספר שם יעקב (דפוס פפד״א תע״ו) ובשאר ספרי רבנן דאגדתא שהיו בזמנו, ובימי חורפו בהיותו פעם ביריד יערסלוב לקח ג״כ דברים שם עם הגאון מהר״מ חריף האבד״ק לבוב, כמבואר בס׳ טיב גיטין למהרי״ז מרגליות, וזולת זה לא מצינו ממנו שום חבור מיוחד, אבל לעמת זאת הניח אחריו הגאון ז״ל שם טוב מבנים ומבנות, כי הי׳ לו בנין והתנין רבנן. בנו הראשון היה הגאון הנודע מו״ה יהושיע העשיל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק ווילנא, והוא היה חתן הרב הגדול הנגיד החריף המפורסם מו״ה נפתלי הירש מירלש דיין דק״ק ברלין (שהיה בנו של הרב החסיד מו״ה בנימין מירלש מברלין, אחיו של הרב הגאון מו״ה

יד) ועיין בשו״ת חתם סופר חלק או״ח בסימן י״ב שגם הוא ז״ל האריך הרבה בדין זה אם הבן יורש כסא אביו על פי דו״ד תוה״ק באם הוא ראוי לכך, אלא שנמצא גדולים בתורה ממנו, והעלה דאם אין רוב הצבור מסכימים להיות להם לרב ותופש ישיבה וכדומה, אין לו להשתרר עליהם מטעם נחלת אבותיו כלל, והביא על זה ראיות מש״ס ופוסקים, ובסוף תשובתו מסיים בזה״ל: „ובשו״ת הרמ״א דפוס אמשטרדם נדפס שם בסופו תשובה אחת מרב אחד נקרא מו״ה שאול ונעלמה ממנו כל הנ״ל במח״כ", עכ״ל. ונראה אפוא מלשון זה שלא ידע בעל חתם סופר מי היה הגאון ר׳ שאול זה ועל כן לא חש להביאו בדרך כבוד, רק בלשון אי כבוד, וכל קורא בצדק יענה ויאמר אהה! אדוני! והוא שאול בחיר ד׳ שהיה מזה בן מזה אחד מן הגאונים המצויינים שבדורו, תפארת ישראל והדרו, אשר אור תורתו היה זורח בק״ק בריסק דליטא ובק״ק קראקא והגליל, בן רבינו הגדול מו״ה העשיל זלה״ל, ופוק חזי מאן גברא רבא דקא מסהיד עליה, והוא הגאון הנודע בעל חכם צבי ז״ל בהסכמתו לשו״ת הרמ״א בדפוס אמשטרדם שם:

ובנו

מו"ה זלמן מירלש מהמבורג שהיו שניהם ממגורשי ווינא כנודע), אבי הגאון מו"ה דוד פרענקיל ז"ל האבד"ק דעסא ואח"כ בק"ק ברלין והמדינה בעל קרבן העדה על הירושלמי כנודע, ובשנת תק"ב בא הג"מ העשיל מווילנא הנ"ל בהסכמה על ס' קרבן העדה לגיסו הגאון ז"ל ובא שם על החתום „נאום הק' יהושיע העשיל בהגאון מו"ה שאול ז"ל נכד הגאון המפורסם מו"ה העשיל ז"ל האבד"ק קראקא, התן הרב הנגיד החריף המפורסם מו"ה הירש במו"ה בנימן ז"ל החונה פה ק"ק ווילנא" ע"כ. ואולם עוד לפני זה בשנת תע"ג כבר ישב על כסאו בווילנא שם והסכים אז על ספר ברית שלום על התורה, בתוך להקת גאונים וישישים שם, ובחכמתו ובתבונתו נהג את קהל עדתו בווילנא שם, ונפטר זקן ושבע ימים ביום כ"ו אלול תק"ט לפ"ק. וגודל יקר תפארת גדולתו כבר בא מפורש ברוב ענין בס' קריה נאמנה להרב החכם מו"ה ש"ף מווילנא על גדולי וחכמי קרית ווילנא, אך לא הודיע לנו שם אם הגאון הזה הניח אחריו איזה חיבור בכתב יד, גם אם השאיר אחריו בנים או בנות נינים ונכדים או אולי היה מחשוכי בנים, כל זה העלים מאתנו ולא הגיד לנו מאומה, ולכן גם אנחנו לא נדע להטיף עליו מליט, יותר מכפי אשר כתבנו בזה. ובנו השני של הגאון ר' שאול מקראקא היה הגאון הנודע מו"ה אריה ליב שהיה אב"ר בק"ק רישא, גלוגא ולבוב ובסוף ימיו באמשטרדם, וכבר ידוע שהוא היה התן הגאון האדיר מהר"ץ אשכנזי הנודע בשם חכם צבי, והגאון ר' ליב, לאחר ששימש בכתר הרבנות בעיר רישא והגליל ואח"כ גם בעיר גלוגא רבתי ובעיר לבוב והגליל, נקרא לבא לאמשטרדם לשבת שם בתור אב"ד ור"מ בק"ק אשכנזים שם, והיה זה בזמן הקיץ בשנת ת"ק לפ"ק, לאחר שנסע משם הגאון האב"ד דשם מו"ה אלעזר מקראקא לארץ הקרושה, וביום ד' פרשת עקב בא הגאון ר' ליב הנ"ל לק"ק אמשטרדם ונתקבל שם בכבוד גדול, והוא יסד שם בית מדרש גדול לתורה ולתעודה, ונהג שם נשיאתו ברמה והרביץ תורה ברבים, וגם הירש הרבה חירושים בהלכה ובאגדה, והרבה להשיב תשובות לכל השואלים ממנו דבר ה' זו הלכה, ומכולם לא בא ברפוס רק איזה תשובות בספרי חכמי זמנו מפוזרות אחת הנה ואחת הנה, ראה לדוגמא בס' שו"ת דברי דוד מילדולה (נדפס אמשטרדם תקי"ג) בסימן

בסימן כ״ב שם מה שהשיב להמחבר שם בענין פרשת התגים, ועוד שם בסימן נ״ג תשובה גדולה ורחבה אשר השיב להכמי ק״ק מנטובה באיטליא, אשר שאלו ממנו בהיותו עוד אב״ד בק״ק לבוב. ועוד שם בסימן ע״א ובסימן פ״א שתי תשובות אשר השיב לשואליו דבר בהיותו עוד אב״ד בק״ק גלוגא רבתי ושלחם לאמשטרדם, וכן נדפס ממנו ג״כ ב׳ תשובות בס׳ שו״ת מאמר מרדכי להרב מהר״ם מדיסלדארף שם בסימן ס״ב ובסוף סימן ס״ג, אשר השיב להרב המחבר בסוף ימיו בהיותו אב״ד באמשטרדם, ועוד נדפס ממנו ג״כ פלפול עצום בחריפות ובקיאות אשר שמע מפיו הגאון מהר״ם מרגליות בעל פני משה על הירושלמי והביאו בתוספותיו לירושלמי ריש פרק ב׳ דסוטה במראה הפנים שם בד״ה קטנה שזינתה. וכן נדפס ממנו ג״כ דבר ה־יף לישב דברי הרמב״ם בהל׳ תפלה אשר מצא בכתובים בנו ותלמידו הג״מ שאול ז״ל והביאו בספרי בנין אריאל בסוף ח״ב הנקרא בשם בית תלמוד יע״ש. — ויהי בשנת תקי״ג בשבעה עשר בתמוז מתה עליו שם אשתו הגבירה הרבנית מרת מרים בת הגאון הח״צ ז״ל, ומני אז כשל כחו והיה מרוכא ביסורין, ובשנת תקי״ד בזמן הקיץ היה מתגורר בעיר האג בבית התנו הגאון מהר״ש הלוי האב״ד דשם, והי׳ עוסק שם ברפואות ושוב הזר ושב לאמשטרדם ונפטר שם בשנת תקט״ו בליל שביעי של פסח, ויקבר למחרתו ביום אחרון של החג, והוא הניח אחריו בנים ובנות אשר נדבר מהם להלאה:

ולהגאון מו״ה שאול מקראקא היה לו גם כן שתי בנות. הראשונה היתה אשת הרה״ג מו״ה יושיע פלק בן הגאון מו״ה מאיר דרשן ז״ל, והוא היה אחד מראשי חכמי בני ישיבה דק״ק פוזנן, ובשנת תס״ה ביום ט״ו שבט בא בהסכמה על הדפסת ס׳ עין יעקב עם כל המפרשים בעיר ברלין, ובא שם על החתום „נאום הק׳ פלק בלא״א מו״ה מאיר ז״ל דרשן, חתן הגאון המפורסם מו״ה שאול האב״ד דק״ק קראקא יצ״ו״. ובתו השניה היתה אשת הרב הגדול נגיד ומצוה מו״ה משה אויערבאך שהיה ראש ומנהיג בק״ק קראטאשין ופרנס המדינה דד׳ ארצות, (והוא היה בן הגאון הנודע מו״ה מנחם מענדל אויערבאך בעל עטרת זקנים שהיה אב״ד ור״מ בק״ק קראטאשין שם), והאריך ימים בתורה ובגדולה גם בשנת תצ״ג, שאז

שאז היה ג"כ ראש הועד למנהיגי מדינת פולין גדול דגליל פוזנן בהיותם יחד בועד קודש בעיר קאבלין הסמוך לק"ק קראטאשין אשר נתנו שם הסכמתם על הדפסת ס' שו"ת אבן השוהם, כנודע. ובנו היה הרב הגאון מו"ה מנחם מענדל אויערבאך שהיה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק קראטאשין שם, וגם הוא בא בהסכמה שם בועד קאבלין על הדפסת ס' אבן השוהם הנ"ל בין רבנן דגליל פוזנן שם בעת ההיא: —

ועתה נחזור ונשוב לדבר ג"כ מעט מתולדות הגאון ר' ליב מאמשטרדם הנ"ל, בנו השני של ר' שאול מקראקא, ולא אבא בארוכה פה כי כבר באו הדברים מפורשים ברוב ענין בספרי כלילת יופי ח"א על רבני לבוב בסימן ט"ז שם והמעיין ידרשם משם, אך להפיס דעת הקוראים מחדש השמחים לראות בנין שלם מתולדות רבינו הגדול רבי העשיל זצ"ל דור אחר דור עד זמננו זה; הנני להעתיק פה גם כן תורף הדברים בקצרה, להשלמת התולדה:

והנה כבר נודע כי להגאון ר' ליב מאמשטרדם היה לו שני בנים גאונים מצוינים, ושלש בנות גבירות ועדינות אשר בנו בתים בישראל דור אחר דור עד זמננו זה, והנני הושבם פה לפניך: בנו הראשון היה הגאון המפורסם מו"ה שאול ז"ל, והוא היה חתן הגאון מו"ה אברהם כהנא מקיראקא אשר היה אב"ד בק"ק בראדי ובק"ק אוסטרא ובסוף ימיו בק"ק דובנא רבתי ושם מנוחתו כבוד. והגאון מו"ה שאול היה בילדותו גם כן עתיר נכסין הון ועושר בביתו, וכאשר ירד מנכסיו נתקבל גם הוא לאב"ד בק"ק לאקטש, (כמו אבי אביו הגאון ר' שאול מקראקא אשר זכרנו לעיל), ואחרי מות אברהם חותנו הגאון ז"ל בעיר דובנא נתקבל הוא למלאות מקום כסאו שם, והיה גם הוא אב"ד ור"מ בק"ק דובנא שם, ובשנת תקי"ג כ"ג אייר בא שם בהסכמה על ספר הירושי ר' זאב הלוי על שיעורי דאורייתא, ואחרי מות אביו הגאון ר' ליב הנ"ל נקרא לבא אמשטרדמה לשבת שם על כסא אביו בק"ק אשכנזים, והיה שם אב"ד ור"מ בערך שלשים וחמש שנים, ובכל ימי משך הזמן ההוא הרביץ תורה ברבים בבית המדרש הגדול אשר הקים אביו הגאון ז"ל באמשטרדם שם ללמוד וללמד שיעורין תמידין כסדרן דבר יום ביומו בעיון, וביום השבת במילי דאגדתא, ובשנת תקל"ח

הוציא

הוציא לאור באמשטרדם שם את ספרו היקר „בנין אריאל" הכולל ב' חלקים, ח"א על התורה וחמש מגילות, וח"ב הירושים על הש"ס, ונפטר שם בשיבה טובה בן ע"ג שנים ביום שבת קודש לעת מנחת ערב זיי"ן תמוז תק"ן לפ"ק, והניח אחריו שני בנים, בנו הראשון היה הרב הגאון מו"ה יעקב משה שהיה התן דודו הג"מ צבי הירש האבד"ק ברלין, ונתקבל עוד בחיי אביו לאב"ד בק"ק ווילעהן, ומשם שלח חידושיו לאמשטרדם ליד אביו הגאון ז"ל, והדפיסם בספרו בנין אריאל ח"א בסוף הקונטרס בית מועד. ואחרי מות שאול אביו הגאון ז"ל, נקרא גם הוא לשבת על כסאו באמשטרדם בתור אב"ד, והאריך ימים על כסאו שם ונפטר בשיבה טובה בן ע"א שנים ביום ב' ט"ו אדר שני ביומא דפורים בשנת תקע"ח לפ"ק, והתנו הרב הגאון מו"ה שמואל בערנשטיין (בהגאון מו"ה בעריש אב"ד דק"ק הנובר והמדינה, שהיה חתן הגאון מו"ה יצחק הלוי הורוויץ האבד"ק אה"ו, ובנו של הגאון מו"ה אריה ליב ז"ל בעל פני אריה שהיה ג"כ אב"ד בק"ק הנובר והמדינה, בנו של רבינו בעל חידושי פני יושיע זצ"ל), מלא את מקומו אחריו שם והיה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם והמדינה, ובשנת תקצ"ו ו' אדר ראשון נתן שם הסכמתו להרב הגאון ר' מאיר ליבוש מלבי"ם ז"ל על ספרו ארצות החיים על ש"ע או"ח, ונפטר שם ד' טבת תקצ"ט לפ"ק. — ובנו השני של הג"מ שאול מאמשטרדם היה הרב הגאון מו"ה אריה ליב שהיה חתן דודו זקינו הגאון מו"ה יעקב עמדן הנקרא בשם יעב"ץ ז"ל, ואביו הגאון ז"ל הדפיס גם ממנו דבר חריף בסוגיא דריש פ' לא יחפור במס' ב"ב, בס' בנין אריאל בסוף ח"ב הנקרא בשם בית תלמוד: —

גם שתי בנות היה לו להגאון ר' שאול מאמשטרדם, הראשונה היתה אשת הרב הגאון מו"ה אברהם כהנא שהיה אב"ד בק"ק ברעסטיק, והוא אביו של הגאון המובהק מו"ה יעקב כהנא ז"ל מחכמי וגדולי ק"ק ווילנא, ונדפס ממנו ג"כ חיבור נחמד ויקר הנקרא בשם „גאון יעקב" על מס' עירובין. ובתו השניה היתה אשת הרב הגאון מו"ה אלעזר הלוי הורוויץ האב"ד דק"ק זלאזיץ, והוא היה בנו של הגאון הגדול מו"ה יצחק הלוי איש הורוויץ ז"ל האב"ד דק"ק אה"ו, ואביו של הגאון הגדול מו"ה אריה ליבוש הלוי הורוויץ, האב"ד

דק"ק

דק"ק סטאניסלאב, אבי פאר דורנו הגאון הגדול מו"ה משולם יששכר סג"ל הורויץ האבד"ק סטאניסלאב בעל שו"ת בר לואי ב' הלקים כנודע :

ובנו השני של הגאון ר' ליב מאמשטרדם היה הגאון המפורסם מו"ה צבי הירש האב"ד דק"ק ברלין והמדינה, ובימי חורפו הופיע באור תורתו בק"ק גלוגא רבתי (לאחר שנסע אביו הגאון ז"ל משם לק"ק אמשטרדם) וכפי הנראה ישב שם בתור מורה צדק ולא בתור אב"ד, ובשנת תקי"א כתב שם תשובתו להתיר אותן האווזות שיש להם קצת שהור בחרטום, והיא נדפסה בשו"ת דברי דוד מילדולי מאמשטרדם בסימן מ"ז שם, ובא שם עה"ה „נאום הק' צבי הירש בהרב הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב, החונה פה עיר גלוגא רבתי יע"א", ואח"כ נתקבל משם לאב"ד בק"ק לונדן בקהל עדת האשכנזים שם, ובשנת תקי"ט היה לו משם חליפות מכתבי שו"ת עם הרב הגאון מו"ה מרדכי הלברשטדט האב"ד דק"ק דיסלדארף, כמבואר בספרו שו"ת מאמר מרדכי בסימן ס"ד וס"ה שם, ובשנת תקכ"ד עזב את העיר לונדן והלך לשבת על כסא הרבנות בק"ק הלברשטאט טו), ובשנת תקל"ב נתקבל משם לאב"ד בק"ק ברלין והמדינה, ובשנת תקמ"ה נקרא לבוא לק"ק מיץ המעוטרה לשבת שם על כסא הרבנות אחרי גויעת הארי הגאון בעל שאגת אריה שהיה אב"ד שם (כמבואר בראש הסכמתו לס' מספר צבאם להרה"ג

טו) ובנו הרב הנגיד מו"ה טעבילי בערלינר מפיעטרקוב ז"ל סיפר מתשובה נלקחה אשר השיב אביו הגאון ז"ל לראשי ומנהיגי עדת האשכנזים בלאנדאן שם על שאלתם אשר שאלו אז לרבם הגאון הנ"ל בעת הפרדו מהם מדוע בחר לו לשבת על כסא הרבנות בק"ק הלברשטאט שהיא עיר מצער ואנשים בה מעט יותר מהעיר לאנדאן שהיא עיר גדולה לאלקים רבתי בעם, וגם היא עיר מסחר רוכלת העמים שרתי במדינות, אשר מלבד שכרו הקבוע לו מקופת הקהל יש לו ג"כ הכנסה לא מעט מהרבה סוחרים וכנעני ארץ, מאחב"י העוברים והשבים שמה הבאים לקבל פניו כנהוג; ועל זה השיב להם הגאון ז"ל תשובה קצרה נאה וברורה, בזה"ל: „לדאבון לבי רואה אני פה רק הרבה מן העוברים, אבל מן השבים אין אני רואה פה אף אחד מהם", וד"ל:

להרה"ג מו"ה צבי הירש מירלש האב"ד דק"ק שווערין ונדפס בברלין בשנת תקמ"ה), ואולם לא הלך לשם ונפטר זקן ושבע ימים בן ע"ט שנים ביום ב' ד' אלול תק"ס לפ"ק, והניח אחריו חידושי תורה הרבה מאד, וגם חיבור מיוחד הנקרא בשם עטרת זקנים על אגדות הש"ס ומדרשים, ומכולם לא בא בדפוס רק נשארו כולם בכתובים ביד בניו ,ניניו ונכדיו, והוא היה לו שלשה בנים: הראשון היה הגאון החריף מו"ה שאול (שהיה חתן הג"מ יצחק יוסף תאומים האבד"ק ברעסלויא) והוא נתקבל לאב"ד בק"ק פ"פ דאדר, ושם חבר ספרו כסא דהרסנא הנספח לספר שו"ת בשמים ראש, וגם ספר מצפה יקתאל, והוא השגות על ס' תורת יקותיאל על ש"ע יו"ד מהגאון מו"ה רפאל הכהן האבד"ק אלטונא והמבורג, ובעבור זה גרם רעה גדולה לעצמו, כי משך עליו מחלוקה גדולה ושנאה כבושה מכל גאוני הזמן ההוא, וגם דייני ק"ק אלטונא והמבורג יצאו אז בחרם לקראתו, בקנאם את קנאת רבם ואלוף עירם הגאון בעל תורת יקותיאל שהיה אב"ד שם, ולבסוף הורד ג"כ מכסאו בפפר"א שם, וגם אשתו נתגרשה ממנו, והוא הלך בגולה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד בואו לעיר לונדן ושם חלה את חליו ונפטר ביום א' כ"ג מרחשון תקנ"ה לפ"ק, עוד בחיי אביו הגאון ז"ל, ושם מנוחתו כבוד. ובנו השני היה הרב הגאון מו"ה שלמה הירשל, אשר בימי חורפו היה אב"ד דק"ק פרענצלוי, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק לונדן והמדינה, והוא נהג שם נשיאתו ברמה השקט ובטח, גם עושר גם כבוד היה לו עד זקנה ושיבה ונפטר שם זקן ושבע ימים ביום ד' ער"ה כסליו תר"ג לפ"ק, ובניו ניניו ונכדיו, מהם קבעו להם מקום לגור במדינות פולין, ומהם גם בארץ הקדושה בירושלים תוב"ב עד היום הזה. ובנו השלישי היה הרב המופלג הנגיד המפורסם מו"ה טעבילי ברלינר ז"ל, אשר בימי בחרותו נתגדל בבית דודו הרב הגאון מו"ה שאול הלוי האב"ד דק"ק האג, שהי' חתן הגאון ר' ליב מאמשטרדם והיה מחשוכי בנים, ובעבור זה לקח לו את ר' טעבילי הנ"ל לביתו להיות לו לבן, ושוב נשא אשה ממדינות פולין וקבע משכנו בק"ק פיעטרקוב כי שם היה משכן תותנו הגביר המפורסם מו"ה אליה בן הגביר מו"ה הירש ז"ל שהיה נקרא ר' אליה ר' הירש פו"מ בפיעטרקוב שם, ובתו הגבירה מרת זלאטא

היתה

היתה אשת ר׳ טעבילי הנ״ל והיה לו הין ועושר בביתו עד זקנה ושיבה ונפטר שם בשם טוב ביום י״ב כסליו תקצ״א. ובנם היה הרב הגדול מו״ה יהודה ליב שהיה נקרא ר׳ ליבוש ר׳ טעביליש ובימי עלומיו נתגדל בברלין על ברכי אבי אביו הגאון מו״ה צבי הירש ז״ל האב״ד שם; ובתם רחל הגבירה היתה אשת הרב הנגיד הנכבד מו״ה אליקום געציל סג״ל הורויץ מקראקא בן הרב הגביר המפורסם נגיד ומצוה מו״ה מרדכי ר׳ פנחס סג״ל ז׳ו־ויץ שהיה ראש ומנהיג פה קראקא כל ימי חייו, ובניו ונינו ונכדיו הן המה מיקירי ונכבדי עירנו פה גם בזמננו זה: —

ושלש בנותיו של הגאון ר׳ ליב מאמשטרדם גם הן עשו חיל באפרתה. בתו הראשונה היתה אשת הרב הגאון מו״ה שאול הלוי אשר היה אב״ד ור״מ בק״ק האג הבירה עוד בחיי הותנו הגאון ז״ל, כפי אשר סיפר הגאון ר׳ ליב ז״ל בעצמו בתחלת תשובתו הנדפסת בשו״ת מאמר מרדכי מדיסלדאר״ף בסימן ס״ב אשר כתב ביום טו״ב אלול תקי״ד, כי היה מתגורר אז בעיר האג בבית הותנו הגאון האב״ד שם לעסוק שם בבריאות הגוף, ומהר״ש הלוי זה בא ג״כ בהסכמה בשנת תקל״ח על ספר בנין אריאל לגיסו הג״מ שאול האבד״ק אמשטרדם, ועוד תמצא הסכמותיו ג״כ בשאר ספרים שונים ולא נמצא ממנו שום חיבור ברפוס, וגם לא הניח אחריו בן ובת כי היה מחשוכי בנים כנ״ל. — ובתו השניה היתה אשת הרב הגאון המפורסם מו״ה יצחק הלוי מלבוב (והוא היה בן הרה״ג מו״ה מרדכי הלוי שהיה מלפנים אב״ד דק״ק קאמינקא ובסוף ימיו ריש מתיבתא בק״ק לבוב, והוא היה בנו של הרה״ג מו״ה יהושיע רייצעס הלוי שנהרג על קידוש השם בעיר לבוב בשנת תפ״ח ביחד עם אחיו הגדול הגאון הקדוש מו״ה חיים רייצעס הלוי ריש מתיבתא בק״ק לבוב), ובימי חורפו היה אב״ד בק״ק לעשנוב, ומשם נתקבל לאב״ד בק״ק חעלמא ובשנת תקכ״ט בא שם בהסכמה על ס׳ שו״ת גבעת שאול, ובתחלת שנת תקל״ח נתקבל לאב״ד ולר״מ פה ק״ק קראקא והגליל, ונפטר פה זקן ושבע ימים ביום ו׳ עש״ק י״א ניסן תקנ״ט לפ״ק והניח אחריו שני בנים, והם: הגאון מו״ה מרדכי הלוי שהיה אב״ד ור״מ בק״ק טיקטין והגליל, והרה״ג מו״ה צבי דוד הלוי

שהיה

שהיה אב״ד בק״ק קראקא והגליל. והנה הגאון ר׳ מרדכי הלוי היה מופת הדור והדרו עוד בחיי אביו הגאון ז״ל, ובימי חורפו היה אב״ד בק״ק זלאזיץ, ובשנת תקל״ד בא גם הוא בהסכמה על ס׳ שו״ת גבעת שאול הנ״ל, ושוב נתקבל משם לאב״ד ולר״מ בק״ק טיקטין׳ ובשנת תקמ״ה נתן שם הסכמתו על ספר דברי קהלת (דפוס נאווידוואהר תקמ״ה), ובנו הרב הגאון מו״ה אריה ליב מלא את מקומו אחריו שם, והוא הוציא ג״כ לאור הס׳ אסיפת גאונים, הכולל שו״ת שעברו בין זקינו רבינו הגדול ר׳ העשיל זצ״ל עם הגאון מו״ה משה זצ״ל בעל חלקת מחוקק, — והרה״ג מו״ה צבי דוד הנ״ל האב״ד דק״ק קראקא, בימי חורפו היה רב אב״ד בק״ק שעברשין, ואולם לא ישב על הכסא שם רק מעט, כי אביו הגאון ר׳ יצחק הלוי האב״ד בקראקא היה צריך לו לעת זקנתו להיות אצלו בתמידות לשאת עמו בעול הרבנות אשר היה נלאה נשוא לבדו, ועל כן קבע מקום מגורתו פה קראקא אצל אביו ז״ל, ואחרי מות אביו נתמנה לראש ב״ד פה, ובסוף ימיו עלתה לו לשבת על כסא אביו פה ג״כ בתור אב״ר, (והוא היה לו ג״כ חליפות מכתבי שו״ת עם הגאון מהר״ץ מפיעטרקוב בעל שו״ת ברית אב־הם כמבואר בספרו שם בחלק אבן העזר בתשובה סימן ס״ד), ונפטר פה זקן ושבע ימים ביום י״ד טבת תקצ״ב לפ״ק. ובתו השלישית של הגאון ר׳ ליב הנ״ל והיא הגבירה מרת נייטשי היתה אשת הרב הגביר המפורסם מו״ה משה מזאלקווא פו״מ דק״ק לבוב, והיא ילדה לו את הגאון המקובל מו״ה מרדכי זאב ז״ל אשר נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק לבוב והגליל (אחרי שנסע משם הגאון מו״ה שלמה בר״מ בעל מרכבת המשנה שהיה אב״ד שם), ונהג שם נש אתו ברמה ונתבקש בישיבה של מעלה ביום ב׳ בחודש שבט תקמ״ז לפ״ק, והניח אחריו בת אחת ושני בנים גאוני ארץ ומאורי הגולה, והם הגאון רבינו יעקב משולם אורנשטין בעל ספרי ישועות יעקב על ד׳ חלקי הש״ע, ואחיו היה הרב הגאון מו״ה משה יהישיע העשיל האבד״ק טארניגראד, בעהמח״ס הים התלמוד על מס׳ בבא קמא, ורבינו בעל ישועות יעקב היה בימי חורפו אב״ד ור״מ בק״ק זאלקווא והגליל, ואחרי מות הגאון מהר״ץ ראזאניש האב״ד דק״ק

לביב

לבוב, נתקבל הוא ז"ל לאב"ד ולר"מ בלבוב שם והגליל, וישב על כסאו שם בערך חמש ושלשים שנה, אך לעת זקנתו, ערבה שמחתו כי ניטל ממנו בנו יחידו מחמד עינו הגאון הגדול מו"ה מרדכי זאב אורנשטיין ז"ל, (והוא אבי הרב הגאון המפורסם מו"ה צבי הירש אורנשטיין שהיה אב"ד בק"ק בריסק דליטא, ובק"ק רישא, ובק"ק לבוב והגליל), שנפטר והלך לעולמו ביום ו' עש"ק י"ז מרחשון תקצ"ז לפ"ק. ויחי יעקב אחרי מות בנו הגאון הנ"ל עוד שנתים ימים ותשעה חדשים ויגוע ויאסף אל עמיו ביום כ"א מנחם תקצ"ט לפ"ק, ומנוחתו כבוד בקברות אבותיו הגאונים נוחי נפש ז"ל בעיר לבוב שם, — ובת הגאון ר' מרדכי זאב הראשון הנ"ל שהיה אבד"ק לבוב והיא הגבירה מרת אסתר אחות הגאונים בעל ישועות יעקב ובעל הים התלמוד, היתה אשת הרב הגדול הגביר שלשלת היוחסין מו"ה יצחק אהרן סג"ל איטונגא (שהיה נין ונכד להגאון הגדול מו"ה יהודה ליב סג"ל איטונגא האב"ד דק"ק לבוב והגליל אשר כתבנו מתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א בסימן ט"ו), והוא אבי הגאון הנודע מופת הדור והדרו מו"ה מרדכי זאב סג"ל איטונגא מלבוב בעהמח"ס מפרשי הים ושו"ת מאמר מרדכי שהיה נשיא ארץ הקדושה דכולל עסטרייך ונפטר והלך לעולמו ביום ו' עש"ק ב' בחודש תמוז תרכ"ג לפ"ק, ומנוחתו כבוד בק"ק לבוב שם עיר מולדתו, והוא אבי ידידי הרב הגאון המפורסם פאר הדור מו"ה יצחק אהרן סג"ל איטונגא שהוא כעת אב"ד דק"ק לבוב והגליל וגם נשיא הארץ דכולל עסטרייך כמו אביו הגאון ז"ל. וזהו מה שרצינו לבאר כעת, ויתר פרטי הדברים תמצא הכל מפורש יותר בספרי כלילת יופי ח"א על רבני לבוב כי שם מקומם, ושם טיילנו ארוכות וקצרות בתולדותיהם של צדיקים הנזכרים בכל פרט ופרט, ולעת עתה די בזה: —

הערה.

והנה לא אמנע מלהזכיר פה ג״כ כי בשנת תרל״ד בסוף זמן החורף כאשר עברתי אז דרך עיר פפר״ם, בא שם אלי לבקרני הרב החכם הנודע מו״ה **אליקום** כרמולי, ואתו עמו עוד שני חכמי העיר שם, והם החכם מו״ה רפאל קירכהיים, והחכם מו״ה נחום ברי״ל, ובהשתעשענו יחדיו אז, נתן לי החכם כרמולי הנ״ל את ספרו „העורבים ובני יונה״, לתשורה, ובקש ממני לעיין בו ולהגיד לו הריצת משפטי עליו, ובפרטות בדברים הנוגעים לתולדות הגאון ר׳ העשיל זצ״ל מקראקא, אשר ערך שם לפנינו, ואמר, כי לבו נבון ובטוח שאמצא בו חדשות, וכי הוא אבן פנה לדורשי קדמוניות ואחרי שהעברתי עיני בו, עָניתי ואמרתי לו אחרי בקשת הסליחה, כי לא אוכל להכחיד האמת תחת לשוני, ע״כ הנני אומר לו, כי בעיקר התולדה לא מצאתי בו חדשות, אך מקצת השניאות אשר מצאתי בו הן הנה החדשות בעיני, כי לא ידעתים עד כה, ומניתי אז לפניו שבעה עינים על אבן אחת, ואחשוב כי לא למותר יהי׳ להציג אותם גם פה בקצרה לעיני הקוראים למען ידעו גם הם שורש הדברים, ואלו הם:

א) **במה** שנוגע להג״מ העשיל ז״ל כתב שם „דבשנת ת״ה היה ראש ישיבה בלובלין ובשנת ת״ח ות״ט ברח למדינת מעהרין בשביל מלחמת הרקים ומשם נסע לווינא לבקש שם עזר נגד צוררי יהודה בארץ מולדתו, ושוב חזר ושב לארץ פולניא ויבא לעיר בריסק דליטא והיה שם אב״ד, וגם שם כתב התשובה בדת ודין בשנת ת״י כמבואר בשו״ת גאוני בתראי בסימן ז׳, ויעברו עליו בעיר בריסק ימים ושנים עד אשר נתקבל לאב״ד בעיר קראקא״ ע״כ. והנה בכל מה שכתב בזה לא העיר על מקורם, ולא הודיע לנו מאין הוציא הדברים, ובפרט במה שכתב דאחרי ששב רבינו למדינות פולין נתקבל לאב״ד בבריסק דליטא, ושם ישב ימים ושנים עד בואו לקראקא, הנה דבר זה הוא ללא אמת וללא נכון, כי מעולם לא היה רבינו ז״ל אב״ד בבריסק דליטא, רק בלובלין ובקראקא בלבד, ורק אביו הגאון מו״ה יעקב ז״ל הוא היה **גב״ד** בבריסק בטרם שנתקבל לאב״ד בלובלין כנודע, וכבר כתבנו בפנים שגם

ורבינו ז"ל הרביץ תורה בבריסק שם בימי חורפו, וגם אח"כ בהיות אביו אב"ד שם, אבל הוא ז"ל לא ישב מעולם בתור אב"ד בבריסק שם רק בלובלין ובסוף ימיו בקראקא, וכנ"ל. והנה ראינו גם להגאון מו"ה דוד לידא ז"ל האבד"ק אמשטרדם שהיה תלמיד מובהק לרבינו הגאון מו"ה העשיל זצ"ל, כמבואר בראש ספרו עיר דוד על דרושים ברדוש א' שם, וכתב שם: קמתי אני לפתוח לדודי הוא אמ"ו רבן של כל בני הגולה הגאון נר ישראל מו"ה העשיל זצ"ל שהיה אב"ד ור"ג בק"ק לובלין ובסוף ימיו בק"ק קראקא ואעשה לו כבוד במותו להתחיל חיבורי זה בחדושי תורה ממנו ע"כ. ואלו היה רבינו ז"ל ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק בריסק שהיא העיר הגדולה והחשובה שבכל מדינת ליטא, בודאי לא היה נמנע מלהזכיר גם זה שם, והוא לא הזכיר שם רק ערי לובלין וקראקא, בלבד, וזה מפני שלא היה כלל אב"ד בבריסק דליטא, (ומה שכתב עליו המדפיס בשער הספר של חדושי הלכות על הג' בבות, שהיה רבינו אב"ד בבריסק, הוא שלא בדקדוק ואין לסמוך עליו כלל), — ואשר הביא החכם כרמולי ראיה לדבריו שהיה רבינו אב"ד בבריסק בשנת ת"י משו"ת גאוני בתראי סימן ז', הנה בזה שגה ברואה, כי שם מפורש בהדיא שזה היה מעשה בעיר לובלין ולא בבריסק יע"ש, וכן בא הדבר ג"כ מפורש בט"ז אבן העזר בסימן קנ"ז סק"ה, וכבר זכרנו מזה בפנים והאריכות בזה אך למותר:

ב) **עוד** כתב שם „שרבינו בעל הש"ך שהוא הגאון מו"ה שבתי הכהן ז"ל היה תלמיד מובהק לרבינו הגאון ר' העשיל זצ"ל, ומזכירו לשם ולתהלה בספרו ש"ך על יו"ד בסימני ל"ה נ"ז ס"ח צ"ג צ"ה" ע"כ, והנה גם פה נפל בפח השגיאות כי מכל החמשה מקומות שרשם פה לא נמצא שם הג"מ העשיל בש"ך שם, רק במקום אחד בלבד, והוא בסימן נ"ז ס"ק ל"ה ששם כתב „וכן פירש מורי ורבי הגאון הגדול מו"ה העשיל נר"ו דברי התוס' ולא כהב"ח" ע"כ. אבל בשאר הסימנים בש"ך שם לא נמצא כלל שם הג"מ העשיל ז"ל, כי בסימן ל"ה שם מזכיר איזה פעמים רק מה שקבל מפי אביו ורבו הגאון ז"ל בלי הזכרת שמו (והוא הגאון הנודע מו"ה מאיר כ"ץ ז"ל), וכמו כן בסימן צ"א שם ס"ק י"א הביא שם ג"כ

 שהציע

שהציע דבריו לפני אביו ורבו הגאון ז"ל ולפני שאר גדולי המורים והסכימו לדבריו יע"ש, ובסימני ס"ח וצ"ה שם ושם הביא שוב את מורו ורבו הרב הגדול הגאון המפורסם מו"ה יושיע נר"י (והוא הגאון הנודע רבינו יהושיע במו"ה יוסף ז"ל בעל מגיני שלמה ושו"ת פני יהושיע שהיה ר"מ פה ק"ק קראקא כנודע), אבל שם רבו הגאון רבינו רבי העשיל ז"ל לא־הביא בש"ך שם רק בסימן נ"ז בלבד, וכמו כן גם בספרו נקודות הכסף ביו"ד שם בסוף סימן פ"ב וכמ"ש בפנים: —

ג) **ועוד** שם „בין גדולי תלמידיו של רבינו ר' העשיל ז"ל יש למנות ר' דוד הלוי בעל טורי זהב, ור' שמואל קאיידניבר בעל אמונת שמואל" ע"כ, ואנן מה נענין אבתריה? פלגינן דיבוריה ורק סוף דבריו אמת, כי הגאון ר' שמואל קאיידניבר הוא היה תלמידו של רבינו ז"ל, שכן הביא אותו בספרו ברכת הזבח ובספרו אמונת שמואל ובשאר ספריו היקרים בכל מקום בשם מורי ורבי הגאון מו"ה העשיל זצ"ל (וכפי אשר רשמנו בפנים), אבל רבינו דוד הלוי בעל טורי זהב לא היה כלל מתלמידי רבנו ר' העשיל ז"ל רק מגדולי הבריו אנוש בערכו, ומגאוני זמנו המצוינים עד שרבינו הגאון בעל מגיני שלמה שהיה רבן של רבינו הש"ך ז"ל־ שדר פסקיה קמיה ובקש ממנו להסכים עמו בעניני עגונה כידוע; וכן מצאנו שהיה לו לרבינו בעל הט"ז ג"כ ויכוח דברים בעניני עגונות גם עם רבינו ר' העשיל ז"ל בעצמו בהיותם יחדיו בלובלין בשנת ת"י ולא קרא אותו כלל בשם רבו, רק בשם אביר הרועים הרב המובהק מרא דאתרא מו"ה העשיל נר"ו, כמבואר בט"ז אבן העזר בסימן קנ"ז סק"ה ובשו"ת גאוני בתראי בסימן ז' וכנ"ל:

ד) **עוד** כתב שם „שהגאון ר' שאול בנו של רבינו ר' העשיל זצ"ל נהג רבנותו בבייסק דליטא בשנת תנ"ב כאשר יראה הרואה בראש ס' מגן אברהם דפוס דיהרנפורט, ויהי בשנת תנ"ט ויקומו בני קראקא ויבחרו אותו לרב ומורה עליהם כמבואר בהסכמתו לס' שם משמואל, ויעברו על ר' שאול בקראקא שבע שנים, ויהי בשנה השמינית שהיא שנת תס"ז לפ"ק ותקראהו עדת האשכנזית באמשטרדם

באמשטרדם לאב״ד ולר״מ, ויקם שאול וילך אל המקום ההוא ויבא לעיר ברעסלויא ויואל לכתוב שם הסכמה על ס׳ עיר בנימן ח״ב, והוא זקן בא בימים חלוש וחולה מטורח נסיעתו לאמשטרדם וימת בדרך בטרם הגיע אל מחוז הפצו בארץ האלאנד״ עכ״ל. והנה כל דבריו בזה מראשם עד סופם לא על אדני האמת הטבעו, שכבר מבואר אצלינו בפנים שעוד בשנת תנ״א כבר היה ר׳ שאול אב״ד בבריסק דליטא, כאשר יראה הרואה בראש ספר דעת חכמה בהסכמות גאוני הוועד דמדינת ליטא שהיה בק״ק חאמסק בטו״ב אדר תנ״א לפ״ק, וכן כתב באותה השנה ג״כ תשובתו הנדפסת בשו״ת יד אליהו בסימן י״ה, ואף גם זאת כבר הראיתי לדעת דבשנת תנ״ח עזב ר׳ שאול את העיר בריסק דליטא כי נתקבל אז לרב מדינה בגליל קראקא, וגם לאב״ד בק״ק אפטא, כמבואר כל זה בהסכמותיו לס׳ נחלת יעקב על התורה ולס׳ אוהל יעקב על אגדות הש״ס, וכן כתב אז ג״כ תשובתו הנדפסת בשו״ת שבות יעקב ח״א סימן ק״ז, ודבר זה בא מפורש יותר בראש הסכמתו לס׳ שם משמואל על התורה, דבשנת תנ״ח נתקבל ר׳ שאול בהוד תפארתו מבריסק דליטא לגליל קראקא; וההכם כרמולי רמז גם הוא לאחרים לעיין בהסכמת הס׳ שם משמואל הנ״ל, אך הוא בעצמו לא שם אל לבו לעיין שמה. — וגם במה שכתב דבשנת תנ״ט קמו בני קראקא ויבחרו אותו לרב ומורה עליהם, שגה ג״כ ברואה, שהרי בשנת תנ״ט וגם בשנת ת״ס ובתחלת שנת תס״א עדיין היה יושב על כסא קראקא בתור אב״ד הגאון מו״ה אריה יהודה ליב נכד רבינו בעל הב״ח ז״ל כידוע, ואיך אפשר לומר שקבלו בני קראקא את הרב ר׳ שאול עוד בשנת תנ״ט להיות אב״ד אצלם? ואולם כבר הראינו לדעת כי עד תום כל שנת ת״ס וגם בתחלת שנת תס״א חנו שני הרבנים הנ״ל כל אחד שקט ושאנן במקומו על דגלו, הרב ר׳ שאול בגליל קראקא והרב ר׳ ליב בעיר קראקא, כמבואר כל זה בהסכמות שניהם על הספר מגן אברהם עם הט״ז בהדפסה שניה מחודש אלול ת״ס לפ״ק, וכה נמשך הדבר עד אמצע זמן החורף משנת תס״א לפ״ק, שאז עזב הרב ר׳ ליב את העיר כי נתקבל לאב״ד בק״ק בריסק דליטא, והיה זה בחודש שבט תס״א לפ״ק (כמבואר בספרו

שו״ת

שו"ת שאגת אריה המחובר עם ס' קול שחל שנדפס בשאלוניקי תק"ו לפ"ק, וביום כ"ו שבט היה באם הדרך בק"ק רישא ושם ערך תשובתו אשר השיב למנהיגי ק"ק רישא בדיני ממונות יע"ש), ואז בהרו בני קראקא את הרב ר' שאול הנ"ל שהיה עד כה רב דגליל קראקא להיות ג"כ אב"ד אצלם בעיר קראקא, וכל זה ברור:

ה) **ומה** שכתב עוד שם כי שבע שנים ישב הרב ר' שאול על כסאו בקראקא ובשנה השמינית שהיא שנת תס"ז נתקבל לאב"ד בק"ק אשכנזים באמשטרדם ונפטר באם הדרך ע"כ, והנה גם בזה לא דבר נכונה, כי נעלם ממנו ולא ידע שרק שלש שנים ישב הרב ר' שאול על כסאו בקראקא, (והיינו מאמצע שנת תס"א עד אמצע שנת תס"ד) ובשנה הרביעית שהיא שנת תס"ד עזב גם הוא את העיר קראקא ואת כל המונה והלך בגולה וקבע משכנו בעיר ברעסלויא ושם ישב ג"כ שלש שנים רצופות בתור איש פרטי, וגם שם כתב תשובתו הנדפסת בסוף שו"ת הרמ"א דפוס אמשטרדם כמבואר בסוף תשובתו שם, ובסוף שנת תס"ד בא שם בהסכמה על ס' חמדת צבי פירוש על מאמרי הזוהר, ובשנת תס"ה נתן שם הסכמתו על ס' נפתלי שבע רצון על התורה, ובאמצע שנת תס"ז, אז נקרא משם מראשי ומנהיגי עדת האשכנזים באמשטרדם, לבא אליהם ולכהן פאר בעדתם בתור אב"ד (אחרי מות הגאון ר' ליב חריף ז"ל שהיה אב"ד שם), ובנסעו מברעסלויא הלה את חליו. באם הדרך ונפטר ונקבר בעיר גלוגא ביום י"ז אייר תס"ז לפ"ק כמ"ש בפנים: —

ו) **עוד** כתב שם „שהרב ר' אריה ליב בנו השני של הגאון ר' שאול הנ"ל נתקבל לרב ולמורה בק"ק רישא; ואח"כ נתקבל לרב אב"ד בק"ק גלוגא רבתי, גם קבל הרבנות ההיא אך לא הלך שמה, כי באותו זמן בשנת ת"ק נקרא לעמוד בראש עדה ישראל בלבוב והגליל, ועלה בלבו לשכון בלבוב ולהנהיג משם רבנותו בגלוגא, ובכל חתימת ידו באותו זמן היה חותם חונה פה לבוב ומצ"פ בק"ק גלוגא רבתי כמבואר בהסכמתו על ספר נצח ישראל ועל ס' משנה תורה להרמב"ם, אך לא עלה בידו ויתן פניו

אל

אל עדת אשכנזים באמשטרדם" עכ"ל, והנה גם בזה לא קלע אל המטרה, והמגיד שהגיד לו שר' ליב לא הלך לגלוגא רק ללבוב ומשם נהג רבנותו בגלוגא כחש לו, כי הדבר ידוע שהלך לגלוגא, וישב שם על כסא הרבנות בהשקט ושאנן, וגם השיב משם תשובותיו לכל השואלים מאתו דבר ד' זו הלכה, ושתי תשובות אשר השיב לשואליו דבר בהיותו יושב על כסאו בק"ק גלוגא שם נדפסו ובאו בס' שו"ת דברי דוד מילדולה בסימן ע' ובסימן פ"א, יע"ש, וכן נדפס ממנו שם ג"כ תשובה אחת אשר השיב לק"ק מנטובה אשר בארץ איטליא, בהיותו יושב על כסאו בק"ק לבוב, ע"ש בסימן נ"ג. והנה החכם כרמולי ראה רק ראיה אחת שהרב ר' ליב היה חותם א"ע בהסכמתו לס' נצח ישראל, הונה פה לבוב ומצ"פ בק"ק גלוגא רבתי, ולא ראה שחתם א"ע לפעמים גם בהפך, החונה בק"ק גלוגא ומצ"פ בק"ק לבוב והגליל, והוא בהסכמתו לס' בית שמואל על התורה שנדפס בזאלקווא בשנת תצ"ט לפ"ק, הרי שהיה חונה גם בגלוגא ומשם נהג רבנותו בק"ק לבוב, ונראה מזה שהרב ר' ליב ז"ל היה תופש רסן הממשלה בשתי הקהלות הנ"ל בבת אחת, ובעבור זה היה הונה פעם בגלוגא ופעם בלבוב, והיה נודד ממקום למקום, ואולם כאשר ראה כי כבד עליו הדבר לעשותו, עזב את שתיהן יהדיו, ובחר לו יותר לשבת על כסא הרבנות בק"ק אשכנזים שבאמשטרדם כנודע, וכבר הארכנו בזה בתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א, ופה אין המקום להאריך עוד: —

ז) **ויעוד** שם מדי דברו מהרב ר' יעקב משה בנו של הג"מ שאול מאמשטרדם בעל ס' בנין אריאל בהגאון ר' ליב הנ"ל, כתב שם דאהרי שישב ר' יעקב משה ימים רבים על כסא ההוראה באחת מערי רינוס עלה ונתעלה לעמוד גם הוא בראש ק"ק אשכנזים באמשטרדם מקום אבותיו בשנת תקנ"ג, והוא שם לילות כימים מתמיד בש"ס ובפוסקים אך לא חבר שום ספר ושום דבר לא נדפס ממנו, זולת שיר לכבוד „נאפוליון" ע"כ, וגם פה כל קורא בצדק יענה לו כחשו בפניו, דאיך מלאו לבו לכתוב שלא נדפס ממנו שום דבר, והלא עינינו הרואות שנדפס ממנו חדושים בש"ס ופוסקים בס' בנין אריאל ח"א בסוף הקונטרס

בית

בית מועד אשר אביו הגאון המחבר קרא אותו שם „דרוש להג המצות מכבוד בני הגדול הרב המאוה״ג המופלג מו״ה יעקב משה נר״ו אב״ד דק״ק ווילעהן חתן אחי הגאון המפורסם מו״ה צבי הירש נר״ו אב״ד דק״ק ברלין והמדינות יצ״ו״, ע״כ: —

והנה את כל הדברים האלה הצעתי אז לפני הה׳ מהר״א כרמולי וחבריו בהיותם אצלי בק״ק פפר״ט שם, ולא צהבו פני שהשבתי פני זקן נכבד כמוהו, כי כל כונתי היה רק לברר את האמת מתוך השקר, ואף הוא נהג אז כמדת חכמים להיות מודה על האמת, והודה ואמר לי „ברם דברים שאמרתי טעות הם בידי״ ע״כ:

ג. תולדות הגאון הישיש מו״ה אליעזר אשכנזי הנקרא ג״כ בשם איש צבי בעל ס׳ דמשק אליעזר על מס׳ חולין, שהיה אב״ד ור״מ בק״ק אפטא בגליל קראקא, ובסוף ימיו עלה לארץ הקדושה, ושם מנוחתו כבוד.

הגאון הישיש מו״ה אליעזר איש צבי האב״ד דק״ק אפטא הנודע על ידי ספרו היקר „דמשק אליעזר״ על מס׳ חולין, היה מבנן של קדושים, מגזע ישישים, גאונים מצוינים, מגדולי ארץ אשכנז ומחסידי עיר ווירמייזא, ונקרא בשם „איש צבי״, על שם אבי אביו הגאון מו״ה צבי העלמאן, בנו של הרב מו״ה חיים מתושבי עיר ווירמייזא, אשר היה בן בנו של הגאון הגדול מו״ה יהודה לואי הזקן, אשר נתבקש בישיבה של מעלה בעיר פראג בשנת חמשת אלפים ומאתים ליצירה. ולהרב מו״ה חיים מווירמייזא הנ״ל היה לו שלשה בנים צדיקים, האחד נקרא בשם בצלאל, והוא אבי רבינו הגדול מהר״ל מפראג ז״ל (מגילת יוחסין בסוף ס׳ מטה משה), והשני היה הגאון מו״ה יעקב מווירמייזא אשכנזי, הוא הרב הגדול אשר היה ראש ואב״ד בכל תפוצות ישראל בארצות אשכנז על כל מדינות הקיסר, ונאסף אל עמיו בשנת שכ״ג (צמח דוד בסוף ח״א), והשלישי הכי נכבד הוא הגאון מו״ה צבי העלמאן הנ״ל, והוא היה אביו של הגאון מו״ה שמואל אשכנזי אשר היה נקרא בדורו בשם ר׳ שמואל החסיד, ובסוף ימיו נסע עם אשתו הרבנית לארץ הקדושה ושם מנוחתם כבוד (כך כתב עליו בנו ר׳ אליעזר בספרו דמשק אליעזר דף כ״א ע״ב שם), והניח אחריו ארבעה בנים כלם גאונים מפורסמים פארי הדור ועמודי ההוראה. האחד היה הגאון הגדול מו״ה חיים אשכנזי שהיה אב״ד ור״מ בק״ק קרעמניץ (וחתנו היה הגאון מו״ה שמעלקא האבד״ק אוסטרא), והוא היה מן הגאונים הראשונים אשר הסכימו בשנת ת״ה על הדפסת הש״ך על יו״ד בהדפסה הראשונה, ושם חתם א״ע „נאום חיים בלא״א מו״ה שמואל איש צבי״, וחבר ג״כ חידושי הלכות על הש״ס וגם שאלות ותשובות להלכה ולמעשה, וכלם נשארו בכתובים ולא באו לדפוס לעולם (דמשק אליעזר שם דף קס״א ע״ב) — והשני היה הגאון הגדול סיני ועוקר הרים מו״ה

נפתלי

נפתלי הירץ אשכנזי, וגם הוא הרביץ תורה בישראל בק"ק שידלוב, והחליף תשובותיו עם אחיו הגאון בעל דמשק אליעזר (כמבואר בספרו שם דף ט"ו ע"ד) א) — והשלישי היה הגאון ריש גלותא וריש מתיבתא

א) והגאון הזה היה נקרא ג"כ בשם ר' הירץ מגזע לבי, על שם כינוי משפחתו, וכינו וכבודו היה הרב הגאון החריף הגדול מו"ה יהושע שפירא אשר בימי חורפו היה אב"ד בק"ק זאבלודאווי בעיר מולדתו, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק ביאליסטאק ובקהלות הסמוכות שם, ושוב נסע ממדינת פולין מחמת המליקי, ונתקבל לאב"ד בק"ק שווערין ובכל מדינת מעקלענבורג, ואחרי משך הזמן חזר ושב לעיר מולדתו כי נתקבל עוד הפעם לאב"ד בק"ק זאבלודאווי מקום אהלו מקדם. והגאון הזה היה מבני עליה, ועוד בימי חורפו חבר ס' קונטרס הסוגיות הנספח לס' חק יעקב על ה' פסח, ונדפס בברלין בשנת תקטו"ב לפ"ק, ואח"כ הוציא לאור ג"כ חיבורו היקר אשר קראו בשם "פנים מסבירות", על מס' פסחים, ונקרא ג"כ בשם "ארבע שיטות למהרי"ש", (ונדפס בפפד"א בשנת תקל"א ע"י תלמידו ובן אחי חורגו, הרב החריף המפורסם מו"ה ברוך בהרב מו"ה משה ז"ל מק"ק קאמנין דליטא), ובסוף הקדמתו שם סדר ג"כ שלשלת יחוסו וכתב "שמצד אביו הרב הגדול החריף מו"ה לבי הירש ז"ל בן הרב הגביר מו"ה יוסף שפירא הוא נכד להגאון האמתי מהר"ן שפירא בעהמ"ח ספר מגלה עמוקות, ודוד לו הגאון מו"ה שמריה ז"ל האב"ד דק"ק וויסאקי ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק זאלקאווי, ומצד אמו הגבירה תחיה הוא נכד להגאון מו"ה אברהם סג"ל עפשטיין ולהגאון המפורסם מו"ה הירץ מגזע לבי זללה"ה".

והנה כיוצא בזה מצאנו ג"כ להרבה גאונים מגדולי המחברים אשר התייחסו גם הם לבית אבותם שהם מגזע לבי, שהיא משפחה גדולה ונכבדה בישראל, ומבלי להלאות את הקורא הרבה אמרתי להציג פה עכ"פ שלשה מהם לדוגמא מן הגאונים המצויינים הנודעים לנו בשם שהם מגזע לבי:
א') הוא הגאון המפורסם מו"ה משה ז"ל מגזע לבי (בן הקדוש מו"ה אברהם הי"ד ז"ל) בעהמח"ס תפארת למשה על ש"ע יו"ד, והוא היה בן בתו ותלמידו של הגאון רבינו הגדול רבי העשיל ז"ל, כנודע, ואור תורתו היה זורח בתחלה בק"ק בריסק דליטא, ואח"כ נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק הורדנא ובשנת תל"ט בא בהסכמה על ספר קנה חכמה ודרך חכמה בין גאוני הוועד דמדינת ליטא שהיה בק"ק חאמסק, וכבר דברנו אודותיו הרבה בתולדות

מתיבתא מו"ה יעקב קאפל אשכנזי, ושמו נזכר בספר שמות אשר חבר הגאון מו"ה שמחה הכהן האב"ד דק"ק בילוגראדי, והוא ז"ל העתיק שם דברי בעל דמשק אליעזר אודות השם קאפל מחתימת יד אחיו הנ"ל, ומשם הובא ג"כ בס' טיב גיטין למהרא"ז מרגליות שמות אנשים באות י' סק"ה, ובנו היה הרה"ג מו"ה אברהם הי"ד מגזע צבי, שהיה חתן הג"מ העשיל זצ"ל, ואביו של הגאון מו"ה משה מגזע צבי האבד"ק הורדנא בעל ס' תפארת למשה על ש"ע יו"ד, אשר

בתולדות רבינו ר' העשיל זצ"ל. — ב') הוא הגאון מו"ה אהרן זצ"ל מ ג ז ע צ ב י, שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לובטשין (חתן הגאון רבינו בעל הש"ך ז"ל), אשר בנו הרב המופלג הישיש מו"ה משה ז"ל היה אבי הרב הגאון החריף מו"ה אהרן מ ג ז ע צ ב י ראב"ד דק"ק בערלין, והוא בעהמ"ח ספר הגהות מנחת אהרן על הספר הארוך מש"ך, (אשר היה בכתובים ביד הגאון מו"ה דוב בערים הכהן מגיד משרים דק"ק אפטא בהרב מו"ה יצחק כ"ץ נכד הש"ך ז"ל, והרה"ג מו"ה אהרן מגזע צבי ראב"ד דק"ק ברלין הנ"ל קנה ממנו הס' הנ"ל בכסף מלא ועשה עליו הגהותיו כמבואר בהקדמתו שם, ובהסכמת הגאון מו"ה יצחק הכהן האבד"ק שטאבנין שם) ונדפס בברלין בשנת תקכ"ז לפ"ק, ובשנת תקכ"ט ביום י"ג סיון בא ג"כ בהסכמה על ס' פנים מסבירות על מס' פסחים שזכרנו לעיל, ובא שם עה"ח נאום הק' אהרן בהרבני מו"ה משה הכ"מ, מגזע צבי ראש ב"ד דק"ק ברלין יע"א. — ג') הוא הגאון החסיד מו"ה יששכר דוב בער זצ"ל מ ג ז ע צ ב י, שהיה כמה שנים אב"ד ור"מ בק"ק זלאטשוב ובסוף ימיו נסע לארץ הקדושה, והוא בעהמ"ח ספר בת עיני הכולל חידושים על הש"ס וגם קצת שו"ת להלכה ולמעשה, ובשנת תקי"ן היה לו ג"כ חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון הנודע מהר"ם גלוגא ז"ל שהיה אז אב"ד בק"ק בראדי, ונדפסו תשובותיהם בסוף ספרו שם, ומלבד ספרו בת עיני חבר ג"כ ספר מבשר צדק על התורה, ורוב חידושיו היו ביד תלמידיו המופלגים ובאורך הזמן נאבד הרבה מהם ולא נשאר מהם רק מעט, קצת ביד בן המחבר ה"ה הרבני החריף המופלג מו"ה יהודה ליב מגזע צבי, וקצת ביד חתן המחבר ה"ה הרב' החריף המפורסם מו"ה גרשון בהרב הנגיד המאוה"ג מו"ה בן ציון מרגליות מסקאליט, וכל זה הובא לבית הדפוס ע"י בן המחבר הנ"ל בהסכמות הגאונים בשנת תקנ"ח לפ"ק, וראה מזה בהקדמת בן המחבר בס' בת עיני שם, ודי בזה:

והנה

אשר נתגדל על ברכי זקנו אבי אמו הגאון רבינו ר' העשיל הנ"ל, כמבואר אצלינו בתולדותיו בספרי „כלילת יופי" ח"ב), — והרביעי היה הגאון הגדול מו"ה אליעזר אשכנזי הנקרא ג"כ בשם איש צבי, והוא בעל דמשק אליעזר שהיה אב"ד ור"מ בק"ק אפטא, אשר בשבילו באנו לדבר פה: —

והנה הגאון הזה בימי חורפו יצק מים על ידי הגאון הנודע מו"ה משולם פייבוש ז"ל האבד"ק קראקא. והיה תלמידו המובהק כמו רבינו הב"ח ז"ל (ראה מזה בס' דמשק אל עזר שם בפ' אלו טרפות בסימן נ"ח סעיף נ"ט). ואח"כ עלה למעלה בתורה ובגדולה, והרביץ תורה בישראל גם עד זקנה ושיבה וזכה וזיכה ג"כ את הרבים עם ספרו הגדול והנכבד דמשק אליעזר על מס' חולין, אשר הוציאו לאור בדפוס לובלין בשנת ת"ו לפ"ק. ואעפ"י שהיה אז כבר ישיש וזקן עכ"ז נהג ענוה בעצמו, ונטל הסכמות על ספרו הנ"ל משבעה גאונים עמודי עולם אשר כל הארץ האירה מכבוד תורתם. והם הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ בהגאון מו"ה יצחק ז"ל האב"ד דק"ק לובלין, (והוא היה אז זקן הדור ונשיאו, בן בתו של רבינו מהר"ל מפראג ז"ל, ונדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בשו"ת חוט השני סימן צ"ה אשר השיב בשנת שצ"ה לבן אחותו הגאון מו"ה שמשון בכרך אבי הגאון בעל הות יאיר ז"ל), ואתו עמו הגאון רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל שהיה אז ר"מ בק"ק לובלין שם, ואחריהם באו ג"כ הסכמות שני רבני וגאוני ק"ק קראקא מהרל"ס בעל תוס' יו"ט, ומהר"י חריף בעל מגיני שלמה בשנת ת"ד לפ"ק. ואחריהם הגאון מו"ה שעפטיל סג"ל הורויץ בן רבינו השל"ה ז"ל האבד"ק פוזנן, והגאון מו"ה חיים אשכנזי האבד"ק קרעמניץ (והוא אחי המחבר). והאחרון היה הגאון מו"ה מנחם מענדל במו"ה יואל פייבוש ז"ל שטאנגי, האבד"ק פרעמיסלא ומלפנים היה אב"ד בק"ק פינטשוב, (ונדפסו ממנו ג"כ שתי תשובות בעניני עגונה ובעניני קידושין בשו"ת ב"ח החדשות בסימן ס"ד ובסימן פ'). וכל אלה הגאונים הנזכרים היו כלם מזקני ופארי הדור ההוא, וגם עמודי ההוראה אשר כל בית ישראל היה נשען עליהם [3], והן

המה

---

3) והנה מכל שבע ההסכמות של הגאונים הנ"ל אשר כתבו ונתנו אז לרבינו בעל דמשק אליעזר על הדפסת ספרו, הכי נכבדה מכולן הסכמת הגאון

המה אשר נתנו גם כן אז רשות והורמנא לרבינו בעל הש"ך ז"ל שרשאי גם כן להוציא לאור ספרו „שפתי כהן" על ש"ע יו"ד, אף שהיה אז עדיין צעיר לימים כנודע: —

והנה הספר דמשק אליעזר על מסכת חולין הוא יקר במציאות מאד, כי מאז צאתו מבית הדפוס עד היום הזה לא נדפס עוד פעם שנית, והוא כעת אחד בעיר ושנים במדינה, ואני זכיתי כי בא לידי פעם בתורת שאלה, וכל יקר ראתה עיני בו, ראיתי והנה הוא חיבור גדול ונכבד מאד סובב והולך לבאר כל חמירא, ולברר וללבן שמעתא אליבא דהלכתא, ולהוציא ציצים ופרחים והרבה פסקי דינים מתוך סוגיות הש"ס ומספרי הפוסקים הראשונים, שבעתים מזוקקים, בדברים חריפים ועמוקים והכל בפלפול במרחב רב לאמתה של תורה, והוא כעין הספר ים של שלמה מרבינו מהרש"ל ז"ל, והוא לא היה בידו בתחלה הס' ים של שלמה על מס' חולין, כי הגיע לידו לאחר שכבר חבר ספרו דמש"א על מס' חולין, ואז חזר על משנתו, לשוטט בים של שלמה, ובכל דין ודין מביא את דבריו לפסק הלכה, ובמקום אחד בספרו שם בפ' גיד הנשה סימן ו' סעיף כ"ז, אחרי שהביא לבאר דברי מהר"י טרושין בדיני מולייתא, כתב שם דלאחר זמן מרובה כמו ששה ושלשים שנה זכה שבא לידו ספרו של הגאון רש"ל על מס' חולין ומצא בו שגם הוא כתב לפרש דברי מהר"י טרושין כמ"ש הוא ז"ל, וכן היה למראה עיניו ג"כ הספר שו"ת מרבינו מהר"ם מלובלין (שנדפס בשנת שע"ט), וקראו בשם תשובות ר' מאיר במו"ה גדליה, ומביא

הגאון בעל תוס' יום טוב, כי רמז לנו דבר טוב לפרש שם ג"כ הפסוק „ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר" (ישעיה מ"ב), דלכאורה הגדיל תורה והאדיר היה לו לומר, אמנם כן החפץ היה שלכך באו דברי תורה סתומים למען צדקת ה' אשר עשה כן ללמד להתלמידים בני הישיבה להיות יגעים וטורחים הם עצמם בדרכי התורה ועל ידי כן המה יגדילו ויאדירו התורה, וכן קיימו וקבלו עליהם כל הדורות מימות משה רבינו ע"ה, ועוד גם היום ידם נטויה, מהם בפה ומהם בכתב כאשר עשה גם הגאון הישיש כמוהר"ר אליעזר ליזר יל"ו אשר חונה על דגלו בק"ק אפטא, דברי הדובר שלום ודורש טוב, יום טוב ליפמן בלא"א הר"ר נתן לוי העליר יום ה' כ"ד בחודש זיו הוא חודש אייר בקראקא לפ"ק:

ונראה

ומביא לפעמים ראיה מתשובותיו לחזק הוראותיו (ראה לדוגמא בספרו שם בפ' אלו טרפות דף קכ"א ע"ב):

וכן הביא בספרו שם ג"כ מן ההוראה שהורה פעם מורו ורבו החסיד הגדול מו"ה פייבוש ז"ל בק"ק קראקא בדיני תולעים שאסר כל התבשילים של כל בני העיר בחג השבועות, ואף שהיה הפסד מרובה מאד וגם מניעת שמחת יו"ט, לא היה חש לכל זה, ורבים גמגמו על הוראתו בזה, ואמרו שלא מן הדין אסר רק ממדות חסידות שהיה בו, והוא ז"ל עמד לימין צדקו של רבו ז"ל, והאריך להוכיח שגם מדינא אסור (שם דף קפ"ב ע"ד), והמעיין בעין בקורת בספר דמשק אליעזר מראשו ועד סיפו יראה ויבחן דאף שהיה הרב המחבר צדיק כביר חסיד ועניו, עכ"ז היה לו ג"כ לב אמיץ בגבורים, ובכל מקום שהדבר היה נוגע לאפרושי מאיסורא לא נשא פנים אף לגדולי המורים, והוא היה גם כן בר פלוגתיה דרבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל, אשר היה חבירו, (כי שניהם למדו בילדותם בישיבתו של הגאון רבינו משולם פייבוש ז"ל הנ"ל האב"ד דק"ק קראקא כנודע), וכאשר יצא ללחום עמו לא נתן מעצור לעטו, וכתב עליו ג"כ דברים קשים ומרים, כן תראה בספרו שם (ריש פ' אלו טרפות בסימן ז'), שהביא שם בתחלה דברי הרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת שהביא ראיות שאסור לת"ח לקבל דורונות, ובעל כסף משנה שם דחה כל ראיותיו, וכ"ה גם כן בטור יו"ד בסימן ר"מ ובבית יוסף שם, ואח"כ כתב: „והנה קם תחתיהם מו"ה יואל סירקיש וראה את כל דבריהם והביא כל הראיות של בעל כסף משנה להתיר, וגם כל הדחיות שדחה כל הראיות של הרמב"ם שם, וכאלו הם דברי עצמו, והם גנובים אתו ודרושים מעל ס' כסף משנה הנ"ל, אלא שהוסיף מדברי עצמו שניתן רשות לראש ישיבה ליהנות ולהתפרנס על ידי המתנות, ומותר לו לקבל עד שיתעשר כדאיתא בפ' ואלו נאמרין גבי רבי אבהו ורבי אבא דמן עכו, עכ"ל מהרי"ם ז"ל, ולהסיר תלונה מישראל שלא להכשיל הדורות הבאים שיאמרו הלא הוא אדם גדול בישראל אשר חבר באורים על כל הארבע טורים, וגם תפש ישיבה בק"ק קראקא עיר ואם בישראל כמה שנים ובודאי דיש לסמוך עליו, על כן באתי להודיע טעותו כו'" ע"כ ויע"ש שהאריך בזה, (וראה ג"כ מה שכתבתי בזה בתולדות הגאון בעל מגיני שלמה בהערה ו' באות ב'), ועוד בספרו שם (בריש פ' כל

הבשר

הבשר) בדיני נטילת ידים דאחרי שהביא שם דברי הבית יוסף מ"ש בביאור פירוש רש"י בחולין שם, כתב: „ומהר"י סירקיש הלך לו בדרך עקמימות כו' ואין הפירוש כדסבירא ליה למהר"י סירקיש בטעותו" וכו' יע"ש ודי בזה ג): —

והנה אף גם זאת נוכחנו לדעת מתוך ספרו שם איך שהיה ג"כ מדרכו של רבינו המחבר להחליף תשובותיו עם גאוני זמנו, ובפרט עם אביו הגאון החסיד מו"ה שמואל איש צבי ז"ל שנסע לארץ הקדושה, ועם אחיו הראשון הגאון החסיד מו"ה חיים יצ"ו האב"ד דק"ק קרעמניץ, ועם אחיו השני הגאון החריף מו"ה נפתלי הירץ זצ"ל מק"ק שידלוב, וכבר זכרנו מהם למעלה, אך את אחיו השלישי, והוא הגאון הגדול מו"ה יעקב קאפל אשכנזי (אשר גם אותו זכרנו לעיל), לא זכר בכל ספרו דמש"א שם. והוא נזכר שוב בספרו סדר גיטין אשר היה למראה עיני הגאון בעל ספר שמות, והעתיק שם את אשר כתב בזה אודות שם קאפל שהביא ראיה מחתימת שם אחיו הגאון ר"ג ור"מ מו"ה יעקב קאפל ז"ל, ומשם הביאו הגאון מהר"ז מרגליות בספרו

ג) ונראה שאין מכל זה ראיה שהיה לו להגאון בעל דמשק אליעזר איזה טינא בלבו על רבינו בעל הב"ח ז"ל, אלא מרוב צדקתו וחסידתו לא נשא פנים לשום איש ובכל מקום שהיה נראה לו שנטה מדרך האמת דבר רתת ובלשון אי כבוד, כי האמת אהובה לו יותר ובפרט במקום שראה שהדבר נוגע לאפרושי מאיסורא, ואורייתא הוא דקא מרתחא בי' ולא היה יכול לעצור במלין. ומי לנו גדול מרבינו מהרש"ל ז"ל שהיה רבן של ישראל וכבודו היה גדול גם בעיני הגאון בעל דמשק אליעזר, ובכל ספרו דמשק אליעזר היה דולה ומשקה מים של שלמה לאחרים, ולא הניח מלהביא פסקיו בכל מקום להלכה ולמעשה, ועכ"ז תמצא דבמקום שראה שלא צדקו דבריו, כתב גם עליו לפעמים בלשון אי כבוד. ראה לדוגמא מזה בספרו דמש"א בפ' גיד הנשה בדיני מילוי (דף רל"ד ע"ג) שכתב שם „דלא כרש"ל בשערים שער ד' שהאריך לפרש דברי המרדכי בדברים שאינם כדאי לכתבן" ע"כ, ועוד הרבה כיוצא בזה:

ודע

בספרו טיב גיטין בשמות אנשים באות י', ואנחנו כבר זכרנו לעיל ג"כ קצת מתולדותיו ואין פה המקום להאריך בזה ד):

ודע

ד) ודע קורא נעים, כי מלבד הגאון ר' יעקב קאפל (ב"ר שמואל) אשכנזי הנ"ל אשר היה אחיו של בעל דמשק אליעזר, היה חי אז במדינות פולין עוד אדם גדול אחד שהיה נקרא ג"כ בשם ר' יעקב קאפל ב"ר שמואל, והוא הוא אשר חבר ספר „עומק הלכה" לבאר כל ח נירא מן השיעורים והחשבונות הנמצאים במשנה ובגמרא במקומות שונים בכל הש"ס, והוא הנזכר ג"כ בשפתי ישנים באות ע' שכתב שם כדברים האלה „ספר עומק הלכה חברו מו"ה יעקב קאפל ב"ר שמואל והוא פירוש על כל החשבונות וכל הדברים הקשים שבכל הש"ס, וגם כל הדברים הנצרכים לצייר הם מצויירים בו והוא בדפוס קראקא בשנת שנ"ח — ונדפוס אמשטרדם בשנת ת"ע לפ"ק" — עכ"ל. והוצרכתי לכתוב זה לפי שראיתי שטעה בזה אדם גדול אחד מדור שלפנינו, והוא הגאון רבינו אפרים זלמן מרגליות מבראדי שכתב בספרו טיב גיטין בשמות אנשים באות יו"ד סק"ה בזה"ל „אודות השם קאפל ראיתי בספר שמות בשם אדוני אבי זקיני בעל דמשק אליעזר שכתב שאחיו הגאון ר"ג ור"מ מו"ה קאפל היה חותם א"ע קאפל באל"ף ולא קופל בוא"ו עכ"ד, ונראה שהוא בעל המחבר ספר עומק הלכה הנדפס בשנת שנ"ח כמוזכר בשפתי ישנים באות ע'", עכ"ל מהרא"ז מרגליות שם, הוא ז"ל סבר שלא היה רק ר' יעקב קאפל ברבי שמואל אחד שהיה אחיו של בעל דמשק אליעזר, ועליו הוא שכוון בעל שפתי ישנים שם שהוא חבר ספר עומק הלכה, ובאמת שלא כן היא, כי שנים היו שנקראו בשם אחד, והראשון שהיה אחיו של בעל דמשק אליעזר היה אשכנזי, והשני שחבר ס' עומק הלכה היה איש פלוניא, והיה קשיש טובא מן הראשון כאשר תראה להלאה, והנה מאת ה' היתה זאת כי בעת כותבי המאמר הזה, בא לידי גוף הס' עומק הלכה שהוא יקר במציאות וראיתי והנה הוא חבור יקר ונחמד מעט הכמות ורב האיכות מחזיק בכללו ל"ז דפין קטנים, עם הציורים שבו, וליוקר מציאותו נדפס שנית באמשטרדם בשנת ת"ע בהסכמות הגאונים משם, והם הרב החכם צבי והרב מהר"ם האלין ז"ל, ועל שער הספר שם נדפס „שחברו איש תם וישר והמרומם על כל ברכה ותהלה האלוף הנשגב מו"ה יעקב קאפל ב"ר שמואל יל"ו, הפליא עצה והגדיל תושיה, והוא אשר כבר מקדמת דנא חבר ספר נחמד ויקר אשר שמו נודע בשערים בשם אוהל

יעקב

ודע כי הרב המחבר ז״ל חבר ספרו דמשק **אליעזר** על כל מסכתות הש״ס כפי אשר העד העיד לנו הגאון מו״ה יהושיע חריף ז״ל בעל מגיני שלמה בהסכמתו שם, והיה בדעת המחבר להדפיסו אז, אך

יעקב׳ ע״כ, ובסוף הקדמתו שם חתם המחבר א״ע „דברי בר בי רב דחד יומא יעקב קאפלמאן ב״ר שמואל בונם זל״ל, איש בריסק דקויא״ ע״כ. והנה נדפס שם ג״כ שנית הקדמת המחוקק האלוף מו״ה יצחק בן החבר רבי אהרן ז״ל, והוא אשר הביא הספר לבית הדפוס בראשונה בדפוס קראקא בהסכמת הגאון הנודע רבינו משולם פייבוש ז״ל האב״ד דק״ק קראקא, ואתו עמו בי דינא רבה דפה, וזאת אשר דבר בהקדמתו שם: אמר יצחק בן החבר רבי אהרן זה הספר הבאתי לבית הדפוס בהורמנותא דמלכא מלכא רבא, ושולטנין וגוברין שגיאין ולברבני מאן מלכא רבנן הלא דין הוא מרנא ורבנא קדישא אספקלריא המאירה, נהורא רבא מו״ה משולם פייבוש ב״ר שמואל (והוא רבן של הגאונים בעל הב״ח ובעל דמשק אליעזר כנודע), עם בית דיניה די עמיה יהיון כלהון לעלם, ובהורמנותא דלהון על פי גוברין שגיאין אשר הראה הרב המחבר את כבודו ואת יקר תפארת גדולתו על ידי הכתבים וההסכמות מגאוני עולם ראשי תופשי ישיבות אשר מעולם אנשי שם המה, שהסכימו כולם על הדפסת זה הספר לפי תקנת שלש ארצות אשר קצר המצע מלהשתרע מלהעלות על ספר לפי אמרותיהם אמרי שפר איש איש על דגלו לפי מעלתו ורוממות כבודו, עכ״ל המחוקק שם. והעתקתי כל זה באריכות למען תדע ותבחן מכל החזון שזה כי הרב בעל ספר עומק הלכה איננו הרב ר׳ יעקב קאפל האשכנזי אחיו של בעל דמשק אליעזר, כאשר טעה בזה הגאון מהרא״ז מרגליות, רק רב גדול אחר ממדינות פולין, אשר לאחר שימת עין בגוף הס׳ עומק הלכה כן עוד תחזה כי שמו ושם אביו היו ג״כ משונים קצת בכינויהם מן הראשון, כי זה השני בעל עומק הלכה חתם א״ע בשם קאפלמאן ולא בשם קאפל, וגם אביו ר׳ שמואל היה נקרא בשם הכינוי בונם וכנ״ל, ואין להאריך עוד יותר בזה: —

והנה בדרך אגב אמרתי לחלק כבוד פה גם להרב הגאון ר׳ יעקב קאפלמאן בעל ס׳ עומק הלכה, והואיל ואתי לידן נימא ביה מלתא, והנני לרשום פה ג״כ מעט מאשר נודע לי מתולדותיו ואבא בקצרה כפי העולה על זכרוני כעת בהשקפה הראשונה. דע כי הרב הגאון הזה נולד בארץ פולין בעיר בריסק דקויא בשנת ש״י לפ״ק עוד בטרם שקעה שמשם של גאוני קשישאי

אך לא עלתה בידו להדפיס רק על מסכת חולין בלבד (ונדפס בלובלין בשנת ת"ו לפ"ק בדפוס החכם השלם האלוף המרומם מו"ה צבי ב"ר אברהם. קלונימוס יפה ז"ל תחת ממשלת המלך וולאדיסלאב יר"ה

קשישאי מן הדור הראשון אשר באו להרביץ תורה במדינות פולין ורוסיא, ועוד בימי עלומיו החל רוח ה' לפעמו לשקוד על דלתות התורה והחכמה גם יחד, ויעש חיל בחכמת התלמוד והפוסקים, ובכל מקצעות התורה והלכותיה וגם בחכמת התכונה ובחכמת המספר והמדידה, היא חשבון ובנותיה. עד אשר עלתה בידו לפרש ולבאר הרבה דברים עמוקים, אשר היו בלתי מבוררים, והפליא עצה ליישר כל ההדורים, בענייני שיעורי השיעורים, אשר בכל התלמוד נזכרים, ובחכמתו ובתבונתו צייר כל הציורים, וזרח אור לישרים, גם בציורי בית הבחירה, ובשבעת קני המנורה, עשה אזנים לתורה, את הכל יפה עשה בעטו עט סופרים, כאשר מיד ה' עליו השכיל להבין ולהורות בתורת ה' תמימה, ולא יבצר ממנו מאומה, כנראה מתוך ספרו היקר „עומק הלכה", אשר הניח אחריו ברכה, ואף כי היה אז עדיין צעיר לימים, כבר היה אב לחכמים וירא יעקב כי צר לו המקום לשבת אז בארץ מולדתו, העיר את רוחו להיות נודד ממקומו והלך לו לארץ אשכנז וקבע מקום ישיבתו בעיר פפד"מ המעוטרה, מקום משכן גדולי ישראל ואדירי התורה, ובשנת שמ"ה כבר היה בעיר ה' שמה, ושם מצא מנוח כי נפל חלקו בנעימים, לשבת על התורה ועל העבודה כל הימים, ובהיותו אז בן כ"ח שנים מלא כח עלומים, עלתה בידו לחבר שם ספרו היקר והנכבד אוהל יעקב אשר נתפשט אז בכל תפוצות ישראל (וכעת איננו נמצא כלל), ויהי כי ארכו לו הימים לשבת בארץ אשכנז, חזר ושב למדינות פולין ארץ מולדתו, ואז נכספה וגם כלתה נפשו להוציא לאור עולם גם ספרו היקר עומק הלכה הנ"ל לזכות רבים וכן שלמים, וה' היה בעזרו כי ספרו זה נדפס פה קראקא בהסכמת הגאונים כפי תקנת דשלש ארצות פולין, כאשר כבר זכרנו מזה לעיל, והוא הנזכר בשפתי ישנים באות ע'. — אך מה שנזכר שם ג"כ שנדפס בקראקא בשנת שנ"ח לפ"ק, נראה ברור כי פרט השנה שנ"ח היא ט"ס וצריך להיות שנ"ט, אחרי שכבר ידענו שהס' עומק הלכה נדפס בקראקא בהסכמת מרא דאתרא הגאון מו"ה פייבוש ז"ל האב"ד דק"ק קראקא, כמ"ש המחוקק שם בהדפסה הראשונה, והרי בכל שנת שנ"ח עד אמצע זמן הקיץ משנת שנ"ט עדיין היה אב"ד פה קראקא הגאון ר' מענדל ר' אביגדורש שנפטר ביום כ"ה בחודש מנחם שנ"ט לפ"ק, כמ"ש

יר"ה), ומיד בצאתו לאור עולם נתקבל באהבה בעיני כל חכמי הדור ונתפשט בכל תפוצות ישראל וגם בארצות תוגרמא. והיה גם כן למעיין נובע להגאון מאור הגולה מו"ה חיים בנבנשתי ז"ל בעל כנסת הגדולה

כמ"ש בפנקס הח"ק פה, ואחרי פטירתו נתקבל לאב"ד פה הגאון ר' פייבוש הנ"ל, ובע"כ דצריך להיות שנ"ע כמו שכתבנו, וגם זה אם נחליט שנתקבל ר' פייבוש ז"ל מיד עוד בסוף אותה השנה כמובן. — *)

ומתולדותיו של הגאון ר' יעקב קאפלמאן זה, הנה זאת ראיתי ואספרה כי אחד המיוחד מיוצאי חלציו אשר הלך בעקבותיו לאהוב תורה עם חכמה היה הרב החכם הותיק הגדול מו"ה יהונתן במו"ה יוסף ז"ל מק"ק ראזנאי במדינת ליטא, אשר עשה "ישועה בישראל" חיבור נחמד ויקר על ה' קידוש החודש להרמב"ם ז"ל ונדפס בפפד"מ בשנת ה"ש לפ"ק בהסכמה הגאונים משם, וגם הפליא לעשות במעשה אצבעותיו לצייר לפנינו ג"כ צורת בית שני הוא בית הבחירה, תבנית ההיכל והבית והעזרה, אשר העלה ואשר הביא מתוך סוגיות הש"ס ומפרשיו ושאר ספרים נכבדים השייכים לענין זה, והיא נדפסה בכל הששי"ן בסוף מס' מדות כנודע. והרב הזה היה תלמיד מובהק להגאון הגדול המפורסם מו"ה משה זאב שהיה אב"ד ור"מ בגליל העליון שביב לק"ק מינסק, ומביאו בסוף ספרו ישועה בישראל שם (וכבר כתבנו ג"כ קצת מתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א דף ס"ט ע"א בהערה שם), ובהקדמתו שם מזכיר גם כן את זקינו הגאון ר' יעקב קאפלמאן בעל ספר עומק הלכה וגם יספר שם מכל המאורעות וגלגולי דברים שעברו עליו בסוף ימיו לעת זקנתו, ויען שהדברים נוגעים ג"כ קצת לקורות העתים שבימים ההם אמרתי להעתיק פה מקצת מדבריו לזכרון דברים בעלמא, ואלה הדברים אשר דבר שם: „בשנת ת"ע לפ"ק היה דבר גדול במדינת ליטא

---

*) והנה אחרי שכתבתי כל זה בא לידי לעיין על פי מקרה בס' קריה נאמנה להחכם שי"ף מווילנא, וראיתי לו שם בלד כ"ה שזכר גם הוא את הרה"ג החכם מו"ה יעקב ב"ר במואל הנקרא קאפלמאן ב"ר בונם עבריסק דקוא, והיה למראה עיניו גם הס' אוהל יעקב וכתב שם בזה"ל „כי מלבד ספרו עומק הלכה חבר ג"כ בפראנקפורט ספר אוהל יעקב פירוש על ספר העקרים בשנת שמ"ג בהיותו בן כ"ח שנים דפוס קראקא שנ"ע לפ"ק, ומתואר על שער הספר שם: החכם השלם הפילוסוף האלקי מו"ה יעקב קאפלמאן" וכו' עכ"ל בעל הק"ן שם, והבאתי דבריו פה לעיני הקוראים למען יראו ויבינו כי גם מן התוארים הנזכרים בשער הספר אוהל יעקב שם ניכר ג"כ לעין כל כי המחבר ז"ל איננו האיש המתואר בתואר הגאון ר"מ בלובלין ור"מ מתיבתא מו"ה יעקב קאפל שהיה אחיו של בעל דמשק אליעזר, המובא בספר שמות ומשם הובא בס' טיב גיטין בשמות אנשים באות יו"ד, כמו שהעתקתי בפנים ובע"כ כי שנים היו וכמ"ש לעיל וז"ב:

הגדולה (וראה מזה ג"כ בשם הגדולים ח"ב באות ד'), וכל מעיין בספר כנה"ג על טור יורה דעה שם יראה איך שהיו עיניו משוטטות בכל הספר דמשק אליעזר מראשו ועד סופו וכמעט שלא נפל דבר אחד מדברו הטוב אשר דבר ולא אסף לו הביתה דרך כניסתו (לשון הגאון ר' זלמן מרגליות בספרו ראש אפרים על ה' טריפות הריאה בסימן

ליטא, ומפני זה יצאתי אני ואשתי ובני ביתי מק"ק ראזנאי ויצאנו בחפזון אל השדה ואל הבקעה, וגם אח"כ כאשר שבנו בשלום לביתי תכפו עוד על כלל המדינה שם צרות הכופות זו לזו דבר ורעב וגם חרב של שלום וחרב של מלחמה מלכיות מתגרות זו בזו עד שנתדלדלו וירדו מנכסיהון כל פני העיר והמדינה ובתוכם גם אני, ונשאתי את רגלי לכתת מעיר לעיר על פתחי נדיבים ואלך אחר אשר מצאתי חן בעיניו ושמתי פני ללכת לקבל פני הרב הגאון המפורסם והתוכן הגדול מו"ה שמואל ראש ישיבה בקלויז עיר המהוללה והמעוטרה ק"ק פפד"מ (הוא הגאון מו"ה שמואל שאטין הכהן הנקרא בשם מהרשש"ך בעל ס' כוס ישועות) ובבואי שמה נח נפשיה דשמואל באיזה ימים מועטים אח"כ ולא זכיתי רק לקבל פניו ולהראותו מעשה ידי ומצאתי ת"ל חן בעיניו להעלותו על שלחן מלכים כו', ויהי כאשר שמה הגעתי במקום שהיו שם אבותי, הלא הוא הגאון מו"ה יעקב קאפלמאן ז"ל בעל המחבר ספר עומק הלכה וספר אוהל יעקב, כי שם חבר ספרו אהל יעקב בהיותו בן כ"ח שנים בשנת שמ"ה לפ"ק כמו שכתב שם בהקדמה ומה שקרה ליעקב קרה גם לי לככדו לבן יוסף, וחברתי ת"ל גם אני שם ספרי זה וסדרתי הכל על נכון, והשגתי ג"כ רשות והורמנא מפרנסי הקהלה בצירוף הגאון הגדול הרב דשם להדפיס ספרי וגם להעלות התומים, והנה הקרה ה' לפני ק"ן צפור טהור הלא הוא הרב הגדול מו"ה משה ק"ן נר"ו קנקן חדש מלא ישן, תורה וגדולה, במקום אחד עולה, והוא חתן הגאון המפורסם מו"ה שמשון ווערטהיים נרו יאיר מווינא והאיש משה עניו מאד ונדב לבו הטהור לסייעני בסיוע מרובה להדפיס ספרו זה. — וה' יודע שכל מגמתי אינו אלא להניח ברכה אחרי שם ושארית רושם בעלמא, ולא אהיה ככל קיקיון, כי היתה עלי יד ה' ולא נתקיימו לי בנים כי אם שתי בנות לו תחיו לפני, ובמותי יאבד שמי ח"ו מן העולם והיה כלא היה, על כן שמתי אות והנחתי אחרי לשאת את שמי לבני ישראל לזכרון, היום יום ד' כסליו לסדר הנה סולם מוצב ארצה שנת ת"ש לפ"ק פה ק"ק פ"פ דמיין יע"א, נאום הצעיר יהונתן בא"א מו"ה יוסף מק"ק ראזנאי במדינת ליטא", ע"כ.

בסימן ל״ו ס״ק קע״ו). ומלבד זה חבר רבינו ג״כ ספר סדר גיטין משמות אנשים ונשים אשר היה למראה עיני הגאון מו״ה שמחה הכהן מבילוגראדו בעל ספר שמות כמ״ש הגאון ר״ז מרגליות בספרו ט״ב גיטין שמות אנשים באות ה׳ ובאות יו״ד. —

ודע כי כאשר העברתי עיני בספר דמשק אליעזר מראשו ועד סופו, הנה גם זאת ראיתי כי מגודל צדקתו וחסידתו של רבינו המחבר ז״ל, אם אמנם, כי היה גאון מובהק חריף ובקי נוקב ויורד עד התהום למעמקי מצולות הש״ס והפוסקים, והיה בידו להכריע ולנטות לכל הצד, עכ״ז במה שנוגע להוראה להלכה ולמעשה היה דרכו תמיד להחמיר באיסורים, ובכל מקום שבא להכריע בין הפוסקים קמאי ובתראי האריך והרחיב הדבור בפלפול במרחב רב, להכריח שהדין הוא עם כת המחמירים ולא עוד אלא שרצה שיתפרסמו הדברים בין גדולי המורים, להורות כן לבני ישראל לשעה ולדורות, ואולם במה שנוגע לחכמת האלקית היא חכמת הקבלה, היה דרכו דרך הקודש להיות תמיד מן הצנועים, והיה נחבא אל הכלים, ולא עוד אלא שהזהיר גם לאחרים שלא יפרסמו הדברים בדפוס משום כבוד אלקים הסתר דבר, כמבואר בהסכמתו אשר נתן להרב המקובל מו״ה צבי הירש במו״ה שמשון טוך פיערער מקראקא תלמיד רבינו בעל הב״ח ז״ל, על ספרו נחלת צבי על מסכת אבות אשר באו בתוכו הרבה מעניני חכמת הקבלה, ושם הזהיר את המחבר להשמיטם מתוך ספרו, ולא ידפיס רק מה שחידש בפשטי המקראות בלבד משום דאין לנו עסק בנסתרות ויעש״ה:

והנה רבינו ז״ל הרביץ תורה בישראל כמה שנים במדינות פולין. והיה ג״כ תמיד אחד מגאוני הוועד דארבע ארצית דמדינות פולין, ובסוף ימיו נתקבל לאב״ד בק״ק אפטא בגליל קראקא, ובשנת ת״ט לפ״ק ביום ה׳ לסדר עקב נתן שם הסכמתו ביחד עם הגאון בעל תוס׳ יום טוב בהיותו בק״ק פינטשוב בבית הוועד דרבנן דגליל קראקא, על ס׳ טעמי המסורה שחבר הגאון מו״ה יעקב האב״ד דק״ק צויזמיר תלמיד הגאון מו״ה עקיבא מפראנקפורט ז״ל, ואח״כ העיר ה׳ את רוחו לנסיע גם הוא לארץ הקדושה כאשר עשה אביו הגאון החסיד ז״ל, ובשנת ת״״א אחרי אשר סור התפוררה אז כל ארץ פלוניא מלהט החרב המתהפכת בגזרת הקהלות שם ע״י חמיל

צורר

צורר היהודים שר"י, משנת ת"ח והלאה אשר נחרבו אז כמה קהלות ונהרגו אלפים ורבבות מישראל, אשר לחרב לחרב ואשר לשבי לשבי ובתוכם ג"כ הרבה גדולי הדור ואלופי התורה, ומני אז לא שקטה הארץ מתרועת מלחמה ומנוסת חרב, והרבה גאוני ישראל ותופשי ישיבות ברחו אז מן הארץ וקבעו מקום ישיבתם בארצות אשכנז ובמדינת מעהרין, אשר שם מצאו אז מקום מפלט למו, בעת ההיא עזב גם הגאון בעל דמשק אליעזר איש צבי את ארץ מולדתו ובחר לו להתהלך 'לפני ה' בארץ הצבי', ועלה האיש מעירו ללכת אל הר הקודש בירושלים, ובעברו דיך ארץ עסטרייך התמהמה שם בעיר מלוכה ווינא, אשר היתה אז קרית משוש מלאה חכמים וסופרים, ושם בא בהסכמה על הדפסת ספר נחלת צבי על מסכת אבות מהרה"ג המקובל מו"ה צבי הירש טוכפיערער הנ"ל (ובתוך הסכמתו שם זכר ג"כ בדרך אגב מן התקנה אשר תקנו אז הגאונים בכל מדינות פולין שבתוך עשר שנים לא יובא שום ספר לבית הדפוס לא בהלכה ולא באגדה, וגם שלא יבא שום רב על החתום להדפיס איזה ספר לבד מתוכחת מוסר ומילי דחסידי, ואף גם זאת הזהיר את הרב המחבר שם באזהרה גדולה שישמיט מתוך ספרו שם כל עניני קבלה וסודות התורה, כי אין לנו עסק בנסתרות ורק שאר דברי מוסר יוכל להדפיס), ובסוף הסכמתו מסיים שם „הכ"ד החותם על אם הדרך הוא דרך החיים לבא אל ארצות החיים ביום ג' לסדר הנני נותן את בריתי שלום בשנת „שבת" לפ"ק, פה ק"ק ווינא יע"א. נאום הקטן משפל מצבי אליעזר זעירא בלא"א מו"ה שמואל החסיד זללה"ה":

והנה הגאון ז"ל הניח אחריו גם בנים ובני בנים נינים ונכדים כולם אלופי תורה ותופשי ישיבה דור אחר דור אשר הרביצו תורה בישראל, ומהם נשתלשלה גם כן משפחת בית אפרים והם אבותיו של הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה אפרים זלמן מרגליות מבראדי, כמבואר בספרו ראש אפרים על ה' טריפות הריאה בסימן ל"ו ס"ק קע"ו, ובספרו טיב גיטין שמות אנשים באות ה' ס"ק י"ב ובאות יו"ד סק"ה, ודי בזה כעת כי אין כאן מקום להאריך עוד:

מ כ ת ב.

מהרב החכם החוקר המצוין מו"ה דוד קויפמאנן נ"י מבודאפעסט.

ב"ה פה בודאפעסט.

לכבוד הרב הגאון הגדול המפורסם כש"ת מו"ה היים נתן דעמביצער נר"ו, יושב בשבת תחכמוני בעיר ואם בישראל ק"ק קראקא יע"א.

למי כל חמדת תולדות ק"ק קראקא וספוני טמוני קורות גדוליה וחכמיה, הלא לך זקן ביתה, המושל בכל אשר לה, אשר גלוים לפניך גנזי סתריה, וכל בית נבאתה, כי על כן ארהיב עיז לגשת לפניך, ונפשי בשאלתי ולבי בבקשתי שתתמכני בימין צדקך, לגלות נצורות מני אופל, באשר אהפוץ שם לעת עתה.

הן זה כמה הנני מבקש את אחינו גולי ווינא אשר נפזרו בכל קצוי תבל בעת הגירוש הנורא בשנת ת"ל, ות"ל כבר זכיתי לקרב את הרחוקים ולקבץ את הנדחים מפנקסי הקהלות מרפטראות הממלכות, וממצבות בבתי הקברות, אבל לא אנוח עוד מעמלי לדרוש אחריהם, כי עוד יחסרו כמה וכמה אשר הלכו בגולה לארץ פולין, ובל אפינה כי גם בספרי הזכרונות אשר בקהלתך תמצא רשומם, עורה נא ארוני היקר והנכבד, והפש הפש מחופש אחרי כל שם ושם היוצא מפורש בכל מגורש או מגורשי ווינא בניירים ובקלפים הצבורים לפניך, ואל תמנע טוב מבעליו לשמחני בהערותיך ובהארותיך המחוכמות. — ולהיות אשר יחשב גם הגאון בעל עבודת הגרשוני ביניהם, והוא היה מתושבי קראקא בראשונה, כאשר נודעתי נאמנה מס' הש"ך על יו"ד (דפוס ראשון), אבקש מטובך שתניקני מצוף דבש ידיעותיך ומציאותיך על האדם הרם בענקים הזה, ועל חותנו ר' ליב פאס מקראקא, אשר על שמו נקרא גם הוא לפעמים בשם ר' גרשון פאס אשר נתחבטו בזה קצת מרורשי רשומות בזמנו. —

ועתה

ועתה אתמוך יתדותי על מאמר החכמה „שיותר ממה שהעגל רוצה לינק" וכו', ולא אאריך עוד, ומה לי להכביר מלין לפני חכם כמוך, והנני אודה לך את חסדך ואת טובתך עמדי ואשמח לשמוע מפיך חדשות ונצורות אשר לא שערתי ואחלקם ביעקב ואפיצם בישראל בשם משפיעם ומעניקם, ואפרד ממך בברכת החיים והשלום וכל טוב, שפעת ברכה והצלחה כאות לב מוקירך ומכבדך,

דוד קויפמאנן.

תשובה.

בעזה"י פה קראקא.

לכבוד ידידי הרב החכם השלם החוקר המצוין איש חמודות כש"ת מו"ה דוד קויפמאנן נר"ו ה' עליו יחיה, בבודאפעסט.

מכתבך היקר הגיעני לנכון, ושמחתי למצוא בו איש חוקר חכם בקדמוניות ישראל, ובעבור זה אמרתי להשיב לך מיד על שאלותיך היקרות, אף כי טרדותי רבו למעלה ראש. והנה ידידי, שתים שאלת ממני, ועל אחת אשיבך, בראשון באת בשאלה לפני, אודות גולי ווינא מן הגדולים והמצוינים אשר הגלו הגלת שלומים מעיר העתיקה ווינא בשנת ת"ל, והלכו כולם בגולה ובראשם הגאון האב"ד מו"ה גרשון אשכנזי בעל שו"ת עבודת הגרשוני, ונפרדו איש מעל אחיו ונתפזרו לארצות שונות באשכנז ומעהרין ופולניא, ואתה ידידי יצאת לחפש ולבקש נדחי גדולי ישראל ולקבצם יחדיו מכל מקומות פזוריהם למען יהיו כולם באגודה אחת, וה' היה עמך כי עלתה בידך למצוא כולם או רובם לשמחת לב כל דורשי קדמוניות, אך ליתר שאת באת היום לחקור ולדרוש גם ממני, כי אולי נתיישבו קצת ממגורשי

ווינא

ווינא גם בעירנו, מאשר בא זכרם בפנקסי הקהל פה וגם מן ההרות על המצבות וכדומה, ונפשך בשאלתך להציגם לפניך למען תאספם בילקוטך. — וזאת שנית שאלת ממני להודיעך ג״כ קצת מתולדות האדם הגדול הגאון בעל עבודת הגרשוני ז״ל אשר הוא היה אב״ד בעיר ווינא בעת הנירוש הנורא, והוא היה ג״כ בימי חורפו מתושבי עירנו ק״ק קראקא, כמבואר בהקדמת המגיה לס׳ הש״ך על יו״ד בדפוס ראשון. והנה על שאלתך הראשונה הנני לגלות אזניך, ידיד יקיר לי! כי זה מכבר עוד בשנת תרל״ד בהיותי בברלין, מדי עברי דרך שם בשובי מהמבורג לביתי, לקחתי דברים שם עם ידידי הרב החכם הגדול מו״ה יו״ט ליפמן צונץ ז״ל, ובהשתעשענו יחדיו כל היום בענינים שונים, באנו ג״כ לדבר מנדון מגורשי ווינא, אשר איזה משפחות יקרות קבעו להן מקום לשבת בעיר ברלין, והוא בקש ממני לרשום לו ג״כ מכל הגדולים הנודעים לי אשר קבעו ג״כ מקום מגורתם בשאר ערי יהודה בארצות אשכנז ופולניא, ומיד בבואי לביתי שלחתי לו רשימה מאלו הן הגולין שנתיישבו במקומות שונים, וגם במדינות פולין, הכל כפי אשר עלה בזכרוני מפי סופרים ומפי ספרים, והנה הפשתי אז גם כן בכל פנקסי עירנו, וגם על החרות במצבות עתיקות פה בב״ע ישן, ולא מצאתי שום זכר פה אף לאחד מהם, ועל כן אחשוב אך למותר לשלוח לך ג״כ העתק מן הרשימה של שאר מקומות אשר שלחתי אז לברלין להחכם צונץ, כי באין ספק שכולם כבר באו רשומים אצלך בילקוטך, ואולי עוד יותר. — אך על השנית אשר שאלת ממני לכתוב לך ג״כ מתולדות הגאון בעל עבודת הגרשוני, בזה יש בידי למלאות רצונך הטוב, ולתת לך כלבבך, כיד ה׳ הטובה עלי, ואתה הסכת ושמע :

ד. תולדות הגאון בעל עבודת הגרשוני.

רבינו גרשון אשכנזי בעל ס' עבודת הגרשוני וס' תפארת הגרשוני וס' חידושי הגרשוני, נודע ביהודה ובישראל גדול שמו שהיה אחד המיוחד מן הגאונים המצוינים בדורו, תפארת ישראל והדרו, וגדולי הדור הלכו לאורו, הוא היה מן החיפים הראשונים (שו"ת פנים מאירות ח"ג סי' י"א), והוא שאמרו עליו אלו ח"ו נשתכחה תורה מישראל היה מהדר לה בפלפוליה פלפלא חריפתא לאמתה של תורה (בהקדמת הגאון ר' דוד אופנהיים ז"ל לס' תפארת הגרשוני), לפניו נפתחו שערי אורה, בנגלות ובנסתרות ובכל מקצעות התורה, ובתורתו ובחכמתו האיר לארץ ולדרים, וזרח אור לישרים, הוא היה זקן הדור ונשיאו, וגם כהן פאר בתור אב"ד ור"מ בכמה קהלות ישראל בק"ק פרוסטיץ ובק"ק הענא ובק"ק ניקלשפורג ובק"ק ווינא ובסוף ימיו בק"ק מיץ המעוטרה, ובכל מקום אשר חנה הרביץ תורה ברבים ונהג נשיאתו ברמה, וישיבתו הרמתה היתה מעולם הגדולה והמפוארה, כי רוב תלמידיו אשר שמשו לפניו בישיבה מנעוריו ועד זקנה ושיבה, כולם גדלו והצליחו ונעשו לפארי הדור ואדירי התורה, ואחד המיוחד שבהם היה ג"כ הגאון המפורסם מו"ה דוד אופנהיים ז"ל שהיה אב"ד בק"ק נ"ש ומדינת מעהרין ואח"כ בק"ק פראג ומדינת בעהמען, והוא ז"ל קשר כתרים לרבו בהקדמתו הנפלאה אשר חבר בראש ס' שו"ת עבודת הגרשוני, ועוד הפליא לעשות עוד יותר בהקדמתו לס' תפארת הגרשוני על התורה, אשר שם יתנה ג"כ צדקת רבינו ז"ל, וכל מעשה תקפו וגבורתו גם בימי זקנתו, וגודל יקר תפארת הגרשוני אשר האיר עיני כל בני הגולה בחריפתו ובבקיאתו, זה סיני ועוקר הרים, בתלמוד ובפוסקים ובארבעה הטורים א). וראה ג"כ מה שכתב

עליו

א) וראיתי להציג פה לעיני הקוראים דבריו של גדול הדור הוא הגאון מהר"ד אופנהיים ז"ל מאשר כתב בהקדמתו לס' תפארת הגרשוני כי נכבדות מדובר בה וז"ל שם: „גבר בגוברין זקן ויושב בישיבה איש שם סמיכה סמוכין לאורייתא יאי סופריה, ונשיא אלקים היה בתוכנו, וחילא לאורייתא תקיף, כמי דקלא וזקיף, ומן השמים עליו השקיף, השקפה לטובה, בהויות דאביי ורבא,

מופס

עליו הגאון הנודע מו"ה אברהם ברודא זצ"ל, בהסכמתו לס' חידושי הגרשוני אשר חבר רבינו ז"ל, והוא הגהות וחידושי דינים על ג' חלקי הש"ע ויעש"ה:

ומתולדות

מופת הדור, שם האחד המיוחד באדר היקר, אדוני מורי ורבי הגאון המפורסם ונודע בין החיים רבינו הגדול מאור הגולה ובאר הגולה, גנת ורדים, אוצר החכמה ופתח אוצרות הבינה, ושמעתתיה מבדרין בעלמא ה"ה אב"ד ור"מ עה"י פ"ה נ"י ר"ג כ"ש מו"ה גרשון אשכנזי נ"ע, שהיה אב"ד ור"מ בק"ק כ"ם ובק"ק ווינא, ובק"ק הענא ובסוף ימיו בק"ק מיץ ושם מנוחתו כבוד וכו'.

והנה לי נאה לשבח את השבח ולהעלות על במתי השבחות, כי מי שראה את החודש יבא ויעיד מארבע רוחות העולם, כמה שכרין דנגד למרי דיכי, אמר דוד המגביהי לשבת על גפי מרומי קרת על גרם המעלות וישבו ששה תלמידים באמה בת חמשה חומשי תורה, ובאמה בת ששה סדרי משנה ותלמוד, ובמשתי עומדות לעת זקנתו בישיבתו, ונפקין זקיקין דנורא מפומיה דרבי, זקן ויושב בישיבה, וכל זמן שהזקין חכמתו נתוספת תוספה מרובה על העיקר, קרני הוד והדר לו ולחסידיו, חסיד בכל מעשיו מעשה רב, כמה גדולים מעשה רבי, אלו נשתכחה ח"ו תורה מישראל הוא היה מהדר לה בפלפוליה, זאת ועוד אחרת היתה בו, דנפיק ועייל אזוזא וזוגא דרבנן, ואמר במטותא מנייכו תיתי קמאי אף ביומי ניסן וביומי תשרי, כדי לעסוק באורייתא באתרא הדין, והוא קורא והם עונים אחריו, וכאשר יענו כן יפרוץ וכן ירבה, מרבה ישיבה מרבה חכמה, והיה מתמיד עם תלמידיו בשקידה יתירה, מתמיד ומנא יותר מכדי מרהו, ויורד לעומק הלכה עם פי' רש"י ותוספות בתלמוד בבלי וירושלמי ותוספתא ספרא ספרי ומכילתא ובכל הפוסקים קדמאי ובתראי, והיה קולע אל השערה שער העליון ושער הגבוה והיה יודע לשער כמה עיפין ביה ומדקדק דקדוקי סופרים וכאשר שמענו ברכנו בקול רם על ישיבתו ברכת חכם הרזים, וברוך שחלק מחכמתו ליראיו:

וכאשר למד עם תלמידיו המקשיבים לקולו, היה קולו הולך על כנפות הארץ ארשת שפתיו שפתי דעת לדעת את העם בשבט חקירות ודרישות הוא הביא את הארבע טורים לגבולינו, ושם את עין הארץ, הוא למד בטור אורח חיים בעיון רב וגם עשה מוכני לכיור ובו שנים עשר דדין במקום בינה, להניק את מי יורה דעה, והיה בקי בטריפות כרבי יוחנן ואלה שלשה עשרה גמלין גווילין בדיני טריפות ואיסור והיתר, ומשם ראה אבן ישראל אבן העזר עזרו

מקודש

ומתולדות ימי חיי רבינו ז"ל עוד בימי נעוריו, הנה ידענו כי בימי חורפו היה רבינו מגידולי ומגדולי ק"ק קראקא, אחד מדייני העיר פה הגדולים מכת הראשונה של ג' כתות הדיינים שהיו

מקודש זאת עבודה משכנות הגרשוני, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל אלו הנשים, ויש להם שאלה בבעלים בעליהן אין עמהם, רק הלכו למרחקים, ואין האיש בביתו, לולא מעשה טבעה ספינתו בים, ובמים שיש להם סוף או אין להם סוף, ואדוני מורי ורבי היה עומד ורואה כל סביביו, והכרת פניו ענתה בם והיה מבקש לימודו ואינו מוצא אלא יגיעה, יגע ומצא מציאה בשוק בזרועו הנטויה, ובכוח פיו אמר משיב הרוח ונשב זיקות בעל שבי' לה והתירה לינשא לשוק והרבה חסד לעיגון בנות ישראל:

והנה דגל הרביעי וטור הרביעי חושן משפט על לבו הטהור, ובידו מטה משפט מטה עוז ורבים השיב בתשובה מעליא, והירנא בימי חורפי כד הוינא כי הני דהוו גרסי בי עמודא קמיה דרבי אמו"ר הגאון מופת הדור מו"ה גרשון נ"ע. עיני כל בית ישראל היה עליו בין דין לדין, בין חייב לזכאי, בין דם לדם, בין דם טהור לדם טמא, כי יפלא הדבר והלכו לאורו אחר ב"ד יפה, גם היה דורש טוב לעמו פרפראות לחכמה דרושים לכל חפציהם חפצי שמים, דורשי חמורות ודורשי רשומות, רשום בכתב אמת, חותמו חתום בלימודו, שפתי ישנים, שושנים שפת פרח שושן, חדש וישן, והנה אחר כל השבח הזה הנה זכינו ג"כ לשיחתו שיחה נאה כי הניח אחריו ברכה איזה חיבורים אשר חבר אמ"ו הגאון נ"ע, אבני נזר אבני קודש, חיבור אחד משאלות ותשובות אשר שאל בין הפרקים, והשיב מפני הכבוד, והנה השו"ת היו מפוזרים ויד כל אדם היה ממשמשים בו, וקם בנו הר"ר נתן יצ"ו תחתיו לסעדו ולתומכו והיה מלקט אותם לאחדים וחברו במחברת הקודש אשר קרא את שמו עבודת הגרשוני, ורוצה לזכות את ישראל להביא ס' עבודת הגרשוני על מזבח הדפוס ויהי כבא דברי נתן אל דוד אמרתי, לשואל כענין משיבין כהלכה ואשר בוודאי יסכימו אתי עמי כל גדולי ישראל ויושבי על מדין לגזור שאסור להדפיס שניות מדברי סופרים הס' שו"ת עבודת הגרשוני וס' תפארת הגרשוני עד כלות ט"ו שנה בלי רשיון האלוף ר' נתן הנ"ל ובאי כחו, ולהשומעים יונעם: —

וטרם אכלה לדבר אתפלל לה' שיבואו לדפוס כל החיבורים אשר חבר אמ"ו הגאון מו"ה גרשון ז"ע אשר שלשה ספרים נפתחים על פוסקים ועל גפ"ת ועל דרוש, שלשה המה נפלאו פלאים, מתוקים מדבש ונופת צופים, ועוד לו

שהיו פה בימי הגאונים מו"ה יהושע חריף בעל מגיני שלמה ומו"ה ליפמן סג"ל העלער בעל תוס' יום טוב, שהיו שניהם נשיאי העדה פה בזמן אחד, הראשון היה ריש מתיבתא והשני היה אב"ד עד שנת ת"ה לפ"ק, שאז נפטר לעולמו מהר"י בעל מג"ש ביום כ"ה בחודש אב, ונשאר בעל תוס' יו"ט לבדו פה לר"מ ולאב"ד עד סוף שנת ת"ד שאז נפטר פה ביום ו' בחודש אלול ת"ד לפ"ק, כנזכר בפנקס הישן מח"ק פה (ועל אבן מצבתו בב"ע ישן פה נחקק בטעות שנפטר ביום כ"ו בחודש אלול, וזה ללא אמת וללא נכון כי העיקר כמ"ש בפנקס הח"ק פה, והמחוקק השני שחידש את המצבה פה אחר שנתיישנה ונפלו בה בקעים, טעה ולא ידע ואשם), ובילדותו למד רבינו פה בישיבת הגאון רבינו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל שהיה אב"ד ור"מ פה (עד אמצע שנת ת' לפ"ק שאז נפטר ביום ד' עשרים בחורש אדר כמ"ש בפנקס הח"ק פה) בחברת שאר בני עליה מבני גילו מגדולי התלמידים האחרונים אשר העמיד בעל הב"ח פה בזקנתו, אשר נעשו אח"כ לגדולי הדור ומורי הוראות בישראל (ע' בשו"ת עבודת הגרשוני בסוף סימן קי"ב מה שהביא בשם שני הגאונים מורי ורבי מהרר"י ומו"ה מנחם מענדיל ז"ל), ומהם הגאון מו"ה צבי הירש בהגאון המקובל מו"ה זכריה מענדל קלויזנר שהיה נקרא ר' הירש ר' מענדלש (והוא אחיו של הגאון ר' ליב פישלש שהיה בסוף ימיו אב"ד דק"ק קראקא אחרי מות רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל שנפטר פה ך' תשרי תכ"ד לפ"ק), והגאון

לו חיבור נפלא אשר חבר אמו"ד הגאון מו"ה גרשון, חיבור על הרי"ף עם כל נושאי כליו הלכה פסוקה לארכה ולרחבה, וגם הראה ידו הגדולה וקא מחוי במחוג גם רמז ואין מספר לגדודיו, ואלו דברים שאין להם שיעור בשיעורא דרבנן לספר מדות תרומיות שמנו חכמים וכולן נתקיימו באמ"ו הגאון נ"ע הנותן אמרי שפר כונא נו"ן שערי בינה יתירה נתנה בו, היום יום שנכפל בו כי טוב כ"ד תמוז יורו משפטיך ליעקב לפ"ק, פי המדבר נאום הגבר דוד הקטן בן המנוח המפורסם הקצין מו"ה אברהם אופנהיים זללה"ה, מילידי ק"ק ווירמישא, תוך עם אני יושב עדת ישורון, פה ק"ק ניקלשפורג ובכל מדינת מעהרין, ודגלי דגל אהבה פרושה על ק"ק בריסק דליטא עם כל הסביבות והגלילות אשר סביב יחנו מחנה העברים היקרים חבצלת השרון": —

ודע

והגאון מו"ה מנחם מענדל אויערבאך בן הקצין מו"ה משולם זלמן פישהויף מיקירי נכבדי העיר ווינא, והוא המחבר ס' עטרת זקנים על ש"ע או"ה, ושלשת החברים האלה למדו ג"כ בישיבה אחת אצל הגאון מו"ה יהושיע זצ"ל בעל מגיני שלמה, ראה מזה בעטרת זקנים סי' מ"ו ובסוף סימן ס"ט, ובשו"ת עבודת הגרשוני סימן כ"ו), ועתה עלתה במחשבה לפני שהיו שלשתן גם כן מתלמידי הגאון מו"ה מנחם מענדל קראכמאל האב"ד דק"ק נ"ש והמדינה, בעל שו"ת צמח צדק, אשר גם הוא ז"ל היה משכן כבודו בימי חורפו פה ק"ק קראקא, והיה אחד מן היושבים על מדין בין כתות הדיינים פה בעירנו, ונבחר לפעמים לשבת ג"ב בתוך הוועד של הרבנים הגאונים דד' ארצות פולין בירידי לובלין ויערסלוב (כמ"ש בעצמו בספרו צמח צדק בריש סי' ט"ו), ואף הוא ז"ל היה תלמיד רבינו בעל הב"ח ז"ל מן התלמידים הראשונים אשר שמשו לפניו בישיבה בזמן קדמון בחברת הגאון מו"ה דוד סג"ל בעל הט"ז חתן בעל הב"ח שהיה בסוף ימיו אב"ד בק"ק לבוב והגליל, ועם הגאון מו"ה מנחם מענדל בס מילידי וגידולי ק"ק קראקא, ואח"ב נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק פפר"ב, והוא היה רבו של הגאון הנודע בעל שו"ת הות יאיר, (והוא לקה עמו אז בצאתו מקראקא, אוצר נחמד מאבני סגולה שו"ת כתב יד מרבו בעל הב"ח ז"ל ונדפסו אח"ב בפפר"מ ע"י בתו הגבירה אלמנת הגאון מו"ה מאיר שטערין האב"ד דק"ק אמשטרדם כנודע), וכבר דברתי אודותם במקום אחר (ראה מזה בספרי כלילת יופי ח"א בתולדות בעל הט"ז בדף נ"א ע"ב בהערה ג' שם), והנה תמצא בשו"ת צמח צדק בסימן מ"ג בראש התשובה שם שכתב „תרווייהו רבנן, הודם כזית רענן, יפיצו מעיינותיו חוצה כנחלי רענן, תלמידיי הותיקים כמו"ה הירש וכמו"ה מענדל שי'" ע"כ, וקרוב בעיני לומר שכיון על שני החברים הנ"ל הג"מ הירש ר' מענדלש האבד"ק לבוב והג"מ מענדל אויערבאך בעל עטרת זקנים שהיו שניהם תלמידיו, וגם הגאון מו"ה גרשון היה תלמידו כמבואר בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן ל"ו ויע"ש:

והנה אחרי כי שלשת החברים האלה היו מגדולי ונכבדי עירנו, זפה היו בתי מדרשם קבועים בטרם שנתקבלו לכהן פאר בקהלות

בקהלות גדולות בפולניא ובמעהרין, אמרתי לדבר מהם ג"כ מעט פה ואגע רק בראשי דברים:

א) **הגאון** מו"ה צבי הירש במו"ה זכריה הנ"ל הנקרא ר' הירש ר' מענדלש נראה מפנקס הקהל פה (של הסופר הרה"ג מו"ה מתתי' דלאקרוט בהגאון מו"ה יוסף ז"ל שהיה ספרא מתא פה בימי הגאונים מהר"י בעל מג"ש ומהרל"ס בעל תוס' יום טוב), שהיה פה בעירנו גם מקום מגורת בית אביו הג"מ זכריה מענדל ז"ל, ואחותו הגבירה מרת מלכה היתה אשת הקצין מו"ה יששכר בער כ"ץ פאפרש ז"ל בן הגביר הקצין והנדיב מו"ה בנימן וואלף פאפרש כ"ץ ז"ל אשר בנה בית הכנסת פה קראקא ונקרא על שמו עד היום הזה, ובפנקס שם בסימן אלף ותרכ"ז נמצא כתוב איך שמכרה הגבירה הנ"ל אלמנת הקצין ר' בער הנ"ל, לאחיה הרב הגאון מו"ה צבי הירש יצ"ו בהמנוח הרב כמו"ה זכריה מענדל קלויזנר ז"ל, את חזקת הכיפה אשר לה במקום קראקא, וגם כל הסחורות עם כל הארגזים ומנעולים ובנינים שיש בהכיפה הנ"ל, והודית שקבלה ממנו כל דמי המכירה עד פרוטה האחרונה וכל זה נעשה בקגא"ס ביום ה' ר' אלול ת"ט לפ"ק, נאום מתתי' דלאקרוט ספרא מתא דפה ק"ק קראקא יצ"ו, ועוד נמצא שם בפנקס בסימן נ"ג, איך שהיה להרב הגאון מו"ה צבי הירש בהרב הגאון מו"ה זכריה מענדל קלויזנר ז"ל, איזה עסקים עם הרה"ג מו"ה יששכר בן הרב מו"ה נהן אשכנזי מהילדסהיים (מחותנו של הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות), והגאון בעל תוס' יו"ט שהיה אז האב"ד פה כתב בעצמו כתב התקשרות ביניהם, ובא ג"כ על ההתום שם ביום ה' י"ג מנחם ב ק ר א ק א לפ"ק. (שהוא שנת ת"ד), „נאום יום טוב נקרא ליפמן בלא"א הר"ר נתן זללה"ה העלער" ואחרי ארך הזמן נתקבל הג"מ הירש ר' מענדלש לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב והגליל (אחרי מות רבינו בעל הט"ז שהיה אב"ד שם), ומלבוב נתקבל שוב לאב"ד ולר"מ בק"ק לובלין והגליל (אחרי מות הגאון מו"ה נפתלי הירש במו"ה בנימן וואלף חתן רבינו ר' העשיל זצ"ל שהיה אב"ד בלובלין שם), ומצאנו אותו על הרוב שהיה ג"כ ראש הוועד של גאוני דד' ארצות פולין, בירידי יערסלוב מדי שנה בשנה, ובנו היה הרב הגדול נגיד ומצוה מו"ה

יהושיע

יהושיע העשיל, אשר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל שהיה אב"ד בלבוב ככר היה הוא ראש ומנהיג פרנס העיר והמדינה בק"ק לבוב שם, והאב ובנו שניהם היו בוועד אחד בהתאסף יחדיו ראשי ומנהיגי המדינות בצירוף הרבנים הגאונים דד' ארצות פולין בעיר לובלין ביריד גראמניץ בחודש אדר תל"ח לפ"ק, אשר שם נמנו ונמרו לתת רשיון והסכמה להדפים באמשטרדם את הנ"ך עם העתקה האשכנזית, ובין הגאונים המסכימים בא עה"ח הגאון מלבוב נאום צבי הירש החונה בק"ק לבוב והגליל, ובין האלופים המנהיגים בא עה"ח שם גם בנו „נאום יהושיע העשיל בן המאוה"ג מו"ה צבי הירש יצ"ו אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל". ויתר תולדותיו ככר מבואר אצלינו בספרי כלילת יופי ח"א על רבני לבוב בסימן ח' שם, ואכ"מ להאריך בזה: —

ב) **הגאון** מו"ה מנחם מענדל אויערבאך מווינא בעל עטרת זקנים, גם הוא ז"ל היה בימי חורפו מגידולי וגדולי ק"ק קראקא, ואחד מדייני העיר פה בזמן אחד עם הגאון מו"ה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני והיה נקרא פה בשם ר' מענדל דיין, והוא היה חתן הרב הגביר מו"ה יהודה ליב בן הרב הגביר ר' משה ר' יעקב כ"ץ ז"ל מראשי ונכבדי העיר פה, והיה דר פה בבית חמיו כמה שנים גם אחרי מות חמיו הגביר הנ"ל משנת ת"ה והלאה (פנקס שם בסימן רצ"א) והיה ג"כ עתיר נכסין הון ועושר בביתו, ועסק פה בעסקי הלואות, ומצאתי ג"כ בפנקס שם (בסימן אלף ותשל"ה) שהוא עם אחיו הרב הגאון מו"ה חיים אויערבאך אשר גם הוא ז"ל היה מקום דירתו פה, קנו שניהם בשותפות חצי בית אבנים הפנימי והחיצוני מאת חמותו הגבירה מרת היסא אלמנת הגביר ר' ליב כ"ץ הנ"ל, והיה זה ביום ד' ג' אייר ת"י לפ"ק. — ואח"כ במשך הזמן מכר את הבית הנ"ל וגם המקומות שהי' לו בבית הכנסת פה, ועקר דירתו מקראקא וחזר ושב לעיר מולדתו ק"ק ווינא לבית אביו הגביר והקצין מו"ה משולם זלמן פישהויף שהיה עדיין חי אז, ושם הרביץ תורה ברבים גם אחרי מות אביו. וכפי הנראה לא זז מן העיר שם עד עת הגירוש שהיה בשנת ת"ל לפ"ק, שאז נתבטלה הקהלה משם, והלך גם הוא בגולה בין מגורשי ווינא עם אחיו הרב הגאון והקצין מו"ה זאב וואלף אויערבאך אשר בחר לו מקום לשבת בק"ק ניקלשפורק. ויהי שם לראש ב"ד וגם לראש ומנהיג הקהלה, והג"מ

מענדל

מענדל נתקבל לאב״ד ולר״ם בק״ק קראטאשין במדינת פולין גדול, ובשנת תל״ג כבר בא בהסכמה שם על ס׳ לב אריה על התורה, ושם נהג ישיבתו ברמה עם תלמידים גדולים וחשובים, בשקידה גדולה מבוקר ועד הערב מדי יום ביומו, כמ״ש בעצמו בתשובתו הגדולה הנדפסת בשו״ת אבן השוהם בסימן ס״א. והנה מלבד ספרו עטרת זקנים על ש״ע או״ח שנתפשט בכל תפוצות ישראל, (וכפי הנראה נדפס רק הקיצור ממנו), חבר ג״כ ספר עקרת הבית כמבואר בתשובתו בשו״ת אבן השוהם שם, והוא כולל פלפולים עמוקים, בסוגיות הש״ס והפוסקים, והאריך על כסאו שם גם בשנת תמ״ח לפ״ק, שאז נתן הסכמתו שם ג״כ על ס׳ חוקי חיים פירוש על ש״ע החדש מהגאון בעל ישמח ישראל, וכפי הנראה נח נפשי׳ דרב ז״ל בקראטשין שם בשנת תמ״ט לפ״ק (ונתקבל במקומו לאב״ד שם הגאון מו״ה יחזקאל סג״ל חתנא דבי נשיאה להגאון המקובל מו״ה יצחק הגדול זצ״ל אב״ד דק״ק פוזנן והמדינה, וגם הוא ז״ל בא בהסכמה על ס׳ חוקי חיים הנ״ל ביום ר״ח תמוז תנ״ג לפ״ק), ולעטרת זקנים בנים ובני בנים אשר מלאו ג״כ אחריו בתורה ובגדולה, בנו היה הרב הגדול נגיד ומציה מו״ה משה אויערבאך שהיה ראש ומנהיג בק״ק קראטאשין שם ופרנס המדינה דד׳ ארצות פולין (והוא היה חתן הגאון מו״ה שאול מקראקא בן רבינו הגדול מו״ה העשיל זצ״ל), והאריך ימים בתורה ובגדולה גם בשנת תצ״ג, שאז היה ג״כ ראש היועד למנהיגי מדינת פולין גדול דגליל פוזנן בהיותם יחדיו בוועד קודש בעיר קאבלין הסמוך לעיר קראטאשין, אשר נתני שם הסכמתם על ספר שו״ת אבן השוהם הנ״ל, ובנו היה הגאון מו״ה מנחם מענדל אויערבאך שהיה ג״כ אב״ד ור״מ בק״ק קראטאשין שם, וגם הוא בא בהסכמה שם בוועד קאבלין על הדפסת ספר אבן השוהם בין רבנן דגליל פוזנן שם בעת ההיא, ודי בזה:

ג) **ועתה** שוב נשוב לדבר ג״כ אודות הגאון ר׳ גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני אשר זה עיקר נושאנו פה, והנה את אשר אני אחשוב בזה היא כי מלבד שלשת רבותיו הגאונים בעל הב״ח ובעל מגיני שלמה ובעל צמח צדק אשר זכרנו לעיל, קבל ג״כ הגאון ר׳ גרשון ז״ל מרבינו הגדול רבי העשיל זצ״ל מקראקא, אשר לפניו הציע ג״כ כל שאלותיו וספיקותיו בדברים הנוגעים להלכה

ולמעשה

ולמעשה, ורבינו רבי העשיל השיב לו תמיד באהבה ובכבוד גדול, ודבר זה נמצא בכתובים בקובץ אחד (המונח כעת בבית עקד הספרים אשר באוקספארד) הכולל קצת שו״ת מרבינו מהר״ם מלובלין ומהגאון בעל משאת בנימן ובסופו ג״כ קצת שו״ת מרבינו רבי העשיל זצ״ל, ובאחת מתשובותיו אשר השיב שם להגאון בעל עבודת הגרשוני כתב בראש דבריו בזה״ל „טינא תקיפא, פלפלא חריפא, חרבא שליפא, הוא ניהו ידידי הרב הכולל, בכל מיני חכמה הוא כלול, גר ישראל פ״ה ר״מ ואב״ד כמו״ה גרשון יצ״ו, הנני נותן לו את בריתי שלום, מה מצאת בי כי דלקת אחרי, ובפרט בעת הזאת אשר אני יושב בגולה פה ווינא, אך לרוב ענותנותו דמר אשר הפציר בי״ וכו׳ עכ״ל (ואל תתמה על שלא קראו בשם תלמידי, כי כבר ידוע מדרכו של רבינו ר׳ העשיל שלא קרא לשום תלמיד בשם תלמידי רק בשם ידידי, אך עכ״ז לא מניתי גם את הג״מ גרשון בין תלמידי רבינו ר׳ העשיל ז״ל, יען כי עדיין הדבר בספק אצלי ואין ולאו ורפיא בידי), וכבר מבואר אצלינו בתולדות רבינו רבי העשיל ז״ל, שזה היה מעשה בשנת ת״ז שאז היה רבינו גרשון כבר אב״ד ור״מ בק״ק פרוסטיץ כמבואר בהקדמת ס׳ אור חדש להרב מו״ה חיים בוכנער מקראקא, ואולם בימי נעוריו צץ נזר תפארת הגרשוני בעירנו פה ק״ק קראקא, והיה יושב פה שקט ושאנן באהלה של תורה בבית חמיו הנגיד והקצין מו״ה ליב פאס (Poss) בן הגביר הנגיד והקצין מו״ה הירש פאס מיקירי ונכבדי עירנו, ועל שם חמיו היה נקרא גם הוא פה בשם ר׳ גרשון פאס, (פנקס הקהל של הרה״ג ר׳ מתתי׳ דלאקרוט בסוף סימן אלף וקנ״ה), ומשפחת בית פאס היא משפחה עתיקה פה בעירנו, ועודנה קיימת גם בזמננו זה, ורבינו גרשון נפל חלקו בנעימים ושם לילות כימים, ושקד הרבה על דלתות התלמוד והפוסקים ובכל מקצעות התורה בדבוק חברים ובפלפול התלמידים וחידש ג״כ הרבה חידושים יקרים ונחמדים, עד אשר עלה למעלה בתורה ובגדולה, ואז בחרו בו ראשי ואלופי העדה פה ומנוהו להיות דיין קבוע פה בין הדיינים הגדולים שהם כת הראשונה מג׳ כתות הדיינים שהיו פה מקדמת דנא, וכל דבר הקשה הביאו אליו, והוא שפט את ישראל בחכמתו ובתבונתו וכולם נתנו כבוד לשמו והיו חשים לפקודתו:

והנה

והנה אחרי מות אשתו הראשונה בת הקצין ר' ליב פאס הנ"ל התחתן עמו רבו הגאון ר' מנחם מענדל בעל צמח צדק ונתן לו את בתו לאשה, והנה תואה בס' שו"ת צמח צדק בסימן קי"ז באמצע התשובה אשר השיב שם הגאון המחבר לחתני הגאון ר' גרשון שכתב אליו בזה"ל „אדרכן מלתא שהמנוח ר' הירש פאס שהיה חמיך זקנך מאשתך הראשונה מכר בהקפה סחורה לאיש אחד מק"ק לונשיטץ וזקפה עליו במלוה שעשה לו שטר חיב לזמן, ואח"כ לא היה יכול האיש ההוא לשלם לכל בעלי חובות, ולקח המנוח ר' הירש פאס מקראקא כתב מן מורי ורבי בעל הב"ח למנהיגי ק"ק לונשיטץ וכתב הרב בפשיטות אליהם שיש לר' הירש הנ"ל דין קדימה לשאר בעלי חובות, יהיתי נושא ונותן לפניו כתלמיד לפני הרב" וכו' עכ"ל בעל צ צ שם, והנה גם רבינו בעל הב"ח ז"ל היה חמיו זקנו של הג"מ גרשון מאשתו הראשונה, ולכן תמצא דבכל מקום שמזכיר בספרו עבודת הגרשוני וכן בספרו חדושי הגרשוני את בעל הב"ח ז"ל כתב עליו מוח"ז, שהוא ר"ת מורי ורבי חמי זקני, וראה מזה ג"כ בשו"ת עבודת הגרשוני בסוף סימן י"ז בתשובתו אשר השיב שם לבנו הג"מ משה שסיים שם בסוף דבריו „עיין מה שכתב בזה מורי ורבי אביך זקן זקנך בב"ח סימן כ"ט נ"ל גרשון אשכנזי" עכ"ל, (ובפנקס העיר פה נמצא שם ג"כ שהניח אחריו הקצין ר' הירש פאס עזבון גדול ואלמנתו הגבירה מרת טעלציל היתה נושאת ונותנת פה בעסקי הלואות על בתים ונחלאות, כן הוא בפנקס שם בסימן קל"ה מיום ה' בר"ח טבת ת"ה לפ"ק, ועוד שם בסימן תקס"ט מיום ה' ג' סיון ת"ו לפ"ק). —

והנה בפנקס שם מצאתי הרבה פעמים שמו של רבינו גרשון אשכנזי חתום בין הדיינים הגדולים אשר באו על החתום בפסקי דינים שיצאו מתחת ידם, והוא בא על החתום תמיד „נאום גרשון אשכנזי", והסופר הרה"ג ר' מתתי' דלאקרוט קיים בכל מקום התימת ידו וקרא אותו בשם ר' גרשון פאס דיין דפה, כן היא בפנקס שם בסימן אלף וקמ"ב בפסק דין מיום א' מ"ז למב"י ת"ח לפ"ק, ובאו שם על החתום נאום תולעת יעקב בלא"א מו"ר הגאון ר"מ ר"א ר"י זללה"ה, ונאום משה יצחק רייגבאך, ונאום גרשון אשכנזי, והסופר קיים אח"כ חת"י ישם, וכן עוד בהרבה מקומות בפנקס שם, ואשר

ואשר בא הג"מ גרשון על החתום באחרונה, היא מפני שהוא היה הצעיר שבהם, ורווחא שביק למאן דקשיש מיניה:

ורבינו גרשון שמח לבו ורחב מדי שבתו פה ק"ק קראקא בין גדולי הדור ואדירי התורה, אשר כל הארץ האירה מכבוד תורתם, והוא היה משתעשע בדברי חכמתם, ומצא אור ועינג בחברתם, אור חדש ואור יקרות, הן בנגלות והן בנסתרות, כי בימים ההם היתה העיר קראקא כלילת יופי משוש כל הארץ עיר גבורים מלאה חכמים וסופרים, כי מלבד שני רבני וגאוני העיר והם מהר"י בעל מג"ש ומהרל"ס בעל תוס' יום ט"ב אשר עמדו אז בראש כל העדה היו פה עוד ג' כתות הדיינים אשר כולם היו גאונים מצוינים, גם זקנים וישישים אנשי שם מגאוני קשישאי, ומהם אשר נתקבלו אח"כ לאב"ד ולר"מ בקהלות שונות, כמו הגאון מו"ה מרדכי קראשניק המובא בבאר הגולה על ש"ע או"ח בסימן תקפ"ה שהוא היה דיין הגדול פה ובא עה"ח בפסק דין אחד מיום ד' כ"ו חשון ת"ג לפ"ק ביחד עם הגאון מהר"י בעל מג"ש (בפנקס שם בסימן צ"ז) ואח"כ נתקבל מפה לאב"ד ולר"מ בק"ק לונשיטץ (פנקס שם בסימן תפ"ח), וגם הגאון הנודע מו"ה משה רבקש בעל באר הגולה היה אז מחכמי וגדולי ק"ק קראקא, ופה יקה דברים עם הגאון מהר"ם קראשניק הנ"ל, כנזכר בפנקס שם, שהיה דר פה בין בני משפחתו, ואח"כ קבע מקום מגורת בעיר ווילנא (והזכם ש"ף בעל קריה נאמנה לא ידע מזה). — וכן הגאון מו"ה יצחק איילנבערג שהיה נקרא פה בשם ר' יצחק פריפסלים, והוא היה דרשן ודיינא פה קראקא מבית דינו של רבינו בעל הב"ח ז"ל, והוא בא עה"ח על פסק דין מיום א' ר"ח כסליו ת' לפ"ק ביחד עם רבינו בעל הב"ח, וחתם שם נאום יצחק איילינבערג (פנקס שם בסימן אלף וכ"ט), וגם אח"כ כמה פעמים על פס"ד מיום א' ז"ך טבת ת"ו לפ"ק (פנקס שם סימן תש"מ), ומיום א' פרשת תזריע ת"ז לפ"ק (פנקס שם בסימן תתצ"ו), וכיוצא בזה עוד במקומות שונים שם, ואח"כ נתקבל מפה לאב"ד בק"ק ניישטאט, ומשם לק"ק ליסא ושם נתן הסכמתו על ספר תיקוני שבת עם פירוש מנחת יעקב (דפוס דיהרנפורט תנ"ב), ונין ונכד לו הרה"ג מו"ה יעקב במו"ה חיים איילינבערג מקראקא בעהמח"ס תולדות יעקב על התורה (דפוס פיורדא תפ"ו לפ"ק), וכמהום עוד

הרבה

הרבה זולתם ואכ"מ להאריך בזה, — ומלבד זה היו נמצאים אז בעירנו ג"כ הרבה מגאוני וחכמי העיר אשר מלבד הנגלות היה להם ג"כ עסק בנסתרות, והעמיקו הרבה בחכמת הקבלה וברזי התורה, ורבינו גרשון נלוה ג"כ עמהם ולקח חבל בחבורתם, להמתיק סוד יחדיו בישיבתם, עד אשר נפתחו לפניהם שערי אורה, וראו אור יקרות בעינים מאירות, ורובם היו מתלמידי הגאון רנ"ש בעל מגלה עמוקות, ומתלמידי רבינו בעל הב"ח ז"ל, אשר כולם היו מיודעי ח"ן ולדוגמא ארשום פה רק איזה מהם: א) הרה"ג המקובל מו"ה יודא זעלקיל מזי"א אשכנזי, והוא היה חתנו ותלמידו של רבינו בעל הב"ח, ודיין הגדול פה מבית דינו של הג"מ יהושיע בעל מג"ש (כמבואר בשו"ת פני יהושיע ח"ב סימן ס' בגביות עדות שם), ב) הרה"ג המקובל מו"ה ברכיה שפירא דרשן ודיינא פה ק"ק קראקא בעהמח"ס זרע בירך על התורה, והוא היה מתלמידי רנ"ש בעל מגלה עמוקות כמבואר בהקדמתו שם, ג) הרה"ג החסיד מו"ה יונה בן החבר רבי יחיאל ז"ל שהיה נקרא ר' יונה רא"ח קראכמאלש דיין דפה (והוא מובא בטורי זהב על חו"מ סוף סימן ע"ב), ד) הרה"ג המקובל מו"ה צבי הירש בן הישיש מו"ה שמשון טוכפירער ז"ל מתלמידי רבינו בעל הב"ח ז"ל, והוא בעהמח"ס נחלת צבי על מסכת אבות ע"ד פשט וע"ד הקבלה ונדפס בוויניציאה בשנת ת"ך לפ"ק, והוגה ברוב עיון ע"י הגאון המקובל מו"ה משה זכות ז"ל אשר היה אז עומד נצב על מלאכת הג"ה בוויניציאה שם והסכימו על הדפסתו גאוני מדינת פולניא והם הרה"ג מו"ה יודא זעלקיל מזי"א אשכנזי מקראקא הנ"ל, והרה"ג מו"ה אליעזר איש צבי האבד"ק אפטא בעל ספר דמשק אליעזר על מס' חולין, ואח"כ באו שם הסכמות רבני וגאוני ק"ק קונסטאנטינאפל יעוד שאר גאונים ומכללם גם הגאון הגדול בעל כנסת הגדולה, ה) הרה"ג המקובל מו"ה חיים בוכנער בהרב מו"ה בנימן זאב ז"ל בעהמח"ס אור חדש על ברכת הנהנין, והוא נזכר הרבה פעמים בפנקס הקהל פה שהוא וכל אחיו היו כולם ת"ח מצוינים והוא עלה על כולם בתורתו ובחכמתו בנגלה ובנסתר, והוא הראה הלכה לתלמידים לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, ובמסתרים חשקה נפשו לעסוק בחכמת הקבלה, ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד בק"ק איברנפורט ובק"ק לאקינבאך. ומשם בא לווינא וקבע ישיבתו שם כמה שנים, ובשנת תכ"ט שנה אחת קודם

הגירוש מווינא, לקח שם הסכמות מן הגאון האב"ד דשם מו"ה גרשון אשכנזי ומבית דינו הצדק, ומן הגאון המקובל ר׳ יעקב טעמירלש ז"ל, להדפיס ספרו אור חדש הנ"ל, ונלוה עמהם גם שאר גאוני הדור ההוא, ונדפס ספרו איזה פעמים ונתפשט בכל תפוצית ישראל:

ובעת ההיא בחודש שבט ת"ז לפ"ק בא ג"כ לשכון כבוד בעירנו אחד המיוחד מבני עליה צעיר לימים ואב בחכמה והוא הרה"ג המקובל מו"ה יוסף שמואל בהרב הגדול מו"ה צבי הירש ז"ל מקרעמניץ, דאחרי שמתה עליו אשתו הראשונה בא לקראקא ונשא פה לאשה את הגבירה מרת קילא בת הקצין מו"ה חיים ר׳ ישעיהס צורף אשר היה לו הון ועושר בביתו, והוא החזיק אותי בביתו והרבה לו מוהר ומתן כנזכר בפנקס הקהל פה (כסימן תתקכ"ו ובסימן אלף ור"ל), ומני אז קבע פה ג"כ בית מדרש להרביץ תורה ברבים, והיה לו שעשועים בפלפולא דאורייתא וברזין דאורייתא עם חבורתא קדישתא פה, ובתוכם קדוש ישראל הגאון מו"ה גרשון אשר היה להם לעינים, ובמשך הזמן נתקבל הגאון ר׳ יוסף שמואל הנ"ל לדיין מבית דין הגדול דפה, ובסוף ימיו נסע מפה לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ ושם מנוחתו כבוד, וכבר כתבתי מתולדותיו במאמר מיוחד בספרי אשר חברתי על גדולי ק"ק קראקא ואב"מ. — והנה בימים ההם באו לקראקא גם כן הרבה גדולי ישראל להדפיס פה ספריהם אצל המדפים ר׳ נחום מייזליש פה, ומהם גם שני כהנים גדולים, ה"ה הגאון מו"ה צבי הכהן בהגאון מו"ה יוסף כ"ץ ז"ל תלמיד רבינו בעל הב"ח והוא הוציא לאור פה ספרו נחלת צבי על ש"ע או"ח (ובהיותו יושב פה בכל משך זמן הדפסת ספרו השתעשע עם הגאון מו"ה גרשון ז"ל בפלפולא חריפתא), — והגאון מו"ה שבתי הכהן בהגאון מו"ה מאיר כ"ץ ז"ל, והוא הוציא לאור פה ספרו שפתי כהן על ש"ע יו"ד (כנזכר בפנקס הקהל פה כתב התקשרות שלהם עם המדפים דפה), והגאון הש"ך היה לו ג"כ אהבה וריעות פה עם הגאון מו"ה גרשון ז"ל אשר היה מחותנו, והוא היה ג"כ המוציא והמביא לשלם להמדפים ולהפועלים בעד הדפסת ספר הש"ך, כי היה לו אוהב דבק מאח, ונזכר ג"כ בש"ך שם בסימן צ"ח סק"ב, והוא מסובב בשני חצאי ענילה שם, לאות כי הוסיף דבר זה פה בקראקא לאחר גמר ספרו, (וכן אתה מוצא

ג"כ

ג"כ דבכל מקום שהשיג הש"ך ע"ד המעדני מלך על הרא"ש מבעל תוס' יו"ט שם תמצא תמיד תשובת התוס' יו"ט בצדו, מה שהשיב פה לבעל הש"ך לתרץ דבריו ומסובב ג"כ תמיד בב' חצאי עגולה, לאות כי הוסיף הדברים לאחר גמר ספרו) : —

ודע כי משך זמן שבתו של רבינו גרשון ז"ל פה ק"ק קראקא על כסאות המשפט וההוראה היה עד סוף שנת ת"ט לפ"ק, שכן מצאנו אותו חתום על פסק דין אחד שנעשה פה קראקא ביום א' דר"ח כסלו ת"ט לפ"ק, (בפנקס הקהל שם בסימן אלף תע"ה), וכן מצאנו ג"כ שנעשה פעם ערב קבלן בעד איש אחד מפה ביום ב' ג' מנחם ת"ט לפ"ק (פנקס שם סימן אלף תקמ"ב), ואולם בזמן החורף ביום ב' חמשה עשר בשבט ת"י לפ"ק ככר מצאנו אותו יושב על כסאו בתור אב"ד ור"מ בק"ק פרוסטיץ במדינת מעהרין, ושם הסכים אז בשריותא דעגינה א' עם חיתנו הגאון מהר"ם קראכמאל בעל צמח צדק האבד"ק נ"ש והמדינה ועם הגאון מו"ה שמעון שפירא האבד"ק פראג (שו"ת צמח צדק סימן מ"ה), ובפרוסטיץ שם כתב גם כן תשיבתו הגדולה והרחבה להצדיק הוראת הגאון בעל טורי זהב, ע"ד אשר הורה לתלמיד אחד של הגאון ר' גרשון מדי עברו דרך עיר העלישויא, שמותר לו לישא אשה על אשתו שנשבית בין הקדריים ויצא עליה קול שהמירה דתה מחמת אונס, וחלקו על הוראה זו כל חכמי המדינה שם, ובראשם הגאון מהר"ם בעל צמח צדק שהיה אז אב"ד דק"ק נ"ש וכל מדינת מעהרין, והג"מ גרשון עמד אז לימין צדקו של רבינו בעל הט"ז, והראה נפלאות בתשובתו שם בנדון זה (שו"ת עבודת הגרשוני סימן ל"ו), וסוף הדבר מה עלתה לה תמצא בשו"ת צמח צדק בסימן ע' יעש"ה, והנה בעודנו יושב על כסאו בעיר פרוסטיץ הקרה ה' לפניו כי זרח שמשו של הגאון רבינו הגדול מו"ה העשיל לובלין זצ"ל, והופיע באור תורתו בעיר ווינא אשר בא ישמה לצורך טובת הכלל שבמדינות פולין וליטא אשר היו נתונים אז במצור ובמצוק באין עוזר ותומך, ובעבור זה התמהמה בווינא שם זמנים טובא, ואז מצא הג"מ גרשון עת מוכשרת להריץ לפניו כל שאלותיו וספקותיו, ורבינו ר' העשיל זצ"ל השיב לו בכל פעם באהבה ובכבוד גדול ובאחת מתשובותיו אשר השיב לו כתב בראש דבריו בזה"ל „טינא תקיפאי פלפלא

חריפא

חריפא, חרבא שליפא, הוא ניהו ידידי הרב הכולל, בכל מיני חכמה כלול, נר ישראל פ״ה ר״מ ואב״ד כמו״ה גרשון יצ״ו, הנני ניתן לו את בריתי שלום, מה מצאת בי כי דלקת אחרי ובפרט בעת הזאת אשר אני יושב בגולה, אך לרוב ענותנותו דמר אשר הפציר בי״ וכו׳, ובסוף תשובתו שם סיים „ועוד היה לי להאריך בזה אלא שאין מדרכי להאריך, ובזה יניח מעלתו שקט ושאנן כזית רענן, כ״ד הטרוד ויושב בגולה יהושיע העשיל בלא״א הגאון מו״ה יעקב זללה״ה פה ווינא״ ע״כ, (ודבר זה נמצא בכתובים עד היום הזה בקובץ אחד הכולל קצת שו״ת מרבינו מהר״ם מלובלין ומהגאון בעל משאת בנימן ובסופו באו ג״כ קצת שו״ת מרבינו הגדול מו״ה העשיל זצ״ל, והוא כעת בבית עקד הספרים אשר באקספארד), וכל זה הי׳ בשנת ת״ז שאז היה הג״מ גרשון עדיין רב אב״ד בק״ק פרוסטיץ כמבואר בהקדמת ס׳ אור חדש להרב מו״ה חיים בוכנער מקראקא:

ואם אמנם כי בשכון רבינו גרשון בפרוסטיץ היה אז עדיין צעיר לימים, עכ״ז כבר נתפרסם יקר תפארת גדולתו בכל הארץ, עד שרבים מגדולי הדור פנו אליו ושחרו פניו לבא עמהם בצרופא דהבנן, ולחות דעתו הרחבה בשריותא דעגונה, והוא ז״ל לא השיב פניהם ריקם והשיב להם תשובה גדולה ורחבה, ובמקום גדולת שם אתה מוצא ג״כ ענותנותו, כן תראה ממ״ש בשו״ת עבודת הגרשוני בסימן ס״ז בנדון עגונה אחת שומרת יבם שהוגבה עדות עליה בק״ק ניקלשפורג בפני ב״ד הגדול של הגאון מהר״ם בעל צמח צדק האב״ד דשם, ושלחו מתם להגאון מו״ה פייבוש האבד״ק ווינא לחות דעתו בזה והשיב להתירה, ואח״כ שלחו הדברים ג״כ להגאון מו״ה גרשון, וע״ז השיב להם שם בזה״ל „הנה הלב יודע מרת נפשו, ואנכי רואה את נגעי עצמי ואני יודע את מך ערכי, שלא שמשתי כל צרכי, ולתקוע את עצמי לדבר הלכה למעשה רב מי אנכי, ובפרט באשר שדבר זה נפתח בגדול ה״ה הגאון כמו״ה פייבוש ר״מ ואב״ד דק״ק ווינא יצ״ו אשר כתב להלכה למעשה שהאשה הנ״ל אשת המת תהיה חוצה לכל גבר די תצביין, אך ורק במקום גדולתו ענותנותו ושדי ביה תנאי באופן שיסכימו עמדו עוד שני רבנים קשישאי ובתוכם הגאון הרב שבעירם״ ע״כ, והנה אין אני כדאי ליטול עטרה לומר אני בעל הוראה ישיש וקשישי כי חכמה אין כאן וזקנה אין כאן

כי

כי צעיר אנכי לימים ע"כ זחלתי ואירא, ואף גם שמיראי הוראה אני אפילו בדבר קל וק"ו בדבר חמור, אך ורק באשר ששלמים וכן רבים העתירו עלי במפגיע ונעתרות נשיקות שבל אמנע טוב מלחוות דעתי הקלושה, בכן לא יכולתי לומר נואיש לדבריהם ובטלתי רצוני מפני רצונם, והרכנתי להם את ראשי להעשות סניף לשני המאורות הגדולים ה"ה הא' היא הגאון הגדול כמו"ה פייבוש הנ"ל אשר גלה דעתו טפחיים דההיא אתתא שריא, והאחרון החביב ה"ה אדוני מ"ו חמי הגאון הגדול המיפלא כמהר"ר מענדל נר"ו ר"מ ואב"ד דק"ק נ"ש והמדינה יצ"ו אם גם הוא יגלה דעתו הרמה דההיא אתתא שריא, אזי דעתי דעת פעיטות תעשה סניף לדעתם" עכ"ל הגאון ז"ל הצורך לעניננו ועוד יביאר גם להלאה מזה:

והנה מק"ק פרוסטיץ נתקבל רבינו לאב"ד בק"ק הענא, וכפי הנראה לא ישב שם רק זמן קט, כי מיד לאחר מות חותנו הגאון מהר"ם בעל צמח צדק בניקלישפורג (ב' שבט תכ"א) נקרא רבינו גרשון לבא ולמלאות את מקום חותנו ונעשה אב"ד ור"מ בק"ק נ"ש והמדינה, ובימים ההם היתה גם העיר נ"ש מלאה חכמים וסופרים, וגם ישיבה גדולה ומפוארה היתה שם בעת ההיא, ורבינו גרשון שמח לקראתם, והתענג בחברתם, כי כל ישעו וכל חפצו היה להשקות מנחל עדניו כל צחה צמא למים, להגדיל תורה ולהאדירה, וחפץ ה' הצליח בידו כי העמיד תלמידים הרבה פארי הדור ועמודי ההוראה,— ובשבתו על כסאו שם פנה אליו גם הכהן הגדול הגאון מו"ה אפרים כהנא מווילנא בעל שו"ת שער אפרים (חברו של רבינו בעל הש"ך ז"ל), והציע לפניו כל שאלותיו וספקותיו בדברים הנוגעים לדינא, ובקש ממנו להשיב לו חות דעתו הרחבה, ראה לדוגמא בשו"ת שער אפרים בסימן ל"ח שכתב שם בראש דבריו בזה"ל „טנרא תקיפא, חרבא שליפא, סכינא חריפא, אמרתו צרופה, מנופה בי"ג נפה, הוא אהובי ומיודעי המאור הגדול המאיר בכל המדינה, קברניטא הספינה, קנה בינה, ה"ה הגאון ר"מ ואב"ד כמו"ה גרשון אשכנזי, נרו יאיר ויזרח, בהבל פיו נשרף עוף הפורח, וצדיק כתמר יפרח. הנה באתי לדביר היכלו לשחר פניו, ולדרוש בשלום תורתו ומשנתו, ע"ד אשר נשאלתי שנשלו חמאה בקדרה של בשר בן יומו, אי שרינן להדליק בחמאה במקום נר" וכו' ע"כ, וישם בסימן נ"ב תמצא ג"כ מה שהשיב לו

לו רבינו גרשון על שאר שאלותיו שהציע לפניו, באהבה ובכבוד גדול, וז"ל שם „רב כהנא ורב חסדא ורב חנינא ה"ה אהובי ידידי הגאון הגדול כמו"ה אפרים יכהן פאר ויבוקש תורה מפיהו בנדון איך לשער הדפנות של הכלי שיהי' ששים וכו', ממני אוהבו כנפשו נאום הטרוד גרשון אשכנזי חונה פה ק"ק נ"ש יום ב' כ"ד שבט תכ"ב לפ"ק", ע"כ. והנה לא ארכו לו ימי ישבתו גם בק"ק נ"ש שם רק כשלש שנים ועוד, כי מיד לאחר שנסע הגאון ר' ליב פישלש ז"ל שהיה אב"ד בק"ק ווינא שם, לשבת על כסא הרבנות בק"ק קראקא אחרי מות רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל שהיה אב"ד פה בעירנו, ונפטר בשנת תכ"ד לפ"ק, אז קבלו ראשי ומנהיגי העדה בווינא שם את הגאון רבינו גרשון להיות אלוף עירם ולכהן פאר בתור אב"ד ור"מ בק"ק ווינא ולמשול ממשל רב גם בכל מדינת עסטרייך ובק"ק נ"ש ומדינת מעהרין נתקבל שם לאב"ד ולר"מ גיסו הגאון מו"ה אהרן יעקב בהרב מו"ה יחזקאל ז"ל שהיה ג"כ חתנו של מהר"ם בעל צמח צדק (ראה מזה בסוף ס' שו"ת צמח צדק בסימן קכ"ז בקונטרס אחרון מבן המחבר שם); והוא בא בהסכמה על ס' אור חדש מהרה"ג מו"ה חיים בוכנער מקראקא בר"ח אייר תכ"ט לפ"ק ונפטר שם כ"ו ניסן תל"א, ונתקבל במקומו לאב"ד ולר"מ בק"ק נ"ש שם גיסו הגאון מו"ה יהודה אריה ליב בהגאון בעל צמח צדק (וחתן הקצין הרב הגדול מו"ה משה מירלש מווינא) והוא הנזכר ג"כ בס' משנת רבי אליעזר על התורה (פ' בראשית דף ט' ע"א), ומקודם היה אב"ד בק"ק טרעביטש ומשם נתקבל לק"ק נ"ש, ורב המדינה היה אז הרה"ג מו"ה משה יצחק יהודה ליב במו"ה נפתלי ז"ל האבד"ק העלישויא, ושניהם באו בהסכמה בשנת תל"ג על ס' לב אריה על התורה (ובק"ק טרעביטש נתקבל שם במקומו גיסו הרה"ג מו"ה דוד במו"ה ישראל איסרל מווינא שהיה ג"כ חתן הגאון בעל צמח צדק. ובשנת תס"ב הסכים שם על ס' עבודת הבורא דפוס זילצבאך תס"ז ונפטר שם זקן ושבע ימים בשנת תע"ח, ובנו הרה"ג מו"ה מנחם מענדל אשר היה לפנים אב"ד בק"ק רויסניץ ואח"כ ראב"ד בק"ק נ"ש מלא את מקום אביו והיה ג"כ אב"ד בק"ק טרעביטש שם, ובשנת תע"ח הסכים שם על ס' דמשק אליעזר פי' על קצור תורת חטאת, ואח"כ בא בהסכמה על הדפסת האלפסי באמשטרדם

בשנת

בשנת ת״פ, והוא אבי הרה״ג מו״ה אריה יהודה ליב שהיה אב״ד בק״ק מעזריטש במדינת מעהרין וגם הוא בא בהסכמה בשנת תע״ח על ספר דמשק אליעזר הנ״ל) :

והגאון מו״ה גרשון נהג נשיאותו ברמה בעיר ווינא העליזה, ובכל מדינת עסטרייך (וגם כל קהלות הקודש שבמדינת מעהרין כולם אגפיה דעסטרייך הם כמבואר בס׳ עבודת הגרשוני בסימן ל״ו בתשובת הגאון בעל צמח צדק לחתנו הגאון המחבר), ובית דינו הגדול בווינא שם היו אז הגאונים מו״ה אורי ליפמאן במו״ה אהרן ז״ל דרשן דק״ק ווינא (ולפ״ד הוא הנזכר ג״כ בשו״ת צמח צדק בסימן מ״ט), ומו״ה מרדכי מאדיל במו״ה דוד איש מבית לוי איטונגא, ומו״ה נפתלי הירץ הלוי קאמין במו״ה אברהם ז״ל, וכל אלה הגאונים באו ג״כ בהסכמותיהם על ס׳ אור חדש להרה״ג מו״ה חיים בוכנער מקראקא בשנת תכ״ט, אחרי הסכמת הגאון מו״ה גרשון שהיה האב״ד שם, ומלבד הדיינים היה שם בעת ההיא גם מתושבי העיר הרבה תלמידי חכמים וגאונים מצוינים פארי הדור ונטורי קרתא אשר נתקבלו לאחר הגירוש לרבנים ותופשי ישיבות בקהלות גדולות ומפוארות, עוד היה שם בעת ההיא ג״כ חבורתא קדישתא חסידים ופרושים ואנשי מעשה אשר עסקו ג״כ בנסתרות וברזי התורה, כקטן כגדול כדבר איש האלקים הגאון המקובל הגדול מו״ה יעקב טעמירלש מווירמייזא ז״ל בעהמח״ס ספרא דצניעותא דיעקב בהסכמתו לס׳ אור חדש הנ״ל אשר בא מירכתי צפון מעיר ק־עמניץ אשר בגליל וואהלין במדינת פולין וקבע בית מדרשו לתורה ולתעודה בק״ק ווינא שם (ונפטר שם עוד קודם הגירוש) ורבים מגדולי הדור היו מסתופפים בבית מדרשו שם לשמוע מפיו דברי אלקים חיים בחכמת הקבלה וגם הגאון מו״ה גרשון קבל ממנו כמבואר בהסכמתו לס׳ ספרא דצניעותא דיעקב כאשר כבר הרחבתי הדבור בזה בתולדות הגאון ר׳ יעקב טעמירלש ז״ל ואין פה המקום להאריך בזה ג).

ומלבד

ג) ודע כי בין להקת חכמי המקובלים אשר היה אז בעיר מלוכה ווינא מצאנו ג״כ ארבעה חכמים מבעלי תריסין אשר היו מצוינים שהעמיקו הרבה בחכמת הקבלה, יותר מכולם והם א) הרה״ג המקובל מו״ה יו״ט ליפמן במו״ה עזריאל ז״ל אשר לאחר הגירוש מווינא נתקבל לאב״ד ולר״מ בק״ק פרעסבורג,

והוא

ומלבד כל אלה היה בעיר ווינא שם תמיד קביץ גדול גם מחכמים גדולים ומצוינים ממקומות אחרים, כאשר הראיתי ע"ז בתולדות גדולי ק"ק ווינא אשר שם נקהלו ונועדו יחדיו הרבה מבעלי תריסין, וכל דבר הקשה הביאו לפניהם, ומהם יצאה הוראה לכל ישראל. ועד שנת גזירת הגירוש היתה העיר ווינא עוד צהלה ושמחה מקול מצהלות

והוא בא בהסכמה בשנת תנ"ה על ספר ויקהל משה מהמקובל ר' משה ב"ר מנחם מפראג ז"ל, ב) הרה"ג המקובל מו"ה ישראל בן הקצין הנדיב המפורסם מו"ה קאפיל סג"ל מווינא, אשר לאחר הגירוש נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ברודא ואח"כ למדינת ווירצבורג, וגם הוא בא בהסכמה בשנת תנ"ו על ספר ויקהל משה הנ"ל. ג) הרה"ג המקובל מו"ה חיים בוכנער מקראקא, בעל ס' אור חדש הנ"ל אשר כבר ידוע שהוא קבע בית מדרשו בווינא שם עד עת הגירוש, ד) הרב המקובל מו"ה שמואל פייבוש כ"ץ בהגאון מו"ה יוסף הצדיק בן רבינו הגדול בעל הסמ"ע ז"ל, שהיה נקרא בשם ר' פייבש ר' יוזפא ר' פלק'ש אשר לאחר הגירוש היה נע ונד בארץ עד בואו לעיר וויניציאה ושם הוציא לאור בשנת תנ"ד את ספרו לקט שמואל וס' דרוש שמואל על התורה, והנה ארבעה חכמים האלה נכנסו לפרד"ס, ואולם רק השלשה הראשונים יצאו בשלום, אבל האחרון שהוא בן בנו של רבינו בעל הסמ"ע ז"ל הציץ ונפגע, כי כל מעיין בספרו לקט שמואל בערך משיח בסימן א' יראה מיד שנבלע בו ארסו של התועב שבתי צבי שר"י, שכתב שם „שאעפ"י שנעלם בשנת תל"ד, עכ"ז כשיעברו ארבעים ושתים שנים בשנת תע"ו יחזור ויבא" וכו' ע"כ, והם דברים שאסור לשמוע, והנה בימי חורפי כאשר ראיתי דבר זה תמהתי על חכמי הדור בזמנו על שלא דנו את ספרו זה לגניזה, כמו שעשו כן לספר כתר יוסף פירוש על סדר התפלה שחבר המקובל ר' יוסף ב"ר משה בעהמח"ס צפנת פענח חדש וס' חילוקא דרבנן וחכמי הדור מצאו בס' כתר יוסף קצת כוונות ורמזים על התועב ש"ץ הנ"ל ע"כ דנו אותו לגניזה, והמקובל ר' יוסף זה היה בתחלה דרשן ודיינא בק"ק פרעמיסלא, ואח"כ היה נע ונד בארץ, כי כפי הנראה היה נרדף בעבור זה מאנשי ארצו, עד שהוכרח לעזוב את ארץ מולדתו וקבע דירתו בעיר ברלין אשר בעת ההיא רבו שם אוהבי חכמת הקבלה על ידי הרבה גדולים ממגורשי ווינא אשר קבעו דירתם בעיר ברלין ורובם היו אז מיודעי ח"ן, ואז חנה שם גם הגאון המקובל הגדול מו"ה מיכל חסיד זצ"ל שהיה בעת ההיא ראש ישיבה בבית המדרש שם ואח"כ נתקבל גם לאב"ד בברלין שם כידוע, ובעל כתר יוסף

אוה

מצהלות בעלי תריסין המנצחים זה את זה בהלכה ומקול תרועת מלחמה במלחמתה של תורה ע"י פארי הדור ואדירי התורה אשר האירו פני תבל בתורתם ובחכמתם, ובשנת תכ"ט היה נמצא בתוך להקת הגאונים בווינא שם גם גאון הגאונים עטרת תפארת ישראל ורבן של כל בני הגולה מו"ה אהרן שמעון שפירא זצ"ל, האב"ד דק"ק פראג והמדינה, והוא אשר כבר זרחה שמש תורתו בק"ק פראג שם עוד בימי רבינו הגדול בעל הב"ח זצ"ל כמבואר בשו"ת ב"ח החדשות ועתה הופיע באור תורתו בק"ק ווינא העליזה אשר בא שמה לפי שעה ולהוראות שעה (ושם נתן ג"כ הסכמתו על ס' אור חדש לר"ח בוכנער מקראקא), ורבינו גרשון פליג ליה וקרא רבא מרחוק (בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן נ"ט), ומכש"כ מקרוב, ובשנת תכ"ח שנתים ימים קודם הגירוש היה שם בווינא גם הרב הגאון מו"ה שמואל במו"ה דוד הלוי בעל ספר נחלת שבעה, וגם הוא לקח שם דברים עם הגאון מו"ה גרשון ז"ל בענינים הנוגעים לדינא (נחלת שבעה מהדורא בתרא דף ל"ב ע"א) וכה עמדו בשלותם ובגדולתם בעיר ווינא שם עד שנת ת"ל לפ"ק שאז יצא הקצף על פי פקודת הקיסר לגרש כל הקהל הקודש מעיר הבירה ומכל מדינת עסטרייך הם ונשיהם וטפם, ולא הועילו כל הבקשות וכל השתדלות גם מקרובי המלכות לבטל הגזרה הרעה ההיא אף ברצוי בספים, כי המלך דבר רדה, והדת נתנה בווינא הבירה, ונתגרשו כולם, ביד חזקה

אוה למושב לו בעיר ההיא ונפטר שם בשנת הס"ג לפ"ק, וכעת ראיתי שאין לתמוה כלל על חכמי הדור על שלא דנו את הס' לקט שמואל לגניזה, כי הם ז"ל ראו לגזור גזרתם רק על הס' כתר יוסף מפני שהוא פירוש על סדר התפלות מכל השנה שהוא דבר המסור לכולא עלמא, ובעבור זה חששו דלא ליפיק מניה חורבא פן יעלה על לב איזה אדם לכוון בתפלתו מחשבת פגול שיהי' לרצון לש"ץ וכת דיליה, לא כן באחר ספרים זולתו שהם מונחים כולם בקרן זוית אין דורש ואין מבקש אחריהם לא גזרו ולא חששו כלל, כי אף אם ימצא איזה קורא הנגע בתוכו יבין מעצמו כי הבל הוא אין בו ממש ובפרט על ס' לקט שמואל שהוא נתן דבריו לשיעורין והגביל הזמן עד שנת תע"ו, ואחרי שכבר עבר זמנו ממילא דבריו בטלין ומבוטלין לא שרירין ולא קיימין : —

חזקה, אבלים ושוממים, וכל מגורשי ווינא נפוצו ונפרדו איש מאת רעהו בדאבון לב ונפש, ויתהלכו הלוך ינסוע למציא מקום מנוחה, וקבעו מקום מגורתם בקהלות ישראל שבמדינות אשכנז ופולניא מעהרין ואונגארן, ורבים מהם מצאו קן להם בעיר ברלין בירת מדינת פרייסן אשר בעת ההיא חדש מקרוב נתיסדה גם שם קהל עדת ישרון, ואז נהרו שמה הרבה משפחות עתיקות ונכבדות ממגורשי ווינא כמו משפחת בית הלוי איטינגא ובראשם הרה"ג מו"ה מרדכי מאדיל הלוי איטונגא שהיה דיין בק"ק ווינא, ובנו הרב הגביר מו"ה קאפל ריז הלוי שהיה חתן הגאון ר' אורי ליפמן דרשן בווינא, וכן משפחת ניימארק מירלש ובראשם הרב הגאון מו"ה משילם זלמן ניימארק בן הרה"ג מו"ה יעקב דוד מירליש זצ"ל, ובנו הרב הגביר מו"ה זאב וואלף מירלש, ועוד ועוד ונתמלאה אז ברלין מחורבנה של וויען, וגדולי ישראל אשר יצאו אז מווינא בעת הזעם, הרבה מהם נתקבלו לכהן פאר בקהלות גדולות ונכבדות בתור אב"ד ור"מ וקצתם לא אבו לקבל עליהם עול הרבנות וגם לא עול הדיינות, והיו נהנים מיגיע כפם, ומהם התעסקו ג"כ בהדפסת ובהגהת ספרים חדשים וגם ישנים וכבר רשמתי הרבה מהם בהערותי לתולדות גדולי ק"ק ווינא ואכ"מ להאריך בזה:

והנה להגאון מו"ה גרשון ז"ל לא ארכו לו ימי גלותו, כי ראה ה' את כל ענותו אשר ענה בדרך כחו בהיותו הולך בראש הגולים בצאתו מווינא, הלוך ונסוע בלי משען ומשענה, ויביאהו ה' אל הנחלה ואל המנוחה לרעות ביעקב ולשבת על כסא הרבנות בק"ק מיץ המעוטרה אשר היתה אז תחת ממשלת צרפת, והיה זה אחרי מות הגאון האב"ד שם מו"ה יונה תאומים ז"ל בעל ס' קיקיון דיונה שעלה לשמים בשנת תכ"ט בהיותו בן נ"ג שנים, (בהקדמת בנו לס' קיקיון דיונה שם), ואם אמנם שהגאון ר' יונה תאומים הנ"ל הניח אחריו ארבעה בנים כולם ת"ח מצוינים ושנים מהם היו ג"כ גאונים מובהקים והם הגאון החכם הכולל הרופא מו"ה יצחק מאיר פרענקיל (חתן הקצין הרב הגדול מו"ה משה מירלש מווינא) שהיה ג"כ ממגורשי ווינא והלך בגולה אז ביחד עם שאר הגולים מווינא ונתקבל אח"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק זאלקווא ובשאר קהלות במדינת ליטא. ושני לו אחיו הגאון מו"ה פייבל תאומים (חתן הגאון ר' ליב

פישלש

פישלש האבד"ק קראקא אשר כבר דברנו אידותיו הרבה בספרי כלילת יופי ח"א דף פ"ב ע"א בהערה שם) שנתקבל אח"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק פרעמיסלא ומשם הלך לעיר ברעסלא, עכ"ז לא מלאו אז את מקום אביהם הגאון ז"ל במיץ שם, יען כי בעת ההיא היו שניהם עוד צעירים לימים והיו נחשבים כתלמידים לעומת הגאון ר' גרשון ז"ל, שהיה אז מאיר הגולה ומפורסם בדורו בגודל חריפותו ובקיאותו, והיה ג"כ זקן ויושב בישיבה, על כן קבלוהו אנשי ק"ק מיץ לכהן פאר בעדתם ולהיות שם לאב"ד ולר"מ, והגאון ז"ל היה ג"כ נרצה לבקשתם ובא אליהם לשכון כבוד בקהלתם, ובשבתו על כסאו שם נהרו אליו גם שם תלמידים רבים מכל קצוי ארץ, והוא נהג גם שם ישיבתו ברמה, וגם הרבה להשיב שם תשובותיו לכל השואלים מאתו דבר ה' בענינים הנוגעים להלכה ולמעשה, ועוד בהיותו באם הדרך בטרם בואו בשערי העיר מיץ ערך ג"כ תשובה מאהבה, הנוגעת לדינא לאוהבו וידידו הגאון מו"ה חגי חנוך סג"ל מפראג שהיה ג"כ ממגורשי ווינא ונתקבל אח"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק הענא, (ובשנת תמ"א בא שם בהסכמה על ס' מקור חיים על או"ח שחבר מחותנו הגאון בעל חות יאיר, ונשאר בכתובים), ובלשונו הצח הראה לו שם כל אותות אהבה וכבוד עם דברי חן ואמרי נועם בדברים היוצאים מן הלב, והיא נדפסה בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן ק"ב ויע"ש ג), וכן היה לו ג"כ שו"ת ברצוא ושוב עם כל גדולי

ג) וזה לשון רבנו בראש תשובתו שם „אמר אוהב אדרוש אשיג אחלק שלום ליועץ וגבור שר שלום, ה"ה אהובי ידיד ה' וידידי הרב הגדול הגאון נ"י ע"ה פ"ה ר"מ ואב"ד הישראלי עטרת תפארת הרבנים כבוד שמו מו"ה חגי חנוך סג"ל נר"ו לא יכבה, מחול ימים ירבה, אהובי ידידי אין הזמן מסכים עמדי לארוך מליצות לתוארו בתוארים הראוין לאיש כמוהו ירבו, אמרכל ואשכול ואומר אני על הכל איש שהכל בו וכו', וע"ד שמעכ"ת כותב שנפשו נפש צדיק חשקה לדבר אתי עמי פא"פ איזה דברים אחדים, אהובי ידידי כמים פנים אל פנים גם נפשי נכספה כלתה אותה חשקה חמדה רננה לראות ולהראות את פניו פני מעכ"ת הרמה כראות פני אלקים, ולהשתעשע באמרי פיו, אבל מה נעשה כי גבה טורא בינינו, האמת אגיד עד לא שדחוקה לי שעתא שאני נחוץ לפלס דרכי לחיים ולשלום למקום חפצי לק"ק מיץ, הייתי ממציא מקום ממוצע לשנינו

גדולי וגאוני זמנו במבואר בספרו שם, וגם עם רבינו הגדול מו"ה העשיל זצ"ל, עם גדולי וגאוני ב"ד מו"ש דק"ק פראג ובראשם הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה אהרן שמעון שפירא זצ"ל האב"ד שם, ועם רבותיו הגאונים מהר"י בעל מג"ש ומהר"ם בעל צמח צדק, ועם חבריו הגאונים והם גיסו מו"ה אריה יהודה ליב בהגאון בעל צמח צדק האבד"ק טרעביטש ואח"כ בק"ק נ"ש, וגיסו מו"ה דוד במו"ה ישראל איסרל מווינא חתן בעל צמח צדק, ועם מחותנו מו"ה שבתי הכהן בעל הש"ך ז"ל ומו"ה אפרים הכהן בעל ס' שו"ת שער אפרים ועם מחותנו מו"ה מאיר שטערן האבד"ק אמשטרדם ומו"ה חגי חנוך סג"ל הנ"ל, ומו"ה מנחם מענדל (וכמדומה שהוא הגאון בעל עטרת זקנים), והחכם הגדול מו"ה טעביל רופא ז"ל, ועם הרב הגאון מו"ה ישעיה הלוי הורויץ (ונראה שהוא הגאון הידוע שהי' בימי חורפו אב"ד בק"ק לייפניק וק"ק בונצלויא. ואח"כ בק"ק פפד"מ ובק"ק פיזנן ושם מנוחתו כבוד והיא בן הגאון ר' שעפטיל בן רבינו בעל השל"ה ז"ל) ועם הרב הגאון מו"ה אהרן ווירמייזא האבד"ק טריר, ומתלמידיו הגדולים אשר השיב להם תשובותיו ג"כ בנפש חפצה היו בנו הגאון מו"ה משה אשכנזי האבד"ק ברודא, וחתנו הגאון מו"ה אברהם הכהן ותלמידו המובהק מו"ה דוד אופנהיים ז"ל והרה"ג מו"ה מנחם מן ז"ל, ועוד עם שאר גדולי ישראל אשר מלבד אלה אשר נזכרו בשמם ובשבח עירם בראש כל תשובה ותשובה בספרו עבודת הגרשוני שם, השיב ג"כ להרבה מגדולי ישראל אשר לא נתפרשו שמותם כלל בראש תשובותיו אליהם מאיזה טעם שהי' כמוס עמו, (וכדרך שעשה ג"כ הגאון בעל חות יאיר ברוב תשובותיו בספרו שם כאשר התנצל בזה בהקדמתו שם וע"ש מלתא בטעמא), ודוגמא לדבר תראה שבס' עבודת הגרשוני בסימן ל"ד נדפסה שם התשובה בסתם „נדרשתי לאשר שאלוני

נשנינו בין הכא להתם ק"ק העגא, ולהתעלס אתו עמו באהבים ולפרוש ממנו בנשיקה של פרישות, אבל באשר שהזמן קצר מהשתעשע לעת עתה, על כן יהי' עמי אשר אתי במקום נפתותי ולשוני, וכפי פרושו״ בשמלך חיים, ימים על ימי מלך יוסיף, וכסאו כסא כבוד יהיה נכון הוא וזרעו עד עולם", והאריך אח"כ בתשובתו שם בדבר הנוגע לדינא וסיים דבריו „בעתירה אוהבו הנקשר בעבותות אהבתו אהבת עולם, נאום הטרוד גרשון אשכנזי" ע"כ.

והנה

שאלוני לחות דעתי מרחוק" ע"כ, ולא פירש לנו שם בראש התשובה מי היה השואל למען נדע אם הוא מן הגדולים או לא, ועתה אם חפץ אתה לדעת מי היה השואל שם בא אתי אל מקום אחר אשר שם תראה שהרב השואל שם היה אחד מגדולי זמנו והוא הגאון הנודע מו"ה אליקום געץ האבד"ק הילדעסהיים בעהמח"ס שו"ת אבן השוהם, ואליו הוא שהשיב רבינו גרשון שם על שאלתו אשר שלח אליו אז כמבואר בס' אבן השוהם בראש סימן ל"ו, ותשובת הגאון ר' גרשון היה ג"כ למראה עיני הכהן הגאון הגדול מו"ה ליב חריף האבד"ק אמשטרדם, ופלפל הרבה בדבריו כמבואר בתשובתו הגדולה הנדפסת בשו"ת אבן השוהם שם בסימן ל"ד מיום טו"ב כסלו תמ"ט לפ"ק, וכן עוד הרבה כיוצא בזה:

והנה המעיין בעין חודרת בספרו עבודת הגרשוני מראשו ועד סופו כן עוד יחזה כי מגודל צדקתו וענותנותו היה ג"כ מיראי הוראה והיה קשה בעיניו לסמוך על דעתו אף בדבר הקל ומרגלא בפומיה לאמר שהוא מיראי הוראה בדבר הקל, קל וחומר בדבר החמור (שם בסימן ל"ז ובסימן נ"ט ובסימן צ"ז) ואף גם בשריותא דעגונה אשר כבר חשו חז"ל לתקנות עגונות ג"כ לא רצה לסמוך על דעתו בלבד, רק בצירופא דרבנן שנים או שלשה מגדולי בעלי הוראה שיסכימו עמו להתירה לשוק, כאשר יראה המעיין במקומות שונים שם: —

ודע כי במשך הזמן אשר ישב רבינו על כסא הרבנות בק"ק מיץ שם, פנה אליו אז גם הגאון הגדול מו"ה יאיר חיים בכרך מווירמייזא הנודע ע"י ספרו היקר והנכבד שו"ת חות יאיר ושמח להציע לפניו כל שאלותיו וספקותיו בדברים הנוגעים לדינא, והיה דן לפניו כתלמיד לפני רבו בענוה יתרה וביראת הכבוד, וגם רבינו ז"ל השיב לו תמיד תשובתו, ג"כ בענות חן לפי כבוד תורתו וחכמתו וכמו עשר תשובות מרבינו ז"ל נדפסות ובאות בשו"ת חות יאיר במקומות שונים, ולדוגמא הנני מציג פה לעיני הקוראים קצת אמרות טהורות מאד יקרות ממכתב תשובה אחת אשר ערך בעל חות יאיר אל רבינו ז"ל, ורק אפס קצהו מראשו וסופו תראה וכולו לא תראה וז"ל שם:

„גולת ראשנו, רוח אפינו, שורש קדושתנו, ומקור טהרותנו, נזר תפארתינו, ה"ה מקור מים חיים מקוה ישראל ראש גולת אריאל הגאון הגדול המופלא והמופלג בתורה ובחכמה ובחסידות נ"י פ"ה ע"ה מרנא ורבנא מופת הדור כמוהר"ר גרשון נר"ו.

הנה אוסיף להביט אל היכל קדשו אשר לא פללתי ביום באו אלי דברות קדשו כגחלי איש בוערות בדת התורני, בחריפית אשר לא יקוה לאיש בגלילות הללו לעשות כמעשהו, הנמצא כזה איש במציאות, ואין דבריו אלא דברי נבואות, לשבח בטוב טעם ובקיאות, ונאמנים עלי פצעי אוהב בכמה דברים אשר השיגני, ומאן יהיב לן נגרא דפרזלא, ויאירו עיני במאור פניו במרבה לכרזיא ועתה אל ירע בעיני רום הדרת קדושת מכ"ת אשר חפצתי להטריחו בשאלה אחת קטנה לגלות לפניו בכמה פרטי דינים המסתעפים לפי קולשת עניית דעתי, ובנותר מי שחו כי גאו המים, שחרתי את פני קדושת מכ"ת להאיר עיני במשנתם ועליו השלכתי יהבי, ואם אין הוא לי מי לי" ע"כ, ואחרי שהרחיב שם הדבור בעיקר הדין, סיים שם בסיפו בזה"ל, „ונא אל ישליכני הוד רוממות מכ"ת מלפניו ורוח קדשו אל ימנע ממני, מלהודיעני ההטכתי לראות, או אם יצאתי ח"ו מעגולת האמת יורני ויתמוך לבי, ואם און פעלתי לא אוסיף ובפרט בהלכה למעשה כו', ואף כי אנכי בעניי, ומיעוט הכרתי וחולשת שכלי באתי קצת בארוכה, הוד מכ"ת ישמיעני הוד קילו בקולות וברקים, רק בקוצר המאמר וראשי פרקים, כי בחכמתו יעקור הרי הרים וישדד עמקים, ומה לננס ערל שפה לברר עסקים, אל מול פני אור שבעתים ענק שבענקים, והן זאת תפלתי לאל ממעל יושב ארקים, יאריך ימי מורנו ורבינו ויגדל כסאו בקרב ישראל שם להקים, ועיני מעלתו יראו עוד זקנים וזקנות יושבים ברחובות ירושלים ובשווקים, ושלומו יפרה וירבה ויגדל עם שלום ישיבתו הרמתה ולכל בו דבקים, כנפשו נפש חכמה גם חסידה בשמים ונפש תלמידו נפש נענה נכנע ונרדף דשרוד יאיר חיים בן הגאון כמו"ה משה שמשון זללה"ה בכרך", עכ"ד בעל חות יאיר בשו"ת שלו בסימן מ"ו, ותשובת רבינו גרשון אליו באה שם בסימן מ"ח בזה"ל, „הנה ע"ד שאלותיו שאלות חכם בגיפו של תורה, מה אומר ומה אדבר, להשיב מלא דברי לראש

גבר

גבר, גבר כגיברין הלא כל יקר ראו עיניו עיני פקיחי, והשתטח בכל שטחי השיטות השייכות לענין שאלותיו ודייק בהן כמעט שלא הניח ללון מקום צר וכי עקתא להתגדר בו, אמנם באשר שכל חשקי וחפצי למלאות רצונו רצון יראיו אמרתי ללקוט כאשר אמצא עוללות ופרט, להוסיף בכל פרט נופך משלי" וכו' עכ"ל רבינו שם ד).

ומגודל יקרת רוחו וענותנותו של רבינו גרשון ז"ל מאשר ראינו מתוך תשובותיו היקרות אשר השיב לגאוני וזקני הדור מאלה אשר פנו אליו במכתביהם, אמרתי להביא פה עכ"פ אחת מהנה לדוגמא, מאשר כתב בראש תשובתו אשר ערך לגאוני ק"ק פראג והיא נדפסה בספרו עבודת הגרשוני בסימן נ"ט וז"ל שם „נדרשתי לאשר שאלוני לחוות דעתי מרחוק בענין אשה עלובה וגלמודה מבעלה, והנה מיראי הוראה אני בדבר הקל, קל וחומר בדבר הטור חומרא דאשת איש, ע"כ זחלתי ואירא, ומה גם שאפשר להתקיים הדבר ע"י אחרים בעלי תריסין בעלי הוראה, כי השואלים בעצמם המה אנשי מופת מופתי הדור יושבים ראשונה במשפט צדק מו"ש בעיר ואם בישראל ק"ק פראג, ואינם צריכים לסברא דידי ולא לגמרי דידי, רק במקום גדולתם ענותנותם ולא רצו לאחזוקי טיבותא לנפשייהו לתקוע עצמם לדבר הלכה, ואני לא יכולתי לסרב לגדולים כמותם ירבה

ד) והנה מלבד הפלפולים ושו"ת שעברו בין הגאונים מהרש"ג בעל עבודה הגרשוני, ומהרי"ח בעל חות יאיר על ידי מכתבים ברצוא ושוב, היה להם ג"כ שעשועים בפלפולא דאורייתא גם פא"פ בהיותם יחדיו בק"ק שפד"מ בשנת הל"ט ושם נדברו איש את רעהו, ושם כרתו יחדיו ברית אהבה ואחוה וריעות כמבואר בהסכמתו אשר נתן שם להגאון בעל חות יאיר על ספרו מקור חיים אשר חבר על ש"ע או"ח ונבאר בכתובים, והיא נדפסה בס' חות יאיר שם בדף רל"ג ע"א (דפוס פפד"מ) ושם נדפס גם כן כתב התנצלות מהגאון מו"ה גרשון על קיצור הסכמתו, וכתב שהיה טרוד מאד ללכת ולהשתטח על קברות אבותיו, ולא עבר אז דרך עיר פפד"מ להתראות עמו ויעש"ה, והנה מרוב טרדותיו נמצא בדבריו גם עתה בכתב התנצלות שלו, כי אלו הוסיף רבנו לכתוב שם עוד תיבה אחת להראות ג"כ המקום איה אפוא היא עיר קברות אבותיו, כי אז אולי נקל היה לנו לדעת ג"כ את עיר מולדתו, אשר עוד לא נתברר לנו עד היום הזה:

ירבה ופקודתם ישמור נפשי, ובחסדי ה' אשר חונן לאדם דעת אני בוטח שלא אכשל בדבר הלכה, גם תמכתי יסודותי שיש לנו אילן גדול לתלות בו, הלא הוא מורנו ורבינו רבן של כל בני הגולה הגאון תפארת ישראל רבינו אהרן שמעון אשר אור תורתו אור נערב זורח בק"ק פראג והאיר לכל בני תבל ממזרח עד מערב, שיצא הדבר לפניו להתיר, והוא באחד ומי ישיבנו, ומי יבא אחר המלך ודתו, וכל הפורש מדבריו כאלו פורש מן החיים כי עליהן אין להוסיף ואין לגרוע, ומה שתלה ההיתר בהסכמת כל בעלי הוראה, זאת לא זאת כי אם במקום גדולתו ענותנותו וחסידותו וחלק כבוד לתלמידים במקום הרב, ואף גם זאת מדעת קונו היה שילמדו הקטנים ק"ו מן הגדולים כמורם שעל בינתם לא ישענו לבדם, רק יתלו הדבר בגדולי הארץ כמ"ש הריב"ש בסימן ש"פ, זאת ועוד אחרת ראיתי שהגאון מהר"י מפוזנא הסכים ג"כ להתיר האשה העלובה הנ"ל, ובכן אמרתי אין לי אחריות להיות סניף לאריות" וכו' עכ"ל רבינו בתשובתו שם, (והמעיין שם יראה כי אחר כל השבח הזה, עכ"ז בעיקר הדין לא הסכים רבינו עם שני הגאונים הנ"ל בשריותא דעגונה, ובסוף תשובתו שם סיים שאין להתיר האשה העגונה הנ"ל מן הטעמים שכתב שם), וכן אחז צדיק דרכו דרך הקודש להשיב תשובה מאהבה לכל אשר שואל, הכל בענוה יתרה, ובשפה ברורה כדת של תורה, זולת במקום שראה לאיזה רב ומורה שיצא מגדר התורה, והורה שלא כשורה, שמותר להלשין את חבירו אצל השררה, ועל ידו נעשה שליח לדבר עברה, עד שהביא את רעהו לידי עונשין וקנסות ע"י המסירה, אז דבר רבינו גרשון רתת והעיר עליו כל חמתו, באמרו שהיא הרמת יד בתורת משה, ובמקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב, ויצא לקראתו בחרב פיפיות עד שכתב עליו שהיה לו להמורה ההוא מחשבה רעה או שהיה עני בדעת באותה שעה ועוד ועוד (ראה מזה בס' עבודת הגרשוני בסימן מ"ח) ודי בזה:

וה' בירך את רבינו גרשון גם בהון ובעושר והיה לו תורה וגדולה במקום אחד עד זקנה ושיבה, והאריך ימים על כסאו במיץ שם גם בשנת תנ"ג לפ"ק שאז נתן ג"כ הסכמתו על הדפסת ס' שבתא דרגלא להרה"ג המקובל מו"ה צבי הירש חאטש מקראקא, וזכה ג"כ לבנין וחתנין רבנן אשר מהם נשתלשלו רבנים גדולים ומצוינים דור

אחר

אחר דור עד זמן אחרון כאשר יבואר להלאה, וכפי הנראה נתבקש רבינו בישיבה של מעלה סביב לשנת תנ"ד, ומנוחתו כבוד במי"ץ שם, והניח אחריו בכתובים ספרים רבים ונכבדים מהם נדפסו אח"כ על ידי בניו הרבנים ומהם נשארו בכתובים ובאורך הזמן נאבדו ולא נודע מהם מאומה, ואלו הם:

א) **ספר** עבודת הגרשוני, כולל שאלות ותשובות יקרות ונכבדות אשר השיב לשואליו דבר ה' זו הלכה פסוקה בכל מקצעות התורה, נדפס בפפד"מ בשנת תנ"ט ע"י בנו הרב מו"ה נתן אשכנזי (כמו שנזכר בשער הספר שם, וגם בהקדמת הגאון ר' דוד אופנהיים ובהקדמת המגיה הרב הגדול מו"ה צבי הירש בהגאון מו"ה חגי חנוך ז"ל, אב"ד במדינת איטשטיין, בראש הס' עבודת הגרשוני שם):

ב) **עשר** תשובות אשר השיב רבינו ז"ל להגאון בעל חות יאיר אשר באו בדפוס בשו"ת חות יאיר במקומות מפוזרים, שנדפס ג"כ בפפד"מ בשנת תנ"ט לפ"ק, וגם איזה תשובות שנדפסו ממנו ג"כ בשו"ת שער אפרים במקומות מפוזרים דפוס זולצבאך תמ"ח לפ"ק:

ג) **ספר** תפארת הגרשוני כולל דרושים על פרשיות התורה, והדרוש הוא בפלפולא חריפתא כדרך גאוני זמנו, אך בפרשת לך לך שם בנה דרשתו ג"כ על פי כתבי האר"י ז"ל ועל פי דברי בעל מגלה עמוקות וספר הכונות ורמזי התורה, נדפס ג"כ בפפד"מ בשנת תנ"ט ע"י בנו הרב ר' נתן הנ"ל:

ד) **ספר** חידושי הגרשוני כולל הגהות וחידושי דינים על ג' חלקי הש"ע, ובסופו גם תשובה אחת שלא נדפסה בס' עבודת הגרשוני, גם סנסן א' בסוגיית הש"ס דסוכה וקצת דרושים אשר דרש ברבים נדפס בפפד"מ בשנת ת"ע על ידי הרב מו"ה אליעזר לאזי בן בנו של רבינו המחבר ז"ל, בהסכמת הגאון מו"ה אברהם ברודא ז"ל שהיה בעת ההיא אב"ד ור"מ בק"ק מי"ץ שם:

ה) **ספר** חידושי הלכות בחריפות ובקיאות על מסכת יבמות, והוא נשאר בכתובים ת"י נכדו הרב ר' אליעזר לאזי הנ"ל (כמבואר בהקדמתו לס' חידושי הגרשוני):

חיבור

ו) **חיבור** גדול ונפלא על הרי"ף ועל כל נושאי כליו, ושם הראה רבינו את ידו הגדולה לברר הלכה פסוקה לארכה ולרחבה (לשון הגאון ר"ד אופנהיים בהקדמתו לס' תפארת הגרשוני, ונזכר מזה ג"כ בהקדמת הרב המגיה לספר עבודת הגרשוני):

ז) **חיבור** גדול ונכבד הכולל חידושים וביאורים על ארבעה טורים (כ"כ הגאון רד"א וגם הרב המגיה בהקדמתו לספר עבודת הגרשוני שם):

ח) **קבוץ** חידושים בש"ס ובפוסקים, ודרושים אשר דרש רבינו ברבים במקהלות עם ה' (בהקדמת נכדו לספר חידושי הגרשוני), וכל אלה לא יצאו לאור הדפוס עד היום הזה ה): —

ואלה שמות בני גרשון, א) בנו הראשון היא הרב הגאון מו"ה משה אשכנזי האב"ד דק"ק ברידא, והוא מובא בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן י"ז, והוא נפטר עוד בחיי אביו הגאון ז"ל בק"ק ניקלשפורג ביום אחרון של פסח תנ"א לפ"ק, והאיש משה היה גדול מאד בתורה ובחכמה בנגלה ובנסתר כן נחקק על אבן מצבתו בב"ע בניקלשפורג שם, ב) הרב מו"ה נתן אשכנזי והוא אשר הוציא לאור הדפוס הס' עבודת הגרשוני והס' תפארת הגרשוני כאשר זכרנו לעיל, ג) הרב מו"ה יואל אשכנזי ממיץ והוא נזכר לשבח בהקדמת הרב המגיה בראש ס' עבודת הגרשוני שם, ד) הרב מו"ה נחום אשכנזי אשר בנו היה הרב הגדול מו"ה אליעזר לאזי שהוציא לאור הס' חידושי הגרשוני בשנת ת"ע בהסכמת הגאון ר' אברהם ברודא ז"ל כאשר זכרנו לעיל, ה) וגם בת הי' לו לרבינו גרשון אשר היתה אשת הרב הגאון מו"ה אברהם הוא אברהם כ"ץ, המובא ג"כ

ה) **ומלבד** כל זה מי יודע כמה כתבים ופסקים שו"ת וחידושי תורה שנאבדו עוד בחיי רבינו ז"ל על ידי סיבת הגירוש מווינא ואגפיה, כי בת"ל יצאו בני ישראל מארץ עסטרייך, ובאשר קרה כזאת ג"כ לקובץ שו"ת וחידושי הגהות שחבר הגאון מו"ה אריה יהודה ליב, ניספות לס' צמח צדק מאביו הגאון ז"ל, בהשארו כולם בווינא שם (אולי בבית חמיו הרב הגדול מו"ה משה מירלש או בבית גיסו הגאון האב"ד מו"ה גרשון ז"ל), ובעת הגירוש נאבדו כולם על הבי דואר ולא נשאר רק ליקוטי בתר ליקוטי כמבואר כל זה בקונטרס אחרון בסוף ס' צמח צדק שם:

ג"כ בשו"ת עבודת הגרשוני בסימן נ"ו. (וראה בשו"ת שבות יעקב ח"ג בסימן פ"ב, שהביא שם בנדון הטלת מים חמין למקוה בזה"ל: „וכן שמעתי בשם בנתי דמוריין ה"ה הצנועה בת הגאון מו"ה גרשון זצ"ל אב"ד דפה ק"ק מיץ, אף שאין רוב הנשים מקפידות פה לשפוך חמין תוך המקוה להפיג צינתן, מ"מ התיר לבתו לעשות כך ע"י עשת ברזל להפיג צינתן" עכ"ל). — ונינין ונכדיו של רבינו ז"ל היו הגאונים המצוינים אשר שמו בקרבם, והם הגאון מו"ה גרשון פאליץ והגאון מו"ה גרשון חיות, אשר שניהם היו רבני העדה וראשי מתיבתא בק"ק ניקלשפורג וכל מדינת מעהרין, בזמנים שונים כנודע. — ונכד נכדו היה הגאון האחרון מו"ה אהרן ווירמיש אשר בימי חורפו היה דיין מדינה במדינת עלזאס שם, ואח"כ נתקבל לדיין דמתא בק"ק מיץ שם, ובסוף ימיו עלה ונתעלה ונתקבל גם לאב"ד ולמו"צ בק"ק מיץ שם והמדינה, והוא הנודע ע"י ספריו היקרים הנקראים בשם מאורי אור שבעתים (ז' חלקים), כוללים חידושי הלכות ואגדות הגהות ומראה מקומות על כל הש"ס, עם חידושי פוסקים, ובשנת תקצ"ו בא שם בהסכמה על ס' ארצות החיים לידידנו הגאון מלבים ז"ל, ובאותה השנה נתבקש הג"מ אהרן הנ"ל בישיבה של מעלה ביום ט"ו אייר תקצ"ו לפ"ק — אלה הם משפחות הגרשוני מן הגדולים הנודעים לי כעת ודי בזה: —

ועתה, הא לך ידידי, מכתבי זה הכולל תולדות האדם הגדול הזה אשר לשמו ולזכרו תאות כל נפש, ומידך היתה זאת לי, כי על ידי דבריך הנעימים במכתבך היקר אלי, החילותי לעבוד עבודת הגרשוני לכתוב תולדותיו כפי אשר נודע לי מפי סופרים ומפי ספרים, ועתה קחהו כי שלך הוא, ושים עיניך עליו. והיה אם תודיעני כי מצאו הדברים חן בעיניך, ונתתי לך כלבבך, אז ישמח לבי גם אני, ואז אוסיף שנית ידי לכתוב לך גם מתולדות שאר גדולי ישראל, ככל אשר תדרוש ממני גם מהיום והלאה, ולא אמנע מלדבר גם על גדולי וחכמי העיר ווינא קודם הגירוש ואחר הגירוש עד היום הזה כיד ה' הטובה עלי, ועל תשובתך אצפה על המוקדם, והנני ידידך ומוקירך הדוש"ת באהבה,

הצעיר חיים נתן דעמביצער החופ"ק קראקא יע"א.

מכתב שני.

מהרב החכם החוקר המצוין מו"ה דוד קויפמאנן נ"י.

ב"ה פה בודאפעסט.

למי כל חמדת חכמת קדמוניות ישראל, הלא לאדוני הרב הגאון המפורסם החכם הכולל, אשר התורה והחכמה צמודות ברוחו כפלים לתושיה, כש"ת מו"ה חיים נתן דעמביצער יושב על מדין בקראקא דכולא בה, עוד ינוב בשיבה, ונרו יהל! —

נתמלא כל הבית אורה, בבא אלי אגרתו תוכה רצוף אהבת אדוני, וחכמתו הרבה, כדרך המלכים מאן מלכי רבנן להשפיע במדה גדושה, ולבזבז ביד פתוחה ורחבה, והנה הפלאת להראות לי את טובך הגדול ויותר ממה ששאלתי נתת לי עד שקראתי עליך: יותר ממה שהעגל רוצה לינק, אבל האמין לי אדוני, כי יותר ממה ששמחתי על תשובתך החכמה והמחכמת, שמחתי על הבשורה אשר הודעתני במכתבך היקר, כי בדעתך להוציא לאור את ספרך „כלילת יופי" על רבני העיר לבוב וגדוליה, ועל חכמי קראקא וקדושיה, ועתה עורה חושה אל תתמהמה, ואל תדאג אף רגע על הכסף הנדריש לזה, כי למה לנו החברות בפאריז בווינא ובברלין, אם לא להוציא לאור ספרים יקרים ומטעמים כאשר תעשה אתה, ועל כן בצפיתי צפיתי לקראת מכתבך הבא אשר ממנו גרסה נפשי לשמוע מתי תתחיל לבצע את מזמתך הטהורה והיקרה, ויהי נועם ה' עליך ופועל ידיך ירצה.

לא אחרת, כי אם כמה פעמים עברתי בנחת על עלי מכתבך המרווים צמאוני ומצאתי כל דבריך כנים ומזוקקים, ורק לאפושי גברא קאתינא, כי מה אומר, ואדוני לא שמע זה כמה פעמים מאחרים וגדולים וטובים ממני הצעיר, והדברים המעטים אשר אציע לפניך היום, אינם תשובות על דבריך, כי אם שאלות למען תגלה לי את מקוריך, ויפיצו מעינותיך חוצה.

א) ר' דוד אופנהיים לא היה תלמיד ר' גרשין אשכנזי בעודו בעיר ניקלשפורג, כי אם בהיותו בעיר מיץ, כי מקום מולדתו של ר' דוד היתה עיר ווארמז, ור' דוד היה ילד כבן שנה או לא נולד עוד בעת אשר ר' גרשון היה חונה בניקלשפורג.—

אין

ב) אין לי מקור ברור להראית כי ר׳ מנחם מענדל איש אויערבאך היה ממגורשי ווינא, אם כי אדע נאמנה כי אחיו אשר היה ראש הקהל בק״ק ניקלשפורג יחתום ככה את שמו הט״ב.

ועוד ר׳ דוד בן ר׳ איסרל גיסו של רבינו גרשין ג״כ לא מצאתי בשום מקום שגורש מווינא, אי אם תדמה בנפשך כי בעבור אשר יחתום שמו תמיד מווינא, יש לנו ללמוד עליו שגם הוא הלך בגולה עם שאר גולי ווינא? —

ג) היש ק״ק או עיר קטנה בארצך בשם הולטץ או האוילטץ, כי כאשר קבלו את ר׳ גרשון לרב בעיר מיץ כתבו להממשלה שנולד בעיר הזאת, וגם תודיעני על מה ירמוז שם „אוליף״ שחתם לפעמים ר׳ גרשון נוסף על שם אשכנזי? —

והנה הדברים הנפזרים בתשובות ובספרים אודות רבינו גרשון ז״ל ככר צברתי ת״ל גם אני, ושמחתי כי בהרבה דברים נתכוונתי לאמת כמו בדבר שם פאס, אם כי לא נפקחו לפני פנקסי קהלתך.

את דברי ימי חיי ר׳ חיים בוכנער ואחיו בעיר קראקא תטיב לכתוב לי, כי גם אותו חשבתי בין מגורשי ווינא, והוא נפטר ונקבר בפיורדא. — ומה תאמר אדוני לדברי הקדמת שו״ת אבן השוהם אשר על פיהם היה ר׳ יעקב תעמרילש אחי ר׳ עקיבא מהוציפלאץ ור׳ ליב חנליש בני ר׳ מאיר טנהויזן בארץ אשכנז? — בעוד איזה שבועות אתכבד להציע לפני אדוני את ספרי תולדות ר׳ שמשון ווערטהיים מווינא, ושם הראיתי כי גם העיר קראקא כבדתהו בשם רבה, לתת לו כבוד ופאר, ואם המצא ימצא שמו בפנקס ק״ק קראקא, כי אז תטיב להעתיק לי הדבר.

ועוד מגורשי ווינא, שמעני אדוני! ענותך וטובתך תרבני, אבל איך אוכל וראיתי שתלאה את עיניך ואת ידך לכתוב בעדי דברים אשר אספתים כבר בילקוטי, כי הרבה ראיתי הרבה חפשתי, ויש לי ת״ל רב בדבר הזה, כמו על הגרושים אשר קבעו דירתם בעיר ברלין והם משפחות ריז מירלס פרענקיל ואיטינגן ודומיהם, וכן אשר קבעו ישיבתם בפיורדא בפראג ובארץ מעהרין, על כן שאלתי ובקשתי שתשפיע לי רק הדברים הנמצאים על גרושי ווינא בספרי זכרונות עירך בפנקסאות ועל המצבות, דברים אשר לא ראו אור עד עתה, ואשר לא אוכל למצאם ביגיעת בשר ולהג הרבה. —

והנה

והנה עיד ב׳ שאלות הנני נותן לפניך היום, א) מי הוא זה ר׳ נפתלי הירץ האב״ד דק״ק ווין דליטא, אשר נזכר על שער הספר הליכות עולם לר׳ מאיר ב״ר משה מייזילש (זולצבאך תקט״ז) ? — ב) איך יוכל לאמר ר׳ יהושיע פלק בעל בנין יהושיע על אבות דרבי נתן, שהרב ר׳ נתן פייטיל אבד״ק הוציפלאץ הוא מחבר ספר דרושים לכל חפציהם או חק נתן מעשה ידי ר׳ נתן פייטיל, אחרי כי נדפס בקראקא בשנת שס״ט לפ״ק? אתמהה! ועל הראשונה אני אומר כי נחלפה לו ווילנא בווינא כאשר מצאתי כזה בדפוסים, ועל השנית כי ר׳ נתן פייטיל האבד״ק הוציפלאץ נתחלף להמחבר ב״ר נתן פייטיל אשר היה אב״ד דק״ק ווינא. — ועתה תמו דברי דוד מיקירך ומכבדך כערכך הנעלה, והמברכך בברכת שמחת יום טוב ושלום וכל טוב סלה.

דוד קויפמאנן.

תשובה.

בעזה״י פה קראקא יום ד׳ א׳ דר״ח אייר ברוך תהיה, לפ״ק.

ה) אל כבוד ידידי בהירי רצתה נפשי ה״ה הרב החכם המצוין הוקר ומעמיק בקדמוניות ישראל כש״ת מו״ה דוד קויפמאנן נר״ו ה׳ עליו יחיה.

יקרת מכתבך הגיעני לנכון עוד קודם חג הפסח העבר, והנה נוסף על שמחת החג שמחתי בדבריך הנעימים והיקרים אשר היו לי לעונג ולמשיבת נפש, וחפצתי להשיב לך מיד על כל דבריך הנכבדים אשר ערכת לפני, אכן טרדות החג וגם טרדות שאחר החג פה בעיר הגדולה בעסקים שונים אשר לא יכולתי להמלט מהם, הן המה עצרוני עד כה מלהשיבך כמשפט, ואולם כעת בראותי כי נתאחר הדבר כי כבר עברו כל ימי החודש הראשון ובאו לקראתנו ימי החודש השני, כי היום וגם מחר חודש, לא יכולתי וגם לא רציתי לאחר המועד עוד, ובתוך המון הטרדות נחבאתי לבא ולשבת בדד בבית מדרשי עם מכתבך היקר בידי, בכדי לטייל עמך ארוכות וקצרות, והנני לתת לך מענה על כל שאלותיך היקרות, אשר רצפתי בו גם מעט חדשית ונצורות כיד ה׳ הטובה עלי, ואבא על סדר דבריך:

כתבת

א) **כתבת** כי ר׳ דוד אופנהיים לא היה תלמיד ר׳ גרשון אשכנזי בעיר נ״ש כי אם במיץ, כי מקום מולדתו היה בעיר ווירמייזא, והוא היה כבן שנה או לא נולד עוד בעת שהיה ר׳ גרשון אב״ד בעיר נ״ש עכ״ד, אהובי יקירי! גם אנכי ידעתי מזה ואין זה חדש אצלי כלל, וכבר דברנו אודותיו הרבה בתולדותיו אשר הם אתי בכתובים בספרי כלילת יופי ח״ב, ושם כתבנו כי עיר ווירמייזא היתה עיר מולדתו של ר׳ דוד אופנהיים, (והיא עיר מגדלת גבורים כי גם הגאונים המצוינים, המקובל ר׳ יעקב טעמירלש, והגביר השר ר׳ שמשון ווערטהיים, וגם הרב ר׳ יצחק אהרן ווירמייזא האב״ד דמדינת עלזאס, בהגאון מו״ה יוסף יוזיל אבד״ק בינגא אשר באו שניהם בהסכמה בשנת תמ״ב על ס׳ מקור חיים להגאון בעל חות יאיר, כולם נולדו בעיר ווירמייזא שם כמבואר אצלנו במקום אחר), וכאשר נחרבה העיר שם בשנת תמ״ט היה מאונן ומקונן עליה במר נפשו בראש תשובתו הגדולה הנדפסת בסוף ס׳ שו״ת אבן השוהם בסימן ס״ו, ורד״א נולד בעיר ההיא בשנת תכ״ד, ובאותה השנה נתקבל ר׳ גרשון לאב״ד בווינא אחרי נסיעת הגאון ר׳ ליב פישלש מווינא לשבת על כסא הרבנות בק״ק קראקא ובשנת ת״ל הלך ר׳ גרשון בגולה ונתקבל לאב״ד בק״ק מיץ, ומובן הדבר מעצמו שהגאון רד״א לא היה משמש לפניו בישיבה בעיר נ״ש וגם לא בעיר ווינא רק בעיר מיץ, והוא מן התלמידים שהעמיד רבינו גרשון בזקנתו, ואולם גם בפרוסטיץ ובהענא ובנ״ש העמיד תלמידים גדולים ומצוינים כאשר הזכיר קצתם בספרו שו״ת עבודת הגרשוני במקומות ישונים שם, ואני לא באתי למנות כל תלמידיו בפ״ט רק בכלל שמכל תלמידיו הרבים אשר העמיד ר׳ גרשון ז״ל, וגם התפאר עמהם תמיד עד שאמר עליהם „שהם לומדים מחודדים, וכעצי שטים הם עומדים לפניו כדרך גדולתם״ (שו״ת עבודת הגרשוני סימן צ״ה) היה הגאון רד״א המובחר שבכולם, שהוא עלה למעלה בתורה ובגדולה עד דוד הגדיל שנתקבל לאב״ד ולר״מ בהיותו בן כ״ו שנים בעיר נ״ש ומדינת מעהרין בעוד רבו ר׳ גרשון חי והיה זה בחודש אלול תמ״ט לפ״ק (כמבואר בשו״ת חות יאיר בראש סימן קס״ו). ובאמת שלא דקדקתי כל כך בתשובתי לכתוב בפירוש שרד״א היה תלמיד לר״ג בהיותו אב״ד במיץ, ואי״ה בדפים יבוא הכל על נכון. — ובכלל יש לראות כי אם אמנם שלא

ישב

ישב ר' גרשון על כסאו בנ"ש שם רק זמן קט כשתים או כשלש שנים (משנת תכ"א שאז נפטר חמיו ר' מנחם מענדל בעל צמח צדק שהיה אב"ד שם, עד שנת תכ"ד), בכל זאת שפרה עליו העיר הזאת כגן אלקים כארץ חמדה גם אח"כ בהיותו יושב על כסאו בק"ק מיץ כאשר זכר בעצמו בתשובתו „בנדון שהשבתי עליו בהיות איתן מושבי כגן עדן מקדם בעיר ואם בישראל בק"ק ניקלשפורג" (שו"ת עבודת הגרשוני סימן כ"ז), ודי בזה : —

ב) **עוד** כתבת שאין לך מקור ברור להראות כי ר' מנחם מענדל איש אייערבאך בעל עטרת זקנים היה ממגורשי ווינא, וגם את ר' דוד בן ר' איסרל גיסו של בעל עבודת הגרשוני לא מצאת בשום מקום שגורש מווינא, ע"כ דבריך. ואולם אני ברשימתי אשר שלחתי לברלין להרב החכם הגדול מהרי"ט ליפמאן צונץ, מניתי שם בין מגורשי ווינא לא לבד את ר' מענדל אייערבאך כי אם גם את אחיו ר' וואלף פישהויף ראב"ד דק"ק ניקלשפורג ואת ר' דוד ב"ר איסרל שהיה אח"כ אב"ד בעיר טרעביטש, ואת ר' ישראל סג"ל בן הקצין ר' קאפל שהיה אח"כ אב"ד בק"ק ברידא, אשר שלשה אלה באו כולם בהסכמותיהם על ס' ויקהל משה להרב המקובל ר משה בן מנחם מפראג, שנדפס בדעסוי תנ"ט, — וכן מצאנו עוד שם שנים מן הגדולים אשר בא מפורש עליהם שהם ממגורשי ווינא, והם הרב הגאון מו"ה יו"ט ליפמאן במו"ה עזריאל שנתקבל לאב"ד בק"ק פרעשבורג שבא ג"כ בהסכמה על ס' ויקהל משה הנ"ל, יחתם א"ע שם שהוא ממגורשי ווינא, ושני לו הרב הגביר ראש הנדיבים מו"ה משה במו"ה יוסף אוסטרליץ שהעיד עליו המחבר בהקדמתו שם שהוא ג"כ ממגורשי ווינא, — והני תלתא דידן לאו בפירוש אתמר, רק מכללא אתמר, ולא בעבור שזכרו בחתימתם שהם מעיר ווינא למדתי כן כאשר דנת אותי, כי גם נפשי יודעת מאד, שאין מזה ראיה כלל, כי יש הרבה ממגורשי ווינא אשר לא זכרו כלל בחתימתם שם העיר ווינא, ועכ"ז ידענו בבירור שהיו ממגורשי ווינא אם מפי עצמם או מפי אחרים, כמו ר' וואלף פישהויף ראב"ד דק"ק נ"ש שזכרנו לעיל, והוא לא זכר כלל בחתימתו בסוף הסכמתו לס' ויקהל משה שהוא מווינא, ואנחנו ידענו בבירור שגם הוא היה ממגורשי ווינא, שכן גלה לנו בפירוש בסוף הצואה אשר צוה לבניו

לבניו אחריו (והיא נדפסה בסיף ס' מקור חכמה על מאמרי הזהר ברלין תע"א), וכן ר' יצחק מאיר פ־ענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה שנתקבל לאב"ד בק"ק זאלקויא, ואח"כ בק"ק סלוצק ובסוף ימיו בק"ק פינסק, וגם הוא היה ממגורשי ווינא כמ"ש בעצמו בהקדמתו לס' עין יעקב, ולא זכר בשום מקום בכל הסכמותיו שהוא מווינא. וכן ר' זלמן מירלש שנתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק אלטונא והמבורג, ונודע שהוא היה ממגורשי ווינא, ועכ"ז בחתימתו בסוף תשובתו הנדפסת בשו"ת אבן השוהם בסימן נ"ה לא זכר כלל שהוא מווינא, ועוד הרבה כיוצא בהם, ויש גם כן להפך שכמה גדולים זכרו בחתימתם שהם מעיר ווינא, ואנו יודעים בבירור שהם לא היו כלל ממגורשי ווינא, מפני שמצאנו אותם חונים על דגלם איש על כסאו בקהלות שונות זמן רב קודם הגירוש מווינא, כמו הגאון ר' אהרן דרשן ב"ר משה תאומים, הנודע בשם בעל מטה אהרן, שהיה בימי חורפו דרשן בפראג ואח"כ אב"ד בווירמייזא ובסוף ימיו בקראקא, והוא היה מילידי ומגדולי ק"ק ווינא ונסע משם כמה שנים קודם הגירוש, ובחתימתו בסוף הסכמתו לס' זקוקין דנורא פי' על מדרש תנא דבי אליהו, וכן בסוף הסכמתו לס' אור חדש לר' חיים בוכנער מקראקא בשנת תכ"ט זכר שהוא מווינא, וכן הגאון ר' אביגדור ב"ר שניאור (חתן הגאון בעל קיקיון דיונה), שהיה גם הוא מילידי וגידולי ווינא ונסע משם בימי חורפו זמן רב קודם הגירוש ונתקבל לאב"ד בכמה קהלות במדינת פולין ובראשם ק"ק אפטא וק"ק קוסטאנטין ובסוף ימיו בק"ק גלוגא רבתי ושם מנוחתו כבוד, וגם הוא חתם א"ע בכל מקום שהוא מעיר ווינא, וכמו כן הרבה מגדולי וקציני ק"ק ווינא אשר איזה מהם קבעו משכנם גם פה ק"ק קראקא, ומהם הרב הגביר ר' שלמה הכהן פורט רפא בן החסיד מו"ה שמחה ז"ל, שבא לקראקא ועלה ונתעלה להיות אחד מראשי פו"מ דפה והמדינה, ומצאתי את שמו חתום בפנקס הקהל בין שאר פו"מ דפה מיום ג' ו' תמוז תכ"ד לפ"ק וחתם א"ע שהוא מווינא, וכן הרה"ג מו"ה ישראל משה אליהו מבית הלוי מק"ק ווינא שהיה גם הוא ראש ומנהיג פה קראקא (בימי הגאון ר' ליב פישלש שהיה אב"ד פה), ונמצא חתימתו בפנקס הקהל פה בין האלופים ראשי העדה מיום ד' י"ד אייר תכ"ו לפ"ק, וכן בין האלופים

הדיינים

הריינים דפה על פסק דין מיום א׳ כ״ד סיון תכ״ח לפ״ק, ובא על החתום „נאם ישראל משה אליהו מבית הלוי מק״ק ווין״, ודי בזה:

ואולם משאר הגדולים הנודעים לנו ג״כ שהיו כולם מתושבי העיר ווינא הם ואבותיהם, וחפשנו אחריהם ולא מצאנו אותם חונים בקהלות אחרות קודם הגירוש רק לאחר הגירוש, אם כי לא מצינו מפורש בהם באיזה מקום שהיו ג״כ ממגורשי ווינא, עכ״ז נוכל ללמוד ולהחליט על פי השערה קרובה, שבאין ספק גם הם לא זזו מקיר העיר ולחוץ רק עד זמן הגירוש, שאז הלכו גם הם בגולה עם הגולה אשר הגלתה עם רבינו גרשון אשכנזי שהיה אב״ד שם בעת ההיא. — והנה נמצא מפורש בפנקס הקהל פה שהגאון ר׳ מענדל אויערבאך עקר דירתו מפה קראקא מבית חמיו הקצין ר׳ ליב כ״ץ ז״ל, ומכר את ביתו ואת המקומות שהיו לו בבית הכנסת פה, וחזר ושב לעיר מולדתו ווינא, לבית אביו הקצין ר׳ משולם זלמן פישהויף והוא עודנו חי, וקבע שם בית מדרשו, ולא מצאנו אותו חונה על דגלו בק״ק קראטאשין, רק לאחר הגירוש, ובשנת תל״ג בחודש ניסן בא שם בהסכמה על ס׳ לב אריה על התורה (דפוס ווילמרשדארף תל״ד), וקודם הגירוש היה האב״ד בקראטאשין שם הגאון מו״ה מן (המובא במגן אברהם בסימן קל״ב סק״ב), והגם שלא זכר בחתימתו בשם מקום שהוא ממגורשי ווינא, הנה ע״ז יגיד עליו רעו והוא אחיו הרה״ג ר׳ וואלף פישהויף שגם הוא לא זכר בחתימתו בסוף הסכמתו לס׳ ויקהל משה שהוא מן המגורשים מווינא, ועכ״ז נודע לנו ע״י הציואה שעשה קודם פטירתו שהיה ממגורשי ווינא וכמ״ש לעיל, וכמו כן ר׳ דוד בן ר׳ איסרל חתן בעל צמח צדק וגיסו של בעל עבודת הגרשוני שהוא ואביו היו שניהם מתושבי העיר ווינא ולא מצאנו את ר׳ דוד יושב על כסא הרבנות בק״ק טריביטש רק לאחר הגירוש כי קודם הגירוש היה האב״ד בטרעביטש שם גיסו ר׳ ליב קראכמאל בן בעל צמח צדק, ורק לאחר הגירוש והגיעה שנת תל״א שאז נפטר בניקלשפורג גיסם האב״ד שם ר׳ אהרן יעקב בן ר׳ יחזקאל, חתן בעל צמח צדק, ונתקבל במקומו לאב״ד בנ״ש שם ר׳ ליב דנ״ל בן בעל צמח צדק, אז עלה ר׳ דוד ב״ר איסרל לשבת על כסא טרעביטש שם, (והוא בא בהסכמה בשנת תנ״ב על ס׳ שו״ת נחלת שבעה, ובשנת תנ״ו על ס׳ ויקהל משה, ובשנת תס״ב על ס׳ עבודת הבורא להרב המקובל ר׳ עקיבא

בער

בער ב״ר יוסף מווינא, והאריך ימים על כסאו בטרעביטש שם עד שנת תע״ח שאז נפטר והלך לעילמו, ובנו הרה״ג מו״ה מנחם מענדל שהיה מקודם אב״ד בק״ק רויסניץ ואח״כ ראב״ד בק״ק ניקלשפורג, נתקבל לאב״ד שם במקומו, ועלה לשבת על כסא דוד אביו בטרעביטש שם בשנת תע״ח ואז בא שם בהסכמה על חבור קטן דמשק אליעזר על קצור ס׳ תורת חטאת, ובשנת תע״ט בא ג״כ בהסכמה על ספרי האלפסי שנדפסו באמשטרדם, והוא אבי הרה״ג מו״ה אריה יהודה ליב שהיה גם הוא בשנת תע״ח אב״ד ור״מ בק״ק מעזריטש במדינת מעהרין שם, וגם הוא בא שם בהסכמה על ס׳ דמשק אליעזר הנ״ל), וכמו כן הגאון ר׳ ישראל סג״ל בן הגבר והנדיב ר׳ קאפל סג״ל ז״ל, שהיה הוא ואבותיו מקציני וגדולי ק״ק ווינא, והגביר ר׳ קאפל סג״ל בנה שם בית מדרש גדול להרביץ תורה ברבים, וקבל את הגאון הנודע מו״ה אפרים הכהן מווילנא בעל שו״ת שער אפרים (אבי אמו של הגאון חכם צבי) להיות ראש ישיבה שם, וללמוד עם בנו הרב הגאון הקצין ר׳ ישראל סג״ל הנ״ל ועם שאר בעלי תריסין עד שנת תכ״ו לפ״ק שאז נתקבל בעל שער אפרים לאב״ד ולר״מ בק״ק בודין (בהקדמת בן המחבר לס׳ שער אפרים משנת תמ״ח לפ״ק), ואולם האב ובנו הגבירים הנ״ל מבית הלוי, כפי הנראה נשארו בווינא שם עד זמן הגירוש, ואחר הגירוש נסע ר׳ ישראל סג״ל לק״ק ברודא לשבת על כסא הרבנות שם, ובשנת תנ״ו נתן שם הסכמתו על ס׳ ויקהל משה הנ״ל, ומשם נתקבל לאב״ד במדינת ווירצבורג, ובשנת תנ״ט כבר נתקבל בישיבה של מעלה כמבואר בס׳ ויקהל משה שם, וכל זה נראה לפע״ד ברור:

ג) **ושאלת** אם יש בארצנו עיר הנקראת בשם האליץ או הוליטש אשר שם נולד ר׳ גרשון בעל עבודת הגרשוני, תשובה: יש ויש, יש עיר אחת קטנה במדינת גאליציען סמוך לעיר סטאניסלאב הנקראת בשם „האליטש״ והיא מפורסמת מפני שיש שם גם כן קהלת הקראים שיש להם מורה דרך וגם בית תפלה מיוחד עד היום הזה, ועוד יש שם במדינה עיר אחת קטנה בגליל פרעמיסלא בין יערסלוב לצעשנוב הנקראת בשם „הולשיטץ״ ואולם הוליטש שם העיר לראשונה, אך במשך הזמן נתוסף בה גם אות שי״ן כמו העיר פילץ פילשיטץ במדינת פולין, וכן העיר האלוי האלשוי במדינת מעהרין כנידע, — ובנדון שם הכנוי „אוליף״ אשר מצאנו

שהג״מ

שהג"מ גרשון חתם א"ע לפעמים ג"כ בשם גרש:ן אשכנזי אוליף, (שו"ת עבודת הגרשוני סוף סימן ג' וסוף סימן ה'). נראה שהוא שם הכנוי ביחוד לכל משפחות בית אביו ז"ל, וכן נקרא ג"כ בן אחיו הרב הגאון מו"ה דוד דיין דק"ק פפד"מ בשם ר' דוד אוליף, (בהקדמת הרב המגיה לס' עבודת הגרשוני שם), והוא כמו הכנוי קראכמאל למשפחת בית אבי הגאון בעל צמח צדק, וכנוי העללער למשפחת בית אבי הגאון בעל תוס' יו"ט, וכן שאר כנויי השמות שכדו להם חכמים מראש מקדם לציין בהם משפחות בתי אבות מבני ישראל בארצות פזוריהם, כמו באַס, פאָס, מז"א, מייזלש, פראנק, פראנקעל וכדומה, אשר כל אלה הם מן הכנוים הנודעים למשפחות עתיקות ונכבדות במדינתנו עד היום הזה, והטעם שלא הספיקו א"ע משפחת בית אבי הגרשוני בכנוי „אשכנזי" בלבד, ובחרו להם גם בכנוי אוליף, הוא מפני שבעת ההיא, היו נמצאים פה קראקא וכן בכל עיר ועיר במדינת פולין הרבה משפחות מבני אשכנזים אשר ברחו מארץ אשכנז הם בעצמם או אבותיהם מחמת המציק שהיה להם, בקצת מחוזות בארץ מולדתם שם, ע"י מושלים אכזרים צוררי היהודים אשר הכבידו עולם עליהם עד כי נלאו נשוא, ומצאו מפלט למו בארץ פולין אשר ישבו היהודים אז שלוים ושקטים ואין מחריד, (ראה מזה ג"כ בשו"ת הרמ"א בסימן צ"ה), והיו נקראים כולם בשם „אשכנזים" נגד אחיהם ילידי ארץ פולין, (וכל זה היה בכל ימי משך שנת המאה הרביעית מאלף הששי וגם אח"כ עד שנת ת"ח ות"ט שאז נעשה חורבן גדול בכל ארץ פולין אשר לחרב ואשר לשבי לשבי, ומני אז נהפך הדבר כי ברחו הרבה משפחות מארץ פולין למצוא מקום מחסה בארצות אשכנז ונתישבו שם עד היום הזה), וכבר הבאנו במקום אחר (במפלת עיר הצדק בהערה ג' שם) שגם משפחת רבינו בעל הש"ך ז"ל אשכנזית היא, ואבי אביו הרב הגדול מו"ה משה כ"ץ היה רב אב"ד בעיר דאנהויזען הסמוכה לעיר אנשבאך במדינת בייארען (בהקדמה לס' הארוך מש"ך), ובנו הגאון ר' מאיר כ"ץ בא משם למדינת ליטא ונתקבל לר"מ ולאב"ד בקהלות שונות, והוא היה חותם א"ע בכל תשובותיו בשם „מאיר כהן אשכנזי" (בסוף ס' גבורות אנשים), ובנו ר' שבתי הכהן בעל הש"ך עזב את הכנוי „אשכנזי" והיה חותם א"ע תמיד על שם אביו ר' מאיר שהיה גאון

מפורסם

מפורסם בדורו כנודע, — והרבה משפחות מא״ץ אשכנז קבעו ג״כ משכנם פה ק״אקא, ונמצא בפנקסי הקהל פה הרבה מן הדיינים ומן הפרנסים פארי הקהלה אשר חתמו א״ע כ״לם בשם „אשכנזים״, (וגם הרבה משפחות מבני ארץ איטליא באו אז לגור בק״אקא כמו משפחות קאליהארי, מירפורגו, אוטילינג, דלאקרוט, וכדומה, אשר מהם נקרא משם להיות ג״כ רופאים מיוחדים לעדת היהודים פה קראקא, ומצאתי אותם רשומים בפנקסי הקהל פה ודברתי מזה במקום אחר), ולמען תת הבדל בין כל משפחה ומשפחה מן האשכנזים, הוסיפו לעצמם גם כנויי שמות אחרים כפי אשר בדו מלבם מלבד הכנוי אשכנזי, והיו נקראים בשם הכנוי השני הם וזרעם אחריהם, ויש אשר לא רצו להקרא בשם כנוי אחר, והיו נקראים על שם אבי כל המשפחה ראש מחצבתם גם עד דור עשירי כמבואר בפנקסי הקהל פה, ודי בזה:

ד) **ואשר** דורשת ממני להודיעך גם כן מקורות ימי חיי הרה״ג מו״ה חיים בוכנער ואָחיו במשך ימי שבתו פה קראקא עיר מולדתו, עד אשר נסע מפה למדינת עסטרייך ושם הוציא לאור ספרו אור חדש על ברכת הנהנין, והיה גם הוא אח״כ ממגירשי ווינא, הנני להגיד לך ידידי קושט אמרים בזה, כי בפנקס הקהל המונח בעת לפני, (והוא מכתב ידו של הרה״ג ר׳ מתתי׳ דלאקרוט שהיה ספרא מתא פה בימי הגאונים בעל מגיני שלמה ובעל תוס׳ יו״ט) לא מצאתי בו איזה דבר יקר חדש ומועיל אשר נפש היפה תדרשנו ישיהי׳ בו ענין לראות ולהתבונן ולהתחקות על כל קורות ימי חייו של ר׳ חיים בוכנער בהיותו יושב בעירנו, כי הסיפר רשם בפנקסו דברים קלי הערך אשר אין בהם שום תועלת בזמננו זה, כי על הרוב הם בעניני מכירות ושכירות בתים, ושכירות פועלים חניות ודירות, והתקשרות שותפות בעסקי הלואית ועניני מקח וממכר וכדומה, וכן בעניני כתובה דארכסא ותוספות כתובה, וכל עניני שטרות וצואות שכ״ב מרי״ז והלוקות העזבונות ועניני אפטרופסית, ופסקי דינים של בתי דינים, או של מבוררים, ובדברים כמו אלה נזכרים בין שיטי גם כן קצת מן הדברים הנוגעים גם למשפחת בית בוכנער אשר היה להם פה עסקים שונים זה עם זה ועם אנשים אחרים זולתם, ואחרי העיון והחיפוש נודע לי מהם רק מעט מזעיר והוא, כי

כי

כי אבי המשפחה, היה הרב הגדול מו"ה בנימן וואלף ביכנער, והוא היה מיקירי ונכבדי העיר פה בזמן רבינו בעל הב"ח ז"ל, כי מלבד שהיה ת"ח ומגזע היחוס והמעלה, היה ג"כ עתיר נכסין הון ועושר בביתו, והיה לו ג"כ בית אבנים גדול ברחוב היהודים, ובית מסחרו היה לו בשתי כיפות סמוכות זו לזו, וברחוב קאזמיר (אשר לא היה רשות לשום יהודי לדור שם בזמן ההוא) היה לו חזקת הכיפה בבית האדון קאָשיץ, והנה להרב ר' בנימן וואלף היה לו ג"כ ארבעה בנים ובת אחת והם הרה"ג מו"ה חיים והרה"ג מו"ה הירצקי, והנעלה מו"ה יעקב והנעלה מו"ה מאיר, ובתו הגבירה מ"ת מירל היתה אשת הקצין מו"ה אברהם יצ"ו, וכולם שלחו ג"כ במסחר ידיהם וגדלו והצליחו וגם עשו פרי, ובפנקס שם (בסימני תשנ"ז תשנ"ח תשנ"ט) נזכר הפשר שנעשה בין האחים הנ"ל בעזבון של אביהם ביום ד' ד' כסלו ת זיי"ן לפ"ק, וגם מן הצואה מה שצוה אביהם קודם מותו שמחויבים ליתן לבנו הרה"ג ר' חיים בוכנער סך קצוב מדי שבוע בשבוע בעד חלקו המגיע לו בשתי הכיפות הנ"ל, ושם נאמר עוד איך שמכר אח"כ ר' חיים בוכנער לאחיו ר' יעקב הנ"ל את כל הזכות אשר היה לו בהכיפות הנ"ל והודה מהר"ח איך שקבל כל דמי המכירה עד פרוטה אחרונה מאחיו ר' יעקב הנ"ל, והותנה ביניהם שר' יעקב התחייב את עצמו להשתדל אצל אחיהם הרה"ג ר' הירצקי שהוא ימכור שוב לר' חיים הנ"ל את חלקו בהבית של אבנים שנשאר מאביהם ז"ל, ועוד בא מפורש שם איך שהאחים היקרים ר' יעקב ור' מאיר מכרו שניהם לאחיהם הרב ר' חיים בוכנער ג"כ את חזקת הכיפה מה שירשו מאביהם המנוח הרב ר' וואלף בוכנער אשר היה לו ברחוב קאזמיר בבית האדון קאשיץ, והם הודו שקבלו ממנו כל דמי המכירה עד פ"א, וכל זה נעשה ביום ה' ד' כסליו תזיי"ן לפ"ק, ועוד בפנקס שם, (בסימן תתקנ"ב) נמצא כתוב איך שהנעלה ר' מאיר בהמנוח הרב ר' וואלף בוכנער מכר לאחותו הגבירה מרת מירל אשת הקצין ר' אברהם יצ"ו את החלק בחזקת הכיפה אשר היה לו ברחוב קאזמיר בבית האדון באטשקאווסקי, והודה ר' מאיר שקבל מאחותו כל דמי המכירה עד פ"א נעשה ביום א' י"ג סיון תזיי"ן לפ"ק, ובסימן אלף וקע"ג בפנקס שם מפורש ג"כ הפשר שנעשה בין ר' יעקב בוכנער ובין אחותו הגבירה מירל הנ"ל אודות התקשרות שותפות שהיה ביניהם

וכתבו

וכתבו זה לזה פטורים, שאין להם זה על זה שום טענה ומענה מלבד החלוק שביניהם מחמת שלקח ר׳ יעקב מתוך הכיפה של מרת מירל כשהיתה משותפת עם אהיהם ר׳ מאיר הנ״ל, עד כאן. ומה שנוגע עוד בפרטות להרה״ג ר׳ חיים בוכנער בלבד נמצא ג״כ שם בפנקס שהיה דרכו בקודיש ללמוד עם תלמידים בביתו, והיה נמנה תמיד בין חכמי העיר ונכבדיה, עד אשר פנה הודו ונסע מפה הלוך ונסוע למדינת עסטרייך, וסבת נסיעתו מעיר מולדתו ומבית אביו אל ארץ אחרת, תמצא בהסכמת הרה״ג מהר״ם סג״ל איטונגן דיין דק״ק ווינא, על ס׳ אור חדש לר״ח בוכנער ז״ל, וכבר זכרתי במכתבי הקודם כי ר״ח ז״ל נתקבל לאב״ד ולמ״ץ בקהלות שונות ואח״כ קבע בית מדרשו בעיר ווינא, עד עת הגירוש שאז הלך גם הוא בגולה עם הגולים מווינא בשנת ת״ל, ונפטר והלך לעולמו ביום ד׳ י״ז שבט תמ״ד לפ״ק (ביבליותיקא של החכם וואלף) ולא נרשם שם איה אפוא מקום מנוחתו, ונאמנים עלי דברי דוד אתה הידיד, במכתבך אלי, כי נפטר ונקבר בפיורדא: —

ה) **ובנדון** מגורשי ווינא מה מאד נתת שמחה בלבי באמרותיך הנעימים אשר בהם בשרתני כי היה ד׳ בעיזרך לקבץ נדחי גדולי ישראל מגולי ווינא, אשר מרביתם מצאו מפלט למו בערי ברלין, פיורדא, פראג, ובארץ מעהרין, ואתה אספת אותם בילקוטך ילקוט דוד כיד ה׳ הטובה עליך, ומי יתן ויחוקו מליך בדפוס במהרה לשמחת לב אוהבי חכמה ודורשי קדמוניות, וישמח לבי גם אני. ואשר בקשת ממני עוד הפעם, לחקור ולחפש אחרי פליטת שאריתם, גם בפנקסי עירנו, וגם מן החרות על המצבות העתיקות פה, ולהציגם לפניך, הנה כבר השבתי לך יקירי! עוד במכתבי הקודם, כי חפשתי אחריהם זה מכבר, וגם עתה למענך חפשתי בספרי החיים ובספרי המתים, מפנקסאות הפתוחים לפני, עוד הפעם, אבל לא מצאתי בהם אף אחד מהם, אשר יאמר עליו כי הוא זה ממגורשי ווינא. וראיתי והתבוננתי כי הסופרים אשר נתמנו פה משנת ת״ל והלאה, ואשר היה מוטל עליהם לכתוב כל עסקי הקהל בכלל ובפרט בפנקסאות שלהם לזכרון, לא דקו במלתיהון כל כך, ולא היו נזהרים וזריזים במלאכתם לכתוב כל דבר מפורש באר היטב, כמו שעשה הסופר הראשון הרה״ג ר׳ מתתי׳ דלאקרוט, שהיה ספרא מתא פה בימי הגאונים

הגאונים בעל מגיני שלמה ובעל תוס׳ יו״ט, כנודע, כי הוא ז״ל היה דייק בשמא ובספקא דגברא, וציין על הרוב בכל איש ואיש שמו ושם עירו מאין בא, וגם כנוי שם משפחתו, והיה נותן בהם סימנים, ולא כן עשו הסופרים המאוחרים, המה לא היו נזהרים במלאכתם, ולא דייקו כל כך, ועל הרוב כתבו דבריהם בלשנא קלילא, ובקיצור נמרץ מאד בלי ציונים, ובלי סימנים, ולכן לא נוכל להציל מהם שום דבר, — וגם מן המצבות העתיקות פה גם כן אין להתחקות כלל, יען כי הרוב מהם נהרסו ונאבדו באורך הזמן ואין זכרון למו ובתוכם היו ג״כ מצבות עתיקות מן איזה רבנים וגאונים מפורסמים אשר נרשמו כולם בפנקס הח״ק פה, והמצבות הנשארות פה ג״כ רק מעט מהם נשארו עומדות בצביונן כפי הנוסח הראשון אשר נחקק עליהן מראש מקדם בעת אשר הועמדו, אבל הרוב מהם נתחדשו אח״כ ונשתנו הנוסחאות מאשר היה מקדם, מפני שכבר נמחקו האותיות הראשונות מרוב ישנם ולא נתנו לקרות, ורק השם בלבד היה נראה וניכר, ועל כן המחוקקים החדשים חקקו מדעתם על המצבות נוסחאות אחרות מפי השמועה ולא ידעו מאומה, והמעיין בהעתקת המצבות של החכם וואלף בביבליותיקא העבריה שלו ח״ד, אשר שם נעתקו הרבה מן החקוק על מצבות עתיקות גם מקראקא, יראה וישתומם איך נשתנו רוב הנוסחאות החקוקים כעת לפנינו, מאשר היה מקדם קדמתה, והרבה יש לי לדבר בענין זה אלא שאין פה מקומו, ואולם בין כה וכה אין להוציא מהם מאומה בדבר הנדרש לענינו: —

והנה עליך ידידי, אתפלא קצת, כי זכרת במכתבך את ערי ברלין, פיורדא, פראג וארץ מעהרין, ולא זכרת גם מאלה המגורשים מווינא אשר מצאו קן להם גם בארצות פולין ליטא ואונגארן, ולדוגמא ארשום פה קצת מהם א) הרב הגאון הישיש מו״ה נפתלי הירש במו״ה שמשין לאנגלאזי, שהיה ממגורשי ווינא והוא הוציא לאור בפפד״א בשנת תנ״ב את המדרש רבה עם פירושו הקצר „נפתלי אילה שלוחה״ והלך בגולה אחר גולה, ובסוף ימיו קבע בית מדרשו בק״ק שווערזענץ סמוך לק״ק פוזנן במדינת פולין גדול, וכבר דברנו אודותיו במבוא לספרי כלילת יופי ח״א בדף י״ט ע״א בהערה ז׳ שם, ב) הגאון החכם הכולל הרופא מו״ה יצחק מאיר פרענקיל בהגאון בעל קיקיון דיונה, שהיה ממגורשי ווינא כמבואר בהקדמתו לס׳

לס' עין יעקב עם כל המפורשים שהוצ״א לאור בשנת תמ״ד, והלך גם הוא בגולה עד שנתקבל לאב״ד בק״ק זאלקווא, ואח״כ בק״ק סלוצק ובסוף ימיו בק״ק פינסק במדינת ליטא, ג) הגאון המובהק מו״ה משה מוקי, שהיה ממגורשי ווינא והלך בגולה עד שנתקבל לאב״ד בק״ק ראדזין במדינת פולין, והוא היה אבי הגאון המפורסם מו״ה רפאל ז״ל שהיה אב״ד בק״ק קאמראווקי דליטא, ונין ונכד לו הרב הגאון מו״ה ברוך בהרב מו״ה משה ז״ל מק״ק קאמניץ דליטא, אשר הוצ״א לאור ספר פנים מסבירות על מסכת פסחים שחבר רבו הגאון החריף מו״ה יהושיע שפירא אבד״ק זאבלודאווי, ונדפס בפפד״א תקל״א, ושם נדפס ג״כ קצת חידושי תורה מהרב ר' ברוך הנ״ל, והוא היה ג״כ נין ונכד להגאון בעל עבודת הגרשוני, כמבואר הכל בהקדמתו בראש ס' פנים מסבירות שם, ד) הגאון מו״ה יוסף במו״ה גרשון ז״ל ממשפחת חכמים וסופרים, אשר הוציא לאור ס' שו״ת ראש יוסף מהגאון מהר״י איסקפא ז״ל (בדפוס פפד״א תס״ט) וגם הוא הלך בגולה בין מגורשי ווינא, ולא מצא מנוח עד אשר קבע ישיבתו בק״ק בודין היא קרית אובן במדינת אונגארן, ושם הרביץ תורה בישראל עד אשר נלכדה העיר והיתה לבז, אשר לחרב ואשר לשבי, ולבסוף קבע בית מדרשו בק״ק פראג, — והמחפש ימצא עוד כהנה וכהנה, ולע״ע די בזה:

ו) **ועתה** באתי להשיב על דברי דוד האחרונים, אודות ב' השאלות אשר נתת לפני לפתור אותם, הא') מי הוא זה ר' נפתלי הירץ האב״ד מק״ק ווין דליטא, אשר נזכר על השער של הס' הליכות עולם לר' מאיר ב״ר משה מייזלש? ב) איך יוכל לאמר ר' יהושיע פלק בעל ס' בנין יהושיע על אבות דרבי נתן, שהרב ר' נתן פייטיל שהיה אב״ד בהוציפלאץ ובאוסטרליץ, הוא המחבר ספר חק נתן, אחרי שהספר הזה נדפס בקראקא בשנת שס״ט? ע״כ דבריך. והנני להשיב לך בזה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והנה ע״ד השאלה הראשונה הנני להגיד לך כי כדברים האלה אשר מצאת כתוב על שער הספר הליכות עולם לר' מאיר ב״ר משה מייזלש, כן נמצא ג״כ על שער הס' תפארת הצבי וכרם שלמה לר' עוזיאל ב״ר צבי הירש מייזלש שהיה אב״ד בק״ק עיר חדש בגליל קראקא (דפוס זאלקווא תקס״ג), וגם הוא מיחס א״ע שם שמצד אביו הוא נכד

הגאון

הגאון החסיד מו״ה אריה יהודה ליב האבד״ק פרעמיסלא ובק״ק לבוב, שהיה נכד רבינו הרמ״א ז״ל בעל המפה, ומצד אמו הוא נכד הגאון מו״ה נפתלי הירץ ז״ל שהיה אב״ד בק״ק ווין דליטא מגזע רש״י ז״ל, ע״כ. והנה אחשוב כי לא כונת בשאלתך לדעת מי הוא זה האיש ההולך לקראתנו בשערי הספרים הנ״ל בשם ר׳ נפתלי הירץ מווין דליטא, מפני כי על איזה רב אשר היה אב״ד בעיר לא נודעת לנו, והוא איננו לא מחבר ספרים, ולא בעל דברים במקום שבעלי תשובה עומדים, וגם לא נודע שמו כלל בספרי שו״ת ראשונים ואחרונים, אין עלינו לחקור עליו מי היה, כי מה לנו ולו, יהיה מי שיהיה, תהי מנוחתו כבוד. ואולם עיקר שאלתך היא רק על העיר ווין דליטא, ודבר זה גם בעיני יפלא, כי לא מצאתי בכל ע״י יהודה שבמדינת ליטא, עיר אחת הנקראת בשם „ווין״, וגם באסיפת רבני ומנהיגי הקהלות בועד דארבע ארצות פולין אשר מלפנים היתה גם מדינת ליטא בכללם, וגם אח״כ שנתפרדו אלה מאלה ועשו להם ג״כ וועד כללי בפ״ע, והי׳ נקרא בשם „ועד דהחמשה ראשי הקהלות דמדינת ליטא״, והם בריסק, הורדנא, פינסק, ווילנא, סלוצק, ובשום מקום לא מצאתי שתהי׳ נמנה עמהם גם העיר ווין דליטא, אתמהה! ואשר אמרת אתה על זה כי נחלפה להם ווילנא בווינא, אינו נראה לי כלל מב׳ טעמים, בראשון הלא לך לדעת כי בכל רבני העיר ווילנא מזמן ראשון עד זמן אחרון לא מצאנו רב אחד שהיה נקרא בשם ר׳ נפתלי הירץ דוק ותשכח, וזאת שנית אם ווילנא בווינא מיחלף, אבל ווילנא בווין מי מיחלף? אמנם לפענ״ד אין כאן לא חלוף ולא תמורה, ושני מחברים הנ״ל מבני משפחת מייזלש המה נבאו ולא ידעו מה נבאו, כי באמת היה זקנם ר׳ נפתלי הירץ אב״ד במדינת ליטא, אבל לא בעיר ווין שלא נמצאת שם כלל רק בעיר וויאן, והיא עיר קטנה הסמוכה לעיר בריסק דליטא ובשפת ליטויא שהם מדברים בלשון רחבה נקראת „וויאַין״, ובזמן אחרון היה שם אב״ד ור״מ הרב הגאון מו״ה יוסף יעסל במו״ה דוב בער ז״ל, שהיה נכד הגאון רבינו יהושע בעל מגיני שלמה והוא בעהמח״ס פורת יוסף על התורה (דפוס וואנדסבעק תפ״ז), והסכים עליו הגאון בעל כנסת יחזקאל, וכל זה ברור בעיני, — והשאלה השניה אשר שאלת ממני לא הבנתי כלל, כי לא ברורת דבריך מה שאלתך ובקשתך, וכי

בשביל

בשביל שהספר חק נתן נדפס בקראקא בשנת שס״ג, לא היה יכול ר׳ יהושיע פלק בעל בנין־יהושיע לאמר, שהס׳ חק נתן מעשה ידי הרב ר׳ נתן פייטיל הוא ?, ואולי יש איזה דלוג וחסרון בדבריך במכתבך אלי, וגם אשר אמרת כי ר׳ נתן פייטיל אב״ד דהוציפלאץ נתחלף להמחבר, בר׳ נתן פייטיל אשר היה אב״ד בק״ק ווינא, הנה לא ידעתי מה הרוחת עם החלוף הזה ?, ובמה אפוא נחה שקטה הפליאה אשר הפלאת על דברי הרב בעל בנין יהושיע ?, והרי כמו שקשה בעיניך לומר על ר׳ נתן פייטיל האב״ד דהוציפלאץ שהיה זקנו של בעל בנין יהושיע מפני אריכות הזמן שביניהם, הלא יקשה יותר גם עתה אף לאחר החילוף, דאיך אפשר לומר על ר׳ נתן פייטיל האב״ד מווינא שהיה זקנו של בעל בנין יהושיע, והלא רב המרחק ביניהם ? ומלבד זה לא ידעתי ג״כ אנה מצאת בין רבני ק״ק ווינא רב אחד שהיה שמו ר׳ נתן פייטיל, וכבר במאמרי על גדולי העיר ווינא הבאתי שם שני גדולי הדור שהיו חונים בווינא בזמנים שונים והיו נקראים בשם ר׳ נתן פייטיל, אבל לא היו כלל אב״ד שם, הראשון היה הגאון ר׳ נתן פייטיל ב״ר פייביש ז״ל שהיה מחותנו של רבינו בעל הסמ״ע ז״ל, כי בתו הגבירה מרת ניסל היתה אשת ר׳ יוסף יוזפא כ״ץ בן רבינו בעל הסמ״ע, והיא אמו של הרב ר׳ שמואל פייבוש כ״ץ ממגורשי ווינא בעל ס׳ דרוש שמואל על התורה, ובספרו שם מביא איזה פעמים חידושי תורה מאבי אמו ר׳ נתן פייטיל ב״ר פייבוש הנ״ל, וגם מבנו הרה״ג מו״ה זאב וואלף ז״ל (והיא בדרוש על מגילת שיר השירים), ור׳ נתן פייטיל זה לא היה כלל אב״ד בווינא שם, שהרי בכל מקום שהביאו נכדו בס׳ לקט שמואל ובס׳ דרוש שמואל שם, לא הזכיר אותו כלל בתור אב״ד בווינא שם, ונראה בעיני קרוב לודאי, שזה הגאון ר׳ נתן פייטיל ב״ר פייבוש, הוא הוא שנזכר ג״כ בסוף ס׳ בית מאיר על ש״ע אבן העזר, אשר מחברו הגאון ר׳ מאיר פוזנר התיהס אחריו שם שהוא נינו ונכדו מדור ששי לו, (ושם בא על החתום „דברי הקטן מאיר פוזנר באאמ״ו מו״ה יהודה ליב, באא״ז הרב המאוה״ג מו״ה צבי הירש אבד״ק מעזריטש באא״ז מו״ה בער מונק ממעזריטש באא״ז הרב הגדול מו״ה ליב מונק אבד״ק מעזריטש ובק״ק קראטאשין באא״ז הגאון מו״ה צבי הירש האבד״ק פלאצק באא״ז הגאון מו״ה פייטיל האב״ד דק״ק

דק"ק ווירמייזא ובק"ק ווין באא"ז מו"ה פייבוש באא"ז מו"ה אהרן משה תאומים ז"ל" ע"כ), והוא ז"ל כתב עליו שהיה אב"ד דק"ק ווירמייזא ובק"ק ווין, ובמחכת"ה לא כיון יפה בזה, שלא היה כלל אב"ד בווינא שם רק חד מחבריא מגדולי חכמי העיר ווינא שם, ואולי הי' ג"כ אחד מתופשי ישיבה שם, — והשני היה האלוף והגאון מו"ה נתן פייטיל בן ר' יששכר בער סג"ל, שנפטר בווינא שם ביום ב' י"ב כסלו ת"ד לפ"ק, וגם הוא ז"ל לא ישב בווינא שם בתור אב"ד, כי בימיו היה שם האב"ד הגאון הנורע מו"ה מנחם מן חתן בעל משאת בנימן, ותלמידו של הגאון בעל מטה משה. וכבר דברנו אודותיו הרבה במבוא לספרי כלילת יופי ח"א בהערה ט' שם. ועכ"פ איך שיהי' הלא הדבר מובן מעצמו שאי אפשר כלל לומר ג"כ על ר' נתן פייטיל זה השני אשר נפטר בווינא בשנת ת"ד שהיה זקנו ממש של בעל בנין יהושיע שהיה חי עוד בשנת תקמ"ח לפ"ק? — והנה לא אכחד כי מיד בראותי את פליאתך בזה, אמרתי אני בלבי כי הפלאה זו איני יודע מה היא, דמי סני לומר שבעל בנין יהושיע קרא גם את זקן זקנו ג"כ בשם זקנו סתם, הלא דבר זה מצאנו ג"כ להרבה מחברים שנהגו סלסול בעצמם לכתוב תיאר זקני גם על ראש בית אבי אבותם מדור שלישי עד דור עשירי להם. ודוגמא לדבר תראה גם פה אצל הגאון ר' מאיר פוזנר בעל בית מאיר שהביא יחוס אבותיו עד דור תשיעי ולכולם בשם יקרא „אא"ז", וכן תמצא ג"כ להגאון ר' יצחק אברהם הכהן האבד"ק פינטשוב שבספרו שו"ת כתר כהונה הוא קורא ג"כ לרבינו בעל הש"ך ז"ל בשם זקני סתם, אעפ"י שהיה נכד נכדו כידוע, וכן הגאון ר' זלמן מרגליות מבראד קורא ג"כ להגאון בעל דמשק אליעזר על מס' חולין, ולהגאון המקובל ר' יעקב טעמירלש ולשאר גאוני קשישאי עד דור עשירי, בשם זקני, וכמוהם עוד הרבה, ואולם בנ"ד אין אנו צריכים לכל זה, דבאמת אין כאן לא חלוף ולא סתירה כלל, ובירורן של דברים כך הם. כי אין כונת בעל בנין יהושיע בהקדמתו שם על הס' חק נתן שנדפס בקראקא בשנת שס"ט אשר מחברו היה שמו גם כן ר' נתן פייטיל, אך כונתו על מורו זקנו הרב הגאון מו"ה נתן פייטיל שהיה אב"ד בהוציפלאץ ובאוסטרליץ והוא היה חי בזמן מאוחר כמו מאה שנים אחרי ר' נתן פייטיל הראשון שחבר הס' חק נתן שנדפס בקראקא

בקראקא בשנת שס"ט, וזה השני חבר ג"כ שלשה ספרים על דרוש אשר קראם המחבר ג"כ ,בשם חק נתן, אבל הם נשארו בכתובים ולא באו בדפוס לעולם, כמו שנראה מתוך דברי בעל בנין יהושיע בהקדמתו שם, וכבר דברנו אודות זה השני בתולדות האחים הגאונים מו"ה מנחם מענדל בעל עטרת זקנים, ומו"ה בנימן וואלף פישהויף ראב"ד דק"ק נ"ש, ושם כתבנו כי הרב ר' וואלף פישהויף הנ"ל שהיה ממגורשי ווינא הניח אחריו שלשה בנים ושני חתנים וכולם היו ת"ח גדולים וקצינים ונדיבים, והם הרב הגדול ר' חיים פישהויף, והרב הגדול ר' שמעון פישהויף, והרב הגדול ר' משולם זלמן פישהויף (והוא אשר הוציא לאור מחדש בברלין בשנת תע"א הס' מקור חכמה על פשטי הזוהר מהרב המקובל מו"ה יששכר בער ב"ר פתחיה, ובסוף הספר שם הוסיף נופך משלו והדפיס קצת תוכחת מוסר, וגם צוואת אביו הרב הגאון ז"ל מאשר ציה לבניו ולביתו אחריו קודם מותו), ושני חתניו לוקחי בנותיו, האחד היה הרב הגאון מו"ה נתן פייטיל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק אוסטרליץ, והשני היה הרב הנגיד והקצין מו"ה אברהם פיסק (בסוף ס' מקור חכמה שם), והנה זה ר' נתן פייטיל האב"ד דק"ק אוסטרליץ שהיה חתן אחיו של בעל עטרת זקנים, הוא הוא אשר היה מורו זקנו של הרב בעל בנין יהושיע, והוא אשר חבר ג"כ שלשה ספרים הנקראים ג"כ בשם „חק נתן" והם לא באו בדפוס וכמ"ש לעיל, והנה כאשר תשים עין בשער הספר בנין יהושיע שם (דפוס דיהרנפורט תקמ"ח), תמצא ג"כ שנתיחס המחבר שם שהוא מצד אמו ממשפחת הגאון בעל עטרת זקנים, וכונתו מצד מורו זקנו ר' נתן פייטיל זה שהיה חתן אחיו של בעל עטרת זקנים, וז"ב:

והנה אודות ספרך היקר „תולדות הר"ש ווערטהיים מווינא" אשר הבטחת כי לכבדני לשלחו אלי לאחר שיגמר כולו בדפוס, יהי' לבך נכון ובטוח, כי בשמחה רבה אקבלנו, וגם אשים עיני בו לכתוב לך איזה הערות עליו אם יגזור ה' בחיים והנני להגיד לך ידידי, כי גם אני כבר דברתי מן האדם הגדול הזה בספרי בתולדות גדולי ווינא, ושם כתבתי, כי באמצע שנת תע"ב נתפרסם ג"כ בווינא שם, שנתקבל הגאון ר' שמשון ווערטהיים לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, כאשר העד העיד לנו זקן אחד והוא הרב

הגאון

הגאון מו"ה יהודה במו"ה יוסף לבית פרץ דרשן דק"ק אשכנזים בוויניציאה, בהקדמתו לספרו פרח לבנון על התורה (דפוס ברלין תע"ג), שהיה באותו זמן בווינא שם, והיה רגיל בביתו של הגאון הנ"ל, ושם שמע שמועה זו, (ודבר זה לא נמצא אתנו בכתובים בפנקסי הקהל פה קראקא, וגם בדפוס בספרים אחרים לא מצאתי מזה מאומה זולתי בס' פרח לבנון הנ"ל), ונודע לכל כי ר"ש ווערטהיים לא בא מעולם לשערי העיר קראקא, רק נשאר במקום גדולתו, בהיכלו אשר בעיר הממלכה ווינא אשר שם היה בית מדרשו קבוע ושם ג"כ מקום מנוחתו כנודע. (ובקראקא נתקבל אז בסוף שנת תע"ב לאב"ד ולר"מ הגאון ר' יהודה ליבוש בן בתו של רבינו יהושיע בעל מגיני שלמה, שהיה אז אב"ד בק"ק שידלוב, והיה ג"כ כמה שנים מבורר מק"ק קראקא לשבת בועד הגאונים דארבע ארצית פולין בירידי יערסלוב, עוד בטרם שנתקבל לאב"ד בקראקא, וכבר דברנו אודותיו הרבה בתולדות הגאון בעל מגיני שלמה ואכ"מ להאריך בזה): —

והנה ידידי! אחרי שהשבתי לך על כל שאלותיך היקרות, לא נשאר לנו אפוא מעתה רק לדבר ג"כ מעט מתולדות הגאון המקובל ר' יעקב טעמירלש מווינא, אשר שאלתני עליו במכתבך היקר אלי, אם כנים בזה דברי בן המחבר שו"ת אבן השוהם אשר כתב בהקדמתו שם, שהיה לו לר' יעקב טעמירלש שלשה אחים ואחד מהם היה הגאון ר' ליב חנליש שחבר פירוש על הטורים, ובקשת ממני להודיעך חות דעתי בזה, והנני למלאות שאלתך ובקשתך בזה בנפש חפצה, וגם בלב שמח, מאשר הקרה ה' לפני לעשית שם וזכר להגאון הזה אשר היה אדם גדול בדורו, ורבן של כל בני הגולה בחכמת האלקית, כאשר העידו עליו כל גאוני זמנו, ועד כה לא מצאתי עוד למי שהתעירר לדבר אודותיו, על כן אמרתי לעשות לכבודו מדור בפני עצמו, ולכתוב פה המעט מן הנודע לי מתולדותיו ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שתתברר האמת ותרבה הדעת, ואתה הסכת ושמע:

ז) תולדות הגאון המקובל הגדול מו"ה יעקב אשכנזי, הנודע בשם ר' יעקב טעמירלש מווינא, בעהמח"ס ספרא דצניעותא דיעקב:

הגאון ר' יעקב טעמירלש או תעמירלש מגזע אשכנזים, נולד לאביו הרב רבי אליעזר בעיר ווירמייזא בארץ אשכנז באמצע המאה הרביעית מאלף הששי, ובימי חורפו בא למדינת פולין וקבע בית מדרשו בעיר לובלין (קב הישר פרק מ"ה) הנודעת מאז לעיר עתיקה מלאה חכמים וסופרים, ומשם תקע אהלו אהלה של תורה בעיר קרעמניץ אשר בגליל וואהלין, ושם ישב ימים רבים, והרביץ תורה בישראל בנגלה ובנסתר, ובסוף ימיו נסע למדינת אוסטריא, וקבע בית מדרשו בעיר הבירה ווינא הנודעת בשער בת רבים בתורה ובחכמה בעשירות ובנדיבות, והיה נקרא בפי כל גאוני זמנו בשם ר' יעקב אשכנזי, והוא עצמו בא על החתום בסוף הסכמתו לס' אור חדש לר' חיים ביכנער מקראקא, „יעקב בלא"א מו"ה אליעזר ז"ל איש ווירמייזא", על שם עיר מולדתו ובהיותו מרביץ תורה בעיר קרעמניץ כבר נתפרסם שמו בכל תפוצית ישראל לאיש אלקים קדוש, עד שהרבה מגדולי ישראל היו משכימים לפתחו ליהנות מאורו אור יקרות, ולשמוע מפיו חדשות ונצורות, בנגלות ובנסתרות. כי רבי יעקב איש תם. מלבד שהיה גאון מובהק בתלמוד ובפוסקים ושמו היה נודע בשערים המצוינים בהלכה על ידי תשובותיו אשר השיב לשואליו דבר בענינים הנוגעים לדינא, עוד היה רבן של כל בני הגולה גם בחכמת הקבלה, ככתוב על שער ספרו ספרא דצניעותא דיעקב שחבר על התורה ע"ד הקבלה על פי כתבי האר"י ז"ל, ונדפס אחרי פטירתו על ידי בנו ותלמידו הרב הגדול המקובל מו"ה אליעזר ליפמן אשכנזי, בהסכמת הגאון הגדול המקובל מו"ה יצחק הגדול זצ"ל האבד"ק פוזנן (המובא במגן אברהם בסימן א'), ואתו עמו הסכימו על הדפסתו שם עוד שבעה עינים עיני העדה ופארי הדור אשר כולם היו אנשי מופת ויודעי ח"ן אשר הארץ האירה מכבוד תורתם וחכמתם, והם ר' אליעזר ב"ר מנחם האבד"ק לובמלא, (הוא הגאון ר' אליעזר מרגליות, בן הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה מנחם מענדל

מרגליות

מרגליות האבד"ק פרעמיסלא המובא בשו"ת צמח צדק סוף סימן מ"ב והגאון ר' אליעזר הנ"ל היה ג"כ חותן משה ה"ה הגאון מו"ה משה זאב שהיה אב"ד בגליל העליון סביב לק"ק מינסק בהגאון המקובל מו"ה יהודה יודל מקאוולי ז"ל, וכבר דברנו אודותם הרבה בספרי כלילת יופי ח"א בדף ס"ח ע"ב בהערה ז' שם), ור' אהרן שמואל ב"ר ישראל האבד"ק פפד"מ (הוא הגאון הנודע מהרא"ש קאידנובר שהי' בסוף ימיו ג"כ אב"ד דפה ק"ק קראקא, והוא בעל ס' ברכת הזבח וס' ברכת שמואל וס' אמונת שמואל וס' תפארת שמואל), ור' גרשון אשכנזי האבד"ק ווינא, (הוא הגאון הנודע בעל עבודת הגרשוני וס' חידושי הגרשוני וס' תפארת הגרשוני), ור' מאיר שטערן במו"ה יודא ליווא האבד"ק פולדא, (הוא הגאון הנודע מהר"ם שטערן שנתקבל אח"כ לאב"ד בק"ק אמשטרדם והיה חתנו של הגאון מו"ה מנחם מענדל באם האבד"ק פפד"מ, וכבר דברנו אודותם הרבה בספרי כלילת יופי ח"א דף נ"ב ע"א בהערה ג' שם), ור' בנימן וואלף ב"ר יעקב סג"ל עפשטיין האב"ד דק"ק פרידבורק (הוא הגאון הנודע בשם ר' וואלף עפשטיין, אשר בא ג"כ בהסכמה על ס' מקור חיים על או"ח מהגאון בעל חות יאיר, והיא נדפסה בס' חות יאיר שם בדף רל"ד ע"ב, גם נדפסו ממנו שתי תשובות בס' שו"ת אמונת שמואל למהרא"ש קאיידניבר בסימן ט' שם בנדון שריותא דעגונה ובסימן יו"ד שם בנדון גט, אם רשאי מומר להיות שליח להלכה כדעת חכמי קראקא, וחתנו היה הגאון הזקן מו"ה מאיר בהגאון מו"ה אברהם משה ז"ל, שהיה אבד"ק הנזכר אשר בא בהסכמה על ס' שו"ת השיב רבי אליעזר, ביום ה' ר"ח שבט תפ"ז לפ"ק, ושם בא עה"ח נאום יוסף מאיר בלא"א הרה"ג מו"ה אברהם משה זצ"ל, חתן הרה"ג כמו"ה בנימן וואלף סג"ל עפשטיין זצ"ל), והגאון הנודע מו"ה יצחק אבוהב האבד"ק ספרדיים שבאמשטרדם, (הוא הגאון הנזכר לשם ולתהלה בהקדמת ס' זרע בירך שני על התורה, שחבר הג"מ ברכיה שפירא דרשן ודיינא בק"ק קראקא) והאחרון היה הגאון מו"ה יהודה ליבא האבד"ק העלישויא, וכל אלה הגאונים מהם היו תלמידי ממש של הגאון ר"י טעמירלש גם בנגלות, ומהם קבלו ממנו בנסתרות וכולם היו שותים בצמא את דבריו, כאשר תראה להלאה:

והנה

ב) **והנה** המעיין בעין חודרת על הזמן אשר חי בו ראש המקובלים הזה ר׳ יעקב טעמירלש ז״ל, יתפלא וישתומם מאד בראותו איך פשט אז הלימוד והעיון והשקידה בספרי הקבלה, ובסתרי ורזי התורה על פי כתבי האר״י ז״ל ותלמידיו הגדולים והמצוינים אשר נקראו בשם גורי האר״י, ואשר יצא קום בכל הארץ, עד אשר רבים מן השוקדים על דלתות התורה, היה להם עסק בנסתרות יותר מבנגלות, כי מאד נכספה וגם כלתה נפשם ללמוד וללמד ולהיות מיודעי ח״ן, לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו, כאשר העד העיד לנו על זה גם ר״י טעמירלש בעצמו בהסכמתו לס׳ אור חדש לר׳ חיים בוכנער מקראקא מיום ט״ו טבת הת״ך לפ״ק, וכה דבר איש האלקים שם כי בימיו אכשיר דרא „כי מלאה כל הארץ דעה, ממש מקטנם ועד גדולם בסוד ה׳ להם ידיעה, ותהי זאת נחמתי בעניי בראותי גודל כוסף והשתוקקת אנשי דורנו זה אל החכמה הנעלמה, ורובם ככולם כעם ככהן כקטן כגדול מתאוים לעמוד בסוד ה׳ ולקיימה״, ע״כ דברי פי חכם חן. וכל זה היה על ידי הדרשות אשר דרשו אז קצת מגאוני הזמן ברבים לפני ההמון, כי ישיגו שובע שמחות, וחיים הנצחיים בלמוד חכמת הקבלה אשר כל חפצים לא ישוו לה, ובזה הלהיבו בלבם אש התשוקה להתקדש ולהטהר, ולדרוש בנסתרות בכל אתר ואתר בעיון ובשקידה, בתוך קהל ועדה, ובתהלה עלתה כפורחת בין גדולי חכמי הספרדיים תושבי גלילות הטירקייא, בארץ תוגרמא ובארץ הצבי, מני אז אשר עמדו בתוכם שני שרי צבאות ישראל הגאונים המקובלים אנשי מופת אשר עשו אזנים לחכמת הקבלה, והם מהר״ם קורדבארו ובנו המקובל מו״ה גדליה ותלמידו המקובל ר׳ אליה די וידא״ש בעל ס׳ ראשית חכמה, ושאר תלמידיו הגדולים והמצוינים, ועד שלא שקעה שמשו של משה מהר״ם מקורדיבארו זרחה שמשו של המקובל הגדול האר״י ז״ל לוריא, ובנו הגאון מו״ה ישראל לוריא, ותלמידו המובהק המקובל מו״ה חיים וויטאל ז״ל בעל ס׳ פרי עץ חיים ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, והאר״י ז״ל בעצמו דרש ברבים בדברי קבלה וברמזי התורה, (שם הגדולים מערכת גדולים באות יו״ד סימן של״ב), ובערי תוגרמא ובפרט בעיר הגדולה קוסטאנטינאפל רבו אז השוקדים על דלתות חכמת הקבלה על פי כתבי האר״י ז״ל אשר פתח להם שערי אורה והיו דורשים ברבים

בסתרי

בסתרי תורה א), ומארץ הקדושה באה הקבלה בתקפה ובגבורתה גם לארץ איטליא, וראש המקובלים היה שם הגאון הקדוש רבי עמנואל מק"ק רעץ, והוא המקובל הנודע בשם הרמ"ע מפאנו בעל עשרה מאמרות

א) ראה מזה בהסכמות הגאונים דק"ק קונשטאנטינאפל, על ס' נחלת צבי על מס' אבות שנדפס בוויניציאה בשנת ת"ך לפ"ק, והנה שם בעיון רב ע"י הרה"ג המקובל הנודע מו"ה משה זכות ז"ל, והמחבר היה הרה"ג המקובל מו"ה צבי בן האלוף הישיש מו"ה שמשון טוכפירער מקראקא, תלמיד רבינו בעל הב"ח ז"ל, ומדברי כולם נלמוד שמלבד הנגלות עסקו ג"כ בנסתרות, והיו כולם מיודעי חן עפ"י כתבי האר"י ז"ל, ושם היה עומד בראש המקובלים ג"כ הרב המקובל הגדול מו"ה אברהם יכיני דרבן דק"ק קונשטאנטינאפל, והוא היה יושב ודורש ברזי דרזין בפרסום רב בתוך קהל ועדה, ובזה הלהיב לב השומעים להיות כולם מאוהבי הקבלה, ובהסכמתו על ס' נחלת צבי הנ"ל גלה דעתו להראות ג"כ איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בלמוד חכמת הקבלה, ובא בקצרה בשפה צחה וברורה וז"ל שם „הן האדם היה כאחד משרפי מעלה בהתהלכו ברחבה של הלכה, מדלג על הרי התלמוד, מקפץ על גבעות המדרשים, והוא בהיכלי מלך וכלי זיינו עליו, מגן אם יראה ורומח לטרוף טרף בשר היורד מן השמים שמלאכי השרת צולין, ובזאת ובזאת תאכל חרב פיפיות שלופה ביד החכם השלם עטרת צבי וצפירת תפארת נר"ו, שכינת הריפא וכו', ואחרי כל השבח הזה הנאמר באמת מפי סופרים עוקרי הרי הרים, פניתי אל דרך הנסתרות אשר תפש החכם השלם המחבר עטרת צבי נר"ו, והנה הוא יוצא בעקבות הקבלה הקדומה המפורשת בספרי הרב הקדוש מהר"ם קורדיבארו ושיעתו זכרונם לברכה. ותהי זאת עלתי לכבוד חכמתו כי ייחד לו מקום לדברי תורה הללו עדר לבדו, ולא ישא נפשו לפרסמם בדפוס, כי למן היום אשר נגלה אלינו איש האלקים האר"י הגדול מהר"י אשכנזי זצ"ל, כל היוצא מבית מדרשו וספרי חכמתו גם כריאות כותב לקבלת הרב או רב אשר לא ידע דרכיו ונתיבות אורחותיו אורחות חיים, ולא שאני בעניי פותח ונועל היו מעלת הרבנים הקדושים ההם שעסקו בחכמה זו חלילה, כי הם זכו אל ההשגה הראויה לפי דורם, וכבר העיד הרב האלקי האר"י זצ"ל כי אין ספריהם על יושר זאת החכמה כידוע בדברי תלמידיו האדירים מצוקי הארץ ובפרט מהר"ח וויטאל זללה"ה, וכיון שדברי הרב האר"י זצ"ל נאמנו מאד והוסכמו מן השמים, כי נגלה אליו אליהו

מאמרות, והוא בא בהסכמה בשנת שס"ט על ס' מקור חכמה על פשטי הזוהר בהדפסה הראשונה, ובשנת שפ"ג יצא לאור הדפוס בעיר מנטובה הס' עסיס רמונים והוא קיצור ספר הפרדס של מהר"ם קארדיוואר"ו, ונתחבר על ידי שני תלמידיו ר' שמואל גאלוקי ור' מרדכי דאטו, והרמ"ע מפאנו תיקן את הספר והוסיף עליו ג"כ נופך משלו, ושוב יצא לאור גם ס' פלח הרמון שחבר הרמ"ע מפאנו ז"ל בעצמו, והוא קיצור חלק מספר הפרדס של מהר"ם קורדיווארו ז"ל, ובהקדמתו שם הרחיב הדבור בענין למוד חכמת הקבלה, וגם לבאר ההבדל מה שיש בין דרך לימוד הקבלה של מהר"ם מקורדיווארו ותלמידיו, ובין דרך הקודש של האר"י לוריא ז"ל ותלמידיו, והמעיין שם ירוה צמאונו בדבריו היקרים, המתקבלים על

אליהו ז"ל כידוע לבקי בכתבי תלמידיו האדירים ז"ל, מה לו לת"ח ולצרה הזאת להכניס ראשו בין הרים הגדולים פן תצא אש מהחשמ"ל העליון ויגרום נזק לעצמו ח"ו, על כן שומר נפשו והרוצה להחכים יעסוק בספרי הרב האר"י ז"ל וישמש כתבי תלמידיו האדירים, ובפרט מהר"ר חיים וויטאל האלקי ז"ל תלמידו המובהק שאגה לו כלביא, וכבר ראיתי לבעל דמשק אליעזר בחתימתו למעלה רומז דברים אלו כי לא יפרסם המחבר דרך הנסתר בדפוס והלכתא כותיה ולא מטעמיה, דכבר נהגו הרבות לפרסם סודות התורה בדפוס הנאמרים בשרשים אמתיים בפרטותיהם מפי האר"י הגדול ז"ל, אבל הגלות בפלפולא ומשרשיו יערב לחכנו כמן ודבש, וכל מן דין יחלקם ביעקב ויפיצם בישראל כאחד מבני עליה אשר נתנו בספר דבריהם ויוחקו לכבוד ולתפארת, הנה תלתי מלין ואנכי חזון הרביתי, מה שחזיתי בדעתי ואמר לי לבי, צעיר אני אברהם שיכיני" עכ"ל הדרשן שם, (והנה כבר נודע ומפורסם ברבים מעניני של הרב המקובל הזה כי טעה ונלכד אח"כ ברשת התועב ש"ץ שר"י, כאשר טעו ונלכדו ברשתו אז ג"כ הרבה גדולים בארץ תוגרמא שם ומכללם גם הגאון הגדול מהר"ח בנבנשתי בעל כנסת הגדולה ז"ל כידוע, אבל כולם חזרו אח"כ והתחרטו מאד ושבו למקומם לתורתם ולצדקתם כמקדם, ואם אמנם כי עוד לא נתברר לנו עד כה אם גם. אברהם שב למקומו, ואולם איך שיהי' עכ"פ באותו זמן שכתב הסכמה זו כשר היה, כי זה היה מעשה איזה שנים קודם מעשה דש"ץ שהיה אח"כ בשנת תכ"ו לפ"ק כמבואר בשו"ת נחלת שבעה בסימן פ"א):

על לב מבין ג) — ומארץ איטליא באה ונתפשטה ביתר שאת בארצות אשכנז ופולניא וליטא בכל מדינה ומדינה ע"י גאוני ארץ ראשי אלפי ישראל בכל מקומות מושבותיהם, ובעיר העתיקה ווירמייזא היה

ג) ומהיות טוב אמרתי להציג פה ג"כ לעיני הקוראים קצת אמרות טהורות מאד יקרות מרבינו הרמ"ע ז"ל בעל עשרה מאמרות, מאשר כתב בזה בהקדמתו לס' פלח הרמון שהוא קיצור מספר הפרד"ס שחבר הר"מ מקארדיווארו ז"ל, וז"ל שם „אמר מנחם עזריה שפיר פתגמא באפאי לפרסם המהדורא בתרא מהספר הזה ולזכות בו את הרבים, כי הא דתנן אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי, וכל שכן שהוסיף בי אהבה וחבה אל ההסכמה הזאת שכבה השביעני ידידי האלוף מו"ה יצחק ב"ר מרדכי איש פולניא, הוא התלמיד הותיק דורש טוב לעמו גבור במלחמתה של תורה, ובדברי התוספות על כל בני גילו עשר ידות, ומה גם עתה גזר על עצמו גלות שלמה ונעשה אכזרי על אשתו ובניו לאהבת החכמה הזאת ובא מקצה הארץ ירכתי צפון לשמוע את דבר ה', אחר שאמר ונעשה רצונו לא היה דבר חכמה אשר לא הראיתיו בלמודי, והנה הוא הפציר בי מאד על זה לעשות נחת רוח אל החכמים האדירים, רבני אשכנז יחזקו במעוזה, שלום יעשה להם כי כפי עומק חכמתם במשנה ובגמרא, ופלאי פלפולם וחריפתם בשיקול הדעת וסברא, כן ירבה חשקם וחמדתם, וכן יפרוצו מאויי חסידותם לעשות רוצים למלאכת שמים הלזו בכל לבבם ובכל נפשם, ועוד חוששני לי מחטאת, אם יקדמני אחר להדפיס שלא ברשות מה שנתגלה ונתפזר מן המהדורא קמא מהספר הזה בשעה שהיה מכניסים חברים מקשיבים לקולי, שלמים וכן רבים בימי חורפי בוויניציאה עיר גדולה של חכמים וסופרים שהם הרהיבוני, ובמקום גדולתם הפליגו והתמידו ענותנותם לעיני כל ישראל, כי ראשיהם וזקניהם נקבצו ובאו לשמוע בלמודים הנחמדים האלה, ושמו פניהם עלי לקרוא באזניהם שמועה אחת בכל יום מספר פרדס רמונים בדרך קצרה ובשפה ברורה, שימה בפיהם כמלח ותבלין כי היכי דלא תהוי כהלכתא בלא טעמא, ומרגלא בפומייהו דהני רבנן קשישאי ריח ניחוח לה' אשה, לחזקני ולאמצני, במוסר הנביא אל תאמר נער אנכי, ואחריהם כל ראשי המדינות האלה בארצות מגורם בימים ההם, ובעת ההיא כלהו ילפי מתקנתא, איש לא נעדר תהלה לאל, ומלאה כל הארץ דעה את ה':

ואני

היה שם ראש המקובלים הגאון מו"ה אליהו אשכנזי במו"ה משה לואנ"ץ, שהיה אב"ד ור"מ בווירמייזא שם, והוא היה תלמיד מובהק להגאון מהר"ל מפראג כמבואר בהסכמתו אשר נתן על הדפסת ספר גדולת

ואני ציור הסימנים מצאתי, אני הייתי יושב ודורש ותורתו של משה הוא בעל הספר, הוא החכם הידוע די שפיר קדמי להחויא, בהגדיל תורה הפליא תושיה בפירושיו על הזוהר והתקונים, רעיא מהימנא ואדרות, ספרא דצניעותא סבא וינוקא, וקונטרסין הרבה ממה שלא נדפס מהזוהר מכללם שיר השירים ואיכה, וכן פירוש ספר היצירה, ופירוש התפלות של כל השנה, כל אלה הברו להקרא בשם ספר אור יקר, אשר פי המחבר יקבנו פעמים רבות בפרדס רמונים ובמקומות רבים זולתו, לבד חיבור גדול ומפואר של דרשות לדרך הפשט, היוצא מאמתה של תורה, קן הנה היו לבני ישראל שומעיהן ערבות, להוגיהן חביבות, לשונן עמוקות ונעימות, ממותקות ורמות, שהיה מקהיל בשם קהלות גדולות בקולו קול עוז קול הדר קול משובח, על אדמת הקודש במהרה לרומם, וגדול כבודו בפירוש התורה מחודש ועומק ורחב ידים על דרך האמת, ואחרון חביב זה ספר „אלימה", ובאלים שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים כארזים נטע ה' כנחלים נטיו וכו':

ויותר שהיה חכם גדול בגמרא, הוא ישב בישיבה כל ימיו ללמד את התלמידים שתילי זיתים, והיה גם כן קבוע להוראה ולשפוט צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, ורבו המובהק מהר"י קארו ז"ל רבן של כל בני הגולה, אחים בהספדו על קברו, וכה אמר „כאן נגנז ארון התורה", תא חזי מאן גברא רבא דאספיד עליה האר"י ז"ל, שראה תרי עמודא דנורא מלוים אותו לפני המטה ביומא דהלולא, אשרי אדם מצא חכמה, ואדם יפיק תבונה:

זכות מורי מו"ה עזרא נר"ו איש מנטובה, וצדקתו לעולם העמוד שהכניסני מנעורי לחצר גינת ביתן החכמה החביבה הזאת ברשותו עשיתי, ונפש החכם המחבר תעלוז עם חסידים בכבוד תרנן על משכבו בשלום, כי כאשר הגיע לאזנו רב שחקי הנמרץ לאחוז בחכמה זו שלח לי ספר הפרדס ע"י אחד מתלמידיו, שמחתי ושמחתי בו, ומשם נפקחו עיני לאור לי מנוחה בשאר חיבוריו אחרי שהוא נתבקש בישיבה של מעלה, ואני זאת מלאכתי מלאכת שמים הלא מנעד היא, מגילה נתתי מהם אל החברים המזומנים היושבים לפני, זקנים עם נערים גדיים נעשו תיישים מדי דברי בם יום יום, על כן באו הדברים בראשונה בלתי מבוררים

גדולת מרדכי ואגודת אזוב בשנת שע"ה לפ"ק, ובק"ק ווירמייזא שם הרביץ תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה בנגלה ובנסתר, והיה נקרא בפי כל בשם ר' אליה בעל שם, וחבר ס' אדרת אליהו. ובשנת שפ"ו השלים חיבורו מכלל יופי על מגילת קהלת ע"ד הקבלה, והסכימו עמו אז שלשה גאונים במדינה שם אשר היו כולם מיודעי ח"ן, והם ר' פתחיה בן החבר ר' יוסף, אב"ד דק"ק ווירמייזא, ור'

מבוררים כל הצורך, ואף גם זאת בימים ההם הוספתי שנית ידי וכפלתי לישרים תושיה, והטעם כעיקר בכלל הספר ונהרו אליו החברים כולם:

ומעיד אני עלי שמים וארץ, כי גם אחרי שזכיתי לטעום מעט מזעיר בקצה המטה שירי שיריים מרדיית האר"י מפיהם ומפי כתבים של גורי האר"י ז"ל, מהקונטרסים רבים ונכבדים שנגררו לי מגדוליהם וחשוביהם אשר בארץ הקדושה, במהרה תבונה, לא גבה לבי ולא רמו עיני להרהר על החכם ז"ל ועל דבריו כאשר לקחה אזני שמץ מרבים מעמי הארץ המתחכמים ולא מחכמה, כי זה וזה לא נתקיים בידם, והמה מתפרצים ומתכסים בשמלתי ויחפאו עלי דברים אשר לא כן, יודע כל שער עמי שכל ימי הייתי מחבב דבריו בקהל רב בבתי כנסיות ובבתי מְדרשות, ואמת רב מובהק הוא לי מתוך ספריו ת"ל וחייב אני לו מורא וכבוד בשני עולמות, ככל שאר התלמידים שצדקו ממני וזכו לעמוד ולשמש לפניו, אשרי, שהיה עמלו בתורה כל שנותיו ועשה נחת רוח ליוצרו לילות כימים תמיד, מחלקו יהיה חלקי, והמואס בו ובחכמתו ימאסהו אלקים כי משה אמת ותורתו אמת לפי פשוטן של דברי הזוהר והגאונים ע"ה לא היתה קריאה בספריהם אשר שגבה ממנו:

ומי המואס בדברי הקמחי' בפשוטן של המקראות עתיד ליתן את הדין כי הוא פתח שער ההבנה אל הפשט אבל לא יכזב אעפ"י שיש בהם נסתר, כן הדבר הזה כי פתח לנו החכם ע"ה שערים מצויינים בחכמת האמת, ומתוכם יוכל כל ירא ה' וחרד על דבריו ליכנס לפרקלין בשמוש חכמים לשמוע בלימודים פה אל פה לא זולת דבציר מהכי לא סגי כולא האי ועדיין אפשר, כי לולא ה' צבאות העיר את מורי הר"ר ישראל נר"ו אשר בא מארץ מרחק וקבע מדרשות בכל הארצות האלה בסוד ישרים, ועדיין לא זכינו לתורה, וזה סימן יפה בלמודו שכל החברים אחרי נסעו קיימו בעצמם בחשק נמרץ כי טוב סחרה מסחר כסף, ושלחו אלה לאלה מהני מילי מעליותא ששמעו מפיו, ונמצא שם שמים מתכבד ומתברך על ידם, — אמנם כן כי כאשר גבהו דרכי הפרדס מן הקמחי, כן גבהו

ור' שמעון וואלף אופנהיים במו"ה משה יהודה ליווא ז"ל, ור' שמעון במו"ה יעקב מערכי ז"ל, — ובארץ פולין בעיר אוסטרא אשר בגליל וואהלין, היה אז ראש המקובלים הגאון המקובל מו"ה ישעיה הלוי הורויץ ז"ל הנודע ע"י ספרו הגדול של"ה, וגם הוא בא בהסכמה בישנת שס"ג על ס' מקור חכמה על פשטי הזוהר הנ"ל, ופה קראקא מטרפולין של כל מדינות פולין, נתעלה חכמה זו אז ע"י הגאון הקדוש מו"ה נתן שפירא ז"ל בעל מגלה עמוקות שהיה ריש מתיבתא ודרשן הגדול פה (בימי רבינו בעל הב"ח ז"ל שהיה אב"ד פה), ועל ידי בניו הגאונים מו"ה שלמה שפירא האבד"ק סאטנאב, ומו"ה משה שפירא האב"ד דק"ק הורדנא, וע"י תלמידו הגאון מו"ה ברכיה שפירא דיין ודרשן פה בעל ס' זרע בירך על התורה, ובעת ההיא היו פה עוד הרבה מבעלי תריס"ן אשר עסקו והעמיקו בחכמה זו, כמו ר' יודא זעלקיל מזי"א אשכנזי חתן בעל הב"ח ז"ל, ור' צבי הירש ב"ר שמשון טוכפירער, תלמיד בעל הב"ח ז"ל, והוא בעהמח"ס נחלת צבי על מס' אבות, ור' חיים בוכנער בעהמח"ס אור חדיש על ברכת הנהנ"ן, והרה"ג מו"ה יוסף שמואל מקרעמניץ דיין דפה ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד בק"ק פפד"מ, ועוד ועוד. ובמשך הזמן קם פה ג"כ הרב המובהק המקובל הגדול מו"ה צבי הירש במו"ה ירחמיאל חאטש והוא הי' מילידי וגידולי ק"ק קראקא, והיה ג"כ חריף ובקי בתלמוד ובפוסקים, ואח"כ נכנס לפרדס, והעמיק הרבה בחכמת הקבלה על פי כתבי האר"י ז"ל, ובעודו בימי חורפו הרחיק עוד מפה ועבר בכמה

מדינות

גבהו דרכי האר"י ז"ל מדרכי הספר הזה, ואל תתמהו כי גם בספר אלימה להחכם ע"ה, וגם בלימודי האר"י ז"ל, יש לכל אחד מהם שטות עמוקות זו מזו עד להפליא, וכל ערכך יהי' בשקל הקודש מעין האמור במסכת חגיגה בפרקיהן של חיות הקודש אשר בהמרכבה, שכל הגבוה מחבירו הוא כנגד כל מה שתחתיו וכשם שהוא אסור ונמנע לצרף ולערבב פשטי הקמחי עם הפרדס, אלא טוב אשר נאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידינו, כך אסור ונמנע לצרף ולערבב חכמת האר"י ז"ל לא מיניה ולא מקצתה עם הספר הזה וכל דכותיה, ועל דבר זה נכרת ברית ולעולם קושטא קאי, וקורא אני על החכם ע"ה המקרא הזה, תורת אמת היתה בפיהו, ועולה לא נמצא בשפתיו" עכ"ל הרמ"ע ז"ל בהקדמתו לספרו פלח הרמון שם:

מדינות בפולניא ובאשכנז ובכל מקום בואו השמיע ג"כ דרשותיו ברבים אשר כולם על יסודי הקבלה הטבעו, והוציא ג"כ לאור הדפוס כמה חיבורים אשר חבר, והם ס' שבתא דרגלא הנקרא בשם עטרת צבי, וס' דרך ישרה, וס' חמדת צבי על תיקוני הזוהר, ובסוף ימיו הוציא ג"כ ספרו נחלת צבי על התורה (וכמדומה שאז יצאו עליו עוררין וגם על ספרו חמדת צבי ועל ספרו נחלת צבי ולא נתברר הדבר היטב), והוא בא בהסכמה על ס עבודת הבורא להרב המקובל מו"ה עקיבא בער ב"ר יוסף מווינא בשנת תנ"ט לפ"ק, ובעת ההיא היה דר פה קראקא, ג"כ איש מופת הרב המקובל הגדול מו"ה העשיל צורף ב"ר יוסף ז"ל אשר בימי חורפו בא מווילנא, וקבע בית מדרשו פה קראקא, ודרש ברבים רזי דרזין בחכמת הקבלה, וגם חבר שלשה חיבורים גדולים, וכולם בחכמה זו, אבל לא יצאו לאורה (פנקס הח"ק פה, ונזכר הרב הזה לשבח בסוף ס' קב הישר בסימן ק"ב, ובס' שם יעקב בערך בושה וענוה סימן י"ח), וקרוב לזמן ההוא התעוררו ג"כ חבורתא קדושתא מחכמי וגאוני ק"ק קראקא, מאלה אשר באו בסוד ה' ובקשו לעשות כונים למלאכת שמים, וערכו מכתב בקשה להגאון המקובל הגדול מהר"ם זכות ז"ל, שהיה אז אבד"ק מנטובה בארץ איטליא, להודיע להם העשרה תיקונים הנצרכים לכתיבת ס"ת ותפילין וקדושתן מתחלה ועד סוף, והגאון הנ"ל השיב להם כמבוקשתם (משנת חכמים למהר"ם חגיז בסימן רכ"ח), ובעת ההיא צץ גם כן נזר תפארת יהודה יודל הגאון המקובל האב"ד דק"ק קאוולי אשר בגליל וואהלין, (אשר חבר ס' קול יהודה על כל הש"ע או"ח ורצה להדפיסו עם הט"ז ביחד בטרם שנדפס המגן אברהם ולא עלתה בידו, כמבואר אצלנו בספרי כלילת יופי ח"א דף ס"ט ע"א), ועל ידו ועל ידי שני בניו הגאונים המקובלים מו"ה יוסף שהיה אב"ד דגליל ק"ק מינסק ובסוף ימיו בק"ק דובנא רבתי, (והוא היה רבו של הרב המקובל מהר"ץ קאיידניבר בעל ס' קב הישר) ומו"ה משה זאב אב"ד דגליל העליון דק"ק מינסק (והוא היה רבו של התוכן הגדול מו"ה יהונתן מראזנאי בעל ס' ישועה בישראל על ה' קדוש החודש להרמב"ם), נתעלה ונתפשט הלמוד בחכמה זו במדינה שם במדה גדושה, — וגם בכל ערי מדינת פולין גדול ובפרט בעיר פוזנן אשר שם היה יושב על כסא הרבנות ראש

המקובלים

המקובלים הגאון מו"ה שעפטיל סג"ל הירויץ בן הגאון בעל השל"ה. והוא בעהמח"ס ווי עמודים, אשר כל רז לא אנים ליה בנגלות ובנסתרות, ושוב נסע משם לעיר ווינא, כי במשך הזמן ההוא היה עת צרה ליעקב בכל מדינות פולין ע"י מלחמת הקדריים כנודע, ונתבטלה אז הישיבה בפוזנן שם, ואחרי תום רעש המלחמה וגזרת הקהלות, כאשר נחו מעט מצרתם נבנתה העיר על תלה, ונתקבל לאב"ד בפוזנן שם הגאון המקובל הגדול מו"ה יצחק בן מו"ה אברהם ז"ל (המובא במגן אברהם בסימן א'), והוא היה תלמיד מובהק להגאון בעל קיקיון דיונה, ומלפנים היה אב"ד בלויצק ואח"כ בווילנא ומשם בא לפוזנן והוא היה אז יחיד בדורו בנגלה ובנסתר (שם יעקב ערך בושה וענוה סימן ה'), והעמיד תלמידים הרבה גם בחכמת הקבלה בעיר פוזנן שם, ואחריו נתקבל בפוזנן שם לאב"ד הגאון מו"ה ישעיה סג"ל הורויץ בן ר' שעפטיל הנ"ל, ומלפנים היה אב"ד בק"ק בומסלא ובק"ק לייפניק ובק"ק פפד"מ ומשם בא לפ־זנן, ואחריו נתקבל לאב"ד בפוזנן שם הגאון המקובל הגדול מו"ה נפתלי הכהן בעל ס' סמיכת חכמים אשר מלפנים היה אב"ד בק"ק אוסטרא, ומשם בא לפוזנן, ונודע שהגאון הזה היה לו עסק בנסתרות יותר מבנגלות, ושוב נסע מפוזנן לשבת על כסא הרבנות בפפד"מ, ונתקבל לאב"ד בפוזנן שם חתנו הגאון מו"ה יעקב בהגאון המקובל מו"ה יצחק הנ"ל, ואחרי פטירתו נתקבל לאב"ד שם הגאון מו"ה מרדכי שהיה לפנים אבד"ק ברודא ומשם בא לפוזנן והוא היה בן הגאון המקובל מו"ה נפתלי הכהן הנ"ל, וכל אלה הגאונים היו כולם מיודעי ח"ן כנודע, — ובעיר פינסק אשר בליטא המדינה עמד שם ג"כ אדם גדול אחד והוא הרב הגאון המקובל מו"ה יהודה ליב ברבי יוסף ז"ל, (אשר כבר דברנו אודותיו הרבה בספרי כלילת יופי ח"א בתולדות רבינו הט"ז בהערה ב' שם), והוא הוציא לאור הדפוס ספרים רבים ונכבדים אשר חבר לזכות הרבים והם ס' קנה חכמה, דרך חכמה, דעת חכמה, מקור חכמה, וס' דברי חכמים, ועלה האיש מעירו והלך ממדינה למדינה בפולין ובאשכנז ובכל מקום ביאו דרש ברבים דברי כבושים, ורבים השיב מעון עד בואו לעיר המבורג ושם לקח ג"כ דברים עם הגאון האב"ד דשם מו"ה זלמן מירלש ועם חרתנו הגאון בעל חכם צבי ז"ל, ובכל דרשותיו היה דרכו בקודש לעורר את העם בתשובה, וגם להזהירם

להזהירם ללמוד ולעסוק גם בחכמת הקבלה, (ראה מזה בס' ויקהל משה בן מנחם מפראג בדף י"ב ע"ב, ובס' משנת חכמים למהר"ם חגיז במעלת התלמוד בסימן כ"ט ג) :

ג) והנה אם אמנם כי עוד הרבה מגדולי וגאוני הזמן זולתם היו עוסקים אז ג"כ בחכמה זו, והיו כלם חכמים כלם נבונים וכלם בעלי מקובלים ויודעי ח"ן נוסף על תורתם וחכמתם, אך הם היו כלם מן הצנועים אשר במסתרים חשקה נפשם לעסוק בנסתרות ולא

ג) וגם בערי יהודה שבמדינות בעהמען ומעהרין התעוררו אז הרבה יחידי סגולה מבעלי תריסין לשקוד גם הם על ספרי חכמת הקבלה בכל תוקף ועוז, ובפרט בעיר פראג מקום התורה והחכמה, (וזה כפי אשר העד העיד לנו הרה"ג המקובל מו"ה משה ברבי מנחם ז"ל בראש ספרו ויקהל משה), כי שם היה ג"כ ראש המקובלים בעת ההיא, הרב הגאון זקן ויושב בישיבה המקובל הגדול מו"ה מרדכי דמו"ש ז"ל, והוא עשה תוספות והגהות על ספר פעמון ורמון הכולל ס' עסיס רמונים וס' פלח הרמון מהרמ"ע ז"ל אשר כבר נדפס במנטובה בשנת שפ"ג ונדפס שנית באמשטרדם בשנת תס"ה על ידי הרב מו"ה יעקב בן הרב הגאון מו"ה מרדכי הנ"ל, עם תוספות וחידושים מאביו הגאון המקובל הנ"ל, וגם הרה"ג מו"ה משה ב"ר מנחם בעל ס' ויקהל משה הנ"ל, היה ג"כ בית מדרשו קבוע בפראג שם עיר מולדתו, וזה משה האיש היה גדול מאד בחכמת הקבלה עד שאמרו עליו דנהירין ליה שבילי דרקיע כשבילי דנהר דעה (הגאון מהר"ש ווערטהיים ז"ל בהסכמתו לס' ויקהל משה שם), ואחר השרפה הגדולה שהיתה בעיר פראג (בשנת תמ"ט) יצא משם נקי מנכסיו בלי עוזר ותומך עד שבא לק"ק נ"ש ושם קבע מקום ישיבתו, והעיר נ"ש היתה אז קרית מלאה חכמים וסופרים והיא היתה ג"כ עיר דוד אופנהיים מאור הגולה ז"ל, ורבים מחכמי וגדולי העיר שם עסקו ג"כ בנסתרות מלבד הנגלות, וראש המקובלים שם היה הרה"ג המקובל מו"ה נפתלי הירש בהרב מו"ה משה שפין סג"ל רעבין ז"ל אשר היה מקדם אב"ד ור"מ בק"ק דרעזניץ ובק"ק רויסטין ואח"כ נתקבל לדיין בק"ק נ"ש ואח"כ היה ג"כ ראב"ד שם, ובשנת תנ"ה בא שם בהסכמה על ס' ויקהל משה הנ"ל ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק ווילמייזא ונפטר שם בשנת קודש ט"ז אלול תע"ב לפ"ק, וכבר ידוע שהוא חבר ספר מלא רצון על הש"ס, ומהקדמתו שם נראה שהיה בקי ג"כ בקבלה מעשיות, ויעש"ה, ודי בזה :

ולא רצו לפרסם הדברים ברבים משים כבוד אלקים הסתר דבר, ורבים מהם היה רע בעיניהם גם כן בהדפסת ספרי קבלה, כי לא כל הרוצה לטול את השם יבא ויטול, כאשר כבר התמרמר על זה הגאון המקובל מו״ה יוסף שמואל מקראקא האב״ד דק״ק פפד״מ, בהסכמתו לס׳ אשל אברהם על מאמרי הזוהר, והאריך בזה שם בדברים של טעם, ועוד תמצא גם לפניו להגאון רבינו יהושע חריף בעל מגיני שלמה שבספרו שו״ת פני יהושע ח״ב סימן ע״ח השיב להגאון מו״ה מנחם מענדל (והוא בעל צמח צדק), שבא לפניו בשאלה ובנה דבריו על יסודי הקבלה, ע״ז ענה לו המחבר בקצרה „מ״ש מעכת״ה ע״ד הסוד, אמרתי אני אנו אין לנו עסק בנסתרות״ ע״כ, וכבר ידוע שהגאון בעל מג״ש היה לו עסק בנסתרות, שהרי חבר פי׳ על ס׳ עשרה מאמרות להרמ״ע מפאנו ע״ד הקבלה, ונאבד במשך הזמן כמבואר בהקדמת נכדו בראש ס׳ מגיני שלמה שם, אלא שלא היה רוצה שיפורסמו הדברים ברבים, וכבר הארכתי בזה בתולדות רבינו יהושע בעל מג״ש ז״ל, ושם הראיתי מקום לעיין מזה בשו״ת הרמ״א בסימן ז״ן, ובשו״ת מהר״ם מלובלין בסימן פ״ג, ובשו״ת חות יאיר בסימן ר״י, ובשו״ת חכם צבי בסימן ל״ו, ואכ״מ להאריך עוד בזה: —

והנה גם בעיר העליזה ווינא מצאה חכמת האלקות קן לה על ידי גאוניה ורבניה אשר ישבו על כסא הרבנית שם מקּ״ם קדמתה, ובבא הגאון המקובל ר׳ שעפטיל הורויץ בעל ווי עמודים מפוזנן לשבת על כסא הרבנות בעיר ווינא, כבר מצא שם בתוך קהל ועדה, אנשי שם ודורשי נסתרות, אשר עסקו בשיעור קומה ובעשר ספירות, והוא היה להם לעינים מאירות. כי מסר להם אמרות טהורות, קלות וחמורות, וכן עשה אחריו גם הגאון המקובל ר׳ ליב פישליש אשר נתקבל לאב״ד בווינא שם אחרי מות ר׳ שעפטיל ז״ל, וגם היא היה מאיר הגולה בחכמת הקבלה כנראה מס׳ תיקוני תשובה אשר נדפס משמו בשנת תכ״ו לפ״ק, ואחרי נסיעתו מווינא לקראקא, נתקבל לאב״ד שם הגאון ר׳ גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, והוא עלה על כלנה, כי הוא היה מכת המחזיקים בלמוד הקבלה בפרסום רב, ודבר קשות נגד המקטריגים בזה, כמבואר בהסכמתו לס׳ ספרא דצניעותא דיעקב, והמעיין ידרשנה משם:

ואחרי

ואחרי כל החזון הזה נחזור ונשובה אל המקובל הגדול ר׳ יעקב טעמירלש אשר הופיע באור תורתו וחכמתו בלובלין ובקרעמניץ, ובסוף ימיו בעיר ווינא בימי הגאון בעל עבודת הגרשוני והוא הקדוש אשר העידו עליו גאוני וחכמי זמנו, כי ארבעים שנה ישב בתענית בכל יום ולמד ושנה, ולא זז מכותלי בית מדרשו כל ימיו ועסק בתורה בקדושה ובטהרה עד יום מותו (כמבואר בהסכמות הגאונים לס׳ ספרא דצניעותא דיעקב שם), וקילו של יעקב היה נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, כי היה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות שלש מאות על מגדל הפורח באויר, ודרש במעשה מרכבה ובמעשה בראשית ביחיד ונכנס ויצא בשלום אף כשהגיע לאבני שיש טהור חורז וקידח מאורייתא לנביאים וכתובים, והאש מלהטת סביביו, ועיף הפורח עליו נשרף בהבל, פומיה ממלל רברבין, רבן של כל בני הגולה בחכמת האלקית בעולמות אבי״ע בבחינת הי״ס לקשר נר״ן ולית ד״ן בר נש, רק דמי לבר אלהין (לשון דגאון מהר״ש קאידניבר בעל ברכת הזבח בהסכמתו לספרא דצניעותא שם), הוא היה גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, הרביץ תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה, הן בהיות בית מדרשו קביע בק״ק קרעמניץ, והן אח״כ בעת אשר קבע ישיבתו בעיר ווינא, וגם הרבה מגדולי הדור אשר כבר ישבו כסאות למשפט בעריהם, איש על דגלו, נהרו אליו מרחוק ומקרוב לשמוע מפיו דברי אלקים חיים על פי סוד ה׳ ליראיו, והוא ז״ל האציל מרוח חכמתו עליהם, הורם דעת, הבינם שמועה, וכל אומר וכל הגה אשר יצא מפיו קדוש יאמרו לו, ומן התלמידים אשר שמשו לפניו בישיבה והיו מסתופפים בבית מדרשו שם בקביעות היו הגאונים המצוינים מו״ה בנימן וואלף סג״ל עפשטיין האבד״ק פרידבורג, ומו״ה יהודה ליבא האבד״ק העלישויא, כמפורש בהסכמותיהם בספרא דצניעותא שם, ומן הגאונים אשר באו אליו לשמוע, יש לחשוב א) מהר״ש קאידניבר ז״ל בעל ברכת הזבח, כאשר העיד על עצמו בהסכמתו שם, שזכה לשמוע מפה קדוש המפיק מרגליות כמה רזי דרזין, וטעם מצוף דבש אמרי נועם מכמה רזי התורה, וסיפר ג״כ לבנו הרב המקובל מו״ה צבי הירש קאיידניבר מה שקבל מר״י טעמירלש בענין יין נסך (קב הישר בסימן ע״ו), ב) ר׳ גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני אשר גם הוא ז״ל העיד

על

על עצמו בהסכמתו שם שהיה עם הגאון המחבר בצוותא חדא שליש שנים רצופות שנה אחר שנה, וראה דרכי והליכתי בקודש גילה טפח וכסה טפחיים, נכנס לפני ולפנים והאיר פנים על אדרא קדישא, הוסיף דעת ועביד פרושא, ג) ר' מאיר שטערן הנודע בשם הרב מפולדא ואח"כ באמשטרדם, גם הוא ז"ל נסע אליו לווינא בשנת תכ"ב לשמוע בלמודים, והי' אצלו אמון, כמבואר בהסכמתו שם, ודי בזה:

ומלבד אשר מסר לתלמידיו דברים העומדים ברומו של עולם פא"פ חבר ג"כ ספרים רבים יקרים ונכבדים ואלו הם, א) שו"ת מהר"י טעמירלש אשר השיב לשואליו דבר בענינים הנוגעים לדינא ונכללו בו ג"כ פלפולים בסוגיות הש"ס, (מובא בשו"ת אמונת שמואל בסימן נ"ג), ב) ספרא דצניעותא דיעקב על התורה, מעט הכמות ורב האיכות, ונדפס באמשטרדם בשנת תכ"ט על ידי בנו הרב הגדול המקובל מו"ה אליעזר ליפמן אשכנזי ז"ל, אשר חבר גם הוא כ"ב כללי חכמה, והדפיסם בראש הספר שם, וגם הוסיף קצת הגהות גם בפנים הספר שם, ג) חיבור גדול על כל התורה ועל חמש מגילות באריכות, והעתיק ממנו ג"כ בספרא דצניעותא שם, ד) חיבור על ב' האדרות קדושות, ה) חיבור לבאר הרבה מאמרי חז"ל מתלמוד בבלי ומתלמוד ירושלמי, ו) חיבור על מאמרי הזוהר ומקצת הפסוקים של נביאים וכתובים, ז) קושיות ותירוצים על כתבי קודש של האר"י ז"ל. — וכל אלה החיבורים נשארו בכתובים תחת יד בן המחבר, ולא יצאו לאורה זולת החיבור הנקרא בשם ספרא דצניעותא דיעקב. והנה הגאון המחבר האריך ימים, ויבא יעקב שלם לימי הזקנה והשיבה ונתבקש בישיבה של מעלה, כפי הנראה בשנת תכ"ז לפ"ק, בעיר ווינא שם, ג' שנים קודם הגירוש. ארץ אשכנז הרה וילדה, ארץ פולין גדלה שעשועיה, אויה נא לה אמרה ווינא כי אבדה כלי חמדתה: —

ומתולדותיו כבר ידענו מבנו הרה"ג המקובל ר' אליעזר ליפמן הנ"ל אשר הוציא לאור ספרא דצניעותא דיעקב עם כ"ב כללי חכמה אשר הוסיף משלו, וכן מצאתי ג"כ בין החתומים בהסכמות הרוזנים ומנהיגים דד' ארצות פולין אשר הסכימו בועד יערסלוב בשנת תמ"ד על הדפסת ס' עין יעקב עם כל המפורשים

ובא

ובא שם ג"כ על החתום „נאום יצחק בלא"א מו"ה יהודה ליב ר"י תעמירלש מלובלין", ולא נודע עוד אם ר' יהודה ליב היה בנו או חתנו של ר"י טעמירלש, אבל זאת ידענו כי שלשלת גדולה יצאה מזרע יעקב טעמירלש בזמן אחרון, והיא משפחת בית אפרים זלמן מרגליות הגאון האדיר מבראדי, אשר זכה וזיכה את הרבים בספריו היקרים שו"ת בית אפרים, וס' ראש אפרים, וס' מטה אפרים, וס' טיב גיטין, ויבואר עוד להלאה:

ה) **ודע** כי ר' יעקב טעמירלש זה, המחבר ספרא דצניעותא דיעקב, איננו אחד עם אותו ר' יעקב תעמירלש הנזכר בהקדמת בן המחבר ספר שו"ת אבן השוהם, ושם נאמר ג"כ שהיו לו שלשה אחים גדולי ישראל, הראשון היה נקרא בשם רבי אליקום געץ חד מראשי בני ישיבה דק"ק פוזנן אשר בנו הרב ר' מאיר האב"ד דק"ק פילא היה אבי הגאון ר' אליקום געץ האב"ד דק"ק הילדסהיים המחבר ס' אבן השוהם, והשני היה נקרא ר' ליב חנליש אשר חבר הפירוש על הטורים, והשלישי היה נקרא ר' עקיבא מהוציפלאץ אשר הלך לארץ הקדושה ונקבר בצדון, וכולם היו בני איש אחד והוא הרב מו"ה מאיר מטנהויזען בארץ אשכנז, וכל זה מפורש בהקדמה שם. והנה כל עין רואה יראה גם בהשקפה הראשונה כי בע"כ שני ר' יעקב טעמירלש היו, שהרי אותו שנזכר בהקדמה שם היה בן ר' מ א י ר מ ט נ ה ו י ז ע ן ואחיו של ר' געץ מפוזנן שהיה אבי אביו של ר' געץ מהילדסהיים בעל ספר אבן השוהם, ואולם זה ר' יעקב טעמירלש שלנו שאנו עוסקים בו, היה בן רבי אליעזר איש ווירמייזא כמבואר בס' ספרא דצניעותא דיעקב בהסכמת הגאון מו"ה אליעזר האבד"ק לובמלא שם, וכן חתם א"ע בסוף הסכמתו לס' אור חדש לר"ח בוכנער מקראקא „נאום יעקב בלא"א מו"ה אליעזר זצ"ל איש ווירמייזא", והוא היה חי בדור אחד עם ר' געץ השני בעל ס' אבן השוהם שהיה נכד של ר' געץ הראשון מק"ק פוזנן אחיו של ר' יעקב טעמירלש הראשון, שהרי מבואר בהקדמה שם שהמחבר ס' אבן השוהם היה יושב ודורש בווינא קודם הגירוש בשנת תכ"ב, וזאת היה בחיי ר' יעקב טעמירלש השני שהיה בעת ההיא בווינא שם כנודע, ומעתה הלא עיניך לנוכח יביטו שר' יעקב טעמירלש הראשון הנזכר בהקדמת בן המחבר ס' אבן השוהם היה חי ב' דורות

קודם

קודם לר׳ יעקב טעמירלש זה השני המחבר ספרא דצניעותא דיעקב ואשר משכן כבודו היה בסוף ימיו בווינא שם כנודע.—

ו) **ושבתי** וראיתי שכל זה היה בהעלם עין מהגאון המפורסם ר׳ אפרים זלמן מרגליות מבראדי שבספרו טיב גטין באות ת׳ משמות הנשים, נסתפק שם בתחלה איך לכתוב בגט שם האשה טעמריל אם באות ט׳ או באות ת׳. ושוב העלה דיש לכתוב טעמריל באות ט׳ וכתב שם בזה״ל „ובספרי שו״ת בית אפרים חלק אבן העזר בסימן יו״ד, כתבתי שאבי זקני הגאון המקובל מו״ה יעקב טעמירלש בעל המחבר ספ״א דצניעותא דיעקב, כמדומה דאיתא שם ג״כ באות ט׳, אך עתה ראיתי בהקדמת ספר שו״ת אבן השוהם מזכיר שם אבי זקני הגאון מו״ה יעקב תעמירלש באות ת׳״ עכ״ל מהרא״ז מרגליות שם, והנך רואה שלא כיון יפה בכל דבריו, ופליאה נשגבה בעיני על הגאון האדיר הזה, אשר היה דרכו בקדש לחקור תמיד על שורש הדברים, וכאן לא שת לבו לעיין במלתא דא ולראות ולהתבונן כי בע״כ שני ר׳ יעקב טעמירלש היו, ורב המרחק ביניהם, וגם לא הרגיש שיש ג״כ שינוי ביניהם מצד שמות אבותיהם, שזה הנזכר בהקדמת ס׳ אבן השוהם היה שם אביו ר׳ מאיר מטנהויזען, והיה חי בזמן קודם, ולא נודע ממנו מאומה, כי אם שמו בלבד, והשני שהיה מקובל מפורסם בדורו, והיה נודע בכל תפוצות ישראל ע״י תורתו והכמתו, והבר ג״כ ספרא דצניעותא דיעקב (והיא הוא אשר היה אבי זקנו של ר׳ זלמן מרגליות), היה שם אביו ר׳ אליעזר איש ווירמייזא, וכמ״ש לעיל. והנה גם בעיקר הדבר מה שעלה בדמיונו שבס׳ ספרא דצניעותא דיעקב נזכר שם זקנו ר״י טעמירלש באות ט׳, במחכ״ת גם בזה לא כוון יפה, כי בשער הספר שם שעשה בן המחבר בעצמו וגם בסוף הספר שם שבא בן המחבר על החתום על שם אביו ר׳ יעקב נזכר תמיד בשם הכינוי תעמירלש באות ת׳, וכן נזכר ג״כ באות ת׳ בהסכמות רוב הגאונים שם, וכמו כן גם בשאר ספרי המחברים שהיו בזמנו, כמו בס׳ דרוש שמואל פ׳ תולדות, ובס׳ קב הישר פרק ע״ו שם, זולת בהסכמה אחת מהגאון האב״ד דק״ק פריד־בורק בספרא דצניעותא שם. וכן הרב המקובל ר׳ חיים בוכנער מקראקא בראש ספרו אור חדש שם, שני אלה הביאו את הגאון הזה בשם ר״י טעמירלש באות ט׳, וכפי הנראה לא דקו רבנן במלתא דא כל כך:

ז) ובדרך אגב לא אמנע טוב מלהודיעך אוהב יקר, כי כל דברי בן המחבר ס׳ אבן השוהם מה שכתב בהקדמתו שם, חרותים על לוח לבי זה מזמן כביר, כי מהם הוצאתי מילין לגלות צפונות ולהתחקות ג״כ על מקור מחצבתו של האדם הגדול הגאון מו״ה ליב חנליש, אשר האיר עיני כל ישראל בהגהותיו ובחידושיו על ארבעה טורים הנקראים בשם חידושי מהרל״ח, ועוד לו ג״כ חיבור מיוחד והוא חידושים על ש״ע יו״ד והוא לא בא לדפוס ונשאר בכתובים (ס׳ איצרות חיים כתבי יד סימן קנ״ה) ועד כה לא ידענו בן מי היה, ובאיזה זמן היה חי? וכבר ראינו שגם רבינו יואל סירקיש ז״ל בעל הב״ח לקח דברים עמו כמבואר בהקדמתו לספרו משיב נפש על מגלת רות שנדפס בלובלין בשנת שע״ז, ואז כבר נפטר הגאון מהרל״ח והלך לעולמו, שכן נראה מלשונו של בעל הב״ח מאשר כתב בהקדמתו שם באמצע דבריו, „וקרוב לפירוש זה שמעתי מפי הרב כמוהר״ר ליב חנליש ז״ל״ עכ״ל, ועתה הנה ע״י בן המחבר ס אבן השוהם ממ״ש בהקדמתו שם, מלבד כי נתודע לנו בן מי היה, עוד נוכל להתחקות ג״כ באיזה זמן היה, וזה אחרי אשר הודיע לנו שם כי אבי זקנו ר׳ געץ מפוזנן ור׳ ליב חנליש אחים היו בני ר׳ מאיר מטנהויזען, ואף גם זאת שר׳ מאיר האב״ד דק״ק פילא אבי המחבר ס׳ אבן השוהם היה בנו של ר׳ געץ מפוזנן הנ״ל, הנה כל זה יספיק לנו כי נוכל ע״ז גם כן להפיץ אור על זמנו של ר׳ ליב חנליש והרי זה בא ללמד ונמצא למד, שהוא בא ללמד לדעת מי היה ר׳ געץ מפוזנן על ידי אחיו הגאון ר׳ ליב חנליש אשר שמו היה נודע בישערים, ונמצא למד שאנו למדים לדעת זמנו של ר׳ ליב חנליש על ידי אחיו ר׳ געץ מפוזנן אשר זמנו נתברר לנו היטב ע״י בנו הרב ר׳ מאיר האב״ד דק״ק פילא, וכל זה על פי המבואר עוד בהקדמה שם שר׳ מאיר מפילא הנ״ל היה בתחלה אחד מראשי חכמי בני ישיבה דק״ק פוזנן בזמן שהיה רבינו מהרש״א ז״ל ריש מתיבתא שם בהספקת חמותו הגבירה מרת איידיל שהיתה גם כן דודתו של ר׳ מאיר מפילא הנ״ל, אשר היא בנתה ביתה בפוזנן שם שיהי׳ בית ועד לחכמים, והחזיקה מכספה את בני הישיבה שם. והנה כבר מבואר אצלנו במקום אחר כי הישיבה בפוזנן שם, אשר רבינו מהרש״א עמד בראשה על פי חמותו הגבירה מרת איידיל, נמשכה בערך כמו

עשרים

עשרים שנה משנת שמ"ה עד שנת שס"ה, שאז נפטרה הגבירה ונתבטלה הישיבה שם, (ורבינו מהרש"א נסע אז משם ונתקבל לר"מ ואב"ד בק"ק חעלמא, ובשנת שע"ה נתקבל משם לר"מ ואב"ד בק"ק לובלין, ובסוף ימיו היה ר"מ ואב"ד בק"ק אוסטרא ונפטר שם בחדש כסלו בשנת שצ"ב לפ"ק), ועתה אם כנים דבריו במה שכתב שר' מאיר מפילא היה חי בזמן אחד בפוזנן שם עם רבינו מהרש"א שהיה חתן דודתו, (ור' מאיר נפטר בערב ר"ה תי"ד בעיר מילבאק במדינת מרק שברח לשם מחמת חרב המלחמה שהיתה אז במדינות פולין כנודע, וצוה לפני מותו כי יקברוהו שם בארון עד אשר תשקוט הארץ מן המלחמה, ואז ישליחו משם ויקברוהו בקברות ישראל בק"ק מעזריטש הסמוכה להעיר הנ"ל, וכן עשו לו כמ"ש בנו בעל ס' אבן השוהם בתשובה שם בסימן י"ג), הרי נמצא מבורר לפנינו שאביו של ר' מאיר מפילא שהוא ר' געץ מפוזנן ואתו אחיו הגאון ר' ליב חנליש, שניהם חיו עוד בדור הקודם לרבינו מהרש"א ז"ל, בזמן הגאון בעל שארית יוסף גיסו של הרמ"א ז"ל, ושאר גאוני קשישאי אשר הופיעו באור תורתם וחכמתם עוד בהתחלת המאה הרביעית לאלף הששי כנודע, וזהו מה שרצינו לבאר:

והנה אחרי כל החזין הזה אחשוב כי כבר יצאתי ידי חובתי עם מכתבי זה, להשיב לך ידיד יקיר לי, על כל שאלותיך היקרות אשר הצעת לפני, ועיד יותר מאשר שאלת ממני השבתי לך, ובפרט במה שנוגע לתולדות המקובל הגדול ר' יעקב טעמירלש זצ"ל, והתפשטות חכמת הקבלה בזמנו ברוב תפוצות ישראל, ועתה מה אני שואל מעמך יקירי! כי גם אתה תשים עינך ולבך לראות ולהתבונן על כל הדברים הנאמרים בהקונטרס הזה, מראשו ועד סופו, ואם אולי יהי' לך מה להשיב ולהעיר על איזה ענין תודיעני נא במכתבך היקר ואל תכסה ממני דבר, ואני אקבלו באהבה ואוסיף לך אהבה על אהבתי, כי האמת אהובה מהכל, — והנה בזו הרגע בסיום מכתבי נמסר לי מן הבי דואר ג"כ ספרך היקר „תולדות הש"ר ווערטהיים מווינא". ואי"ה אקח לי מועד לשום עיני בו, ואם תמצא ידי מה להעיר על קצת דבריך, לא אמנע מלכתוב לך עוד בשבוע הבע"ל אי"ה, — ואתה חיה בנעימים, וחיית ורבית כל הימים. תשקוט שאנן כזית רענן כנפשך ונפש אוהבך בכל לב ונפש:

דצעיר **חיים נתן דעמביצער** החונה פה ק"ק קראקא יע"א.

מכתב ג.

מהרב החכם החוקר המצוין מו"ה דוד קויפמאן נ"י מבודאפעסט.

ב"ה.

לכבוד הגבר הוקם על, בחור מעם, דגול מרבבה, ה"ה הגאון המפורסם החוקר הנפלא כש"ת מו"ה חיים נתן דעמביצער נ"י יושב על מדין בעיר קראקא יע"א.

איככה אתאר לפניך את השמחה אשר נתרת בלבבי בקראי דלתות אגרתך המלאה לה אמיר אמרות ה' טהורות, תפוחי זהב במשכיות כסף, ועל כל עלה ועלה ברכתי ברכת הנהנין, כי כל דבריך ישרים ונכוחים, כלם ברורים כלם אהובים, מתוקים ומתוקנים עד שאין גומרין עליהם את ההלל, — ויהי בקראי שנים או שלשה מעלי חמד האלה ה:פרצה מלבי שלהבת תפלתי, ותאותי שנזכה במהרה לראות פרי עטך יוצא לאור כליל בהדרו, ואל תשיבנו ריקם אם אשנה ואשלש ואומר: ימהר נא אדוני יחישה מעשהו ואל יתמהמה עוד ויוציא לאור עולם ספרו היקר כלילת יופי הכולל תולדות גדולי ישראל, ואם יפריעוך ממלאכתך מלאכת הקודש, התגבר כארי לבצע את מזמתך, ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, וכי יש פקוח נפש גדול וקדוש מזה, להציל נפשות קדמונינו הטהורים והפנינים ממתלעות הנשיה, ומי כמוך מורה להגיד ליעקב את קורות חכמיו, דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו. והיה כאשר אשמע מפיך כי קרבת אל המלאכה לסדר את ספרך על רבני לבוב או על חכמי קראקא יום טוב ושמחה יהיה לי היום הזה, והנה להסיר ממך תלאות ההעתקה אשיב לך את אגרתך היקרה בעיני מכל הון למען תבחר מתוכה מה לרחק ומה לקרב ולספוח אל תוך ילקוטך, וטוב בעיני שיצא מידך בנין משוכלל ומפואר ולא תוציא דבריך למקוטעין, כדרכנו אנחנו הצעירים, וגם תולדות ר' יעקב תעמרלש תדפיס בתוך ספרך היקר, כי דבריך על התפשטות הקבלה הם כיסוד מוסד אשר הרימות עליו את תמונת האדם הגדול הזה בתור המעלה, ודע לך אדוני היקר והאהוב, כי יחדתי מדור במאמרי למקובלי ווינא, וכי חשבתי ביניהם גם את ר' אלחנן בעל קבלה ור' מאיר איסרלן, אשר

היה

חיה ר"מ שם בשנת תכ"ח, ולבי נכון ובטוח כי בדבר אשר זדו — לקו במה שחטאו, כי במקום התל שהיו פונים אליו המשיח שבתי צבי, התל בהם אביהם, וקהלתם פאר הקהלות היתה לתל עולם, כחורבן ירושלים בשנת ת"ל. קצרתי בדברי כי אדע לפני מי אני עומד, -- ואתה בטובך תודיעני אם נודע לך ר' מאיר איסרלן הזה גיסו של ר' משה סג"ל בעיר קראקא, כאשר קראתי בס' ציצת נובל צבי, ואני מצאתי באמתחת אגרות כתב יד אשר חנני בהם ה' אגרת ר' שמואל אבוהב אל ר' מאיר ר"מ בווינא אדות שבתי צבי, ואי"ה אדפיסנה בספרי, — ולר' אלחנן הנ"ל היו לו ב' בנים שם האחד יששכר בער רב בעיר קרעמזיר אשר הלך לארץ ישראל, והשני ר' יהודה ליב אב"ד בעיר הוציפלאץ ובסוף ימיו דיין בבי דינא רבא בעיר נ"ש:

ואל תתפלא עלי שלא נשאתי על שפתי כל המגורשים מווינא אשר נודעו לי בשמות, הלא החשיתי גם מבעל זרע אברהם, מבעל פנים מסבירות, וממוציא לאור שו"ת ראש יוסף, וכן רבים וגם שלמים כמו ר' יצחק צורף בעל אבני צדק ומאזני צדק ומשיב חימה, כי לא להראות לך את בית נכאתי באתי ולהלאותך בדברי, והאמין לי כי הרבה חפשתי הרבה יגעתי, ויגעתי ומצאתי תאמין, ורק על ר' ברוך בר' פנחס וחתנו ר' מנחם מן אבקשך לנופף עליהם את ידך החזקה ולהורנו הדרך אשר אמצא עליהם הדשות ונצורות, וגם על חיי ר' יצחק מאיר פרענקיל תאומים וקורותיו בסלוצק ובפינסק אצפה לדבריך כאל מלקוש, — הנודע לך כי חתם את שמו דאקטאר אונד ראבינער? ולא אדע איפה הכתירוהו בשם הכבוד הזה, ואם היה רופא או ד"ר בחכמה אחרת, כי כאשר נראה מדבריו בעין יעקב בסוף מס' חגיגה העמיק הרבה בחכמת המדידה והתשבורת והתכונה, והיה בדעתו לחבר חבורים על המדעים האלה.

ובכן הגעתי אל קצה אגרתך אשר האירה את עיני, ונהניתי מצוף הכמתך, ואמרתי: סתירת זקנים בנין, שפתים ישק משיב דברים נכוחים, ולא לנקות את עצמי מחלאת הטעות באתי, כי אם להראות לך צדקת תמיהתי, הלא אמרתי סימנא מלתא, וכי יש ב' ר' נתן פייטל ושניהם בעלי חק נתן בשוקא? ועוד את הספר חק נתן הנדפס לא ראיתי מימי, ובעל בנין יהושע מביא ממנו דברים בסימן הדפים כמו מספר הנדפס, והצדק אתך כי ר' פייטל השני מת

בד'

בדי אלול תפ״ד כאשר חרות על מצבתו בק״ק הוציפלאץ, אבל ר׳ נתן פייטל הראשון בן כה׳ יששכר בער סג״ל מת בווינא אשר היה שם אב״ד בסוף ימיו (?) ביום ב׳ י״ב כסלו שנת ת״ד לפ״ק, כאשר נזכר במצבתו נומר ק״מ:

והנה זה איזה חדשים עבדתי עבודת הפרך לשאוב מים מבאר פנקס ההקדש של העיר ווירמיישא אשר היה לנגד עיני, ות״ל זכיתי לחדש חדשות ולמצוא נצורות מני קדם, כאשר אראה אי״ה בספרי על משפחת בעל חות יאיר, ולהראות לך מפרי חקירותי הנני להציע לפניך דבר קטן הנוגע ליחוס המהרש״ל, אומר לי לבי כי הגאון הנ״ל נולד על ברכי הקהלה הקדושה הנושנה ווירמיישא, ורק בימי עלומיו הלך למסעיו לבית אבי אמו ר׳ יצחק קלייבער בעיר פוזנא — וכך צריך לקרות: אבי אמי ולא אבי אמו, ככתוב בשו״ת רש״ל (עי׳ סי׳ ס״ד) — וגם ד׳ בניו של ר׳ בצלאל הגאונים הנודעים אולי לא נולדו בפוזנא כאשר ידמו החוקרים, כי אם בוורמיישא ואולי לא הלכו לפוזנא כי אם לשמוע בלימודים, כי איככה אדמה שנשכח גזעם ומוצאם במקום של הגאון ר׳ לוואי ובפי הכותב יחוסו ר׳ מאיר פערלס. ולפי זה צריך לבאר כאשר ראוי לאמר גם מטעמים אחרים, שמה שכתוב בשער תשובות רש״ל על מה שהשתטח בשנת שמ״ג על מקום קברות אמו אין לו שום שייכות להמהרש״ל כי אם לר׳ אהרן בן משה החתום שם והוא בן אב״ד דווירמיישא ר׳ משה לוריא הנפטר בשנת שנ״א, והוא היה שני בשני עם המהרש״ל, ר״ל אביו ר׳ משה היה אחי אבי המהרש״ל שהוא ר׳ יחיאל לוריא, והנה אם תבחן בעין פקוחה את חתימת ר׳ אהרן הנ״ל אולי תודה להשערתי, שצ״ל תחת מו״ה שלמה בן הפרנס והדיין מו״ה שלמה, מוהר״ר אהרן בן כבוד [שר] התורה ר׳ יוחנן, כאשר נוכחתי בקראי את דבריו הקודמים על מה שסיפר זקנו ר׳ אהרן לאביו ר׳ שלמה, ע״כ:

ובטרם הפרדי מאתך אבקשך עוד הפעם כי תשים עינך בספרי תולדות הש״ר ווערטהיים ז״ל מווינא, אשר שלחתי לך לתשורה, ותכתוב לי הערותיך עליו על המוקדם כאשר הבטחת לי:

תחוג את חג מתן תורתנו בשמחה ובששון, ותפקוד לטובה בתשובה קרובה מדשנת עצם את עבדך המוקירך והמכבדך והמצפה לדבריך המאירים:

דוד קויפמאן.

תשובה.

בעזה"י.

ז) לכבוד ידיד נפשי הרב החכם הכולל החוקר הנכבד מו"ה דוד קייפמאן נ"י, ה' עליו יחיה.

ידידות מכתבך הגיעני לנכון אחרי שקבלתי באהבה ספרך הנכבד „תולדות הש"ר ווערטהיים מווינא", והנה לשלמי נדרי יום אשר הבטחתי לך ידיד יקיר לי למלאות רצונך הטוב אשר בקשת ממני, כי אשים עין בקורת על ספרך זה אשר שלחת לי לתשורה, באתי היום במגלת ספר כתוב אליך איזה הערות קצרות אשר העירותי על דבריך הנעימים, מדי העברתי עיני בחבורך היקר מראשו ועד סופו, וגם על שאלותיך היקרות אשר באו במכתבך היקר כעת אשיב לך ג"כ בסוף מכתבי זה ברצות ה', אך בראשונה אטייל עמך ארוכות וקצרות ע"ד ספרך היקר:

והא לך ידידי, שבעה עינים על אבן אחת, אשר אקוה כי תקבלם באהבה וברצון, בצירוף תודתי הנובעת מעמקי לבבי על תשורתך החמודה, ואלו הם:

א) **בצד** פ"ט הבאת מעט מתולדות הגאון ר' גבריאל מקראקא שהיה אב"ד בק"ק מיץ ואח"כ בק"ק נ"ש והמדינה, אשר בנו הג"מ בעריש עשקילעס נשא את בת הגאון הש"ר ווערטהיימער לו לאשה, והיה זה בשנת תס"ח שאז נסע ר' גבריאל עם כב"ב מעיר מיץ לע"מ ווינא לאפריון בנו הנ"ל (ועי"ז נוכל לשער בנקל שנותיו של בנו הצעיר הזה שהיה נקרא ע"ש אבי אמו הרב הגדול הגביר ר' יששכר בעריש — בהגאון רבינו רבי העשיל זצ"ל, — שהיה ראש ומנהיג פה קראקא והמדינה ונפטר ביום א' בערב ר"ח חשון ונקבר בערב אחר תפלת ערבית בר"ח חשון תנ"א לפ"ק, כמפורש בפנקס הח"ק פה"ק), ואחרי נסיעת ר"ג מעיר מיץ נתקבל לאב"ד במיץ שם הגאון ר' אברהם ברודא ז"ל, וכתבת בהע"ה שם שר' אברהם ברודא היה תלמיד להגאון ר' יצחק חריף יכונה לנדא (?) אב"ד דקראקא כמבואר בהקדמת ס' אבני שוהם המחובר לס' נחלת יעקב על התורה, ע"כ. והנה כדבריך כן הוא ג"כ בשם הגדולים להגאון חיד"א מערכת גדולים

גד:לים באות א׳, ששם כתב שר׳ אברהם ברודא היה **תלמיד** ר״י חריף מקראקא ומקורו מהקדמת בעל אבני שוהם שם, ואולם אתה הוספת ע״ז בהערה שם שר׳ יצחק חריף היה נקרא ג״כ בשם ר׳ יצחק לנדא, ובזה לא דברת נכונה הטרם תדע כי המקור אשר משם שאבת דבר זה (מספר עיר הצדק) מקור אכזב הוא, וצריכין לבדוק אחריו בכל מקום. וגם פה הנה הוא לקח דבר זה מס׳ אבני שוהם על התורה פ׳ ויצא ששם הביא דבר בשם הרב הנגיד מו״ה צבי הירש לנדא פו״מ דק״ק אפטא, (והוא היה אבי הגאון מו״ה יצחק סג״ל לנדא שהיה אבד״ק אפטא, ובק״ק זלקווא ובגליל לבוב, ובסוף ימיו פה קראקא), ובעל עיר הצדק הציץ שם ונפגע, כי הוא סבר שכתוב עליו שם שהוא היה בנו של ר׳ יצחק חריף, וע״כ היה דן מן הבן על האב, שגם ר׳ יצחק חריף היה נקרא בשם הכינוי שלו לנדא, ובאמת שגה ברואה כי שם כתוב בפירוש שהיה בן בתו של ר׳ יצחק חריף ולא בנו ממש כאשר חשב בעל עיר הצדק, וכבר שקל למטרפסיה בזה בקונטרס מפלת עיר הצדק אשר הוציא לאור אחי הצעיר הרב החכם מו״ה יואל דעמביצער ז״ל בשנת תרל״ו, ובכלל הראה לדעת ישם שאין לסמוך על בעל עיר הצדק כמו שאין לסמוך ג״כ על ספר מצבת קדש, כי שני המחברים האלה הם חשודין לקלקל ולשנות בהעתקתם ולהוסיף ג״כ דברים מלבם אשר לא כן, וכמו כן אין לסמוך ג״כ על העתקת הכותב קדמוניות לקראקא במ״ע „חמגיד״ שנה שניה, כי גם הוא לא דק כ״כ בהעתקתו ולפעמים הוסיף ג״כ נופך משלו מה שלא נזכר כלל בפנקס הקהל פה, וארשום פה רק שלשה דברים ובתלתא זמנא הוי חזקה, א) העתיק מפנקס הח״ק דפה ונדפס בהמגיד שנה שניה, שהרב המקובל ר׳ העשיל צורף מווילנא אשר מנוחתו כבוד פה קראקא נמצא כתוב עליו בפנקס הישן דפה משנת שי״א „כי כל ימיו לא מש מבית מדרשו של המקובל בעל מגלה עמוקות, וכתב שם יומם ולילה רזין דרזין ויחודים גדולים״ עכ״ל. והחכם שי״ף מווילנא הביא משם כל הדברים האלה בספרו קריה נאמנה צד רצ״א וגם בעל עמודי העבודה בנה על יסוד זה בנין גדול בספרו ישם, ובאמת שהוא יסוד רעוע כי לא נמצא מזה כלל בפנקס הישן שם.

ולא

ולא נזכר ישם כל מה שכתב „שלא מש כל ימיו מבית מדרשו של בעל מגלה עמוקות", והנה ר' העשיל צורף לא היה חי פה בימי הגאון בעל מגלה עמוקות רק זמן רב אחר כך, ובית המדרש שיהי' נקרא על ישם הרב בעל מגלה עמוקות ג"כ לא היה פה מעולם, ורק בהמ"ד הישן דפה נקרא בפי כל בהמ"ד שעל ההר, ובפנקס נקרא בהמ"ד גבוה מפני שהוא עומד על הר קטן, ומאמר העולם פה שבעל מגלה עמוקות התפלל ג"כ בתוכו ואיך שיהי', הנה כל זה הוא רק הוספה מלב הכותב בלבד. ב) עוד נמצא בהמגיד שם מה שהעתיק הכותב מפנקס הח"ק הנ"ל אדות הגאון ר' אהרן תאומים מווירמייזא בעל מטה אהרן שהיה בסוף ימיו אב"ד בק"ק קראקא וכתב שם וז"ל „ביום ב' אב ת"ן לפ"ק הומת ע"י השר סטראוונעק הגאון אב"ד דק"ק קראקא קדוש ישראל ר' אהרן תאומים בעהמ"ח מטה אהרן בנסעו לועד הגליל בחמעלניק ולא ניתן להוביל גופו לקבר ישראל עדי מלאו היהודים את ידו בכסף ויוליכוהו ויקברוהו בכבוד גדול בעיר פינטשוב" עכ"ל. וכל זה העתקת גם אתה יקירי, בספרך היקר שם בצד ס' בהערה שם, אבל כל זה הוא ללא אמת וללא נכון כי לא נמצא כלל בפנקס הח"ק דפה שלא היו הרוצחים מניחים להביא את גופו לקבר ישראל כי אם בריצוי כסף ואח"כ נקבר בפינטשוב בכבוד גדול, רק שם נכתב בזה"ל, כי היו היהודים יראים לקברו בחמעלניק בעיר אשר הומת שם, על כן הוליכוהו לקברו בעיר פינטשוב ע"כ, ותו לא מדי. ג) גם מה שהעתקת עוד בספרך היקר שם בצד פ"ה בהערה ג' מן מ"ע המגיד מה שהעתיק הכותב מפנקס בית הכנסת הישן דפה אדות הגביר והנדיב ר' יששכר בערמאן סג"ל בן ר' יהודה לימא מהלברשטאט „שעשה צדקות אין ספורות למו, והציל נפשות רבות מישראל בהשתדלותו אצל מלכות פולין, והזיל זהב מכיסו להדפסת הש"ס, וכבד מהונו ללומדי תורת ה' והעמיד להם בתי מדרשים, וגם בנה בית הכנסת בקראקא על הוצאותיו" עכ"ל. והנה גם בההעתקה זו רק ראש דבריו אמת, אבל מה שהוסיף הכותב עוד בסוף דבריו ישר' בערמאן סג"ל בנה בית הכנסת בקראקא על הוצאותיו, בדותא היא, כי הפנקס מבית הכנסת הישן דפה הובא

כעת

כעת לפני בעת כתבי וחפשתי בו ולא מצאתי דבר זה שם כלל, ומלבד זה מעולם לא שמענו וגם אבותינו לא ספרו לנו שהיה פה קראקא איזה בית הכנסת או בית המדרש אשר בנה הגביר ר׳ בערמאן מהלברשטאט, ורק זאת נמצא כתוב בפנקס שם שעשה השתדלות רב אצל מלך פולין לטובת כלל ישראל, והציל ע״ז נפשות רבות, וגם הזיל זהב מכיסו להדפסת הש״ם ונקראים על שמו, וגם השיא מכספו כמה בנות ישראל, ואף גם העמיד כמה בתי מדרשים בישראל ותמך מהונו לראשי ישיבות להרביץ תורה ברבים, וגם בנה בית מקדש מעט הנקרא בית הכנסת (והכוונה בק״ק הלברשטאט בעיר מגורו ולא בקראקא), ובעבור זה תנצב״ה ע״כ, ודי בזה:

ב) **ונחזור** ונשובה אל הגאון ר׳ גבריאל מקראקא מחותנו של הגאון השי״ר ווערטהיים מווינא. והנה עליך ידידי אתפלא קצת כי הבאת בספרך שם בדרך אגב את הגאון ר׳ אברהם ברודא מפראג שנתקבל לאב״ד במיץ אחרי נסיעת ר״ג משם וציינת עליו בהערה ב׳ שם שר׳ אברהם ברודא היה תלמיד להגאון ר׳ יצחק חריף אב״ד מקראקא, ומדוע לא זכרת שם שגם הגאון ר״ג מקראקא היה ג״כ תלמיד לר׳ יצחק חריף הנ״ל שכן העיד על עצמו בהסכמתו אשר כתב על הס׳ עטרת צבי הנקרא בשם שבתא דרגלא להרב המקובל מהר״ץ חאטש מקראקא, וכן היה גם כן תלמיד מובהק להגאון מהר״ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח בהיותו אב״ד ור״מ בק״ק רישא כמבואר בהסכמתו לס׳ תפארת שמואל למהרש״ק הנ״ל, (דפוס פפד״מ תנ״ו) והיה ראוי לרו״מ לכתוב עכ״פ בקצרה קצת מתולדות האדם הגדול הזה (ר״ג מקראקא), אחרי שהארכת בספרך היקר שם לכתוב כל גלגולי דברים והסבות אשר על ידיהם נדחה הגאון הזה ממשרת הרבנות דק״ק מ״ץ ונתקבל במקומו הג״מ אברהם ברודא, והנה באין ספק כי לא נעלם ממך אשר הגאון הזה היה בימי חורפו מן היושבים על מדין פה קראקא בבית דינו של שמואל הרמתי הוא הגאון מהר״ש קאיידנובר הנ״ל בהיותו אב״ד פה קראקא כמבואר בהסכמתו לס׳ תפארת שמואל הנ״ל, ובשנת תמ״ד היה אב״ד בק״ק עלקיש במדינת פולין כמבואר בהסכמתו על ס׳ שבתא דרגלא הנ״ל, ובשנת תמ״ח היה נמנה ביחד עם גאוני הועד דארבע ארצות דמדינות פולין ביריד יערסלוב

יערסלוב בתור מבורר דק"ק פוזנן והגליל, אשר שם הסכימו על ס' תולדות יצחק בן אברהם על התורה (דפוס פפד"א תנ"א), ואח"כ נתקבל ג"כ לאב"ד בק"ק פראג כמבואר בראש הסכמתו לס' שבתא דרגלא הנ"ל, ששם נכתב עליו „הסכמת הגאון מו"ה גבריאל נר"ו אבד"ק עלקיש ולעת עתה נתקבל לאב"ד בק"ק פראג". וכן בראש הסכמתו לס' שו"ת חות יאיר שנדפס בשנת תנ"ט נכתב עליו שם „הסכמת ש"ב הגאון החסיד מו"ה גבריאל נר"ו שהיה מלפנים אב"ד דק"ק פראג המעוטרה, ולע"ע אב"ד בק"ק מיץ האדירה". וכמו כן בראש הסכמתו לס' מגן אברהם בהדפסה שניה נכתב עליו „הסכמת הגאון הגדול מו"ה גבריאל נר"ו אב"ד ור"מ בק"ק מיץ אשר לפנים היה אב"ד בק"ק פראג יצ"ו, ועתה נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק רישא (ונראה שהיא טעות הדפוס וצ"ל בק"ק נ"ש והמדינה)", והנה ידוע לכל שר"ג מקראקא לא הלך לשבת על כסא פראג מסבה לא נודעת לנו, ושוב נתגלגל הדבר שנתקבל בעת ההיא לאב"ד ור"מ בק"ק מיץ אחרי פטירת ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני שהיה אב"ד שם מלפנים אבל גם לעיר מיץ לא הלך לשם מיד, כי ר' גרשון נפטר שם בשנת תנ"ג, ור' גבריאל מלא את מקום כסאו שם אח"כ סביב לשנת תנ"ה או תנ"ו כמבואר בהסכמתו לס' תפארת שמואל הנ"ל. (ובנתים בשנת תנ"ד ישב על כסא ההוראה שם בתור מורה צדק הרב הגאון מו"ה יצחק אהרן בהרב מו"ה יוסף ישראל ז"ל, אשר היה מלפנים אב"ד בק"ק מנהיים כמבואר בהסכמתו לס' יפה ענף על מדרש רבה חמש מגלות מיום ב' ר"ח אייר תנ"ד לפ"ק, דפוס פפד"א תנ"ו), ובמשך הזמן לאחר ששימש בכתר הרבנות כמה שנים בק"ק מיץ נתקבל שוב לאב"ד ולר"מ בק"ק נ"ש והמדינה, ושם נהג ישיבתו ברמה גם עד זקנה ושיבה כמבואר בהסכמת הרבנים הגדולים בי דינא רבה דק"ק נ"ש ע"ם מסגרת השלחן על חו"מ, אשר נתנו אז הסכמתם על הספר הנ"ל על פי פקודת הגאון האב"ד דשם, והוא נתבקש בישיבה של מעלה בשנת תע"ח לפ"ק ושם חלקת מחוקק ספון א):

והנה

א) וכבר הארכתי קצת מתולדות הגאון ר' גבריאל מקראקא בספרי כלילת יופי ח"ב דף כ"ט בסוף תולדות רבינו ר' העשיל זצ"ל, ושם כתבנו

ספרי

ג) **והנה** בנו הגאון ר' יששכר בעריש עשקעלעס חתנו הראשון של השר הגאון ר' שמשון ווערטהיימער מווינא, כבר נודע כי עוד בחיי אביו וחותנו הגאונים ז"ל, והוא עודנו צעיר לימים

כבר

שהי' לו להגאון ז"ל שני בנים, האחד היה הרב הגדול מו"ה יהודה ליב שהיה חתן הגאון המקובל מו"ה נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים, והשני היה הגאון הגדול מו"ה יששכר בעריש עשקעלעס שהיה חתן הגאון והגביר מו"ה שמשון ווערטהיים מווינא, ואולם גם בת הי' לו להגאון ז"ל אשר היתה אשת הרב הגאון מו"ה אהרן ז"ל מלבוש שהיה אב"ד בק"ק וועשטהויבן, ובשנת תס"ז בפו"ב כסלו בא בהסכמה על ס' משנת ר' אליעזר על התורה אחרי הסכמת חותנו ורבו הגאון ר"ג מקראקא, ושם חתם א"ע „הק' אהרן במו"ה משה ז"ל מלבוש החונה בוועשטהויבן והמדינה", ונין ונכד לו הגביר והקצין מו"ה יהודה ליב מווינא, אשר אשתו הגבירה מרת הינדל רחל בת הקצין מו"ה משה ז"ל נפטרה ונקברה בווינא שם ביום א' דר"ה תקי"ג לפ"ק, כמבואר בס' מצבות ווינא צד ע"ו יע"ש:

והנה תוקף גדולתו וצדקתו של הגאון החסיד ר"ג מקראקא נודע לכל באי שערי תורה, שהוא ז"ל היה אחד משלשה עמודי עולם אשר כל בית ישראל היה נשען עליהם אז, והיה גם הוא מאור עיני הגולה כמו שני הגאונים האדירים ראשי ופארי הדור ההוא והם רבינו הגדול מו"ה אברהם ברודא ז"ל והגאון המפורסם מו"ה דוד אופנהיים ז"ל, ושלשה אלה הגבורים האירו פני תבל בתורתם ובחכמתם כנודע, גם חברו ספרים רבים ונכבדים ותשובות שאלות עד למרבה, אך מגודל טרדותם בלימוד הישיבות וטרדות הנהגת הקהלות והמדינות לא הספיק עמהם הזמן להוציאם לאור הדפוס בחייהם ונשארו כולם בכתובים עד היום הזה, (רק מהגאון ר' אברהם ברודא ז"ל נדפסו קצת מספריו לאחר פטירתו ע"י בנו וחתנו הרבנים ז"ל), וקצת מתשובותיהם נדפסו בספרי שו"ת מחכמי וגדולי זמנם כידוע, ומכל ספרי ר"ג מקראקא אשר השאיר אחריו ברכה נשארו עוד היום בכתובים רק שני ספרים, והם א) ספר חידושים על מסכת שבת והוא מחובר עם חידושים על מס' ברכות שחבר בנו הגאון ר' בעריש עשקעלעס ז"ל, ב) ספר חידושים על מס' מגילה, ושני אלה ספרים באו רשומים בס' אוצרות חיים כתבי יד באות ח' יע"ש, גם ספר שאלות ותשובות אשר חבר

נשאר

ככר היה אב לחכמים, ונתקבל לאב"ד ולר"מ בקהלות ישראל במדינת מעהרין בתחלה בק"ק קרעמזיר ואח"כ בק"ק פרוסטיץ כאשר נחקק עליו באבן מצבתו בב"ע ישן בווינא שם, ומשם עלה ונתעלה ונתקבל ג"כ לאב"ד ולר"מ בק"ק מגנצא ובגלילותיה, ובר"ח תמוז תע"ז בא שם בהסכמה על ספר קול הרמז מהגאון המקובל מהר"ם זכות על ששה סדרי משנה (דפוס אמשטרדם תע"ט). ואולם גם אחרי מות אביו הגאון ז"ל בשנת תע"ח שאז ירש את כסאו להיות ג"כ אב"ד בק"ק נ"ש והמדינה, וגם אחרי מות חותנו הש"ר מווינא בשנת תפ"ד שאז ירש ג"כ את כסאו להיות אב"ד גם על כל מדינות הגר, גם אז לא עזב את משרת הרבנית שהיה לו בעיר מגנצא והמדינה ובהסכמתו לספר בית לחם יהודה על ש"ע יו"ד (דפוס זאלקווא תצ"ג), בא שם עה"ח „נאום הק' יששכר בעריש בא"א מ"ו הגאון המפורסים בתורה ובחסידות מו"ה גבריאל זצ"ל מקראקא החונה בק"ק נ"ש ומדינת מעהרין וכל מדינות הגר ובק"ק מגנצא והמדינה", והנה אם אמנם כי תוקף ממשלתו היה על כל שלש מדינות הנ"ל, וכל אנשי המדינות היו סרים למשמעתו, וחשים לפקודתו, עכ"ז משכן כבודו בקביעות ה' כל ימיו בעיר מלוכה ווינא בבית חותנו הגאון הש"ר ווערטהיימער ז"ל כידוע, ושם נתבקש ג"כ בישיבה של מעלה ביום כ"ו אדר ראשון תקי"ג לפ"ק ואשתו הגבירה מרת רבקה חוה ז"ל נפטרה שם ביום י"ז אלול תק"ט לפ"ק (ואחרי פטירתו נתקבל הגאון

ר'

נשאר ג"כ בכתובים, אך במשך הזמן נאבד, ולא נודע ממנו מאומה, ורק קצת מתשובותיו גדולות ורחבות יצאו לאור הדפוס בספרי שו"ת מגדולי וחכמי זמנו אשר הריצו אליו שאלותיהם וספיקותיהם, והוא ז"ל השיב להם תשובותיו להלכה ולמעשה בפלפול במרחב רב בכל מקצעות התורה, עי' לדוגמא בשו"ת פנים מאירות ח"א סימן י"ט וסימן מ"ב, וכן בשו"ת שב יעקב חלק או"ח סימן כ"ז וסימן ל"ו, וקצת דברי אגדה נדפס ג"כ משמו בס' תולדות יעקב על התורה (בפ' וארא), שחבר תלמידו הרב מו"ה יעקב איילינבערג מקראקא (דפוס פיורדא תפ"ו לפ"ק), וכן בס' עדות ביוסף על התורה פ' בלק סימן בל"ט ויע"ש, ובס' אבני שוהם על התורה פ' ויקרא סימן י' שחבר תלמידו הרב מו"ה שמריה זלמן מלייפניק בהגאון בעל נחלת יעקב על התורה, ודי בזה:

ר׳ משה פוליץ לרב אב״ד בעיר ניקלשפורג שם, והגאון ר׳ משה לבוב מלייפניק נתקבל לרב אב״ד על כל מדינות מעהרין עד י״ז טבת תקי״ח לפ״ק, שאז נפטר שם מהר״ם לבוב ונתקבל ר׳ גרשון פוליץ אז גם לרב המדינה כידוע):

ד) **אודות** הגאון ר׳ משה ק״ן האב״ד בקלויז בפפד״מ, ובמדינת דארמשטאט (אחרי מות שמואל שאטין הכהן והוא הגאון בעל ס׳ כוס ישועות הנקרא בשם מהרשש״ך) חתנו השני של השו״ר ווערטהיימער מווינא, קצרת מאד בספרך היקר, ואם אמנם כי בחרת לך דרך קצרה, אבל עכ״ז היה לך להזכיר בו עכ״פ בן מי היה ומה שם אביו כי נדע? כי אם היה מחותנו של השר מווינא, באין ספק שהיה ג״כ אדם גדול ונכבד בישראל, ומצאנו אותו נזכר לשבח בהקדמת ס׳ השיב רבי אליעזר, והוא הרב הנגיד והקצין מו״ה ליב ק״ן מוקירי נכבדי העיר פפד״מ, ובהקדמה שם נאמר שהרב הגאון מו״ה משה כ״ץ אשכנזי דיין דק״ק פפד״מ אבי אביו של רבינו בעל הש״ך ז״ל היה דודו זקנו של הנגיד והקצין מו״ה ליב ק״ן ז״ל מפפד״מ, ע״כ, והוא נפטר סביב לשנת ת״פ לפ״ק, ובנו הגאון והקצין מו״ה משה ק״ן הנ״ל היה לו תורה וגדולה במקום אחד, וביום י״ג טבת ת״פ לפ״ק בא בהסכמה על ספר ישועה בישראל על ה׳ קידוש החודש מהרב התוכן הגדול מו״ה יהונתן במו״ה יוסף מראזינאי דליטא (דפוס פפד״מ ת״פ), ובא שם עה״ח „הק׳ משה בן לא״א מו״ה ליב ק״ן בינגא זצ״ל הכ״מ חונה פה פפד״מ ומצ״פ על מדינת דארמשטאט והגליל״, ובהקדמה שם יספר המחבר ג״כ בשבח הגאון הזה ומצדקת פזרונו, שהיה לו מעירו לעזיר בהדפסת ספרו היקר וז״ל שם, „והנה נשאתי את רגלי לכתת מעיר לעיר ושמתי פני לילך ולקבל את פני הרב הגאון המפורסם והתוכן הגדול מו״ה שמואל (הוא הגאון מהרשש״ך ז״ל), ראש ישיבה בקלויז עיר המהוללה והמעוטרה ק״ק פפד״מ, ובבואי שמה נח נפשיה דשמואל באיזה ימים מועטים אח״כ ולא זכיתי רק לקבל פניו ולהראותו מעשה ידי, ומצאתי ת״ל חן בעיניו להעלותו על שלחן מלכים וכו׳, והנה הקרה ה׳ לפני ק״ן צפור טהור ה״ה הרב הגדול מו״ה משה ק״ן נ״י קנקן חדש מלא, ישן, תורה וגדולה, במקום אחד עולה, והוא חתן הגאון המפורסם מו״ה שמשון

ווערטהיים

ווערטהיים נר״ו מווינא והאיש משה עניו מאד, ונדבה רוחו הטהור
לסייענו בסיוע מרובה להדפיס ספרי זה״, עכ״ל הצריך לענינגו.

ה) **היטבת** מאד יקירי! כי הבאת בספרך שם כל אשר ראתה עינך
בספרי גדולי המחברים אשר דברו טוב מתהלת גדולת
דוד הוא הגאון מאור הגולה מו״ה דוד אופנהיים האבד״ק נ״ש ומדינת מעהרין, ובק״ק פראג ומדינת בעהמען, ומתהלת גדולת יוסף בנו יחידו בן פורת יוסף הוא הרה״ג מו״ה יוסף אופנהיים האבד״ק העלישוי שהיה התנו השלישי של הש״ר ווערטהיימער מווינא, אשר מלבד שהאירו פני תבל באור תורתם וחכמתם עוד הטיבו לעשות ג״כ גדולות בישראל בנדבת לבם ובצדקת פזרונם לחזק ברכים כושלות ולתמוך מהונם ומכספם כל תופשי תורה אשר באו לחסות בצל קורתם ועמדו לימינם במשען כסף שיוכלו להוציא לאור ספריהם היקרים, ואף גם זאת עשה הגאון הרד״א ז״ל כי נתן כמה ספרים כתב יד מן הראשונים ז״ל מאשר היו טמונים באוצר הספרים שלו להוציאם לאור עולם לזכות הרבים, כמו פי׳ הרשב״ם על התורה, וחדושי הריטב״א על מס׳ חילין ופירוש הרא״ש על סדר זרעים, ועוד ועוד, (ופליאה נשגבה היא על הגאון הזה על שנתן דין קדימה לעזור מכספו להדפיס ספרים אחרים, לזכות הרבים ולא השתדל ג״כ להוציא לאור עכ״פ אחד מחבוריו הגדולים והנכבדים אשר חבר הוא ז״ל בעצמו בכל מקצעות התורה, אשר רובם כוללים חידושי הלכות וחידושי פוסקים וחידושי אגדות, וכולם בשמות נקראו, וגם שו״ת הרבה מאד והוא חבור גדול ונכבד ונקרא בשם שו״ת נשאל דוד והס׳ הזה היה ג״כ למעיין לגיסו הגאון מו״ה יעקב רישר בעל חק יעקב ז״ל והעתיק ממנו הרבה דברים בענינים הנוגעים לדינא בג׳ חלקי ספריו שו״ת שבות יעקב שלו, וכל אלה לא ראו אור הדפוס מעולם לא בחייו ולא לאחר מותו, ונשארו בכתובים עד היום הזה, זולת קצת חידושים על מס׳ שבת אשר שמע ממנו תלמידו הרב מו״ה אברהם בהגאון מהריר״ן ז״ל האבד״ק קאליש, וקרא אותם בשם מועד דוד, והדפיסם בראש ס׳ בית יהודה על הש״ס שחבר אביו הגאון מהריר״ן ז״ל, ועוד באו ממנו ג״כ בדפוס הרבה תשובות גדולות ורחבות בספרי חכמי וגאוני זמנו אשר שקל וטרי עמהם, כמו בס׳ שו״ת שבות יעקב ובס׳ חות יאיר ובס׳ אבן

השוהם

השוהם ובס' כנסת יחזקאל ובשו"ת השיב ר' אליעזר וכן נזכר מתשובותיו בשו"ת פנים מאירות ח"א סימן י"ב, ודברתי מזה בתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"ב.

והנה אשר יפלא בעיני קצת גם עליך ידידי, היא על כי לא הבאת בספרך שם גם מה שספר מהם הרה"ג הישיש מו"ה אלישע רב"ד דק"ק הורדנא (תלמיד הגאון ר' יוסף שמואל מקראקא האב"ד דק"ק פפד"מ) בספרו פי שנים אשר חבר על מס' ברכות והגהות על הרבה מסכתות הש"ס ונכלל בו ג"כ פירוש הרא"ש ז"ל על סדר זרעים, ונדפס באלטונא בשנת תצ"ה, ובהקדמתו שם כתב „שהפירוש מן רבינו הרא"ש על סדר זרעים היה מונח כמה שנים עד שבא לבית האוצר של הגאון מו"ה דוד אופנהיים אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה ובנו הרב המאוה"ג מו"ה יוסף נר"ו התנא דבי נשיאה הגאון הגדול מו"ה שמשון ז"ל מווינא הכניס אותו לביתו נאוה קודש והיה מאוכלי שלחנו, ומרוב אהבתו אליו מסר לו הפירוש הנ"ל בפקודת אביו הרב הגאון הנ"ל להביאו לבית הדפוס" עכ"ל.

ודע כי הרה"ג מו"ה יוסף אופנהיים הנ"ל היה בן יחיד להגאון רד"א ז"ל ולא היה לו בן אחר זולתו, מלבד בנותיו הגבירות אשר גם הם בנו בתים בישראל עד היום הזה, כמבואר אצלני במקום אחר, ודבר זה בא מפורש בדברי הגאון רד"א בתשובתו אשר השיב להרב ר' אליעזר ליפשיץ ז"ל (בשו"ת השיב ר' אליעזר בסוף סימן א') כי שם קרא לבנו ליוסף „בני יחידי הרב המאוה"ג מו"ה יוסף נ"י לנצח אבד"ק העלישוי מק"ק הנובר אשר הוא כעת ביריד לייפציג", הרי שכתב הגאון ז"ל על בנו ר' יוסף שהוא בן יחיד לו, והצרכתי לכתוב זה, מפני שהוגד לי כעת בשם הכם אחד מחכמי ליטא שכתב בספרו שהיה לו להגאון רד"א עוד בן אחר מלבד ר' יוסף הנ"ל ושמו היה ר' ליב אופנהיים האבד"ק פרייאשטאט, אשר היה אביו של הרב ר' שמעון אופנהיים מקרומונויא אבי הרה"ג מו"ה אברהם חיים האבד"ק פעציל במדינת אונגארין ע"כ, והנה כל זה דברי שגגה הם שהדבר ידוע שהרב ר' ליב אופ"ה מפריישטאט לא היה כלל בנו של הגאון רד"א, וגם לא היה כלל אביו של ר' שמעון מקרומונויא, כי אביו של

של ר"ש מקרומונויא ה"ה שמו ר' דוד מקרומונויא, ור' ליב אופ"ה מפריישטאט הנ"ל היה חותנו של ר"ש מקרומונויא כאשר תראה להלאה, והנה הרב ר' שמעון הנ"ל כבר נזכר אצלנו בתולדות הגאון רד"א שהיה נין ונכד לו, יהנני רושם פה בקצרה, מאשר כתבנו שם, כי הרב הזה ידוע שהיה חי בדור שלפנינו, ובימי חורפו היה תלמיד חביב להגאון מו"ה יחזקאל סג"ל לאנדא מפראג בעל שו"ת נודע ביהודה, ואחרי משך הזמן נתקבל לדיין ולמ"ץ בעיר פעסט (בימי הגאון ר' משה מינץ ז"ל שהיה אז אבד"ק אובן ישן) ושם חבר ספר המדע על ה' ריבית ועיד איזה ספרים קטנים על דיני גיטין וחליצה והם ס' הר הכרמל, וס' הר הקדם, וס' הר המוריה, וקונטרס נזר הקודש ובנו היה הרה"ג החריף מו"ה אברהם חיים ז"ל שנפטר עוד בחיי אביו בהיותו בן כ"ח שנים, והוא בעהמח"ס הר אבל, וגם היה לו חליפות מכתבי שו"ת עם הגאון האדיר מו"ה ברוך פרענקיל ז"ל אבד"ק לייפניק כמבואר בספרו עטרת חכמים בחלק התשובות, ועיד לו תשובות אשר השיב לכל אשר שואל, ואביו הרב ר' שמעון הנ"ל מביא ג"כ מתשובותיו בספרו הר המוריה בסימן מ' בדיני שמות הנשים, ושם בסוף ספרו כתב ג"כ ספר יחוסו בזה"ל „הק' שמעון בן מו"ה דוד קרומונויא בלאא"ז הדיין מו"ה ליב בר"ן נכד לאא"ז הרב החסיד מו"ה אברהם אופנהיים, בנו של הגאון מו"ה יששכר בער האבד"ק א"בן, בן כבוד הרב הגאון מו"ה יהודה ליב אופנהיים האבד"ק באסקאוויץ וק"ק פערש, נין ונכד של הגאון מו"ה דוד אופנהיים אבד"ק פראג, ואשתו היא בת א"ד הגאון מו"ה ליב אופנהיים זצללה"ה" ע"כ.

ו) **וראיתי** לעורר פה עוד הערה אחת קטנה, כי מה שכתבו איזה מחברים, ואתה ידידי נמשכת ג"כ אחריהם, אשר בעת שנתקבל הגאון רד"א מק"ק נ"ש לאב"ד בק"ק פראג, נעשה אז ג"כ רב אב"ד על כל המדינה, היא ללא אמת וללא נכון כאשר כבר כתבנו מזה בתולדותיו, ושם הראינו לדעת כי בעת שנתקבל רד"א לפראג כבר היתה מדינת בעהמען תחת ממשלת שני גאונים אחרים, החצי תחת ממשלת הגאון מו"ה וואלף שפירא (בן הגאון הרא"ש שפירא שהיה אב"ד בפראג שם ונפטר בשנת ת"ם, ואביו של הגאון מו"ה אליה שפירא בעל ספר אליה רבא על או"ח, שהיה אבד"ק קאלין וק"ק טקטין והגליל ודרשן וריש מתיבתא בק"ק פראג) והידה נקרא

נקרא בשם רב המדינה, וחצי השני היה תחת ממשלת הגאון רבינו אברהם ברודא ז"ל שהיה בתחלה אב"ד בק"ק ווידניץ ואח"כ ריש מתיבתא בק"ק פראג, והגאון רד"א לא נתקבל לאב"ד בתחלה רק על העיר פראג בלבד ולא על המדינה, כי לא נטלה ממשלת המדינה משני הגאונים הנ"ל כל ימי משך שבתם בפראג ולאחר נסיעת הג"מ אברהם ברודא משם לשבת על כסא הרבנות בק"ק מיץ, אז באה הצי מדינה השנית ג"כ תחת ממשלת הגאון ר' וואלף ז"ל, והיה רב על כל מדינת בעהמען, ובנו הגאון ר' אליה שפירא בעל אליה רבה נתמנה אז לר"מ בק"ק פראג על מקום כסא של הג"מ אברהם ברודא ז"ל אך לא האריך ימים על כסאו שם כי נתבקש בישיבה של מעלה עוד בחיי אביו הגאון ז"ל ביום ח' ניסן תע"ב לפ"ק, ואחריו נפטר גם אביו ז"ל ביום ז' שבט תע"ה לפ"ק, ואז נתמנה הגאון רד"א להיות ג"כ רב על כל מדינת מעהרן במקומו, (כי היה חתנו של הג"מ וואלף ז"ל בזווג שני). והמחפש ימצא ג"כ כי חתם א"ע בכל תשובותיו, ובכל הסכמותיו, בתחלה „החופ"ק פראג", ולא זכר כלל את המדינה, ורק לאחר מות חותנו חתם א"ע החופ"ק פראג והמדינה וכו', עי' לדוגמא בשו"ת כנסת יחזקאל חיו"ד סי' כ"ה שנדפסה שם תשובת הגאון רד"א אל המחבר ובא שם על החתום ט"ז אלול שנת תע"ז לפ"ק נאום הק' דוד אופנהיים חופ"ק פראג וכל המדינה, יע"ש וכל זה ברור:

ג) **ועוד** אחת הי"א אמרתי לעורר אותך במה שכתבת בספרך צד נ"ה בהערה ב' שם „שהרב ר' אליעזר ליפשיץ בעל ספר השיב ר' אליעזר נתגדל אצל הרב ר' שמעון יאלעס פו"מ דק"ק קראקא", הנה בזה לא העתקת יפה, כי לשון זה יתכן לכתוב רק על קטן שנתגדל ונתחנך בימי עלומיו עד שנעשה גדול בקומה, אבל לא פן על מי שכבר הוא גדול בשנים, וכבר עברו ימי עלומיו, ורק ע"י תורתו וחכמתו נתפרסם שמו ונתגדל ונתרומם להיות ראש לחכמים כמובן, ואתה לך נא וראה עוד הפעם בהקדמת הרב בעל השיב ר' אליעזר, והנה תמצא שם שהעיד על עצמו כי בהיותו בן שלשים לכ"ח נתקבל לאב"ד בק"ק אסטראווצי ושם נהג ישיבתו ברמה עם תלמידים הגונים כמה שנים, ורק אח"כ נתגלגל הדבר שנתקבל משם לאב"ד במדינת אשכנז, ולא עלתה לו כהוגן, ועי"ז נטרד מעירו

והלך

והלך מגולה אל גולה ולא מצא מנוח עד *שנקרא לבא לקראקא. (ואז כבר עברו וחלפו עליו ימי עלומיו) ועל ידי דוד זוגתו הרב הנגיד מו"ה שמעון יאלעס ראש ומנהיג פה קראקא, נתגדל ונתרומם לשם ולתהלה להיות ראש לחכמים חכמי העיר הגדולים לצאת ולבא לפניהם במלחמתה של תורה להגדילה ולהאדירה, ורק לאחר שנפטר ר' שמעון הנ"ל שוב לא ערבה לו ישיבתו פה קראקא וגם שונאים רבים קמו עליו ואחרי גלגולי דברים נתקבל לאב"ד בק"ק נייאוויט והמדינה עכת"ד שם, ומעתה בין תבין את אשר לפניך:

ודע כי בעיקר דברי הרב בעל השיב ר' אליעזר בזה יש לי הרהורי דברים, כי נראה בעיני ברור, כי הרב הזה הפריז מאוד על המדה במה שכתב שנתגדל ונתרומם להיות ראש לחכמי וגאוני ק"ק קראקא לצאת ולבא לפניהם במלחמתה של תורה, והדבר ידוע שחכמי וגאוני ק"ק קראקא בזמן ההוא לא היו צריכים לו כלל, כי כביר מצאה ידם ללחום במלחמתה של תורה גם מבלעדו, ופוק חזי מאן גברא רבא דקא מסהיד עלייהו אז, והוא הגאון המאור הגדול מו"ה מאיר א"ש בעל שו"ת פנים מאירות (בספרו ח"ג סימן כ"ב) שכתב שם בתשובה בנדון עגונה דאתתא מגליל קראקא „ועתה אדון בקרקע לפני חכמי קראקא" ובסיום דבריו שם כתב ג"כ „אבל חלילה לסמוך על דעתי עד שיסכימו ב"ד מומחה דייני גולה דק"ק קראקא", ואחרי כלות התשובה שם כתב עוד „ואחר זה שמעתי שהבית דין דק"ק קראקא הסכימו עמי" עכ"ל, ומעתה אם הגאון האדיר בעל פנים מאירות היה דן לפניהם בקרקע, בוודאי לא היו צריכים כלל לר' אליעזר המודיע שהוא היה הראש לחכמי וגאוני ק"ק קראקא כנ"ל, ודי בזה:

והנה עתה אנופף ידי להשיב לך מעט גם על דבריך היקרים אשר באו במכתבך אלי, אך בטרם כל, הנני נותן לך תודה רבה ותשואות חן על המציאה היקרה אשר הבאת לי חדש מקרוב באגרת פתוחה אלי ע"ד הגאון ר' שאול מקראקא בן רבינו הגדול מ"ה העשיל ז"ל אשר נסתפקתי עליו בספרי אם יש מקום להחליט שהיה חתן הגאון ר' ליב פישליש האבד"ק קראקא שהיה ג"כ חותנו של רבינו בעל בית שמואל וזה שלא כדעת החכם ר"א כרמולי שכתב בספרו העורבים ובני יונה שהיה חתן הגאון ר' זכריה מענדל בעל באר היטב שהיה

בנו

בנו של ר' ליב פישלש הנ"ל, וע"ז כתבת לי במכתבך בזה"ל „והנני להודיעך כי אמת אמרו חכם עדיף מנביא כי בין המצבות מפראג מצאתי שאשת ר' שאול הנפטר בגלוגא (והוא בן רבינו ר' העשיל זצ"ל) היתה בתו של ר' ליב פישלש, כאשר ראית בעינך הבדולח" ע"כ לשונך, והנה לא אכחד ממך ידידי, שגם מקודם אף בלי ראיה זו ג"כ לא הייתי מאמין כ"כ לדברי ה' כרמולי בזה, כי לפי הנראה לא היה ר' זכריה מענדל קשיש יותר מר' שאול מקראקא, ואיך יתכן לומר שהיה ר' שאול חתנו? ואולם גם עתה אחרי ראיה זו ג"כ אני נבוך קצת בזה, כי תרי תמיהא קא חזינא הכא, א') שאם היה ר' שאול חתן ר' ליב פישלש, וא"כ הרי היה גיסו של בעל בית שמואל, ולפי זה יקשה מדוע לא קרא אותו ר' שאול בשם „גיסי" בתשובתו (הנדפסת בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"ז) בנדון שהבי"א שם שהב"ש חולק על פסקו של הב"ח ויע"ש, ב) וזאת שנית יפלא בעינינו מאד גם עיקר הדבר מדע בחרה אשת ר' שאול לנסוע דוקא לפראג, מה לה ולפראג, והלא ידוע שכל משפחות בית אביה וכן כל משפחות בית חמיה וגם כל בניה ובנותיה כולם היה משכן כבודם מהם בקראקא, ורובם בשאר ערי משכנות ישראל במדינות פולין וליטא, ושוב חפשתי גם בס' גלעד על מצבות פראג ולא מצאתי שם שום זכר למצבתה? וע"כ עדיין הדבר רפ"א בידי כעת, ב) ועתה אבא לשאלותיך היקרות:

א'

ב) והנה זה מקרוב בא לידי ספר חדש הנקרא בשם „משפחות ק"ק פראג על פי מצבותיהן", והוא מעשה ידי החכם ר' שמעון הוק מפראג, והחכם ר"ד קויפמאן מבודאפעסט הוציאו לאור הדפוס עם הערות יקרות ומועילות, ושלחו אלי לתשורה, וכאשר העברתי עיני בו מצאתי בצד ל"א העתקה ממצבה א' שנחקק עליה בזה"ל „בשנת תע"ג ט"ו טבת אבד נפש ה"ה מו"ה יצחק דיין מבד"ל וא' מח"ק דג"ח, בן הקצין הנעלה כ"ה יששכר בומסלא ע"ה ז"ל חתן הגאון המפורסם מו"ה שאול ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל" ע"כ, והנה לא נתברר עוד מי היה חתן ר' שאול מקראקא אם ר' יצחק דיין או אביו ר' יששכר בומסלא, אבל איך שיהי' הנה עכ"פ נתוודע לנו בזה דבר חדש כי מלבד שני חתניו לוקחי בנותיו של הגאון ר' שאול מקראקא היה לו עוד בת אחת אשר ישבה תחת בעלה בעיר פראג ולפי"ז גם זה שקשה ג"כ התמיה דלעיל, מדוע בחרה אשת ר' שאול מקראקא אחרי

מות

א) ע"ד אשר שאלת אודות המקובל ר' מאיר איסרלן אשר היה ר"מ בווינא בשנת תכ"ח והיה גיסו של ר' משה סג"ל מקראקא בנזכר

מות בעלה לדור בעיר פראג ולא במדינת פולין בין בני משפחתה, וזה יען כי גם בפראג היה לה בת, אשר דרה שם עם בעלה בהשקט ובטח, ע"כ בחרה יותר לדור שם אצל בתה מלחזור ולשוב לעת זקנתה למדינות פולין, אך אמנם התמיה הראשונה דלעיל, מדוע לא קרא ר' שאול את הרב בעל בית שמואל בתשובתו בשם "גיסי" עדיין נשארת בתקפה:

והנה בחפשי עוד הלאה בספר החדש הנ"ל מצאתי שם בצד שפ"ט ג"כ העתקה מן המצבה של אשת ר' שאול מקראקא הנ"ל שנחקק עליה כדברים האלה "הרבניה מרת אסתר בת הגאון מו"ה ליב ר"מ ואב"ד בקראקא והגליל, בן המאור מו"ה מענדל קלויזר ז"ל אשת הגאון מו"ה שאול ר"מ ואב"ד בקראקא והגליל בן הגאון מו"ה העשיל ז"ל, נפטרה בחודש כסליו תע"ג" ע"כ, וכתב על זה ר"ד קויפמאן בהערה שם "אחרי מות הגאון ר' שאול בדרך בעיר גלוגא ביום י"ז אייר תס"ז כאשר נקרא לאב"ד בק"ק אשכנזים באמשטרדם הלכה אלמנתו לעיר פראג, והיא היתה בתו של ר' ליב ר' פישלש בן מו"ה זכריה מענדל, ועדה המצבה הזאת כי ר' שאול היה גיסו של בעל ס' בית שמואל, ובזה תמו ספיקות הר"ר דעמביצער בספרו כלילת יופי ח"ב בדבר אשתו של הגאון הנ"ל" עכ"ל הרד"ק בהערה שם:

והנה לא מעט השתוממתי בראותי איך החכם הזה שינה את דבריו וגם את לשונו כאן ממה שכתב אלי במכתבו, כי שם עשה אותי כבר כמחליט שאשת ר' שאול היתה בת ר' ליב פישלש האבד"ק קראקא, ורק הוא בא ג"כ לסייעני שכן הוא מן המצבה של ק"ק פראג, וכאן בלשון אחרת ידבר עמי, כי עשה אותי כמסתפק בדבר והוא בא להכריע על פי המצבה הנ"ל וכתב וחתם את דבריו "ובזה תמו ספיקות הר"ר דעמביצער בדבר אשתו של ר' שאול ז"ל", ולא ידעתי מה היתה כונתו בזה, אם כונתו הי' לכבדני נגד זקני עמי בתואר הכבוד "הר"ר" אשר תואר זה נותנים בארצנו לאחד מהמון עם, ולא ליודע ספר, ובפרט ליושב על מדין, (ראה מזה באגרות שי"ר מכתב י"ז שהוכיח שם את ה' שד"ל על שכתב על הרב רנ"ק ז"ל תואר הר"ר, ובקש ממנו להסיר מעליו תואר זה שהוא גנאי לה"ח במדינתנו ולכתוב במקומו הרב החכם ויע"ש), ואני אינני חפץ בשום תואר, ודי לי להזכירני בשמי לבד, או כונתו היה להראות לעיני הקוראים כי על ידו תמו הספיקות בזה, ובאמת עוד לא תמו הספיקות

בזה

כנזכר בס' קיצור ציצת נובל צבי לר' יעקב ששפורט, והנה ע"ז אשיב לך בקצרה, כי את שם הרב ר' משה סג"ל מצאתי בפנקסי הקהל פה"ק

בזה, שהרי לא קרא ר' שאול את הרב בעל בית שמואל בשם גיסו, ועדות המצבה בזה אינה מכרעת כל כך, כי כבר ראינו ונוכחנו לדעת כי גם המצבות מעידות לפעמים עדות שקר באשמת המחוקקים, הן בשמות האנשים והמקומות והן במנין השנים ובמספר הימים בחדשי השנה, וכמה פעמים לקו ג"כ בחסרות ויתירות, וגם בציוני המצבות בספר החדש הנ"ל מצאנו ג"כ כזאת (ולדוגמא ראה שם בצד רמ"א שנחקק שם על מצבה א' דשנת שס"ה ביום ש"ק ו' מרחשון יצאה נשמתו וביום א' בא אל מנוחתו האלוף המרומם מו"ה ברוך בן אנשיל ז"ל עוזרש שהיה רב אב"ד במדינת מעהרין ובק"ק קעלין, וכמה שנים דמ"ש פה ק"ק פראג ובק"ק קראקא ע"כ, והנה תיבות „ובק"ק קראקא", היא בע"כ הוספה משובשת מן המחוקק, כי הרב הנ"ל לא היה מעולם בק"ק קראקא כידוע, וגם לא נמצא שמו בין הדיינים בפנקסי הקהל פה), ודי בזה:

והנה עתה שוב אשוב לשלם פה ג"כ תודתי מעמקי לבבי להחכם ר"ד קויפמאן הנ"ל, על ששלח לי לתשורה הספר החדש הנ"ל הנקרא בשם „משפחות ק"ק פראג על פי מצבותיהן" כי הוא אוצר נחמד מאבני סגולה, ובעת שאני מדוכא ביסורין ושוכב על ערש דוי היה לי הספר היקר הזה למשיבת נפש וגם הערותיו היו לי לשעשועים, כי הוא יודע ומבין רבות, וברוב המקומות כוון אל המטרה, אך בקצת מקומות לא כוון יפה ואין פה המקום לעורר עליהן, ורק אחת היא אמרתי לעורר פה עכ"פ על שגיאה אחת לדוגמא אשר מצאתי בהערותיו, והיא בצד שכ"ד שם נמצא העתקת ממצבה א' בזה"ל „בשנת תנ"א בחדש שבט נפטר הדיין מבד"ר מו"ה יוסף בן מו"ה יעקב ז"ל, בעל המחבר ס' גבעות עולם" ע"כ, וע"ז כתב ר"ד קויפמאן בהערה שם „הוא בנו של בעל שבות יעקב ואחיו של ר' שמעון בעל שמן למנחה ע' גלעד סי' נ"ה, ונקרא על שם דודו ר' יוסף זנוויל בקאובן בפראג, והוא כתב את ספרו גבעות עולם רמז לשמו יוסף בשנת ה"עי" ע"כ, וכל זה הוא ללא אמת וללא נכון, כי להרב בעל שבות יעקב לא היה כלל בן שהיה שמו ר' יוסף, כי בנו ר' שמעון בעל שמן למנחה היא היה בן יחיד לו, והוא נזכר כמה פעמים בשו"ת שבות יעקב בהיותו עוד אב"ד בק"ק רוידניץ, ונפטר בחצי שנותיו עוד בחיי אבותיו ואבות אבותיו ביום ך' אלול תע"ד לפ"ק, ויעש לו אביו אבל יחיד בהקדמתו לס' שו"ת שבות יעקב ח"ב, וכה אמר בקינתו שם „בני יחידי אשר גדלתי כו' כשהגיע לחצי שנותיו בשנת יוסיף

ד'ע'ת'

פה"ק יצ"ו שהיה חונה פה בין גדולי רומי העיר, וגם נפל חלקו בנעימים, ולא נמצא עליו שום חדשות, אך גיסו הרב ר' מאיר איסרלן שהיה

די"ת' נלקח ממני בן חכם ישמח אב" וכו' יע"ש, וכן נחקק ג"כ על אבן מצבתו הקינה אשר קונן עליו אביו והיא בס' גלעד סימן נ"ח ושם בסוף דבריו כתב עליו בזה"ל „שמעו נא אחי ורעי אשר אני מנשא קינה, בן יחיד אילן שתול נטעתיו על פלגי מי הבונה" וכו' ויע"ש, ומעתה איך יעלה על הדעת ליחס לו עוד בן אחר בשמו ר' יוסף אשר לא היה ולא נברא, וכי תאמר בלבבך הלא עדיין יוכל להיות שהיה לו ג"כ בן בשם ר' יוסף אך שמת מקודם, ונשאר ר' שמעון בן יחיד לו, ע"ז אענה ואשיב שזה הוא דבר שאי אפשר לאמרו כלל, שהרי בעת ההיא עדיין היה בחיים הרב ר' יוסף רישר אביו של בעל שבות יעקב, וידוע שאין דרך האשכנזים לקרוא שם להבן כשם אביהם כל זמן שהוא בחיים, (ע' מזה באגרות ש"ר במכתב כ"ד באות ד' שם), והרב ר' יוסף זה אביו של בעל שבות יעקב הוא שעשה ג"כ הקדמה לס' שבות יעקב ח"ב לכבוד בנו המחבר, והיה זה אחרי מות נכדו ר' שמעון הנ"ל כמבואר בהקדמתו שם, ובא שם על החתום „נאם יוסף בן הרב המופלג מו"ה יעקב רישר זללה"ה", והוא היה ג"כ דיין מבד"ר בק"ק פראג, (ונדפס ג"כ ממנו קצת חידושי תורה בס' חלקי אבנים על ההורה שחבר הגאון מו"ה דוד לידא מאמסטרדם ושם בס' תולדות הביא המחבר דבר חידוש מה ששמע מפיו בהיותו עמו במסבה אחת), ונפטר שם זקן ושבע ימים ביום ו' כ"ו שבט בשנת תנ"א לפ"ק, וכל זה בא מפורש לפנינו בס' שבות יעקב ח"ג בסימן ק' שכתב שם בזה"ל „ביום ט' אדר ראשון תנ"א לפ"ק נתבשר לי בשורה רעה שנפלה עטרת ראשי שמת אבי מורי הרב מו"ה יוסף רישר דיין מק"ק פראג הכ"מ זצ"ל, ביום ו' כ"ו שבט ונעשיתי אבל, והיה פלפול בין בעלי תריסין אם צריכין להתאבל עליו ביום י"ד שבאדר ראשון בתלייה שנדל ובישיבה ע"ג קרקע, והשבתי" וכו' ע"כ, ועל פי הדברים האלה אתשוב למשפט כי כל קורא יבין מעצמו, וגם האבן מקיר תזעק, כי אבן מצבת הדיין מבד"ר מו"ה יוסף בן מו"ה יעקב רישר שנפטר בפראג בחדש שבט תנ"א, (הנרשמה בס' הנ"ל בגלד סמ"ד), איננה מצבת בנו של בעל שבות יעקב כאשר חשב ר"ד קויפמאן, רק היא מצבת אביו של בעל שבות יעקב וכנ"ל, וכל זה ברור ואמת, ועל זה ועל כיוצא בזה אמרו „חכמים הזהרו בדבריכם":

והנה בהיותי כותב וחושב להעמיד כל דבר על מכונו בא לידי ג"כ ס' אוצר הספרות שנה רביעית, וכאשר העברתי עיני בו מצאתי בו שני דברים תמוהים

שהיה ר"מ בווינא, בשנת תכ"ח, לא נודע לי כלל לע"ע, כי לא נזכר שמו בספרי שו"ת או באיזה הסכמה, ואולם אם נקבל
ישהיה

שמותיהם הנוגעים לתולדות שני גאונים מצויינים ואמרתי להציגם פה בדרך אגב:
א) אודות הגאון ר' נפתלי הירש האב"ד בלובלין אשר הי' חתנו ותלמידו של רבינו הגאון ר' העשיל ז"ל, אשר כבר דברתי ממנו בספרי כלילת יופי בתולדות רבנו ר' העשיל ז"ל ולא הזכרתי בו שנת מותו מטעם שלא נתברר לי שנת מותו גם אז גם עתה, וכמו כן הרבה גאונים מצויינים אשר דברתי מהם בספרי הנ"ל, ובתוכם גם הגאון המקובל ר' יצחק בן אברהם אב"ד בק"ק פוזנא, ולא רשמתי בהם שנת מותם יען כי לא נתברר לי הדבר היטיב, ואעפ"י שראיתי לבעל המוסיף לס' צמח דוד בסוף ח"א שהעיד גם על הגאון ר' הירש דלובלין ועל הגאון ר' יצחק מפוזנא שנפטרו שניהם בשנת תמ"ב לא הבאתיו בספרי הנ"ל, כי לא סמכתי על עדותו כלל, מדעתי כי הוא לא דקדק כלל בשנות הגאונים וכתב רק כפי השערתו, פעמים הוא מאריך ופעמים הוא מקצר, כאשר תראה להלאה ואף לפעמים הוא מכוון אל האמת הוא רק כסומא בארובה, ועתה ראה זה מצאתי באוצר הספרות הנ"ל צד ת"ק שנדפסה שם העתקה מצוואת ר' הירש דלובלין אשר מצא החכם ר' דוד קויפמאן בכתובים ובסוף הקדמתו אשר הקדים שם כתב בזה הלשון: להיות שראיתי כי נעלמו דברי המוסיף על ס' צמח דוד מעיני בעל כלילת יופי במקום הנ"ל ולא בירר את שנת מותו וגם מעיני הרב הורוויץ בספרו על רבני פרנקפורט אחתום את הקדמתו בדברי צמח דוד בסוף חלק ראשון על שנת תמ"ב: ר' הירש אב"ד ור"מ דק"ק לובלין האיר עיני ישראל בחריפותו ובקיאותו ונתקבל לאב"ד ור"מ לק"ק פרנקפורט ועלה לשמים בשנת תמ"ב, עכ"ל. והנה גם פה לא הי' נזהר הח' הזה בדבריו וגם בלשונו, כי רצה להראות לעיני הקוראים כי הוא לבדו מצא מקור נפתח לדעת שנת מותו של ר' הירש דלובלין מה שהי' נסתר ונעלם מעיני זקנים וישישים ממנו, אבל לא הועיל כלום בכל דבריו ולא ידעתי איך לא הי' בוש להביא ראי' מדברי בעל המוסיף לנ"ד אשר ידוע לכל כי לאו בר סמכא הוא כלל במנין השנים, כי ברצותו הוא מרחיב וברצותו הוא מקצר, ולדוגמא תראה באותו דף עצמו שם שכתב דבריו שלא בהשגחה כלל, והנה כתב שם שרבנו יואל סירקיש בעל הב"ח ז"ל נפטר בקראקא בשנת ח"א, והוא ללא אמת וללא נכון כי הוא ז"ל נפטר פה קראקא כ' אדר בשנת ת' לפ"ק כמבואר בס' הב"ח על טור אורח חיים בדפוס ראשון פה קראקא שנפטר רבנו המחבר באמצע ההדפסה והי' זה בשנת ת' לפ"ק. ועוד שם: ר
ליפמן

שהיה הוא ג"כ מגיד ומוכיח בווינא שב׳, אז היה מקום לומר שהוא הרה"ג ר' מאיר כהנא אשר בא גם הוא בהסכמה על ס' ויקהל משה

על

ליפמן בעל תוספות יו"ט נפטר בקראקא בשנת ת"ט לפ"ק, והנה גם בזה לא דבר נכונה כי הגאון בעל הויו"ט נפטר פה ביום ו' לחדש אלול ת"ד לפ"ק כמ"ש בפנקס הח"ק דפה. ועוד שם: ר' שמואל קאיידניבר בעל ברכת הזבח שהי' בסוף ימיו אב"ד בקראקא ונפטר בעיר חמעלניק ביום הוועד דגליל קראקא, וכתב בעל המוסיף שם שנפטר בשנה תל"ט וגם בזה לא כוון אל המטרה כי הגאון ז"ל נפטר ביום ו' י"ט תמוז תל"ו לפ"ק (ובשנת תל"ט כבר ישב על כסא קראקא הגאון ר' יצחק חריף כנודע) ודי בזה, ובתלתא זימנא הוי חזקה שאין לסמוך על דברי בעל המוסיף כלל, וגדולה מזו תראה שגם באותו דיבור שהעיד שר' הירש דלובלין נפטר בשנת תמ"ב העיד ג"כ שם על הגאון ר' יצחק מפוזנא שנפטר ג"כ בשנת תמ"ב, וזה עדות שקר שהרי הגאון ר' יצחק האב"ד דפוזנא הי' עדיין חי בשנת תמ"ג ובשנה ההיא הי' ג"כ ראש הוועד באסיפת הגאונים דד' ארצות במדינות פולין שהי' בלובלין ביריד גראמניץ ביום ד' י"ב אדר תמ"ג לפ"ק, אשר שם הסכימו יחדו על הדפסת ספר מגיני זהב לייש"ב השגות בעל נקודות הכסף על רבנו בעל הט"ז וגם בשנת תמ"ד הי' עדיין חי כי אז נתן הסכמתו על ס' כסף נבחר על התורה וכל זה הי' בהעלם עין מעיני רד"ק ולא הלי ולא מרגים כי סמך עצמו על דברי בעל המוסיף כאלו דבריו נתנו מסיני. ודע כי גם מה שהעיד בעל המוסיף לנ"ד שם כי הגאון ר' הירש דלובלין נתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט ועלה לשמים בשנת תמ"ב, הנה גם בזה אין עדותו מכוונת כלל, כי איך אפשר לומר שנתקבל לאב"ד בפראנקפורט והרי בשנת תמ"א הי' עדיין אב"ד בלובלין, ואז בא בהסכמה על ס' בית יהודה להגאון מהרליר"ן ז"ל ואם נפטר בשנת תמ"ב מתי נתקבל לאב"ד דפראנקפורט, והרי על כסא פראנקפורט ישב שם הגאון הנודע מו"ה ישעי' בן ר' סעפטיל סג"ל הורוויץ אשר מלפנים הי' אב"ד בלייפניק ובק"ק בומסלא ובשנת תל"ג בהיותו חונה בלייפניק נתן שם הסכמתו על ס' לב ארי' על התורה, ואולם בשנה תל"ח כבר הי' אב"ד בפראנקפורט ואז בא שם בהסכמה על ס' מהדורא בתרא לבעל נחלת שבעה והאריך על כסאו שם גם בשנת תמ"ו לפ"ק שאז כתב שם תשובתו הגדולה הנדפסת בשו"ת אבן השוהם בסי' ס"ב, ובא שם על החתום ביום ג' כי תמוז תמ"ו לפ"ק ואח"כ נסע משם לק"ק פוזנא ושם מ"כ (ונתקבל במקומו לאב"ד בפראנקפורט שם הגאון ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ש כנודע) וכיון שכן הוא

הרי

על עניני קבלה ושם בא על החתום "כ"ד מוכיח מאיר כהנא" והיה גם הוא ממגורשי ווינא כמו שאר הגדולים שנדפסו הסכמותיהם בס' ויקהל משה שם, אשר קצת מהם היו גם כן מגולי ווינא כנודע.

וששאלת

הרי כל דברי המוסיף לצמח דוד בנדון זה פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו, ודו"ל:

ב) **אודות** הגאון המקובל ר' יצחק אב"ד דק"ק פוזן שזכרנו לעיל בזה חזות קשה ראיתי בקונטרס "חזון נחום" שם באוצר הספרות צד תע"ח כי שם הביא המחבר בשנים עובדא אחת מה שהעידו רבים וכן שלמים שלמדו בק"ק פוזנא אצל החסיד המופלג ה"ה כמוהר"ר יצחק נ"ע ע"כ, וע"ז כתב הוא שם בהערה א': "הוא ר' יצחק בר אברהם אשר שמו חתום בהרבה הסכמות וכנראה הוא אשר גם בליסא הי' אב"ד וחבר הסליחה הנדפסת בהוספה לעמודי העבודה סימן ז"י עכ"ל. וכל זה הוא שלא אמת ושלא נכון, כי מעולם לא הי' הגאון ר' יצחק ב"ר אברהם אב"ד בליסא רק בלויצק ובווילנא ובפוזנא ושם מנוחתו כבוד. ובעיר ליסא הי' שם אז אב"ד אחר והוא הגאון ר' יצחק ב"ר שלום אשר בשנת תל"א בא בהסכמה על ס' מגן אברהם שנתן לבעל מגן אברהם בעצמו, ובשנת תל"ג בא בהסכמה על ס' לב ארי' על התורה. והנה הגאון הזה הי' בזמנו מופת הדור והדרו פאר הזמן ונזרו ורבים נאותו לאורו וע"כ אמרתי לרשום פה קצת מתולדות האדם הגדול הזה אשר לשמו ולזכרו תאות כל נפש. דע כי הגאון הזה הי' מילידי עיר גומבין במדינות פולין אשר היא ג"כ עיר מולדת רבנו בעל מגן אברהם ז"ל, ובהסכמתו לספר מגן אברהם כתב שם על המחבר שהוא ש"ב ובן עירו מבנן כל קדושים שנהרגו בעו"ה בשעת הזעם בק"ק גומבין בשנת תט"ו לפ"ק יעוין שם. ובימי חרפו הי' תלמיד מובהק להגאון מו"ה חיים כ"ץ ז"ל אב"ד דק"ק פוזנא, ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק שטרים, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק ליסא והופיע באור תורתו וחכמתו בכל ארץ פולין גדול וכל גדולי הדור היו מסכימים לפתחו ומיחלים לתשובתו וכל דבר הקשה הביאו אליו ופסקיו והוראותיו נתקבלו בכל הארץ כאלו נתנו מסיני, ונפטר הגאון הזה עוד בחיי בעל מגן אברהם, והניח אחריו ברכה ס' בית לוי והוא שו"ת כסדר הטורים וחלק ב' נקרא בשם שלום בית והם דינים מלוקטים, ושניהם נשארו בכתובים עד היום הזה. (ע' מזה בספר שפתי ישנים אות ב' סי' ס"ב) ואנחנו לא זכינו לראות מפסקיו בדפוס רק מעט מזעיר כגון מה שהביא בשמו בעל ס' מגן אברהם הלכות פסח סימן תנ"ג סעיף קטן ה' שכתב שם בזה הלשון: וכתב

הגאון

ב) **וששאלת** על ר' ברוך בר' פנחס וחתנו ר' מנחם מנלי אשר היו שניהם ממגורשי ווינא, מי היו, ומקור מחצבתם מה הוא? דע אהובי כי שני האנשים הנכבדים האלה כבר באו רשומים אצלי בספרי כלילת יופי ח"ג מדי דברי שם אדות גדולי העיר ווינא, ושם כתבתי כי הרב הגביר מו"ה ברוך בר' פנחס וחתנו הרב הגדול הגביר מו"ה מנחם מנלי, ועמהם גם מחותנו הרב הגביר מו"ה אליעזר מנליש אבי הרה"ג ר' מנחם מנלי הנ"ל, שלשה אלה הגבירים היו מגדולי קציני ונדיבי ק"ק ווינא ומנכבדיה בהיותה עומדת בשלותה סמוך לזמן הגרוש האחרון שהיה בשנת ת"ל, והגביר ר' אליעזר מנליש הנ"ל היה בעת ההיא ג"כ פרנס הדור וראש ומנהיג בק"ק ווינא שם, והיה ג"כ מגזע אפרתים כי משפחת בית אביו לבית חלפן תחשב, שהיא משפחה עתיקה ונכבדה בישראל אשר מצאה קן לה בווינא ובפראג כאשר כבר דבר עליה נכבדות ידידי הרה"ג מו"ה שלמה ליב הכהן ראפפורט ראב"ד דק"ק פראג במכתבו היקר אשר נדפס בראש ס' גלעד בסימן י"ז שם. והנה הגביר המפורסם ר' אליעזר מנליש הנ"ל הניח אחריו הון רב לשני בניו אשר היו שניהם ת"ח מצויינים ופארי הדור, בנו הראשון היה הגאון הגדול מו"ה אור שרגא פייבוש מבית חלפן בעהמח"ס שו"ת דת א"ש, והוא קבע ישיבתו בק"ק פראג והרביץ שם תורה ברבים ונתמנה שם ג"כ לדרשן ולראש ב"ד מו"ש, ובשנת תנ"ה נתן שם הסכמתו על הדפסת ס' יפה ענף על מדרש חמש מגילות, ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק בומסלא, ומשם לק"ק ברורא במדינת מעהרין, ובסוף ימיו חזר ושב לפראג ונפטר שם בר"ח סיון תס"ז לפ"ק, והניח אחריו שני בנים שם האחד אליעזר, שהיה דרשן ודיין בפראג שם, ושם השני מו"ה משה יוסף

הגאון מוהר"ר יצחק ז"ל מגומבין שהי' אב"ד דק"ק ליסא דבמדינותינו שרגילין לרחוץ החטים ושורין אותם במים אסור ליקח קמח מן השוק דהוי ממש כדגן שנטבע כמ"ש בסי' תס"ז ס"ב וכו' וכן פסקו כל חכמי פראג שפעם אחת הורה מורה אחד ליקח מן השוק קמח וחזר בו וגזר תענית על שגגתו, כ"ז שמעתי מפי מורי מוהר"ר חיים כ"ץ אב"ד בק"ק פוזנא עכ"ל הגאון ר' יצחק הנ"ל, ועוד איזה פסקים שהביא בשמו הרה"ג מו"ה יקותיאל קויפמאן כ"ץ חתן בעל מגן אברהם בספרו חוקי דעה על יורה דעה כמבואר בהקדמתו שם ודי בזה:

יוסף שהיה דיין בק"ק ברודא, והוא הוציא לאור הס' שו"ת דת אש מאביו הגאון ז"ל כמבואר בהקדמתו שם, והוא אבי הרה"ג מו"ה גבריאל ברודא מבית חלפן האבד"ק אייבעשיץ אשר בא בהסכמה על ספר שו"ת מאמר מרדכי מדיסלדארף בשנת תקמ"ה לפ"ק. — ובנו השני של הגביר ר' אליעזר מנליש מווינא הנ"ל היה הרב הגדול והגביר מו"ה מנחם מנלי חתן הקצין והגביר מו"ה ברוך בר' פנחס הנ"ל, והוא נשאר בבית חמיו בווינא שם, ושניהם הגדילו לעשות שם בצדקת פזרונם ובנדבת לבבם לכל כושל, עד יום גלות הארץ, שאז יצאו גם הם בגולה עם הגולה אשר הגלתה מווינא בשנת ת"ל, וקבעו מקום מגורתם בעיר פ"פ דאדר, וגם שם היה ביתם פתוח לרוחה לתמוך בכספם לכל מבקש עזרתם, ובפרט לת"ח השוקדים על דלתות התורה, למען יוכלו להוציא ספריהם לאור הדפוס לזכות הרבים, כמבואר כל זה בהקדמת ספר דברי חכמים להרב המוכיח מהרי"ל ז"ל בעל ס' קנה חכמה, וביותר תראה מכל הטובות והחסדים אשר עשה הרה"ג ר' מנלי הנ"ל להרב ר' שמעון ב"ר יעקב שלוחא דרחמנא מצפת תוב"ב כי עמד ג"כ לימינו והיה בעזרו להוציא לאור הס' יפה ענף על מדרש חמש מגלות, כפי אשר סיפר לנו בהקדמתו שם (והוא בדפוס פפד"מ תנ"ו לפ"ק). ודי בזה:

ג) **ואשר** נכספה נפשך לדעת אדות ר' יצחק מאיר פרנקל תאומים בן הגאון בעל קיקיון דיונה, אשר לדעת קצת היה חותם א"ע בשם דאקטאר אונד ראבינער, ואם אמת הוא איה איפוא הכתירוהו בשם הכבוד הזה? וגם אם היה רופא או דאקטאר בחכמה אחרת, כי כאשר נראה מדבריו בעין יעקב בסוף מס' חגיגה העמק העמיק בחכמת המדידה התשבורת והתכונה והיה ג"כ בדעתו לחבר חבורים על המדעים האלה, ע"כ לשונך. והנה בעיקר הדבר לא ציינת יפה, כי לא נמצא דבר זה בסוף מס' חגיגה רק בהקדמתו אשר הקדים לספר עין יעקב (ובידי ס' עין יעקב מדפוס הראשון אשר הדפיס ר' יצחק מאיר בעצמו באמשטרדם בשנת תמ"ד לפ"ק), ושם כתב שהיה בדעתו לחבר חיבורים מלבד בחכמת התורה, גם בחכמת התכונה לחשוב תקופות ומזלות, ונלוה עמה גם חכמת המספר והתשבורת כדבר איש האלקים רבינו מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות במס' הוריות פ' כהן המשיח, ע"כ. והדבר מפורש יותר בפתיחה שם מאשר כתבו

עליו

עליו המחוקקים ממעל להקדמתו שם, כי הגאון הזה נתגדל בנעוריו בק"ק מיץ ובעודנו רך בשנים כבר היה אב לחכמים, ואוצר בלום בעמודי שבע חכמות וכוכבי לכת הלכתא רבתי לשבת תחכמוני, גם היה רופא לנפש ולגוף ויע"ש, וכפי המסורת בפי הבאים אחריו מבני משפחתו הנקראים ג"כ בשם הכינוי שלו פרנקל תאומים, הרבה הגאון מהרי"ם לשקיד גם בספרי חכמי העמים אשר חברו אז בחכמות הנ"ל כי היה בקי ג"כ בלשונות שונות, ובפרט נתן עין ולב לעיין ולהעמיק הרבה בחכמת התכונה עד אשר היה בדעתו לחבר ג"כ חבורים בחכמה זו, והוא היה בזמנו אחד המיוחד בין יחידי סגולה תופשי ישיבות ויושבי על מדין אשר נדבה לבם לעסוק ג"כ בחכמה זו, אשר רוב גדולי וגאוני הדור פירשו אז ממנה ג), ואולם גם בספרי חכמת הרפואה

שקד

ג) ראה מזה בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן כ' שכתב שם בנדון חוט הריה, הגם שהוא כבר חקר אצל חכמי הרופאים ואמרו לו שבספריהם ספרי הרפואות מבואר דמי שאין לו חוט הריה אין לו הנאה של כלום, מ"מ כיון שעיקר ספריהם הוא מחכמת אוה"ע מספרי אריסטו וחביריו, אין לסמוך על דבריהם לדינא וכמ"ש היפ"מ ברכות פ"ט דף ע"א ע"ב, ובתשובות חות יאיר סימן רי"ט ועיי"ש שכתבו דמה"ט אפילו קידוש החודש אין ללמוד רק חשבון א' י"ב תשל"ג, וכדומה לפי שהרמב"ם עצמו בפרק י"ז מה' קידוש החדש העיד שם שהכל הוא מספרי חכמי יון, אבל הספרים מחכמי ישראל לא הגיעו אלינו, ואף שהרמב"ם ושאר גדולים חקרי לב למדו קידוש החדש ועשו חיבורים על זה, מ"מ כמה גדולים שהיו בזמננו מנעו ולא למדו כלל, ושב ואל תעשה עדיף דכתיב כי היא חכמתכם, מכלל דאינהו ולא ידעו הדבר על בריו, ואיך נלמוד מספריהם עכ"ל בעל שבות יעקב בסימן כ' שם, הרי שהעיד הגאון ז"ל, כי כמה גדולים שהיו בזמנו לא היה להם כלל עסק בחכמות חיצוניות וגם לא בחכמת התכונה אחרי אשר לא ממי יהודה יצאו, וכבר מבואר אצלנו במקום אחר כי רוב הגדולים שהיו בזמן ההוא היה להם עסק גדול בנסתרות והעמיקו הרבה בחכמת הקבלה שהיא חכמת אלקית על פי כתבי האר"י ורמזי הרמ"ע ז"ל, אך עכ"ז מצאנו ג"כ לכמה מיחידי סגולה מגאוני הדור שהיו ג"כ בזמן ההוא, שלא חשו כלל לכל זה, ועסקו ג"כ בשאר חכמות ומדעים ובפרט בחכמת התכונה ובחכמת המדידה, הן בספרי חכמי ישראל והן בספרי חכמי העמים, והנני חושב ומונה פה קצת מן המצויינים שבהם, א) הגאון מו"ה יצחק מאיר

פרנקיל

שקד הרבה ויעש חיל גם בחכמה זו עד אשר הכירוהו והוקירוהו חכמי הרופאים הגדולים בזמנו אשר לקחו דברים עמו, כי רכש לו הרבה

ידיעות

פרנקיל תאומים בהגאון בעל קיקיון דיונה שזכרנו בפנים, ב) הגאון מו"ה מאיר שטערין שהיה אב"ד בפולדא ובאמשטרדם וכבר כתבתי קצת מתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א דף נ"ב ע"א בהערה שם, והגאון הזה היה חתנו ותלמידו של הגאון ר' מענדל ב"ש מקראקא שהיה אב"ד בק"ק פפד"מ, והיה מחותנו של הגאון בעל עבודת הגרשוני, (והרב נאמן להגאון בעל חות יאיר שהיה ג"כ תלמידו של הגאון ר' מענדל ב"ש הנ"ל כמבואר בהקדמתו לס' חות יאיר, ובשנת ת"ך סמך ג"כ ידו עליו בסמיכת ההוראה כמבואר בשו"ת חות יאיר בסי' קנ"ט), ור"מ שטערין הניח אחריו חידושים ופסקים גם שו"ת הרבה אשר נשארו כולם בכתובים, ורק שתי תשובות גדולות ורחבות נדפסו ממנו בשו"ת חות יאיר בסימן ס"ו מה שהשיב שם על שאלותיו של הגאון המחבר אשר שם הראה את גדלו ואת ידו החזקה בתלמוד ובפוסקים, וגם החליף תשובותיו עם מחותנו הגאון בעל עבודת הגרשוני כמבואר בס' עבודת הגרשוני סימן קי"ד, וגם בחכמת הקבלה הי' לו עשר ידות וקבל הרבה מהגאון המקובל ר' יעקב טעמירלש מווינא כמבואר בהסכמתו לס' ספרא דצניעותא דיעקב, ועכ"ז שקד ג"כ הרבה בספרי שאר חכמות ומדעים ובפרט בחכמת התכונה והמדידה, ולא יבצר ממנו מאומה כנודע, ג) הגאון ר' חיים יאיר בכרך בעל שו"ת חות יאיר, גם הוא ז"ל העמיק הרבה בחכמת התכונה כאשר העיד על עצמו בספרו חות יאיר בסימן רי"ט, וחשב שם ג"כ כל ספרי ישראל אשר למד מתוכם חכמת התכונה וגם בספרי חכמי העמים, אכן אח"כ בראותו כי יש בכל דבר תלוי תלים של ספיקות וקושיות ומבוכות משך ידו מלבלות עוד זמנו בחקירה ודרישה ולחדש דבר או להכריע, וסיים בסוף דבריו „חכמת התכונה אתי היתה אך מרוב יגיעתה ומיעוט השגתה שלחתיה לנפשה" עכ"ל שם. ד) הגאון מו"ה שמואל שאטין הכהן הנקרא בשם מהרשש"ך, שהיה ר"מ בבהמ"ד שבק"ק פפד"מ ואב"ד דמדינת דארמשטאט, *) והוא ז"ל היה גיסו של הרב הגאון מו"ה משה פראנקפורט דיין דק"ק אמשטרדם בעהמח"ס זה ינחמנו וס' נפש יהודה וס' שבע פתילות ועוד שאר ספרים וגם ס' באר

היטיב

---

*) הגאון מהרשש"ך ז"ל היה תלמידו של הגאון הנודע מו"ה ישעיה ב"ר שעפטיל סג"ל הורוויץ ז"ל שהיה אבד"ק פפד"מ ובסוף ימיו בק"ק פוזנן, כאשר העיד מהרשש"ך ז"ל בעצמו בהסכמתו על הדפסת חידושי הריטב"א על מסכתות הש"ס אשר הוציא לאור הרב הדיין מו"ה אברהם סג"ל ז"ל, בנו של הגאון מו"ה ישעיה הנ"ל.

ידיעות בחכמת הרפואה (אף כי מעולם לא למד בבית מדרש החכמות אשר בפאדובה באיטליא, כמו שעשה בן דורו הרה"ג מו"ה טוביה כהן הרופא בעל מעשה טוביה, אשר נכתר בכתר הרפואה בפאדובה שם כנודע, והוא היה אחי חורגו של הגאון בעל חות יאיר ונזכר לשבח בשו"ת חות יאיר בסימן צ"ב ובהשמטות שם דף רנ"ח) ובחכמתו ובתבונתו נתעלה מעלה מעלה בחכמה זו, עד כי היה רופא מומחה לרבים, ובעבור זה היה נקרא בשם הכבוד „דאקטאר דער מעדיצין", וכאשר נתקבל גם לרב אז היה חותם א"ע דאקטאר אונד ראבינער, וזה הוא שאמרו עליו אז: „שהיה רופא לנפש ולגוף" וכל זה היה בימי חורפו, ואולם במשך הזמן כאשר נתקבל לאב"ד ולר"מ בק"ק סלוצק ובק"ק פינסק במדינת ליטא מני אז לא היה מופנה לעסוק עוד בחכמות אחרות, רק בחכמת התורה בלבד, כי היה טרוד מאד בטרדת הישיבה העמוסה עליו כל היום להרביץ תורה ברבים כמו

הישב על ש"ע חו"מ כנודע, וגם היה מחותנו של הגאון מו"ה יוסף שאול מקראקא האבד"ק פפד"מ, כי הרה"ג מו"ה ליב האבד"ק מטרסדארף בנו של הגאון ר' יוסף שאול הנ"ל היה חתנו של הגאון מהרשש"ך ז"ל (ונין ונכד להם הגאון המפורסם מו"ה משה סופר זצ"ל האבד"ק פ"ב בעל שו"ת חתם סופר), והגאון מהרשש"ך נודע ג"כ ע"י ספרו כוס ישועות אשר חבר והוא חידושי הלכות על סדר נזיקין ונקרא ג"כ על שמו „חידושי מהרשש"ך", וגם נדפס ממנו תשובה אחת בס' שו"ת חינוך בית יהודה בסימן קי"ג מה שהשיב להרב המחבר עי"ש, ונודע שהיה ג"כ אחד יחיד בזמנו מן המצוינים אשר שקד הרבה בחכמת התכונה ועד יומו האחרון לא עזב את החכמה הזאת, והיתה לו לשעשועים, כאשר העיד עליו הרב החכם התוכן הגדול מו"ה יוחנן במו"ה יוסף ז"ל מק"ק ראזינאי בהקדמתו לספרו ישועה בישראל על ה' קידוש החדש והעתקתי דבריו בספרי כלילת יופי ח"ב דף פ"ט ע"ב. ה) ואחריהם בזמן ה"ה הגאון הגדול מו"ה שלמה העלמא בעל ס' מרכבת המשנה על הרמב"ם שהיה אב"ד בק"ק לבוב והגליל, אשר לו כל חמדת ישראל בתלמוד ובפוסקים ובכל מקצעות התורה, ומלבד זה היה ג"כ חכם הכולל בכל חכמה ומדע בחכמת התכונה ובחכמת המדידה ועוד בשאר חכמות רמות ונשגבות כמבואר בהקדמתו לספרו מרכבת המשנה, והעתקתי מדבריו בספרי כלילת יופי ח"א בתולדות רבני לבוב סימן י"ה בהערה א' שם, ודי בזה:

כמו שאר הרבנים תופשי ישיבות במדינת ליטא בעת ההיא, וגם טרדת הנהגת הקהלות ולנסוע ג"כ מזמן לזמן לבתי הוועד של הגאונים, דחמשה קהלות הראשיות דמדינת ליטא אשר גם הוא ז"ל הירה נמנה עמהם תמיד לפקח על עסקי כלל המדינה כנודע,— ואין להאריך בזה:

ועיד אשר הצעת לפני דעתך והשערתך אודת רבינו מהרש"ל ז"ל, וגם אדות מהר"ל מפראג וכל אחיו הגאונים בני ר' בצלאל ז"ל, שכלם היו מילידי ומגידולי העיר העתיקה ווירמיישא, ורק אח"כ בימי עלומיהם יצאו משם ובאו לק"ק פוזנא לשמוע בלימודים ע"כ, הנני להגיד לך בזה ידיד נפשי, אם כי השערתך בזה טובה ונכוחה ומתקבלת ג"כ על לב כל מבין, עכ"ז כל קורא בצדק יענה ויאמר לך ראה דבריך טובים ונכוחים אבל שומע אין לך עד שתביא ראיה לדבריך, כי ראה זה דבר חדש הוא מן הדברים התלוים בהשערה בלבד, ולא לבד שאין ראיה לדבר אף גם זכר לדבר ליכא, כי לא נמצא שום רמז ורמיזא מזה בכל ספרי רבינו מהרש"ל וגם לא בכל ספרי רבינו מהר"ל מפראג ובכל ספרי אחיו מהר"ח ז"ל, וכבר ראינו ונוכחנו לדעת כי בדברים כמו אלה אין סומכין על דברים שבלב, כי דברי סופרים צריכין חיזוק על פי ראיות ברורות ונאמנות אשר יתנו עדיהן ויצדקו:

והנני ידידך ואוהבך בכל לב ונפש הדוש"ת באהבה ובכבוד,

הצעיר **חיים נתן דעמביצער** החופ"ק קראקא יע"א.

מכתב

מחכם אחד ממדינת מעהרין אשר הציע לפני שאלותיו וספקותיו אודות רבני ק״ק קרעמזיר ובתוכו נמצא ג״כ קצת דברים הנוגעים לתולדות הגאון ר׳ בעריש עשקעלעס שהי׳ חתן הגאון ר׳ שמשון ווערטהיים מווינא ז״ל.

ב״ה יום ו׳ עש״ק פ׳ יתרו תרנ״ב פה ק״ק קרעמזיר.

עזר מקדש רפואות ותעלה ישלח ד׳ לכבוד מעלת הרב הגאון מו׳ חיים נתן דעמביצער נ״י.

מדעתי כי רצונו הטוב ונפשו החפצה להפיק שאלות ולהתיר ספקות ולהשיב תשובות בכל ענינים הנדרשים מאתו ע״כ באתי בבקשה מאתו להאיר עיני על איזה ענינים הנוגעים גם לעדת קרעמזיר מרבני׳ ומחכמי׳:

א) **אודות** הרב ר׳ צבי הירש מייזילש מקראקא אשר שמש פה ברבנות בשנת תכ״א והי׳ חותם א״ע בן א״א מו״ה יצחק יהודה ליב מקראקא, יודיעני נא מי הי׳? ואיך בא למדינת מעהרין?

ב) **אודות** הרב רב בעריש עשקעלעס שהיה ג״כ רב אב״ד פה בקרעמזיר בשנת תע״ב אך ממשך הימים לא נודע לי בבירור, והנה נמצאים פה בעירנו הרבה כתבי יד מר׳ בעריש עשקע־לעס בין שנת ת״ע—תע״ד, וגם הרבה מכתבים מן הקיסר קארל הששי ומן הקיסרית מאריא טהערעזיא, אשר הרימו אותו כתור רב המדינה מצאתי פה, ואינם אריגינאלע רק העתקות ולא ידעתי על איזה אופן באו לכאן? ואף גם זאת מסופק אני אם ר׳ בעריש עשקעלעס היה רב גם במגנצא ולדעתי רק לשם הכבוד היה לו תאר הזה, מה דעת מעכת״ה בזה?

ג) **בפנקס** הח״ק פה מצאנו כתוב פריידא בת הגאון מו״ה יהודה ליב אב״ד ור״מ דקהלתנו ובאמשטרדם נפטרה י״ב כסליו תע״ה, מי הוא זה ר׳ יהודא ליב? אם הוא הרב ר׳ משה יצחק יהודה ליב, או ר׳ יהודה ליבא מהאללשויא אשר הי׳ ג״כ בפ״פ אשר בא בהסכמה על ס׳ שערי שמים? כדעת החכם ר׳ דוד קויפמאן בספרו גירוש היהודים מווינא, או הוא הנקרא בפי כל ר׳ ליב חריף? —

עוד מצאנו בכתב יד ר' בעריש הנ"ל שכתב בזה"ל: „אבקש כי יתנו להרב התורני הרבני מו"ה סענדיר הלוי סך שלשים ושלשה זהובים וינוכה לי ממשכורתי המגיע לי משליש שנה זו עד יום נסיעתי מפה כיום כ"ז ניסן תע"ג לפ"ק, ונתקיים כתב זה מהרב הנ"ל בשנת תע"ד כי נתנו לר' בעריש סך ע"ז זהובים הנשארים על סיפוקו".

ד) **מה** דעת מעכת"ה, ההיה בעל טורי זהב רב פה בעירנו ק"ק קרעמזיר שמצאנו שסידר פה גט לפי עדות הרב בעל נחלת שבעה בסימן מ"ו באות יו"ד, או שסידר הגט פה על פי מקרה בעת היותו בקהלה הסמוכה האלעשויא או שטיינ־ץ בשנת ת"ח לפ"ק? הגאון ר' מענדיל קראכמעל בעל צמח צדק היה ג"כ פה רב בזמן קודם ותמיהה לי כי לא נזכר שמו בין החיים הנזכרים בימים ההם בשנת ת'—ת"ו וכמו ד' תשובות הנוגעות לעירנו נדפסו ובאו בספרו שו"ת צמח צדק בסימני א'—ב'—כ"ד—ל"ד ובסוף סי' א' בטרם שחתם את שמו סיים אני הקטן ג"ם ד"ך וד"ל ובאו מנוקדות למעלה ולא ידעתי מה כיון בזה — ואולי כיון לנימט' שמו מנחם מענדיל, ממלא מקומו הי' ר' יצחק גריטל עד שנת ת"ט ולא נודע לי ממנו מאומה. עוד הי' רב פה שהי' נקרא בשמו ר' זלמן העלמאן ומפה הלך למנהיים ושם הסכים על ספר ברית יצחק ולא ידעתי מקורו, והבאים אחריהם אשר שמשו ג"כ פה ברבנות היה ר' פינחס יצחק בהגאון מו"ה נפתלי כ"ץ, ור' יששכר בער בנו של ר' פינחס כ"ץ ועוד איזה רבנים. — והנה זה מקרוב זכיתי לקנות הס' כלילת יופי שחיבר מעכת"ה ועודנו בכפי בלעתיו ושבעתי עונג רב ושעשועים והנני לעורר את מעכת"ה כי לדעתי הרב הגאון מו"ה יהודה ליב הלוי אי־טינגא האבד"ק לבוב שהזכיר הדר"ג בספרו שם בסי' ט"ו הנה הוא שימש ג"כ בקהלתנו ק"ק קרעמזיר בעבודת הרבנות. והנה כל זה הצעתי לפני הדרת מעכת"ה ועל תשובתו אצפה על המוקדם ממני

הכותב המשתחוה מול הדרת כבודו:

אברהם יהודה פראנקיל החופ"ק קרעמזיר ומצ"פ בק' האללעשויא.

תשובה.

וזה אשר השבתי לו: ידידות מכתבך הגיעני לנכון ובתוך המון הטרדות לקחתי לי מועד להשיב לך על כל שאלותיך היקרות כיד ה' הטובה עלי;

א) **אודות** הרב ר' צבי הירש מייזילש מקראקא שהיה אבד"ק קרעמזיר בשנת תכ"א והיה חותם א"ע בן א"א מו"ה יצחק יהודה ליב מקראקא, הנה עלה בדעתי לומר שאפשר שהי' בן המדפיס דפה הוא הרב הגדול מו' יהודה ליב בהרב מוה"ר בונם בהג' מו"ה אברהם מייזילש ז"ל שהיה פו"מ רו"מ פ"ק קראקא ואמו של הרב ר' יהודה ליב והיא הגבירה מרת דרעזיל היתה בתו של רבינו הרמ"א זצ"ל והוא הי' חתן ב"ד הרב הגדול מו' נחום בן ר' משה מייזילש שהי' מחזיק בית הדפוס פ"ק קראקא בימי רבינו בעל הב"ח ז"ל ובימי רבינו בעל התוי"ט ז"ל והוא הדפיס ד' ספרי הב"ח וששה סדרי משנה עם פירוש תוי"ט והוספות שלו הכל בבית דפוסו ואחרי מותו בא בית הדפוס שלו לחותנו ר' יהודה ליב מייזילש הנ"ל, וגם חיבר ר' יהודה ליב הנ"ל ס' יקר מעט הכמות ונקרא בשם טעמי המסורה עם חדושי אגדות הש"ס ונדפס זמן רב אחר פטירתו בדפוס אמשטרדם בשנת תפ"ח וכבר מדובר נכבדות אודות משפחת מייזילש בקונטרס מפלת עיר הצדק מאחי הרב החכם מו"ה יואל ז"ל יעו"ש, יען אשר ר' יהודה ליב הנ"ל לא חתם א"ע בשום מקום בשם יצחק יהודה ליב קרוב בעיני לומר שהרב ר' יצחק יהודה ליב מייזלש הנ"ל הוא איש אחר וגם הוא ממשפחת הגאון מו"ה אברהם מייזילש פו"מ דפה שהוא אב המשפחה העתיקה הזאת ואחשוב שהרב ר' משה מייזילש אביו של ר' נחום מייזילש המדפיס דפה היה בנו של ר' אברהם הנ"ל והוא אביו של ר' יצחק יהודה ליב אביו של הרב מו צבי הירש מייזילש שהי' אבד"ק קרעמזיר ז"ל — ואשר שאלת איך בא הרב ר' צבי מייזילש למדינת מעהרין לא ידעתי מה זו שאלה וכי הוא היה הא' שנסע מפה לרב במדינת מעהרין והלא כמה גדולים לפניו ולאחריו שנתקבלו מפה לרבנים במדינת מעהרין וכבר ידוע שהגאונים ר' מנחם מענדיל בעל צמח צדק וחותנו ר' גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני שניהם היו בימי חירםם מדייני דמתא פה קראקא

ובמשך

ובמשך הזמן נתקבלו מפה לרבנים במדינת מעהרין הראשון בקרעמזיר והשני בפראסטיץ כמו כן גם לאחריו נודע שהרב הגאון מו' יעקב אברהם במה"ו ר' רפאל ז"ל בעהמח"ס נחלת יעקב על התורה שהוא הי' מילידי וגידולי ק"ק קראקא ותלמיד מובהק לרבינו הגדול מו"ה ר' העשיל ז"ל שהי' אבד"ק קראקא ונתקבל מפה בתחלה לאב"ד דק' ראקוב במדינת פולין ובמשך הזמן נתקבל לרב"ד דק' לייפניק במדינת מעהרין ושם מנוחתו כבוד וגם אא"ז הרב הגאון המקובל מו"ה אשר לעמל זצ"ל נתקבל ג"כ בסוף ימיו לאבד"ק אייבעשיץ במדינת מעה-רין (ובנו הה"ג מו"ה משה ספרא ז"ל אבי אמי נ"ע הי' ספרא ודיינא פה קראקא ונפטר ח"י אב תקנ"א לפ"ק ונוסח מצבתו תמצא בספר עיר הצדק סי' נ"ז יעוי"ש) וכבר נמצא רשום אצלי במקום אחר בקונטרס מיוחד מכל הגדולים שהיו מילידי או מגידולי עירנו פה קראקא שנתקבלו מפה לרבנים או לראשי ישיבות בשאר ערי יהודה שבמדינות פולין ואשכנז ובעלגיען (ראה לדוגמא בשו"ת שבות יעקב חלק ג' סי' ס"ה מה שהשיב שם תשובתו בה' טריפות להרב מו"ה בנימין כ"ץ מקראקא בהיותו מו"צ בעיר ברוסיל) ואכ"מ להאריך:

ב) **ואשר** כתבת שהרב ר' בעריש עשקעלעס הי' גם כן אבד"ק קרעמזיר בשנת תע"ב אין זה דבר חדש אצלי שכן נחקק עליו באבן מצבתו שבימי חורפו ישב על כסא הוראה בק' קרעמזיר וק"ק פרוסטיץ ומשם נתקבל לאב"ד במדינת מגנצא וכל אגפי' ומשם נקרא גם כן למלא מקום אבותיו לרב אב"ד בכל מדינת מעהרין ולכל מדינת הגר עיין מזה בציוני ווינא, ואשר זכרת שנמצא שם בעירך ג"כ הרבה מכתבים מן הקיסר קארל הששי ומן הקיסרית מאריא טהערעזיא אשר הרימו את הרב ר' בעריש הנ"ל בתור רב המדינה ויפלא בעיניך באיזה אופן בא לשם הנה בעיני לא יפלא כלל וקרוב מאוד לומר כי בעת שנתקבל ר' בעריש לאב"ד דק' ניקלשפורג במדינת מעהרין על מקום אביו הגאון הישיש מו"ה גבריאל מקראקא ז"ל ור' בעריש היה אז עדיין צעיר לימים אז השתדל בעבורו חותנו הגביר ר' שמשון ווערטהיימער מווינא אשר הי' יקר ונכבד בחצר המלכות וקיים רבנותו על כל מדינת מעהרין ג"כ על ידי קיומים מהקיסר קארל ואח"כ גם מן הקיסרית מאריא טהערעזיא למען ידעי שכלם סרים למשמעת רב המדינה מטעם המלך וגדוליו ובעבור זה שלחו העתקות לכל עיר ועיר

במדינת

במדינת מעהרין לפרסים׳ מלתא וז״ב. — ואשר נסתפקת אם רב בעריש הי׳ ג״כ רב במגנצא כי אולי היה לו שם זה לתאר וכבוד בלבד הנה לא ידעתי איך עלה על דעתך להסתפק בזה, מלבד כי עדה המצבה בווינא שם שנתקבל לאב״ד במגנצא עוד בא הדבר מפורש באר היטב בהסכמתו לס׳ קול רמז על משניות (דפוס אמ-שטרדם תע״ט) שהיה חונה בק׳ מגנצא ובגלילותי׳ בתאר רב אב״ד עוד בחיי אביו הגאון מהר״ג מקראקא אשר נהג אז עדיין נשיאותו בק׳ נ״ש והמדינה ובא שם על החתום היום יום ד׳ ר״ח תמוז תע״ז לפ״ק. נאם הקטן יששכר בעריש בא״א מו״ר הגאון הגדול המפורסים בתורה ובחסידות מה״ר גבריאל נ״י מקראקא החונה בק״ק מגנצא יע״א, ואחרי מות אביו הגאון ז״ל ביום ב׳ אדר ראשון תע״ח אז מלא את מקומו להיות אב״ד דק׳ נ״ש והמדינה, ואחרי מות חותנו הגאון מהרי״ש ווערטהיימער מלא ג״כ את מקומו להיות אב״ד גם במדינת הגר ונפטר בווינא ביום כ״ו אדר ראשון תקי״ג לפ״ק, וכבר דברנו אודותיו הרבה בספרי כלילת יופי דף ס״ט ע״א:

ג) **ואשר** העתקת מפנקס הח״ק בקרעמזיר שכתיב שם פריידא בת הגאון מו״ה יהודא ליב אב״ד ור״מ דקהלתנו ובק״ק אמשטרדם נפטרה י״ב כסליו תע״ה, וע״ז שאלת מי הוא זה ר׳ יהודא ליב שהי׳ אב״ד בק״ק קרעמזיר שם? דע אהובי כי הגאון הזה איננו ר׳ משה יצחק יהודא ליב במו״ה נפתלי ז״ל שהי׳ אב״ד בק״ק העלשויא וכל מדינת מעהרין ובא בהסכמה בשנת תל״ג על ס׳ לב ארי׳ על התורה, גם איננו ר׳ יהודא ליבא שהי׳ מקודם לזה אב״ד בק״ק העלשויא ובא בהסכמה בשנת תכ״ה על ס׳ ספרא דצניעותא דיעקב שחבר רבו הגאון המקובל ר׳ יעקב טעמירלש ז״ל וגם איננו ר׳ משה יהודא במו״ה קלונימוס הכהן שהי׳ נקרא בפי כל ר׳ ליב חריף שהי׳ אב״ד בק״ק אמשטרדם משך כ״ג שנים ונדפס ממנו תשובה אחת גדולה ורחבה בשו״ת אבן השהם בסי׳ ל״ו והלך לעולמו ביום י״ד טבת תס״ז לפ״ק, ואין גם אחד משלשה גאונים האלה הי׳ אב״ד בקרעמזיר שם, ואולם הגאון ר׳ יהודא ליב זה שזכרת שהי׳ אב״ד דקרעמזיר שם ואח״כ באמשטרדם שהי׳ נק׳ בשם ר׳ ליב קאליש והוא הי׳ גאון אחר ומנכדי הגאונים בעל הב״ח ובעל התוי״ט ז״ל וגם הוא חבר ס׳ ניקר ונחמד נק׳

בשם

בשם גור ארי' והיא חידושי הלכות על הש"ס ונדפס אחר פטירתו ע"י בנו הרב ז"ל ובימי חורפו הי' אב"ד בק"ק קרעמזיר ואח"ז נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק קאליש במדינת פולין גדול ובשנת תנ"ו נתן שם הסכמתו על ס' משנת רבי אליעזר על התורה ונרשם עליו שם הסכמת הרב מו"ה ליב נר"י אבד"ק קרעמזיר וכעת הוא אב"ד ור"מ דק' קאליש ולאחר מות הכהן הגדול ר' ליב חריף באמשט־דם בשנת תס"ז נתקבל הגאון ר' ליב קאליש הנ"ל לאב"ד ולר"מ בק' אמשטר־דם שם והוא יסד שם ישיבה גדולה ואולם לא ישב על כסאו שם רק כשנה ומחצה כי בעונות הדור שקעה שמשו שלא בעונתה ונתבקש בישיבה של מעלה ביום זיין כסליו בשנת ת"ע לפ"ק וכבר זכרנו קצת מתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א דף צ"א ע"ב בין רבני ק"ק אמשטרדם ואכ"מ:

ד) **רבינו** דוד הלוי בעל טורי זהב לא היה מעולם אב"ד באחת מערי מדינת מעהרין לא בקרעמזיר ולא בשטייניץ וגם לא בהעלישויא רק היה כאורח נכבד בכל עיר ועיר ומדי נסעו ממקום למקום השיב תשובותיו לכל אשר שואל לאחר שברח ממדינת פולין בגזירת הקהלות ע"י חמיל שר"י כנודע ואח"כ חזר וישב לארץ פולין ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ולר"מ בק' לבוב והגליל ושם מנוחתו כבוד כאשר כבר הארכנו בתולדותיו בספרי כלילת יופי ח"א בסימן זיין — ואשר הביא בעל נחלת שבעה בסי' מ"ו שבעל הט"ז סידר גט א' בקרעמזיר זאת היה על פי מקרה מדי עברו דרך שם וכמו שכתב רו"מ:

ואשר שאלת על חתימת הגאון הגדול מנחם מענדיל בעל צמח צדק שבסוף ס' א' אשר טרם שחתם שמו: שם ס"ים אני הקטן ג"ם ד"ך וד"ל ובאו בנקודות למעלה וכתבת שלא ידעת מה כיוון בזה, הנה לדעתי אין כאן לא רמז ולא סוד ולא גימט' כלל רק שרצה פ"א לחתום שמו בחרוזים כדרך שעושים חכמי ורבני הספרדיים בחתימותיהם וע"כ סיים בענוה אנכי הקטן גם דך ודל הנקרא מנחם מענדל והנקודות שבאו למעלה הוסיפו המדפיסים מדעתם מבלי כונה כלל — והנה שאר הרבנים שהבאת עוד במכתבך לא נודעו כלל רק בשמותם בלבד זולת הרב ר' פינחס כ"ץ בן הכהן הגדול מו' נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים נודע לנו ע"י שבא זכרם

בסוף

בסוף ס' מגלת יוחסין בין בני הגאון ר' נפתלי כ"ץ בשנת תע"ח וגם בא בהסכמה על ס' קטן דמשק אליעזר על ס' קיצור ת"ח — ואשר הבאת בסוף מכתבך אודות הגאון ר' יהודה ליב הלוי איטינגא ז"ל שהזכרתי בספרי כלילת יופי ח"א בין רבני לבוב וכתבת כי לדעתך הי' הגאון הזה ג"כ אב"ד בקרעמזיר ואני הנגי תמה עליך ידידי האם לא ידעת עוד כי בדברים כמו אלה רק האותיות מחכימות כי מה לנו ולדעתך בזה האם הבאת ראיה לדבריך בזה ואיה אפוא מצאת זאת באיזה פנקס או באיזה הסכמה? אתמהה. זולת זה אין בידי להאריך עוד.

דברי ידידו הכותב הדוש"ת באהבה הצעיר חיים נתן דעמביצער החונה פ"ק קראקא בעהמח"ס לוית ח"ן וס' כלילת יופי:

ז) תולדות רבנו הרב הגאון הגדול מו"ה יוסף שמואל מקראקא האב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט דמיין יע"א.

הנה אודות הגאון הזה אשר הי' נקרא בפי כל בשם ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ס דברתי הרבה בספרי „קרית מלך רב" אשר חברתי על חכמי וגדולי קראקא עיר מולדתי, כי גם הוא ז"ל היה מחכמי וגדולי עירנו ואחד מן בית דין הגדול דפה בטרם שנתקבל לאב"ד בק"ק פפד"מ, ואני לא יכולתי לעצור במלים מלדבר ממנו גם פה אף שאין זה מקומו, יען כי עגמה נפשי מאד אחרי אשר נודע לנו יקר תפארת גדולתו, וכי הגאון הזה היה בזמנו יחיד בדורו בתורה ובגדולה, (כעדות הגאון בעל חק יעקב בהסכמתו לס' הלכה ברורה על או"ח) ורבן של כל בני הגולה, (כעדות הג"מ משה לבית קאצנאלנבויגן בהסכמתו לס' פי שנים) והרביץ תורה לתלמידים, (כעדות תלמידו הג"מ אלישע מהירדנא בספרו פי שנים במשנה פ"ה דתרומות בהג"ה שם). גם חבר חבורים רבים ונכבדים (כעדות נכדו הג"מ נטע פראנקפורטר בהקדמתו לס' ברכת המים), ומכלם לא יצא לאור אף אחד מהם להיות לו למזכרת ע"לם גם לדורות הבאים, ורק באחת אשר עלתה לו לעשות לו שם עולם ומזכרת נצח בכל תפוצות ישראל הוא באשר הנחיל לנו ג"כ אוצר נחמד מאבני סגולה בהגהותיו הנפלאות אשר חבר על כל התלמוד ורש"י ותוס' והרא"ש ותקונים ומראה מקומות בש"ס וברמב"ם אשר יצאו לאור לאחר פטירתו ע"י בנו הרב הגאון מו"ה אריה ליב האב"ד דק"ק מטרסדארף חתן הגאון מהרשש"ך בעל ס' כוס ישועות, אשר בזה הפליא לעשות יותר מכל הגאונים שקדמו לפניו (שם הגדולים להגאון חיד"א ח"א באות יו"ד), ונדפסו ההגהות ההם בראשונה בפפד"מ ואח"כ באמשטרדם ובזולצבאך ואח"כ גם בווינא בדפוס הארישאנצקי ובכלם נזכר שם על השער שהוגהו מהש"ס של הג"מ יוסף שמואל מקראקא בהחסיד מהר"ץ ז"ל אב"ד ור"מ בק"ק פפד"מ, ואולם אח"כ כאשר נדפסו עוד הלאה ספרי הש"ס בווינא ובשאר דפוסים שונים עד זמננו זה וכולם נדפסו ג"כ עם ההגהות מהגאון הנ"ל ולא חסרו דבר. אבל מה מאד הרעו לעשות בזדון או בשגגה

כי

כי השמיטו מן השער שם משמואל ולא זכרו עוד את שם הגאון עליהם עד שלא נודע היום מי אביהם ומי הולידם, על כן מדי דברי בו זכור אזכרנו, והנני לכתוב פה ג"כ מתולדותיו בדברים קצרים, למען תדע מי הוא הגאון הזה אשר מימיו אנו שותים, ושמו אין אנו מזכירים, ואתה הסכת ושמע.

דע כי הגאון הזה נולד סמוך לקצה המאה הרביעית לאלף הששי בעיר קרעמניץ אשר בגליל וואהלין, שם נולד ושם נתגדל על ברכי חכמים, ועוד בהיותו בימי עלומיו, כבר החל רוח ה' לפעמו להעיר אזן בלמודים ויצץ ציץ ויגמל שקדים עוד בחיי גאוני קשישאי עמודי העולם והם המהרש"א ובעל הב"ח ובעל מגלה עמוקות ז"ל ועד שלא שקעה שמשם של אלה הגאונים זרחה שמשו של שמואל הרמתי זה, וגם הוא הלך בעקבות שלשת הגאונים האלה לשוטט בתהומות ים התלמוד ולהעלות בידו פנינים, כרבנו מהרש"א (כי מ"ב פעמים למד כל הש"ס בעיון רב וחקר וחקק הש"ס וקיים ודברת בם ונקדש בם כנזכר בשם הגדולים שם) ולצלול במים אדרים בספרי הראשונים והאחרונים כרבנו בעל הב"ח ז"ל (ראה מזה בתשובתו הארוכה הנדפסת בשו"ת חנוך בית יהודה סימן קל"ז) ולטייל גם בפרדס בחכמת הנסתר עפ"י קבלת רבותינו הגאונים, כרבנו בעל מגלה עמוקות ז"ל (ראה מזה בהסכמתו לס' שבתא דרגלא הנקרא בשם עטרת צבי), וכפי עדות בנו הג"מ אריה ליב היה מקור מחצבתו מגזע גאונים קדמונים נין ונכד להגאון הגדול מו"ה נתן שפירא מהורדנא בעל ס' מבוא השערים על שערי דורא (ראה מזה במס' ב"ק שנדפס באמשטרדם דפוס פרופס שם כתב בנו מצד השני של השער בזה"ל „חלופי גרסאות יהגהות מהרש"ל ומהרש"א ומהר"ם וממה שנמצא בחדושי אדוני אבי זקני מהר"ן שפירא וממה שנמצא בגליון אדוני אבי הרב הגאון מהר"ש זצ"ל" :

אבין הרב הגדול החסיד מו"ה צבי הירש ז"ל היה ג"כ מורו ורבו וכן חתם עצמו תמיד „שמואל בא"א מורי ורבי מהר"ץ ז"ל", ומלבד זה היו לו ג"כ מורים גדולים אחרים אשר שמש לפניהם בישיבה ויגדל שמואל וה' עמו ובשקידתו הגדולה ובחדוד שכלו עלה ונתעלה בתורה ובגדולה, והוא בעודנו עלם נחמד נשא אשה בת ת"ח

ומגזע

ומגזע גדולים וטובים והוא הרב הגדול מו"ה איצק ר' עקיבא סטפרטסלא (דברי עצמו בסוף תשובתו בשו"ת חנוך בית יהודה סימן קל"ז), וילדה לו בת ושמה כלי, אך אחרי משך הזמן מתה עליו אשתו אשת נעורים ואז בא (ואז כבר היה מלא וגדוש בש"ס ובפוסקים) לשכון כבוד בעירנו פה ק"ק קראקא בשנת ת"ז לפ"ק (כנזכר בפנקס הקהל פה) והתחתן עמו גביר אחד מפה רחום ומוקיר רבנן והי' נקרא בשמו ר' חיים ר' ישעיה'ס צורף ע"ש מלאכתו ועסק שלו בכסף ובזהב ובאבנים טובות שמלאכתו נעשית ג"כ ע"י פועלים העושים במלאכה זו, וגם בית וחצר היו לו פה מול ונגד פתח בית הכנסת של הרב הגביר ר' אייזיק ר' יעקליש (ונמצא בפנקס הדיינים דפה דין ודברים שהיו להגביר ר' אייזיק ר' יעקליש ובניו הגדולים עם האלוף ר' חיים ישעיה'ס צורף אדות נזקי שכנים) והיה לו הון ועושר בביתו והוא נתן לו את בתו לאשה והחזיק אותו בביתו כמה שנים למען יהיה לבו פנוי לשקוד על דלתות התורה יומם ולילה, ועשרים וחמש שנים למד תורה מעומד בשקידה נפלאה (שם הגדולים שם), והרביץ תורה לתלמידים, אשר גדלו והצליחו וגם עשו פרי, ובתוכם גם בנו בחור נחמד ונעים מו"ה אריה ליב אשר נעשה אח"כ ארי שבחבורה, וחתנו הג"מ פנחס אויערבאך אשר חבר אח"כ הלכה ברורה ועל שם חותנו המחזיק בידו היה נקרא בפי כל ר' שמואל ר' חיים ישעיה'ס ובמשך ימי שבתו בעירנו התנוססו בה לשם ולתפארת גאוני ארץ אשר אור תירתם הופיע על כל בני הגולה כמו בעל תוס' יו"ט ובעל מגיני שלמה והעיר קראקא היתה אז גם אחרי מותם עיר מלאה חכמים וסופרים ובתוכם גם גאונים מובהקים ושלשה בתי דינים היו פה אז וכלם היו גדולי הדור ואדירי התורה:

והנה לא ארכו הימים ונתקבל הג"מ שמואל רח"י להיות אחד מן בי דינא רבה דפה לדון ולהורות עפ"י כפ"ית ונגישות משרתי הקהל בפקודת הפו"מ דפה והמדינה ובפנקסי הסופרים דפה מצאתי ג"כ פסק דין חתימת ידו אשר חתם א"ע בין חבריו הדיינים הגדולים דפה משנת תכ"ח עד סמוך לשנת תמ"ט לפ"ק שאז נסע מפה לשבת על כסא הרבנות בק"ק פפד"מ ובא תמיד עה"ח „הק' שמואל מקרעמניץ בלא"א מורי ורבי מהר"ץ ז"ל" ובמשך כל הזמן ההוא

ישבו

ישבו פה שלשה גאונים אדירים כתור אב״ד ור״מ בזה אחר זה לאחר שנפטר הג״מ העשל ז״ל בתחלת שנת תכ״ד, ומיד בשנת תכ״ה ישב על כסאו פה הג״מ אריה ליב חותן הב״ש ז״ל ונפטר בשנת תל״א ואחריו מלך הגאון מהר״ש קאיידנובר בעל ברכת הזבח ונפטר בשנת תל״ו וישב על כסאו אחריו הג״מ יצחק חריף ונפטר בתחלת שנת תמ״ג, ואח״כ לא היה פה אב״ד עד שנת ת״ן לפ״ק ובין מלכא למלכא היו בי דינא רבה עומדים פה במקום רב אב״ד, והראש ב״ד היה בזמן ההוא הג״מ משה בהגאון בעל מגיני שלמה ונפטר בשנת תמ״ח (ראה מזה בהקדמת נכדו לס׳ מגיני שלמה) ונתמנה אחריו הג״מ משה בן החבר ר׳ נפתלי שור הנקרא ר׳ משה ר׳ ענזליש ונפטר בשנת תנ״ד (ראה מזה בס׳ הלכה ברורה על או״ח ה׳ שבת סי׳ של״ח סק״ג) והגאון מו״ה שמואל ר׳ ח״י היה מופלא שבב״ד אז ולא היה נעשה שום דבר גדול או קטן בתוך העיר מבלעדו, ומלבד שלשה כתית הדיינים אשר מצא בהם עונג להשתעשע עמהם תמיד בפלפולא דאורייתא, כי כלם היו גאונים מצוינים ואף כת שניה וכת שלישית (והגאון בעל עולת תמיד ועולת שבת היה בזמן ההוא ג״כ דיין פה בעירנו והוא היה מכת שניה ומצאתי חתימת ידו בפנקס הקהל פה על פסק דין מסך חמשים זהובים פוליש בשנת תל״ט ובא עה״ח בין הדיינים מכת שניה הק׳ שמואל במו״ה יוסף ז״ל) היו פה עוד הרבה גדולים ופארי הדור אשר היה משכנם פה לתורה ולתעודה בטרם שנתקבלו אח״כ לאב״ד ולר״מ בקהלות אחרות והיו להם אתו עמו שעשועים בחבורה אחת כמו הג״מ זכריה מענדל בעל באר היטב (בהגאון אריה ליב אב״ד דפה) שהיה פה רב בבה״כ גבוה ואח״כ נתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק בעלז. וג״כ הג״מ שמואל בעל בית שמואל על אבן העזר (חתן הגאון מו״ה אריה ליב הנ״ל) שנתקבל אח״כ לאב״ד בק״ק שידלוב ולק״ק פיורדא. וכן הג״מ שאול (בהגאון מו״ה העשל ז״ל אב״ד דפה) שנתקבל אח״כ לר״מ בקלויז דק״ק בריסק דליטא, ואח״כ גם לאב״ד בהעיר שם, ובסוף ימיו בק״ק קראקא, והגאון מו״ה גבריאל מקראקא חתן הגביר הרב הגדול מו״ה יששכר בער פו״מ דפה והמדינה (בהגאון מו״ה העשל ז״ל) אשר גם הוא היה בית מדרשו קבוע פה קראקא (כמ״ש בעצמו בהסכמתו לס׳ שבתא דרגלא) ומפה נתקבל לאב״ד בק״ק עלקיש

ואח״כ

ואח״כ לק״ק מיץ ולק״ק נ״ש והמדינה והוא היה אוהב נאמן ורע כאח להג״מ שמואל רח״י גם שארו ומחותנו (כמ״ש מהר״ג בעצמו בהסכמתו לס׳ הלכה ברורה) והיו ג״כ בצוותא חדא בשבתם יחד בבית דינו של הגאון מהר״ש קאיידנובר בעל בירכת הזבח בהיותו אב״ד בקראקא (ראה מזה בהסכמת מהר״ג הנ״ל לס׳ תפארת שמואל להגאון מהרש״ק):

והנה אחרי פטירת הרב הגאון אב״ד דק״ק קראקא מו״ה יצחק חריף בתחלת שנת תמ״ג והוא היה בזמנו מאור עיני הגילה ורבו של הגאון הנודע מו״ה אברהם ברודא ז״ל (ע׳ בהקדמת ס׳ אבני שוהם על התורה המחובר עם ס׳ נחלת יעקב) בקשו למו אז ראשי ומנהיגי העדה גאון אחד ממרחקים אשר יבא לכהן פאר אחריו פה למלאות מקומו ולשום עטרת הרבנות על ראשו, ומפני שלא להטיל קנאה בין ת״ח לא רצו למנות עליהם אחד מן בי דינא רבה דפה אשר כל אחד מהם היה ג״כ ראוי לשבת על כסא הרבנות פה, וגם לא הסכימו לתת העטרה לאחד מן הארבעה גדולים שזכרנו למעלה אשר נפשם אותה מאד לשבת על כסא אבותיהם פה כמו הג״מ זכריה מענדל בעל באר היטב, אשר בא מכח אביו הג״מ אריה ליב האב״ד דפה, וגיסו הגאון בעל בית שמואל והוא בא מכח חותנו הג״מ אריה ליב הנ״ל וכמו כן הג״מ שאול אשר בא מכח אביו רבנו העשל ז״ל אב״ד דפה ורצה לעלות על כסא אביו ולא עלתה בידו רק אחרי ארך הזמן בשנת תס״א לפ״ק כנודע אשר בא וברר שעפ״י דין תורה אין לדחותו מהגדולה שהיתה לאביו כשהוא ראוי לכך (ראה מזה בתשובתו הנדפסת בסוף שו״ת הרמ״א שנדפס ע״י בנו באמשטרדם וסיים שם „דברי הנדחה מפני השעה ויושב בגולה ומצפה לישועה״). (בעיקר הדין לא דבר במחכ״ת נכונה וכבר השיג עליו בזה הגאון בעל חתם סופר בשו״ת חלק או״ח בסי׳ י״ב ועי׳ ההערה שהעירותי על הגאון בעל „חתם סופר״ בספר הזה דף ע״ה ע״ב) והג״מ גבריאל מקראקא אשר גם הוא בא מכח של אותו זקן הג״מ העשל שהיה אבי חותנו הגביר הרה״ג יששכר בער פו״מ דפה והמדינה. וכל זה מפני שלא נהגו מעולם ראשי ומנהיגי עדת קראקא גם בשנים קדמוניות להנחיל את כסא הרבנות פה מן האב להבן אף שהיה ראוי לכך. כן תראה כי לאחר פטירת הגאון ר׳ מענדל

ר׳

ר׳ אבינגדורש שהיה אב״ד פה ונפטר בשנת שנ״ט לפ״ק לא ירש בנו הג״מ משה ר׳ מענדל את כסאו אחריו והוא היה כבר גאון עולם אף בחיי אביו ובילדותו היה אב״ד ור״מ בק״ק שידלוב ואח״כ בק״ק פפד״מ ובפראג ובפוזן כידוע, וראשי עדת קראקא קבלו אז לאב״ד ור״מ את הג״מ משולם פייבוש רבו של הב״ח ז״ל וגם הוא לא הוריש את כסאו אחרי פטירתו בשנת שע״א לבנו הג״מ שמואל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק פרעמיסלא ובחרו פה את תלמידו הגאון הב״ח לשבת על כסא הרבנות אחריו וגם רבנו הב״ח ז״ל לא הוריש את כסאו אחרי פטירתו בשנת ת׳ לפ״ק לאחד משני בניו הגאונים מו״ה ל״ב שהיה אב״ד ור״מ דק״ק חענטשין ומו״ה שמואל צבי הירש שהיה אב״ד ור״מ בק״ק פינטשיב ונתקבל במקומו הגאון בעל תוס׳ יו״ט לאב״ד ולר״מ כנודע ודי בזה. ולכן גם אז אחרי פטירת הגאון ר׳ יצחק חריף שלחו מפה כתב הרבנות להגאון המפורסם מו״ה משה במו״ה אברהם שהיה אב״ד ור״מ בק״ק הורדנא (בן בתו של רבנו הג״מ העשל ז״ל) והוא בעה״מ ס׳ תפארת למשה על יו״ד שנדפס בברלין בשנת תקל״ו ע״י הרב הגביר מו״ה שלמה פו״מ דק״ק הורדנא בן בנו של הגאון המחבר, (והעיד הג״מ צבי הירש אבד״ק ברלין בהסכמתו שם שהג״מ משה הנ״ל נתגדל על ברכי אבי אמו הגאון מאורן של ישראל מו״ה העשל ז״ל ואיהו אסהיד עליה דמהר״ם שהוא מרא דתלמודא), ובהקדמה שם מפורש שנתקבל הג״מ משה לאב״ד ולר״מ בק״ק קראקא בשנת א׳מ׳ת׳ לפ״ק. והנה ראש דבריו אמת שנתקבל הג״מ משה לאב״ד לקהלתנו קראקא, אבל סוף דבריו במה שכתב שהיה זה בשנת א׳מ׳ת׳ היא ללא אמת, כי בשנת תמ״א וגם בשנת תמ״ב עדיין היה הג״מ יצחק חריף יושב על כסאו פה כי נפטר בהושענא רבה בשנת תמ״ג לפ״ק כנזכר בפנקס הח״ק דפה, ונקל לתקן הדבר ע״י הוספת אות אחת והוא שצ״ל ב׳א׳מ׳ת׳ לפ״ק שהיא בשנת תמ״ג או האמת לפ״ק שהיא שנת תמ״ו. ואולם מאיזה סבה נעלמה מאתנו לא בא הג״מ משה לשכון כבוד בעירנו להיות אב״ד פה (ואולי חזר בו כי לא רצה להשיג בזה את גבול דודו הג״מ שאול בהגאון רבנו מו״ה העשל ז״ל שהוא היה קרוב יותר אל כסא הרבנות פה וכנ״ל) וכאשר ראו ראשי ומנהיגי עדת קראקא כי בושש משה לבוא נמנו וגמרו למנות עליהם לרב אב״ד

את

את הגאון מו"ה אהרן דרשן במו"ה משה תאומים בעהמ"ס מטה אהרן וס' בגדי אהרן ויהיה אז אב"ד ור"מ בק"ק ווירמייזא בארץ אשכנז (מקום משכן כבוד הגאון הנודע בעל חות יאיר) ויהוא קבל עליו המשרה הזאת באהבה וברצון, ונסע מווירמייזא בסוף שנת תמ"ז בטרם שנחרבה העיר שם ע"י חיל הצרפתים במלחמתם עם חיל הקיר"ה. (כנזכר בפנקס הח"ק פה) ואולם לא בא בשערי העיר קראקא רק באמצע שנת ת"ן לפ"ק, כי נתעכב בנסיעתו בדרך יותר ע"י סבות שונות ובכל מקום בואו עטרוהו כבוד והדר, וגם דרוש דרש ברבים ובשנת תמ"ט עבר דרך עיר האמבורג ושם כתב תשובתו להגאון מו"ה אליקום געץ בעל שו"ת אבן השוהם והיא נדפסה שם בסימן מ"ה, ומשם עבר דרך עיר ברלין ושם כתב הסכמתו לס' בית אהרן, ויעבור משם דרך עיר ברעסלא ושם כתב הסכמתו לס' בית שמואל על אבהע"ז ובאמצע שנת ת"ן בא לקראקא לשבת על כסא הרבנות פה, והנה בעת אשר התעסקו ראשי ומנהיגי עדת קראקא למנות עליהם רב אב"ד ממרחקים ויבחרו בהגאון מו"ה אהרן דרשן תאומים מווירמייזא, התעסקו בעת ההוא ג"כ ראשי ומנהיגי עדת העיר הגדולה פראנקפורט דמ"ין ראשי קהלת ישראל אשר בארץ אשכנז ויבקשו גם הם גאון אחד ממרחקים אשר בא יבוא לכהן פאר בעדתם להיות להם לאב"ד ולר"מ למלאות מקום כסאו של הגאון מו"ה ישעיה הלוי הורוויץ בהגאון מו"ה שעפטיל בהגאון בעל השל"ה אשר נסע מאתם בעת ההיא לשבת על כסא הרבנות בק"ק פוזין והמדינה אחרי פטירת הג"מ יצחק במו"ה אברהם ז"ל שהיה אב"ד שם כנידע, ועפ"י עצת הגאון מו"ה ישעיה הלוי הנ"ל נמנו וגמרו ראשי עדת פפד"מ למנות עליהם לאב"ד ולר"מ את הגאון החסיד ר' שמואל ר' חיים ר' ישעיה'ס מקראקא, והם שלחו שליחים מיקירי נכבדי עירם לק"ק קראקא וכתב הרבנות בידם ויבואו לבית הגאון הנ"ל ויבשרוהו כי נתקבל לאב"ד בפפד"מ בהסכמת כל העדה הקדושה דשם, ויסופר עליו כי הגאון ר"ש רח"י מרוב ענותנותו לא רצה בתחלה לקבל עליו המשרה הנכבדה הזאת באמרו כי איננו ראוי לכך, וגם שהיה לעת זקנתו ע"כ השיב את פני השלוחים ריקם, אך מאת ה' היתה זאת כי אח"כ חלה הגאון פה בחולי שיש בו סכנה עד כי הרופאים אמרו נואש למחלתו, וגדולי העיר ואציליה התעצבו

מאד

מאד ע"ז וחילו בעדו לד' וגם הוסיפו לו את השם יוסף על שמו והוא ז"ל נדר ג"כ אז בעת צרתו באם יעזור לו ד' ויעמיד מחליו ויהיה בריא אולם אז יקבל עליו את הרבנות בפפד"מ, וד' שמע תפלתו ושלח לו עזרו מקודש ויקם ויחי, ומיד נסע מפה עם כל בני ביתו הלוך ונסוע למחוז חפצו לק"ק פפד"מ, ובשנת ת"ן היה באם הדרך וגם הוא נחל כבוד והדר בכל מקום בואו, ובעברו דרך עיר פפד"א נתן שם הסכמתו על ס' בית אהרן שחבר האלוף הזקן מו"ה אהרן במו"ה שמואל ז"ל שנדפס שם בפפד"א ובא עה"ח ביום א' י"א תמוז ת"ן לפ"ק. ודבר נפלא הוא לראות את המחזה היקר הזה אשר קרה בעת ההיא ובזמן אחד לשתי קהלות הגדולות והחשיבות שבכל תפוצות הגולה, כי בעת אשר בחרו למו ראשי עדת העיר קראקא שהיא מטרפולין של כל מדינות פולין לרב אב"ד איש מארץ אשכנז אשר היה אב"ד בק"ק ווירמייזא, בעת ההיא בחרו למו שוב ראשי עדת העיר פראנקפארד דמיין שהיא בירת כל מדינות אשכנז לרב אב"ד איש מארץ פולין אשר היה אחד מדייני ק"ק קראקא, ואולם לא היה גורל שניהם שוה כי הג"מ אהרן דרשן בא לקראקא בחודש ניסן קודם חג הפסח בשנת ת"ן, ולדאבון נפשו לא עלתה לו שנתו כי לא ישב על כסאו פה רק לערך ששה עשר שבועות כי אח"כ נסע לועד הגליל שהיה בק"ק חמעלניק כי שם נתאספו כל רבני ומנהיגי ארץ הגליל וביום שבת קודש פ' מטות ב' מנחם אב לסדר ויעל אהרן באו פתאום לביתו אנשי חיל בפקודת השר ויקחו אותו בחזקה ויאסרו אותו והכוהו מכות אכזריות ולא יצאו מפתח העיר עד שיצאה נשמתו בקדושה ובטהרה בק"ק חמעלניק ולמחרתו ביום א' ג' מנחם אב הוליכו את גופו לק"ק פינטשוב כי היו יראים לקברו בחמעלניק ובק"ק פינטשוב מנוחתו כבוד (פנקס הח"ק פה), אבל לא כן היה גורל הגאון ר' שמואל רח"י כי גם הוא בא לפפד"מ בעת ההיא ועלתה לו כי זכה לישבת שם על כסאו ימים רבים בהשקט ושאנן על התורה ועל העבודה כארבע עשרה שנה וזמן ביאתו בשערי העיר פפד"מ היה בסוף חודש תמוז בשנת ת"ן לפ"ק בפרשת מטות ויקבלו אותו אז ראשי המטות פו"מ הקהלה וכל אנשי העיר ברוב ששון ויקר והושיבוהו על כסא הרבנות למלאות מקום הגאונים שקדמוהו וביום שבת קודש

פ'

פ׳ מטות (בעת שפגעה מדת הדין בהג״מ אהרן דרשן אב״ד מקראקא בעיר חמעלניק) עלה שמואל הבמתה וידרוש שם דרשתו הראשונה בתוך קהל ועדה בטוב טעם ודעת, והתחלת הדרוש היה אז בפרשת נדרים מענינא דיומא. ובתוך הבאים לשמוע דרשתו אז היה ג״כ הדיין הרב הגדול מו״ה יהודה ליב תאומים שהיה חד מבי דינא רבה דק״ק פפד״מ, והוא בן הגאון ר׳ אהרן דרשן אב״ד דק״ק קראקא הנ״ל (והוא לא ידע מאומה אז מכל הרעה אשר נעשה לאביו הגאון ז״ל באותו שבת ובאותה השעה כי נרצח אז מחיל אכזרים בעיר חמעלניק, ועל כן בא לשמוע את הדרשה), וכאשר הדפיס את הס׳ בגדי אהרן על התורה מאביו הגאון וז״ל הביא לנו שם בסוף פ׳ ח״י שרה מעט מטעמים מן הדרוש ההוא מה ששמע מפה קדיש הגאון מוהר״ש רח״י בעת שנתקבל לאב״ד שם וז״ל שם: „והואיל שאני עוסק באותו ענין דיפתח אזכיר מה ששמעתי מפה קדוש אדונינו מורנו ורבינו המאור הגדול אב״ד ור״מ דקהלתנו כמו״ה יוסף שמואל ר׳ היים ישעיה זצ״ל אשר דרש פה בפרשת מטות בשנת ת״ן לפ״ק בדרוש הראשון (ושם נדפס בשנת תמ״ט והוא טעות וצ״ל בשנת ת״ן היה הגאון עדיין באם הדרך בעיר פפד״א כי ביום ההוא כתב הסכמתו לבעל ס׳ בית אהרן וזכר שם בהסכמתו שהוא נוסע אז דרך עיר פ״פ דאדר למחוז חפצו לק״ק פפד״מ שנתקבל לאב״ד שם) והנה הקשה הגאון הנ״ל אהרי שפנחס צדיק היה גם עניו גדול ואיך יאבד נפש אחת מישראל בשביל גאותו ח״ו שלא רצה לילך ליפתח ואמר טעם נכון בדבר, כי מה שנתן הקב״ה כח לת״ח להתיר הנדר הוא בשביל שהת״ח הוא אדון ומושל על העם הארץ באופן שכל ע״ה צריך להיות כפוף תחת הת״ח ולכן יש כח ביד הת״ח להתיר לו נדרו כמו הבעל שהוא אדון ומושל על אשתו כמו שנאמר והיא ימשול בה ובזה הממשלה יש כח בידו להפר נדרה, כמו כן בת״ח לעם הארץ, ונמצא לפי״ז הא תינח אם הע״ה מקבל עליו אדנותו של הת״ח אז שפיר יוכל הת״ח להתיר לו נדרו, לא כן אם עם הארץ מבזה להת״ח ואינו מקבל עליו אדנותו של הת״ח כלל וכלל הלא אז פסק כחו של הת״ח ואין עוד בידו להתיר לע״ה את נדרו, וזה הוא הטעם של פנחס שלא רצה לילך ליפתח שאמר בלבו, אם אני משפיל את עצמי לילך ליפתח אז שוב לא יהיה הכח בידי להתיר לו

לו את נדרו, וא״כ היתה כונתו לשם שמים, עכ״ל ויעי״ש שהאריך להביא עוד מה ששמע מפה קדוש הגאון הנ״ל לפרש ג״כ כמה מאמרים בשכל עפ״י הקדמה הנזכרת, ואין פה המקום להעתיקם וגם זה המעט היה עלי לטורח להעתיק, ואולם עשיתי זאת יען ראיתי כי חדושי הגאון הזה המה מעטים מאד מאשר בא בדפוס כי רוב תשיבותיו אשר השיב לשואליו להלכה ולמעשהו לא בא בדפוס רק תשובה אחת בשו״ת חנוך בית יהודה סימן קל״ז, ומרוב חידושיו אשר חדש בהלכה ותוס׳ לחדד התלמידים לא בא בדפוס רק דבר אחד מאשר הביא בשמו תלמידו הג״מ אלישע מהורדנא בספרו פי שנים במשנה פ״ה בהג״ה שם, ומרוב דרשותיו אשר דרש ברבים בדברי אגדה לא נדפס רק זה המעט אשר בא בס׳ בגדי אהרן שם, וגם הדבר בעצמותו הוא יקר ונחמד מאד ומתקבל על כל לב:

וכאשר ישב הגאון מוהר״ש רח״י על כסאו בפפד״מ גם שם לא נח ולא שקט מלרומם קרן התורה, והתאמץ מאד להעמיד תלמידים הרבה גם בזקנתו, ורבים מהם היו ג״כ מאוכלי שלחנו, ובתוכם היה ג״כ תלמידו הג״מ אלישע ראב״ד דק״ק הורדנא אשר יצק מים על ידו ונתגדל בביתו של הגאון הנ״ל כמ״ש הג״מ משה לבית ק״ב בהסכמתו לס׳ פי שנים שם, ומלבד ישיבתו הרמתה אשר נהג הוא בפפד״מ היתה שם ג״כ ישיבה אחרת אשר עמדה אז תחת דגל הגאון התוכן הגדול מו״ה שמואל הנקרא מהרשש״ך שאטין הכהן בעהמ״ס כוס ישיעות על סדר נזיקין והוא היה אז ר״מ בקלויז שם וגם אב״ד דמדינת דארמשטאט כנודע, וקנאת סופרים תרבה חכמה ותושיה כי הלכו התלמידים מחיל אל חיל, ובמשך הזמן התחתן הגאון האב״ד מהר״ש רח״י עם הגאון מהרשש״ך כי הג״מ יהודה אריה ליב בן הגאון האב״ד לקח לו את בת הגאון מהרשש״ך לאשה ומהם נשתלשלו בנים נינים ונכדים כולם צדיקים ותופישי תורה דור אחר דור עד היום הזה כאשר תראה להלאה בסוף דברינו. ומלבד זה היה הגאון ר״ש רח״י ג״כ איש קדוש וצדיק כביר, גם נדיב לב ויועץ נאמן לכל אשר שאל בעצתו, וכל דבר אשר יצא מפיו לא שב ריקם ויהי למופת הזמן, ומיד בתחלת בואו לפפד״מ קרה המקרה כי עבר דרך שם הרב המקובל ר׳ יהודה חסיד מק״ק שודליץ סמוך לק״ק הורדנא ואתו עמו איזה רבנים חסידים ואנשי מעשה אשר נמלטו אז

ממדינת פולין מחמת חמציק אשר היה שם בעת ההיא ותכלית נסיעתם היתה לקבוע ישיבתם בארץ הצבי בירושלים עה"ק ושאלו את פי הגאון ז"ל להגיד להם עצתו בזה ואם יצליחו בדרך אשר הם הולכים כי נוכח ד' דרכם, והשיב להם עצתו עצת חכם שיותר טוב לפניהם שיקבעו ישיבתם שם בארץ אשכנז ויעבדו את ד' והעד העיד בהם כי לא יעלו ירושלימה (מטעם הכמוס) ואמר להם „והיא לא תצלח". והם לא שמעו לקולו ולא הצליחו שם כדבר איש האלקים הגאון הנ"ל. ומיד בבואם ירושלמה יד ד' נגעה בהם ולאחר ג' ימים בהיותם שמה נאסף ר' יהודה חסיד אל עמיו, וגם מן החבורה שלו הלכו רבים לעולמם והנשארים נאנחים ונאנקים גם הם לא מצאו מנוח כי נשארו שם בעירום ובחוסר כל בלי מזון ומחיה (עי' בסוף ס' תבואות הארץ להרב החכם ר' יוסף שווארץ מיקירי ירושלים עה"ק) וסיפר לי רב אחד מפה בר אוריין ובר אבהן כשבתנו יחד בדין בבי דינא רבה דפה ובתוך אחד השיחים אמר לי כי הוא מנכדי הגאון מהרשש"ך ז"ל ויודע ועד מה ששמע מפי אביו הגאון ז"ל, כי פעם אחת ביקש הגאון האב"ד מהר"ש רח"י מאת מחותנו הגאון מהרשש"ך אשר היה נודע ג"כ לתוכן גדול א) שימסור לו איזה כללים בחכמת התכונה כי נפשו חשקה מאד ללמוד ממנו חכמה מפוארה הזאת, והשיב לו מהרשש"ך שילמוד עמו חכמה זו בנפש חפיצה אך בתנאי שהגאון אב"ד ילמוד גם עמו מן החכמה המפוארה שזכה בה רק הוא לבדו יותר מכולם, והיא כי כל אומר ובל הגה אשר יצא מפיו לא ישוב ריקם וגם עצתו לעולם תקום כאשר ישאל איש בדבר האלקים, וע"ז השיב לו הגאון האב"ד בזה"ל „ראשית חכמה זו, היא יראת ד' וכאשר אני שש ושמח ומשתוקק תמיד לעשות רצון אבי שבשמים, כן ד' הטוב גם הוא ית"ש רצון יראיו יעשה וימלא כל משאלותם, ותו לא מידי" ע"כ. הרב הגאון מהר"ש רח"י היה ג"כ אב ליתומים לגדלם ולנהלם בלחם ושמלה (פנקס הח"ק בפפד"מ) ועל כל נפש נענה הביט בעין חנינה וחמלה גם עם גודל צדקתו וטוב לבו להיטיב עם כל אדם היה

ג"כ

א) כאשר העיד עליו הרב החכם הגדול מו"ה יהונתן מק"ק ראזנאו בהקדמתו לספרו ישועה בישראל על הי קידוש החודש אשר זכה לקבל פניו מיד בבואו לפפד"מ איזה ימים כד נח נפשיה דשמואל ז"ל:

ג"כ מתקופי קדמאי ולבו היה לב אמיץ בגבורים לגדור גדר ולעמוד בפרץ בפני עושי עולה ולא נשא פנים לשום אדם. כן תראה כי כאשר עגמה נפשו בראותו גודל המכשלה אשר נעשה בימיו בענין הדפסת ספרים חדשים ממחברים ישונים המתלבשים בטלית שאינה שלהם ומהדרים ממקום למקום ועושים מן התורה קרדום לאכול ממנה בלי עמל ובלי יגיעה וכל כונתם רק לאסוף הון רב, וכבר גזרו על זה בחרם חמור במדינות פולין בועד של גאוני ד' ארצות שלא להדפיס שום ספר במשך זמן קצוב (ונזכר מזה בס' נחלת עזר על התורה בהסכמות הגאונים של ועד יערסלוב בשנת תמ"ה ובס' נחלת חיים על התורה בהסכמית גאוני הועד ביערסלוב בשנת תמ"ז, וכן בס' בית אהרן בהסכמת הגאון מהרש"ש רח"י בשנת ת"ן, ובס. הלכה ברורה על או"ח בהסכמת הגאון מו"ה אריה יהודה ליב אב"ד דק"ק קראקא בשנת תנ"ו), אך במשך הזמן מרוב הצרות והמציקות אשר עברו אז עליהם במדינות פולין לא עצרו כח לעמוד בגזירה הזאת כמקדם, ולכן בשבת הגאון מהר"ש רח"י כפפד"מ וראה כי פשתה המספחת הזאת גם בארץ אשכנז התמרמר מאד על זה וכתב בהסכמתו לס' איר חיים להג"מ חיים קראכמאל דרשן דק"ק קראקא (נדפס בפיורדא בשנת תנ"ו) בזה"ל „אמת ויציב שנכון וישר הדבר לגזור בכל הגידויים ושמתות שלא להדפיס שום ספר הן על־דרשות התורה והן על פיסקים עכ"פ משך עשרה שנים יען כי נתרבו מהדרין ומהדרין מן מהדרין לשוט בארץ ומחברים ספרים שלא לשם שמים רק שעושים התורה קרדום לאכול ממנה ולסבב הארץ בכן ראוי ונכון שלא יחריך רמיה צידה ושלא ליתן להם הסכמה ואם יגזור ד' עלי בחיים אזי אראה בל"נ להשיג שלא יודפס עכ"פ במדינות אשכנז שום ספר שנתחבר שלא לשם שמים כי די לנו בספרים שנדפסו ככר עד היום הזה" עכ"ל, וכאשר אמר כן עשה כי לא נח ולא שקט הגאון ז"ל עד שגזר ותקן בצירוף כל חכמי וגדולי אשכנז שלא להדפיס שום ספר במשך כמה שנים כמבואר בהסכמתו לס' הלכה ברורה בשנת תס"ג, ועמדו בגזירה זו בארץ אשכנז גם בזמן אחרון (ראה מזה בהקדמת ס' כרם שלמה על התורה להרב מו"ה שלמה זלמן גייגר דיין דק"ק פפד"מ:

והנה כבר זכרנו כי הגאון מהר"ש רה"י מלבד הגהותיו אשר עשה

על

על כל התלמוד רש"י ותוס' והרא"ש ותקונים ומראה מקומות בש"ס ובמיימוני. „חבר ג"כ כמה חיבורים יקרים ונחמדים גם פסקים ותשובות אשר השיב לגאוני וחכמי זמנו אשר כולם היו משתוקקים לחכמת תורתו, ולדין ע"פ הוראתו, וגם הגאון הנודע מו"ה אברהם ברודא ז"ל היה חש להשיבתי (ראה מזה בתשובת מהר"א ברודא הנדפסת בשו"ת מעיל צדקה בסי' א'). ומגודל ענותנותו לא שת לב להדפיסם ולהציאם לאור עולם. אך קודם פטירתו כד נח נפשיה דשמואל קרא לבנו הג"מ אריה ליב התן הגאון מהרשש"ך וצוה אותו להדפים הש"ם מחדש ע"פ הגהותיו (שם הגדולים ח"א באות יו"ד) וכן עשה. ושאר חיבוריו נשארו כולם בכתובים לאחר פטירתו ביד בניו וניניו ונכדיו עד היום הזה, וזמן פטירתו של הגאון ז"ל חשבתי שהיה בתחלת שנת תס"ד לפ"ק כי כאשר בינותי בספרים מצאתי בספר אבק סופרים הנדפס באמשטרדם בשנת תס"ד בהסכמות גאוני הזמן ההוא, ובתוכם נמצא גם הסכמה מהגאון רש"י רח"י מיום כ"ה ניסן תס"ג ושם בפנים הספר בקונטרס עוגת רצפים דף ק"ג כתב „כן שמעתי מפי הגאון מו"ה נפתלי הכהן אשר מלפנים היה כבודו חופף על ק"ק אוסטראה ועל כל גליל אוקריינא ואח"כ בק"ק פוזין ומדינות פולין גדול והיום ר"ח שנת תס"ד בהיותי פה אמשטרדם הוגד לי שנתקבל לראש על ק"ק פפד"מ עיר גדולה של חכמים ושל סופרים וגברת ממלכת, עכ"ל ושמע מיניה דכבר נח נפשיה דשמואל וקבלו את הגאון מהרנ"ך למלאות מקומו בפפד"מ שם. וכאשר הייתי משתוקק לדעת ג"כ יום פטירתו שמתי אל לבי מדי עברי דרך עיר פפד"מ בשנת תרל"ד בסוף ימי החורף וביום ב' ויקהל ד' אדר שהוא חג פורים שני ליושבי ספד"מ בכל שנה ושנה, הייתי משתעשע שם עם כל גדולי וחכמי העיר וכאשר באנו לדבר אודות הגאון מהר"ש רח"י ומן כל גלגולי דברים איך שנתקבל מקראקא לפפד"מ אמרתי להם בי כלתה נפשי לדעת ג"כ מתי היה גם יום פטירתו, והראה לי הרב החריף הגביר מו"ה בנימין נידרהאפפיים פו"מ דשם את פנקס הח"ק ישן נושן אשר שם נרשמים כל הנפטרים בפפד"מ משנות דור ודור ושם בדף ע"ב ע"ב סימן קט"ו מצאתי כתוב כדברים האלה „ביום וא"ו עש"ק ר"ח כסליו שנת תס"ד נפטר מורינו ורבינו מופת דורינו נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ המפורסם מו"ה ישראל יוסף שמואל אב"ד

ור"מ

ור״מ דקהילתנו, ונקבר באמצע בית עלמין סמוך לחומה צפונית משמאל ראש הב״מ עומד מצבת התורני המופלג מו״ה יוסף יעקב רישר, וביום הנ״ל היו בני קהילתנו ממעטין במשא ומתן ולאחר חצות היום היו מספידים עליו מפני שאין מועד בפני ת״ח, וכבוד גדול עשו לו במותו וכל חברותא הקדושה היו נושאים והולכים אצל המטה. ומאחר שבשעת פטירתו אמר בפני כל העומדים שם, וגם בפני צוה שלא יכנו אותו בשם גאון וחסיד ורק שהיה בעל תורה ומגדל יתומים ותו לא מידי, על כן לא כתבתי עליו תואר גאון וחסיד וד׳ יאמר למלאך הרף ידיך ובלע המות לנצח״ ע״כ. ויגוע שמואל ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים, והוא שפט את ישראל ארבעים שנה אחרי אש־ הופיע באור תורתו בימי חורפו בקרעמניץ עיר מולדתו ישב עשרים ושש שנים על מדין בי דינא רבה פה ק״ק קראקא וכארבע עשרה שנים ישב על מדין אב״ד ור״מ בק״ק פפד״מ ושם מנוחתו כבוד, העיר קרעמניץ הרה וילדה, והעיר קראקא גידלה שעשועיה, אוי נא לה אמרה פראנקפורט דמיין כי אבדה כלי חמדתה:

והנה באותו צדיק לא נאמרה בו מיתה כי הניח אהריו בן גדול בתורה ובחכמה והוא הג״מ אריה ליב שהיה אב״ד ור״מ בק״ק מאטירסדארף אשר כבר זכרנו אותו למעלה בתוך המשך דברינו ונדבר ממנו קצת גם להלאה, וגם שני חתניו לוקחי בנותיו היו גדולי הדור, האחד הוא הרב הגדול מו״ה אהרן שהיה בצוותא חדא עם חותנו הגאון בק״ק פפד״מ והשני הוא הגאון מו״ה פנחס אויערבאך בעה״מ ס׳ הלכה ברורה על ש״ע או״ח אשר גם אותו זכרנו למעלה בתוך דברינו, ונדבר ממנו גם פה מעט. הנה הגאון הזה היה בנו של הרב מו״ה שמעון וואלף ר׳ הירש מנליש מק״ק לובלין (מהר״ם זיסקינד האבד״ק לובלין בהסכמתו לס׳ הלכה ברורה) והוא בעודנו צעיר לימים היה בקי בכולא תלמודא ובארבעה טורים בע״פ ובעבור זה עלה ונתעלה ונתמנה גם הוא להיות אחד מבית דין הגדול דפה מכרת הקודמין העומדים תמיד במקום רב אב״ד והוא בא על החתום בין הרבנים הגאונים בי דינא רבה דפה שהסכימו בשנת תנ״ה על ס׳ מקור חיים להג״מ חיים קראכמאל דרשן דק״ק קראקא, (והי׳ אז בין מלכא למלבא כי לאחר שנרצח הג״מ אהרן דרשן האב״ד מקראקא בשנת ת״ן בעיר המעלניק לא היה פה אב״ד עד אמצע שנת תנ״ו שאז בא הג״מ אריה

יהודה

יהודה ליב בן בנו של רבנו הב"ח לשבת על כסא הרבנות פה כמבואר בהסכמתו לס' הלכה ברורה שם) ובפנקס הסופרים דפה מצאתי ג"כ שמו חתום הרבה פעמים על פסקי דינים שיצאו מפי ב"ד הגדול דפה ובזמן קודם גברו פה דברי ריבות בינו ובין הגאון חחריף מו"ה משה שור שהיה נקרא ר' משה ר' ענזלש ראב"ד דק"ק קראקא במה שהיה נהוג פה מקדמת דנא לנגן בכלי שיר בחול המועד בבתי הגבירים דפה משום שמחת יו"ט ורצה הגאון מהר"ם שור לאסור באיסורא שהוא מלאכה ולא עמד לנגדו מכל חכמי וגדולי העיר כי אם חג"מ פנחס לבדו שהוא ז"ל התיר לנגן באמרו דכל שהוא לצורך יו"ט שרי בחוה"מ וכש"כ מה שצריך לחוה"מ לנגן לשמוח דשרי, ואח"כ כשנדפס המגינים על ש"ע או"ח בשנת תנ"ב מצא און לו בדברי המג"א בה' שבת סימן של"ח סק"ד (וראה מכל זה בס' הלכה ברורה בה' שבת סי' של"ח סק"ג), וחבר הג"מ פנחס ז"ל ד' חיבורים על כל הלקי הש"ע מארבעה טורים, וצלל במים אדירים, בפסקים הראשונים והאחרונים, להוציא תעלומה לאורים, לברר הלכות פסיקות ודינים ברורים, ובמקומות שהפוסקים מהולקים בדינים הכריע לדרכי ישרים, לפסיק הלכה למעשה בעזרת יוצר הרים, ושמו הנאה לו הלכה ברורה (לשון מהר"ם זיסקינד אבד"ק לובלין בהסכמתו שם בשנת תנ"ח) וכדברים האלה כתב ג"כ עליו מחותנו הג"מ אריה יהודה ליב אבד"ק קראקא (בהסכמתו שם בשנת תנ"ו), וכן הסכימו על ספרו שם כל גאוני הדור ההוא המצויינים ומהם הג"מ אברהם ברודא ר"מ דק"ק פראג והג"מ גבריאל מקראקא אב"ד דפ"א והמדינה, והני תרי גיסי הגאון בעל אליה רבה והגאון בעל חק יעקב, ועל כולם חותנו הגאון האדיר מהר"ש רח"י האב"ד דק"ק פפד"מ והוא העיד עליו בהסכמתו שם שיש לו לב חריף כאחד מן הראשונים, ואהרי כל השבח הזה לא עלתה בידו להדפיס אף על חלק אחד מן הש"ע כי מחמת בגידת הזמן והדבר ר"ל שהיה אז פה בקראקא נתרשלו ידיו ולא היה סיפק בידו להביא ספרו לביה"ד כמ"ש בנו ותלמידו הרב הגדול מו"ה יחיאל אויערבאך בהקדמתו שם. ושוב עזב את העיר קראקא ונסע לארץ אשכנז, כי נכסף לבוא לבית חותנו הגאון אב"ד ק"ק פפד"מ, אך מסיבות שונות התמהמה באם הדרך איזה שנים, הלוך ונסוע מעיר לעיר וממדינה למדינה וכל גדולי ארץ אשכנז השתעשעו עמו ונתנו כבוד לשמו

ובשנת

ובשנת תס"ג היה בבית חותנו ואז לקח ממני הסכמתו על ספרו וכפי הנראה מדברי בנו בהקדמתו שם לא שב אביו עוד לקראקא רק נסע לע"מ ווינא ונשאר שם עד יום פטירתו כי שם מצא מנוח לשבת על התורה ועל העבודה בבית מדרשו של הגביר והנדיב מו"ה יצחק אופפנהיימער אשר החזיק אותו שם ללמוד עם חתנו הרב החריף הגביר מו"ה יוסף שהיה בן דודתו של מהר"י אויערבאך והם נתנו כסף ליד מהר"י אויערבאך בן המחבר להוציא לאור הספר הלכה ברורה על ש"ע או"ח, והוא טרח והדפיס בוויהלמרשדארף בשנת תע"ו לפ"ק, יען כי אביו הגאון מו"ה פנחס היה טרוד בגירסין בבית מדרשו בע"מ ווינא שם ושם כתב ג"כ תשובתו בעסק ענינה אחת שהוגבה עדות עליה בבי דינא רבה דק"ק נ"ש בשנת תע"ח לפ"ק וישלח תשובתו להגאון מהר"ם אייזענשטאט והיא נדפסה בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן מ"ז, ושם נדפס ג"כ תשובת מהר"ם אשר השיב על תשובתו באהבה ובכבוד גדול יעו"ש, ודי בזה:

ועתה שוב נשיב לדבר מעט גם מן הרב הגאון מו"ה אריה ליב בנו ותלמידו של הגאון מהר"ש רה"י, וכבר זכרנו למעלה כי הוא היה התן הגאון מהרשש"ך בעל ס' כוס ישיעות, והוא טרח ג"כ בנפשו ובמאודו להוציא לאור ספרי הש"ס עם הגהות ותיקונים ומראה מקומות מאביו הגאון ז"ל לזכות הרבים, כי כן צוה לו אביו קודם פטירתו ומן הנודע לנו עוד ממנו הוא כי הרב הגאון הזה הלך ג"כ בעקבות אביו בכל דרכיו, הרבי"ץ תורה ברבים בהיותו אב"ד ור"מ בק"ק מאטרסדארף, וגם לא הניח ידו מלכתוב ג"כ חידושים ופסקים ותשובות בכל מקצעות התורה, כי היה חריף ובקי קולע אל השערה, וגם כמוהו כמו אביו חסיד ועניו, כי לא שת לבו על חיבוריו להדפיס לחוציאם לאורה, ונשארו כולם בכתובים ת"י בניו הרבנים, ולא זכינו לראות ממנו בדפוס רק תשובה אחת אשר כתב בה' מקיאות להגאון מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות ח"ב סימן קפ"ב, והגאון מהר"ם השיב לו שם בכבוד גדול, אריה דבי עילאה, מתין ומסיק בחכמה נפלאה ה"ה אהובי ידידי הרב וכו' כבוד מו"ה אריה ליב נרו, ע"כ. והנה הג"מ אריה ליב הניח אחריו שני בנים גדולים בתורה ובחכמה, הראשון היה הג"מ נתן נטע אשר מלא מקום אביו וישב על כסאו אב"ד ור"מ בק"ק מ"ד, והשני היה הג"מ שמואל שהיה נקרא בפני כל ר' שמואל

פראנקפורטער

פראנקפורטער והוא אבי הרב המאוה"ג מו"ה נתן נטע פראנקפורטער מק"ק העדיום אשר נפל לנחלה לו כל החיבורים של אבותיו הגאונים ז"ל הנזכרים ועמהם גם ספר ברכת המים מהגאון מו"ה מיכל ר' יוזפס דיין דק"ק קראקא בעל סדר גיטין הקצר הנדפס בש"ע אהע"ז וחיבר ג"כ ביאור ארוך לבאר סדר גיטין הקצר ונשאר בכתובים ולא בא בדפוס העתיק הגאון מהר"ש רח"י בכתב ידו ונמצא מחובר בסוף הש"ע אהעיז שלמד בו והיה בדעת הרב המאוה"ג מו"ה נתן נטע פראנקפורטער הנ"ל להו"ל וקראו לו בשם ברכת המים ובהקדמה שם יספר כל גלגולי דברים איך שבא לידו הספר הזה ובסוף דבריו כתב כי מלבד זה עלה בדעתו ג"כ להדפיס קצת חידושים מאבותיו הגאונים ז"ל מהגאון מהר"ש רח"י ומבנו הג"מ אריה ליב ומבניו הג"מ נתן נטע אבד"ק מ"ד והג"מ שמואל פראנקפורטער מכל אחד עכ"פ מקצת למען שיהיה להם לזכרון עילם וקראי שם הספר בשם חידושי אבות דרבי נתן ואולם לדאבון לב כל אוהב תורה לא הפיק זממו הטוב כי נטרפה לו השעה והלך לעולמו וזה לא עלתה בידו, ועמד אחריו בנו השלם המופלג מו"ה מנחם מעגדל פראנקפורטער מתושבי ק"ק פרעסבורג וכעת הוא מתושבי ע"מ ווינא וחדפים בזמננו בדפוס ווינא שם בשנת ברכת לפ"ק הספר ברכת המים מהגאון ר' מיכל ר' יוזפס מקראקא אבל את הס' חידושי אבות דרבי נתן הכולל חידושים מאבותיו הגאונים ז"ל ובפרט מהגאון מה"רש רח"י לא הוציא לאור והוא עודנו בכתובים תחת ידו עד היום הזה. ומי יתן ויתעוררו בזמננו זה נגידים ונדיבים טהורי לב מאחב"י יראי ד' וחושבי שמו ויתמכו בימין צרקם את ידי הרבני המופלג מהר"ם פראנקפורטער הנ"ל למען יוכל להוציא לאור חס' חידושי אבות דר"ן עם שאר היבורי הגאון מהר"ש רח"י זצ"ל לזכות רבים וכן שלמים, ומשכורתם תהי' שלמה מאת ד', הון ועושר בביתם וצדקתם תעמוד לעד: